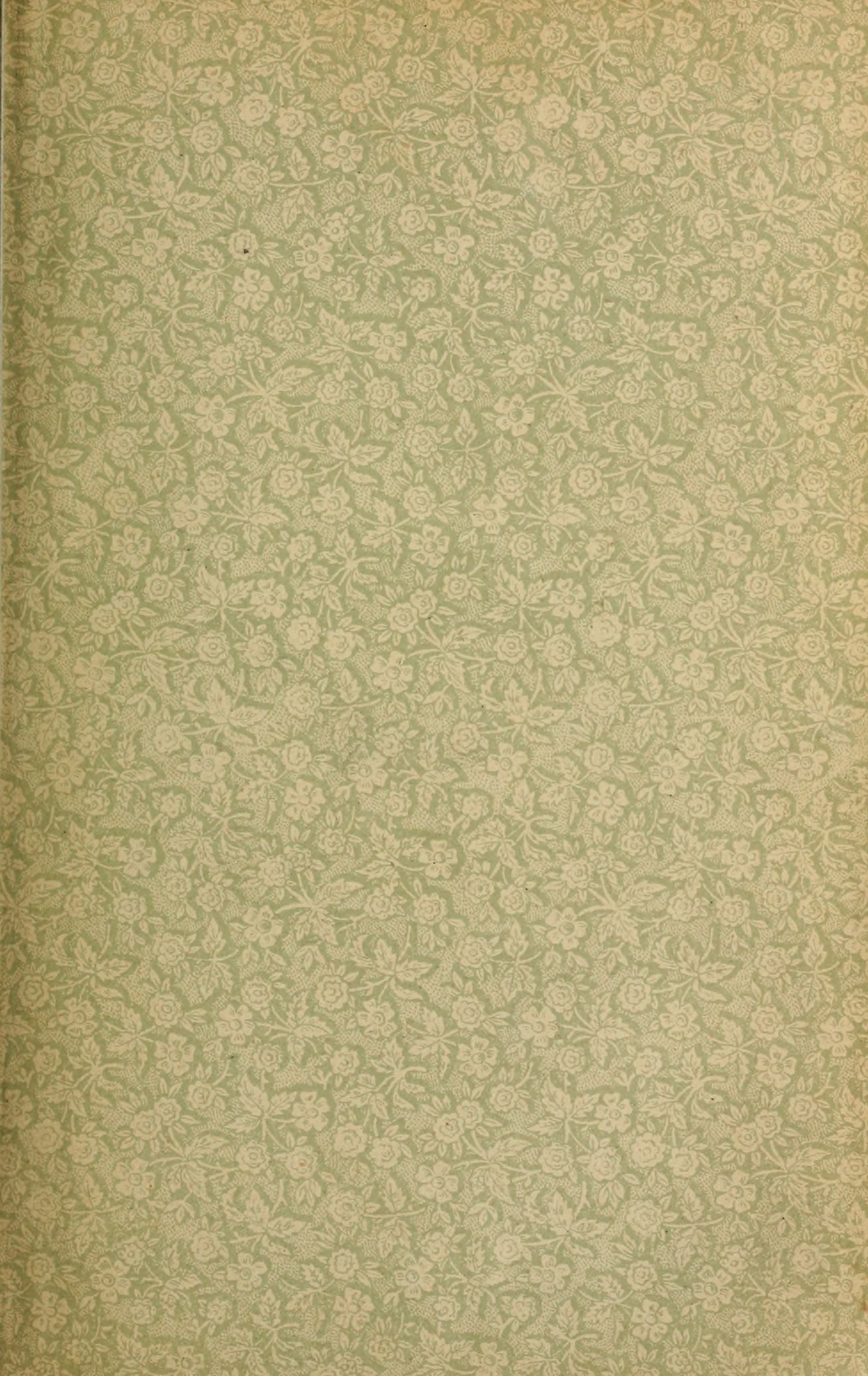
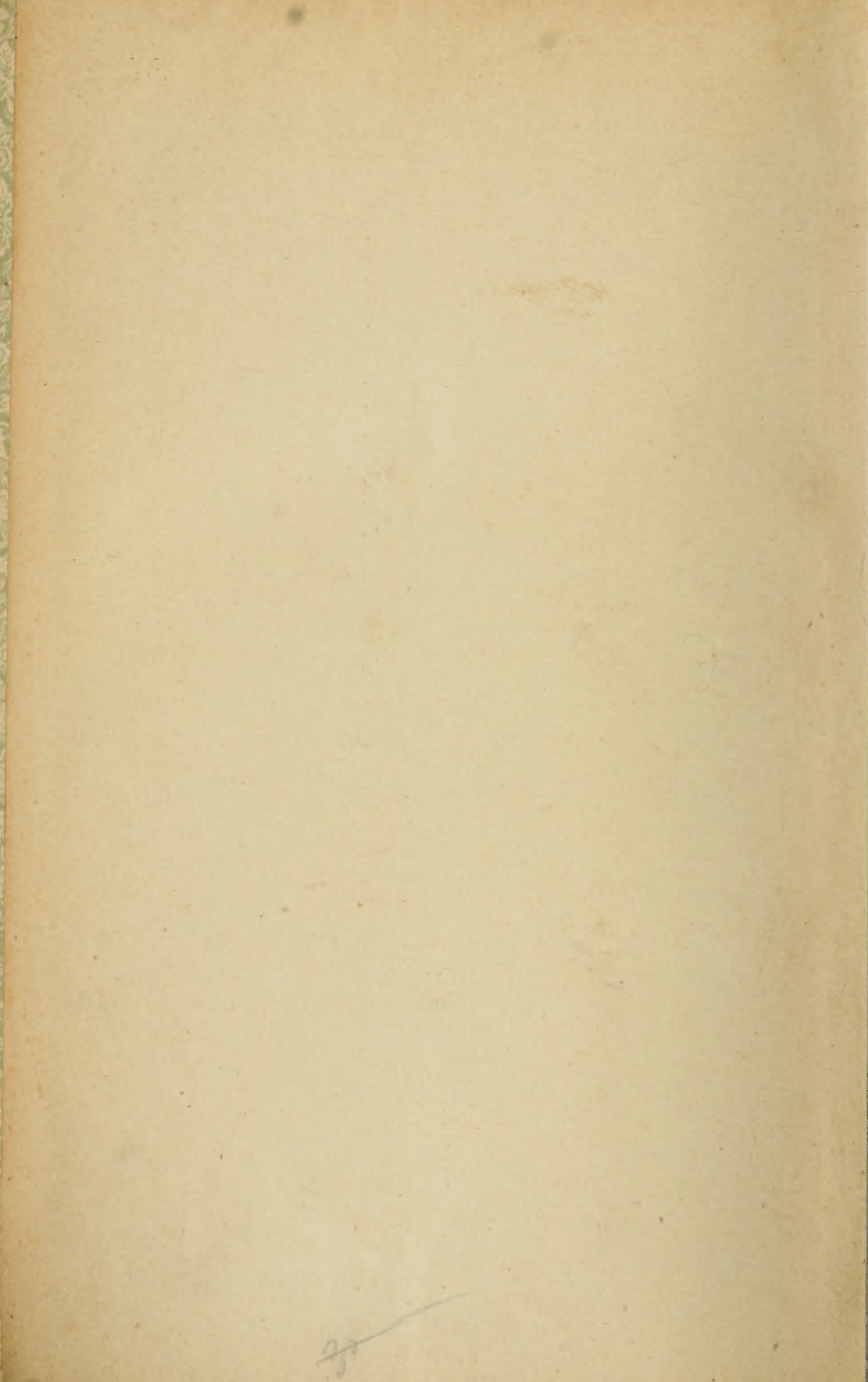
JAN EV. KOSINA.

Život starého kantora











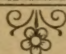
Jan Ev. Kosina

ŽIVOT STARÉHO KANTORA.

AUTOBIOGRAFICKÁ LÍCEŇ.

PODÁVÁ

JAN EV. KOSINA.



DÍL PRVNÍ.

(1827—1840.)

V OLOMOUCI 1899.

TISKEM PROKOPA ZAPLETALA V HRANICÍCH. — NÁKLADEM R. PROMBERGRA V OLOMOUCI.



Hrubší omyly tiskové.

Na	str.	14.	v	řád.	12.	zdola	místo	přicvokovaní	čteno budiž	přicvokování
»	»	17.	»	»	21.	»	»	řezavého	» »	řeřavého
»	»	26.	»	»	5.	shora	»	mé	» »	mně
»	»	26.	»	»	7.	zdola	»	hráli	» »	hráti
»	»	34.	»	»	11.	»	»	oko	» »	oka
»	»	48.	»	»	10.	»	»	tleskla	» »	tleskl a
»	»	56.	»	»	18.	shora	»	všad	» »	však
»	»	61.	»	»	18.	»	»	sprycli	» »	příčli
»	»	62.	»	»	23.	zdola	»	do	» »	od
»	»	70.	»	»	10.	»	»	lípama	» »	lipama
»	»	96.	»	»	10.	»	»	bílé	» »	bílou
»	»	110.	»	»	16.	shora	»	ležící správy	» »	ležícím zprávy
»	»	119.	»	»	9.	zdola	»	Hippolitě	» »	Hippolytě
»	»	158.	»	»	6.	»	»	svatyné	» »	svatyně
»	»	160.	»	»	4.	»	»	mákem	» »	makem
»	»	163.	»	»	15.	»	»	ktož	» »	któž
»	»	170.	»	»	11.	shora	»	swoję	» »	swoją
»	»	171.	»	»	6.	»	»	mandle	» »	mandele
»	»	173.	»	»	10.	»	»	soudruh	» »	soused
»	»	175.	»	»	19.	»	»	líšil	» »	lišil
»	»	184.	»	»	19.	»	»	mne	» »	mně
»	»	188.	»	»	12.	zdola	»	spřípky	» »	skřípky
»	»	190.	»	»	15.	»	»	sebą	» »	sobą
»	»	192.	»	»	12.	»	»	starých	» »	sterých
»	»	195.	»	»	19.	shora	»	obrazům	» »	obřadům
»	»	196.	»	»	8.	zdola	»	ročkům	» »	k ročkům
»	»	197.	»	»	8.	shora	»	ón bzdi	» »	on bździ
»	»	202.	»	»	5.	zdola	»	někojk	» »	několik
»	»	215.	»	»	19.	shora	»	kanouci	» »	kanoucí
»	»	217.	»	»	8.	zdola	»	ti	» »	ti to
»	»	219.	»	»	22.	»	»	půlsedmu	» »	po půlsedmu
»	»	275.	»	»	13.	»	»	Rozi	» »	Roz-
»	»	275.	»	»	12.	»	»	nežl-	» »	nežli
»	»	281.	»	»	19.	»	»	však	» »	však jsme
»	»	286.	»	»	16.	shora	»	zasedal	» »	osedal
»	»	288.	»	»	6.	zdola	»	musela	» »	musila.



Život starého kantora.

I.

U malé kolébky Sudička stála,
na dítě spící se tichounce smála,
s dobrotou v stařičké moudré své líci
tajemně žehnala dušince spící.

Eliška Krásnohorská.

„Život starého kantora!“ nosy ohrnujíce si pomyslí ze sta devadesáte devět lidí, kterým z míry ochotný knihkupec tyto listy k nahlédnutí na stůl vpašuje. „Život starého kantora!“ Aj, toť rozkošná bude četba! Narodil se, chodil do školy, pojměl někde na těch studiích svých trochu hladu, a nevěda na konec kudy kam, dal se na to milé učitelování. A jak zasedl na svém stolci učitelském, tak si na něm poseděl do těch čtyřicíti let služebných, a jako zpíval před lety dětské písničky své těm drobným ptáčatům-žáčkům svým, tak by je snad po dnešní den zpíval, kdyby slavní úřadové školští shledavše, že málo dechu má v dudech, ho byli jako starou herku vojanskou nevybrakovali a nehodili tam, kam dávno patřil, totiž mezi staré železo. Co v životě takovém bude moci nalezeno býti chytrého? Zdaliž jím záhada jaká člověčenstva dojíti může rozřešení třeba jen i papírového? — Nepodobno! Ano, kdyby to vykládal běhy života svého kantor takového rázu, jak nám jej, škoda že jen episodicky, v nejhlavnějších rysech nakreslil geniální Machar náš v nesmrtelné Magdaleně své! Z takového kantora by se aspoň udělati dala hodná hromada psychologické šarpie na vyléčenou duší raněných zlým romantismem, jenž bohužel vždy ještě pokoutné rejdy své provází mezi čtenářstvem českým. — A ten roztomilý autor! Jak se skromňounce kuklí praedikatem starého kantora! Až posud jsme jej pouze znali z pověsti málo chvalné o zbrklých kotrmelcích jeho brusicko-filologických a jakýchsi blouznivých třesků-plesků předpotopně paedagicko-aestheticko-filosoficko-konfusních: a na stará kolena ta duše zcvrklá, když lidé rozumní pomýšlejíce na poslední čtyři věci člověka otupělá péra svá odkládají na věčný odpočinek, se popíná na belletrii! Směšno! Netuším já četbě této. Nechám já jí tak. —

Čiň, jak ti libo, sudílku milý. Uhodl jsi: ne obraz života bohatého velkými skutky, života osudovými vzmítaného bouřemi,

života plynoucího po srázech rozuzdaných vášní a do nekonečna se nesoucích tužeb před očima tvýma rozvinu, nýbrž obrázek člověka malého, ve skromninkých poměrech vyrostlého, ale i těch nevysokých cílu, jež si byl vztyčil, ne bez trudu leckterého se doplíživšího a leckterých nesnází. A překonávání těch nesnází nemyslím, že by tak zhola zajímavosti prázdno bylo — alespoň pro lidi malé. A jen pro ty sám malým jsa píši tyto řádky. Krom toho pak zdá se mi, že napiti se ze studánky skrovné lépe někdy může k duhu jíti člověku českému nežli chlemtati z veletoku Dunajského . . . Ni v tom, sudílku milý, se nemýlíš, že obrázek svůj nedovedu elegantně nakresliti a vyšperkovati pestrými barvami. Komu není s hůry dáno, v apatyce nekoupí. Ale v tom za pravdu ti dáti nemohu, že bych kantorem se byl nazval jen tak z pouhé skromnosti jakési. Trochu zlatinštělému sluchu mému název ten lahodí nevyslovitelným kouzlem. Pokládám jej za titulaturu na učitele pravého velepřípadnou, případnější alespoň nežli titul professora, jejž mnohdy sobě osobuje i kejklíř a to milé obecenstvo ochotně i kejklíři ledajakému štědře uděluje. Učitel pravý zajisté, učitel z milosti Boží, ve všem, co koná, onoho vniterního ladu se domáhá, jehož nejdokonalejším vtělením smyslovým jest hudba. Vychovávaje mládež upravovatelem se stává vezdejšího bytu v pravdě lidského. Ten pak, aby podobným se stával skvělé skladbě, ve které úklidu konečného docházejí všecky zdánlivé dissonance a k místu se přivodí dokonalá harmonie, vznešeným jest úkolem člověčenstva. Nuž a všecko myšlení a konání své upravovati tak, aby nerušilo ladu světa mravního, a vzdělávati mladistvé duše lidské tak, aby vyspějíce někdy harmonicky se družily k velikému koncertu onomu, jímž býti má i býti muže život národní a státní, toť, myslím, přeloženo jsouc z ethiky v hudbu zpěvem by bylo právě andělským, a ten, kdo zpěvem takovým by hlaholil, titulem kantora snad pohrdne nejméně.

Hle, vlastenče milý, neslibuji ti nic. Dosti nesnadno mi tedy bude sklamati v čem očekávání tvé. A teď, libo-li, rozhledni se se mnou po dosavadní pouti života mého.

Ne leda noc to byla, ve které jsem se narodil. Nezapálil sice slavomamem posedlý švec té noci nějakého velechrámu, ani mnou se nenarodil nějaký světoborce, — ti se dávno v Čechách nerodí, — ale na nebesích právě doburácela veliká bitva. Jeseň roku osmnáctistého dvacátého sedmého dávno již ohrožována byvši ve svém panství smělým manévrem sluníčka, jež náhle zabočilo do znamení kozorožce, celou a dokonalou vzala porážku a zima v celé síle a slávě své se ujala vlády. I byla kruta její vláda. Sníh hustými kotouči sypal se s oblak, severák bouřil do zamrzlých oken a žalostně chvíli po chvíli meluzina zaskučela v komí-

nech jízdecké kasárny Josefovské pevnosti. Mně, jakož jsem později zvěděl z vypravování milé matičky, nehrubě se chtělo do bídného světa tohoto. Ne, abych byl už věděl, že na něm těch radostí po málu, ale že jsem už tehdá nad slušnosť inklinoval k ostýchavosti a liknavosti, kterýchžto nepěkných vlastností po všechen čas života zhostiti jsem se nedovedl. Hodnou tedy chvíli prý trvalo, nežli jsem si dal říci, abych očka otevřel a do moll strojenou písní onou, jež pláčem slove, slušně oznámil, že jsem vstoupil v řady těch, kteří na tomto bídném světě mají nějaké pohledávky. Za to však, jakmile první debut k obecné spokojenosti paní báby a milých rodičů dopadl, nezván jsa tolikráte jsem prý a hláskem vždy mohutnějším píseň svou bral od repetice, že konečně bylo třeba pomýšleti na to, aby se jí stal nějak slušný konec. Jakými fortelnými způsoby si toho paní bába na mně dokázala nevím; — bez rhebarbary a manny se sotva asi obešlo; — že jsem však i na to se dal navesti, abych se pohroužil ve spravedlivý a trvalý spánek, dostatkem jest konstatováno. Dával jsem prý hned po narození moc na rozumné slovo.

Doby prvního tvrdého spánku mého, ačkoliv půlnoc dávno byla minula, a tu a tam opět a opět bdělí kohoutové hlásali příchod prvního jitra zimního, od rozradostněných rodičů použito k pilné poradě, jak by o příchodu mém na tento svět zpravili rodiče matčiny. Na otcových už rostla travička. Nyní při podobných událostech je hej. Tatík dokázav slavný čin, že zplodil prvního syna, chvatným krokem vzběhne na telegrafní úřad a nežli domů se navrátí, úslužný drát třeba na sto mil donese radostnou zvěsť o příchodu na svět nového světoobčánka. Před sedmdesáti lety bylo jinak. Pošta z Josefova do Pardubic nebo sic do světa při císařských silnicích ležícího dvakráte do téhodne se brala, v pondělí a ve čtvrtek. Psáti bylo pozdě, neboť se byl právě narodil pátek. Posla tedy vypraviti. Ale koho? — „Ať jde Józa", pravil konečně otec náležitě věc rozváživ, „a to hned". — Ani skoro nečekaje, dojde-li schválení návrh jeho na místě na ten čas nejkompetentnějším, hbitě otevřel dvéře vedoucí do kuchyně z jediné světnice obydlené rodinou právě synem požehnanou a Józu bezstarostně si hovějícího v komoře za kuchyní skryté vyburcoval z poranního spánku.

„Vstávej, Józo!" velel otec, „oblec se a přijdi do světnice."

Za některou chvíli Józa stál před otcem do běla umyt, čistě učesán, s usmívavou tváří. Byl to švarný chlapík, ztepilý jako jedle, silný jako dub, lící kvetoucích jako panenka. Pamatuji se naň z pozdějších let. Jako bych jej viděl před sebou. Byltě první a poslední mou chůvou, později tak trochu mým dozorcem nebo, chcete-li, hofmistrem.

„Půjdeš, Józo, do Bohdanče; ale hned," dí k němu tatíček po německu. Józa přisvědčil. Vzkazujeme pantátovi a pajmámě pozdravení, a že se jim dnes po půlnoci narodil vnouček."

Józa rozpačitě hleděl před sebe a divně jaksi se usmíval.

„Prosím tě, muži," ujala se poněkud nevrle matka má slova, „řekni mu po česku, co mu chceš říci, sic kdo ví, co tam vyřídí."

„Tolik by moh' už uměti, aby mi rozuměl," nabíraje čelo, v odvět dal otec. „Ale máš pravdu." I opětoval vzkázání své po česku. Józovi se zajiskřily oči.

„Kde pak je ten vysoce urozený pán?" otázal se hlasem radostí se chvějícím.

„Jaký vysoce urozený pán?" hněvivě se naň obořil otec.

„Inu ten synáček," nedada se másti Józa svou vedl dále, „ale to je takhle. Jeden vysoce urozený jsem já, — neboť jsem se narodil na Kunětické Hoře, když tam maminka má před patnácti léty byla na pouti. A druhý vysoce urozený to je," - i přistoupil ke kolébce a poněkud ostýchavě odhrnul záclonu, kterou jsem byl zastřen, — „to je tuhle to robátko, neboť se narodilo na nejvyšším patře nejvyššího domu festuňku Josefovského."

„Jdi, tatrmane! usmál se otec.

„A jak se ti, Józo, líbí to děťátko?" usmívajíc se a úsudek ovšem očekávajíc pochvalný za některou chvilku matička se otázala.

„I hezounký chlapeček," prostomyslně pochvaloval Józa." „Tlustý jako náš pan starý, červený jako měsíček na úplňku."

Rozumí se samo sebou, že si Józa odpovědí svou u maminky neublížil.

„Ale teď", pobízel otec, „měj se na cestu. Komisárek, co leží venku na polici, si vezmi s sebou. Mrzne, až to praští. Půjčím ti svůj modrý plášť. Hodně se do něho zabalíš. Tuhle máš dvacetník. Ale cestou se moc nestavuj. V Bohdanči ti bez toho dají jěst a pit, co hrdlo ráčí. Přijedeš asi s nimi."

A tak asi o páté hodině ranní, sotva že otevřena brána pevnostní, o desáté hodině večerní pečlivě zavřená a zamčená, Józa šel zvěstovat do Bohdanče, co se bylo událo v Josefově.

Zatím co Józa zaobalen do modrého pláště o dvacíti dvou límcích na mladých nohou rázným krokem se béře do Bohdanče, já tebe milý, čtenáři, seznámím se svýma rodičema.

Otec můj narodil se na Zářečí, selském to předměstí královského někdy a komorního města Dašic v první den posledního roku století osmnáctého. Ačkoli pocházel ze statku, přece za mládí svého málo zvěděl o dostatku. Nejstarší bratr jeho, bratr to z prvního lože, velmi záhy, aby nebyl vzat na vojnu, statek ujal, ale statek valně zadlužený a dosti ztenčený. Vázl na něm veliký výměnek, byly z něho vybyty dvě starší sestry, z nichž jedna

matkou byla Józovou, a za mým otcem byla ještě hodná trocha dětí drobnějších. Od sedmého roku svého chodil otec — ovšem jen v zimě — do školy a jak tak se naučil čísti a psáti. V létě vykonával biblický krásný úřad pastýřský a živ byl pouze svým ovcím a kravám a zábavě skýtané obklopující jej přírodou. Byly to prý doby radostné, doby volnosti zlaté, ba i bujaré skotačivosti. Ale když nad hlavou tatíčkovou se překlonil rok dvanáctý, náhle konec učiněn životu idyllickému a nastala doba mozolné práce. Děd výměnkář jednou z rána přehodiv na záda nedělní halenu svou a vstaviv na hlavu mohutnou beranici vedl milého Jeníka, jenž se právě těšil na otvírající se saisonu jarní, na rynk Dašický a přímo s ním zamířil k mistru kováři. Mistr Kropil dlouho se nevzpěčoval a statného Jeníka bez okolků vzal - rok za rok do učení. Nastaly doby krušné. Ať slunce jasem planulo na blankytě, ať déšť se valil potokem na zem, ať jarní vánky budily touhu po lukách a borech, nebo burácející vichřice lidi honila pod krovy, Jeník od božího rána do tmy tmoucí stál u výhně a nekonečně jednotvárným tempem tahal měchy. „Věčná škoda", myslíval si nejednou, „že mistr nemá dětí. Toť učedníkovi přece chvilku po chvilce trochu veseleji, když mistrová mu chovati dá některé to fakaně." — Mimo nadání však otci mému i té blaženosti se dostalo, aby si trochu pohráti mohl s dítětem. Právě když rok měchošlapský se nachýlil ke konci a páže jeho tou měrou bylo zmohutnělo, že přitloukal čas ob čas perlíkem, zjevila se na kovárně droboulinká holčinka, dcerka to Bohdaneckého pana učitele, aby některý čásek pobyla u nevlastní sestry své, paní kovařové Kropilové. Malého diblíka, nebylo-li při kovadlině na pilno, často bývalo plno celou kovárnu. Nejraději dováděla ovšem s Jeníkem. Tomuto někdy také se dostalo zvláštního štěstí, že malou Kačenku, když nedlážděné náměstí Dašické po dešti pro nekonečné bláto se stalo neschůdným, nebo když zimní dobou vichřice na zemi metala husté kotouče sněhové, na zádech směl donášeti do školy nebo ze školy domů. Arci, čím usilovněji Jeník s léty rozumu nabývaje se chytal řemesla a malá dívčinka čím více vyrůstala v stydlivou panenku, tím řidšími se stávaly takové přenášky, ale důvěrná ona náklonnost statného Jeníka k hezounké Kačence tím nepozbývala vroucnosti a síly.

Jeníkovi řemeslo kovářské den po dni se líbilo víc a více. Mistr Kropil zase měl radost z toho, že má učedníka tak chápavého. Ale mistr Kropil netoliko kul a koval, nýbrž ovšem po zpusobu skoro všech kovářů starší doby též udatně felčařil. Zuby trhal tak šikovně, že na míle neměl sobě rovného. Žeť pak i na té němé tváři leckteré operace mnohdy dosti odvážlivé vykonával, rozumí se skoro samo sebou. I po této stránce v otci mém učně shledával vtipného. Ba nejednou se zálibou pokyvuje hlavou

zabručel: „Škoda tebe, chlapíku, že neumíš německy; takhle do Vídně s tebou na pár let; mohlo by z tebe něco býti.“

Minul rok jeden a druhý, minul i třetí a čtvrtý, a otec dostal za vyučenou. Tajemná touha jeho. shlédnouti kus světa došla ukojení. Šel, říkajíc, kam jej oči nesly. Zchodiv některá města na českém severu, ocítil se, sám nevěda jak, mezi Němci, na půdě někdy naší – v Pruské nyní Nise. Německy arci neuměl, leda co tak na kratších potulkách v poněmčilých městech onde a onde byl pochytil. Ale náhoda se o něj lépe postarala, nežli sám se nadál.

Mistr, který tatíčka do díla vzal, rodem byl z dopuštění božího a mokrého deště Čech, a jakkoli mu čeština již valně z hlavy byla vyvětrala, přece jí měl ještě dosti na skladě, aby se švarným tovaryšem náležitě se dorozumíval. Té milé češtiny ostatně den po dni třeba bylo míň a méně, a nežli rok se s rokem sešel, tatíček můj tak hbitě a plynně o všem uměl rozprávěti po německu, jako by v Nise se byl narodil. Neblahá to přednosť plemene českého, že tak chápavo je cizoty. A mistr Mates, – tak tatínkův principál se jmenoval, – švarného tovaryše svého den po dni víc a více si obliboval, naučil jej i čísti a psáti po německu a vůbec ve všem všudy, jak mohl, jej fedroval. Ba i ve chrám posvátné vědy zvěrolékařské ponahlédati Jeníkovi popříval, a když po některém ročku ovdověl, o nedělích a svátcích i v malý kroužek rodinky své jej pozýval. Rodinka ta všeho všudy se skládala ze dvou dcer. Starší z obou, dívčice dobrá, tichá, ale ne velmi hezká, a na všecko neštěstí i hrbatá, zádumčivě vždy sedala v koutku, mladší a sličnější, však nedospělá ještě, pro zrzavé vlasy a rozpustilou hubu švarnému tovaryši, ačkoli mu skoro na záda lezla, málo se zamlouvala. Často tovaryš Jeník o tom přemýšlel, proč mistr Mates si jej tak v lásku vzal, až když pátý rok tovaryšení jeho se schyloval ke konci a mistr Mates nepokrytěji a nepokrytěji mu dával na srozuměnou, že by si ho přál míti za syna, Jeníkovi se rozbřesklo. I začal veliký boj vniterní mezi prospěchářem a aesthetikem. Zvítězil aesthetik. Jeník po šestileté potulce cizinou, vracel se do rodného hnízda svého.

Měl ve vaku svém nastřádáno dvě stě tolarů, – směl pomýšleti o živnůstku samostatnou. Ale člověk míní, Pánbůh mění. O svých po všechen ten čas, co prodléval v cizině, věsti neměl sebe skrovnější. Čím více se blížil k domovu, tím teskněji mu bylo v mysli. Proskakovaly zlé pověsti, že berou napořád na vojnu, kde co mladého. A brali. Neboť zle se to kvasilo ve slunné Italii, hýbali se po celých Vlaších karbonáři a jiná chasa rebelantská, a jako někdy za krále Vladislava prvního a Jana Lucemburského k českým mečům českých potřebí bylo paží, aby

pořádek byl ve Vlaších, tak při počátku třetího desítiletí odumírajícího nyní století devatenáctého k bodákům nečeským českých obzvláště Vašků třeba bylo, aby řád europský na kongressu vídeňském tak pracně uladěný, nebral porušení. Pečlivě se vyhýbaje městům a zámkům a více za soumraku a v noci, nežli za bílého dne putuje, dobrý mládenec po několikadenních útrapách a leckterých svízelích se ocítil v rodném kraji svém. Jako slavné paměti Odysseus dvacet let širým světem bloudiv v noci k rodné přistál Ithace, tak tatínek můj skoro šest let v Němcích pobyv, za tmy tmoucí teprve se odvážil stoupiti na záhumní rodné chýše nevěda, bezpečno-li ukázati se svým. Čekal dlouho popocházeje sem tam, spatří-li koho ze statku, ale čekal marně. Všude vše ticho, ba nezaštěkal ani domácí pes. Tu když už v kupě otavy opodál na louce stojící hledati chtěl útulku, z lucerny světélko kmitne a ženská postava se snuje po záhrobni do chléva. Totě tatínkova matka. Poznal ji, toť ona. Otelila se starostlivé výminkářce pod večer kravice. Šla tedy v pozdní ještě chvíli večerní podívat se na čtvernohou omladnici, co dělá. Odtušiv si tatíček hbitě za matičkou. Jaké to shledání! Ve stáji — před němou tváří! Z úst matčiných ubohý Jeník zvěděl, že tu ze zámku skoro denně poptávka, je-li doma, jako že ho míti chtějí na vojnu. A nedostaví-li se brzy, vezmou prý Václava, mladšího to bratra. V tom tu na záhrobni zakašlání a kroky. Nebylo času nazbyt. Rychle na seno! — Měkké to a líbezné poležení na seně, — ale čtrnácte dní pořáde pryč za sebou jdoucích, užívati té rozkoše a nemíti čáky, že by rozkoše té tak hned bylo konec, totě přece moc. Nic člověka prý tak nepíchá jako dobré bydlo. A divná muzika, již často dobrému mládci slýchati bylo z úst samého otce nahodil-li se právě do chléva: „Ať si hledají Honzu, Vaška nedám,“ ztrpčovala mu pobyt na senných výsostech ovšem nemálo.

Jsou lidé, kteří ze samého strachu před smrtí si k hrdlu sáhnou. Podobně se dálo mému otci s vojančinou. Nemoha déle snášeti muk bezděčného vězení svého, konečně patnáctého dne na samém úsvitě sestoupil s výsosti své, u studně na dvoře se umyl, kartáče z tlumoku svého dobyv se vyleštil, a pobloudiv ještě chvíli na záhumní, přímo zamířil na rynk ke kovárně mistra Kropila.

„Kde se tu, probůh, béřeš hochu?“ více poděšen nežli potěšen tento jej oslovil, když otvíraje právě kovárnu spatřil švarného chasníka. „Víš-li pak,“ jedním proudem mluvil dále, „že tě chytají na vojnu?“

„Ba vím, pantatínku, vím,“ smutná sic, ale přece odhodlaná zněla odpověď. „Není pomoci. Na vojnu musím. Dám se tedy

sám. Ale k infanterii bych nerad. Bez koní by se mi stýskalo. Poraďte, jak to zaonačiti, abych ke kavalerii.“

Mistr Kropil se zamyslil. „Pojď na chvilku do domu, abychom se moc neblýskali před lidmi. Rozmyslíme si věc. — Tuhle Vám vedu hostě,“ oslovil mistrovou. „Snad ho ještě poznáte?“

„Vítám tě, Jeníku,“ přívětivě pozdravovala mistrová. „Teď snad zůstaneš zas u nás v díle? Nu,“ žertovně se obrátila řečí ku vstupující patnáctileté již Kačence, jež náhodou zase návštěvou byla u sestry, „škoda, že nechodíš už do školy. Za dobré slovo Jeník by tě tam snad přece ještě donesl na zádech.“

Kačenka se zapýřila jako pivoňka a nesměle jaksi pozdravila statného mladého muže. Po chvíli začala se všecka rodina raditi o tu vojančinu. Ale ničeho se nedoradili. Náhoda se příznivější býti ukázala tatíčkovi mému, nežli lidské dorady a rozumy.

Asi k osmé hodině mistr Kropil pohlédnuv oknem na rynk viděl, ani krásného koně jízdného vedou na kovárnu. „Pojď sem, Jeníku,“ volal otce. „Podívej se na toho koně. Nožky jako strunky, tělo jako jelen - a kulže, chudák, až z toho člověka srdce bolí, Vzácný kůň,“ pochvaloval dále. „Kníže by za to co dal, aby mu jej Peterka zhojil. Ale ten to béře z hluboka. Nevím, nevím, jak to dopadne.“

„Jaký kníže?“ ostýchavě se otázal otec.

„Inu, podplukovník náš husarský, kníže Reusz,“ vysvětloval mistr.

„A kdo je Peterka?“

„Plukovní kovář z Pardubic. Dojíždí sem skorem ob den.“

Otec se zamyslil a vyšed s mistrem Kropilem ven, bedlivě se díval na vzácného koně.

„Peterka jej léčí na vysychání plece,“ podotknul mistr Kropil.

Jeník přistoupil ke koni, změřil si jej od kopyta do hlavy, pohmatal ho na pleci, opět očima utkvěl na kopytě a usmáv se, „mistře,“ zabručel, „chtěl bych koníka toho, by mi jen bylo dovoleno, zhojiti za hodinu.“

„Co to povídá ten holobrádek?“ otázal se Němec, štolba knížecí, jenž před chvilenkou byl přišel podívat se za pacientem. A dodav si mysli Jeník nahlas opakoval po německu, čím před tím se byl svěřil svému mistrovi.

„Kýho-li čerta?“ podivil se štolba. „No, troufáš-li si, zkus to. Já si to u knížete pána zodpovím.“

Štěstí tatíčkovi přálo. Strhnuv koni podkovu shledal, že vzácný kůň byl zahvožděn. Jakmile zlý hřeb z kopyta byl vyňat, koník směle došlapoval a vesele zařehtal.

„Teď jen dílo dokonati třeba a koně rozumně okovati," radil Jeník hrdě pohlížeje i na udiveného mistra Kropila i na německého štolbu, jenž na nebohého Peterku právě se tu na tenkých nožkách s tlustým bříškem valícího láteřil, až se hory zelenaly. Když se štolba byl naláteřil do vůle, koně kázal okovati mému tatíčkovi Peterka se ho nesměl už ani dotknouti. Za půl hodiny kůň klusem ubíhal od kovárny, jako by mu jak živo nic nebylo chybělo.

Asi za hodinu po té kaprál husarský se dostavil do kovárny mistra Kropila s poručením, aby Jeník v tu chvíli se dostavil k panu podplukovníkovi. Jeník ovšem poslechl. Civilistou odešel z mistrovy kovárny, vojákem se do ní vrátil. Ale to štěstí! Kníže do jedné ze dvou škadron sobě podřízených jej přijal za kováře. Čeho jiní se dožadovali vyhledáváním protekcí, toho se otci mému dostalo říkajíc samo sebou. Teď už směle si vykračoval po náměstí a s hlavou vztýčenou, plnou smělých plánů do budoucna bral se na Zářečí, kde stála chýše otcovská. Teď teprv oficielně oznámil svůj návrat z vandru a udiveným bratřím a sestrám vypravoval, jak po dvě neděle sedal a léhal na seně dada se krmiti matičkou jako pískle vlašťovčí od švitořivé roditelky své. Teď i smír byl učiněn mezi ním a ubohým bratrem Vaškem, k němuž ovšem, že milejším byl otci nežli Honza, bezděky byl pojal jakousi kyselost.

Otec se stal hotovým pánem. Peněz měl jako železa. Už za několik dní se blýskal po Dašicích v černém fráčku vojanském vroubeném černým prýmkem sametovým; nohy upjaté v černých, přiléhajících nohavicích tkvěly ve vysokých lesklých holeních, na jejichž opatcích se bělalo dvé mohutných ostruh, a na hlavě pokyvoval ze špičaté čepice modré, jejíž cíp ohnut byl do předu, černožlutý střapec harasový. A když asi po témdni opásán jsa lesklou šavlí a vstaviv si na hlavu veliký třírohý klobouk s černožlutým prýmkem na pravé straně poděkovat se šel panu podplukovníkovi, půl Dašic za ním hledělo, a hleděla ovšem ze zákoutí též sličná Kačenka Bohdanecká. Neboť uniforma statnému muži slušela výborně. Nebyl to sice pestrý kroj husarský, nýbrž pouze po švábsku vzdělané fračisko tak zvaných primoplanistů, tak totiž jmenována všecka ta řemeslnická chasa při vojště, jako kováři, sedláři, řemenáři, krejčíři a p. ale proti hazuce civilní přece jen všeliké úcty hodné.

Za několik neděl otcova škadrona přišla ku přeložení do Hradce Králové. Tam arci tatíček menším byl pánem nežli v Dašicích, ale za to tam díla více měl a ovšem i příjmů více. Z Hradce Králové do Dašic jen něco málo více jesti dvou mil, neb abych mluvil moderněji, asi tak dvacíti kilometrů. Nicméně tatínek můj nedověděl se dříve nežli až za koliksi neděl, a to

pouhou náhodou, že mu tam na Zářečí několik měsíců po odchodu jeho z Dašic umřela matička jeho. Ku přílišné sentimentálnosti tatíček nikdy nebyl až tak náchylen, a tím se stalo, že ani smrť matičky své si příliš nepřipouštěl k srdci. Všetečnější byla fáma, když osmdesátiletý výměnkář asi za půl léta po smrti druhé manželky své po třetí žádostivým se stal sedmé svátosti. Ale tatíček fámě, výminkou hlásající čirou pravdu, nepřikládal víry. Ba i když po některém čase mu kýmsi z Dašic oznamováno, že starému výminkáři po dvoudenním manželství žena utekla a navrátiti se k němu nechtěla, ani když po několika měsících vdovcování po živé na starouška si zakývla ta bledá s kosou, víry všem těm pověstem přiložiti nechtěl, až když dědoušek byl zahrabán a z úřadu tatíček byl vyzván, aby se dohlašoval o své dědictví. Vše, co zdědil, byl modrý plášť o dvacíti dvou límcích. Byl si ho pořídil starý výminkář, když po třetí vstupoval do stavu svatého manželství. Rád vzpomínám humoristických lícní nebožky matičky své, ana po letech bloudíc po nivách minulosti vykládávala, kterak dědoušek osmdesáti a několikaletý kouře z krátinké dymečky, již levicí tiskl k bezzubým čelistem, v novém plášti svém hrdě si vykračoval po cestě do kostela a pohrdavým okem si měřil zástupy zvědavců přede dveřmi kostelními shluklé, by popásly zraků svých na třesohlavém ženichu a daleko ještě nedobabce nevěstě asi o pul století mladší svého ženicha.

Ale vraťme se do Hradce k tatíčkovi. Nebylo tam pobytu jeho na dlouze. Příznivec jeho kníže Reusz, když se po třech letech stal velitelem šestého pluku husarského, jenž tehdá měl jméno krále Würtemberského, tatíčka ihned poslal na útraty plukovní do Vídně na dvouletý kurs zvěrolékařský, a tím vyplnil dávnou jeho touhu. Dobyv si tam svého diplomu, přidělen byl tatíček ke škadroně ležicí posádkou v pevnosti Josefovské.

Nastalo živobytí nové. Vykázána mu prostranná kovárna erární, na pomoc dáni tři stateční husaři. Díla dosti, peněz dosti, veselé mysli, ač po celý Boží rok o hospodu nezavadil a po roce zase ne, tolikéž dosti: čeho mladý muž od jakživa na mále přestávati naučený si mohl ještě žádati více? A přece žádal. Když vykonav tuhou práci denní podvečer usedl ve svém obydlíčku, popíjeje si piva ke svému komisárku, zdávalo mu se, že by prostranná ta světnice na třetím patře jízdecké kasárny s vedlejší kuchyňkou, na jejíž krbu arci po všechen Boží rok nezapraskotalo plaménka, dobře hostiti mohla ještě někoho. Zalétával myšlénkami do kovárny mistra Kropila; vzpomínával, kterak malá čtveračivá Kačenka, již tolikráte na zádech nosil do školy a ze školy, ve sličnou vyspěla panenku, jíž by čepeček asi slušel roztomile. — „Ale darmo si hlavu truditi," končíval svá vzpomínání a rozjímání.

„Chodí za ní synek měšťana pravovárečníka, synek jedináček, dědic domu a osmdesáti korců polí! A jaký chlapík mimo to! Byl na latinských školách v Hradci; umí prý i písničky dělati! A ty? Ty jsi vojanský kovařík, tady dnes, zítra kdes. Bohdejť by chtěla s tebou se cikanovati po světě. Inu, darmo si truditi hlavu." Než jakkoli skoro denně takto k sobě mluvíval s heroickou resignací, přece dopisy dosti častými z mistra Kropila vyzvídal, je-li Kačenka na ten čas doma u rodičů čili u sestry. A byla-li u této, neopomíjel vyčíhati vhodnou příležitost a z čista jasna se zjevoval v Dašicích. Ale s jakou přijížděl, s takovou odjížděl. Kačenka se k němu sice měla jako ke každému přívětivě, že by však nějak na švarného kovaříka brala, toho ni tento ni kdo jiný dozkoumati se nemohli stopy ni nejmenší. Jen mistrová Kropilová ostrovtipem ženám ve věcech podobných vrozeným, co všech ostávalo tajno, uhodla a znenáhla Kačenku brala na exámeny.

„Děvče", oslovila ji jednou, když samy dvě za chmurného večera podzimního seděly ve světnici, slavíce šerou hodinku, „dlouho-li pak ještě chudáka Jaroslava voditi budeš za nos? Že z toho nemáš svědomí! Myslíš-li, že pro tebe přijede někdo ve čtyřech? Sto jiných děvčat bralo by všemi desíti, a ty děláš drahotu. Táhne ti, milá brachu, za dvacítkou už dvojka. Nebude ti dál a dále té krásy přibývati. Umudři se, holka, a udělej té historii jednou konec."

Dlouho Kačenka neodpovídala. Konečně hlasem přitlumeným, sotva srozumitelným prohodila: „Buď jak buď, letos už věnečků nepovijeme, — a na přesrok myslím také ne."

„Já," zase slova se ujala Kropilová, „kdyby mě byl chtíval člověk, který tak pěkně umí dělati písničky, jako Langrů Jaroslav, ani den bych se byla nerozmýšlela."

„Ano, kdyby alespoň o deset let starší byl a z polou tak hezký," podřekla se Kačenka, „jako jsou jeho písničky, také bych neváhala."

„Tak tedy!" na rozdurděnou si zahrávala Kropilová, „panenka tedy béře na šviháky? Takhle něco od dvojího sukna snad? Což abych ti namluvila bývalého Jeníka našeho? Nosíval tě na zádech, snad tě bude nositi na rukou."

„Však abys věděla", dodala si mysli Kačenka, „že chtěl-li by mě Jeník, neřekla bych ne."

Několik dní po této rozmluvě loudavá pošta tehdejší otci z Dašic přivezla list. Nemohl se ho nabažiti. Četl jej nejméně dvacetkráte; uměl jej už z paměti, ale přece četl opět a opět.

„Člověče," pravil toho dne léhaje na panické lože své daleko později než-li jindy sám k sobě, „tyť jsi se narodil v košilce."

Od té chvíle, kdy jen mohl, tu do Dašic, tu do Bohdanče dojížděl, umlouvaje a jednaje, až pak jednoho dne zas opásán šavlí, všecek vypulérován a vyleštěn a veliký klobouk třírohý s prýmkem černožlutým po pravé straně na hlavě maje stanul po vojansku vzpřímen před plukovníkem a příznivcem svým, knížetem Reuszem, prose ho za dovolení k ženění. Kníže sám obstárlým jsa panicem porušení coelibátu vojenského těžce nesl při svých podřízencích. I zvídal velmi zevrubně, co nevěsta otcova je zač. Teprve když otec asi ke dvacíti rozličným otázkám dostatečnou dal odpověď, zamysliv se na chvilku a zkrabiv čelo kníže dal své svolení.

„Ale ať mi je do tří neděl po svatbě!“ velel. „Zamilovaní lidé nejsou nikde k ničemu a u vojska teprve ne.“

Toť ovšem byla voda na otcův mlýn. I nastala doba, kdy mládenecká světnice na třetím patře jízdecké kasárny upravena byla ve příbytek vážného ženáče. Na to však tenkráte nebylo až tak mnoho třeba. Pořízena velká almara, dvojí dubové lože, jasanový stůl s pěkným trnožem, šest židlic tolikéž jasanových, a nábytek byl všecek. Na stěnu koupeni o jarmarce svatý Jan Nepomucký a svatá Kateřina, doprostřed mezi oba krucifix, a byt byl upraven.

Přísně po rozkazu páně plukovníkovu třetí neděli po vymoženém dovolení, — bylo to jedenáctého dne měsíce února léta Páně osmnáctistého dvacátého sedmého, — tatíček mladou ženušku svou si vedl od otláře garnisonského kostela Josefovského.

Za nynějších časů mladí manželé jen poněkud zámožní toho neopomíjejí, aby hned po svatbě se odebrali k vyhlášenému fotografu nějakému a tam blažeností zářící tváře své malovati dali Božímu slunéčku. Před sedmdesáti léty bylo jinak. Nefušovaliť tehdy páni optikové do řemesla umělcům malířům. I tatíček můj tedy s milou matičkou v dobách líbánek kolik a kolikráte jako přicvokovaní seděli kterémusi malíři Josefovskému, malíři sice ne rozhlášenému a nesmrtelnému, ale věru ne nedovednému, jenž milé ty tváře květem mladosti ještě zdobené mi zachoval dvěma poprsíma olejovými barvami provedenýma po tu chvíli, co ruka stářím zchromena píše tyto řádky. Ano, dívají se na mne ty dvě a dvě oči modré z pod bělostných čel vroubených rusými kadeřemi, usmívají se na mne ty ruměné rty, jakoby jen jen pootevříti se měly na žehnací slova, vylévají na mne, starce vetchého, záři svou mladistvá líce, jakoby odčarovati chtěla vrásky kuříma nohama vroubící víka očí mých. Ano, ano, dívaje se na vás, milí rodičové moji, mládnu, ba oživuje ve mně dávno zhaslá víra v nesmrtelnosť....

Ale čas už, abychom se zase trochu poohlédli po Józovi. Ten zatím pořídil kus řádného díla. Právě když v Bohdanči zvonili na poledne, vyřizoval své poselství. Půlpáté míle byl ušel za sedm hodin. A když s věže kostela Josefovského odbíjela hodina pátá, z mohutných saní na nádvoří jízdecké kasárny ze spousty peřin vylézal polehounku nebožtík můj dědeček, vězící v ohromné vlčuře, vylézala nebožka babička několikerým omotaná vlněným šátkem a vyskočila hbitě jako laňka matčina mladší sestra. Klopotně se brali Jozou provázeni do podkrovní světnice na třetím patře nám již známé. Výkřiky radostné, slzy, objímání, jinak dávněji nebývalo. Za našich dnův arci by si netroufala ni rodná matka přicházejíc ze zimy třeskuté beze všeho všudy přistoupiti k loži omladnice. Tenkráte bylo jinak. Civilisace a medicina nebyly tou měrou pokročily; bylo tedy rýmy a kašlů méně.

Když do vůle ženské se byly nachovaly nového světoobčánka, konečně na dědečka došlo, že přistoupil k dítěti na stole rozbalenému a právě zas ústa strojícímu na novou variaci staré písně z hladu. Pokývav hlavou, prokvétající tu a tam šedinou, prorocky zašeptal: „No, hlavu máš hodnou; do té snad se něco vejde.“

Zatím i otec z kovárny se dostavil. Ne nepodoben „Kováři Lešetínskému“ našeho Svatopluka Čecha

...... stojí tu jak nechal díla:
V předu tělo mužně ztepilé
z kůže zástěra mu obstírá;
pod rukávem režné košile
vykasaným vzhůru mocné svaly
jeví rámě, stmělé žárem, čmoudem;
obličej pak divě počernalý
pod těch rusých vlasů volným proudem
na hosti pne jiskrnatý zor.

Když pak vážný děd na tu mohutnou postavu podávající mu počernalou pravici pohlédl, poslední zbytek kyselosti, — byl by zajisté dceru svou raději viděl ženou Jaroslavovou, — vymizel z duše jeho i potřásl pravicí zeťovou co nejsrdečněji.

„Dej Bůh, abyste se na tom dítěti dočkali všeliké radosti,“ promluvil a v oku mu se zatřpytěla bohatá slza . . .

„Láskou spjatým srdcím dvěma v skrovné chýži místa dost,“ praví kdesi kýsi básník německý. Ano, ale když do té chýže nebo-li světnice z ničeho nic přibude ještě tré srdcí třeba milovaných, co zbývá, nežli pomýšleti, jak by se stalo slušné uprázdnění. Tatíček bystrým zrakem záhy vypátral, že by nejlepší bylo, aby s dědečkem útulku si vyhlédli na některé hospodě a v obydlíčku ženské nechali hospodařiti samy. I stalo se. Teta si upravila lože z peřin vzatých ze saní a záhy spala snem bezstarostného mládí.

Babička, nežli se odebrala na lože jindy otcovo, hejčkajíc na kolenou první vnouče ještě seděla vedle matky tu o tom hovoříc, tu o onom.

„Maminko!“ z ničeho nic, když jistoty nabyla o tvrdém spánku sestřině omladnice zašeptala, „na jaké se narodil planetě?“ A z pod polštáře oslovené podávala kalendář.

Usmívavá tvář babiččina pojednou zvážněla. Neodpovídajíc v tu chvíli dobyla z kapsáře svůj „zlatý nebeklíč,“ vyňala z něho své brejle, vstavila na nos a otevřevši kalendář, jala se vyptávati: „Tak kdy se narodil?“

„Byla hodina s půlnoci,“ zněla odpověď.

„Tou dobou zrovna nastala zima,“ rozumovala babička. „Ale se zimou přibývá dne. Znamení, že se sice dlouho po tmách bude potáceti, ale že se bera rozum přece ze tmy vymotá. Ač popřeje-li mu Pánbůh věku,“ doložila ještě vážněji nežli dříve. „Neboť byl už pátek, když se narodil. A co se rodí v pátky, rádo chodí zpátky. Ale narodil se na rybách. To bývá znamení zdravoty. A dobře, že se narodil po půlnoci. Včera bylo Tomáše apoštola. Byl by nevěřícím býval. Dnes je Zéna,“ — babička, jak viděti, se jmény řeckými nedělala velikých okolkův a skloňovala Zeno zrovna tak jako seno, — „to byl vyznavač Páně. To znamená, že sic nebude tak velkým horlitelem pro Pána, aby pro něj krev vyliti hotov byl, ale že ho přece bude vyznávati před světem. No, dejž Pánbůh!“ končila snímajíc své brejle s nosu. Ale vidouc, že matka z planety rozenci svému vyčtené nevalně potěšena jsouc nabírá moldánky, rychle obrátila a doložila: „No, nechme toho. Co Pánbůh dá, to bude.“

Zatím co matka má v duchu zalétala do budoucnosti neprohlednou rouškou zastřené, otec v hospodě u Veselého, krále všech tlusťochů, - vážiltě prý deset centův a nejširšími dveřmi provleci prý se nedovedl leda bokem, - s dědečkem pojídal a popíjel prose ho úsilovně za svaté kmotrovství. Ale v tom děd mu nehodlal vyhověti.

„Jste vojákem,“ pravil. „Syn váš podle všeho co jiného bude nežli zase vojákem? Tak tedy, aby to bylo jedno pásmo, pozvěte si za kmotry zase vojáky. A chcete křest míti v neděli. Já zítra chtěj nechtěj musím býti doma. V neděli figurální, v pondělí a v úterý figurální. Urbánků Franta mi to ještě trochu kope. Nemám pro prim housle místo něho nikoho. Musím to s ním ještě několikrát přehráti.“

Otec vida nezbytí přivolil vyžádav si, aby alespoň švagrová směla pobyti do těch šesti neděl. Stalo mu se po vůli. A tak v sobotu ráno dědeček s babičkou zpět se odebrali do Bohdanče, a v neděli za kmotrovské assistence domovníka jízdecké kasárny

Jana Kleina a husarského kaprála Pavla Csonky v garnisonském kostele Josefovském mě pokřestili na jméno Jana Evangelisty, Štěpána a Josefa. –

II.

Kde domov můj? Kde vlast je má?
J. K. Tyl.

O době prvního mládí svého, jakož samo sebou se rozumí, nemnoho skutků hrdinských umím vypravovati.

Když po šesti nedělích teta nazpět se byla odebrala k rodičům svým do Bohdanče, na úřad chůvy povýšen Józa. Byl, jakož jsem se o tom zmínil, s otcem mým spřibuzněn a měl mě upřímně rád. Však i měl proč. Nový úřad zajisté mu zjednával znamenitou úlevu v tuhé práci kovářské. Že by Józa byl znal výrok Aristotelův, že *ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν* (člověk tvorem společenským), slušně lze pochybovati. Potvrzoval však pravdivosť výroku toho skutkem a chovaje mě, kdy a kde jen mohl, vyhledával společnosť. A tak záhy jsem zvykal neohroženě se dívati na osmáhle, vousaté tváře husarů, z nichž ne jeden mě leckdy pocmýrával koncem navoskovaných knírů na tváři, a naslouchati hromovou řeč synův Arpádových. Leckdy Józa se mnou i do kovárny zabloudil, a jakkoli jsem vida poprvé sršeti jiskry z řežavého železa se zalekl, až se ve mně dech zatajil, přece za nedlouho i tomu divadlu jsem zvykl a dunění perlíku se zvoněním kladiva dál a dále mi prý působilo i kratochvíli. Za některý měsíc na tatíčka netoliko v neděli, když bílou pletí čistě vyholeného líce pěkný mu ruměnec prokmital, jsem usmívati se naučil, anobrž cásal jsem i ve všední den, když tváře čmoudem měl počernalé, udatně knírem a vlasy. Působivosť analogie tím u mne se osvědčovala, že jsem, maje věku šest měsícův, už ani kominíků se nebál, anobrž jim srdnatě hleděl do očí. Vida koně u kovárny, dychtivě jsem se po nich třepal a rád pohrával jejich hřivami. Častým se zvířaty těmi obcováním i vkus jakýsi při mně se vyvíjel, což tím se osvědčovalo, že z koní několika vždy po nejpěknějším jsem ručky vztahoval a pomlaskávaje jazykem na jevo dával svou zálibu. –

Vychovávali mně zcela prostince, ba poněkud po spartánsku. Stravě jsem zvykal, výborným od přírody jsa dařen ústrojím zažívacím, už po několika málo nedělích staroříimské – kaši totiž, a zapíjel nápojem nynější medicinou v diétetice dětské zkacerovaným – pivem. V noci po řádu starosvětském, kdykoli spánek odstupoval očí mých, maminka mě kolébala nic se neobávajíc, že by mi mohla skloktati mozek. I tmy se báti brzy mne odnaučili. Vojenská

kázeň otcova nedovolovala tomu, aby po noci se blikalo svěcí nebo nějakým kahancem. A tak neznaje nemoci o kaši a pivě jsem rostl jako z vody.

Když byl roček minul, učili mě na vlastních nohou státi. Těžký to uvalili úkol na človíčka těla přihrublého a bříška anticipujícího onu ideji blahobytnou, jež se zrodila v národě našem o půl století později. Konečně však i to usilovné snaze se podařilo, a ve čtrnácti měsících jsem běhal, nebo lépe řečeno se koulel tak obratně, jako by se ze mne státi měl svým časem mistr taneční. Touž dobou mi se začal i jakyk rozvazovati. Ale nastojte! Byla to babylonská směsice, co jsem sežvatlal. A jak by jinak? Matka, kdykoli se mnou byla sama jedna, jdouc za pudem srdce a milého zvyku nic jinak nemluvila nežli česky; otec pevné o tom chovaje přesvědčení, že by bez němčiny nikdy se byl ničím nestal nežli sprostým pěšákem, v neobmezené měl úctě němčinu; husaři pak, s nimiž jsem obcoval nemálo, a zvláště můj pan kmotr Pavel Csonka, nehovořili jinak nežli maďarsky. I nebylo by věru divu bývalo, kdyby z té směsice jazykové mi se byl mozek skloktal na všechen čas mého života. Že se tak nestalo, děkuji šťastné náhodě, jež nejprve na čas ovšem jen kratinký - z kolbiště vytlačila hromovou maďarštinu.

Dávný příznivec otce mého plukovník kníže Reusz povolal jej, ačkoli ze všech kovářů při škadronách byl nejmladším, za kováře plukovního do Pardubic. Radost byla z toho veliká. Obývání v kasárnách, z nejedné příčiny matce dosti protivné, a tím i stálé obcování mé s husary nehrubě hlazenými pojednou mělo konec. V Pardubicích vykázáno nám obydlí o dvou pokojích prostranných v hezounkém domě na Zeleném předměstí. Čeládka v domě zámožného měšťana ovšem byla všecka česká. Teď jen už tatínek, když na některou chvíli příběhnouti mu se událo ze vzdálené kovárny domů, a Józa naučený již s tolik samospasitelce, by jak tak úřad germanisatorský vykonával při jiných, ke mně promlouval jazykem kulturním. Však i to postačovalo, bych nemluvil česky — nýbrž rovnoprávně.

Jednou v létě matka si se mnou na některý den sjela k rodičům svým do Bohdanče, od Pardubic jenom tak hodnou míli vzdáleného. Bylo v neděli odpoledne, když ve hřbitovním kostelíku svatému Jiří zasvěceném se konalo požehnání. Lidí v kostelíku plno; v lavici literáků nebožtík děd. Kněz právě říkal litanii ke všem svatým, když matka vedouc mě za ruku překročila práh. Oko mé padlo se zalíbením na obraz oltářní, představující svatého rytíře, an sedě na statném běloni mohutným kopím bodá do svíjejícího se pod ním draka. Žeť pak komoň daleko mi byl sympathičtější nežli jezdec, po způsobu děckém jsem se rozekřikl:

„Schau, maminko, tos is pěkný pferdla.“ Výtržnost z toho nemalá. Mladší chasa skoro hlasitě se zachechtala, starší lidé nevrle oči obraceli ke dveřím, zablesklo i z lavice literáků hněvivě oko dědovo a matka rychle mnou škubnouc obrátila zase kroky své na hřbitov. Nebožtík děd, muž na tehdejší čas neobyčejně osvícený, těžce nesl, že tak – řekněme divně mě vychovávají a domlouval o to důtklivě matce, jež jsouc bez viny konečně nabírala i moldánky. To já vida novou jsem se vytasil průbou své rovnoprávné hatmatilky. „Dejte mi fedl (Feder); já budu slajbn (schreiben) tatínkovi, že klosfátl (Grossvater) šidí maminku.“ Z toho veselá teta a dobrá babička veliký měly smích, ale vážný děd zachmuřiv čelo a vzdychnuv opustil světnici.

Za několik měsíců – v listopadu to roku spásy po osmnácti stech dvacátého devátého, když svatý Martin na bělostném komoni zavítal do českých krajů, narodila se mi sestřička. Přestal jsem býti maminčiným mazánkem. Ukládány mi všeliké úkony neposednému klučinovi mnohdy dosti mrzuté. Nejmrzutější ze všech snad bylo kolébání. Bylať ovšem za to někdy nějaká ta remunerace – cukrlátko. Ale to moc nevážilo. Měl jsem sobě uloženo tak dlouho kolébati, až by sestra usnula, čehož známkou alespoň já jsem pokládal, že přestala plakati. Neboť ona, chudák, bdíc plakala skoro ustavičně. Jednou remunerace byla něco hojnější než jindy. Cítě pak v útrobách svých jakési hnutí bratrské jal jsem se děliti mezi sebe a sestřičku po zvyku svém na plné hrdélko plačící sladkosti své. Ale dělil jsem se o ně, jako se dělívají zpupní kolonisté a hejčkaní přivandrovalci s ujařmenými praobyvateli o práva: sobě jsem nechal cukrlátka, sestřičce do ústeček jsem cpal papírky. Štěstí, že matka neumějíc si vyložiti náhlé umlknutí dítěte z kuchyně přiběhla a nebezpečného dárku mého ubohý tvor malý sprostila. Tenkráte, tuším, na masitá zádečka má se snesl první spasitelný pardousek. Zasloužil-li jsem si ho čili nic, na soudě zůstavuji moudrých paedagogův. O pardousku druhém, jehož jsem si za některý časek po prvním utržil, směle si troufám tvrditi, že jsem ho dostal nevinně. Za prvního věku svého člověk všeho, co vidí, co slyší je napodobitelem. Když sestřička má křtiny měla, bedlivě jsem otvíral oči, co a jak se děje. Nemohl jsem si nepovšímnouti, že nejhlavnější částˇ obřadu svatého záležela v polévání vodou. Proto jsa jednou kommandován, abych pozor měl na sestřičku, ana rozbalena ležela na stole, by nespadla, uchopil jsem nádobku se studenou vodou na stole stojící a křest na ní vykonával po druhé. Dítě se rozekřiklo, matka rychle přiběhla a vidouc, co se děje, štóly mi vysázela nepočítaných. A tak, tuším, leckterý jsem si utržil pomazanec za první paedagogické působení své. Ale vše to pokryto zůstalo tmou zapomenutí na veliké štěstí tvé – rozmilý čtenáři.

Veselého živobytí v Pardubicích bylo na krátce. Sotva že se otevřelo jaro roku osmnáctistého třicátého, pluk náš dostal rozkaz táhnouti do Uher, a to do Uher nejuhrovatějších, do samého to Debrecína. Daleká cesta, ba pro způsob, jakým tehdáž vojsko se pohybovalo s místa na místo, téměř nekonečná. Tři dni za sebou vykonáváno po stanici dvou nebo nejvýše půl třetí míle a po namáhavých těch třech dnech statečně celý den čtvrtý odpočíváno na místě. Otec nejsa způsobů těch nepovědom, přichystal se na ten i všeliký marš příští důkladně jako praotec Noe na potopu světa. Dal si vzdělati po vzoru koles vozatajských důkladnou archu, v níž by netoliko všelikteré zboží movité dostatečné mělo místo, nýbrž i malá rodina, a požehnal-li by jí Pánbůh časem svým, i rodina dosti četná. Vůz opatřený důkladnou střechou i od deště poskytoval ochrany i od úpalu slunečního. Vstupovati naň bylo poněkud s nesnází. Jediná dvířka po levé straně zajisté byla zvýší sotva půldruha lokte.

Marš tedy kdysi v dubnu měsíci bez obzvláštních překážek šel před se. Třetího dne šťastně jsme dorazili z Pardubic na Vysoké Mýto a tam hned měli den odpočinku. Nám po heslu „svůj k svému“ přišlo bytem býti u nejpřednějšího kováře městského. Přijati jsme byli vlídně, pohostěni štědře. Otec v kováři, matka v paní kovářové věkem sobě vespolek rovni jsouce milé shledávali společníky. Než i o mou osobičku pan osud vlídně se postaral. Oba páně kovářovi synkové, z nichž jeden, Josífek, mne byl o dvě léta starší, druhý, Hermínek, jen o několik rendlíků kaše, ujali se mne co nejkollegiálněji, honili se se mnou po dvoře, těkali po zahradě, zahráli si se mnou před domem o boby a večer před spaním zadováděli na starobylé pecince.

„Nač to, člověče, vykládáš?“ leckterý čtenář maje mě po ruce by vytýkal. „Podobné idylly odehrávaly se od nepaměti, odehrávají se nyní a odehrávati se nepřestanou, pokud svět světem zůstane a kluci kluky.“ Inu, máš pravdu, odpověděl bych plísniteli; ale kdyby tobě, milý brachu, se bylo událo před šedesáti a sedmi léty o boby hráti a na pecince dováděti s ministry a dvorními radami, snad bys také poněkud popustil uzdu marnivosti lidské a dobrodružstvem svým se před světem pochlubil. Neboť věř nevěř, onino moji přátelé Vysokomýtští byli bratří Jirečkové, z nichž ten ministr už je na pravdě Boží, ten rada pak v Praze nyní kmetská léta tráví na odpočinku.

Kudy pluk náš za Vysokým Mýtem se motal, nadobro mi vymizelo z paměti. Toliko na dvě věci z dlouhé cesty naší se trochu pamatuji. V jakémsi podtatranském městysi slovenském matka má se shledala s ujcem, jenž před některým rokem u dědečka v Bohdanči byl mládencoval. Do let čtyřicátých vůbec

mnoho českých učitelův odcházelo na Slovensko, nalézajíce tam mnohdy bydla lepšího nežli v Čechách postonávajících od nepaměti hyperprodukcí intelligence. Ujec měl hezounkou dcerušku asi šestiletou. Tu matka má přemlouvala, — ovšem snad jen žertem, — aby opustíc rodiče s ní šla do Debrecína. Ale děvčátko statečně odporovalo vždy jednu hudouc: „Veru, veru, nepudem já od svojej maměnky.“ Jakož nešla. My konečně po dlouhém už plahočení vnikli jsme na území čiročistě maďarské. Na matku mou, jež nevyzpytatelnou od jakživa nechuť chovala k maďarštině, padala hrůza, když pojednou neumějíc dvacet slov maďarských s nikým se nemohla smluviti. Otci bylo hej. Ten mluvil maďarsky, jako by se v Maďarii byl narodil a choval maďarštinu skoro ve stejné vážnosti jako němčinu. Matka často sama sedíc v naší arše si zaplakala. Jen jednou viděl jsem tvář její jaksi rozradostněnou. Archa naše kdysi ve druhé polovici měsíce máje kodrcala se blízko Tokaje po širé pláni. Vycházející slunce jasným svitem ozařovalo pahorky a stráně, jež se po levém boku aršinu vypínaly a rozkládaly do nedohledné dálky kupíce se jedny nad druhé, až se ztrácely ve mhlách.

„Hle, Janušku!“ pojednou zvolala na mne podřimujícího matička popadajíc mne za obě raménka a otáčejíc tílko mé v tu stranu, odkud spatřovati bylo překrásné to divadlo. „To jsou vinohrady Tokajské. Tam roste nejlepší víno na celém světě. Ale toho popíjejí jenom císařové a knížata.“

Zadíval jsem se na ty vinohrady, aniž dříve s nich oči strhnul, pokud archa stáčejíc se náhle k jihu zadní stěnou svou mi jich nezastřela docela. Ne nedůležitý kus statistiky mocnářství Rakousko-Uhersko- . . . no, Rakousko-Uherského pečlivě jsem uložil a zachoval ve své paměti.

V Debrecíně nový se počal život. Veliký sic, ale nehrubě úhledný dům s kovárnou pohodlnou, prostranným dvorem a bujnou zahradou vykázán nám za obydlí. Husarů zase plno, maďarštiny plno. Ani matka nemohla déle proti proudu plouti a řeč Arpádova se stala v domě řečí obcovací. Toliko Józa zůstal odsouzen, aby pořizoval, co mu pořizovati bylo, jazykem samospasitelným, poněvadž otcova snaha k tomu se nesla, by mu časem svým učinil možnou kariéru podobnou své vlastní. A na to tenkráte přece ještě maďarština nestačovala. Já, čím více jsem prospíval v maďarštině, tím více jsem zapomínal němčinu. Z ubohé češtiny skoro jen zbýval otčenášek se zdrávaskem, jejž jsem odříkával ráno a večer a tu a tam některá trocha slov, jimiž maminka ke mně promlouvala, když tatíčka nebylo doma.

Z nezbedností mnou vyvedených za dob pobytu v Debrecíně toliko jedna mi utkvěla v živé paměti, jež i skvělým

honorována byla pardouskem. — Za palčivého odpoledníčka nedělního, když všude vše se choulilo do chládku a libému podřímnutí se oddávalo, jako domovníček po domě šukaje na neštěstí své jsem uznamenal, že od velikánského kufru, jenž obsahoval mimo prádlo a lepší šatstvo též některé sto nastřádaných tolarův otcových, (záložen tehdy nebylo, státními papíry drobní lidé se netrudili, směnek neznali; ležely tedy tolárky mrtvy, hrobové ticho kolem nich však dosti často přerušováno cinknutím nového tolaru-nebožtíka), — že tedy od onoho velikánského kufru zapomněli odtáhnouti klíč. Rozumí se samo sebou, že klíč velevítanou mi byl hračkou. Popošel jsem s ním na dvůr, pohvizdoval na jeho dutinku, otáčel jím okolo dřívka a věci podobné kutil, až mě, jakož bývá se všemi hračkami, klíč omrzel a já jej vzepjav ruku nad ohlubeň studny na dvoře stojící hodil do vody, nemalé maje potěšení ze žblunknutí. Za některou hodinu náramný po klíči shon; kde koho v domě se tázáno po něm, jenom mne ne. Já němý jako ryba. Počul jsem pojednou pečeného králíka. Konečně připadli jsou i na mne.

„Janušku, nevíš-li kde je klíč?“

„V studni,“ lakonická odpověď.

„Jak se dostal do studně?“

„Hodil jsem jej tam.“

Rákoska, jež z ničeho nic tančiti počala po zádech mých, velikou ve mně ze spáchaného skutku vzbudila lítost. Za to však podívaná na husara, jenž se byl do studny spustil klíče hledat, když vyloviv jej šťastně všecek ublácen — (majíť studny Debrecínské všecky do jedné dna blátivá), — a pravému ďasu se podobaje začal vůkol stříkati na shluklé ženštiny, nemalou mi způsobila kratochvíli.

Za pobytu mého v Maďarii valně se rozšířil obor mých vědomostí přírodopisných. Pobíhaloť zajisté po dvoře našem několik tučných bagounků, bečelo ve stáji několik ovcí, bučely dlouhorohé dvě kravice bílé. Ale ještě více nežli tito čtvernožci mysl mou zajímali krocani a slepice, perličky a kačeny, jimiž dvůr se až hemžil. Sypal jsem jim přes tu milou chvíli a nemálo se těšil z potyček a bojů jejich o nějaký ten zob, netuše, že by tu přede mnou se odehrávalo allegorické divadlo, vystavující na oči boje lidí proti lidem, národů proti národům. Nad míru sympathickým pro mne zjevem byli čápi mající na domě i na chlévě hnízda, a často po celé hodiny jsem upjatě na ně hledíval radosť maje z toho, jak mláďata krmili, nebo na jedné noze stojíce zobany v týl přehnutými klapavé provozovali koncerty. I vlašťovky pod krovy stájí našich bytující velice mě bavily, obzvláště když vyvedše mláďata svá je cvičily v létání.

Ze zvířat cizopásmých mimoděk jsem se seznámil s opicí. Když se přiblížila jeseň a čapí hnízda osiřela, konány delší procházky za město. Na jedné z nich četná společnost vesměs od vojska v samotě jakési statečně si popíjela vína. Já jako všudybyl tu k jednomu z hostí přiběhnuv, tu ke druhému, u každého jsem si zunknul, až najednou závrať mi pojala mozek a já pad, z bojiště jsem byl donesen domů na veliké hoře matčino. Přivolaný felčar konstatoval při mně zánět plic. Hoře ještě větší. Vzkázáno na chvat pro lékaře plukovního, pána starého a mrzutého. Přišed za chvilku rozpoznání učinil zprávnější a potěšitelnější: „Kluk je opilý jako špalek. Ať se vyspí." Bouchl dveřmi a byl ten tam. Ale bylo, jak pravil.

Zatím co já jsem v Debrecíně bezstarostně trávil léto a radosti požehnané jeseně požíval, na europské pány diplomaty zlé přikvačily časy. Od Francouz těžká mračna se valila na mírumilovnou Europu starou. Revolucí červencovou, čehož já ovšem až po letech jsem se dověděl, legitimní rod Burbonský vypuzen a po několikahodinném snu republikánském povýšen na trůn svatého Ludvíka rod Orleanský. Dáti-li padnouti principu legitimity, tolikerými boji před patnácti lety uhájenému, či dávati se pro něj v nové těžké boje, toť byla otázka vzmítající mozky všech oněch lidí, jimž prý dána řeč, aby jí myšlénky své, mají-li jaké, zakrývali. Ať by tak, ať jinak kostky padly, starému Metternichovi záhodno se zdálo raději vojsko míti na hranicích západních, nežli na dalekém východě. Pročež i náš pluk, sotva že cesty z jara roku třicátého prvního poněkud se staly schůdnými, komandován jest, ani ne celý rok pobyv v Debrecíně, do Rakous.

Na marši z Uher do Svatého Hippolyta mi se přihodilo malé dobrodružstvíčko. V Rábě totiž pluk náš, nevím za jakou příčinou, ne jeden, ale několik dní měl odpočinku. Nám dostalo se ubytovánu býti u šlechtického měšťana jakéhosi, člověka bohatého a štědrého, ale bezdětka. Sotva, že jsme se všichni z archy své vyvalili, vlídně nás uvedl do domu, a kde co měl snášel a hostil. Obzvláštní přízně jsem si dobyl já. Z maďarštiny, jíž jsem švitořil, měl radosť náramnou. Oniť Maďaři jsou divní pavouci a přepodivné mají chuti. Když pak vodě mě po stájích a ukazuje mi vzácného koně jakéhosi z úst mých uslyšel radostné zvolání „énye baszam a teremtete, mijen szép ló az", – (poslední čtyři slova znamenají: jaký to pěkný kůň; abych ti, milý čtenáři, překládal i slova předchozí, toho po mně nežádej), – byl do mne všecek blázen. Zavedl si mě do města, skupoval kde jaký pamlsek, šmejdil po krámech a řemeslnících, a vůbec za celý den už mne ani z ruky nepustil. Za některý den o polednách csizsmadió (švec) přinesl pěkně vyleštěné botky přehýbané s malýma ostru-

hama stříbrnýma, přinesl szabó (krejčí) husarský dolmánek a kalhotky zlatými prýmky pošívané, přinesl kožešník úhledný kalpak s volavčím pérem a oficírskou čepici husarskou krásně premovanou se zlatým střapečkem, a za několik minut ze mne byl švihácký Maďárek od hlavy do paty. Že pana hospodáře tato metamorfosa má nemálo grošů stála, kdo ví, jak klopotně a draze snad po tu chvíli v požehnané Maďarii se pořizují výrobky industriální i ve městech dosti značných, snadno uvěří. Starý Maďar vida, jak si pyšně vykračuji ve skvostném munduře, hrdě podpíral boky, usmíval se, do dlaní potleskoval, kníry zakrucoval, a bylo patrno, že by rád něco pověděl, jen že nevěděl hned kudy do toho. Konečně si dodal mysli a spustil. Vylíčiv napřed, jak mu Pánbůh požehnal pozemskými statky, trpce toužil na osud svůj, že mu nebe nepopřálo potomstva. Dá-li mu otec mne, počítati se prý bude za člověka nejšťastnějšího. Všechen statek svůj v tu hodinu prý soudně zapíše mně. Vychování mi prý dá, jakým by nejzámožnějšímu šlechtici by se nebylo hanbiti. — Bylo to lákadlo veliké. Otec byl na vahách. Ale nepromluvila ještě strana ve věci té nejkompetentnější. Sotva však matka zvěděla, oč mužové byli rokovali, rozhodné hned ohlásila *veto*. Darmo Maďar chlácholil a sliboval, darmo se durdil a zlobil, matčino *ne* zůstalo v platnosti.

„To je trest Boží“, vyčítala si matka, když pozdě v noci hospodář Maďar s nepořízenou se byl odebral do svých pokojů. „Proč jsem přemlouvala Mařenku Kropilovic, aby opustila matku a šla se mnou do Debrecína. Dítě zůstaň rodičům“.

Záhy zrána, když do naší archy již byli koně zapřaženi, hospodář Maďar opětoval včerejší svou žádosť, ale ovšem opět marně. I hodil do vozu veliký kornout naplněný všelikým cukrovím mně zrovna na klín a sluha pod kozlík urovnával několik láhví vína dobře upečetěných.

„Dítě je dítě“, pravil na konec zcela usmířen matce podávaje ruku. „Také bych ho nedal, kdyby mým bylo, ani za celý svět. Jeďte s Bohem!

Ve Svatém Hippolytě, kde pluk náš po dlouhém a lopotném marši stanul, nevalně mi se dařilo. Bylo tam živobytí nudné, jednotvárné. Ani dvoru s drůbeží, ani čapích hnízd na domě, ani teremtetujících husarů, neboť kovárna tatínkova od našeho bytu byla kdes, co tedy člověk měl dělati? Chytil jsem se jako někdy slavné paměti král Assyrský Sardanapalos společnosti ženské. Hospodář náš, — jmenoval se Haslinger, měl dcer jen o něco málo méně nežli slavné paměti král Trojský Priamos; a to skoro všecky odrostlé. Bavily nebo snad i živily se šitím. Za dlouhytánským stolem sedíce, krejčovaly o všecko pryč. Já byl u nich ustavičným

hostem. Smály se s počátku mé němčině, později moudrým výkladům mým. Ze všech nejradši jsem měl veselou Lenorku, o níž se povídalo, že se brzy vdá za nejhezčího pána v husarském pluku našem. To mě arci pramálo zajímalo. Za to však bedlivé maje oko na krejčovské úkony děvčat i z řemesla jejich ledaco jsem hleděl pochytiti. Ale zlá nehoda tomu chtěla, že jsem si jednou vykrejčoval spasitelný pardousek. Sedě mezi milými děvčaty z ničeho nic jsem popadl nůžky a na koleně svých kalhotek, na neštěstí zánovních, – byly to moldonky zelenožluté barvy, vypadal jsem v nich jako novévylíhlé housátko, – vystříhl jsem kus zvící starého dvoukrejcaráku šajnového, načež jsem jal díru tak uměle vykrouženou zaplátovati odřízkem bílého plátna. Děvčata kořice se logice dovršeného skutku, abych mluvil po Napoleonsku, nabídla mi sice u maminky přátelskou intervenci, – zvláště panna Lenorka se o ni brala velmi horlivě, – ale neodvratný osud, co mi byl ustanovil, přese všecku intervenci přátelskou na mne dopustil.

Za kratinký roček přebývání ve Sv. Hippolytě vláda maďarštiny v domácnosti naší na velikou radost matčinu pominula docela. Nastolena opět němčina v celé slávě a velebnosti. *Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim,* což na jazyk vlastenecký přeloženo zní asi jakoby úslovím řekl „z deště pod odkap“ nebo „z bláta do louže“.

Na europském obzoře se vyjasnilo. Nový král francouzský Ludvík Filip dobře trefovati uměl do noty mírumilovnému kontinentu a tím na mnoho let uhájil svého trůnu. Mně z toho vzešel ten trochu pochybné ceny prospěch, že jsem sotva do pátého roku jda již účastným se stal blaženosti, po které mnohé Češátko po čas života touží nadarmo, aby totiž oddychovalo vzduchem Vídeňským. Jsou lidé, na které plnýma rukama shrnuj dobrodiní zářící kultury a s tou spojených rozkoší a radostí, a u nich po vděčnosti nějaké ni potuchy. Ve človíčka takového, zdá se, vyrůstal jsem i já. Ale není divu. Jaké to tam v té Vídni bylo živobytí? Nudné, neskonale nudné. –

Bydleli jsme na Josefově ve přízemku ohromné kasárny jízdecké. Za dlouhé zamrklé zimy málo kdy na chvilenku matka se mnou mohla povyběhnouti do některé ulice sousední. Dosti často však bývala se mnou návštěvou u rodiny starého nadporučíka Sajbla, obývajícího na prvním patře tétéž jízdecké kasárny Josefovské. Milo mi tam bylo pobývati z kolikeré příčiny. Z nadporučíka na mne sice, když jsem ho poprvé uzřel, až hrůza jakási šla. Tak ohromných knírů jako při něm ani kdy před tím jsem neuviděl ani kdy po tom. Samy kníry někdejšího praesidenta poslanecké sněmovny cislajtánské doktora Františka Smolky zdají mi se proti knírům nebožtíka nadporučíka Sajbla jaksi minuaturními,

no, a to, tuším, znamená něco. I jinak mračivá tvář nadporučíkova dětem na první pohled nemohla býti příliš sympathickou. A přece ten nadporučík byl dobráčkem nad dobráčky dobračtějším a děti miloval až bláznovsky. Nejednou netoliko synka svého Josífka, chlapce mého věku ba i mé pleti a vzezřením mé velice podobného, ale i mne, cizího, ne nepodoben jsa v tom slavné paměti králi francouzskému Jindřichovi čtvrtému, na zádech nosil neb po čtyřech leza po jizdecku nám se dával obkročovati. Rodem byl Němec odkudsi z říše, ale Němec praoriginální, jakého by nyní, na samém sklonku století devatenáctého darmo člověk hledal svítě sobě i lucernou Diogenovou, Němec to, jenž netoliko mezi husary rakouskými maďarsky se naučil hovořiti a s plukem svým po Italii se toulaje vlašsky a roku osmnáctistého čtrnáctého se spojenými Rusy a Prusy Paříž shlednuv jazyk francouzský si osvojil, — (vše to i před ním i po něm dokázali i jiní Němci), ale byl to Němec, jenž posádkou leže v rozličných městech a místech té milé koruny Svatováclavské se naučil i česky. Zločinu posléze jmenovaného dopustil se ne sice z návodu, ale ovšem z přičinění své manželky. Nevím jak a kdy mračivý vousáč, když se po službě asi pětileté dopjal důstojenství strážmistrovského, se švarnou a zámožnou Slovačkou moravskou se seznámil a pojal ji za ženu. Ale ta žena, pěkná jak obrázek, dobrá jak ovečka, skromná jak fialka, mimo řeč svou slovácko-moravskou jiné řeči neznala a jiné jakživa se nenaučila, buď že naučiti se nemohla nebo naučiti se nechtěla. A jako spravedlivý Němec vousáč náš, když už něčemu se začal učiti, učil se, pokud možná bylo, gruntovně. Tím pak se i stal zázrak, že když vousáč náš roku osmnáctistého třicátého devátého se rozžehnal s tímto slzavým údolím, mezi dosti četnými knihami rakouského důstojníka husarského nalezeny jsou na nemalý smích pravých důstojníků husarských i přerozličné grammatiky přerozličných jazykův a mezi nimi mimo grammatiku jazyka maďarského, nevím od koho sepsanou, i grammatika česká Jana Nejedlého z roku osmnáctistého devatenáctého.

Po dvacítileté službě vojanské milý strážmistr vousatý se stal poručíkem. Stal se jim z dopuštění Božího. Místa důstojnická při kavalerii za onoho času vyhrazena byla skoro napořád jen kavalírům. Ti pěkně uměli proháněti kobyly a valachy, výborně uměli v karty hráli, konati pravé divy v oboru galanterie, ale takto jinak, kde třeba bylo trochu nějakého vzdělání vědeckého neb alespoň odbornického cviku, byli trochu jak to říci? pohodlni-li, či slabi, či jak? Pohlíželiť už i na důstojnictvo při plucích pěších jaksi s půdy, ač důstojnictvo to co do ctností kavalírských, stačoval-li jen měšec, nemnoho si odevzdávalo s důstojnictvem kavaleristickým. A na důstojnictvo dělostřelecké teprve

páni od kavalerie pohlíželi s půdy: Poctívanoť od nich potupným jmenem *Pulverjuden*. A tak se stalo, že když pro zprávu plukovní pokladny třeba bylo člověka a mezi pány kavalíry žádného nebylo, nezbývalo, nežli rozpomenouti se na člověka plebejského, našeho to vousáče Sajbla. Ten oficírem se stav a zprávcem pokladny plukovní způsobů plebejských zříci se ani nechtěl, ani neuměl a mnohem důvěrněji nežli s pány důstojníky-kavalíry obcovával s těmi řemeslníky plukovními a trubači a podobnou cháskou plebejskou nežli s pyšnými urozenci zlatem premovanými. Požehnal-li kdy Pánbůh kterého toho člověka pouze oharasovaného potomečkem, milý poručík náš rád mu posloužil svatým kmotrovstvím. A tak se stalo, že i sestřička má, anať už v Pardubicích „při štábu“ se byla narodila, kmotry měla trochu onačejší, nežli jsem měl já, totiž pana lajtnanta Sajbla a jeho paní manželku, z čehož matička má slušně sobě právo brala s paní lajtnantkou, i když tato se byla stala paní obrlajtnantkou, si kmocháčkovati.

Ale za pobytu našeho ve Vídni dobrá paní nadporučíková zlou nemocí jakousi poražena pádem ležela už na druhý rok a málo s ní bylo zábavy. Materské místo při synku jejím Josífkovi zaujímala služka Marjána, originál to nad originály. Tvářností nemálo se podobala cigance. Tmavé pleti líce červena byla, jako by je natírala cinobrem; ze rtů do temna červených vyzírala řada bělostných zubů; černé oči svítící jako žhavý uhel vroubeny byly dlouhými brvami a hustým obočím černým a na hlavě se vlnily nedlouhé vlasy havraní do kučer se stáčející. Přílišná červenosť Marjániných tváří, jimž i baňulatý nosík nebezpečnou dělal konkurenci, všelikých doznávala výkladů zlomyslných, mezi nimiž nejzlomyslnějším asi, ale s vírou se potkávajícím největší byl ten, že Marjána prý si ráda ať ráno, ať o polednách, ať pod večer pozazunkávala pálené. Toho však, ať by na krásně tak bylo bývalo, nadporučík málo si všímal, neboť ošetřovatelkou Pepíčka Marjána byla vzornou, a též jinak oddaností k panstvu svému a spořádanou zprávou domácnosti vší měrou starému vousačovi vyhovovala. Dlužno ještě doložiti, že Marjána nenepodobna v tom své paní samojediné po česku hovořiti uměla, čímž sobě u civilisovaných Čecháčků plukovních zjednala příjmí bláznivé Marjány Přelucké, — bylať zajisté rodem z Přelouče, — ale i div divoucí dokázala, že domácnosť husarského důstojníka, rodilého Němce, v samé Vídni domácností byla českou, a malý Josífek, kdykoli přicházel návštěvou ke mně, na radosť nevelikou tatíčka mého švarně se mnou i sestřičkou mou si pobrebencoval po česku.

Mimo všeliké hry provozované s Josífkem málo v té jízdecké kasárně bylo radostí dětských. Skoro jediná zábava mi se skýtala tím, že málo který den minul, aby mimo naše okna pěší vojsko

netáhlo s tureckou muzikou. Hudba vojanská na mne působila čarovně. Naslouchal jsem pokaždé s utajeným dechem. A Pánbůh hříchy odpusť, hudba vojanská po tu chvíli, jakkoliv i jinou hudbou, není-li jí více nežli na dessertní talířek, rád se bavím, zůstala mi hudbou nejmilejší. Obzvláštní pro mne zajímavosti dodával té hudbě vojanské sáhodlouhý a děsně bradatý regimentstambour kráčející kapele v čele a lesklou berlou svou velice půvabně ve vzduchu klátící, jakož i mouřenínové dva, tehdáž při každé kapele vojanské figury stereotypné, z nichž jeden tloukl do ohromného bubnu tureckého, druhý pak virtuosně přibřinkoval mosaznými talíři.

Smutná zima ještě mi se stala smutnější tím, že i mne i milou sestřičku, jedinou společnici mého vězení, zlá potkala nemoc -- spála, kterou jsme oba strádali skoro do samého jara.

Když pak konečně Boží slunečko zase s blankytného nebe usmívati se počalo, jednou nebo dvakráte do téhodne nějaká ta vycházečka něco rozmanitostí uvodila v jednotvárnosť mladého živobytíčka mého. Na dvě z těch vycházek se pamatuji velmi živě. První byla do tak zvaného Augartenu. Davy procházejících se tu a posedávajících švihácký̌ch pánův a modních dam arci pramálo mě zajímaly. Ale když mě matka zavedla do chrámu Théseova a já tu pojednou stanul před ledově krásnou sochou héróa ubíjejícího Minotaura, posvátná jakási mě obešla hrůza. Stál jsem tu sám jako zkamenělý oči maje upjaty na skvostné dílo mistra Canovy, jemuž jsem arci porozuměl až po mnoha letech, ač sochu samu za živobytí jsem byl spatřil jedinkráte. Dlouho matka mne od velebné sochy nemohla odtrhnouti. Až když svatosvatě mi slíbila, že se mnou zase co neviděti navštíví milého Thésea, dal jsem si říci. Ale slib byl slibem vídeňským, Thésea jsem víckráte nespatřil.

Vycházka druhá, kdyby mě příroda byla nepodařila dobrou pamětí, snadno mi se státi mohla osudnou. Tak alespoň tvrdívala milá matička má. Pokud okolo vniterního města Vídeňského strměly bašty, širá prostora mezi nimi a předměstími, tak zvané *glacis*, oblíbeným bylo shromaždištěm drobné chásky Vídeňské neodrostlé ještě dozoru pečlivých matiček nebo chův. Tam za jednoho krásného odpoledníčka nedělního matka si vyvedla i mne i sestru. Když jsme některou chvíli již byli seděli na zeleném pažitě, po jednou já tu zahlédnu bělostnou ovečku a nad to ovečku s červenou na krku páskou a líbezně cinkající rolničkou! Ovečka! Všecky blažené chvilky Debrecínské, kde mi přáno bylo do vůle se baviti s tou milou tváří němou, pojednou ve mně ožívly. I neměl jsem touhy vroucnější nežli na blízko se dostati bělostné ovečce. Matka snažné prosbě vyhověla a já opustiv ji a

sestru jsem se bral za milou ovečkou, tu sem tu tam od matky vždy dál a dále. Slunce se ponachýlilo k západu, rodina, které ovečka náležela, se ubírala domů, já pak přese všecko hledání v chomáči lidí matky své jsem nenalézal a nenalézal, což ovšem tím se dálo, že matka hledajíc zase mne se sestrou místo, na němž byla seděla, tolikéž už byla opustila. Vida nezbytí bral jsem se na cestu k domovu. Byl jsem si zapamatoval krám cukrářský, v jehož výkladní skříni byli tři cukroví králíci, a krám krejčovský, obydlí našeho již nedaleký, v jehož výkladní skříni elegantní klouček voskový s elegantní panenkou voskovou byli na sebe obrátili pozornosť mou. Šťastně jsem se dostal domů, ale zastal jsem jenom sestru. Matka chudák tou dobou hlásila na policejním ředitelství, že se jí ztratil její miláček, a slibovala hory doly tomu, kdo jí ho přivede zpět. Pozdě v noci, když mne byl už přemohl líbý spánek, teprve se domů vrátila.

Ačkoli babička má v den mého narození ani slovem o tom se nezmínila, že někdy pro přílišnou lásku ku přírodě nevinně budu bit bývati, přece, nevím jaké neblahé hvězdy působením tak se stalo ve Vídni. Jednou, když se bylo už léto nad Vídní rozpařilo, za krásného odpoledníčka těkal jsem po jednom ze dvou velikánských nádvoří Josefovské kasárny. Tu mým očím nevídané posud se jevilo divadlo. Husaři rozbíjeli pryčny své a z každé lati rozbitých postelí sypalo se na sta červených broučků jakýchsi. Já z něžných zvířátek nikdy před tím nevídaných nesmírnou jsem měl radosť. Konečně nabrav jich do hrsti úprkem domů jsem cválal ukázat jich mamince. Ale nastojte! Jaké to bylo zděšení! Něžní broučkové nemilosrdně pohozeni na zem a pošlapáváni. Mne svlekli do naha; prohledán kde jaký záhyb v košilce, kde jaký úkryt v punčošce a chvilku ob chvilku pleskně padla hněvivá dlaň matčina na masitá zádečka má, až jsem z nadělení toho pojednou zčervenal jako vařený rak. Teprv o několik let později jsem zvěděl, že onino broučkové nevinní byly — stinky. Ale pardousek ostal neodčiněným. Snad kdyby maminka má byla znala historii velkého krále-kolonisátora Přemysla Otakara Druhého, byla by pomyslila, že chyba vládne člověkem, a byla by se mnou naložila milosrdněji.

III.

> .... V ten mžik, jako náhle se řítí
> včelky na chodce valem, směle k úli když se přiblíží,
> tak do duše z těch zdí mně snesla se houšť upomínek.
>
> *Sv. Čech.*

Nebylo pro mne na světě a nebude tuším do nejdelší smrti místečka milejšího nad Bohdaneč. Vezmeš-li, čtenáři milý, do rukou

mapu severovýchodních Čech, tam v tom koutě, kde Labe opouštějíc tok svůj jižní náhle se obrací k západu, poznamenáno shledáš vedle několika menších čtvero rybníků velikých, jejichž voda pokrývala několik tisíc jiter půdy zemské. A na jihovýchodním konci té spousty vodní městečko sic od času krále Vladislava druhého, jakož toho každý dočísti se může v majestátě pečlivě chovaném na radnici Bohdaneč město, jehož čtyři ulice do čtyř úhlů světových od velikánského náměstí se rozbíhající čtvero protíná silnic dobře ražených. Pokud ony rybníky netoliko na mapách existovaly, nýbrž i ve skutečnosti, krajina vůkol, širošírá to rovina několika nepatrnými pahorky prostoupená, podobala se pravému úkrojku ráje. Rozkošnými bory a doubravami vroubena byla luka plodící vzácné seno, místa vyvýšenější jako malována byla lány onde obilnými, onde zase konopnými a lněnými, mezi nimiž tu i tam na dovršenou rozmanitosti prokmitovaly úzké pruhy pestrého maku. Na pevných hrázích podezděných tvrdým basaltem kunětickým mohutná urůstala dubiska a v nich všude vše plno ptačího šveholu. Ale i na vodách všude živo. Tu za hustým rákosím podél břehu se vinoucím tuční kapři pohazovali otylými těly, tam potápka nebo lyska se vynořila nad zčeřenou hladinu a zase pod ní zmizela, onde hejna divokých kachen vyplašena byvše z úkrytu káchajíce se přemykaly přes tlo vodní, onde zase krouže vysoko ve vzduchu racek elegicky zakvíkal nebo zrakům ukrytý bukač v sítí se ozýval. Na šíré mýtině pásala se lesklá stáda skotu, any krávy z lepších domův – odpusť mi, čtenáři milý, který tak často slýcháš a snad i mluvíš o dětech z lepších domů, bezděčné podřeknutí toto – voděny pasačkami zvláště sobě zřízenými se popásaly po příkopech a mezích na trávě vzácnější.

Ve blažené krajině té – tak alespoň mi se zdávalo za chlapeckých let – tváří smutných skoro ani nebylo viděti. Lid zámožný v něžných a čistotných domech obýval a chalupách, a jakkoli domař pravovárečník trochu s půdy pohlédal na chalupníka a chalupník hodně s půdy pohlédal na podruha, přece prý, jak jsem později se dovídal, mezi obyvatelstvem nebylo hrubě žádných třenic. Ba i nádenníci tenkráte blahobytněji se měli pojídajíce více chleba a jahelníku nežli brambor a zavdávajíce si častěji piva nežli smrduté kořaliny. Žid zajisté v celém městě byl jediný, jednooký to Eliáš Troller, a toho, že chodil ustavičně po světě s rancem, ve městě málo bylo viděti.

Kdykoli nám matka zvláště za dlouhých večerů zimních vykládala o Bohdanči, o dědově škole a babiččiných kravicích, tu já i sestra tajíce dechy v prsou jsme naslouchali tak dychtivě, jako asi synové Israelští v Egyptě zvěstem o zaslíbené zemi. Ký

div tedy, že jsme oba radostně zatleskali do dlaní, když jednou bylo to kdysi v srpnu měsíci – otec přišed od rapportu zvěstoval, že maminka s náma pojede do Bohdanče k babičce. Cesta! cesta z Vídně pryč, cesta k babičce, k té milé, milé babičce, o níž se nám maminka tolik navypravovala, a k tetě milé, jež mne tak ráda měla, že ani vlastní matka nemohla ráda míti víc. Nemohl jsem se dočekati toho dne, kdy archa naše se vyvalí z kůlny, kdy se jí zase střecha záplatovati a kola mazati budou. Nemyslil jsem podle dosavádních zkušeností svých, nežli že se do Bohdanče postěhujeme všecka rodina i všechen pluk husarský. Ale archa jak se neměla tak se neměla z kůlny ven. Za to však jednou s večera se u nás ocítil muž velikán ve formanské kazajce s čepicí špičatou na hlavě a pasem obepjatý tak širokým, že od polou prsou pomalu mu sahal do polou břicha. Byl to vozka Pelikán, jenž ve Vídni byl právě složil jakýsi náklad přivezený z Čech. Vyrozuměl jsem z rozmluvy, již zapředl s rodiči, on že nás poveze do Bohdanče a to už nejblíže příštího jitra.

Samou rozčileností nemohl jsem usnouti. Chvíli ob chvíli vystrkuje hlavu ze své postélky viděl jsem, an otec z onoho kufru velikána, od něhož jsem v Debrecíně svévolně zahodil klíč, dobyl koženého vaku ztloušti hodného kocoura a na stůl sázeti počal tolar vedle tolaru do desíti v jedné řadě, načež shrnuv dvě a dvě řady na jednu hromádku rázně na ni ťuknul prstem, hlásaje dvacet. Kolikráte po dvacíti tolarech otec vysázel, nevím; býval jsem od jakživa mathematikem trochu nejapným; ale byla těch hromádek řada ctihodná. Když se rodičové hodnou chvíli byli pokochali pohledem na lesklé bělouše, zakleli je opět do kocoura, jehož hrdlo tatíček pevně omotal provázkem a mohutným zadrhnul uzlem.

Později nežli jindy ráno jsem promnul oči. Na div můj divoucí však mimo kufřík vytažený z jednoho kouta skoro doprostřed světnice naší nábytkem nikde ani nehnuto. Zavrtěl jsem hlavou. Jindy na marš všude vše v obydlí zpřevráceno bývalo vzhůru nohama. Po hodné chvíli se zase zjevil vozka Pelikán. Kufřík a nevelíké dva tlumoky naloženy na velebný jeho řebřinovec valně naplněný všelikým zbožím, a my děti jsme obskakovaly vůz těšíce se na rozkošnou cestu. S podivenou nám bylo, když matka nás povybídla, abychom tatínkovi dali s Pánembohem. Učinili jsme automaticky dle rozkazu a vylezli pak hbitě na vůz. Matka, ačkoli ne na dlouho se loučila s tatíčkem, přece pláčem se rozplakala usedavým a my děti matce k vůli jsme se rozplakaly také. Konečně otec, když i jemu oči drobánko zavlhaly, neutěšené scéně učinil konec, pomohl matce do vozu, a hromotluk řebřinovec hluče a rachotě volně se ubíral ze vrat jízdecké kasárny Josefovské.

Polehounku jsme se kodrcali dál a dále po Jihlavské silnici a šestého nebo sedmého dne šťastně jsme stanuli před Bohdaneckou školou.

Hoj ta Bohdanecká škola! tisíceré vzpomínky se k ní táhnou. Již ti, čtenáři milý, nebude pomoci — musím ti starobylou tu budovu, jak až do roku šedesátého šestého se pyšnila na prostranném náměstí Bohdaneckém zevrubně vymalovati, abych ulevil tísni sestárlé duše své. Ozbroj se trpělivostí svatou — nebo přeskoč několik stránek tohoto vypravování mého ....

Bylať škola Bohdanecká domem zasmušilým o jednom patře, kteréžto spočívajíc na mohutných třech pilířích dvojdělnou klenbou pokrývalo prostranné podloubí. Z řady ostatních domův a domků rozsáhlého ale nepravidelného náměstí pošinut byl o několik sáhů do předu, tak že mezi nimi vypadal asi jako desátník vyvolaný důstojníkem před četu svou. Za to však podloubí jeho půdu mělo o více nežli o dvě stopy nižší nežli domy sousední, i sestupovalo se na ně po dvou stupních se strany pravé i levé. Se strany průčelné děti, zvláště pak chlapci, do podloubíčka, jež se jim ku hrám všelijakým výborně hodilo, raději skákaly, než by oklikami se byly braly ku postranním schodkům. Jako podloubí dvoudělnou klenbou, tak průčelí domu toho dvojí lomenicí zděnou se vyznačovalo a na každé znamenati bylo zubří hlavu ze tvrdého kamene vytesanou, jež zvěstovaly všemu světu, že domu původcem byl některý z mocných pánů z Perštýna, kteří nepatrnou dříve vesnici Bohdaneč povýšili na město. Mezi oběma těma lomenicema velmi primitivné vyčnívalo koryto, jež za náhlého deště vodu stékající se dvojdělné střechy na náměstí chlýstalo velikánským obloukem. Sestoupíme-li se strany levé po dvou stupních do podloubí, kromě okénka pečlivě zamřežovaného, kudy nahlédnouti jest do prostranné komory napěchované peřinami, lnem pěkně zčesaným a v klouby spleteným, truhlicemi o víkách pestře malovaných, ženskými šaty bedlivě rozvěšenými po rohatinách, vedle nichž i velikánskou vlčuru spatřovati jest, a kromě velikých dubových dveří, železem dobře pobitých, žádného neuznamenáme patrnějšího do zdi otvoru. Otevrouce pak dvéře ocítíme se ve prostranné síni klenuté a přivrouce je za sebou za slabého kmitu světla průlomem nade dveřmi do ní vnikajícího asi na pět kroků před sebou ublikáme schody dosti příkré a ne velmi široké, jejichžto zděné zábradlí deskou pokryto jest tak hladinkou, že každý světla paprsek od sebe odráží, jako zrcadlo. Ne rukou truhlářovou však deska nabyla světlé hladkosti té, nýbrž průběhem času je tak vyleštěna kozlovicemi hochů, kdykoliv oko páně učitelovo nad nimi nebdí, vezoucích se po ní do síně. Porozhlédnouce se poněkud v šeru ode schodů v levo uznamenáme

dvéře do sklepu, něco dále pak těsnou chodbičku vedoucí, jakož bezpečně tvrditi můžeme po vůni, do kravína a dále na dvůr, jejž vrata černě obarvená dělí od samého náměstí.

Ale my se dejme po schodech nahoru. Slezouce jich se dvacet a obrátíce se pak v levo staneme přede dveřmi, nad nimiž římská jednuška velikánskými rozměry na lepence vymalovaná nám hlásá, že za těmi dveřmi třída první. Otevřeme-li, oko za tapání po schodech odvyklé světlu nás až zabolí z hojného lesku, jejž po prostranné světnici, ovšem též klenuté, předpolední slunce rozlévá čtyřmi okny. U samých dveří v levo strmí ohromná kamna kachlová vroubená se dvou stran lavičkami, v koutě protějším vypíná se na stupánku školská tabule, pod níž se choulí učitelův stolek, dveřím naproti dlouhá řada lavic nizounkých zpředu dále vzad pak jako vyrůstajících, avšak orthopaedickou konstrukcí vesměs málo se honosících. Po stěnách tu i tam nějaké housle, nějaký klarinet, i ctihodný lesní roh a mocný posoun; jinak kromě dvou tabulic zobrazujících abecedu rozměřenou na velikou stopu ni pohádky o nějakém učivu. V nejzazším koutě síně však bylo místo zšíří a zdélí asi půldruha sáhu, místo tajemné, neboť záclony kartounové bránily všetečnému oku nahlédnouti, co by tam se skrývalo. Nicméně konečně i to tajemstvo vyšlo na jevo; spával tam zimní dobou, když na seně již se nezdálo, pan mládenec. Tak se říkalo tenkráte podučitelům.

Kdo by však mina dvéře vedoucí do třídy první přímo za nosem se ubíral, do kuchyně by vstoupil velmi prostranné, vydlážděné čistými cihlami tmavočervenými. Tam i když přivřeny byly dvéře z kuchyně přímo na pavlač vedoucí, za světla vnikajícího komínem otevřeným znamenati bylo velikánské ohniště a na něm mohutné dva kozlíky železné. Pod ohništěm klenula se chlebová pec, k jejížto čelesnu sestupovati bylo po třech stupéncích. Stěny kuchyně vroubeny byly policemi, na nichžto pořadím opravdu vkusným poklopeny byly všeho druhu hrnéčky a hrnce, misky a mísy, a přikloněny byly talíře sloužící ku potřebě všední. Na hřebích a kolících pod policí zavěšeny byly všeho druhu pekáče hliněné i měděné, vše čistě udrhnuty a uleštěny, a štoudev naplněná vždy vodou stojící v koutě všemu nářadí tomu takořka vévodila. Pohlédnouce pootevřenými dveřmi na pavlač, po způsobě domů starobylých ovšem úzkou, ne bez zalíbení popásli bychom oči na sněhobílých dojačkách a jiném nádobí dřevěném, jež bylo zavěšeno na dlouhé žerdi k osušení.

S kuchyní sousedila klenutá komnata, jejížto jediné okno skleněnými šestihrany vyloženo bylo, zapuštěnými v malé rámečky olověné, jakož dosti často jich vídati posud v oknech kostelů venkovských. U samých dveří s jedné strany kropenka se svě-

cenou vodou, se strany druhé mohutná ocílka do zdi zaražená, pod níž miska se křemenem a troudem. Dveřím zrovna naproti viděti bylo krucifix, vedle něho se strany jedné obraz svatého Josefa, se strany druhé svaté Doroty v rámcích vykládaných sklem zrcadlovým. Před krucifixem dřevěné klekátko prosté vší ozdoby. Všecka úpravă komnaty té byla prostinká, vyznačovala se však čistotou vzornou. Tři postele rozestavené v jednotlivých koutech byly z dubového dřeva; stůl uprostřed stojící z dubového dřeva; čtyři sedadla o lehounkých nožkách, na lenoších však ozdobená vykrojenými srdéčky, z dubového dřeva. Jediný kus nábytku svědčící o jakési nádheře byl prádelník dosti skrovných rozměrů, jehož mosazné skoby se leskly jako zlato. Na něm postavena byla skříně o dvou zasklených dveřejích, za nimiž ve čtveré příhradě spatřovati bylo talíře a konvice z lesklého cínu, něco stříbrných lžic a lžiček, koflíky a sklenice a láhve z broušeného skla. Nad jiné věci však oko k sobě vábil mohutný džbán hliněný polo-vypuklými figurami skvostně zdobený a velikým víkem cínovým se pyšnící, na němž arabesky se stkvěly práce velejemné. Vedle džbánu toho jako vnoučata vedle děda stály dva džbánečky díla neméně mistrného. Byl věru pohled na tu skříni rozmilý. Ale více nežli všecky ty skvosty skleněné a hliněné a cínové mně se zalíbila malá skřínečka tolikéž skleněná na prádelníku stojící, v níž voskové Jezulátko na červené podušce hedvábné hajající milostně modrá očka otvíralo, otočil-li kdo skobečkou upravenou na zadní skleněné skřínečky té stěně. V komnatě té bytovala milá babička má, jíž vůbec říkali jen paní Dorota, s milou dcerou svou a tetou mou, lepovlasou Josefkou. — Rozhled z okna, — použijmež ho i my majíce k tomu příležitost — byl utěšený.

Po dvoře čistotně umeteném krákoralo množství kuřat a kur veskrze sněhobílých, — neboť černých, plavých, kropenatých nebo strakatých babička netrpěla; - opodál ve příkopě dělícím dvůr od zahrady batolilo se hejno kachen tolikéž bělounkých a štípalo trávu několik husí bělounkým peřím závodících s labuťmi. Hnojnice zarovnána jsouc mohutnou hranicí dříví oko nevšetečného neurážela. Zahrada za nádvořím se rozprostírající týž ráz dvojdělnosti do sebe měla jako dům, k němuž náležela. V levo na záhonech pečlivě vzdělaných bujela všeho druhu zelenina, neboť studnice živena struhou měkké vody, v níž si dědoušek skoro po celý boží rok choval i pro kratochvíli i pro potřebu postní lesklé kapry, hojnosť vláhy skýtala na zalévání. V pravo štěpnice se pyšnila stromy ovocnými, na mnoze velmi vzácnými, neboť byl dědeček můj i štěpařem na slovo braným široko daleko.

Ale vraťme se do budovy a dadouce se z kuchyně v pravo po schodech ještě mnohem užších a příkřejších, než byly schody

vedoucí ku třídě první, ocítíme se na chodbě jasné ale sotva širší dvou sáhů, kdež římská dvojka nade dveřmi po pravé ruce přibitá nám ohlašuje síň učebnou dítek postoupivších po pravém slova rozumu ze třídy nižší do třídy vyšší, a popojdouce dva kroky dále spatřujeme v levo zase dvéře, jež otevřeme, abychom vstoupili do komnaty páně učitelovy.

Pěkná světlá to komnata o dvou oknech, důkladnou opatřená klenbou. Podlaha sněhobílá, nábytek poněkud elegantnější nežli v pokojíku paní učitelové. U samých dveří mohutné tělo své umístilo piano rozměrů sice daleko skrovnějších, nežli jsou piana dnešní, — neměloť zajisté více pěti oktáv, nepyšnilo se pedály ani nohami podobnými sloupům; i klavesy byly jaksi subtilnější a černy, kde na dnešních jsou bílé a bíly, kde na dnešních černé, — ale proti jinému nářadí zdálo se přece jen býti kusem ohromným. Dále za pianem byl pult o několika přihradách, a ty napěchovány byly notami jako stodola po bohatých žních obilím. V šerém výklenku proti oknům stála dědečkova postel, jejíž peřiny tkvěly v cíchách nejkrásnějšího kanafasu. Vedle postele vypínalo se mohutné křeslo potažené černou koží a žlutými hřebíky vykládané, z jehož opěradla na způsob ztuhlých podušek vyčnívala dvě ucha pozývajíce mdlou hlavu ku sladkému odpočinku nebo libému dumání. Při stěně proti dveřím stála skříně, za jejíž zasklenými dveřeji viděti bylo veliké dva folianty a hodnou hromádku drobnějších knih o kožených hřbetech s červenými štítky. Zmíním-li se ještě o pohovce a čtyřech politýrovaných sedadlech vesměs černou koží povlečených a mosaznými hřebíčky vroubených a konečně o velikém psacím stole, jenž asi desíti přihradami a zásuvkami a umělým příklopem se pyšnil, vyjmenoval jsem tuším vše, co v komnatě dědečkově znamenitého bylo až na olejový obraz, patrně to podobiznu osoby, na které si dědeček, jak se zdálo, nemálo zakládal.

Ale čas už svrchovaný, abychom i po obyvatelích divného domu se poohlédli. Uvedu laskavému čtenáři nejdříve milého dědečka svého, pana učitele. — Krásný to býval asi muž za let mladých. Vysoký a štíhlý jako sosna, jen že hlava již poněkud nachýlena ku předu; líce podlouhlé a pečlivě vyholené posud jemným zbarveno je ruměncem, jen že nejednou již rozoráno vráskou; vlasem posud hustým pokryto témě, jen že temným tlem jeho mnohý prokmitá již pramének šedivý. Tenkými rty téměř ustavičně pohrává lehounký úsměv, a nevyrušuje-li pana učitele nikdo z dumání, přitlumené z nich vanou zvuky ne nepodobné bzukotu poletující včelky. Neboť tam za tím vysokým hladkým čelem, jež se klene nad tenkým rovným nosem, bujará mysl ustavičně vytváří nové a nové melodie. Nejraději prochází se,

když myšlénka nějaká v něm pracuje ku porodu, ruce maje na zádech založeny po svém pokoji. Tu rychleji popochází, tu povolněji, tu dokonce se zastaví a na chvilku oněmí až i ten včelí bzukot jeho: pojednou zase rozkročí se, ruce vzad založené se pustí, pravice zašermuje několikráte do taktu, patrno, že myšlénka vyzrála ve zvukový plod. Hbitě zasedne ke svému piánu a sotva že dosedl, již libými akkordy po síni se rozléhá, co ještě před okamžikem nevidomou bylo vidinou. A kdo by v takové chvíli se díval na ty oči jeho tmavomodré, byl by přisvědčil, že v nich ono kouzlo přebývá, jež neodolatelně přízní vábí člověka ku člověku. Ale nepostrádaly ni jindy kouzla toho tmavomodré oči páně učitelovy: srdcejemná dobrota z nich zářila skoro vždycky. Kde kdo v Bohdanči pana učitele miloval a kde co po libosti mu učiniti mohl, učiniti neopomenul. Řemeslník odrostlý školy jeho, byť sebe více byl díla míval, když bylo nějakou mši novou nacvičiti neb i starou ku příští neděli zkoušeti, dílnu svou opustiti a dostaviti se v určitý čas na škole neváhal; domař pravovárečník, ač jinak trochu s vysoka pohlížel na chalupníka, přece s ním ochotně na kruchtě buď houdl, nebo troubil, nebo zpíval: neboť nikdo by pana učitele úmyslně byl nezarmoutil ani za nevím co. A zarmoutil-li přece, déle toho litoval, nežli pan učitel pamatoval. O té dobrotě jeho nejenom sousedé Bohdanečtí kroniky si vypravovali, nýbrž i široko daleko lidé zvídali. Kdykoli přišlo - a to dosti často se přiházívalo do Bohdanče divadlo loutkové, neb, abych mluvil po způsobu ještě i před padesáti léty tam obecném, pimprlácká komedie, první cesta pana principála byla k panu učiteli, aby ho požádal za řádnou hudbu. Neboť jinak v Bohdanči kromě té drobné havědi, jež se vkupovala do divadla šajnovým krejcarem, sotva by byla živá duše tam páchla. A věru, to dobrotisko učitel nejen že ochotně přislíbil a muzikanty poslal, ale sám osobně říditi svuj sextet nekladl sebe za nehodno. Aby kdy mzdu jakou byl brával od takového, jak říkával, chudáka, ani pohádky; ovšem pak to si vymiňoval, aby vše, co bývalo v těch Faustech a podobných kusech opizlých vtipův a žertů, bylo vymýceno. Ale i hněvem, arciť jen okamžitým, zaplápolati uměly ty tmavomodré oči páně učitelovy, to když nedočkavý houslista nedodržel bílé noty, nebo když muzikant u kotlův unésti se dada nadšeností přílišným nákladem sil tloukl na oslí kůži a za příhod podobných. Tu páně učitelova postava se náhle vztyčila, jako by jiskra elektrická jím byla projela, smyčec vysoko zakmitl nad hlavou a bleskem zasrčelo oko v tu stranu, odkud uchu se byla donesla chybička. Za to však, — kdo neviděl, neuvěří, — jak milý byl pohled naň, když stoje nad diškantistou, který poprve »měl sólo«, přikyvoval hlavou a jemně taktuje čas ob čas se dotýkal

jeho plecí! Pozorněji lodivoda nepohlédá na kormu korábu, jemuž na sta životů je svěřeno, nežli pohlédal pan učitel na svého žáčka. A když dozpíval malý solista, jak vítězoslavně ku sboru se obracel pan učitel rozpřaženýma rukama pozývaje ku hlučné hudbě sborové!

Na třicátý rok už milý dědeček můj, když mě mu matka přivezla, seděl na škole Bohdanecké. Za dlouhá ta léta přetvořil všecko téměř obyvatelstvo na muzikanty. Když v neděli nebo ve svátek bývalo po velké a lidé se vyhrnuli z kostela, po náměstí znamenati bylo skupeniny měšťanův, ani hovory mají o vynikajících místech provozované mše: ten toho, onen onoho zpěváka chválil, ten houslistovi se podivoval, onen varhaníkovi a všichni pevně měli za to, větší rozkoše na světě že nemůže býti nad tu hudbu v tom Božím kostele Bohdaneckém. Bylo dosti sousedů, kteří chodili i na ranní i na velkou. „O ranní se modlíme," pravívali, „o velké není možná odříkati ani pět otčenášků; to člověk jen poslouchá a poslouchá a pro samu rozkoš zapomene na všecko, i na milého Pána Boha." A což páni ze zámku? Ti měli v Pardubicích samých chrám děkanský a přece za nic si počítali míli cesty do Bohdanče ať za třeskuté zimy, ať za palčivého vedra, jen aby se pokochali chrámovou hudbou Bohdaneckou, zvláště rozhlásila-li se pověst, že Steinmann provozovati bude mši novou skládání vlastního.

Ale i jinak obyvatelstvo Bohdanecké působením páně učitelovým velice vynikalo nad městečka a města sousední. Nebyloť široko daleko mestečka, aby tolik synků dávalo na studie, jako Bohdaneč. Což to bývalo veselosti a radovánek, když se vrátilo studentstvo do hnízda rodného! Přijíždívali jak kdy na dvou na třech vozech všichni pospolu, velcí malí vezouce obyčejně několik studentů cizích s sebou. Byltě Bohdaneč tehdy pověsten svou pohostinností. Kufry, peřiny a co jiného zboží bylo studentského, pyramidálně narovnáno na voze zvláštním, ctihodném to řebřinovci, za studentskou chasou přijíždívalo až pozdě večer. Den po příjezdě všecka ta chasa studentská zástupem se brala na faru, z fary přímo na školu. Pan učitel latinsky s nimi porozprávěv zvěděl, jak prospěli na studiích, po vysvědčeních, jež se tenkrát vydávala jen na zvláštní požádanou, ovšem ani se netázaje. Potom však ihned osnovány programy na divadla a koncerty, a nežli týden s týdnem se sešel, po celé prostranné předsíni radnické od let proměněné v divadélko vkusné ozývaly se písně, hlaholila hudba, rozezvučely se ztělesněvše typy žertovné musy Klicperovy.

Rodina dědečkova byla dosti četna. Byl si vzal ještě pomocníkem jsa v Dašicích vdovu se třemi dětmi a v manželstvu mu jich přibylo tré. Ale kromě nejmladší dcery Josífky, té milé

zlatovlasé tety mé, všechny zaopatřeny jsouce byly mimo dům. Paní učitelová, ač by jí to nikdo byl nehádal, manžela svého byla starší asi o šest let. Že bývala někdy ženou krásy neobyčejné, o tom svědčí netoliko jemná pleť její tváří růžově nadchnutá, bystře pohlížející modré oko ovšem už od kolika let valně dalekozraké a tudíž na čtení okulárů potřebné, řada běloskvoucích zubů posud dokonale zdravých, bohatý kaštanový vlas žádnou ještě neprokvétající šedinou, ale i ztepilý zrůst, zpřímená postava a čilé pohyby. Rádo na krásné stařeně oko dlelo, zvláště když majíc sobě po boku nejmladší dcerušku svou v neděli se ubírala na ranní do kostela. Na hlavě se pyšnil zlatý nebo stříbrný čepec, okolo krku sněhem se bělalo ztuha naškrobené okruží, tělo v zeleném upjato živůtku dykytovém, se předu pěkně vyšívaném, v zadu nabíraném ve varhanky; sukně červená nebo modrá pěknými řasami od boku spadala po kotníky, nezakrývajíc úplné nožky vězící ve sněhobílých punčochách a plytkých střevících o vysokých špalících. Vkusně vázaný ctihodný „Nebe klíč“ v rukou majíc zasedla v některé z nejzazších lavic kostelních a kdo by ji byl viděl na modlitbách, nemohl nebyti přesvědčen o vroucí nábožnosti její. Hospodářství na škole vedla vzorně. Všude sama dohlížela, o všem všudy v domě zvěděla. Návštěv mívala hojnost; sama však ani krokem nikam nechodila leda o svaté Terezii s gratulací k paní kupcové Koutníkové a některým příbuzným provdaných dcer a ženatého syna z prvního lože.

Po nebožtíkovi svém byla ujala kovárnu uprostřed náměstí Dašického. Pěkný to dům, k němuž i některá měřice dobrého pole náležela, nemalá louka a kus lesíka. Hodná to živnost. Ale zrovna v ty časy, když paní Dorota ovdověla, zle bylo mezi lidem. Francouzská válka na kolikátý rok už zuřící upírem ssála tuk lidu; o groš nesnadno bylo zavaditi, leda bylo-li nějaké řádné řemeslo. Nebohá vdova hospodařila s kopy na groš nevědouc si rady ni pomoci. Za takových poměrů co si měla počíti krásná vdova mladá? Pomýšlela ovšem na to, aby domu se ujala silná ruka mužská! I bylo dosti těch, kterým i pěkná kovárna i švarná vdovička byla po chuti, ale ty děti, ty děti! Mnohý si tak myslil a nechal námluv tak; jediný také tak myslil a o ženitbu se pokusil přece. Byl to Valenta, městský synek, řemesla svého kovář, muž zámožný, že i z vojny se mohl vykoupiti. Bral na vdovu již dávno; píchala ho do očí kovárna na takové ráně. Napřemítav se dlouho, co a jak, po kmotru Vamberovi dal u vdovy se pozeptati. A když mu se v odpověď dostalo, že paní Dorota, je-li v tom vůle Boží, se nevzpěčuje opětného manželství, kovárnu mněl už býti svou. Bylo jen na tom strojiti svatbu. Vambera jednal svatební smlouvu a pomocník ze školy, mladý Steinmann psal. Snadno se o vše dohodli.

„Tedy podpíšeme, podpíšeme,“ naléhal Vambera Valentovi tiskna péro do ruky.

„A což ty děti?“ poněkud nesmělým hlasem prohodil ženich.

Paní Dorota zbledla. „Ty děti,“ zvolala chvějícími se rty a plamenem oči jí zableskly, „ty děti jsou děti mé!“

„Vím“, odpověděl ostýchavě Valenta, „vím to. Ale vždyť máte příbuzné . . . .“

„A?“ sotva dechu popadajíc tázala se paní Dorota. Vstala se sedadla a křečovitě popadla pravou rukou lenoch.

„Já myslím“, zajíkal se ženich, „kde taková přízeň, o zaopatření dvou nebo tří dětí že by nebylo zle“.

„I po matce vám tedy osiřeti nebohá robátka a za matčina živobytí?“ zvolala vdova a potůčkem jí kanuly slzy po tvářích. „A to, vy necito, si troufáte mi říci do očí pod krovem těch sirotečků? Jděte, jděte mi s očí. Kdo dětem mým nechce být otcem, tomu já nikdy nebudu ženou“.

Za řeči této zbledlá dříve tvář vdovina se zbarvila ruměncem. Chvatně sáhla po papíře na stole ležícím a na kusy jej roztrhavši hodila do kouta. Darmo Vambera chlácholil, darmo domlouvali druzí dva sousedé, kteří přišli se ženichem, aby se podepsali za svědky, darmo Valenta ujišťoval, že nepomýšlel tak zle: vdova nepromluvila na ně již ani slovem. Mladý pomocník učitelský klidným okem na bouřlivou tu scénu se díval. Krásná žena dvojnásob krásnou mu se zdála hájíc práv dětí svých. Odešel s rozmrzelým námluvčím i s přechytralým ženichem a jeho svědky, ale divné věci od té doby dály se v jeho mladistvém srdci.

Zdálo se mu, že krásnou vdovu miluje. A miloval opravdu. Ne sice onou láskou blouznivou, která buď na básníka posvěcuje jinocha nebo v potřeštěnce proměňuje, ale onou láskou klidnou, dovoleno-li tak říci, rozumnou, která poměry skutečné uvažujíc, třeba-li jest, i zapírati dovede sebe samu, i když rozum dovoluje, průchod sjednávati umí vroucímu citu. Že o lásce jeho nezvěděla živá duše, skoro samo sebou se rozumí; byltě povahy tiché a mlčelivé, samotářem od samého pacholetstva. Že pomocník školský mnohem více hraje na housle i na piano, nežli hrával jindy, toho nevšímnul si nikdo.

Tak míjel den po dni, týden po témdni. Již i měsíců několik uplynulo od té doby, co u vdovy Doroty psal svatební smlouvu, a vdova pořád ještě vdovovala a náš pomocník ovšem panicoval. Konečně v nitru jeho dozrál úmysl. Jednou v neděli odpoledne po požehnání vstoupil krátce ale silně na dvéře zaťukav do světnice paní Doroty. Venku se již valně šeřilo; bylot o adventě.

„Pochválen buď pan Ježíš Kristus“, pozdravoval vstupuje.

„Na věky věkův“, odpověděla mladá vdova, jež seděla mezi dětmi svými na lavičce u kamen. Po nejistém hlase bylo znamenati, že příchozího nepoznává.

„Což, pajmámo“, vece tento, „abyste rozkřesala a na mne si posvítila. „Přicházím k vám promluvit o věci důležité, důležité alespoň pro mne“.

Vdova nepromlouvajíc ni slova přistoupila ke křesadlu vezděnému po levé straně dveří, zakřesala, rozdmychala troud, přiložila dřívko tenounké ale dlouhé, napuštěné sirou, a za chvilku lojovice stála zapuštěna v dutý svícen plechový na stole ozařujíc mdlým světlem žlutavým prostrannou světnici. Vojtíšek, ze tří dítek paní Dorotiných nejstarší, klučík šestiletý buclatých tváří a kadeřavých vlásků, poznav pana učitele svého přiskočil a uctivě mu políbil ruku. Dvě děvčátka, čtyřletá Andulka a dvouletá Liduška, přibatolila se a učinila podobněž. Paní Dorota všecka jsouc udivena z návštěvy pomocníkovy stanula jemu naproti a nenabízela mu ani sedadla.

„Neporosteme, tuším, už ani vy ani já“, ujal se slova pomocník. „Dobře uděláme, sedneme-li si.“

Vdova se poněkud zapýřila a sedla pomocníkovi naproti za stůl nepromlouvajíc ani slova.

„Je tomu půl roku“, mluvil po chvilce Steinmann dále, „co jsem posléze seděl na místě, na němž sedím nyní. Psal jsem tehdáž svatební smlouvu.“ Odmlčel se na chvilenku a vdova posud nemohouc se probrati z udivení svého jak mlčela tak mlčela.

„Pravila jste tenkráte: kdo mým dětem nechce otcem býti, tomu já nikdy nebudu ženou.“ Opět se odmlčel a vdova čím dále tím udivenější seděla proti němu jako němá.

„Což“, vece jinoch pevným hlasem, „chtěl-li bych otcem býti dětem vašim já, odhodlala-li byste se podati mi ruku svou?“ — Vdova naň vytřeštila oči, pak oběma dlaněma sáhla si po čele, jako by přesvědčiti se chtěla, že vše to, co tu slyšela, nebylo pouhým snem.

„Víte nyní, proč jsem přišel“, klidně mluvil pomocník dále. „Ale nežádám, abyste mi hned pověděla, jak rozhodnete o žádosti mé. Nehodlal jsem vás ukvapiti. Uvažte, co jsem vám nyní řekl, na mysli, zpytujte sebe sama, mohla-li byste náklonnosť jakou pojati ke mně čili nic. Ode dneška za týden touto dobou přihlásím se bohdá o odpověď. Řeknete-li ano, věřte, že mne učiníte blaženým; řeknete-li ne, Pánubohu poručeno. Neodpovídejte nyní ani slovem,“ pravil vida, že vdova náramně jsouc rozčilena vstala se stolice a ústa otvírala k nějaké řeči. „Vidím, že jsem vás přece jen ukvapil návštěvou svou i nabídnutím“, usmívaje se vedl svou dále. „Jenom to ještě vám povím, že pobytu mého

v Dašicích nebude na dlouze. Nabídnuta mi škola v Bohdanči. O velké noci bohdá se tam postěhuji. Sám-li či s rodinkou, na vás záleží. Opatruj vás Pánbůh!“

Podal vdově ruku a ona zimničně se chvějící ruku svou vložila do mládencovy. Odešel.

Paní Dorota byla jako v Jiříkově vidění. Na pomocníka školského nikdy ani ve snách nepomyslila. Praktická mysl její se nesla k nějakému kováři, který by kovárnu na Dašickém rynku zase zvelebil, a tu se hlásí o její ruku pan učitel! Ovšem byl on člověk znamenitý. Co Dašice Dašicemi nikdo neslýchal takové hry na varhany; děti, byť je na řetízek uvázal, chvátaly do školy. I krásným mužem byl pan učitel. Ne jedna dcerka měšťanská s bohatým věnem za štěstí by si byla kladla, kdyby o ni se byl ucházel u rodičův: - ale co platno? Nebyl kovářem!

I minul týden. O soumraku zavzněl opět známější již hlas: „Pochválen buď pan Ježíš Kristus“, ale na stole hořela již svíce vosková a stůl byl přestřen červeným ubrusem. Toho ani nebylo, když psána svatební smlouva s Valentou. Vážným krokem vstříc přicházela hosti paní Dorota a nabídla mu židlici. Sedli si. Nastala chvilka pomlčené.

„Je po témdni,“ přerušil ticho příchozí. „Jak jste se pajmámo rozmyslila?“

„No povím, jak mi káže svědomí,“ poněkud váhavě dí paní Dorota. „Kolik je vám let?“

„Za něco málo neděl dvacet pět,“ zněla odpověď.

„A mně třicet,“ ne bez truchlého názvuku vdova.

„K víře nepodobno!“ zvolal učitel. „Ale ať by na krásně. Myslíte-li, že mě tím odvrátíte od úmyslu mého?“

„Jak by ne?“ vece vdova. „Je-li muž starší nežli žena třebas o deset let, nikdo tomu se nediví; ale žena třeba jen o rok o dva muže starší, toť kde komu proti mysli. Co by tomu říkal svět?“

„Svět, svět?“ úst ukřivoval mládenec. „Co nám do světa? Vy se mi líbíte, jako by vám bylo sedmnáct, vy věkem svým se přede mnou netajíte, já věkem vaším se neurážím, nač tedy takových si připouštíte vrtochů?“

„Ono, milý pane učiteli,“ vážně odvětila rozšafná vdova, „všeho jest odtud až potud. Nejde o rok o dva, jde o celý život. Teď se vám snad líbím. Ale jak bude po některém roce? Ženě, když mine třicítka, – a do té já mám jako s hráze do rybníka, - té krásy kvapem ubývá, muž tou dobou teprve do ní dospívá. Svět řekne: tak hezký muž a uvázal si babu! Vám se to rozleží v hlavě, budete litovati zmařeného věku svého, vzejdou různice, a pak – – Pánbůh neskládej!“

„To jako myslíte," poněkud popuzen ale usmívaje se odvětil mladý pan učitel, „že jsem lehkomyslný floutek, tak trochu do světa, člověk, který si málo posud hlavu trudil přemítáním o svých povinnostech? — Milá pajmámo," vážně mluvil dále, „jak jsem mlád, poohlédl jsem se po světě, a co mnohý stařec nedokázal, i sám po sobě."

Vdova nepochopovala těchto slov, ale přece z nich se hluboce zamyslila. Jediným propověděním mládenec v očích jejích vážnosti nabyl biblického proroka. Nastala chvilka trudného mlčení.

„Co je to všecko platno," konečně pološeptem, jako by mluvila sama k sobě, povzdechla vdova. „Ano, kdybyste byl kovářem!"

„Což jenom pro kováře krásné ženy jsou na světě?" zasmál se mladý muž povstav se sedadla a oběma rukama bělostné ale od mozolů tvrdé dlaně krásné vdovy uchvátiv důvěrně tmavomodrým okem se zadíval do tváře její. Všecka pomatena na mysli sklopovala zraky k zemi.

„Ale co si počnu s kovárnou?" starostlivě tázala se paní Dorota.

„Co si počnete? Dáte ji v nájem i s poli a se vším všudy."

„V nájem!" namítala vdova. „Kdo pak mi za smutných těch časů za ní co dá?"

„Už ať dá, co dá," vyvracel učitel, „něco přece dá. A kdyby na krásně na ten čas nedával nic, vždyť nebude zle na věky. A krom toho — na Bohdanecké škole, díky Bohu, neumřel ještě nikdo hlady."

Opět pomlčená. Mládenec vždy ještě vdovu za ruce drže se usmíval. Nemohl neznamenati, že stojí u cíle, třeba vdova váhala vysloviti toužebně očekávané ano.

„Jakže tedy, pajmámo?" důvěrně po chvíli promluvil učitel rozšafný ku vdově rozšafné, „s jakou mne propouštíte?"

„Inu staň se vůle Páně," odhodlala se vdova na odpověď. „Jen ať kroku svého někdy nelitujete" . . .

O masopustě byla svatba, o velikonoci pak mladý učitel s manželkou a dosti četnou rodinkou se přestěhoval na Bohdaneckou školu.

Slavné občanstvo s radostí jej vítalo ne velikou. Před několika měsíci několik patriciů vládnoucích městem a majících dcerky na vdaní, jednak k velemocným pánům na Pardubském zámku, jednak k veledůstojným pánům Hradecké konsistoře div si nohou neubrousili vší mocí usilujíce o to, aby nikdo jiný nežli mladý švarný Steinmann na školu jejich nebyl dosazen: a on tu se přištorcuje se ženou a třemi dětmi. Ubližoval si mladý pan učitel i tím nemálo na reputaci své, že pokoutní školu

německou od jeho předchůdce založenou, přes to, že by mu z ní nemalý byl plynul prospěch hmotný, (nevynaložiltě nižádný národ od nepaměti na odnárodňování své více peněz nežli milý ten národ český), – nadobro pustil a jediné o zvelebování té farní školy české se zasazoval a chrámové hudby. A neminula se páně učitelova vytrvalá snaha se žádoucím úspěchem. Dříve nežli pětiletí se sešlo s pětiletím mladý učitel netoliko všeobecnou lásku svých spoluobčanů si sjednal, ale i pověsť nejslavnějšího hudebníka na celém velerozsáhlém císařském panství Pardubském. Jediného s počátku na panství tom měl soupeře Vosického učitele Škroupa, otce to onoho Františka Škroupa, jenž nám nápěv překrásný složil na Tylovu píseň „Kde domov můj“ a první operu českou „Dráteníka“ utvořil na slova Chmelenského. Záhy však pověst mladého Steinmanna zastínila slávu starého Škroupa, jenž na chudé vesnici své ovšem dobrati se nemohl tolika zdatných zpěváků a pokdy majících muzikantů, jako Steinmann v bohatém Bohdanči. Měla však ona až přílišná láska k umění hudebnímu jako každá přílišnost v zápětí též leckterou věc méně milou zvláště v rodince. Ceniltě nebožtík dědeček můj schopnosti dítěte jediné podle bystroty sluchu a hlásku hrdélka jeho nebo dychtivosti, s jakou k tomu neb onomu nástroji hudebnímu se nesla, – aj a ze všech dětí i nevlastních i vlastních jediný Josífek, prvorozenec to z druhého lože paní Doroty, po této stránce na velikou radosť otcovu se vydařil. Na toho dědoušek vynakládal všecku svou péči. A když ve čtrnáctý rok věku svého byl vyspěl i na varhanickou školu do Prahy i na paedagogický kurs, neb abych mluvil po tehdejšku, na preparandu Pardubskou jej poslal pevnou naději chovaje, že někdy po otci osedne na Bohdanecké škole a slávu hudby Bohdanecké od pokolení do pokolení šířiti bude do nekonečna. Když pak Josífek některý roček tatíčkovi pomocníkovav ve švarného jinocha vyspěl, za vzděláním hudebním i do Vídně se podíval a maje věku sotva dvacíti dvě létě stal se při kterémsi pluku dragónském kapelníkem, což kariérou bylo po tehdejším názoru ohromnou. Vychování dětí ostatních ostaveno skoro výhradně paní Dorotě a škole.

I vychovávala paní Dorota děti své způsobem velice prostinkým. Vedla je především k bohabojnosti a pobožnosti. Od první neděle adventní až po samu velikonoc večer jak večer o přástkách čítáni jsou nahlas střídavě tu od toho tu od onoho člena rodiny životové svatých nebo postilly všeliké, mezi nimiž ovšem postilla národního světce našeho pátera Antonína Koniáše ne poslední místo měla. I pátera Kochema „Pekelný žalář“ mnohdy zvláště v postě, na stole se ocítil a hrůzami svými bavil posluchačstvo drkotající zubami. Zásobovaltě pilně tou a podobnou

četbou zbožnou paní učitelovou pan farář Schütz, někdy člen řádu Jezovitského, o němž, že tisícerými dobrodiními zahrnul milý ten náš národ český, vůbec jest známo. Ale přese všecku zbožnost a pobožnost svou paní Dorota nezůstala docela prostou marnivosti světské. Ačkoli sama slova německy neuměla, ba ani nerozuměla, přece ráda by byla bývala, aby alespoň dcerky její hlaholiti uměly tím jazykem panským a konečně na panu manželovi svém, málo na tu němčinu dávajícím, zvláště při děvčatech, si toho dokázala, že alespoň miláček její sličná Kačenka, když jí bylo asi dvanácte let, dána jest na rok do Svítav na němčinu vekslem za jakéhosi synka Svítavského, jejž rodičové jeho na Bohdaneckou školu dali, aby se v hudbě zdokonalil a naučil trochu česky. Ale když paní Dorota netoliko Kačence ze Svítav se navrátivší a pěkně po německu mluviti umějící, nýbrž i Josífce doma zůstavší a německy ani slova neumějící německé modlitební knížky poříditi chtěla, aby lidé myslili, že dcerky obě umějí německy, pan učitel ohlásil důrazné *veto* a dcerkám modliti se bylo jako před tím i napotom k Pánubohu českému. Za to po několika letech, když o sličnou Kačenku synek Bohdaneckého patricia, proslavený v posledních letech dvacátých a prvních třicátých básník Jaroslav Langer se ucházel a prostý kovář vojanský, otec to můj, básník, jemuž stranil pan učitel, ustoupiti musil kováři, jemuž stranila paní učitelová. O zaopatření nevlastních dětí svých pan učitel svědomitě se postaral. Synek nejstarší, rusovlasý Vojtíšek, vyučiv se kovářem maje let málo co přes dvacet přiženil se na hodnou kovárnu v Bohdanči, Anička pak ani ne z plna sedmnácte let věku majíc vdala se za statečného mistra kovářského Kropila, jenž kovárnu Dašickou několik let už byl v nájmu měl, když mu jí se dostalo nevěstiným věnem. Nejmladší z dětí z prvního lože paní Doroty, Lidunka majíc sotva pět let věku za oběť byla padla epidemii neštovicové při počátku devatenáctého století několikráte zle po Čechách řádící.

IV.

> **Učitel byl hlava bystrá,**
> **varhaníků král,**
> **za předního hudby mistra**
> **slaven šíř i dál.**
>
> *Svat. Čech.*

Taková byla stará škola Bohdanecká, takoví byli nečetní obyvatelé její. Za překrásného odpoledni srpnového roku osmnáctistého třicátého třetího formanské vozisko pantáty Pelikána stanulo pod okny školskými a vydávati se jalo na svobodu několikadenní vězně své, matičku to mou a mne a malou sestřičku mou. Dědeček

hluboko zabraný do partitury nějaké, když náhle řebřinovec řinčeti přestal a mocným hlasem pronesené oú-pr se rozlehlo vzduchem, hodiv partiturou na stůl hbitě přistoupil k otevřenému oknu a vida nás se dobývati z voziska, zavolal na skrovné obyvatelstvo pokojíka babiččina, aby pospíšili přivítat přibylců. Nežli by dvacet napočítal, již tu skokem byla teta Josífka a leda několika slovy a kratinkou hubičkou přivítavší sestru mne popadla pod oběma raménky, vyzdvihla, jako nemluvňátko posadila na ruku levou a rukou pravou přiklonivši hlavu mou k ústům svým líbati se jala, jako by mě chtěla udusiti. Ani když po některé chvilce i děvečka přiběhla a tlumoky sebravši s námi do tmavé předsíně školní se brala, teta z ruky mne nepouštěla.

„Snad se neponeseš s tím ouborkem do schodů?" domlouvala jí matka má. „Chce-li se ti něco nositi, mohla bys mi raději vynesti tuhle toho diblíka."

„Však tu šťopičku," jí v odvět teta, „uneseš ty sama, Janušek je můj hošíček, toho ti nedám."

A takto promluvivši rychle jako srnka vyběhla po schodech do komnaty babiččiny, kde nás už očekával i dědeček.

„Tu ho tedy máte, chlapíka," podávajíc mě babičce pravila. „Není-li pak to hotový pan sládek?"

„A jako před chvíli teta, tak nyní babička mě líbati počala z rukou nepouštějíc dříve nežli matka vedouc malou sestřičku za ruku překročila práh. Na dědečka, aby pana vnuka také hned náležitě a s veškerou poctou uvítal ani nedošlo. Objímání, líbání, tisíceré otázky, zlomkovité odpovědi.

„Ale dětičky mají hlad," náhle se rozpomenula rozšafná paní učitelová, „Jdi zhurta, Pepičko, něco uchystej. Vezmi to polední dojení!"

Rychle tetička otevřela prádelník, vyňala z něho červený ubrus, pokryla jím stůl a vyběhla chystat ono něco, aby dětičky neměly hladu. Já zatím jsem se zahloubal do ubrusu a s nemalou zálibou na něm stopoval ty parohaté jeleny a zajíce ušaté veň vetkané. Ale ještě více nežli ti paroháči a ušáci, kterých jsem posud živých byl nespatřil, labuti mě těšily, jež jsem ovšem degradoval na sprosté husy. Byl jsem ještě všecek zaujat hlubokými studii červeného ubrusu, když teta na stůl postavila bělostnou mísu a přikročivši k oné skříni nad prádelníkem, ve které se tajilo babiččino stříbro a cín a všeliké zboží keramické a sklenné, vyňala z ní několik lžic ozdobně vyřezávaných z lípového dřeva. A opatřivši tak přípravy na svačinu opět si mě posadila na klín a nabírati se jala z mísy sladkého mléka, v němž hustě plovalo chleba pokrájeného na drobné kostky. Náhle však mé oči k sobě bylo svábilo voskové Jezulátko na prádelníku a o všechno pryč

jsem se dral s tetina klína, abych se dostal k Jezulátku. Ale nastojte! Jezulátko, když jsem se šťastně s tetina klína dostal k prádelníku, náhle mi zmizelo z očí, neboť jsem nosem nedosahoval výše prádelníku, a nezjevilo mi se dřív opět, než až jsem na dva nebo na tři kroky od prádelníka byl odstoupil. Teta se rozesmála, opět si mě posadila na klín, ale slibovala, že mi Jezulátko ukáže z blízka, pojím-li řádně své svačiny. Zachoval jsem se řádně podle přání tetina. Ale když už maminka se sestrou byly odstoupily od stolu a teta mísu dřív uprostřed stola postavenou přitáhla až k sobě tak, že jsem já do ní náležitě mohl viděti, mně pojednou kostky chlebové ve mléce plovoucí se proměnily v plovoucí rybky a vyvinuv tetě lžíci, kterou mě krmila, sám jsem se jal loviti spolu se sladkým mokem i ty plovoucí rybky.

„Jejejéj, to je pěkných slepiček!“ zvolala pojednou tenounkým hláskem svým sestřička dívající se otevřeným oknem s maminčina náručí na dvůr.

Do mne jako by střelil. „Slepičky? Kde?“ A v témž okamžení s klína tetina dolů a rychle židlici prázdnou k oknu přisunuv skokem na ni. Abych na Ježíška s blízka se chtěje podívati fortele podobného byl použil, nepřipadlo mi na mysl - nejspíš asi proto, že tou dobou kde která židle byla obsazena. Vzestup svůj na židlici a s židlice na okno vykonal jsem s takovou rychlostí, že bych málem se byl vyklopil na dvůr. Zachytila mě maminka, strhla s okna a hned za tepla podařila několika buchanečky. Ale již tu i teta mi byla po boku, opět si mě posadila na náručí a jako vítr se mnou na dvůr. Slepice shlídnuvše tetu a nemyslíce asi nic jinak, nežli že jim zobu přináší, se všech konců dvora okolo ní se shlukly, tak že jsem se do vůle na ně mohl nadívati. Po některé chvíli, když pan kohout tázavým zrakem na tetu se podívav nespokojenosť svou několikerým zakrákáním zlostným na jevo byl dal, všecka chasa slepičí za ním se brala po svých na smetiště a pilně v něm hrabala. I byl jsem tak zabrán v pozorování slepičí té chasy, že jsem si toho ani byl nepovšimnul, že všecka společnosť z babiččina pokojíka se přes dvůr brala do zahrady.

„Nu pojďme, Janušku, také do zahrady“, teta na mne, když se jí to slepičí studium mé zdálo trochu příliš dlouhým. Pojala mě za ruku a do zahrady více vlekla nežli vedla, neboť já jsem ustavičně měl oči obráceny na tu chasu slepičí. V zahradě konečně milý dědeček, jenž posud pro ty ženské se nemohl dotříti svého pana vnuka, se ho zmocnil a steré mu činil otázky. S odpověďmi, zdá se mi, dosti byl spokojen, ale ne tak na věcný obsah jejich dbal, tenť asi byl dosti hubený, jako na hlas jakým jsem je pronášel. V té co dědoušek se mnou vede ty rozprávky, z bli-

zounké ulice Pardubské, v níž i kasárna husarská byla, se ozval pan trubač jakýmsi signálem, a já znaje všecky ty signály gruntovně z Josefovské kasárny jízdecké ve Vídni nelené pěstičku na způsob trouby jsem přičinil k ústům a na celé hrdélko milý ten signál zatroubil i jednou i po druhé i po třetí.

Do dědečka jako by elektrická jiskra byla vjela, zazářily mu oči a chvatně za ruku mne pojav, „Pojď, Janušku, pojď se mnou“, vybízel. „Ukáži ti něco. To ti se jistě bude líbiti“.

„Kam pak, kam pak, pantáto, máte tak s pospěchem?“ za odcházejícím volala babička, ale dědoušek nic nedávaje na otázku rychle se mnou se bral na svůj pokoj. Všecek udýchán, pokoušelať se o něj od některého ročku záducha, padl na lavičku před svým fortepiánem a oddychnuv si chvilku ve klavesích milého nástroje svého se jal přebírati. Já těsně vedle něho stoje otevřenými ústy jsem naslouchal. Dědečkova hra mě okouzlovala. Ale nebylo té hry déle, nežli co dědeček úplně nabral dechu. Po té jednou i dvakráte cosi krátkého zahrál, nejspíše to popěvek nějaký, a žertovně se mne otázal, dovedl-li bych to, co byl zahrál, zatroubiti. A já zatroubil.

I zahrál dědeček opět cosi jiného, o poznání složitějšího a delšího jednou i podruhé a já zase na neskonalou radost dědečkovu troubil o všecko pryč bez chyby. Na konec dědeček bral jednotlivé tóny tempem s počátku povolňounkým, čím dále však tím urychlenějším, a v zápětí já jsem je vystihoval tolikéž bezvadně hlasem, jemuž však za text předloženo místo vřískavého *trarará* lahodné *lalalá*. Šeřilo se již valně po dědově pokoji, ale dědeček nic toho nedbaje snad by ještě byl konce neučinil divnému exámenu mému, kdyby teta pootevřevši dvéře na mne byla nezavolala: „Pojď, Janušku, kravičky jdou z pastvy.“

Nebylo třeba pobídky druhé. Klusem za tetou jsem běžel po schodech dolů na dvůr. Otevřenými již vraty za chvilenku krokem mladistvě pružným se přihrnula lepá Plavka, vážnějším krokem za ní hlavou pokyvujíc Červenka a poslední se přikolébala bachratá Straka. Všecky tři za jeslemi měly již trávy čerstvě na zahradě požaté, již tu byla Barča děvečka se sněhobílou dojačkou a lesklým cedníkem a velikými dvěma krajáči dvouuchými, a za malou chvíli již se pěnilo z vemen obou kravic krasavic prvně jmenovaných bělostné mléko. Na přání mé, aby podojena byla i Straka, Barča potutelně se usmívajíc prohlásila, že prý až jindy.

Vykonav návštěvu svou v kravíně vrátil jsem se s tetou do pokojíka babiččina. Tam všecka rodinka již byla zasedla stůl a požívala studené večeře jakési. Dědeček sotva že mě spatřil, ihned mě k sobě zavolal, na klín posadil a usmívaje se i po-

houpal na starých stehnech. Praktická babička však „Co pak těm dětem dáme na večeři?“ prohodila. „Tohle přece pro ně není,“ ukazovala na pecen chleba výražkového a několik syrců vůni šířících ne právě fialkovou.

„Hned tu bude něco jiného,“ teta v odvět a vyběhla do kuchyně. Já pak vždy ještě sedě na klíně dědově dychtivě jsem pásl i po chlebě i po syrcích a nežli teta se vrátila s oním něčím jiným spořádav dva tři krajíce chleba skvělý důkaz jsem podal, že babiččino tohle ovšem dobře býti mohlo alespoň i pro mne. Po hodné chvíli teta se vrátila z kuchyně, vstavila na stůl talíř kouřící se kaše, opatrně ji polévala syrobem z malovaného koflíka, a položivši dvě cínové lžičky vedle talíře pobídla maminku, chovající malou Katynku, aby přisedla vedle, sama pak vzavši mě dědečkovi posadila sobě na klín a chutě se chopila cínové lžičky, aby mě krmila. Ale tentokráte u mne nepochodila. Vyvinuv jí lžíci jaksi pohrdavě jsem se na ni podíval a kategoricky žádal, aby mi dána byla zase ta pěkná lžíce dřevěná, kterou jsme pojídali odpoledního mléka. Neskromné žádosti této se opřela vymlouvajíc se zvláště tím, že syrob špatně pouští od dřeva. Ale i dědeček i babička se přimluvili za svévolnou choutku vnukovu a přes to, že i matička mi kázala buď cínovou lžicí jísti nebo kaše nechati tak, teta svévolníkovi malému vyhověla. Dána mu lžíce dřevěná. Ale ani tou syt jsa po tipek kaši jsem mnoho nedal. Shrnoval jsem s ní syrob a nechal ostatku tak. Začala se o mne a ještě více o malou sestřičku pokoušeti dřímotinka, dědečkovi pak nastala doba, aby se na některou chvíli podíval do radnické hospody. Vstal od stola a mne „Umíš-li pak i zatroubiti tu písničku, co se jí pozývají vojáci, aby šli spát?“ žertovně se otázal. Promnul jsem si oči a bradou přisvědčil, že umím.

„No tak! Spusť!“ velel dědeček.

I spustil jsem. Ale první pokus dopadal tak chatrně, že ani před mou vlastní kritikou neobstál, a já uprostřed koncertu svého sebe přerušiv slovy „ne tak,“ vzal jsem posici trubačskou znova, a dlouhou píseň vojansko-rejtharskou jsem vytrarároval tak dokonale, že dědeček až do dlaní tleskla k mamince se obrátiv „Toho hocha ti do Slavkova nedám,“ zvolal. „Ty zůstaneš u nás,“ tváře mi hladě pravil. „Z tebe něco bude.“ — A nečekaje, ano-li matka řekne čili ne, mna si ruce do hospody odešel na radnici.

Když jsem příštího dne na posteli promnul oči, ranní slunce již plným žárem pronikalo šestihrannými tabulkami skleněnými do babiččiny komnaty. Již i postel kde která mimo pelíšek můj byly poklizeny, již v pokojíku zameteno, již vše v lad uvedeno, ale po celé světnici všude vše ticho, nikde živé duše. Ah! bylo to asi požehnané spaníčko, v něž jsem od samého ve-

čera do bílého dne byl pohroužen, že mne ráno ani hovor tří ženských, ani fňukání sestřino, — nevstávalať nikdy bez fňukání, — ani šramocení židlic, ani cinkání lžic a rachocení hrnéčků nevyvedlo z tichého limbu. — Pitomě chvilku po všech koutech komnaty se rozhlížev utkvěl jsem zrakem na voskovém Jezulátku. Hned, jako by do mne rtuti byl nalil, já z pelíška svého jsem vyskočil, hbitě židlici přitáhl ku prádelníku, se židlice na prádelník, aj a byl jsem u Jezulátka samého. Nemohl jsem se na ně dosti vynadívati. Znamenaje po chvíli, že skřínečka, v níž Jezulátko hajalo, sem tam posouvati se dává, nelenil jsem ovšem a všelijak jí posouval, až jsem i rukou zavadil o skobičku jakousi připevněnou na zadní straně skřínečky. I stal se zázrak. Vozkové Jezulátko na okamžik prohlédlo modrýma očima. Ulekl jsem se z toho a již jsem chtěl s prádelníka dolů skočiti a Jezulátka nechati tak: ale ono ihned zase očka přimhouřivši tak lahodně se usmívalo, že jsem přece jen u něho zůstal a za chvilku opět všelijak jím posouvaje opět o skobečku na zadní straně zavadil, načež spící Jezulátko opět na mne pohlédlo krásnýma očima svýma. Již jsem se nelekal. Ba tuše, že skobečka na zadní stěně skřínečky skleněné umí čarovati, úmyslně i jednou i po druhé i po desáté jsem jí pohyboval, a usmívající se Jezulátko i jednou i po druhé i po desáté na mne otvíralo krásná modrá očka svá.

Nevím, jak dlouho bych se ještě byl zabýval experimenty provozovanými Jezulátkem, kdyby pojednou teta nesoucí malou sestřičku na ruce byla nevstoupila do pokojíka. Spatřujíc mne na prádelníku sedícího a s Jezulátkem manipulujícího, „I jdeš-li pak dolů, ty košiláčku“, na mne vzkřikla. „Víš-li pak, že je to hřích blížiti se k Jezulátku, když se dítě ještě ani nepomodlilo a není umyto? Dolů, Dolů!“ velela; velela však hlasem tak málo po velitelsku zaznívajícím, že jsem já nic si nevšímaje komanda jejího nepohnutě setrvával u Jezulátka. Tu tetu přece jen pojala trošinku zlosť a postavivši sestřičku v obou ručkách po veliké hrušce držící na zem mne se chopila pod rameny a posadivši na stůl pospíšila do kuchyně pro vodu a ručník. Nežli se však vrátila já spozorovav při sestře veliké dvě hrušky hup se stolu dolů a energicky jedné se dožadoval. Ale sestřička nebyla z Podařova. Nezbývalo tedy mně nežli hrušky se domáhati násilím. Za půl minuty boj byl rozhodnut. Hrozným vřeskem sestra porážku vzatou oznamovala, rozpustilým smíchem já své vítězství.

„Co se to děje?“ všecka polekána teta vracejíc se z kuchyně s umývadlem na nás. Žaloby a stesky, výmluvy a obrany. Rozsudky tetiny vesměs ve prospěch sestřin, ale nikoli pro to, že bych se já byl dopustil křivdy, nýbrž že mi se hrušky zachtívalo neumytému a nemodlenému. A dostalo se i sestřičce náležité domluvy,

že nemá býti tak lakoma, a sama, když co dobrého má, bratříčkovi má nabídnouti.

Ještě milosť má, tetou ustavičně jako pečlivým komorníkem nějakým obskakovaná, s ranním úborem svým nebyla hotova, když po kuchyni se ozval hlasitý hovor a za chvilenku do pokojíka vstoupil dědeček s babičkou a maminkou. Přicházeli ze mše svaté. Po mši arci hodnou chvíli byli hovořili na rynku tu s tím tu s oním kmotrem a strýcem, tu s tou tu s onou kmotrou a tetou, čímž se stalo, že bylo již dobré půl hodiny po osmé, když se vrátili na školu.

„I ty lenochu malý!“ vítal mě dědeček. „Já jsem myslil, že už budeš u piana, a ty zatím ještě nedostrojený. Zhurta se měj se mnou.“

„Ještě se ani nepomodlil a neposnídal“, namítala teta, když jsem já slyše slovo piano hned se bočil k dědečkovi, abych s ním šel na jeho pokoj.

„No tak tedy ať se pomodlí a posnídá“, netrpělivě dědeček tetě v odvět, „a už ať jsme nahoře.“

Odříkav si svůj otčenášek a pobryndav se leda ve svém hrnečku kávy důkladně syrobem oslazené pln dychtivosti jsem se bral za dědečkem. Co tu se mnou se dálo, vypisovati nemohu. Psal bych zajisté úvodeček k nějakému návodečku, jak se co má zpívati, kde a jak hráti na piano. Tolik povím, že jsem i dlouho poslouchal dychtivě výklady dědovy i prozpěvoval horlivě, co mi dědeček kokrhati a na klavesy přibřinkovati kázal, i pečlivě v hubenou mošničku paměti ukládal jména několika těch not dědečkem mi vysvětlovaných. Dlouho, dlouho asi dědeček mnou se zanášel. Měltʼ i on tu chybu do sebe, kterouž už starý Horác při kantořích byl vyčíhal, že neby v nikým na zpěv prošen nevěděl, kdy by měl přestati. Při mně ozývati se počala ona ochablosť, jež po každém přesycení se dostavuje. Ta tam byla všecka vnímavosť, vrtěl jsem sebou a zrakem těkal po stěnách, ale dědeček přece jen horlivě pořád svou vedl a všelikými sliby navnazoval k další pozornosti. Na štěstí však teta pootevřevši dvéře slovy „už tam čekají kdo ví jak dlouho“ z proudu muzikantského, v němž jsem až tonul, mě vysvobodila. Dědeček, ačkoli na věži Bohdaneckého kostela hodiny repetýrky se odbíjejí jednou na zvon menší sice, ale pronikavého zvuku, po druhé na zvon mohutný, přece nevěda, kolik už bylo uhodilo, z vesty vytáhl své hodinky kapesní zvící prostřední cibule a pozatřás hlavou rychle piano zavřel a pospíchal dolů do prostranné místnosti třídy první.

Teta u schodu už na mne číhala, vtiskla mi na hlavu kalpak někdy štědrým Maďarem Rábským mi darovaný, na ten čas však už volavčího péra zbavený a na sprostou čepici všední degrado-

vaný, a rychle se mnou na zahradu, kdež drahnou dobu již maminka se sestrou byly prodlévaly požívajíce chvíli po chvíli sladkých plodů dozrávajících právě a dozralých na několika hrušních. Rozumí se samo sebou, že jsem i já si zboží toho popříval hojnou měrou. Ale nabaživ se ho nezadlouho i po jiném ovoci, na ten čas zapověděném, poněvadž ještě nedozralém, oči jsem obracel, po jablkách to teprve se červenajících a po slivách sotva po jedné straně zamodralých. S urputností rozmazlencům vlastní po tetě na mne tak slabé jsem se počal dožadovati ovoce toho zapověděného, a teta „vylez si na strom a utrhni si“ posměšně mne vybízejíc ukázala štíhlou jabloň hladkokorou, na níž ne více než asi deset jablek panensky se uzardívalo. A já nedal jsem si říkati dvakráte. Vzpoměl jsem si v tom okamžení, že jsem nedávno ve Vídni viděl komedianta, - sic možná, že to byl turnéř, — an na vysokou žerď jakousi se soukal a s vrcholku jejího všelijaké si zboží sbíral. Co komediant dovedl, pomyslil jsem si, dovedu já také. A již jsem oběma nohama obkročiv a oběma rukama objav útlý peň jabloňový vzhůru soukati se jal. Nedospěl jsem ani polovice nevysokého pně a již jsem po hladké kůře jeho spustiti se musil dolů. Teta se rozesmála. Mne ten smích její dopaloval. Opět jsem rukama nohama obemknul peň a s chvatem nemenším nežli dřív, ovšem pak i s úspěchem nevětším drápati jsem se jal na jabloň. Nevím už kolikráte jsem marné pokusy své o slezení jabloně byl opakoval, když maminka sedící opodál se sestrou v besídce toho počínání mého si všimla, a velikým hlasem mě okřikla, abych se klidil od stromu pryč.

„A že mu necháš na sobě dříti ty kalhoty,“ plísnila tetu vždy ještě se smějící.

„Což nestojí taková podívaná,“ teta v odvět, „za pár starých kalhotek? Měla bys ho viděti, břicháčka, jak se nahoru souká. Stojí to věru za podívanou.“

Mne pojmenování břicháček náramně urazilo. Odvrátiv se od tety všecek rozdurděn jsem se klidil ku zahradním dvířkům. V tom otevřenými okny školské světnice do zahrady zavzněl sborový zpěv kostelní a šumná hudba. Vykonávaltě dědeček zkoušku na figurální - neboli, jak babička a teta říkaly figulární - mši, která v neděli nejblíže příští provozována býti měla. Od muziky, jíž mě byl trochu přesytil dědeček, požité hrušky a gymnastické pokusy náležité byly způsobily odsycení, a naslouchal jsem už zase muziku přítomnou s velikou zálibou. Sotva však bylo dozpíváno *Kyrie* a přestávka byla nastala ve zpívání a hudebnění, aby se mi té muziky dostalo hezky z blízka, tryskem uháněl jsem do školy. Nežli jsem však vystoupil na schody, zase již hlučnou slyšeti bylo hudbu. Postál jsem chvilku za dveřmi, ale *Gloria*, jež

se právě zpívalo, jaksi nekonečným se mi býti zdálo a já nežli dozpíváno bylo pěkně si otevru dvéře, ale nepěkně do síně vstupuje kliku vypustím z ruky, z protilehlých čtyř oken mocný proud vzduchu vrazí do síně a dvéře za mnou zavře s třeskotem podobným malému hromu. Po světnici se rozletěly notové listy a sešity, zpěváci a hudebníci každý lapaje svůj part opustivše místa svá v nepěkný se smotali chumel. Bylo rázem po muzice. Dědeček zlostně se obrátil ke dveřím maje smyčec houslí svých vysoce napřažený nad hlavou, ale spatřiv malého delikventa v témž okamžiku se udobřil a vlídně za ručku mě pojav „To nesmíš tak nezpůsobně zavírati“ pravil. „Jdi, sedni si tamhle do lavice a buď hezky zticha“. —

Páni zpěváci a muzikanti zatím posbírali své partesy a šumné *Gloria* vzato jest od repetice. Tichounce sedě a sotva dýchaje přebyl jsem *Credo,* se zalíbením nemalým jsem uši napínal na *Sanctus,* ale když docházelo na *Agnus Dei* zase již ta muzická přesycenosť o mne se jala pokoušeti a dědeček znamenaje z ustavičného vrcení mého, že té muziky mám už trochu více nežli dost, kynuv kterémusi zpěváčkovi dal mě za přestávky nejblíže se nahodivší vyvesti za dvéře.

„Kdo pak to tam, Janušku, před chvilí tak nehorázně bouch' dveřmi?“ zvídala babička, když jsem přišel do kuchyně, kdež už kde která ženská ze školy, matičku mou malou sestřičku chovající nevyjímajíc, obskakovala okolo velikánského ohniště, ač oběd se chystal zcela všední.

„To já, babičko,“ flegmaticky jsem odpověděl.

„Že ty?“ podivovala se babička. „Tos asi dostal od dědečka,“ hádala. „Že ne?“ podivovala se ještě více, když jsem dychtivě ukusuje s chleba máslem pomazaného sousto za soustem vyložil, jak se věc měla. „To máš štěstí“, brala se v řeči dále. „Já jsem jenom dvakráte jakživa pantátu vyrušila z té jeho muziky a dostala jsem za to, že by pes ode mne byl chleba nevzal. A měla jsem k tomu přece příčinu, a jakou! To jednou, - je tomu teď více nežli dvacet let, -- bylo to před Cecilií, — zabijeme vepříka, opaříme, vyvrhneme, rozrušíme, a plice, játra, maso, všecko jeden uher. Běžím všecka ustrašena postěžovat si pantátovi, — a on také zrovna próbu měl na figulární Cecilianskou. Ale co jsem dostala, dlouho jsem si pamatovala. Zařekla jsem se, že víckráte pantátu z té jeho muziky vytrhovati nebudu, kdyby i nevím co bylo. Ale co si čert nespíská? Hned v létě na to jednou dopoledne naše Plavka, a byla to nejlepší kráva, co jsem jak živa měla, -- přiběhne asi touhle dobou s pastvy a pometá. Takové neštěstí! Už po ní pak nic nebylo. Já všecka uplakána zase na pantátu postěžovat si. A pantáta? Jako by kráva nebyla nic a

ta jeho muzika všecko. Ani poslechnouti nechtěl, co se stalo. I toť, zapřisáhla jsem se tenkráte, kdyby nám střecha nad hlavou hořela, nechci víckrát pantátu z té muziky jeho vyrušovat, a nevyrušila po dnešní den. No vizme, a ty Janušku jsi neslízl ani trochu huby! Inu ano, dvacet let je dvacet let a vnouče je vnouče. Vždyť kdo by ti moh' ublížiti, roztomilý klučíku můj?" – A popadnuvši mě oběma rukama okolo krku vymlaskla mi na tvář máslem se lesknoucí energickou hubičku.

Učiniv před obědem slušnou návštěvu Plavce, Července a Strace hned po obědě jsem se vydal na dvůr a konal oblíbená sobě studia ornithologická. Ta mě po některé chvíli zavedla i na kurník. Sebrav tam z kukaní několik vajec čerstvě snesených i s podkladky chutě jsem zase stoupal po řebříku dolů, abych s kořistí svou se pochlubil mamince, tetě a babičce. Ale na poslední příčli přihodilo mi se neštěstí. Hupl jsem s ní asi nějak neopatrně na zem a netoliko ze dvou nebo tří vajec, jež jsem na levé ruce držel, anobrž i ze čtyř vajec, jež jsem vtipně byl po dvou do dvou kapes kalhotek svých vložil, nesolený se stal a nemaštěný vaječník. Dal jsem se do breku. Matička, jež tou dobou na pilném rokování nějakém s dědečkem trvala v komnatě babiččině, brekem mým přilákána byvši k otevřenému oknu, pod nímž právě se tulil nešťastný kurník, když spatřila, co jsem byl vyvedl, „Bezbožný kluku!" zvolala. „S tebe věru, aby člověk ani oka nespouštěl. Nahoru! Počkej tobě jich namelu."

S chutí nevelikou stoupal jsem, jak mi veleno bylo, nahoru, ale již na schodech jsem se potkal s tetou, jež zaslechnuvši asi děsnou hrozbu matčinu z kuchyně mi vyšla vstříc.

„Neboj se, Janušku," potěšovala mne, „nebude tak zle. Kde jsi to měl rozum, klučino, že jsi vejce dával do kapes?" teta svou vedla dále ohledávajíc v kuchyni kapsičky mé. „Fi! to je smrad! Tos tam sebral i nějaký kopuletý podkladek. Viď? Takhle to nepůjde. Kalhotky musejí dolů." –

A sotva že kalhotky byly dole, velikánský na košilce se objevil žid. Tak metonymicky tenkráte se nazývaly žluté skvrny na košilích, poněvadž do časů tuším Josefa Druhého židům, aby židovství jejich na potkanou bylo zřejmo, nositi bylo na rameni žlutou jakousi pásku neboli proužku.

„Musíť i košilka dolů i punčochy a střevíčky," usuzovala teta, „vždyť jsi hotové čunče."

Když pak jsem byl nah jako Adam v ráji, rychle mě přitočila k veliké míse s police sňaté, do mísy nalila vody a jala se pak od hlavy do paty umývati mě a mydliti a oplakovati a utírati, až jsem byl čist jako panenské lilium.

„No a teď se ukážeme mamince," teta ke mně pojavši mne za ruku a smějíc se otevřela dvéře do babiččiny komnaty a představovala naháčka trojčlenné společnosti, mamince mé totiž, dědečkovi a babičce. Seděliť u stola nad jakýmisi lejstry živě o něčem rokujíce. Pro pilnost rokování toho maminka asi zapoměla vyjíti si ke mně do kuchyně a namlíti mi těch slíbených. Až po letech jsem se dověděl, že se radili tenkráte o koupi nějakého domu v Bohdanči, a vysvětlil jsem si velikou záhadu, proč maminka s tatínkem za posledního večera pobytu mého ve Vídni z kocoura dobývali a počítali tolary.

Rokování primitivným zjevem mým na chvilku přerušeno.

„Do čeho pak toho Adámka nasoukáme?" zeptala se teta přistoupivši ku prádelníku, z něhož čistou košilku a čisté punčošky mi vyndala. „Snad půjdeme dnes ke Koutníkovům? — To aby si Janušek vzal tu svou uherskou parádu?" —

„A co by jiného?" matka čelo nabírajíc na to. „Když si nemůže obouti své střevíčky, musí do parádních botek nabíraných, a k těm arci nedělní kazajka a černé kalhotky se nehodí."

Slyše tato slova radostí jsem poskočil. Uherskou parádou zajisté teta vyrozumívala skvostný onen úborek oficírský, jímž mě před dvěma léty byl obdařil bohatý onen Maďar Rábský. Ale skvostného úboru toho mimo kalpak záhy na všední čepici degradovaný mi se dostávalo leda o hodech Božích. Byl mi již o posledních letnicích těsen, že jsem v něm sotva dýchal, ale přese všecko nepohodlí z něho pocházející byl jsem rád, že se v něm dnes — ve všední den — opět budu moci zablesknouti. Zatím, co teta z nedávného čunčete dělala elegantního oficírka husarského, rokování o koupi domu, jehož jsem si já arci ani dosť málo nevšímal, bralo se plným proudem, a za některou chvíli já ustrojen od hlavy do paty a čepici oficírskou sobě vstavenu maje na hlavě ke dveřím jsem se hnal, abych se ukázal před domem.

„Kam pak, kam pak, divochu?" okřikla mě maminka. „Snad ne zase na kurník? — Zpátky! Ani krok mi ze světnice. Tady sedni a leda, chceš-li, se dívej oknem ven. — Také jsi ho nemusila do té hazuky uherské upínati už od teďka," prohodila ještě k tetě, a rokovala s dědečkem dále.

Já schlípiv uši učinil jsem po rozkazu matčině, ale dlouhá chvíle, jež mě byla pojala, nedala mi dlouho seděti na místě. Našed na okně kuří pírko, jež tam asi vítr byl zavál ze dvora, všelijak nejdříve mezi prsty jsem jím točil, pěknou pak z něho vzdělal páperku, nejdříve sebe jí pošemrával trochu po tváři a pak, abych líbezného pocitu ze šemrání popřál i sestřičce, jež si na jedné posteli hověla odpoledním spánkem, tichounce jsem přistoupil k ní, a páperkou jí hezky jednou i po druhé pod nosík.

Dělalo mi veliké potěšení, jak chudinka probouzejíc se za nosík se popadala a divně se šklebila, a sotva že obrátivši se na bok do spaní se dávala dále, já tím energičtěji šemrati ji se jal opět. Nemohouc konečně slastí mnou jí skýtaných strpěti, protrhla oči a náramný spustila vřesk. Čtyřhlavá společnosť u stola dva proti dvěma sedící se vzchopila, maminka majíc ke mně nejblíže se rozpřáhla na výplatu, ale již i teta i dědeček tu stáli na mou ochranu a nedopustili, aby hněvivá ruka matčina padla na záda má.

Zatím co matka konejšením sestřičky mé zaměstnána byla, dědeček rychle sebrav lejstra na stole ležící na hromadu a tetě pokynuv, aby je uklidila, mne za ruku pojal a z komnatky babiččiny na pokoj svůj mě veda, „Pojď, Janušku," pravil, „ještě si trochu zahráme a zazpíváme."

Mně, upřímně řečeno, tou dobou mysl nehrubě stála po břinkání a kokrhání, přece však nemaje nic moudřejšího za lubem chutě jsem stoupal s dědečkem. Za chvilku všechen pokoj se rozezvučel tóny bouřlivé skladby jakési, jíž mě asi dědeček v pravou náladu muzikantskou vpraviti chtěl. A když bylo konec kusu, s libým úsměvem ve tváři se mne tázal, chtěl-li bych uměti tak na piano hráti. Němě pokynul jsem bradou.

„No, a teď, Janušku, pozor!" nabádal dědeček. „Co ti teď zazpívám a zahrám, budeš pak zpívati ty."

I zazpíval barytonem nezvučným arciť a vyšetalým prvních několik veršíků humoristické písně národní „Hrály dudy u Pobudy," doprovázel je však hrou vší měrou virtuosní.

„No jak? Dovedeš-li pak to zazpívati, Janušku?" dychtivě se tázal dědeček, nemysle nic jinak, nežli že řeknu ano. Já však hlavou vrtě, že ne.

„Zazpívám ti to tedy ještě jednou," dědeček na to. „Po jednom poslechnutí to arci nejde."

„I nezpívejte, dědečku," žadonil jsem já. „Radši jen hrejte!"

Dědeček se hlasitě zasmál.

„O ty máš, chvála Pánu Bohu, tenounká ouška. Nelíbí se ti hlas můj!" žertoval dále. „Býval někdy, býval jako zvon," doložil hlasem elegickým, „ale už není. Budu ti tedy slova jen říkati a pak ti je zahraji."

Milý dědeček hrubě se mýlil mysle, že pro vyšetalosť hlasu jeho málo jsem si oblíbil píseň jím prozpěvovanou. Byla toho příčina zcela jiná. Dědeček totiž, nevím proč, hádám však, aby ponaladil některou strunu povolivší, hořejší desku piana byl odklopil a náhle zavolán byv k obědu nechal odklopenu, tak že netoliko na klavesy viděti bylo, nýbrž i na záklavesí. Mně pak, když hbité prsty dědečkovy se probíraly klaviaturou, náramnou radosť způsobovala kladívka ku strunám poskakující a zase dolů

se nesoucí. Proměnilať mi se v samé diblíky laškující, jejichž pohybů čilých jsem se nemohl dosti nabažiti. A maje takto všecku mysl obrácenu k hopkajícím těm diblíkům, zcela jsem se nevšímavým stal dědovy muziky, ovšem pak i jeho zpěvu. Některých těch slov, ze kterých se písnička skládá, když mi je dva nebo třikráte dědeček byl předříkal, dokonale jsem uměl opakovati, ale odříkav je dychtivě zase jsem oči upíral na to záklavesí, a když dědeček bravurními basy prováděl nápěv, tou měrou mi se zalíbila poskakující ta kladívka, že jsem uprostřed dědečkovy hry tleskl do dlaní a hlasitě zvolal: „I to je to hezké!“ — Dědeček nevrle sebou trh' a zamračeným okem na mne pohlédnuv píseň přivedl ku konci. Sotva že přestal hráti, já opět do dlaní tleskám a opět pochvaluji, a opět na dědečka, by hrál jen dále.

„Což zazpívati to ještě nedovedeš?“ hlavou potřásaje mrzutým hlasem se mne otázal dědeček. „Zkusiž pak to!“

A opět umělými prsty se dotknul klaves na preludování jakési pevně mi se dívaje do očí, kývl pak hlavou na znamení, abych začal zpívati. I spustil jsem dosti dobře. Sotva všad dědeček ode mne oči odvrátil, hned ve třetím nebo ve čtvrtém taktě upřev zase zraky na poskakující kladívka na velikou žalosť dědovu důkladně jsem vše zbryndal.

„Ahá!“ vtipoval se konečně dědeček ostře na mne opět pohleděv anthropomorfismu mého; „tebe, čtveráku, táhne něco jiného.“

Vstal, přiklopil deskou piano, zasedl zase, zahrál zase celou píseň a mne zase vybídl, abych zpíval. Ale deska přiklopivší piano jako by mi byla přiklopila vše, co mi bylo milého na světě. Pojala mne nevole jakási, a jakkoli jsem neměl dosti odvahy, abych dědečkovi vypověděl službu, přece nikterak v tu náladu jsem se nemohl vpraviti, abych dědečkovi zpíval po chuti. A dědeček, místo aby mě byl propustil a poslal ke všem všudy, hory doly sliboval, pěkně-li zazpívám a chutě se zase dal do hraní. Byl-li bych se dědovými sliby navnaditi dal na zpívání řádné, nemohu věděti. Neboť náhle kdosi zaťukal na dvéře, a vstoupil do pokoje švarný mladý muž o dlouhých vlasech kaštanových, pěkné tváři snědé a jiskrných očích hnědých. Co mu bylo díla u dědečka, nezvěděl jsem. Hádám však, že mu bylo asi o nějakou muziku k divadelnímu představení, které za některý týden ochotníci Bohdanečtí provozovali ve veliké předsíni na starobylé radnici.

„Co to tu máte za husárka, pantáto?“ pozdraviv otázal se příchozí, upíraje pěkné oči své na mne.

„Vnouče, vnouče,“ usmívaje se odtušil dědeček. „Synek naší Kačenky.“

„Tak?“ táhlým hlasem prohodil příchozí a zasmušila se pěkná jeho tvář.

„Jdi si, Janušku, k mamince,“ propouštěl mě dědeček. A já neleně ke dveřím. Ale v té švarný mladý muž mě popad ze zadu, obrátil zase k sobě tváří v tvář, dlouho mi se díval do očí slova nepromlouvaje, pohoupal mě pak na klíně a opět mi se v oči nadívav tichounkým hlasem se mne zeptal, „Budeš-li mě míti rád?“

Přisvědčil jsem.

„Však ať!“ usmál se příchozí postavuje mě na zem a dobyv z kapsy měděný grošák šajnový podával mi ho. „A teď jdi a vyřiď mamince, že jí vzkazuji pozdravení.“

Nepřipadlo mi na mysl otázati se, od koho mi jest pozdravení vyříditi, ale snadno se dohádaly i matička i teta, že to byl proslavený tehda již básník Jaroslav Langer. – Bylyť už zcela přichystány na návštěvu a za malou chvilku se vyhrnuly se mnou a se sestrou před dům. Od školy ke Koutníkovům nebylo dále než asi padesáte kroků, přece však více nežli čtvrť hodiny třeba bylo, nežli jsme se tam dostali.

Hned vedle školy totiž domeček stál o jednom patříčku ve průčelí nic širší než asi dvojí prostěradlo v dél, před domkem malá lavička a na lavičce odpoledním sluncem se vyhřívaje dědoušek seděl přioděný šedivým fračiskem jakýmsi o červených výložkách. Vyčnívající bradu do posledního chmýrka vyholenou položenu měl na obě pěsti podepřené tlustou holí, a nepokrytá hlava copem se honosila dosti dlouhým a dosti tlustým ale bílým jako mléko. Byl to stařičký Pokorný, v létech devadesátých osmnáctého století statečný granátník, ale zle pochroumán byv ve kterési bitvě tam daleko v Netálii s Napoleonem svedené patentálním invalidou se stal a vrátiv se do rodiště svého Bohdanče provozovati se jal a do let nedávných provozoval živnost pekařskou, vždy věrně zachovávaje celibat vojanský a dávno už i u vojska z módy vyšlý cop. Za dětmi byl pravým bláznem. Kde kterého klučíka k sobě mohl přilákati, přilákal a dlouhé historie vypravoval o válečných činech svých a zkušenostech. K uniformě vojanské pak úctu měl až posvátnou. Spatřoval-li s lavičky své třeba na padesát kroků kaprála, neopomíjel na rychlo vstávati a salutovati; spatřoval-li však důstojníka, stál ruku levou maje přičiněnu k uchu tak dlouho, až důstojník se k němu ocítil zády.

Staroušek, když jsme se hlasitě hovoříce k němu sbližovali, ani na okamžik nepohnul bradou o pěsti obě opřenou; bylotě zajisté tou měrou ucho jeho nedoslýchavo, jak oko jeho bylo dalekozrako. Spatřiv pak pojednou figurku mou, ana sestru za ruku vedouc okolo nosu mu defilovala, vojanské uniformy, kdyžtě

uniformou byla oficírskou, se až ulekl. Rychle s lavičky vstával jednou rukou o svou hůl se opíraje a druhou o desku lavičky, levici i s holí přičinil k uchu a nepromlouvaje slova sloupem stál, až jsem přešel.

„Že se vám chce vstávati, pantáto, a takové tatrmany dělati“ oslovila jej teta hlasem co možná nejsilnějším.

„Nic tatrmany,“ zpolehounka zas usedaje na lavici vece staroušek, „uniforma je uniformou, oficír je oficírem, komu česť, tomu česť.“

V té já znamenaje, že maminka s tetou u starouška se zastavily, zase tváří se obrátím ke skupince a staroušek sotva dosed opět se vzchopuje tak chvatně, že mu se až vysmekla z ruky hůl, a opět přičiní levici k uchu.

„No pane oficíre,“ žertovala teta, „sehniž se pak a podej pantátovi hůl. A vy, pantáto, hezky si zase sedněte,“ žádala starouška dále, když jsem mu byl podal hůl. Pantáta však zavrtěl hlavou a nepromluvil slova dříve a neusedl dříve, pokud jsem já se k němu neobrátil opět zády.

Beze všech avantur závažnějších dostali jsme se ke Koutníkovům. Dům, ve kterém patricijský rod Koutníkův obýval, vyjmouc starobylou radnici bez odporu byl nejpěknějším domem v celém městě. Tři okna patrová na třech sloupech překlenutých spočívající asi o tři sáhy vpřed do náměstí pošinuta jsouce s pýchou jaksi aristokratickou se odvracela od ostatních dvou oken průčelných, pod nimiž se rozkládal kupecký krám a všední obydlí rodiny nečetné a za posledních několika let událostmi dílem radostnými, dílem i žalostnými zdecimované. Hlava rodiny, po mnohá léta primator města, před léty dvěma u věku ne valně pokročilém zemřel a starší ze dvou synů, jenž po něm obchodu se byl ujal do roka do dne šei za otcem. Starší ze dvou dcer Barbora, vrstevnice a důvěrná přítelkyně mé matky, před desíti léty již se byla provdala za bohatého sládka Deyla, neboť u Koutníků měřili prý tolary na věrtele. Zůstala doma jen dcera mladší Teresie, vrstevnice to tety mé, a povolán domů mladší syn Václav, jenž na vysokém učení Pražském byl konal studia právnická. Ovdovělá paní synka dcery své Františka, hošíka to jen asi o rok staršího mne, pod záminkou, že škola Bohdanecká daleko je vzácnější nežli Zděchovická, v pravdě však proto, že jí v domě skoro pustém jaksi nevolno bylo, stále chovala u sebe, a matka Františkova, žeť ty Zděchovice od Bohdanče ani ne dvě míle cesty vzdáleny jsou, jindy na kratší, jindy na delší dobu přijížděla za Františkem, vždy sebou berouc roztomilou dcerušku Pepinku, jen asi o rok mladší mé sestry. Bylať i tehdy, když my jsme se dostavili návštěvou svou, delším pobytem u matky.

Vítaná byla velmi srdečna. Za krátko pokojík, ve kterém jsme se uhostili, pln byl hovoru. Mé osobičky zvláště si povšímala Pepinka malá a přibatolivši se ke mně něžnou rukou pohlazovala zlaté prýmky a šňůrky dolmánku mého ustavičně pomlaskujíc jazýčkem málo ještě hovorným.

„Aj, aj, děvče," vida to zasmál se její strýc pan Václav, „ty už od nynějška béřeš na husarské hazuky. Inu, aspoň nezmeškáš. Ale máš mastné ručky; potýkáš se s namazaným krajícem. To se nesmíš tak vzácného munduru dotýkati, No, a co ty, Františku?" obrátil se k sestřenci svému. „Měj se přece k panu oficírovi. Hrejte si spolu."

„Nač si máme hráti?" táhlým hlasem do fňukava nastrojeným Františk se otazoval.

„Řekl bych na vojáky," strýc Václav mu v odvět, „ale to bys ty, když Janušek je oficírem, vedle něho musil býti kmánem. No a to by přece byla hanba. Víš-li co? Hrejte si na školu. Ty, Františku, budeš panem učitelem. Ty už umíš čísti, – a jak! Chodil jsi už celý rok do školy. No tak tedy!"

Františk neleně odkudsi dobyl svého slabikáře a jal se kantorovati.

„Tohle to," vážně poučoval ukazuje mi první písmenko v slabikáři svém, „tohle to je *á*."

Zadíval jsem se na stvůrku mi ukazovanou, ale vážně potřás hlavou na konec určitě jsem prohlásil: „Tohle není *á*; *á* vypadá docela jinak."

„Strýčku!" rozesmálo se mladé kantůrče ukazujíc oslovenému písmenko, „tohle prý není *á*, *á* prý vypadá docela jinak!"

„No a jak pak vypadá opravdovské *á*?" pan Václav směje se otazoval mne.

A já pak uměje široce a horlivě jsem vypisoval *a* chromatické škály, které dopoledne mě byl naučil dědeček. Obecný z výkladu mého byl smích a dáno Františkovi za pravdu, že stvůrka jím mi ukazovaná skutečně bylo *á*.

Šťastnějším byl Františk při výkladě písmenka druhého. Ačkoli mi velice proti mysli bylo, že bříško nové potvůrky té na žádné čáře nestálo ani mezi čarami jakými, a že tlustá přímka od bříška toho vzhůru jdoucí po levé straně se pnula a ne jako na notách dědečkových po pravé, přece po některém váhání jsem vzal na vědomost, že písmenko se jmenuje *bé*. Ale když na písmenko třetí došlo, jež Františk vydával za *cé*, já opět rázný protest jsem ohlásil dokládaje spravedlivé *cé* že buď hlavičku míti musí proťatu čárkou nebo že hlavičkou svou se chouliti musí

mezi třetí a čtvrtou linií. Věc opět šla na soudy, ale já nevšímaje si již výroků páně Václavových Františkovi jsem vypřáhl z učení a měl se zase k Pepince, jež si pohrávala se sestrou.

Za některou chvíli s kostelní věže zahučela hodina pátá, zdvihli jsme se tedy a přímo od Koutníkových do ulice Hradecké odbýt návštěvy ještě jedné u paní Veselé, zámožné to vdovy s rodem Steinmannovským nevím už jak spříbuzněné. I maminka i tetička jí říkaly paní tetinko. Dům paní tetinky byl starobylý, s části jenom vyvýšený na jedno patro, na něž schody vedly v pravdě krkolomné. Prostranná předsíň cihlami vydlážděná, do níž s ulice sestupovati bylo po dvou stupních, v pravo v levo vroubena byla všelijakými komorami a sklípky celý dům pravzor nepravidelnosti — čiročirá báseň dekadentská.

V prostranné světnici přízemní zastali jsme všecku rodinu pajmámy Veselé, po druhé ovdovělé to ženy vzezření neveselého, ba zjevně chorobného. Sestávalať rodina ta ze dvou dcer z lože prvního a ze dvou dcer a syna z lože druhého. Starší dvě dcery, Fanynka a Nanynka, mající obě již přes dvacet let, velice byly krásny; z mladších dvou starší Amálka daleko sice co do sličnosti zůstávala za sestrama staršíma, měla však za obě rozumův a řečí. Dcerka poslední, Marie, napadala na jednu nohu, byla zamrklá a vypadala jako sedm drahých časů. Synek po panu kmotrovi Josef zvaný právě v Pardubicích byl odbyl učitelský kurs a začal před několika nedělmi u pana kmotra pomocníkovati. Byl to jinošík švarný, mající něco přes šestnácte let.

Za krátko po světnici živý se rozproudil hovor. Má maličkost husarská, kde tolik bylo ženských, ovšem se těšila valné pozornosti. Brala mě děvčata z rukou do rukou. Největší přízně mé si však dobyla Nanynka. Přisedši k oknu, na klín si mě vzala a nevšímajíc si hovoru společnosti ostatní jenom se mnou se bavila. Náhle však pohlédajíc na ulici ustala v povídání a usmívajíc se jako na pozdravenou pokyvovala rukou. Po silnici patrně z procházky nějaké se vraceje bral se krásný mladý muž oči maje obráceny k oknu a přívětivě se usmívaje tolikéž na pozdrav pokyvoval rukou. Hodnou chvíli Nanynka provázela očima krásného mladého muže a krásný mladý muž tolikéž hodnou chvíli tvář měl obrácenu k oknu.

„Kdo to byl, tetičko, co teď šel mimo?“ zvědavě jsem se tázal.

„To byl náš velebníček,“ dáno mi v odpověď.

Ještě chvíli teta Nany všechna pohroužena v blahostné dumání jakési seděla se mnou u okna, nepromlouvala však ani slova. O mne se začala pokoušeti nuda. Vrtěl jsem sebou všelijak chtěje tetě s klína.

„Pojďme, Janušku“, znamenajíc to Nanynka mě vybídla „Opatříme slepice. Budou pomalu chtíti na hřáď.“

Tomu výzvu jsem ovšem hned s devaterou chutí vyhověl. Na prostranném dvoře vroubeném po jedné straně stodolou a chlévem, před nímž ctihodná hnojnice se rozkládala, ze strany druhé plotem nevelikė zahrady k tetině domu náležející, ze třetí konečně plotem sousedního dvora a velikou hranicí dříví a otypek, drůbeže bylo plno a všech barev. Slepice paní tetinky Veselé, tu černá tam popelavá, tu plavá tam kropenatá, tu chocholatá tam prostoperá, mnohem více mi se líbily nežli babiččiny bílé a jen bílé. A což ten kohout! Na tom alespoň desateré barvy peří bylo — a kohout babiččin jednotvárně bílý byl leda trochu málo přižloutlých křídel. Nemohl jsem se na čilou tu chasu kuří dosti vynadívati. Ani jsem si toho nevšímnul, že teta Nanynka, když pernactvo své byla opatřila zobem, ode mne se kamsi vzdálila. A když slepice jedna po druhé za mohutným panem kohoutem se byly povytrousily na kurník, po milé tetince jsem se zase ohlédl. Stála na třetí nebo čtvrté sprýčli žebříka přikloněného k poklopu půdy, na níž prý byla skládka sena a slámy nenalezajících už místa v prostranné stodole. Stoupal jsem chutě k ní po žebříku a upřel oči v místo, na které oči byla upřeny měla milá tetinka, na dům to přes dvě zahrady čtverým oknem se dívající zrovna na záď domu paní Veselé.

„To je tam náš velebníček,“ zvolal jsem dívaje se do otevřeného okna fary. „Teď odešel,“ dodal jsem za chvilku.

Teta Nanynka nehrubě asi byla povděčna bystrozraku mému. Zamračila se trochu a pojavši za ruku zavedla mě zpět do světnice. Ačkoli jsem tam u těch ženských zase valného doznával povšímání, přece společnost mě již upřímně začínala nuditi. A když krávy dlouhým tahem z pastvy se vracející bučením ohlašovaly návrat svůj, stanuv u okna pilně jsem oči pásl milým mi divadlem. Pojednou ve stádě uznamenám čilou Plavku naší, za Plavkou kravsky elegantním krokem se beroucí Červinku a za Červinkou kolíbavou Straku bachratou. Chutě já popad čepici svou nikomu nedávaje s Pánembohem ze dveří ven, abych nezmeškal kraviček našich podojení. Při takovém chvatu svém nevzpomněl jsem, že přede dveřmi do předsíně byly dva stupénky, a jak dlouhý tak široký jsem do síně padl na břicho, při čemž se mi oficírská čepička má s hlavy zakutálela na sáh od těla. Pádem mým sic ani premované čepici ublíženo nebylo ani premovaným kalhotám, ale ublíženo bylo nosíku mému, z něhož mi se valným proudem řinouti počala červená. Rozumí se samo sebou, že pád můj nemohl býti utajen. Za okamžik tu byla kde která tetinka a tetička, tetka a teta i s matičkou mou a sestrou,

a ihned porouchaný nosík můj mi se koupati jaly ve studené vodě. Léčby bylo hodnou chvíli. Také kartačování oficírské uniformy mé trvalo déle, nežli jsem si přál, a vším tím se stalo, že dojení krav, na něž jsem se byl tak těšil, tentokráte jsem zmeškal.

Ostatek večera byl vyplněn důkladnými domluvami, ba nevím, nebyla-li by, když teta se mne soukala parádní uniformu, maminčina dlaň mě obdařila několika buchanečky, kdyby babička i dědeček jako strážní andělé nade mnou byli nestáli a každé důtklivější dotýkání buclatého tělesenstva mého byli nezabránili.

Beze vší pohromy větší tedy minul první den pobývání mého na škole Bohdanecké, a syt kaší syrobem štědře oslazenou sklonil jsem mladou hlavu svou na lože ku zdravému spánku nočnímu.

V.

> Všude dobře, doma nejlepěji.
> Parom po všech všudy cizinách!
> Ach mně ve slovanských krajinách
> sama zem už voní příjemněji.
>
> *Jan Kollár.*

„Vzhůru, vzhůru, Nykodyme! Nesou oplatky do Chrudimě.“

Těmito slovy tehdáž po Bohdanči obecně známými a užívanými, když děti budili, i matka má mě burcovala z požehnaného spánku. „Vstávej, vstávej, lenochu!“ pobízela dále, když jsem já mna si oči a křivě ústa se neměl z pelíška. „Musíme do kostela. Je neděle. Zhurta, zhurta, vstávej!“

„I nechej ho,“ přimlouvala se za mne babička. „Ať se vyválí. Vždyť si ho bez toho pantáta vezme na velkou.“

„I jen ať vstává,“ replikovala maminka. „Může-li malá Katynka už takovou chvíli býti v zahradě, může on, klacek starý, také toho vyvalování míti dost.“

Slyše o ranní vycházce sestřině ihned na mysl jsem si uvedl včerejší hrušky její a skokem jsem byl s postele dolu žádaje, aby mě strojili. Ale teď nastaly rozpaky.

„Do čeho pak kluka nasoukáme?“ uvažovala matka. „Do svátečních-li? Nepůjde-li s námi na ranní, bude se v tom kdo ví kde potloukati a uválí to na sobě. Do všedních,“ rozhodla se konečně. „Jsou-li jen už suchy!“

Na štěstí byly. A za chvíli byv umyt, učesán, pomodlen a jaktak nasnídán, ještě nežli maminka s babičkou se vypravily na ranní, uháněl jsem do zahrady za tetou a sestrou Katynkou. Chvíli jsem ovšem postál na dvoře dívaje se na babiččiny slepice, ale úsudek můj, že pestrobarvé slepice paní tetinky Veselé jsou

pěknější nežli chudobarvé slepice babiččiny, zůstal ve své míře. Přišed do zahrady na všechny strany jsem se ohlédal po tetě a Katynce, ale nikde jsem jich nespatřoval. Jal jsem se tedy rejditi po zahradě a pomíjeje chodníkův a pěšinek a nedbaje bohaté rosy třpytící se na nepožaté ještě trávě po kolena jsem se do ní bořil. Za chvíli nedlouhou i střevíce i kalhoty tak jsem měl umáčeny, jako bych se byl brodil v potoce. Ale málo tou mokrotou svou hlavičku sobě suše poskakoval jsem jako žába od stromu ke stromu, až jsem i před jabloní stanul, jejíž červená jablka mě včera tak neodolatelně byla k sobě vábila. Podráždila i dnes nemálo včerejší choutku mou a netrvaje ani chvilku na rozpacích opět jsem se dal do slézání milé jabloně. Pokus první naprosto se nezdařil. Při pokusu druhém nevím jakým způsobem střevíček mi se s jedné nohy smekl, aj a dostal jsem se o hodný kus výše na peň nežli při pokusu prvním. Přece však sahaje už ručkou po nejnižší rozsoše koruny po hladké koře hladkým podešvem střevíce jsem zase dolů se svezl. Nemohl jsem neznamenati, že slézání stromu na boso lépe se daří nežli ve střevících. Nemeškal jsem tedy na zemi se ocítiv i druhý střevíček zouti, a řádně si oddychnuv opětoval jsem pokus svůj po třetí. Všecek udýchán vyhoupl jsem se po několika minutách v hustolistou korunu mladé jabloně. Silně pod tíži buclatého tílka mého se ohýbaly větve štíhlého stromu, a jakkoli přelahodně velká jablka červená na mne se usmívala, přece jsem si netroufal po některém sáhnouti, kdyžtě bujela na samých téměř útlounkých ratolístek koncích. Byl jsem jistou měrou podoben starověkému Tantalovi v podsvětí řeckém. Ale lítosť z neukojené choutky po červeném jablíčku daleko převyšována byla hrdostí ze slavného skutku, že břicháčkovi se povedlo vysoukati bříško své na strom, jak mi se pojednou zdálo, tak vysoký. Jen kdyby tak slavného skutku i svědků bylo! -- I počal jsem s výsosti své se vůkol rozhlédati. Zdálo mi se, že v besídce zahlížím kus ženské sukně jako by od ohnutého kolena spadající a chvilku ob chvilku hlavu ženskou přiklánějící se k jakémusi balíku neforemnému, ležícímu jakési ženské té na klíně.

„Ahá!“ pomyslel jsem si, „to je teta, a ten balík na jejím klíně je Katynka. Dospává ráno, čeho neuspala v noci.“ A v témž okamžiku velikým hlasem jsem zvolal „tetičkó“.

Za malou chvilku teta se ocítila na prahu besídky. Onen neforemný balík, jejž dříve chovala na klíně, měla sobě posazený na levém lokti. Kudrnatá hlavička balíkova překloněna jí byla přes rámě. Teta se rozhlížela po všech končinách zahrady, ale nespatřujíc nikde nikoho, vrátila se nazpět do besídky a viděl jsem opět jen kus ženské sukně a kus balíka ne sice na

klín položeného, nýbrž asi jako pytlík nějakého zboží vstaveného na lokti. Sotva teta zase byla usedla a co by pět napočítal poseděla, já jsem opět zazpíval své „tetičkó“.

A opět teta stanula na práhu besídky a rozhlížejíc se po zahradě, když nikoho nespatřovala, „Kde vězíš, Janušku?“ hlasitě zvolala. Ale já tich jako pěna. „I toť jsem hotový blázen“, jako sama k sobě promlouvajíc teta berouc se po stezce v tu stranu zahrady, odkud byla zaslechla hlas můj, minula už i jabloň, na které má osobička potutelně se smějíc schoulena seděla, ustavičně očima bloudíc v pravo v levo, když do třetice velikým hláskem po zahradě se rozlehlo mé „tetičko“, ale tenkráte ne s akcentem na hlásce poslední, nýbrž zcela zprávně na samohlásce první.

„Což tě země pohltila, klučino?“ teta nikde mne nespatřujíc zvolala a kroky zase zpět obrátila po hlase.

„I ne, břicháček je na stromě,“ zvolal jsem já s vysosti své.

„Bezbožné dítě!“ ulekla se teta spatřivši mě na jabloni, a vysoko se podkasavši zrosenou travou chvatně se brala ke stromu. „A tady střevíce a punčochy v rose! Jdeš-li pak dolů! No no! abys tak spadl a hlavu srazil, bezbožný kluku!“

Zatím co tetička Katynku na zem postavivši a statečně hubujíc úzkostlivým okem ke mně na strom pohlédala, já velice opatrně, ba až trochu bázlivě jsem nastupoval zpáteční tažení své. Pevně se drže rukou pravou nejspodnější větve rozsoší a šikovně obemknuv rukou levou a oběma nohama peň spouštěl jsem se polehounku dolů. Ale uprostřed pně nemoha již vydržeti palčivosti způsobené mi na dlaních křečovitě peň obmykajících tak náhle jsem se na zem svezl, že jsem jak dlouhý tak široký na nemalé zděšení tetino padl na znak do zarosené trávy. Neměl však unáhlený svoz můj jiných následků zlých, nežli že i košilka má důkladně prosákla rosou. Teta probravši se z uleknutí svého se strany na stranu mě obracujíc mokroty mé se až zděsila.

„Vždyť jsi jako hastrman,“ hyperbolicky hořekovala, „z kalhotek ti kape, košili jen ždímati, punčochy jako z prádla, střevíce jako bys se byl louží brodil. Nahoru, nahoru! Tak nemůžeš zůstati, bezbožný kluku!“

A pojavši sestřičku mou zase na rámě a posbíravši střevíčky a punčošky mé z rosy postrkem mě hnala před sebou ze zahrady. Ale nežli jsme došli dvířek na dvůr vedoucích, pojednou tu se zjevil dědeček. Teta se ho až ulekla. Nebyloť slýcháno, aby kdy pan učitel byl odešel z kostela před ukončením ranní mše svaté. Nevarhanil-li o ní sám, což činíval nejraději, alespoň nad panem mládencem vnikajícím teprve v taje umění varhanického, jako přimražen stál a přísnou kritikou stihal každé sáhnutí ruky na

klavesy, každé stoupnutí nohy na pedály. A dnes, ač pomocník Veselý sotva byl vyvázl z preparandy, dědeček doma. Co jej vede domů? — Jakmile mě zahlédl s usmívavou tváří postoupil proti mně a ujav mě za ruku „Pojď, pojď, Janušku, zazpíváme si a zahrajeme," a nevšímaje si bídného úboru mého měl se ze zahrady.

„Ale pro pána krále," dobrá tetička zvolala, „Což nevidíte, pantáto, že kluk je všecek umáchán? Takhle přece nemůže zůstati."

Teď teprve si mne dědeček trochu bedlivěji povšímnul.

„I to nic nedělá," netrpělivě zvolal. „Dej mu čerstvou košilku," nařizoval kráčeje už přes dvůr se mnou, „a bude po všem."

„Ale vždyť u vás, tatínku, není ještě poklizeno," opět namítala teta.

„I, to nic nedělá, nic nedělá," replikoval dědeček. „Ať poklidí Barča, až budeme v kostele."

Přesně podle přání nedočkavého dědečka za některou chvilku přioděn pouze košilkou stoupal jsem do nepoklizeného salonku k pianu a začal se vší chutí notám se učiti, prozpěvovati a pobřinkávati. Dědečkovy oči zářily. Minula hodina, minuly dvě, — tu veliký zvon mocným hlasem upomenul dědečka, že čas bráti se na velkou. Všecek rozradostněn úspěchy mými za ruku mě veda bral se do pokojíčka babiččina.

„Holka!" volal na matku mou, „toho hocha ti do Slavkova nedám. Byla by věčná škoda, aby takový hlásek přijíti měl na zmar. Piš mužovi, že si Januška nechám tady. Viď, že zůstaneš u nás," řečí se obrátil ke mně.

„I můžete si ho tu nechati, nezbedníka," v odvěť dala matka všecku řeč dědovu arci berouc za žert. „To jsou zase kalhotky," jala se pak plísniti, „to střevíce! Musíme ho zase do té uherské hazuky nasoukati. Či zůstane doma?"

„Ne ne!" protestoval dědeček. „Janušek půjde se mnou na khór. Ale dělejte, dělejte, ať je oblečen. Je čas."

„Snad dítěti dáte také jíst," ozvala starostlivá babička.

„I, Janušek nechce," mínil dědeček.

Ale v tom se dědeček ovšem hrubě mýlil. Janušek se dal na stranu babiččinu, a co teta mě nasoukávala do husarské uniformy s velikou chutí jsem pojídal nemalý krajíc výražkového chleba. Dědeček netrpělivě přešlapoval s místa na místo a co chvíle vytahoval z kapsičky žluté své vesty sváteční malinké hodinky cibulovitého tvaru. Konečně jsem zase vězel v husarské uniformě oficírské a rychlým krokem bral jsem se ke kostelu tenkráte ještě obehnanému vysokou zdí, mezi níž a kostelem kostnice se choulila a hřbitov rozkládal do nedávna zalidňovaný městskými nebožtíky. Po tmavých schodech klikatě se točících

a nehrubě pohodlných ocítil jsem se na kruchtě. Byla již plna dědečkových muzikantův a zpěváků. Ti, jakmile jsem se s dědečkem zjevil, hned se všech stran mě obstoupili a jeden přes druhého po hlavě hladili a po tvářích popleskávali, drobnější cháska zpěvácká přívětivě se na mne usmívala a v kruh svůj pozývala. Za některou chvíli u sakrystie pronikavým hlasem zacinkal zvonec, dědeček zasedl za varhany, k oltáři pružným a přece vážným krokem se bral v krásném pluviále ztepilé postavy kněz a hlasem mohutným a přece přelahodně znějícím zanotil *Ašperies me*, — tak tenkráte po Čechách obecně vyslovováno i prozpěvováno latinské *asperges me*, — načež za velebného znění varhan a jásavého zpěvu celé kruchty se obrátil a s ministrantem kropenku nesoucím středem lodi kostelní se bral v pravo v levo kropě, ba i na kruchtu mohutně se rozmáchnuv třikráte vyslal vláhu svěcenou na pokřižující se zpěváky a zpěvačky.

Já dívaje se mezi mřežemi kůr vroubícími dolů do lodi, když kropící velebníček hlavu povznesl, poznal jsem v něm téhož švarného pána, který včera vraceje se z procházky tetu Nany tak vlídně pozdravoval do okna a pak z okna fary zas tak vlídně se usmíval na tetu Nany stojící na řebříku. Ale i ministrantka batolícího se v červené komži a bělounké rochetce s kropenkou jsem poznal, byl to Františk Deyl, jenž předešlého dne mě učil abecedě. Zapomínaje zcela na zlatý mundur, v němž jsem se blýštěl, velice jsem Františkovi záviděti počal úboru kostelního. Zdálť mi se v něm býti velice krásným. Když pak za některou chvíli švarný velebníček ze sakrystie v ornátě se vyrojil se čtyřmi ministranty, z nichž dva byli alespoň o hlavu větší Františka, touha, abych také se mohl otáčeti okolo oltáře v komži a v rochetě, mocněji a mocněji se ve mně ozývala. Více nežli na lahodné *Kyrie* dědouškových muzikantů mysl ustavičně jsem měl upjatu na velebníčka a ministranty. Arci když mladý velebníček přelahodným tenorem svým byl zapěl *Gloria in excelsis deo* a hudba se rozjásala po kostele všemi nástroji a hlasy, já od oltáře jsem oči odvrátil a otevřenými ústy jen naslouchal a naslouchal. Ale v zápětí po té dostavila se nuda. Líbezně sice krásný pan páter zpíval kolektu, líbezně epištolu, líbezně Karla Studentských, mladistvá dcerka Bohdanecké paní trafikantky a miláček obzvláštní nebožtíka dědečka mého při graduale vyzpívala své sólo, ale mne všecky ty krásy ostavovaly jaksi chladným, a když kostelník Svoboda po evangelii velebníčkovi sňal ornát a ten za chvilku na kazatelně jen v albě se objevil a kázati se jal, já od zpěváčka ke zpěváčkovi, od muzikanta k muzikantovi jsem se šoural nevěda co počíti si s časem soukajícím pásmo skoro k nepřečkání dlouhé. Konečně z lodi chrámové se ozvaly fňukavé hlasy jakési, roz-

plakati pobožné posluchačstvo svrchovaným tehdá bylo triumfem pánů kazatelů, — a kostelník se zjevil za zády páně páterovými a milé obci křesťanské se ohlašovalo, kdo vstoupiti míní v stav svatého manželství, jakož i program všelikých výkonů církevních na celý týden. Panáček sestoupil s kazatelny, krásně zapěl i *Credo in unum deum*, mocně zase se rozvučely kde které hlasy a kde které nástroje na kruchtě, nuda zlá odstoupila; utajeným dechem naslouchal jsem prefaci virtuosním hlasem zpívanou a mistrnou hrou na varhany dědečkem provázenou až po samo *sine fine dicentes.* I zahřmělo velebné *sanctus* — a tu zase všecka mysl má utkvěla na ministrantech v červených komžích a bělounkých rochetkách — neboť popadli všichni čtyři zvonky a zvonili o všecko pryč. Jaká to rozkoš! Ach býti tak ministrantem! A což když za chvilku prostřední dva postoupivše u oltáře o stupínek výše až k samému panu páteru a jeden pravicí, druhý levicí vyhrnujíce mu ornát cinkali jednou, dvakráte, třikráte a po přestávce zase jednou, dvakráte, třikráte. O blažení! Rozkoše té rajské kéž bych se kdy státi mohl účastným.

„A když může zvoniti Frantík Deylů, proč bych nemohl i já," ukládal jsem v duchu. „Musím o tom promluviti s tetičkou a s dědečkem."

A všecek pohroužen v blaženosti ze zvonění při ministrování nadobro jsem mysl odvracel od dědečkovy hudby. Byl jsem jí už přesycen. Za to vylačnělost fysická víc a více ve mně se ozývala a všecku muziku mi činila jaksi protivnou. Až když velebníček zanotil překrásným hlasem svým *ite missa est* zase trochu jsem se probral z nudy své. Nevěděl jsem, co zpívaná slova znamenají, ale že jsem z nich vyrozumíval několikrát opětované *hehe hehehé*, soudil jsem, že znamenají cosi veselého. Jakož znamenala. Na kruchtě se vše hýbalo. Páni muzikanti, jedni s nástroji svými, druzí bez nich, šustíce a šramotíce se trousili ven a zůstal jen dědeček za varhanami s několika pány sousedy-zpěváky a drobnou cháskou zpěváckou, aby přezpívali *Pange lingua* a s knězem se pomodlili *anděl Páně.* Konečně všechen zpěv umlknul, z lodi proudem se valily zástupy zbožného lidu, dědeček propustil malé zpěváčky a mne pojav za ruku s několika pány sousedy poslední opouštěl kruchtu a po tmavých schodech se bral dolů. Bylo ještě zastaveníčko na hřbitově, bylo na náměstí, — vykonávalať se kritika o jednotlivých výkonech hudebních a zpěváckých, až konečně šťastně minuvše copatého starouška Pokorného před domkem svým na lavičce sedícího a husarské uniformě mé zase slušnou úctu vzdávajícího jsme se ocítili v pokojíku babiččině, kde vše již na stůl bylo přichystáno k nedělnímu obědu.

Sotva že jsme překročili práh, dědoušek na matku vítající jej slovem Božím spustil: „No jak, holka? Psala-lis mužovi?"

„Oč?" všecka udivena tázala se oslovená v odvět.

„No, abys mi toho hocha tady nechala, až odjedeš," vece dědeček.

„Což to myslíte do pravdy?" zděsila se matička má.

„Nic jinak, nic jinak," dědeček nevšímaje si náhlé zbledlosti matčiny. „Co s hochem v Slavkově?" vedl svou dále, „Kdo ví, zdali by si hochova hlásku tam povšimli. Bývá' ona," ne beze zhrzení zjevného doložil, „ta boží muzika leckde lecjaká. A také co platno? Cizí nehřeje."

„A ty bys, Janušku, maminku opustil?" sebravši se na mysli tklivě řečí ke mně se obrátila matka, když jsem právě svlečen byv od tetičky z husarské uniformy košilat se přitočil k pokrytému stolu.

„Ale já mám hlad, já mám hlad," nedávaje sentimentálnosti ni dosti málo místa při sobě odpověděl jsem na delikatní otázku.

„Jen pojď do kalhotek," komandovala teta. „Košiláčkem přece nesedneš k obědu. To by bylo hanba."

V té babička na stůl vstavila mísu kouřící se polévky, všecka rodinka páně učitelova stojíc vykonala krátkou modlitbu; zasedla za stůl a pochutnávala si obědem ač svátečním, přece nedlouhým. Sotva pak se stolu bylo sklizeno dědeček lichotivým hlasem „Tak pojď, Kačenko," spustil, „pojď nahoru, sedni hezky a piš. Já to myslím upřímně. A ty, Janušku, pojď také. Zase si trochu zazpíváme a zahrajeme."

Kačenka neodpovídajíc a nevstávajíc od stolu se zasmušila, Janušek neodpovídaje a ke dveřím se toče zaškaredil.

„Ale pantáto," starostlivě napomínala babička, „přejte pak si trochu oddechu. Vždyť neděli jak neděli si po obědě trochu podřímnete a to dítě také nemůže ustavičně kokrhati."

„Kokrhati! kokrhati!" opáčil dědeček popuzen. Jisto, že následovala dlouhá chvalořeč na můj hlásek a výklad dlouhý o svaté povinnosti postarati se o to, by hlásek taký nepřicházel na zmar. Ale výkladu toho já jsem již neslyšel.

Vybral jsem se na podloubí. Tam už dětí bylo plno. Radostně mne pojaly ve svůj kruh. Provozovány všeliké hry, zvláště dostihy, žmukaná, na vojáky, při čemž mně, ač jsem už neměl uniformy vojenské na sobě, přec ochotně popřáváno místo důstojnické, když tu pojednou mezi námi se ocítil Frantík Deyl s novičičkou kuší. Hned všecka chasa chlapecká jej obklopila a dychtivými zraky utkvěla na skvostné zbrani přibylcově. Byl to novičký šindel na jednom konci provrtaný a provlečený pružnou fišpankou, jejíž oba konce vroubkované silným špagátem za tetivu sloužícím

byly spojeny. Mašinerie sloužící na napínání hrozné kuše té nemohl jsem si dobře všímnouti, neboť přese vše prošení Frantík luku svého, i když kolikráte již byl odstřelil jediný šíp ze žlábku luku svého, z rukou nepustil a dovoloval jen milostivě, abychom my ostatní šíp odstřelený zase hledali a nalezený jemu odevzdávali. Nevím, čím se stalo, že pojednou se střechy pivovaru, staré to a učouzené budovy na náměstí stojící, hejno vrabčíků se vzneslo k letu na protější střechy. Frantík do hejna z kuše své střelil a div divoucí! jeden z vrabčíků s hrdélkem protknutým od ostrého hrotu spadl na zem. Hbitě jako kocour po myši Frantík po kořisti své skočil a vrabčíka třepetajícího ještě křidélkoma schvátiv uháněl domů pochlubit se babičce své a tetě a strýčkovi. My všecka armáda chlapecká tryskem za ním, ale když nám před nosy zavřeny dvéře, mrzutě zase jsme se brali na náměstí, abychom se zase vpravili do her příchodem Frantíkovým přerušených.

Pojednou velebným hlasem s věže zavzněl veliký zvon pozývající na požehnání, děti se rozprchly do všech úhlů světa, s okna pokoje svého dědeček zahlédnuv mě na rynku na mne zavolal, abych se přistrojil do kostela, na schodech už na mne číhala tetička a rychle mě soukala do sváteční kazajky. Já jsem z pozvu do kostela nebyl valně potěšen.

„To to bude zas tak dlouho trvati jako ráno?“ fňukavým hlasem jsem se tázal.

„I to to!“ potěšovala mne teta. „Teď bude jen požehnání, za malou chvilku bude po všem.“

„A bude-li Frantík zase zvoniti?“

„To víš, že bude.“

„Ó ty šťastný Frantíku,“ pomyslil jsem si.

Babička na nos si vstavila své okulary, otevřela svůj *Nebe Klíč* a tiše se počala modliti. Já se sestrou, maminkou a tetou jsme se brali na to svaté požehnání. Na lavičce před domkem svým se zase slunil starý Pokorný bradu maje podepřenou o pěsti obě spočívající na mohutné holi, zabručel, když jsme jej míjeli cosi na pozdrav, ale jinak ani dosti málo sebou nehnul. Zamrzelo mě to. Tenkráte ponejprve jsem pocítil, jak nicotným tvorem je člověk, nevězí-li v premované hazuce.

Ačkoli jsem s chutí nevelikou svatému požehnání tomu obcoval, přece milého dědečka virtuosní hra na varhany nemálo mě vzrušovala, a bylo dříve po všem, nežli jsem se nadál.

Po svačině, o níž jsem opět lipovou lžicí z mléka lovil fantasií vykouzlené rybičky, dědeček opět usmívavými rty a málo asi naděje chovaje, že pochodí se mne otázal, chtěl-li bych zase s ním hráti a zpívati v jeho pokoji. Z tváři mé na kyselo se

strojící snadno uhodl, co věděti mohl napřed, a pozatřás prošedivělou hlavou mě vyzval, abych s ním se vybral na procházku.

Poskočil jsem jako kolouch a jen už ze dveří ven.

Šťastně minuvše copatého starouška Pokorného vstoupili jsme na podloubí paní trafikantky Študentské, buclaťounké to pajmámy, jež sedíc ve stínu podloubí svého ve hrubé knížce jakési, nejspíše postille to nějaké se přebírala. Dědeček spatřiv trafikantku maně sáhl do dlouhého šosu šedivého kabátu svého, dobyl z něho s modrým šátkem velikou kulatou pikslu a zavdav si posledním šňupcem z ní zahloubané čtenářce dal pozdravení a požádal za dva loty černé moučky.

„Karličko, Karličko," volala paní Študenská, „zhurta!" a již podávala hezounké dívčince asi dvanáctileté dědečkovou pikslu, by ji naplnila. Se zalíbením dědeček se díval za hezounkým stvořeníčkem do krámu vběhlým.

„No jak? Bylo-li pak to nějaké sólíčko ráno?" liboval si dědeček na zjevnou radost paní trafikantky. „To je hlásek, to je čistota, to je výška! Mohli bychom, tuším, zchoditi hezkých pár mil, nežli bychom našli podobný. Ale my v Bohdanči," utlumeným hlasem dále vykládal dědeček, „co neviděti uslyšíme ještě jeden hlásek takový, a to to vzácné panstvo z Pardubského zámku bude natahovati uši."

„A kde seberou, pane učitel, ten druhý hlásek?" skepticky se otázala paní trafikantka.

„Není daleko," trochu mysteriosní zněla odpověď. „Jen nechá-li mi ho Kačenka."

V té Karlička pikslu černou moučkou naplněnou dědečkovi doručila, dědeček Karličce ve dlaň pustil dva krejcary stříbra, otevřel pikslu, zavdal si šňupcem, povytahl brvy na čelo, kýchl, a za dobré znamení si to vykládaje, „Nechá", vece, vpravil pikslu s modrým šátkem do kapsy dlouhošosého kabátu šedivého, pojal mne za ruku, poručil se, a již jsme se brali po Pardubské silnici z města ven na nevysoký pahorek ke kapličce probleskující bílou stěnou a červenou stříškou mezi dvěma velikánskýma lípama, jež větvemi svými navzájem se dotýkajícími a propletajícími krásný baldachyn způsobovaly a hustým lupením kapličku postýlaly. Minuvše mohutnou hrušeň opodál podle silnice stojící ocítili jsme se v líbezném chladu lip. Z pod kapličky vyčnívající trouba dlouhá na konci plechovým žlábkem opatřená vysýlala bohatý pramen křišťálové vody na louku pod pahorkem se rozprostírající až k samým plotům zahrad a zahrádek městských.

„Tu si chvilku odpočineme", pravil dědeček, chůdce již nevalný, spouštěje tělo na drnové sedátko vroubící jednu stranu kapličky.

„No, kde je to hezčí ve Vídni-li či v Bohdanči?“ otázal se mne po některé chvíli, když mne byl upozornil na všecky půvaby krajinky odtud dohledné, v pravo zvláště na ohromný rybník Rozkoš zvaný, na jehož hrázi dlouhá řada mohutných dubů se shlížela ve blankytu šírého vodstva, v levo na kostelík svatého Jiří a kapli svatého Jana Nepomuckého, kterouž zbožná rodina Koutníků před nedávným časem byla vystavěla.

„O v Bohdanči, v Bohdanči,“ zvolal jsem enthusiasticky.

„Viď, že nepůjdeš z Bohdanče pryč,“ úlisně dědeček zas na mne.

„Ba nepůjdu, nepůjdu,“ sliboval jsem.

Dědeček ze sedátka svého skoro poskočil, pojal mne za ruku a hbitým krokem dostoupil temene návršíčka. Hoj, jaký tu zase zmámeným zrakům mým se zjevil obraz. Velikánským obloukem od jihovýchodu do severozápadu les, les, jeden les vysokánský ze vzdálí se černající, před námi pak jen několik set kroků vzdálen jsa bujně se zelenající.

„Pomalu, Janušku, pomalu,“ zvolal na mne dědeček, když jsem vymknuv mu se z ruky cvalem utíkal ke stromům, jež mi se bližšími zdály, nežli skutečně byly.

„Sluníčko pálí jako žhavé úhlí. Beztoho se zapotíme až dosť. Pomalu, vždyť dojdeme.“

Za několerou chvíli byli jsme v hustém lese silnicí protatém. Ovanul nás líbezný chlad. Dědeček opět se chtěl trochu posaditi do vřesu, ale já jsem mu nedal. Vždy jen hloub a hlouběji do lesa oči maje upřeny na stromy, v nichž ptáci poskakovali tu cvrlíkající drobní, tu krákající větší. Dědeček ke všem otázkám mým po jménech té havědi ptačí svědomitě odpovídal a já pilně jsem ukládal v mošničku paměti své, čeho mi uštědřovala vědomosť dědečkova. Až tu pojednou pod ohromnou jsme stanuli borovicí. Na té ptáčete ni jednoho, ale jinaký tvor čilý rudé barvy po hřbetě na břišku pak bělounký, řasnatý chvost, když s větve na větev skákal, za sebou vleka, když usedl na chvilku hřbet až po hlavu přikláněje všecku pozornosť mou upoutal. A za chvílku ke stvůrce jedné přidružila se podobná stvůrka druhá. Začaly se honiti, brzy jako šipky na sám vrchol borovice se vyšplhaly, brzy zas odvážným skokem na strom sousední se přemetly a zase zpět na velikánskou borovici smělými skoky se vracely. Stál jsem dívaje se na ty komediantské výkony jako přimražen, až dědeček napodobuje ránu z ručnice pojednou zahoukl a rudosrstý párek baletní, jako by jej propadliště bylo pohltilo, nám zmizel ze zraků.

„Jací to byli ptáci, dědečku?“ po hodné chvíli vědecké zvědavosti své pouštěje uzdu jsem se zeptal.

„Ale, ale, Janušku!“ pozamračiv se trochu, dědeček mně v odvět. „Což nevíš, že ptáci nemají čtyři nohy, a že místo předních nohou mají křídla? Vždyť to nejsou ptáci, co jsi teď viděl; to jsou veverky. Ale arci, když člověk je tak vidí jak se stromu na strom skákají, skoro by myslil, že mají křídla.“

Šli jsme lesem dále. Pojednou dědeček schýliv se k zemi, „Aj, aj,“ zvolal, „jaký to krásný hřib — a tolik dní už nepršelo! Podívej se Janušku,“ dobytou kořisť ukazuje mi vykládal. „To bude něco na večeři. Hledejme. Bude jich tu asi více.“

V pravo v levo po zemi pátraje stoupal dědeček se mnou dále, chvíli po chvilce tu většího tu menšího hříbka postřehlo bystré oko jeho — ale mne všecky ty hříby a hříbky, jež dědeček ve hlubokých kapsách šosatého kabátu svého ukládal, pramálo zajímaly. Těkal jsem zrakem zase po stromech, po ptácích.

Pojednou les před námi zřídnul a za chvilku stanuli jsme na vysoké hrázi, po níž velikým obloukem mohutné duby se vypínaly nad nedohlednou hladinou vodní zlacenou září slunce chvatně již spějícího k západu. Pohled rozkošný na krajinu čarokrásnou. Dědeček, ač sto a vícekráte divadlo to mu se už zjevilo, jako přimražen stál nepromlouvaje slova. A já? Já jsem dědečka pozadumaného z ničeho nic vyrušil z poetické nálady praprosaickými slovy: „Dědečku, já mám hlad.“

Tak stará Europa na sklonku věku devatenáctého blaženým okem se rozhlíží po zářící kultuře své - a lid volá: já mám hlad.

Škaredý příměr! . . . Dědeček ne nepodoben v tom nynější Europě nevšímaje si hlasu mého ani když jsem jej opětoval, jen stál a stál a díval se a díval. Náhle však za zády našimi se ozval rachot jakýsi, dědeček sebou trhnul, za ruku mne pojal a chvatnými kroky se dal na cestu zpáteční. Za chvíli opět cosi zahučelo, na vrcholcích stromů poutouchala lesklá záře sluneční, příšeří jakési prostupovalo všude vše vůkol, mocně zašelestělo chvíli po chvíli lupení a zase cosi ve vzdálí zahučelo a zase větvemi stromů probleskoval svit sluneční, by za několik okamžikův opět pohlcen byl nevlídným šerem. Klopýtajíce přes kořání konečně jsme vynikli z lesa. Krajina k západu i jihu poskytovala valného rozhledu. Slunce zapadalo za mrak do krvava zbarvený, daleko na jihu vystupovalo mračno černé zakrývajíc modrou oblohu jako smuteční sukno stěny pohřební kaple.

„Je to daleko. Není co spěchati,“ modrým šátkem svým zapocené čelo si utíraje promluvil dědeček z udýchaných prsou jako sám k sobě.

Ach Europo, Europo! —

Ale neposeděl ani pět minut, když pojednou ohromný mrak prachový se zdvihl od země a přímo proti nám se vale všecku

krajinu zaklopil v šedý rubáš, vítr rozvzteklený zalehl do sténajících větví mohutných lip a staré hrušně, z níž jako krupobití se sypalo přitrpklých plodů jejích a pištícímu vichru sekundovaly vždy blíže se valící hromy. Teď arci nebylo kdy odpočívati.

„Jen co bychom za sucha přišli domů," toužil dědeček, a pokud záducha zlá mu nebránila, mocnými kročeji zamířil ku městečku. Ale nežli jsme dospíšili prvních chalup na předměstí, již prudký liják nám šlehal do očí a nežli jsme za ustavičné hudby větrův a hromů dospěli podloubíčka starobylé školy, i dědečkovi i mně s kabátů crkotem kapalo jako hastrmanům. Na podloubí školském bylo vody po kotníky. Konečně jsme se dobrodili školských dveří a temných schodů. Tu však pojednou jakoby všecka škola v jeden plamen se byla obrátila, rudý blesk zasvítil a skoro v témž okamžiku rána hromová padla otřásajíc mocnou budovou starou do samých základů. Ve mně se zatajil dech. Křečovitě jsem ručkou sevřel dlaň dědouškovu tolikéž zimničně se chvějící. Tma tmoucí. Ale za chvilenku zase blesk a hrom; ne sice to třesknutí náhlé, krátké, ohlušující, nýbrž ono za bleskem poněkud opozdilé, táhlé, velebně vzduchem se beroucí dál a znenáhla umírající. Arci nežli umřel hrom jeden rachotil už druhý a za ním třetí a čtvrtý, tu vyzývavějším basem tu ostýchavějším; ba i když jsme konečně doklopýtavše se dveří pokojíka babiččina je otevřeli, rudý blesk ozářil okno vykládané šestihrannými tabulkami sklennými a zahučel, nežli jsme ještě dvéře přivřeli, majestátní hrom.

V pokojíku babiččině na stole hořela hromnička, babička říkající právě z Nebe Klíče modlitbu proti hromobití náhle ustala v říkání svém, maminka a tetička klečící před krucifixem obrátily hlavy ke dveřím a zalomivše rukama jedním hlasem zvolaly: „Budiž jméno Páně pochváleno, že přece přicházíte. Schneme tu strachy o vás." A jednak dědečka babička se jala svlékati z oděvu promoklého, jednak maminka a teta mne, když tu pojednou blesk a hromová rána ještě mnohem hroznější nežli ta, která na schodech nás byla polekala, zatřásla opět základy starobylé školy.

„Pánbůh s námi!" jedněmi ústy zvolaly ženské kde která. Já pak vzpamatovav se ze strnutí svého, „Spat, spat" úpěnlivým hlasem volal jsem, ne že bych ospalosti byl pociťoval, ale abych zahrabaje se do peřin očí svých chránil od blesků přezařujících hromnici a uší svých od divoké muziky třeskutých hromů. Za malou chvíli ležel jsem vedle sestry, jež hned při počátku bouře do postele se byla utekla, dokonale zapomínaje na svůj hlad a přese všechen hvizdot větrův a rachocení hromův ocítil jsem se v limbu.

Europo, Europo! Zdaž i hladový lid tvůj, až nad tebou vzejde hrozný onen *dies irae*, do kouta se schoulí a zaspávati bude hlad svůj? . . .

Z požehnaného spánku svého probudil jsem se velmi pozdě. V pokojíku babiččině všude vše vyjma postel mou bylo poklizeno, a v pokojíku ani živé duše. Do okna se díval den uplakaný, smutný. Na dvoře vše pusto a němo. Hejno bílých slepic babiččiných i s panem kohoutem v jeden chomáč schouleno, krky tiskly mezi křídla a schlíplé ocasy spouštěly k zemi, a jen několik bělostných kačen se brouzdalo ve příkůpku dělícím dvůr od zahrady kuchynské. Ale kam se poděl přes noc ten veliký strom — teta mu říkala kaštan — jenž včera ještě na konci zahrady tak pyšně nad plot se vypínal? Ten tam, jako by jej země byla pohltila. Ale ne! tam cosi jako roští jakési vyčnívalo nad plot. Což krásný, mohutný strom ten se položil na zem? Hádanka mi vrtala mozkem. Dlouho jsem se díval do zamžené krajiny, konečně mi se však zasesklo po společnosti lidské nebo prostě řečeno, zastesklo se mi po mamince. Nerozmýšleje se dlouho popadl jsem kliku, otevřel dvéře do kuchyně a na celé hrdélko jsem volal maminku. Odnikud odezvu. Vběhl jsem na chodbu, kde se dělily cestičky ku třídě první a druhé opět se dovolávaje maminky a opět odnikud odezvu. Vraceje se do pokojíka babiččina, se shora zaslechnu jednotlivé tóny pátou přes devátou vyluzované z dědečkova piana.

„Aha! jsou nahoře,“ dím sám k sobě a v té už i vybíhám na schody, kvapně otevru dvéře a košilat, jak jsem byl, se presentuji tetičce poklízející světnici.

„Žeť pak jsi konečně vzhůru,“ vítala mě teta. „Ale vari! Dolů! Strojit se. Košiláčka tu nepotřebujeme.“

Poslechnouti tetičky na slovo nebylo mi obyčejem, čímž ovšem shovívavostí svou až v krajnosť jdoucí sama byla vinna. Proto hned jsem se přijměl k sestřičce u piana stojící a různé tóny z něho vycinkávající pátou přes devátou, což muzikantské duši mé náramně bylo proti mysli, a straně ji od nástroje mnohostrunného chtěl jsem průchod sjednati virtuosnosti své vlastní. Ale sestřička byla z Neustupova. Hádka — a skoro v témž okamžiku výbuch hrubé síly mužské proti zlobivé něžnosti ženské deroucí se přímo do očí všemi desíti. Po kratinké patálii, z níž jsem ovšem vítězem vyšel já, ač nehtem sestřiným pod okem skoro do krve podrápán, teta plísníc oba, ale ubohou sestřičku více, zavedla nás dolů, rychle mne umyla, učesala, ustrojila, pomodlila, opatřila snídaním a pojavši sestru do náručí rychle zase zpět se brala dopoklidit pokoje dědečkova.

„Ať tady jsi hodný, Janušku,“ jako letem napomenula. „Já tu budu hned zas.“

Jakož byla. Avšak za nedlouhou tu chvíli, co teta poklízela pokoj dědečkův, Janušek měl dosti kdy, aby stropil hloupý kousek. Užírán jsa po odchodu tetinu nudou zlou ohlížel jsem se vůkol po nějaké hračce. Byla snadno nalezena. Ježíšek na prádelníku babiččině výborně Januška pobaví. Skokem jsem byl u něho. Ježíšek milostně očka otvíral i zavíral, ale jinak tělíčkem ani nehnul. Jal jsem se tedy sklennou skřínečkou trochu nazbyt energicky semo tamo posouvati na uzounké ploše – aj a pojednou vzácná skřínečka s vysokého prádelníka letěla na červené dlažice a s hrozným břinkotem skleněné stěny Ježíškova stánečku šly v střepy. Ježíšek se vykulil, růžové polštaříky hedvábné padly na něj. Leknutím jsem zbledl. Krve by se ze mne nikdo byl nedořezal. A v té už teta rukama lomíc stála na prahu tolikéž jako smrť bleda.

„To znamená neštěstí nenadálé,“ zahořekovala sebravši se trochu na mysli. „Cos to vyvedl, Janušku? Bezbožné dítě! Teď jen pryč s těmi střepy nežli babička a maminka přijdou z kostela. Nešťastné dítě!“

Opatrně teta nejdříve ze sklenných střepů vyňala Ježíška. Byl zle pošramocen. Zadní časť hlavičky byla uloupnuta, obě očka tkvěla na rozsoší dvou drátků spojených se skobou tkvějící na dřevěné desce zadní. Růžové polštáříčky a co sic bylo měkkého pod Ježíškem, zůstalo neporušeno.

„Počkej, póčinkej!“ pohrožovala mi sestřička ustavičně k tetě se troucí, „ty dostaneš, až přijde maminka.“

„No no, ty žalobníčku!“ okřikla ji teta. „Jen ty buď hezky zticha. Kdo může za neštěstí? No, a vždyť se to dá zpraviti. Musímeť některý den beztoho do Pardubic.“

Teta posbírala střepy, pečlivě zase zametla pokojík, Ježíška uklidila kamsi do kterési zásuvky prádelníka a tak jsme očekávali, až se lidé naši navrátí z kostela. Dlouho, dlouho nepřicházeli, konečně však přece byli tu.

„Nevím, nevím, jak to dopadne s tou Veselou,“ hlavou potřásajíc, pravila babička. „Nelíbí se mi.“

„Co je s Veselou?“ otázala se teta.

„Popadlo ji to zle dnes v noci,“ vykládala babička. „Chtěli již pro pana pátera. Ale felčar Reichert, že prý není ještě tak zle. Nechali toho tedy. Ale je slabá.“

„Vždyť jsem si myslila, že to znamená nějaké neštěstí v rodině,“ jakoby sama pro sebe zabroukla teta.

„Co?“ jedněmi ústy se otázaly i maminka i babička.

„I nic, nic,“ zamlouvala teta litujíc asi své unáhlenosti.

„Ba jdi, mluvíš jako dnešní," mrzutě podotkla babička.

„A kde pak je Ježíšek?" z ničeho nic sestřička.

Teď teprve i babička i maminka si povšimly, že Ježíška není na prádelníku a přece všecko zamlouvání tetino nezbývalo, nežli vyklopiti zvěsť o neradostné události. Maminka ihned se chystala řádnou výplatu mi dáti, ale dědeček, jenž zamračeně seděl u stolu, co ženské se převlékaly do domácích šatů, rychle mne ujal za ruku a vyved na pokoj svůj do zpívání se mnou se dal a břinkání. Nešlo mu to dnes tak dobře jako včera a předevčírem. Byltě si zajisté po včerejší procházce ulovil zlou rýmu a škaredý chrapot. Za to já jsem byl pln horlivostí a když mě asi po dvou hodinách propouštěl a dolu k mamince posýlal, jen liknavě jsem se bral ze dveří, jsa pln strachu, aby se mi za porouchaného Ježíška nedostalo zaslouženého pardouska. Pookouněv chvilku na chodbě, dal jsem se, ač hlad už močně ve mně se ozýval, ne dolu k pokojíku babiččinu, nýbrž po uzounkých schodech vedoucích na půdu. Tam všude vše pusto a prázdno. Jen stranou k rynku do kupy dosti vysoké napěchováno bylo bohaté úrody luční a stranou ke dvoru úpravné hromady ječmene, žita a prosa – vesměs to ještě zbytky sklizně loňské. Všecko to zboží málo pro mne mělo půvabu. Za to tím vnadněji s trámce nevysokého sic, ale ruce mé, byť trojnásob delší byla, přece nedosažitelného na mne se usmívala klec o dvou patrech, v níž babička sušila bělounké homolky své. Jak se na ně dostati? Nerozmýšleje se dlouho, oběma rukama obejati jsem se snažil břevno nesoucí trámec příční, abych po něm se vysoukal nahoru jako včera na jabloň. Ale daremnými zůstávaly všecky pokusy mé, neboť ostré hrany břevna jako nože mi se zatínaly do masa. Už už jsem upouštěl od attentátu na homolky, když mi tu se v koutě zjevily velikánské podávky. Lopotnou prací mi se podařilo podávky přikloniti ku břevnu, na kterém visela klec s homolkami a chutě po nakloněné týči jsem se dostal nahoru. Opatrně dva nebo tři kroky po trámci učiniv, ještě opatrněji jsem poklekl na jedno koleno a nahnuv hlavu až k samému trámci rukou šťastně jsem se dostal do otevřené klece a vylovil bělounkou homolku. Jaká to kořisť! Chutě jsem zaťal do homolky proschlé už a zatvrdlé zoubky. Ale nastojte! Šeredně to chrustlo. Homolka zůstala celou, ale mně na rtech se ocítily dva zuby mé, visíce na tenounké žilce. Sáhl jsem po nich rukou a uznamenav na ní krev, leknutím jsem až zdřevěněl. Homolka mi vypadla z ruky, nohou jsem zavadil o přikloněné ku trámci podávky, jež ovšem ihned se skácely, a tu jsem pojednou seděl na výsosti, nevěda si ni rady, ni pomoci. V té tu slyším úzkostlivý hlas tetin pod schůdky na půdu vedoucími: „Kam se podělo nešťastné dítě!" – Jako včera

s koruny jabloně, jen že ne hlasem radostným, nýbrž fňukavým jsem se ozval s výsosti své, ale teta patrně hlasu toho nezaslechla, neboť za minutku všude vše zase bylo ticho. Nezbývalo mi, nežli pomýšleti na způsob nějaký heroický, abych se dostal dolů, a toho konečně jsem se domyslil. Opatrně s trámu příčního jsem se bral ku trámu podélnému, až jsem se dostal v místo, kde složeno bylo seno. Teď bylo vyhráno. Jedním skokem byl jsem v seně a bez všeliké nehody svezl se po něm až na zem.

Ačkoli hlad vždy mocněji ve mně se ozývající mne ponoukal, abych se bral do kuchyně a do pokojíka babiččina, přece zase zlé svědomí znepokojující mě pro porouchaného Ježíška mi radilo, abych si dříve zjednal ochranu dědečkovu. Nesměle jsem otevřel pokoj jeho, ale tam vše ticho, prázdno. Nezbývalo, nežli staniž se co staniž útulku hledati u babičky. Zastal jsem ji v kuchyni u ohniště.

„Kde pro Bůh se touláš, Janušku,“ všecha rozradostěna mě vítala. Ale nežli jsem mohl jakous takous odpověď dáti na choulostivou otázku, do kuchyně vrazila teta všecka uděšena se slovy: „Nikde, nikde! Jako by se po dítěti byla země slehla.“

„No no,“ potěšovala ji babička, za níž jsem se byl postavil. „Vždyť snad někde bude.“ A v témž okamžiku já vskočiv k ní, „tu je dítě!“ jsem zvolal.

Teta z hluboka si oddychla, jako by těžké břímě s ní bylo spadlo.

Rozumí se samo sebou, že tisícerými otázkami na mne dostupováno, na něž já toliko zlomkovitě jsem mohl odpovídati vždy otázky ty přerušuje slovy „já mám hlad.“ — O nic souvisleji jsem neodpovídal ani když jsem porouchaným chroupkem svým už ukusoval z hodného krajíce výražkového chleba.

„I toť je tam venku psí čas,“ pojednou děvečka Barča vrazivši do kuchyně prohodila a z náručí na zem postavila sestřičku od hlavy do paty zabalenou do velikého šátku. „A kravičky už jdou z pastvy. Pojď, Janušku, podojíme.“ Pospíšila na pavlač pro dojačku a cedník, sňala vrátivši se s police veliký krajáč dvouuchý a pobídnuvši mě opět k výpravě do chléva chvatným krokem se brala ke dveřím, vedoucím ke schodům. Pojednou však přes cosi klopýtla, zapotácela se a div po celé délce neupadla.

„Který sakrament — pánbůh hříchy odpusť — to tu trčí?“ zbožně si zaklela odcházejíc. Já nežli jsem se odebral za ní zvěděti jsem byl žádostiv, jak vypadá sakrament a poskočiv do kouta jsem uznamenal, že to tam skoro celý kout zaujímaje rozepiat polou ležel polou stál velikánský deštník červený s rukovětí mosaznou v oblouk zahnutou. Nemeškaje se však

další zpytbou předmětu sto a vícekráte vídaného pospíšil jsem za Barčí do chléva. Zastal jsem tam jen bachratou Straku pohodlně ležící a přežívající. Červenka a Plavka, obě všecky umoklé, se dostavily teprve za chvíli.

Vykonav inspekci hospodářskou a vyčíhav sklípek, ve kterém Barča postavila krajáč s čerstvým dojením, odebral jsem se zase k babičce a tetě. Poledne hodnou chvíli bylo již odzvoněno, babička, majíc sestřičku na klíně cosi jí vykládala, teta nevrle obcházela krb, na němž už shasínal oheň a v pokojíku babiččině vždy ještě horlivě o cosi rokováno.

„I toť bych za tu dobu smluvila už Pardubské panství," po chvíli prohodila teta. „Polévka vystydne na dobro, a děti mají hlad."

„No, no," chlácholila babička, „však ony hladem neumrou. Jen ať to tam dnes dosmolej', aby o starost bylo méně."

Po hodné chvíli otevřely se dvéře z pokojíku babiččina. Na práhu se zjevil obstárlý mužík boubelatého bříška, v patách za ním dědeček a matička má. Byli všichni dobré mysli, což mně vždy ještě tonoucímu v nemalém strachu z nastávajícího pardouska pro porouchaného Ježíška nemálo zalahodilo. Buclatý mužík velikou čepicí placatou pokryl lysou hlavu svou, vzal svůj deštník pod páži, dal s pánembohem a odcházel. Na práhu kuchyňském ještě se obrátil a zvolal: „Tak tedy v pátek v Pardubicích na jisto."

„Na jisto, na jisto," i dědeček i maminka jemu v odvět.

Při obědě z rozličných řečí pátou přes devátou vedených ledačeho jsem se dověděl, co mě více méně zajímalo. Ze Slavkova od tatínka byl přišel list, jímž tatíček maminku zpravoval, že se šťastně s plukem dostal na novou štací, maminka aby hleděla skoncovati koupi domu co nejspíše a pomýšlela na brzký návrat. Dověděl jsem se dále, že buclatý soused, jejž jsem byl spatřil v kuchyni, se jmenuje Hájek, v pátek že v Pardubicích koupě bude dojednána a do knih jakýchsi vtělena, čemuž jsem arci nerozuměl ani za mák. Vyřizovala maminka též pozdravení a políbení od tatínka nám oběma dětem, jak se tatínek na nás už těší a hromadu věcí jiných. O pochroumaném Ježíšku nedála se ni nejmenší zmínka. Odtušil jsem si.

„No dnes už na jisto, Kačenko, do Slavkova budeš psáti," za řeči se obrátil dědeček k matce mé, „že nám Januška necháš tu."

„Ale tatínku!" hlasem měkkounkým odpírala se mu matka.

„Nebuď bláhova," domlouval zase dědeček. „Necháš dítě v dobrých rukou. My mu věru neublížíme. Viď Janušku," obrátil se řečí ke mně, „viď že zůstaneš tady."

„Zůstanu," odhodlaně jsem odpověděl.

Rázně pronesené slovo to nemalý v celé společnosti způsobilo vzruch. Ne svým obsahem, ale tím, že náslovná souhláska jeho zavzněla skoro jako hvizdnutí. Kde kdo přiskočili ke mně a nosy mi strkali skoro do úst.

„Kam jsi poděl zuby, hochu," ze všech stran tázáno.

Nezbývalo nežli přiznati se, že jsem si je vylomil o homolku. Padaly na mne nemalé strachy, že pro expedici homolkovou zlé budou soudy a porouchaný Ježíšek že se bezděky přidruží ku pokradené homolce, by pokutu vzal za přečin, ale byly strachy ty lichy. Jen babička na mne dokračovala, abych vylomené zoubky ukázal, a když jsem se skroušeně přiznal, že jsem je zahodil, žalostným hlasem prorokovala, že záhy se stanu bezzubcem neobětovav obřadně zoubků mléčních kucababě za pecí a nevyžádav si za koštěné železných.

Nevěda, naskytla-li by se mi kdy příležitost vhodnější ku vzmínce o tom, jak proroctví babiččino se naplnilo, dovoluji si laskavému čtenáři oznámiti hned tuto, že za těch sedmdesáte let, co mi přáno jest pobývati mezi živými, přišel jsem jen o zuby čtyři, stoličky to zvané zuby moudrosti, poněvadž v čelistech se ociťují na rozhraní věku jinošského a mužského. Zubů moudrosti tedy nemám od let kolika a kolika. Tím laskavý čtenář sobě vysvětlí, proč zvláště za posledních let věku svého na radost nemalou moderny naší jak pohanské tak i katolické tolikerou jsem hlouposť stropil i napsal.

VI.

Ó jak mnohdy osud nejblažší chvilku vyčíhá,
by střelu záhubnou nám zákeřnicky uchystal.

Sv. Čech.

Dlouhým a úsilovným domlouváním dědeček na mamince si toho dokázal, že v listě, kterým tatínka zpravovala o koupi domu šťastně pořízené, i jakous takousi vzmínku učinila o snažném přání dědečkově, by mne nechala v Bohdanči. Dědeček znamenaje, že slova matčina spíše k tomu míří, aby tatínek řekl ne než ano, sám zasedl ku stolu a sám, čeho žádostiv byl, vyložil obšírně a důkladně a slovy německými. Nepodav listu svého mamince k approbaci obojí dopis řádně opatřil obálkou, zapečetil a sám poslíčkovi, který psaní nosíval do Pardubic na poštu, doručil. Nemaje ni nejmenší pochybnosti, že tatínek rád vyhoví žádosti jeho ve příčině mé osůbky, ihned se jal definitivní plán ukládati, jak zařídí vše co do vychování mého a vyučování.

„Víte-li co, lidičky?“ pravil v úterý při obědě, „vezmu já si ještě jednoho pomocníka a sám si nechám jenom varhany a muziku. Pak to s Januškem půjde kalupem.“

„A kde si teď koho zjednáte?“ babička nabírajíc čelo se otázala.

„Snad si dá Walter říci,“ odtušil dědeček. „Je zdejší, rozumí trochu muzice a snad po mně někdy . . . . V Pardubicích se školy nedočká. Promluvím s ním v pátek, buď jak buď.“

Dělejte, jak rozumíte,“ nevrlým poněkud hlasem odvětila babička. Teta však zatleskala do rukou a dědečkův zámysl patrně schvalovala.

Mně dnové od plačtivého pondělka až do pátku, na kterýžto den ustanovena byla jízda do Pardubic, ubíhali roztomile. Rád jsem o šesté hodině ranní vstával, rád s dědečkem chodil do kostela, rád pak s ním zpíval a břinkal na piano, rád odpoledne do zahrady chodil, nad níž zase zlatá pohoda se smála, rád s Františkem Deylem buď na podsíni školské nebo na rynku buď jeho lukem se bavíval nebo ve spolku s jinými chlapci neb i děvčaty všeliké hry provozoval. Ale přece nebylo zcela nezkaleno štěstí mé. Kalil mi je zvláště ten Františk. Když ráno jsem jej spatřoval, an ze sakrystie vychází se třemi jinými ministrantky, — měltě Bohdanecký pan děkan Pabíček tu libůstku do sebe, že i když u oltáře pobočního tichou mši svatou sloužil, obklopen býval čtyřmi ministranty drobnými, vždy v úpravných komžičkách se batolícími, závisť zlá se mi zahostila do duše, že nemohu já té blaženosti ministrantské býti účasten, a když Františk s lukem svým se zjevil na rynku a lučiště na požádanou hned nechtěje půjčiti mně do papírového terče střileti se jal, jejž mu pan strýček byl vzdělal a na jednom pilíři Koutníkovic domu byl upevnil, tu závistí jsem až bledl a zelenal. S obojí bolestí svou svěřil jsem se tetě i dědečkovi. Co do ministrování poučila mne teta, že dříve mi se bude naučiti ministranci a že budu musiti míti pěkně vyšívanou komžičku. Komžičku mi prý vyšije sama; v Pardubicích prý na ni v pátek koupí, a ministranci mě prý naučí strýček Veselý, dědečkův pomocník. A budu-li hodně hodný i pěknou kuši prý mi dědeček v Pardubicích koupí, ne šindel, jako má Františk, ale spravedlivou kuši, pěkně malovanou.

Pln těch nadějí skvělých v pátek o ranní již jsem méně záviděl Františkovi, když se zase v komži své vyvalil ze sakrystie, a se zhrdáním jakýmsi už teď jsem vzpomínal jeho šindele přetvořeného na luk.

Za překrásného jitra nastoupili jsme já s dědečkem a maminka s tetou cestu do Pardubic na starém, už trochu rozdr-

chaném kočárku páně půlmistrově. Oba koně zvyklí toliko pluhu a hospodářskému řebřinovci zřídka kdy se trochu rozklusali a popřávali mi dost a dosti času, abych rozhlížeti se mohl po rozkošné krajině. Vynořivše se z hustého lesa, jemuž po dnes se říká na Horkách, spatřili jsme ohromný rybník, Semtín zvaný, lesknoucí se v ranním slunci, a míjejíce zvolna nekonečnou hráz jeho mohutnými duby vroubenou pojednou udivené zraky vznášíme k ohromnému skalisku v modré dáli vysoko nad krajinu rovinatou se vypínajícímu, jehož téměř korunováno bylo čímsi, co jakémusi ohromnému domu se podobalo zbavenému střechy.

„Tetičko, tetičko!“ rozkřikl jsem se. „Podívejte se, podívejte se! Co je to?“

„To je Kunětický zámek,“ ochotně poučovala teta.

„Zámek?“ nedůvěřivě jaksi jsem opakoval. „A vždyť nemá ani střechy ani oken,“ namítal jsem.

„To proto,“ vykládala teta dále, „že už dávno je zbořen.“

„A kdo jej zbořil?“ já.

„To ten ohava Žižka,“ upřímně poučovala teta. „Ten nám pobořil mnoho zámků,“ doložila.

Nastala chvilka pomlčení. Dědeček se byl zamračil jako pozdní jeseň, ale nepromlouval ani slova.

„A proč ten zámek, když jej ten Žižka zbořil, zase nevystavěli?“

„Ten zámek nesmí nikdo zase vystavěti, ani císař pán,“ v odpověď mi dala teta, „neboť Žižka byl parchant, a co parchanti zboří, nikdo po nich nesmí stavěti, ani císař pán ne.“

„Ba kdybys nepleskala,“ mrzutě se ozval dědeček.

Mně pojem parchanta úplně byl neznám. Tušil jsem jen, že slovo to asi znamená něco nehezkého, poněvadž při hrách dětských, když druh s druhem se pohádal, často vyklouzlo z úst jednomu nebo druhému ze svářících se. A Žižku v náramnou jsem si vzal nenávisť. Zbořil zámek Kunětický! To byla od této minuty víra má nevyvratná. Žižka byl v očích mých ohavník.

Sjeli jsme s hráze do boru. Semtínský rybník i Kunětický zámek pojednou mi zmizeli z očí. Za to jiný předmět náhle zvábil k sobě pozornosť mou.

„Že to je tamhle Hájek!“ dědeček ukázal na mužíka cupitajícího asi sto kroků před námi — Byl. Po tučných kýtách tkvějících ve žlutých kalhotech nankynových, po lesklé lysině na hlavě jeho se rozkládající, již co chvíle modrým šátkem utíral, a po velikánském deštníku červeném, jež s placatou čepicí v ruce držel, snadno ho bylo poznati z daleka.

„Dědek lakomá!“ zabroukala teta sedící po koních, když byla povstavši trochu a pohlédnuvši se přesvědčila o zprávnosti dě-

dečkova rozpoznání. „Sedí po bradu v tolarech, ale nežli by si najal nějakou tu herku, raději to měchaté tělo vláčí v prachu a horku. Pojď, pojď!“ nachýlivši se popadla uzlíček pečlivě zavázaný vedle ní na sedátku ležící a sobě na klín položila. „Ten by tě jinak zvedl nežli Janušek. Pozvou ho asi, aby si přisedl.“

A přizvali. Founěje Hájek zaujal místo vedle tety. Koně ucítivše valnou přítěž, ještě volněji nežli dříve brali se v před.

Táhlo již silně na hodinu desátou, lidé houfně se již vraceli z trhu, když jsme projeli branou dosti vysokou a pěkným cimbuřím vroubenou, jehož kamení v záři sluneční se lesklo jako bílý mramor. Mnoho, mnoho tomu let, — starý nyní kantor tehdáž byl jinošíkem ani chloupenku na bradě nemajícím, — když tu Bílou Bránu Pardubskou potkal osud, o němž tak tklivě se rozepěl arcibásník náš:

Kdys města otcové se sešli v radu
a shledali, že kolos romantický
je vozům obchodníků na závadu.
I klesl umělecký výtvor dědů,
jenž vypravoval slavné vlasti děje,
leč za to v město moderního vzhledu
teď kramářům vchod pohodlný zeje.

Před nejbližší hospodou, — hostinců tehdáž ještě nebylo, — kočár páně pulmistrův se zastavil a vyklopil ze sebe své osadníky.

„Já teď s Kačenkou a panem Hájkem půjdeme na zámek do knih,“ disponoval dědeček. „Ty Josefko pořiď si své koupě a vyptej se na Waltera, že bych rád s ním promluvil pár slov.“

„Neměli bychom dříve na litkup?“ nadhazoval Hájek.

„I to až pořídíme,“ rozhodla matička má. Přijde nám pak lépe k chuti.“

Teta se mnou zabočila v nejbližší ulici do krámu pověstného tehdáž voskáře a pernikáře Votypky a hned se jala vybalovati z uzlíka svého porouchané Jezulátko. Votypka pečlivě je ohledal a na tetinu radosť nemalou prohlásil, že mu ovšem ještě je pomoc.

„Kdy bude?“ otázala se teta.

„Na havelský jarmark vám jej přivezu,“ Votypka v odvět. „Dříve nemohu. Je pořád jiného díla nad hlavu.“

Zatím co teta s panem voskářem jednala, já bedlivým okem jsem se rozhlížel po překrásných sloupcích, ozdobných svěcích a všelikých figurkách voskových. Vše se mi jak náleží líbilo, ale ještě dychtivěji nežli na těch výrobcích uměleckých zrakem jsem utkvěl na dlouhé řadě perníkových Mikulášů, husarů, děťátek, rybiček, srdcí a srdeček. Záliba má v těchto věcech ovšem byla rázu velmi prosaického. Sbíhaly mi se sliny v ústech. Teta, jakkoli se psychologií málo jakživa trudila, přece duševní stav můj náležitě

hned pojala a na ukojenou choutky v letech dětských tak přirozené velikánského Mikuláše mi koupila na pospasy.

„Koupím ti ještě i husárka," dokládala, „ale toho dostaneš až v Bohdanči. „Teď pojďme."

„A co dostane Katynka?" otázal jsem se, maje už odcházeti z krámu.

„Inu vidíš," všecka rozradostněna mi v odvět dala teta. „Ty jsi přece jen můj milý, milý klučík. Ano dostane i Katynka něco." A obrátivši se zase k milému panu Votypkovi nakoupila mimo dvě nebo tři libry pověstného perníku Pardubského na kucmoch, marcipánových srdeček a děťatek a rybiček hodnou trochu a zabalivši vše do velikého papíru jakéhosi vyšla se mnou na starobylé náměstí. Před radnicí se se mnou zastavila.

„Podívej se Janušku," pravila, ukazujíc na erb města Pardubic, jezdce to sedícího na koni, jehož zadní polovice od těla předního byla odťata.

„Co je to? co je to?" všecek udiven jsem se tázal.

„Vidíš, Janušku," jala se teta vykládati: „To ten pán z Perštejna, když byl ještě mladičký, jednou daleko ve vlašské zemi s králem českým bojoval proti těm Vlachům. Ti tam měli město jakési veliké a z toho města na lid náš se vyrojili z nenadání. Ale pan Perštejn, když jednou také se naň shukli, je zahnal nazpět do města a vrazil se svými jezdci až i do nejbližší ulice. A když pak pan Perštejn se vracel se svými jezdci z města, náhle ti žoldnéři vlaští spustili bránu a ta panu Perštejnu přeťala koně vejpůli, tak že kůň sotva na dvou nohách předních donesl pana Perštejna zpátky ke svým. A na památku toho skutku založil pan Perštejn, když se do Čech vrátil, město Pardubice a do erbu mu dal jezdce sedícího na přední polovici koně. O to byl hodný pán, ten pán z Perštejna, ten vystavěl i Bohdaneckou školu."

„Teta, jež nemajíc ani tušeníčka o tom, že vypravováním svým základ položila v duši mé ku všeliké romantice, brala se dále se mnou směrem ku Bráně Zelené. U nárožního domu, mezi jehož přízemkem a prvním patrem v samém rohu po dnešní den viděti jest pěkný relief, zastavila se a jako před chvílí zase vykládati jala.

„Podívej se, Janušku. Tu je zase ten pán Perštejnský. Co to vede?"

„Vola," já naivně v odvět.

„O ne, milý hochu! To není vůl. To je zubr, zvíře divoké, na které by se nyní neodvážilo ani deset vojáků s flintami. A podívej se! Ten pán z Perštejna, když ještě byl jen pouhým sedlákem, toho zubra sám jeden zkrotil a jak jej tady vidíš, za

nozdry uchvátiv králi pánu jej přivedl zkroceného. A za ten skutek hrdinský od krále byl povýšen na pána a dáno mu mnoho, mnoho statků. Ó byl to pán znamenitý. Od té doby, co umřel, nebylo takového v Čechách. — A tuhle tu krásnou bránu,“ horlivě vykládala teta dále, když jsme se blížili ku Bráně Zelené, „také vystavěl pán z Perštejna. Stavěl všude, kam přišel. Škoda ho věčná.“

Nevím, jak dlouho by byla teta uchvácena obdivem pána z Perštejna vykládala vše, co o něm věděla, nebo lépe řečeno, co o něm věděti se domnívala, kdyby pojednou se branou byl nezjevil švarný mladík jakýsi nesoucí housle pod paží a chvatným krokem se ubírající směrem k rynku.

„I toť je trefa, že vás potkávám,“ rychle v před postoupivši teta mu podávala ruku. Švarný jinoch se zarděl a uctivě smekl čepici na přivítanou, nepromlouvaje slova.

„Jsem tu s pantátou a sestrou. Naši teď jsou na zámku a vrátí se až někdy v poledne. S vámi, pane Walter, by tatínek rád několik slov mluvil. Potřebuje ještě jednoho pomocníka. Nechtěl-li byste k nám?“

„Opravdu-li, panno Pepinko?“ rozpačitě a hlasem zajíkavým se otázal oslovený.

„Inu arci že opravdu. Však uvidíte. Jsme na hospodě u Bílé Brány. Přijdete-li v poledne?“

„Přijdu, přijdu,“ jaksi rozradostněným hlasem odpověděl mladý muž. Opět uctivě smekl čepici, jak tak se uklonil a šel po svých.

Mne teta vedla dále na Zelené předměstí, ale já ustavičně maje hlavu obrácenu vzad jsem se díval za švarným mužíkem, jenž přes tu milou chvilku se zastaviv a ohlédnuv se díval za tetou.

„Kdo to byl?“ konečně, když mi byl z očí zmizel, otázal jsem se tety.

„To bude tvůj pan učitel,“ ledabylo odpověděla teta. „Ten tě snad bude učiti ministranci. Však uhlídáš. Ale teď se podívej tuhle na ty dva domy se společným dvorem. V tom větším, když jsi byl malým chlapečkem, obýval ten jednooký pan obršt hrabě Šlik. Říkali mu Žižka.“

„Ó toho jsem vídal ve Vídni každý den,“ přerušil jsem tetin výklad. „Ale proč mu říkali Žižka? Také-li bořil zámky?“

„Ó ne,“ teta v odvět. „To je pán velice hodný a Žižka mu říkali pouze proto, že je, jako byl ten ohava, jednooký. Ano to je pán velmi řádný. Víš-li pak, že jednou tebe, když se koňmo vracel z execírky a tebe na dvoře zahlídl, na kůň sobě vyzdvihnouti dal a náramnou z toho radosť měl, že ses na celé

hrdlo smál, když tě vousisky svými šemral po tváři. Vy jste totiž bydleli tu v tom domě menším a tebe jako všudybyla vždy bývalo plný dvůr. — Ale slyšíš-li pak. Na Zelené Bráně bije jedenáctá. Pojďme, mám toho ještě hromadu kupovati.“

A obrátivši kroky zpět šmejdila po krámech rozličných tu to kupujíc tu ono. Největší potíž byla s malovanou kuší, ale konečně i ta nalezena a koupena v jakémsi krámku odlehlém, kdež i Katynce koupena pěkná panenka s ohýbacíma nožkama a ručkama. Na hospodě u Bílé Brány teta všecky krámy své složila, a že našich tu ještě nebylo, vedla mě k Pardubskému zámku. Čím více jsme se k němu sbližovali, tím více já jsem se podivoval velikánské budově. Divná věc! Ve Vídni velikánských budov jsem vídal na sta a na sta, ale že nebylo vedle nich malých a nízkých, veliké se míjely s mým podivem. Je tomu podnes, jako bývalo dávněji. Kdyby nebylo v literatuře české nás malých, jak málo by se kdo podivoval těm velikým.

„Podívejte se, tetičko,“ náhle jsem se rozekřikl, když jsme se ocítili před branou. „Nad branou tady je také taková hlava, jako jsou v Bohdanči nad školou ty dvě. Že ten zámek vystavěl také ten pan Perštejn?“

„Arci že, hochu milý,“ odvětila teta. „Kdo by jiný? Vždyť ten zámek Kunětický, co jsme jej ráno viděli, také vystavěl pan Perštejn. Počkej, až se tam na přesrok podíváme, uvidíš nad branou také tu zubří hlavu Perštejnskou.“

„Byl to jistě krásný zámek,“ enthusiasticky jsem tvrdil, ač jsem ho z blízka posud byl neviděl a na rekonstrukci rozvalin fantasie má by sotva byla stačila. „A ten parchant Žižka jej zbořil,“ doložil jsem pln indignace. Úcta má k pánu z Perštejna rostla do nekonečna, do nekonečna nenávisť má k ubohému Žižkovi. Dlouho před branou zámeckou se naprocházevše konečně jsme se dočkali maminky a dědečka s panem Hájkem. Byli všichni z pořízené dobré mysli a chvatnými kroky se brali do hospody u Bílé Brány.

Švarný učitélek tam už na dědečka čekal. Nedlouhé bylo jednání s ním. Slíbil, že místo na škole Bohdanecké přijme a před posvícením se dostaví. Zlaté časy! Nebylo tenkráte ctěných místních rad školních, nebylo slavných okresních, nebylo veleslavné zemské, ba nebylo ani vysokého ministerstva osvěty: kantor, měl-li jen dobrou vůli s panem vikářem, na své škole byl pašetem a pomocníků přibrati si mohl kolik chtěl, a pomocníci ti jako vandrovní tovaryši do díla si směli kdy chtěli, nebo lépe řečeno kdy mohli, sem tam. Oč kratší bylo jednání s milým Walterem, o tolik bylo delší pojídání a popíjení na litkup. Dědeček a obě dcery jeho arci tomu vínu málo dali; za to však milý Hájek, kdyžtě si ho

mohl pozunkati na řád cizí, nestačil obraceti sklenici za sklenicí. Mne užírala dlouhá chvíle. Byltˇ jsem myšlénkami již na Bohdaneckém náměstí s malovanou kuší svou a se zálibou se popásal na závistivých zracích Frantíkových. Ale přese všecko pobízení matčino a tetino, abychom už nastoupili cestu zpáteční, Hájek nepřestával zunkati, a dědeček, jakož byl dobráček nemohoucí nikomu nic odepříti, nabíral jen čelo a Hájkovy žvásty čím dále tím hlasitěji pronášené trpělivě poslouchal. Pojednou však Hájek pěstí uhodil o stůl, až sklenice na něm zařinčely, a dal se do prozpěvování. Byl-li obsah zanotované písně dědečkovi proti mysli, či hrubý, ba právě surový hlas zpěvákův, či obojí, těžko rozsouditi: ale dědeček zamračiv se náhle rychle od stolu vstal a s ním zároveň obě dcery.

„Kam pak, kam pak tak najednou," Hájek přerušil zpěv svůj. „Což mne tady necháte?"

„Musíme některou hodinu před večerem doma býti," odvětil dědeček. „Vy, pane Hájek, si tu asi ještě chvíli posedíte?"

„I to bych byl blázen," zachechtal se oslovený, „abych v tom parnu míli cesty poklusával. Pojedu s vámi. Zaplaceno snad je?"

„Bohdejť bychom na tebe čekali, ochlasto," zabroukala teta vedouc mě za ruku na dvůr, když konečně bylo vybavení z pitky vyzrávající na konec již méně žádoucí.

Zdlouhava byla a nekonečně nudna cesta zpáteční. Milý Hájek ustavičně hubou tloukl a chvíli po chvíli za všelikerou potřebou chtěje s kočáru kočího Matěje požadoval, aby zastavil a koním popřál oddechu. Teta z rozmrzelosti se až rozplakala a tvář ustavičně od svého pana souseda měla odvrácenu. Když pak konečně nedaleko již města Hájek opět sestoupil pro tajnou příčinu jakousi s káry a něco hlouběji do hustého boru odvrávoral, dědeček heroický pojal úmysl a na vozku Matěje přitlumeným hlasem zavolal, aby práskl do líných valáškův a jel dále. Liknavě Matěj uposlechl povelu dědova, a co koně kravím krokem se brali silnicí, ustavičně hlavu obracel v tu stranu, kde Hájek byl zmizel. Pojednou však zašlehl bič, koně se rozkročili a Matěj si zaklel: „Hrom do dědoura lakomého! To aby nemusil vyklopiti pár grošů zpropitného. Je to ochlastané jako prase; světa nezná, ale na měšec svůj pamatuje i v opici."

Bylo do čtvrté hodiny odpolední jen už jako s hráze do rybníka, když jsme se z pamětihodné výpravy Pardubské vrátili na Bohdaneckou školu.

„Víte-li pak, pantáto," za rozličných řečí pátou přes devátou vedených ozvala se babička, „že tu je Kopecký s pimprlaty. Byl tu před chvílí žádat vás za muziku."

„Dnes mi nepřichází hrubě vhod,“ dědeček v odvět. „Kde pak teď už koho sbubnuju? Vždyť je to všecko na poli a v práci. Za chvilku, jen co se nají, musíme s Januškem trochu hráti a zpívati. Od pozejtří za týden máme již posvícení a ono to sólíčko není jen tak leda.“

Nikdo z přítomných orakulosním slovům dědečkovým nerozuměl. Teta pak vidouc, jak za vzmínky o hraní a zpívání osobička má se zamračila, lichotivým hlasem dědečkovi domlouvati se jala, aby mne dnes nechal na pokoji. Dědeček však zůstal na svém. Zjevnou nechuť mou konečně překonal tím, že mi slovy ne sice výmluvnými, přece však dojímavými vylíčil, jaké slasti mě očekávají z pimprlácké komedie, a o ty že na jisto přijdu, nebudu-li pěkně zpívati a hráti. A když maminka určitě prohlásila, že dnes už buď jak buď malované kuše své nedostanu, s myslí resignovanou jsem se bral na dědečkův pokoj.

„Přijde-li Kopecký ještě jednou,“ na samém prahu babiččiny komnaty nařizoval dědeček, „ať si ty muzikanty oběhá sám. Vždyť je zná. Nejsou dnešní a on také ne. Partesy přinesu.“

S ochotou nevelikou bral jsem se za dědečkem, velmi roztržitě jsem naslouchal jeho výkladu. Sto jiných učitelů by klučinu těkavého a ustavičně jen už na ta pimprlata myslícího k šípku bylo poslalo, ale dědeček s trpělivostí právě andělskou a laskavostí otcovskou – sic to jest jen tak *formula loquendi;* tatíček můj by na dědově místě mě byl trochu pošemral rákoskou – jen napomínal a domlouval a sliboval, a na jedinou medicínu, která mě uzdraviti mohla, na výhrůžku to, že nebudu směti na pimprláckou komedii, kápl až po chvíli nekonečně dlouhé. Ale medicina ta účinkovala skoro zázračně. Byl jsem rázem přetvořen na musikálního enthusiastu. Dědečkova tvář se vypohodila, z úst jeho jedním tokem pochvalná slova splývala a čas dříve loudavým krokem se plížící ubíhal jako splašený kůň. Již se šeřiti počalo po dědečkovu pokoji a já vždy ještě pln horlivosti prozpěvoval a pobřinkoval, a dědeček pořád blaženě se usmívaje pokyvoval hlavou. Tu najednou tetin hlas pootevřenými dveřmi se ozval.

„Pojď, Janušku. Kravičky jdou z pastvy.“

„Nepůjdu ještě,“ zvolal jsem na div tetin. Ale dědeček podívav se na cibulovité hodinky své, „Ba však musíme toho již nechati,“ pravil. „Přitmívá se. Byl-li pak tu ještě jednou Kopecký?“ otázal se tety mající se se mnou k odchodu.

„Byl,“ zněla odpověď. „Muzikanti přijdou. Oběhal si je.“

„Toť tedy pro ně musím vyhledati nějaké ty partesy,“ prohodil dědeček.

Velmi nedbale jsem toho večera vykonal inspekci v kravíně, o večeři jsem se v jídle leda jen trochu pokuchal. Všecka mysl

má zaujata byla pimprláckou komedií, jež za chvíli provozována býti měla v hospodě na radnici.

Velikánská světnice radnická, když jsem do ní s dědečkem vstoupil, všecka již naplněna byla obecenstvem i distinguovaným i nedistinguovaným. Obecenstvo nejdistinguovanější se bylo uvelebilo skrovnému jevišti zrovna naproti po jedné straně dlouhého stolu dubového na lavici tolikéž dlouhytánské nebo spíše na několika lavicích kratších k sobě přiražených; obecenstvo jen distinguované třemi nebo čtyřmi řadami se bylo usadilo na prknech položených na dna několika sudův, obecenstvo nedistinguované pak – dětská to chasa – místo zaujala na prostranné pecince. Osvětlení sálu divadelního bylo drobátko chatrné. Na dubovém stole po jedné straně honorací Bohdaneckou zasednutém hořelo v mosazných svícnech ne méně nežli tři svíce lojové, na třech pultech dědečkových muzikantů, pod samým jevištěm umístěných, bylo po dvou svících lojových. Nám tehdaž, Bůh milý ví čím to šlo, světla se zdálo býti skoro nadbytkem. Nejspíše to asi bylo politickou tmou všechen svět zaklopující. Dědeček se svými partesy se odebral k muzikantům, mne pak, sotva mě zahlédl, Jaroslav Langer uchvátil, sobě na klín posadil a z rukou nepustil po celou komedii, tu to ke mně promlouvaje tu ono. Poslouchal jsem ho však jen jedním uchem a roztržité odpovědi dával na jeho otázky. I dědův sextet naprosto se při mně míjel vším účinem. Za to však, když po dlouhé ouvertuře enthusiasticky otleskané od obecenstva zvláště nejdistinguovanějšího, konečně se opona vyhrnula a velebný Faust se špásovněděsným čertem a humoristickým Kašpárkem jednati se jali o tu hříšnou duši lidskou, já tu tajnou hrůzou jakousi se chvěje, tu na celé hrdélko se směje hru jsem stopoval chvilemi skoro ani nedýchaje. Ó, něco tak krásného byl jsem nespatřil ještě jakživ. A že vše to, co mi se tu jevilo, pravdou je pravdoucí, človíček, jenž tetě na slovo věřil, že pána z Perštejna v půli rozťatý kůň na předních nohou z města vlašského donesl až do tábora českého zpět, ovšem nikterak nebral v pochybnosť.

Navrátiv se z komedie domů dlouho rozčileností jsem nemohl usnouti. Za to však k ránu bych si chutě byl popřál ještě několika písniček. Ale platno nic, musil jsem s tetou do kostelíčka. Na div můj nemalý mezi čtyřmi ministranty, s nimiž pan děkan se bral k postrannímu oltáři, nebylo Frantíka Deyla. Dověděl jsem se po mši svaté od tety jeho, panny Terezie, jež si trochu s tetou mou postála před kostelem, že si jej matka včera na několik dní vzala do Zdechovic a s ním se teprve vrátí na posvícení. Ze zprávy té já jednak radosť jsem měl, jednak žalosť. Radosti mé příčinou bylo, že jsem doufal do posvícení býti vyučen

ministranci, a že tedy na jisto již o velké také budu moci jako spravedlivý kolléga Františkův u oltáře zvoniti, žalosť pak jsem měl z toho, že slíbenou mi na dnešek kuší malovanou se nebudu moci Františkovi pochloubati. A tak zmítán protivnými city po kostele dvě hodiny jsem na dědečkově pokoji zase prozpěvoval a pobřinkoval, až dědeček po desáté hodině jako před týdnem se zase odebral ke svým muzikantům do klasy první, aby s nimi vykonal průbu na zítřejší mši, já pak odepřev se lichotivého pozvu, abych také šel poslechnout muziky, rovněž jako před týdnem jsem uháněl do zahrady. Zastal jsem tam jen matku a sestru.

„Kde je tetička?“ hláskem skoro fňukavým jsem se tázal.

„No, no!“ místo odpovědi na otázku mou matka nevrle zabroukala. „Ty abys si tu tetičku přivázal na krk. Pořád jen, tetička, tetička. Na tatínka si celý Boží čas ani nevzpomeneš. Bez mámy ti také není zle. Pořád jen tetička, tetička. A jdi si pro čepici. Ve stínu ty nezůstaneš, a slunce pálí jako žhavé uhlí.“

Všecek rozmrzelý z nelaskavého uvítání matčina loudavým krokem jsem se bral ze zahrady. Ve školské síni již zase zvučelo mohutné *Gloria*, ale já nevšímaje si andělských tónů přímo do kuchyně, kde babička na ohništi právě podpalovala mohutnou hranici dříví, a do pokojíka, kde jsem nalézti doufal tetičku. Ale v pokojíku ni živé duše. Vrátiv se do kuchyně opět hlasem skoro již plačtivým jsem se tázal babičky, kde je tetička.

„U Veselých, Janušku,“ vlídně odpověděla babička. „Šla tam šít tvou komžičku. Teta Nany jí pomůže. Ta to zná.“

Já uslyšev o rodící se komži hned jsem popadl svou čepici a babičce oznámil, že půjdu za tetičkou. Byl jsem pojednou pln slastné předtuchy o blaženosti očekávající mě z ministrování.

„Vida, my o vlku a vlk za humny,“ zasmál se pěkný velebníček sedící u lože nemocné tety Veselé, když jsem nechávaje dvéře za sebou otevřeny náhle vrazil do velikánské jizby. Velebníček od osudné neděle minulé denně dvakráte navštěvoval nemocnou tetu. Byltě velmi pečliv o spásu věřící duše její.

„Janušku, u nás se zavírají dvéře,“ teta Nany na mne. A když jsem vykonav rozkaz se vrátil teta Josífka zase:

„No, a co pak se dělá? Dobrýtro-li se nedává? A velebnému pánu ruka se nelíbá?“

„No jak?“ velebníček, když jsem mu velmi obřadně líbal nastavenou ruku, „jak to bude s tím ministrováním? Kdy začneme? Snad hned zejtra o ranní?“

„I vždyť on neumí ještě ani slabiky z ministrance,“ namítala teta Josífka.

„To by nic nedělalo," velebníček v odvět. „Frantík Deylů kdy už ministruje a ministranci neumí po-tu chvíli. Ono to je," směje se vykládal velebníček jedním proudem dále, „jako s těmi volky v pluhu. Umí-li jen starší v něm choditi, mladší se naučí sám od sebe, — je-li vtipný."

Po mnohých létech když jsem humaniorních tříd studentem jsa a starým Ovidiem se probíraje uhodil na pentameter *a bove majori discit arare minor*, živě jsem si vzpomněl na slova velebníčkova pronesená ve veliké ratejně domu Veselých, ale tenkráte když je pronášel, pekelná radost jakási pronikla nitrem mým, že Frantík Deylů ministranci neumí.

„Naučím se jí, nežli Frantík na posvícení se vrátí," šeptal jsem si v duchu a teta Josífka ve spasitelném úmyslu mě utvrdila.

„Ona by to přece byla ostuda," replikovala na slova velebníčkova, „aby vnuk páně učitelův neuměl ministranci. Však já Januška té ministranci naučím."

„No, to bych já ho snad přece naučil dřív," směje se velebníček v odvěť. „Ať přijde odpoledne na faru. Zkusíme to."

„Nevím, pustí-li ho pantáta odpoledne," namítala teta. „Musí vždy, sotva že lžíci položí, s pantátou celé boží hodiny zpívat a hrát. „Ani nemá kdy, aby si mohlo ubohé dítě trochu proskočiti."

„To tedy to zkusíme hned," vždy se usmívaje dí velebníček. „Ale půjdeme si do zahrádky. Tady je trochu dusno."

„Ano, ano," pochvalovala teta Nany. „Půjdu také."

„Také-li se budeš učiti ministranci," jaksi uštěpačně se otázala teta Josífka.

„Třebas," oslovená odpověděla a sebravši své šití se brala s velebníčkem a mnou do stinného loubíčka malé zahrádky.

Jako ptáčníci mladé kanárky své učí hrajíce na flašinetl, tak páter Kašpar předříkávaje latinská slova mne učil té milé ministranci. Netázaje se co slova divně znějící znamenají, slabiku za slabikou jsem ukládal v mošničku paměti své, a nežli minulo půl hodiny, ministranci až po *confiteor* jsem dokonale uměl.

„Na první posezení by toho mohlo býti dost," mínil velebníček. „Půjde to. Teď si trochu proskoč, Janušku."

„Ale jdi, hošíčku můj. Přines mi nůžky," žádala teta Nany. „A slyšíš-li pak, Janušku," volala ještě za mnou, když jsem se byl už ocítil u dvířek zahradních, „ať ti tam dají krajíc chleba. Vždyť ty máš asi hlad. A nůžky nemusím míti v tu chvíli."

Neodpovídaje zmizel jsem za dvířky a zapomínaje na nůžky dohlašoval jsem se krajíce. Bylo mi dáno, čeho jsem byl žádostiv, a bylo mi dáno měrou přehojnou. Ulamuje kousek chleba po kousku vytratil jsem se zase na dvůr a se zálibou

nemalou zraky obracel po pestrém hejně tetiných slepic. Spatřivše mě, a já z krajíce jim zobu házím, po hlase pyšného pana kohouta z celého dvora se sbíhaly okolo mne často po dvou i po třech se ženouce za drobkem jediným. Podívaná roztomilá. Pojednou však z kurníka v koutě stojícího u stodoly se ozvalo radostné kdákání. Pan kohout okamžitě ustal v zobání, vypjal šíji, zamáchl mohutnými křídly a mocným hlasem tolikéž se do kdákání dada, pospíšil ke kurníku, kde kropenatá slepice povolňounce sestupovala se spříčle žebříka na spříčli ustavičně provozujíc s panem kohoutem kdákavé duetto své, až zakrákorávši divné finale jakési letem se ocítila na zemi a volnými kroky se brala ku hnojnici. Pan kohout ustavičně jí se ukláněje do půl kola před ní tančil, tu pravou nohou škrtaje o spuštěné křídlo pravé, tu tentýž posunek provozuje levou nohou na křídle levém. Nevím, jak dlouho bych se byl kuří havědí tou byl bavil, kdyby po hodné chvíli teta Josífka se byla nezjevila na dvoře pozývajíc mne, abychom už šli domů. Neleně jsem uposlechl.

„Ó jej! to teprve zpívají *Agnus*," prohodila teta, když jsme míjejíce klasu první se ubírali domů. „To tomu nebude konce ani tak hned."

V kuchyni babiččině zastali jsme s babičkou oběd chystající maminku i sestru.

„Je tu psaní od mého," zvěstovala maminka.

„Co píše?" teta.

„Kdo pak ví? Psaní sluší pantátovi, a tam tomu prozpěvování není a není konce," matička v odvět.

„I jen je otevřte," radila teta. „Vždyť nepůjde o hlavu."

„Ne, ne," bránila babička, „to bychom pantátu zle popudili. Ale ať mu psaní donese Janušek. Ten si dědečka umí ohýbati."

Zůstalo na tom. Teta vyčíhavši chvilku, kdy zpěv na okamžik oněměl, otevřela dvéře, mne psaníčko v rukou držícího tiše všoupla do klasy a v té už list se ocitil v rukou dědových. Dychtivě dědeček s listu strhl obálku a letem přemknul se po dopise. Tvář mu se rozradostnila.

„No však ono to půjde zejtra zcela dobře," obrátil se slovy ke svým pánům muzikantům. „Ale v pondělí na tu posvícenskou! Je trochu těžká. Partesy snad už máte všichni. No tak tedy zdrávi byli." A obrátiv se ke dveřím kvapným krokem vystoupil ze třídy.

„Tu to máme," otevřený list v rukou drže vstupoval do kuchyně. „Janušek nám tedy zůstane tu."

„Není možná!“ zděsila se maminka má.

„Však je možná, však je,“ dědeček na to. „Přečti si to sama,“ vybízel podávaje list matce.

Třesoucí se rukou matka list přijala, zaslzeným okem se pohroužila v písmo.

„Aha,“ po chvíli zvolala. „Ať si tam Janušek zůstane, bude-li sám chtíti,“ píše tatínek. „Viď, Janušku, že neopustíš maminku?“ A naklonivši se ke mně líbati mě začala ustavičně se domáhajíc slibu, že ji neopustím. Já pak neuměje se jinak vpraviti ve tklivou situaci mechanicky jsem vykoktal, že neopustím. Matka cítila sama, že slib můj nevyplývá z hlubokého citu a vzpomínajíc na Mařenku Kropilovic, již byla kdysi přemlouvala, aby opustíc maminku šla do Debrecína, skoro hněvivě se ode mne odvrátila.

„Děvčata,“ slzíc pravila, „ta přece mají trochu citu a lásky pro matku, ale ti kluci . . .“

„Já, žes ty zůstala věky u matky,“ posměšně teta oslovila sestru svou. „Bývalas více v Dašicích, nežli v Bohdanči.“ A ke mně se schýlivši a po tváři mě hladíc, „viď, Janušku,“ dí, „že zůstaneš u nás?“ A babička vážně a netýkajíc se mne také se ozvala: „Vždyť ho nenecháš u cizích. Je náš. Nebuď bláhova. A vždyť tedy muž tvůj píše, že Janušek si smí zůstati u nás, bude-li chtíti. A Janušek chce. — Viď, že chceš.“

„No, no,“ dědeček se vložil v rozmluvu. „Tady to nerozsoudíme. Však ona Kačenka se umoudří. Pojďme, pojďme. Promluvíme si o věci rozumně a rozšafně po obědě.“

V té s věže kostelní zazněl zvon na poledne. Všichni, co nás v kuchyni bylo, rázem jsme umlkli a tiše se pomodlili *anděl Páně,* načež jsme zasedli ke stolu v babiččině komnatě. Ačkoli dědeček zcela zřejmými slovy byl ohlásil, že otázka, mám-li já v Bohdanči zůstati čili nic, projednána býti má až po obědě, matička má přece, ještě nežli první lžíci polévky pozřela, jí zase se dotýkala a široce rozpřádala ustavičně dovozujíc, že dítě má zůstati u matky. Děd, jakož byl málomluvný, při krátkém obědě nijak nereplikoval na dlouhé vývody matčiny, ale sotva že lžíci položil, matku mou i mne pozýval abychom se s ním odebrali na pokoj jeho.

„Janušku, bude poslouchati maminka,“ připomenul mi děd sedaje vedle mne k pianu a zároveň mi předložil notový list. „Ať mi neuděláš hanbu. No spusť.“ A k danému znamení dosti bravurně jsem přehrál škálu do *Cé* jednou i po druhé a zacinkal jsem kousek jeden i druhý popěvků jakýchsi, jež mi dědeček za těch několik dnů pobytu mého v Bohdanči usilovnou prací byl vpravil. Matka má virtuosní hrou mojí všecka byla unesena.

Dávajíť se matky ku podivu rády unášeti virtuosní hrou potomečků svých . . .

„A teď si zazpíváme," dědeček vece všecek záře z úspěchu, jehož jsem se dodělal při matičce hrou svojí klavírní. Zazpíval jsem několik písniček jen tak z paměti, jež dědeček doprovázel hrou na piano. Matička má byla v devátém ráji tureckém. Radostné slzy jí kanuly po tváři.

„No co?" dědeček tolikéž radostí se rozplývaje slovy se obrátil k mamince. „Je to hlásek! je to čistota! je to měkkosť, je to ohebnosť a pružnosť. Tak mi to ani Karla Študentských nedokáže. Ale to jsou všecko hračky. Počkej - o posvícenské velké, to něco uslyšíš. Musíme to arci do té doby ještě hodně procvičiti. Ale to bude něco!"

„O vašem posvícení já, dá Pánbůh, už budu doma," matka v odvět. „Dům je koupen, všecko v pořádku, co tady?"

„Ah, tohle by bylo krásné," trochu rozhorlen se ozval dědeček, „abys odjížděla před posvícením. Na míle a míle lidé na posvícení přijíždějí, a ty bys chtěla od posvícení? Ne, ne! Z toho mračna deště nebude. Napíšu hned muži tvému, že pojedeš až v úterý po posvícení."

„Ale to s Januškem," přitlumeným hlasem odpověděla matka.

„No uvidíme," nedávaje se v další spory o mou osobičku prohodil dědeček. „Ale takový hlásek aby měl přijíti na zmar, to by přece byl hřích smrtelný. — No jdi, Janušku. Musím teď vyhledati něco nového pro Kopeckého. Kozel ho sem přinesl zrovna týden před posvícením."

„A bude-li dnes zase komedie?" hlasem radostným jsem se otázal.

„To víš, že bude," odpověděl dědeček. — „A v pondělí po posvícení divadlo. Tak se to shluklo. No, o prázdninách nebývá jinak." —

Odcházeje s maminkou z dědova pokoje ihned jsem se dožadoval malované kuše své. Na nemalý div můj matička v okamžení pospíšila a mně ji vydala. Nebyla však radosť má z té malované kuše tak veliká, jak jsem očekával. Nebylo tu Frantíka, abych se mohl hračkou svou pochloubati, a tím pozbývala téměř všeho pro mne půvabu. Nebyl jsem tomu nepovděčen, když teta Josífka, pořídivši domácnosť a ubírajíc se zase k Veselým na perfektění mé komžičky za ruku mne pojala vybízejíc, abych šel doučit se ministranci.

Na kratinké cestě k Veselým z nenadání valně zas se rozšířil obor historických vědomostí mých.

„Co myslíš, Janušku," otázala se mne teta, když jsme míjeli radnici, „kdo asi vystavěl nádherný tento dům, cos tam byl včera na komedii?"

„Že pan Pernštejn!" kurážně jsem hádal.

„Ovšem, ovšem že," přisvědčila teta.

„A co znamená ten řebřík tam na tom malování?" zvědavě já — ukazuje na pyšný erb města Bohdanče.

„Víš, Janušku," ochotně vykládati se jala teta, „to bylo tak: Když ten pán z Pernštejna na přední polovici koně svého šťastně byl vyvázl z toho velkého města vlašského, hned sbubnoval své lidi a ti popadše řebříky, kde jaký byl, přiklonili je ku hradbám toho města a město slézali. Vlaští vojáci s hradeb šeredně do našich tepali, ale platno nic. Pan Pernštejn první se dostal na hradby a Vlachy s nich zaháněl a za malou chvíli Češi město opanovali. Pan Pernštejn na památku skutku toho vystavěl tuhle radnici a mnoho jiných domův a městu Bohdanči do erbu dal řebřík, na kterém se on první byl dostal do toho města vlašského."

Pan Pernštejn obrovitou v mysli mé na sebe bral podobu.

„Tuhle ty tři domky vedle radnice," vykládala teta dále, „to jsou jen chalupy a dům Pernštejnský je až tuhle v koutě zas. Je to dům!" podivovala se mu teta, ač tisíc a tisíckráte jej byla viděla. „To je dům našeho pana půlmistra."

„A co představují tyhle dva obrazy?" tázal jsem se ukazuje na dva reliefy z obou stran nad branou ze zdi vynikající.

„Tuhle ten v pravo," ukazujíc na pěkné obrazy poučovala teta, „je *Sólon* a tamhle ten v levo je *Cicero*, jak to je tam napsáno nad nima."

„A kdo to byli?" netroufaje si ani opakovati divně znějící jména táhlým hláskem jsem se tázal.

„To tak zcela jistě nevím," poněkud váhavě odtušila teta. „Ale ten *Sólon* byl, myslím, správcem páně Pernštejnových statkův, a ten *Cicero* justiciářem, nebo fořtem, nebo fišmistrem. Tak nějak to bylo."

V domě, nebo lépe řečeno v zahrádce paní Veselé mě zas už očekával velebníček a zopakovav se mnou ministranci až po *confiteor* ihned se dal se mnou do práce další. Za hodinu *introitus* celý jsem už uměl náležitě papouškovati.

„Ostatnímu se naučíš od ministranta staršího," propouštěje mě z učení velebníček. „Dávej jen hodně pozor, jak ten co dělá a říká. Zítra začneme. Ranní mám já. Kostelník Svoboda, bude-li kde čeho třeba, také ti pomůže. Rochetka tvá snad bude do zejtřka upíchána," obrátil se řečí k oběma tetám-šičkám.

„Ale kde, kde!" teta Nany v odvět na veliký zármutek můj. „Takhle ve středu nebo ve čtvrtek s neděle."

„A to jsem macek,“ teta Josífka prstem si ťuknouc do čela. „Vždyť já jsem zapomněla koupiti v Pardubicích hedvábnou pentli na komži.“

„Tak tedy nebudu zejtra ministrovati?“ zahořekoval jsem.

„I budeš, budeš,“ zasmál se plačtivé figurce mé velebníček. „Nasoukneš si rochetku Frantíkovu nebo třeba některou tu komisní a bude po bolesti.“

Na tom zůstalo.

Beze všech zvláštních dobrodružství minul den, minul večer opět věnovaný pimprlácké komedii, minula noc neklidným spánkem. Skoro za šera ještě promnul jsem oči a kde koho burcoval z postelí, na překot se dal strojiti a netrpělivě očekával chvilku, kdy zvoniti budou na ranní. Dědeček, nežli se odebral na kruchtu, zavedl mě do sakrystie a odevzdal péči kostelníka Svobody. Za hodnou chvíli přišel i švarný velebníček muj, dal mě ustrojiti v červenou komži, jež mi trochu dlouhá jsouc nad bříškem musila býti vykasána a jakýmsi cingulem vybrakovaným k tělu přivázána, přehozena mi přes komži elegantní rochetka Frantíkova, a ne bez silné dávky oné bázně, kterou vojáci pociťují ponejprve jdoucí do bitvy, nebo řečníkové ponejprve vystupující před lidem, s ministrantem starším jsem se vyhrnul ze sakrystie. Kostelník Svoboda ustavičně mi za zády stojící dával pokyny, kdy co mám dělati. Porozumíval jsem mu dosti dobře. Jenom když mi bylo po kollektě missál přenésti z pravé strany na levou, jsem jaksi prohloupil a dopustil, že kostelník missál přenésti musil místo mne, načež starší ministrant přistoupiv ke mně místo jeho po straně evangelia zaujati mi kázal. Při *Sanctus* energicky jsem popadl svůj zvoneček a cinkal jím o všecko pryč hodnou chvíli déle nežli se náleželo. Ale vždyť to zvonění bylo vlastním cílem úsilovné snahy mé; tím zvoněním jsem se hojil za všecky trampoty, jež se slavným ministrováním tím nerozlučně byly spojeny. Po *Agnus* mi kostelník Svoboda zase způsobil ostudu. Vzav missál přenesl jej zase na stranu epištoly. Což bych to byl já nedovedl, kdyby byl jen pošeptal, co učiniti? Však já podruhé budu chytřejší, pomyslil jsem si, a když o požehnání tolikerá byla příležitosť častým a rázným zvoněním hojiti chorou duši na Svobodu hněvati se zcela jsem zapomněl.

Přese všecky slasti zažité z prvního ministrování nebyl jsem tomu nerad, když jsem z elegantní rochetky a podkasané komže se vyloupnuv zase na rynku se ocítil. Zastal jsem před kostelem maminku a tetu Josífku v pilné hovory zabrané s tetou Frantíkovou, pannou Terezií.

„No, Janušek to na ponejprv dost pěkně pořizoval,“ prohodila panna Terezie za řeči o mém ministrování, „a komžička našeho Františka slušela mu roztomile.“

Do tety mé jakoby krve byl nalil.

„Pojďme, pojďme,“ vybízela sestru. „Pantáta za chvilku bude doma. Ať se Janušek nají, nežli půjde hrát a zpívat.“

A jako panna Terezie silně byla přizvukovala slova „našeho Františka,“ tak teta má zase ne bez jakési jedovatosti přizvukovala slova „hrát a zpívat.“

„Však Frantíkovy komže neubylo,“ svou vedla dále po cestě ku škole. „Ale ty, Janušku si víckráte tu hazuku neoblékej. Já si o to s velebným pánem promluvím.“

Skoro dvouhodinovým hraním a zpíváním na dědečkově pokoji byl jsem musikou již hodně syt, když jsem se s dědečkem opět odebral na kruchtu. I nevím, byla-li muzika v tu neděli mdlejší než jindy, či byl-li jsem já muzikou již zažitou příliš unaven, ale to pamatuji, že jsem některou chvíli po *Sanctus* přistoupiv k dědečkovi tělem i duší na varhany hrajícímu jej popadl za šos šedivého kabátu jeho a mrzutým hlasem se ho tázal, kdy už bude to *heheh*é.

Dědeček se zamračil, ale jakmile dohrál několik taktů, kde mu nastala přestávka, jednomu ze starších zpěváčků kázal, aby mě vyvedl ven.

Roztomile mi ubíhal týden předposvícenský. I dědeček s babičkou i tetička s Barčí ve všem všudy hověli všelikým choutkám a přáním mým, aby mi pobyt na škole Bohdanecké učinili co možná nejlibějším a tím vůli mou sklonili po svém přání ku pobytu trvalému.

Hned v pondělí si dědeček vymohl u Kopeckého, že opět provozoval Fausta, poněvadž se mi hry v sobotu a neděli provozované dosti nelíbily, rozdělal po přání mém několikráte za týden i cibulovité hodinky své, abych očí svých popásl na cívách a kolečkách posouvajících ručičky na ciferníku, odkryl častěji desku na pianě, abych se pobavil poskakujícími kladívky, a jiné a jiné choutky mé ukájel co nejochotněji. Babička, jež za třicítiletého hospodaření na škole Bohdanecké netrpěla jiné slepice na dvoře nežli bílé, po žádosti mé si vyměnila za čtyři své bílé čtyři slepice všelijak barvené, teta Josefka pak neustávala doléhati na tetu Nanynku, aby dopíchána byla již v pondělí skvostná komžička, a Barča, kdykoli jsem konal inspekci v kravíně, na oko dojila i matronu Straku

Vždy víc a více jsem se utvrzoval v tom, že zůstanu u dědečka v Bohdanči, a jen když mamince se podařilo na několik okamžiků býti se mnou samotné, a ona nabírajíc slzy domlouvati mi počala, abych ji neopouštěl, na některou chvíli zviklánо mé předsevzetí.

V ministrování za týden ten tou měrou jsem prospěl, že jsem řádně byv přijat do cechu ministrantův i o to smýšlel, abych netoliko při missále přisluhoval nýbrž i při konvičkách. Hoj! jaký to bude triumf nad Františkem, až mi se toho štěstí dostane.

Ve hře na piano méně jsem v tom témdni prospěl, neboť všecka snaha dědečkova k tomu šla, abych dobře provedl o posvícenské velké sóličko, jež se mnou den jak den procvičoval Bůh sám ví kolikráte. Vše chodilo výborně, výsledkem dědeček byl jist. Několik těch sykavek v textě zpěvu mému podloženém někdy nelibě zahvízdlo. Ale i tomu dědeček dal radu. Voskem, jímž zalepoval vruby na štěpovaných stromech, uhnětal záplaty na štěrbiny chrupu mého, a aj! po škaredém hvízdotu nebylo stopy. —

Konečně zasvitl slavný den posvícenský. Mně schválně dali zaspati ranní. Žalosť mou, že jsem přišel o ministrování a tím i o zvonění, mně nade všecko milé, hojeno posvícenskými koláči štědře skýtanými, jejichž upravováním babička široko daleko byla na slovo brána.

Některá ta hodinka mezi ranní a velkou dědečkem zase vyplňována procvičováním a konečným vykštalcením nastávajícího sóla mého. Jakmile zavzněly poprve krásné zvony Bohdanecké na velkou, ubíral jsem se s dědečkem a matičkou do kostela. Tam za chvíli nedlouhou již lidu plno. Před samým počátkem slavnostní mše zaujali postranní lavice v presbyteři červeným suknem pokryté z pravé strany páni z Pardubského zámku, ze strany levé císařský neboli prifovaný pan radní s několika sousedy Bohdaneckými. Pan půlmistr jsa nejpřednějším tenórem mezi zpěváky dědečkovými dostavil se na kruchtu.

Konečně zavzněl třikráte zvon u sakrystie, vystoupilo z ní nejdříve šest výrostkův v divných jakýchsi hazukách červených hořící pochodně v rukou držících, za nimi čtyři ministranti, dva větší dva menší — mezi těmato ovšem už i František Deyl — za ministranty dva páni páteři v dalmatikách, z nichž jeden byl cizí, a konečně náš pan farář ve skvostném ornátě. Z kruchty se rozlehla po třikráte mohutná intráda. Já na té nádheře a slávě div oči nenechal. Slavnostní mše se započala. Odzpíváno *Kyrie*, odzpíváno *Gloria*, blíž a blíže se posouval okamžik, kdy ojedinělý hlásek můj rozechvěti měl vzduch prosycený již vůní kadidla. Dědeček právem se obávaje, abych příliš dychtivě oči pasa nezapomínal na pastvu sluchovou, vedle sebe si mě postavil k varhanám, a když kněz epištolu a kolektu zpíval, ještě tu to, tu ono mi pošeptával.

„Teď pozor, Janušku! Až tě ťuknu do ramene, spusť — a kurážně.

Nenapomínal mne darmo dědeček ke kuráži. Zdáť mi se posud, že před tím sólem mým v posledním okamžiku sám té kuráže neměl mnoho na skladě. Alespoň když mě ťukl do ramene, třesoucím se mě ťukl prstem. Moudře však dědeček to byl naraficil, že samozpěv můj se počínal od *pianissima*, ale postupně sílel a sílel, až maje se sdružiti se zpěvem sborovým vyzvučel v mohutné *fortissimo*. Dojem z prvního pokusu mého zpěváckého byl kde u koho znamenit. Dědeček sotva že jsem přezpíval poslední notu radostně mě objal a políbil nevšímaje si hrubě zpěvu sborového, třikráte za sebou z kulaté tabatěrky si dobyl po šnupci, jehož pokaždé požíval chvatněji a chvatněji. Jako za dnů našich na té milé říšské radě, když poslanec některý dokončí skvělou řeč ať státobornou ať státotvornou ze všech stran stoupenci jeho se hrnou s gratulacemi, tak když můj protektor páter Kašpar zpíval evangelium, sám pan půlmistr-tenorista i švec Chlumecký, jenž troubil do valdhorny, i druhý švec Urbánek, jenž foukal do fagotu, i provazník Tomášek, velký klarinetista před hospodinem, i krejčí Vlček, jenž hrával na basu, tu k dědečkovi přistupovali tu ke mně a tváře mi hladíce všeliké mi činili chvály. Však i ti páni z Pardubského zámku prý udiveni naslouchali a pochvalně pokyvovali bradami. Slovem, dobyl jsem tím zpěvem svým velikého triumfu a dědeček ovšem se mnou. Jen matička má, ačkoli matkou českou jsouc nemohla nemíti radosť z hudebního úspěchu synka svého, přece by si byla skoro více přála, aby to mé sólo bylo dopadlo ledajak. Doufalať zajisté, že selhalo-li by mi při odvážlivém pokusu, méně o mne dědeček už bude státi a nechá mne s maminkou do Slavkova. Na to po velikém vítězstvu mém posvícenském nebylo pomyšlení. Přece však neustávala, když odpoledne na hodinu se ocítila se mnou sama, — dědeček zajisté byl na faře při posvícenské hostině a babička s tetičkou na požehnání, — všelikými způsoby mi domlouvati, abych nezůstával v Bohdanči. Mně při řečech maminčiných bylo všelijak v mysli. Kolísala se vůle má sem tam. Nemohl jsem se na ničem ustanoviti. Nic jsem nesiíbil a matka chudák víc a více již pouštěla naději, že bych jí jsa po vůli se odebral do Slavkova.

Rozhodnutí přineslo jitro posvícenského pondělka.

„Zhurta, Janušku, vstávej," budila mne teta z poranního spánku, do něhož jsem po štrapacích předešlého dne byl zapadl nevzpomenuv ani na ministrování v nové komži. „Pojď, čerstvě se umyjeme, ustrojíme, pomodlíme. Něco ti ukážu. To uvidíš rád."

A jak tak mě opatřivši obuví a oděvem přímo se mnou zamířila do kravína. Jaký to pohled čarokrásný se jevil zrakum mým! Bylať se v noci otelila Straka a to hned bulíčky dvěma.

Bylit oba strakati jako jejich máma, měli oba velkou lysinu bílou, táhnoucí se po celém čele k samému pysku, jako jejich máma, všecky nožky od kolínek po kopýtka bíly, jako jejich máma. Moresům ještě moc se byli nenaučili. Stálit mámě pod hubou ale obráceni k sobě zadky. Máma jejich však stejnou láskou milovala oba, neboť sotva že byla drsným jazykem svým chvilku polízala jednoho, hned zase týmž způsobem něhu svou prokazovala druhému.

Snadno teta mě byla dostala do kravína, ale velmi nesnadno bylo dostati z něho ven. Bylo mnoho řečí a přemlouvání, slibův i pohrůžek ovšem velmi ostýchavých, a já od milých bulíčků ne a ne se hnouti. Až na konec že přijdu o ministrování a zle si na sebe popudím tak milého mi velebníčka, nepůjdu-li hned se strojit, se žádoucím se potkalo účinem.

Bylo dávno po mši svaté, a matičky nebylo ještě doma. Konalať návštěvy své na rozloučenou u Veselých a Koutníkových. A já zatím už zase v kravíně u bulíčků. Povyspěli za tu hodinku, co jsem v kostele trval, ku podivu. Poskakovali a laškovali po kravíně a chvíli po chvíli ku vemeni své mámy se měli, jeden v pravo, druhý v levo, nikdy si nematouce míst prvotně zaujatých. Dlouho, dlouho jsem si poseděl v kravíně sám jeden, tomu jen se divě, že dědeček se po mně nehání, abych šel zpívat a hrát. Až hlad, ten motor vševládný, mě k tomu přijměl, abych se podíval do pokojíka babiččina.

Zastal jsem tam už všechen školský personal ženský a za některou chvíli se ve dveřích zjevil i dědeček.

„Víte-li pak, jakou jsem měl návštěvu?"

„Čí pak?" jedněmi ústy zvídaly ženské.

„Pana Václava Romeda Koutníka."

„A co chtěl?"

„Inu, co chtěl," trochu mrzutě dědeček pohodil hlavou. „Abych Deylů Františka spolu s Januškem učil zpívati. Panna Teresie prý závistí všecka bledne, že Janušek včera tak pěkně zpíval. A co při tom věc nejhezčí: Pan Václav sám ví a rozumí, že Františk nemá kusa hlasu, ale přece jen chudák musil na mne, abych si Františka vzal s Januškem do učení. Stará paní Koutnice a panna Teresie jinak nedaly."

„Ano, kdyby ono to jen bylo, jako s vyšívanou komžičkou," vložila se teta Josífka v řeč, „aby si ji dal člověk za peníze ušit."

„A s jakou jste jej odbyli?" otázala se babička.

„Inu, s jakou!" dědeček v odvět, „že to některý čásek s ním zkusím".

„A Janušek pro Františka zůstane hodně pozadu," durdila se teta.

„Janušek zejtra pojede se mnou do Slavkova k tatínkovi," hlasem tichounkým a skoro prosebným matička se obrátila ke mně činíc zoufalý pokus poslední, aby zvrátila můj úmysl zůstati u dědečka: „Viď, že pojedeš s maminkou," obě ruce na ramena mi kladouc a krásnýma očima, poněkud zamženýma, ve tvář mi se dívajíc ke mně skloněna tklivě promluvila.

A Janušek? Ten kdyby Fausta ne z pimprlácké komedie, nýbrž z Goetheovy básně byl znal, zvolati by byl mohl: „Dvě duše, ach, v mých prsou bytují," z nichž jedna ráda by byla matičce po vůli bývala, druhá však mocným kouzlem táhla ku mladým bulíkům.

„Jak tedy, Janušku?" konečného rozhodnutí se domáhajíc matička na mne. „K tatínkovi-li pojedeš, či zůstaneš tady u svých bulíků?"

„Zůstanu u bulíčků", temným ale pevným hlasem konečně jsem odpověděl. Nedelikatní stylisací maminčiny otázky nikdo z přítomných se byl neurazil, z odpovědi mé nedelikátně stylisované mimo matičku kde kdo projevoval radosť.

Zůstal jsem tedy u bulíčkův. Ale příštího dne ráno, když jsem probudiv se mimo babičku nikoho ve světnici nespatřoval, matička zajisté se sestřičkou a tetou skoro ještě za šera byly odjely do Pardubic, neprobudil jsem se ani když matička požehnavši mne na čele svatým křížkem opouštěla školu, náramná pojednou na mne padla tesknota. Dal jsem se do pláče a nepřicházelo mi ani na mysl, abych se šel podívat na své bulíčky. Úlevy trochu v bolu mém přineslo ministrování, ale když bylo po kostele, dědeček darmo mne pozýval na hraní a zpívání. Vida, že dnes se mnou sotva již co svede, vydal se se mnou na procházku a to stranou ku mlýnům, za nimiž v majestátní kráse se rozléval rybník Bohdančin zvaný a překrásný vysoký les se vypínal, Soukovec to. Prostince, ale pěkně básník Jaroslav Langer si zazpíval v jednom ze svých roztomilých krakovjáčků:

Okolo Bohdánče
hrázka vedle hrázky,
za chládečkem chládek
a samé procházky.

Valnou trochu tesknoty své jsem rozsil na té procházce a pozornějším už okem, když jsem se z ní vracel, díval jsem se vůkol po chalupách nemajících své historie jako dům páně půlmistrův s panem správcem Solonem a justiciářem Ciceronem v průčelí nebo radnice se řebříkem pána z Pernštejna.

„Co to tady je na té střeše?" tázal jsem se dědečka prstem ukazuje na hromadu roští jakéhosi, rozkládajícího se vedle komínku poslední chalupy.

„To je čapí hnízdo,“ poučoval mne dědeček.

„Čapí hnízdo!“ zvolal jsem radostně vzpomínaje si na Debrecín. „To si tu počkáme, až na to hnízdo některý přiletí.“

„Ó, to bychom musili dlouho čekati,“ dědeček na to. „Čápové jsou ti tam, a přiletí zas až na jaře.“

Měl jsem nový zármutek, ale ne již tak hluboký jako před tím. A když jsme se vrátili na školu a teta mi velkého husara perníkového dala na pospasy, jejž mi přivezla z Pardubic, všecka tesknota z plytké duše mé zmizela.

Po odjezdě matčině v živobytíčku mém nastala přísná pravidelnosť, s pravidelností pak ovšem i jakási jednotvárnosť. Den jak den ministrování, den jak den, pokud nenastala škola, dvě i více hodin zpěvu a hraní na piano, v pátek a sobotu i dobrovolné přicmrdování při zkouškách figuralních mší dědečkem neděli jak neděli provozovaných. Byly však, pokud překrásný podzim roku třicátého třetího trval i dosti daleké procházky s dědečkem, jemuž jsem tisícery činil otázky, jednak co do úkonů rolnických, jednak i dívaje se na všeliké ptactvo a plachou zvěř, čehož obého tehdaž okolo Bohdanče bylo plno. Všecky ty výklady dědečkovy pilně jsem v paměť ukládal a tím valný kus přírodopisu živočišstva si osvojil. Hůře bylo se mnou s rostlinopisem. Ač majestatné lesy Bohdanecké neskonalou lahodou na mne působily, přece jednotlivé stromy mne tak málo zajímaly, že jsem netoliko jedli od borovice, ale ani jabloň od hrušně nebo třešně, byly-li ovoce zbaveny, nerozeznával, a hub, po kterých dědeček chodě lesem tak rád pásl, naprosto jsem si nevšímal a se stejnou netečností kopal i do vzácného hříbu i do opovržené muchomůrky.

Mnohou chvíli radostnou způsobilo mi sekání a sušení otavy na školní louce veselými zpěvy sekáčův a hrabaček, a česání ovoce na veliké zahradě naší, dětské hry na podloubí a na rynku. Školu, ačkoli jsem jí s počátku obcoval jen tu chvilku, co pomocník Veselý se páral s havědí nejdrobnější, nebo tu hodinu všelijak měřenou, co milý můj protektor páter Kašpar přišel vykládat náboženství, velice jsem si oblíbil. Že jsem tak rád a tak vytrvale obcoval hodinám náboženským, v tom mělo svou příčinu, že velebníček hodinu jak hodinu dětem povyspělejším vykládal také něco z biblické dějepravy. Ach, a já snad od narození jsem byl po každé zkazce, zvláště byla-li lahodnými slovy vypravována, hotový blázen, a zůstal jsem bláznem takovým až do let kmetských. S radostí nemalou jsem vše, co jsem z biblických příběhů ve škole byl slyšel, vypravovával tetě, a když jsem uznamenal, že i teta příběhy biblické velmi důkladně zná, žadoniti jsem jí neustával, aby mi co chvíli něco z nich vykládala. Ale ne jen příběhy biblické, i všelijaké pověsti a pohádky uměla teta, a čím delšími

se stávaly večery, tím jich bývalo více. Svatý Václav, když jsme slavili svátek jeho, na tetu prozradil, že i mythickou historii českou jak tak zná, i nezbývalo jí, nežli vykládati tu o Boleslavu, bratrovrahu ukrutném, tu o hrozné pohance Drahomíře, již prý země pohltila, a dál a dále o prorocké kněžně Libuši, o lakomém Křesomyslu, o Horymíru odvážném, o Vlastě a Šárce, a jiných a jiných těch héróích a héroinách českých. Že i na obzvláštního oblíbence tetina, pana Pernštejna přečasto docházelo, rozumí se samo sebou.

Ve škole mi se dařilo výborně. Nebylo divu. Dědeček zajisté leckterou hodinku mi obětoval, abych záhy poznal abecedu, a já postoupiti mohl s tabulky na slabikář. Tím jsem se vyrovnal Františkovi Deylovi, ba záhy jsem za přelaskavého vedení dědečkova z abecedáře postoupil na slabikanta. Řevnivost na Františka vůbec byla onou pružinou, která neustále mne doháněla k námaze větší a větší. Však i Františk se tužil, aby mi se v hudbě a zpěvu vyrovnal, -- drsný hlas jeho čím dále tím více se tříbil, — naučil se konečně i ministranci, a když já jednoho krásného jitra jsem páteru Kašparovi přisluhoval bezvadně u konviček, oddechu si nedal, pokud mu téhož úkonu nevymohl pan strýček u pana faráře. Kterak tu Františka přetrumfnouti? — Namanula mi se k tomu příležitosť, jednoho z posledních dní měsíce listopadu. Bylo se ráno ze všech ministrantů dostavilo jen pět. Pan kaplan ochotně ponechal Františka se třemi jinými panu faráři a vyšel si k hlavnímu oltáři sám druhý se mnou. Neměla však nezřízená ctižádosť má zůstati bez důtklivého trestu. Za ctižádosť celkem tak chvalitebnou pokutovati byť jen na pět minut pekelnými strachy, totě tuším přece sudba trochu nespravedlivá. „A z čeho ty pekelné strachy?“ Poslechni čtenáři milý, i vím že upřímná soustrast tvá mi bude údělem. - Jda při offertorii pro konvičky s vodou a vínem, jež v Bohdaneckém chrámu Páně posud, slouží-li se u oltáře hlavního, uchystány jsou za oltářem, na veliké zděšení své tu spatřím před sebou asi na sáh, neb abych pro užívání staročeských měr nepropadl trestu nějakému, řeknu na půldruhého metru - myš. Zarazím kroky. Myš svým blesknými očkem na mne hledíc stojí nepohnuta. Dodám si mysli, postoupím o krok, myška couvne o své dva. Opět stanu, myška taktéž. Dupnu nohou, myška se schoulí, ale neustoupí. Jak se dostati ke konvicím?

Přemítám, ale nic mi moudrého nepřipadá na mysl. Zatím kostelník Svoboda nevěda, co se děje, že tak dlouho nenesu konvic, přiběhne ze sakristie a myšku stratagémem maršálka Moltkeho hodným zaskočí. Myška neleníc unikne do své díry. Bylať opatrnější nežli Napoleon u Sedana, a já vybaven z kritické situace konám dále co bylo mého úřadu.

Z této nehody mé leckdo běhuv a povah lidských neznalý by souditi mohl, že jsem od narození sketa. V tom by se však hrubě mýlil. Důkazy své mysli v pravdě hrdinské dal jsem v podvečer svatého Mikuláše, léta páně tisícího osmistého třicátého třetího tak skvělé, že jsem od samého svatého Mikuláše byl vyznamenán pochvalou.

V památný ten den pravila mi teta: „Pojď, Janušku, půjdeme ke Koutníkovům. Potkala jsem před chvilkou svatého Mikuláše. Je už stár a nemůže prý k nám na schody. Bude nadíleti u Koutníků. Chceš-li by ti nadělil, pojď tam se mnou. Nepůjdeš-li, nekápne na tebe nic."

Já bez rozpaků, že půjdu.

Sotva že se soumrak snesl na krajinu, a na stole ve dvouramenném stříbrném svícnu vzplanuly voskovice, v krámě zvonek zavzněl, hlásající jindy příchod kupujících, tolikerými rázy a tak prudkými, že ani nás dvou kloučků nemohlo zůstati tajno, že to někdo daleko vzácnější vstupuje nežli člověk kupující za dva krejcary šafránu nebo za krejcar pepře. A věru, přihrnula se tu v celé slávě a velebnosti mohutná osoba zdobená ornátem, na hlavě vstavenu majíc biskupskou čepici, a zlatou berlu třímající v ruce. Toť mohl býti jediné svatý Mikuláš. Za Mikulášem vážně kráčel anděl, jehož podoba pro drastičtější zjev čerta jemu v zápětí hopkujícího a hrozně řetězy chřestícího málo mi utkvěla v paměti. Mikuláš pozdravil slovy „Pochválen buď pán Ježíš Kristus," načež všichni přítomní a ovšem i já a můj kamarád, jenže tento hlasem chvějícím se od strachu, já pak dosti pevným, odvětili „Na věky." Začal se exámen. Bylo nám jednomu po druhém říkati otčenáš. Františk ze strachu se několikráte zmýlil. Při každé mýlce čert hrozně zachřestiv řetězy, naň vrci se chtěl, a přetáhnouti koštětem, čemuž anděl jenom stěží zabránil. Já jsem otčenášek odříkal bez chyby a hlasem pevným, tak že netoliko Mikuláš pochvalně pokyvoval bradou, ale i čert nepamětliv úkolu svého, radostným poskakováním na jevo dával svou spokojenost. Několik otázek z katechismu, jako kolik je Pánů Bohů, jak se jmenují Božské tři osoby, a podobné, tolikéž náležitěji jsem zodpovídal nežli Františk, a konečně i k otázkám jak se který chováme, teta o mně daleko příznivější podala referát nežli k týmž otázkám o Františkovi jeho babička. Proto s nemalou mi bylo podivenou, když konečně Mikuláš, maje se k odchodu, přece daleko hojněji nadělil ořechův a jablek a perníku Františkovi, nežli mně, jehož lahodně plynoucí řečí pochválil a napomenul, bych jen vždycky zůstával hodným.

Mikulášská událosť tato nemálo mi dala myšlení.

„Ale tetičko, podivoval jsem se doma, když mysl už nebyla upjata k ořechům a perníku, ten svatý Mikuláš postřihává ušima

jako pan strýček *Wenzel*." Tak obecně u Koutníků říkali panu Václavovi.

„To se ti jen zdálo, Janušku," vymlouvala teta, bojíc se zjevného nebezpečí, abych neuhodl nadobro, jaký nesvětec si to zahrál na svatého.

„A měl hlas zrovna jako pan strýček Wenzel," popouštěl jsem já zase skepsi své uzdu.

„To svatí vždycky," odpověděla teta, „když do cizího domu přijdou, mluví hlasem některého z domu, aby se druzí tak nelekali. Vždyť přece pana strýčka znáš a viděl jsi, že svatý Mikuláš vypadal docela jinak."

„Ale svatému Mikuláši se nehýbala ani ústa ani brada," odmlouval jsem dále, „a my když mluvíme, jimi hýbáme."

„Janušku," rozmrzela se teta, „teď dost! Nevěříš-li ve svatého Mikuláše, nikdy ti už nic nenadělí."

Vážné té výstrahy velice jsem se ulekl. Teta trefila sama snad netušíc, do živého. Totě pravý způsob dětem drobným i vousatým z mysli vyháněti zbytečné mudrování. O tom nyní dávno již nepochybuji, že na moudrém zachovávání výstrah této výstraze tetině jako vejce vejci podobných vlastně založen je všechen řád civilisované společnosti. Přemýšlejme o tom, stojíť věc za to . . . .

Přemnohými radostmi, ale tu a tam ovšem i některým zármutečkem obmyslila mě plačtivá jeseň roku třicátého třetího a dosti tuhá zima roku třicátého čtvrtého a bylo by se strany mé hrubým nevděkem nepoděkovati se za ně panu osudu alespoň kratičkou vzmínkou v nesmrtelném díle tomto.

Začnu s událostí žalostnou. Když jsem jednou v pondělí před svatým Havlem poučiv se s dědečkem v kravíně konal obvyklou svou inspekci, na veliké zděšení své jsem spozoroval, že oba roztomilí bulíčkové, s nimiž jsem tolikerých chvilek radostných byl zažil, pro něž jsem opustil maminku, že, pravím, oba ti roztomilí bulíčkové den po dni čiperněji poskakující a laškující byli ti tam. Straka, když jsem do kravína vstupoval, smutným okem na mne se podívala a třikráte za sebou teskně zabučela. Byltě asi zármutek její nemenší nežli zármutek můj. Všecek ztrápen pospíšil jsem k babičce do kuchyně a se slzami v očích jsem se tázal, kam se poděli bulíčkové. Babička, jakkoli snad nic na světě nenáviděla více nežli lež a přetvářku, přece tu to, tu ono se jala předstírati, tu tím, tu oním chlácholiti, -- ale všecka ta lahodná slova při mně se míjela se všelikým účinem a já ustavičně bandurskou vedl dále a bulíčků svých se dožadoval. Když však umíněnec sentimentální si vedl nejhůře, z čista jasna teta zabalena ve veliký šátek vlněný venku zajisté jak o Havelském jarmarce

skoro vždy bývá, chladný deštík už od rána mrholil, přibyla k nám do kuchyně nesouc cosi pod šátkem.

„Co pláčeš, Janušku?“ s laskavostí na mne obvyklou se otázala skládajíc s hlavy těžký šátek vlněný.

„I, hořekuje pro bulíky,“ babička nevrle podotkla.

„Eh! co je do bulíků,“ slova se ujala teta. „Pojď do světnice. Máme tu zas naše Jezulátko.“

Ano, ano, pověstný voskař Pardubský Votypka stál ve slově. Na Havelský jarmark Bohdanecký přivezl na léčenou sobě svěřeného Ježíška. I byl jej vyléčil dokonale. Ježíšek byl, jak mi se zdálo, ještě mnohem pěknější nežli dříve, mnohem milostněji otvíral a zavíral očka, mnohem lahodněji rozkládati se zdál buclaté údečky na nových polštářích růžových, ba i ta skleněná schránečka jeho, což už arci nebylo zásluhou mistra Votypky, jaksi vkusnější mi se býti podobala nežli dříve. Rychle radosť z ozdravělého Ježíška překonala žalosť pro zmizelé bulíčky, těm však přece i po několika nedělích, když jsem z pramene authentického byl zvěděl, že oba, chudáci, musili pod nůž jíti řezníkovi Březinovi, aby jarmarečníkům se nenedostávalo vzácnějšího masa, upřímnou jsem věnoval vzpomínku a vřelou slzu.

Mnoho bylo na Bohdanecké škole běhání a šukání, tlučení a sekání, paření a vaření, pečení a smažení ten den před svatou Cecilií. Záhy z rána dostavil se na školu ten ukrutný vrah mých bulíků, řezník Březina, a justifikoval vepříka, jenž chudák ze všeho zvířectva na školském dvoře chovaného sám jeden prázden zůstal přátelské náklonnosti mé. Teta s Barčí ve velikých hmoždířích utloukaly pepř a všeliké jiné koření, babička na velikém kotle, pod nímž neustále praskotal veselý oheň, upravovala ovar, já pak nebyv toho dne ani na chvilku pozýván od dědečka, připravujícího na pokoji svém všeliké partesy, na obligatní hraní a zpívání, když mě byl omrzel pobyt v kuchyni šmejditi jsem se jal po domě a chytati lelky. Bera se do kravína spatřil jsem dvéře do první klasy dokořán otevřeny. Lavice z přední polovice světnice narovnány byly na několik lavic nejzadnějších a tři nebo čtyři ženštiny cizí o všecko pryč drhly podlahu polovice přední. Podívaná to velevšední a nehrubě krásná, ale mne přece bavila hodnou chvíli. Anticipoval jsem jaksi krasochuť nynějšího čtenářstva českého, jemuž *par ordre du moufti* ta milá poezie tím více líbiti se musí, čím méně v ní je krásy, a tím zajímavější býti musí, čím je všednější. — Ale nepíchejme do vosího hnízda.

Nežli kvapný již večer pozdního listopadu nad krajinu se snesl, ta milá třída první vkusně již byla upravena na prostrannou jídelnu. Dlouhý stůl, vypůjčený asi z radnické hospody, a dva

stoly menší delšímu v bok lnoucí, prostřeny byly sněhobílými ubrusy, na stolech cínové talíře, lesklé jako stříbro byly rozloženy, před nimi na místě presidiálním, určeném pro pana faráře, ctihodný džbán z babiččina sklenníka, v pravo v levo džbánečky, oba synové to nebo snad i vnukové džbánu velkého, určeny pro pana kaplana a dědečka, a hodná trocha sklenic broušených ze sklenníku babiččina s hodnou trochou sklenic vypůjčených na faře; roztříděn i příbor všeliký jak domácí tak i připůjčený, — vše bylo, jako bývá za dnů našich, jen kytice nebylo žádné na stole. A prosím Vás, nač kytice? — Vždyť pak kytice vykonavši úkol svůj slavnostní se nehodí ani koze za pamlsek. A kdyby se i hodila, odkud v listopadu kvítí bráti na kytici? Nebyloť tenkráte ni mužů tolik proslavených ni žen po všem království, co jich nyní při každinké hostině třeba ve Zlámané Lhotě, nebylo tehdy tolik lidí více chtivých okamžité oslavy nežli žádostivých slávy trvalé nyní všude jest na tucty ba na kopy, ač i tucty dávno již vyšly z módy i z kopy nám den po dni mizí po groši. Ký div tedy, že široko daleko po celém království lidé čeští od listopadů se nedožadovali dětí Flořiných rodících se v máji měsíci a červnu. Místo kytice na stole, na chodbě ve výklenku naproti dveřím tajil se půlsud piva. Z pozdějších řečí tetiných jsem vyrozuměl, že se byl přivalil darem od pana sládka, neposledního to houslisty ze sboru muzikantského milého dědečka.

Schodiště toho dne osvětleno bylo třemi svícemi lojovými, vkusně zapuštěnými do tří velikých tykví sloužících za svícny.

Když deštivý večer nastal, se všech končin kantoři ze sousedních vesnic se scházeli na Bohdaneckou školu. Velikých deštníků neboť bez velikého deštníku tenkráte ani za nejlepší pohody letní žádný kantor se neodvážil návštěvy přespolní na dolejší síni již bylo jako hub v lese po teplém dešti. Pomocník Walter příchozí na schodech vítal a uváděl do klasy na jídelnu přetvořené, kdež dědeček svátečním kabátem svým přioděn přijímal a usazoval. Když pak i zpěváci a hudebníci z dědečkovy kruchty řádně se byli dostavili, započal se banket. Mládenec Walter kommandován za výčepníka k sudu, mládenec Veselý z kuchyně přinášel plné mísy a odnášel prázdné talíře. Bylo hovoru a smíchu plno, a když za některou hodinu půlsud na chodbě jasněji a jasněji začal zvoniti, nejdříve ojedinělé zpěvy se ozývaly, dál a dále pak i v duetta a tercetta, ba i quartetta a sextetta srůstaly a konečně se rozbujely v mohutný sbor. Ale sborových zpěvů těch já jsem už neslyšel, slyšel jsem o nich jen referáty tetiny, s níž jsem v kuchyni dosti pozdě do noci při večeři veletučné a velehojné byl seděl, až mě líbezný bůh spánku pojal v náručí své.

Hostem velmi častým, jakmile zima nastala, býval jsem u starého Pokorného a poslouchával jeho povídání o vojnách a všelijakých městech vlašských. Bylo pak mi s podivenou, že na časté otázky mé, sešel-li se v té které bitvě nebo při obléhání toho kterého města s pánem Pernštejnem, vždy odpovídal záporně, ba jednou i velmi opravdově mne se tázal, kdo to byl ten pán z Pernštejna. Ale o Zižkovi také na jisto věděl, že byl parchant a že sbořil Kunětický zámek.

V úterý o posledním masopustě mi však starý Pokorný nahnal nemálo strachu. Seděl jsem s Frantíkem u Koutníků, když tu najednou do krámu dvéře se otevrou do kořán a jimi vstoupí šoulavým krokem bába se zavázanýma očima nůši na zádech nesoucí, v níž, jak se zdálo, starý muž seděl vesele na svět se dívající a přepodivný klobouk jakýsi plstěný na hlavě mající, ale bezruký.

„Co tu chcete?" na příchozího hrubě na pohled se obořil pan Václav.

„Jde si má žena kucababa pro ty dva slíbené kluky rozpustilé," odpověděl za němou ženu mužík nesoucí se v nůši.

„Jděte si pro ně," vece pan strýček. „Jsou tamhle za skleněnými dveřmi. Vida, jak utíkají." A otevřev kucababě zasklené dvéře pustil veselého mužíka do světnice. I paní babička Frantíkova i panna Teresie hlasitě se chechtaly, když kucababa šoulavým krokem za náma se pachtíc tu jednoho z nás tu druhého polapila, ale nemohouc jednou rukou žádného z obou udržeti, poněvadž rukou druhou hlavu si ustavičně tiskla k nůši, zase z ruky pustila, až na konec, vidouc že nám klučíkům oběma již byla nahnala strachu dosti, ústy svého muže promluvila, že by za nás, zvláště slíbíme-li, že budeme hodni, vzala výkupné.

„A čím je vykoupíme?" otázala se stará paní.

„Za každého skleničku rozolky," zněla odpověď.

„No, nebudeme smlouvati. Wenzl, slyšíš-li? Dvě skleničky rozolky," kázala stará paní, a již tu stál pan Václav se sklenicí jednou.

„Té si zavdej ty, babko," vybízel mužík v nůši, a když bába se neměla k tomu, by podávanou skleničku panu Václavovi z ruky vzala, „Nechceš-li?" zase promluvil. „Tak tedy podej mně. Cože? Že nepodáš? Podám si tedy já bezruký a ty si jdi ke všem rohatým."

A v tom okamžiku se zadu nůše spadla po straně ke kucababě prolomená na zem a padla s předu na zem kucababina hlava s žokem jakýmsi, jenž byl kucababinu hruď představoval, a stál tu před námi starý Pokorný v ženské sukni od boků sahající po zem. A když obřadně od pana strýčka Václava přijímal

první skleničku rozolky, zpod klobouka zdvořile ponadzdviženého mu se vyvalil dlouhý sněhobílý cop. Přijímaje pak od pana strýčka Václava druhou skleničku rozolky levicí rozdrhnul tkanici, kterou si byl k tělu přivázal sukni, sukně se shrnula na zem a mužský Pokorný se z ní vyloupl jako motýl z kukly.

Míjela polehounku dlouhá zima. Nastaly škaredé plíšťky podjarní a přes to, že škola leckterou hodinu strávila a dědečkovo vyučování dosti mnoho času pohlcovalo, přece i dosti nudy bylo zvláště dobou večerní, z níž jako z pouště oasy jen pimprlácké komedie a zvláště několikráte provozovaný Faust, jejž jsem už uměl nazpaměť, vynikaly.

V postě kdysi po dlouhé nemoci zemřela teta Veselá. Dědeček o pohřbu jejím provozoval skvělé requiem a truchlící rodina pozůstalá po způsobu staroslovanském vystrojila skvělou tryznu nákladným obědem, k němuž i já jsem přizván byl netoliko jako příbuzný, nýbrž i jako zpěváček při requiem. Nevzmiňoval bych se o té hostině smuteční, kdybych o ní byl náhodou valnou společnosť nerozesmál průbou, jak znamenitý talent ku vědě heraldické ve mně se probouzí. Sedě za dlouhým stolem mezi tetami Josífkou a Nanynkou pilně jsem očima pobluzoval po hostech na obou stranách stolu.

„Tohle je divno," za obecného ticha, když polévky pojídáno, náhle jsem zvolal, „my všichni, co sedíme po téhle straně lžíci držíme v ruce pravé, a všichni, co nám sedí naproti, v ruce levé."

„Ah, tohle je vtip! ten stojí za groš," rozdurdí se leckterý z milých čtenářů mých. „A co nechutná švanda má činiti s vědou heraldickou?"

Vidíš, milý durdílku, odpovídám, jak ve vědách ještě pokulháváš. Věz tedy, že co smrtelníkům obyčejným slove pravým, vědeckým pánům heraldikům jest levo a naopak, a měj mě omluvena.

Svatý Josef do krajiny přivedl jaro, jaro krásné, teplé, květoplodné. Nastala práce na zahradách. Pohrabováno, štěpováno, roubeno v ovocnici, ryto a kopáno a sázeno a zaléváno v zahradě kuchynské a při všem tom zaměstnání osobičky mé ovšem všude plno. Jakmile bláto na silnicích a cestách vyschlo, dědeček neopomíjel s vnukem zase na procházky se vydávati a to zvláště do Bělské ulice k poslednímu domku, na němž čápi si urovnali staré hnízdo, a ke kapličce, jejíž ohromné dvě lípy pojednou ze zčervenalých ratolístek na vzduch tlačiti se jaly bohaté puky.

Veselo zase bylo na Bohdanecké škole -- ale bylo veselosti té na krátce. Za kteréhosi večera pozdního při počátku měsíce dubna nebe se zachmuřilo, ledový vítr províval krajinou, dro-

bouřný déšť smíšený s krupkami šlehal na šestihranné tabulky babiččina okna, a náhle s věže poplašné se ozvaly rázy, že kdesi hoří. Dědeček tohoto večera pro nepohodu ani na radnickou hospodu si byl nezašel anobrž seděl s rodinkou v babiččině pokojíku. Tu od hlásného s věže poslíček, aby dědeček, jakož činíval jindy, na věž vstoupiti si nelenoval a určil kam stříkačka městská se má bráti na pomoc. Nikdo zajisté tak dokonale neuměl po krajině sousední se orientovati, jako milý dědeček můj. Nedbaje domluv babiččiných a tetiných, aby zdraví jsa nevalného ve chvíli tak pozdní a za nepohody tak ošklivé se z domu nebral, dědeček přece po starém zvyku rychle kabátec na sebe vsoukav šel na věž a hodnou chvíli tam pobyv se vrátil všecek udýchán a schvácen. Lomcovala jím zima. Babička rychle pantátu uložila do postele a na chvat svařila trochu bezového květu, aby se zapotil. Ale místo potu dostavila se prudká horkosť a bolestné píchání v obou bocích. Časně zrána zavolán felčar Reichert. Ohledav nemocného povážlivě potřásl hlavou a usilovně na babičku doléhal, aby nemeškala povolati k loži nemocného pana krajského fysika z Chrudimě, doktora Koseyka.

Doktor Koseyk podvečer přijel. S nemocným však už byla těžká řeč. Byltě, ač dobře byl při sobě, skoro nadobro ohluchl. Z tváři odcházejícího pana doktora bylo čísti, že nemocnému netuší, ba že jej pouští. Když byl za dveřmi, doprovázející jej babičce nepokrytě zjevil, že by moudře učinila dadouc nemocného co nejdříve zaopatřiti.

„Což, abychom ještě zkusili pustiti žilou,“ otázal se felčar Reichert doktora tolikéž doprovázející.

„Myslíte-li, pusťte,“ pokrčil doktor rameny. „Pomoci není tak jako tak.“

Pustil-li felčar Reichert ubohému dědečkovi žilou, v němž té krve asi nebylo nadbytkem, nevím, ale to pamatuji, že hned ráno příštího dne pan farář Pabíček dědečka zaopatřil svátostmi umírajících a že dědeček po svatých obřadech mně vložil žehnaje dlaně na hlavu a se vší rodinkou svou, pokud byla přítomna, tklivě se loučil. Ne za dlouho po té upadl v bezvědomí a po celý den a celou noc skoro nepohnutě na znak ležel ruce maje skříženy na prsou. Až příštího dne mu se zase na chvíli nedlouhou vrátilo vědomí. Umírajícím už hlasem mne modlícího se při rozežžaté hromnici s babičkou a tetičkou volal k sobě. Přistoupil jsem k loži i s tetičkou i s babičkou. Chtěl zdvihnouti pravici, ale již neměl na to síly. Zdvihla mu ji teta, dědeček ji vložil na hlavu mou, obrátil oči k nebi, rty mu se pohnuly k tichému žehnání, načež pravice mu padla k boku, pracně ponadzdvižená

hlava klesla na polštáře, z prsou se vydralo dlouhé chroptivé vzdechnutí — aj a dědeček byl v Pánu.

To bylo patnáctého dne měsíce dubna roku osmnáctistého třicátého čtvrtého o hodině desáté ranní.

Za chvíli velikým zvonem zvoněno dědečkovi umíráčkem.

S dědečkem shasla všecka poesie pobytu mého na Bohdanecké škole. V hudbě i v literním umění jsem sice zdárně prospíval za vedení obou pánů pomocníků, z nichž starší na několik neděl se stal správcem školy, ale přece daleko ne tou měrou jako za dědečka. Ach nebylo při vyučování tom lásky, bylo to vyučování jen řemeslnické ne řemeslné. A kam se poděly ty krásné procházky, konané s dědečkem, ty procházky skýtající tolikeré a tak milé poučení? Ty tam, ty tam!

Lépe po obojí stránce mi se dařiti počalo, když za několik neděl po smrti dědově syn jeho Josef vzdav se místa kapelnického při kterémsi pluku v Uhrách posádkou ležící správy školy Bohdanecké se ujal, ale tak jako za dědečka přec ani za něho mi nebylo.

Jakmile rodiče moji v Slavkově se dověděli o smrti dědečkově, ovšem ihned ustanoveno v radě rodinné, že si matka pro mne přijede. Ale vykonání úmyslu toho poodloženo až na prázdniny.

O jarmarce Bartolomějském maminka se sestrou si pro mne přijely a některý týden po Bohdaneckém posvícení si mě odvážely do Slavkova.

VII.

Jmenem Páně, dítky, do Moravy.
Sv. Čech.

Navštěvmež teď už i Moravu,
onu slávských biblí vážnou matku.
Jan Kollár.

Nevím už, po dostavníku-li či po formanském voze nějakém dostali jsme se za některý den a některou noc přes Jihlavu do Brna, kdež jsme i několik hodin pobyli. Město mi se zdálo náramně velikým a načkoliv oko padlo, všemu jsem se upřímně podivoval. Zvláště pak Božím kostelům, do nichž jsme i vstupovali pomodlit se několik otčenášků a zdrávásků, nemohl jsem se dosti vynadiviti. Nade všecko jiné však obdivem mě naplňoval velikolepý zámek Špilberský, na nějž jsme se ovšem dívali jen ze vzdálí.

„Tam, maminko, chtěl bych zůstávati,“ všecek unesen krásou zámčiska jsem zvolal.

„Nedopouštěj toho Kristus pán!“ zhrozila se matka nevinného přání mého a smrtelná bledost pokryla jí tváře. Věřilať zajisté, že zlé přání, které dítě ve své nevinnosti hlasitě prosloví, rádo přicházívá k vyplnění. „Kdo na Špilberk se dostane,“ doložila po chvilce chvějícíma se rtoma, „tomu by lépe bylo, aby se byl nikdy nenarodil.“ A spěšnými kroky brala se s náma zase nazpět do těsných ulic vniterního města.

„Tuhle se podíváme na Brněnského draka,“ zabočivši pod vysokánskou věž jakousi pravila matka. A v podjezdě té věže za chvilenku jsme vskutku spatřili visící na silných řetězích čtyřnohý netvor jakýsi s ohromnou zubatou tlamou a dlouhým šupinatým ocasem. O škaredé obludě té, z níž i mne i sestru bezděčná hrůza jakási pojímala, jenom tolik jsem se dověděl z úst matčiných, že před mnohými a mnohými léty daleko kdesi v horké zemi jakési ukrývajíc se v rákosí a sítí na sta lidí a zvířat podávila a pohltila, až udatnému rytíři jakémusi se podařilo netvor ten skláti, do Brna přivezti a na věčnou památku zavěsiti na tomto místě.

Co tak naslýchajíce slova matčina ve průjezdě stojíme, člověk jakýsi k nám se přibočí v munduře divném, jakéhož jsem nikdy dříve neviděl, — byl to asi nějaký pan policajt, — a jal se lískovkou ukazuje tu na draka tu na velikánské kolo jakési, jež námi dříve nepovšímnuto ve výklenku brány draku po levé straně viselo, velmi živě a ovšem i velmi široce vykládati, co věděl i o draku i o kole. Já otvíraje ústa na človíčka jsem se zadíval. Tušil jsem dobře, že vykládá nějakou pověst, a já říkajíc od narození po všem, co zkazce nějaké se podobalo nebo pověsti, byl jsem učiněný blázen. Ale že človíček rozhánějící se lískovkou vykládal po německu a já z výkladů jeho rozuměl sotva devadesátému devátému slovu, touha má po pověsti o Brněnském draku a o Brněnském kole zůstala neukojenou. I kdož z milých krajanů mých, mezi nimiž přece ještě tu i tam některá duše dobrá jest umějící oceniti hlubokou moudrost jistého velikého muže českého spatřujícího vrchol vzdělanosti člověka českého v náležitém repecení němčinkou, vyloží mi na stránku zlou nebo za smrtelný hřích, že ve mladé dušici mé se ozvalo přání, abych uměl německy. A přání to, ačkoli jsem hlasitě ho nepronesl, přece mi se splnilo dříve, nežli jsem se toho mohl nadíti, jen že způsobem jakého jsem v nevinnosti své nadíti se nijak nemohl.

„Tu se podívejte, děti, na lomenici tamhle toho domu,“ pravila matka ke mně a ku sestře, když jsme odpoledne téhož dne, kterého jsme byli učinili návštěvu Brněnskému draku, po návsi Šlapanické se kodrcali k milému Slavkovu. „Vidíte-li tam na lomenici toho domu ty dvě velikánské koule?“

„Vidíme,“ já. „Odkud se tam vzaly?“

„To tady, je tomu již mnoho let, alespoň třicet,“ vysvětlovala matička, „veliká byla patálie. Stříleli na sebe takovými kulemi ten proklatý Vonapart a náš císař pán. Ó co tenkráte tu prolito krve lidské! A ten ošemetný Vonapart vyhrál. V Slavkově, však tam za hodinku budeme, — postřelených leželo na sta, a co zastřelených leželo na polích, sám Pánbůh ví. Ó milé děti, děkujme Pánubohu, že teď všude je svatý pokoj!“

Mně se vířilo v hlavě z těchto slov. Ale hned za chvilku, když jsme míjeli velikou pláň jakousi poněkud prohloubenou, matička k nám zase: „A tuhle v tom rybníce . . .“

„Kde pak tu je jaký rybník?“ vložil jsem se všetečně u vypravování matčino.

„Teď tu ovšem rybníka není,“ matka na to, „ale tenkráte, když ten ošemetný Vonapart na nás střílel, byl tu veliký rybník, víš, Janušku, tak veliký jako je u Bohdanče Rozkoš. A to ten ukrutný Vonapart naše vojáky přilákal na ten rybník tenkráte zamrzlý, byloť to v zimě, když ta hrozná patalie se strhla, — a když naši vojáci byli na rybníce, dal do rybníka stříleti, led se probořil a naši vojáci, chudáci, kde který v rybníce se utopili. Oh!“ epiphonematicky matinka zakončovala líceň svou, „větší ohavy nikdy nebylo na světě nežli ten Vonapart.“

„Ale přece nerozbořil ten krásný Špilberk,“ namítal jsem já, „jako rozbořil ten parchant Žižka zámek Kunětický.“

„Byl jeden za osmnáct,“ v odvět mi dala matička, „a druhý za dvacet beze dvou. Kdyby se byl Vonapart na Špilberk moh' dostati, kdo ví, nebyl-li by ho také zbořil.“

Za překrásného podvečera pozdního již měsíce září sbližovali jsme se k milému Slavkovu. Kára-li, na níž jsme se vezli, čili herka, jež káru táhla, pojednou vypověděla službu, nevím už, ale to vím, že nám bylo s káry sestoupiti a hodný kus cesty konati pěšky. Já jsem se nehněval. Byltě pohled s pahorečka na čistotné městečko věru roztomilý. Zvláště pak překrásný zámek, jehož nesčetná, jak mi se podobalo, okna v ohnivé záři zapadajícího slunce jenjen hořela, a veliká báň lesknoucí se na věži mocně nad baštou jakousi se vypínající zvábily k sobě těkavé zraky mé. Divno mi však bylo, že jsem nikde nemohl spatřiti Boží kostelíček.

„Což tu v Slavkově není kostela?“ tázal jsem se matky.

„Jak pak by nebylo?“ matka v odvět; „ale je chudinka tak zastrčen, že ho není odnikud viděti leda ze samého rynku. A je to, Pánbuh hříchy odpusť, divný kostel. Jak živa jsem podobného nikde neviděla. Ale podívejte se, děti,“ radostným hlasem najednou zvolala, „tamhle nám přichází naproti tatínek.“

Sestřička popoběhla vpřed jako kozička, tatínkovi vskočila do náručí a lichotivě jej líbala, štípala ve tvář a potahovala za kníry. Po chvíli, když i matka vítavu si byla odbyla, došlo na mne. Liknavě jsem přistoupil k otci a chladně mu políbil ruku.

„Nu a což?“ po německu tatíček na mne, „hubička-li se nedává?“ —

Políbil jsem jej, když maminka po česku mi pošeptala, čeho tatíček se dožaduje, rovněž chladně na tvář mi nastavenou. Následovala otázka německá za otázkou. Ke všem já jsem buď němě toliko přisvědčoval, nebo potřásal hlavou, nebo vůbec nijak neodpovídal.

„Pro Pánaboha,“ pojednou tatíček se zhrozil po česku; „že ten kluk už německy ani nerozumí!“

„Asi tak,“ přisvědčila matka. „Však on se té němčiny naučí ještě dost,“ dodala po zdání tatínkovu trochu lehkomyslně.

„Čemu se člověk jednou naučil, to nemá zapomenouti nikdy,“ přísně replikoval tatínek. „To jest otázka, naučí-li se ještě německy. Kluk za ten roček v Bohdanči patrně zhloupěl.“

V náladě nehrubě básnické rodinka naše se doklopýtala obydlíčka svého v husarské kasárně, obydlíčka to nade všecko pomyšlení prosaického. Jediná světnice ne příliš prostranná o jediném okně rozkošný rozhled poskytovala po velikánském hnojišti a dlouhé nízké stáji koňské.

Prosaicky, jako se skončil den příjezdu mého, započal se první den pobytu mého Slavkovského. Když jsem ráno později než jindy, — tatíček byl už odešel za službou — promnul oči a jaktak se umyl a ustrojil, poklekl jsem před krucifixem našeho obydlíčka, abych vykonal ranní svou modlitbu. Ale nastojte! Místo otčenáška, jejž jsem od kolika let, nevyjímajíc ani léta pobytu svého v Uhrách a Rakousích, česky se modlíval, pojednou mi říkati bylo *Vater unser, der du bist.* Zaplakal jsem si a matička si zaplakala se mnou. Proto však přece otčenášek i zdrávasek zlouskán po německu a rozkošná mi se otevřela perspektiva, že i místo *věřím v Boha* modliti se budu *ich glaube an Gott,* jen co maminka novince té zbrusu nové se řádně naučí sama. Provozovaltě, jak viděti, tatíček, pokud němčiny se týkalo, disciplinu domácí velmi tuhou, ač jinak, což jsem záhy vypozoroval, matička ve všech věcech jiných zaujímala postavení ne-li dominantní, alespoň velmi často rozhodující.

Sotva že jsem si odbyl německý otčenáš a v odměnu za něj řádně se nasnídal, podíval jsem se na chodbu naší kasárny, v níž, mimochodem řečeno, též umístěna byla vojanská nemocnice. Husaři pobřinkující ostruhami a buď jako drozdi hvízdajíce buď rázně teremtetujíce tu ze dvora přicházeli tu na dvůr odcházeli.

Postáv některou chvilku přede dveřmi obydlí našeho a vyvalenýma očima se dívaje na neobvyklé to divadlo povolnými kroky a stále se ohlédaje jsem se měl ke dveřím vedoucím na dvůr. Tu pojednou ze dveří našim protilehlých obstárlý husar vystoupí. Tělo mu po pás obnaženo bylo a jen na plecích režný hadr mu visel. Když se přibližoval ke mně, vycenil na mne zuby, jako by mě pokousati chtěl, vyplázl pak jazyk, zahučel ďábelsky se chechtaje cosi po maďarsku, a přistoupiv ke kbelíku opodál u zdi stojícímu hadr s plecí svých sňal a pohroužil jej ve vodě. Z pohledu na záda toho člověka, — bylť se týlem obrátil ke mně, — jsem se až zhrozil. Bylať do krve zmrskána, místy modrá jako kabátce husarů modrých, místy červená jako spodky husarů červených. Když pak hadr několikráte ve kbelíku ponořený vytáhl, hodně jím se rozmáchl a mne chuďasa trnoucího od hlavy do paty postříkal. Okamžikem soustrasť má se zmrskaným husařiskem zvrhla se v prudkou zlost a z úst mi vyhrkla krásná slova „potvoro neřádná“. Zároveň jsem utíkal moldánky nabíraje ke dveřím obydlí našeho. Nežli jsem však k nim doběhl, husar nadávce mé asi dobře rozumějící mokrým hadrem svým mě pocákal ještě jednou a mnohem důkladněji nežli poprve. A z nehody jedné vyklovala se nehoda druhá. Se zlou zajisté jsem se potázal obraceje se se žalobou na zlého husara k matičce. Rozmrzelá, jakož byla od samého rána, dařila mě několika buchanečky do zad, jež arci, a to asi ve způsobě mnohem ráznějším adressovány byly na surové husařisko, ale žeť expedovány býti musily hned za tepla, nešťastnou náhodou dopadla zádeček mých.

Slunce jasně planulo na modré obloze; mne po některé chvíli, když jsem se do vůle byl vyplakal, ve všech žilách hrálo, abych se podíval se sestřičkou, upřímně v zármutku mne potěšující, někam do města nebo za město, ale že šatečky nějak povolně schly, musil jsem se já nebožec do samého poledne košilat nuditi v dusné světnici naší.

Když o polednách tatíček z práce přišel k obědu, první otázka jeho byla, umím-li již německý otčenáš, a když shledáno, že neumím, opět zle huboval a nařizoval, od nynějška že i modlitbičku před obědem, které neuměla ještě ani matička, všecka rodinka říkati budeme po německu.

„Do neděle vám modlitbičku budu předříkávati,“ končil své kázaníčko. „V neděli ji budete musiti už sami říkati. A Januš, pokud nebude uměti německý otčenáš, nesmí ani krok ze světnice.“

Kruté ustanovení toto náramnou mě naplnilo nevolí. Milou tu němčinku ve velikou jsem si vzal nenávisť. Darmo matička po obědě několikráte mne pozývala, abych se s ní učil německému otčenášku. Pln vzdoru zalezl jsem do koutka jakéhos a dlouho,

dlouho jsem v něm dřepěl pevně na tom se ustanovuje, německému otčenášku že se učiti nebudu a nebudu. Ale konečně mi se přihodilo, co o několik decennií později se přihodilo hrdým deklarantům našim. Vylezl jsem ze zákoutí svého, některou chvilku jsem se otíral jako kocour okolo horké kaše okolo maminky ani slova nepromlouvající, a když si mne nijak nevšímala, konečně jsem ostýchavě vyklopil poníženou prosbičku, aby mě tedy tomu otčenášku německému laskavě naučila. Stalo mi se po některé domluvě a pohrůžce, že příště trucovitosť má důkladnějšího dojde trestu, po vůli. Já pak bedlivě jsem napínal i mysl i sluch a ukládal slovo za slovem v hubenou mošničku dušice své. Nežli minulo půl hodiny, odříkával jsem otčenášek i se zdrávaskem tak pěkně po německu, jako bych se byl narodil někde v Rýně-Kolíně nebo v zázračném Trévíře.

Za několik minut po poslední zkoušce z německého otčenáše byl jsem na svobodě. Hned za vraty kasárny naši pozornosť mou k sobě zvábila vysoká bašta, z jejíž rozsedlin tu i tam traviny jakési vyrůstaly, ba i keříky, a vysoká ona věž se třpytivou bání, které jsem se už včera byl upřímně podivoval na bezděčné pěší pouti své do Slavkovského ráje. Zadíval jsem se na ni opět, jako bych ji viděl poprve, a loudavým krokem jsem se bral až k samému brány podjezdu.

„Kam půjdeme?“ otázala se mne sestra. „Na rynk-li či do polí?“

Ohlédnu se v pravo po Slavkovském rynku, jenž na zjevnou potupu jména svého se podobal dlouhé ulici o pěkných, skoro vesměs patrových domech; ohlédnu se v levo podjezdem brány na kratinkou sice, ale v šíř a napříč daleko se táhnoucí ulici, za níž po obou stranách silnice pěknými topoli lemované se rozkládaly šíré lučiny: ale nemohu se na rychlo rozhodnouti ni pro partii první ni pro partii druhou. A co takto neodpovídaje na sestřinu otázku stojím ne nepodoben Herkulovi na rozcestí, kde se vzala tu se vzala mladinká ženština jakási po městsku oblečená a sotva že sestru zahlédla, přiskočí k ní a jme se ji hladiti po tváři a líbati a švandrkovati s ní po německu tak rychle a hlasitě, jako to umějí jen Rakušanky. Sestřička má němčinku mlela jen což. Bylať kapitálek nastřádaný za dvouletého pobytu v Rakousích hospodářsky zachovala a neměla příležitosti, aby delším pobýváním ve společnosti necivilisované kapitálek ten jako já promarnila. Mně i tvář mladé paničky i hlas velmi se zdál známým býti, přece však živou mocí nemohl jsem vzpomenouti, kdy a kde bych švitořivou Němkyňku byl už viděl. Z hovoru, jemuž jsem nerozuměl, za kratičko jsem pociťoval dlouhou chvíli a na několik kroků jsem poodstoupil lelkuje v pravo v levo po lidech a domech.

Pojednou však štěbetalka německá na mne se rozběhne, popadne mě pod rameny, zdvihne do náručí, zadívá mi se do očí, načež o všechno pryč se mne jme líbati mnohem energičtěji, nežli před tím líbala sestřičku. Když pak se mne do vůle byla namuckala bez přestání cosi po německu repetíc, konečně mě zase s náručí postavila na zemi, štípala ještě chvilku ustavičně se usmívajíc do tváří mých, až konečně kynuvši rukou i mně i sestřičce šla po svých.

„Prosím tě, Katynko, co je to zač?“ otázal jsem se tichounkým hlasem, jakmile Němkyňka ustavičně se na nás ohlížející byla poodešla.

„Víš, Janušku,“ sestra v odvět, „to je ta Haslingrovic Lény ze Sanktpeltna, co jsme tam prý u nich byli na kvartýru.“

Mně se pojednou rozbřesklo. Ano, byla to ta čtveračivá Lenorka, u níž jsem se přiučoval krejčovině. Zdála mi se pojednou ještě mnohem hezčí nežli před chvilkou. Živě jsem si vzpomněl na vroucí, arciť málo platnou přímluvu její za mne, když jsem za postřihané kalhotky své od maminky dostával pardousek.

„A kde se tu béře v Slavkově?“ zvídal jsem dále.

„Inu víš,“ dovídal jsem se od sestry, „ona má toho hezkého trumpetra Hromádku, proto že si ji vzal. Ale toho ty neznáš. Je velmi hezký.“

„A co mi to pořád říkala *tu šlanki tu?*“ vrtalo mi mozkem.

„Jejejéj!“ podivovala se Katynka. „Ty ani nevíš, co to je šlankl? – To je, jako by po česku řekl šelmo nebo šelmičko.“

Výklad sestřin byl sice dosti zprávný, přece však mi se vidí pro čtenáře v dialektologii německé méně honěného poznamenati, že šlankl nářečí rakouského ve spisovné řeči německé zní *Schlingel*.

Nenadálým vystoupením paní Lenorky Hromádkové sestřina dvojčlenná otázka, za bránu-li se podívati máme či na rynk, rozhodnuta ve prospěch alternativy druhé. Volným krokem se ubírajíce náměstím po levé straně spatřovali jsme vysoký dům, před nímž na stráži husar s karabinou v náručí šavlí pobřinkuje na prkno, po němž stoupal, semo tamo popocházel. Na vysoké věži nad baštou právě se odbíjela hodina šestá. Z domu se vyhrnuli tři husaři, kaprál to a dva sprostí. Šeptali si cosi s vojákem stojícím na stráži a když si byli tajnosti své pošuškali, vystřídavše husara na stráži stojícího pojali jej s sebou, jednoho z přivedených zůstavujíce na místě.

„To tak vždy po dvou hodinách,“ poučovala mě sestra. Hlavou potřásaje a ni slova nešpetaje bral jsem se s informatorkou svou dále. „A teď, Janušku, se podíváme do zámecké zahrady,“ oktroyovala sestřička další postup vycházky naší.

Dostoupili jsme temene pahorka dosti strmě však ne příliš vysoko se vypínajícího, za nímž velebně zapadalo slunce na obloze růžově zbarvené, otevřeli jsme ne bez námahy a fortelného poskoku mřežovanou branku a vstoupili do zahrady rajsky krásné. Že se krásné zahradě té, se všech stran obmykající velikolepý zámek, říkalo park, tenkráte jsem ovšem nevěděl. Volňounkými kroky brali jsme se po cestičkách divně se stáčejících a drobounkým pískem posypaných podle záhonův a záhonků všelijak do křivolaka upravených a bujným drnem vroubených, pásli jsme oči své na kvetoucích ještě keřících jakýchsi a rostlinách jindy nizounkých a drobnolistých jindy zase listy ohromné velikosti do vzduchu rozkládajících, podivovali jsme se obrovským stromům tu po různu, jinde po skupinách větších i menších skoro do samé oblohy koruny své vypínajícím, až jsme se z ničeho nic ocítili samému portálu zámeckému naproti před krásným vodometem, jehož vytryskující pramen v myriady droboulinkých krůpějí se rozrážeje dopadal zčeřené hladiny nevelikého vodojemu. Zrychliv krok tak, že mi sestra sotva stačiti mohla, bral jsem se k samé fontáně vypouleje oči na ten divoucí div světa. Ale jaká teprve byla radosť má, když jsem stoje nad samým okrajem fontány pohlédl do bassinu a v něm spatřoval na sta zlatých rybiček! Ty všechnu pozornosť mou pojednou zvábily k sobě, záliba má v něžných tvorech těch minutu po minutě rostla.

„Škoda, že nemáme kus rohlíka“, po některé chvilce podotkla sestra. „To bys měl viděti, jak se ty rybičky ženou po těch drobečkách.“

O padesát a několik let později byl bych asi sestřinu poznámku doplnil přirovnáníčkem, že jako .... Ale jazyk za zuby, kantůrku starý, a neohřívej starých vtipů. Starý vtip, jako staré vejce: nelibě páchne. Neodpověděl jsem tedy ani slovem ku poznámce sestřině a vždy jen upřeným zrakem jsem se díval na zlaté rybičky a půvabné pohyby jejich v jasně zelenavé vodě. Nedbaje pobídky sestřiny, abychom se podívali o dům dále, položil jsem se jak dlouhý tak široký na buclaté bříško a hlavou vždy dál a dále nachyloval jsem se nad bassin náramnou z toho maje zábavu, jak rybky za každým prudším pohybem hlavy nebo ruky mé všechny různými směry se dávaly na útěk a po chvilce zase mně na blízku se ocifujíce tak divně jaksi němá ústečka svá ke mně obracely, jako by se z ruky mé nadály nějakého dárečku. Sestru po některé chvíli as omrzelo státi nade mnou a dívati se na rybičky. Poodešla několik krokův a zadívala se na nějakou obzvláště krásnou květinu. Zapomínajíc na zápověď, kterou mi byla sama opakovala alespoň pětkráte, když jsme vstupovali do panského parku, že v té nádherné zahradě nic se nesmí trhati, smělou

nožkou vstoupila na záhonek nejblíže kvetoucí a ručkou ještě smělejší tu jednou a po druhé i nevím po kolikáté sáhla po květince, by si natrhala na věneček nebo kytici. V té tu však za našimi zády hromový hlas: *Packst du dich, verfluchter Wechselbalg* (táhneš-li proklatý zmetku)? A skoro v témž okamžiku já nebožec chtěje se vzchopiti a nohy bráti na ramena vezmu přemet, aj a již jsem byl kollégou zlatých kapříků polykaje s nimi neopojného jejich nápoje. Byl-li bych se bez cizí pomoci dobyl z bezděčné lázně své, nevím. Ale statečný zahradník, či kdo to byl, jenž i mne i sestru rázným zaklením svým tak polekal, človéčiskem asi byl hrubě sice tesaným, ale srdce dosti dobrého. Popad mě za límec vyhodil mě na písek jako rybář na břeh vyhazuje udicí polapené bělice. Znamenaje stopy své pramenky vody crkotem mi z obou šosů kabátce se řinoucími utíkal jsem se sestrou ku brance parkové a odtud přes dlouhé náměstí domů.

Smutně pro mne se započal první den Slavkovského pobytu mého a smutně se končil. Když se zajisté nebohá figurka má objevila na nádvoří husarské kasárny naší, kde který husar okolo mne se shlukl a na plná hrdla se smějíce provodili mě po schodech nahoru k našemu obydlí. Když pak jsem se s četným komonstvem svým dostal na prostrannou síň, kde které dvéře se rozlítly a ve všech se zjevovaly zvědavé hlavy množíce hluk a smích už i tak bohopustý. Ba i ten zmrskaný husar, jenž mě byl ráno vodou pocákal, ze dveří svých vystrčil obstárlou hlavu svou a chechtaje se jizlivýma očima se za mnou díval, pokud jsem mu nezmizel na dobro. Právě v tom okamžiku, co jsem chtěl ruku vztáhnouti na kliku, tatíček můj, jenž se byl před chvílí z práce vrátil, chtěje se dověděti příčiny bohopustého hluku na síni prudce otevřel dvéře a vstoupiv na práh vrazil do mne, až jsem o krok, o dva zavrávoral nazpět. Smích z toho setkání na síni hlučnější nežli před tím. Tatíčka však náramná pojala zlosť. Popad mě za rámě smýkl mnou jako starou mošnou nějakou do světnice. Upadl jsem na podlahu a tím způsobil na podlaze pěkně do bíla udrhnuté otisk některých částí umáchaného tělesenstva svého. Matka přiskočivši ke mně dala se do nářku a pláče a chvatně se jala se mne soukati promočený oděv, co zatím tatínek hubuje a láteře chvatně chodil po všech všudy koutech hledaje nějaký šikovný nástrojek, kterým by mi vysázel nějaký ten pardousek. Sestřička tolikéž plačíc a naříkajíc jako stín ustavičně chodila za tatínkem popadajíc ho co chvíle za ruce a pátou přes devátou vykládala, že já neštěstím svým vinen nejsem ani dosti málo. Otec trhaných řečí sestřiných neposlouchal. A právě když jsem do poslední nitky svlečen jsa nah jako Adam v ráji se choulil do nejvzdálenějšího koutka světnice naší, tatíček našed kdesi na almaře ležící plácačku

na mouchy ke mně se sbližoval, aby mi rukovětí trochu zmaloval záda. V děsném okamžení tom pojednou mi hlavou projela spasná myšlénka. Padl jsem na kolena, poznamenal se rychle svatým křížem a jedním tokem nepřetržitým říkati jsem se jal otčenášek německý. Tatíčkovi rámě na mne napřažené jakoby náhle bylo zdřevěnělo. Zadíval se na mne a ponenáhlu plácačku sklonil až k samé zemi. Tak asi patriarcha Abraham sklonil rámě s obětným nožem, když ubohému Izáčkovi andělem Páně byl ohlášen pardon. Otec byl usmířen. Matička však, nežli na mne hodila čerstvou košilku, buchanečkem do zad mě podařila a propouštěla košiláčka na svobodu s čestným názvem komedianta.

Po večeři začalo se důkladné vyšetřování nešťastné události, za kterou jsem měl před večeří dostati pomazánku. Divná to procedura soudnická, pomyslí si milý čtenář. Ano, divná. Ale jinak u nás nikdy nebývalo, pokud jsem nevyrostl z let dětských. Otec pevně byl o tom přesvědčen, že pardousek, třeba nevinně slíznutý, klukovi, byť sebe hodnějším byl, nikdy nemůže býti na škodu. Opakoval si často a dosti originálním výkladem opatřoval slova moudrého Siracha, metla že vyhání děti z pekla.

Druhého dne ráno, když jsem si ještě košiláčkem jsa řádně byl odbyl německý otčenášek, osnoval jsem plány na vycházku novou. Ale nastojte! šaty moje, ač je matička řádně byla vyždímala, v kuchyni rozestřela a pověsila, tou měrou byly ještě vlhky, že ni pomyšlení nebylo, bych se do nich mohl nasoukati. Rozestřeny tedy na okně, kudy slunečko jasným svitem, ale dosti mdlým už žárem pozdního měsíce září vnikalo do naší jizby. Minula hodina, minuly dvě, — sestřička nevím kudy chodila užívajíc krásné pohody, — a já pořád jako šatlavář košilatý po světnici lelky chytám a nekonečnou se trápím nudou.

Tu pojednou se dvéře otevrou a pobřinkuje ostruhama do světnice vstoupí švarný strážmistr, dosti mladý ještě a přívětivého vzezření. Pozdraviv matinku přistoupil směje se primitivnému kostymu mému k osobince mé stydlivě do koutka se choulící, vyzvedne si mě na stůl a nepřetrženým sermonem maďarským chvíli do mne hovoří. Já jsem nerozuměl ani za mák. Bylť jsem z kapitálu svého maďarského valnou část už ztratil ve Svatém Hippolitě a ve Vídni, s ostatkem pak na dobro jsem zbankrotěl za celoročního pobytu svého v Bohdanči. Čím déle milý strážmistr do mne mluvil, tím určitějšího nabýval přesvědčení, že řečem jeho nerozumím. Stával se minutu po minutě chladnějším a konečně všecek rozmrzelý ode mne se odvrátil nechávaje mne státi na stole a řečí německou, ale jaksi lámanou a smutně zaznívající se obrátil k matce dávající mu na všeliké dotazy jeho nepříliš vlídné odpovědi. Konečně vstaviv si čepici na hlavu a nedbale pozdraviv

milý pan kmotr můj Pavel Csonka, jenž se prý na shledanou se mnou nemálo těšil, obrátiv se na podpatku šel po svých.

„To by takhle ještě scházelo,“ zabručela matička za odcházejícím, „abychom do dítěte cpali tu roztomilou maďarčinu. — A co ty tam na tom tyátru stojíš jako delekvent na pranýři?“ obrátila se řečí ke mně. „Dolů! Tuhle vezmi kartáč a vykartáčuj si z munduru svého ten písek. Obleku svátečního ti nedám. To si nemysli. Však je to posud vlhko, že by to člověk mohl ždímati,“ doložila hyperbolicky ohmatávajíc mé kalhoty soukenné a soukenný můj kabátec.

Nedada si říkati dvakráte popadl jsem kartáč a jal se kabátce čistiti, až mi se pot sléval po čele. Byl jsem myšlénkami už někde za branou. Když pak asi za půl hodiny matička horkou cihličkou ze šatů mých byla vypudila poslední zbytky vlhkosti, já za několik minut jsem tu stál přistrojen jako do bálu a jižjiž jsem popadal kliku, abych se dostal na vítr. Ale nastojte! Nová nehoda! Nebylo tu čepice. Ta snad po tu chvíli se hroužela v bassině zámeckého vodometu. Včera ni já ni kdo jiný jsme si na ni nevzpomněli. Za to čepice dnes se mstila proměňujíc mi obydlí v šatlavu. Neboť měl jsem čepici všeho honu jedinkou. Byla to čepice vzácná, čepice modrá, vojanská, zlatým prýmkem a zlatým střapečkem ozdobená, byla to ona čepice, kterou mě před třemi léty byl podařil onen zámožný Maďar Rábský chtějící mě živou mocí míti za svého. Z ostatního munduru maďarského byl jsem už dávno vyrostl, ale čepice vždy ještě se ochotně akkomodovala velikosti malé hlavy mé. Darmo jsem se nabízel, že si, třeba neměl čepice na hlavě, pro čepici půjdu do zámecké zahrady.

„Aby ti tam zahradník ke všemu ještě naklepal záda,“ obávala se matička snad ne bez příčiny, — neboť květiny a hudba náramně prý zjemňují mravy.

Nezbývalo nežli složiti zase kabátec s tělíčka a zaháněti si dlouhou chvílí vedle možnosti. Nenudil jsem se dlouho. Tatíček náhodou nemaje toho dne žádné pilnější práce v kovárně, když se zbližovalo k jedenácté hodině, přišel se podívat domů. Velice se tomu podivil, že za dne tak krásného zastal osobinku mou, ač uměla již tak pěkně německý očenášek, smutně pohlížející na velikolepou hnojnici naší kasárny a sám se mě jal vybízeti, — byltě jaksi velmi růžové nálady, — abych oblekna se trochu někam si šel povyskočit. Než růžového rozmaru tatíčkova bylo na krátce. Sotva že zvěděl od maminky chvíli po chvíli z kuchyně do světnice přicházející, že při včerejší vycházce mé do zámecké zahrady ku ztracení přišla vzácná čepice má, ta čepice zdobená zlatým prýmkem a zlatým střapečkem, pojednou se za-

chmuřila vlídně usmívavá tvář tatíčkova, aj a z ničeho nic už zase v ruce jeho se ocítila včerejší plácačka na mouchy, a tak chvatně se jala dopadati na má zádečka, že jsem ani neměl kdy jako včera zkoušeti, mocnější-li jest i dnes Pánbíček německý nežli český.

Když bylo po výplatě, intervencí maminčinou poněkud uskrovněné, nejdříve podle obzvláštního řádu trestního v rodince naší zavedeného pilně jest vyšetřováno, jakým způsobem jsem přišel o prýmkovanou čepici, a když vyšetřováním, jemuž jsem z částí devadesáti devíti nerozuměl, poněvadž se skoro vyhradně vedlo samospasitelkou, jediné to na jisto postaveno bylo, že čepice je ta tam, dlouhé a důkladné nastalo rokování o tom, kdy čepice nová pořízena býti má, u koho čepice pořízena býti má, a jaká čepice pořízena býti má.

Pilné rokování to nebylo ještě dospělo konce, když pojednou se otevřely dvéře a do nich osobička vstoupila mého věku, mého vzrůstu a bez mála i mé pleti a mého vzezření, a té osobičce v patách má sestřička. Na tyči dosti dlouhé vstupující klučina nesl mou prýmkovanou čepici a vesele napodoboval přičiniv levou pěsť k ústům husarský pochod. Stanuv před tatíčkem mým přestal troubiti a nesnímaje čepice své s hlavy po vojansku pozdravil a po vojansku vzpřímen ohlašovati se jal jazykem maďarským, že odevzdává šťastně nalezenou čepici. Já nerozuměje, co to klučina blekoce, hloupě jsem se na něj zadíval. Ale po chvílence poznávaje v něm Pepíčka Sajblovic, synka to nadporučíka v našem pluku, s nimž jsem se ve Vídni dosti často scházíval a pobavíval, chutě jsem k němu přistoupil a staré kamarádství se jal obnovovati. Ale že jsem to činiti počal jazykem, který jsem sám jedinký uměl, tatíček zle mě okřikl a kázal vandrovati do kouta, – pokud nebudu uměti německy. Pepíček však ani dosti málo si nevšímaje zápovědi otcovy, aby se u nás nemluvilo jinak nežli německy, řádně po moravsku mě vybídl, abych odpoledne přišel k němu zahrát si s ním v míč, a po některé chvíli vyloživ zevrubně, jak se má čepice dostala do rukou jeho, odešel.

Málo z mála čtenářů mých asi těch je, kteří by si starosti jaké připouštěli o mou čepici a její osudy. Ale žeť v posledním decennii devatenáctého století obecnou se stalo modou vzácným minoritám přednost dávati před ledabylými majoritami, neváhám o těch osudech své čepice zevrubnou podati zprávu.

Když za časného jitra toho dne, o kterém vypravuji, panský zahradník konal obvyklou svou obcházku květincem rozsáhlého parku, na nemalý div svůj na tom místě, kde byl včera podvečer z bassinu na písek vyhodil osobinku mou, na drnu spatřil

krásnou modrou čepici se zlatým prýmkem, ovšem už poněkud odřeným, a s krásným střapečkem zlatým, ovšem už prosvítajícím nitkami bělostně stříbrnými. Čepice sice byla navlhlá spadlou rosou, ale uvnitř zcela sucha. Není pochybnosti, že jsem já nahýbaje se nad ohlubeň bassinu, aby mi vzácná čepice se nesmekla do vody, opatrně ji sňal s moudré hlavy a položil vedle sebe na drn. - Čí asi čepice tak vzácná mohla býti? Toť nad slunce, abych mluvil s otcem Hattalou, bylo jasnější, že náležeti mohla jen osobě, byť ne sama sebou alespoň tatíčkem, najisto důstojníkem husarským, vzácné. I vsadil bych se o nevím co, že zahradníkovi asi dosti toho bylo líto, že dítětem vyloveným z bassinu na písek smýkl jako všední mošnou plebejskou. Ale po účinku zlá rada. Pátravým zrakem jal se přehlédatí řadů důstojníků ženatých. Těch ve Slavkově nebylo ani půl tuctu a důstojník mající synka, na jehož hlavu by vzácná čepice slušně mohla přilehnouti, byl jediný nadporučík Sajbl. Pln víry posvátné v neomylnost konjektury své, jako realistický filolog český v podvrženost Rukopisu Kralodvorského, vypravil okolo hodiny desáté synka nebo učně svého k milému nadporučíkovi, aby mu odevzdal vzácnou čepici, při čemž i přísně nařizoval, aby nepřijímal nižádné diškrece. Nebylo-li nařízení to zbytečno, netroufám si rozhodovati. Chlapec asi spíše se obával, aby za odevzdanou čepici místo nějakého toho dvougrošáka nedostal hubové polévky nebo něco ještě citelnějšího, — byloť tehdáž mezi oficírstvem přemnoho kavalírův, a dlouho na náměstí okouněl před domem, v němž nadporučík obýval. Tu ze vrat na ulici se vyrojí hromada dětí, hošíkův i děvčat, vesměs to ranních hostí Pepíčkových, s nimiž si bujný hošík hrál na zajíce nebo sic nějakou hru skotačivou, při kterých třeba bylo křepkých nožek. Zahradníkův vyslanec sotva že v roji dětském zahlídl Pepíčka mířícího tyčí jakousi, jež mu byla za ručnici, na utíkajícího před ním kluka-zajíce, rychle k němu přistoupil, čepici se zlatým prýmkem mu vstavil na čepici bez zlatého prýmku a nechávaje si všeliký vzkaz tatínka nebo mistra svého od cesty úprkem se hnal k zámku zpět. Pepíček všecek udiven ve běhu se zastavil, premovanou čepici s čepice nepremované sňal a zobracev ji na všecky strany chtěl se dáti za odbíhajícím zahradníčkem.

„Jej,“ v tom okamžiku zvolala má sestřička, jež s jinými děvčaty při zaječím lovu dělala chrta, „to je čepice našeho Januška. Proto on, chudák, nepřichází mezi nás.“

„Tak?“ pozastavoval se Pepíček. „A víš-li to jistě, že čepice je Jánošova?“

„Jistě,“ tvrdila sestra.

„Toť mu ji tedy v té chvíli doneseme,“ rozhodl se Pepíček a uformovav ze psí smečky své řadu vojáků, postavil se jí v čelo čepici se zlatým střapcem nastrčiv na tyč přetvořil v prapor a sám si na pěsť pochod troubě se vší četou svou defiloval po celém náměstí k husarské kasárně.

Co dále se stalo, vyložil jsem shora. Zapomněl-li to který z laskavých čtenářů mých, nic mu nebrání, aby si to na předešlých dvou stránkách nepřečetl ještě jednou. Já musím spěchati dále.

Pardousek jsem měl vysázený, čepice mi se divným řízením osudu zase vrátila, i ty uplakané oči mé nabývaly zase vzhledu normálního, nic tedy na pohled už tomu nebránilo, abych se nevyprostil na chvíli ze svého vězení. Ale tatíček prohlásil, před obědem že by už nestálo za to, abych kam chodil. Užitečnější prý bude, když se ještě naučím německé modlitbičce předobědní. Schlípil jsem uši a nabíral zase moldánky. Ale nebylo nic platno; zůstalo na vůli tatínkově. Přes to však, že jsem jen s velikou nechutí předříkávaná slova žvatlal po tatínkovi, za některou chvíli kratinká modlitba náležitě mi uvázla v paměti.

„A teď,“ velel otec, když bylo po říkání, zapaluje si svou dýmečku, jež mu za dobu, co mě učil modlitbičce německé, asi třikráte byla shasla, „teď naučíš té modlitbičce ještě Katynku.“

Ve mně zlostí všecko hrálo. Ale nebylo rady, nebylo pomoci. Předříkával jsem modlitbičku hlasem tak nevrlým a způrným, že mi až na mysl uvedena plácačka na mouchy a pádná její rukověť. Milý Pánbůh v tom modlení našem asi zalíbení měl neveliké.

Konečně na vysoké věži nad baštou uhodila hodina dvanáctá. Matička přišedši z kuchyně prostřela na stůl, vstavila naň pět cínových talířů s příborem, a když za některou minutu i Józa tovaryš se byl z kovárny dostavil, odříkala se nově zavedená německá modlitbička předobědní, a zasedli jsme ku frugálnímu obědu. Když bylo po postní polévce, děvečka z kantiny husarské přinesla džbánek piva, z něhož Józovi nalito jednou provždy sklenici. Ostatek tatíček ponechal sobě, leda že maminka jedním nebo dvěma loky z jeho sklenice se trochu přiživila. Józa na mne zasmušilce, jemuž oběd i přes chmurnou náladu chutnal výborně, jednou nebo dvakráte žertovně promluvil po česku, ale ihned zakřiknut byv tatínkem a poučen, že od nynějška v rodině naší se smí jediné po německu mluviti, na mlčenou se dal, a sotva že dojedl a dopil, od stola vstal a šel po svých. Já se sestrou, jakmile bylo po obědě, zalezše do koutečka šeptem jsme upřádali plány o procházku odpolední a matička, jež po všechen čas oběda zasmušile mlčela, jala se odestélati tatínkovu

postel, aby si po několikaletém už zvyku pohověl odpoledním spánkem.

„Nechej toho, matko,“ mimo nadání ji oslovil tatíček dopiv poslední kapku piva svého. „Nic po té odpolední zahálce není. Musí to přestati. Budu každý den odpoledne Januše chvíli učiti německy čísti.“

„A to si v pátek začínáš?“ trpký úsměch na rtech odvětila maminka, a bohaté dvě slzy jí vytryskly z krásných očí.

„Eh co, pátek nepátek,“ zaražen sice poněkud ale přece na svém trvaje v odvět tatíček. „Jen odkládaný sýr je dobrý.“

„No, dej Pánbůh štěstí,“ chvějícími se rty matička blahopřála ne bez ironie.

Když se stola vše bylo sklizeno, tatíček vstal a otevřel kufřík jakýsi, ve kterém s několika dymkami a jinakým zbožím vzácným sic, ale méně potřebným choval i svou bibliotheku, rozumí se, že venkoncem německou. Bibliotheka ta, jež po čas živobytí tatíčkova nedoznala žádného rozmnožení, nestonala přílišným bohatstvím. Skládalať se ze šesti nebo sedmi knih obsahu bez výminky zvěrolékařského a dosti skrovné knihy obsahující epištoly a evangelia na všechny neděle a svátky. Hodnou chvíli tatíček postál nad otevřeným kufříkem. Přemítaltě na mysli, která z jeho knih by se nejlépe hodila za první německou čítanku mou. Po letech jsem se dověděl, že té cti se mělo dostati nauce o zubech koňských; ale na konec tatíček uváživ, že by to byla jakási profanisace vědy, knihu již vytaženou zase vřadil mezi družky její a sáhl po evangeliích klada to i sobě i mně za dobré předzvěstí, že jsa křtěn po miláčku Páně německý život svůj započnu německým evangeliem. Tatínek opět zasedl za stůl, nacpal si čerstvou dýmku, zapálil, chvilku ve knize se přehraboval, až konečně „všude slovo Páně“ zabrouknuv knihu otevřel hned na první stránce a sám si přečet pozorně evangelium na první neděli adventní dýmaje při tom povolněji nežli jindy, přísným hlasem zvolal: „Januši, sem! – Ty Katynko,“ nechtěje míti svědka didaktického pokusu svého vlídně pravil k sestře, „jdi si za maminkou do kuchyně nebo někam ven.“

Ačkoli zlosť a lítosť mnou lomcovala, přece jako skrotlý deklarant vedle pánů ministrů pokorně jsem se postavil vedle tatínka.

„Čti,“ velel mně, absolvovanému slabikantovi, ukazuje na první řádek evangelia. Zamženým okem podíval jsem se na první slovo. Písmenka jsem znal všecička, neboť na české škole Bohdanecké jako tehdáž po všem ještě nerozděleném království výhradně se učilo švabachu. Ale ta výslovnosť, ta výslovnosť! Tu se naskytlo *a* se znaménkem malého *e* nad sebou, jež prý čísti bylo jako *é*,

tu zase jakési *ö ü äu* a nestvůry podobné, tu zase *z* člověk vyslovuj jako *c*, onde zas *ck* jako zdvojené *k*, tu zase *sp* čti jako *šp* a *sch* jako *š* a k tomu ke všemu syllaby skoro napořáde zavřené nepřehlednou řadou souhlásek, kdežto v té milé češtině skoro napořád syllaby otevřené.

Mně z té četby německé šla hlava kolem a tatíček po každém slově se stával netrpělivějším a netrpělivějším. Několikráte mnou již za tu chvíli, co jsem vstupoval na práh chrámu mluvy samospasitelné, tak důkladně zacloumal a zalomcoval, že mi až praštělo v kostech. Oči se mi kalily víc a více slzami, hlas se přerušoval vzlykotem. To mi vykládáno za vzdor a lenivosť. Když pak jsem všecek důkladně na mysli pomaten i jakési sprosté *a* nepoznávaje za *e* je četl, tatíček: „Otevřeš-li pak oči?“ na mne vzkřiknuv levicí mi náhle hlavu tak prudce naklonil ke knize, že jsem jí se velmi nemile dotknul nosem, z něhož mi se crkotem spustila červená.

Bohopustý řvánek můj přikouzlil matku z kuchyně a bylo po učení. Prudkého výstupu, jenž se tu mezi tatíčkem a matičkou odehrál, nemohl jsem si hrubě všímati jednak pro zlou náladu duševní, jednak proto, že jsem dlouho koupati musil ve studené vodě porouchaný nosík svůj. To však pamatuji, že mě tatínek všecek rozmrzelý do kovárny odcházeje prohlásil za tupého špalka, z něhož prý jak živo nebude nic chytrého. Martyrium mé alespoň ten blahodárný účinek mělo v zápětí, že tatíček víckráte se nepodjímal při mně úkolu kantorského. Ve příčině špalkovství mého zdá se, že přece nepokládal úsudek svůj za neomylný a konečný, čehož důkaz podal tím, že ještě téhož dne o večeři na malou radosť mou a snad jen na udobřenou matičky posud hněvivé prohlásil, že mi se ohlédne po nějakém řádném učiteli němčiny.

Než prozatím o té němčině dosti; však na ni dojde co neviděti zase.

V neděli nejblíže příští vzala mě matička s sebou na ranní.

„Viď, Janušku, to je divný kostel,“ pravila ke mně, když jsme se sbližovali k domu Páně jaksi na výstrkov danému. „Ale tak to je na tom světě. Když si velicí pánové něco zamanou, musí se jim státi po vůli, byť nevím co bylo.“

Slovy matčinými zvědavost má silně byla vzrušena, nedošla však ukojení, neboť právě jsme již vstupovali jakýmsi podloubím několika sloupy mohutnými neseným dovnitř kostela. Než ani po službách Božích mi se neudálo zvěděti, co matka myslila ve příčině Slavkovského kostela. Sešlať se zajisté po mši svaté s několika známými paničkami, mezi nimiž hovořivá Lenorka Hromádková byla, a začala si s nimi chvilkami postávajíc všelicos povídati. Paní Lenorka si však více nežli diskursu s paními hleděla

mne a náramnou z toho měla radosť, že jsem jí už ledaco rozuměl a ledacos ledajak po německu odpovídal. Ačkoli zajisté tatíček mě za špalka byl prohlásil, přece za ty tři dni Slavkovského pobytu mého té němčiny mi se již hodná trocha vybavila v mozku. Jestiť ostatně dostatkem známo, že právě nejtupější špalkové čeští znamenitými se stávají Němci.

V té co já s paní Lenorkou asi dva kroky za hovornými paničkami se ubírám po náměstí, za námi zašustí dlouhý řasný šat ženský, zašustí vedle nás mladistvá dáma jakási ruce upjaty mající v hebounkých rukavicích, hlavu přiozdobenu vzácným kloboukem aksamitovým a dlouhým pérem pštrosím, z klobouku krásná vyzírala tvář vroubená po skráních bohatým pramenem plavých vlasův uměle zkadeřených.

Krasavice nevšímajíc si paní Lenorky ostře se podívala na paničky o krok o dva před náma jdoucí, kývla na pozdrav lehounce hlavou a bystrým krokem šustěla dále. Paní Lenorka vedoucí mne za ruku náhle zbledla jako křída, ruka a zesinalé rty se jí třásly, a najednou tak hlasitě si odplivla, že paničky před náma jdoucí bezděky se ohlédly.

„Pro pána Boha, je-li Vám něco?“ zděsila se jí má matka.

„Nic, nic,“ kvapně odpověděla Lenorka.

„Toť snad smíme gratulovati?“ čtveračivě se otázala panička mladá, tílka buclatého, jež vedle mé matky šla.

Lenorce vytryskly slzy z očí. Ledabylo pozdravila a rychlými kroky ubíhala pryč. Paničky začaly si tichounce mezi sebou šeptati jedna druhé nosy strkajíce téměř do úst, a když se byly do vůle našuškaly, různými stranami se rozešly. Já pak zahlídnuv na náměstí Pepíčka Sajbla s několika jinými klučíky hned od maminky jsem se odtrh', – ovšem že s její dovolením, neboť jsem byl přece jen chlapečkem hodným, – a pokud hlad mne nepudil domů, s kamarády novými všelico jsem kutil a tropil. Před jedenáctou hodinou však dožaduje se krajíce svého byl jsem už doma. Touže dobou i tatíček se vracel ze mše vojanské.

„Víš-li pak,“ oslovila jej matka, „že děti zejtra už mají školu?“

„A co je víc?“ flegmaticky jí odpověděl otec.

„No, snad jich tam nepošleš jako sirotečky neohláse jich panu rechtorovi?“ durdila se matička.

„Musejí-li býti ohlášeny,“ nevrle odtušil tatíček, „ohlas si je sama.“ – Neměltě ke škole, když nebyla německá, nižádného respektu.

Matička zlostně bouchla dveřmi do kuchyně vedoucími, a tatíček otevřev onen kufřík, ve kterém choval své dýmky a svou bibliothéku, vyňal z něho cosi knize i podobného i nepodobného.

Podobno knize ono cosi tatíčkem z kufříka dobyté bylo tím, že se to skládalo z veliké hromady listů dílem potištěných, dílem popsaných, a nepodobno to bylo knize, že skoro každý list jiného byl formátu a rozličné barvy počínajíc od pergamenově žluta až do popelava a běla, jak kdy který list za let dávnějších nebo pozdějších do podivného kodexu toho se byl dostal a primitivně k ostatním obyčejnou nití, jindy bílou, jindy černou neb i červenou a strakatou byl přišit. A ne méně rozmanit a pester jako zevnějším tvarem milý kodex byl obsahem, o čemž arci jsem se dověděl až po některém ročku. Vedle jarmarečních písniček českých byla tam i tištěna marianská „Tisíckrát pozdravujeme tebe“ a psaná „Kdož v ochraně Nejvyššího“ s postní „Již jsem dost pracoval,“ vedle dvou nebo tří tištěných mešních písní německých, byly tam i kuplety psané vlastní rukou tatíčkovou, které si s nápěvy byl zapamatoval z frašek čas ob čas provozovaných od kočujících společností divadelních nebo Vídenských pěvců lidových ve Wurstelpráteru. Slovem, obsahoval podivný ten kodex strakatou směsici písniček a písní německých i českých. Tatíček, byl-li dobrého rozmaru, zvláště po nedělní nebo sváteční večeři rád si zazpíval. Sluchu byl, ačkoli rok po roce od rána do večera kladiva mu zvonila do uší, přece vpravdě hudebnického, a lahodného hlasu záviděti mu mohl leckterý vyšetalý tenorista z kruchty nebo z divadla. Ale zabíhám trochu daleko. Odpusť, milý čtenáři. Jsemť už člověk starý a nevidím si dobře . . . . na cestu.

Onen přepodivný kodex tedy tatíček vyňav z kufříka rozložil před sebou a zvučným hlasem prozpěvovati se jal mešní píseň německou »*Hier liegt vor deiner Majestaet.*« Mně se tatíčkův zpěv velice líbil a tiše naslouchaje postavil jsem se před něho. Jako všem umělcům i tatíčkovi toto uznání zpěvácké dovednosti jeho, byť němé, velice zalichotilo.

„Chtěl-li bys zpívati se mnou?“ oslovil mě velmi laskavě, když dvě nebo tři sloky byl přezpíval.

Pokynul jsem němě hlavou. Ihned otec verš za veršem mi předříkával zřetelně a jasně jako vůdce poutnický a verš po verši hlasitěji se mnou zpíval. Shledával, že mu svým diškantem dobře trefuji do noty a že i pro slova chovám dobrou paměť. Horlivěji a horlivěji po sloce první předříkával verše sloky druhé a třetí. Ale když docházelo na čtvrtou, já jsem toho prozpěvování začínal už míti dost a všecko pobízení a domlouvání, s počátku dosti laskavé, čím dále však tím přísnější a příkřejší zůstávalo marným. Ba došlo i na pohrůžku, že mi opět zatančí plácačka po zádech. Na štěstí tou dobou matička přišedši z kuchyně jala se chystati na stůl, dostavil se náš Józa, a bylo v kalendáři živůtka mého o jeden kritický den řádu prvního méně.

VIII.

. . . . Pojď, o synu drahý,
použij své mladosti;
chceš-li žíti život blahý,
vstup do chrámu moudrosti.

Bol. Jablonský.

„No jak?“ maminka, jež po všechen oběd skoro slova nepromluvila, zasmušile se otázala tatíčka dopíjejícího ze džbánu nedělního, držícího v sobě dvojnásob truňku džbánečka všedního, „dovedeš-li ty děti panu rechtorovi?“

„Víš-li co, milá matko,“ po některé chvíli roztazu otec čelo nabíraje potutelně odvětil, „odestel mi na chvilku. Jsem dnes nějak nesvůj. A ty, Januši, vytáhni zpod postele *štýflknecht* a podej mi ho sem.“

Matička hněvivě rozestýlala postel, mně pak, jenž jsem neznaje štýflknechta pitomě se díval vůkol, sestřička hlasitěji, nežli třeba bylo, pošeptala: „zouvák máš tatínkovi podati.“

„Vždyť to povídám, že jsi hloupý špalek,“ tatíček zaslechnuv výklad sestřin ke mně pravil, když jsem mu zouvák postavil před nohy, „tvá sestra, tak malá ještě, ví, co to je *štýflknecht*, a ty, tak veliký klacek, ty to nevíš. Inu, jsi hloupý špalek.“

Mně samému v tom okamžení se zdálo, že jsem hloupý špalek. Co na světě může býti přirozenějšího a samozřejmějšího, nežli že štýflknecht je zouvák? A jak vůbec člověk za špetku vtipu mající může nevěděti, co je štýflknecht? — A vždyť jsem to krásné jméno slýchal už ve Vídni, rozpomínal jsem se.

Co já tak na mysli uvažuji o své hlouposti, matička z almary a z velikého kufru, od něhož jsem v Debrecíně byl klíč hodil do studně, všeliké šatstvo i své i naše dětské vyndávala a kladla na stůl, a když to zboží všecko měla pohromadě a sobě v náručí vloženo, „Do kuchyně!“ komandovala, „i ty hloupý špalku i ty moudrá Libuše. Necháme tatínka, ať se vyhajá; je dnes nějak nesvůj.“

V kuchyni nás obě děti matka co nejbedlivěji umyla a učesala, převlekla do svátečních šatův a konečně sama, co měla nejparádnějšího, oblekla, pospíšivši pak do světnice rychle se podívala do malého zrcadla, před nímž tatínek si časně ráno bradu byl oholil, a již jsme byli na cestě k panu rechtorovi. Matička byla zasmušilá, a pokud jsme nedostoupili temene návršíčka proťatého dlouhou a vysokou zdí, za níž se rozkládala zámecká zahrada, nepromluvila ni slova.

A když širé prostranství před námi se rozkládalo, poučovati se jala matička slovy: „Tamhle zadu v koutě ten pěkný dům o jednom patře je škola. To budete míti do Božího kostelíčka

hezky daleko. Ale což je velikým pánům po drobných dětech! Jsou to beztoho jen děti selské a leda chudých řemeslníkův a malých měšťánkův. Ať si mrznou v zimě a plíce si vydýchají dlouhými špacíry do kostela.“

„Co to povídáte, maminko?“ udiveně jsem se tázal nerozuměje ni dosti málo slovům matčiným, ačkoli ke mně promlouvala česky.

„Vidíš,“ ujala se matička slova v odvět, „uprostřed tohohle placu před léty stál Slavkovský kostel. Není po něm ani stopy. Byl to prý kostel krásný, veliký, s vysokou věží. Bylo ji viděti na míle cesty. Ale to panu knížeti tamhle v zámku nebylo po chuti. Stínila mu prý nevím čemu v zámku a umyslil si, že věž i s kostelem dá strhnouti a srovnati s prstí. Žádal o to za dovolení císaře pána. Ale císař pán je pán pobožný — Bůh mu dej slávu a dlouhé panování; pomodli se za něj každý den otčenáš — a nedovolil, aby kostel byl sbořen. Ale co? Páni jsou páni a neupouštějí tak snadno od zámyslů svých, byť byly sebe divočejší. Přišel na nás Francouz, uvelebil se ve Vídni, a když tady u Slavkova byla ta hrozná patálie, co jsem vám o ní povídala, do kostela nejen plesírované vojáky dali, ale i koně. Chrám Páně proměněn ve stáj. A zatím milý pan kníže, co v tom zámku zůstával, tam dole co jsme byli dnes ráno, dal vystavěti tyátr; — však to posud alespoň zvenčí vypadá spíše jako tyátr nežli jako kostel — a číhal jen na příležitost, aby starý kostel sbořil a kostel udělal ze svého tyátru. A když ti bezbožní Francouzi zase byli odtáhli a kostel znova měl býti vysvěcen, tu najednou v noci kostel v jednom plameni a kdo přišli hasit, odháněni knížecími sluhami, jako by to byli zloději nebo loupežníci. Kostel vyhořel na dobro a jacísi moudři páni z Brna prohlásili, že mu není pomoci, že se sboří docela. To byla voda na mlýn pana knížete. Rychle dal upraviti ten tyátr, co jsme tam ráno byli, na kostel, podle něho dal postaviti zvonici, za kterou by se i v Pardubicích styděli, za několik neděl krásný starý kostel i s tou vysokou věží byl sbořen a s prstí srovnán, a panu knížeti na konec se dostalo ještě pochvaly a já nevím jakého vyznamenání, že nový kostel vystavěl jako do foroty. Inu ano!“ zakončovala matička své vypravování, „velkým pánům odměny se dostává, zač by člověku sprostému se dostalo třeba šibenice.“

„To ten kníže byl ještě horší,“ rozhorleně jsem zvolal, „nežli parchant Žižka, jenž zbořil Kunětický zámek.“

Matka nechala delikátní tu otázku nerozhodnutou, neboť jsme právě vstupovali do předsíně školní budovy. Z přízemní světnice po levé ruce ozývaly se líbezné tóny piana horlivě a dosti obratně tepaného a nepřestávaly ani zvučeti, když matička — ovšem

skoro neslyšitelně – byla zaťukala na pootevřené dvéře a s náma vstoupila do přívětivé světnice, ne nádherně ale dosti vkusně upravené. Pan rechtor Hrbáček nemaje tušení o přítomnosti naší zády k nám obrácen stál u piana nad děvčátkem asi dvanáctiletým, v němž jsem později poznal jeho dcerušku, a horlivě levicí taktuje šlapadlem pravé nohy tolikéž do taktu poklepával podlahu. Najednou však prudce sebou trhnuv *á dé fis* hlasitě zvolal, *á dé fis!* A když dceruška po malých přerývkách vždy cosi jiného brala, sám na klavesy ono nešťastné *á dé fis* několikráte udeřil a kázal dcerušce několik taktů bráti od repetice. Okamžik ten matička uznávala za vhodný, aby pozakašláním oznámila naši přítomnost ve světnici. Pan rechtor Hrbáček rychle jako čamrda se obrátil na podpatku a zdvořile matku veda ke starému divanu, někdy snad dosti pěknému, toho času však už velmi vyrudlému a leckterou trhlinkou probleskujícímu, tázal se jí, čeho si přeje.

„Kolik je tomu chasníčkovi?“ přívětivě se usmívaje tu na mne tu na matičku tázal se pan rechtor zvěděv příčinu matčina příchodu.

„O vánocích mu bude plných sedm,“ zněla odpověď.

„A chodil-li už do školy?“ tázal se pan rechtor dále.

„Učil se celý rok u dědečka svého v Bohdanči a umí už i trochu čísti.“

„Oho!“ podivil se pan rechtor nejevě ni nejmenší touhy, aby se ve příčině geografické polohy toho milého Bohdanče, jež mu sotva byla dokonale známa, poněkud orientoval.

„A zpívati také už umí,“ pochloubala se matička.

„To jako ti vrabečkové na střeše,“ nedůvěřivě zavrtěl hlavou pan rechtor a zasmál se.

„Ó ne, prosím,“ trochu popuzena jemu v odvět matička. „Janušek zpívá podle not.“

„No tož uvidíme,“ horlivě zvolal pan rechtor. Vstal od stola, přistoupil k pianu, na němž ohromný stoh všelijakých partes se věžil, jistou rukou sahl do jakési menší hromadečky a vyňav z ní malý lístek notový mně vložil do ruky. Přehledl jsem svou partesku a na první pohled uznamenal, že to před sebou mám na prvním řádku prostou škálu do *Cé dur.* Nicméně jen ostýchavým hlasem a slabým jsem začal prozpěvovati své *cé dé é ef* a tak dále nahoru a zase dolů. Pan rechtor nabíral čelo a pozorně naslouchal.

„Kurážně, Janušku, kurážně!“ pobízela mne matička, a já dodav sobě srdce zvučným a pevným hlasem škálu nahoru dolů jsem přezpíval k úplné spokojenosti, ba skoro na podiv pana rechtora. Přisedl k pianu a jal se jednotlivé tóny porůznu, ale do melodie seřaděné bráti, já pak je zcela jistě a zprávně vy-

stihoval hlasem. Pan rechtor, když poznal i sílu i lahodnost i objemnost hlásku mého, byl všecek u vytržení a na místě prohlásil, že si mě vezme do třídy druhé, třeba to snad ve čtení a ve psaní trochu kulhalo.

Co pan rechtor nevím už o čem hovorem se bavil s maminkou, já za jeho zády jsem přistoupil k pianu a prsty polehounku nejprve, dál a dále pak i trochu směleji jsem přitiskoval ke klávesům a kabinetní kousek umění svého »*To jsou koně, vrané koně*« jsem si počal břinkati. Pan rechtor sebou pojednou trhnul a vida, že to koncertuji já, „ajaj,“ zvolal, „snad, chasníčku, neumíš i na piano hráti?“

Stydlivě sklopiv oči opouštím nástroj lahodně znějící, matička však všecka jedna blaženosť, „I na piano jej už naučil trochu nebožtík dědeček. Škoda věčná té hlavy, že už hnije. Mohlo z toho dítěte něco býti,“ doložila a šátkem si utírala slzy, jež jí se mimoděk vyronily z očí.

„No, no,“ chlácholil ji pan rechtor. „Však on se Janušek váš ve světě neztratí,“ a mluvě takto mě štípl do buclaté tváře. „Umí toho na svůj věk dost a dosti.“

„Umí už i latinskou ministranci a ministruje pánům páterům,“ matička čím dále tím více rozjařená pochvalami, kterých mi se od pana rechtora měrou tak štědrou udělovalo, popouštěla chlubivosti uzdu.

„No, to ho páter Cyril bude míti rád,“ odtušil potutelně se usmívaje pan rechtor. „Odešli mu zrovna letos jeho dva ministranti, jeden na krejčovinu, druhý na ševcovinu. Hned zejtra mu povím, že má po nouzi. Ale Janušek snad teprve ministruje při misále?“ stále se usmívaje pozastavil se pan rechtor.

„Ó ne!“ horlivě matička rozptylovala nově vzešlou pochybnosť. „Ministruje už i při konvičkách, ba i sám jeden, a má pěkně vyšívanou komžičku s těžkou hedvábnou pentlí.“

„Toť bude vítán dvojnásob,“ bezděky opět se usmívaje podotknul pan rechtor, „když si přinese do nové služby i nový mundur.“

Sestřička po všechen čas, co pan rechtor se bavil se mnou a s maminkou, netrpělivě přešlapovala z nožky na nožku těžce nesouc, že se o ní maminka posud ani nevzmínila, a konečně přivinuvši se až k mamince samé poškubávati ji začala za šaty. Matinka vstala z pohovky a díky činíc panu rechtorovi za tolikerou jeho laskavosť a vlídnosť měla se k odchodu.

„A já také budu choditi do školy,“ ozvala se sestra pojednou fňukavým hláskem, z něhož však více zlostička nežli lítosť nějaká vyzvukovala.

„Ty, holátko, máš na školu ještě času dost,“ hladě ji po hlavě prohodil pan rechtor.

„Nemám času dost,“ vzdorně sestřička na to. „A tatínek povídal, že budu choditi do školy.“

„I to je ten tatínek na tebe zlý,“ v odvět žertoval rechtor.

„Ba to je tatínkův mazánek,“ podotkla matička.

„Asi jako Janušek maminčin,“ škádlil rechtor.

„Ale může-li to býti,“ zamlouvala matička kritickou poznámku páně rechtorovu, „prosila bych, abyste toho diblíka přijal.“

„Inu s pánem Bohem!“ odbýval nás rechtor dlouho ze své muziky vyrušovaný již u samých dveří. „Ať tedy přijde. Ale bude choditi s malými k panu preceptorovi.“ — — —

Matička ze skvělé pořízené byla všecka rozradostněna. Oči jí zářily jako o nově na nezachmuřeném nebi hvězdy.

Daleko za meze nástinu životopisného bych zabíhal, kdybych zevrubně vypisoval, jaké účinky v malé domácnosti naší v zápětí měla ona tak šťastná pořízená maminčina ve příčině školy a kostela. Tatínek se na mne stával den po dni vlídnějším a laskavějším, a když jsem do dvou neděl o všem, čeho třeba bylo doma, hbitě již brebencoval po německu a za dobu tu kratinkou dokonce i německou píseň *Hier liegt vor deiner Majestaet* od konce do konce z paměti uměl i říkati i zpívati, — předříkávala mi ji maminka, když tatínka nebylo doma, — na veliký div můj o jarmarce nejblíže příštím mě podařil dvougrošákem, abych si koupil ořechův a perníku a jiných lahůdek do vůle. Za takový kapitálek tehdáž se už mohlo něco poříditi. Matička, když první pokusy didaktické se byly potkaly se zdarem tak neočekávaně dobrým, učila mě i čísti německy, a žeť se náležitě uměla ustřídmovati časem a nikdy na učení mne nepozývala, když mysl mi stála po hraní, za několik neděl jsem tatínkovi vždy nebyv na to ani pozýván i epištolu německou přečetl i evangelium. Za takovéto vzorné chování mé dostalo mi se o vánocích, když jsem v Slavkově slavil první a poslední svátek svůj, neobyčejně skvostného vázaného. Koupiltě mi tatíček pěknou mladou kozičku.

„Kozičku!“ ohrnuješ asi nos, milý čtenáři. „To je toho!“ — Nesuď, brachu, soudem tak ukvapeným. Nebylať má kozička jen tak leda kozičkou. Nehledíc ani k tomu, že bílá srsť její velmi pravidelnými a symmetricky se rozkládajícími skvrnami černými byla pokryta a že očka čiperně hleděla na svět, i čelo její se honosilo řídkou při kozách ozdobou, totiž čtyřmi pěknými rohy, z nichž prostřední dva s čelním podstavcem způsobovaly pěkný trojúhelník rovnoramenný, zevnější pak na způsob dvou kadeřů na dámské hlavě se stáčely za uši. Aby mi kdo tenkráte, když jsem darovanou sobě kozičku jako děťátko nosil v náručí,

byl řekl, jaký pro kozičku za nedlouho budu míti zármutek! . . . Ale pryč z Theokritského toho ovzduší a vraťme se zas o několik honů zpět na půdu střízlivé reálnosti.

Ve škole velice mi se zalíbilo. Pan rechtor, ačkoli rákosky nepouštěl ani minuty z ruky, – bylať tehdy rákoska jedinou pomůckou vyučovací na škole národní, – a metla jakkoliv ustavičně hrozivě visela na jednom kolíku tabule školské, přece ni jednoho instrumentu ni druhého nikdy neužíval jinak nežli za přestupky kalibru trochu hrubšího, a za to ne sic ohnivě ale ani liknavě vykládal a vyučoval. Jen když nás deset nebo patnácte vyvolenců svých ve zpěvu cvičil, leckdy leckterému buď kotník ukazováčku jeho, nebo, dopustil-li se chyby hrubší žáček už cvičenější, i smyčec houslí páně rechtorových citelně dopadl na hlavu. Kdo na světě do muzikanta pravého by se nadíti směl takového flegmatu, aby muzikantský hřích nepotrestal hned za tepla? Vždyť co muzikant pravý, kdyby místo dvou rukou měl tři, sám sobě za každou chybu by vyťal pohlavek.

Co nám ve příčině vyplácení hotovými dlužen zůstával pan rechtor, svědomitě, ba i s hojným úrokem vynahrazoval pan preceptor, čili učitel mladší. Příležitosti k tomu se mu dostávalo dosti často, neboť pan rechtor Hrbáček si rád za zdravého těla zastonal. Kdykoli tak se stalo, výrostek některý ze třídy druhé poslán jest do třídy první za supplenta a pan preceptor se chopil rákosky u nás. Rákoska pak obyčejně za dvě hodiny tak se roztřepila, že dána býti musila na odpočinek, a pan preceptor nákladem asi vlastním pořizoval rákosku novou. No, ale ten blažený cit bušiti jako pán na chrámpáně malým otročkům také přece, ne-li za víc, alespoň za dva krejcary šajnu stál.

Jaksi uprostřed mezi panem rechtorem a panem preceptorem stál velebníček, jenž čas po čase přicházel učit nás svatému náboženství. Byl ze tří kaplanů nejmladším. „Že ze tří?“ podivuješ se, milý čtenáři. – Ano, ze tří. Neboť tehdáž o pány pátery nebylo tak zle jako po roce padesátém, kdy jen zřídka lidem se ctí odbyvším školy latinské ze zvláštního vnuknutí Ducha svatého přišlo na mysl státi se knězem místo Bachovského husara. Pročež i ve Slavkově, ač farnosť nebyla příliš velika, kaplanů bylo nadbytkem. Páter Cyril, – tak se jmenoval náš pan katecheta, – zpravoval se asi zásadou *medium tenuere beati.* Neměltť ani oné andělské trpělivosti, nebo chcete-li, onoho flegmatu olympského, kterým pan rechtor se vyznačoval, ale byl i dalek oné nevrlé prchlivosti, jejíž účinků jsme zakoušeli v hodinách páně preceptorových. Já jsem se stal za krátko miláčkem pátera Cyrila, neboť jsem mu ministroval obratně a horlivě a

mimo to nadán jsa šťastnou pamětí výklady jeho snadno jsem si osvojoval i dlouho choval na skladě. Ba když jednou, což ovšem se přihodilo až kdysi v pozdním létě roku následujícího, biskupský pan vikář odkudsi přijel na visitaci, o zkoušce z náboženství páter Cyril mnou slavil pravý triumf. Dostalo mu se pochvaly plný koš.

I mimo školu čím dále tím více mi se dařilo. Za krátko měl jsem kamarádů valný houf, a pokud povětrnosť nastalého podzimku tomu dovolovala, hrou na vojáky, běhy o závod a jinakými zábavami tělo tužícími a mně výborně k duhu jdoucími jsem se pokřepoval do vůle. Nejvíce mezi soudruhy svými jsem si oblíbil Josífka Sajbla, synka obstárlého nadporučíka, s nímž už ve Vídni jsem se několikráte byl vídal. Jen to mi při něm poněkud proti mysli bylo, že, kdykoli jsme si na vojáky hráli, místo důstojnické vždycky vyhrazoval sobě a nikdy ani na chvilku postoupiti nechtěl mně, kterýž jsem přece měl skutečnou čepici oficírskou se zlatým prýmkem a se zlatým střapečkem. Abych se domohl oficírské šarže i spiknutíčko jsem několikráte zosnoval pozývaje si na hry hošíky na místa méně obvyklá. Že jsem však osnuje spiknutíčka ta větším dílem sestřičku měl důvěrnicí plánů svých, zřídka kdy mi se záměr můj vydařil. Objevovalť se zajisté jako náhodou na umluveném místě i Pepíček a bylo po mém oficírství. Přestával jsem zase na kaprálství nebo na trubačství, kteréhožto důstojenství posléze jmenovaného Pepíček mi pro zvučný a vytrvalý hlas obzvláště rád udílel. Jednou však, — bylo to již kdysi v listopadu; škaredivý den a každou chvilku hrozící deštěm schyloval se k soumraku, — Pepíček spiknutí mé na něho za vzpouru vyhlásil, kázal mě sjímati a spoutati a odsoudiv mě na práčata postavil asi deset nebo dvanácte klučíků do dvou řad proti sobě, ozbrojil je otřepanými a zkrvavenými pruty sebranými na nedaleké louce, kde ráno voják jakýsi desetkráte vzhůru, desetkráte dolů třemi sty muži mrskán byl běhaje ulicí, — tentě byl oficielní název exekuce tehdáž u vojska z míry oblíbené, a mně chuďasovi bylo ulicí tou Pepíčkem způsobenou tolikéž probíhati desetkráte vzhůru, desetkráte dolů. Ve mně bylo již tolik discipliny vojanské, že jsem se krutému trestu nic neprotivil. Ale když mě, co resignovaně ulicí probíhám asi po páté, některý z pánů kluků-vojáků prutem svým šlehl ne po kabátci řadícím mě na ten čas mezi tlustokožce, nýbrž po boltci muzikantského ucha mého, až mi na něm okamžitě naskočila hodná modřina, já čertu dávaje všecku vojančinu i vojenskou subordinaci vytrhnu se z řady hrajících a se řvánkem jednoročního bulíčka hodným uháním domů. Štěstí, že tatíček byl ještě ve své kovárně. Bylo by se, jakož byl povahy poněkud

popudlivé, sotva obešlo bez citelného nádavku civilního k martyrii mému vojanskému.

Jakmile nastaly dlouhé podzimní večery, několikráte do téhodne matička nás děti brávala s sebou na návštěvu ke známým paním »*od štóbu*«, nejčastěji k paní sedlářové Duškové, rodilé Vídeňance, oné to mladé paní buclatého živůtka, o níž jsem se vzmínil před chvíli vykládaje o nedělní příhodě paní Lenorky na zpáteční cestě z Božího kostelíčka. Byla jako všecky Vídeňanky velmi hovořiva a nás děti měla velice ráda. Podstrkovala nám na pohoršenou maminky, jíž mlsání bylo protivno, všeliké lahůdky. Mívala jich ustavičně na skladě a sama je pleskala nemálo si zakládajíc na umění svém, nabytém v kuchyni knížete Metternicha, kdež některý roček se učila kuchařkou, jako by se státi měla hospodyní na nějaké hodně bohaté faře.

Nebylo jedné návštěvy naší u ní nebo její u nás, aby o té kuchyni knížete Metternicha byla nemívala široké výklady. Ne méně často, ba pokud osobinky mé se týče, daleko častěji nežli paní sedlářová, již od nynějška za tou příčinou, že jí matička má za několik měsícův u prvního a za potomních let asi desetkráte posloužila u dětí jejích svatým kmotrovstvím, prostě nazývati budu kmotrou Duškovou, pozývala nás, nebo vlastněji řečeno, mne k sobě paní Lenorka obývající s kmotrou Duškovou v témže velikém domě aerárním na náměstí, kdež i hlavní stráž byla i vojanská šatlava s panem profósem a plukovní kancelář. Tatíček těm našim návštěvám u obou paniček zvláště proto byl povděčen, že jsem se já u nich jak náleží utvrzoval v němčině.

Když jsem jednou dopoledne zase sám návštěvou přišel k paní Lenorce, zastal jsem ji jaksi uplakánu a ve tváři velice pobledlu. Jakmile mě zočila, rychle přistoupila k jakés almárce a nutíc se do smíchu do obou kapes kalhotek mých mi nacpala svatojanského chleba a perníkových tretek, že mi se obě naduly jako kovářské měchy. A když to ono byla promluvila, jen aby řeč nevázla, z čista jasna se mne otázala, kamarádím-li se také s Jindřichem Glosem.

„Kamarádím,“ já v odvět. „Je to hodný hoch a pěkně si umí hráti na vojáky. Pepík Sajbl povídá, že je to nejlepší jeho voják.“ —

„Býváš-li často u něho v domě?“ paní Lenorka zase.

„V domě jsem u něho nebyl ještě nikdy,“ já na to. „Hráváme si jen před domem nebo za kostelem.“

„Je to hodný hoch. Choď tam k němu do domu,“ domlouvala paní Lenorka. „Zvláště když pod večer už je zima, bude ti tam lépe, nežli kdybys se toulal po ulici s jinými rozpustilými kluky,“ dodala pečlivě. „Ale doma mamince a tatínkovi nic neříkej,

že tam budeš choditi. Až se ti zachce svatojanského chleba," propouštěla mě paní Lenorka, „přijď ke mně zase."

Slíbiv, že se zachovám podle Lenorčina přání, odešel jsem a věren danému slovu jako starosvětský kavalír v tuhé jsem vstoupil kamarádství s milým Jindřichem, švarným to hochem, o rok neb o dva mne starším. Appetit na svatojanský chléb u mne se dostavoval velmi často, tudíž i mé návštěvy u paní Lenorky byly neřídky.

Za takové dopolední návštěvy paní Lenorka se mne jednou jako maní zeptala, má-li Jindřich sestru. A když jsem přisvědčil, „Je malá," jakoby hádala, prohodila Lenorka. „Chodí prý s Katynkou do školy."

„Ó ne," opravoval jsem naivně pokryteckou paní Lenorku; „je už velika. Je větší nežli má maminka."

„A je-li hezka?" nutíc se k úsměvu třesoucím se hlasem zvídala paní Lenorka.

„Velice hezka," pochvaloval jsem já.

„Hezčí-li nežli já?" jak mohouc vzlykot tajíc na další exámen mě brala paní Lenorka. A já človíček co do galanterie patrně už od narození nejapa, „Ó to věřím, že hezčí," dím. „Má hezčí vlasy nežli vy a je větší nežli vy."

Sotva že jsem dopověděl, milá Lenorka propukujíc v zlostný pláč, „Kliď mi se s očí, šeredný kluku," zvolala. Ať ti svatojanský chléb dává ta krásná slečna Róza — *die miserable Hur'.*"

Všecek udiven a ustrašen z toho, v jakého draka mi se pojednou obrátila tak milá a něžná jindy paní Lenorka, jak opařen bral jsem se loudavým krokem ke dveřím. Ale nežli jsem ještě sáhl na kliku, paní Lenorka přiskočivši ke mně prudce mě pojala za ruku a vlekla do světnice zpět.

„Což bys myslil", chlácholila, „že se na tebe hněvám opravdu? Nebuď hloupým. Mám tě posaváde ráda. Tu máš kus svatojanského chleba. Více dnes nemám. Vynahradím ti to jindy. Ale pověz mi, nebývají-li tam u Glosů někdy pod večer nějací cizí pánové?"

„Bývají skoro každý den," nesměle já v odvět.

„A kdo to jsou, kdo to jsou?" dychtivě zvídala paní Lenorka.

„Jeden jest oficír. Ale ten tam bývá zřídka kdy. Je černý jako cikán. Toho nemám rád . . ."

„A druhý, druhý?" vždy touže dotírala paní Lenorka. „Viď, ten je proti tomu cikánovi bílý jako labuť a hezký jako panenka."

„Ano, je hezký — jako malovaný," přisvědčil jsem nemaje tušení, jakou bolesť způsobuji žárlivostí vzmítané paní Lenorce.

„A znáš-li jej?“ chvějícím se hlasem zvídala.

„Jak bych neznal?“ čiperně já na to. „Vždyť vy jej znáte také,“ důmyslně jsem připojil. „Je to váš pán.“

Lenorka skřípajíc zuby několikráte prudkými kroky přeměřila světnici a křečovitě si tiskla pravici k srdci. Při tom několikráte jí přes sevřené rty se přesmekla slova *miserable Hur'*.

„A co dělá ten hezký pán s tou krásnou slečinkou?“ po hodné chvíli se zas otázala cedíc slova mezi zuby.

„Nevím,“ zněla flegmatická odpověď má. „Vezmou vždycky svícen se stolu a jdou do druhého pokoje ostavujíce nás po tmě.“

„Pravda, všecko pravda, jak mi to madame Sápletal“ (rozuměj pajmáma Zapletalová) „o něm vykládá,“ zahořekovala ubohá Lenorka, oběma rukama si vjela do nedlouhých vlasů svých a s očima vytřeštěnýma a divoce svítícíma prudce přebíhala po světnici. --

„Dávej mi na ně pozor,“ po některé chvíli, když se poněkud na mysli byla sebrala, nařizovala mi paní Lenorka. „Na toho černého ne, ale na toho bílého dávej pozor, a co uvidíš a uslyšíš, přijdi povědět mně.“

Všecek pitom z výjevu toho bral jsem se domů. Táhlo již silně na dvanáctou.

„Kde, kluku, takovou dobu vězíš?“ hněvivě se na mne obořila matička.

Věc, jež mi bez toho po cestě od paní Lenorky domů mozkem vrtala, nedávala mi pokoje, pokud jsem ji proti zřejmé zápovědi paní Lenorky nevyklopil. Nešlo mi nikterak do hlavy, proč rodiče z rapportu mého tak náramně se rozčilili, a ještě méně jsem pochopoval, proč mi matička místo laskavé odpovědi na otázku, co znamenají záhadná slova „miserable Hur',“ vyťala ráznou facičku. Konec historie prozatím ten byl, že mi rodiče co nejpřísněji zapověděli překročiti víckráte práh obydlí paní Lenorky a práh domu Glosových. Zápověď ta se mne dotkla co nejneliběji. Neboť na svatojanský chléb, za nějž mi se nedostalo žádného reluta, vždy jsem měl chuť zaostřenu. Ale byl jsem hodným chlapečkem a zápověď rodičů mi byla svatým zákonem.

Dlouho utajované návštěvy mé u paní Lenorky měly však v zápětí ještě jiné následky mně nehrubě příjemné. Shledánoť v radě rodinné, že příliš mnoho času promarňuji všelikými potulkami svými, a otec si vzpomněl, že by mi neškodilo některou hodinu denně učiti se německy podle knih. Jen odkud vzíti učitele? — Ohlédal se po šikovném človíčku takovém hned při počátku pobytu mého Slavkovského, ale nemoha se nikoho dopátrati a znamenaje později s velikou libostí, že mi se utěšeně rozvazuje jazyk německý i bez učitelův a bez knih, nechal na čas

po německém učiteli všech poptávek. Až o svaté Kateřině, když maminka a sestra slavily svůj svátek a odpoledne několik známých pánův a paní od regimentu si u nás gratulaci zapíjelo kávou, za řeči fourír Blažka, — sic on, dobrá duše, jak jsem později zvěděl a se přesvědčil, psával se *Blaschka,* — tatínkovi dohodil mladého kaprála ze svého kanceláře, sběhlého to študenta, rodilého Prešpurčana, jenž prý překrásně německy a maďarsky mluviti uměl i psáti. Ujednán honorář a dne prvního prosince léta Páně osmnáctistého třicátého čtvrtého, — budoucí páni životopiscové moji z této zevrubnosti chronologické právem budou směti souditi, že tomu německému učení svému epochální význam v životě svém přičítám, — začal jsem se učiti podle knihy jakési na chvat objednané z Brna.

Milý kaprál, — jmenoval se Lechner; proč bych mu nepřál, aby mnou se stal nesmrtelným? — milý kaprál tedy den jak den mě vyučoval pod večer, když se počalo stmívati. Měl sobě od tatíčka nade mnou dáno *ius gladii.* Že by klučina sebe krotší vyučován býti mohl v čemkoli bez nějakého nástroje učení vtloukajícího, tehdáž u nás pokládáno za věc naprosto nemožnou. Pan kaprál práva svého užíval co nejvydatněji. Teremtetil ustavičně až se hory zelenaly. Němec pomaďařený teremtetívá z pravidla ještě hůře, nežli teremtetí Maďar rodilý, no, a to něco znamená. Někdy učitelské horlivosti své tou měrou popouštěl uzdu, že mě pravítkem nebo rákoskou nebo čímkoli sic, co po ruce měl, zmaloval na polo do modra. To se arci přihazívalo jen když matičky nebylo doma. Matička však, jednak aby nemusila ustavičné to teremtetení kaprálovo poslouchati, jednak aby mne sestřička při slavném tom vyučování nevyrušovala, velmi často chodila se podívat tu k té, tu k oné známé své.

Na neštěstí, — sic nevím, neměl-li bych já se stanoviska prospěchu svého říci na štěstí, — o vánocích vstoupila u nás do služby švarná dívčinka selská Verunka. Ta panu kaprálovi, sotva že ji poprve spatřil, padla jaksi do oka a po některém časku, když matičky nebylo doma, pan kaprál za nejlepší methodu vyučovací při mně uznal — tiché zaměstnávání opisováním z knihy, sám pak také tiché zaměstnání si oblíbil v kuchyni se švarnou Verunkou.

Tak věci chodily po všechen masopust a skoro po všechen Boží půst. Až jednou, nevím jakou náhodou se stalo, že matka mnohem dříve z návštěvy nějaké se vrátila, nežli pan Lechner očekával, a zaměřivši přímo z chodby do kuchyně zamilovaný párek zastihla při nepěkném jakémsi tête-à-tête. Strhla se v domě bouře veliká. Švarná Verunka ihned vázati musila rance a švarný

kaprál vypověděn od minuty a na věčné časy ze svého informatorství. Byl jsem mimo nadání krutého tyrana prost.

Ale ještě po jedné stránce nehoda páně Lechnerova mi se vydařila na dobré. Matka totiž nijak a nijak nechtěla dále přebývati v kasárně a konečně si toho na tatínkovi dokázala, že pustiv obydlí bezplatné, jakmile se otvíralo jaro, byt si najal ve pěkném domě na náměstí. Tam mi bylo mnohem veseleji, nežli ve špinavé kasárně. U Háringů jako někdy v Debrecíně a na Bohdanecké škole zase plný dvůr slepic a krocanů, kačen a perliček, ve stájích krávy s telaty i bez telat a k tomu Lojzík, nejmladší synek pantáty Háringa, mně již ze školy známý, výborným se osvědčoval kamarádem a starší dvě sestry jeho, děvčátka veselá a švitořivá, tou měrou se snášela s námi hochy, že někdy, přitiskla-li nouze, ani za vojáky propůjčovati se nám neváhala, začež my jim jsme někdy dělali děvečky a báby překupnice. A ta pajmáma Háringová jak byla na mne laskava! Skoro jako v Bohdanči babička.

Kamarádství mé s Lojzíkem den po dni se stávalo důvěrnějším a tužším. A jak by ne? Milovaltě Lojzík tu mou čtverrohou kozičku skoro tak vášnivě jako já. Vyhlídl jí v kravíně velmi výhodné místečko a snášel jí ze zahrady všeliké chřastí a listí, jež si kozička velmi chutnala. Také na pastvu ji se mnou vodil všelikam. Kozička má však ze všech míst nejvíce si libovala starou baštu vysokou naproti kasárně, dřevnějšímu to bydlišti našemu. Působila nám oběma hochům náramné potěšení, když po stráni na pohled kolmé s podivuhodnou hbitostí od skuliny ke skulině, od keříka ke keříku se pomykala vzhůru a naprocházevši se do vůle po temeni bašty s virtuositou stejnou zase s bašty se spouštěla dolů.

Ale tato šikovnost kozičky mé mně nebožci jednou způsobila zase černý den. Když jsme totiž čtyřrohou kozičku kdysi opět pustili na baštu, Lojzík podivuje se její hbitosti prohodil, člověk že by to, co kozička dovodí, dovesti nemohl. A já po některé chvíli ponoukán jsa zlým duchem jemu v odvět, já že bych si kousku kozičkou mou tolikráte dokázaného dovesti troufal tolikéž. Slovo dalo slovo, vsadili jsme se nevím už oč, — ale ó království to asi nebylo, — a já chutě se dám do slézání bašty. Chodili jsme roku třicátého pátého v létě i do školy napořád bosi, ký div tedy, že jsem veda kozičku svou na pastvu tolikéž byl bos. Jako někdy v Bohdanči pro homolky po bidle, tak nyní za kozičkou svou soukal jsem se na baštu. Anděl strážce mi trval asi po boku, když jsem se vydal na krkolomnou pouť. Za několik minut usilovné práce, při níž pot mi se sléval potůčkem po tváři, bašta šťastně byla slezena. Hrdě jsem se procházel po jejím temeni

málo toho dbaje, že mi z kalhotek lezla holá kolena. Ale hůře bylo, když jsem nabaživ se dosti brzy procházky své nastoupiti chtěl pochod zpáteční. Opustila mě pojednou všecka má srdnatost. Kolena mi se začala třásti, ba i závrať mi se chytala mozku, kdykoli jsem pohleděl s bašty dolů. Stál jsem na milé baště jako někdy slavné paměti císař Maximilian na Martinské stěně. Rozdíl mezi mnou a posledním rytířem toliko ten byl, že jsem já neostychavě se dal do hlasitého pláče, čehož asi císař Maximilian se nedopustil.

Přesmutné figurky mé, když Lojzík tolikéž moldánky nabíraje jako nemoudrý pod baštou sem tam pobíhal, nejdříve několik husarů z blizounké kasárny si povšímlo, za několik minut jeden i druhý civilista náhodou se ocítiv na blízku rozmnožoval zástup pokřikujících na mne zevlounův, a nežli minulo deset minut, z města, na jehož rynku všedního dne málo kdy spatřovati bylo pět lidí najednou, kde se vzali tu se vzali, nakupil se dav vojáků, měšťáků, bab a výrostků, klukův a děvčat, až zastavili celou ulici. Za některou chvíli tu odtud tu odjinud přinášeny jsou i řebříky. ale ni nejdelší z nich nedosahoval ani poloviny vysoké bašty. Mně minutu po minutě bylo teskněji a krušněji v mysli. Položiv se konečně na znak a vzlykaje, tupě jsem očekával, bude-li jaké z neblahého stavu mého vykoupení. Pojednou ze sterých hrdel radostné výkřiky jakési a vedle mne se ocítí ne sice jako vedle císaře Maximiliana spásonosný anděl, ale obstárlý muž jakýsi. Popadne mne za límec a drže mě zaň postrkuje po baště ku věži. Tak řezník postrkuje telátko veda je na jatky. S okna, kudy hlásný ten zajisté, duše dobrá, přispěl mi na retuňk — vytruboval na sever hodiny noční, spuštěn byl nedlouhý řebřík, na řebřík milý hlásný postavil okřívající osobičku mou, a mně v patách leza na řebřík konečně se mnou dosáhl okence větrného bytu svého a dada mi několik počestných nádavek na cestu z bytu svého mě propustil na svobodu. Byl sice doma z expedice tak nerozvážlivě předsevzaté přese všecku přátelskou intervenci dobré pajmámy Háringové řádný pardousek, ale ten mne jaksi ani nebolel. Tak rád jsem byl, že jsem se s výsosti neobvyklé zas ocítil na reálné půdě všednosti.

Zle však pro tu nehodu mou na ubohou kozičku zanevřelá matička a stále o to usilovala, aby zvířátko, k němuž jsem tak náruživou, ba podle tvrzení matčina tak hříšnou pojal lásku, přišlo z domu. Příležitost k tomu se naskytla dosti záhy. Přibyltě do Slavkova majitel jakéhosi zvěřinečka a spatřiv náhodou kozičku mou podával za ni tatínkovi deset zlatých — ne šajnových, nýbrž deset zlatých stříbra. Tatíček vida, že ryba béře, žádal dvacet. Ale majitel zvěřince pokrčil rameny, ohrnul nos a nepromluviv ani

slova více odešel. Možná, že tomu byl nemálo rád, že koupě se skácela. Já v duši jásal. Ale čeho za dobrý peníz nedáno, — nevím, nebylo-li to předvěstí nějaké pověstného odmítnutí hraběte Potockého ve příčině českého vyrovnání čert vzal beze vší náhrady, asi jako . . . Ale, kantůrku, ticho! Jsi třebas už na pensi, přece jen kantůrkem, a největší hřích každého kantora vyzváněti pravdu vůbec a historickou zvláště.

Rychle tedy několik slov o tragickém konci mé kozičky.

Pantáta Háring, řemesla svého řezník, odkudsi jednou přivedl psisko. Bylo vysoko jako tele, silno jako oslík, ale morousovito jako starý byrokrat a kousavo jako židovský žurnalista. Jednou, když kozička má zcela klidně a mravně z pastvy se vracejíc po náměstí si kráčela, ležící před domem Nero, — tak na psisko volali, — náhle se vzchopí, děsně zavrčí, na kozičku se oboří a ve chřtán jí zatne ošklivé své tesáky. Bylo po chudince za několik minut. A mně, chudákovi, souzeno bylo tragické smrti kozičky mé býti svědkem. Vracelť jsem se právě ze školy domů. Hoře mé bylo veliké. Od smrti milého dědečka nepotkal mě takový zármutek.

Než jakkoli to mé hoře při těkavé povaze mé nemělo dlouhého trvání, přece vzpomínka na kozičku mou valně mi zkalila radosť z hodů Šaratických. Byli jsme na ně všecka rodina pozváni od bohatého sedláka, s nímž otec, nevím jak a kdy, se byl seznámil. Po tučném obědě sedlákův dům všecek se naplnil děvčaty svátečně ustrojenými s věnci na hlavách, ale za některou chvíli, když si družičky byly zavdaly červeného vína, všecka cháska se vyrojila na záhrobeň, a dva silní junáci, tolikéž svátečně ustrojení, vynesli z ovčína velikého berana přivázaného za nohy na nevysokou stoličku jakousi. Ihned k beranu, jenž klidně jako stoický filosof před sebe hleděl, družičky přistoupily, hlavu mu ozdobily zeleným věncem, rohy mu propletly dlouhými fábory, načež berana, flegmatickým mektáním díky vyslovujícího za česť jemu prokázanou, naloženého na jakási nosítka nenepodobná marám družičky si vložily na ramena a za hlučné hudby vesnické všechen průvod se hnul na náves. A jako z domu našeho hostitele i z jiných pěti nebo šesti domů chvíli po chvíli beraní průvody se braly k témuž místu. Jakmile páni berani na zem byli složeni a ve slušné od sebe vzdálenosti na drnu rozestaveni. děvčata s junáky, ze kterých dva nebo tři po boku měli připásané šavle, do bujarého tance jakéhosi se daly, při čemž všelijaké písně prozpěvovaly. A když nejdivočeji se rozvinula veselosť, z čista jasna jeden z mladých chasníků pustiv z rukou svou družici vytasí z pochvy lesklou šavli, zatančí šavlí všelijak ve vzduchu pohrávaje třikrát okolo berana solo, pojednou se

rozmáchne, tne – a ověnčená hlava beranova za jásotu diváků na sáh odlítne od trupu. Mně při divadle tom bylo jaksi nevolno. Kdykoli junák kolem oběti své tančící nebohému beranu hlavu srubl, zachvěl jsem se, jako by nabroušená ocel v týl byla zasáhla mne sama. Vyhrkly mi pokaždé slzy z očí a vytanula mi na mysl vzpomínka na mou kozičku.

Po takových sentimentálních duších, jako já jsem byl, není nikde nic a v tom milém národě českém po nich není už dokonce nic. Hochům českým sentimentálnosť všeliká měla by se vyháněti z duše hned za útlého mládí, aby dospějíce v léta mužská tváří svých nezneuctívali babským pláčem, jako jsem si já je zneuctil, kdykoli jsem maje tři i čtyři křížky na zádech četl dávno zapomenutou historii o velikém stínání beranů na staroměstském rynku Pražském, jež se slavilo v ten den, když po šestnácti stech a dvacíti letech od narození Spasitelova slunce kurážněji nežli kdy před tím vstoupilo do osudného znamení raka.

Ale dost už o těch beranech a té mé koze. Omrzel bych hrstečku zbylých mi ještě čtenářů na dobro, kdybych jen i slovo ještě pronesl o té kozí lásce své. Jsouť ovšem mezi nimi nejedni, kteří ne méně nežli já za mladých let srdce přivinuli k leckteré kozičce, ale nevzmohli se ještě na tu zmužilosť, aby tak neostýchavě jako já jim k té lásce své se znali a tajnými sympathiemi svými upřímnému kantoru starému pochloubati se osmělovali.

Nyní však už cítím sám, že svrchovaný čas, abych pospíšil o dům dále, nebo lépe řečeno, abych se zase o několik honů počítajíc od Šaratických hodů vrátil zpět, a co jsem z roku třicátého pátého paměti hodného zachoval, tuto po způsobu ruských romanopisců stručně vyložil.

Kdysi o masopustě vzpomenutého roku do Slavkova jako jiná léta zavítala divadelní společnost, -- rozumí se, že německá, a odehrávala oblíbené tehdá frašky Nestroyovy a Kotzebueovy veselohry. Ačkoli tatíček sám jen na takové kusy chodil, ve kterých se zpívalo, přece k úsilovné radě pana furíra Blažky skoro ob den mne s maminkou posýlal do divadla, abych se tam němčině přiučil elegantní. Mně s počátku hry tou měrou daleké od vkusu komedie pimprlové, mně nade všechny komedie jiné milejší, málo se zamlouvaly; později však dosti jsem si je liboval a konečně, když divadelní společnost ze Slavkova odtáhla, dokonce mi se některou dobu po divadle stýskalo. Jakou měrou jsem se němčině přiučil elegantní, nevím, ale to pamatuji, že jsem tatínka, když mu po starém zvyku nějaké to *hóbn* vyklouzlo nebo *Góbl, Solz, olte Husn, guldene Uhr* a podobné, přátelsky upozorňoval, že se má říkati *haben, Gabl, Salz, alte Hosen, goldene Uhr*

a podobné. Probouzelať se ve mně, jakož patrno, žíla brusická. Že však i dřímající ve mně talent k básnění dramatickému ony hry německé ve mně vzbudily, rád bych, kdyby možno bylo, na věky pokryl rouškou zapomenutí. Nedošelť jsem jím jak živ velké cti. Na ten čas choulostivému thematu tomu opatrně se vyhnu.

Ale nemalý nyní na mne padá strach, aby za nynějších smutných časů, kdy listy politické o všecko pryč kde co nelítostnou kritikou stihají, některý z nich na mne nevznesl žalobu, že neuznávám dualistického zřízení našeho mocnářství.

„Jak, probůh, tobě, stará duše kantorská, na mysl připadnouti mohla taková myšlénka?“ podiví se milý čtenář.

Ah, zcela přirozeným způsobem, odpovídám. Šířil jsem se o tom, co je nyní samospasitelno v Cislajtanii, — a to snad i nad slušnosť, — a o tom, co nyní samospasitelno jest v Translajtánii, učinil jsem ledabylou zmínku, ze které by leckdo i souditi mohl, že jsem se s milou maďarštinou rozestanul na věky. — Tomu však nikoli nebylo tak a býti nemohlo. Jakmile zajisté onen obstárlý husar, jenž mě prvního dne pobytu mého Slavkovského tak surově vodou pocákal, zmrskaná záda svá vyléčiv z kasárny nevím kam byl odrazil, častěji netoliko na síň jsem se odvážil, anobrž i do samých husarských cimer. Cimry jsou vojanské světnice v kasárnách: kdo nevěříš, optej se třeba dnes ve kterékoli kasárně českého pluku, a zvíš, že mluvím pravdu. Obcováním s pány husary záhy jsem z maďarštiny zase tolik pochytil, co jsem uměl v Debrecíně a snad i o nějakou trošku více. Ještě důvěrněji jsem se stýkal s husary, když mě otec byl podařil onou roztomilou kozičkou a místečko jí vykázal v koňské stáji husarské. I když do tatínkovy kovárny jsem čas po čase zabloudil, maďarského hovoru vždy bývalo dost a dosti. Milý můj pan kmotr Pavel Csonka, jenž od té doby, co mne nechal jako sochu na Pražském mostě košilata státi na stole shledav při mně deficit maďarštiny tak dokonalý, jako do nedávných dob napořád shledávali skontristé v maďarských kassách poštovních, ostentativně rodině naší se vyhýbal, když jednou zabloudiv do tatínkovy kovárny mne uslyšel plynně hovořiti a rázně klíti po maďarsku, všecek rozradostněn opět si mě vyzdvihl na náručí, šemral mě cípy navoskovaných knírů svých po tváři, vytáhl na konec dvougrošák z kapsy a pln radosti z kovárny odešel. Ovšem také od té doby často zase býval u nás návštěvou. Divný to pronárod a patrně padlý na hlavu tihle Maďaři. Mají radosť, když je kdo osloví po maďarsku, jako civilisované Češátko, když je kdo osloví po německu. Ale nechejme prozatím zbytečného mudrování.

Dobře písmo svaté praví, že člověk není živ pouhým chlebem, — třeba ten chléb byl německý nebo maďarský. Mně

se jednou za pobytu mého Slavkovského dostalo ne sice pokrmu ale neobyčejné lahůdky duševní, jejíž sladkosti dlouho a dlouho jsem pociťoval. Zámek Slavkovský choval v sobě bohatou galerii vzácných obrazů. Byliť tehdáž velmožové naši ještě trochu idealisticky zbarveni a naprosto nic se u nich ještě nevědělo o *řípě reální*, jak ji nazval náš Čelakovský. Jednou, — jakým zázrakem se to stalo, nevím už, — tatínek a matička s námi dětmi a dosti veliký zástup jiné chásky plukovních řemeslníkův a trubačů navštívili jsme za nepřítomnosti milostivé vrchnosti nádherný zámek Slavkovský, zvláště pak obrazárnu. Já jsem byl vstupuje do ní všecek pitomý a nevěděl jsem kam oči upiati dříve a málo jsem si všímal výkladů pana kastelana provázejícího nás od obrazu k obrazu.

Ale když jsme vstupovali do sálu třetího nebo čtvrtého, zvláště čtyři obrazy vedle sebe visící v bohatých rámcích všecku pozornost mou k sobě zvábily. »*Samson zerreist in der Wüste einem Löwen den Rachen*« ohlašoval pan kastelán u obrazu prvního a již postoupil blíže k obrazu druhému hlásaje »*Samson schlägt mit der Kienlade eines Maulesels die Philister in die Flucht*« a zase rychleji nežli jsem si přál pošinul kroky k obrazu třetímu, před nímž ústy jaksi nakřivenými a přimhuřuje pravé oko procedil skrze zuby slova »*Samson schläft im Schosze der Dalila.*« U tohoto obrazu společnosť něco déle prodlela nežli u předešlých a pan kastelán také nespěchal tak tuze jako dříve. Nedivím se tomu. Byltě zajisté malíř milou Dalilu přiozdobil všemi příměty ženské krásy. Sám furír Blažka, starý panic a nedozíravý, že sotva na tři kroky koho poznával, malby výtečnost uznamenával a přičinil nos tak blízko k obrazu, jako by Dalilu byl kousnouti chtěl do obnaženého kolena. Konečně průvod se hnul dál a jen jako mimochodem u obrazu čtvrtého pan kastelan hlásil »*Apollo schindet den Marsyas*«, a vedl společnosť do sálu sousedního. Mně se však nechtělo od Samsonů. Poškubával jsem maminku za sukni, až mi vyhověla a opustivši paní Lenorku Hromádkovou, jež se jí byla zavěsila do ramene, se mnou zůstala u Samsonů.

Proč ty malby zobrazující starožidovského héróa tou měrou mě zajímaly? — Znal jsem historii jeho z biblických vypravování pátera Cyrila. Jinýma očima se díváme na obraz vystavující děj nám známý a jinýma dívajíce se na obraz vystavující děj nám zhola neznámý. Málo desetkráte jsem od obrazu pobíhal a pokaždé hodnou chvíli na každý se díval nic si toho nevšímaje, že paní Lenorka, jíž asi všecka ta obrazárna málo zajímala, k matce mé se zase vrátila.

„Neříká se darmo ženská krásná jako obrázek,“ matka má zadívavši se právě na Dalilu jako sama k sobě pravila. Za ně-

kterou chvilku pak, „Pořád mi se zdá,“ zašpetla, „že komusi je podobna, ale živou mocí nyní vzpomenouti si nemohu komu?“

„Komu?“ všetečně já se chopím slova. „Je podobna slečně Róze Glosové.“

„Věru, hochu, máš pravdu,“ přisvědčila matka. „Neumírající slečna Róza.“

Sotva že nevinná slova tato se byla přemkla přese rty matčiny, paní Lenorka pojednou zbledla jako mramorová socha, zaťala zuby, podbradeček se jí počal třásti, zvlhlé oči zaplanuly divokým žárem jakýmsi, a ta tam byla ze sálu, ne však směrem tím, kudy se hosté brali, nýbrž opáčným, kudy byli přišli. Matka má výstupem tím všecka vyjevena chvilku za nešťastnou Lenorkou se dívala, pak popadši mne prudce za ruku chvátala za ostatní společností. Ta zatím byla dospěla skoro konce galerie a za nedlouho stoupala po jiných schodech, nežli kudy jsme byli přišli, dolů do zámecké zahrady a do parku. Mně již nižádný z těch obrazů, jichž tam bylo ještě hojnosť, tou měrou nezajímal jak obrazy o Samsonovi a tom překrásném jinochu odírajícím kůži s těla jinému jinochovi tolikéž lepotvárnému, ale tváře skřiveny majícímu krutou bolestí. Tak jsem širokým opisem označoval krásný obraz nemoha si živou mocí vzpomenouti na jména Apollo a Marsyas, jež jsem byl uslyšel poprve v živobytí a pak zase neuslyšel jmenována pospolu mnoho let, až jsa quintánem a uče se ex offo mythologii řecké obsah obrazu, na nějž jsem i po letech rád vzpomínal, zplna mi jest ozřejměl a žádoucího došel vysvětlení.

A tak zakoušeje vedle všelikých radostí a slastí tu a tam i leckterých strastiček, kteréž ovšem nestojí za to, aby je člověk zvěčňoval, přebyl jsem roček na farní škole Slavkovské. Přebyl jsem jej se ctí a slávou. Jak nemluviti o cti a slávě, když se člověk vrací od veřejné zkoušky jsa prvním premiantem a nesa sobě premiem domů pěkný obraz, Krista to žehnajícího chléb? — Radosť rodičů byla tím větší, čím méně se do mne tak znamenitého prospěchu byli nadáli. Hned u truhláře objednán politýrovaný rámec, obraz dán za sklo, a zavěšen nad mou postélkou. Mnoho let vykonával jsem se sestrou před ním kleče ranní a večerní modlitbu.

Nastala jeseň roku třicátého pátého, jeseň překrásná, snad jen dva- nebo třikráte prostoupená dnem deštivým. Býval jsem s Lojzíkem Háringovic ob den na vinohradě jejich více nežli půl míle za městem. Že ne denně jsem tam býval, tím šlo, že pan rechtor Hrbáček třikráte do téhodne si mne vyžádal na cvičení ve zpěvu kostelním a jaksi remunerací za ochotnosť mou po hodinách zpěvních mě pocvičoval v hraní na piano. Přehojná

byla na vinohradě Háringově sklizeň ovoce všelikého a hroznů. Díval jsem se s nemalou zálibou na šlapání vína, — lisu pantáta Háring ultrakonservativcem jsa ještě neměl, — pálil jsem s Háringovými slivovici, zavářel s nimi na zahradě trnky (povidla), a kutil vůbec, co kutiti se dalo. Ale jeden z oněch dvou nebo tří plačtivých dní, o kterých jsem se před chvilenkou zmínil, veliký mi způsobil zármutek. Ty, laskavý čtenáři, jenž jsi už tolika pardousků mých byl svědkem, nepochybně se domníváš, že i tentokráte řízením zlých osudů na má záda odněkůd spadlo nějaké krupobití; ale v tom prozatím velice se ráčíš mýliti. Z jiného kořene vypučel zármutek můj.

V podvečer onoho jednoho dne plačtivého, — měsíc září se byl už ponachýlil k samému konci, — matička se mnou a sestrou se vydala návštěvou ke kmotře Duškové. Zastali jsme ji všecku hotovu bráti se tolikéž někam z domova.

„I buďtež mi vítána,“ zvolala shlédnuvši matku. „Právě jsem chtěla k vám. Doma na mne zrovna stropy padají. Jsem tu sama jako na poušti. Muž celý Boží den v dílně — a tuhle vedle,“ ukázala na protější dvéře, „věci se dějí, že by člověk raději byl sto mil odtud. Ne, nezůstanu v tom škaredém domisku. Je to tady horší nežli v kasárně. No, posaďte se u nás .... To se dějí věci, že by se člověk raději neviděl.“

„Co pak se stalo tak hrozného?“ matka zvědavě se tázala nemohouc pochopiti kmotřiny rozčilenosti.

„Což nevíte nic?“ udivena na vzájem se tázala kmotra. „Hromádková utekla mužovi.“

„Není možná!“ zhrozila se matka.

„Ba však je možná,“ tvrdila kmotra. Od rána ji hledají a dohledati se nikde nemohou. Ubohá osoba! Ta nešťastná *eifersucht* (žárlivosť) ji sprovodí se světa.“

„Co je to eifersucht?“ tra se k matce tázal jsem se jí. Matička však nemajíc ani chuti ani kdy odpověděti na otázku tak choulostivou odšoupla mě od sebe a kynula bradou, abych si šel hrát se sestrou. Loudavě jsem od matky odstoupil, ale uši vždy měl napiaty na další řeči kmotry Duškové a maminky.

„A prosím vás,“ tázala se tato, „má-li pak přece Hromádková příčinu jakou, aby muže svého měla v domnění?

„Bohužel, že má,“ kmotra v odvět. „Včera večer tam zase bylo Boží dopuštění. Hromádková, nevím jak, se toho dověděla, — nejspíš asi jí to prozradila ta stará ramenářská čarodějnice Zapletalová; donáší jí, kde co zví o Hromádkovi a té čisté frajli Róze .... zkrátka dobře Hromádková se dověděla, že její muž má s frajlí Rózou *rendez-vous* v pivováře za městem. I jde ona vám ta neštastná osoba jen tak, jak po domácku byla ustrojena,

bez čepce, bez klobouku k milému pivováru a zaleze si tam u plotu pod jakési keřisko a číhá na všecky strany, blíží-li se kdo od města. Číhala dlouho, ale číhala darmo. Od města po silnici přicházel sice sem tam někdo k pivováru, ale to nebyl on, to nebyla ona. Ušlechtilý páreček byl si přispíšil a byl dávno již uvnitř pivováru, když nebohá Hromádková ho vyhlídala na silnici. Tu po některé chvíli za plotem v zahradě uslyší dva hlasy přitlumené, ale veselé. Jeden z těch hlasů znala: — můžete si pomysliti, jak jí chudákovi bylo. A nerozvážliva a prudka, jakož od přirození jest, v tom okamžiku se zdvihla, oběhla zahradu, na dvůr, ze dvora do zahrady a jako šílena k tomu místu, odkud byla zaslechla hlas svého muže. Dušek se za ní díval jako vyjevený" ....

„A kde se tam vzal váš pán?" přišlo matce se tázati.

„Bývá tam neděli jak neděli," vysvětlovala kmotra. „Rád si zahraje v kuželky. Je to jediné jeho vyražení za všechen Boží týden. Přeji mu toho. Upracuje se do únavy. Jen když nehraje v karty nebo nevyvádí kousky jako ten čistý náš pan soused."

„No a co bylo dále? zvědavě přerušila matka má odchylnou řeč povídavé kmotřenky.

„Co bylo dále?" přejala slovo kmotra. „To si snadno můžete pomysliti. Hromádková jako rozlícená šelma padla na ustrašenou Rózu a poškrábala jí za minutu hladké tváře do krve. Jaká jména jí dávala, stydím se opakovati. A když ten hezounký její pán svou milou konečně vyprostil z rukou své rozkacené manželky a mezi ni a Rózu se postavil, už tu kde kdo byl z hostí zahradních a dívali se na škandální ten výstup. A co myslíte ten lump, ten její muž, — myslíte-li, že před tolika cizími lidmi se ohlédal ubohé své ženy? Vytáhl z poprsní kapsy dolmanu bílý svůj šátek, — má jej vždycky napuštěný voňavkou, že člověku jest až mdlo, když se jím ohání, — a té krásné panně Róze z podrápaných tváří utíral krev, jako by ona byla snubná žena jeho. Ubohá Hromádková stále láteřila a co nejškaredějších uměla nadávek chrlila na pannu Rózu a na svého muže. A když ji Dušek konečně pojal za ruku a chlácholivými slovy napomínal, aby šla domů, — on že ji jako doprovodí, — ona plivnuvši dva- třikráte Róze i muži svému do očí jako vzteklice muži mému se z ruky vymkne a rvouc si vlasy uhání z pivováru ku městu. — Seděla jsem sama jedna podvečer doma, — víte, to mé tělo mi už činí chůzi obtížnu; jinak bych se s mužem také byla podívala do toho pivováru, — tu najednou ze sousedství našeho zaslýchám ránu za ranou, jako by stříleli ze hmoždířů. Naslouchám chvilenku všecka uděšena, vyběhnu na chodbu, — rány minutu ob minutu se opětují a jakýsi divoký zpěv přerývaný děsným chechtotem mi

zaznívá do uší. Otvírám dvéře u Hromádkových, — ale dvéře zamčeny. V té tu můj muž se vrací z pivováru. „Co se to tam děje?“ všecka ustrašena jej oslovím. „Poslechni! zase rána jako z rozbitého džbánu nebo něčeho podobného.“ — „Nevšímej si toho, ženuško,“ prosil mne Dušek. „Nešťastná osoba,“ doložil a zavedl mě zpět do našeho obydlí. Já jsem se hrůzou pořád ještě třásla po celém těle. Za hodnou chvíli, když jsme tomu hromobití u Hromádkův už jaksi zvykli, dostavil se čistý její pan manžel. Bouchal na dvéře, domlouval, prosil, aby mu otevřela, klel pak, hrozil, — všecko nic platno, dvéře zůstávaly zamčeny. Hromádka nemoha se dotlouci všecek rozkacen odešel nevím kam, a když ráno se zase vrátil, ubohá Lenorka byla ta tam. Dvéře zastal otevřeny. Světnice byla plna střepů z rozbitých talířův a džbánův a sklenic a pěkné hedvábné šaty Lenorčiny, — byly to prý její svatební, — na hadry roztrhány se válely mezi střepy.“

„Hrůza!“ povzdechla si má matička.

V té sedlář Dušek všecek vyjeven otevřel dvéře z dílny do pokojíka vedoucí a stoje na prahu zsinalými ústy zvěstoval, Lenorka Hromádková že jest nalezena.

„Kde? kde?“ jedněmi ústy se otázaly i matka má i kmotra Dušková.

„Nelekejte se,“ sedlář Dušek v odvět. „Hromádková je mrtva.“ —

„Kriste pane!“ zděsily se obě ženy.

„Jen žádných hlukův a křiků nedělejte,“ kvapně prosil a nařizoval kmotřin muž. „Za chvilku tu budu zas.“ — Chvatně vyšel na chodbu nechávaje dvéře pootevřeny a já v patách za ním. Chodba mezi bytem Duškových a Hromádkových byla již plna lidí, jednak vojáků, jednak bab a výrostkův. Dvéře vedoucí na půdu do kořán byly otevřeny a za několik minut jeden z tovaryšů Duškových v náručí snášel mrtvolu nebohé Lenorky. Hlava její skloněna byla hluboko na prsa, ale ni dosti málo se nepohybovala buď v pravo nebo v levo, když sestupoval tovaryš se schodů dosti příkrých. Všecko tělo jako by bylo ze dřeva vyřezáno, nehybno a tuho. Mrtvola zanesena do bytu Hromádkova a já nevyslovitelnou hrůzou jakousi se chvěje jsem se loudal zpět k obydlí Duškových. Ale v samých dveřích jsem se potkal už se sestrou, jež mi chvatně vyřizovala rozkaz matčin, abychom ihned se odebrali domů a dnes už ani krok nikam odcházeti se neopovažovali. Na maminku abychom prý nečekali.

Všecek zamyšlen a zkormoucen z události zánovné, již jsem nikterak si neuměl vysvětliti, vybavoval jsem si na mysli všecky vzpomínky na paní Lenorku, na mne vždy tak přelaskavou, a zvláště i vzpomínky na svatojanský její chléb, a sám nevěda dobře

proč, v opravdovou nenávisť jsem si bral krásného pana manžela jejího. Že byl on příčinou smrti její, zdravým instinktem dětským veden jsa nic jsem nepochyboval. Ale snad i ona někdy bývala škareda, vrtalo mi mozkem. Jak mi tenkráte nadala proto, že frajle Róza je hezčí než ona! Byl bych v tom okamžiku mnoho za to dal, kdyby mi někdo byl uměl pověděti, co je ta prožluklá *ajfer-sucht*. Ale když mi maminka nechtěla pověděti, co to jest, pouštěl jsem naději, že by mi to pověděl kdo jiný.

Domů přišedše zastali jsme jen Józu. Otec zajisté doslechnuv asi smutné pověsti o nenadálé smrti paní Lenorky, aby o věci něco zevrubnějšího zvěděl, přímo z kovárny byl se odebral do vojanského domu, v němž tak tragická se byla sběhla událosť, a když konečně dosti pozdě večer se vrátil, okamžitě nás děti komandoval do pelíšků, sám zamračeně bafaje odfukoval kouř od úst rychleji než jindy a piva popíjel více než jindy. Já jsem dlouho nemohl usnouti, a když jsem konečně přec usnul, co chvíli jsem se ze spaní vytrhoval. Bylo dobře po půlnoci, když jsem se neobvyklým u nás v noci světlem probudil opět.

„U Dušků mají syna,“ slyšel jsem hlas matky svlékající se k pozdnímu odpočinku. „Hezounký hošíček,“ pochvalovala, „jen že přišel trochu před časem. Nevím, nevím, zůstane-li jim.“

„Proč by nezůstal?“ odtušil tatíček znalecky. „Jenom když už byl v devátém měsíci. O dvě ba i o tři neděle si dítě může přispíšiti — zvláště chlápec.“

„Bude-liž i šťastno to robátko?“ přejala matička slovo. „Narodilo se, chudinka, právě v den, když tak hrozné neštěstí se v domě událo.“

„Proto se může šťastným státi, a jak!“ mínil otec, „zvláště byl-li Dušek moudrý a opatřil-li si provaz, na kterém se Hromádková oběsila. Tuhle náš domácí má prý jen kousek oprátky, na které před léty ve Vídni byl oběšen Grásl, — a jak mu všecko jde, nač se jen podívá.“

„Ano,“ namítala matička, „kdyby se Hromádková byla oběsila na oprati. Ale ona, chudinka, si upletla smečku ze svých svatebních šatů.“

„To je jedno,“ mínil otec, „ať je smečka konopná nebo hedvábná. Ostatně štěstím Pánbůh vládne.“

„Ať tak, ať jinak,“ matka přejala slovo, „jest a zůstane to vždy věcí smutnou, že osoba tak mladá a hezká, tak dobrá a rozšafná jako ta Lenorka, tak smutný konec vzala.“

„Že si jí nikdo nevšimnul, když opouštěla obydlí!“ po chvilce pomlčené podivoval se otec.

„Prosím tě,“ matka na to, „kdo si jí měl všímati? Muž její, jako dosti často jindy, noclehem byl kdo ví kde, a ráno,

když přišel domů, Lenorka již byla ta tam. Dvéře na půdu vedoucí byly zavřeny; že nejsou zamčeny nikdo netušil, neboť klíč v zámku netrčel. Bůh milý ví, jak osoba, která se zanáší tak hrozným úmyslem jako Lenorka, tolik ducha přítomnosti míti muže, že pamatuje na takové maličkosti . . . Otevřevši si dvéře na půdu klíč ze zámku vytáhla. Našli jej v zaťaté její pěsti. Tím se stalo, že ubohou Lenorku hledali po celém městě, ba i v Bučovicích a Křižanovicích a v Brně, ale na domácí půdu že si nevzpoměla živá duše. A kdyby náhodou profósova děvečka podvečer byla nešla na půdu prádla věšet, ubohá Lenorka by snad na smečce upletené ze svatebního roucha visela po tu chvíli.“

„Inu, inu! Jsou to věci zlé,“ vece tatínek, jenž si po příchodě matčině byl zapálil svou dymečku a nyní vyklepav žhavý popel do plivátka vedle postele stojícího dymečku spouštěl do jedné holénky svých bot tolikéž vedle postele stojících. „Ale co platno všecko mudrování? Co se stalo, odestati se nemůže. Pánubohu poručeno. Shasiž svíci. Dobrou noc! . . .

Dlouho jsem ještě nemoha usnouti mudroval o neblahé události tohoto dne oči vypouleny maje do čiré tmy. Konečně jsem však usnul přece a spal tvrdě do rána bílého.

Tragická smrť paní Lenorky plytkou duši mou naplnila zármutkem sice prudkým, ale ovšem ne dlouho trvajícím. Jízdy na Háringův vinohrad, křtiny Duškovic synka, všeliké hry s kamarády a za něco málo dní také škola, vše to pudilo duši více k veselosti nežli k zármutku. Na nastávající zimu jsem se skoro těšil. Ve škole práce málo a snadninká, za několik neděl Martinské rohlíky, pak maminčin svátek, tomu v zápětí Mikuláš a pak co neviděti Ježíšek: vše mi v duši věštilo zimu radostnou. Ale jinak bylo psáno v knihách osudů. Jednou v neděli, když měsíc říjen valně se již ponachyloval ke konci, tatíček přicházeje od rapportu překvapil nás zprávou, že z Vídně došel rozkaz, aby pluk bez odkladu se dal na pochod daleko kamsi do Haliče.

IX.

Když vzpomínám na mladá svoje léta,
co zemí viděl jsem, kus jaký světa.
Sv. Čech.

Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli.
Ovidius.

Třicátého prvního dne měsíce října roku třicátého pátého pluk náš vytáhnouti měl ze Slavkova. Již den před tím rozžehnal jsem se se všemi místy, která mi se za jakoukoli příčinou stala milými, a s Bohem dal všem kamarádům, s nimiž tolikráte a tak

rád jsem si hrával. Pan rektor Hrbáček upřímná mi dal na rozloučenou napomenutí a páter Cyril ruce na hlavu mi skládaje mi dal požehnání, až mě slzy polily. Na marš nastávající nehrubě jsem se těšil. Nebožtík otec zajisté před několika lety, ještě svoboden jsa, kommandován byl, by z císařského hřebčince v Radovci dopravil do Pardubic transport remont. Poznal tedy jak tak Halič nebo, jak se tehdáž významně říkalo, Polsko, a za posledních několik dní, co byl rozkaz došel, aby pluk náš se bral do Břežan, mnoho doma o Haliči vypravoval. Ale obrázky, jež o zemi té maloval, nevystavovaly jí ve světle příliš příznivém. Odtud má tesknota z nastávajícího marše.

O páté hodině ranní dne shora řečeného byly jsme my děti ze sna vyburcovány, umyty a ustrojeny a po dlouhém čase poprvé matka s náma říkala modlitbu ranní zase česky. Však jsme se na dlouhé časy před tím nemodlili tak vroucně a tak opravdově jako tenkráte. Tušily jsme jaksi i matka i my děti, že nastávající marš rozhodným bude pro směr životů našich. O hodině šesté stál jsem už na slavkovském náměstí přioděn dlouhým pláštíkem po samy paty mi sahajícím, jenž mne chrániti měl na marši od zimy. Kolkolem byla ještě čirá tma a hustá mhla nedala oku proniknouti ani k domům nejbližším. A já bych tak rád ještě jednou se byl podíval na prostranstvo před školou, na sloupení před kostelem, na tu zámeckou zahradu a na stará jiná místa, jež se mi kdy byla stala milými. Ale rozkaz otcův zněl, abych od archy před domem už stojící neustupoval. Čas po čase zavznívaly signály trub vojanských, za pozdního svítání přemykaly se mhlou spěšnými kroky ordonance, přeletěl náměstím chvíli ob chvíli na hbitém koni švarný důstojník a polehounku všecko náměstí se naplnilo zvědavým obecenstvem. O hodině osmé slunce na způsob rudé bezlesklé koule se vynořilo poněkud ze mhly a bylo lze předměty vůkol už rozeznati alespoň na dvacet kroků. Já ustavičně na stráži jsem stál u naší archy, do níž chvíli po chvílích snášeno všeliké drobnější zboží. Čas mi však ucházel už rychleji, neboť se ke mně byl přidružil můj milý Lojzík.

Asi za půl hodiny jednotlivé čety jízdecké shlukše se se všech ulic stanuly na náměstí a ve dlouhém úpravném šiku čekaly před strážnicí. Déle jsem já na stanovisku sobě vykázaném nevydržel. Provlekl jsem se k samé strážnici, odkud dobře pozorovati lze bylo celé pěkné divadlo. Zavzněla trouba k modlitbě. Dlouhý jízdecký šik jako jeden muž přičinili pravic k čákům, načež po modlitbě k povelu plukovníkovu zase jako jeden muž je spustili ke stehnům, načež k opětnému povelu se všech pochev vytaseny lesklé šavle. Ze strážnice pak za zvuků císařské hymny odnášen mým panem kmotrem Pavlem Csonkou plukovní prapor, mužstvo

ze stráže posedalo na své koně, povel — a dlouhý tém jakoby vějíř složil, za dusotu koňstva a břinkotu zbraní seřadil se v několikero vojů. Kapela na bělouších svých popojela v před hudouc pádný pochod a za pokřiku obecenstva na náměstí shluklého pluk se ubíral Špitalskou ulicí na Brněnskou silnici. Dlouhou řadu vojska táhnoucího z města zavíral pan profós Stojkov se svými svěřenci, třemi husary pro hrozný zločin jakýsi společně spáchaný ve vyšetřovací vazbě trvajícími a v tuhá pouta sevřenými. Dlouhý marš ze Slavkova do Břežan ovšem konati jim bylo pěšky. Za to však je byla obstoupila čestná stráž čtyř švarných koňákův opírajících o stehna ostře nabité karabiny. Jednoho z nešťastných tří poutníků jsem znal; bylť to onen obstárlý husar, jenž za prvního dne pobytu mého Slavkovského mě byl pocákal vodou. Škaredě! až hrůza bylo naň pohleděti, a jakkoli mé maličkosti ni dosti málo si nevšímal, já přece z něho jsem dostal nemalý strach a uháněl úprkem od strážnice zpět k naší arše. Za přestupek, že jsem proti rozkazu otcovu byl opustil stanovisko své tenkráte jsem byl potrestán jen přísným pohledem a krátkou domluvou.

Za nedlouho Lojzík, jenž se mi byl před chvilkou ztratil, opět se přivalil vleka veliký koš napěchovaný všelikým ovocem. Pracně jsme koš oba vpravili na archu, do níž právě připřežník zapřahal dva statné koně. V tom už i rodičové provázeni domácími se brali průjezdem k vozu. Políbil jsem Lojzíka, vhoupl se do archy a byl jsem rád, že loučení se rodičův od domácích našich nebylo až tak příliš dlouhé. Ale pajmáma Haringová, když už všem byla s Bohem dala, přece ještě si vzpomněla na mne a já vystrčiv hlavu z vozu jsem dostal na rozloučenou s velikým lážovým tolarem od hodné paní ještě hubičku a na čelo křížek. Na lážový tolar s rodicí Boží matka mi dala později v Břežanách upraviti pěkné stříbrné ouško a nosil jsem jej jako talisman na prsou mnoho let.

Pomalounku, jako by za heslo si byl obral pořekadlo „nedojdu-li dnes, dojdu zítra“, pluk náš odbočiv asi míli za Slavkovem ze silnice brněnské k severu se bral směrem k Olomouci. Šestého a sedmého dne jsme byli nevědouce o tom v Slavoníně; byliť jsme zajisté pevné víry, že jsme v jakémsi Šnobolíně nebo dokonce v Šnublíně. I tak i onak slyšeli jsme jmenovati tuto štaci svou. Tam milému tatíčkovi mému špásovná se přitrefila nehoda. Mluvě k hospodáři po německu, nijak se s ním neuměl domluviti.

„Vidíš,“ pravila k němu matka má čtveračivě, „říkáváš vždycky, s češtinou že člověk nikam nedojde a s němčinou že

může schoditi celý svět: a zatím ty se svou němčinou nemůžeš pořiditi ani v Šnublíně.“

„Tož dež mlovijó po moravsky, proč nemlovijó?“ slyše tato slova se ozval hospodář Němec. „Šak me po moravsky také rozomíme.“

I stal se div divoucí. Já i sestra jako zlého kouzla zbaveni jsouce ihned jsme s domácími švandrkovati počali a bylo nás plné stavení. Záhy jsme si dobyli obliby čeládky a po celý den strouhali mrkev, jíž tam takové po všem stavení množství nakupeno bylo, jakého jsem ani před tím nikdy neviděl ani potom.

Ze Slavonína cesta nás vedla na východ. V Lipníce po několikadenní zlotě odpoledne vysvitlo slunce. Sajbl, jenž mimochodem řečeno, ve Slavkově pohřbil mateř několik let už churavěvší a na marši každý den na některou hodinu k nám zavítal, do širého mě vylákal pole. Tu nám se v celé majestátné kráse své objevily zříceniny Helfštýnské. A tak blizounkými nám se zdály býti, že jsme chutě se dali k Týnu, abychom hrad slezli. Mně ustavičně tanuly na mysli Kunětice. Od té doby, co jsem s hráze rybníka *Rozkoše* naposledy roztouženě hleděl k zámku Žižkou prý zbořenému, žádný pohled – nevyjímám ani pohledu na pyšný Špilberk – mě tak kouzelnou mocí nedojímal. Ale nedoběhli jsme po blativé silnici až tak daleko, když tu pojednou slunce zapadlo za Helfštýn a chvatem za krátkým soumrakem čirá tma se rozvalila po krajině. Nezbývalo nežli pomýšleti na tažení zpáteční. Co jsme dříve za hodinku ušli, bylo nám krok za krokem silnicí stoupajícím ubíhati dobré dvě. Když jsem se konečně za tmy tmoucí všecek ublacen dostal na kvartýr, byl by mě za vědeckou vycházku mou jistě zase neminul spasitelný pardousek, kdyby Sajblovic kuchařka – ona Marjánka Přelucká neb i bláznivá Marjána, – jež u Josífka na ten čas, ba mnoho let už předtím, zastávala místo mateřské a hledajíc Josífka právě v našem kvartýře, prodlenější návštěvou svou mne byla od něho neosvobodila.

Za neustálého téměř deště dovlekli jsme se do Hranic. Archa naše, jakkoli důkladné byla konstrukce, přece tu a tam postupem času byla zvetšela. Zvláště pak střecha zrádně dávala dešti neustále s nebe se lijícímu volný průchod. Proto tatíček chovaje na mysli přísloví, „že špatný hospodář, který pod vlastní střechou zmokne“, dne odpočinku v Hranicích k tomu použil, aby si na své arše dal spraviti střechu. Jakým způsobem to se dálo, nevím už. Ale to mi v živé utkvělo paměti, že kmotr Dušek, když opravu na voze ukončil, a večer některou chvilku u nás pobavil, divné historie vypravoval o tom, kterak před nedávnými prý ještě léty na Kladských horách řádili vlci a jak by jednou babičku jeho jdoucí ze mlýna Rokytenského domů bez mála byli rozsápali,

kdyby jí hajný právě touže cestou se ubírající v čas byl nezachránil. Vypravování toto o bývalých lesích českých mocně působilo na vznětlivou fantasii mou a vypravovatele, jenž — mimochodem řečeno — příhody babičky své vypravoval česky, náramně jsem si oblíbil.

Když archa naše důkladně zas opravena byla, nebe vidouc, že nám dešti svými málo způsobí zármutku, najednou housti začalo jinou. Sotva jsme totiž pronikli za Místek, uhodily třeskuté mrazy. Dlouhý pláštík můj málo poskytoval ochrany od zimy a byty, nebo-li po vojansku řečeno kvartýry, čím dále, tím se stávaly bídnějšími. Několik dní jak tak jsme se nuzovali. Konečně však vidouce nezbytí vyhledávali rodičové pomoci radikálné. Ohromný břichatý vak kožený, v němž peřiny byly ucpány, vydal polovici obsahu svého, z peřin nám dětem v arše upraveno teplé hnízdo a na noc ustýlány peřiny na holou slámu nastlanou na podlahu. Neboť lůžek čím dále na východ tím bylo méně. I ve stravování nelibé nastaly změny. Ráno místo kávy, které se nám na půdě Moravské dostávalo na snídaní všude, odbývati jsme se musili krajícem chleba pokapaným samožitnou kořalkou, a teprve když jsme dorazili na stanici, což před desátou hodinou zřídka kdy se přihodilo, na zub se nám dostalo něco kloudnějšího. Ale na Těšínsku přece ještě bylo jak tak. Sotva však archa naše se přepravila přes řeku Bělou, jako bychom se všichni byli ocítili na jiném světě. Nikdy nezapomenu, jak vůz náš, sotva že ve městě Bialé stanul před vykázaným kvartýrem, hned obstoupilo pět šest divných lidí, vesměs bradatých s chlupatými na hlavách čepicemi. Těla jejich vězela ve dlouhých černých kaftanech, nohy trepkami obuté měli upiaty v těsně přiléhající axamitové kalhoty sotva po kolena sahající a v punčochy původně bílé, ale zlobou časův od špíny až popelavé. Druh druha odstrkuje a ku předu se dera nabízeli se svými službami dotazujíce se, potřebuje-li *panstvo* faktora. Otec se měl co oháněti, aby se dotěravých těch hostí nějak zbavil. Ale záhy se přesvědčil, že bez prostřednictva takového faktora holou bylo nemožností cokoli, byť tretku koupiti nebo čehokoli ve městě se doptati. Mimo to, kdo v osud neodvratný se odevzdav jednoho z nich si za mzdu dosti skromnou najal, nemalý tím si zjednal prospěch, že ho najatý co nejstatečněji hájil a bránil od svých kollegů v řemesle.

Všelijak strádajíce brali jsme se dál a dále na východ. Dobrodružstev jsem já na dlouhé té cestě zažil jenom málo. Přece však Brzesko a Rzeszów mi se staly jistou měrou památnými. V městečku prvnějším velikou mi po celý den zábavu zpusoboval ochočený havran, jenž všude chodě za mnou velmi přátelsky z ruky mé přijímal skýtané sobě dárky. Byl bych se pro něj

málem zase stal mučedlníkem. Matka totiž, jakmile jsme přirazili do městečka, nakoupila masa chtějíc v tento den, žeť na kvartýře židovské to hospodě formanské, kloudnější shledala kuchyni, na večeři upraviti několik roštěnek. Já když maso připravovala, po starém zvyku svém pilně jsem jí assistoval a odpadky pilně střádal pro nového přítele svého havrana. Věděltť jsem zajisté z vypravování nebožtíka dědouška, že havran krmí masitou nijak nepohrdá. Konečně matka maso ku pečení přichystané položila na talíř a jiným talířem je přiklopivši postavila na polici. Havran můj vděčně přijal výslužku, již jsem mu přinesl, ale moudré oko jeho dávalo na srozuměnou, že by nezahodil třeba více.

„Dostaneš, havránku," pomyslil jsem si a vyčíhav svou dobu z roštěnek jednu s talíře sňav rychle na dvůr jsem vyběhl a kus po kuse z masa škubaje hladovce jsem nasycoval. S nemalou mi bylo podivenou, že havran polknuv poslední kus masa přece ještě tak pátravě na mne hleděl, jako by věc chtěl bráti od repetice.

„Vidíš, brachu, to jsem já střídmější," pomyslil jsem si, „já bych takového kusu měl po típek."

Ale za některou chvíli přece mi to nedalo. Šel jsem opět a odklopiv talíř, z talíře ještě jednu tu roštěnku jsem anektoval a kus po kuse havranovi skýtal, jenž na veliký div můj s takovým apetitem je pohltal, jako by byl nejedl od rána. Co já takto s milým ptákem se bavím, sestřička vyčíhavši mé spády věrně vše zvěstuje mamince. Revisí roštěnek upravených k pečení veliký konstatován deficit. O mé vině pochybnosti ni nejmenší. Byl jsem odsouzen za nepřítomna na pardousek. Ale šťastná toho dne svítila hvězda. Bylo svatého Františka Xaverského. Obstárlý nadporučík Sajbl, jenž od dob Svatohippolytských a Vídeňských všem primoplanistům a trubačům v regimentě sloužil svatým kmotrovstvím, vzpomenul-li si na kterého z nich Pánbůh přímnožkem rodinným, slavil toho dne svůj svátek a pozval srdcem a myslí více k chamradině té lna nežli k důstojnictvu, tehdaž téměř výhradně z „kavalírů" se skládajícímu, asi tucet krejčíků, řemenářů, kováříkův a ovšem i mého tatíčka s konsistořmi a dětskou drobotinou na oslavu jmenin svých do nejvzácnější hospody městečka Brzeska. Tím jednak roštěnek, o jejichž upečení a požití ochotně postarati se slíbil Józa, pojednou začalo se dostávati, jednak času na řádnou a dobře motivovanou výplatu mou se nedostávati. Šli jsme tedy všecka rodina do vzácné, ovšem též židovské hospody. Tam po prvé v živobytí jsem ochutnal panského nápoje čaje. Ale ochutnal jsem ho tak důkladně, že mne za některou chvíli nohy nemohly udržeti. Józa, pro něhož rychle doběhl židovský sklepníček, po mnohých letech si zase jednou zahrál na mou chůvu a dones

mě na kvartýr uložil do peřin. Od té doby na ušlechtilý nápoj, ať by mi se naskýtal ve formě jakékoli ni pohlednouti jsem nemohl bez ošklivosti, nerci-li abych ho požil třeba s náprstek.

Když jsme se za několik dní přikodrcali do Rzeszowa, vůz náš sotva že stanul před vykázaným nám kvartýrem, rojem židů byl obklopen, z nichž jeden po druhém hrozně vřeštíce z kapes vytahovali lesklé prsteny a naušnice, náramky a řetízky na pohled zlaté, a přese všecko ujišťování, že jsme chudá chasa vojenská nebažící po šperku, na prodej nám je nabízeli. Zvláště udatně doráželi na maminku. Tu konečně otce přešla trpělivosť, popadl rákosovou hůl visící na rukověti šavle jeho na znamení důstojenstva plukovního kováře a otočiv jí několikráte okolo sebe rozplašil dotěravé prodavače jako hejno holubův. Uplívajíce a nadávajíce rozutíkali se do všech úhlů světových. Že jsem já z podívané té radosť měl nevšední, rozumí se skoro samo sebou.

Bytu se nám dostalo u stařičkého Němce jakéhosi, jménem Eberharda, jenž vojenským jsa vysloužilcem před mnohými léty na domek se byl přiženil. Syna měl studenta. Co tatínek pilně naslouchal výklady starého Eberharda o válkách Naopoleonských, zvláště pak o bitvách Asperské, Ogruňské a Lipské, z níž si zasloužil onen křížek, od nás starých za mladších dob u hovorných invalidů tak často vídaný, o dobytí Paříže a sterých jiných příhodách, já s panem studentem tolikéž pilné jsem zapřádal hovory dotazuje se tu toho, tu onoho. Obzvláště jsem se mu podivoval, že dovedl čísti z knihy, kterou já za židovskou jsem pokládal, poněvadž jsem v ní nepoznával ni jediného písmenka. Ale to jsem se dotknul bolestné stránky.

Vážně mi pan student tvrdil, že to sice není židovština, však ovšem jazyk židovštiny o málo co lepší, totiž řečtina. Tomu jazyku prý žádný člověk se nemůže naučiti. Na neštěstí mé výrok mladého Eberharda hluboce mi utkvěl v paměti.

Velezajímavá pro mne byla podívaná na mladého Eberharda, když druhého dne bylo to ve čtvrtek, tehdáž den od školy prázdný, a mašírující pluk náš měl den odpočinku, vybrav z ohniska několik uhlův o všecko pryč se jal černiti čistý arch papíru. Čistý arch papíru černiti uhlem! To bych dostal od tatínka, kdybych já se toho dopustil! Ale kterak jsem žasnul, když ten kazisvět papír počerněnou stranou položil na papír jiný, tak lesklý a krásný, že jsem podobného před tím neviděl nikdy. A na tu vrstvu vložil zase papír jakýsi pomalovaný, jak mi se zdálo, jen že malba na něm nijak mi se nepodobala. Potom tupým dřívkem jal se po krajích onoho obrázku jakéhosi tlačiti; pak zase jaksi do křivolaka dřívko vedl a zase tu a tam jím bodal, nic jinak než jakoby čaroval. Když dosti se byl načaroval a nabodal, onen

lesklý papír zase vyndal, pozorně cípem šátečku svého jej oprášil a spokojeně pokynuv hlavou jej položil na svůj stolek.

„Co to děláte?“ osmělil jsem se konečně se ho tázati.

„Mapu“ odpověděl usmívaje se.

„Co to je mapa?“ já zase.

„Vyobrazení nějaké části země neb i země celé.“ zněla odpověď.

Zamyslil jsem se z toho nepromlouvaje ni slova. Mladý Eberhard nemohl nepozorovati, že jsem výkladu jeho naprosto neporozuměl. Otevřev tedy opět atlas svůj začal vykládati dále ukazuje na mapu:

„Vidíte, kdybyste se jako pták mohl vysoko, vysoko do vzduchu povznésti, podobala by se Vám tahle ta země — jmenuje se Anglicko — zrovna jen tak velikou — a ona, je velmi, velmi velika, — a v tétéž podobě, jak ji tuto vidíte vymalovanu. Tuhle to kolkolem je moře, — taková ohromná voda, — tuhle ty čárky jsou hory, tahle kolečka města, tuhle ty křivé čáry řeky. Nu a takovýto obraz země jmenuje se mapou. To co jsem já dělal, je mapa království Francouzského. Máme ji zítra přinésti hotovu do školy.“

Bylo-li to náhodou či úmyslem, že na výklady své mladý Eberhard zvolil právě ostrov, jejž synekdochicky nazval Anglickem, nevím; že se však na prostonárodní výklad jeho, zvláště pokud se týká ptačí perspektivy, to Anglicko hodilo lépe nežli která kolivěk jiná země, nelze pochybovati. Mně alespoň výklad jeho hluboce utkvěl v mysli a později mi se hodil výborně.

Beze všeliké obzvláštní příhody a nehody konečně na sám štědrý den roku třicátého pátého pluk náš dorazil do Břežan. Silnice vedoucí k tomuto městu od poslední štace, městyse Narajova, zatáčí se tak, že do Břežan se z něho přijíždí od severu. Dychtivě my děti po několikahodinné jízdě jsme vykukovaly z vozu, brzy-li věž nějakou spatříme nebo švarnější domy nebo sic něco, co by se podobalo městu, ale neviděli jsme leč po pravé straně nekonečnou řadu bídných selských chaloupek, za nimiž dlouhá stráň strměla, z části lesem porostlá z části zahradami pokrytá, v levo pod samou silnicí nedohlednou jakousi rovinu hustým sněhem pokrytou, za níž dále k východu se vypínalo mírné úbočí. Jedouce takto asi půl hodiny pozorovaly jsme, že domy na sebe berou poněkud lepější podobu a najednou tu kaprál přistoupiv k vozu oznamoval, že jsme na místě a před svým kvartýrem. Archa se zatočila do vrat. Z bytu nám vykázaného matka chudák se zhrozila. Byla to veliká ratejna přízemní — patrového domu vůbec na celém předměstí nebylo ni jednoho, — do níž čtyřmi okny od kolika let asi nemytými slunce vý-

chodní a polední mdlé vysýlalo paprsky. Děsně špinavá podlaha místy shnilá, místy nahnilá, stěny rovněž nelíčeny od mnoha let, v koutě ohromná cihlová kamna sahající do samého stropu. A jaká to líbezná vůně po celé šalandě! Na dovršenou všech svízelův ani kuchyně tu nebylo ani špižírny ani sic jakého příslušenstva, bez něhož rodina, byť sebe skrovnější a skromnější, naprosto se obejíti nemůže. Otec vida to nadělení ujal se rázně iniciativy a dal se na hledanou bytu jiného. Našel jej bez nesnáze a v samém sousedstvu.

I domisko, z něhož jsme se nepobyvše v něm ani celou hodinu stěhovali, i domisko do něhož jsme se na trvalé přebývání stěhovali, původně asi hospody zájezdné byly, po polsku prostě karczmy zvané, jež tak pěkně Mickiewicz líčí slovy:

> Karczma z przodu jak korab, z tyłu jak świątynia;
> Korab, istna Noego czworogranna skrynia,
> Znany dziś pod prostackiém nazwiskem stodoły;
> Tam różne są zwierzęta, konie, krowy, woły,
> Kozy brodate; w górzé zaś ptastwa gromady,
> I płazów choć po parze, są też i owady.*)

Ale původní ráz obou těch domů valně už byl pozměněn tím, že jedna strana v nich od vrat až do vrat přetvořena byla na obydlí a jen polovice strany druhé ještě byla za stáj, za stáj však, v níž nebylo ni koní, ni krav, ni koz bradatých. Sic v domě žida Abrahámka původně nám za obydlí vykázaném, v stáji bylo koní dost a dosti; bylať ji hned zaujala četa husarská; ale náš hospodář pan Adam Gołębiowski, ač k domu jeho hodná trocha polí náležela, neměl ani koní, ani volů, ba ani kravice jedné nebo bradaté kozy. Hospodařil asi s kopy na groš. Hotových u něho bylo pořídku. Proto nemálo tomu byl povděčen, že mu se před samými svátky vánočními nájemník nahodil, který nájemné – šest dvacetníků neboli dva zlaté konvenční mince měsíčně – hned na čtvrt roku mu zapravil napřed. Uvědomělým jsa Polákem Szwabów ovšem nehrubě náviděl, ale ve příčině peněz si vedl asi jako dle svědectví Goetheova si vedli od nepaměti Němci nenávidíce Francouzův, ale libujíce si jejich vína. Měl se k tatínkovi velmi laskavě. Německy sice nepromluvil, ale tatínkovou polštinou, nebo lépe řečeno češtinou barbarsky do polska přízvukovanou a srdcelomně vyslovovanou, na pohled nic se neurážel. I manželka do-

---

*) V překladě Elišky Krásnohorské:

> Jak svatyně to vzadu, archa z přední strany:
> jak koráb Noemův či truhlík čtverohranný,
> jenž neliší se prostým zrakům od stodoly;
> v něm zvířata jsou různá: koně, krávy, voli
> i kozy; nahoře zas hejno ptactva zpívá,
> též plazi v párku, ba i hmyz tam sídlo mívá.

mácího pána našeho, Kateřina Gołębiowska, rodem, jak jsem později zvěděl Solecka, sotva že mne a sestru maminka přivedla ze židovny do nového bytu našeho, hned se zjevila u nás a litujíc upřímně nás skřehlých a zimou se třesoucích dětí, přívětivě zavedla do bytu svého, dlouhé to jizby, do níž jedny dvéře vedly z průjezdu, druhé pak protější stranou ze dvora. Jizba byla o třech oknech, z nichž dvě hleděla na dvůr a zahradu, na kteréžto se vypínaly velikánské dva stohy obilní, třetí pak hlédělo na dvůr elegantního domu sousedního. Velikánská kamna zděná, sahající skoro až k samému stropu, a lnoucí k nim ze zadu krb dlouhou jizbu, v níž nebylo podlahy ni dřevěné ni dlažděné nýbrž jen upěchovaný jíl, dělila ve dvě části, z nichž přednější jaksi za salon byla, druhá za ložnici a kuchyň.

Paní Kateřina Gołębiowska mne i sestru usadila na lavičce lemující kamna a chvíli po chvíli všelicos k nám promlouvajíc, čemu jsme jen zpolou rozuměli, pobíhala sem a tam.

I mně i sestře, kteříž jsme od kolika hodin kromě kusa komisárku nic neměli v ústech, krutý hlad už zuřil v útrobách, přece však jsme se z lavičky své od teplých kamen nehýbali. Divné divadlo pojednou zvábilo k sobě oči naše. Pacholkové dva k jednomu ze dvou stohů na zahrádce se vypínajících přinesli a přistavili dlouhý řebřík, jeden z nich vystoupil po něm až po samo okrají stohu a jal se s něho shazovati snopy. Shodiv jich několik řebřík ke stohu přistavený se soudruhem svým zase položil, snopy naň naložil a přivlekl obé až pode dvéře, kterými z bytu paní Gołębiowské se vycházelo na dvůr. Za chvíli dvéře se otevřely a jedno z obou chlapisek snopy dílem v rukou nesa, dílem přes ramena sobě maje položeny jimi vstoupilo do jizby. Hospodyně naše snop po snopu mu odebírajíc s každým se brala do jednoho kouta jizby a tam postavila, vedle obojích dveří pak postavila po snopech dvou.

„To aby Panbóg dał urodzaj (úrodu),“ usmívajíc se promluvila k nám vidouc, jak my udivenýma očima se díváme na její počínání.

A zase za nějakou chvíli onino dva pacholci sena každý majíce v náručí, co ho mohli unesti, dveřmi z průjezdu vstoupili a rozestlali jeden pod neveliký stůl, druhý pak na stůl sám, na nějž hospodyně v zápětí prostřela bílý ubrus, ne sice tak bílý, jako byly ubrusy maminčiny, ale přece dosti bílý.

„Bo to wybawiciel nasz Jezus Chrystus w stani (stáji) się urodził na sienie i słomie,“ opět usmívajíc se přívětivá hospodynka vysvětlovala počínání své nám udiveným dětem.

Hluboko do stolu senem postlaného talíře se zabořily a lahvice a těžký svícen olověný s nerozežžatou svěcí ze žlutého

vosku. Chvíli po chvíli hospodynka naše na stůl vstavovala tu větší tu menší misky se všelijakými krměmi, jejichž vůně mně i sestře tím dráždivěji šemrala v nose, čím méně hospodyně k tomu se měla, aby z bohatého stolu nám čeho poskytla. Nemělať dětí, byla tedy v psychologii dětské nehrubě zběhlá. Snad nám i nechtěla ztenčovati zásluhu z postu tak svědomitě zachovávaného.

Konečně, když už venku na dobro se bylo setmělo, Józa náš si pro nás přišel a zavedl do nového obydlí našeho.

Tam za několik těch hodin, které jsme byli proseděli u Gołębiowských, valné se udály změny. Ve světnici větší, jejíž jedno okno hledělo přes ulici na velikánské domisko Abrahámkovo, z něhož jsme se dopoledne byli vystěhovali, druhé pak z venku hluboko jaksi k zemi se nížící a sněhem skoro do polovice zasypané na zahrádku, na níž trůnily ony dva stohy obilné pana Gołębiowského, již postaveny byly a ustlány dvě postele větší dvě menší, byl postaven stůl, na němž už planula lojová svíce, byly rozestaveny čtyři židlice, dvéře, kterými z průjezdu se vstupovalo do jizby, zastaveny byly velikánským oním kufrem přechovávajícím nejvzácnější poklady naše. Veliké dva vaky kožené, z nichž do jedné vybrány již byly peřiny, dva husaři právě vynášeli kamsi na půdu. Velikánská kamna zděna zpolou vstavená do zdi, jež světnici větší dělila od menší, líbezným už sálala teplem, ale šířila i nelibý onen zápach rodící se z vypalované hlíny. —

Za malou chvilku matička ze světnice menší, spolu za kuchyni sloužící, jejíž jediným oknem tolikéž viděti bylo na velebné dva stohy hospodáře Gołębiowského, přinesla v hrnci jednom větším kouřící se kávu, v hrnečku menším zvařené smetany, vyklopila ze zástěry několik housek divně po židovsku uplácaných, a zasedli jsme všecka rodina k vánoční večeři.

„Tak smutné večeře štědrodenní jste ještě nikdy neměly, milé dětičky,“ pravila k nám zavlhlé oči zástěrou si utírajíc matička. „No, snad dá Pánbůh ode dneška za rok bude jinak.“

Ale dal Pánbůh, že štědrý večer roku třicátého pátého najednou nám se stal opravdu štědrým. Když jsme totiž kávou a houskami jak tak se byli nasytili, hospodyně Gołębiowska se přihrnula se dvěma talíři, jedním větším, jedním menším. Na tomto položeno bylo několik oplatků po dvou a po dvou k sobě přilípaných, na onen pak kaši jakousi tolikéž libě páchnoucí medem, v níž pšeničná zrnka hustě promíchána byla s mákem. Poláci ji nazývají *kuťa*. Mimochodem budiž tuto podotčeno, že hospodář polské rodiny o štědrém večeru, když na kuťu dojde, vrchovatou lžící té kutě nabéře a na strop vyhodí, a podle toho, mnoho-li

či málo jí na stropě uvázne, hádá, uroden-li bude rok nastávající čili nic. Ani tatíček ani matička, ba ani Józa si těch oplatkův a té kutě hrubě chutnali, nám dětem však ovšem byly lahůdkou. A sotva že jsme si byli smlsli lahůdek paní Gołębiowské, tovaryš kmotra Duška čtyři hluboké misky, jejichž dvě a dvě ucha provlečena byla silným řemenem, na stůl vstavil a vánočku naň položil upečenou pěkně do hněda, z níž onde a onde vykukovaly černá očka hrozinek. Bylať v misce nejvrchnější rybí polévka, bylo v misce spodnější několik kousků kapra na černo, v misce třetí několik kousků jiné jakési ryby smažené a v nejspodnější pečivo jakési pěkně zavánějící jablky. Večeře vzata od repetice. Nám dětem ryb se nedostalo, za to však obsah misky poslední výhradně připadl nám.

Nic bych se nedivil, bylo-li by s podivenou milému čtenáři, že kmotra Duškova hned první den, co pluk náš dorazil konečné štace své, vzmoci se mohla na upravení tak bohaté večeře štědrodenní. Ale v tom nebylo žádných čárů. Kmotr Dušek, člověk obezřelý a ven a ven praktický, hned jakmile pluk se dostal na polskou půdu, nechtěje se ženou a synkem nemluvňátkem tolik neděl snášeti lopoty maršovní dovolené si vyžádal a do Břežan se s rodinou dostal alespoň o dvě neděle dříve nežli husarský pluk náš. Tím i veliká záhada se vysvětluje, že tatíček můj obydlíčko své v Břežanech, kde tehdáž nebylo ani potuchy po nějakých skladech nábytku a několik těch truhlářů, co jich ve městě bylo na dodání prací objednaných nebyli až tak kvapni, hned první den opatřiti mohl nábytkem alespoň nejnutnějším. Byltě jej kmotr Dušek k žádosti tatíčkově objednal a snad i zpolou napřed zaplatil truhláři Kutykovi.

Něco později, nežli bývalo na lopotném marši, probudili jsme se já a sestra pohověvše si po dvou měsících zase jednou na řádných postelích v řádných peřinách a leda posnídavše dychtivě jsme očekávali tatínka, jenž za tmy ještě byl vyšel po službě, aby nás po daném slibu zavedl do vlastního města. Konečně jsme se ho dočkaly. Jednoho z nás za jednu, druhého za druhou ruku pojav vyvedl nás z obydlí.

„Tuhle v pravo na tom kopci," jal se vykládati, sotva že jsme vykročili ze vrat, „je klášter Bernardinský. Podívejte se, jak se okna třpytí od vycházejícího slunce. Tam budeme choditi do kostela." —

Asi padesáte kroků za naším obydlím pojednou jako by město přestávalo. Celou dosti strmou stráň po pravé ruce zaujímala od samého kláštera až po samou silnici Bernardinská zahrada důkladným plotem obehnaná. Toliko po levé straně opodál od silnice bylo několik domů viděti a daleko za nimi cosi podobného

zámku. Popošli jsme asi tři sta kroků, — tu najednou silnice před námi silným svahem se klonila u velikou kotlinu a před udivenýma zrakoma našima se rozkládalo na jih i na západ do dálky téměř nedohledné veliké po tehdejším názoru mém město.

Pohled na ně věru byl úchvatný. Ze sterých komínů za třeskutého mrazu vznášely se sloupy kouře k nebi, na východě růžově zbarvenému, jinde po vší obloze bledě modrému. Nehrubě výstavnou ulicí dostali jsme se na veliké náměstí do čtverce vystavěné a skoro vesměs domy patrovými vroubené. Dvě budovy obzvláště vábily k sobě mé oči. Jedna z nich na straně západní s několika bachratými věžemi byla, jak jsem později zvěděl, ruským kostelem čili mluvíc po způsobu tamějšího lidu církví, druhá do čtverce stavěná rohy svými čelila do čtyř ulic. Říkali jí radnice, ač tam dávno už nikdo o ničem se neradil než leda ve přízemí židé, netoliko z venčí po třech stranách nýbrž i v nádvoří po všech čtyřech krámek vedle krámku mající o svých obchodech a na patře někdy páni professoři odsuzujíce nezdárné studenty na karcer nebo jiné tresty. Bylyť zajisté, jakož jsem za několik dní zvěděl, umístěny ve veliké budově té všechny školy Břežanské. Na straně polední byla hlavní stráž. Na ní však nikoliv husaři, nýbrž granátníci ve vysokých medvědicích, bílých kabátech a nohavicích a černých kamaších po kolena sahajících vážným krokem chodili sem a tam. Z jiných budov na náměstí jediné švarný hostinec s balkonem spočívajícím na čtyřech mohutných sloupech mě zajímal, jakobych byl tušení míval, že mi se ten dům někdy stane milým. Nad průjezdem jeho velikými zlatými literami se třpytělo „Hôtel de l'Europe."

Ale více než to všecko, o čem jsem se tu rozhovořil, zajímali mne lidé. Jakož bývá o svátcích výročních i tentokráte náměstí, zvláště pak čásť jeho východní, kde židovští pekaři prodávali divně uplácané vánočky a calty, venkovany obojího pohlaví jen se hemžilo. Statný to lid! Muži dlouhými přioděni byli kožichy vesměs bílými, jen tu a tam některý chuďas, který asi kožich v zástavě měl u žida, věze v kaftaně ze hrubé šeře vzdělané jektal zuby. Ale mohutné beranice muž měli vedle muže ba i výrostkové a hošíci. Také ženské vesměs přioděny byly bílými kožichy jen že kratšími, sotva po kolena sahajícími, a cípy šosů jejich ozdobně přehrnuty byly a v zadu sepiaty tvoříce takto podobu mohutného jakéhosi fračiska. Krky muži i ženy měli obnaženy, jen že krásné pohlaví vždy a všude honíc parádu na nich, jak která byla zámožna, tu větší, tu menší množství koralů měla zavěšeno. Některé i penízy, větším dílem stříbrné, mezi koráli se leskly. Zjevem však nejzajímavějším pro mne byly židovky. Židů jsem po dlouhé pouti ze Slavkova do Břežan viděl tolik, že mne

hrubě už ani nezajímali; židovek však posud jsem skoro ani nespatřil. A tu na jednou jich na tucty ve všech možných variantech, mladičké, mladé, vyspělé, přespělé, obstárlé, staré. Na hlavách jejich a divné na nich parádě, – víncích to jakýchsi axamitových bílými perlami vyšívaných, – div jsem nenechal oči. Ale ni vřavy a vřesku jsem jak živ posud neslyšel jako tam na tom židovském tržišti. Byl jsem tomu rád, když otec za některou chvíli s námi odtamtud se měl k odchodu, poněvadž na farním kostele právě zacinkal zvonek zvoucí pobožné křesťanstvo na mši svatou.

Kostel v pravo od náměstí k jihozápadu na mírném pahorku vystavěný velice mě dojímal svou velikostí. Ale což když jsme vstoupili do vnitř! Po levé straně v postranní kaplici vzdělán byl Betlém! Jeskyně od perel se třpytící uprostřed, -- uvnitř jeskyně Jezulátko s pannou Marií a svatým Josefem, nad jeslemi vůl a osel, opodál v pravo s oblak se snášející anděl, pastýři spěchající s dárky k božskému novorozenci, jak to bylo vše dojímavo, jak krásno! Byl i ten Theseus krásen, jejž jsem kdysi viděl ve vídenském Augartenu — ale jesličky Břežanské, ty tak mluvily k srdci, tak blažily a rozehřívaly: o byly tisíctisíckráte krásnější nežli ten chladný Theseus. Když jsem na jesličky dosti se vynadíval, obrátil jsem pozornosť svou i na zpěv provázený varhanami. Hra na varhany nehrubě mi se líbila. Jakkoli jsem té muziky málo posud byl pojedl, přece mi nebylo nesnadno posouditi, že nebožtík dědeček v Bohdánči a pan rektor Hrbáček ve Slavkově to uměli jináče. Ale slovná čásť písně za to tak mi se úlisně vkrádala do srdce, jako před tím málo která píseň jiná. Postihl jsem ji snadno, poněvadž organista zpíval sám jeden a zpíval velmi zřetelně. Přišedše domů ustavičně se sestrou jsme zpívali:

W żłobie leży, ktoż pobieży
Kolędować małemu
Jezusovi Chrystusovi
Dziś nam urodzonemu.

Když jsme se písně poněkud byli nabažili, došlo na kritiku.

„Je to, Katynko, přece jen hrubá řeč ta polština,“ prohlásil jsem se v moudrosti své. „Jak to je sprostě řečeno „w złobie!“ Víš, to je jak tatínek říkává *hóbn* nebo *Góbl* místo *haben* a *Gabel.* A jak škaredě to řečeno „któż“ místo *kdož,* (– třebať věděti, že polské *ó* zní jako krátké *u* –); není-li to jako když tatínek někdy říká *Husen* místo *Hosen?*“

„No, no, fakani!“ zakřikla matička mne i chechotající se sestru zaslechnuvši, kterak se o tatínkovu němčinu otírám. „Ani slova ať už neslyším. Ať si každý mluví, jak umí. Já že jste vy té polštiny už tolik spolkli!“

Spraženi trochu matčinou domluvou ustali jsme ve své jazykozpytné zábavě, ale bez pochyby byli bychom za chvilku opatrným šeptem v zajímavém thematě pokračovali, kdyby nikdy před tím nevídaný zjev byl neupoutal všecku naši pozornosť. Stáli jsme u okna a dívali se na ulici, po níž onde a onde hladoví vrabčákové poskakovali klofajíce zobci do zmrzlého lejna kobylího, nebo děsně na kýtách uválená kravice volným krokem se plížíc poledním sluncem se dávala trochu prohřívati, nebo konečně čmuchajíc rýpákem po sněhové pokryvce prasátko se procházelo: když tu pojednou ne více ne méně nežli tři vepříkové volným krokem a úpravným šikem postupující na obzoru našem se objeví každý na hřbetě nesouce po vráně co chvilku zatínající zobák do štětinaté kůže jejich. Tak originální kavalerie jsme neviděli jak živi. Ký div, že jsme na plná hrdélka se zachechtali a tím matičku tolikéž přivábili k oknu. Nemohlať se ni ona ubrániti tichému úsměvu. A ta prasátka byla tak hodna, že i s neostýchavými jezdci svými skoro před samým oknem, z něhož my jsme se na ně dívali, kroky své zarazila a dříve jezdců svých od sebe neodpudila, nežli pokud se nezačala drbati o vyhřátou trochu zeď našeho domu.

Na plná ústa zvěstovali jsme tatínkovi, když za chvíli odkudsi byl domu přišel, jak neobyčejného nám se dostalo divadla. Tatíček se usmál.

„A co myslíte, děti,“ pravil k nám, „co jest asi příčinou toho přátelství mezi prasaty a vranami? – Nevíte. Vrány, chudinky, v zimě mají málo co jísti. Berou za vděk každým soustečkem, které jim se namane. Nu, a ta polská prasátka mají pro ně na své kůži soustečka dosti mastná. Mají breberky, — víte, jako nečesané děti mívají breberky ve vlasech. Jen že ty prasečí breberky jsou o hodnou trochu větší, – asi jako hrachová zrna, – a šťavnatější. To ty vrány vědí. Proto se slétají na prasátka a ty breberky prasátkům vyzobávají. A je pomoženo oběma – i prasátkům i vranám.“

Vzali jsme tatínkovu zprávu na milou vědomosť a dychtivě pak zase přistoupili k oknu žádostivi jsouce divadla dřevnějšího. Dostalo nám se ho tou měrou, že nám ještě téhož dne sevšednělo.

Hned na den příští, slavnosť to sv. Štěpána, prvního mučedlníka Páně, otec sám službou jsa zaměstnán kommandoval na velikou radosť nás dětí Józu, aby s námi šel na klášter strmící nad našim obydlím. Pobyli jsme tam téměř celé dopolední jednak na několika mšech trvajíce jednak po rozsáhlé kvadratuře klášterní chodíce a na vše pilně se dívajíce, co vůbec bylo viděti.

Klášter někdy proti nájezdům Tatarským asi pevně byl ohrazen vysokým náspem a příkopy. Jenom na východní straně,

kde na svahu pahorku prostranná se zahrada rozkládala, dávno ni po náspu ni po valech nebylo stopy. Kostel něco níže byl položen nežli lnoucí k němu kvadratura klášterní a sestupovalo se do něho ze sakrystie po dvacíti stupních. Ze všech rozličných věcí, jež tu bylo viděti, nejvíce mě zajímal veliký obraz visící na zdi podél schodů vedoucích ze sakrystie do kostela a socha Abrahama obětujícího Izáka na samém konci schodů těch postavená. Zkoušeného Abrahama, žeť tu zobrazen byl předmět biblický, bez nesnází jsem poznal, jako někdy neméně snadno jsem pojal v obrazárně zámku Slavkovského překrásného Samsona, rozdírajícího lvovi tlamu. Ale tenhle obraz, ten obraz! Koho ta mohutná osoba uprostřed na krásném běloni sedící a rozpřahující se blesknÿm mečem představuje? Kdo jsou ty utíkající zástupy hlavy divnými jakýmisi rouchy pokryty mající? Jaké to město, jehož věže v pozadí k nebi strmí? Co bych za to byl dal, aby mi to kdo vysvětlil. Tu po schodech dolů se béře stařičký fráter, lysý jako Eliseus prorok, mužíček malý, tváří usmívavých nesa dvě konvičky, vodu to a víno, patrně chystaje obé pro některého kněze majícího ještě sloužiti mši svatou. Dodám si mysli, přistoupím k němu a hlasem ostýchavým se táži: „Bitte, Hochwürden, was stellt dieses Bild vor?“ (Prosím, velebnosti, co představuje tento obraz?) — Mužíček, nehrubě dávaje na lichotivou titulaturu, zastaví kroky své, směří mě od hlavy do paty a konečně odsekne: „U nas tylko po polsku się mówi. Czy rozumiész, Szwabiątko?“ (U nás se jen po polsku mluví. Rozumíš-li Švábátko?). Zarděl jsem se jako pivoňka a odešel s nepořízenou.

Podobná nehoda jako ráno v klášteře přihodila mi se odpoledne, když jsem lelkuje před domem dva hošíky mého asi věku pěkně oděné ze sousedního domu spatřil a jen tak, abych vůbec nějakou rozprávku začal, jich se po německu tázal, jak se ulice jmenuje, v níž přebýváme. „Co chcesz psia wiaro szwabska?“ přistoupiv ke mně a hrozivě mi se dívaje do očí odvětil otázaný. A soudruh jeho: „Daj mu w kark; niech idzie gałgan, zkąd przyszedł“ (Dej mu herdu; ať táhne trhan, odkud přišel) pobádal soudruha. Já nevyčkav, až by se pobídka stala skutkem, uchýlil jsem se do domu.

Příštího dne slavil jsem první svůj svátek v Haliči. Toho dne jsem už sám se vypravil do kláštera a rovnou cestou zamířil do sakrystie a odtamtud po schodech dolů, bych se jen zase vynadívati mohl na záhadný ten obraz. Starý fráter několikráte šel mimo mne, vždy jaksi divně se usmívaje, a já kolikráte koli jsem jej spatřil ve tváři jsem se zarděl jako vařený rak. Přebyl jsem velkou. Hra na varhany a zpěv organistův daleko ještě

mizernější byly nežli v chrámě děkanském. O nějaké muzice ni v kostele klášterním ni v děkanském ani potuchy; jen dvě trouby bylo slyšeti a vířivé zvuky kotlů, když při počátku zpívané mše svaté se dělaly intrády. Na konec mše svaté však nové, před tím nikdy nevídané mi se objevilo divadlo. Na oltáři dlouhou řadou postaveny byly baňaté láhve s vínem. Kněz, nevím už při které části mše, nejspíše při pozdvihování, je posvětil a uděliv požehnání po mši do mešního kalicha nalévaje přisluhoval jím věřícím valně přiklékajícím. Při tom organista chraplavým hlasem prozpěvoval píseň, jejíž refrain: „Hej wino, wino, wino, wino, lepsze, niež před tém było, w Kanie Galilejskiéj“ navždy mi utkvěl v paměti.

Ve klášteře Bernhardinském dál a dále jsem se stával denním hostem a dychtivě jsem pošilhával stoje v sakrystii na mnichy oblékající se ke mši svaté, přizval-li by mne který, abych mu přisluhoval. Ale dlouho žádný si mne ani nepovšimnul. Až v poslední den starého roku mi se dostalo, čeho dávno jsem byl žádostiv. Kněz všecek už upraven a kalich drže v ruce čekal, — a v sakrystii mimo něj a mne nebylo živé duše. Neboť stařičký fráter odešel rozsvěcovat u oltáře a maje asi každodenního ministrování do syta dlouho se nevracel. Znamenaje to přistoupím chutě, chopím se missálu a kněz-mnich ihned se měl ke dveřím vedoucím dolů do kostela. Starý fráter, když jsem po mši svaté se vrátil a missál kladl na své místo, usmívaje se pohladil mne po hlavě a se zálibou řekl: „Otóż, jaki to z ciebie tęgi chłopiec.“ (Ejhle, jaký jsi to hodný chlapec) a pak teprve se šoural ke mnichovi, aby jej svlékal. Od té doby jsem už pravidelně přisluhoval při mši svaté, a to, nebylo-li školy, od božího rána do samého téměř poledne. Neboť konkurrence mi činěno ve příčině této ku podivu málo. Byloť zajisté všecko ministrování vloženo na slabá bedra starého frátera.

Ale poohlédněme se zase trochu po nové domácnosti naší.

Sotva že bylo po svátcích vánočních matička náležitě se opatřila nádobím kuchyňským a upravila obydlíčko naše jak mohla nejpohodlněji a nejvkusněji. Libě se to zvláště večerní dobou sedalo v jizbečce dobře vytopené a hovory o všeličem, zvláště pak o tom, jak bývalo v Bohdanči, jak v Slavkově, jak na dlouhém marši svízelném, mile krátily nám chvíli. Ob den skoro na besedu přicházíval truhlář Kutyk, jenž v témže domě bydlel a svou dílnu truhlářskou měl. Polštinou, jež silně zaváněla češtinou, vypravovával o svých osudech. Z řečí jeho jsme vyrozuměli, že byl rodem Čech od Berouna, truhlářem že se vyučil v Praze, věku maje dvacet a dvě léta že zabloudil až do Lvova a na konec se usadil v Břežanech, kdež se i oženil. Vlastní jeho

jméno prý bylo *Kotík* a teprve pan probošt Břežanský při oddavkách Kotíka přepsal na Kótyka. Kótyk pak podle sluchu se předělal na Kutyka. Odpusťme i panu proboštovi i panu mistru truhlářskému toto mrzačení českého jména. Vždyť i u nás leckdy němečtí páni farářové z českých Vencíků nebo Veníkův udělati dovedli Wenzigy a Wenigy, kteří svědomitě po čas života pochroumaná jména svá pečlivě si zachovali, ba i přenesli na své potomečky. — I žena páně Kutykova, ryzí to Polka, i dceruška její asi patnáctiletá někdy k nám zabloudily návštěvou, ale s nimi bývalo již řečí méně, poněvadž mluvily jazykem čistě polským, o nějž pokoušeti se ani maminka si netroufala ani my děti.

U nás v domácnosti zase jaksi cti docházela čeština, ale to jen pokud k nám nepřišel některý ten pán vojanský, nebo žid, nebo sic člověk, do kterého se bylo nadíti, že řádně je zcivilisován uměje neb alespoň rozuměje německy . . .

Kterýsi den po svatých třech Králích v Břežanech byl jarmark.

Od rána stál jsem se sestrou u okna a upřeně se díval na silnici. Tu na saňkách malých svá̈ženo všeho druhu obilí, tam zase voděny krávy a voli, tu rychle jako vítr přemkly se velké malované saně panské jednak dvěma jednak i čtyřmi pěknými koňmi tažené, v nichž velmožné panstvo v ohromných kožiších vzácných si hovělo, tam zase saňky jedinou herkou hubenou tažené, v nichž židů ve chlupatých čepicích a černých kaftanech tak hustě sedělo, že bylo až s podivenou, kterak hubené to konisko jich tolik může utáhnouti.

Asi po desáté hodině ranní selské sáňky zatáčely se ze silnice do průjezdu našeho domu, za sáňkami sedlák ve velikánském kožiše bílém vedl bílou kravici, za kravou zase sáňky se senem a slamou, s velkým pytlem čímsi napěchovaným a s dlouhým jakýmsi balíkem žlutým. V čele tohoto transportu tatíček kráčel statečně bafaje z krátké dýmky, zadní voj pak sestával ze dvou husarův a našeho Józy. Rozumí se samo sebou, že jsme já se sestrou vidouce průvod ten oknem okamžitě pospíšili do průjezdu. Ale nejen my dva, kde kdo z celého domu shlukli se k divnému divadlu.

Nejdříve ze saní prvních vyproštěn veliký vepř, jenž na vznak natažen za nohy přední i zadní provazy připoután byl k sáňkám po celé je zaujímaje délce a prováděje po způsobu všech štětináčů hrůzoděsný koncert od husarů dvou spuštěn jest do bednění jakéhosi v nejzažším koutě průjezdu den před tím jaktak sroubeného. Potom došlo na kravici, jíž opodál příbytečku pana vepře v otevřené stáji průjezdné se dostalo místa, a konečně husaři a Józa, když kravici byli uštědřili řádné snídaně a měkkého

lože, skládati se jali a na půdu vynášeti seno a slámu ze saněk druhých. Veliký onen balík žlutý zavlečen do světnice naší a zbývalo jen odkliditi onen pytel veliký čímsi napěchovaný. Ale při tom došlo na scénu poněkud špásovnou.

„Tož co je toho ječmene v tom pytli?“ otázal se tatíček majitele toho zboží.

„Dva korce,“ odpověděl otázaný

„A je-li méně?“ zase tatíček.

„Není méně ani o zrnko,“ tvrdil sedlák.

„Přeměříme, ale kde vzíti korčák?“

„Jest u nás,“ zvolala paní Gołębiowská a odběhši kamsi za chvilku korčák přinesla.

„Hoj to je korec veliký,“ poškrabávaje se za uchem sedlák prodavač. „U nás žid Moško má daleko menší.“

„Když prodává,“ zasmál se truhlář Kutyk, „ale když od vás kupuje má jistě ještě větší.“

I jali se ječmen měřiti. Bylo ho korce půldruha.

„To tedy,“ vece tatíček, „dostaneš za půldruha korce półtora cwancygiera.“

„Nedám za półtora cwancygiera,“ odpíral se sedlák. „Zač bych vykoupil ze zástavy kožich ženin? Korce menší jsou dražší. Dva cwancygiery, nebo si ječmen vezmu zpět. A vždyť jasně velmožný pán není žid. Proč tedy tak po židovsku targuje (smlouvá)?“

Tatíček se zasmál a pospíšil ku pokladnici naší do kufru-velikána, vyňal ze staré čepice vojanské, v níž se tajily uspořené tolary jeho, malou hrstku a trochu smutně pozatřás hlavou se slovy „Vyskákalo vás hezky, vyskákalo,“ víko zase přiklopil a rychle se odebral do jizby menší, aby zaplatil za prasátko, za kravici, za seno a slámu a za ječmen.

Nežli maminka dokuchtila prostinký oběd náš, došlo ještě na veliký onen balík žlutý, jenž posud byl ležel podle kamen. Odtaženy ode zdi postele maminčina, tatínkova a má a vstaveny podél stěny od okna koutem až zase do okna pěkně upletené rohože. Neboť mohutná kamna zděná tak důkladně vytápěla obě jizby naše, že zeď světnice větší hluboko v zemi tkvějící z jejich tepla se až zapotila a bohatými krupějemi skoro do polovice výše své začala svítiti. Rohože krůpějemi těmi se měly napájeti a nesdělovati jich peřinám z postelí stojících při zdi.

„No teď chválu Bohu přece jsme trochu v pořádku,“ pochvaloval si tatíček zapaluje si po obědě svou dýmečku. „Teď jen abych měl už svou kovárnu. Ale na tu si, myslím, ještě počkám. Není po tom nic, když člověk každý týden u jiného a jiného pana mistra je nasazen. Překáží jeden druhému. Každý

mi se rád dívá na paty. No, co dělati? Vždyť do jara už není až tak daleko."

„A já se jen bojím," přejala slovo matička, „abychom nemusili, až nejkrásněji budeme zařízeni, zase rance vázati a kdo ví kam vandrovati dál jako před léty z Debrecína."

„Toho já se nebojím," odtušil tatíček. „Co z Čech zapadne do Italie nebo do Polska, to tak hned nevyvázne. Červení husaři jsou prý v Tarnopoli již na dvacátý rok a pobudou si tam ještě kdo ví jak dlouho. Ostatně jen když v Břežanách zůstaneme tak dlouho, co by Januš si odbyl německé školy a povyrostl na perlík, pak ať si námi smýknou kamkoli tady v Polsku. – Ale podívejte se lidičky," náhle vstav od stolu a přistoupiv k oknu hledícímu na zahrádku, „tohle je podívaná! Bourají plot."

A vskutku onano dvě chlapiska, která o štědrém večeru se stohu shazovali snopy, z prouteného plotu kus po kuse ulamovali, a když roští byla hodná hromada v náručích odnesli do obydlí paní Gołębiowské.

Asi hodinu po té, – tatíček si hověl na posteli své odpoledním spánkem, matička poklízela jizbu menší, za kuchyni sloužící, my děti jsme ve průjezdě návštěvou poctívaly kravku naši, – v obydlí paní Gołębiowské pekelný se strhnul hluk. Byli jsme zahlédli hospodáře, an odkudsi z města se vraceje vrávoravým krokem vstoupil do světnice své a dveřmi za sebou bouchl, až se široko daleko vše rozléhalo jako po ráně z hmoždíře. Nejdříve jen surové hlasy basové pana hospodáře slyšeti bylo, znenáhla hlasy ty mísiti se počaly se hlasy mohutným altem pronášenými paní hospodyně, za chvílenku duetto i basové i altové a zase za chvilenku hrozné sólo altové hlasem duši rvoucím pronášené slovy: gwałtu, gwałtu, morduje mię, při čemž i zřetelně slyšeti bylo bouchání jakési, jako když holí nebo plácačkou se tepe do kožicha nebo do peřin. Plni hrůzy utíkali jsme z průjezdu do světnice naší. Zatím i matička slyšíc ze světnice sousední děsné volání o pomoc k tatínkovi pospíšila a burcujíc jej z pohovění sladkého vybízela, aby pospíšil na retuňk ubohé ženy. Liknavě se tatíček zvedl z lože svého nevkládaltě rád prstů tam, kde se svírá – ale nežli se oblekl, v obydlí paní Gołębiowské rázem vše utichlo.

„Prosím Vás, pane sousede, co to tam odpoledne u hospodáře našeho bylo za pekelný hluk?" tatíček, když truhlář Kutyk pod večer na besedu k nám přišel, zvědavě se tázal.

„Inu," odvětil otázaný, „to paní Kateřina od svého Adasia, za to že Adaś řádně se byl opil, dostávala bití. Tak bývá vždy, když se náš hospodář opije a on se opíjí dosti často."

„Ubohá žena," politovala paní Kateřiny matička má. „Že mu surovci škaredému neuteče! Já, kdyby muž na mne se kdy

osmělil ruku vztáhnouti, jak jsem na sto mil od domova svého pryč, utekla bych v té minutě.“

„To nemáte muže svého tak ráda jako paní Gołębiowska svého Adasia,“ potutelně poznamenal soused Kutyk. „Když jsem se před pěti léty sem přistěhoval, také jednou zaslechnu hrozné volání z obydlí hospodářova: gwałtu, gwałtu, ratujcie, morduje mię. Všecek uděšen chvátám do hospodářovy světnice na ratunek. Ale co? Sotva že zvolám: Przebóg! co tutaj się dzieje? Wztydź się pan bić żonę, - pan Adam ustane ve své práci a paní Kateřina na mne se osopí slovy: A co panu do tego, że mię mąż bije. Wszakci bije swoję żonę nie pańską. Schlípil jsem uši a šel po svých. Od té doby alespoň dvacetkráte do roka jsem slyšel děsné volání: gwałtu, gwałtu, ratujcie, morduje mię, ale již jsem nikdy ani nohou nehnul, abych mezi rozvaděnými manžely rychtařil. A paní Kateřina, vidíte, přes to že bita bývá jen dost, Adámka svého miluje tak něžně, jako by ji nosil na rukou. A on, zdá se, neméně miluje paní Kateřinu, jako paní Kateřina jej. Bývá prý, jak často vypravovala čeládka, pokud jakou měli, až milo poslechnouti, jak tklivě pan Adam, když se z opičky prospí, na ženu měkkounkým hlasem volá: Kasiu! a ona, jako by mužova ruka ji od jakživa byla jen hladila, jak tklivě odpovídá: Co chcesz, Adasiu? I milkují se potom po celé hodiny, jako by neměli více než týden po svatbě.

Za všelikých řečí jiných došlo i na interpellaci ve příčině zahradního plotu. Soused Kutyk ji ne méně zevrubně zodpovídal než interpellaci prvější.

„Plot, na který teď dochází,“ vykládal, „za těch pět let, co v domě tomto přebývám, jest už třetí, co padne na krb paní Gołębiowské. Hospodář náš, když se zima přibližuje, koupí všeho honu dva sáhy březového dříví a dá je na hrubo porębać (rozsekati). To stačí, když je zima mírná zrovna do kamen na vytápění obydlíčka. Na krb hospodyně dříví si musí rozsekávati sama, ale tím ona se ovšem nerada párá. Pohodlnější jest jí ulamovati proutí z plotu. Nejdříve tímto způsobem za své vzal plot oddělující zahrádku ode dvora, pak jak kdy větší nebo menší část plotu dělící zahrádku od ulice. Letos, že máme zima tak třeskutou, padne asi plot do posledního kůlu. Když pak Pánbůh jaro dá, navozí se proutí a plot jak kdy buď jen po spálené části nebo zcela znova se uplétati dává zas.

„A tohle je pěkné hospodářství,“ podivil se tatíček.

„O tom hospodářství by se mohly kroniky vypravovati,“ zasmál se soused Kutyk. „Počkejte jen až bude k jaru. Tu hospodář náš začne mlátiti. Ale takového mlácení jste jistě ještě neviděl. Hospodář náš stodoly nemá, neníť stodoly na celém

předměstí; — pořizuješ mlácení v průjezdě. A jakými cepy! Na tyči dosti tenké provazem přivázán biják skoro tak dlouhý jako polovice tyče a málo co tlustší nežli hodný obušek. Dva snopky se rozvázají, klasy proti sobě položí, a dva chlapi do té hromádky kec kec tak pomaloučku jako by spali a často tak nemotorně, že se jim bijáky potkávají nad hlavami. Vymlátí-li za den dva mandle, je toho jistě moc. A co zrní zůstává ve klasech! No uvidíte.“

Po prvním jarmarce Břežanském málo mi se už přihodilo dobrodružství tak zajímavých, jako byla shora vyložená. Přece však o tom zmíniti se musím, že mě tatínek často brával do města a zcela obřadně představil jakožto syna svého židovi Josefu Fadenhechtovi, majiteli obchodu se zbožím koloniálním a železným v krámě radničním označeném číslem třetím, aby mi svěřoval zboží žádané, přišel-li bych kdy pro něco bez hotových.

X.

Multa tulit fecitque puer sudávit et alsit.
Horatius.

Minul rok nový po kalendáři Gregorianském, minul i rok nový po Julianském a bylo zase pomýšleti na školu. Nebožtík tatíček, přioděv se paradním mundurem, vstaviv na hlavu onen ohromný třírohý klobouk s černožlutým prýmkem po pravé straně, opásav se šavlí, na jejíž rukojeti rákosová hůl s bílým nahoře knoflíkem zavěšena byla na ozdobně spleteném řeménku, i mne i sestru vyzval, abychom šli s ním k zápisu. Ký div, že se tak vyparádil? — Vedltě nás k zápisu do škol německých.

Doptavše se na radnici, kde, jakož jsem toho shora dotknul, školy byly, bytu páně ředitelova, ocítili jsme se ve prostranné světlé kuchyni, do níž za hodnou chvíli vstoupil pan ředitel. Byl to mužíček malý, tváře usmívavé, pěkně vyholený, s přívětivým podbradečkem, břiška oblounkého. Blahosklonně vyslechl, neuváděje otce ni o krok dále do bytu, jeho žádosť, přijal mne do druhé, sestru do třídy první, ohlásil, že mým třídním učitelem bude *professor* Borowski, sestřinou učitelkou panna Piątkowska, poučil otce, jakých nám oběma třeba bude knížek, a blahosklonně nás zase propustil.

Dlouhé o tom doma byly rozpravy, ký vlk to vlastně ten professor, až konečně, když maminka na to kápla, že to jest asi polský název mladšího učitele, asi tak jako na Moravě učiteli mladšímu říkají preceptor, věc pokládána za odbytu. — Tatíček arci nedůvěřivě potřásal hlavou.

Příštího dne tatíček, ne už parádně po vojensku, nýbrž jen tak slušně po občansku se přioděv mne dlouhopláštníka uvedl

professorovi Borowskému. Ten jaksi demokratičtěji se k nám měl a netoliko že uvedl otce do pokoje svého a usadil na divaně, nýbrž podával mu i chvíli ob chvíli šňupec ze své velké kulaté tabatěrky. Přistárlý pán ustavičně se chechtající a vtipkující a přes tu chvíli šňupcem si zavdávající zdál mi se osobou velmi sympathickou a těšil jsem se věru nemálo na příští den, první to den vyučování.

Téhož dne pořízeny mi školní knihy. Bylo jich nemnoho. Velký německý katechismus, jakási německá grammatika nebo dobropísemnosť a konečně knížečka malounká „Komeniusz“ nadepsaná, jež na pul stránce byla potištěna polsky, na půl německy. Byl to, jak jsem ovšem o mnoho, mnoho let později se dověděl, jakýs takýs výtah z arcidíla Komenského našeho nazvaného „Orbis pictus.“

Sestřičku veda za ruku za třeskutého mrazu a za tmy ještě — měliť jsme do školy z předměstí, na němž jsme bydleli, skoro půl hodiny cesty, — brkal jsem se patnáctého, tuším, dne měsíce ledna roku osmnástistého třicátého šestého ponejprve do školy. Uved nejdříve sestru do síně školy dívčí, sám jaksi ostýchavě jsem otevřel dvéře třídy, do níž choditi bylo mně. Vstoupil jsem do ohromné ratejny, v níž dobře osmdesáte klučíků mého věku i starších tropilo hluky, až se zdi otřásaly. Nevěda kudy kam, zustal jsem u dveří očekávaje, až by pan professor přijda nějak do vzácné společnosti mě uvedl. Ale akademická čtvrť dávno minula, zimní den už řádně osvětloval prostornou síň a po panu professorovi pořád ani potuchy. Tu pojednou jeden z mých sousedů ze předměstí, s nímž jsem v den svatého Štěpána se pokoušel učiniti kamarádství, spatřiv mě se rozkřikne: „A popatrzcie! Szwab psia wiara.“ Jako k danému heslu mě tu obklopí roj klučíkuv a z ničeho nic se jmou do mne hlava nehlava tepati a bušiti pěstmi. Bránil jsem se nelíně tluka třemi knihami svými a volnou pěstí, kde kterého jsem mohl dosáhnouti. Ale roj útočníkuv obklopujících mě ustavičně houstl a pěsti na mne dopadaly jako krupobití. Pojednou ucítil jsem jakéhos uvolnění. Porozhlédnuv se poněkud v kotouči prachu, jenž se byl rozvířil jako ve mlýnici, spatřil jsem, kterak největší část útočníku se byla shlukla na oběť jinou, která však tolikéž udatně se bránila. Po hlase a rázných, tu českých tu maďarských nadávkách, jež valným proudem od úst peroucího se bracha k uchu mému zalétaly, na jisto souditi jsem mohl, že zlá cháska buší do mého soudruha Slavkovského Sajbla. Ten, jak jsme si po škole pověděli, když mně bylo nejhuře, jako pravý deus ex machina vstoupil do síně a vida mě v úzkých útočníkum statečně vpadl v týl a chutě do nich jal se práti. Ale byla byla by nám oběma statečná mysl

málo prospěla, kdyby tu konečně se byly neotevřely dvéře a v nich se byl neobjevil humoristický můj známý, professor Borowski.

Stalo se rázem utišení veliké. Nežli by napočítal pět, kde kdo z pánů kluků byl na svých místech. Vykázav Sajblovi místo ve třetí, mně v lavici páté a vykonav s námi modlitbu, kterou jsem já, žeť polská byla, říkal jen po šeptu, místo vyučování započal vyšetřovati, kdo byl původcem pranice před započatou hodinou. Jedněmi ústy označen za původ její Ferdinand Müller, můj soudruh z předměstí.

„Marszałku, chodź tutaj!“ (pojď sem) zavzněl velitelský hlas professora Borowského.

Z poslední lavice vyřítil se výrostek nejméně šestnáctiletý, zavalitý, kudrnatý a přímo zamířiv ke kathedře na vysokém podii postavené chopil se smělou rukou metly tam ležící. Ubohého Ferdáčka popadlo nejblíže sedících několik studiosů s virtuositou v pravdě pochopskou, hravě jej položili na hořejší desku skamna, jeden přidržel mu hlavu, třetí přidržel nohy, prostřední napjal mu nohavice na části nevyslovitelné těla, a maršálek (nebyloť to příjmí, nýbrž pojmenování čestného úřadu biřického, jejž zastával klacek příjmím Marliński), — rozmáchnuv se pětkrát vyťal ke kommandu páně professorovu pět ran dobře mířených, švistných, přiléhavých. Ačkoli jsem nepamětliv jsa osudného „dnes mně, zítra tobě“ Ferdáčkovi pomazance z toho srdce přál, přece ďábelská ochota zračící se ve tváři maršálka, jehož kudrnatá hlava po každém šlehu pádnou rukou vyťatém se divně jaksi pozatřásla, ve mně způsobila pocit nemilý. Pln svaté hrůzy jsa z ortele vykonaného seděl jsem na vykázaném sobě místě a pobožně naslouchal výklady o slovech, která „nach dem Schreibegebrauche mit *ä* geschrieben werden,“ když tu za chvílenku, nevím proč, už sase citován byl nešťastník kýsi před lavice a vyplacen čtyřmi ranami na dlaně, jež mu pan professor vysázel vlastní rukou svou. A zase sotva minulo několik minut, jiný delinkvent neumějící opakovati některá slova, která „nach dem Schreibegebrauche“ se píší mit *ä*, vystoupil z lavice a zase maje sobě vymáznuto čtvero dobře mířených ran na ruce ani hrubě nemrknuv očima, nerci-li aby byl unořil slzy, bral se na místo své zpět. Kolik za ty dvě hodiny prvního pobytu mého ve škole Břežanské těch exekucí bylo, nevím: že jich však bylo nemálo, v dobré mi utkvělo paměti.

Při obědě, jakož rozum dá, i já i sestra jsme referovali o škole. Neutajil jsem ničeho. Tu veliká se debatta rozpředla mezi tatíčkem a maminkou, jak bych budoucně se měl zachovati, shlukli-li by se na mne zase z ničeho nic ti zlí Poláci. Tatíček nikterak neschvaloval, že jsem si pomoc sjednával sám a dovozoval,

že jsem měl trpělivě pěsti útočníků snášeti a pak žalovati. Matička rozumu byla jiného, asi že jsem čině, jak jsem činil, učinil dobře.

„Když jsem byľa na „handl“ ve Svítavách, – však mi bylo tenkrát asi jako tuhle Januškovi“, – na dotvrzenou toho, že zprávně soudí, mimochodem vypravovala, „také ty Němky ve škole div na mne psí hlavu nevrazily a kde která mohla, nezapomněla mi dáti štulec. Neminulo dne, aby některá na mne byla nepokřikovala: Pémischer Copak, der Pém is a Säudrack; Säudrack is theuer, der Pém is a Geier. Já žalovala panu učiteli, pan učitel se jen ušklíbl; já velebnému pánu, ten leda jak tak některou tu dračici napomenul, ale zůstalo vše, jak bylo. Až tu já jsem si jednou na jednu, když mě z ničeho nic udeřila do zad, posvítila a zvochlovala ji, až ji přecházel zrak. Vida, a od té doby měla jsem svatý pokoj.“

Pátráš, milý čtenáři, po nějakém překladě německého textu shora uvedeného. Odpusť, že ti jím nemohu posloužiti. Taková kvítka kulturní v překladě pozbývají veškeré ceny.

Konec konců byl, že mi se od obou rodičův dostalo příkazu co nejdůtklivějšího, abych nikdy se neopovažoval nikomu ublížiti ani slovem, tím méně pak skutkem.

Odpoledne ve škole měli jsme krasopis. Tomu vyučoval učitel jiný než odborník náš grammatikářský. Jmenoval se Serwacki. Byl to muž ještě mladý. Napsal – i povinen jsem pravdě dáti svědectvo – napsal krásně na tabuli několik jednotlivých písmen a pak i slov nešpetaje při tom ani slova, po té položil na kathedru křídu a sňav metlu potřepávaje jí v ruce chodil od lavice k lavici čas po čase skláněje hlavu k písmu některého žáka. Znamenal-li kde chybu, přetáhl píšícího metlou po zádech, rozběhl se k tabuli, zaťukal rázně na písmenko žákem špatně napsané, vrátil se k žákovi a přetáhl jej zase. Obešed takto všecky lavice, vystoupil na podium těsně lnoucí k prvnímu skamnu, vyhoupl se na toto a pak čapím krokem se skamna na skamnum se bera pořizoval způsobem sobě zvláštním korrekturu též u žáků, na které by byl chodě okolo lavic ani zrakem nedosáhl ani metlou. Jak jsou chuti lidské rozličny, poznal jsem z toho, že na maršálka Marlińského, miláčka professora Borowského, professor Serwacki tak velice měl svrchu, že každému chybně provedenému písmenku maršálkovu korrektury se dostávalo trojnásobné. Ve mně po celou hodinu duše byla malinká, ale metla páně Serwackého šťastně se minula zad mých. Ovšem kdyby slečna březovská páně Serwackého byla tančila po zádech našich i za všeliké sebou vrcení, podpírání brady o lavici, psaní po papíře nosem, ohlédání se a věci podobné, byla by mívala díla trojnásob. Ale toho pan Serwacki přísným jsa odborníkem si nevšímal a když se třeba všecka škola

jako jeden muž při korrektuře písma maršálkova obrátila v zad, nijak mu to nebylo proti mysli.

Nejvíce ze všech učitelů mých hned na první potkanou imponoval mi náš katecheta — člověk obr, prokvetalých už vlasův, ale ještě v plné mužné síle. Život nad míru obyčejnosti trochu daleko vybíhající pohybům jeho valně byl na překážku a chůzí, zvláště pak stoupáním na schody, velmi se udýchával. Jak zasedl na kathedře, tak zůstal na ní po celou hodinu a sivým okem a hromovým hlasem nás osmdesát a několik klučíků držel na kordě tak přísně, že jen zřídka kdy některému z nás na mysl připadlo stropiti nějakou tu brykuli. Ale stropil-li přece, přísný trest jej stihal v patách. Míval pak maršálek Marliński zase práci. Div divoucí však! nezatínal vypláceje zubů, nezatřásaly se tak divoce kudrny jeho hlavy, nekřivila mu-se tak ďábelsky ústa; konal, co bylo úřadu jeho, vážně ba skoro poněkud ostýchavě. Jednou za boží čas, pozlobil-li kdo katechetu Dawidowicze příliš a nebylo-li mu pro zbojníka příliš daleko, dal mu výplatu i rukou vlastní. Tvrdili pak znalci, že rány jeho daleko ještě byly pernější nežli rány maršálkovy. Od ostatních kollegů svých se lišil tím, že nikdy ani žert nějaký, ale ovšem nikdy ani nadávka nebo cos podobného se nepřemklo přes ohradu jeho zubův. I tu zvláštnost do sebe měl, že vykládaje katechismus nikdy nepropověděl ni jediného slova polského, nýbrž přísně instrukcí se zpravuje výhradně přednášel německy. Mně, žeť jsem už z domu té němčiny hodnou trochu do sebe měl nasoukáno, málo to vadilo; přece však několikráte do roka se přihodilo, že jsem ledačemu naprosto neporozuměl. Dlouho na příklad vrtalo mi mozkem, proč by až tak velikým hříchem býti mělo foukati někomu do ucha. Že by německé *Ohrenbläserei* do sebe míti mohlo význam českého pomlouvání neb osočování, ve škole mi nikdo neřekl a doma nikdo říci neuměl.

Druhý den školního pobytu mého v Břežanách měli jsme hodinu polskou. Pan professor Borowski otevříti dal mně i Sajblovi „Komeniusza“ a vykládati se jal, jak se co čte. Výslovnosť i má i Sajblova byla hrozna. Zvláště jemné sykavky ś, ć, ź a nosovky ą a ę byly nám nevystižitelny. Pan Borowski věc popadl za řádný konec. Dával nám tu jednomu, tu druhému, tu oběma pospolu vyslovovati slova nejnesnadnější jako „szczęście (štěstí), krnąbrny (zarputilý), dzieciątko (děťátko), ciągnę (táhnu) a podobná. Pobaviv se s náma asi čtvrť hodiny ustavičně vtipkuje a chechtaje se konečně i hrozné „chrząść brzmi w trzcinie,“ důstojný to pendant českého „strč prst skrz krk“ vyslovovati nám dal asi desetkráte a za obecného smíchu veškeré školy poslal nás na místa dada na cestu rusínské pořekadlo, kteréž já ovšem jsem

pokládal tolikéž za polské: „Hovori do niho — a vin Nimec“ (Mluv k němu — a on Němec). Nemůže prý člověka horší osud potkati nežli státi se směšným. To jsem vrchovatou měrou pocítil v oné polské hodině. Posměch žáků řezal mě do duše břitvami. Ký div, že jsem po způsobu všech lidí nevzdělaných záští pojal ani ne takovou měrou k těm, kteří způsobem dosti neslušným mě byli utknuli jedovatým zubem posměchu, jako ku věci, která náhodou ku posměchu byla zavdala podnět, k jazyku polskému. Ze samého strachu, že bych opět došel posměchu, kdekoliv a kdykoli jsem mohl vystačiti němčinkou, v níž jsem přece jen proti spolužákům svým byl mistrem mistrovaným, zahrál jsem si na Němčíka a jinak nemluvil nežli německy. Doma mi v tom netoliko nebylo zabraňováno, nýbrž i hověno. Výslovnosť polská zajisté i rodičům tytéž způsobovala nesnáze, ba o tolik větší, o kolik mne přesahovali věkem.

Nemaje společníka sobě věkem rovného skoro výhradně jsem obcoval s Józou dávno postoupilým na důstojnosť tovaryšskou v dílně nebožtíka tatíčka. Jenom ve čtvrtek a v neděli, když bylo prázdno od školy, docházel jsem buď já k Sajblovi nebo Sajbl ke mně. Byla však každá návštěva taková, žeť Sajbl bydlel na samém konci předměstí Adamówky, od předměstí našeho Siółky dobrou hodinu vzdáleném, skoro vojenským maršem. Pravil jsem Siółky, neboť že by Siółka původně byla plurálem ruského a jen zpolštělého slova zdrobnělého, vedeného od základního sieło (vesnice), kterak bych já nebožec tehda byl mohl věděti, když sami obyvatelé Břežanští skloňovali Siółka po vzoru „ryba“ jen což.

Józa za dlouhých večerů zimních mi vypravoval o Kuněticích, o Pardubicích, o Josefově, o domovině své, a já zbožně jsem naslouchal jeho slova. Škoda věčná, že neuměl vypravovati tak uhlazeně a pěkně, jako někdy v Bohdanči vypravovávala teta. Dálo se to nejspíše proto, že jsa už řádně zcivilisován vypravoval vše němčinou ne nejsprávnější za češtinu se již i trochu stydě.

Byly to vůbec, jak později o věci přemýšleje jasně jsem poznával, poměry přepodivné, nepřirozené a nezdravé, ve kterých jsem vyrůstal. Že jsme cizinci v zemi, do níž osud nás zanesl, cítili jsme všecka rodina. Se všech stran dáváno nám na srozuměnou, že jsme mrtvým kůlem tkvějícím v živém mase, jejž vyvrci by bylo nejvhodnější. A co my? – Přinášejíce mysl bohužel až otrocky poníženou z vlasti své, kde všecka cizota, čím nešetrněji a pánovitěji se měla k živlu domorodému s respektem se potkávala tím větším, nevůli jsme pojímali a záští k těm, mezi nimiž nám bylo souzeno živu býti. Zvyklí jsouce od samého mládí nevážiti si svého a na půdě vlastní cizím se kořiti modlám, nemohli jsme pochopovati, že by proti rozumu a se hříchem

býti mohlo, aby cizinec s chutí požívaje domácího chleba se vzpíral domácímu jazyku, domácím zvykům a řádům a právům. A přece jesti řád po všem Božím světě za řád spravedlivý ujímaný, že host utíkající se k ochrannému krbu cizímu ve všem všudy a rád šetřiti povinen obyčejův a zvyklostí hospodáře, jehož pohostinstva požívá. A co mezi vzdělanými i nevzdělanými jednotlivci za právo jest, ovšem i za právo býti by mělo mezi národy. Tisícero rodin českých po bitvě Bělohorské rozutíkavše se z vlasti právu tomu hold skládajíce mrav a jazyk těch národů na sebe přejaly, kteří jim útulku poskytli. Mohl slavné paměti Jan Amos Komenský s dobrým svědomím hlásati, že nosí kulturu, kamkoli přišel: ale farisejská formule ta, byť byla vynalezena bývala za dob jeho, šlechetnou duší velebného mučedlníka jistě by byla doznala opovrhování nejzaslouženějšího, i kdyby byl na vševládném trůně seděl a zástupcům branným velel s ochotou ve skutek uvodícím každé jeho pokynutí. Drahátě kultura zakoupena smrtí. — Veliká revoluce francouzská na tisíce rodin vyvrhla do ciziny a zvláště do Němec. Zůstali-li Francouzové trvale do Němec vystěhovalí Francouzi? Jména básníků německých De la Motte Fouqué, Chamisso a jiných vynikajících mužů zdají se dosvědčovati opak toho. A na konci minulého století přece sami Němci palmu vzdělanosti dost ochotně přisuzovali Francouzům. Nemoha nebo nechtěje živ býti ve vlasti své a vyhledávaje vlastí cizích tím i povinnost na sebe beru, ve všem všudy vyhovovati a v ničem nebyti ani na příkoří ani na újmu těm, bez jejichž pohostinstva mi se nelze obejíti.

Že takové sebe omezování vždy bývá s nesnází a nepohodlím, kdož by pochyboval? Ale něco za něco. Kdo by však pod záminkou rozšiřování kultury rukou svých podával ku vraždění národů, jako Angličané v Indii nebo Španělové v Americe nebo kdokoli kdekoli jinde, horší jest obyčejného a sprostého loupežníka, poněvadž ku hříchu surovosti přičiňuje hřích pokrytectva. Svaté slovo Hospodinovo „Nezabiješ“ nehledí pouze k těm, kteří tělo zabíjejí, nýbrž měrou rovnou ne-li ještě větší k těm, kteří zabíjejí ducha. A duchem národů jsou jejich jazykové. —

Se strany druhé národ zbavený práva sebeurčování a nemající zákony státními zaručena práva a podmínky národní existence své, neuchýlí-li se v pevnou tvrz odporu obecného, vykonávaného vytrvale a důsledně proti vtírající se cizotě do posledního příslušníka svého, dříve později návalu cizinskému podléhá podruhem se stávaje na půdě té, na níž otcové jeho byli pány. Jediné onen vroucí láskou ke svému jazyku a svým domorodým způsobům, která svého nade všecko si vážíc ani na svůdné

hlasy ani na urputné pohrůžky nedávala, ani tuhému nátlaku neustupovala, národ maďarský netoliko se uhájil v nezkráceném bytu svém anobrž i pomýšleti smí na zvelebování národnosti své takové, jakého by před třemi decennii ještě byl netušil nikdo.

Podobným duchem jako Maďaři za Bacha tehdá, když osud do Haliče mne byl zanesl, prodchnuto bylo srdce každého Poláka. Nedávná revoluce v království polském, ačkoli nešťastný vzala konec, přece gloriolou chrabrých činů ozářila jméno polské a kde kdo z bohatého pramene slavných dějů těch odtuchu bera v přítomnosti a dobré naděje váže pro budoucnost sebe za cosi daleko lepšího pokládal nežli nás nezvané přivandrovalce.

A tato methoda národní hrdostí čeliti stále do země se hrnoucím západníkům osvědčovala se výborně. Ačkoli otcové přistěhovalců přes to, že jim tak výborně chutnal polský chléb, zemi jinak neříkali nežli „Bärenland," národu nic jinak nežli „polnisches Gesindel" a podobně, již synové jejich horlivými se osvědčovali Poláky a každého „Szwaba," což bylo pojmenováním každého Nepoláka, nenáviděli snad hůře nežli sami Poláci původní. Tak na příklad otec oněch dvou Müllerů, od nichž na svatého Štěpána bych byl bit býval a z nichž jeden mi spravil horkou lázeň hned první den návštěvy školské, poctivým byl Rakušákem rodem z Rieda a důstojenství svého komisařem u c. k. krajského úřadu. I nepochybuji ni dosti málo, že by ze mne přes to, že otec byl stavu vojanského, a přese všecky ústrky, kterých jsem doznával za prvních neděl pobytu svého v Břežanách i ve škole i mimo školu, přece jen hned prvního roku se byl stal řádný Polák, kdybych byl nebýval jedináčkem a více dostávaje se na vítr častěji se byl mimo školu stýkal s vrstevníky svými.

Sestra má, mladší jsouc a po způsobě ženského pokolení švitořivější a ke svým vrstevnicím přítulnější, polštinu za dobu kratinkou si osvojila tak, že ve škole její za maličko soudruhyně zapomněly na švábský původ „Kosinówny." Od ní jsem se učíval lopotě se doma svým Komeniuszem polské výslovnosti. Za některou dobu jsem i já tou měrou si ji osvojil, že jsem ostýchavě z počátku pak už i směleji všude se dával do hovoru, kde jsem si s němčinkou netroufal. Jen ve škole, ačkoli professor Borowski za některý měsíc veřejně mě pochvaloval za mé čtení i odříkávání polské, přísně jsem se toho varoval, abych obcuje se spolužáky nepromlouval polsky.

Ostatně ve škole mi se dál a dále dařilo výborně. Nebylo divu. „Komeniusz," jakmile jsem překonal výslovnosť polskou, sám sebou mi šel do hlavy a „die Wörter, welche nach dem Schreibegebrauche mit *ä ö ü äu* geschrieben werden," uměl jsem lépe než kdokoli z celé třídy. Ale to mi se vydařilo jednou na

neštěstí. Zasmál jsem se trochu rozpustile, když kterýsi pan kollega odříkávaje „die Wörter, welche nach dem Schreibegebrauche“ si zmátl koncepty a jakýsi nesmysl propověděl. Dostal, jakož bylo předvídati, čtyři na ruce; ale stalo se též, čeho předvídati nebylo, že pan professor Borowski si vyvolal před lavice mne a za rozpustilý smích tolikéž mi vysázel čtyři na ruce. Já studem hoře do náramného jsem se dal pláče. Bylo to poprvé za živobytí mého, že jsem byl bit ve škole. Přesmutné figurky mé professorovi Borowskému se asi zželelo. Sestoupiv s kathedry, domlouval, chlácholil, dělal kašpárky a na konec usmířiv mě jak tak s osudem mým otevřev ohromnou kulatou pikslu svou mi nabízel šňupec tabáku. Zdráhal jsem se darmo. Za obecného chechtotu celé třídy musil jsem si šňupec netoliko vzíti, nýbrž i celý, jak byl, vyšňupati. Kýchnutí za kýchnutím; a po každém pan professor směje se až mu břiško poskakovalo, „za zdrowie kochanku, za zdrowie kochanku!“ — Vida, pomyslil jsem si, když mi odtrnulo; teď by celá škola žák vedle žáka měli dostávati na ruce; vždyť jsem se já také jiného nedopustil, nežli že jsem se smál. — Nevěděl jsem, že práv veškerenstva osobovati si nesmí jednotlivec.

Po kruté a dlouhé zimě roku třicátého šestého okolo svatého Josefa najednou do krajiny teplí zaváli větrové, slunečko se rozehřálo a nežli týden s týdnem se sešel, jaro v celé radostné slávě v šíř i dál opanovalo krajinu. Co mi se po celou zimu zdálo býti ohromnou spoustou rovinatých polí neprostoupených nižádným pahorkem, objevilo se přes noc býti valným jezerem od západu k východu širokým asi půl hodiny, od jihu k severu však téměř nedohledným. Pohled na ně s hráze vroubené dlouhým dvojřadím mohutných lip náhle červenavé puky tlačících na světlo, byl čarovně krásný. Valící se přes sebe kry ledové ve spoustě vodní tisícerými blesky se třpytěly od světla slunečního a vztrženými stavidly valily se mohutné proudy vody korytem nepatrného jindy potoka Zlatou Lipou zvaného.

Dům, ve kterém jsme obývali, stál na samém úpatí jednoho ze dvou vrchů Bernardinskou horou malou a velkou zvaných a jen úzkou, ale hlubokou úžlabinkou od sebe dělených. Za obecného tání úžlabinou voda hojně se valila k jezeru a já jsem nemalých zažíval radostí stavěje si na ní hrázky a mlýnky. Padl sice tu a tam, ublátil-li jsem se příliš při tom zaměstnání, nějaký ten buchaneček na záda, ale to přece jen stálo za radosť ze mlýnkův a hrází.

Za něco málo dnův i bláto na silnici, kterým se bylo broditi po kotníky mně chuděrovi jdoucímu do školy, — sestřička po ten čas vůbec nemohla z domu, — úplně vyschlo, na hrázi

zazelenaly se lípy, ba i ohromné lesy dubové rozprostírající se za hrází na vysočině na kraj obzoru ku straně polední pojednou zhoustly a přioděly se lupením, v zahradách za každým domem se rozkládajících, jen ne za naším, přioděly se květem hruše a jabloně a ptačího zpěvu bylo všude od Božího rána do samého večera. V domě Abrahámkově, jakmile jaro se otevřelo, tatínkovi na rychlo upravena jest oknu obydlí našeho zrovna naproti dosti úhledná kovárna i bylo před ní živo koňmi hojně k okutí přiváděnými a vesele skoro po celý den v ní zvonila kladiva, ale rozléhalo se i statečné teremtetění tatínkových tovaryšů-husarů.

Přišly velikonoční svátky. Bylo zase prázdno kolik neděl od školy. V Bernardinském klášteře mé osobičky zase bylo plno. Zase jsem se díval na obraz pod sakrystií a zase ve mně obživla touha věděti, co představuje. Stoje jednou, když už bylo po všech mšech sv., pod schody přistoupím k starému fráteru, an se právě bral z kostela nahoru, a dodav si mysli jej oslovím: Proszę księdza dobrodzieja, co wystawia ten obraz?" Starý fráter sotva věřil sluchu svému. Nebyl posud z úst mých slyšel jednoho slova polského. Zadíval se na mne dlouho, usmál se bezzubými ústy, pokýval lysou hlavou, postavil prázdné konvice, jež nesl právě od některého oltáře, na lávku, za níž mnichové modlíce se hóru zasedávali, pojal mě za ruku a zevrubně vykládal, že ten obraz představuje krále Jana Sobieského vítězícího nad Turky u Vídně. Dlouho vykládal a vypravoval, co a jak bylo v Polsce za krále toho, až napovídav se dosti povzdychl a dodal: „Wielki człowiek! znakomity człowiek, — ale . . ." Poslední slovo pronesl hlasem tak přitlumeným, že jsem ho jasně nezaslechl. „Ale kochane dziecko," pozastavil se ještě a obrátil zase ke mně, „ja nie ksiądz, ja tylko braciszek." Poznámky této nebylo na zbyt; neboť já rozdílu mezi mnichem-knězem a pouhým fráterem vskutku jsem neznal.

Jakmile nastalo teplé počasí jarní, trávívali jsme všecka rodina šeré hodiny večerní sedíce před domem. Prvního máje od kláštera po klekání pojednou zavzněly dva lesní rohy melodií tak nevýslovně tklivou a dojímavou, že jsme kde kdo utichli zbožně jaksi naslouchajíce kouzelné ty zvuky. A jako byio toho dne, tak po celé jaro a léto a po celou jeseň do samého svatého Michala. Jednou jsem si večerní dobou vyšel nahoru do kláštera a poslechnul si oba muzikanty hezky z blízka. Hráli jako jindy písničku pěkně a dojímavě. Ale sotva dohráli, navlekše trouby své na ramena ujížděli z nádvoří, jako by jim hlava byla hořela. K otázce mé, jakou to píseň hráli, jeden hrubě cosi zamumlal, ale odpovědi nedal žádný. Otázal jsem se o věc příštího dne frátera Elizea. Ten mi vykládal široce o jakémsi králi Augustovi

Saském, jakési hraběnce Potocké, o fundaci a kdesi cosi, až mě z toho hlava brněla. Časem píseň ovšedněvši přestávala mne zajímati. Po třicíti letech meškaje za invase pruské v Chrudimi melodie tak často v Břežanách slýchaná mi opět zazvonila do ucha jsouc hrána vojenskou kapelou některého pluku našeho na Prusy táhnoucího na počesť tehdejšího spojence našeho krále Saského. Tenkráte jsem se dověděl, že to stará národní hymna Saská.

Vůbec Břežany památkami bývalého království Polského nebyly chudy. Nad jiné vzácnější byl starobylý zámek rozkládající se na východním konci města. Rozsáhlosti byl veliké. Z někdejšího vysokého náspu, jímž zámek byl obehnán, zbývala tehdá jen části severní a západní. Náhon z jezera na mlýny vedený a odtud k jihu se valící zámek obtékal se všech stran a býval bez pochyby stavidly tak upraven, aby v šíř i dál všecko okolí zámkové obrátiti mohl v jezero. Úhledný kostel, v jehož kryptě odpočívali mocní pánové Sieniawští, někdejší to držitelé Břežan, proměněn ve skladisko vojenské a přede dveřmi jeho skoro věčně uzavřenými husar na stráži stál s karabinou v ruce. Trakt jižní proměněn v nemocnici, východní dlouho stál pust, až jakási kočující společnosť divadelní v něm po létech vzdělala stánek německé Thalie. Celá severní strana proměněna v pivovar, v němž Češátko František Franz výborné, jakož na věčnou oslavu jména jeho z vlastní zkušenosti dosvědčiti mohu, vařilo pivo. Jda několikráte s Józou do pivovaru zamlouvat půlsoudečku — (neboť u nás ve sklepě vždy pivo bývalo vlastní, nikdy nebráno z hospody od žida; v tom jsme uhájili rázu zámožné řemeslnické rodiny české) — tou měrou jsem si oblíbil zámek a jeho vůkolí, že jsem letní dobou maje se učiti Wörterům welche nach dem Schreibegebrauche, nebo Komeniuszu nebo katechismu rád se uchyloval do hustého stínu lip, na náspu v mohutné kmeny vyspělých. Ale ke zvědavým otázkám mým, kdože byli ti staří držitelé zámku, nikdo, nikdo mi neuměl odpověděti, tím méně pak vypravovati vzkazky, jakož mi je někdy vypravovávala teta o zámku Pardubském a pánech Pernštýnských. Ptal jsem se arci jenom lidí sprostých, robotných, utýraných, — ale že ani ti neuměli hlesnouti o slavné minulosti, přece jen svědčilo, že nebylo vše takové v té milé staré Polsce, jakým býti mělo a mohlo.

Několikráte do roka mi se dostalo vzácné příležitosti vyjeti si s Józou do velikánských lesů Břežanských buď pro dříví nebo pro kovářské uhlí. Zvláště uhlíř nad míru mne zajímal a zaměstnání jeho dlouho mi bylo ideálem vezdejší blaženosti. Netajil jsem se tím rodičům. Kdykoli slyšíce má horování o kráse lesův a půvabném zaměstnání uhlířském se mne tázali, čím hodlám býti, vždy určitě jsem odpovídával, že uhlířem.

„No, uhlířem asi nebudeš,“ usmíval se tatínek, „ale kovářem bohdá.“ —

A podle toho byl jsem i vychováván. Nemaje ni plných osm let věku, často jsem byl tatínkem přizýván do kovárny, abych měchy tahal, do výhně uhlí přikládal a jiné lehčí práce konal. Ale i do prací tužších ochotně a bez pobídky jsem se hnával. Zvláštní mi pusobilo zálibu řezání a štípání dříví, ač by to Józa s některým tím tovaryšem husarem byl pořídil mnohem dříve nežli se mnou. Zaměstnáním takovým vyspěl jsem v tuhé svaly a nabyl síly, jaké do mé postavečky sotva kdo by se byl nadál.

Školní rok byl u konce a jakkoli několik dní před tím i professor Borowski i páter Dawidowicz zkoušejíce mne příležitostně prohodili, že bych se mohl státi premiantem, přece jsem se jím nestal. Rodičové moji, kterým jsem svědomitě vyřizoval, jaké naděje mi byly činěny, pozdě poznávali, že diplomatickým pokynům těm neporozuměli. Mrzelo je to tím více, že zvláště professor Borowski někdy na oko žertem, v pravdě však asi velmi opravdově pronášel šprošky velmi srozumitelné: „Daj kogut, — a będzie gut; daj na bóty — a będą guty; daj na surdut*) — a będzie sehr gut. Předsevzali si, že příště jednati budou opatrněji.

O prázdninách z bytu pana Gołębiowského přestěhovali jsme se do domku asi dvě stě kroků výše na úbočí menší hory Bernardynské stojícího. Býval to asi někdy dům drobnějšího šlechtice nějakého, ale šlechtice zámožného. Dobře zachovalá zeď, opatřená branou a brankou, jejichž vrata a dvířka nižádných stop zvetšelosti ještě nejevily, dvůr dosti prostranný dělila od ulice, ke zdi té v pravo přiléhal dlouhý chlév, v němž dobře deset i dvanácte kusů buď hovězího dobytka nebo koní dosti místa mělo; chlévu naproti vypínal se domek s pěknou verandou, z té pak chodbička úzká, domek ve dvě půly skoro rovné dělící, — páni mathematikové mi račtež odpustiti, že mluvím o půlích skoro rovných, — vedla do kuchyně letní s otevřeným komínem. Po levé straně chodby té byly dva pokoje, každý o dvou oknech, přívětivé s prkennou podlahou, po pravé prostorný byl čeledník tolikéž o dvou oknech, jehož podlaha toliko jílem vymazána byla, s krbem, tak že byl i za zimní kuchyni, a byla rovněž prostranná komora skrovně jen osvěcovaná malým okénkem. Za letní kuchyní malý dvorek s velkou boudou prkennou, jež byla za kurník dobře se mamince hodila za prádelnu. Ze tří stran domek byl vrouben zahradou, před verandou jen uzounkou, leda za květnici se hodící, stranou ke klášteru Bernardinskému a k velké hoře Bernardinské v šíř i v dál velerozsáhlou, ale dosti příkře k domku

---

*) Surdut — kabát, z francouzského „surtout“.

se sklánějící. Všecka zahrada porostlá byla bujnou travou, ale stromů bylo pořídku. Tu a tam nějaká švestka planá s ovocem již dozralým ale málo chutným a jen na jižním konci několik keřů střemchy a šeříku a na konci severním velikánská hrušeň planá. Ta mi se stala místečkem v celé zahradě nejoblíbenějším. Uvodilať mi zajisté na mysl onu velkou hrušeň planou u kapličky v Bohdanči.

Jedna z nejpřednějších vlastností nového bytu našeho ta byla, že v celém domě nikde po nějaké vlhkosti nebylo ani stopy. Nešťastná ta vlhkosť bytu našeho u Gołębiowských přese všechny rohože způsobila, že do mohutného těla tatínkova se dalo suché loupání a proto, ačkoli mu nebylo tak pohodlno z kovárny každou chvilku domů se dostati jako dříve, obydlíčku novému byl povděčen. Ze suchého loupání toho tatíček sobě i záminku vzal, že s plukem netáhl k výročním manévrům, kdesi pode Lvovem konaným, anobrž hezky doma zůstávaje na dovolené si hleděl zvěrolékařské své praxe, toho času valně již rozšířené u vůkolní šlechty.

Byt proti dřevnějšímu tak prostranný ovšem toho vyžadoval, aby přimnoženo bylo i nábytku i jiných věcí hospodářských. Bývalý soused Kutyk za nedlouho dodal velmi pěkný prádelník a též úhledný sklenník, v němž matička na nemalou radosť nás dětí pěkně urovnala svou výbavu cínovou, kolikero to talířů po šesti a po šesti, rovněž i několikero mis a konvic, jež dosud se džbánem a dvěma džbánečky byly odpočívaly ve velikém kufru chovajícím i jinaké poklady naše. Fundus instructus nové domácnosti naší rozmnožen o krávu ne bílou, sprostou, na jarmarce koupenou, nýbrž o krávu jakousi vzácnou ze dvorce pana Ineza, šlechtice to jakéhosi jména sice španělského, ale dávno již zpolštělého. Týž šlechtic na neskonalou radosť mou rozmnožil hejno šesti nebo sedmi slepic na trhu koupených skvostným exemplářem kohouta mnohobarevného a čtyřmi pestrými slepicemi chocholatými. Ba i na pořízení dvou zvířátek došlo, o kterých jsem já jakživ dříve neslyšel, na morčata to, o nichž pověsť byla a snad posud jest, že chována jsouce v obydlí lidi zbavují suchého loupání a dny a pakostnice a zlot podobných.

Na novém bytě, zvláště pokud posádka husarská se nenavrátila z koncentrace neboli od manévrů ještě osamotnělejší jsme vedli živobytí nežli v bytě starém. Zřídka kdy již na besedu přicházel bývalý soused Kutyk, jednou za boží čas správce pivováru panského pan Franz Franc a kmotr Dušek nebo sic některý známý. Vycházek za dům nám dětem dovolováno málo a i to jen do nedalekého okolí. Tím se dálo, že touha po světě někdy tak mocně ve mně i sestře se ozývala, že jsme, dostavše se na vítr až zapomínali přísné kázně domácí nedovolující nám buď

přes poledne bez dovolení někde zůstávati nebo po klekání býti mimo dům. Nikdy nezapomenu strachů z výpravy, kterou jsem jednou o těch prázdninách se sestrou dovoliv se slušně od rodičův podnikl k Sajblovům. Vyšli jsme po hodině osmé ranní majíce sobě přísně rozkázáno, abychom do poledne na jisto byli doma. Plni jsouce dobrých předsevzetí vykonali jsme dlouhou pouť na konec Adamówky a mile ovšem přijati byvše těkali jsme s Josífkem po zahradě a vydali se naposled i na vycházku ještě delší na samý konec předměstí, kde jen už nizounké baráčky selské bylo viděti a starou k zemi schýlenou církev ruskou se hřbitovem dávno travou zarostlým. Budovečky ty nás arci málo zajímaly; travou porostlý hřbitov málo se dotýkal myslí našich; ale na chaloupkách těch tu i tam čapí hnízda byla a na širých lukách za chaloupkami se rozprostírajících v nedohlednou dálku čápů takové množství, jakého jsme neviděli nikdy před tím. Slétaliť se asi a šikovali na dalekou pouť do krajin teplejších. Všeci pohrouženi v překrásné divadlo to přírodní najednou zaslechneme zvoniti poledne.

Mdle jen donikaly zvuky zvonové našeho sluchu, ale mne se přece jen každé udeření zvonu zarývalo do duše jako ostrý hrot šípu. Ta tam byla záliba v divadle přírodním a na všechen chvat jen domů! domů! — Ale na to neštěstí před samým obydlím Sajblovým na nás tu číhá Přelucká Marjánka a vší mocí táhne do domu a usazuje za stolem. Minula hodina jídlem, resignovaně jsem se vzdal v osud svůj. Když už pardousek býti musí, myslil jsem si, ať je raději hodinu později nežli dříve. I minula zase hodina jedna i druhá. Tu konečně přece jen už nezbývalo nežli pomýšleti na návrat a všecky jeho neblahé konsekvence. V úzkosti své jsem milému druhu zjevil, co mě očekává.

„Neboj se nic,“ resolutně odvece Josífek. „Mám modlitbičku, jež odvrátí od člověka, který se jí zbožně pomodlí, všechno zlé.“

Odešel do vedlejšího pokojíka a přinesl knížečku dosti obhrublou avšak formátečku tak maloulinkého, že se podobala špalíčku.

„Pojďme,“ velel Josífek a po cestě jal se modlitbičku říkati skoro po šeptu, já pak slovo za slovem jsem říkal po něm. Tak na dlouhé pouti z Adamówky na Siółku ji přeříkal milý Pánbůh sám ráčí věděti kolikráte a já jsem ji dokonale uměl nazpaměť.

Čím více jsme se blížili k obydlí našemu, tím více jsme uvolňovali kroky. Konečně nám bylo jíti mimo kovárnu otcovu. Nevidouce ho venku, rychle jsme se chtěli přemknouti. Ale právě když jsme míjeli osudné místo tatíček řeřavou podkovu v kleštích nesa vyšel z dílny a nás zahlédl. Pohrozil pravicí nepromlouvaje ni slova a koval dále. První nebezpečí šťastně minulo,

zázračná modlitbička se osvědčovala. Se srdcem tlukoucím otevřeme bránku vedoucí na náš dvorek, úzkostlivě vstoupíme do domku, třesoucí se rukou otevřeme dvéře: aj, tu div nový a div radostný. Kolem stolu pět nebo šest paní *od štóbu*, pozvaných na svačinu popíjelo kávy. Věděli jsme, že před večerem neodejdou. Srdce naše okřívala. Josífek nad to ještě, jak uměl, nás omluvil a pak teprve se dal na cestu zpáteční. Bylo se ovšem ještě obávati, že po svačině, až ctěná společnost se rozejde, nastanou soudy a po soudech obligátní pardousek pro zřejmé porušení daného rozkazu. Ale i ta obava divnou náhodou se zjevila lichou. Otec zajisté pod sám večer přišed z kovárny doručil matce list obsahující zvěsť pro rodinu naši dílem radostnou, dílem žalostnou, že když na školu Bohdaneckou po dvouletém provisorii dosazen byl definitivně ne matčin bratr Steinmann junior, anobrž učitel z Jestbořic Josef Konečný, pro bohatství své široko daleko známý, onen oženiv se s Fanynkou, čtenáři již poněkud známou z kapitoly čtvrté tohoto pěkného čtení, přijal místo kapelníka při prvním pluku hraničářském v Gospići, a babička s tetou že se přestěhovala do domu našeho koupeného před třemi léty od pantáty Hájka, laskavému čtenáři tolikéž známého z kapitoly šesté, tohoto pěkného čtení. Zahattaloval jsem si trošinku, cituje sám sebe. Odpusť mi to laskavý čtenáři.

Čím více rok se skláněl k jeseni, tím mi se živobytíčko v novém bytě našem podobalo víc a více. Měl jsem zase jako někdy v Bohdanči hodné hejno slepic na milé starosti, měl dvě pěkné kravice, měl na zábavu hezounká dvě morčata, – více jsem nepotřeboval. Jen kdyby trochu toho zpívání také bylo a a hraní na piano. Ale po té stránce na dobro potlouklo. Zpívával jsem arci neděli jak neděli s tatínkem některou píseň mešní od konce do konce, naučil jsem se i prozpěvovati některé jarmareční písničky české a některé kuplety ve známém onom kodexu tatínkově obsažené, — na ty docházívalo buď po hojnější večeři sváteční neb i někdy ve všední den, byl-li tatíček z nějakého výdělku většího rozjařenější mysli, – ale o nějakém zpěvu řádném, umělém, arci nebylo ni řeči. Piano pak jsem nikde ani okem nespatřil po všechen čas, co jsem byl opustil Slavkov.

Čím více ubývalo dne, tím častější bývaly podvečer návštěvy fourira Blažky. Vyseděl u nás často dvě i tři hodiny. Hrával s obzvláštní chutí vrchcáby, jedinou to hru, které tatíček můj, hospod a karet na smrť nenávidějící, poněkud přál. Již lonského roku truhlář Kutyk byl pořídil prostinkou desku-šachovnici a se třicet ne právě ozdobných kamenů, jichž polovice na černo byla zbarvena, druhá polovice pak zůstávala nebarvenou. Fourir Blažka hrál mistrně a ne málo na svém umění si zakládal. Zřídka kdy

se tatíčkovi podařilo partii některou vyhráti. Já, jakož rozum dá, pilně a pozorně jsem se na hru díval a ponenáhlu všelijaké ty fortele, kterými fourir Blažka tatíčka zaskakovati uměl, vyčíhav, kdykoli tatíček neopatrného po mém zdání dopustiti se chtěl tahu, divně jaksi artikulovaným *i* zakřikl, neb i když fourir chybného tahu se dopustil, těže z chyby kamenem tatínkovým pošinul s pole na pole na škodu fourirovu. Býval oť arci někdy, že jsem udělil rady špatné, — kdy který ministr se nedopustil chybičky nějaké? — ale přece fourir již nevítězíval nad tatíčkem ani tak často ani tak snadno.

Zajímavy též byly večery listopadové a prosincové. Již o prázdninách matička o každém skoro trhu týdenním kupovala tu po větších, tu po menších troškách lnu, kterýž v boudě za prádelnu sloužící pečlivě na vochlicích upravovala ku předení. Vyštrachány z úkrytu svého dva kolovraty, pro něž na bytě starém nebylo místa, složeny pěkně dohromady, namazány, obepjaty cévy a kola strunami, vzdělány pěkné dva kužele, i zorganisována přástva, přástva arci maloulinká, skládající se z matičky a služky Ksenie. Zahájena některý den po dušičkách. Ale první večer se nevydařil. Ačkoli Ksenia, děvice asi šestnáctiletá, hezounká jak obrázek, čiperná a potočitá jako veverka, přijímána byvši do služby tvrdila, že dobře umí přísti, přece majíc zasednouti ke kolovrátku tak nejapně si vedla, že přese všecko pečlivé informování matčino nesvedla ni jediného pásma.

„Eh! to švabský jakýsi výmysl ten kolovrat,“ všecka znechucena kolovratu nechávala tak. — „U nás krosna, kužel a vřeteno a pořídí se jinaká příze nežli na tom kole mlýnském. Spalte, paní, to haraburdí. Pořiďte mi krosnu a vřeteno, a uvidíme, kdo toho více napřede, zdali vy na tom motáku čili já na vřeteně.“

Ačkoli matička po nezdařeném pokuse na kolovrátku málo důvěry již měla v umělosť Kseninu, přece hned na příští den jí pořídila krosnu a vřetena. A Ksenia vskutku se osvědčila pravou mistryní. Milá byla podívaná, jak vřeteno nasoukané na niti sáhodlouhé tančilo po zemi a jak hbitě dlouhytánská niť mezi prsty Kseninými na vřeteno se zase navíjela.

„Kde ty, Ksenio, ses naučila tak pěkně přísti? otázala se jí matka.

„Kde?“ opětovala Ksenia, „doma. U nás všecky ženské přadou, bába, matka, sestry a švekruše.“

„A nechtěly-li by tvé sestry k nám choditi na přástvu?“ zvídala matka. „Mám lnu hromadu a plátna už žádného. Nepřadly by zadarmo.“

„Proč by nechtěly?“ Ksenia v odvět.

A přicházely sestry Kseniny dosti často. Zábava pak bývala roztomilá. Ksenia uměla pohádek na kopy a tak hladce a do sluchu mile vypravovala, že bych ji byl poslouchal do půlnoci. I zpěvačkou byla Ksenia výbornou. Široko daleko rozléhal se krásný alt její, když zanotila zádumčivé písně své maloruské, jež jsem já a se mnou kde kdo v domě ovšem pokládal za polské, jen že sprostopolské, poněvadž slova jejich slýchati bylo jenom z úst sprostého lidu a nikoli též, jako polštinu pravou, i z úst lidí městských. Ale písně přes to, že byly sprostopolské divným kouzlem jakýmsi se zamlouvaly netoliko mně nýbrž i tatíčkovi, jenž mi některé z nich kázal napsati, napsané pak přivtělil divnému kodexu svému písničkářskému, a když obzvláště dobré chuti byl, dokonce i se mnou si zazpíval. Ale jakmiletně na sloupkových hodinách nedávno pořízených odbíjela hodina devátá, zavznívalo tatínkovo komando *spat,* bylo po přástvě, zhašeno kde jaké světélko a zavládlo v domě hrobové ticho.

Sblížily se vánoce. Z Bernhardinského kláštera jednou před samým polednem ocítil se u nás fráter Elizeus nesoucí cosi pod paží bílým ubrouskem obaleného a za ním pacholek z kláštera s košem dosti velikým, v němž nádobky, jedny větší, druhé menší naplněné medem.

V balíčku, jejž fráter přinesl, byla celá hromada bílých oplatků kostelních, ze kterých se vykrajují hostie i velké i malé. Oplatky, ačkoli tehdy u nás nebyly ještě nařízeny míry a váhy desetinné, po desíti svázány byly červenou páskou papírovou.

„Czy jeden motózek czy dwa?“ podávaje oplatky usměvavě se tázal fráter.

„A po čem jsou?“ nabírajíc čelo matička se tázala navzájem.

„To se neprodává,“ odtušil fráter. „To každý katolický křesťan co může, dá na pořízenou bílého světla.“ – Světlem bílým starý fráter rozuměl bílé voskovice na oltářích, kterými jen o Božích hodech a některých svátcích Marianských se svítívalo na oltáři hlavním, kdežto jindy výhradně se svítilo voskovými svěcemi žlutými, fabrikovanými od mnichů samých. – „Dát jeden cwancygier nebo půl cwancygiera nebo jen několik krejcarů za motózek,“ vykládal fráter významně dále, „jak komu měšec stačí a jak komu péče o spásu duše.“

„No,“ matička naivně, „mám dvě děti, každému tedy po motózku. Půl cwancygiera to snad zpraví?“

„Málo péče o nesmrtelnou duši,“ podávaje žádaných dvou motůzků fráter v odvět. „I cóž miodu kupi pani? Bo to miód się zprzedaje (neboť med se prodává.)“

„A nač mi medu?“ matička. „Nekoupím.“

„A cóż pani niebędzie gótować (vařiti) kutję z makem i miodem? Otóż mi piękne gospodarstwo.“

A vida kterak my děti každé do svých oplatků jsme se zahryzly, „Przebóg,“ do smíchu se dada fráter zvolal, „a čím sobě o štědrém večeru zdraví popřejete, když děti oplatky snědí nemazané medem na týden před tím?“

Teď teprve matička vzpomínajíc štědrého večera lonského a oplatků paní Gołębiowské poněkud se dovtipovala, nač ty kostelní oplatky jsou, a požádavši ještě jednoho motózku těch oplatků s malým slojíkem medu celým dvacetníkem starému fráterovi se vykoupila.

„A jak?“ fráter odcházeje řečí se obrátil ke mně, „Budeš-li o svátcích zase pilně ministrovati?“

„Ó to wie ksiądz dobrodziej,“ ačkoli jsem už věděl, že mezi knězem a fráterem je valný rozdíl, odtušil jsem, „že budu.“

Několikerá u nás byla porada, máme-li svátky vánoční slaviti po zpusobu svém českém čili po způsobu polském, konečně však na tom zůstalo, že vyjmouc oplatky s medem vše necháme u nás, jak bývalo před tím.

„Jen, aby na nás nezapomněl ten pan Franc Franz se droždím,“ den před štědrým večerem vzpomínala maminka majíc už zpřetáčené mouky hromadu velkou na vále, přebraných hrozinek a mandlí spařených uchystáno na české vánočky. A pan Franc Franz nezapomněl. Záhy z rána přinesl droždí ve pěkném kapesním šátečku bílém. Matička z toho dárku všecka byla rozradostněna. A vskutku vánočky vykynuly až radosť, chlebová pec znamenitě se osvědčila, vánočky do brunata žluťounké i čichu lahodily i oku. Se zalíbením nemalým dívajíc se na pečivo své pravila k nám maminka:

„To jsou vánočky, chvála Bohu! To snad ani babička v Bohdanči by neřekla, jak říkávala pokaždé, když upekla vánočky nebo mazance sebe krásnější: „ano, vloni, to byly vánočky, ale letos to jsou pouhé spřípky.“ Pěkny, pěkny jsou chvála Bohu.“

Nemalou radosť způsobila mi slavnosť Jordánu neboli, jak jsme tenkráte tomu říkali, ruských tří králů. Již den před tím z valného kusu zamrzlého rybníka stranou odházen jest sníh tlustou vrstvou ležící na ledu, prostranstvo to potom hrubými košťaty zameteno a do ledu tmavozeleně se lesknoucího rukama dosti umělýma vysekán kříž rozměruv ohromných, u pat jeho prosekán led na zpusob studnice až k vodě a studnice ta krami obroubena jako ohlubní. O svátku samém předpolední dobou k místu tomu se bral valný zástup skoro výhradně z lidu selského se skládající, v jehož čele mezi jinými několika kněžími v nádherném pluviale pod korunou kráčel arcikněz. Sbor asi šesti nebo sedmi ďakův a

ďačků prozpěvoval po vší cestě z církve ruské na náměstí až k rybníku velebně jaksi zavznívající písně vždy začínající se slovy Gospodi pomiłuj a týmiž slovy se končící. Zpěvy ty, ač jak mi se zdálo, trochu jednotvárné, daleko byly krásnější nežli zpěvy pánův organistů v latinském chrámu Páně proboštském a v klášteře Bernardinském. Na obřady konané nad oním křížem do ledu vysekaným dívati jsem se nemohl, poněvadž kolkolem všecko prostranstvo obstoupeno bylo hustým davem lidu, kterým protlačiti se ani jsem nemohl ani jsem nechtěl. Na pravdě-li se zakládalo, co po slavnosti si lidé vypravovali, že jakmile voda arcikněžem posvěcena byla, člověk nějaký vyzuv boty a svrhnuv se sebe kožich nah jako Adam v ráji se pohroužil ve vodě a rychle se zase vynořiv a kožich na sebe hodiv okamžitě kdesi zmizel v zástupu, pověděti neumím.

Děsná událosť, na niž nerad vzpomínám, sběhla se kdysi v únoru roku třicátého sedmého.

„Už tedy je to tu,“ zamračeně ohlašoval jednou dopoledne tatíček přišed odkudsi z města. „Dnes chudákovi Homokymu čtli ortel. Bude viseti. Lvovský kat přijede zejtra a v pátek bude po všem.“

„Ubohý člověk,“ povzdychla matička má. „Ale podobalo se, že šibenici neujde. Viděla jsem ho jen jednou, to když nám tenkráte Januška v Slavkově tak pocákal vodou. Díval se jako by člověka chtěl očima probodnouti.“

„A co jak živ dostal bití,“ přejal otec slovo. „Ale nic platno; sotva že mu trochu odtrnulo, hned zase po každém bití ztropil něco ještě horšího, nežli zač bit byl posledně. Inu, nešťastný člověk.“

„A zač to vlastně má viseti?“ po chvíli se otázala matička.

„No, snad se ještě pamatuješ,“ v odvět tatínek, „jak asi čtyři neděle před naším obchodem ze Slavkova v Bučovicích zabita byla židovka a vydrancována její krčma. Hádali hned, že to nikdo jiný nespáchal nežli Homoky, a než se jednou vyspal, ptáčka si vypůjčili. Kdybychom byli ještě jen měsíc zůstali v Slavkově, byl by asi chlapík visel tam. Na jeho štěstí přišel marš a tím věčným psaním sem a tam se stalo, že si ještě poseděl více nežli půldruhého roku u Stojkowa.“

Ve středu jsem se ve škole dověděl, že na smrt odsouzený Homoky toho dne a ve čtvrtek všemu slavnému publiku vydán bude na podívanou. Okamžitě ve mně se vzbudilo předsevzetí, že se na delinkventa také půjdu podívat. Netroufaje však, že bych pochlubě se záměrem svým od rodičů na to dostal dovolení, ve čtvrtek ráno místo ministrování u Bernardinů vydal jsem se na pouť k vojanské šatlavě. Valným proudem k domu hrubého zdiva,

nevysokému a ne velmi prostrannému, jehož zamřežovaná okna hleděla na polední trakt polospustlého zámku Břežanského zvědavých lidí se bralo houfně a dlouho mi čekati bylo před vchodem, nežli jsem se dostal do klenuté jizby, v níž dubové dvéře silně pobité železnými pruty a nahoře maloulinkým okénečkem, kterým by sotva ruku prostrčiti lze bylo, opatřené jizbu dělily od cely odsouzencovy. Jizba plna byla zvědavců tlačících se k okénku a zase dlouho jsem musil čekati, nežli jsem se ke dveřím dotřel sám. Dvě věci mi byly s podivenou za dlouhého čekání mého. Jedna, že skoro každý z odcházejících od okénka na cínový talíř stojící uprostřed jizby na malém stolečku hodil šajnový grošák neb i dvougrošák, druhé pak, že ženské odstoupivše od okénka, nežli poodešly, poklekly a polohlasem se pomodlily otčenáš. Za nasbírané groše kupováno prý odsouzenci červeného vína a otčenášky říkány za spásu jeho duše.

Konečně dlouho se načekav dotřel jsem se dveří, ale s nepořízenou byl bych musil od nich se vrátiti, poněvadž okénko, kterým na odsouzence bylo viděti, i kdybych na špičky se byl postavil, příliš bylo vysoko. Z nenadání muž jakýsi mně docela neznámý do náručí si mě vyzdvihl a hodnou chvíli tu sám nahlédaje do cely Homokyho tu mně nahlédati dávaje u okénka postál. Odsouzenec — ano, ano, byl to ten děsný muž, jenž mě tak šeredně vodou byl pocákal v Slavkově, — zamračen sice, ale daleko ne tak divoce hledě jako tenkráte seděl u stolku, na němž veliká láhev červeného vína se sklenicí stála a nemalý měch naplněný tabákem, a klidně vypouštěl z úst klouby kouře ze krátké své dýmky. Děsně zarachocela pouta, jimiž levá noha ku pravé ruce připjata byla, kdykoli buď vína sobě k ústům podával nebo pěkně sčesané a navoskované kníry si utíral.

„A. krzyża niema przed sebą na stole a niema księdza," podivil se muž držící mě na náručí.

„Po cóż (nač) mu krzyża i księdza?" ozval se hlas za námi, „wszakżeć on nie katolik; on jakiś lutryan czy kalwinista czy jakiś tam szyzmatyk."

„Tfy," uplivnul si můj příznivec, pustil mě z náručí a odstupuje od okénka, „to niech sobie go wieszają dziesięć razy," hlesl z hloubi zbožné duše své a několik ženských, jež konaly modlitby za šťastnou hodinku odsouzencovu, rovněž se zdvihlo a rychlými kroky opouštělo smutný dům.

Ačkoliv do poledne ještě bylo nějakou hodinku a u kovárny tatínkovy několik koní čekalo na okutí, tatíček na veliký div můj přece již byl doma a sotva že jsem vstoupil do pokoje přísným hlasem se mne otázal, kde jsem byl, odkud přicházím. Rozumí se, že jsem slovy co nejstručnějšími odpověděl po pravdě.

„Kluku nezdárná!“ tatíček na mne. „Kdo ti dovoloval kam choditi?“ – A skoro v témž okamžiku ranky svižnou rákoskou sázené mi již padaly na záda.

Pardousek sic, abych s Falbem mluvil, byl toliko řádu druhého, ale přece mě jen bolel. Po výplatě, jak u nás obyčejem bylo, začalo teprve zevrubné šetření přestupku a shledáno, že není divu, když tolik lidí na odsouzence se chodilo dívat, i já se svou troškou jsem pospíšil do mlýna.

„Dobře, že je zítra škola,“ liboval si tatínek, „sic by ten hloupý kluk jistě také letěl troubit na tu exekuci. Co ti lidé jen na tom mají dívati se na to katanování? Člověk je rád, když při tom nemusí býti.“

Lichou však shledána naděje tatínkova, že v osudný ten pátek bude škola. Nebyla ani na hauptšuli ani na dívčí škole obecné. Kde kdo spěchal na prostranstvo mezi vojanskou trestnicí, budovou krajského úřadu a poledním traktem zámčiska se rozkládající. Tam už postavena byla celá škadrona husarská a za malou chvíli spoutaný delinkvent profósem Stojkovem vyveden z trestnice a obstoupen šesti husary poručíka v plné parádě v čele majícími, načež smutný průvod se hnul k náměstí, z náměstí pak zabočil do ulice nekonečně dlouhé, aristokratické to Adamówky, za níž se rozprostírala širošírá luka posud pokrytá sněhem. A na louce nejbližší stranou od silnice trčelo již smutné dřevo, na němž skonati měl nešťastný Homoky. Ten pevným krokem vykonal celou tu dlouhou pouť, až stanul u smutného cíle pozemské dráhy své. Škadrona husarská kolem popraviště rozestavena ve čtverhran neboli, abych mluvil po vojansku, v *carré,* za čtverhranem pak lidu obojího pohlaví se nakupilo se všech stran na sta a na sta, lidu to velmi honetního, jenž zvědavé drobotině dětské ochotně místa popříval v nejpřednější řadě. Uprostřed čtverhranu mimo tři pacholky katovy, delinkventa a profósa místo zaujal toliko pan plukovník se svým pobočníkem, – oním to důstojníkem, jejž nebožka Lenorka v Slavkově nazývala cikánem, – a pan auditor, důstojenstvím rytmistr.

Sotva že *carré* bylo uformováno, všeho zástupu oči pojednou se obrátily k silnici, po níž tryskem přijížděl koňmo Lvovský kat Górski, provázen stráží čtyř husarů. Červený plášť jeho vlál ve větru, zpod pláště viděti bylo červené fračisko a červené spodky tkvějící ve vysokých, leskle černých holeních bot, na hlavě měl černý klobouk třírohý, s něhož příšerně vlál červený chochol. Jakmile se byl objevil kat na silnici, k povelu páně plukovníkovu ze všech pochev husarských vytaseny lesklé šavle a předveden delinkvent před pana auditora, jenž jasným hlasem čítati se jal odsouzenci zamračeně sice ale klidně před ním stojícímu – to

do třetice — ortel nejdříve v řeči samospasitelné pak ve srozumitelnější delinkventovi maďarské. Odsouzenec ani brvou nehnul. Tu předstoupil před pana plukovníka profós Stojkov, přičinil ruku ke svému čáku a pohnutým hlasem zvolal: Ich bitte um Gnade (prosím o milosť). - „Keine Gnade“ (žádná milosť), zněla odpověď. — A opět profós za téhož posuňku jako dříve hlasem vzmocněnějším: Ich bitte um Gnade — a zase odpověď tatáž. - Hlasem skoro úpěnlivým, ač věděl, že odehrává pouhou komedii, profós do třetice: Ich bitte um Gnade — ale zase tatáž odpověď jako dříve, jen že s dodatkem: bei Gott ist Gnade (u Boha jest milosť). — A pan auditor po starogermánském řádu soudním, u nás pečlivě do let, tuším, padesátých zachovávaném bílou húlku jakousi zlomiv a odsouzenci před nohy hodiv pronesl osudná slova: Der Stab ist gebrochen, das Urtheil ist gesprochen (hůlka zlomena, ortel prohlášen).

Zatím co profós odsouzenci pouta snímal a z dolmanu jej svlékal, dychtivě kde které oko k silnici obráceno bylo, nezjeví-li se, jakož někteří z publika na jisto tvrdili, jezdec vlající bílým šátkem a odsouzenci přinášející pardon. Nezjevil se. Holomci katovi zatím zmocnivše se chudáka Homokyho nevydávajícího ze sebe ni hlásku ale hlavu vždy vztýčenu majícího řemeny spoutána pod kůl postavili, červený kat za zády jeho na řebříku vystoupil až k vrchu čakanu, holomci odsouzence povznesli a již kat se chystal ubohému oprať klásti na obnažený krk, když odsouzenec náhle na kata se ohlédaje hlavu svou vyšinul z postavení na operaci nastávající málo příhodnou. Pan kat však nedada se másti neobyčejným zjevem tím obě skráně hlavy odsouzencovy dlaněma svýma obrátil v polohu pravou a skoro v témž okamžení již kličku odsouzenci hodiv na krk na skobě jakési zavěsil a holomci jeho k povelu *spusť* podpěradlo desky, na níž odsouzenec stál, podtrhli, čímž odsouzencovo tělo náhle se ocítilo mezi nebem a zemí.

Ze starých hrdel se ozvaly výkřiky. Kat seskočiv s řebříku chvilku postál u viselce, hodil na ramena rudý plášť svůj, hodil na zem své rukavice bílé, postoupil pak k panu plukovníku ohlásit mu, že, co bylo díla jeho, vykonal, a propuštěn byv ze čtverhranu na kůň usedl, a jako tryskem byl přijel, tryskem zas odjížděl jsa provázen čtyřmi husary.

Když bylo po exekuci pan plukoník ke svému lidu měl jakousi řeč, — zatím však obecenstvo zevlovavší na popravu zas už houfně se vracelo ku městu.

Vracel jsem se i já. Malá ve mně byla duše. „Když jsem včera,“ pomýšlel jsem, „za pouhou podívanou na Homokyho dostal slušný pomazáneček, což bude dnes, když jsem se díval na popravu?“

Aj a nebylo nic. Sic nic jak nic; byla domluva, ale domluva tak krotká, že směle považována býti mohla za nic. Za to však důkladný referát o všech podrobnostech mnou vystižených podati jsem musil a steré odpovědi na steré otázky zvědavé.

Míjela polehounku zima, nastávalo jaro. Zase s obou hor Bernardinských do úžlabiny oba vrchy dělící ze sněhu kvapně tajícího valné proudy vody se valily k jezeru, zahrada tu i tam zastkvívati se počala líbeznou zelení, ale dvorek náš ještě pokryt byl hrubou vrstvou ledu, jenž znenáhla se byl utvořil ze sněhu ve dne tajícího, v noci pak zase přímrazky stuhlého. Aby sproštěn byl dvorek nemilé klouzačky, rázného třeba bylo činu. Podjal jsem se ho já s Józou. Sekerami jsme ledy kus po kuse vysekávali, kusy nakládali na trakaře a brankou vyváželi na ulici. Za dva dni dílo bylo dokonáno, a dvorek třetího dne byl such jako salonní podlaha. Sotva pak zahrada sněhu zúplna byla prázdna, kde kterou hodinu od školy prázdnou jsem pomáhal rýti a kopati a sázeti a vůbec konati vše, co svaly tuží a sílí páže.

Několik dní před velkonočním hodem Božím zavítal k nám starý rytmistr Sajbl – třebatě věděti, že nejstarší nadporučík o novém roce se stal nejmladším rytmistrem. –

„No jak? Chystáte-li už na sobotu święcone?“ tázal se za řeči. „Má Marjána to neumí strojiti. Přijdu na święcone k Vám.“

„Ba my toho také nebudeme strojiti moc,“ odtušila matička. „Ale když to tady jest už takový zvyk, s Pánembohem! Ustrojíme také něco. Přijděte jen, pane kmocháčku, přijděte s Pepíčkem. Jen aby se mi mazance povedly jako se povedly vánočky. To je tady v Polsku divné. Mazanců ani podle jména neznají. A kousek mazance mně je přece milejší nežli všecky ty bábovky a dorty a co jiného pleskají. Že vám, pane kmocháčku, také?“

„No, já nestojím moc ani o bábovky ani o mazance. Mně je milejší kus klobásy,“ odvětil kmocháček.

„Bude i klobása u nás i šunka – a trochu vína rovněž. Jen tu kořalu by neměli ani světiti. Je to zrovna hřích.“

„To by naše Marjána neřekla,“ usmívaje se a nekonečné kníry z obou stran si přihlazuje odtušil rytmistr. „A já sám bych myslil,“ potutelně doložil, „chutná-li ta páleníčka dosti neposvěcena, že posvěcena jsouc chutnati by musila dvojnásobně. Dobrá pálenka dobrá věc.“

„Umí-li se jí člověk ustřídmiti,“ prohodil tatíček můj. — „Takhle ráno na čtitrobu malý kalíšek a po večeři malý kalíšek nemůže škoditi.“

„To máte pravdu,“ přejal zase rytmistr slovo. „Dobře Prušáci, národ až v krajnosť střídmý, praví: Das Schnapsen ist des

Morjens jut, vortrefflich zu Mittaje, doch soll der liebe Brantewin um Mitternacht nicht schädlich sin.*)“ –

„No, to když tolikeré cti dochází ta milá kořalinka,“ zasmála se matička, „dám také nějakou baňku posvětiti.“

„Dejte posvětiti dvě,“ tolikéž se rozesmál starý rytmistr. „Třeba se říditi mravem země, ve které žijeme. – A prosím vás lidičky, co to tam máte na okně?“ — podivil se pojednou starucha a povstav od stolu zvědavě se sblížil k oknu.

Tam na dvou talířích vodou skoro po kraj naplněných stály dvě láhve dobře uzátkované a kolem do kola omotané rozmočeným papírem sákacím čili lešpapírem, z něhož hustě pučela drobná řeřicha studniční. Láhve byly od zátky po dno zelený jako brčál.

„Nač, probůh, tu divnou parádu tady máte?“ tázal se starý rytmistr a ponadzdvihnuv opatrně jednu i druhou láhev „A prázdny obě,“ se zachechtal. „Že se vám chce piplati se s tím zbožím.“

„Ah,“ v odvět tatínek, „řeřicha dobrá věc. Pomohla už mnohým lidem od kašle, ba i od souchotin.“

„A prázdny také nezůstanou,“ přejala řeč matička. „Chtěla jsem je v sobotu naplniti vínem, ale když vím, jak vzácna v Polsku je kořalinka, naplním je tím utrýchem.“

„To dobře tak,“ pochválil rytmistr. „Přijdu v sobotu na kořalinku, a dostanu-li do té doby souchotiny, smlsnu sobě i řeřichy.“ –

Přišla po několikadenním postu tuhém postu konec slibující Bílá sobota. Opět dosti záhy z rána zjevil se pan Franc Franz se droždím ve pěkném šátečku bílém, matička zadělala na mazance české, opět mazance překrásně vykynulé pec upekla do brunatněhněda, že jim nebylo hany, opět líbezná vůně z mazanců naplňovala netoliko kuchyni nýbrž i parádní pokoj náš, v němž na prádelníku nejkrásnějším ubrusem matčiným pokrytém už se pyšnily na mísách i talířích věci připravené ku svěcení, to mimo dva mazance lesklé a hluboký talíř s červenými vejci, pěkně v pyramidu urovnanými, mohutná šunka dlouhou klobásou uzenou ovinutá, kýta telecí, veliké dvě baňky vína i řeřichou obrostlé lahvice dvě naplněné kořalinkou. A my děti ssajíce všecku tu vůni z tolikerých těch věcí pokojem se šířící prádelník jsme obskakovali nesmějíce ničeho ni prstem se tknouti. Nebylyť věci ještě svěceny.

Přišel odpoledne na obchůzce své po vůkolních domech katolických kněz Bernardin s fráterem Eliseem nesoucím štólu,

---

*) Kořalinka dobra z rána, výborna jest o polednách, než i o půlnoci prý živé duši neškodí.

kropenku a kropáč, vztáhl kapuci na hlavu, říkal nějakou modlitbu latinskou, pokropil všecko to zboží vyložené svěcenou vodou a stáhnuv kapturu čili kapuci s hlavy tatínkovi i mamince popřál šťastných a veselých svátků, přijal lesklý dvacetníček a měl se k odchodu.

Starý fráter tázavý zrak upřel na tatínka a dlaní zatřepetal ve vzduchu. Teď teprve se dovtípil tatíček, i na frátera že má něco kápnouti. Sáhl rychle do kapsy a vyloviv stříbrný pětníček fraterovi, křepelčím krokem za knězem se ubírajícímu, vtiskl ve dlaň. Po čase tatíček se dověděl, že se náleželo i s knězem gratulaci skládajícím i s fraterem přisluhujícím připiti si buď svěceného vína pohár nebo svěcené wódki kalíšek.

„Darmo se tu omrlíte, děti," pravila ke mně a ku sestře matka, když jsme očmuchovali zvláště klobásu pěkným věncem otáčející šunku. „Před vzkříšením se nesmí maso jísti. Tu máte každý po vajíčku. Dobře si je osolte a pak s Pánembohem do kostelíčka. Do kterého půjdete?"

„K Bernardinům," zvolal jsem já, „tam je vzkříšení dříve."

Dosti roztržitě jsme obcovali dojemným obrazům, a jakmile se rozhlaholily všecky tři zvony chudinké zvonice Bernardinské ohlašujíce, že Spasitel z mrtvých vstal, úprkem uháněli jsme domů.

Tam už prostřeno bylo na stůl, už za ním seděl tatíček s vousatým rytmistrem a Pepíčkem a za malou chvilku na stříbrolesklých talířích cínových se ocítilo masité święcone.

Zajímavá byla podívaná na tatínka, jak s jedné té láhve řeřichou obrostlé špetičku za špetičkou oškubával a s jakou chutí jí pojídal, až láhev skoro všecka zůstala opelichalá jako kopuletý kožich. —

Tučná večeře zapíjena vínem, jehož i nám dětem s Pepíčkem se dostalo po malém kalíšku. Po večeři masité matička přinesla na talíři několik krajíců vzácného mazance svého, ale vyjma nás chásku dětskou málo s ním pochodila.

„Uděláme puntík," pravil starý rytmistr vzav si krajíček nejmenší. „A na puntík by nejlépe se hodila kapka té svěcené z láhve řeřichové."

Matička porozuměla pokynu a přinesla pro tatínka i pro hostě po kalíšku.

„Tak malého puntíku nebude ani znáti," pokrucuje jednou rukou nekonečné kníry své a druhou nalévaje do kalíšku sobě i tatínkovi podotknul rytmistr.

„Udělejte tři nebo čtyři malé, pane kmocháčku," trochu navinule pro zhrzený mazanec odvětila maminka, „a bude snad přece za jeden velký."

„Uvidíme, co se dá dělati,“ zasmál se vousáč a jedním lokem kalíšek vychýlil. „Dobrá, dobrá! Spravedlivá samožitka,“ pochvaloval, a za malou chvilku k puntíku prvnímu přidal druhý a zase po chvilkách ke druhému třetí a čtvrtý a nevím kolikátý, až ze všech těch puntíků pojednou se stala hodná kaňka. Starý rytmistr rychle od stolu vstal a pojav Pepíčka za ruku trochu vrávoravým krokem se vydal na dlouhou pouť ze Siółki na Adamówku.

Nastalo jaro překrásné, s jarem dlouhé procházky na velkou horu Bernardinskou a časté jízdy pro dříví a uhlí kovářské do obrovských lesů za horou se rozkládajících. Mnohou zábavu mi v létě rovněž rozkošném ptáci způsobovali a brouci a motýli, jejichž úkony všelijaké se zvědavostí přírodozpytce hodnou jsem pozoroval žádnému ni v nejmenším neubližuje. Ale i botanikou, ač ta mi od jakživa byla velmi lhostejnou, truditi jsem se poněkud musil. Na malé květnici naší před verandou kolikero druhů fial vykvetlo, karafiatů, lilií a celý záhonek resedy šířící zvláště za teplých večerů líbeznou vůni skoro po celém domě. I některé byliny mimo zahradu rostoucí jsem poznával a pro tatínka sbíral. Mezi těmi však mi některé byly trochu protivny. Tak zvláště popenec, – tatínek mu říkal pupínek, – vůní svou mi se málo zamlouval, ale tatínek nakrájev si ho do polévky, že jím až zhoustla, s velikým na pohled gustem ho pojídal, tvrdě, že sílí žaludek. Za to peluň, diviznu, zeměžluč a puškvorec, jež jsem sbíral a dobýval pro tatínkovu příruční lékárnu, s nemalou při mně se potkávaly zálibou. Pro maminku na veliké kotlině pod hrází jezerní jsem sbíral přesličku. Cídilať jí matička třikráte do roka krásné nádobí své cínové.

„Hej, pantáto povídavý!“ okřikl by mě snad laskavý čtenář maje mě po ruce, „neráčil-li jste toho roku třicátého sedmého býti také študentem neb alespoň školáčkem? Povídejte pak také trochu něco o vzácných studiích svých.“

Povím.

Postoupil jsem po prázdninách roku třicátého šestého ze druhé do třídy třetí slavné krejshauptšuly Březanské, vedené samým panem Prokopowiczem. Ve škole nás bylo daleko méně nežli ve třídě druhé. I maršálek, ačkoli mu ročkům už dosti četným přibylo jednoho, nevím proč uznával za dobré vykonávati ještě na dále úřad svůj biřický pod vůdcovstvím pana Borowského. Ve třídě naší zavládl zcela jiný duch. Ačkoli metla, již za tehdejších časů tak málo kdo si dovedl odmysliti od učitele jako starožitník od konsula Římského světovládné fasces, i u pana Prokopowicze vždy pohotově ležela na katedře, přece chudák, nechopil-li se jí professor Serwacki, jenž nás zase cvičil po svém

způsobu v krasopise, nebo páter Dawidowicz, skoro po celý Boží rok trvala na zahálce.

I ve příčině obcování mého se spolužáky ledacos obrátilo se ve stránku lepší. Ačkoli jsem němčinku svou důsledně provozuje ve škole nikdy nepromlouval slovem polským, přece jenom daleko řidčeji nežli ve třídě druhé mi slýchati bylo líbezný pokřik: Szwab, drab, kuternoga, nie boi się pana Boga; gdy grzmi, ón bzdzi, gdy się łyska, dupę ściska.

Sto a vícekráte měl jsem v ruce slovník Mrongowiusza, Bandtkiego, ba i Lindeho, ale nikdy mi nepřipadlo na mysl podívati se, co vlastně znamená slovo kuternoga, a teď z toho mám, že ani tobě, laskavý čtenáři, neumím pověděti, co sám neznám.

Při vší klidnosti své a laskavosti ředitel Prokopowicz, — nemálo v tom jsa podoben milému rechtoru Slavkovskému Hrbáčkovi, — kázeň měl daleko lepší, nežli byla ve třídě druhé. Také učení nám všem jaksi hravě šlo. Předměty zůstaly tytéž, jako byly dříve, s tím toliko rozdílem, že v německé grammatice se pronikalo něco hlouběji, a místo katechismu, že se nám přednášela biblická dějeprava. Kterak tato působila na polské spolužáky mé, hrubě zápasící s němčinou, nevím. Já jsem těmi dějinami biblickými byl všecek unešen. Znalť jsem mnoho příběhův už od let dřívějších z vypravování tetiných v Bohdanči a pátera Cyrilla v Slavkově. Tím dychtivěji jsem se přiučoval posud mi neznámým. Ba i hry všeliké, vážené z dějepravy jsem si vymýšlel a se sestrou prováděl. Ta, chudáček, jindy bývala Isakem, já obětujícím Abrahamem; jindy jsem ji prodával jako Egyptského Josefa a vozil v zimě na saňkách v létě na trakaři po zahradě provolávaje: Tento jest první po králi; tu zase z ní jsem dělal Davida, ze sebe pak obra Goliáše, nebo sám zahrávaje si na soudícího Šalomouna sestře najednou dvě ženy jsem dával odehrávati při vedoucí o dítě, jehož representantem byla sestřina panna, jak tenkráte se říkalo, nebo loutka, jak nyní se říká.

Zvláštní náhoda ve mně zbudila démona ctižádosti. —

Zvěděl jsem, že krásné předpisy vyvěšené na zdi školy naší za sklem jsou dílem bývalých žáků této třídy, a že se na čestné toto místo každý může dostati se vzácným podpisem svým, kdo si dá záležeti. Od té doby úlohy i školské i domácí jsem už nepsal, ale právě maloval. Dostalo mi se, po čem jsem tak usilovně toužil. Kalligraficky provedený předpis o trojím písmě, fraktuře to, písmě kancelářském a kurrentním zavěšen s podpisem mým na zdi a zároveň zvěčněno jméno mé tím, že téhož dne, kterého za rámeček daný předpis se zavěšoval, vneseno jest i do „zlaté knihy."

Ale právě když hvězda študentské slávy mé stála v zenitě a oči téměř všech spolužáků mých závistivě na mne pošilhávaly, zlá mi se přitrefila nehoda. Seděl jsem v první lavici devátý. Soused můj v řadě desátý, že seděl na samém konci lavice lnoucí skoro k samé kathedře, na níž stál zvonek, kdykoli bylo po hodině zvonkem po chodbě běhaje vyzváněl. Vyzvánění to zdálo mi se rozkoší nevšední a byl bych co za to dal, aby mi se také jednou dostalo štěstí, bych vyzváněl konec hodiny.

Přijda jednou do školy znamenám, že mého soudruha zvonníka tu není. Přijde páter Dawidowicz; usadí se na kathedře, jme se přednášeti, a mého soudruha jak nebylo, tak není. Naděje na vyzvánění rostla každým okamžením. Uhodí čtvrť, – souseda tu není; uhodí na věži půla – souseda tu ještě není. Počítám minuty, kdy uhodí už devátá. Ale ty minuty tak líně ubíhají, že mi se zdají býti věčností. Tu konečně zase na věži to zacinká. Já nemysle jinak, nežli že dlouho čekaná devátá to bije, – a zatím to teprve tři čtvrti, – vzchopím se, popadnu zvonek a už jen ze dveří ven. Tu právě když uzounkou uličkou mezi lavicemi a podiem se provlékám, mohutná pěsť mě popadá v týle, jako pírko mě vyzdvihne, a jak se tak třepetám ve vzduchu, metlou na záda a též jižně od zad mi sází nepočítaných. Zvonek mi vypadl z ruky a sám už nevím jak jsem se ocítil na svém místě. Hle, jaké pohromy se mohou na člověka přivaliti, neví-li kolik uhodilo. –

Malá nehoda tato dlouho mě rmoutila. Zvonku nikdy jsem se nedotknul. Ba zdálo mi se od té doby, jakoby už ani nevydával tak jasného hlasu jako dříve.

Prospěchy mé školské měly však pro mne i poněkud mrzutou stránku. Tatíček znamenaje, že té němčině jaksi gruntovně začínám rozuměti, – vytýkalť jsem zajisté leckdy nahlédaje do tatínkových služebných zápisků leckterou chybičku pravopisnou, – ustanovil mne mrňavce za učitele slohu milému Józovi. Tomu již se bylo přechýlilo přes dvacátý rok; v řemesle kovářském byl už sběhlý dokonale, německy také již po soudu otcovu náležitě uměl, ale v péře to ovšem silně vázlo. Plukovník tehdejší, – po knížeti Reussovi už čtvrtý, – zase tatíčkovi velice byl přízní nakloněn, bylo tedy na čase, aby Józa konečně se stal skadronním kovářem a poslán byl do Vídně na kurs zvěrolékařský. Vše náležitě bylo zjednáno. Počátkem měsíce září Józovi nastoupiti bylo i novou důstojnosť i pouť Vídeňskou. Co času zbývalo do té doby mělo býti obráceno k utvrzení v němčině. A tak já klouče sotva devítileté stal jsem se informatorem. Jak jsem věc pořizoval, nevím. Ale Józa po letech mě tolikerými důkazy lásky zahrnoval, že mu nikdy za ně nepřestanu býti vděčným.

Když konec školního roku přišel, vítězoslavně jsem se ode zkoušky vracel domů s praemiem. Dostalo mi se hezounké knížky, jež obsahovala tři německé povídky Krištofa Schmieda, *Štědrý večer* to, *Růženu Jedlohradskou* a *Dřevěný Kříž*.

XI.

> **Milý Bůh s nebe všecko v světě vidí,**
> **neštěstím, štěstím zkoušívá nás lidi;**
> **sníží-li koho čili výše vsadí,**
> **hledí přec vezdy, jak si člověk radí.**
> *Kaz. Brodziński.*

Četba těch povídek Schmiedových převelikou mi způsobovala radosť. Nemohl jsem se od ní nikterak odtrhnouti. Šťastnou pamětí nadán jsa za nedlouho jsem je uměl téměř z paměti a tu rodičům tu sestře je vypravoval. Francouzské přísloví, že l'appétit vient en mangeant (chuti přibývá za jídla), plnou měrou se osvědčilo na mně. Ohlédal jsem se všude po knihách nových. Ale toho koření v Břežanech rostlo velmi po řídku. O knihkupectvích tehdaž jsme jen hádali, že jsou jaká na světě, o půjčovnách pak neb antikvariatech na dobro nic jsme nevěděli. Knihař, jediný řemesla svého ve městě, prodával knihy školní, po jiných pak živá duše se neptala.

Obcházeje vůkol jako hladový vlk na mysli jsem přemítal, kde by se bylo možná dopíditi knihy nové.

„Ha!“ kmitla myšlénka v duši mé, „Curkiewicz také byl praemiantem, také dostal knihu; je zdejší; půjdeš a požádáš ho za vypůjčenou nabídna mu svou.“

Matka na to svolila a já neleně vážil cestu na předměstí Miasteczko dobré půl hodiny vzdálené vyhledat milého Curkiewicze. Ochotně mi knihu svou zapůjčil, ale o mou nestál. Po cestě domů otevru knihu: předtucha mě nesklamala. Obsahovala kniha zase tři povídky Kristofa Schmieda: „Genovefa, Ida von Toggenburg, Heinrich von Eichenfels.“ Několik dní po mně krom oběda a večeře nebylo potuchy. Zalez někam do zahrady nebo vyšed na velkou horu Bernardinskou všecek jsem se hroužel v krásách svého auktora.

I nemysli nikdo, že mluvě o krásách povídek Schmiedových, mluvím ironicky. Svět, jenž se tu otvíral před duševním zrakem mým, tisícerým lahodil kouzlem. Obzvláště pak ti germánští rytíři mocně vládnoucí na skalnatých hradech svých, udatně válčící proti nepřátelům, hrdinně potírající zlobu a nepravost, ideálem mi se býti zdáli dokonalosti lidské. A ta mravnost imponující, jak přese všecku schytralost zločinců pravda a právo vždy do-

chází konečného vítězství, tak mile mi rozehřívala hruď, tak neodolatelně ovládala mysl.

Šťastni věru jsou Němci mohouce mládeži své do rukou dávati spisy podobné Schmiedovým, spisy upravující útlé duše lidské na setbu svaté lásky ku vlasti a s tou všech ctností, kterými člověk se stává člověkem. My veliké důležitosti spisů pro mládež málo posud jsme si vědomi. Téměř vše, co v tom oboru se u nás do nedávna produkovalo, byly překlady z němčiny. Člověku jest až žalostno patřiti už na titulky těch knížek. A čte-li se kde „dle německého vzdělal" pan Ten nebo pan Onen, málo věru to váží. Neboť v čem všecko to vzdělání, prozkoumáme-li věc zevrubně, vlastně záleží? — Ze spisu poněkud objemnějšího vzdělán suchoparný jakýs výtažek, jména německých měst a osob přehudlařena na jakás takás jména česká — a český spis pro mládež jest hotov. Mimo to čeština těch ubohých překladův a knížek vzdělaných větším dílem až do nebe volá a hubí trochu toho citu jazykového, jejž děti tu i tam z otcovského domu přinášejí, jako pozdní mráz hubí květy stromové.

Za posledních několik let ovšem u nás také se vyskytají knížky pro mládež převedené z jazyka francouzského. Jsou mnohé z nich pěkny, jsou i poučny a pěkné illustrace blahodárně pusobí na rozvoj krasocitu mládeže: ale co platno všechno poučování o dalekých končinách světa, o tajemných silách přírody, o zápletkách moderních poměrů sociálních a věcech podobných, nevedeno-li dítě od nejútlejšího mládí k tomu, aby se cítilo býti členem svého národu, jemuž povinováno jest po čas života oddaností a láskou. Pravdu má předbřeznovské doby básník Jan Pravoslav Koubek, an dí:

Všecko vědění jest plevou holou,
Nevede-li ono ke ctnosti,
Všemu národu-li není školou
Národní a moudré hrdosti.

Jako kyselina uhličitá požívána jsouc v nápojích tělu svěžesti a síly dodává, vdychována však otravuje krev, tak ty překlady všelikých těch spisů pro mládež, byť mládeži národu, jehož jazykem původně psány jsou, sebe lépe snad jíti mohly k duhu, milé té mládeži české nejen neužitečnými se státi mohou, anobrž naprosto škodlivými.

Mne, — abych se vrátil, odkud jsem odbočil, — Schmiedovy povídky ve směru a smýšlení germánském utvrzovaly co nejpevněji. Všecko všudy ve své fantasii jsem proměňoval na hrady rytířské a starogermánské bohatýry. Žil jsem životem jaksi zvláštním, málo co společného majícím se světem skutečným.

Zatím co já potuluje se po rozkošném okolí Břežanském všecek jsem se oddával svému Schmiedovi, metány losy o mou budoucnost. Měl jsem odbytu a to se slávou odbytu školu normální; německy jsem uměl: svět mi stál otevřen. Jen ten věk můj, ten věk! Co s kloučkem ne zcela desítiletým? — Na řemeslo kovářské paže mé nestačovaly; z opakování třídy třetí mnoho užitku vykvétati nemohlo; na zahálce mne nechati příčilo se zdravému rozumu; na studie se mnou tatíček si netroufal, odhodlav mě se vší určitostí takořka nad samou kolébkou na řemeslo své.

Brána rada kde s kým. Fourir Blažka, pán, že výhradně byl od péra, v pluku na slovo braný, radil, aby mě otec dal do jeho kanceláře za mundanta; tam že pobuda několik let snadno to dotáhnu na fourirství a že ze mne bude hotový pán. Kmotr Dušek úsilovně domlouval otci, aby se mnou jen nepomýšlel na žádné písaříčkování. „Řemeslo zlaté dno" bylo jeho heslem a mezi řemesly za nejpřednější ovšem pokládal sedlářství. V zásadě obecné otec dokonale se sice srovnával s panem kmotrem, ale přednost mezi řemesly přikládal ovšem kovářstvu. Ba i plukovní trubač Kubín přispěl na radu pravě: „Vsadil bych se, že klučina se brzy vpraví do muziky. Prsa má jako zvon. Dvě tři léta vám jej pocvičím a pak vstoupí do kapely vojanské za hornistu a bude míti svůj komisárek do smrti."

Konečně když už prázdniny se schylovaly ke konci, tatíček se odhodlal na radu vzíti ještě starého rytmistra Sajbla. Dobrý vousáč, sotva že vyslechl, oč se jedná, kroutě mohutné kníry své začal vykládati:

„Jaké rozpaky? Co hodláte s devítiletým klukem? Na řemeslo že jej chcete dáti? Na jaké? Leda na krejčovinu — k jinému se pídimužík nehodí. Ale na to po pěti letech také času dost. Klučík se posud dobře učil. No, otráví-li jej trocha té latiny, pošlete-li jej do škol latinských? Nemyslím. Já svého Pepíka, — škoda věčná, že mi ustavičně stůně očima, — až si odbude tu normálku, — musím ho tam ještě roček nechati, — dám na gymnasium, třeba z něho nebude než voják, jako ze mne. Nebuďte sám proti sobě a jen s klukem tam, kde se může ještě něčemu naučiti."

Rada starého rytmistra rozhodla. Téhož dne tatíček se mnou šel do krámu Arona Diamanta, obchodníka se střížným zbožím, v krámě radničném pod číslem devátým, koupil tmavozeleného sukna tenkého nevím už kolik loket, přizval krejčího Moška (Mojžíše) Lustiga a dal mi naměřiti na kabátec elegantní, jaký nosívali študenti. Opatrně připomenul, aby rukávy byly náležitě dlouhy, poněvadž hoch roste, a matička přísně nařídila, aby žid

odstřížky nezapomněl vrátiti, by bylo z čeho časem svým kabátec záplatovati.

Zatím co Moško Lustig upravoval kabátec, matička pilně vyšívala velikánské dva límce z bílého perkálu, jež nad košilí u krku se spínaly zvláštní sponečkou ozdobnou a zevně pokrývaly límec kabátu, dílem pro parádu, dílem aby límec soukenný od vlasů se nezamastil.

I nový kabátec tmavozelený i pěkně vyšívaný límec právě byl dohotoven, když nastal den zápisu.

Tatíček zase nasoukav na sebe parádní mundur a naraziv ohromný klobouk třírohový se žlutým prýmkem po pravé straně a opásav se šavlí, na jejíž rukojeti zavěšena byla rákosová hůl s velikým bílým knoflíkem nad řeménkem ozdobně spleteným, kráčel se mnou k zápisu.

Starý prefekt Petrowicz přívětivě nás přijal, vzácnou osobičku mou zapsal za žáka *parvy* neboli první třídy gymnasiainí a oznámil, že professorem mým bude pan Martin Hora.

Brali jsme se tedy rovnou cestou k tomuto. Obýval jako skoro všichni professorové Břežanští v domě vlastním. Vstoupili jsme do kuchyně. Služka tázavě jaksi na nás pohlížela.

„Možno-li mluviti s panem professorem?“ lámaje polštinu jak uměje tatíček se tázal.

„Zaraz“ (hned), divně jaksi se ušklebujíc odvětila služka, ale z kuchyně se nehýbala. Měly jsme tedy požehnaně kdy po ní důkladně se porozhlédnouti. Bylo věru nač se dívati.

V koutě hned proti dveřím pěkný srnec trojparoháček ležel a několik ušáků zajíců; na kolíku nad ním poněkud ostentativně zavěšen byl celý růženec kuroptví, na polici opodál jako řada vojáků postaveno bylo několik homolí cukru a všeliké balíky a balíčky obsahu tajného: slovem byla toho dne kuchyň tolikerými zásobami opatřena, jako by alespoň tři dcery najednou měly svatbu míti. Tatíček vážně jaksi potřásal hlavou a za některou chvíli opět na služku kuchařku, může-li mluviti s panem professorem. Poněkud nevrle opět se ozvala kuchařka svým „zaraz“ a opět si hleděla svého.

Za některou chvíli se otevrou dvéře, do nich vstupuje člověk velikán, bříška dobře vypaseného. Vysoké vyleštěné boty a kolláre hlásaly, že to ruský farář. Jemu v zápětí šel jeho synek a za oběma pacholek, nesoucí v jedné ruce homoli cukru, ve druhé koš, z něhož zvědavě vyzíralo několik lahví dobře upečetěných. Kynul rukou, služka přiskočila, pacholka zbavila nákladu, přeběhla kuchyň, otevřela dvéře do panských pokojův a pozývala pana faráře, aby vstoupil. Opět tatíček jaksi povážlivě pozatřásl hlavou. Za chvílenku jako maní přišla do kuchyně z pokojů

dáma pěkně ustrojena, badavým okem se porozhlédla po kuchyni a úklony otcovy vojansky škrobené skoro si ani nevšimnuvši vážným krokem v pokojích svých zase zmizela. A opět tatíček, možná-li ještě povážlivěji, potřásal hlavou. Posečkav pak ještě chvíli dobyl z kapsy lesklý dvacetník, vložil přísné kuchařici ve dlaň a opět se tázal, může-li mluviti s panem professorem. „Zaraz“ odpověděla tázaná, vešla do pokoje a za některou chvilku vrátivši se ukázala na dvéře, jež nechala pootevřeny, že můžeme vstoupiti.

Ze salonu, do něhož jsme vkročili, pan farář se svým synkem právě odcházel, ale ne kuchyní, nýbrž pokojíkem přímo vedoucím do předsíně.

Tatíček po vojansku vzpřímeně pozdraviv krátce oznámil, že jsem páně professorovým žákem a odporučil mě jeho shovívavosti a přízni.

Professor Hora, mužíček malý, obstárlý, lysohlavý a pečlivě vyholený, vážně nabíraje čelo řečí dobře upravenou jal se toužiti na to, že nyní kde kdo se hrne na studia. Nejlépe prý nepopínati se s dětmi svými nad vlastní stav svůj. Stává prý se sice, že se někdy z některého synka rodu řemeslnického něco vydaří; ale to prý jako terno z loterie, do níž tisíc a tisíc lidí sází darmo, aby si jednou za čas měšec omastil jediný. Ostatně prý abych jen byl přičinliv a pilen . . .

Z pokoje vedlejšího slyšeti bylo kroky, řeč bez náležitého epilogu skončena. Přívětivý úsměv — a brali jsme se touže cestou ven, kterou před náma byl odešel farář.

Po cestě domů tatínek všecek zamyšlen jsa nepromlouval ani slova, ale divně jaksi kroutě hlavou chvíli ob chvíli nesrozumitelného cosi zamumlal. Matka z naší výpravy ranní málo byla potěšena. Ba nastala opět o tom porada při obědě, neměli-li by mě přece jen s těch studií strhnouti. Na konec však zůstalo na tom, že to se mnou nějaký čásek zkusí.

Dostal jsem několik dvacetníkův a šel koupit knih. Byla jich malá trocha — všeho honu čtyři: náboženství, latinská mluvnice, početnice jakás a zeměpis. Na tento jsem hned padl jak ostříž na holuba. Před titulním listem byl na celé stránce vytištěn císařský orel, na jehož prsou dlouhým věncem erby jednotlivých zemí Rakouských. Obrázek! jak vzácen nám tehdy byl každý obrázek! Odchovanci školy nynější, která žákům vše způsoby všemožnými znázorňuje, nikdy toho ani nepochopí, jak jsme my tehdaž každého si uměli vážiti obrázečku, jak se nám každý hluboko zarýval do duše. Nabaživ se konečně poněkud orla přemítal jsem list za listem a kde po zdání mém co zajímavého bylo, po různu jsem si čítal. Těšil jsem se na zeměpis

ve škole obzvláště. Ale jen to malování kdybych měl k té knize, pomýšlel jsem si, jako je měl Eberhard v Řešově; to by byla trefa. Ale malování toho (slovo mapa jsem byl už zapomněl) — nebylo.

Přišed po dvou dnech do školy podivil jsem se nemálo. Jako někdy ve třídě druhé normální, tak nás zase „v parvě“ bylo do osmdesáti; síň byla velikánska. Lavic tam stálo jednou řadou naproti kathedře deset, v levo od kathedry dvěma řadama napříč po pěti, v pravo od kathedry tolikéž dvěma řadama po desíti. Tváře spolužáků po velikém díle zcela neznámy. Býval oť zajisté obyčejem v Haliči, že děti šlechticů polských, ruských farářův a zámožnějších úřadníků dominikálních, ze kterých po devíti desetinách se skládalo studentstvo, do desátého nebo jedenáctého roku doma se cvičily a vykonavše pak soukromě zkoušku ze třetí třídy normální vstupovaly na gymnasium.

Jedním z nejprvnějších úkonů našeho třídního pana professora bylo rozsaditi nás po jednotlivých lavicích. Jakého dělidla při tom užíval, nikterak nemohl jsem se domysliti. Tolik však je jisto, že mně, — premiantovi ve třetí třídě normální, — místo bylo vykázáno předposlední v desáté lavici příční po levé straně kathedry, což i bylo vůbec předposlední místo ve třídě. Neboť lavice příční od kathedry v pravo zůstávaly neobsazeny a byly jen na to, aby při nedělních exhortách se v nich usazovali žáci ostatních pěti tříd.

Za prvních několik dní pobytu svého na gymnasii byl jsem pln horlivosti a pozornosti. Ačkoli jsme kromě dvou hodin do téhodne vyhrazených nauce náboženské ustavičně jenom mleli latinu, přece jsem dosti dlouho v píli své neochaboval. Ale dál a dále, když jsem přese všecko dohlašování se k odpovědem ustavičně zůstával nepovšímán, valně horlivosť má potouchala, až konečně jsem zcela se oddával na hračky všeliké a se sousedy, vesměs to repetenty, raději se bavil, nežli na slova dával páně professorova. Tu čeho mi se dříve nechtělo nijak dostávati, dostávati mi se počalo měrou daleko hojnější, nežli jsem si kdy přál. Ale nastojte! volán byv větším dílem jsem zůstával dlužen odpověď.

Po několika nedělích měli jsme první latinskou komposici. Bylo to ve středu. V pátek ráno, (ve čtvrtek tehdá prázdno bývalo celý den), přicházeje do školy spatřím valný zástup spolužákův, an obstupuje synka professorova Adolfa, (bylť i ten, mimochodem řečeno, mým spolužákem), a jeho se dotazuje co z komposice „má.“ I slyším tu formule dříve nikdy neslýchané. „Ty máš *sine* (bez chyby), *eminentem,*“ pravil jednomu; „ty *primam.*“ druhému; „ty *ademinentem,*“ zase jinému a tak dále variacemi nej-

podivnějšími. Konečně dodav si odtuchy přistoupím i já k Adolfkovi chtěje se ho zeptati na osud své první komposice. Ale nežli jsem ještě ústa otevřel, Adolfek prstem na mne ukázav za velikého smíchu všech pánů kollegů prohlásil: „A to głupie Szwabisko má *tertiam.*" A v skutku. Za malou chvilku professor Hora přišed komposice nám vrátil. Má byla červenými křížky posázena jako prsa ruského generála řády.

Neprospěch ten zarazil mě nad míru.

Posměch žáků druhých pálil jak oheň. Předsevzal jsem si, že se o věc vezmu horlivěji. Při společné korrektuře poznával jsem, že jsem času prospal hrozně mnoho. Učil jsem se od té chvíle jako morovatý. Píle vynakládaná před dvěma léty na „Wörter, welche nach dem Schreibegebrauche" tak a onak se píší, byla pravou hračkou proti lopotnému namáhání s latinou. Ale platno nic — naučil jsem se deklinacím, jen to praštělo, ale užívati forem ve větě jsem neuměl a hned tak se nenaučil. Ba hádal jsem, a zdá mi se, že ne bez důvodu, to že jakés arkanum bylo, jedněm z nás žáků, Bůh milý ví odkud, známé, jiným, jako mně, úplně neznámé. Druhá i třetí komposice byla o poznáníčko lepší nežli první, ale proto přece jen nedostatečna.

Když se schylovalo k vánocům, proslýchalo se, že u nás bude první zkouška měsíčná. I nebyla pověsť bez podstaty. Z čista jasna nám se dostalo rozkazu, bychom denně s sebou brali početnice své a knížky zeměpisné. A tu po několik dní kromě jedinké hodiny latinské samy počty a sám zeměpis až jsme toho uměli tolik, co by stačovalo právě na tu měsíčnou zkoušku Mně obojí šlo jako z vody. Byla zkouška měsíčná za přítomnosti páně praefektovy: volán jsa z počtův i ze zeměpisu, jenž se však pořizoval bez zeměkoule, bez mapy, výborně jsem obstál jakož i neméně z náboženství. Arciť, uměti náboženství na gymnasii Břežanském daleko menším asi bylo uměním nežli neuměti ho. Neboť takových katechetů za dob tehdejších, jako byl náš Matěj Hirschler, potomní biskup Přemyslský, bylo asi velmi málo. Sama ušlechtilá postava jeho a mužná krása nám imponovala. Laskavosť nikdy nevybočující ve slabosť, jakouž na jevo dával každému žáku bez rozdílu, naklonila mu srdce nás všech, a trpělivosť andělská, s níž pomáhal slabším žákům pojímati pravdy náboženské, při čemž nelenoval na pomoc bráti polštinu, kdykoli se toho naskytala potřeba, - a ta se naskýtala téměř napořád, — úctu vzbuzovala k němu neobmezenou i při nás lehkomyslných klučících i při studentstvu dospělejším.

Daleko ne tak hladce jako při náboženství a zeměpisu mi věc šla při latině, přece však ne tak bídně, jak jsem sám se obával. Kdykoli zajisté k zavinutým otázkám páně professorovým

jsem se odmlčel, stařičký praefekt poněkud jinak položiv slova o touž věc mne se tázal tak jaksi zřetelně a pochopitelně, že jsem rozpomenuv se chvilenku dosti dobře mu trefoval odpověďmi. Praefekt potřásaje hlavou krátce mě napomenul, abych byl pilnějším, ale professor Hora se své strany tvrdě, že prý všecka napomínání u mne přicházejí na zmar a daremna jsou, učin dobré rady praefektovy takměř v zárodě zahubil.

„No, jak dopadla zkouška?“ tatíček zahlédnuv mě od kovárny, a já s komilitonem Lukášem Soleckým, se mnou pod jednou střechou bydlícím, domů se beru, zvědavě se otázal. Sklopil jsem oči a soudruh Solecki usmívaje se místo mne odpověděl, že všecko šlo dobře a hladce.

Dále o celé věci nebylo řeči. Před tím málo kdy jsem se Soleckým obcoval, ačkoli příležitosť k tomu se naskýtala napořád; od té doby však velmi jsem si jej oblíbil, že pláštěm křesťanské shovívavosti přikryv nedostatky mé latinské tatínkovi o mně vydal tak pěkné svědectvo. Přebíhal jsem od té doby několikráte denně k němu a on navzájem zase ke mně.

Neboť kterýsi den po Všech Svatých už byla rodina naše opustila přívětivý domek s tou pěknou zahradou a tím prostranným dvorem, o němž ve předešlé kapitole jsem se rozepsal, a přestěhovali jsme se nazpět do domu, v němž bylo první obydlí naše Brzežanské, do domu paní Kateřiny Gołębiowské.

Příčiny stěhování toho byly kolikery, nejhlavnější pak tato: Jednou v září měsíci z čista jasna na dvůr přišli dělníci, přivlekli několik dlouhých břeven a jali se stáji, v níž maminka chovala své kravičky, pažiti příčkou, do stěny dlabati otvory, vzdělávati prahy, vstavovati futra, vsazovati okna a přidělávati okenice. To nebylo dílem až tak nesnadným. Bylať stáj, jako stáje na předměstí našem všecky do jedné a z domů nejvalnější časť vzdělána z pouhého dřeva a hlíny. Říkali tam budovám takovým lepianky (lepenky) na rozdíl od domů zděných, které sluly kamienicy (kamenice). Do dvou neděl metamorfosa přetvoření popoloviny stáje v obydlí lidské byla dokonána a hned se do něho přestěhovala s rodinou svou paní Rösslerová, domácí naše paní, jež potud se svým mužem, respicientem při finanční, stráži kdesi v kterémsi poblízkém městečku byla přebývala. Samo to nové sousedstvo snad by bylo rodičům méně vadilo, ale že i naše dvě kravičky měly se státi jaksi podruhyněmi dvou kravic naší domácí paní, zdálo se býti nesnesitelným. Dána tedy, když tu o to tu o ono skoro denně spory byly a svády, výpověď a najat byt u paní Gołębiowské, byt to po truhláři Kutykovi, jenž se byl přestěhoval kamsi na aristokratickou Adamówku.

Já jsem se s bytem pod Bernardinským klášterem nerad loučil. Neboť byt nový, ačkoli prostranný a překrásného rozhledu poskytující po jezeře a stráních lesnatých nad jezerem vyvstávajících, žeť ode dvora byl úplně odloučen, neposkytoval tolik příležitosti ku pěstování plemene kuřího, - libůstky to mé obzvláštní, -- jako byt dřevnější a jen k úpěnlivým prosbám mým matička ze všeho hejna slepičího zachovala onoho statečného kohouta mnohobarevného a čtyři slepice chocholaté darované nám od šlechtice Ineza. I z obou krav jedna pro nedostatek místa ve stáji nedávno na dvoře vystavené prodána, a zůstávali jsme od té doby vždy jen o jedné.

Dům paní Gołębiowské od té doby, co jsme jej byli opustili, valných doznal změn. Celé to prostranství v průjezdě, jež dříve ještě za stáj bylo, přepaženo zdí souběžnou se zdí venkovskou a proměněno v obydlí o slušných dvou pokojích. Veliké dva stohy na zahrádce byly zmizely, ale nevystřídány stohy z úrody posledního léta. Hospodář Gołębiowski zajisté všecka pole svá byl prodal a peníze utržené s části nemalé na uplacení starých dluhů, s části na vzdělání nových plotů, na úpravu domu a stavění chlévů, s části pak ovšem tolikéž nemalé na tu nešťastnou kořalinku vynaložil, jež konečně jej sklátila do hrobu. Dopil se o velikonocích zánětu mozku a ozdravěv poněkud z nemoci na posílenou zuboženého tělesenstva svého vypil, jak hospodyně Gołębiowska vypravovávala, jen asi pět kalíšků wódki s pepřem — aj a byl do dvacíti čtyř hodin na prkně. Hořce paní Kateřina oplakávala svého Adasia, ba i po létech, kdykoli se kde o něm vzpomínka stala, slzami se zarosily oči její.

Nové obydlí naše té mi poskytovalo výhody, že jsem daleko častěji nežli dříve přicházel mezi cizí lidi. Neboť v domě samém už jich bylo hodnou trochu. U domácí paní naší, kam jsem od první zkoušky měsíční novému soudruhovi Soleckému, synu to z bratra paní Gołębiowské k vůli zavítával několikráte denně, obzvláště dobou večerní bývalo dosti veselo. Tam okolo kamen a krbu se scházívaly děvečky, forejšici důstojníků od pěchoty bydlících v domě i v sousedstvu a někdy i drobnější cháska studentská. Bývalo pak veselo. Přetřásaly se všeliké klepy, někdy též vypravovány báchorky a zpívány národní písně maloruské. V obojím posledním nad jiné vynikala švarná služka naše Ksenia, až ji po některém ročku maminka pro virtuositu osvědčovanou i v umění na prvém místě mnou položeném chtěj nechtěj ze služby musila pustiti. Ostatně větším dílem, když jsem ve společnosti té se bavil nejlépe, sestřička přicházívala s přísným od rodičů vzkazem, abych ihned šel domů.

Někdy za čas, obzvláště chtěla-li si buď nějaké nářadí kuchynské nebo jinak něco vypůjčiti, domácí paní naše zavítávala na chvilky do našeho obydlí a vypravovávala pak o nebožtíku svém muži, jakých zakoušel trampot v polské revoluci roku třicátého prvního, jak se bil s Rusy, jak utekl ze zajetí a unikl vyhnanství na Sibíř. Vypravování těch nemohl jsem se ani dosti naposlouchati. Ale že by ti Poláci, kteří se to tam tak udatně bili s Rusy, titíž byli Poláci, kterých jsem na tucty denně vídal okolo sebe, ani ve snách mi nepřipadlo na mysl. Hádal jsem, že to vše, co domácí paní vypravovala, bylo kdesi daleko, daleko, a o Rusích nic jinak jsem nemyslil, nežli že začínají tam, kde přestává svět.

Bytu domácí paní zrovna naproti přes průjezd obydlí bylo důstojníka od pěšího pluku arcivévody Štěpána jménem Beckersa. Bylo o dvou pokojích. V prvním bytoval a hospodařil forejšic Semen (Šimon), dobrá duše rusínská, ke každému přívětivý, hovorný a pln šprýmův a vtipků někdy dosti peprných. Sloužil už na desátý rok a vzdychal jen, aby mu Pánbůh ukrátil těch ostatních čtyř, aby se navrátiti mohl domů k ženě a k dítěti. Se mnou velmi brzy zdůvěrněl a často k sobě mne pozýval ukazuje mi vzácnosti svého pána, jemuž oddán byl s tělem s duší. Rád mi toho dopřával, abych po libosti dlel v pokoji druhém, do něhož nadporučík Beckers zaměstnán jsa vojenskou službou ve dne zřídka kdy přicházel. Zbraní po stěnách rozvěšených a nábytku málo jsem si všímal. Za to pár kanárků poskakujících ve kleci obzvláště ozdobně vzdělané nad míru mne bavilo a nemohl jsem se vynadívati na jejich potočité skoky a rejdy. Ale ještě více nežli sama ta něžná zvířátka a mnohem trvaleji bavil mě krásný Okenův atlas živočišstva, jejž jsem jednou odkryl přebíraje se v knihách páně Beckersových dosti mohutnou řadou stojících na prostinké polici. S počátku mi ten atlas byl pouhou pastvou očí. Třpyt barev a rozmanitost zvířecích podob zaujímaly mysl mou samy sebou. Dál a dále, když jsem obrazů jak tak se nabažil, i k textu jsem obracel zřetel a jím obrazy nového pro mne nabývaly půvabu. „Hej!“ pomýšlel jsem často, „kéž bychom ve škole se učili raději tuhle tomu!“ Myslil jsem přírodopis, ale neuměl jsem, jakož přirozeno, představu ještě tak neurčitou pravým označiti slovem. Bylo to přání mé dosti naivné. Neboť jakož není učebného předmětu, jemuž by učitel pravý, sám věci své znalý a jí vroucně oddaný, svatou láskou ku mládeži nadchnutý a ku potřebám jejím přizpůsobovati sám sebe umějící nedovedl milým učiniti a zajímavým, tak se strany druhé není toho předmětu, který by svěřen byv učiteli ledabylému, jen z musu učitelujícímu, ani mládeže nemilujícímu ani vědy, ze všeho půvabu nemohl vyzut býti a žákovi se nemohl obrátiti v pravou trýzeň.

Tou měrou, jakou jsem si obliboval zábavy přírodopisné, chuť k latině, bez toho nikdy až tak veliká, ve mně utouchala. Ba kdyby bylo nebývalo Soleckého, jenž nutkal dělati úlohy a učiti se grammatice, ano i vyhrožoval, že nebudu-li ve škole uměti, věrně vše poví na mne tatínkovi, možná, že bych ve předmětě na tehdejším gymnasii nejhlavnějším, ba z předmětů profanních téměř jediném, na dobro se byl zanedbal a to tím spíše, že professor Hora po měsíčné zkoušce opět skoro pranic mne si nevšímal. Ze strachu před tatínkem učil jsem se alespoň tolik, aby se mnou spokojen byl Solecki.

Bylo však i jiných ještě lákadel dosti, která od přísnějšího učení mě odvracela a na všeliká uváděla scestí a bezcestí.

Majitel velikého hostince „de l'Europe" (sic) jménem Hofmokel, rodem Bavorák z Ansbacha, měl dětí jako smetí. Nejstarší syn jeho Jiřík chodil do druhé latinské, mladší dvě dcerušky Karolinka a Pavlinka, blíženci, chodily do školy s mou sestřičkou; po nich Michálek, klučina rudovlasý, byl žákem druhé třídy normální. Drobnější havědi dětské, jíž bylo jako píšťal u varhan, málo jsem si všímal. Otci k vůli, jenž toliko německy mluvil a trochu franštinu lámal, děti doma napořád mluvily německy. Ale mimo dům ba i doma, bylo-li jim co jednati s četnými hostmi šlechtici, ovšem už hotovými byly Poláky a Polkami, jen že ovšem ne tak tvrdými, aby s námi, nebo lépe řečeno se mnou, deklarovaným Švábíkem, se byly ostýchaly mluviti německy. — K Hofmoklovům tedy alespoň jednou do téhodne a to v neděli jsme docházeli já i sestra a tam všelijak se bavili. Byla-li ženská cháska dětská dobré chuti, hrávala s námi chlapci „Hammer und Glocke", hru to na názorech založenou přesně germánských, průmyslovo-obchodnických, v níž o prospěchu a neprospěchu rozhodovalo osmero kostek, a výhrou brány lískové ořechy neb i boby. Oblibovala-li si však děvčata hru s loutkami nebo rozkmotřila-li se s hochy, oba Hofmoklové a má maličkost jsme se dali do hry tolikéž kostkové, jež mysl mou ještě daleko více zajímala nežli šosácká po tehdejším zdání mém hříčka „kladivo a zvon". Zvali jsme ji prostě hrou rytířskou, „Ritterspiel". — Velikánský arch na okrajích svých rozdělen byl asi v šedesáte nebo více polí dvojřadmo nad sebou položených, číslovaných a dílem prázdných, dílem všelijakými obrázečky pomalovaných, jež všelijaké vypodobovaly předměty. Jedny z nich dobrodruha beroucího se z hradu číslem prvním poznamenaného na další pouti buď fedrovaly, nebo zadržovaly, nebo dokonce všecku pouť už vykonanou na dobro mařily. Tak na příklad, sedly-li komu kostky tak, že napočítav tolik polí, kolik kostky ukazovaly oček, k dobrému se dostal kouzelníkovi, pošinut byl dále dvojnásob. Přišlo-li mu

však dostati se na osla, zmařen byl všeliký dosavádní úspěch a dobrodruh se vrátil na hrad v poli prvním. — Přes řeku nemohl, leč padlo-li na obou kostkách oček stejně. Prostředek obrazu rozdělen byl na tři veliká pole, z nichž jedno turnaj vyobrazovalo vítězný, druhé v turnaji porážku, třetí konečně vítězného rytíře odměnu. Kdo na toto pole přízní kostek se dostal první, byl ve hře vítězem a bral i vklady.

Rozumí se samo sebou, že mne, kterýž jsem ze četby Schmiedových povídek bez toho plnou hlavu měl rytířův a rytířských způsobů, takováto hra zajímala co nejvíce. Ba zdálo mi se, že ze hry té teprve ledačemu z lícní Schmiedových jsem porozuměl, co mi dříve ne dosti bylo pochopitelno a jasno. Domoci se nějak té hry, abych i doma mohl do vůle hráti, nejvroucnějším bylo mým přáním. Ale jak? — Nalezla rozbažená náruživost má i tomu rady.

Sedělof po všechen čas dosavádního pobytu mého v parvě vedle mne souoslátko latinské Mikuláš Kopertyński. I nebylo divu, že právě vedle mne vždy sedal. Neboť ačkoli jsme týden jak týden podle toho, jak nám kterému dopadla komposice latinská, znova byli rozsazováni, přece nemohlo se stávati jinak, nežli že sousedu Mikuláškovi, do slova vždy opisujícímu komposice ode mne, vždy přicházelo seděti vedle mne. Otec jeho i děd ještě žijící byli malíři a Boží muka a obrazy oltářní na míle v dál i v šíř v kostelích latinských vzdělány byly jejich rukama. Mikuláš se potatil. Knihy jeho, kde jen jaký kousek bylo místa nepotištěného, pokresleny byly švarnými figurkami všelijakými a nejednou jsem si ledakterou bral do ruky svou dada sousedovi-malíři, abych na hezounkých obrázcích popásl oči. Že mi ledaco z výkladů professorových tím způsobem ušlo, rozumí se samo sebou.

Souseda Mikuláše tedy jsem požádal, aby mi tu rytířskou hru pěkně barvami vymaloval, což on za půl dvacetníka, jejž jsem mu napřed dáti musil, ochotně slíbil. Originál od Hofmokla vypůjčený na dva dni svěřen byl Mikulášovi. Po dvou dnech mi originál sice vrácen, ale kontrfektu jsem se nedočkal než až po několika nedělích.

Když pak se konečně „Ritterspiel“ tak dlouho túžebně očekávaný ocítil v rukou mých, vzdělal jsem si dost ozdobné dvě kostky sám, poznamenal na každé očka a kde koho pozýval ku hraní. Ale div divoucí! Ani Solecki ani který jiný z hošíků mně známých hrubě si liboval švábskou hru mnou v takovou váženosť vzatou, k Sajblovi, enthusiastovi mně poněkud podobnému bylo daleko, sestra do ní neměla chuti ni nejmenší, a tak se stalo, že jsem sám sebe takořka rozpůlil a sám hrál za dva.

Tak polehounku míjela zima s roku třicátého sedmého na osmý, zima škaredá a mělká tak, že hrubě ani nezamrzlo veliké jezero rozlévající se nám pod okny. Klouzaček, jindy tolik radostí mi způsobujících, také skoro ani nebylo. Při počátku měsíce února deště uhodily tak trvalé, že proudy úžlabinou mezi oběma horama Bernardinskýma na způsob potoka téměř ustavičně se valily do vzedmutého jezera.

Tu jednou v noci hrozný hřmot a pokřik mě vyburcuje ze sna. Promnu si oči a skočím s postele. Ve světnici naší světlo jako ve dne: ne od ubohé té lojovky, jež rozežžata stála na stole, ale od záře pochodní vnikající okny a od velikánské hořící hranice, již vzdálí asi dvou set kroků byli zapálili na hrázi jezera. Matka mě sice pobízela, abych jen spal dále – (otce nebylo doma) – ale mně nebylo do spaní. Přioděv se rychle přistoupil jsem k jednomu z oken hledících na jezero a díval se, co se to děje. Bylo to divadlo děsné. Zástupové lidí, z nichž jedni všeliké nářadí, jiní zase prázdní pobíhali, dlouhým tahem se brali směrem k Bernardinské hoře, vojáci rozestavení ve dlouhý špalír střehli hromady všelijakých zavazadel, jichž tu z čista jasna nakupeno podél silnice, na hráz dělníky jen se hemžící chvíli ob chvíli chvatně přijížděly vozíky jedny hnůj vezoucí, jedny rum a prsť a zrovna tak chvatně zase odjížděly: všude volání, hluk, vřava. Za některou chvíli, co se tak dívám na to bohopusté divadlo, vstoupí do světnice naše domácí paní prostovlasa a lomíc rukama, „Niema ratunku," zvolá, „już się rwie grebla" (Není pomoci, už se trhá hráz). V tom i udeřeno zvonem na klášteře Bernardinském na poplach. Matka má zbledla jako stěna. „Modleme se za tatínka!" sotva slyšitelným hlasem promluvila, křečovitě mě popadla za ruku a za okamžik jsme na kolenou ležíce se modlili plačíce a vzlykajíce před obrazem Ukřižovaného.

Bylo těch otčenášků i zdrávasků hezká řada odříkána – a otce tu nebylo a nebylo. Náhle jsem se odmlčel a tiše jal jsem se modliti onu modlitbičku zázračnou, jež mě byla o posledních prázdninách vysvobodila z nebezpečí pardouska za prodlenější návštěvu u Sajbla. A v tom tu v průjezdě kročeje, ston nemocné ženy a dětský pláč: otevrou se dvéře a jimi s otcem vstoupí sedlář Dušek maje synáčka svého dvouletého v náručí a veda ženu svou na smrť bledou a zuby drkotající, za níž služka nesla děťátko pečlivě zabalené v peřince. Na rychlo naneseno do světnice slámy, narovnány na ní peřiny, tatíček hezky zopatrna s lůžka přenesl na stlaní spící sestřičku mou, má vzácná osobička tolikéž kommandována na slámu a za některou hodinu, když mne už dávno zase Morfeus byl pojal v náruč svou,

i společnosť ostatní, jak kdo mohl, se odebrala na jakýs takýs odpočinek.

Probíraje se ráno ze sna, nevěděl jsem dlouho, zdálo-li mi se to vše jenom, či bylo-li to pravda. Pohled na rozestlanou slámu a spící na ní děti přesvědčil mě, že to nebyl pouhý sen. A přistoupiv k oknu vidím, že tu ještě hráze plna lidu dělnického, plna kar a potahův a ovšem i zvědavých zevlounů. Teď teprve jsem se po kusích dovídal od domácích lidí – (kdy jsem na to měl až dosti, neboť od školy bylo prázdno) – že nad Břežany se protrhla hráze velkého rybníka Urmanovského, jehož vodstvo valíc se neodolatelným proudem do jezera Břežanského toto rozvodnilo tou měrou, že náhle svrchované nastalo nebezpečenstvo, aby neprolomilo i toto sypkou hráz svou a spoustami svých vod nezaplavilo všecko město, ježto více nežli dvacet sáhů se rozkládalo pod hladinou jeho normální.

Tatíček můj znamenaje nebezpečenstvo pospíšil do obydlí sedláře Duška dobré půl hodiny od bytu našeho vzdáleného se všemi tovaryši, aby ubohou rodinu, nežli by se stalo, čeho se bylo obávati, z domku stojícího na místě nejohroženějším přepravil v úkryt bezpečnější. Ale bylo to kus práce nesnadné. Neboť jak mile první poplach nastal, otec Dušek manželku šestinedělku vypravil na nejbližší návrší pod lesem *Zwierzeniec* zvaným do židovské samoty a sám se zase vrátil, aby co by s čeledí mohl, uchránil nábytku. Tím se stalo, že můj tatíček až pozdě po půlnoci se vrátil právě v dobu, když téměř už pouštěna naděje, že by hráze mohla odolati návalu vodstva.

Ačkoli pak obavy té čím dále k ránu každým okamžením ubývalo, až i pominula docela, přec ubohá šestinedělka u nás vybyla kout a já jsem se stal chůvou. Kdykoli mi nějaká vybývala chvilka, nosil jsem malou Kačenku v náručí netuše arci, že to nosím na rukou budoucí svou manželku . . .

Za něco málo dní po té Duškovi sedláři dostalo se příležitosti, by štědrou měrou nám se odměnil za pomoc jemu v nouzi prokázanou.

Sedíme jednou všecka rodina večerní dobou při lojové svíci okolo stolu: já louskám cosi z latinské své grammatiky, sestřička plete jakousi punčošku, matička na vrčivém přede kolovrátku, tatíček pohodlně po namahavé práci denní dýme ze své lulenky a popíjí pěnivého pivečka: tu náhle jako by blesk byl projel světnicí a nežli by byl pět napočítal, takové se rozlilo kolkolem světlo, že by jehlu na podlaze ležící dobře byl člověk uznamenal. A v tom už i pokřik „gwałtu, pali się“ (běda, hoří) nejprve po různu pak houfněji a houfněji se ozýval. Za chvilenku troubení a bubnování na poplach; dusot tisícerých kroků mimo

náš dům pádících lidí; křiky a bědování v domě samém. Tatíček náš, jenž hned za prvního pokřiku neoblek ani kabátu byl vyběhl podívat se, co se děje, bled a přestrašení jevě v obličeji se vrátil s neblahou věstí, že hoří soused náš Abrahámek, v jehož rozsáhlém domě byla ubytována četa husarův a tatínkova kovárna. Hojné zásoby sena i slámy nakupené pod ohromnou šindelovou střechou plamenům zevšad vyšlehujícím hojné skýtaly potravy. Na neštěstí jižní vítr celou spoustu ohnivou hnal zrovna na protější střechu naši tolikéž šindelovou.

U nás bezradí a zmatek obecný. Běhali jsme jeden sem, druhý tam, ten to popadaje onen ono a nespravili jsme všichni nic. V tom tu sedlář Dušek se čtyřmi tovaryši. Jednomu dada nás děti pod opatrování a maminku, by nás oklikou přes klášter Bernardinský dovedl do jeho domku, sám s otcem a tovaryši svými i našimi jal se kde co odnášeti a odvláčeti do sklepa dobře klenutého. Při tom málem by byl přišel ke zlému úrazu od velikánského onoho kufru, od něhož klíč mi v Debrecíně byl způsobil tak vydatný pardousek. Neboť velikán, když jej s tovaryšem jediným vlekl přes schody do sklepa, tovaryšovi jaksi se vymknul z ruky a celou těhou padal na nebohého sedláře zle jej hmoždě na žebrech. A sotva že se z pod zpousty kufrové vydobyl, tatínek můj ve zmatku hliněné hrnce popad s police jal se házeti do sklepa – a tak jeden z nich i zasáhl hlavu Duškovu a na čele mu způsobil bouli zvící holubího vejce.

Ale přes to, že nepříznivý vál vítr, statečnosti hasičů, větším dílem židů, se podařilo požár omeziti na dům jediný. Maminka hned na zejtří se vrátila do našeho obydlí. Já se sestrou po dva dni, nežli doma vše mohlo býti jak tak uklizeno, si hrál na chůvu malé Kačenky.

A tak za všelikých radostí a trampot sblížil se konec prvního semestru mých studií latinských. Čím den zkoušky se více sbližoval, tím mne více opouštěla má hravosť ustupujíc starostlivosti jakés a opravdové pilnosti. Zvěděl jsem za posledních dní, že to o té zkoušce bude skoro jako na dni soudném. Jedni, chlapečkové hodní a pilní a věcí svých dokonale znalí že odmíšeni budou od nedbalcův a zahalečův a oslíkův a s těmi že bude před se brána „zkouška čestná“ dopoledne, v síni pěkně vyozdobené, a to za přítomnosti pana *starosty* (krajského); s oněmi kozlíky pak vybrakovanými že konána bude jakás takás zkouška odpoledne v učebně obvyklé a ta zkouška že slove *oslí.*

Bylo to tuším v poslední den měsíce února roku třicátého-osmého, když jsem přioděn tmavozeleným svým kabátkem, přes jehož límec vyložen se pyšnil bělounký límec perkalový, ozdobně vyšívaný, novou čepici maje vstavenu na hlavě a dlouhý svůj plášť

Slavkovský přehozen přes ramena za tmy ještě se bral s kamarádem Soleckim na tu osudnou zkoušku. Solecki si cestou vesele pohvizdoval, já vedle něho jsem kráčel pln těžkých dum jako moderní metafysicko-talmudistický básník český. Shromáždili jsme se ve třídě své. Hodnou chvíli po hodině osmé dostavil se professor Hora přioděn černým frakem s velikými zlatými, — tak mi se alespoň zdálo, — knoflíky, bílý maje náprsník pěkně nabíraný, na krku modrý hedvábný šátek, jehož cípy hluboko padaly na prsa. Z pod fraku mu vyzíral těžký zlatý řetěz hodinkový s několika velikými karneoly. Řiďounké vlasy, jindy volným věncem okolo mohutné lysiny vlající, tak uměle jaksi měl načechrány, že valnou část pleše zastíraly a čistě vyholenou tvář o dobrých deset let činily mladší. Vystoupil na kathedru a jal se čísti jména vyvolenců, kterým dostati se mělo cti připuštěnu býti ke zkoušce čestné. Četl pomalu, neboť každý vyvolenec měl sobě rozkázáno vystoupiti z lavice a postaviti se řadou po pravici páně professorově. Čím dále četl, tím více ve mně buchalo srdce.

Tu najednou zavzní jméno: Kostrakiewicz Nicolaus. Kostky padly. Mne mezi vyvolenci nebylo. Oči mi se zalily slzami. Jako zdřevěnělý jsem tu seděl ve své lavici čelo tiskna do dlaní. Ani jsem si toho hrubě nevšímal, že vyvolenci s panem professorem opustili školu berouce se do síně parádní. Ale i když odsouzenci — bylo jich alespoň polovice všech primánů — po odchodu professsorově jedni plačíce jiní se smějíce, někteří nadávajíce jiní hulákajíce se brali domů, já vždy ještě jsem ostával na místě.

„No, brachu, platno nic,“ praví tu třepaje mě za rameno soudruh Solecki. „Jděme domů. Svistun,“ (tak se nazýval školník náš), „oběda nám nedá.“

„Ah! ty-lis také oslem?“ prostosrdečně jsem se otázal, a že pravdu měl onen Říman, jenž propověděl veršík: *Magnum est solamen socios habuisse doloris* (Úleva jest velká v strastech bolu soudruhy míti), tehdáž po prvé v životě jsem pocítil co nejhlouběji.

„Také, také,“ nic se neurážeje naivnou poznámkou mou odvětil Solecki.

Šli jsme. Já pomalounku a přes tu chvíli se zastavuje, Solecki hurtovněji, ale když popošel něco dále, útrpně zase ke mně se vraceje. Loudaje se takto po lehounku domů najednou tu na převeliké ustrašení své spatřuji tatíčka svého, an v parádním munduře kamsi se béře. Později teprve jsem zvěděl, že chudák šel podívat se na tu zkoušku parádní, k níž rodičové studentův ovšem měli přístup, poněvadž byla veřejna.

„A což vy hoši,“ na doslech se přiblíživ nás oslovil. „Vy ne na zkoušce?“

„Potkalo nás neštěstí, szanowny panie!" resolutně i za sebe i za mne odpovídal Solecki. „Pozvali nás na odpoledne."

Otcova tvář se zachmuřila. Nepromluviv už ani slova obrátil se na cestu domů, ale významným mi pohledem velel, abych zostřil krok. Ve mně byla duše malá. Nemyslil jsem jinak, nežli že bude doma přísný soud a výplata hotovými.

„Aj, už-li po zkoušce?" podivovala se maminka vidouc mě s otcem vstupovati do dveří.

„Po zkoušce ne, ale po studiích," zasmušile odvětil otec hodiv mrzutě velikým třírohým kloboukem na stůl a odpásaje šavli. „Janušek se vyznamenal. Měl jsem já poslechnouti kmotra Duška. No, také dobrá. Nechtěl ses, kluku, učiti latinsky, budeš se učiti kovářem. Však měchy utáhneš. Utáhl jsi je loni, můžeš letos tím spíše."

Maminka se dala do pláče. „Tos nám neměl udělati, Janušku," hořekovala. „Ta hanba, ta hanba! Tohle bude posměchu po celém regmentě. Tos nám neměl dělati."

Já stál jako přimražen u dveří a jen pláštěm ustavičně utíral slzy potokem mi kanouci z očí.

„No, nestůj tam jako svatý utřinos!" po chvilce zahromoval na mne tatínek. „Knihy stranou! Nebudeš si jimi déle hlavu lámati. Kabát dolů! Starou sasku na sebe! Dostaneš koženou zástěru. Marš do kovárny!"

Tu teprve jsem se jal lézti do prosa. Ještě před půl letem do kovárny bych byl stoupal s desaterou chutí. Ale nyní? Ah jen to ne! Kdy bych byl mohl čítati Christofa Schmieda? Kdy se přebírati v Okenově atlantě? Kdy pobaviti „Ritterspielem?" Kdy pohověti tolikerým jiným choutkám, kteréž jsem si byl za posledního pololetí tak oblíbil? — Po mnohých prosbách a omluvách, ve kterých mi maminka statečně pomáhala, konečně jsem alespoň tolik uprosil, abych směl odpoledne ještě jíti na zkoušku oslí.

Zkouška i mně i Soleckému ku podivu se vydařila dobře. Opravili jsme si oba husičku z latiny. Ale úmysl tatínkův strhnouti mě se studií a dáti na kovářstvo byl nezvratný. Hned na zejtří jsem v kovárně statečně zas tahal měchy a tak celý Boží týden. Když byl poslední den pololetních ferií, tatínek se mnou se bral k panu praefektovi Petrowiczovi, oznámit mu, že studiím dávám vale. Ale kancelář byla zavřena. Šli jsme tedy za týmž účelem k professorovi Horovi. Nebylo ho však doma.

„Půjdeme ještě k panu katechetovi," prohodil tatínek.

Tento poněkud se podivil slyše úmysl otcův.

„Jdi synáčku," obrátil se řečí ke mně, „počkej na tatínka v síni."

Čekal jsem dlouho. Když se tatínek konečně vrátil, zdálo mi se, jako by daleko lahodněji na mne pohlédal nežli po všecky dni dřívější. Ba ozývala se ve mně nadějička, že snad přece z toho kovaření mého ještě sejde. Ale slabý zákmit naděje té ihned zase potuchl, když jsem viděl, že otec ne domů se mnou se béře, nýbrž zase míří k obydlí professora Hory. Otec do pokoje vstoupil sám nechávaje mne zase čekati v síni. Po dlouhé chvíli přizval i mne Adolfek do pokoje. I jal se míti ke mně professor Hora řeč tak dojímavou, že jsem se z ní až rozplakal. Vyčítal mi nedbalosť, nepozornosť, hravosť. „Věčná škoda by bylo tvé hlavy, aby přijíti měla na zmar," rozhorleně dodal na konec. „Já jsem se věru podivil," obrátil se zase k otci, „jak to o té zkoušce pořizoval. Kdyby tak byl odpovídal po celý semestr, ne primam bych mu byl dal, alespoň ademinentem."

Na zejtří po té s kamarádem Soleckým jsme zase táhli do školy. Žactva valně ubylo. Alespoň čtvrtina nás byla ta tam. Hned první úterý však ucítil jsem jakési újmy dosavádní svobody. Odpoledne totiž ubíral jsem se, čehož jindy nebylo, do školy na tak zvanou korrepetici a tak potom každý úterý a každý čtvrtek. Louskali jsme v ní latinu. Ale jak jsem se podivoval! Větička za větičkou rozbírána, slovíčko za slovíčkem analysováno a na základě analyse teprve převáděno v latinu. „Ah," pomyslil jsem si „kdybych tohle byl věděl, byl bych jinak komposice své pracoval!" Ale kdo vypíše mé podivení, když ve druhém témdni první středu diktovány samé věty, které jsme my korrepetenti již ve čtvrtek a v úterý před tím byli prolouskali. Psáti jsme ovšem v korrepetici nesměli ni čárečky: ale toť věru aby člověk cucky a koudel byl v hlavě míval, nebyl-li by si těch věcí pamatoval z korrepetice.

Staly se se mnou divy veliké za dobu krátkou. Hned v první komposici druhého semestru postoupil jsem v lokaci o několik honův, a nežli se sblížil konec školního roku, pracovával jsem už z pravidla bez chyby a zasedal od té doby vždy v lavici první nebo druhé. Zasvěcencům v tajnosti Eleusynské přísně bylo zapověděno nezasvěcencům cokoli z nich vyzrazovati: my korrepetenti zápovědi takové jsme neměli. Věrně já tedy se vším, čemu zvláštnímu a tajnému jsem se v korrepetici přiučil, jsem se sdílel se soudruhem Soleckým. I prospíval i tento ve druhém běhu nejsa korrepetentem skoro touže měrou, jako já jsa korrepetentem. Přátelství naše postupem času stávalo se vždy důvěrnějším a tužším a jenom jazyk nás vždy dělil. Já setrvával při své němčince, on při své polštině; já promlouvaje naň nepronesl jsem nikdy ni slova polského, on promlouvaje na mne nikdy ni slova německého.

Od té doby, co jsem na korrepetici choditi počal, jízdy mé pro dříví do lesů Břežanských přestaly: přiváželi nám dříví koně professora Hory, kteréž jsem od té doby též často vídal u kovárny otcovy. Kausalní nexus mezi dřívím a korrepeticí dlouho zůstával tajným naivného vtipu mého.

Čím více jsem ovládati počal latinu a čím rozhodnější byl můj prospěch školský, tím bezstarostněji jsem se zase oddával čítání Christofa Schmieda, jehož povídek na ten čas mezi spolužáky svými jsem se dopátrával vždy víc a více. Také přírodopisná studia má zas oživla a na dlouhých a častých vycházkách, které jsem v létě konal s kamarádem Soleckým, tisícerá mi se naskýtala příležitosť zvláště lesní ptáky a brouky pozorovati v nejrozmanitějších úkonech jich života. Obzvláštní lásku tou dobou pojal jsem ke dvěma druhům zvířátek jindy mi dosti protivných. Oblíbil jsem si totiž pavouka křižáka a žábu rosničku. Onen maje velikou síť rozpředenu v koutě jednoho poklopce na naší půdě mnohou kratochvíli mi způsoboval zamotávaje mouchy ve předivo své, tato hbitými skoky lapajíc vyhlídnutý hmyz bavila mě ne méně. Rosničku jsem si polapil sám a přechovával ve skleněném slojíku, jenž mě byl stál dva groše šajnu. Byl do pola napuštěn vodou, vystlán travou a nahoře papírem drobnými otvorky opatřeným dobře obvázán. Také jsem ozdobný vzdělal řebříček, abych podle toho, jak vysoko na něm vylézá rosnička, uměl prorokovati povětrnosť. Tomu všemu mě naučil forejšic Semen. Oblíbence své hojně jsem zásoboval příslušnou potravou.

Velikou mi však působili zlosť vrabci, kteří vypudivše ze hnízdečka na římse domu našeho pilně vzdělaného a čistotného jiřice sami se v něm ubytovali. Vida toto bezpráví ihned jsem se jal rychtařiti. Srazil jsem hnízdo uloupené tyčí, a na velikou radosť mou jiřičky jaly se budovati na témž místě obydlí nové. Ale nastojte! Sotva že hnízdo lopotnou prací jiřiček opět bylo upraveno, lupiči staří zase je ovládli. I pojal jsem myšlénku krutou. Čekal jsem, až vrabcům se vylíhla rodina, a pak teprve jsem jim uloupené hnízdo sbořil zase a dal pět holátek vrabčích na pospasy domácímu kocouru našemu. Neminul mne za krutosť tu zasloužený trest. Přikvačil na mne pozdě, ale tím krutěji. Vyložím ti, čtenáři milý, ač budeš-li toho žádostiv, v kapitole následující.

Nyní jen ještě několik slov o některých příbězích, rozumí se, že veledůležitých, dílem radostných, dílem i kormutlivých.

Za pravé hody mi byly křížové dni roku třicátého osmého. Processí v ty dni konaných účastnila se toliko mládež gymnasiální, - hauptšuláci ještě nic. Jaké to mysli povznesení, ba jaká skoro pýcha z pouhého skutku toho, že jsem já už mohl díl v nich

míti. Ale chovala processí ta, zvláště pak v úterý konané na klášter Bernardinský a ve středu konané k starobylé církvi ruské na konci předměstí Adamówky ještě i jiné kouzlo tím, že na prostranstvích před oběma kostely židovští pernikáři se vykládali se zbožím svým asi tak, jako u nás o poutech nebo posvíceních před kostely se vykládají pernikáři křesťanští. A to tatínek ovšem byl štědrým shledáván dávaje mi až i dva dvougrošáky na útratu sladkou. Processí konané ve středu i tím mi bylo milo, že jsem po dlouhém čase na chalupách okolo církve se kupících spatřovati mohl své oblíbence — čápy.

Ne menší radosť mi způsobovalo, že jsem ponejprve jako študent obcovati mohl processí Božího Těla maje sobě tím zabezpečena výhodná místa, ze kterých bych celý průvod mohl přehlédnouti. Všecky čtyři oltáře postaveny byly na polovici západní prostranného náměstí, to asi proto, že na polovici východní nebylo ni jednoho domu křesťanského. Uprostřed západní polovice náměstí dvěma řadama dlouhýma postaven byl celý bataillon granátníků ve bělounkých fracích, na hlavách ohromné medvědice. Byltě věru krásen pohled na řady těch obřímých těl lesklé pušky držících v náručích a ne jak obyčejná pěchota překloněny je majících na levém pleci. Průvod z chrámu děkanského byl imposantní a hudba pořizovaná kapelou husarského pluku našeho trochu po světácku sice zakudrlinkována, ale celkem velice pěkna. Když obřady svaté se konaly u oltáře třetího, mládeži našeho gymnasia přišlo státi zrovna jen asi pět kroků za granátnickým bataillonem. Pojednou povel „Schlagt an hoch“ a za několik vteřin „Feuer.“ Ze tří set pušek najednou vyšlehly blesky a zahučela rána, myslil bys, jedna, rána tak mocná, že na gymnasiální budově zařinčelo kde které okno. Mně zalehlo v obou uších. Nepříjemný pocit hluchoty mne neopouštěl dlouhou, dlouhou chvíli. Oběma ukazováčky rukou svých ucpával jsem své uši vida jak vojáci se chystají na vypálení rány nové.

Přece však ne málo jsem byl tomu povděčen, když za několik dní po slavnosti Božího Těla tatínka došlo pozvání, aby s rodinkou svou se súčastnil výročního střílení do terče, jež granátnický bataillon uspořádal na veliké mýtině ohromného lesa Zwierzeniec zvaného. Výstřely jednotlivé proti salvám o Božím Těle byly jako flagioletty houslové proti zvukům hučivé basy. A co tu bylo pečiva, co jahod a malin, co piva a mléka — inu časy rájské. Mne při tom střílení do terče nejvíce zajímaly osoby dvě: jedna, židák obrovské postavy, klabonosý, kdykoli z pušky své ránu vypálil uhodil do černého, ale pokaždé mu i čáko sletělo s hlavy. Osoba druhá byl muž tající se za náspem jakýmsi nedaleko terče, jenž po každé, když rána byla padla

z úkrytu svého vyskakoval, a jak kdy vystřelená koule buď do terče uhodila nebo mimo terč letěla pánu Bohu do oken, buď kolík do provrtané terče zatloukal nebo gesty mnohdy až kašpárkovskými rány padlé účinek zmařený oznamoval.

Stejnou dobou, co události tyto více méně radostné se sbíhaly, zlé starosti na mne počaly doléhati. Znamenalať matička má, že jedna ze čtyř chocholatých slepiček mých přestala snášeti. Čekáno na vejce od ní týden, čekáno dvě neděle, — chocholatá slepice jak nesnášela tak nesnášela.

„Půjde pod nůž,“ usoudila maminka. „Strážmistrová Baloghová co neviděti se dostane do kouta. Bude dobrá na polévku s nudlemi.“

Darmo jsem za chocholatou slepičku svou orodoval. Ortel byl pronesen, a když za některý den strážmistrová Baloghová se dostala do kouta, chocholatý miloušek můj jíti měl pod nůž. Ale nastojte! Darmo jí hledali na dvoře, darmo na kurníku, — byla zmizela. Nevěděl jsem, radovati-li se mám z toho čili rmoutiti. Neučinil jsem z obého nikteré, a za několik dní jsem na chocholatou slepičku svou zapomněl. Ale právě když už na dobro z mysli jsem pustil pestrobarevnou favoritku svou, na nemalou radosť mou a nemenší podivenou maminčinu chocholatá slepice z čista jasna se zjevila odkudsi a to ne sama, nýbrž ve průvodu sedmnácti tikajících kuřátek. Uvažuji-li věc nyní skoro půlsedmu decenii nemohu jinak než uznávati, že v té chocholušce mé ne málo bylo ducha spekulativného, a že zcela správně pochopovala poslání své kuroženské. Nepřestalať, jak se maminka do ní domnívala, snášeti, ale cítíc, že jí polehounku nastává čas kvokání, počala, aby hamtivosť lidská jí nezbavovala plodu, zanášeti. Hamtivosti lidské něco vychvátiti ovšem věc je velenesnadná. Chocholouška má uchránila v úkrytu jakémsi vajec svých, ale potomstva, které by ji přečkalo, se nedočkala. Padlyť zajisté do podzimku všecky ty hezounké děti její na sváteční pečeně.

Míjelo polehounku léto, nachyloval se červenec měsíc ve druhou polovici svou a konány přípravy ku celoroční zkoušce veřejné. —

„No jak?“ otázal se mne škádlivě tatíček den před zkouškou. „Mám-li zítra přijíti ráno podívat se na tu čestnou či až odpoledne na tu oslí?“

Neodpověděl jsem na otázku nýbrž pyšně jen ohrnul pysk. Byl jsem věcí svou jist.

A opět za slunečného jitra v elegantním kabátci zeleném, přes nějž vyložen byl pěkně vyšívaný límec perkálový ozdobnou sponečkou u krku sepjatý a novou čepici na hlavě sobě vstavenu maje s kommilitonem Soleckým, ne sice pohvizdujícím si, ale

tolikéž vesele před sebe hledícím, kráčel jsem do klasy své. Opět professor Hora, když jsme se byli z kostela vrátili, v elegantním fraku se zlatými knoflíky vystoupil na kathedru a čítaje katalog odměšoval chlapečky hodné od chlapečků nehodných, nezapomněl však před Mikuláše Kostrakiewicze vřaditi mne a po valné řadě vyvolenců jiných soudruha mého Lukáše Soleckého. Zkušebná síň, do které nás professor Hora zavedl, slavnostně byla ozdobena. Pod oběma okny rozestaveny byly ve květináčích pozlaceným papírem polepených pěkné květiny, skoro uprostřed síně lavicím naproti stál dlouhý stůl zeleným kobercem pokrytý, za stolem dlouhou řadou pěkné židlice pro hosti a mezi nimi uprostřed překrásný fauteuil pro pana ředitele gymnasia, jímž byl v Břežanách krajský pan hejtman neboli, jak Poláci mu říkali, pan starosta Werner. Hodnou chvíli stádo vyvolenců za přítomnosti pana praefekta Petrowicze, pana professora Martina Hory a pana katechety Matěje Hirschlera tichounce čekalo. Konečně pod okny zarachotil kočár, všichni tři dosavádní dozorcové naši pospíšili ke schodům uvítat přibylce a za několik chvilku jej uvedli do síně. Ku pokynu pana krajského vykonána modlitba, pan krajský se usadil v nádherném svém fauteuili a vedle něho pan praefekt po pravici a professor Hora po levici. Jen katecheta v pěkném taláru svém přepásaném širokou stuhou modrou na znamení, že doktorem je sacrosanctae theologiae z ústavu Frintanejského, stanul před prázdnou lavicí první červeným suknem pokrytou, do níž zasedali zkoušenci panem krajským vyvolaní.

Jakmile bylo po zkoušce z náboženství, katecheta zaujal místo professora Hory a zaujal místo před lavicemi professor Hora, aby vykonával zkoušku z latiny.

Čas po čase zaťukáno na dvéře a zjevil se v síni tatínek neb i blízký příbuzný některého toho študentíka. Byl-li osobou trochu distinguovanou, usazován na některé židli. Ale ovšem osob nedistinguovaných bylo málo, maloulinko, všeho honu dvě nebo tři, — a ty postávše nějakou chvilku u dveří zase šli po svých. Já darmo jsem pořád hlavu obracel ke dveřím, přijde-li také tatínek muj. Vykonal jsem skvěle zkoušku z latiny, obzvláště skvěle zkoušku ze zeměpisu — a tatíčka mého tu nebylo. Vykonána i zkouška z mathematiky, jak jsme hrdě nazývali trochu toho praordinárního počtářství, — a tatíček nepřicházel a nepřišel. Byltě za jakousi záležitostí služebnou povolán k panu plukovníkovi a musil se v okamžiku na služební cestu vydati do blízkého městyse Narajova. Vrátil se domů až pozdě večer. Proto však přece nepřišel jsem o náležitou odměnu za skvělou zkoušku. Dostal jsem stříbrný desetník, jenž platil dvacet pět krejcarů šajnu, kapitálek to ne pohrzení hodný.

Po celoroční zkoušce plných šest dní bylo prázdno a zakončen školní rok až dne sedmého slavnými službami Božími v chrámě proboštském a veřejným čítáním tříd v kostele ruském.

Často jsem o tom přemýšlel, proč to milé čítání tříd se nedálo tolikéž ve chrámu, do něhož jsme všichni žáci, ač dobrá třetina nás byla vyznání řecko-katolického, chodili po celý rok ode Všech Svatých do velikonoc neděli jak neděli, po velikonocích pak den jako den na študentskou mši svatou, ale nikdy mi se nepodařilo tajemství to zbádati. Že zvon, kterým školník Svistun sezváněl študenstvo do školy, byl na ruské církvi, nezdálo mi se býti dostatečným titulem iuris a nezdá posud; ale že církev ruská prostoru jsouc daleko skrovnějšího, nežli chrám proboštský a lavic prázdna, k aktu zjevně profannímu se velice dobře hodila, nemůže jíti na spory.

Ikonostas zastřen byl velikánskou oponou od stropu sahající po samu zem; asi dvacet kroků od opony postaven byl onen stůl zeleným kobercem pokrytý, jejž jsme byli spatřovali o parádní zkoušce, na stole narovnán byl dosti veliký stoh knížek pěkně vázaných, za stolem osm pěkných židlic, na nichž se usadili pan praefekt s pány professory, v levo asi deset krokův od opony malá tribuna pěknými koberci ověšená. Za stolem pánů professorů postavena mládež gymnasiální dvěma proudy za sebou, třída první, třetí, pátá v pravo, druhá, čtvrtá, šestá v levo. Všecku prostoru ostatní naplnilo zvědavé obecenstvo skoro výhradně mužské, poněvadž pro damstvo v kostele nebylo lavic.

Když bylo vše náležitě upraveno, stařičký pan praefekt povznesl hubenou pravici a s kruchty zavzněla mohutná intrada, ne však ďaky a ďačky provozovaná, nýbrž statečnými pány trubači šestého pluku husarského. Po intrádě na tribunu vystoupil jeden z výtečnějších pánů rhetorův a měl dlouhou řeč latinskou, které já jsem arci ani z desáté části ještě nerozuměl. Když byl ukončil řeč pan rhetor, opět stateční trubači naši zahřímali mohutnou intrádou a přistoupeno ku slavnostnímu čítání tříd.

„*Praemio donati sunt* (odměnou dařeni jsou) ve druhé třídě humaniorní,“ ozval se třesavý hlas paně praefektův a vyslovil jakési jméno. Z řad pánů rhetorů vystoupil týž jinoch sličný, který před chvilkou měl tu dlouhou řeč latinskou a v té, co s kruchty opět duněla intráda z ruky pana Běleckého, třídního svého, přijal skvostně vázanou knihu jakousi, uklonil se professorskému sboru, postoupil ku zastřenému ikonostasu, poklekl na jedno koleno, poznamenal se křížem a bral se ke svému stádci. – Zatím už premiant druhý vyvolán a vše dálo se při něm jako při prvním. Dvěma nebo třem žákům, kteří prospěchem premiantům nejvíce se sbližovali – říkali jim akcedenti, – a tolikéž

panem praefektem ohlašováni byli, na kruchtě sice troubeno a bubnováno, ale knížek skvostně vázaných nedostávali. Troubeno však a bubnováno i některým z těch žáků třídním panem professorem dle pořadu abecedního čítaným, kteří nemajíce žádného hřebíka, – to jest třídy prostě první – samými eminencemi se vykazovali, neb alespoň ademinencemi. Žáci, kterým se bylo přihodilo neštěstí, že byť jedinkou z některého předmětu byli ulovili husičku čili dvojku, na tož pak těm, kterým se připletl některý krocánek čili trojka, vůbec čítáni nebyli. Když pak přečteni všichni žáci čtení hodní, společně celé třídě učiněna intráda třikráte vzatá od repetice.

Došlo konečně na třídu mou. Pan praefekt ohlašoval: *Praemio donati sunt:* Ižak Nicolaus, – byl to syn onoho tlustého faráře ruského, jejž jsem v kuchyni pana professora Hory ponejprve byl spatřil, když mě tomuto tatíček ohlašoval za studenta, – a Hora Adolphus ....

Kdo byli ti ze spolužáků mých, kteří *„his proxime accesserunt,“* nepamatuji. Z chásky plebejské dvěma nebo třem pro vynikající prospěch zatroubeno a zabubnováno. Byl jsem mezi nimi též já maje *e linguae latinae studio ademinentem, ex ceteris eminentem.* I zdálo mi se, že krajané trubači při té milé intrádě mně dělané daleko více se naparovali nežli při kterékoli jiné. Ačkoli jsem prospěchem dobrým si byl jist, přece to troubení nemalou ve mně vzbudilo pýchu a radost a nejraději bych se ihned byl domů rozběhl hlásat slávu svou mamince a tatínkovi. Ale bylo mi přebýti ještě akt finální. Vystoupil, když bylo po čtení tříd opět kterýsi rhetor na tribunu a přednesl německou báseň jakousi děkovací. A teprve když po té bylo a opětné intrádě, nevím už kolikeronásobné, propuštěni jsme byli domů.

XII.

> Dum brány duši mé se otvírají
> a v minulost vždy zahloubám se rád.
> *Jar. Vrchlický.*

Krásnějších prázdnin nevím, že bych kdy byl zažil, jako s roku osmnáctistého třicátého osmého na devátý. Skvělým výsledkem poslední semestrální zkoušky dokonale jsem byl rehabilitoval reputaci svou u milého tatíčka. Dáváno mi ve všem zvůle dosť a dosti. Hned po slavnostném přečítání tříd shledáno v radě rodinné, že mundur, jejž jsem nosil na všední den, na studenta přece jen jest poněkud ošumělý. I degradován zelený kabát sváteční na všední a židu Lustigovi o všecko pryč bylo upravovati kabátec nový, z dobrého tenkého sukna, tentokráte modrého, spolu

s nohavicemi tetéž barvy, tak že jsem v neděli nejblíže příští vypadal jako nebeská obloha o krásném dni srpnovém. Že právě barva modrá tou měrou obliby došla, není divu. Sloužilť tatíček u husarů modrých.

Kdykoli tatíčkovi přišlo jíti do města, sám mě vybízíval, abych šel s ním, a nejen proti mysli mu nebylo, otázal-li se ho některý známý a zvláště některé to Češátko od husarů, jak se učím a čím hodlám býti, anobrž povztýčiv hlavy s patrnou hrdostí odpovídal, že budu doktorem. Já pak slyše to alespoň o půl hlavy vždy jsem povyrůstal, třeba fourír Blažka ironicky podotýkal, že mnoho asi uteče vody; nežli doktorský klobouk mi se ocítí na hlavě, třeba kmotr Dušek mne litoval, že se studiemi usoužím, moha sedlářem se stana dodělati se statku a peněz, třeba trubač Kubín toho želel, že na nenabytou škodu umění trubačského na budoucnost se dávám nejistou.

Ministrování u mnichů Bernhardinův opět jako jiná léta bývalo mi milým zaměstnáním od božího rána téměř do poledne. Fráter Eliseus, kdykoli jsem s knězem do sakrystie se vracel, otevřev mohutnou svou tabatěrku počastoval mě šňupcem výborného tabáčku a za krátko jsem v umění šňupáckém v takovou dospěl virtuositu, že jsem už ani po dávce sebe vydatnější nezakýchl. Ale na omyle by byl, kdo by se domníval, šňupce ty že byly jediným honorářem za úsilovné mé služby. Směl jsem do zahrady bratří Bernhardinů, kdy mi se zalíbilo a každý strom mě zásoboval svým ovocem. Hned druhý nebo třetí den měsíce srpna bratři Bernhardini slavili „portiunculam“, čili, jak maminka má prostonárodně to nazývala „porcinkuli“. Vycházeje s bratrem Eliseem ze sakrystie na korridor cítil jsem líbeznou vůni z kuchyně klášterské. Lahodilať asi bratru Eliseovi ne méně nežli mně. Ujal mne za ruku a za chvilku jsme byli v kuchyni oba. Hoj, to byla podívaná! Co tam masa, co těsta všelikého, másla, vajec, cukru, koření tlučeného v ohromných hmoždířích, co mis a misek s medem, makem, zavařeninami, co láhví s vínem, octem, co puchu a vůně, až i můj nos, šňupavým tabákem už dosti otužený, všelikého pociťoval čmýrání a šemrání. Ale nad jiné věci všecky mne zajímalo dílo konané velikýma dvěma psy Kartušem a Sultanem, jež jsem jindy pobíhati vídal dosti často po klášterském dvoře. Byli toho dne zapřaženi v tuhou práci vězíce v ohromném bubnu jakémsi, otáčejícím se okolo rožně, jenž vybíhaje z jeho centra na příč přes ohnisko plápolavou hranicí ozářované koncem svým utkvíval na železném kozlíku. Psi ustavičně poháněni jsouce pacholkem zvláště k tomu zřízeným, jako by za zvěří nějakou se hnali, chvatně skákali a na jednom přece vždy trvajíce místě jako přikováni tlapami svými točíce

bubnem dlouhytánský rožeň, na němž ohromná tkvěla kýta, v povolném udržovali obratě. Byl bych se snad na psí dílo to díval kdo ví jak dlouho, kdyby bratr Eliseus mne byl nepobádal, abych tu to tu ono z bohatých zásob chystaných na hostinu pojídal a strkal do kapes.

„No což, synku,“ otázal se mne po chvíli úsměvem vyceňuje bezzubé čelisti, „nebudeš-li Bernardinem?“ — Já vida tolikerá vnadidla a lákadla chutě jsem odpověděl, že budu.

„Oh, nebuď, synku, nebuď!“ zasmušiv se náhle radil bratr Eliseus. „Eh, ty nevíš nic, jsi ještě hlup. Nu, však asi nebudeš,“ potěšoval sám sebe. Mně byl jaksi na div bratr Eliseus; tak zasmušilým jsem ho neviděl nikdy. A nikdy mi nevymizel okamžik, v němž jsem jej tak spatřil, z paměti. —

A že jsem se už ocítil v klášteře, vyložím, jak jsem si oblíbil pátera Isidora a páter Isidor mne. — Přišel byl páter Isidor do kláštera Břežanského nedávno. Byl ještě dosti mlád a hubeností svou ne méně nežli zasmušilostí překonával všecky své pány bratry, větším dílem i buclaťounké i hovorné. Přisluhoval jsem mu při mši svaté jako jiným kněžím Bernhardinům, ale nikdy si mne nevšímnul, nikdy ke mně nepromluvil slova. — Jednou procházeje se dopoledne po zahradě Bernhardinské spatřím na div svůj divoucí na mohutné hruši ptáka žluťounkého jako vosk. Toť kanárek! Znaje ze svého — či vlastně nadporučíka Beckersova — Okena povahu žlutého zběha nic se nerozmýšlím, chutě se vysoukám na hruši, což jsem uměl nemaje ni zdání o existenci nějakého umění turnéřského o málo co méně nežli veverka, a šťastně milého zběha polapiv vítězoslavně běžím k bratru Eliseovi pochlubit se, co jsem dokázal.

„To pátera Isidora chocholoušek!“ podivil se Eliseus. „Kdes ho, klučino, sebral?“

„Na hruši v zahradě.“

„Nemeškej mu ho donesti. Byl by chudák všecek nešťasten bez svého chocholouše. Divný pavouk! Jak jen člověk může srdce tak připoutati k nerozumnému tvoru!“

Vstoupiv do cely pátera Isidora spatřil jsem jej zahloubána do velikého jakéhosi foliantu, nejspíše to, jak nyní hádám, spisu nějakého církevního otce. Nepromluvil ani slova a jen vypoulenýma očima na mne se zahleděl.

„Nesu kanárka,“ zvěstoval jsem. „Bratr Eliseus praví, že to księdza dobrodzieja chocholoušek.“ — Kněz Isidor vyskočil se svého sedadla jako kupčík bankrotář, kterému kdo zvěstuje, že vyhrál velikou trefu kreditního losu.

„Ukaž dítě! Věru, můj chocholoušek! A ty šibale, tak ty tedy zneužíváš své svobody? A to ty hned do zahrady? — A co

bys tam dělal? Vrabcům-li na pospasy? — Pojď, pojď!“ chlácholil ptáčátko vzav je z mé ruky. „Neboj se; nestane se ti nic.“ A pospíšiv do cely vedlejší hodnou chvíli ještě k němu promlouval na mne zcela pozapomínaje. Když pak milouška svého dosti se byl ponapomínal, aby budoucně z bezpečného útulku neodlétal, i na mne si zase vzpomněl a přívětivým hlasem pozýval, abych šel za ním. Poslechl jsem velmi ochotně. Cela byla čirým ptačincem. Klec vedle klece. Tu v jedné semo tamo pobíhala křepelice, onde poskakoval v jiné uvězněný skřivan, ve třetí se choulil na bidélku svém zádumčivý slavík, zase v jiné statečný se čepejřil drozd, z páté zvědavě žlutý zobec vystrkoval salonním frakem oděný kos: slovem, kde co zpěvného lesy živí a pole přechovávají, vše tu páter Isidor šatlavil ve své cele. Ale nejpřednější místo zaujímali tu žlutaví kanáři. V ohromné kleci jich pospolu bylo do nespočítána; několik jiných o sobě ve klecích maloulinkých; po párku zase ve klecích prostrannějších s havětí mladou. Zadíval jsem se na tu ptačí chasu nevěda kde stanouti okem.

— „Jak se ti líbí má čeleď?“ otázal se po chvíli páter Isidor. — „Dobře, že? Ale podívej se tuhle na mého chocholouška! — Padni na znak!“ komandoval — a ptáče padlo. — „Pozvedni hlavičku!“ — Ptáče pozvedlo. — „Hup na bidélko! — Do kruhu se zavěs! — Na jedné nožce poskakuj!“ — A ptáče na div můj divoucí na každé komando jako dobře vycvičený voják, co mu poručeno bylo, tak hbitě vykonávalo, jako by rozumělo lidské řeči. —

„No, víš co, dítě,“ po některé chvíli zase se obrátil řečí ke mně páter Isidor, „žes mi milouška mého zpět přinesl, vyber si z těchto ptáčat“ — ukázal na klec, ve které čile poskakovalo pět mlaďoučkých, žluťoučkých kanárků, — „kterého sám chceš.“

„Jest jeden hezčí než druhý,“ odvětil jsem, „ale nemám doma klece.“

„Hoj, což jsi ty človíček opatrný,“ pozasmušiv se prohodil páter Isidor. „Kdybych já si ptáčka svého byl vyhlídl pořídiv dříve klec pro něj, neobýval bych já nyní v těchto smutných zdech. — No, dám ti s ptáčkem i klec; mně ji starý dáti nechtěl. Bůh mu odpusť. Je na pravdě Boží. Mohl!“ Sňal klícku se stěny, vyňal z ní několik ptáčat a roztřídil do klecí jiných, sáhl obratnou rukou po nejpěknějším z pěti pěkných žluťáčkův a za chvilku nesl jsem si neočekávaný dárek radostně domů. Co mi se přihodilo věrně jsem vypravoval rodičům. Pozatřásl hlavou nad slovy pátera Isidora tatíček, pozavrtěla hlavou maminka, ale hádanky tající se ve slovech zádumčivého kněze řešiti spíše nechtěli nežli nemohli. Rozřešila mi ji doba pozdější. —

Přišed jednou časně ráno do kostela Bernhardinského spozoroval jsem, že na pobočním oltáři svatému Mikuláši zasvěceném socha toho svatého, — i dokládám mimochodem, že socha hrubá, neforemná, škaredými cancáry červenými ověšená, — kteráž jindy vždy zastřena bývala obrazem ovšem ne méně neforemným a hrubým jako socha sama, a odhalována bývala jen když se o oltáře toho konala zpívaná, tím způsobem, že se obraz za třeskotu kotlův a hlaholení trub provazem vzhůru vytáhl pod stukaturu jakousi tolikéž hrubou a neforemnou, že tedy socha svatého Mikuláše odhalena byla, jako by se slavil šestý den měsíce prosince.

„Kam se poděl obraz?“ táži se za vhodné chvíle od ministrování prázdné bratra Elisea.

— „Eh!“ odpovídá tento, „škaredá mazanina. Dává kněz quardian malovati nový. Kopertyński namaluje přece něco kloudného. To zuch (chlapík). Maluje v prázdné cele na patře. Za několik dní se tam podíváme. Teď nic. Teď jen oškrabuje se starého plátna tu starou mazaninu a natírá to sám pán Bůh ví jakými olejíky a vodičkami. Ale za několik dní se tam podíváme.“

Malíře Kopertyńského syn byl, jakož jsem už dříve vyložil, můj spolužák, jen že chudák utonul v neblahé té latině a tím přestával býti mým spolužákem. Vyhledal jsem si ho chtěje se podívati, jak otec jeho dělá obrazy. Ale synek nesměl do kláštera. Obávalif se bratři Bernhardinové, aby tatíkovi nepašoval kořalky. Nebof kdykoli ta přístup měla k němu, múza vždy truchlíc od něho se odvracela. Konečně sedmého neb osmého dne bratr Eliseus mě zavedl do dílny mistra Kopertyńského. Otevřel velikým klíčem celu. Což mi bylo s podivenou, že mistr malíř jako šatlavář byl zavřen! Zvědavě od díla při vrznutí dvéří povznesla se kudrnatá hlava, havraními vlasy divoce načechranými hustě obrostlá, zasvitlo bleskem černých očí dvé a rubínovým leskem nos, hlasatel těžkých, ale nevítězných půtek ducha se hmotou. Bratr Eliseus vytáhl malou lahvičku z hluboké kapsy svého hábitu a když ji umělci podával, oko umělcovo se zajiskřilo leskem dvojnásobným.

Pomlasknuv si několikráte zase ku práci se měl. Obraz byl už v hlavních částech dovršen. Malba jemná, ušlechtilá, koloritu skvostného, tak mi se zdála býti povědomou, jako bych ji kdesi už byl viděl. I neklamal jsem se. Navrátiv se zajisté od návštěvy umělcovy domů jal jsem se ihned přebírati v modlitbách sestřičky své hojně prokládaných všelikými svatými obrázky. Aj a tuť pojednou v rozměrech ovšem droboulinkých tatáž vlídná, vážná postava svatého biskupa žehnajícího droboulinkým dětem jej obklo-

pujícím, a dole pod obrázkem vytištěno literkou sotva viditelnou „Prag bei J. Hoffmann.“

Ačkoliv umělec Kopertyński, sám nevím proč, valně u mne pojednou klesl v reputaci své, přece umění malířské jím repraesentované velikou po sobě ve mně vzbudilo žádosť a touhu. Zdálo mi se, že nemůže nic krásnějšího na světě býti než uměti vše, co člověk okem pojímá, napodobovati barvami. Kde jakého prázdného papíru jsem se dopídil, vše jsem bujnými výtvory malířské fantasie své počmalikoval. Konečně touha má tak vzmohutněla, že jsem zcela vážně poprosil tatínka, by mi zjednal učitele kreslení. Kresliti a malovati za tehdejších dob mnohým jiným lidem a ovšem i mně byly pojmy zcela totožné. Konána o tu věc veliká porada rodinná. Přání mému tatínek upřímně hodlal vyhověti. Ale odkud učitele? – Kopertyński, na něhož jsem arci připadl nejdříve, bez obalu tatínkovi pověděl, že by leda bláznil, aby se páral vyučováním cizího kluka. On prý má práce tolik, že je rád, může-li si od ní trochu oddechnouti. Bylo po radosti. Za některý den však náhodou otec zvěděl o švarném kaprálíku v pluku, jménem Augustiny, ten že výborně umí kresliti. Nerozmýšleje se dlouho s milým Augustiným otec se smluvil na honorář dvou zlatých měsíčně a horoucí touha má byla vyplněna.

I přišel Augustiny po prvé, vykreslil hned husara – a já husara po něm. Přišel po druhé, namaloval čikoše napájejícího na pustě koníky, – a já po něm čikoše s koníky. Přišel po třetí a vykreslil cigána hrajícího na housle, – já po něm cigána. Slovem kdykoli přišel vždy jiného a jiného co vymaloval leda bylo beze všeho návodu a beze vší methody, a já vida, že vše, co dělám po něm, ku světu je nepodobno a nemotorno, skromné zase jsem projevil přání, aby mne pan Augustiny nechal na pokoji, já že uměně malířské tolikéž dám pokoj. Vyhověno mi.

Než jakkoli malířská studia má s tak zjevným se potkala nezdarem, přece úplně jsem se jich nezříkal. Kde jakého jsem se obrázku mohl dopíditi, úsilovně jsem se vynasnažoval tužkou jej napodobovati. Vzorův arci bylo pořídku. Nejvíce mě zajímaly jarmarečné obrázky tehdáž velmi rozšířené a oblíbené, vystavující všeliké komické situace z Krähwinkla čili německého Kocourkova. Zakládaly se vždy na doslovném vystihování tropické fráze nějaké. Tak na příklad obrázek, pod nímž psáno bylo „Ein Deserteur von Krähwinkel wird unter starker Bedeckung in die Stadt gebracht,“ vystavoval vojáka položeného na nosítkách a hromadou pytlův obtěžkaného. Jiný, pod nímž čísti bylo „General Rummelpuff wirft Fussvolk in die Festung,“ vystavoval frakatého vojevůdce s důkladným vrkočem a ohromným třírohým kloboukem, an

hází vojáka za vojákem do pevnosti opodál stojící. Opět na jiném obrázku viděti bylo, kterak voják za vojákem skáče přes kord téhož udatného generála Rummelpuffa, což se vysvětlovalo nápisem „General Rummelpuff lässt die Besatzung einer eroberten Festung über die Klinge springen.“ Podobných obrázků, jež o jarmarcích se prodávaly po šajnovém groši, nakupoval jsem, pokud stačoval sáček, a pak věrně hleděl napodobovati tužkou. Kloudného poněkud obrazu, kterým by vkus nějak se byl mohl ušlechťovati, kromě vítězného krále Jana Sobieského u Bernhardinů bohužel v nižádném kostele Břežanském nebylo ani kde jinde. Ó jak často jsem pozalétal v duchu na zámek Slavkovský! Co bych byl za to dal, kdybych jen hodinku zase popásti mohl duši na krásách tamější obrazárny!

Něco šťastněji nežli s malířským dařilo mi se s uměním hudebním. Chodíval jsem, žeť Solecki, Sajbl a jiní druhové, s nimiž jsem za školního roku stále neb alespoň častěji obcoval, se byli porozjížděli na prázdniny, dosti často, zvláště pak v neděli odpoledne, k Hofmoklovům, sedícím, jakož jsem toho již několikráte se dotknul, na hostinci trochu nekorrektně pojmenovaném „hôtel de l'Europe.“ Sestra se bavila s dcerkami, já s Jiříkem, na ten čas absolvovaným infimistou, nebo jak tenkráte by se bylo v Čechách řeklo principistou, nebo jak by nyní se řeklo, absolvovaným sekundánem, a když nás už všeliké kratochvíle jinaké omrzely, scházívali jsme se i chlapecká chasa i děvčata v sále, kde se zimního času odbývaly elitní bály Břežanské, a dávali se do tance. Mladší bratr Jiříkův zlatovlasý, nebo jak mu babička jeho, pozlobil-li ji trochu, říkávala, zrzavý Michal střídavě s některou ze starších sester svých břinkali nám na piano. Hoj to piano! Jakým kouzlem to ke mně promlouvalo! Živě na mysl mi vždy vystupovala podoba nebožtíka dědouška Bohdaneckého a Slavkovského pana rechtora Hrbáčka a všecky ty blažené doby, jež jsem prožil v Bohdanči a Slavkově, obraz za obrazem vynořovaly mi se z paměti. I roztoužil jsem se touhou velikou, abych se zase mohl učiti hráti na piano. Dlouho jsem si netroufal, žeť právě před nedávnem Augustiny mě se jal uvozovati v umění kreslířské a tatínek nerad vídal, dával-li se kdo do kolikera díla najednou, o pianě činiti vzmínku. Konečně však přece touha vrch vzala nad všelikými obavami a na radostný div svůj shledal jsem tatínka měkčím a ochotnějším, nežli jsem se nadál. Ale nastojte! Pojednou se nahromadilo překážek do nekonečna. Ačkoli totiž mezi pány trubači plukovními, kteří tehdáž skoro jedinými byli repraesentanty uměny hudební v Břežanách, sotva který byl, aby neuměl alespoň trochu tlouci na klavesy, přece jediný pan Gregor piano měl své vlastní. A když otec o to se jal jednati, aby mě vyučoval,

milý pan Gregor nežádal nic více a nic méně za tři hodiny týdenní honoráře nežli dvacet zlatých.

„Dvacet zlatých stříbra!“ opakoval si otec vykládaje věc mamince, „a já mám měsíčné gáže osmnáct! Inu, nemusí člověk míti všeho.“

„A což na housle by se nemohl učiti?“ tázala se matka probravši se z ustrnutí svého. „Kubín umí a má hocha rád.“

„Houslí v domě nechci,“ resolutně odvětil otec. „Nežli by se hoch doskřípal nějaké muziky, dávno bych ohluchl.“

Pouštěl jsem už na dobro naději, že bych se zase mohl učiti hudbě nějaké, když náhoda šťastná mi k tomu přec opatřila příležitosť.

Přistěhovalť se do bytu někdy našeho v domě paní Gołębiowské známý laskavému čtenáři již ze Slavkova záletnický dandýnek plukovní trubač Hromádko. Nepřistěhoval se sám anobrž s malou rodinkou. Bylať mu několik měsíců po odchodu pluku našeho ze Slavkova sličná slečna Róza porodila dcerušku, sama však při porodu zemřela. Švihácký trubač náš ani z dcerušky, jíž se byli ujali rodiče sličné Rózy neměl velikou radosť, ani ze smrti milenky své veliký zármutek. Myslil si asi, že pro jedno kvítí slunce nesvítí a pilným okem rozhlédati se počal po lásce nějaké nové. Nebylo mu třeba rozhlédati se dlouho. Strážmistr Gasteier měl dospělé dcery dvě Annu a Marii, jednu hezčí nežli druhou. Starší Anna hned o prvním masopustě, který trávil pluk v Břežanech, vdala se za břichatého strážmistra Renga, na druhou hodil oko náš dandýnek. Poměr den po dni se stával intimnějším, ale ku ženitbě milý trubáček se neměl tu to předstíraje tu ono. Ba ani když . . . . nu však netřeba vyklopovati hned vše. Došlo konečně přece na svatbu. Hnulo-li se v elegantním hříšníku svědomí, či puzen-li byl jinou mocí nějakou vyšší, těžko rozsuzovati: ale jisto jest, že dcerušku po nebožce Róze své, nevím kým ze Slavkova sobě dal přivézti do Břežan. Druhý nebo třetí den po svatbě Hromadko s mladou paní svou se přestěhoval do domu paní Gołębiowské. Přistěhoval se i se třemi koňmi, neboť tou dobou vedle jiných sportů svých, ze kterých ne posledním bylo provozování lichvy u pánův oficírů v regimentě výborně se vyplácející, dandy náš se stal i koňským handléřem, při čemž ovšem služeb tatíčka mého se stával přes tu milou chvíli potřebným. —

Dceruška páně Hromádkova, jménem Karolinka, byla děvčátkem roztomilým. Hezounká jak obrázek, štěbetavá jako vlašťovička. Rád jsem se s ní každý den chvilku pobavil. Mluvila jen moravsky. Jak ústečka otevřela, hned mi se v duši ozývaly ty milé zvuky slýchané z úst paní Háringové, milého Lojzíka, váž-

ného pana rechtora Hrbáčka a dobrého pátera Cyrila. Zatoulal jsem se na chvilky v upomínky na blažené doby Slavkovské ba i dále zpět v upomínky sladkobolné na doby Bohdanecké.

Asi druhého nebo třetího dne po té, co se mladí manželé Hromádkovic přestěhovali do domu paní Gołębiowské, za překrásného dopoledníčka zářijového, když jsem ve průjezdě laškoval s Lotinkou, z čista jasna selská ženština jakási se zjevila nesoucí nemluvně v náručí a dotazovala se Hromádkovic bytu. Dlouho v bytu sobě ukázaném prodlela. Konečně se vracela a jí v patách mladá paní Hromádková nesoucí v náručí děťátko vyzáblé jako sedm drahých časův, ale čiperně se dívající na svět. Blažená matka malého žmetečka ustavičně líbala a sobě proti tváři stavěla. Konečně malé společnice mé se otázala:

„No, Lotynko, jak pak se jí líbí Mukynek. Je to její bratříček.“ —

Děvčátko se na krásnou mladou paní zadívalo a zadívalo se i na toho bratříčka svého a pojednou odseklo:

„Ale idió s tím. Dyť je to jako opica.“

Ubohá Lotynko! Jakému to slovu osudnému jsi dala přemknouti se přes růžové rtíky své. Lituji tebe i po letech.

Mukynek, — po kom chlapeček dostal jméno svatého Jana Nepomuckého, nezvěděl jsem, — Mukynek tedy byl dítětem hodným a tatínkovi nemenši dělal radosť nežli mamince své. Plakal jen maje hlad, — ale hlad měl skoro ustavičně. Hned téhož dne, kterého se od venkovské kojné své vrátil pod otcovskou střechu, dal důkaz, že velice je přístupen krásám uměny hudební. Byl líbezný večer měsíce září. Kde které okno bytu našeho i bytu blaženého souseda bylo zotvíráno. Seděli jsme všecka rodina před domem. Pojednou pronikavým diškantem ozývati se počal malý Mukynek. Arii zpíval velmi dlouhou, ale rázem beze vší kadence umlknul. Za to z okna bytu Hromádkových ozývati se počala hra na kytaru, bouřlivá s počátku, a přerývaná jednotlivými hlasy dosti zvučného tenoru, čím dále však tím líbezněji zaznívající bez doprovodu hlasového.

„Slyšela-lis?“ všecek okouzlen hrou na kytaru tatínek řečí přitlumenou se obrátil k mamince. „Tohle je něco! Na kytaru Januš se bude učiti. Hned zejtra promluvím s Hromádkem. To je přece něco ku zpěvu, ne jako ta břinkanina na hloupý klavír nebo to skřípání na housle. Viď, že se budeš učiti na kytaru?“ mne se otázal tatínek.

A já s desaterou chutí, že ano. Maminka mlčky zámysl tatíkův schválila a vskutku hned příštího dne s Hromádkem učiněna smlouva o to vyučování mé v krásné a šlechetné hře na kytaru. —

Za několik dní faktor Laib Šmelkes mi ze Lvova přivezl kytaru, maminka mi ji ozdobila těžkou pentlí atlasovou zelené barvy, aby pěkně visela na krku, a vyučování se započalo. Hromádko, kdykoliv učit mne přišel, graciósně rozepjal svůj dolman nejtenším suknem červeným podšívaný, — jak graciósně by jej byl teprve rozepínal, kdyby na něm místo šňůr harasových se byly třpytěly zlaté neb alespoň pozlacené! — vytáhl z poprsní kapsičky bělounký šátek batistový napuštěný kolínskou vodou a oháněje se jím, jakoby světnice plna byla much, šířil po ní líbeznou vůni. Němčina jeho jaksi po aristokraticku škrobená přece hodně zaváněla Vídenskou něžností a zvláštní lahody jí dodávalo až skoro v němosť přejemněné vyslovování hlásky *r*. Ale manýrám jeho, jež mě s počátku nutkaly poněkud ku smíchu, záhy jsem zvykl, a že si dosti methodicky vedl, provozoval jsem hraní na kytaru jakož i zpěv se zjevným zdarem. Za několik měsíců tou měrou jsem byl pokročil, že jsem netoliko všeliké nesnadné variace, různé mazurky a valčíky velmi precizně sehrávati nýbrž i nejrozličnější písně na jediné poslechnutí bravurně uměl doprovázeti. A teď v domácnosti naší začalo býti veselo. Tatínek i maminka, co byli v paměti zachovali prostonárodních písniček českých z mládí svého, vzpomínali a prozpěvovali a čeština skoro na dobro zapomenutá z nenadání jakés takés docházela cti.

Ale nezapomínala ni němčina svých ke mně práv. Neděli jak neděli tatíček, ačkoli jako řádný křesťan nikdy neopomíjel obcovati alespoň jedné mši svaté, přece ještě doma přezpíval buď *Hier liegt vor deiner Majestät* nebo *Wir werfen uns darnieder vor dir Gott Sabaoth* od konce do konce a já na svou kytaru, ten nástroj roztoužené lásky smyslné, přibřinkával posvátným zpěvům, ovšem jen přitlumeným a ne na odiv posluchačům zpívaným, anobrž na ukojenou zbožné mysli.

Ještě po jiné stránce návštěvy mé u Hofmoklů mi se staly užitečnými. Navštíviv jednou mimo obyčej Jiříka sám a ve všední den, zastal jsem jej, an hlavu nachýlenu maje nad velikou jakousi knihou příčného formátu foliového cosi tužkou v ní si ukazuje. Ponahlédnuv do divné té knihy hned jsem poznal, že to tatáž kniha, kterou jsem před některým rokem na marši viděl v Rzeszowě u mladého Eberharda.

„Co to děláte?“ tázal jsem se Jiříka.

„Dívám se, kudy pojedeme,“ mně v odvět Jiřík, „o příštích prázdninách do Anspacha.“

„Co je to Anspach?“ já zase.

„Město v Bavořích,“ vece Jiřík ukazuje na černý kroužek, vedle něhož jméno to bylo čísti. „Vidíte, tuhle je. Pojedeme

přes Lvov, Krakov, Olomouc, Prahu, zahneme pak trochu na severozápad, navštívíme Karlovy Vary a pak tuhle přes Bamberg trochu na jihozápad do Anspacha.“ —

Vykládaje takto cestovní plán hbitě, jak kde které země mapy bylo potřebí, odkryl a pojmenovaná místa ukazoval tužkou. Byl jsem výkladem jeho všecek okouzlen. Dotazoval jsem se ho chutě po všem, co mi bylo v něm neznámého, — (a toho bylo hezkou trochu), — a Jiřík chutě odpovídal. Měltě professorem Prokopa Schutta, Čechoněmce z Kukusa za Jaroměří rodilého, jenž geografii se zálibou daleko větší pěstoval nežli náš Martin Hora. Ten zajisté pokládaje geografii za páté kolo u vozu, vždy jen tolik na kvap nám z ní pověděl, nebo lépe řečeno podiktoval, co stačilo na některou tu chvilku při měsíční zkoušce. Dověděl jsem se též, že divná ta kniha, nad níž Jiřík dřepěl, se jmenuje atlas. Málo tím si hlavu trudě, odkud pojmenování to původ vzalo, zahořel jsem opět touhou nesmírnou, abych takový atlas měl také. Stáltě nový šest zlatých stříbra. Ale s atlantem, — (tenkráte bych arci byl naivně řekl atlasem), — nehrubě mi se dařilo.

„Nač to? Byl jsi celý Boží rok bez toho,“ dovozoval otec, „můžeš i dále býti. Že to má Hofmokl? Ano, až já budu míti ty peníze, které má Hofmokl, přijď si pro atlas. Tvůj tatík je chudý kovář, Jiříkův otec bohatý domař a hostinský.“

Matka se sice přimlouvala jen dost, aby mi tatínek divné té knihy, ve které je vyobrazen celý svět, popřál, ale šest zlatých zdálo se tatínkovi přece penízem tak velikým, že nedával ani na přímluvu matčinu. Nespouštěje se naděje, že konečně přece nějak atlantu se domohu, šmejdil jsem po studentech na ten čas v Břežanech obývajících pilně se dotazuje, neměl-li by kdo na prodej atlas starý. I trefil jsem za nedlouho na lajdáčka, jemuž asi vítána byla příležitost dodělati se několika dvacetníků za věc, která tehdáž na gymnasiích, nevím sice všech-li, ale na Břežanském jistě skoro ve všech třídách, považována byla za věc luxuriosní. Lewandowski jakýs, poeta — (tenkráte totiž každý žák třídy páté gymnasialní slul poetou) — nabídl mi svůj atlas velmi zachovalý za šest dvacetníkův, otec, ač váhavě, konečně přece je vysázel, a já byl pánem atlantu. A teď jako před rokem Okenův atlas živočišný atlas zeměpisný nejmilejším mi se stal zdrojem zábavy. Nižádnou se nehmoždě knihou učil jsem se mapy čísti. A divná, předivná moci přírody! První mapa, kterou jsem zevrubněji prohlédati se jal minuv planiglobie a patero dílů světových, minuv Rakousy a Štýrsko a co já vím co jiného, byla mapa království Českého. Jako tajnou mocí nějakou puzen od východu na ní jsem se bral k západu. Jaký byl jásot můj, když jsem na mapě našel Bohdaneč,

když Pardubice a horu Kunětickou. O festuňku Josefovském a Hradci Králové tu maminka tu otec se jali vypravovati všeliké příběhy, které dychtivým jsme i já i sestra naslouchali uchem. O Praze pak maminka vykládala — bylať tam dvakráte z mládí o pouti svatojanské — jak skvostný tam chrám, jak nádherný hrob svatého Jana Nepomuckého, jak krásný Vltavský most, jak pyšné paláce, až v nás dětech se tajily dechy. A tak atlas, ta mrtvá hmota papírová, způsobem až zázračným oživoval pomyslův a ušlechtilých citů v duši dřímajících valné zástupy.

Při všem tom tolikerém zaměstnání chuti ke čtení ve mně přece neubývalo. Ale hůře bylo o to, čím hladovou duši ukájeti. Christofa Schmieda, toho miláčka svého, měl jsem už dávno, pokud se ho bylo lze v Břežanách dopíditi, přečtena ven a ven a spisovatele, který by mi se rovnou měrou zamlouval jako tento, nikde jsem nenalézal. U Hofmoklů měli několik svazků spisů pro mládež Chimaniho a Castelliho: četl jsem je z nouze, ale nijak mi se nelíbily. Vyšťáral jsem u kmotra Duška několik ročníků jakéhosi břichatého kalendáře vydávaného v Brně pod názvem „Jurende's vaterländischer Pilger;“ ale ani z toho výtěžek nebyl až tak veliký. Lačněl jsem. A jakož čert v nouzi mouchy lapá, já nemaje nic jiného jal jsem se čítati u Hofmoklů „Augsburger Allgemeine Zeitung.“ — Přečasto, když jsem se letní dobou vracel ze školy, vídal jsem obstárlých několik pánů pod balkonem hôtelu seděti, ani z mohutných dýmek stříbrem kovaných kotouče kouře odfukují a tištěné listy jakési v rukou držíce tu hlasitě hovoří, tu zase do listů svých se ponořují čas po čase si zavdávajíce žluťounkého vína. „Co to asi čtou?“ myslíval jsem si. „Kéž bych se já těch listů mohl dopíditi!“ Náhoda mi je konečně vkouzlila do rukou. Nalezl jsem celý stoh Augsburkyně v pokojíku Jiříkově a s jeho dovolením celý balík vzácného toho zboží jsem si vypůjčil ke čtení. Nerozuměl jsem, jakož samo sebou se rozumí, brahmanské moudrosti ani za mák. I mrzelo mě nemálo, že jsem tatínkovi, čtveračivě mě vybízejícímu, abych mu vypravoval, co jsem četl, nedovedl odpověděti ani slova. I dal se jednou v neděli tatínek maje kdy sám do té milé Augsburkyně: ale dlouho jí se nepáral. „To jsou hlouposti,“ odsuzoval vzácný státnický orgán, na nějž nebožtík Metternich prý do roka mnoho a mnoho tisíc platil, aby národům rakouským čisto a nezkaleno uchoval smýšlení loyalní, a kategoricky velel, abych mu takových věcí vícekrát do domu nenosil. —

Procházek a potulek po lesích a stráních za těchto prázdnin pro tolikerá zaměstnání má daleko bylo méně nežli za let dřívějších. Za to však mi se jedna vycházka vydařila tak skvěle, že dobře mohla býti za dvacet jiných.

„Spat, spat, děti," kázala matka jednou za překrásného večera srpnového, sotva že se soumračilo. „Zítra si přivstati třeba. Půjdeme do Leśnik na pouť. Komu se nebude chtíti s postele, toho nechám doma."

Stiskaje přes moc oči převaloval jsem se za chvilku na svém loži, ale sen unikal víček mých a fantasie mi žhavými barvami vyličovala všecky slasti dne zítřejšího. Konečně přece jsem usnul. Ale sotva že se šeřilo ráno, byl jsem už na nohou a budil i maminku i sestru. Po zarosených mezích přes pahorky a dolinky, po stezkách křivolakých přes lesy a háje jsme chutě putovali, až za půltřetí hodiny na širém prostranstvu kolkolem obemknutém hustým lesem bukovým maloulinký nám se objevil dřevěný kostelíček a v nedalekém jeho sousedství málo nad zemí se povznášející vetchá dřevěná zvonice. Prostranstvo to lidem skoro výhradně selským jen jen se hemžilo. Polokruhem okolo kostelíka bouda vedle boudy. Tu křesťané pernikáři měli své zboží na prodej, onde židé obchodníci vykládali všeliké trety a ozdůbky, jako korale, prsténky, řetízky, nožíky; tu zase křesťánek obrázky prodával a škapulíře, vedle něho žid nezbytnou kořalku medovou i samožitnou: všude vše plno hovoru, hluku, vřesku. Ale pohled v pravdě velebný naskýtal se oku na prostoře před vchodem do chudičkého kostela. Velikým polokruhem tam bylo poklekalo věřícího lidu na sta a kněz unitář ve skvostném pluviale bera se od jednoho ke druhému z kalicha podával po stříbrné lžičce tělo a krev Páně věřícímu lidu. Z kostelíčka pak zavznívaly na vzdálenost ovšem toliko skrovnou hlaholy ďaků vážnou píseň jakousi prozpěvujících, z níž jsem porozuměl toliko přes tu chvíli se opětujícím slovům „Hospodi pomiluj" . . . .

Nasytivše se pohledem na krásné to divadlo a pomodlivše se v kostelíčku zbožnými kajicníky naplněném několik otčenášků brali jsme se za jiným lidem do blízkého lesa. Stoupajíce na nevysoké návrší najednou jsme se ocítili před mohutným skaliskem trčícím do samé cesty. Pamětihodné to skalisko!

„Před dávnými a dávnými lety," vykládal nám vesnický cicerone pocházející z nedaleké osady Leśnik, „když se rozbřeskovati počínalo světlo křesťanství v těchto končinách, přišli v tuto krajinu svatí dva bratři a jali se na tomto místě roubiti svatou „církev," jak ji posud spatřujete tam dole. I viděl ďábel, nepřítel odvěký člověka, jak vůčihledě roste svatyně Páně, a ukládal o její záhubu. A když už kostel hotov stál a sluha Páně do něho pozýval na zejtří věřící lid, v noci vyrval z lesa největší borovici, ponořil ji sedmkráte v sirný var nejhlubšího pekla, zapálil ji na ohni, v němž hříšníci úpějí nejzatvrzelejší, letem vichru se bral na dračích křídlech vzduchem nad kostelík a s vysokosti hořící

strom spustil nad klenbu. Ale před oltářem na kolenou leže se modlil svatý její zakladatel, mračny náhle se zaklopila všecka nebesa a nežli dopadl strom střechy, mocným přívalem uhašen byl pekelný jeho plamen. Zuře marným vztekem ďábel odletěl do pekla a nový osnoval záměr na vyvrácení církve svaté. Vzav na sebe podobu ušlechtilého starce, přioděného nachovým pláštěm a zdobeného zlatou korunou usedl před kostelem a lživým hlasem hlásal, že na místě, kde stojí kostel, před dávnými lety děd jeho zahrabal poklad nesmírné ceny. „Zbořme kostel a rozdělím se s vámi po bratrsku!“ volal a posedlí zlým duchem ten pro sekeru onen pro háky se rozběhli a opět se shluknuvše kostelíček se jali bořiti a rozmetávati. Ale když uslyšel lomoz svatý jeho zakladatel, an na kolenou leže před oltářem se byl modlil, vyjde ven z kostela, – tvář mu září jako slunce, z oka šlehá oheň svatého hněvu, hlas jeho zní jako hřímání Perunovo. – „Co počínáš, lide zaslepený,“ volá; „sbořiti chceš svatyni Hospodinovu? Stojíť pevně jako skála, na níž smrtí kříže skonal svatý zakladatel církve naší, apoštolů kníže Petr, na níž sťat kníže druhý apoštolů Pavel. Jen skalou tou vyrvanou z útrob země roztříštěno může býti toto svaté sídlo Páně. Ty pak odstup, duchu temnoty! K lidu Páně tobě není přístupu.“ – Rozplynul se ďábel ve smrdutý puch a všem, kdo stáli vůkol, zdálo se, že jim zašuměla dračí křídla okolo uší. Usadil se ďábel v nejhlubší tůni pekel a zas osnoval záměr na vyvrácení církve svaté. Seděl dlouho přemítaje v duši, jak by toho dovedl. I zachechtal se pojednou, až se zatřásly veřeje pekelné, a přizvav k sobě jiné tři ďábly ohromným obloukem ohnivým z pekla vyletěl a přímo do Říma. Ohledal si skálu, na níž ukřižován svatý Petr i sťat jest svatý Pavel a opíraje se s bratry ďábly o ni konečně ji vyvrátil a sobě vložil na plece. I letěl ďábel, letěl jako šíp puštěný s tetivy, přeměřil letem valné kraje, hory a doly, jezera a řeky, užuž se blížil blizounko svaté církvi, – ale v tom zapěl kohout ranní píseň svou, přestala náhle moc ďáblova, pustil skalisko, až hluboko se zarylo v tuto zemi, – neboť před oltářem na kolenou ležel a modlil se svaté církve naší zakladatel. Zlomena byla síla ďáblova a vícekrát se nepokusil o záhubu svaté církve Páně.

Hodnou chvíli vykladač dávných věstí byl už dopověděl a vzav od maminky dvougrošák honoráře k jinému zástupu se obrátil, a já tu pořád ještě stál pln svaté hrůzy oči maje upřeny na to místo skaliska, kde prý ďábel odnášeje balvan zaryl své drápy. Po několikeré pobídce konečně jsem se hnul s matkou a sestrou něco dále do lesa a tu jinaké mi se zase naskytlo divadlo. Slepec stařičký sedě na mechu pod stromem o týchž úkladech ďáblových, o nichž nám před chvilkou bylo vypravo-

váno, zpíval starobylou píseň jakousi a houdl na primitivný jakýsi nástroj dvoustrunný před ním ležící nehrubě k sluchu. Stavovali se u něho mimojdoucí, postáli chvilenku, hodili mu do beranice po krejcárku a šli zase po svých nehrubě si všímajíce písně obsahu. A neučinili jsme my nic jinak než ostatní. Často za pozdějších let jsem toho litoval, že jsem si slepého pěvce a písně jeho tak málo všímal, neboť jako pokutou za tuto mou netečnost nikdy více mi se neudálo slyšeti z úst prostonárodního pěvce od řemesla starobylou píseň. Kam, ach kam se děly ty časy, kdy lid obecný toužil po domácí své písni jako jelen po prameni, kdy v písni své spatřoval kus bytosti své vlastní, kdy do písně své vkládal strasti své a slasti? — Jsou ty tam. Přišla od západu hrdá kultura, s kulturou tuhá šlechtická poroba, s porobou kořalka a tabák: jako zvětralý kámen, co dříve jedno tělo bylo, jedna mysl, rozpadalo se v atomy, přestali lidé cítiti v sobě ducha pojícího je v národ a mocněji vždy a mocněji dohlašovati se jalo nových práv svých pouhé břicho. Platno nic; trochu moc tou kulturou a civilisací chvastu a chlouby. Temný ten středověk přece jen smělejšími křídly se nosil za ideály . . . . Nu, nechme toho! —

Uchýlili jsme se do vesnické krčmy a jak tak poobědvali. Pobloudivše pak ještě některou hodinku po širých lesích vrátili jsme se k vetché dřevěné církvi, abychom odtud nastoupili cestu zpáteční. Ale jak se tam byla scéna od rána změnila! Kramáři prodávající svaté obrázky, škapulíře, svíčičky a sloupky a věci podobné byli ti tam a opanovali místo jediné židé nalévající pálenku. Za to na prostranstvu před kostelem cikánská muzika hlučně se ozývala a mladá chasa o závod tančila a výskala. Mezi lidem pak už valný počet opilých mužů ba i opilých ženštin se motalo a neladným povykováním naplňovalo vzduch. Chvátali jsme pryč. Však nastojte! Tu z chumáče lidu vyřítí se jinoch po městsku sic ale ošuměle přioděný lokty sobě cestu kleště a hroze každému, komu na blízko přišel, že ho skolí, nedá-li mu volného průchodu. Za ním staří mladí křičíce „zloděj, zloděj, chyťte jej!“ Dopadnou ho konečně a teď nelítostně do něho perou. My, co nás nohy nesou, pryč odtud. Ale za malou chvíli poutníci hbitějších nohou, kteří nás dohonili, zvěstovali, že mladého zloděje na místě prý ubili do smrti. Pravda-li či lichá pověst to byla, nevím. Pozdě večer doklopýtali jsme se z památné pouti domů.

Na den svatého Michala archanděla, patrona království Haličského, nebožtík tatíček mě vedl zase k zápisu. Starý praefekt ochotně vykonal, což bylo úřadu jeho, a doručil otci tištěný seznam lonských žáků s celou klassifikací. Ukázal mu, kde já jsem tištěn a doma se i maminka z výkazu, ač latinského snadno pře-

svědčila, že ne nadarmo mi na kruchtě bubnováno a trouběno. Výkaz officielní — (jméno jeho bylo „Klassenzettel“) — chodil z ruky do ruky po všech známých a přátelích od vojska a já měl opět bohatou žeň pochval i upřímných i líčených.

Z osmdesáti a několika soudruhů mých lonských jsem v „infimě,“ neboli, jak by nyní se řeklo v sekundě, shledal část dosti skrovnou. Bylo nás všeho všudy třicet šest a mezi těmi několik přišlých z gymnasií cizích. Z těchto hned na první potkanou nejvíce ke mně přilnul chlapík ramenatý, ba až hranatý a neobyčejně silný, manýr nehrubě uhlazených jménem Czabański. Odkud náhlé to naše přátelství, sám nevím. Ale hádám, odkud asi, že mu bylo jakožto příchozímu z jiného gymnasia (a snad i proto, že Arménem byl), snášeti lecjaké ústrky, jako mně, že jsem byl *Švábem.* Snad i to mi jej valně naklonilo, že jsem si od něho za některý ten krejcárek, jejž jsem vždy míval v kapse, rád kupoval nakládané kozí maso, u Arménů nad míru oblíbené a prostě kozinou zvané, kteréž Czabański, nezapíraje kupecké žilky, bez které Arména sotva najdeš, přinášíval do školy a ostentativně ohromným křivákem krájeje pojídal. K utužení nového kamarádství přispělo i to, že Czabański bydlel v nedalekém našem sousedstvu a téměř denně přicházel pod večer k Soleckému.

U toho zvláště dobou tou bývalo veselo. Scházívalo se nás tam hezký hlouček a mezi námi i Sajbl, jenž vstoupil právě tohoto roku do parvy a u nás bytem byl, poněvadž otec jeho zchátralý vojnou byl odešel na pensi ku staršímu synu svému, poručíkoví husarskému do Rohatyna, kdež i za několik měsíců zemřel. Děvečky z domu i ze sousedstva přicházívaly na šerou hodinku, překlepaly půl města, prozpěvovaly někdy ruské písně nebo vypravovaly pohádky, forejšici vykládali o vojenských trampotách, kterých zkusili na marši z Kołomyje do Břežan a o všelikterých věcech jiných, kterých nám bosým lépe by bylo bývalo neslyšeti. Domácí paní zase o polském povstání z roku třicátého prvého a hrdinských skutcích nebožtíka muže svého vykládala, a tak nám obyčejně večery tak vesele ubíhaly, že dosti nelibě jsme nesli, když o hodině sedmé sestřička přicházela se vzkazem a přísným rozkazem, abychom se ihned odebrali domů k večeři a k učení. Zasednouce pak za stůl mdle ozařovaný jedinou lojovicí seděli jsme každý nad svou knihou majíce uši oběma ukazováčky ucpané, aby druh druha říkajícího své učení nahlas neslyšel, maminka opodál předla na svém kolovrátku, otec pak rovnal své zápisky a účetní knihy. Jakmile však na sloupkových hodinách našich udeřila devátá, zavznělo kommando „spat“ a do pěti minut každý jsme býti musili pomodleni a na svém loži a žádné nepřijímáno výmluvy. Za to ráno každému volno bylo přivstati si

sebe časněji a buď se učiti nebo psáti úlohy neb i cokoli čísti. O hodině šesté ráno však, kde koho tatíček zastal v posteli, burcoval ze spaní, ať měl co dělati ať neměl.

Učení mě nehrubě namáhalo. Přibylo nám ve druhé třídě nových dvou předmětů, dějepisu totiž států rakouských a římských starožitností, kterým jsme jen prostě a velmi nepuristicky říkali „altertymry.“ Ale ty netoliko mi nezpůsobovaly nesnází, nýbrž zajímavostí svou tou měrou k sobě vábily, že bych byl nedbal, abychom je byli mívali ve škole každý den. Zvláště pak ta Oesterreichische Staatengeschichte!

Nevím, který bezbožník ji sepsal. Byl to každým obyčejem nejčistší krve federalista nějaký, federalista velmi fortelný, že mu se povedlo knihu, z jejíhož pouhého titulu nyní, když pouta absolutismu Metternišského dávno již rezem zapomenutí sežrána jsou a pouta absolutismu Bachovského pěkně jsouce omotána bavlnou dávno přestala tlačiti, couravý psotník napadnouti by mohl osvícené paedagógy a ještě osvícenější politiky naše, vpašovati do škol a to se zjevnou intencí, aby ve mládeži jí rozněcován byl plamen čirého patriotismu patentovaného! A ten člověk, dej mu Bůh radosť věčnou! věru tak uměl psáti, že mladistvou mysl povznášel, rozněcoval, vědomostmi nasycoval a přece nepřesycoval. Jak ubohy, ba žebrácky nuzny jsou nynější naše dějepisné knihy učebné, položené prý na základech vědeckých a nejnovějších výzkumech, a zvláště ty, které jsou určeny pro útlounkou tu mládež naši. Kostrouni to jsou bez života, bez krve, beze šťávy, drsnější a nezáživnější nežli ovesný chléb. Praví se ovšem, od toho že jest učitel, aby knihu-kostru přioděl masem a mrtvé hmotě vdechnul bujarý život. Ale je-li knih vůbec potřebí, a že jest, o to sotva bude spor, kniha k živému slovu učitelovu ne poměrem kostry k živoucímu člověku se měj, nýbrž poměrem idealisovaného obrazu k živoucímu originalu. Ku mládeži historie mluviti dovede jen poesií. Mně nebylo přáno přirovnávati živé slovo učitelovo ke knize všemi kouzly ke mně mluvící. Neboť jako ve třídě první toliko jednou za boží čas vzmínečka se stávala o zeměpisu, tak dálo se i ve třídě druhé s dějepisem. Rozdíl toliko byl v tom, že při tomto stačovalo professorovi říkati „odtud až potud,“ kdežto ze zeměpisu nám pouze na kvap trochu něco bývalo diktováno. Za to však knihu samu tou měrou jsem si oblíbil, že i nyní, po šedesáti létech, mnohé skvělé lícně z ní bych si troufal odříkávati do slova. A zdravým jakýmsi veden instinktem, kde jaké mi se vyskytlo v dějinách jméno zeměpisné, s chutí jsem vyhledal ve svém atlantě, ač ani mne se ve škole ani koho jiného nikdy nikdo po věcech podobných nezeptal.

Daleko méně sice nežli dějepisu přece však velmi pilně

jsem se učil římským starožitnostem. Obsah knížečky rozpočítané na léta tři osvojil jsem si za jediný zimní semestr, čímž i pokladeček latinských vědomostí mých valně se rozhojnil. Ostatním předmětům všem hravě jsem se naučil ve škole a na korrepetici.

Vánoční svátky mimo nadání nové činnosti mi otevřely pole. Kterýsi den po Božím hodě vánočním, když tatínka nebylo doma, zavítali k nám koledníci s jesličkami na způsob malého divadélka sestrojenými a zakoledovavše provozovali s loutečkami svými jakousi divadelní hříčku představující narození Páně. Nic jinak, než jako když jiskra padne do prachárny všecko nitro mé vzplanulo šílenou touhou po divadle. Na neštěstí dobou tou ve Břežanech prodlévala kočující společnost, — rozumí se, že německá, — a já pilně zvídaje, co který den se hraje, ustavičně jsem škemral a žebronil, aby mi otec dovolil jednou na některý ten kus se podívati. Sestra prositi pomáhala, Pepík Sajbl též se přimlouval a tak jsme se konečně spojenými silami toho domohli, že nás všecky tři dvakrát otec do divadla zavedl sám. Po prvé hráli oblíbenou tehdy frašku Nestroyovu „Der böse Geist Lumpacius Vagabundus,“ frašku plnou drastické komiky, po druhé pak plačtivé jakési husarsko-vlastenecké drama „Petr Szapáry“, které mi se však tolikéž nesmírně líbilo. I jal jsem se vší mocí píditi po divadlech. Našel jsem, čeho jsem hledal, dosti brzy. Fourir Blažka měl celou spoustu divadelních kusů Kotzebueových — a teď soukaje svazeček za svazečkem polykal jsem plody frivolné muzy, ať tragédie ať frašky, se stejnou zálibou, jako hladovec, jemuž se udá zasednouti k plné míse, s rovnou hltavostí do sebe souká ať jelito ať buchtu. Divadélko míti s loutkami, ach to bylo nejvroucnějším přáním mým. Ale sám je pokládaje za nesplnitelné pečlivě jsem se jím tajil a jen v listě, jejž jsem jednou — (byla to gratulace ke svatému Josefu) — našemu Józovi do Vídně psal, ledabylou o něm jsem učinil vzmínku.

Zima tentokráte radovánkami chudší nežli jindy, poněvadž ohromný rybník rozlévající se pod našimi okny položen byv na sucho neskýtal jako jindy klouzaček, převalila se k jaru, jaro se ponaklonilo k podletí a nastaly dlouhytánské procházky ranní a odpolední hry v míč. Primánem jsa nesměl jsem se jich účastniti, poněvadž jsem pro neprospěch ve studiích ani nezasloužil radovánek, ani u spolužáků tolik auktority neměl, aby mi byli promíjeli mé *Švabství.* Teď bylo jinak. Mohl jsem říci o sobě, co starý maršálek pruský Moltke řekl na sněmě Berlínském o Němcích po válce francouzské, že jsem vážnosti nabyl všude, byť nikde lásky. Dáváno mi místo při hrách s palestrou, neboť každou chvíli se trefovalo, že mne ten onen potřeboval buď ve škole při vypracování komposic nebo doma nechtěje pensum pracovati

moha je opsati. Vídali mě při hrách komilitoni s počátku i proto rádi, že jsem se osvědčoval v napalování míče hrozným nešikou, že tedy měli komu se smáti. Posměch ten mě na duši pálil velice. Ale připadl jsem na způsob, kterým jsem se ho do budoucna uvaroval co nejbezpečněji. Jako slavné paměti řečník Athenský Démosthenés na jazyk prý si vkládal kaménky, by překonal přirozenou sobě koktavost, a prudkým krokem do vrchu stoupaje deklamoval, aby dlouhého nabyl dechu, tak já nabíraje drobných kaménků do kapsy na osamělém místě cukati je jsem se učil tenkou hůlkou, až jsem jako Démosthenés v nejpřednějšího řečníka já vyspěl v hráče braného na slovo. Cukání kaménkův ostatně až do samého dědkovství milou mi zůstalo zábavou stojíc mě posud do roka alespoň zlatku, poněvadž s hůlkou o prázdninách od kaménkův otlučenou se přece nemohu blýskati po Pražských Příkopech.

K páteru Isidorovi, jakmile se jaro otvírati počalo, docházel jsem zase velmi často. Ptáci jeho nad míru mě interessovali. Zvláště pak kanárkové, tou dobou zapřádající milostné romány, byli předměty nesčíslných otázek, k nimž páter Isidor sotva stačil odpovídati. Dával jsem mu dosti často na srozuměnou, že bych ku mládeneckému kanárkovi od něho darovanému panenské si přál družky, ale páter Isidor se jaksi nevtipoval. Buďto že čipernějším byl, nebo že jsem méně diplomaticky své touhy projevil, zkrátka dobře forejšic Semen z dosti hojného pokolení kanářího párku páně Beckersova mi dohodil pro mého kanárka nevěstu. Mladistvý párek bedlivě mnou ošetřovaný i pozorovaný měl se ke světu. Do šesti neděl na ozdobném hnízdečku na nesmírnou radost mou červenalo se čtvero písklátek v nepěkný chomáč jako speklých. Ale nastojte! Píši jednou v úterý odpoledne své pensum čas ob čas pohlížeje na klec přede mnou visící na stěně. Mourek náš nepohnutě s očima přimhouřenýma přede mnou na stole sedě přede a jen jako nic mrcá svým ocáskem. V tom tu pojednou hup! a jako blesk milý mourek skočí na klec, srazí ji na zem, uchvátí ptáče vypadlé z hnízda a otevřenými dveřmi ten tam. Hoře mé bylo veliké. Ze tří pisklat ostatních, ač jsem je pečlivě zase vložil do hnízdečka, do rána nezůstalo na živě ni jednoho.

Kocour in contumaciam odsouzen na šibenici. Jak se to věší, měl jsem příležitosť viděti před některým časem, když husar Homoky skonal rukou katovou. Druhého nebo třetího dne odkudsi kocour zase se přisoukal do světnice, jako by nic. Ihned sjímán a za assistence Sajbla a Soleckého vykonávati jsem se jal na něm ortel. Ale špagát shledán na zbůjníka příliš slabým. Vymknul se z kličky, strašlivě mě poškrábav utekl a vícekráte se domů nevrátil. Shledávám ostatně, že to v historii není příklad

jediný, aby kocour zhejčkaný a krmený masem písklat nenáviděných zálusk dostával i na maso písklat zánovně vzatých trochu v milosť.

Jak nebezpečná to věc, aby justici vykonávali kluci, jasně nyní poznávám vzpomínaje si na daremný kousek, jehož jsem se jednou dopustil na ubohém stromu. Za krásného nedělního dne na konci měsíce června vybral jsem se se svými druhy Sajblem, Soleckým a Czabańským procházkou daleko do lesů Břežanských. Pojednou se tu ocítíme před krásným, štíhlým kmenem třešňovým, jehož černolesklé plody neodolatelně nás lákaly k požitku. Hbitě já jsa mezi soudruhy svými těla nejpotočitějšího se vysoukám po lesklém brunatném kmeni nahoru, dychtivou rukou nejbližší třešni vložím do úst, — ale o hrůzo! jaká to trpkosť a hořkosť, až mi to svíralo jícen.

„Nu, jaké jsou?“ hlasy zdola.

— „Sladké jako med,“ já v odvět a nasbírav jich hrsť hodím dolů. Druhové jakoby po celý den byli nejedli, po nich sáhnou, v ústa vloží, kousnou, — ale jakoby peluně požívali, vyplivnou. Prskání, nadávky, klení. Já zatím už dole.

„Strom, který nevydává ovoce dobrého, vyťat bude a na oheň uvržen,“ špatně se dokládaje slov svatých zuřil Czabański.

„A čím jej vytneš,“ posměšně na to Solecki, „zda svým žabikuchem, co jím krájíš kozinu?“ — Czabański nakvašen jsa užuž se hnal žabikuchem po Soleckém, když já s výrokem se vytasím Šalomounsky moudrým: „Nač vyvraceti strom? Dosti bude odřeme-li jej.“ — A s obecným slova má se potkala souhlasem.

Czabański hrozně kouleje očima lesklý křivák svůj zaťal do stromu, shora dolů rozřízl jeho kůru, tak učinil i se strany druhé, přeťal pak kůru na příč od řezu k řezu a zuřivě se chopiv kůry shora dolů ji nebohému stromu stáhl jako kůži z píchnutého berana. Sotva však barbarský skutek byl vykonán, zádumčivosť jakási na nás připadla na všechny škaredě kontrastující s hrdinnou naší dřevnější odvahou. Snad kdybychom už byli znali historii amerických a europských Cortezův a Pizzarův, byli bychom svědomí mívali volnější. Nejsklíčenější snad jsem byl já, z jehož surové rady neblahý skutek původ vzal.

Nikdy nezapomenu, jaký dojem na mne učinila nebohá třešeň, když jsem ten čtvrtek po neblahé neděli sám jeden na místo klukovského skutku přišel a strom nedávno tak bujarý spatřil, an mezi lístky svadlými, v kornoutky stočenými chová ty hořké plody své scvrkly a suchy. I ocítil se tu vedle mne z nenadání hajný a láteřil v tato slova:

„Nu, vidíte, panyciu (mladý pane), není-li to duše bídná, ničemná, hodná, aby ji čert po smrti na rožni obracel při nej-

palčivějším ohni, co takového cosi může stropiti? — Zabij psa, — nu, snad tě kousl; zabij kočku, — snad tě poškrábala; zabij ovci, vola, — dá ti maso, kůži: ale zabíjeti strom takto? Čím mu ten strom ublížil? Co z toho ten padouch má? Fi! hanba býti člověkem!“ — Přisvědčoval jsem hajnému, ale jak mi bylo v mysli, darmo bych se pokoušel líčiti.

A teď jen o jedné ještě se vzmíním události, která kdybych u bratří Bernhardinů byl nebýval osobou zvláště oblíbenou, snad na vždy by byla konec učinila mým studiím.

V noci na svatého Jana Křestitele hrozná bouře se rozzuřila nad městem. Vykládalať ráno matka, podobné že nepamatuje. Prudká vichřice s Bernhardinského kláštera strhla veliký kus šindelové střechy a vmetla ji do blízkého příkopa. Bratři vědouce, že patrimoniální úřad, jemuž se bylo starati o správky, nebývá do do díla až tak spěšen, na rychlo ten kus střechy pokryti dali slamou. Právě pak na prostranstvu před ulátanou střechou z ponuknutí zlého ducha usmyslili jsme si já, Sajbl a Solecký jednou v úterý odpoledne, když už školního roku bylo na mále, prachem stříleti z velkého, dutého klíče, u něhož jsem já na vypalování ran v otcově kovárně propiloval dosti šikovně děrku. Prachu nám došikoval forejšic Semen; koudele, jíž jsme ucpávali náboj, snadno jsem se dodělal ze zásob nechudých milé maminky. Klíč, k jehož primitivné pánvi jsme přikládali doutnající hubku nabodenou na hůlce, na velikou radosť naši vypaloval s třeskotem malé bambitky. Nikdo z nás si toho nepovšimnul, že vítr vana právě směrem k nešťastné střeše kus doutnající koudele zanesl na došky, na veliké štěstí po nedávném dešti ještě hodně provlhlé; nepovšimnul si nikdo, že polehounku a polehounku kotoučky dýmu po střeše v podobě nitek táhnouti se počaly, že jenjen nevyšlehl oheň jasným plamenem. Tu pacholek z Bernhardinského dvora vedoucí právě koně od napajedla vida, co my chasa lehkomyslná tropíme, nechav koní, arci nepříliš bujných, s velikým povykem vrazí na korridoř a na celé hrdlo volá, že hoří klášter. Za chvilku fortnou jindy uzavřenou odstrčiv silou jinošskou mohutnou vampolu vyběhne křepelčím krokem nám zrovna naproti fráter Eliseus, vyběhne hák ohromný v rukou nesa páter Isidor, vyběhnou kněží ostatní, vyběhne všecka čeleď ten měch nesa onen vědro nebo žebřík vše v divném kotouči, a za minutu na prostranstvu před chvilí ještě tak pustém a tichém ocítilo se lidí dobrého půl sta. Zatím co my tři smutní kanonýři strachem jsouce k zemi přimraženi jsme tu stáli plaše semo tamo pohlížejíce, páter Isidor rychle se vymknul na žebřík a ze žebříka na střechu a zaťav ozubí hakové v nejnebezpečnější místo doutnající došek srazil na zem, až jiskry z něho se rozprskly na kolik kroků.

Požár udušen v zárodku. Tu teprve my tři smutní delinquenti jsme poznávali, co by byla mohla lehkomyslnosť naše stropiti. Dadouce se po radě mé pod ochranu frátera Elizea a pátera Isidora brali jsme se k rozhněvanému páteru quardianovi prosit za milosť. Dostalo se nám jí konečně alespoň potud, že upustil od vyplnění hrozby nejhroznější, udání totiž neblahé příhody té úřadům školním. Za to však otec můj, jenž ovšem nemohl nezvěděti hned za tepla o dobrodružné střelbě mé, obmyslil mě výpraskem veledůkladným, důkladnějším, nežli byl kterýkoli z těch, kteří kdy zavítali na má záda.

XIII.

Si numeres anno soles et nubila toto,
Invenies nitidum saepius esse diem.
Ovidius.

Ačkoli páter quardian slovem se byl zaručil, že o neblahé palbě do střechy klášterní slavné praefektuře gymnasiální se nevzmíní, přece, zdá se, fáma všetečná trochu něco někde vyblekotala, že věc nezůstala v pytli. Jinak nevím, jak by se bylo stalo, že mi přisouzena „e morum cultura“ (z mravného chování) pouze *prima,* čímž i zmařeno bylo troubení a bubnování při slavnostném přečítání tříd. Ve všech předmětech učebných zajisté měl jsem — pyšná to řada plovoucích labutí — *eminentem.* Věci ovšem též kde kdo, přítel i nepřítel, si povšímli a zvědavých interpellací, proč mi nebubnováno, se všech stran na velikou zlosť nebožtíka tatínka mého bylo dosti. Uvažoval na mysli, že mi dáváno příliš mnoho zvůle a zapřáhl mě do práce, která mi nehrubě voněla. Byloť mi netoliko psáti účty za kovářskou práci, anobrž i roznášeti po zákaznících a dobývati na nich peněz. Účty, jakož skoro samo sebou se rozumí, psány byly německy a polská jména pravopisem až do nebe volajícím.

Nikdy nezapomenu, jak jsem jednou pochodil poslán byv k důchodnímu pana hraběte Potockého do Raj, blízké to vesnice, spojené s Břežany překrásným lipovým stromořadím. Vydal jsem se na cestu vykonav ministrování v Bernhardinském klášteře po desáté hodině ranní. Čím více jsem se blížil k domu oficyalistów (úředníků panských), tím více jsem uvolňoval kroku. Konečně překonav nechuť a dodav si mysli vstoupím kuchyní — (poznamenalť už starý Rubeš náš ve svém „panu amanuensisovi na venku,“ kterak to divná věc, že k úředníkům téměř výhradně cesta vede kuchyní), — k panskému pokoji, zaťukám nesměle a ještě nesměleji vejdu. V lenošce černou koží potažené a mosaznými knoflíky kolkolem ozdobené seděl u psacího stolu pán už

obstárlý červených lící a ještě červenějšího nosu v pravici drže jakési lejstro, v levici pak ohromný čibuk, jehož jantarovou násadou do sebe ssál kouř z turecké dýmky dosahující až na podlahu.

„Co takiego?“ (co chceš?) nevrle se mne zeptal.

Přistoupím mlčky, ukloním se zdvořile a dodávám účet. Pán hodí lejstrem na stůl, pošoupne si sametovou čapku domácí se zlatým třapcem s čela v týl, otevře papír a vale dýmu kloub za kloubem z úst trhanými slovy spustí:

„Czy to nie psia wiara? — Ot, Szwab! Conto für Cheren,“ (Polákovi dosti nesnadno vyslovovati *h*; kladeť místo něho raději *ch*), — „Kwa — Kwas — Kwasch — Kwaš — A niegodziwa psia wiara .... Kwaš-nitz-ky.“ Toto *y* vyslovil ovšem s námahou nemalou a karikovaně, poněvadž Polák po *k* píše i vyslovuje *i*. „Für Cheren Kwašnitzky! A ja sobie Kwaśniecki, kochanku! Rozumiész? — Pověz tatíkovi svému, ať mu zaplatí, komu sluší účet.“ A sežmoliv účet hodil jím do kouta. Já plana studem ve tváři jako vlčí mák ubíhal jsem domů s nepořízenou.

Otec si vykládal věc v ten rozum, že pan Kwaśniecki asi nemohl nebo nechtěl vyklopiti hotové a ze jména chybně ba netvorně psaného jen leda záminku si vzal. A kdo na mysli uváží, že do této doby, když už století devatenácté se přechýlilo v poslední dekadu, nyní, když chlubná po vší Europě pověsť o národní uvědomělosti naší, ne na kopy nýbrž na tisíce se najde vzdělanců českých, kteří potvorně psaným jménem svým pranic se neurážejí, anobrž sami s kanibalskou chutí poctivá jména česká znetvořují, kdo, pravím, vše to na mysli uváží, tatíčkovi mému, že o panu Kwaśnieckém měl tak prosaické mínění, málo se asi podiví.

„Počkej, ptáčku! Však já tě dostanu,“ pravil, „a uvidíme, jakou pak budeš pískati.“

Uložil mi, abych někde zvěděl, jak se to hrozné jméno zprávně píše, a pak abych účet napsal opět a opět příštího dne jej praesentoval. Byl to rozkaz krutý. Měl jsem se k naplnění jeho dosti liknavě a nerad, ale vida nezbytí, napsal jsem na zprávný účet i zprávné jméno a klusal příštího dne opět k panu Kwaśnieckému. I bylo mi nemálo s podivenou, že mi pan Kwaśniecki nepromluviv ke mně ani slova účet na haléř vyplatil.

Prázdniny mi tentokráte neutíkaly tak rychle jako jindy. Jedinou kratochvíli působila mi oprava hráze na sucho položeného rybníka našeho. Od samého jara zaráželi asi na sáh od hráze ohromné kůly dubové, k nimž pak od samé země až do vrchu mohutné fošny jsou přibíjeny ztloušťí asi čtyř palců. Zbývalo, aby mezera mezi kůlovím a hrází byla vyplněna rumem a štěrkem.

Žeť pak k tomu snad nestačoval robotní lid z panství, najati jsou až z Bukoviny Lipovljané, Velkorusové to, kteří za Josefa druhého tam se byli usadili. Pohled na pracovité ty mužíky byl nad míru zajímavý. Na vozících malých a, že nebyla nekovaná kola jejich mazána, děsně skřípějících, hubeným koníkem vozili odkudsi s Bernhardinské hory hlínu. Kopali od božího rána do poledne na hráz a tam ji do kůloví vysypavše velikými tlouky pěchovali. Hlavy měli pokryty ruskými beranicemi, tělo vězelo v krátkém kabátci širokým řemenem přepásaném, široké šaravary ústily v holeních mohutných bot. Nikdy žádný na hovádce své nezahoukl, ale ustavičně k němu promlouval jako k rozumnému tvoru bičem jen ve vzduchu máchaje a nikdy jím tahounka svého nešvihaje. O polednách koně vypřaženi a rozpuštěni na „błonie,“ travnaté to kotliny pod rybníkem; sami pojedli suchého chleba a nakládaného masa jakéhosi nebo syrcův a tvarohu a porozkládali se pod lipami na hrázi strmícími a hověli některou hodinku odpočinku. Sotva však zavzněl pískot staršího jejich, jako jeden muž vyskočili, každý vkládaje dva prsty pravé ruky do úst zahvízdnul, až se to rozléhalo široko daleko vzduchem, klusem každý koník se dostavil ke svému vozíku a pak práce počala se poznovu a trvala do samého večera. Jedna s podivenou mi při nich věc byla, že skoro nikdy druh se druhem nemluvil. Mohlť dobře jedenkaždý ujímán býti za filosofa pythagorejského. Nejednou tatíček dívaje se z okna na jejich dílo a vida, jak jim usýpá, spokojeně pokyvoval hlavou a říkal: „No teď snad kdyby desetkráte po sobě se roztrhla hráz Urmanovského rybníka, Břežanám nebude nic. To bude teď hráz! To si dám líbiti. Tihle Filoponci“ — (tak nazýváno tehdáž v Břežanách Lipovljany vůbec; odkud případného jména toho jim se dostalo, nevím), — „tihle Filoponci to umějí.“ A mně za dob pozdějších tatíček nejednou je vystavoval za vzor neunavné pilnosti. —

„No tak za pár dní přijede Józa,“ pravil jednou v poledne tatínek list nesa v ruce. „Jsem žádostiv, jak mu se ve Vídni vedlo. Hotov je. Bál jsem se pořád, že si tam pobude ještě rok. Pochytil u nás té němčiny přece jen málo.“

A za několik dní vskutku zarachotila kára před domem, zastavila se, a z ní vyskočil Józa. Několik husarův od kovárny tatínkovy přiskočilo, z archy židovské vyvalili veliký kufr a odnesli domů. Na uvítanou hostě, jejž jsme staří mladí obklopili a pravým rojem otázek nejrozmanitějších oslovovali, schytáno na dvoře několik kuřat, já jsem sběhl k Hofmoklovům pro několik lahvic vína, sestra k cukráři pro některý ten pamlsek a hostina, jako by se slavil tatínkův nebo maminčin svátek, pojednou byla hotova. —

Když jsem se vrátil se sestrou z města, Józův kufr měl už odklopeno víko a všeliké věci, zvědavosť nás dětí nemálo napínající, z něho vykukovaly ven. Konečně Józa, jejž otec do rozpravy velmi živé byl zapředl o Vídni a tamějším životě, na chvilku se odtrhnul a jal se nás podělovati. Sestra dostala vzácnou loutku, hedvábný šáteček, perličky na vyšívání s malovanými vzorky a zlaté naušnice; já pak celou haldu oblíbených sobě Krähwinklerův a všelikých obrázků jiných a k tomu latinské modlitby vkusně vázané.

„Ale tam dole, Janušku, ti ještě něco vezu,“ pravil ukázav na kufr, „to tě asi potěší. Ale musíš počkati.“ To pravě přibočil se k hazuce visící na rohatině, vyndal z postranní kapsy dvé úhledných, lesklých bambitek, položil je do otevřeného kufru a zase pak zasedl za stůl dále hovory rozpřádaje s tatínkem.

Při obědě měl jsem příležitosť Józu hezky zevrubně si prohlédnouti. Stal se z něho elegantní panáček. Kníry hodně od té doby, co jsem ho posléze viděl, povyrostlé pěkně byly kultivovány, vlasy, ač po cestě jen leda jak sčesané, svědčily tolikéž o bedlivé péči, na prstech se třpytěly dva zlaté prsténky, kabátec mu seděl po švihácku na těle a na vestě se blýskal tenký sic ale lesklý zlatý řetízek od hodinek. A jak hbitě, čistě a korrektně mluvil německy! Slovem, přijel z Vídně dokonalým vzdělancem. Za veselého hovoru hodina ubíhala za hodinou, když dopito bylo víno, džbánek piva za džbánkem vandroval na stůl, tak že už i Józovi i tatínkovi hezky svítily oči. Promluveno leckteré slovo, kterého nám dětem slyšeti nebylo konečně třeba, a tak jsem se i dověděl, čeho časů svého nikterak jsem se nemohl dobádati, jakým způsobem se stalo, že jsem po prvním semestru parvy nemusil ze školy do kovárny. Vypravovalť zajisté nebožtík tatíček dosti neobaleně asi takto:

„Přijdu tedy k páteru Hirschlerovi. Ano, to je člověk! to si nechám líbiti. Vlídný, rozumný, bez falše a pokrytectví a nešilhá člověku pořád po kapse. Přijdu tedy k páteru Hirschlerovi a oznamuji, že Januše chci strhnouti ze studijí. Usmál se a praví ke klukovi: „Počkej na tatínka chvilku venku.“ Když pak jsme byli sami, praví ke mně: „Mně se Váš synek líbí; že by byl tupé mysli, neshledal jsem nikdy. Hravý je, ale to se časem poddá. A – posýláte-li pak jej na korrepetici?“ – najednou přetrhne řeč svou. Já, že ne. Páter Hischler se usměje, a „vidíte,“ praví, „toť je pravá medicina na tu nemoc. Zkuste jí a za půl léta uvidíme.“ Věděl jsem dosti. Nu, a vidíš, milý Józo, od té doby to jde.“ –

Zavdal si mohutným douškem a upřímně se zasmál. Já pak věděl jsem také dosti, ba více, nežli bylo potřebí.

Slunce pomalu schylovati se počalo k večeru a veselé pitky a jarého hovoru ještě nebylo dosti. Já už všechen nedočkavý toho, co se asi tají pro mne na dně kufru, čas po čase jako kocour ku smetaně k němu se přiblížím, jako bych okem doniknouti mohl jeho spodu. Několikráte jsem už tu jednu tu druhou bambitku vzal do rukou, všelikterak ji ohmatávaje, aniž si mne kdo povšímnul. Konečně vzav jednu zase natáhnu kohoutek, namířím přímo na tatínkovo čelo, stisknu jazýček, rána, řinkot oken, dým, – obecné zděšení, Kde kdo vyskočil od stolu, za půl minuty ze sousedních bytů přiběhli lidé, až jich bylo plnou světnici. Pode mnou se třásla kolena; stál jsem jak zpitomělý. Nejdříve z obecného leknutí se vzpamatoval tatínek, jemuž kulka zahvizdla vedle samého ucha, až mu na kolik dní zalehlo. Sháněl se po nějakém vhodném nástrojíčku, kterým by mi za tepla nalupal záda mastným výpraskem. Toho nebylo po ruce. Já pak pln jsa hrůzy a skruchy zahlídnuv za jednou postelí plácačku na mouchy, jejíž dlouhá rukověť ovšem dosti dobře by se obratné ruce hodila na vysázení pardusu, popadnuv ji tatínkovi jsem plačky podával se slovy „bijte, tatínku, bijte.“ Otec vzal plácačku, rozpřáhl se, jako by mě roztíti chtěl v půli, ale najednou rozesmáv se leda mě pleskl a „jdi, kluku šeredný,“ směje se pravil a usedl zase za stolem. Já povyskočiv k němu jsem jej objal a polibky div neudusil.

Zatím se naše jizba zase byla vyprázdnila a za chvilku veselý hovor s Józou měl další svůj průchod.

Konečně bylo po pitce. Noc srpnová se přivalila, rozežžata svíce. Józa dychtě po odpočinku vyklidil, co v kufru bylo věcí, a na samém jeho dně na nevýslovnou radosť mou divadélko dosti veliké, s kulissami, oponou, všelijakými figurkami pitvorně ustrojenými, s obligátním čertem a příslušenstvím jinakým. Dal jsem se hned do skládání jednotlivých částí nemoha se nabažiti překrásných těch figurek. Ale tu na sloupkových hodinách na velikou mrzutosť mou bije devátá, zavzní kommando „spat“ a do pěti minut čiročirá ve světnici tma a hrobové ticho. Já v myšlénkách se svým divadélkem se bavě slyším desátou, slyším jedenáctou, až konečně nevím jak jsem se ocítil v limbu. Co mi už na dávné časy se nebylo přihodilo, přihodilo mi se na zejtří toho dne, že jsem totiž o hodině šesté ranní zaslechl kommando „vzhůru! vstávej, lenochu!“ I byl jsem ovšem ihned vzhůru jako kolouch, když v háji se rozlehne střelná rána, a vykonav nedbaleji nežli kdy ranní modlitbu hned zase jsem byl u svého divadélka. Jak bratr Elizeus toho dne obsloužil všechny bratry Bernhardiny při mši svaté, nevím. Neboť já, ačkoliv maminka mi několikráte připomínala Boží kostelíček, od svého divadélka jsem se nehnul.

A dodělav se způsobem tak neočekávaným divadla, téhož ještě dne jsem se uvázal u výkon dramaturga a pilně po celý den spisoval dráma „Fausta" věrně dle vzoru, jejž jsem ještě v paměti choval z dob Bohdaneckých, s tím toliko rozdílem, že jsem ovšem až užíval jazyka německého. Když pak po některém čase mě byl omrzel Faust, jal jsem se dramaticky zpracovávati Schmiedovy povídky o Genovefě, Růžence Jedlohradské, Jindřichovi z Doubína atd. atd. Dráma takové mne nestávalo více práce nežli jeden jediný den. Pérem psávána byla všecka klassickým, neboť v celém konceptě nikdy nebývalo přetrženo ni řádku ni slova. Po způsobu všech mladých básníků, kde koho jsem dostal na vějíčku, trápil jsem ne sice předčítáním ale ovšem provozováním svých her a nemálo mě rmoutila netečnosť obecenstva mého, jež k dětem mé Muzy se mělo s ledovou chladností. Jediný Sajbl, když se navrátil z prázdnin, pochopoval mě cele a nelíčeným podivováním splácel básnickou snahu mou.

Po svatém Michale stal jsem se grammatistou neboli žákem třetí třídy gymnasiální. Hned první hodinu přísně nám uloženo, abychom vespolek jinak nerozmlouvali nežli latinsky. Kdo by proti rozkazu jednal, tomu že se dostane *signa*. Vážně a důrazně vysloviv svou hrozbu náš Martin Hora knížečku formátu sedecového v tuhých deskách vázanou odevzdal prvnímu z nás Mikuláši Ižákovi a tomu od té chvíle bystrým uchem naslouchati bylo, kdo by jinak špetnul nežli latinsky, by mu zlopověstné signum odevzdal. Nešťastník při zločinu dopadený musil knížku vzíti, sám vlastní rukou do ní vepsati své jméno jakož i den a hodinu, kdy ji přijal. V sobotu professor signum revidoval a kolikráte kdo v něm byl zapsán, tolikráte mu bylo opisovati ten onen článek z latinské chrestomathie. Ani toho nebylo nikomu přáno, aby jda za příkladem slavného konsula římského Publia Decia Mura za školskou oběť se byl obětoval nedávaje, když slyšel mluviti polsky nebo německy, zločincovi osudného signa. Neboť kdo déle měl signum jednoho dne, tolikráte opisoval uložený odstavec, kolik dní mu nešlo na odbyt. Styku s nešťastníkem, který signum měl, (to pak dosti snadno bylo poznati z toho, že nic se neostýchaje mluvíval polsky nebo pilně vyhledával kde jaký větší shlouček nás), každý se vystříhal jako styku s prašivcem.

S počátku, aby signa se zbavili, mnozí ze spolužáků mých rádi bočili ke mně a rozmlouvati se jali německy. Vyklouzlo-li z úst i mých slovo německé, — a mně uklouzlo často, — za velikého hlaholu celé obce školské svůdník mi vlípl signum a já pak nechtěje mluviti polsky němčinou jsem ani tak hned nikoho nedostal na vějičku. Opisoval jsem jen dosť. Později úpějíce pod tvrdým jařmem signa zakládali jsme mezi sebou družstva zavazujíce

se vespolek čestným slovem, že člen členu signa netoliko nikdy nedá, nýbrž dostana ho odjinud každému členu věrně to hned oznámí. Družstvo, do něhož já jsem byl přijat, bylo arci velmi skrovninké. Skládaloť se všeho všudy z mé osoběnky, Soleckého a Czabańského. A i do toho maloučkého hloučku vetřela se zráda. Czabański zajisté, jemuž, chudákovi, latina vůbec šla jako psu pastva, měl signum a měl je už na kolikátý den. Já věda o tom a hřeše na práva družstviná mlel jsem ve škole svou němčinku tak neostýchavě, že nejeden ze spolužáků šťastného majitele signa větřil ve mně. V tom tu Czabański přiskočí ke mně a ďábelsky se šklebě signum mi presentuje. Mne nesmírná pojala zlosť. Jednou rukou přijímaje signum druhou milému Czabańskému, nic se neohlédaje athletické síly jeho, mastný vytnu pohlavek. Czabański neleně se oboří na mne a rvanice byla hotova. I nevím, potknul-li se nějak soupeř můj či jak, zkrátka stalo se, čeho by se nikdo byl nenadál, že jsem Czabańského hlavu dostal mezi svá kolena a na veliké gaudium veškeré třídy udatně pěstma bušil do širokých jeho zad. Byl jsem ještě v plné práci, když tu professor Hora vstoupil do třídy. Ačkoli se nemohl ubrániti lehounkému úsměchu vida, kterak obrovské tělo Czabańského z pod mých nohou se vztyčuje, přece pro první semestr prima e morum cultura již zase byla zpečetěna. Nestalo se jednou ale tisíctisíckráte, že za hříchy způsobené nemravnou institucí pokutován byl žák.

Ostatně časté opisování z latinské chrestomathie alespoň ten pro mne v zápětí mělo blahodárný účinek, že jsem říkaje si nahlas to, co mi bylo opisovati, ucho své navykl latinskému spádu. Sám professor Hora nejednou i na korrepetici i veřejně ve škole mě pochvaloval za výrazné i význačné mé čtení latiny a žákům jiným ve příčině té mě vystavoval za vzor. Chrestomathie sama obsahem svým nad míru mne zajímala. Krásné anekdotky, jimiž se počínala, uměl jsem do jedné z paměti. Justinovy historie o Cyrovi Perském a jeho nástupcích mnohou mi skýtaly látku k mým podnikům dramatickým. A když mi tatíček kdysi o vánocích koupil latinský slovařík, neustával jsem v čítání, pokud jsem chrestomathii, určenou pro třídu třetí a čtvrtou, neměl zlouskánu od konce do konce.

Jsa latinářem tak zazobaným ovšem komposice latinské, po kterých týden jak týden jsme byli rozsazováni, jsem pracoval vždy bez chyby a leckdy ledačím z nouze pomohl spolužáčkovi, který na papírku ze zadnější lavice šťastně až do první propašovaném, čeho mu třeba bylo, vyjevil. My elita, zasedající v první lavici, měli jsme sobě přiděleny žáky lavic zadnějších. Bylo nám uloženo, abychom každého v lavici zkoušeli z uložených lekcí, odbírali od nich pensa, visitovali chrestomathie, není-li v nich meziřádkového

překladu, a vůbec abychom vykonávali všeliká jiná nařízení policejní. Zhoubná to a mravnosť v nejútlejších kořenech dusící praktika, ale, pokudkoli jsem později zvěděl, tehdáž obecná.

Já jsem byl atamanem — (tak tehdáž v Haliči sluli panští dozorci nad robotním lidem; znamenalo tedy slovo to asi tolik jako u nás tehdy dráb; a tím jménem nás dozorce poctívali spolužáci na libovůli naši vydaní), — já tedy atamanem jsem byl velmi horlivým. Přišel mi do rukou nejeden ze spolužáků, který u mne měl vroubek proto, že mi Švábů netoliko nadával, nýbrž i, zač toho je loket Švábem býti, všelikými způsoby pociťovati dával. Já pak sladkým jedem pomsty proniknut jsa shledáván jsem byl neúprosným u vymáhání úkolův, odříkávání regulí syntaktických a obzvláště při odříkávání řídkých kterých, ale časem přec ukládaných lekcí z dějepisu a zeměpisu. Že tím lásky ke mně mezi spolužáky nepřibývalo, anobrž dlouhým obcováním za dřevnějších dvou let poněkud utuchlá nenávisť ke mně jako Švábovi pojatá znova rozjitřena jest, rozumí se skoro samo sebou.

Konaje jednou atamanskou povinnosť svou zkouším židáčka, — jmenoval se Moritz Bernstein, teprve do třídy třetí z gymnasia Tarnopolského přišlého, a hrdlím z něho verba žádající dativu. Věděl jich dosti, ale na jedno, kteréhož ovšem spisovatelé klassičtí nikdy ve významu v grammatice naší uvedeném tak zhola neužívali, na verbum *impono* ve smyslu *»ošiditi«* s pouhým dativem spojené živou mocí nemohl připadnouti. Chtěje paměti jeho přispěti na pomoc dám mu překládati v latinu větičku „Židé často šidí křesťany.“ Milý Moritz Bernstein, jinoch nezrůstný sic a tím, že kolenem o koleno bil, trochu paťchavý, ale mající dobrých osmnácte let na zádech, čemuž nasvědčovalo hustě chmýří pučící na lících a na podnosí, velkým hnědým okem svým se zadívá do očí mých, povzdychne trochu po komediantsku a významně cedě slovo za slovem větu sobě uloženou překládá v latinu slovy: Christiani saepe imponunt Judaeis (křesťané často šidí židy).

„Bene!“ já zapýřiv se na to a židáčka, jehož mi se, sám nevím proč, pojednou stalo líto, nejen na pokoji jsem nechal ale od té doby k němu se i vlídně měl ba až ostýchavě. Židáček úspěchu svého při mně dokonale si byl vědom a od té doby mne se nespouštěl. Obzvláštní o mne zásluhu, — (tak alespoň jsem se domníval), — tím si zjednal, že mě hojně zásoboval německou lekturou rytířských románů Spiessových.

Hoj, to byla pochoutka! „Die zwölf schlafenden Jungfrauen! Wallrab von Schreckenhorn oder das Todtenmahl um Mitternacht! Die Löwenritter“ a podobné věci hltal jsem do mladé duše své jako by to nektar byl a ambrosia.

Některou neděli před vánocemi roku třicátého devátého velká byla rada domácí o to, jaký místo Slavkovského pláště, někdy dlouhého, na ten čas už dosti krátkého a poněkud ošumělého mi pořízen býti má zimní oděv. Konečně mínění otcovo, aby mi pořízena byla maďarská attila černými beránky vykládaná zároveň s botama nabíranýma se spodky ústícími v holeně, zůstalo na vrchu. Bylo mi to dosti s podivenou. Neboť při poradách podobných obyčejně, čeho maminka si přála, docházelo platnosti. Ale tentokráte tatínek asi vítězem byl bezděčným. Rozhodlať mocnosť jiná, vyšší.

Už o prázdninách totiž ku pluku se byl dostal nový polní kaplan, muž mladý, postavy prostřední, vzezření hrdého a přísného, tvářnosti ven a ven maďarské, jménem Somogyi*). Za krátko se stal takořka duší officírstva, zvláště mladšího, a maďarština, dříve nevalně u důstojníkův oblíbená, počala se co nejusilovněji a ne bez okázalosti jakési pěstovati zvláště na místech veřejných. O něco později stal se plukovníkem sedmihradský magnát hrabě Haller von Hallerstein, nebo jak raději se psával de Hallerkeö, jenž za pozdějších let jsa bánem Horvátským, pokud se pamatuji, pro maďaronské smýšlení své v Záhřebě malé docházel obliby. Ten snahám pátera Somogyiho o zvelebení maďarštiny netoliko nekladl odporu, anobrž sám zvláště příkladem svým je nemálo fedroval. O všech tatících při pluku, — těch arci nebylo mnoho; šetřilo se tenkráte celibátu ve vojště daleko svědomitěji nežli nyní, — páter Somogyi záhy nabyl dokonalé evidence a zvěděv, že konávám úřad ministrantský, dožádal se toho u otce, abych já se Sajblem mu přisluhoval v neděli a svátek při vojanské mši svaté. Stalo se mu ovšem po vůli. Jinak s námi nemluvil nežli maďarsky. Uměli jsme toho pro všední potřebu dosti, ale jen maďarštinu všední, jak jsme ji pochytili od sprostých husarů. Sprosťácké výslovnosti té páter Somogyi při nás nehodlal trpěti. Byltě vzdělancem maďarským a neznal demokratických způsobů moderních vzdělanců českých, kteří ani s kazatelny mluvíce ani na sněmech a soudech řečňujíce, ba mnohdy ani s kathedry universitní vědeckou moudrosť hlásajíce zříci se nedovedou pouličného jargonu Pražského.

Za několik neděl po vánocích dostal jsem i já i Sajbl po exempláři grammatiky německo-maďarské a neděli jak neděli louskal páter Somogyi hodinu i déle s námi maďarštinu salonně vypulérovanou. Učil jsem se jí rád. Zvláště pak mě těšila pěkná ocelorytina před listem titulním. Byl na ní vyobrazen Maďar hrdě vzpřímený, v attile bohatě šňůrami ozdobené, s kalpakem na hlavě,

*) Vyslov: Šomodí.

an sobě levicí bok podpírá a pravicí kníry hladí. Vedle něho pak skromně shrbený Němčík s pěkným copánkem v týle, přioděný fráčkem a nohy mající upiaty v punčochách a plytkých střevících s lesklými přaskami. Dole pak na ozřejmění obrázku vytištěno bylo dvojverší: „Glücklich ist der deutsche Mann, der in Ungarn ungarisch kann.“*) Za pozdějších let často jsem se ohlédal po grammatice německo-české, která by podobným obrázkem vyšperkována byla, ale posud jsem se jí nedočkal a do nejdelší smrti tuším nedočkám. Neumíť si Čech v Čechách podpírati boky; nač by tedy Němčík v Čechách se učil hrbiti záda?

Co tak se strany jedné do mne němčina vtloukána, se strany druhé pak maďarština pašována, ku Březanům věrověst se blížil, kterému souzeno bylo vlasti české zachovati ztracenou ovečku, mne. Mnoho mnou arci ta matička vlasť nepolapila, ale konečně škoda i trojníčku, kde grošů není na kopy.

Kmotr Dušek, plukovní sedlář, měl bratra staršího Ignáce, jenž po rodičích ujal neveliký stateček ve Slatině, chudé to pohorské vesnici nedaleko českého Rychnova. Vyučil se jen leda tak, aby nezahálel ve chvilkách od pasení kraviček a školy prázdných, tkalcovině. V zapomenutém tom koutě vlasti české, kde někdy učení bratrské v nejkrásnější vypučelo květy, hojnosť byla čtenářův i písmákův. Čtenáři takměř z řemesla provozovali četbu kronik českých a mezi nimi obzvláště kroniky Hájkovy, písmáci zase po přednosti bibli čítali, postilly a jinaké spisy náboženské mnohdy prý i obsahu kacířského. Bývali zároveň i strážci kancionálů, mnohdy velmi nákladných, a na chrámovém kůře vykonávajíce zpěvy sluli literáky. Zvláštní druh čtenářstva byly babylékařky, jež Mathiolův herbář uměly téměř z paměti a na základě důkladné znalosti bylin všelikých a kořínků lektvary vářely a po vůkolí provozovaly lékařskou praxi.

Mladý Ignác, když dorůstal v šestnáctý rok věku svého, pochoval tatíčka a od té doby s maminkou na statečku dosti zadluženém hospodařil sám. I hospodařil velmi rozšafně. Od rána do večera šukal a pracoval, předl a tkal, oral a vláčel, po trzích chodil do měst okolních prodávaje trochu toho tvarohu a másla nebo brambor a ovsa a kupuje za skrovnější časť utržených grošů nějaký kloubek lnu pilně ukládal krejcary ke krejcarům, až za několik let stateček prost byl dluhů. Neděle a zasvěcené svátky byly však cely jeho. Záhy přijat byv mezi literáky horlivě a zbožně zpíval na kruchtě dosti zvučným tenorem, pak se zabral do čítání starého Hájka, jejž po tatínkovi, čtenáři nad jiné pověstnějším byl zdědil, odpoledne zase spěchal do Božího kostelíčka

*) Šťasten je muž německý, jenž v Uhrách umí uhersky.

a doma zase něco přečetl. Večer, když už byl ve svá léta vyspěl, na chvilku chodil mezi sousedy do hospody. Ale piva nikdy si nepopřál více nežli ten žejdlík.

Mladšího bratra Víta miloval láskou v pravdě bratrskou. Dal jej v Rychnově vyučiti sedlářem, vypravil jej do světa, a když mu jej odvedli na vojnu, nepřestal choditi od Anáše ke Kaifáši, až se toho domohl, že Vít odvedený k infanterii byl přeložen ke kavalerii za řemenáře a sedláře. Uvalil tím na chalupu hodný dloužek, ale byl tomu rád, že bratrovi pomohl k dobrému bydlu. Hospodařil dále s touže neunavenou pilností jako dříve a dluhů rok po roce zase ubývalo.

„Synu! nemůže to choditi takhle dále," pravila mu jednou stařičká matka. „Půjdu za pantátou. Léta má jsou naplněna. Kloním se pod břemenem jejich jako klas zralý k žatvě. Přiveď si do chalupy hospodyni."

Strýček Ignác vida sám, že by s hospodyní na chalupě bylo lépe nežli bez ní, šel na ohledy a za několik měsíců byl nadějným ženichem. Už byly prošly prohlášky, ba už se i vínky vily a blažený ženich u předvečer před svatbou mužným krokem bral se z Rybné, — odtamtud byla jeho nevěsta, — do Slatiny čas po čase s povýšených míst ohlédaje se na vesnici, kde jeho Mařence poslední noc tráviti bylo pannou pod krovem otcovským. Když už skoro u samé Slatiny byl a maní ještě jednou se ohledl v tu stranu, na nebi spatří krvavou záři. Překonav první leknutí, jež mu nohy bylo přimrazilo k zemi, letí bezdech nazpět k Rybné. Čím blíže přichází, tím více teskné tušení na sebe béře podobu hrozné skutečnosti. Hoří u Vondrův a od Vondrů v pravo dlouhou řadou stodoly a chalupy sousední. Všude zmatek, bědování, všichni jako pitomi pobíhají sem tam nevědouce čeho se chopiti, co dělati.

„Kde je Mařenka?" konečně dopadna náhodou nevěstina bratra zeptá se strýček Ignác.

„Ach, už ji hlava nebolí," hrozným rykem otázaný zařve, pěstí se udeří do hlavy a ten tam v chomáči lidí. Po dlouhé chvíli zase, netroufaje si na Mařenku koho se zeptati, — a nebylo bez toho s nikým rozumné řeči, — strýček zví, že Vondrová jest s drobnými dětmi u Zdobinských na protějším konci vesnice. Zaměří kroky přímo tam. Na prahu Vondrová vlasy s hlavy si rvouc a pěstma do prsou perouc hořekuje, div člověku srdce nepukne, a stále jen „Mařenko, má Mařenko, má přeubohá Mařenko" volá. Bylať Mařenka uhořela. Když už střecha Vondrovic statku v jednom byla plameni, Mařenka Bůh ví co vzácného z výbavy své chtějíc zachrániti po dřevěných schodech vyběhla na půdu a víckráte se nevrátila.

Jak asi bylo našemu strýci Ignácovi, když na zejtří, v ten den to, když s Mařenkou měl přistoupiti k oltáři, z doutnajících rozvalin Vondrovy chalupy dobyty jen skrovné zbytky těla lidského, těla to jeho Mařenky, spíše pomysliti si každý může nežli bych já dovedl vypsati. Srdce stíženo maje nesmírným žalem, strýc Ignác se ubíral o polednách domů. Ale nastojte! Nelítostný osud, jako by mezi miliony lidí si neuměl vyhledati oběti jiné nežli právě jeho, napřáhl na něj ranou možná-li ještě krutější nežli před několika hodinami. Když vesnicí se bral ke svému statečku, výrostkové a děti, jako by za bílého dne strašidlo byli spatřovali, do chalup utíkali a za chvilku ženštiny zvědavě ze zápraží vyhlédaly, jako by strýc Ignác se vracel po padesáti létech. Konečně potká se s valným zástupem mužův a žen beroucích se od požehnání.

„Ubohý," zaslechne hlas známého souseda. „Za jediný den dvě drahé duše. Nevěsta a matička!"

„Co matička má?" přistoupí strýc k sousedu.

„V Pánu!" s neobaleností prostoduchému venkovanu našemu vlastní odpověděl soused.

Strýce div unesla kolena. Vrávoral domů jak opilý. A tu vskutku, co mu zvěstováno na návsí shledává smutnou pravdou. Matička jeho na prkně. Zemřela právě, když lidé šli z ranní. Sousedka jakási časně z rána zvěděla, že o požáru Rybenském uhořela Vondrovic Mařenka a s ní prý i její ženich. Pospíšila k ubohé vdově a věrnou služebnicí jsouc fámy zvěstovala rukama lomíc bez prý, že uhořela Vondrovic Mařenka a s ní její ženich. Stařenka skácela se se své židle a víckráte nevstala.

Strýc Ignác jako dobrý křesťan se odevzdal do vůle Boží. Matku poctivě pochoval vedle nebožtíka tatíčka, na hrob dal dřevěný křížek a neděli jak neděli, v zimě v létě, nežli se odebral na kruchtu, pomodlil se za ně u hrobu několik otčenášků. Na ženidlo nikdy více nepomyslil. Střádal a pracoval dále a v živobytí se uskrovňoval skoro ještě více nežli za nebožky matky. A když mu někdy některý soused dohazuje mu nevěsty domlouval, proč tak skrblí, vždy jen odpovídal: „Mám bratra a bratr má děti. Však bude komu co dáti."

Jediný luxus, kterého si dopřával, byl, že jednou za dvě za tři léta, když zavadil o Hradec Králové, u Jana Hostivíta Pospíšila, knihkupce, biskupského impressora a člena Českého Musea za několik dvacetníků si nakoupil něco českých knížek, které pak zimní dobou sám a sám sedaje za teplými kamny zbožně čítal.

Mnoho let hospodařil čas po čase si dopisuje s bratrem sedlářem, až tomuto konečně, — byltě ducha podnikavého a vypočítavého, — se zdálo, že by s větším prospěchem bylo, aby

Ignác stateček Slatinský prodal a sám se přistěhoval do Břežan. Dlouho sice starý panic váhal, konečně však přece vyhověl přání bratrovu. V máji měsíci roku třicátého devátého vykonal pouť ke hrobu svatého Jana Nepomuckého, v červnu k Panně Marii do Vambeřic, v září na svatou Horu Příbramskou a po svaté Kateřině, uspořádav všecky záležitosti domácí co nejpečlivěji a nejopatrněji, svázal tlumok a vydal se na dalekou cestu do Haliče pěšky pouštěje naději, že by kdy vrátiti se měl do milé své chaloupky. Některý den po novém létě roku čtyřicátého šťastně se dokulhal Břežan. Pravím, že dokulhal; neboť nohy měl oznobeny a sotva se vláčel.

Jakmile se poněkud zotavil, ihned se uvázal v tuhou práci domácí. Štípal dříví, nosil vodu, choval bratrovy děti, – slovem byl za děvečku, ba za dvě. Reformatorské dílo, jehož se podjímal v domácnosti bratrově, aby se vařilo hezky po skrovnu, jako si vaříval sám v Slatině, se zjevným se potkalo nezdarem. Neboť ne proto kmotra Dušková v kuchyni knížete Metternicha se učila kuchařkou, aby vzácné umění své pověsila na řebíček. Zakládala si na kuchařském umění svém nemálo a v tom vyhledávala pravé své povolání, aby mužovi, jenž do roka hezký vydělal groš, vařila hojně a dobře neskrblíc ani dětem ani čeládce. Strýc Ignác vida, že nepochodí se svou diétetikou, nechal sice švagrové na pokoji, sám však téměř výhradně se živil bramborami a řepou a zelím a věcmi podobnými. V zimě chodil v bačkorách, v létě bos a jen v neděli nohy upial v mohutné boty juchtové pečlivě napuštěné fištronem ne nejlíběji vonícím.

Za dlouhých zimních večerů jsem já s matkou a sestrou často přicházel k Duškovům. Tam my děti jsme se kupily okolo strýce Ignáce vždy jedno někdy i dvě fakaňata chovajícího a úsilovně se dožadovaly, aby vypravoval. Nedal se nikdy pobízeti dvakráte; ale nastojte! jaké to bylo vypravování. Chudák Ignác lámal němčinu, až z ní krev tekla. Nelíbily mi se ty jeho výklady pro barbarskou formu jazykovou, ač jsem přece vždy, naděje se do něho nějakého pokroku, jich byl žádostiv, pro zajímavost věcnou. Arciť naše děvečky, co jsme jich koli měli, vypravovati uměly jinak!

Jednou při počátku měsíce máje v neděli kde se vzal tu se vzal před polednem strýc Ignác ve svátečním kabátě, jemuž bylo alespoň dvacet let, a ve svých juchtovicích tak dobře napuštěných fištronem, že jím kolik hodin zapáchal všecek pokoj přes to, že bylo čtvero oken otevřeno do kořán, zjeví se u nás maje cosi zabaleno v šátečku. Ostýchavě, jako by se měl znáti v nějakém zločinu, šáteček rozbalil, vyňal z něho sošku svatého Jana Nepomuckého z lípového dřeva ne nevkusně vzdělanou, s ní knížečku

malou v polotuhých deskách vázanou a na papíře tištěnou skoro popelavém, a dobrosrdečně se usmívaje dárkem ji offeroval nebožtíkovi tatínkovi. Že dárek přijat byl s díky nejupřímnějšími, rozumí se samo sebou. Dlouhou chvíli otec se strýcem Ignácem poseděli spolu, sklenice vína za sklenicí vyprázdněna a strýc Ignác, docela zapomenuv na zásady výstřední střídmosti své odcházel se zrakem trochu nepřirozeně se lesknoucím a krokem až letným.

Ale radosť největší z dárku měla matička. Blaženě se usmívajíc, když tatínka nebylo doma, nás děti pojímala k sobě, otevřela knížečku na popelavém papíře tištěnou a učila nás zpívati píseň svatojanskou, českou:

»Uctění Jana svatého,
Naše k němu důvěrnosť,
Bože, k tobě již vzatého
Zvěstuje tvou velebnosť.

Bože, viděls Jana srdce,
K čemu se kloní nejvíce,
V kněžský stav jsi jej povolal,
Aby tobě oběť konal.«

Pochytili jsme ji velmi brzy a zpívali jako drozdi lesní.

„A což, Janušku!“ pravila na dva, na tři dni před svatým Janem matka ke mně, „nedovedl-li bys kytarou doprovázeti píseň?“

„I dovedu, maminko!“ radostně zvolám, a vskutku hned první zkouška se vydařila co nejlépe.

„A máte-li pak, děti, pro tatínka už nějaký vinš?“ matka zase se ptala.

„Tu je,“ já i sestra, a vytasíme se s vinšem na krásném bílém papíře se zlatou ořízkou, velkou to tehdá v Břežanech vzácností, pěkně opsaným z nevím jakého německého gratulanta.

Když zasvitl den svatého Jana, matka, sotva že otec ráno se byl odebral k rapportu, rychle světnici poklidila, mne i sestru vyšňořila jak jen mohla a uměla nejpěkněji, a tak jsme očekávali, čas po čase ještě nahlédajíce do vinše, příchod tatínkův. Když konečně přišel, přistoupili jsme po právu starešinstva nejdříve já, pak sestra a každý svůj vinš odříkali bez chyby, začež se nám oběma na dlani zaleskl bělounký dvacetník s Matkou Boží. Gratulace maminčina byla kratinka: objetí, polibek. Živě mi se scéna tato vybavila na mysli, když jsem před nemnohými ještě léty u přítele v Praze, hlavy to české rodiny na slovo brané byl s gratulací. Přišel jsem právě vhod, any děti jeho jedno za druhým každé svitek růžového papíru v ruce majíc k němu přistupovaly a pěkně odříkávaly vinš německý. Rozdíl jediné ten byl, že dětičky uvědomělé rodiny české mnohem pěkněji, zvučněji, slovem

němečtěji vyslovovaly „die getrübten Selbstlaute“ nežli my, a že otec vzdělanější jsa a tím i trochu měkčí blažeností proléval slzy, čehož u našeho tatíčka nebylo. Inu, postoupili jsme za padesát let v uvědomělosti národní o kus věru hrozný.

Ale vraťme se ke svému.

Shora líčená scéna sběhla se asi o půldeváté hodině dopolední, načež jsme všichni kromě maminky se odebrali na slavnou mši studentskou. Neboť tenkráte v Břežanách patronem studující mládeže ne svatý Alois byl, nýbrž svatý Jan Nepomucký. Vrátivše se pak po desáté domů shledali jsme obydlí naše valně proměněno. Na prádelníku, parádním to kuse nábytku našeho, prostřen byl nejkrásnější náš ubrus, nad sloupkovými hodinami úpravně ozdobena červeným fáborem se vznášela lipová soška svatého Jana, po obou stranách sloupkových hodin v mosazných svícnech jako zlato se třpytících po voskové svíci, vedle nich pak po pravé straně červená, po levé bílá fiala v nejkrásnějším rozkvětu. A sotva že jsme se na rychlo svlekly z nedělního hávu a přioděli šatem domácím, já jsem pojal kytaru a se sestrou zanotil „Uctění Jana svatého.“ Otec ihned vyňal „Dychtivého Pautnjčka ke hrobu svatého Jana,“ (tak se ona svatojanská knížečka strýcem Ignácem nám darem přinesená jmenovala), a zvučným svým tenorem z duetta našeho pěkné způsobil tercetto. Tak mocnými hlaholy českými nikdy ještě se neozývalo to naše obydlí. Bylo mi tak jaksi nevýslovně blaženě, ale nevěděl jsem proč.

Právě když jsme píseň nekrátkou byli přezpívali od konce do konce, oba bratři Duškové vstoupili do dveří a jali se na div můj divoucí přání svá tatínkovi projevovati jazykem českým. Ale ještě větší byla podivená má, že i pak, když přišel trubač Kubín i fourír Blažka i kapelník Doskočil, sami to Němci od Pardubic a okolí, český hovor neustával v bujarém proudu. Jako posud i v království i v markrabství k vůli jednomu Němci devětadevadesát Čechův o všecko pryč mele němčinu, tak tenkráte těch pět šest Takéčechů k vůli jednomu Čechovi neumějícímu německy z měkkosti přirozené plemeni Slovanskému, pokud z něho poslední krůpěj krve slávské vymačkána není, mluvilo česky. Nejobratněji v hovoru českém si vedl strýc Ignác. A když některou sklenicí vína náležitě se byl rozjařil a ze života svého všelico zajímavého začal vypravovati, mimoděk jsem shledával, že ta čeština, o níž mi vždy říkáno, že jí toliko formané mluví a pastuchové, děvečky a skotačky, není až tak nelahodna ke sluchu. Začal jsem i na mysli přemítati, že můj dědoušek Bohdanecký a pan rektor Slavkovský s páterem Cyrilem nebyli formany nebo skotáky, ani teta Bohdanecká a paní Háringová Slavkovská děvečkami nebo skotačkami. Ale to vše jen jako zákmit slunečný proletělo duší mou

aniž dojmu způsobovalo trvalejšího. Mnohem více na ten čas mě zajímalo, že strýc Ignác zná mnoho příběhův a pohádek, naráželtě zajisté za řeči tu na to tu na ono, — jakož i že uměl mluvě česky velmi pěkně vypravovati. I umínil jsem si pevně vyhledávati příležitosti, abych z něho něco těch příběhův a pohádek co možná nejdříve a nejvíce zvěděl. Těch příležitostí však pohříchu bylo pořídku velice velmi. Neboť strýc Ignác, jakož jsem se už jednou o tom zmínil, z domu téměř nevycházeje ustavičně byl obklopen fakáňaty bratrovými a těm, žeť mimo malou Kačenku česky neuměly pranic, vypravovati musil po německu, což mi ovšem bylo nesnesitelno. Tak se stalo, že první seménko uvědomělosti národní vhozené do mé duše patrným přispěním svatého Jana Nepomuckého, nevzešlo, anobrž v duši dřímalo dále lepších očekávajíc dní.

V oktáv svatého Jana po tolikerých příjemnostech pomalu by mi se bylo přitrefilo něco nemilého. Když jsme se totiž za několik dní přiučili kde které písni z „Dychtivého pautnjcka," nebožtík tatínek předvídaje snad v duchu blahoslavenou dobu rovnoprávnosti vzpomněl si na svatojanskou píseň německou, kterou kdysi jsa vandrem v Pruské Nise zpívával s mistrem svým někdy Takéčechem. Počínalať se překrásnou slokou:

Sankt Johann von Nepomuk,
Du Zierd' der Prager Bruck,
Der Du hast müssa
Dein Leba büssa
Im Moldaufluss.

Nápěv její byl veselý, ba téměř skočný. Zvláště pak verš trojposlední a předposlední s těmi širokými dialektickými koncovkami, jež na neštěstí bráti bylo od repetice, na mne působily jako parodie nějaké písně vážné neodolatelnou silou komickou. Podle toho jsem se i na kytaru svou trochu rozpustile rozbřinkal a hlasem se rozezpíval snad až i poněkud uličnickým. To však nebožtíka tatínka mého, — i pochopuji nyní, že právem, — tou měrou popudilo, že z čista jasna se sedadla se vzchopiv do kouta spěl pro rákosku, aby té bujné nálady trochu ze mne vyprášil. Já však vida, že začíná býti zle, rychle jsem se poradil s Vaňkem a tak záda svá uchránil spasitelného pardousku. —

Rok osmnáctistý čtyřicátý v letopisech gymnasia Břežanského jest památen. Zavítal k nám na visitaci generální ředitel gymnasií Haličských, kanovník arcidiecése Lvovské Monasterski. Návštěva taková čím tehda byla řidší, tím okázalejší. Neboť generální ředitel gymnasií věru nebyl pán malý. „Jak veliký asi?" tážeš se milý čtenáři. Odpovím ti po způsobu onoho Mojžíška, jenž před mnohými a mnohými léty byv otázán, co jest rabín, křesťanskému

tazateli seriosně odpověděl, trochu méně prý nežli biskup a trochu více nežli probošt, že generální ředitel gymnasií byl trochu méně nežli ministr vyučování a trochu více nežli zemský školdozorce.

Za pěkného červnového odpoledni všecka mládež gymnasiální pod praporem dlouhým tahem jsme vytáhli na Lvovskou silnici vzácnému hosti vstříc. Na samém konci předměstí Siółky jsme stanuli a po některé chvíli čekání se rozptýlili tu a tam postávajíce tu po menších tlupách tu po větších. Dva rhetorové vysláni na nedaleký pahorek, širého rozhledu poskytující po silnici, aby dali návěští, jak by se mile objevil v dáli vzácný host, což po kočáře čtverspřežném a následujícím za ním dvouspřežném snadno bylo poznati. Čekali jsme dosti dlouho, když tu stranou od města nám v zádech zarachotí kočár a na kočáře lokální ředitel gymnasia, krajský Břežanský Werner. Jel řediteli generálnímu naproti do Narajova. Z toho páni professorové soudili, že nám bude čekati ještě dobrých několik hodin. Dovoleno nám tedy, abychom z úpalu slunečního na půldruhé hodiny se uchýlili do blizounkého lesa. Professorové se zatím odebrali do selského statku opodál silnice stojícího, pojídali chleba a popíjeli smetany.

Když jsme my chasa studentská v lese nejveseleji skotačili a páni professorové při smetaně své nejlépe se bavili nemajíce ni zdání o tom, že po silnici zarachotil jeden kočár čtverspřežný a za ním druhý a třetí dvouspřežný, v nichž jim pan generální ředitel i s panem krajským a družinou svou ujížděl takořka před nosem, vedetty naše, na něž jsme berouce se do lesa nikdo nevzpomněli, když nevidouce živé duše na silnici a nevědouce, kam jsme se poděli, po hodné chvíli vyčíhali skrýš professorskou, z rozkazu jejich velikými hlasy hlásali, co se stalo, a na silnici zpět nás komandovali. Teď jen na všechen chvat nazpět do města. Jak armáda jistá vítězstvím jsme vytáhli, jako stádo rozplašených ovcí jsme se vraceli. Přihodilo nám se, co se přihází českým politikům od několika set let, že nevyčkávají své doby.

Když jsme se v neladném chomáči doklopýtali na náměstí a tam zase hodnou chvíli postáli, dán nám rozkaz, abychom o hodině osmé čistě se zase přiodějíce a po třídách seřadíce vynajíti se dali na plácku před proboštstvím. Stalo se. Praefekt se sborem učitelským šli učinit svých poklon, za některou chvíli pan praelát se zjevil na balkoně proboštského domu a my k danému znamení jako jeden muž třikráte nadšeně jsme zvolali „Niech żyje!“ Obecným enthusiasmem se dada uchvátiti, zvolával jsem i já třikráte nadšeně „Niech żyje,“ ale sotva že jsem dovolal po třetí, stojící za mnou plecatý spolužák můj Garbaczewski pitvorně se chechtaje a ukláněje praesentoval mi – signum.

Věci ještě větší se udály dne příštího. Třída první měla zkoušku zcela po způsobu zkoušek semestrálních; ve třídách ostatních dávána latinská komposice, kterouž diktoval páně praelátův sekretář, mladý to kněz způsobův aristokraticky uhlazených a tvářnosti neobyčejně sličné. Jakmile německý text komposice, k níž ani jediného významu latinského pověděno nebylo, byl podiktován, mladý kněz způsobně se ukloniv a ruku podav professorovi Bieleckému, jemuž svěřen byl dozor nad námi, odebral se do třídy jiné, aby tolikéž podiktoval komposici pro třídu tu ustanovenou.

Professor Bielecki přednášel na gymnasii nauku hospodářskou jen jako předmět mimořádný pro žáky nejvyšších dvou tříd. Luxuriosní stolici oekonomie před léty nákladem svým byl založil jeden z hrabat Potockých, držitelů to panství Břežanského. Professor Bielecki byl na ústavě jen jako páté kolo u vozu. Dobráčkem jsa od přirození malé u žactva požíval auktority a professorové naň pohlíželi tolikéž jaksi s půdy. Když jsme několik minut s ním byli sami, tu jeden, tu druhý a třetí a desátý se jali ptáti tu na to tu na ono slovo a za chvilku ve třídě bylo jako v úli. Tu na dvéře nejdříve polehounku, pak něco silněji ťuk, ťuk, ťuk, dvéře se polehounku otevrou, lysá hlavička professora Hory v nich se objeví, pak pravice s povzneseným prstem-ukazováčkem, šup! — a celá drobná postavečka pojednou před lavicemi. Přistoupí ku professoru Bieleckému, přívětivě mu stiskne ruku, významně naň mrkne a znamenaje, že pochodil, dušeným hlasem velí primusovi, aby hlasem tolikéž dušeným větu za větou text komposice předčítal.

„První a druhá lavice piš takto,“ velí professor Hora diktuje větu latinsky; „třetí, čtvrtá, pátá takto,“ diktuje opět; „šestá“ (— víc jich nebylo —) „takto.“ A tak větu za větou, až komposice byla podiktována.

„A teď, hoši, ticho! Žádný ani špetu! Domů po jednom!“ — A opět stiskl ruku professorovi Bieleckému, opět přívětivě, ba vděčně naň mrknul, poklonil se — a ven ze síně, jako by se tudy byl plížil duch.

Druhého dne došlo na nás se zkouškou ústní, všech parádních zkoušek dřevnějších parádnější. Všecko šlo jakoby namazal. Při zkoušce z dějepisu a zeměpisu professor Hora, jako by na všecky ostatní žáky třídy své byl zapomněl, skoro výhradně se bavil osobičkou mou a z blahosklonného pokyvování hlavou pana praelata jsem pozoroval, že i on se dobře bavil povídáním mým. Slavil jsem toho dne pravý triumf a professor Hora se mnou. Na konec zkoušky pan praelat oslovuje žactvo obzvláště též pochválil náš prospěch v latině dokládaje, tak výborné komposice, že mu se neudálo čísti ve třídě třetí ještě na žádném ústavě. Když jsem se podíval na professora Horu, jak skroušeně a oprav-

dově chválu tu poslouchal, skoro mi bylo do smíchu. Ale přestal jsem moudře na pouhém úsměchu. —

Kapitoly je na mále a laskavý čtenář, dobyl-li jsem si jaké přízně u něho, snad mi už gratuluje, že se toho roku osmnáctistého čtyřicátého obešlo bez historického pardusu. Neukájej se, příznivče můj, nadějemi lichými. Dostal jsem toho roku dva a oba bolestné velmi tím, že jsem je, jak po tu chvíli se domnívám, dostal alespoň spolou nevinně. Neboť jednoho mi se dostalo za mou lásku ku přírodě a volnosti, zjevné to ctnosti, druhého za rytířskou statečnosť, opět tedy za zjevnou ctnosť.

Když se počátkem měsíce dubna slunce rozehřálo na nebi a Břežanské lesy kolkolem počaly rašiti, jal jsem se, jako jiná léta, opět konati nekonečné své procházky. Jednou ve čtvrtek po korrepetici, když veseleji nežli kdy jindy slunce se skvělo na obloze, vydal jsem se na návštěvu ku starému uhlíři, jehož jsem po celý rok minulý byl neviděl. Nezastal jsem ho doma. „Šel na vlky,“ pravila mi jeho žena. Jakmile však jsem popošel od chalupy několik set kroků, milého uhlíře se dvěma výrostky jsem potkal. —

„Oj, oj, panyczu,“ sotva mě shlednuv volal, „kde se tu panycz béře? „Rychle pojď panycz s námi. Nedej Pánbůh, aby vlčice panycza dopadla samého. Bylo by po panyczu veta.“

Nerozuměl jsem nijak těm slovům a teprve po kolikeré otázce jsem se dověděl, že v pytli, jejž měl převěšený přes záda, nese čtvero štěnat vlčích a proto že se i opatřil náležitě ozbrojeným průvodem, aby vlčici, šla-li by po stopě za mláďaty svými, se mohl ubrániti. Přes to, že měl sobě po boku dva silné chasníky, dobrými topory ozbrojené, přece nešel s kořistí svou přímo lesem a cestou nejkratší, nýbrž všelijakými oklikami, kde tu a tam opodál viděl roztroušeny příbytky lidské.

„A kam ta vlčata nesete?“ táži se ho.

„Na cyrkuł (krajský úřad),“ odpověď.

„Co tam s tím?“ já zase.

„Co tam?“ zasmál se uhlíř. „Tam těm šelmám landsdragon utne čenichálky a já shrábnu čtyři czerwone złoty (dukáty). — Jakož tehdá v skutku (posud-li, nevím), za každého vlka, třeba byl štěnětem, na krajském úřadě vypláceno bylo po dukátu.

„A možná-li na to se podívati?“ dychtivě se ptám.

„Proč by nebylo?“ uhlíř odtušil.

A tak tedy jsme šli. Když jsme se blížili ku městu, na zvonici Bernhardinského kláštera zvon varovným hlasem hlásal poledne. Krutý hlad mi zuřil v útrobách. Ale zvítězila zvědavosť a já s milým uhlířem na krajský úřad. Páni arci nebyli hned ke službám. Čekám hodinu, čekám dvě — tu konečně v síni se

zjeví landsdragon, uhlíř z pytle vytáhne kňučící štěně, položí je na umouněnou dřevěnou lavici, landsdragon za assistence kommissaře Müllera přitočí se s tesákem, tne, štěně se strany jedné a čenich jeho se strany druhé sletí s lavice. Nevyčkal jsem už, podobně až se stalo se štěnaty ostatními. Bylo mi těch tvorů pojednou náramně líto a vzmocnila se mne ošklivosť. Co mi se přihodilo po návratu domů, snadno jest uhodnouti. —

Soudruh můj z let ještě Slavkovských Josífek Sajbl jsa důstojnickým synkem, jakož přirozeno, byl určen pro stav vojenský a podle toho mu se i dostávalo vychování. Od samých velikonoc pravidelně několik hodin do téhodne učil jej šermu strážmistr Hampl, muž velikých jiskrných očí, baňatých tváří, tlustého, krásně rubínového nosu a břiška boubelatého jako soudek. Ale v tom otylém těle podivuhodná byla mrštnosť a potočitosť. Ne jednou povyskočiv, nežli zase země dopadl, třikráte patou o patu ťuknuv třikráte zabřinkal ostruhama. Když se oháněl dřevěným kordíkem, jehož užíval místo rapíru, milý věru naň byl pohled. Rozumí se samo sebou, že jsem já vida Sajbla šermu se učiti nesmírnou ihned zahořel touhou, abych v umění to byl zasvěcen tolikéž. A strážmistr Hampl, jakož tlusťochové vůbec lidé bývají úslužní a dobří, žádosti mé vyhověl co nejochotněji. Též otec novému tomuto studii mému tou měrou přál, že někdy maje pochvilí s námi chlapci se dával do šermu, v němž s mládí ne špatně si vodíval. Ale to bylo mým neštěstím.

Na svatodušní pondělí zajisté, tatíček maje prázdno od práce, již pod sám večer, žeť venku sychravo bylo a blativo, nevěda čím zaháněti dlouhou chvíli, sám mě vybídl, abych s ním šel na kordy. Nedal jsem si říkati dvakráte. Šermovali jsme hodnou chvíli. Pojednou tatínek vzkřikne, odhodí svou tyč a v témž okamžení ruku přiloží na pravé oko. Ale co by napočítal tři, zase po milé tyči se shýbne, a nežli jsem dobře poznal, co se děje, už mi jich hlava nehlava sázel nepočítaných. Když bylo po exekuci a svíce se rozežžala, s hrůzou jsem pozoroval, že bych bodem nazbyt energickým ubohému tatínkovi málem byl oko vyrazil. Bylo krví zalito a dolejší víčko jedna veliká modřina.

„Vždycky jsem ti říkávala,“ matička vidouc, co se stalo, domlouvala otci, „že z toho klackování jednou něco pojde. Stalo se. Ale opovaž mi se,“ hrozila mně, „vytasiti se s tím sochorem a uvidíš, co jich nabéřeš ode mne. Pepíček, stojí-li jeho pan bratr o to čisté umění, ať se učí u Hampla; já v domě Hampla nechci ani viděti.“

A matčina zápověď zůstala ve své váze. Stala se ve vychování mém veliká chyba. Šermu by se s mládí učiti měl kde který jinoch. Jestiť arci ve státech civilisovaných o to postaráno, aby

platnosti docházelo i nejslabšího právo proti násilí a hrubé moci, ale tisíc a tisíckráte i ve státě nejcivilisovanějším přihoditi se může a vskutku se přihází, že nežli právo si zjedná průchod, bezpráví páchané prchlou vášní nebo vypočítavou náruživostí dokonalo už své orgie. Šerm dodává jednotlivci odvahy a duchapřítomnosti v nebezpečenství, paralysuje hmotnou přesilu, naplňuje mysl mužnou hrdostí a onou ušlechtilostí, jež mohouc sama užiti hrubé síly fysické proti slabšímu užívati jí pokládá za zbabělosť a podlosť. A trochu té odhodlané mysli a hrdosti o česť stojící mládeži naší věru by neškodilo. Pravda sice, že i šerm, jako vše na světě, může vybočiti ve stránku zlou, ve rvavosť a klackovitosť: ale té mladý člověk v životě mnohem snáze se zhostí nežli oné proklaté podlízavosti zbabělé a žebravé plíživosti, jež tím bujněji v člověku roste, čím výše jej posouvá na řebříku důstojenství.

XIV.

Zase mohou jako Němci z Vilců,
Tak by rovna byla odplata,
Slávové se státi z odrodilců.
Jan Kollár.

Opět prázdniny! Soudruhové moji zase po kraji se porozjížděli a mně bylo hleděti, jak bych prázdnin užil co nejpříjemněji i bez nich. Jindy Soleckého a Sajbla mi o prázdninách vynahrazoval Hofmokel; tohoto roku nebylo ani toho Franty z nouze dobrého. Vydaltě se s otcem svým na cestu dávno zamýšlenou do Bavor ku příbuzným a přátelům. Dávná touha má, bych také spatřil kus světa, mocněji než kdy jindy ve mne se vzbouzela, nebylo však naděje, aby tak hned jí se dostalo ukojení.

Jakým takým surrogatem za cestování skutečné pojížďky byly konané s tatíčkem dosti často na statky vůkolních šlechticův. Ale pěkné zámky, do kterých bych se tak rád byl podíval, a ovšem i život v nich zůstaly mi nepřístupnými. Neboť šlechtic polský na profesyonistę (řemeslníka) pohlédal s vysoka. Potřeboval-li služeb jeho, zaplatil, a zaplatil dobře, více však nežli služebníka v něm nespatřoval nikdy. Ba ani ten pan mandataryusz, asi tolik jako u nás kdysi za dob patrimoniálních justiciář, potřeboval-li služeb otcových sám pro sebe, zřídka kdy býval té cti, aby oběd povolanému řemeslníkovi jinde předkládal nežli v čeledníku. Obyčejně tedy stávalo se, že jsme vyšmejdivše kde kterou šlechticovu stáj, kde který kravín a ovčín s obědem za vděk brávali na folwarku (dvorci) u pana ekonoma (pojezdného).

Domácnosť úředníků těchto větším dílem byla dosti chudinka. Hovor při stole málo kdy se obešel bez vypravování

o polské revoluci z roku třicátého a třicátého prvního, o které málo který hostitel náš netvrdil, že jí se sám účastnil jako voják armády polské. Nejzajímavějším, kdykoli o thematě právě podotčeném se událo mluviti, pro mou osobičku byl ekonom v Rajách Szytyliński. Vypravoval s takovým zápalem a s takovou opravdivostí, že nebylo lze pochybovati o tom, že vypravuje o věcech, které očima viděl, ve kterých sám skutečně díl měl. Zvláště pak skutky vykonané pod vůdcovstvím Dębińského, Bema, Skrzyneckého, jež uctíval jako nějaká božstva, bitvy pod Grochowem a u Ostrołęki líčíval s takovou podrobností a s takovým vzletem, že jsem já naslouchaje slova jeho úplně zapomínal na záští k Polákům a Polsce, k němuž jsem byl takměř vychováván. A zase když o kapitulaci polského vojska pod generalem Rybińskim mluvil a o zrádném diktatoru Krukowieckém a o vzdání se Varšavy, slzy jako bohatý hrách mu po lících kanuly a já, kdyby přísné oko tatíčkovo na mne nebylo pozíralo, byl bych se rozplakal s ním.

Způsobem, jak mi se tehdáž zdálo, prazvláštním, jak nyní pochopuji, velmi přirozeným nebožtík otec dojmy takto ve mně vzbuzené zase přitlumoval. Mluvíval, když jsme konali jízdu zpáteční, obyčejně velmi málo, a co mluvil, byla jednotlivá urvaná slova, ale slova nutkající ku přemýšlení.

„Ano, ano, ojczyzna,“ — slovo to tatíček vyslovoval i s přízvukem českým i s jasným *i* po hlásce *cz*, — „ono se to řekne! Ale ten chłop, ten chłop! . . . To ono by se to hospodařilo na zámcích a dvorcích vesele, kdyby jen ten chłop se dal do vůle odírati!“ A po chvíli zase: „Viděl-li jsi, Januši, ten karabáč, co ekonomovi čouhal z holeně? — Co myslíš, nač má ten karabáč?“

„Nač by jiného,“ já, „než aby objížděje pole poháněl koně.“

— „Ano, ano,“ posměšně otec v odvět. „Koně má dobrého a dobře krmeného; na toho karabáče není potřebí. Ale chłop, když se panu ekonomovi nezachová, chłop jím dostává prasky hlava nehlava. A ten, chudák, se nemá tak dobře jak ekonomův kůň.“

Těmi a takovými jako nahodilými slovy výklady zastinovány jsou páně Szytylińského a jiných, ale dojmy z nich na dobro vyhlazeny býti nemohly.

Také na cesty služebné se vydávaje otec někdy mě brával s sebou. Obzvláště rád vzpomínám na jednu takovou cestu do Rohatyna, škaredého to tehdáž, požidovského městyse, asi tři míle jižně od Břežan, kde už na druhý rok dlel milý můj Józa. Uvítal nás v hezounkém pokojíku svém, po panicku zařízeném, co nejsrdečněji. S radostí nemalou jsem pozoroval trvaje v něm, když otec s Józou odešli po službě, že Józa je pilným čtenářem. Mělť

zajisté kromě knih zvěrolékařských, jež mne ovšem ani dosti málo nezajímaly, na stole svém narovnáno několik dosti ozdobně vázaných knih belletristických. Mezi těmi zvláště mi do oka padly a neodolatelným půvabem k sobě táhly dvě nákladem Haasovců v Praze vydané a velmi pěknými ocelorytinami ozdobené. Byla to historie odkrytí Ameriky od jakéhosi Damaschky. Když se otec s Józou po některé hodině vrátili, zastihli mne už pohroužena v pilném čtení.

„I ty čtveráku!“ oslovil mě Józa vida, co v rukou mám. „To jsem ti chystal letos vázaného. Ale když jsi to vyšťáral před časem, měj si to, a tuhle to k tomu.“ Otevřel kufr v koutě stojící a vyndal z něho knihu o něco většího formátu s obrázky ještě četnějšími ale ne tak ozdobnými. Byl to Robinson Crusoe.

S bohatou kořistí tou domů se navrátiv pozdě v noci sotva Božího rána jsem se mohl dočkati, abych jen už do milého Damaschky, v němž jsem po letech jak tak pořízený překlad neboli spíše výtah z klassického Washingtona Irwinga poznal, dáti se mohl. Hoj, to byla četba! Nový svět se tu otvíral před mýma zrakoma. Velebná postava Kolumbova naplňovala mě tou měrou podivem a posvátnou úctou, jako nehodní sokové jeho spravedlivou ošklivostí. Do národu španělského, jehož synové dílo tak veliké vykonali, všecek jsem se zamiloval. Ale když jsem dál a dále se bera v neunavné četbě k dějinám Mexickým a Peruanským se dostal a postavy Fernanda Corteza, Franceska Pizzara a Dominga Almagra před zrakem duševním se vynořovaly, když jsem všech těch hrozných skutků se dočítal, kterých pro lakotu bídnou španělští křesťané na dobrých, prostoduchých Indiánech s krví chladnější se dopouštěli, nežli kdyby berany zabíjeli na hody, všecka úcta k hrdinství španělskému nedovedla zameziti průchod srdečné nenávisti k národu mnou takměř před chvilkou zvelebovanému, ba zbožňovanému. Byl jsem tehdáž onoho věku, kde každý mocný dojem nevyhladitelné v duši zůstavuje stopy, stopy to, jež poznatky pozdějšími jen znenáhla mělknou, příčí-li se poznatky ty původním dojmům citovým, ale víc a více se prohlubují, osvědčují-li pozdější poznatky dojmů původních oprávněnost. A studium dějepravy, kterému jsem za let pozdějších s celou duší se oddával, utvrzovalo mne ve přesvědčení, že nenávisť pojatá k podmanitelům nešťastných Azteků a Inků plodem byla bohužel ryzího, nepokaženého citu. Nezůstaliť arci Španělové dlouho národem jediným mnou v nenávisť vzatým, ale zůstali dlouho v rejstříku národů kulturních na licho velebených prvními.

Všecek jsa rozjařen četbou, jež mysl mou náhle obrátila na druhý konec světa, jal jsem se skládati na velikou stopu za-

loženou tragédii, jejíž hrdinou byl nešťastný panovník Mexický Montezuma. Vzorem mi bylo drama Kotzebueovo „Kora oder die Sonnenjungfrau.“ Ale zvážněl jsem také novou lekturou svou neobyčejně. Tragédie má neměla provozována býti na loutkovém divadle mém, jež mi se vůbec už jaksi znechucovati počínalo, anobrž měla pouze čtena býti, až by Sajbl a Solecki a kdož by jinak toho žádostivi byli, se navrátili z prázdnin. A ne jako dřevnější divadla má za jediné odpoledníčko ten můj Montezuma byl hotov, anobrž celý týden namáhavé, pilné práce mne stál; druhý týden jsem piloval a brousil a teprve když jsem myslil, že mu nemůže býti hany, jal jsem se přepisovati jej na čisto do knížečky k tomu účelu u knihaře z několika archů zvláště shotovené z čistého papíru dvoukrejcarového. Na titulním listě pěknou frakturou více malováno nežli psáno bylo „Montezuma, Trauerspiel in fünf Aufzügen von Johann Kosyna.“ — Věziž zajisté, komu na tom záleží, že jsem nemaje tušení o patriarchovi Dobrovském, o jeho analogickém pravopisu a o tuhých půtkách ypsilonových, které před některým ročkem zmítaly národem českým, jméno své jako můj tatínek psal po bratrsku málo se o to staraje, tvrdo-li jest *i* ve jméně mém či měkko. — Tragédii svou jsem pečlivě uschovával léhaje pod podušku a ráno, sotva že jsem oči promnul, zase jsem ji čítal tak zbožně, jako jistý poeta český doby májové básně své, když mu se zatřpytěly jednou za Boží čas ve zlatém hávě veršů německých.

Daleko méně nežli historie odkrytí Ameriky Robinson Crusoe mi se líbil. A nedivím se tomu ani dnes ještě. Dostalo mi se ho v rozbředlém zpracování Campeho. Věčné ty přeryvky způsobované otázkami dětí, kterým historii o Robinsonovi tatík vykládá, ustavičné to pachtění, by tu něco specificky poučného se vtrušovalo, onde zase příběhy jednotlivé dlouhou morálkou se přislazovaly, nemálo mě dožíralo. Konečně jsem však na věc vyzrál. Ostavoval jsem sousedsky ukuchtěnou dialogickou omáčku hezky stranou a lovil toliko tučná sousta příběhu samého. Ale jednu přednost zase tento Robinson měl do sebe, že se nehodil na úpravu dramatickou.

Jakmile zase nastala nouze o zajímavou četbu, býval jsem denním hostem ve klášteře u otců Bernhardinů. Nepřisluhoval jsem tolika pánům páterům při mši svaté, jako za let dřevnějších, ale dvěma třem přece. Jednou bylo to asi po deváté hodině ranní, — když jsem pátera Isidora poslouživ mu doprovodil do sakrystie a položiv misál se měl k odchodu, příznivec můj pokynul mi rukou, abych posečkal. Svlekl mešní roucho, vykonal předepsanou modlitbu a bral se se mnou a s bratrem Eliseem ani neposnídav do klášterní budovy.

„Będzie wizytacja," ťuknul mě, když jsme se dlouhým korridořem brali do západního traktu velké kvadratury, kde byla knihovna, usmívaje se bratr Eliseus. „Przyjedzie ksiądz provincjał; trzeba robić porządek."

Jakož v skutku bylo v čem dělati pořádek. Když totiž bratr Eliseus darmo se byl namáhal, aby zrezavělým klíčem vetchou rukou svou otevřel těžké dubové dvéře, a páter Isidor toho jen ztěží dokázal tím, že fortelně klíč své cely provléknuv uchem klíče uzamykajícího klášterní poklady vědecké mocnou si zjednal páku, vstoupili jsme do sálu dosti prostranného, jehož třemi okny, nemytými snad už třicet let nebo více, světlo krásného dne srpnového mdle vnikalo jako do nějaké jeskyně. Podél stěn rozestaveno bylo několik polic, v nich jednak stály, jednak po různu ležely rozličné knihy, větším dílem folianty ctihodného objemu, vázané v mohutných deskách s mosaznými rohy a sponami. Ale většinou knihy v neladných hromadách pohozeny se válely po koutech nebo na velikánském stole, jenž uprostřed síně stál, některé i pod stolem.

„Niech stróż przyniesie miotłę (ať domovník přinese koště)!" volal páter Isidor, a bratr Eliseus jako křepelka drobnými kroky odběhl, aby vykonal rozkaz. Když pak stróż se jal koštětem smétati starobylé prachy se stolův a se skříní a plísní hnul usazenou na foliantech nenadále vyrušených z posvátného klidu, taková náhle po vší síni se rozšířila atmosféra, že jsme všichni tři nechavše stróže hlasitě klejícího v stánku múz vyběhli na korridoř lapat trochu čerstvého vzduchu.

„Niepodobna co robić teraz," po některé chvíli se ke mně obrátil páter Isidor. „Przyjdź po południu, kochanku; lub (nebo) lepiej jutro zrania."

Byl jsem tomu rád, že mě páter Isidor propustil. Neboť maje v práci svého Montezumu chvátal jsem k němu, jako matka chvátá opozdivši se někde návštěvou ku plačícímu doma nemluvněti svému.

Na zejtří to v bibliothece Bernhardinské už vypadalo jinak. Umytými okny pěkný den se díval přívětivě do sálu, podlaha vydrhnuta a drobounkým bílým pískem posypaná jako by byla nova, na policích zcela vyprázdněných nikde ani prášku, knihy dobře oprášené vyrovnány do stohů. Na dlouhém stole inventář knihovny z papíru hrubého, zažloutlého vzdělaný. A teď jsme se jali knihovnu rovnati. Já bera knihu po knize do ruky ohlašoval jsem titul a signaturu její, páter Isidor poznamenával v inventáři, že je na světě a zároveň udával polici, na kterou ji bylo klásti. Bratr Eliseus ještě jednou ji pak smýčákem oprášil a postavil na ustanovené místo. Ačkoli knihovna Bernhardinů Březanských

sotva měla více tří set nebo nejvíce půlčtvrta sta svazků, přece rovnajíce ji způsobem tak nepraktickým, jako shora naznačeno, strávili jsme půltřetího dne. Měl jsem času dosti na každou knihu zvláště se podívati, ba i tu i tam v ní si něco přečísti. Ale nezajímala mne ani devadesátá devátá.

Až posledního dne bibliothekářské práce naší v rukou mi se ocítil velikánský foliant „Chronicon Poloniae“ slavné paměti kanovníka Krakovského a Hnězdenského Jana Długosza. Otevřel jsem maní kterousi stránku v prvé asi třetině objemné knihy a jal se čísti. Bylo tam vypravováno o králi Boleslavovi Křivoústém a zvláště o bitvě na „Psím poli.“ Historie! Živěji mi srdce tlouklo a jak obyčejně, když mi se něco nového naskytlo z nenadání, touha mě pojala, abych čítati mohl, co mi dobrý osud naskytal. Když jsem přes tu chvíli odbíhal k milému Długoszovi, jenž ne na určené sobě místo postaven ale stranou na jednu polici zapašován byv otevřen zůstal, a do knihy dychtivé zraky pohroužel, páter Isidor povšímnuv si toho tázal se, co to tam mám. Voda na můj mlýn! Vyznal jsem se páteru Isidorovi neobaleně, po čem jsem se rozbažil a připojil hned za tepla prosbu, aby mi vzácná kniha byla zapůjčena.

„A ty bys si troufal to čísti?“ podivil se páter. „Vždyť to latinské.“

„Rozumím skoro všemu,“ já v odvět, „a čemu neporozumím, najdu v slovníku.“

Páter Isidor se usmál.

„Vlastně by bylo pátera quardiána požádati za dovolení. Nu však já to nějak sjednám. Vezmi si to domů.“

Maminka se hrozného foliantu, když jsem se s ním domů přivalil, až ulekla. Dal jsem se ihned do čtení. Ale nastojte! Oříšek byl tvrdší, nežli jsem se nadál. Bylo přes tu milou chvíli sahati ku slovníku, a když jsem se prodral dvěma, třemi stránkami, nezdál mi se výtěžek práce až tak velikým. Začínáť Długosz kroniku svou jako náš Dalimil od potopy světa, od stavění věže Babelské a změtení jazyků, což mne nehrubě zajímalo. Unaven přehrabával jsem se dál a dále, a užívaje methody vynalezené při čtení Robinsona Crusoe vynechával jsem vše, co neslibovalo výtěžku hojného. Ale když jsem po několika dnech se dohrabal pověstí o Piastovi a prvních knížatech polských z jeho rodu, vždy víc a více mohutněl interes a já od břichaté knihy se nemohl ani odtrhnouti. Nesnází jak lexikálních tak i syntaktických ubývalo mi každý den a nežli měsíc s měsícem se sešel, překonával jsem denně až i pět nebo šest foliových stránek. Jednu nemilou věc však do sebe měla lektura milého Długosza, že jsem nemoha se vláčeti s knihou tak objemnou po lesích a polích

krásné dni tráviti musil skoro napořád za pecí, leč událo-li se jeti s tatíčkem na některý ten venkovský dvorec.

Nicméně však i o těchto prázdninách mi se událo důvěrněji se spřáteliti se soudruhem, s nímž mi v letech pozdějších nejednu milou a nejednu trpkou chvíli bylo tráviti. Byl to Timofej Mandybur, chovanec professora Kautzkého, jakož jméno hlásá dosti zřejmě přese všecku zpotvořilost pravopisnou, také Čecha.

Professor Kautzky byl člověk zvláštní. Z buclatých tváří pečlivě vyholených zářilo dvé velkých dobrosrdečných očí. Pod mohutným, poněkud narudlým nosem široká ústa stále se usmívala. Nad mocným čelem, jehož bělosť silně kontrastovala se zahnědlou pletí lící sluncem silně osmahlých, kudrnatěly se husté, kaštanové vlasy. Postavy byl hřmotné, těla poněkud obhroublého. V pravici vždy nosil pěknou rákosku, jejíž rukověť bohatě kována byla stříbrem, ani ne tak proto, aby mohutnému tělu byla oporou jako svalovité ruce přístojnou hračkou. V úterý a pátek, když pošta přijížděla ze Lvova, po desáté hodině ranní vykonav úkol svůj školský chvátal do hôtelu Hofmoklova a tam „Allgemeine Augsburger Zeitung“ louskal od konce do konce popíjeje dobrého vína uherského jindy více, jindy méně, jak kdy politické věsti více nebo méně bývaly po jeho chuti. Ne jednou, ale skoro vždy pak s pány pensisty, hejtmany to, rytmistry, komissary a mandatáry — větších dignitářův tehdáž v Břežanech na pensi nebylo — do prudkých se dával sporův o právu Dona Carla ke trůnu Španělskému nebo Dona Miguela ke trůnu Portugalskému, — (jiných bolestí politických tehdá nebylo), — a s takovou živostí o těch věcech rokovával, jako by na nich visela spása duše jeho.

V úterý odpoledne a ve čtvrtek hned po odbyté korrepetici, jakmile se jaro počalo otvírati, a pak až pozdě na podzim vídati bylo neúhlednou kobylku vlekoucí starou, rozdrchanou bryčku a na bryčce jindy sám, jindy s paní Monikou, chotí svou, na sedátku nehrubě pohodlném štorcoval se vzhůru do Bernhardinského kopce professor Kautzky. Měltě půl hodiny za kopcem několik jiter polí, velikou zahradu, včelnici a lesík, při tom úhlednou chalupu se stájí a dvorem. Ačkoli ve městě obýval v domě vlastním, při němž prostranná byla zahrada, přece na vile své si liboval daleko více a trávil tam, pokud mohl, každou prázdnou chvíli. Peněz neukládal a nehromadil ani pokud mu živa byla jedina dceruška Julie. Za mladých let, vykonav studia juridická, kdyby se byl truditi chtěl a hmožditi, mohl se důstojenství dopiati znamenitějších a postavení ovšem výnosného. Ale jemu v srdci seděla od kolika let študentská láska k ušlechtilé Monice, chudému sirotku po venkovském kantoru a tu šťastnu učiniti co nejdříve a jí sám se státi šťastným jedinou bylo jeho touhou. Proto

když roku osmnáctistého osmnáctého v Haliči najednou asi na padesáte míst professorských rozepsán byl konkurs, milý náš Kautzky jda za heslem „Fortes fortuna“ také se přihlásil ke konkursu, ačkoli před tím povolání kantorského v sobě pociťoval pramálo. Ale Monika jeho byla dcerou učitelovou, to tedy dobře mohlo stačiti. Minul však měsíc, minuly dva, a o professorských místech Haličských ani slechu. Improvisovaný kandidát nadal si bláznů, že kdy směl pomýšleti na professuru, sáhl zase po svých pandektech a hleděl, kde by se u kterého advokáta nebo magistrátu nebo konečně snad i justiciáře mohl uchytiti.

Až tu jednou ve druhé polovici října měsíce, když Kautzky za řízením jakýmsi z venkova zavítal do Prahy, známý kterýsi náhodou s ním se potkav, „Což Františku,“ vece, „tak tedy ty na jisto se vzdáváš své professury?“

„Jaké professury?“ všecek udiven se táže otázaný.

„Jak? ty snad ani nevíš, že jsi jmenován?“

„Nevím, Bůhtě ví. A kam? kdy?“

„Ale už před dvěma měsíci do Břežan. A nevěříš-li,“ hovořil známý k udivenému dále, „vstupme.“ — Stáliť právě před hostincem u Staré pošty na Malé Straně.

V hostinci jako vymeteno. Byloť odpoledne. Přítel jako ostříž padl na úřední noviny, samojediné to noviny v celém hostinci, jistou rukou ukázal na jeden sloupec a sám se jal čísti. Byl to edikt, kterým Kautzky, ustanovením slavné studijní komisse dvorní ze dne tolikátého a tolikátého professorem při c. k. gymnasii Břežanském jmenovaný, se vyzývá, aby dekretu svého u slavného gubernia českého neprodleně se dohlašoval a nejdéle do šesti neděl na místo své se dostavil, poněvadž by jinak na místo to jako vakantní opět rozepsán byl konkurs. Kautzky popad klobouk jako vítr uháněl ke dveřím.

„Kam se famfrníš, třeštidlo?“ přítel.

„No, na gubernium pro dekret.“

„A ty, blázne, myslíš, že pro tvůj dekret ti tam tou dobou páni budou seděti? A v téhle hazuce tam chceš? v těchhle juchtovicích? s touhle muchomůrkou na hlavě? - Pojď, vypijeme spolu džbáneček.“

Kautzkému nebylo třeba říkati dvakrát. Zasedli za stůl, vesele hovořili a pan František vděčně přijímal rady chladnějšího a rozvážnějšího přítele, jak co navlékati třeba, by do Břežan se dostati mohl už s milovanou svou Monikou. Na zejtří si byl Kautzky pro svůj dekret na gubernii. Přijav pokorně dekret s řádnou domluvou kteréhosi pana dvorního rady chvátal na dostavník, jenž za den a za noc šťastně s ním se dokodrcal do Pardubic. Odtud mladý professor větrem se hnal blátivými

cestami k vesnici, kde jeho Monika nemajíc tušení o štěstí svém tak blízkém po domě šukala a prozpěvovala. Na všechen chvat chystána svatba. Mladý ženich na rychlo pořídiv věci na úřadě a u Hradecké konsistoře, dědictví své po rodičích, chalupu to s některým jitrem polí, prodal dosavadnímu nájemníku za slušný peníz, nejblíže příští neděli dal se prohlásiti jednou za třikráte, v pondělí slavil oddavky a v úterý byl na cestě do Břežan, kam jednak po dostavnících jednak po židovských příležitostech, nikde bez pilné potřeby se nezastavuje, za dvě neděle šťastně se svou Monikou se dostal.

Tamť arci oba se ocítili na jiném světě. Poměry zcela nové, odevšad škaredivé tváře, nikde srdce přítulného. U rodin polských professor Šváb a priori byl osobou proskribovanou, zvláště přišel-li, jako Kautzky, jsa ženat; k rodinám úřednickým pak a vojenským přístupu nebylo, poněvadž paní Monika neuměla německy a prosta jsouc všech pretensí ani nepociťovala touhy, by se německy naučila. Trošce té maloruštiny, které jí bylo potřebí na trhu, a polštiny potřebné v krámech kupeckých naučila se za dobu dosti kratinkou, ale tolik arci nebylo té polštiny, aby si troufati mohla konversovati s damami brokatovými šaty přioděnými, které nad to, kdykoli se jednalo o návštěvy etiketní, rády se pochloubaly znalostí franštiny. S počátku docházeli k professorovi Kautzkému často Češátka s ním téhož roku za professory ustanovená, professor Martin Hora a Josef, tuším, Bělecký, osoba to zcela rozdílná od professora Bieleckého Poláka, o němž jsem se zmínil v kapitole předešlé. Ale ti po některém čase i jeden i druhý bohatě se oženivše domácnost si zařídili nádhernou a dobrá paní Monika zůstavši zas osamělou všecka se oddala skrovné domácnosti své. Za peníze utržené za dědictví své professor Kautzky si koupil úhledný domek na Siółce, za několik let si k němu přikoupil selskou chalupu za Bernhardinskou horou a zpívaje si s Horácem *Hoc erat in votis* živ byl spokojeně, ba blaženě. Professorem dál a dále, ač se jím stal sám skoro nevěda jak, byl velmi horlivým a mládež miloval upřímně. Míval vždy ze školy své jednoho nebo dva jinošíky bytem u sebe, ale vesměs pacholíky z rodin chudých, kteréž opatřoval vším. Študentíkové ti, žeť se jim u professora Kautzkého daleko lépe vedlo nežli doma, buď zřídka nebo nikdy neodjížděli na prázdniny a odjeli-li přece, vždy mnoho neděl před započetím nového roku školního se vraceli do teplého hnízda svého.

Jedním z takových chovanců professora Kautzkého byl i Timofej Mandybur. Otec jeho vysloužilý krejčí hulanský, mládí své v rozličných zemích našeho mocnářství stráviv a mnoho ve světě shlídnuv nemálo si oblíbil způsoby západnické, vysoce si

vážil řemesla a pokládaje řemeslo za jediný zdroj zámožnosti a tím i blaženosti, na řemeslo též odhodlal svého synka. Obzvláště krejčoviny nad jiná zaměstnání si vážil a proto jakmile synek odrostl obecné školy, neotáleje pospíšil s ním z rodiště svého Podhajec, městyse to asi tři míle od Břežan na jihovýchod ležícího, do krajského města Břežan, aby jej dal na krejčovinu. Oč tatíkovi více, o tolik právě méně řemeslo se líbilo Timofejkovi. Když otec jej představoval budoucímu mistru, klučina nabíral moldánky. Ty by mu arci málo byly pomohly, kdyby ve hvězdách bylo psáno nebývalo „z tebe krejčí nebude.“ Ale kde se vzal tu se vzal ve dveřích professor Kautzky. Přišel ze své samoty do města jen na chvilku, co by přečetl Allgemeine Augsburger Zeitung a proto nemaje koho pro krejčíka svého si poslati přišel k němu sám, aby mu naměřil na fračisko, nebo co sic od něho potřeboval. Vida chlapce, any mu slzy vandrují po lících, otázal se ho, co pláče. Místo hocha rozpačitého odpověděl tatík:

„Má býti krejčím, a kluk by rád popem. A do licha! kde by mi sáček stačil na popa? Platno nic, budeš krejčím,“ obrátil se zase k hochovi.

Professorovi klučina, jehož složité tělo spíše na kováře ukazovalo nežli na krejčího, jaksi padl do oka.

„Ale hochu!“ lámaje polštinu jak uměje promluvil k němu. „Víš-li pak, že pop se musí učiti, mnoho, mnoho učiti.“

„Vím,“ odtušiv si určitě odpověděl hoch. „A já bych se rád učil.“

„A jak se budeš učiti na popa neuměje německy?“

„Kann ich schon deutsch,“ kurážně odpověděl Timofej a otec jeho vzpřímiv se po vojansku hrdě pravou rukou si sáhl pod nos, aby pohladil kníry. Zároveň jal se němčinou ovšem všelijakou, jak se jí po krajinách německých naučil, vykládati, že synka sám učil němčině, poněvadž němčina i krejčímu prý se hodí ku všeličemu. Professor Kautzky usmívaje se poslouchal chlubné řeči vysloužilcovy, pak krásné stříbrné kování rákosky své přičiniv k mohutnému nosu svému na chvíli se zadumal a konečně pojav vysloužilce za rámě s ním i s hošíkem opustil krejčovnu.

Konec všeho byl, že Timofejka si vzal k sobě, trochu té němčiny mu přes prázdniny ještě vpeřil do hlavy, ovšem velmi chytlavé, a dada jej privátně vyzkoušeti ze předmětů třetí třídy normální počátkem roku vzal milého hocha do své primy neboli parvy. Hošík prospíval na duchu i na těle a k professorovi Kautzkému a šlechetné paní Monice láskou přilnul právě synovskou.

„Nu a pochlubíš-li pak se konečně, jak tys se s ním seznámil?“ otáže se snad čtenář unavený výklady mými. — Takto!

Téhož dne, kterého jsem domaloval na čisto svého Montezumu, — bylo to první neděli měsíce září; slunce na blankytě svítilo jasně, nikde ani mráčku, ale vedro skoro nesnesitelné, — vyšel jsem si odpoledne chovaje rukopisnou knížečku na srdci za Bernhardinskou horu chtěje zase po dlouhém čase užiti rozkošné přírody a lesní stromy, zvyklé toliko šveholům ptačím, oblažiti německými diskursy svého Montezumy. Bera se přímo na západ ocítil jsem se asi za půl hodiny v rozkošném hajíku přiléhajícím k samotě professora Kautzkého. Tam jednak popocházeje jednak ve stínu stromů poléhaje na všechen hlas jsem deklamoval tak stentoricky, že mi až hrdlo vyprahlo a krutá žízeň smáhla jícen. Co tu dělati? — Pramene, — znalť jsem okolí široko daleko, — na blízku nikde, ale na dvoře samoty professora Kautzkého, sotva deset minut vzdálené, byla studně. Chutě tedy tam.

Sotva však jsem otevřenými vraty vstoupil na nádvoří, velký bílý ohař štěkaje až mi uši zaléhaly na mne se obořil chuďasa bezbranného. Nevěda si jiné rady vyňal jsem ze záňadří Montezumu v červených deskách vázaného a drže jej vysoko nad hlavou v pěsti co nejhrozivěji jsem mohl, zamračeně jako Zeus Olympský chtějící metati blesky pohlížel jsem couvaje opatrně ku plotu na dotírající na mne bestii. Psisko nejspíše Montezumu mého pokládajíc za pádný kámen, ač hafalo neustále jako hašteřivá překupnice na zeleném trhu, přece se neodvažovalo až na mne samého. Když jsem ve statečné difensivě trvaje už několik minut Montezumou svým praštiti chtěl ohaře, nenadále se ozval ženský hlas přinášející mi spásu.

„Matějku, Matějku!" znělo to česky, „chyť Kartuše." A v tom tu tryskem běže u Kartuše se ocítil Timofej, popadl psa za obojek a usmívaje se na mne, — (znaliť jsme se, jakož jinak ani býti nemohlo, ze školy a do školy týmže směrem a touže dobou tolikráte do roka se berouce, ale jen tak leda) — tázal se, jaká náhoda mě vede do samoty professorovy. V tom už i paní professorová punčochu pletouc nám přicházela v ústrety a přívětivě se usmívajíc tázala se mne, zdali mi pes neublížil. Bylo mi s podivením nemalým, že mě oslovovala česky. Ač pak já přese všecko úsilí, jakým ze mne čeština vyháněna, snadno bych byl mohl odpověděti tolikéž česky, přece slavně jsem v pokušení obstál a zdvořile po německu odpověděl, že ne.

Zároveň jsem bočil ke studni, abych z vědra rukou nabera vody uhasil své žízně.

„Nepij vody," starostlivě rukou sahajíc na upocené čelo mé radila paní professorová. „Jsi příliš uhřát. Pojď, sedni si trochu s Matějkem." — Stálať lavice před chalupou. — „Přinesu vám mléka a chleba. A ty, Matějku, zatím bav svého hostě."

Uposlechl jsem.

„A ty rozumíš česky?" nevěře sluchu svému tázal jsem se nového soudruha.

„Jak by ne?" odvětil tento. „Paní jinak nemluví nežli česky a já sám dovedu česky mluviti."

Zavrtěl jsem nedůvěřivě hlavou.

„A ty se jmenuješ Matějek?" po chvíli já zase.

„Ne, já Timofej," zněla odpověď. „Ale paní jaksi mě překřestila na Matějka. Pan professor málo stokráte jí vykládal, že jméno mé jest vlastně řecké a že znamená tolik asi, jako by řekl po česku Ctiboh; ale milostpaní jak říkala tak říká Matějku."

„A umí pan professor dobře po řecku?" tázal jsem se po chvíli.

„Ah, toť se ví," na to Timofej. „Mne nyní o prázdninách naučil už všemu, čeho potřebí na první semestr nastávajícího roku."

Zamyslil jsem se opět.

„Ale mně se zdá," prohodil jsem po chvilce ostýchavým hlasem, „že řecky se naučiti není možná."

„Proč by nebylo?"

„Tvrdil mi tak už před lety študent velký v Řešově jednou. Já neumím nic."

Toho hovoru našeho o řečtině by snad ještě na dlouze bylo bývalo, kdyby tu ze zahrady v jedné ruce motyku ve druhé košík naplněný čerstvě nakopanými bramborami ku chalupě se byl nesbližoval pan professor. Ošumělý župan na bedrech ledabylo sepiatý řemenem pokrýval mohutné jeho tělo, nohy tkvěly v pohodlných měkkých střevících, na hlavě ve sluneční záři se třpytěl sprostý slaměný klobouk zastiňující téměř polovici obličeje. Vstal jsem uctivě, když se přiblížil a učinil slušnou poklonu. Pan professor zmizel ve své ville ale za chvilenku již zase s paní professorovou se ocítil na práhu, pokynul Timofejovi a za okamžik před lavicí stál prostinký ale čistě udrhnutý stolek bělostným ubrusem pokrytý a dvě rovněž sprostné ale čistotné židle.

„Moničko!" ujal se professor slova do vnitř volaje, „po staročesku!"

Byl jsem žádostiv zvěděti, co to znamená. Za chvilku jsem se mohl vtípiti. Paní Monika vstavila na stůl mísu dosti objemnou, naplněnou bělostným mlékem a v tom jako kapři v sádce ploval chléb pěkně pokrájený v kostky. Čtyři dřevěné lžíce pojednou se jaly nabírati sladký obsah mísový a ukládati jej v životy nás dvou chlapců sedících na lavici a manželů Kautzkých, kteří nám naproti seděli na židlích.

„Takhle to často bývalo u nás na statku v Čechách, daleko, když o prázdninách zavadil některý ten študent o naši

vesnici. Uvidím-li ještě kdy v živobytí rodnou chalupu svou? Sotva.“ Povzdychnul.

»Noch einmahl moecht’ ich, eh’ in die Schattenwelt
Elysiums mein seeliger Geist sich senkt,
Die Flur begrüssen, wo der Kindheit
Himmlische Träume mein Haupt umschwebten« —

odvrátiv se na polo od nás hlasem přitlumeným, ba sotva slyšitelným ale vroucím zadeklamoval z básničky starého Matissona, tuším, kterouž jsem o dvě léta později nalezl a s velikou zálibou si čítal v německé chrestomathii předepsané pro tehdejší třídy humaniorní živě vždy si při tom představuje professora Kautzkého.

Bylo po svačině. Pan professor dlouho se mnou rozprávěl o všeličem. I latinsky se mnou se jal mluviti a pochválil mě, že mluvím i hbitě i správně.

„A co to hezkého čteš?“ otázal se po některé chvíli ukazuje na knihu všetečně vykukující z náprsní kapsy mého kabátu. Místo odpovědi sáhl jsem po ní a professorovi doručil ostýchavě mu se dívaje do očí. Srdečko mi v těle zabušilo, když jsem na tváři professora čtoucího pyšný titul uznamenal úsměch. Myslil jsem, že smlsav z titulního listu smetanu ostatku si nevšímne. Ale professor mimo nadání mé zabral se do čtení rukopisu, tu pozatřásl hlavou, tu zase se usmál, tu zase vyšpoulil ústa, tak že jsem nevěděl, čí jsem. Po hodné chvíli vraceje mi knihu prohodil: »*In magnis voluisse sat est.* Aus dir, Bursche, kann schon was werden.“ — Zatím slunce se nachýlilo k západu, uctivě jsem paní professorové políbil ruku, panu professorovi se uklonil a Timofejem provázen do polou cesty letem bral jsem se domů. Pochvala páně professorova mě potěšila nesmírně. Od té doby dosti často jsem býval hostem na samotě pana Kautzkého, ale nepřihodilo mi se tam nic, co by stálo za zmínku.

Dlouho túžebně očekávaní soudruhové moji Sajbl a Solecki, když prázdnin bylo jen už dva tři dni, konečně se dostavili. Rozumí se samo sebou, že jsem neměl nic pilnějšího na práci nežli pochlubiti se jim svým Montezumou. Sajbl, jakož vůbec ve všem všudy ve mně uctíval soudruha nad sebe vynikajícího, dychtivě četl a chvály měl plná ústa. Ale Solecki, jenž i o některý krajíc chleba i usedlostí a úsudkem daleko předčil nade mne, přečet dvě tři stránky pohrdlivě pokrčil rameny a „idź do licha, głupi Szwabie!“ prohodiv knihu mi vrátil. Hněval jsem se na něj alespoň dvě neděle.

Na den svatého Michala jak obyčejně nebožtík tatíček se mnou zase šel na praefekturu k zápisu. Vystupujíce na schody budovy gymnasiální potkáme tu, an jde od zápisu, poetu, nebo jak by nyní se řeklo quintána, Nenycze. Na hlavě mu se pyšnil

kastorový cylindr. Takovýtě byl od přemnohých let na Břežanském gymnasii zvyk, že humaniorních tříd žáci nosili cylindry, což žákům gymnasia nižšího neboli tak zvaných tříd grammatikálních dovoleno nebylo. Sdědily pak ty klobouky nějaký capart po pradědu svém, klobouku to Gesslerovu, a student tříd grammatikálních zavázán byl řádem disciplinárním ctihodné hlavě, na které kastor se zastkvíval, slušně se na potkanou ukláněti. Vida já milého Nenycze pod kastorem slušně čapku svou jsem smekl. Ale zánovní poeta, buď že častým děkováním nechtěl kaziti střechu svého širáku, nebo že do něho zlý duch pýchy vlezl, pozdravu mého si ani nepovšímnuv hrdě se bral po svých. Zaťal jsem zuby a velikým se zavázal slibem, že toho hrdopyšky, byť tři cylindry navěžil na lebce své, nepozdravím už nikdy. Ale zlým jsem toho zažil. Hned asi pátého nebo šestého dne po započetí nového roku školního vznesena na mne u professora Hory žaloba, že nepozdravuji poetův. Já, že pozdravuji všecky kromě Nenycze a toho že nehodlám pozdravovati, poněvadž není té cti, aby za pozdrav poděkoval. Dáno mi na srozuměnou, nepoděkovati za pozdrav že jest sice mamlasťví, to že mne však nesprošťuje uložené povinnosti. A nepozdravím-li prý budoucně, že mi hrozí z mravů primka ne-li co horšího. To byla hrozba zlá. Co dělati? Vyhýbal jsem se Nenyczovi, kdykoli jsem jej sama měl potkati, na padesáte krokův a šel-li s některým jiným poetou, smekaje svou čepici tak přívětivě a upřeně jsem se díval na tohoto, že snadno mohl i milý Nenycz porozuměti, komu pozdrav svědčí, komu nic.

Ve škole vše chodilo starým známým způsobem. Učení mne nenamáhalo ani dosti málo. Naopak pln jsa zdravého hladu po védomostech pídil jsem se po knihách, kde jsem mohl. Zvláště pak knihy zeměpisné a cestopisy tou dobou, bych se jich jen dostatkem byl dodělati mohl, nad jiné mě zajímaly. Touhu po takovéto četbě nemálo ve mně roznítila vypravování Jiříka Hofmokla, jenž dávno obmýšlenou cestu do Bavor s tatíkem o prázdninách šťastně byl vykonal. Měl ústa plna toho, co viděl a zkusil. Nemohl jsem se dosti naposlouchati. Dlužno tu však podotknouti, že tato cesta nezůstala bez velikého působení na všecku starého Hofmokla domácnosť. Stalať se od té doby, nic jinak než jako by starý vinař z vlasti své si byl přivezl několik pytlů vlastenectví německého a německé uvědomělosti, daleko němečtější, nežli byla před tím. I drobnější děti, jimž jakousi obstárlou tetu přivedl za bonu, dány jsou na německý chléb. Přítel Jiřík, jemuž na cestě své i Norimberk se událo spatřiti i Mnichov, Lipsko a Drážďany a jiná města, stal se německým enthusiastou. Rodné Břežany pojednou mu se zdály malými, sprostými, špinavými, směšnými. Přivezl si též nemalou zásobu všelijakých německých knih, po

kterých já jak ostříž po kuřatech jsem pásl. Ale od táty klíče od knihovny nijak nebylo lze se doprositi, zůstával jsem tedy u samého pramene sedě žíznivým. Po letech jsem poznal, že starý Hofmokl ne ledaco synovi kupoval, anobrž zásobuje jej knihami dobrého měl asi rádce. Neboť na hřbetech krásně vázaných spisů v zasklené skříni vkusně rozestavených čísti bylo „Schillers Werke, Göthes Werke, Herders Werke“ a podobné.

Novým zjevem v naší škole byl syn pensionovaného setníka Hirnschalla, jenž Břežany si byl zvolil za domicil. Byl to jinošík švarný, hezounkých lící, ztepilé postavy, milého vzezření, bystrého vtipu; ale jedináčkem jsa matky rodem baronky poněkud rozmazlený a pyšný. Lokaj vždy jej doprovázel až k samým dveřím školním, a nežli bylo po škole, zas už hodnou chvíli popocházel chodbou, aby mladému pánu nebylo samu jíti těch několik set kroků domů. Za deštivého počasí, aby mladý pán neutonul v blátě Břežanském, ovšem velmi hlubokém, přiváželi jej do školy na kočáře.

Smýšlením jsa Švábem od kosti Hirnschall ovšem u spolužáků sympathií neměl pražádných: ale on jich ani se nezdál být žádostivým. Laskavého slova leda hodným uznával mou osobičku, židáčka Bernsteina a Horu Adolfka, s nímž i mimo školu často se scházíval, poněvadž s ním bydlel pod jedním krovem. Zvláštní náhodou se však stalo, že pojednou alespoň na čas se stal jaksi centrem elity studentské zvláště tříd humanitních. Jediná někdy sestra jeho měla gouvernantku, obstárlou pannu rodem Švejcarku. Když dcerka panstva jejího zemřela, zůstala v domě za společnici paní baronky. Záhy po celém městě si zjednala pověsť, že mluví výborně francouzsky a výborně francouzky vyučuje. Za nedlouho shromážila okolo sebe valnou hromadu mladistvých děvčátek z tak zvaných lepších domův a něco skrovnější sic ale přece ne nepatrnou hromádku studentů, větším dílem synků šlechtických a rusínských popů. Byl jsem i já vyzván i sestra, jakkoli jsme nebyli z domu lepšího, abychom se účastnili těch francouzských hodin. Ale měsíční honorář, pětka stříbra za každého z nás, viděl se tou měrou přesahovati síly finanční mých rodičů, že i já i sestra jsme zůstali při dobré chuti. Ač mi toho bylo dosti líto, přece po některém čase na věc jsem zapomněl. Za několik měsíců však, když hlouček mých spolužáků, mezi nimi též židáček Bernstein, ostentativně se jali ve škole parlírovati po francouzsku, bolestná rána má se rozjizvila palčivostí novou. Škoda, že Sajbl o roček byl níže! Jaká by to byla pomsta bývala, kdybych s ním byl ve škole mohl rozmlouvati po maďarsku! . . . .

Vzkvétající mezi žactvem studium jazyka francouzského v zápětí mělo komickou událosť; ne sice tak komickou, jako se

prý přihodila před nemnohými léty v Českých Budějovicích, ale přece komická dosti. V Budějovlcích totiž z ničeho nic jednou pečlivým otcům města proti mysli býti počal nápis na Pražské bráně „Königliche Stadt Böhmisch-Budweis.“ I dali rozkaz, aby noční dobou osudné „Böhmisch“ bylo zabíleno. Ale co čert nechtěl? Buď že vykonavatel rozkazu byl nějaký „verkappter Tscheche“, nebo že rozkazu náležitě neporozuměl, nebo že té noci svítila nějaká hvězda nešťastná: zkrátka dobře za jednoho krásného jitra na div svůj divoucí občánkové z předměstí pražského do města se beroucí na bráně četli ominosní nápis „Königliche Stadt Böhmisch.“ A jako na místě, kde někdy stála bezbožná města Sodoma a Gomorrha smolné se rozlilo jezero, tak na místě, kde dříve se pyšnil „Budweis,“ leskem mlečné dráhy se pyšnily pruhy běloskvoucího vápna. Ve Břežanech zas, abych se vrátil, odkud jsem odbočil, na hostinci páně Hofmoklově nevím od kolika let na veliké černé tabuli se pyšnil nápis Hôtel de l' Europe“ a živá duše v nápise nespatřovala nic závadného. Až tu Jiřík, syn starého hôteliera, když v koleji Švýcarské panny gouvernantky povyspěl poněkud ve francouzském jazyku, shledal velikou chybu, a jakož byl chlapík energický, ihned usiloval o to, by došla náležité opravy. Sjednán lakýrnický Apelles jakýsi, aby noční dobou přečernil hříšné *l'*. Ale ten po tmě nějak koncepty si zmátl a přečernil dobře oprávněné *de*. Na zítří lidé, kteří tisíckráte mimo šli tabule nic si nevšímajíce, houfně se zastavovali hlasitě z metamorfosované tabule se chechtajíce; ne že by nové chyby francouzské si byli všímali, ale že černý lesklý pruh učiněný přes *de* v pravdě okázale se odnášel od ostatního tla tabule dávno pošedivělé. Starý Bavorák zuřil. Zavolaný Apelles huby dostal do syta. Ale když slíbil, že chybu opraví, dána mu milosť. Za bledého svitu cudné luny milý Apelles v skutku zánovnou čáru z nebohého *de* jak tak oplákl a tím silnějším mázem vyhubil hříšné *l'*. I zaleskla se na příští den tabule divně zestrakatělá nápisem „Hôtel de Europe.“ Ale nastojte! Ještě prý zohyzděná tabule nebyla zprávna. Strašilo neoprávněné *e* v silně vybledlém *de* a chybil při něm apostrof. Dvojím léčením tabule byla tak zmazána a znešvařena, že na léčení třetí už ani nedošlo. Tabule na několik dní zmizela úplně. Za to však se pak zableskl v nové slávě na ní písmeny mnohem vkusnějšími a ovšem i zlatějšími nežli dříve provedený nápis „Hôtel d' Europe.“

Jakož u slečny Švýcarky franština pilně se pěstovala, v hôtele d' Europe úsilovně se provozovala uměna taneční. Prušák jakýs až kdesi z Vratislavě jménem Hollmann, pidimužík s ohromnými kníry, hlavy pačesaté a fantasticky načechrané a těla kaučukově pružného za honorář dosti mírný jal se kdysi na několik neděl

před adventem mládež Březanskou zasvěcovati v tajnosti uměny Terpsichořiny. Liboval jsem si společnosť v hôtele se scházející nemálo. Z děvčátek tu se tak ochotně učících obzvláště mi se zalíbily obě sestry Jiříka Hofmokla, jež se sestrou mou chodily do školy. Vídal jsem je už před tím dosti často, ale nikdy mi se nezdálo, že by byly pěkny a mily, až při tom tanci. Obzvláště mladší Pavlinka mi jaksi padla do oka. I nevím, nebyl-li bych se už tenkráte sám o tom nevěda zamiloval, kdyby zlá náhoda tomu byla nezabránila. Roznemohla mi se má sestra nemocí zlou, nejspíše jak nyní hádám, tyfem. Matka chudák div si nezoufala. Ve dne v noci trvala u lože sestřina a já, kde jsem měl jakou chvilku od školy volnou, tolikéž jsem vyseděl u sestry. Tu teprve jsem začal se vší vroucností sestru milovati, když svrchované bylo nebezpečí, aby mi osudem zlým nebyla odňata. Vroucněji nežli jindy jsem se zase modlíval. Ba jednu neděli, když nemoc sestřina byla nejprudší, o velké u Bernhardinů jsem ležel „křížem“ po celou mši svatou. Jestiť, neb alespoň býval v tu dobu zvyk v Haliči, ovšem jen u sprostého lidu rozšířený, že, kdo na jisto něčeho se chtěl domodliti na milém Pánubohu, po všecku mši leže na tváři a ruce obě maje roztaženy pravým úhlem od boků se modlil a modlil nic nedbaje ni vstávání při evandělii ni bití v prsa při pozdvihování ni žehnání se křížem při požehnání ni čeho jiného. Nevím už, jak se to sběhlo, ale nejspíš asi že ve škole se událo milovanému katechetovi našemu Hirschlerovi mluviti o slibech: tolik vím, že jsem i já slib učinil tajný sic ale slavný, uzdraví-li mi se sestřička, že nikdy více nebudu tančiti.

A sestřička mi se uzdravila. Radosť v rodině nesmírná. Snášeli jsme jí, co jsme kdo mohli, aby se potěšila a pobavila. Za několik neděl bylo to na svaté tři krále roku čtyřicátého prvního, zase jsme již v Hofmoklově hôtele při zvucích vyšetalého klavíru nadto pak i důkladně rozladěného se točili v kole o všecko pryč. Já zapomenuv na učiněný slib jsem si popadl Pavlinku a jak křepčím tak křepčím. Náhle však, nastojte! sklouznuv na podlaze čerstvě voskem napuštěné padnu jak dlouhý tak široký a Pavlinka se mnou. Smích až se okna otřásala. Studem polit já ze sálu ven. A v tom okamžiku též už svědomí ve mně se ozvalo hrozným hlasem: porušil jsi svatý slib. Mnoho, mnoho dní chodil jsem jako zdrcen úzkostně každý den očekávaje, že sestřička mi ulehne zase, by víckráte nepovstala, ale nikomu nikdy ni slovem o tom, co se dálo v nitru mém, jsem se nevzmínil. Sestra zůstávala zdráva, bouře v burácejícím nitru mém znenáhla se utišila, ale k tanci od onoho osudného večera tříkrálového nohy jsem nepohnul nikdy. Samému hôtelu d' Europe pečlivě

jsem se vyhýbal, a událo-li mi se kdy, že jsem provázeje od Hofmoklů sestru domů zahlídl Pavlinku, nezdála mi se už tak hezkou jako jindy, když jsem ji vídal v kole.

Mladého srdéčka mého tou dobou dobyla si kráska jiná. Za dlouhých večerů zimních častěji nežli jindy jsem chodíval s matkou ke kmotrovi Duškovi. Kmotrovství každý skoro rok se utužovalo víc a více, poněvadž málo kdy matka země vykonala povinovaný svůj oběh okolo slunce, aby pajmáma Dušková byla potřebna nebývala svatého kmotrovství pro některého toho potomečka svého. Okolo strýce Ignáce se to dětmi jen hemžilo. Mezi všemi těmi dráčaty mi nejmilejší byla malá Kačenka. A bylo to dítě věru podivu hodné. Všude jí bylo plno, všude vše viděla, na vše se doptávala a vše, čeho se dověděla, všude hned zase vyzváněla. Co jednou kdy slyšela, pamatovala si na léta. Že německy a rusky švitořila, nebylo divu: bylať matka její Vídeňanka a dvě služky domácí Rusínky; ale Kačenka i česky netoliko rozuměla, nýbrž i hbitě brebencovala, a to jen že otec její se strýcem Ignácem, byli-li sami, každý den si nějakou chvíli pohovořili česky. A z ústeček toho malého čtyrletého tvora ta čeština tak nekonečně líbezně zaznívala, až milo bylo poslouchati. Za to však Kačenka byla miláčkem strýce Ignáce. Choval ji skoro ustavičně na klíně, ačkoli tu bylo dosti havědi drobnější; kde co „dobrého“ jí kupoval a snášel, přes to že na mlsnotu hrubě huboval a za zdroj všelikých nectností dětských ji prohlašoval; ba i leckterou nezbednost jí rád promíjel a vůbec slabším se prokazoval, nežli otec nejslabší. Zamanula-li si Kačenka, aby strýc Ignác vypravoval pohádky, – a ona si zamanula velmi často, – hned jí vysedl a vypravoval ochotně. Za to ve světnici takové zavládlo vždy ticho, že bys pavouka byl slyšeti mohl uspřádati síti své. A já neméně zbožně jsem poslouchal nežli ta drobná chasa. Neboť strýc Ignác vypravoval, ať si tomu ostatní děti kromě Kačenky rozuměly, ať nerozuměly, jen česky. Ký div? Vypravovati upřímně a nelíčeně, od srdce k srdci, dovede člověk toliko řečí jednou, řečí tou, ve které se zrodil, třeba se jich přiučil v životě půl kopě.

Stalo-li se kdy, že jsem na hodinku se ocitil se strýcem Ignácem sám, uváděl jsem mu na mysl, co buď bratr jeho neb on sám tenkrát a tenkrát napověděl o domovině své, o rytířských hradech, o bývalých honbách na vlky a věci podobné, a strýc Ignác libě se usmívaje pak hezky ze života vypravoval o Koldovi Náchodském, o Pancíři Smojenském, o pánech Hronovcích a Kolovratech, Opatovském pokladě a co sic mu právě se vynořilo na paměť.

„Ach Janoušku!“ často, když se hodně byl napovídal, si povzdechl, „kdybych tu měl svou kroniku,“ – míniltě, jakož

jsem později zvěděl, Hájkovu, — „to bych vám toho mohl napovídati! Ale ta má hlava už je jako řešeto. Nic si nepamatuje.“

Já pak, kdybych byl uměl kouzliti, sotva bych oč jiného byl stál než o tu zázračnou kroniku.

Než přes to přese všecko, že mi se někdy něco v srdci ozývalo, co asi zavznívalo jako: „Človíčku! nezdá se, že bys byl Němec,“ přece ze svěrací kazajky německé, v níž jsem byl upjat, nebylo tak snadno vyváznouti. Spiessovy rytířské romány, Claurenovy sentimentálné povídačky, novelly Tromlitzovy, Vanderveldovy a Zschokkovy, jimiž mě židáček Bernstein zásoboval, utužovaly mě ve smýšlení německém zas a plné procitnutí uvědomělosti české utlumovaly.

Ve škole vše chodilo starým řádem. Práce málo a snadna. Latina vezdejším chlebem byla jako léta předešlá; řečtina odpočívala skoro na dobro, mathematiky a dějepisu dotýkáno se jen leda bylo. Mezi spolužáky však dosti horlivě, pokud tomu nad míru nepříznivé poměry knihkupecké dovolovaly, pěstována četba polská. Chodily z rukou do rukou všelijaké knížky a knížečky, ale já jsem se jich přese všechen nedostatek lektury dlouho ni nedotýkal. Tak hluboce ve mně byla utkvěla vštípená již téměř v kolébce nenávisť ke všemu, co nebylo německého. Konečně však obzvláštní náhodou zlomen i ten železný kruh mé předpojatosti.

Pozoroval jsem někdy, že spolužáci ve škole významně druh na druha mrkají, tajně si do ucha cosi šeptají, pak úkradkem malounkou knížečku si podávají, jakmile však já nebo Hirnschall nebo židáček Bernstein k některému z nich se přiblížili, hned jako by do vrabců střelil, se rozcházejí a knížečku co nejpečlivěji v kapse uschovávají. Vida jednou, že důvěrný druh Solecki takovou knížečku v kapsu svou ukládá, neodolatelnou zvědavostí jsa puzen vyčíhal jsem za některý den dobu, kdy Soleckého nebylo doma, a dobře tuše, že knížečku mezi jeho knihami školními na jisto najdu, chutě jsem se dal do hledání. Knížečku šťastně najdu, a zasednuv za stolek, dám se do čtení. Přečtu stránku, přečtu dvě, ale čtenému jak nerozumím tak nerozumím. Ne že by mi buď jednotlivá slova nebo spojitosť jich byly neznámy bývaly, ale věc, věc, o kterou tu běželo, byla mi cizí na prosto. Byla to horoucí líceň křivdy, jež se stala národu polskému rozdělením starobylé jich říše, líceň útisků, jež snášeti bylo uhnětenému národu, a v dalším asi průběhu vyzvání, by Polska stará brannou rukou byla zas obnovena. Slovem, byla to jedna ze přečetných brožur, kterými emigrace polská hojně zásobovala čtenářstvo Polské jak v Kongresovce, tak v Haliči a na Poznaňsku. Když tak zahloubán nad knížečkou sedím, Solecki

tu z čista jasna stane přede mnou. Sotva že znamená, jakého to já zapověděného požívám ovoce, knížečku zlostně mi vytrhne a hrozivě: „To nie dla Szwabów pisano," zvolav knihu zamkl do svého kufříku.

„A co se tolik durdíš?" jal jsem jej chlácholiti, „vždyť já celému tomu povídání nerozumím za mák."

„Těžko rozuměti Švábovi, co hněte Poláka," trpce se usmál soudruh. „Chceš-li rozuměti, přečti si tuhle to."

Právě to podával mi knihu hrubou na tlustém papíře skoro popelavém tištěnou literou tolikéž hrubou a neúhlednou. Byly to dějiny království polského sepsané při samém počátku nynějšího století polským piaristou Františkem (tuším) Wagou. Solecki asi rozumoval, že mu se za knížečku tu pěkně poděkuji a ji nechám tak. Ale v tom se zmýlil. Vzal jsem milého Wagu a bedlivě se jal v něm čítati. Starý latinský Długosz, jejž jsem téměř od konce do konce byl prolouskal, v porozumívání nové četby mé mi byl ovšem nápomocen velice. Když jsem s Wagou byl hotov, v rajské naivnosti své jsem požádal Soleckého, aby mi půjčoval i těch knížeček na velínovém papíře tištěných v pěkné, žluté obálce. Solecki se potutelně usmál a místo jedné knížečky z kufříka, — (neboť na stolku jeho od té doby, co mne byl přistihl na mlsku, kromě knih školních nenechával ani lístku), — vyňal hned knížečky čtyři. Nebyly to však brožury Pařížské, nýbrž Josefa Ignacia Kraszewského román „Maleparta." Líbil mi se velice. Předsudek byl překonán a já znenáhla jsem začal poznávati též spisy polské. Přece však nemohu nedoložiti, že polských knih jak mezi spolužáky tak i ve velkém obecenstvě bylo dosti po skrovnu proti spoustě všelijakých těch knih německých, kterými vykazovati se mohl skoro každý Szwab a zvláště Szwab od péra.

V tu dobu, když jsme roku čtyřicátého prvního zase konali domácí slavnost svatojanskou prozpěvujíce písně české, zlá se nám udála v domě nehoda. Služka jednou záhy z rána, když jsme si ještě všichni hověli pod peřinami, náhle vrazí do dveří a všecka vyděšena volá: „Niema krowy w chlewie. Zkradziona!" Povyskakovali jsme kde kdo z postelí a do chléva. Kráva „Bačka" vskutku ta tam i s teletem. Rozběhlo se na všechny strany asi pět husarů, tatínkových to tovaryšů; chodili hodinu, chodili dvě i tři, ale po krávě nikde ani stopy. Minul den i druhý a po krávě poptávky všecky marny.

Tu jednou třetího nebo čtvrtého dne před samým polednem tatínek odkudsi z města přijde všecek udýchán a shání se po mně. Byltě mu poradil strážmistr Hampl neomylný prostředek, kterak by zloději naší krávy se přijíti mohlo na stopu.

„Zhurta Janušku!“ kázal mi, „vezmi Evangelia a vyhledej evangelium, co začíná slovy „na počátku bylo slovo.“ Tak! Teď vezmi tuhle ten klíč,“ — byl to klíč od chléva, z něhož byla nám ukradena kráva, — „vlož jej do knihy k té stránce, na které je „na počátku bylo slovo.“ — Dobrá. A ty, maminko, rozežži hromnici. — Ale čím klíč do knihy zavážeme?“ náhle se pozastavil tatínek, „Musí to býti buď povijan z dítěte nebo svěcená pentle,“ starostlivě dodal a tázavě pohlédl na matku.

„Snad,“ vece oslovená pozamyslivši se na chvilku, „abychom vzali pentli ze svíčky, kterou Katinka měla, když po prvé šla ke svatému přijímání.“

„Ano, ano!“ rychle přisvědčil otec. „To bude dobré. Tak! A teď, hochu,“ obrátil se zase ke mně, když klíč do knihy byl vevázán, „tváří se obrať ke slunci východu a klíč vezmi tak za ucho do obou prstů prostředníčků, jen co by ti kniha nevypadla z rukou, a pak evangelium „na počátku bylo slovo“ říkej hezky pobožně. Vždyť je snad umíš z paměti?“

„I umím, tatínku!“

Když pak vše podle předpisu bylo připraveno a upraveno, jal jsem se evangelium říkati, až jsem je přeříkal.

„Nu což?“ otázal se mne otec. „Ve kterou stranu klíč se otáčel?“

„V nižádnou, tatínku!“

„Není možná,“ podivil se otec.

„A ve kterou se měl točiti?“ zvídala matka. Neboť všecek výkon se dál, aniž jsme věděli proč a zač. Místo odpovědi otec mi kázal evangelium říkati ještě jednou a napomenul před tím co nejdůtklivěji, abych klíč v obou prostřednících držel co možná nejvolněji. Stalo se po slovu jeho, ale s výsledkem o nic lepším nežli po prvé.

„Myslím, že my naší Bačky vícekrát neuhlídáme,“ s resignací prohodil otec, když ani po říkání třetím klíč v prstech mých v nikterou se nehýbal stranu. Tu teprve jsme se dovtípili, že zaříkáním šlo o kravici.

Téhož dne k večeru po dlouhém čase k nám přišel strážmistr Hampl, jenž mě před rokem vyučoval šermu.

„Nu jak? Dopaden-li?“ hned od prahu volal.

„Ah, čerta starého,“ mrzutě odvětil otec.

„Toť se tedy stala nějaká chyba,“ mudroval Hampl.

„Jaká chyba?“ ještě mrzutěji můj otec. „Byla pentle svěcená, klíč založen ke slovům „na počátku bylo slovo;“ kluk můj snad také ještě nevinný; tak tedy v čem mohla býti chyba?“ — Hampl se zamyslil.

„A jak říkal Jánoš evangelium?“ po chvíli se tázal.

„Jak říkal?! rozumí se, že německý.“

„Aha,“ vítězoslavně Hampl na to. „Tu je chyba! Kde by svatý Jan rozuměl německy! Nerozumíť ani maďarsky. Psal své evangelium řecky a proto, má-li zaříkání se vydařiti, musí evangelium býti řecké.“

Mne chuďasa, kterýž jsem krátký tento hovor maďarsky vedený slyšel, obcházely mrákoty. Vědělť jsem, že otec mi uloží říkati evangelium po řecku, a já, jakkoliv už za tři semestry jsem donášel z jazyka řeckého známku eminentem, na řečtinu přece hrubě jsem ni dívati se neuměl. I nebyla obava má licha. Sotva že Hampl z domu paty vytáhl, ihned otec na mne, abych svatojanské evangelium říkal po řecku. Darmo jsem vykládal, že neumím, že po slovech studenta Eberharda z Řešova nikdo se tomu jazyku naučiti nemůže. Tatíček proti tomu namítal, že kdo chce všemu se může naučiti a sám sebe mi vystavoval za příklad.

„Přišel jsem do Prajska a neuměl jsem slova německy. Ale že jsem si dal záležeti, mluvil jsem za několik neděl jako z vody. A neměl jsem professorův a neměl jsem knih. A když jsem se dostal k husarům, ani slova jsem neuměl uhersky. A teď, kdo by na mně poznal, že nejsem Uher rodilý? A neměl jsem knih a neměl jsem professorů. Ty tady se učíš druhý rok řecky a netrefil bys říkati křatičké evangelium? – Dnes si je přeložíš a zítra je budeš říkati.“

Věda, že od projevené vůle otcovy není žádné appellace, jal jsem se přemýšleti, jak bych z léčky, v níž jsem tak nešťastně uvázl, co nejsnáze vyvázl. V tom mi připadlo na mysl, že jsem vloni rovnaje knihovnu v Bernhardinském klášteře v ruce měl též nový zákon v řeckém jazyku. Sotva tedy zvonek zacinkal na první mši svatou u otců Bernhardinů, chvátal jsem do kláštera, přímo zamířil do cely pátera Isidora a věrně a po pravdě jsem mu vylíčil, jak pilná mi potřeba řeckého textu nového zákona. Páter Isidor vyslechl mě laskavě a ochotně z knihovny žádané knihy mi propůjčil. Ani se nenasnídav chvátal jsem z kláštera přímo do školy. Z božího dopuštění, – byloť asi před měsíčnou zkouškou, – měli jsme toho dne i řečtinu. Já používaje dobré náhody přepisoval jsem si text svatojanského evangelia řeckého na kus papíru. Byl-li jsem přespříliš u věc svou zahloubán, či vzbudil jsem jinak pozornosť professora Martina Hory, nevím. Ale zkrátka dobře pojednou se staroušek ocítil u mne, – seděl jsem v lavici na kraji –, a knihu, z níž přepisuji, mi vezme. Očekával jsem hromobitíčko. A to, kdyby náhodou byla bývala hodina latinská, jistě by mne bylo neminulo. Ale jaké bylo mé podivení, když pan professor zevrubně na knihu se podívav přede všemi žáky mě pochválil, že vynahrazuji, čeho škola pro

skrovnosť času prý předmětu tak důležitému vykázaného, poříditi nemůže, studiem soukromým vynahraditi hledím a knihy řecké si zjednávám.

A skoro ještě lépe nežli ve škole pochodil jsem doma.

„Máš-li řecké evangelium?“ otec na mne.

„Mám,“ určitá odpověď.

„Nu tak tedy,“ krátké kommando. Rozežžata zase hromnice, já zase zasedl a zase říkal, jenom že tentokrát řečtinou, z níž by se asi nebožtík Démosthenés byl ukuckal. A žeť jsem asi jsa pln hrdosti a radosti z toho, jak šikovně jsem věc navlekl, trochu sebou pošíval a vrtěl, i klíč, na němž evangelium zavěšeno bylo, pošinul mi se od pravé ruky k levé, jakoby ukazoval, zloděj naší kravice že bral se s ní na sever, stranou k Narajovu.

„Myslil jsem si to hned,“ tatíček pln jsa dobré předtuchy prohodil zatáčeje kníry, „že tu krávu ukradl některý ten chlap na konci Siółky. Je to tam zloděj vedle zloděje.“

A sotva hrubě dořekl na div nás všech pod samými okny zabučela naše Bačka. Div ten divoucí arci se udál způsobem zcela přirozeným. Kravici, jakož tatíček dobře hádal, ukradl chalupník na konci Siółky, přechovával ji pět šest dní u sebe a pak pěkně hnal na trh do Narajova, městyse ne více dvou mil vzdáleného od Břežan. Na trhu ji však žid Moško, soused náš, jenž otce vozil, hned poznal jako starou známou, zloděje dal zatknouti a kravici přivedl. Přivedl ji ovšem bez telete, jež asi hned bylo podřezáno a dílem pojedeno dílem po kusech prodáno. Že však rod Bačkovský proto nevyhynul, o tom po šedesáti skoro létech dostatkem jsem se přesvědčil.

„Kdo by si byl pomyslil,“ rozumoval tatíček, „že ten řecký jazyk takovou má zázračnou moc a sílu! Slýchával jsem vždy, že není k ničemu. Ale že ty, Januši,“ obrátil se řečí ke mně, „tak málo nebo řekněme nic neumíš řecky, hodně na tebe mě mrzí. Že se mu nikdo nemůže naučiti, jsou hloupé řeči. Ty se mu naučiti musíš. Jak se jen sejdu s Hamplem, požádám ho, aby tě učil. Hanba dosti, že se tomu nenaučíš ve škole.“

Darmo byly všecky mé námitky, darmo prosby, darmo přímluvy matčiny. Otec, jakož si byl předsevzal, sjednal s Hamplem, bývalým studentem Varadínským, jenž chvastavě o sobě hlásal, že umí latinsky a řecky jako maďarsky a německy, že mě několik hodin do téhodne učiti bude řecky.

Loudavým krokem bral jsem se na hodinu první. Strážmistr Hampl bydlel na „generalce,“ prostranném to stavení skoro už za městem, pod jednou střechou s plukovníkem, a byl u něho

štolbou. Zastal jsem jej, an na dlouhém divaně se váleje odpočívá a z dýmky své vypouští pravé oblaky kouře.

„Jó napot, Jánoš! hogy vagy (dobrý den; jak se máš)?“ pozdravoval mě. „A což? Budeme-li se učiti řecky? – Eh! hlouposti! Nač je ta řečtina? Na nic. Natrápil jsem se s obludou jen dost. A co z toho mám? Nic. Kdybych neuměl trochu kobyly proháněti, neměl bych co žvýkati. Pravím ti, hochu, na koni jezditi, to je něco. Když tak člověk na koni jako vítr letí a švarná děvčata dechy v sobě tajice za člověkem pohlížejí, hé, to něco! – Víš co, Jánoši? Nechejme řečtiny řečtinou. Budu tě učiti na koni jezditi. – No co?“

Mně radostí se zaleskly oči. Hampl jako kapr vymrštil obhrublé tělo, přímo se mnou zamířil do stájí, na počestného starého bělouše vložiti a řemenem připevniti dal houni a hajdy v okol. Ačkoli jsem se na klisnu dosti hbitě vyhoupl, dosti zpříma na hřbetě jí zasedal, dosti pevně kolena svíral, dosti šikovně se chápal uzdy, což vše Hampl jako dobrý paedagog ochotně uznával, přece naučení svá dávaje tak řval, jakoby alespoň eskadronu husarů měl před sebou. Všecek spocen a sotva nohama vláčeje dovlekl jsem se z první řecké hodiny domů, hodiny druhé sotva se moha dočekati.

Tak jsem chodil do řecké hodiny po celé dva měsíce, až jednou, když jsem už i v sedle seděl pevně, jako bych s koněm v jedno byl srostlý, Hampl chtěje způsobiti rodičům mým překvapeníčko sám si dada statečného vraníka osedlati mě provedl koňmo celým městem a dlouhytánskou Siółkou tryskem okolo obydlí rodičův až k prvnímu milníku na silnici k Narajovu. Otec bystrého jsa zraku od kovárny nás zahlídl a mne ovšem i poznal. Zvěstoval událosť neslýchanou hned mamince, ta však o všechen svět divné zvěsti nechtěla dáti víry. Když tak o možnosti a nemožnosti toho, co se stalo, vespolek se oba přeli, já s Hamplem ne tryskem ale švarným klusem přirazíme ke kovárně, sesednuvše koníky přiskočivšímu držeti dáme husarovi a sami pod hostinský se béřeme krov otcovský.

„No co?“ hned od prahu hovořil Hampl. „Umí-li Jánoš řecky? Dobrý žák. Bůhtě ví. Na svého Vin-fene (starého čerta),“ tak jmenoval vraníka svého, „arci bych si ho vsaditi netroufal, ale Szép-leány (pěkná panna) nese jej jako panenku.“

Bylo radosti plný dům. Hamplovi vystrojena skvělá večeře.

Ale na zejtří pod večer v obydlí našem jak vzácný host se vyskytl a netušený tak nežádaný ba skoro nemilý. Sestoupil-li zajisté kdy s Olypské výše své professor Martin Hora pod nizounký krov prostého kováře, neznamenalo to nikdy moc po-

těšitelného. A co jej, duši dobrou, přimělo ku procházce z aristokratické Adamówky na plebejskou Siółku?

Dlouho tu toho tu onoho z denních klepů se napodotýkav konečně i o tom se vzmínil, že jízdecká produkce má včerejší s Hamplem v učitelském sboru zlou způsobila krev, tak že se i o to jednati bude, nemá-li mi se dostati pro pohoršení dané dvojky z mravného chování.

„Pane professore,“ zavdav si dobrého domácího piva otec můj s kuráží ne vždy při něm na skladě ležící vážně promluvil, „co z mého syna bude? Nejšťastněji-li vše dopadne, vojanský lékař, a lépe řečeno, lékař u pluku husarského. Suďte sám, bude-li mu třeba, by uměl jezditi čili nic. A kdy se tomu má učiti? Může-li nyní, proč by odkládal na dobu pozdější. Či zameškal-li co v učení?“ dodal a tázavě na professora pohlédal.

„Ne, ne! Lhal bych tvrdě tak,“ zněla odpověď. „No, jen když vím, co a jak. Však se o to zasadím, aby nebylo zle.“

Jakož pak vskutku asi se zasadil. Neboť když za několik dní byl konec roku a v ruském chrámu Páně opět veřejně čítány klassy, o mně prohlásil povýšeným hlasem Martin Hora: ex omnibus eminentem, a krajané šumaři plukovní spustili na kruchtě hlučnou intradu.

Jsem zase na konci jedné kapitoly a ty, milý čtenáři, marně v ní jsi hledal vzmínky o nějakém historickém výprasku.

Dlouho byl o to spor a je snad posud, končí-li se školní rok tím dnem, ve který se zpívá *Te Deum* čili předvečerem toho dne, kdy se zpívá *Veni sancte!* Já, mám-li souditi po výprasku, kterého mi se dostalo o prázdninách po roce tak slavně ukončeném, rozhodně se přidávám k těm, kdož hájí alternativy druhé.

XV.

Lesnatými svahy, úvaly
kozáci dva volně klusali.
Jeden stařík vráščitý a sivý,
seděl vzpřímen jako horská jedle,
druhý skloněn, mladík zádumčivý,
jako ve snách kolébal se v sedle.

Sv. Čech.

Na prázdniny roku čtyřicátého prvního těšil jsem se už kolik měsíců napřed. Ve hlavě mi se rojilo plánův alespoň půl tuctu na všelijaké tragédie. Jednak vypravování Długoszowa, a z těch obzvláště vypravování o třech mohutných Boleslavech polských, jednak rytířské romány Spieszovy a z těch obzvláště divoký *Wallrab von Schreckenhorn* a přeněžňounké *Zwölf schlafende*

Jungfrauen zdály mi se poskytovati výborných k nim látek. Zpravoval jsem se opatrně ve příčině té, jakkoli jsem nevěděl o jeho existenci, pořekadlem českým: „obé dobré, hus i prase.“ Vzorem mi vždy zůstávaly plody musy Kotzebueovy. Jeho *Bayarda, Giselu, Hraběte Beniowského* a jiné a jiné výtvary jeho dramatické, nyní dávno pohlcené vlnami zapomenutí, čítal jsem opět a opět uměje celé scény z nich nazpaměť. Ale ze všech těch mnohoslibných plánů, nevím, šťastnou-li či nešťastnou náhodou, nevyspěl ni jeden v plod. Neboť pluk náš toho roku ne jako léta jiná na „kontrakci,“ t. j. na celoroční cvičení vojanská kommandován byl kamsi v okolí Lvovské, nýbrž do Tyśmienice, městečka, nebo libo-li, města poblíže Stanislavova, a když tatíčkovi se nepodařilo jako jiná léta domoci se dovolené, v radě rodinné sneseno, že všecka rodinka na prázdniny s otcem se odebéřeme tam.

Tyśmienica ode Břežan vzdálena jest sotva více dvanácti mil. Nicméně divisi, kterou sprovázel otec můj, na vykonání toho marše po tehdejším, poněkud loudavém řádu pochodním, vyměřeno úplných pět dní. Proto jest ustanoveno, že já s tatíčkem vykonám první tři stanice sám, a matka se sestrou že za náma přijedou do stanice předposlední, nad Nižíňovem, bychom pak společně slavili vjezd svůj do Tyśmienice. A jakož usneseno, stalo se.

Za překrásného dne srpnového divise Břežanská ne sice zorním jitrem ale tak asi o sedmé hodině ranní vyrazila na východ, směrem k Podhajcům. Otec s polní kovárnou však asi o dvě hodiny se odebral později. Z toho viděti, že tenkráte disciplina vojenská nebyla až tak neslýchaně přísna. Tudíž i jeden ze čtyř koníků přípřežných na dopravu polní kovárny vojanskou huní pokryt, po pravidle opásán řemenem, opatřen uzdou, a já na něm jsem vykonal na nevýslovnou radosť svou první delší pochod rejtharský. Všecek spocen a utrmácen a nohou pod sebou sotva cítě o polednách jsem se v Podhajcích smekl se svého koníka. Byl bych si rád někam pod strom ulehl a trochu posílil odpočinkem; ale zlá náhoda mi ho nepopřála. Sotva že bylo po chudobném obídku všelijak upraveném, jak se právě na marši upravuje hostem nezvaným, byl jsem kommandován do kovárny a tahal tam skoro do sedmé hodiny večerní měchy. Neboť z vojanských koní hned na prvním pochodu drahně jich poztrácelo podkovy a do příštího dne ovšem zase stůj co stůj kopyta musela býti opatřena podkovami novými. Kde tedy jaká ruka řemesla umělá k dílu se měla a na tahání měchů zbývaly jediné študentské ruce mé.

Okolo šesté hodiny, když jsem unaveností téměř už nevěděl kudy kam, z čista jasna se tu ocítil u mne nastávající syntaxista Timofej Mandybur. Hledal mne zvěděv o příchodu hu-

sarův už asi půl hodiny, až mě šťastně našel. Přívětivě jsme se pozdravili a přibylec znamenaje, že melu z posledního, neváhal hodnou chvíli měchy tahati za mne. Když tak byl v nejlepší práci, šel tudy cestou otec jeho, muž to, ačkoli krejčí, údů statečných a postavy po vojansku vzpřímené.

„A do licha, Timofeju!“ zasmál se vcházeje do kovárny. „Ty-li se dal na kovářství? — Ba však věru nedbal bych. Čerta do těch studií!“

„Mi ember az? (Co je to zač?)“ maně se otázal a více jako sám sebe tatíček přicházeje z venku.

„Katona-szabó vóltam, uram (Býval jsem vojanským krejčím),“ po vojansku zpříma se ozval otec Timofejkův. „A nyní trochu píchám pro šosáky-měšťáky,“ hovořil dále po maďarsku, jakoby věděl, že si rázem dobude náležité váženosti u tatíčka mého, spustí-li na něj řečí plukovní. Za některou chvíli oba mužové náležitě se seznámili, kratinké hovory mezi sebou vedouce a přerývané, poněvadž přes tu chvíli otci mému vybíhati bylo před kovárnu se žhavou podkovou. Nemohouce na místě ukojiti touhy, by zvěděli navzájem osudy své, umluvili se, že po hodině osmé se sejdou v hospodě na náměstí.

Hodnou chvíli před dobou umluvenou seděl jsem už s tatíčkem za stolem nakládaje jako mlatec a těše se, že Timofej asi přijde s otcem a že i my dva vzájemně si povíme, co by nás těšilo. Ale jak udeřila osmá, Timofejův otec byl tu, jen že bez Timofejka. Nezbývalo mi tedy, než abych tu seděl sám a naslouchal mravným způsobem starořeckým hovory starších. Bylo jich až až! Co tu s obojí strany navypravováno, a jakož u starých vojáků skoro samo sebou se rozumí, nabájeno o všelikých příhodách a nehodách, pochodech a garnisonách, ač mě tehdáž zajímalo velice, dávno jsem vypustil z paměti; ale některé poznámky, jako nahodilé, hluboce mi v ní utkvěly, poněvadž jsem je z archivu duševního za živobytí vytahoval bezpočtukráte.

„A což?“ tázal se otec můj otce Timofejova, „jste-li rodem Maďar, že tak pěkně mluvíte maďarsky?“

„Uchovej!“ odvětil otázaný. „Narodil jsem se tady, v Podhajcích.“ —

„Toť tedy jste sloužil u husarů?“ zvídal otec dále.

„Ni hodinu,“ byla odpověď. „Byl jsem u hulánův. Ale což? Tu člověk za své skoro třicítileté služby přijde posádkou do Welsa, tam co člověk to Němec; naučí se tedy německy. Tu zase do Rába a Debrecína, tam co člověk to Maďar; našinec se naučí maďarsky. Tu zase do Verony nebo Cremony, člověk se naučí taliánsky. Proto že tak, jako mnohé to Němčisko u nás, aby tu dřepělo padesáte let a přece neumělo ani hubou klápnouti

po polsku, to člověku by bylo hanba. Platno nic! Jím-li chléb německý, zpívám německy, a jím-li maďarský, maďarsky, a kdybych přišel mezi pouhé cigány a ti mě živili, zpívati budu po cigánsku."

„To dobře tak," pochvaloval otec. „Ale to když umíte německy, doma se ženou a dětmi mluvíte německy?"

„A nač bych já to dělal?" zněla odpověď. „Pokud byl Timofejek doma, mluvil jsem do něho německy. Chtěl jsem jej dáti do Břežan na krejčovinu. Krejčí musí do světa. Musí tam na západ, proto že u nás přece tak z gruntu krejčovině se nenaučí. Ale když byl Timofejek z domu, — ostatkem mám jen holky, — mluvíme doma zase jen polsky. Nu, ona to po pravdě řečeno ani není tak pravá polština; my tomu říkáme rusky, ale s Poláky se domluvíme. A já, já dovedu i polsky mluviti. Byl jsem pět let ve Wadowicích. Hej! jak se tam mluví polsky! Krásno poslechnouti." I zakrucoval si kníry své se zálibou nemalou.

„Ale když člověk umí řeč pěknější, proč by nemluvil pěknější?" namítal tatíček můj. „Já se ženou a dětmi nemluvím jinak nežli německy," přidal ne bez jakési chlouby.

„Inu," nabíraje čelo v odvět dal krejčí, „viděti, že jste Němec rodilý. Každá liška svůj ohon chválí.

„No," ne bez váhání jakéhos, ale prostoduše odvětil otec. „Já takto že bych Němcem byl rodilým, nejsem. Jsem Čech; od Pardubic."

„Pardubice! Pardubice!" prudce volal krejčí. „Tam Němci, pouzí Němci. Také jsem tam ležel tři léta. Jen ten sprostý čeledín tam mluví jakousi hatmatilkou, „popsutou" (pokaženou) to polštinou. Češi jsou všichni Němci. V Čechách člověk s němčinou se dokonale obejde všude."

A na tom zůstalo. Hovor se obrátil ve stranu jinou. Já dumaje v koutku o věci jsem přemýšlel. V nitru mi se cosi ozývalo, že ta čeština přece jen jest něco jiného nežli pouhá popsutá polština. Vynořovaly mi se v mysli podoby milé tety Bohdanecké, paní Háringové Slavkovské, strýce Ignáce a malé Kačenky Duškové a konec konců byl, že ta čeština přece jen není tak sprostá hatmatilka, že přece jest více nežli popsutou polštinou.

Dlouho do noci staří dva vojáci všelicos ještě si vypravovali, ale já schouliv se do koutku na lavici usnul jsem snem spravedlivých. Jak jsem na kvartýr se dobrkal, už nevím. Druhého dne však zdráv a čerstev, jakoby lopotu předešlého dne vůbec ani bylo nebývalo, zase na přípřežném koníku jsem s divisí husarskou po rejtharsku se bral ke stanici druhé, k Monasterzyskům.

Den byl událostmi nějak vzácnějšími dosti chud.

Zvláštní kratochvíli mi však způsoboval pobyt na hospodě. Měl ji v držení bývalý strážmistr pluku našeho jmenem Píseker. Ačkoli vědou etymologickou od té doby se ni dosti málo nezanáším, co jsem před léty asi dvacíti na základě zprávy meteorologické, zvěstující počasí krásné, vydav se na procházku předůkladně zmokl, ba na kůži promokl, přece troufám si tvrditi, že hlasy označující milého Písekera za žida původně českého a ve třetím nebo čtvrtém koleně uherského nebyly asi lichy. Než tomu si buď jakkoli; pravdou pravdoucí zůstane, že jeho hostinec byl zařízen dosti pěkně. Kulečník uprostřed prostranného sálu postavený málo mě zajímal. Jídlo mi šlo ovšem pod vous znamenitě; nefalšovaná voda chutnala mi jen což; ale Píseker měl postaráno i o požitky duševní. „Allgemeine Augsburger Zeitung" ležící na jednom stole nevábila mne hrubě k sobě, za to však dvě pitvorné figurky, z nichž jedna umístěna byla u samých dveří jídelny a druhá u prostředního ze tří oken, způsobovaly mi vyražení neobyčejné. Onano představovala mužíka břichatého v allongeové paruce se třírohým pod paždí kloboukem, ve hnědém fráčku, těsných kalhotách, bílých punčochách a ve střevících ohromnou mašlí ozdobených, a pod ním klassický nápis:

»Was glotzst du mich so starren Auges an?
Am Fenster dorten steht ein andrer Mann.

Rozumí se samo sebou, že dušinka tak zvědavá jako má nelenovala ihned vyhledati mužíka u okna. Nalezen byl snadno. Podobal se mužíkovi u dveří jako vejce vejci. Ale co hlásalo dvojverší pod obrázkem?

Der Esel dorten an der Thür
Schickt alle Narren her zu mir.

Zamrzel jsem se nemálo vida se takto prohlášena za blázna, přece však překonav první nevrlosť několikráte jsem popoběhl od figurky údveřní k figurce náokenní a srdečně drastickému vtipu jsem se zasmál.

Práce toho dne v kovárně bylo tak málo, že služeb mých se v ní nedožadováno. Těkal jsem tedy celé odpolední po pěkném okolí. Bylo právě o žních. Na polích plno ruchu, plno zpěvu. S obzvláštní zálibou díval jsem se kolik hodin na to, jak na ohromném lánu, zjevně to poli panském, snopy skládali v umělé stohy, kteréž pod rukama robotních sedláků jako by ze země vyrůstaly. Když pak slunce se už ponachylovalo k západu, směrem ku městečku tu se berou odkudsi dvě postavy mužské. Jedna břichatá jako bečka, čepici co chvíli smekaje červeným šátkem s plešaté hlavy a zarudlého obličeje si utírala pot, druhá tenká jako tyč a vyschlá jako treska zapiatý kabát zelený vždy

ještě si přidržoval u vyhrnutého límce ke tváři, aby, možná-li, naň nezaválo ni větérku. Břicháč ustavičně mluvil a mluvil tak hlasitě, že ho slyšeti bylo na dobrých padesáte kroků. Soudruh jeho jen čas ob čas přikyvoval hlavou a slyšeti ho ani zřetelně nebylo, když už se oba mužové brali mimo mne. Mluvili na div můj divoucí vespolek česky. Porozhlédnuvše se poněkud ve směsici pracujících na poli lidí a uhlídavše vousatého mužíka přioděného krátkým kabátcem hnědým, jenž přepásán byl širokým řemenem, chutě zamířili k němu, a když se ocítili asi na dvacet krokův od něho, břicháč prapodivnou hatmatilkou zpolou českou zpolou polskou naň hlasem právě tuřím zařval:

„No což, pánie ekonome, dnieskaj czwartek; beňdě bulka?“

„A ja nie piekarz, aby u mnie bulki były,“ žertuje přibylcům naproti jda odvětil ekonom schválně nechtěje rozuměti české bulce a pomýšleje na bulku polskou, jež znamená naši housku. —

„Tož ‚tedy,“ směje se hlasitě, poněvadž ekonomův vtip asi ne poprve slyšel, otázal se břicháč dále: „Beňdě dvaděšťa šest?“

„Dać ci, Szwabie przeklęty, dwadzieścia pięć,“ dále rozpřádal řeč ekonom a nahajkou svou (karabáčem), tím neumírajícím odznakem ekonomovské důstojnosti, rázně několikráte šlehl do větru.

„No, no!“ zase břicháč, vzav ekonoma pod paží, žertoval dále. „To bych já nevytřímal (nevydržel). Jsem člověk slabý.“ Zašli dále do polí a já maje sobě přísně rozkázáno, abych před slunce západem byl doma, volně jsem se ubíral ku městečku zpět.

Zastal jsem tatíčka, an s fourírem Blažkou hraje ve vrchcáby. Hráli leda by si ukracovali chvíle. Nevadilo jim tedy pranic, když jsem se jal vypravovati, co jsem viděl a slyšel na panském poli. Jakmile jsem se vzmínil o bulce chtěje zvěděti, co tou bulkou břicháč mínil, Blažkovi se oči zajiskřily jako kocourovi, když skočí po myši, a hned se jal dotazovati, kdo to byl ten břicháč a kde ta umlouvaná bulka se měla hráti. Na to já ovšem odpovědi jsem nevěděl. Ale Píseker hostinský podle popisu mého hned uhodl, břicháč že asi byl panský sládek a hubený průvodce jeho mlynář nad *Zlatou lipou*, a bulku že hrávají v pivováře.

„Pojďme tam,“ vybízel fourír otce, nedokončiv ani hry rozehrané ve vrchcáby.

Šli jsme tedy. Kus za městem pivovár byl s prostrannou zahradou. Na verandě několik hostí popíjelo dobrého piva břicháčkova. On sám už s vyzáblým mlynářem, po bradu upiatým v kabátě, seděl svlečen skoro do košile u malého stolku a jakýmis ohromnými kartami mlátili oba o stůl až se to jako rány od plácaček na mouchy rozléhalo široko daleko. Co chvíli tu hřmotný

hlas sládkův, tu sípavě pronikavý mlynářův vtělující se ve slova *denáry! špády! baštony! kopí!* bylo slyšeti a zase chvíli po chvilce *desítička! šestka,* načež buď hlasitý smích sládkův nebo chraplavě kašlavý smích mlynářův se ozýval verandou. Fourír Blažka nedozíravý, že sotva na pět krokův od sebe koho poznával, jda po sluchu hned se přichomýtnul ke hráčům a maloulinkou chvilku se udržev přikývákem, aneb abych po Pražsku mluvil *kibitzem,* přisládlým hlasem, když právě dohrána jedna *sekaná,* se ozval:

„Meine Herrn! in zweien ist's fad. Ich sei, gewähret mir die Bitte, in eurem Bund der dritte.“

Nabídnutí nenadálého hostě nehrubě jaksi oběma hráčům našim přicházelo vděk. Obhrublý sládek směřiv si příchozího od hlavy do paty, nic nedávaje na klassický citát jeho ze Schillera, svraštiv čelo odvětil zpolou německy zpolou česky:

„Jo, wissens, tos is bulka und to Němec . . . vědí . . . . Němec nicht hat . . . Nu vědí Němec čerta tomu rozumí.“

„I dyť já jsem taky Čech,“ usmívaje se sladce na to Blažka.

„Jó?“ radostně zvolal břicháč. „Když jsou taky Čech a ten ekonom chlap nás nechal dnes na holičkách, to jen přisednou. Však to bez toho jen tak kope. Co platno? Bulku dovede jen Čech hráti dobře a pravě.“

„Ó kleté plémě Takéčechů! Co ty jsi na světě se natropilo neplechy!“ nejednou jsem pomyslil uved si na paměť za let dospělých nevinnou tuto na pohled scénu . . . .

Příštího dne už velmi záhy zrána hnula se divise naše na marš k Nížiňovu. Neboť i mužstvo i koňstvo strádalo náramně den po dni víc a více se rozmáhajícím vedrem. Přes to již o hodině osmé, když ke stanici u Nížiňova nebylo více jedné míle, úpal byl nesnesitelný, koně, ač jen krokem se brali dále, potili se, až z nich teklo, tu a tam husar v sedle zavrávoral a z něho se vysmekl, psi běhající jindy vesele štěkajíce okolo vozů bagažních jazyky vyplazovali a rychle oddychujíce loudavě se plížili mezi kolesy vyhledávajíce chránícího poněkud stínu.

Uondáni do úpadu dorazili jsme konečně někdy po deváté hodině do vesnice naproti Nížiňovu na levém břehu Dněstra ležící, jejíž jméno mi se vykouřilo z paměti. Rozcouraná, rozházená jako téměř všecky vesnice Haličské po náramném prostranstvu rozkládá se na úpatí vysočiny dosti srázně se nížící k mohutné řece Dněstru. Nám kvartýr byl vykázán hned na kraji vesnice. Domek hospodáře našeho byl téměř pust. Obýval v něm s babkou jakousi, jež nám kuchtila oběd, sám jeden. Za řeči jsem zvěděl, že mu před rokem se provdala dcera, přede dvěma že mu zemřel syn, před několika žena. Mrzutý staroušek, vysoký, kostnatý, ustavičně semo tamo beze zvláštního zaměstnání

jakého popocházeje huboval mluvě sám k sobě. Přece však provozoval, jen že ovšem s horlivostí nijak okázalou, řemeslo. Vyráběl křemeny. Za obydlím svým měl vystavěnu kůlnu jakous a v jednom koutě jejím kamení podoby vejčité celou hromadu, co by dobře se vešlo na pět na šest for polských, to jest nepříliš velikých. Dlouhou chvílí nevěda, co bych a kam bych, přehrabovati jsem se jal ve hromadě toho kamení.

„Ej, paňátko!“ mrzutý mě po chvíli přicházeje do dílny své okřikl dědoušek vida mé dílo. „Nechejte toho kamení na pokoji; však Vám nepřekáží.“

„A nač to tady přechováváte?“ osmělil jsem se ho tázati.

„Hm!“ zněla odpověď, „však za roček, za dva, až začnete fajkę palić (kouřiti), zvíte, že pán Bůh nestvořil křemene pro nic za nic.“ –

Byl jsem po té odpovědi tak chytrý jako před ní a dosti hloupě jsem se nepromlouvaje ani slova zadíval na starouška. Konečně jsem se vzmohl na otázku:

„A kde máte kladiva, jimiž rozrážíte kámen tak tvrdý?“

Stařec se usmál. Vzal jeden z těch vejčitých kamenů do ruky, popošel s ním do druhého kouta dílny, kde ve špalíku nevelkém kovadlinka proti kovadlině otcově miniaturní zapuštěna byla, popadl kladívko tolikéž proti perlíkům otcovým nimravé, ťal jednou, dvakráte a z vejčitého kamene odlupovaly se ráz na ráz plátky o málo co hrubší, nežli slupky ze syrových brambor, až celý kámen ve dvacet, třicet plástí rozeštípán tu ležel před ním. Ve mně až dech se tajil podivem. Starucha vítězoslavným na mne pohlížel okem.

„Nu a z těch plátků teď už snadno se udělá křemen buď kuřákovi k užitku nebo do pušky vojenské.“

I vzal kladivečko spíše dětské hračce podobné nežli řemeslnickému nástroji, kotouček to zvící bývalých dvougrošáků, jen že o něco tlustší, do něhož rukověť zapuštěna byla nic delší než obyčejná měchačka kuchynská, položil plásť křemenovou na kovadlinu, ťuknul šest- sedmkrát zlehka na kámen a za několik okamžiků na div můj divoucí křemen, jak ho tehdáž kuřáci užívali na zapalování hubky přede mnou tu ležel hotov. Ne bez hrdosti jakési stařec drže jej proti světlu mi jej ukazoval.

Ledakdy ledakterou z nimravých událostí života svého jsem už přirovnal k událostem světodějinným; aby mi však bylo kdy na mysl připadlo praeparaci křesavých kamenů přirovnati k osudům české deklarace, věru mi nepřipadlo na mysl nikdy.

Staruchovi za náramného vedra člověku až dechu ujímajícího ani v té vzdušné kůlně nebylo do práce. Ukázav, seč je mistrovství jeho, bral se z kůlny ven a já v zápětí za ním. Pod širým

nebem paprsky sluneční jako žhavé šípy nám padaly na hlavy. Ale rozhled od kůlny, na svahu dosti strmém stojící, ke straně polední byl až okouzlující. Dole asi ve vzdálí půl hodinky cesty klikatý Dněstr dlouhým pasem valil modravé vlny své, za ním po pravém břehu jeho širošírá se rozkládala planina do nedozírna daleka a na kraji obzoru jižního jak ohromný násep vypínala se v modravé dáli temena nebetyčných Karpat. Ve vzduchu průzračném onde městečka a vísky bylo znamenati, pěkně jinde od lučin se odnášely háje a lesy, jinde zase široké plochy třpytných rybníků, — slovem byl to pohled rozkošný. Starého křemenáře však málo jaksi vábil utěšený rozhled. Zasloniv si levou dlaní oči hodnou chvíli se díval ve stranu jihovýchodní, na jejíž okraji v dáli ovšem skoro neviditelné tolikéž cosi černé stěně podobného bylo znamenati. Po některé chvilce pozatřás hlavou stoupal k obydlí svému mumlaje pro sebe: „To bude v noci Boží dopuštění.“

Úpal vždy se stával nesnesitelnějším. Celého půldne nekonečnou nudou jsa užírán strávil jsem na skrovninké zahrádce pod košatou hruší a nemaje co čísti semo tamo po sprahlé jsem se povaloval trávě. Ani když zapadla žhavá slunce koule na obzoru krvavě zbarveném a charé stíny se rozhostily po zemi, dusivé vedro nijak neustupovalo; však ono černé mračno, jež o polednách mi se na jihovýchodním nebesklonu podobalo vzdálené černé zdi, bylo již dostoupilo značné výše a čas po čase hluboce v něm zahučelo. Seděl jsem s otcem klidně ze své dýmečky kouřícím před chalupou na lavici. Nikde kolkol nebylo ni hlásku slyšeti. Všude vše jako by olověná tíha každému tvoru na prsou ležela, němo, ticho. Tu pojednou dosti prudký sice vánek ale po nesnesitelném vedru denním osvěžující na okamžik zašelestí listím. Volný oddech. Než sotva že přeběhl kus krajiny, vichr se rozkřídlí tak prudký, že div člověka s lavice nesmete. Vzduch pojednou pln prachu. Jednotlivé listy parnými dny spražené před časem na stromech unášejí se divými kotouči a tma rázem nižádnému oku neproniknutelná zahalí široko daleko všechno kolkolem. A než by deset napočítal, takovou zuřivostí hučí vichřice, že před domkem dělej co dělej déle pobyti nelze. Než ve světničce, do níž jsme se uchýlili, pobyt o nic libější. Plamének čadivé lojovky osvětlující skrovný příbytek nejistě kmital semo-tamo, komínem v jednom koutě nad krbem se vypínajícím skučela meluzina, každým okamžikem blíže se valící bouře ohlašovala se hromy vždy mocnějšími a mocnějšími, až úzko poslouchati. Za několik minut liják se spustil, ale ne jako by cedil, nýbrž jako by z konve lil. Na malé okénko naší jizby, kdykoli vichřice zavála prudčeji, déšť šlehal, až malé tabulky v něm drnčely. Při

tom plápolající blesk lojovku naši každou chvilku přezařoval fialovým světlem, hrom hučel bez ustání, až uši zaléhaly. Když pak asi hodinu burácení to neochabujíc trvalo a já k rozkazu otcovu se uložil na slaměné lože své huní si ucpávaje uši, bych neslyšel zuření vichru a hromu, a oči přimhuřoval, bych neviděl plápolajících blesků, pojednou udeří rána, po níž chalupa od země do krovu se zachvěla, načež komín přehlušující rachotem svým zuřící hromy, se sesul na otevřený krb rumem zasypávaje půl světnice. Vyskočil jsem z ubohého lože svého rovnýma nohama, nevěda, co si mám počíti. Opět za chvíli hrozně zahučela vichřice, nad hlavama našima děsný praskot jak od kácejících se břeven a než-li jsme se dobře vzpamatovali, co se děje, voda přívalem už se proudila děrou, kde někdy komín stál, do té naší lepenky. Sláma pelíšku mého pojednou plovala prosákla jsouc vodou, jež dosti hlučně odtékala ze světnice do předsíně a odtamtud asi kopcem dolů ke Dněstru.

Kam se to obrátiti v této psotě? Tatíček oblečen, jak byl, schloulil se do jednoho kouta jizby na truhlici, v níž vozil podkovy, já zaobalen do houně, jíž jsme se v noci na slámě své přikrývali, do kouta druhého na kufřík, v němž bylo trochu prádla našeho a něco též oděvu. Kolena maje pod samu bradu vztažena unaveností konečně, když bouře poněkud ochabovala, jsem usnul a přespal ohyzdnou noc do bílého rána. Tatíček chudák nezamhouřil ni oka.

Když pán Bůh den dal, - a to bylo hodně pozdě, neboť nebesa od konce do konce zaklopena byla těžkými deštivými mračny, z nichž posud jen jen se lilo, – ostávali jsme v jednom blátě. Jíl zajisté, kterým podlaha světničky naší vymazána byla, deštěm byl prosákl na píď. Mrazivý vzduch províval sbořeným komínem. V domku vše ještě ticho jako v hrobě.

„No, hochu!“ dí tatíček ke mně, „byla to noc! Vždycky jsem se divívával, proč Němci proklínajíce koho praví: „Dass dich das polische Donnerwetter!“ Teď se už nedivím. Psu bych toho nepřál. — Je-li ti zima, hochu? Nu, věřím. Mně také. Posnídáme. Neboť náš gazda tak hned nebude vzhůru. To je spaníčko! Ten zaspí soudný den.“

To pravě popošel ke kufříku, v němž bylo naše prádlo, otevřel jej a vyndal lahvici dobře slamou opletenou, vyndal i kus komisárka, ukrojil příručním nožíkem svým krajíc sobě, mně krajíc, zavdal si samožitné kořalinky, mně jí pokapal komisárek, a byli jsme posilněni.

Pluk náš vykonav tři pochody za sebou čtvrtého dne v té vesnici nad Nížiňovem měl odpočinek. Byl to však odpočinek škaredý. Venku stále nepohoda. Déšť droboulinký ale hustý

bez ustání se řinul s nebe, vítr skučel všemi skulinami, nebesa, jak daleko oko sahalo, zaklopena hustými mračny střelhbitě se snujícími po nízkém nebesklonu. Nemoha pro ten prožluklý promoklý jíl na podlaze ani světnicí se procházeti uchýlil jsem se do kůlny mistra křemenáře, ale ani tam mi nebylo pobytu dlouhého. Neboť jednak sychravá zima brzy mi začala lomcovati údy, jednak rozhled po krajině, včera tak utěšený, dnes na několik set kroků vůkol byl omezen a i ten skrovný prostor divadlo skýtal děsné. Z okolních chalup málo která měla střechu celu, z domku našeho střecha smetena byla dočista. Komínky na chalupách, ač měly-li je původně, byly buď v trosky položeny nebo zcela zbořeny. Stromů starých tu pokáceno leželo, kam oko zřelo, ze stromů mladých pouráženy byly větve a haluze. I ta stará hrušeň, jež líbezným stínem svým mne byla uchraňovala od úpalu slunečního v den předešlý, i ta povalena tu ležela, až mi se svíralo srdce. Vrátil jsem se zase do světničky nám za kvartýr vykázané a zastal v ní starého křemenáře.

„Nuž a jak? Dobře-li se paňátko vyspalo?“ tázal se mne.

„Nehrubě,“ odpověděl jsem.

„Není divu,“ starucha zase na to. „Radil jsem upřímně panu otci pod večer, co dělati. Ale Švábi vždy s lepším rozumem,“ smál se. „Když člověk pět, šest kvatyrek, — (asi bývalých půlžejdlíků), — wódki vypije, ať si tam hrom burácí, ať lije déšť, ať ohnivé šípy padají, to by byl ďas v tom, aby to vše člověk pořádný neprospal. Ale Švábi vždy s lepším rozumem,“ zachechtal se opět a uchýlil se do světničky své o stupének vyšší, nežli byla naše.

Smutným okem u okénka schoulen vyhlížel jsem tatíčka, až by se vrátil od rapportu. Konečně po dlouhé, dlouhé chvíli podobající se nekonečnosti byl tu.

„Chudák maminka,“ vstupuje do dveří mě oslovil. „Dnes bude míti špatnou cestu. To je věru psí čas. Mám tam trochu kování; pojď měchů tahat. Co tu?“

Nikdy snad tak rád jsem neuposlechl vyzvání, abych šel měchů tahat jako tentokráte. Sálající z výhně teplo mile působilo na skřehlé mé údy.

„Tady přece,“ jal se otec rozumovati, když jsme na oběd se byli vrátili do promoklé jizby své u mistra křemenáře, „tady přece chudák maminka s Katinkou nemohou noclehovati. Půjdeme na hospodu.“

Stalo se tak. Husaři odvlekli zavazadla do židovské krčmy, špinavé a smrduté — ale suché, a já, že déšť neustával tu drobněji tu hustěji padati, celé boží odpolední trávě sám jeden v šenkovně dlouhou chvilí jsem se div neokousal.

O šesté hodině odpolední tak už se sešeřilo, jakoby ne srpen měsíc byl, ale pozdní říjen. Otec navrátiv se z práce kouře z dymečky své nepohnutě stál u okna skýtajícího rozhled na silnici, odkud měla přijeti maminka se sestrou. Ale vyhlédal darmo. Minula hodina i dvě a túžebně očekávaného vozu nijak nebylo spatřovati.

„Cesta jest ovšem špatna,“ mluvil otec jako sám k sobě; „ale za tolik hodin by tu přec už mohly býti. Což, abychom jim vyjeli naproti?“ obrátil se ke mně.

„Jeďme,“ zvolal jsem radostně.

Otec poodešel a za půl hodiny stanuli dva švarní koníci husarští před hospodou a než by deset napočítal, tatíček na civilní svůj oblek přehozený maje vojanský plášť seděl na jednom a já maje přehozený na sobě onen starobylý plášť, jímž mě byli vyzbrojili na marš ze Slavkova do Břežan, na koníku druhém.

Klusem dali jsme se po silnici k Monasterzyskům nikterý nešpetaje ni slovka. Čím dále jsme pronikali na pláň, tím volněji nám bylo jeti, neboť déšť crkotem zase padající způsoboval tmu skoro neproniknutelnou. Vjeli jsme konečně do lesa. Tma možná-li ještě černější. V ohbí silnice pojednou nás zarazilo intensivné světlo pochodící patrně od plamene plápolajícího zpod nějakého stanu. –

„Stůj,“ přitlumeným sic ale dosti určitým a pronikavým hlasem otec na mne, a sám popojel krokem něco dále.

„Za mnou hochu!“ volal po chvilce. A když jsem zase stanul u něho, hlasem skoro trochu pohrdavým pravil: „Jsou to jen cigáni.“

Když pak jsme přirazili na blízko plápolajícího ohně, jako sršně z hnízda vyplašené vyrojilo se na nás hejno dětí ciganských, výrostků, žen a bab úpěnlivě prosících za dárek. Ale tatíček vzav koníka na ostruhy za svitu plápolajícího ze stanu ohně klusem uháněl silnicí dále a já za ním. Když pak nás opět čirá obklopovala tma a prosti jsme byli dotěravé chasy žebravé, otec zase promluvil:

„Dobře, že jsme jim jeli naproti. Kdyby se tak na ně vyřítila ta holota, maminka, jaká je, a Katynka úzkostí by umřely.“

A ještě hodnou chvíli čirou tmou dále se berouce nejprve mdlé, pak vždy zřetelnější hlasy „vió, vió“ zaslechneme.

„Teď stůjme!“ velel otec. „To nejspíš oni. Ale jak se jim dáti poznati, aby ten tchoř Moško nedělal zbytečného povyku?“ přemýšlel otec. Konečně po chvilce, když nebylo pochybnosti, že naši jsou na blízku, vytáhl z kapsy křesadlo, a co mohl, jal se křesati. Než nastojte! Moško sotva že zahlédl příšerně sršící jiskry, trhl opratí a hlasem polotajeným ale našeho sluchu přece se do-

nášejícím na koníky své zvolal „pr!“ Dusot osmi kopýtek okamžitě ustál a němé ticho na několik okamžiků se rozhostilo kolkolem.

Otec popouštěje netrpělivosti své uzdu rychle popojel vpřed a „jsi-li to pak ty, proklatý židáku,“ se rozkřikl.

„Waj geschrien,“ ustrašený Moško zvolav seskočil s vozu chtěje Bůh ví kam se dáti na útěk, ale zaplet se nohou v postranek jak dlouhý tak široký žbluňkl do bláta, až to stříkalo kolem.

„Pro pána Boha, muži!“ polou uděšeně polou radostně zvolala matka, — bylať zajisté poznala otce po hlase, — „kde se tu béřeš?“

„Fi!“ uplíval židovský vozka vzpamatovav se trochu, „möcht' jech nischt hundert ráneš (zlatých) nehmen för den Schreck, was hat mer gemacht puryc (pán).“

„Jen dál, jen dál,“ velel otec, když si Moško jak moha bláto byl otřepal s kaftanu, a já přilnuv k vozu maminku letem jsem políbil.

„Co Kačenka?“ jen jsem se rychle ještě otázal nevida jí a neslyše jejího hlasu.

„Spí, chudák, jako zabita unaveností,“ odvětila matka.

A v té už i kára židova brala se blativou silnicí dále. Minuvše šťastně peleš ciganskou kdysi pozdě po desáté hodině promokli na kosť dorazili jsme na svou štaci. Sestra, jak byla ustrojena, položena na stlaní, já rychle se převlek vedle ní se uložil a nežli by napočítal deset, spal jsem už snem spravedlivých.

Byl už dávno den, den ne sice bílý ale jako předešlý den pošmourný, deštivý, a jistě bych byl houdl spavou písničku svou ještě kolik hodin, kdyby sestřička dávno se upravivši mne byla nechala na pokoji. Matka šukala po židovské kuchyni chystajíc klòudné snídaní, jehož jsem já už na kolikátý den pohřešoval. Konečně bylo hotovo. Líbezná vůně kávová šemrala mi svůdně okolo nosu, mls mě tahal za jazyk, jako bych ne čtrnáctiletým jinošíkem byl nýbrž čtyřletým dítětem. Ale s maminkou zároveň v rodinku zavítala domácí disciplina. Nikdo se ani svůdného rohlíka, — přivezla jich matka několik ze Břežan, — ani své kávy nesměl doteknouti, pokud nepřišel tatínek. Byltě se už přede dvěma hodinami odebral k rapportu a posud nepřicházel. Káva na stole vystydla na led, matka opět do kuchyně se odebravši ohřála ji opět a skoro vařící postavila na stůl, opět káva vystydla skoro na dobro, až tu konečně tatíček se objevil ve dveřích. Po zasmušilé tváři jeho snadno jsme hned uhodli, že mu se přihodilo něco nemilého.

„Je-li už žid Moško pryč odtud?“ tázal se.

„Dobrou hodinu,“ v odvět dala matka.

„To má štěstí,“ prohodil otec. „Zmazal bych mu záda, že by na mne pamatoval kolik neděl. Vyjede si, duše šeredná, v osm hodin a sjednán byl na pátou. Já ho čekám večer v sedm a on chlap se s těží dobrká po jedenácté.“

„No, nezlob se, muži,“ chlácholila matka. „Teď klopot máme za zády a je odbyto.“

„Ale na mne klopot teprve čeká,“ zlobil se otec dále. „Čtrnácte dní u profósa! Přetrpěl bych to také. Ale ta hanba! ta ostuda! A to pro kluka židovského, že neví, kdy je pět hodin!“

„Prosím tě, člověče, mluv pak přece, aby ti bylo rozuměti,“ matka trochu nevrle napomenula otce stále bručícího. „Co pak se přihodilo?“

„Co se přihodilo?“ tatíček na to. „Myslil jsem, že se s vámi potkám někde za humny, zatím jsme jeli déle tří hodin. Plukovník, že prý jsem bez ohlášení a dovolení opustil štaci a nad to na erárního koně posadil tuhle Januše. Za to čtrnácte dní u profósa. Ovšem až po marši, až v Tyśmienici. Ale u profósa! Já, co jsem jak živ leda z doslechu zvěděl, že jsou jaké tresty na světě!“

Bylo mi tatínka z toho srdce líto. Maminka jej těšila, jak mohla. Ale starý voják potřásal jen hlavou a nedával jinak, nežli že jej potkalo neštěstí nejhorší.

„A kdy pak z té židovny tady se dostaneme ven?“ otázala se matka leda by řeč se obrátila ve stranu jinou.

„Převoz divise potrvá alespoň ještě čtyři hodiny,“ odvětil otec. „Před polednem že by na nás došlo ani pohádky!“ Po té odešel. —

„Převoz? převoz?“ přemýšlel jsem. „Jak to? Což tu není přes Dněstr mostu?“ I vytratil jsem se z jizby naší a přehodiv onen plášť svůj, v němž jsem druhdy býval dlouhopláštníkem, chutě po svahu dolů jsem se ubíral k řece. Za malé půlhodinky brodě se blátem po kotníky jsem se k ní dostal.

Řeka přívalem nedávným a neustálými dešti rozvodněna jsouc valila mohutné peřeje své zkalené skoro na hnědo daleko nade břehy oba se vylévajíc v pravo i v levo. Protějšího břehu, žeť obloha vždy ještě mračny byla zaklopena a droboulinký déšť mrholil k zemi, sotva bylo dohlédnouti. Po vodě letem spějící na východ čas po čase kusy doškových střech vichrem do proudu smetaných, břevna vodou sebraná z pil, ba i celé stromy, jež vichřice byla vyvrátila a do řeky sporážela, divými kotouči se unášely.

Čtyřmi řadami husaři byli postaveni držíce každý koně svého za uzdu. Onde a onde důstojník na koni svém nepohnutě sedící. Řeka ode břehu ke břehu přepjata byla ohromným lanem, a jím se ředíc a zpravujíc v intervallech nekonečnosti se podobajících

pramice na pohled dosti veliká, vskutku však ne více nežli deset koní v sebe pojímající, přeplouvala od břehu ku břehu. Stál jsem déle nežli dvě hodiny na břehu dívaje se na převážení vojska, ale toho ze břehu levého hrubě neubývalo. Konečně všecek se třesa zimou, – neboť teploty ubývalo tou měrou, hodinu po hodině, že drobný deštík už i s vločky sněhovými mísiti se počínal, – bral jsem se chvatně zase na židovskou hospodu. Otec zasmušile seděl u okna a vypouštěl z dýmky své mohutné oblaky kouře.

„Kudy tě kozel nosí?“ obořil se na mne, když jsem vstupoval. Ve mně duše byla malá. Situace zcela byla podle toho, aby záda má odnesla, co byl zavinil zlý osud.

Ale skroušené a upřímné vylíčení toho, co jsem shlédl a zvěděl na přívoze, uchlácholilo rozdurděného tatíčka.

„A po jediné pramici že převážejí vojsko!“ propuknuv ve smích sarkasticky se podivoval. „Čistá to zpráva! No, však proto se u Stojkova nesejdeme.“

Koho si to myslil společníkem svým otec u Stojkova, nepověděl, ale snadno jest se toho dohádati, jako jsem se ovšem dohádal i já.

„No, to směle si tu zamluvme i nocleh,“ dodal otec po chvíli odlehčuje nevoli své.

Mně čím dále tím nevolněji bylo v úzké jizbě a sotva že jsme poobědvali, což arci se stalo hodnou chvíli před polednem, dovoliv se opatrně a slušně u tatíčka zase jsem se brodil ku přívozu. Tam zatím byly přirazily pramice přívozní z Mariampole, Chodorova a některých dvou jiných míst, tak že přívoz díti se mohl mnohem rychleji. Řady husarské na levém břehu byly již hodně prořídly, když tu pojednou přepravu stihla nehoda nová. Ono lano řeku přepasující, jímž se na nebezpečné plavbě své pramice řídily, právě když pátá na několik sáhův ode břehu byla odrazila a první břehu protějšího ještě byla nedoplula, uprostřed řeky rázem se přetrhlo a do pramice prostřední kláda vodou se nesoucí takovou vrazila silou, že v tom okamžení v trosky šla a všecko mužstvo i koňstvo i veslaře vyklopila do zuřících vln. Z obou břehů hrozný se rázem rozlehl pokřik. Nikdo nevěděl, co si počíti; vše jeden zmatek. Pramice první a druhá, čtvrtá a pátá, pevně se přidržujíce vůdčího lana, ony šťastně zpět se dostaly na levý, tyto na protější břeh pravý, ovšem že daleko pod přívozem.

Pro déšť stále s nebe řinoucí daleko dohlednouti nebylo možná. Přece však onde a onde nad řeku se vynořující koně a usilovně ku břehu plovoucí, jiného s vojákem, jiného bez něho bylo viděti. Mne pojala hrůza. Spěchal jsem zase zpět do naší židovny. Zastal jsem otce, an pomáhá nakládati trochu toho zboží

našeho na selský vozík opatřený dosti chatrnou boudou plátěnou, do něhož neúhlední dva koníci byli zapřaženi. Vykládám na plná ústa, co jsem právě byl spatřil.

„Ať mi se ani slovem o tom nevzmíníš ani před maminkou ani před Katynkou," přísně nařizoval otec. „Z domu se nehneš už ani na krok."

Zvyklý jsa poslouchati na slovo zachoval jsem se po rozkazu, ač mě jazyk svěděl hůře nežli starou klepnu a dlouhá chvíle mě mořila, div jsem se neokousal.

Loudavým krokem hodina míjela po hodině, až konečně, když už bylo nedaleko večera, náš vozík se hnul s místa a polehounku se kodrcal ku přívozu. Přiznávám se upřímně, že mi hlasitě srdce v těle buchalo, když vozík náš se dvěma jinýma vozy bagážními vjel na pramici, a šeptal jsem otčenášek za otčenáškem, až jsme šťastně přirazivše ku břehu pravému dravou řeku měli za zády a kára naše se brala dlouhými ulicemi Nížiňovskými.

XVI.

Srdce v prvním bolu nechce
věřit, že to býti může,
aby zase povykletly
z bolu slasti, z trní růže.

V. B. Nebeský.

Za čiré tmy a jednoho deště dorazili jsme do Tyśmienice. Tatíček, jakmile nás ubytoval ve špinavé krčmě židovské, ihned se odebral ku profósovi Stojkovu, aby mu den tak škaredě strávený maršem na poslední stanici již čítán byl ve čtrnáctidenní ušatlavení, na něž byl odsouzen.

Když jsem druhého dne na slaměném pelíšku svém oči promnul, nemálo jsem se podivil spatřuje kamaráda Sajbla, jenž se byl hned po ukončení školního roku odebral na prázdniny ku bratru svému nadporučíkovi do Rohatyna a s ním už přede třemi dny jinou cestou přes Burštyn a Mariampol do kterési vesnice poblíže Tyśmienice ležící dorazil. Pobytu svého na vesnici Josífek se za dva dni tou měrou nabažil, že dočkati se nemoha dne, kdy přibudu já do Tyśmienice, již zorním jitrem se vydal k nám, aby u nás zůstal na dobro. Vypravoval mamince, když jsem se ze sna probouzel, právě o velikém neštěstí, jež prý se událo včera na přívoze Nižíňovském. Padesát a několik husarů prý i s koňmi a půl tuctu přívozníkův utonulo ve Dněstře. Maminka hrůzou lomila rukama.

„I nevěřte, maminko,“ zvolal jsem. „Vždyť na pramici, kdo ví, bylo-li všeho všudy husarů deset, a z těch několik jsem viděl na vlastní oči, ani se dostávají na břeh.“

„A tys se ani slovem nevzmínil, že jsi byl při tom!“ vyčítala mi matka. „Říkám to pořád, od té doby, co ten Hampl začal s tím šermováním a s tím jezděním na koni, nejsi ke mně už tak upřímným.“

„No, zeptejte se tatínka,“ ne bez kyselosti jsem odpověděl, „proč jsem se o tom neštěstí nevzmínil.“

„Chudák tatínek,“ odvětila matka a odvrátivši se utírala slzu z očí. „Kvoká u Stojkova. Josífku,“ obrátila se řečí k Sajblovi, „vy tu jste už na třetí den. Nevíte-li, kde bychom se doptali Józy Došela?“

„Potkal jsem se s ním jda k vám,“ odvětil Josífek. „Přijde za malou chvíli, jen co si pořídí ranní službu.“

Třeba jest věděti, že Józa náš přeložen byv několik neděl po návštěvě, již jsem mu byl o lonských prázdninách s tatínkem učinil v Rohatyně, skoro celý rok už přebýval při škadroně Tyśmienické. Nebylo mu to přeložení zvláště milo, ba hněval se i některý násek na tatínka mého, jenž přeložením tím byl vinen. Tatíček můj zajisté, od jakživa odpovědným jsa nepřítelem vší romantiky, když zvěděl, že švarnému kovaříčkovi byla do oka padla sestra paní Hromádkové, prohlašovaná za nejkrásnější paničku v regimentě, a paní manželka břichatého strážmistra Renga že béře na švarného kovaříka, úsilovně o to se vzal, aby romantický kovařík co možná nejdříve a nejdále pryč se dostal od romantické paní strážmistrové. Nebylo však Józovu hněvu na tatínka na dlouze. Záhy na romantickou lásku svou, když ta se pro něho ani neutopila ani neoběsila, nýbrž mladému poručíkovi jakémusi přízeň svou věnovala, zapomněl a sám tatínkovi se nabídl, že pro nás na tu dobu kontrakce čili koncentrace v Tyśmienici najde a najme pěkný byt.

„Vítám vás do Tyśmienice,“ vstoupiv za některou chvilku po Jozífkově zprávě do židovny pozdravoval nás Józa. „Chtěl jsem hned včera vás dopraviti do bytu, jejž jsem pro vás najal, ale pro pozdní službu jsem nemohl. Náš pan plukovník s tím svým manévrem Nižiňovským to roztomile vyvedl.“

„Utopilo se prý přes padesát husarů ve Dněstře,“ úzkostlivě se dotazovala matka.

„Padesát jak padesáte,“ Józa v odvět. „Utopili se dva. Je toho však za panskou libůstku víc nežli dost.“

„Jak to za panskou libůstku?“ zvědavě já, zatím co matička sepiavši ruce vděčně k nebi oči pozdvihovala, že těch utopenců nebylo padesát a několik.

„Jak?“ v odpověď mluviti se jal Józa. „Spískal si pan plukovník, aby divise Břežanská v neděli Dněstr některým brodem přeplavala. Jen bagážní vozy měly přepraveny býti přívozem na druhý břeh. Naše škadrona měla manevrovati proti Břežanské divisi a ve přepravě řeky jí brániti. Zatím hrozná bouře, jež se rozzuřila v noci s pátku na sobotu, řeku tak rozvodnila, že na přepravu brodem jakým nebylo pomyšlení. Škadrona naše tedy v neděli zůstala hezky za pecí a Břežanská divise nad Nižiňovem. Ale je to pravé štěstí,“ sarkasticky doložil, „že se řeka rozvodnila. Kdyby toho nebylo, bylo by se v řece nerozvodněné snad utopilo vojákův a koní dvakrát dvacet i s panem obrštem.“

„A proto on pan plukovník ráčil býti tak rozmrňkaný,“ prohodila maminka, „že mi muže chudáka poslal na čtrnácte dní do kukaně. Nepodařila mu se panská kratochvíle, nepodařil slavný kousek husarský.“

„Ale dělejme, lidičky,“ pobízel Józa, „ať se z té roztomilé krčmy dostaneme pryč. Kvartýr jsem vám najal pěkný. Myslím, že budete spokojeni. Mám tu několik husarů, ti trochu těch krámů vašich přenesou za okamžik.“

Stalo se po Józovu slovu. Pěkný kvartýr Jozou najatý skládal se ze dvou skrovných pokojíků dosti přívětivých a dosti slušným nábytkem opatřených. Že byl v domě židovském, za to Józa ovšem nemohl. Byl by velikým kouzelníkem býval, aby byl dovedl v Tyśmienici kloudný byt najíti v domě nežidovském. Zámožná rodina židovská, od níž byt v nájem vzat byl, od nás toliko uzounkou oddělena byla chodbou. Nevšímala si hrubě ni ona nás ani my zase jí. Jenom čtyřletý chlapeček, říkaliť mu Słoime, což prý podle jedněch asi tolik znamená jako Šalomoun, nebo dle jiných Samuel, padl mi jaksi do oka. I bylo to věru žiďátko roztomilé. Rád okolo mne a Sajbla, jenž, mimochodem řečeno, i o těchto prázdninách u nás byl bytem, se ochomýtal, na to ono se vyptával, to ono z domácnosti vypravoval a vůbec důvěrně a čiperně si počínal. I přihodilo se asi třetí nebo čtvrtý den pobytu našeho v domě židovském, že jsem kloučka žertuje s ním si posadil na klín, když jsme právě obědvajice požívali hrachu s výbornými oškvarky, rozumí se, že vepřovými. Žiďátko dychtivě se na mne dívalo, jak já lžíci po lžíci vsouvám do úst, a bylo mu z očí viděti, že má na hrách a ještě více snad na oškvarky devatery chuti. Já nabrav obého jednou, po druhé i po desáté na lžíci jako havran Eliáše proroka sytím lačné pachole. Ale nastojte! Za některou chvíli, když malý Słojmeček byl odešel ke svým, v židovně hrozný pojednou povyk a nářek. Dvéře co chvíli bouchaly a tu jimi ven na dvůr ke studni, tu zas ode studně do světnice větší menší židáčkové a židovečky plačíce a kvílíce po-

bíhali nosíce vody ve džbánech a sklenicích. Zvědavostí jsa puzen povyšel jsem do síně, abych zvěděl, co se to tam děje. A když jsem pootevřenými dveřmi uviděl bałbustu (pajmámu), ana rukama lomíc obchází stůl, na němž Słojme nah, jak jej pán Bůh stvořil, ležel, dodav si mysli, překročil jsem práh a nesměle se otázal, co se Šlojmečkovi přihodilo. Místo odpovědi bałbusta hrozné vychrlujíc kletby na mne se jako lítá saň rozběhne a zle by mi se bylo dařilo, kdybych zavčas se byl neporadil s Vaňkem.

Za nějakou chvíli hrozný hlomoz v židovně přestal. Po některé hodině však, když jsme neblahou událosť nadobro s mysli byli pustili, pojednou v našem obydlíčku se zjevil náš hospodář. Ztepilá, pěkná postava! Kaftan po kotníky sahající byl čist, jakoby krejčímu jen jen z ruky byl vypadl; na bílých punčochách, jež tkvěly ve trepkách tolikéž čistých a lesklých, ani poskvrny; chlupatice, jíž nesmekal vcházeje do pokojíka, zastírala do polou pěkné, bílé čelo, žádnou nezorané ještě vráskou; vousy kaštanové barvy, dlouhé, husté, pěkně česané v jedno splývaly s mohutnými dvěma prameny pejsů, to jest v prstence skadeřenými vlasy náskranními. Nikdy ni před tím ni potom neviděl jsem muže-žida krásnějšího.

„Príce (paní)!“ vážně promluvil k mé matce, „myslím, že jste žena rozumná. Vy máte svou víru; jaká je taká je; já se jí nesměji, já ji netupím. Máme i my svou víru, víru starou, dobrou, pravou. Neztrpím toho, aby kdo pod střechou mojí z ní si dělal blázny. Žádám Vás, abyste své syny“ — (pokládaltě Sajbla za rodného bratra mého), — „učila v uctivosti míti cizí mrav a cizí víru. Přihodí-li se opět, co se přihodilo dnes, pohledám práva svého jinde.“

A obrátiv se vážně, jako byl vkročil, vážně zase z pokojíka odešel.

Slova židova na matku dojem učinila nesmírný. Výčitek bylo dost a dosti. Konečně se až rozplakala, že se vůbec kdy na to dala přemluviti, by za tatínkem šla do Tyśmienice, kde nás prý nehoda stíhá za nehodou, kde prý nikoho není, komu by posesknouti si mohla a kde skoro bez práce nudně a loudavě se den vleče za dnem.

Mně ostatně v Tyśmienici také nehrubě se líbilo. Jaká to krajina jednotvárná! Planina v pravo, planina v levo; nikde pahorečka, nikde kus lesa, ba ani říčky nebo hajíka.

Jak mi se stýskalo po tom Bernhardinském klášteře Břežanském! Jediný, jak mi se podobalo, kostel katolický, — (pravím tak po tehdejším rozumu svém, po němž řečtí unitáři katolíky nebyli), — a v tom ve všední den všeho všudy jen tři mše, a všecky tři najednou! Na štěstí služby ministrantské vděčně jsou přijímány. Zarazilo mě sice nemálo, když jsem ministruje po

prvé místo slov *introibo ad altare Dei* zaslechl zvuky zcela jinaké, mně ni dosti málo známé; ale když odpověď ministranská *ad Deum, qui laetificat juventutem meam* a podobně všecky, co jich dále bylo, přijímány za bernou minci, méně jsem si už celou věc připouštěl k srdci. Druhého nebo třetího dne, když mi bylo kněze provoditi k oltáři, byl jsem už smělejší a chtěl jsem po direktáři upraviti pentličky v missále. Než na veliký div můj direktáře v sakrystii nebylo, a když jsem nahlédl zevrubněji do missálu, místo písma latinského jsem uviděl jakési klikyháky nepodobající se ani písmu řeckému, ze školy mě poněkud známému, ani židovskému, jež jsem tu a tam spatřoval v Břežanách i v Tyśmienici nad židovskými krámy. Vypravoval jsem podivnou tu věc příležitostně Józovi, k němuž jsem skoro každý den docházel. Ten teprve mi vysvětlil, že farní chrám Tyśmienický jest chrámem Arménským, Arménové pak při bohoslužbách že užívají jazyka arménského, jemuž arci alespoň haličtí Arménové, jsouce zúplna popolštěni, snad ještě méně rozumějí nežli latinskému.

Celkem mi se to v té zatrolené Tyśmienici nelíbilo ani dosti málo. Ještě kdyby bylo trochu nějaké četby bývalo! Ale nikde nic. Z dlouhé chvíle jsem se jednou u Józy Došela, jehož neobsáhlá bibliothéčka mi známa byla dávno a dávno ze Břežanské četby mé, také dal do veliké knihy podobající se missálu jako vejce vejci. Nedbale jsem ji otevřel a v ní se přehraboval. Byla illustrována. Vyobrazeny v ní byly všelijaké byliny a květiny. Jakož jsem od jakživa k rostlinám a rostlinopisu nepociťoval v sobě ni nejmenší náklonnosti, nabažil jsem se knihy dosti záhy. Ale dlouhá chvíle zlá věc. Dal jsem se druhého nebo třetího dne přece jen zase do čtení; ne sice s počátku, anobrž jak jsem právě kde otevřel. Kniha podobající se missálu byl herbář Mattiolův ve staročeském spracování Adama Hubra z Risenbachu.

„Škoda věčná!“ pomyslil jsem si, „že to není ta kniha, co strýc Ignác o ní vypravuje, že v ní tolik pěkného vypravování.“

„Aj, aj!“ podivoval se Józa, přistihnuv mne při knize staročeské. „Ty čítáš také česky, Janoušku?“

„Ach jen kdybych měl co!“ pozasteskl jsem si upřímně.

„A co by tomu říkal tatínek?“

„I vždyť my o svatém Janě zpíváme česky a říkáme z „dychtivého poutníčka ke hrobu svatého Jana“ modlitby.“

„Inu ano! Ale není každý den svatého Jana,“ směje se významně podotknul Józa.

„A odkud to Vy máte tady tu knihu?“ tázal jsem se já.

„Hochu!“ vážně odpověděl Józa, „tahle kniha není penězy zaplacena. Víš snad, jak jsem vám psal s jara. Podala si mě zlá nemoc. Kašlal jsem krev, až jsem byl z toho sláb jako

moucha. Náš vojanský felčar ustavičně mě posýlal do špitálu. Ale to bych si byl dal. Tu se seznámím s Matějem Slukou. Je to podstarší v našem pivovaře. A vidíš, Janoušku, do šesti neděl jsem byl zdráv jako ryba. Vzal tuhle starého Hubra, svářel mi bylinky a kořínky, čítal mi z něho, a je dobře. Nebyli věru ti staří Čechové praštěni pytlem! Teď nechodím jednou spat, abych některý list z té knihy" – i poklepával spokojeně dlaní na herbář – „zbožně si nepřečetl."

Viděti z těchto slov, že milý Józa divným řízením Božím nic jinak nežli já sám už byl načichlý vlastencováním.

„Co je do toho Hubra," povzdychl jsem si já, „když v tom není vypravování ani divadel."

„Jsou také vypravování," jistil Józa. „Jakó, podívej se, tuhle se vypisuje šalomounek. Jedovatá to květina!. Poslechni, jak za starodávna zkoušeli účiny jeho na lidech." I jal se velmi horlivě předčítati celou kapitolu. To mě však přece nijak nebavilo.

„Víš co, Janoušku?" pravil Józa znamenaje neúspěch. „Pojď se mnou k Matěji. Snad má též nějaká vypravování. Já jsem se ho nikdy po tom neptal."

Šli jsme kus za město do pivováru. Ve mně poskakovalo srdce, že mi se konečně snad dostane něčeho na zub. Ale naděje byla marna. Zastali jsme sice Matěje doma, když se ho však Józa tázal po českých knihách, smutně pozatřásl hlavou a zašeptal: „Pobral mi to, a byla toho hodná trocha, mladší bratr. Starý herbář mi zbyl samojediný a to jen že tou dobou, když Bárta přišel na lup, byl u souseda."

„Že na lup?" zvědavě Józa.

„Jak jinak?" odvětil Matěj. „Je to dlouhá historie. Vidíte, pane škadronšmíde, to se stalo tak. Byli jsme bratři dva, já a Bartoloměj. Pantáta měl pěknou chalupu. Byla sice na robotním gruntě, ale dluhů jsme neměli a vedlo se nám tak, že jsme rok jak rok několik zlatých si uložiti mohli stranou, zvláště pokud Bárta nebyl na studiích. I zosnoval si to pantáta tak, já že svým časem ujmu chalupu a mladší Bárta že bude knězem. Dali jsme jej na latinské školy do Jičína. Rok po roce přicházel domů na prázdniny s prémiem. Když pak byl už poslední dvě léta v nejvyšších školách latinských, po každé českých knížeček přivlekl hezkou trochu a cpal mě tím jako martinskou husu. Dlouho mi to nešlo do hlavy, ale konečně tak mi se to čtení zalíbilo, že jsem na nemalou zlosť tatínkovu až i práce zanedbával a za pluhem chodě si obracel listy a říkal z knih.

„Když si Bárta odbyl školy latinské, šel do Prahy; ne ještě na pátera se učit, ale na jakési školy vysoké, nevím jak jim ří-

kají. Potřeboval tam peněz mnohem více. V chalupě to počalo váznouti. Už i nějaký ten dloužek na ni kápl.

– „Nu však dá Pánbůh na rok, až Bárta už bude majstrem a tuhle Matěje oženíme, ubude starostí,“ říkávali si tatínek s pajmámou.

„Mně byli vyhlédli nevěstou dcerku ze statku. Bylo to švarné děvče, Krušinovic Madlenka, jen že trochu příliš do světa. Já sprosťáček jsem si netroufal na ni se dobře podívati, nerci-li abych k ní byl promlouval nebo s ní si začtveračil. Za to Bárta, když domů přijel na prázdniny, k ní se měl o všecko pryč. Ustavičně okouněl okolo statku, ťukal na okénko, každou chvíli s ní mluvíval přes plot, o muzikách šosy rozháněl toče se s Madlenkou v kole a švarně jí zavdával, až si sousedé šeptali dosti hlasitě: „No, to bude veselý pan páter.“ A když bylo ke svatému Václavu a Bárta měl do Hradce, on, že knězem nebude a že se bude v Praze dál učiti na doktora. Hoj to bylo pláče a nářku v chalupě a proseb, že by byly hnuly srdcem kamenným. Ale Bárta jinak nedal a nedal, nežli že půjde zase do Prahy, třebas od otce nedostal ani vindry. A šel.

„Tím úsilovněji teď otec popoháněl ženitbu mou. Brzy však se nám svatba skácela. Madlenka o mně nechtěla ani slyšeti a v tátovi Krušinovi se probudil ďábel pýchy. Viděl ť už dcerušku paní doktorkou. Já konečně jsem nedbal, že se stalo, jak se stalo, a hospodařil s rodiči dále. Hospodařili jsme s kopy na groš. Co platno? Táta zůstane tátou a matka matkou. Jak vyhrožovali, že Bártovi nedají vindry, přece jen posýlali, kde jaký krejcar měli. Uměl ť Bárta tak úlisně psáti, že jsem já sám nejednou za něj se u rodičů přimluvil.

„Jednou, — bylo o posledním masopustě, - podvečer posel ze Sobotky se zastaví v naší chalupě a přináší psaní. Ačkoli se už valně soumračilo, přece jsem hned poznal, že to není od Bárty. Maminka plna zlé předtuchy třesouc se jak osyka rozžehla louč, zarazila do stojanu a tatínek přistoupiv ke světlu začal rozpečetěné psaní čísti. Četl po tichu. Na jednou zavrávoral a jak dlouhý tak široký padl na zem. Měli jsme ho co křísiti. Dlouho ze sebe jiného slova vypraviti nemohl nežli: „Bohaprázdné dítě! Bohaprázdné dítě!“ – Byla to noc! Jak živ na ni nezapomenu. Jeden pláč, jedno lomení rukama a vlastně jsme nevěděli ani já ani maminka, co se stalo.

„Až příštího dne, když se tatínek poněkud byl upokojil, dověděli jsme se obsahu onoho neblahého psaní. Nemá prý Bárta ani košile na těle ani kloudného kabátu; peřiny prý prodal do židů; za byt a stravu že dlužen jest od kolika měsícův a krom toho že má známosť s jakousi komediantkou, které, dotře-li se

nějakého krejcaru, kupuje prsténky a náušnice a náramky a podobné trety.

— „Platno nic hospodáři," promluvila maminka k pantátovi vidouc jej už zcela klidným, „musíte se podívati na toho hocha do Prahy."

— „To vím také, milá pajmámo," odvětil otec. „Ale co? S prázdnýma-li rukama? Co tam budu platen? A v chalupě ani haléře. Krušina že by půjčil, nemyslím. Však tam také nejsou na hromadě. Abrahámek-li? — Však prý kdo si půjčuje u Abrahámka, dlouho na statku neosedí. Ale jaká pomoc? — Pánubohu poručeno!"

„Vstavil si vydrovku na hlavu a šel k Abrahámkovi.

— „No, jak jste pořídil?" matka na něj, když asi po dvou hodinách se vrátil.

— „Jak u žida," trpce se usmál otec. „Osmdesát jsem dostal, sto upsal."

„Tolik peněz!" křižovala se matka. „Inu, jen aby Duch svatý osvítil toho nešťastného kluka. Vždyť pak by to na něm přece nebylo zmařeno. Bylo to dítě tak hodné!" I dala se do usedavého pláče.

— „Matěj musí se mnou," velel otec.

— „Sprovázej vás Kristus pán," žehnala nám na cestu matka. „Zdrávi se vraťte a přineste dobré noviny."

„Šli jsme. Nedaleko Boleslavě noc nás zastihla. Druhý den podvečer šťastně jsme se dobrkali do Prahy, ale Bárty jsme už vyhledati nemohli. Tatíček ubohý dlouhou chůzí byl všecek schvácen.

— „Pojď, hochu! zastavme se v Božím kostelíčku na otčenášek," vece ke mně otec, když jsme příštího dne vyhledávali Bártu. Dnes je popelec. Blahoslaveni, kteří zesnuli v Pánu," dodal po tichu.

„Po některé chvíli pilně očima stopujíce numera nad vraty a dveřmi ocítili jsme se u domu, ve kterém Bárta bydlel. Bylo to v jakési špinavé ulici pokoutné. Dnes bych tam, Bůhtě ví, netrefil. Po tmavých schodech jsme se vyškrábali až kamsi blízko měsíčka. Zaťukáme na jedny dvéře, otevrou nám, a „tady-li bytem študent Bartoloměj Sluka?" se tážeme.

— „Tady," odvětí čiperná jakási mladice. „Ale pan študent ještě není doma."

— „Ještě není doma?" podivil se tatínek. „Už snad není doma." —

— „Ještě není doma," uštěpačně zase holka. „Ale jdou dál. Snad už brzy přijde."

„Provedla nás tmavou jakousi předsíní a otevřela skrovnou světničku. Tam postel vedle postele, v každé se válel chrápaje

mladík. Jen jedna byla prázdná a na té kromě trochy holé slámy ani chmýrka. Sedli jsme si tiše u jednoho stolku na lavici, jež proti naší domácí vypadala jako popelka vedle princezny. Čekáme dobrou hodinu, páni študenti jeden po druhém pozvednuli se z loží, ustrojili se na rychlo a ufoukli z bytu jako čert z komedie. Až tu konečně po dlouhé chvíli do světnice vrazí náš Barta. Byl bled jako stěna, zapadlé oko strháno, vlasy rozcuchány, ale na sobě měl pěkné černé fráče, černé pantalony, bílou vestu a v ruce držel krásný kastorový klobouk. Vracel se z bálu. Když nás spatřil, poněkud se zarazil, ale rychle se vzpamatovav objímal tu tatínka, tu mne, dotazoval se po mamince a najednou byl pln hovoru, jako by právě celou noc byl výborně spal. Ale teď došlo na exámeny: „Kde máš peřiny? Ukaž prádlo!“ A sto jiných otázek a rozkazů. Dlouho Bárta sem tam se kroutil a vymykal jak úhoř, ale konečně když mu otec ukázal ono nešťastné psaní, jež nás vyštvalo na cestu do Prahy, všecek zkroušen a zdrcen lézti počal do prosa, přiznal se ke všem lehkomyslným kouskům svým a svatosvatě sliboval, že se polepší. Vykoupili jsme mu peřiny, pořídili kus oděvu, — neboť frak a co vše na těle měl, všecko bylo vypůjčeno, — pár košil, poopláceli dluhy pokud se k nim přiznal, nechali mu pár grošů na útratu, nežli by si sám k něčemu pomohl, a jak tak usmířivše se zase brali jsme se na cestu zpáteční.

„Chtěli jsme zase v Boleslavi zůstati noclehem. Ale sotva že si v hospodě zasedneme za stůl chtíce trochu něco povečeřeti, hospodský na plná ústa nám vypravuje, že v masopustní úterý u nás hořelo a půl vesnice lehlo popelem. V nohy tedy. Tálo. Silnice plna rozbředlého sněhu. My nic a jen dál a dále. Šeřilo se, když jsme přišli do Sobotky. Víte-li, kde je Sobotka? Nevíte. No tak asi půldruhé míle na západ od Jičína a k nám do vesnice hodná míle. Tatínek chudák byl udýchán, že ho sotva už nohy nesly, a mně také už nebylo hrubě do chůze. Ale přece jsme neustávali. Ráno, kdž už slunce bylo vyšlo, dorazili jsme do naší vesničky. Hrůza! Dvacet chalup a statků vyhořelo. Naše chalupa stála, stodola však a chlévy do té země byly vyhořely. Obě krávy v ohni zahynuly i ta koza. Byli jsme pouhými žebráky. A k tomu ke všemu matka, chudák, nemocna na smrť. Za týden jsme ji odnesli ke svaté Marketě. Než i tatíček ubohý z té cesty Pražské měl polízanou. Začal pokašlávati a kašlal pořád hůř a hůře, až jsme i jeho o svatém Václavě uložili do země. Škoda, přeškoda! že jsem tehdáž ještě tak zevrubně neznal toho svého herbáře, jako jej znám teď. Nemusili tak brzy hlínu hryzti. Ale darmo bycha honiti.

„Pojednou byl jsem sám. Čím dále tím jasněji jsem poznával, že se na chalupě neudržím. Přece však nevěda kudy kam držel

jsem se na ní zuby nehty. O bratrovi jsem po smrti otcově dlouho nevěděl, kam se poděl. Až jednou, - bylo to před desíti léty, – z čista jasna večerní dobou v chalupě se zjeví mnich ve hrubém, hnědém hávě, přepásaný bílým provazcem. Žeť byl všecek vousy zarostlý a hlavu měl oholenu, jako malují svatého Antonína Paduánského, nemohl jsem ho poznati. Až když promluvil, poznal jsem v něm Bártu.

– „Kde se tu béřeš, člověče?" táži se ho.

– „Přicházím, abych se s tebou rozloučil, jako jsem se rozloučil s ostatním světem. Vidíš, jsem mnich."

„A jak jsi se stal mnichem?"

„Jak? – Inu, takto: V krátce po té, když zemřel tatínek, koncem to listopadu, vypuklo ve Varšavě povstání Poláků proti Rusům. Byl jsem v Praze bez groše a bez naděje, že se čeho domohu. Tu náhoda tomu chtěla, že jsem několik dní před tím se seznámil se sekretářem jakéhosi polského hraběte, jehož malou dcerušku jsem vyučovati počal hře na piano. Jakmile došla věsť do Prahy, že ve Varšavě povstání, i hrabě i sekretář jeho se odebrali do Polska a mne vybídli, abych se tam vydal s nimi. Nemaje, co bych ztratil, vyhověl jsem žádosti jejich. V únoru třicátého prvního bojoval jsem v bitvě u Grochova a tam zle mi od Rusů pošramocena pravá noha. Odvlekli mě do Varšavy do kláštera Bernhardinského. Tam jsem si poležel čtyři měsíce. Ozdravěl jsem zrovna v čas, abych vítězným Rusům ještě bezpečně mohl upláchnouti do Haliče. Klášternický život mi se zalíbil. Vstoupil jsem do řádu Bernhardinského ve Lvově. Noviciát mám odbytý. Za čtyři léta vyučím se na kněze a pak jsem hotovým pánem," pravil a divně jaksi se při tom usmál. „Přicházím si pro své knihy. S těmi se rozloučiti nemohu. Více jich sotva kdy budu míti, nežli jsme jich měli dosud."

„Přespal noc v chalupě, na zejtří sebral knihy, mně dal spánembohem a byl ten tam."

„A po Madlence se ani nezeptal?" polohlasitě, snad abych já neslyšel, otázal se Józa.

„Už když seděl na voze," odpověděl Matěj, „jen tak mimochodem. Byla už provdána. Vzala si správčíka z panství."

„A jak vy, pane Matěji," zvídal zase Józa, „jste zabloudil do Haliče?"

„Inu jak!" vykládal Matěj dále. „Vida, že to s hospodářstvím nepůjde, vzíti si mě také holka žádná s penězi nechtěla, prodal jsem za nějaké to sto chalupu, posplácel dluhy a dal se za řemeslo. Po letech bratr mi psal, že by pro mne věděl místo za podstaršího. A tak mě sem vlákal do Polska. Tu tedy teď na pátý rok sládkuji židovi."

„A co Váš bratr?"

„Je na kolikátý rok už ve Lvově. Ale letos, píše mi, dostane se do Břežan za kvardiána. Možná, že jest už tam."

„A má-li ještě české knihy?" vyhrkla ze mne maně otázka.

„Nejspíše," zněla odpověď. „Kdo by mu tu za ně něco dal, aby je byl prodal? A pod sýr se také asi nedostaly."

Na kratinké cestě ku prozatímnému domovu krajina Tyśmienická mi se zdála dvacetkráte nudnější nežli kdy jindy. Byl jsem v myšlenkách už na Bernhardynské hoře Břežanské u pátera Bartoloměje Sluky, už jsem se kochal v pomysle, jak si půjčené od něho knihy nosím domů a v zákoutí někde je louskám a zase vracím a zase půjčuji. Všecek zabrán do růžových snů takových na dvoře, z něhož byl vchod do našeho obydlí, potkám Sajbla.

„Kde dnes vězíš po celé odpolední?" tázal se mne. „Já tu pojměl dlouhé chvíle, že jsem až do židovského čtení se dal. — To se divíš? — Pravím ti, do čtení židovského."

I vytáhl z kapsy pergamenový lístek popsaný hebrejskými písmeny. Vězel ve plechovém pouzdérku, jež na jedné straně zasklený otvorek mělo zvící čtverečného coule.

„A kde jsi to sebral?"

„Sloupl jsem to s futra našich dveří. Víš, je to ta krabička, které se naši židákové domácí vstupujíce do domu dotýkají dvěma prsty, jež potom si líbají."

„To jsi neměl dělati," pozatřásl jsem hlavou vzpomínaje si na episodu se Šlojmečkem. „Bude z toho snad mela."

A byla.

Na příští den jsme se všecka rodinka těšili jako na nějaký svátek. Měl se nám navrátiti po čtrnáctidenním arrestě u profósa milý náš tatíček. Vyhlídal jsem jej se sestrou už od šesté hodiny ráno. Sajbl toho dne se byl odebral do blízké vesnice ku bratru nadporučíkovi. Konečně jsme tatínka spatřili, an kráčí přes ulici provázen jsa naším hospodářem. Běžíme mu oba naproti chtějíce polibek vtisknouti mu na ruku, na ústa: ale nastojte! plamenný hněv sršel s oka jeho jindy tak klidného, tak mírného a drsným povelem „marš!" obrátil nás na cestu domů hospodáře žida stále maje po boku. Do světnice s ním přišed od maminky, jež s rozepiatou náručí mu vstříc letěla, rukou od sebe ji oddaluje se prvč odvrátil jektaje skoro nesrozumitelně „jdi, matko, jdi, jděte obě." Maně poslechly matka i sestra. Sotva že jsme ve světnici se ocítili sami, hlasem přitlumeným, drsným, zlostí a lítostí se chvějícím otec zasípal: „Lavici ven!" A když jsem já nevěda, co se to se mnou děje, všecek ustrnulý nepohnutě stál, sám zuby skřípaje lavici ke stolu přišoupnutou povytáhl a za okamžik na ubohé

tělo mé padala rána za ranou, až jich bylo vojensky správně dvacet pět.

„Sein's zufrieden?“ otec vykonav exekuci a hodiv holí, kterou nevím už kde na mne byl sebral, do kouta se zeptal žida hospodáře.

„Bin ich zufrieden“ v odvět dal tento. „Aber wenn . . .“ chtěl ještě dále mluviti. Ale otec hrozně jej zakřikl slovy: „'S Maul halten, verfluchter Saujud! Ich brauch' g'rad deine Predigt.“ A otevřev dvéře hospodáře jimi vyklidil ven.

Kratinkého dialogu toho já však jsem už neslyšel, nýbrž až po čase o něm jsem zvěděl. Ležel jsem beze smyslů pod lavicí, a když jsem opět jak tak přišel k sobě, znamenal jsem, že jsem na posteli. Hrozná palčivost mi rozněcovala tváře a čelo, v hlavě mi hučelo jako mlýnské kolo. Na domluvy a prosby, nářky a stesky nebohé maminky a sestry u lože mého sedících jsem nedával, dávati nemohl; neboť po krátkých intervallech, ve kterých jsem nabýval vědomí, hned zase po kolik hodin jsem ležel bez sebe. Jednou, bylo asi pátý nebo šestý den mé nemoci, probrav se z mrákot svých a cítě za ušima jakési šemrání maně tam sáhnu, popadnu cosi kluzkého, chladného a flink tím vážnému mudrci jakémusi, jenž povážlivě nabíraje čelo tiše u mého lože seděl, do samých očí. V témž okamžiku stružkou mu krev tekla po nose dolů. Bylť mi z nařízení plukovního lékaře chtějíce horkosti v hlavě ubrati po tehdejším způsobu medicinském za uši vstavili pijavice. Vzácný mudřec, jejž jsem potřísnil, byl pan „cyrulik,“ osoba to židovská, jež v Haliči brady holí, baňky sází, žilou pouští a vůbec všelijak doktoří. Já znamenaje krev divoce jsem se rozekřikl a některou chvíli rukama ve vzduchu pošermovav opět upadl v bezvědomí.

Konečně devátého nebo desátého dne vědomí se mi vrátilo trvale. Upamatovával jsem se jasně na vše, co před nemocí mou se bylo se mnou dálo. Nevýslovná tesknost a pustota rozhostila mi se po srdci. Vědomí, že jsem trestán byl nevěda proč a nikdo že se mne nezastal, otravovalo všecku mou bytost bolem a hořkostí. Darmo mě těšila matka, darmo sestra mě obskakovala snášejíc, co myslila, že by mě těšiti mohlo, darmo Sajbl šprými všelikými se snažil mě povyrážeti: zůstával jsem zamlklým, smutným, zádumčivým.

„Pantáto, nevydržím to déle,“ pravil jednou Sajbl vida vstupovati do světnice otce mého. „Já vinen, já budiž trestán. Tuhle je hůl. Bijte!“

Rozumí se, že by se ho tatíček byl netknul ani prstem. Ale mne, jakož jsem byl ještě všecek rozechvěn po nemoci, scéna tato spíše komická nežli vážná dojímala tak nelibě, že jsem od-

vrátiv se ode všech tvář zaryl do podušek nechtěje ni viděti ni slyšeti. Ale když tu tatíček přistoupil k loži mému a hlasem až bolestným ke mně promluvil: „Dítě! člověk nádoba křehká; co se stalo, stalo se. Bůh ví, já ne za to," proud slzí pojednou mi vyhrknul z očí, slzí palčivých nejdříve a trpkých, vlahých pak a slastně ulevujících, že jsem tu matku objímaje, tu sestru, tu tatíčka, jemuž tolikéž slzy po tvářích vandrovati počaly, k novému jaksi procitnul životu. I Józa v nemoci mé mě navštěvoval skoro denně a přemýšlel ustavičně, čím by mě mohl potěšiti. Zrovna v ten den, když bohaté slzy se mne splákly poslední stopy choré mysli, podvečer všecek uprášen se zjevil na práhu a vida mě na loži ne už ležícího nýbrž sedícího, balíčkem jakýmsi vysoko nad hlavou potřepávaje volal:

„No, Janušku! neuzdraví-li tebe tuhle to, pak věru nevím, co by. Hádej, co ti přináším?"

„Perník!" hádal jsem. Ozývaltě se zajisté, jakož bývá po prudkých nemocech, pojednou v útrobách mých hlad.

„Chyba lávky," Józa na to.

„Švýcarský sýr," já zase.

„Ano!" smál se Józa. „Pro ten bych zrovna byl běžel míli cesty až do Stanislavova. No vidím, že neuhodneš. Tu si to tedy měj bez hádání."

Dychtivou rukou sňal jsem papírovou obálku a před udivenýma očima mýma tu ležela knížečka maloulinkého formátu v polotuhých deskách ale hezky obhrublá, tak že vypadala jako špalíček. Četl jsem titulní list: „Divadelní almanach na rok 1825 od Václava Klimenta Klicpery." Hoj, co to bylo radostí! Chtěl jsem ihned z lůžka vstávati, k oknu přisednouti a dáti se do četby. Když matka mi slíbila, že za chvilku svíci rozežže a sama mi čísti bude, dal jsem se na to namluviti, abych zůstal v posteli. Přehrabával jsem se tedy alespoň v knize! Tři divadelní hry! Mezi osobami první hry a druhé, — (bylyť to činohry Waldek a Loketský zvon) — rytíři a zbrojnošové! To bylo zrovna tak po mé chuti. Jen co by se už setmělo úplně, aby maminka po daném slibu začala čísti! Ale příroda mocná paní. Sotva že jsem po dlouhém čase do sebe vpravil trochu jídla, spasitelná obešla mě dřímota a byl jsem v limbu. Za to jak Pánbůh den dal, už jsem se zase sháněti začal po své knize a z rukou ji nedal, pokud plukovní lékař na mne se podívat nepřišel. Liboval si znamenitě zdravotu mou. Nyní prý už je vyhráno. Zahlédnuv pak knihu na mé posteli vzal ji do ruky a zvědavě se podíval na titulní list.

„Dyvadelny almanach," pitvorně se jal čísti. „Also du bist ein böhmischer Copak? Geh', sei kein Talg! Schmeiss' den Quark ins Scheisshaus und lies was G'scheidt'res."

Cítil jsem, jak mi zlosť žhavým ruměncem polila tvář.

„Na, na! Der Kerl fiebert ja wieder," vece lékař, vida to a popadnuv mne za ruku počítal tlukoty tepny. – „Mutterl," obrátil se k matce, „'s nutzt nix. Er muss noch lieg'n bleib'n. Abends a bisserl Supp'n und a halbe Semm'l.' Ruhig lieg'n, nix les'n: bumm'ln."

S takovou odešel. Já nebožec proklínaje v duchu lotrovské rady jeho přese všecky prosby své ani tělesné ani duševní potravy jsem neokusil za celý ten den. I umínil jsem si, že příště, ať by si lékař mluvil co mluvil, ani poslouchati nebudu tím méně pak se zlobiti. Odměnou za takovéto sebezapření nazejtří jsem prohlášen byl za ozdravělého a matička odpoledne vyvázala se ze slibu předevčírem daného tím, že mi začala čísti nejkratší ze tří her, totiž *Rohovína Čtverrohého*. Jak mi se vedlo s porozumíváním, vyložím později. Nyní, abych na věc vůbec nezapomněl, krátce se vzmíním o zvláštním osudu řízení, které mi sjednalo tak nehorázný výprask a o zvláštní náhodě, jež mi do rukou vkouzlila Klicperův divadelní almanach.

Žid hospodář vraceje se domů v podvečer toho dne, kterého Sajbl krabičku s písmem hebrejským uloupil s futra dveří našich nemohl smělé svatokrádeže neuznamenati. Kdo se jí dopustil? – Nemohlo jíti na pochyby, že se zločinu dopustil jeden z kluků obršmídových.

Nevzmiňoval se o věci ani slovem. Ale ráno dříve všech ostatních, kterým bylo s plukovníkem jednati, byl už v jeho obydlí a dožadoval se u adjutanta slyšení. Bylo mu dáno. Neboť pan plukovník, o němž se takto šeptalo, že kde kterému židu je dlužen, velikým byl židů přítelem. Když pak náležitě žalobu byl vyslechl, a se židem vstupoval do síně, v níž se vykonával rapport, nešťastnou náhodou ze všech tu přítomných zahlídl tatíčka přicházejícího poslušně hlásit, že vybyv svých čtrnácte dní u profósa zase nastupuje svou službu. Přísný pán přijav oznámení to mlčky pouhým pokynutím hlavy přísně se ozval:

„Doufám co nejurčitěji, že tuhle Šalomounu Fischlovi, a to v jeho přítomnosti, se dostane slušné satisfakce za uličnický kousek, jehož se dopustil Váš „bub'" tropě si posměchy z náboženství. Zítra čekám zprávy.

Odvrátil se od tatíčka, a co dále se stalo, pověděl jsem shora.

Józa z nehody, jež mě byla potkala, všecek byl nešťasten. Ne zcela snad na licho hádaje, že nemoc má více duševní jest nežli tělesná dnem i nocí přemýšlel, jak by mě zas uzdravil. Starý Adam Huber, v němž pilněji nežli kdykoli jindy čítával, ostavoval jej na holičkách. Konečně mu se rozbřesklo. Jakmile uhlédal své chvilky, rozběhl se do Stanislavova a tam přímo do

knihkupectví. Žádal knih českých. Pan mládenec potutelně se usmál.

„Možná, že žid antikvář něco českého má. Zemřel tu před rokem professor Hula, Čech, starý panic. Bibliotheku jeho koupil ve dražbě Aron Seligmann. Snad tam ještě něco najdete.“

Jakkoli bylo naděje ke kořisti po skrovnu, Józa přece si nelenoval vyhledati Arona Seligmana. Ten pozpřevracel všecek svůj krám, nežli nalezl Klicperův almanach.

„Waj geschrien!“ bědoval. „Proč pán nepřišel před půl rokem. Měl jsem toho celý stoh. Ale nikdo se po tom neptal. Rozprodal jsem to na kornoutky. No, však budu příště chytřejší. Kniha chleba neují.“

Józa knihu zaplatil krvavým penízem. Tři dvacetníky čistého stříbra na ni padly. Ale věda, že mi způsobí radosť nekonečnou, byl by jistě židovi dal i dvacetníků šest. Tak tedy mi se do rukou dostal Klicperův divadelní almanach.

Rohovín Čtverrohý groteskní komikou svou neminul se účinu ni na mne ni na předčítající maminku, ni na sestru tolikéž dychtivě naslouchající, ni na soudruha Sajbla. Chechtali jsme se ustavičně, jakkoli smyslu přemnohých slov i obratů toliko jsme se dohadovali a nikoli jasně mu neporozumívali. Že jsme na přečtení jediném nepřestávali, anobrž věrně se řídíce starou moudrostí, že *repetitio mater studiorum,* veselohru tu si opět a opět čítali, rozumí se skoro samo sebou. Já šťastnou jsou nadán pamětí za něco málo dní jsem ji uměl z paměti. Mnohem těžší nežli s Rohovínem zápas byl s *Valdekem* a *Loketským zvonem.* Tu mnohdy ni po třetím a čtvrtém čtení nijak mi se zřejmým nestával smysl leckterého propovědění a matička, jíž jsem přes tu milou chvíli tu toho tu onoho se dotazoval, nedovedla mi žádoucího poskytovati světla. Vypisoval jsem si na zvláštní arch místa taková a jednou odpoledne sám si zase zašel k Matěji podstaršímu. Avšak ani u toho jsem valně nepochodil. Ano, kdyby Matěj byl uměl německy! Ale neuměje, vysvětlováním svým po větším díle jen bílil komín sazemi. Za slovník českoněmecký v tu chvíli byl bych dal nevím co. I to nejednou mi bylo jaksi s podivenou, že jsem mnohá slova jinak ve knize své shledával psána, nežli jsem je slýchal v Bohdanči u babičky a ve Slavkově u paní Háringové vyslovovati. Byla by mi tedy i nějaká ta grammatika česká vhod bývala. Nebylo však ni toho ni onoho.

Dozrával však z nenáhla ve mladé dušici mé plán, abych si pořídil obého. Poslední kolosální výprask, jehož mi se tak nevinným způsobem bylo dostalo, vzácnou osobičku mou ozářil gloriolou mučennickou a závodili vespolek i tatíček i matička, aby mě zahrnovali důkazy lásky. Neminulo dne, abych tu od

tatínka, tu od maminky, tu odměnou za to tu za ono nedostal několik grošův. A tak se stalo, že když pobytu našeho v Tyśmienici bylo jen už několik málo dní, ve válečné kase mé bylo bílých pět dvacetníků. S takovým kapitálem po tehdejším rozumu mém už se dalo něco začíti.

Bylo asi v polovici měsíce září. Den překrásný. Ohlásil jsem po obědě poslušně tatíčkovi, že se hodlám podívati do Stanislavova.

„Hochu," přívětivě tatíček vece, „považ! Míle cesty tam, míle zpět! Jsi po nemoci sláb. Nerad tě odpouštím. Ale myslíš-li, že to beze škody své vykonáš, jdi si."

Sajbl šel se mnou. Den byl parný. Milerádi jsme zabočili po dlouhé chůzi do městského parku Stanislavovského, jenž na východní straně města toho se rozkládá. Městského parku jsem dříve jakživ neviděl. Ve Břežanech něco podobného nebylo. A nač by? Blízky hory, blízky lesy. Ha! totě něco jiného nežli šosácký parček s těmi jakýmisi cestičkami pískem posypanými, titěrnými stromky a ještě titěrnějšími trávníky uměle zpožínanými jako vlasy městského šviháka. Nicméně odpočinek na jedné z nečetných lavic v parku rozestavených velice nám byl vhod. V parku bylo prázdno. Kromě několika chův s drobnými dětmi sotva bylo viděti človíčka. Po hodné chvíli okolo nás se brali dva výrostkové jacísi švarní. Všecko vzezření jejich dávalo na jevo, že to študenti. Jeden z nich na hlavě vstavený měl pěkný kastorový klobouk, z čehož jsem zavíral, že to ne-li rhetor alespoň už nastávající poeta, v ruce točil hůlkou a věku zdál se býti, ač mne nedorůstal o dobré půl pídě, přece asi stejného se mnou. Jda mimo uvolniv kroku pronikavým okem nás směřil a šel se soudruhem svým dále. Konečně, když asi desetkráte sem a tam se bera desetkráte nás byl směřil, z parku zmizel i se svým soudruhem. I já se Sajblem odpočinuvše si popílili jsme do města.

Na pěkném náměstí, Břežanského daleko výstavnějším, nemohli jsme se dosti vynadiviti nádherným, jak tehdá nám se zdálo, krámům a zvláště jeden „Księgarnia Jana Milikowskiego" neodolatelnou mocí nás vábil k sobě. Ve výkladní skříni vyrovnány byly knihy po jedné straně výhradně polské, po druhé výhradně francouzské. Po knihách německých, na něž bych se snad maje pět dvacetníků v kapse přece byl utrh' ani potuchy. Polské pak, z nichž nejedna dosti mě vábila titulem, pověstnou drahotou svou mě od koupě odrážely. Nechal jsem tedy všeho tak a ohlédal se po antikvariatě Arona Seligmanna. Toho na náměstí ovšem nebylo. Několik osob, které jsem maně se Sajblem potkal, k otázce, kde jest antikvariat Seligmanův, toliko pokrčilo ramenoma. Tu ze kterési ulice na náměstí se vynoří zase ony

dvě studentské figurky z parku. Když se přiblížily k nám, já porozmýšlev některou chvilku, jak bych je oslovil, (neboť polsky jsem posud jakživ k žádnému studujícímu byl nepromluvil, a s němčinou že nepochodím, věděl jsem napřed), dodav si mysli přistoupím k nim a spustím na ně po latinsku takto:

„Salvete commilitones! Nonne nobis, quum indigenae esse videamini, dicere velitis, ubi Aron Seligmann habitet, qui vetustos libros habet venales?“*)

Menší, ale bystřejší z obou študentíků, ten který se pyšnil kastorovým kloboukem a pronikavým modrým okem svým nás si byl v parku tolikráte směřil, zadívav se na mne upřeně, tak že cylindr pokrývající hlavu jeho pod úhlem bez mála pravým se ocítil s jeho šíjí po některé chvílce pomlčení mi odvětil ironicky:

„A mospanek co zacz? Niezawodnie premjant któregoś gimnazja. Bo co człowiek nie duryń o wakacjach, kiedy niema sygna, nie będze mówił po łacińsku a będze mówił po polsku.“**)

„At ego non sum Polonus“ v odvěť já.

„Ergo mospanek Szwab?“ hádal oslovený.

„Non equidem Germanus, verum Bohemus,“ já na to.

„Bochemus! Bochemus!“ chechtal se pídimužík. „To Czech. A już to ci niema gorszéj psiéj viary od Czecha. Chodźmy!“***) velel soudruhovi svému, a ostentativně plivnul.

Byl jsem jak ohromen. Z očí mi vyhrkly slzy. Proč, nevěděl jsem v tu chvíli sám. Sajbl vida mé rozčilení skřípal zuby.

„Škoda, že se nám to nestalo v parku,“ durdil se. „Byl bych mu jich několik vlepil na tu nectnou hubu. – Pojďme domů. Slunce se nachyluje k západu.“

Uposlechl jsem přátelské rady a litoval, že mě kdy choutka napadla putovati do Stanislavova. Pojednou však jsem pocítil prudké bolení hlavy a nohy pode mnou jaksi klimkaly. Sajbl si toho povšimnul.

„Tobě je na nic,“ soustrastně se jal mluviti. A když jsem mu kde mě co bolí, vyložil, okamžitě se vytasil i s lékařskou radou.

„Víš-li co? koupíme si šňupavého tabáku. To stahuje horkost od mozku.“

Já jsem si nedal říkati dvakráte. Polovičním šňupákem už professor Borowski mě byl učinil, když mě ve druhé třídě normální častovával za každou výplatu rákoskou šňupečkem, a honorář

*) Zdrávi soudruhové! Nechtěli byste, žeť zdejšími býti se zdáte, pověděti nám, kde bydlí Aron Seligmann, jenž má staré knihy na prodej?

**) A panáček co zač? Nejspíše premiant některého gymnasia. Neboť co člověk ne hlupák o prázdninách, když není signa, nebude mluviti po latinsku, nýbrž bude mluviti po polsku.

***) Neníť horší potvory nad Čecha. Jděme!

za ministrování ve klášteře Bernhardinském rovněž z valné části nezáležíval v jiném, nežli že mi bratr Eliseus, kdykoliv jsem kněze od oltáře vyprovodil do sakrystie, ochotně otevřel velikou pikslici svou, abych po chuti do ní si sáhl. Jdouce právě mimo krámek, v němž se prodávaly mimo jiné trety také tabatěrky, koupili jsme si každý po jedné, u nejbližší trafiky za krejcar stříbra naplnili moučkou tabákovou a chutě se ubírali po silnici rovné jako stůl k Tyśmienici. Zdali to večerním chladem či hojným požíváním šňupavého tabáku, či jakou jinou nevyzpytatelnou náhodou se stalo, nevím, ale tolik vím, že mne bolesť hlavy odstoupila zcela. Horlivě jsem se Sajblem rokoval o události, jež nás potkala v Stanislavově a všemožně jsem napínal mysl, abych příčiny nějaké se dohádal onoho krutého záští, jehož mi bylo zakusiti od neznámého studenta. Než čím méně jsem se mohl dopíditi jaké záští toho příčiny, tím pevněji ve mně uzrávalo předsevzetí, že budu Čechem a Čechem zůstanu.

Na polovici cesty mezi Stanislavovem a Tyśmienicí podle silnice stojí vysoký dřevěný kříž. Když jsme ho dostupovali, právě jsem v rozhorlení svém, ovšem že po německu, pronesl tento svůj slib.

„Und ich auch," upřímný Sajbl horlivě se přidával ke mně.

„Přísahejme si to u tohoto svatého kříže vybízel jsem soudruha. Učinil mi po vůli. Bylo mi na posvátném místě tom tak volno, tak lahodno! Duše se rozplývala ve snech o budoucnosti blažené! . . .

Jak dlouho bychom se byli u svatého dřeva zabavili, nevím. Pojednou však ze sladkého blouznění našeho vyrušilo nás hrčení kočáru jedoucího směrem k Tyśmienici. Mžikem kočár mihnul okolo nás. Viděli jsme za pozdního šera, kterak tři osoby smekají klobouky s hlav. Za chvilenku však kočár stanul a hlas z něho se ozval:

„Nejste-li to vy Březanští ministranti naši?"

„My," odpověď.

„Tak pozdě v noci ještě v polích! Zhurta, přisedněte!"

Milerádi jsme se dali touto prosou vyrušiti z poetického vytržení svého. Sajbl na kozlíku vedle kočího se umístil, já vedle nejmladšího kaplana naproti panu „księdzu proboszczowi," a za chvilku jsme byli doma.

Kdybychom byli jindy tak pozdě domů přišli jako tentokráte, Sajbla jistotně by bylo neminulo důtklivé kázáníčko a mne spasitelný pardousek. Ale od posledního historického výprasku mého poměry valně se proměnily. Několik vytýkavých slov, a věc byla odbyta. Ba i když příštího dne piksla se šňupavým tabákem u mne byla zpozorována, jen ostýchavé mi jsou činěny

výtky, ale ni zápověď určitá, ni hrozby, ni vzmínka o nějakém trestu. Vtípil jsem se brzy, že ledaco si smím dovoliti. Cítě se, abych moderně mluvil, pánem situace býti, jal jsem se ihned po nové víře své reformovati nejbližší okolí své. V domácnosti, kdekoli jsem vystačoval zásobičkou svou českou, mluvil jsem výhradně česky. Maminka mezi proselyty mými byla první a nejhorlivější. Za ní v zápětí, ačkoli češtiny uměla nejméně, kráčela sestra. Tatíček vší povahou svou konservativcem jsa trval při němčině, ale češtině zjevného nečinil odporu.

Škodať arci, že ta má čeština i s reminiscencemi matčinými nikam nestačovala, že přes tu chvíli bylo nezbytno sahati k obvyklé němčině. Než jedné věci přece dosaženo, — bylať sjednána *audacia loquendi*, odhodlali jsme se mluviti česky!

Nežli jsme opustili Tyśmienici, nejen Rohovína Čtverrohého jsem uměl dokonale z paměti, nýbrž i z Loketského zvonu a z Valdeka deklamovali jsme si se Sajblem toulajíce se po lukách okolních nejmarkantnější scény. Čím více však jsem se do svého Klicpery včítal, tím více mi různost mezi mluvou jeho a mluvou, jak jsem ji slýchal druhdy v Bohdanči a ve Slavkově se stávala zřejmou a tím větší mě pojímala touha, bych věděl, jak mluviti se má a psáti vlastně. Slovem, cítil jsem čím dále tím více potřebu nějaké grammatiky.

„Počkej, brachu!“ pozastavil se jednou na procházce Sajbl, když mi se zase vydrala ze srdce touha po české mluvnici. „Nemýlí-li mě hrubě paměť má, vídal jsem u bratra mezi pozůstalými po tatínkovi knihami též českou mluvnici. Ano, ano!“ určitě již se rozpomínaje zvolal. „Stojí tam vedle grammatiky uherské, podle níž jsme se přede dvěma léty začali učiti maďarsky. Ale jak ji dostati? Bratr ji má v Rohatyně a já bych rád s vámi přímo do Břežan.“

„To nežli se dostaneš do Rohatyna,“ těžce nesa, že by naděje má zase v nic měla obrácena býti, zasteskl jsem, „minou dobře tři měsíce. Škoda tolika času.“

„Máš pravdu,“ rozhodl se Sajbl. „Pojedu tedy raději s bratrem do Rohatyna a grammatiku přivezu do Břežan.“

A jakož umluveno mezi náma, stalo se.

Za něco málo dní rozloučili jsme se s Tyśmienicí. Já s matkou a sestrou za den jsme vykonali cestu, tatíček na marši strávil zase své bité dni čtyři.

Konec dílu prvního.



Život starého kantora.

II.

I.

Těžko tu řeč milovat se zdá? — Milovať ji započni,
Hned sobě už dvě k ní žádati srdce budeš.

Jan Kollár.

Kdo kdy za jediný den urazil dvanácte mil na židovském vozíku po silnici ne vždy příliš úpravné, rád mi asi uvěří, pozasesknu-li si mu, že mě z cesty vykonané z Tyśmienice do Březan důkladně bolelo kde které žebro. Méně však asi tomu uvěří, že jsem přese všecku umdlenosť a přes to, že jsem na lůžko se byl nedostal před půlnocí, přec už před šestou hodinou ranní byl na nohou a nepomysliv ani na snídaní bystře se hnal do kláštera Bernhardinského.

V sakrystii bylo ještě na čisto prázdno. Mnichové říkali v kostele hodinky a bratr Eliseus se dostavil až po hodné chvíli. Když konečně pořídiv dole v kostele, co mu bylo pořizovati, se přišoulal, všecek rozradostněn, že mě zase vidí, dobyl ohromné kulaté piskly své, rázně na ni zaklepal, otočil víčkem, až to zaskřípělo široko daleko, a podal mi bezzubá ústa šklebě od ucha k uchu na přivítanou šňupec.

„Dobře, že tu konečně zase jste," pravil ke mně. „Bylo tu po všechen čas roboty „niech Bóg broni." Divná to nyní mládež. Nebylo tu na ministrování živé duše; všecko jsem to musil odtahati já sám."

„A co tu nového jest u vás?" otázal jsem se já.

„Nového?" staroušek na to. „Nového nic, co by za řeč stálo. Nového tu máme kvardiana. Divný pavouk. Celý boží den jako zabedněn sedí ve své cele a tluče na svůj cimbál. S nikým nemluví, a mluví-li přece to jen na krátko a kysele, jako by šťovík žvýkal. A tak jaksi divně polštinu „paskudzi" (zohyzďuje) až nepěkno poslouchati. Inu, je to jakýsi Čech, a co Čech to psia wiara."

Mně okamžitě zase krev vhrkla do tváří. Dědoušek, jehož obličej mi jindy tak přívětivým a milým býti se zdál, na jednou na se bral v očích mých podobu ošklivou a odpornou. Študentík Stanislavovský jednu houdl se starouškem! Po hodné chvíli jsem se vzmotal na otázku:

„A proč vy Čechův nenávidíte?“

„Jak náviděti?“ rozhorlil se staroušek. „Od kolika století po nich nic není. Před časy byli nejohavnějšími nepřátely svaté víry katolické. Za to Pánbůh potrestal jejich zemi neúrodou. Věčný tam hlad. To tedy oni ti Čechové vysýlají do všech končin světa, a nejvíce sem do naší Polsky, děti své, aby pospásali úrodu zemí požehnanějších. Přestrojujíce se na Němce chodí do Polský, a loví kde jaký úřadek. Co tu „gryziepiórków“ (perohryzů) u cyrkułu (krajského úřadu), co „trepalulków“ *) u stráže pohraničné, co „browarników“ (sládků) císařských i panských, co profesorů na gymnasiích – a to všecko ti Čechové ukrádají synkům tuzemským. Nesnadno věru náviděti tu chásku rozlézající se po celém světě a požívající krajícův pečených z mozolů cizích. Kdo je sem zve? Proč nezůstanou, kde se zrodili? – Proto, že by pozcepeněli hladem.“

Otevřel opět pikslu a notným si zavdal šňupcem mne nepozývaje k požitku, jejž bych dojista byl zamítl.

V tu chvilku právě bylo po hodinkách. Mnichové stoupali po schodech nahoru do sakrystie. První z nich, tvář mně neznámá, mračivý jako by z očí jeho každou chvíli vysršeti měl blesk, bral se kvardian. Ztepilá, pěkná jinak postava – na pravou nohu však poněkud napadal. Nebylo pochybnosti, že to bratr Matějův. Ale jaký to rozdíl mezi hladce vyholenou tváří Matějovou, tak prostoduchou, tak milou, těmi ústy nastrojenými na stálý úsměv, byť mnohdy bolestný, těma očima přívětivýma a klidnýma a zase tou posupnou tváří páně kvardianovou, již hustá vousiska přestrojovala skoro na bubáka, těmi ústy jeho přísně sevřenými, těma očima jeho ponurýma! Zůstal v sakrystii sám jediný z mnichův a dada se přioditi rouchem mešním mne, jakož není divu, ni dosti málo si nevšímaje obrátil se ke schodům. Vzal jsem missál, zatahal za zvonec a provodil jej k oltáři. Kněz zasmušilec mši odbyl, sprovodil jsem jej do sakrystie nazpět, ale on mne zase ni jedinkým si nepovšímnul pohledem. Thermometr nadějí mých ke knihám českým klesl hluboce pod bod mrazový. Odklidil jsem se z kláštera jako zoufalý bankrotář z bursy nevšímaje si toužebných pokynů bratra Elisea, bych posloužil, jako jsem dělával jindy, i druhému a třeba i pátému knězi ke mši svaté. Měl jsem naň pro neuctivá slova, jež před

*) V některých krajinách Haličských rostí se tabák. Ale ni sedlákovi pěstováním tabáku se zabývajícímu za tehdejších časů dovoleno nebylo vlastního tabáku kouřiti. Finanční strážníci mnohdy, chtějíce se přesvědčiti, že sedlák takový nekouří tabáku syrového, vytřepávali mu »lulku« (dýmku), z čehož humor lidu rusínského podnět vzal k utvoření velekomického trepalulka na pojmenování strážníků finančních.

chvílí z úst vypustil nevěda, jak bolestně každé z nich mi se zatíná v duši, nemálo s kopce. Znelíbila mi se pojednou ctihodná jeho pleš, rozlézající se jako prý my Čechové po celém světě, tak jemu po celém temeni; znelíbila mi se bezzubá ústa na-strojená jindy na čtveračivý úsměv, od některé pak chvíle zohy-zděná potupou mého národu; znelíbily mi se ty kostnaté ruce, ty bosé nohy přepásané řeménky sandálů; znelíbila mi se ta tmavohnědá kutna, ba i ten ctihodný růženec houpající se na bílém cingulu jeho; ani říci nemohu, jak mi se znelíbilo to vše; slovem znelíbila mi se všecka Eliseova podstata i podoba asi tak, jako v nejnovější době našemu panu profesorovi Tomášovi Garrickovi Masarykovi se znelíbily písně Rukopisu Králodvorského.

„Přisluhuj si sám, dědku," pomyslil jsem si, a úprkem s hory dolů.

Poseděv si některou chvíli doma nad svým Klicperou vydal jsem se na procházku po dlouhé hrázi Břežanského rybníka. Sotva že jsem popošel sto nebo dvě stě kroků, co to znamenám? Na svahu hráze k jihu obráceném dlouhé dva kusy režného plátna rozepjaté, tak že slunce hodně do nich práti mohlo, a nad nimi jako strážce pokladů strýce Ignáce, obklopeného celým hejnem drobných dětí. Hoj, totě treťa, pomyslil jsem si a skokem ocítím se tu již u něho. Krátké jen bylo přivítání, ale na div strýce Ignáce nemalý vítal jsem jej česky. Z popelavých očí Ignácových, jindy na pohled tak bezvýznamných, vysršely dvě jiskry a za dvěma jiskrama vyprýskly dvě slzy, jako z jarního mračna za bleskem déšť. Prudce, jako by mladíkem byl dvacíti-letým a ne mužem už alespoň padesátiletým, objal mě a přivinul k prsům.

„Požehnána budiž tato chvíle," vypravil ze sebe, „a velebeno jméno Páně. Viďte, Janoušku, že jste Čech"?

„Nejsem ještě, strýčku," v odvět já, „ale budu jím."

Objal mě zase. Nikdy bych tolik citu, tolik vroucnosti byl nevyhledával při muži na pohled tak čiročiře praktickém, na pohled tak všedním. Když znenáhla příval citový ustoupil mysli klidnější a já všecky své příhody Tyśmienické i nemilou příhodu dnešní s bratrem Eliseem strýci jsem byl vyklopil, došlo na chudáčka, by záplatoval a látal nespočetné díry vědoucnosti mé *in čechicis*. Vytáhl jsem z kapsy svůj almanach. Byl to strýce Ignáce starý známý. Dotazoval jsem se tu toho tu onoho a ne-li o všem o valné alespoň části toho, co mi buď naprosto neznámo bylo, nebo nejasno, tou trochou němčiny, kterou na skladě měl, strýc Ignác mě poučil. Ale právě když nejhorlivěji vykládal jedno místo „Loketského zvonu," jež mu nemálo vrtochů bylo nadělalo, pojednou pohlednuv na své plátno se rozekřikl:

„Pro pána krále! Jsem já to platný bělič!“ A vzchopiv se jako by hořelo, popadl kropenku, běžel k nedaleké struze, skropil kus plátna, běžel opět pro vodu a opět skrápěl, až všecek zpocen skropeny měl oba dlouhé kusy plátna rozprostřené na trávníku. Usedl si pot s čela utíraje zase vedle mne. Ale doba poetické nálady byla ta tam. I děti, jež na opatrování měl, žeť dopolední valně se už přechylovalo k poledni, začaly v platnosť uváděti práva žaludková a škemraly o potravu. Strýc Ignác otevřel svůj vak, vyňal bochánek chleba, ukrajoval krajíce, rozdílel homolky – pravý prototyp to nějakého hrdiny z Gessnerových starých idyll. Znamenaje tuto prosu při strýci uklízel jsem se domů.

Několik dní následujících nebylo než obnoveným vydáním právě minulého s tím toliko rozdílem, že jsem ráno už ne do kostela Bernhardinského chodil ministrovat, anobrž ve vzdáleném chrámě proboštském jenom obcoval některé tiché mši svaté. Byl jsem zajisté zanevřel přenáramně na dědka Elisea.

Téhož dne, kterého tatíček nám se navrátil z marše i Sajbl zavítal z Rohatyna. Přivezl grammatiku Nejedlého. Vzmocnil jsem se jí hned a zapředl se do ní jako bourec hedvábník do svého kokonu. Sedal jsem nad ní pomalu od rána do večera. Nejzajímavější partií celé grammatiky mi však byl přídavek obsahující jakýs takýs obrys české literatury. Zvěděl jsem z něho, že máme v literatuře své i básníky, že Šebestian Hněvkovský nám napsal komické epos Děvín, že Vojtěch Nejedlý napsal dvě epopéje Vratislava a Otokara, – (které však staroušek grammatikář šeredně anticipoval, vyšlyť zajisté tiskem hodnou trochu let po jeho grammatice), – že máme básně od nějakého Puchmíra a mnoho věcí jiných. Dychtivě jako by šlo o maturitní zkoušku z jazyka a literatury české polykal jsem tituly jednotlivých spisův a zvláště za vychvalovaný, a dokládám z té duše rád, že právem vychvalovaný L a b y r i n t s v ě t a byl bych v té chvíli dal nevím co. Bylo mi souzeno, bych dlouho ještě zůstával při dobré chuti.

Když jsem se tak hodně byl zahloubal do svého Nejedlého, pojednou svatý Michal mě vyburcoval z allotrií tak milých a uvedl na mysl, že jsem studentem. Krejčí toho dne mi přinesl pěkný soukenný kabátec řebíčkové barvy s velkými bakfongovými knoflíky a elegantní černé spodky, pan švec se přihrnul s novými botami, jejichž podpatky poprvé za mého živobytí prosty byly cvakavých podkůvek železných a přestávaly na několika cvočcích širokohlavých sic, ale přece jen proti podkovkám lehounkých. Byl jsem chlapík jako ze škatulky. Jenom nejvlastnější toho odznak, že přestávám býti jedním z těch, kteří povinováni jsou uctivě smekati čepice před studenty řádu vyššího, kastorový cylindr

totiž nezdobil posud mé hlavy. Byla malounká o to kontroversa mezi tatíčkem a maminkou, smím-li k zápisu se dostaviti již v cylindru, či slušno-li cylindr vztýčiti až po zápise, až bych nejenom po naději ale vskutku byl poetou. Tatíček této, já, dokládaje se lonské své příhody s Nenyczem, a se mnou maminka hájili jsme alternativy oné. Konečně došlo na kompromis. Až k budově gymnasiální měl jsem ještě jíti ve své grammatikální čepici, u žida Diamanta, majícího jeden ze sta desíti krámů kupeckých, jimiž přízemí Brzežanských škol bylo zdobeno, měl mi koupen býti klobouk humaniorní, a takto vyzbrojen měl jsem se dostaviti k zápisu.

Přiznávám se upřímně, že mě čepice má po cestě ke gymnasii pálila na hlavě, jako bych v ní řeřavé měl uhlí, a lahodou nekonečnou, že mi se rozplývalo srdce, když se mi konečně po dlouhém smlouvání na hlavě ocítil symbol civilisace evrópské komín-cylindr. Zdálo mi se, že jsem rázem povyrostl alespoň o píď. Sajbl, jejž tatíček můj zaujímaje při něm místo otcovo spolu se mnou vedl k zápisu, byl v krámě s námi. Když pak jsem já maje sobě cylindr definitivně ve vlastnictví odevzdán čepici pod kabátec si upínal, čtveračivě na mne pohlédnuv sám čepici svou s affektovanou uctivostí přede mnou smekl a se uklonil. Poděkoval jsem se co neuctivěji za poklonu a příhoda lonská s Nenyczem živě mi zase vstoupila na mysl zároveň s předsevzetím, že vůbec za každé pozdravení, byť mi se ho dostalo od posledního primánka, blahosklonně se poděkuji.

Stál jsem v slově sobě daném. Nemohl jsem si však nijak odepříti té rozkoše, abych byv zapsán za poetu před budovou gymnasiální, kde se študenty a študentíky jen rojilo, několikráte jako páv si nevykročil sem a tam přijímaje poklony drobotiny žákovské a nedbale toliko pozdravuje sobě rovné občany škol humaniorních. Sídlíť v prsou každého člověka — (a vyňal-li bych koho z pravidla toho, vyňal bych leda jen naše delegáty na říšské radě), — ďábel ponoukající jej, aby rozedmutými chřípěmi v sebe vsával vůni z oférného kadidla páleného na uctěnou marnivé vyvýšenosti. „Ale nechme toho krajánku!“ říkával za let mých ne už jinošských anobrž dědkovských starý pensionovaný plukovník dělostřelecký, jenž přes to, že plukovníkem se stal, nepřestával býti Čechem, popíjeje se mnou plzeňského piva, když se řeč dostala na pole poněkud kluzké. „Škoda papíru.“

Poslední den prázdnin tolikerými událostmi i žalostnými i radostnými, vynikajících výhradně věnován byl věcem praktickým. Kupoval jsem školní knihy. Kapsy maje plny dvacetníkův očima pohrdavýma jsem pohlédal na nabízené mi knihy staré a ošumělé a kupoval jen knihy buď zcela nové neb alespoň zánovné. Samojediné při chrestomathii řecké po přísloví, že výminkou pravidlo se

tvrdí, přemohl jsem nechuť svou ke knihám neúhledným a pilně jsem se pídil po některém exempláři starém, opatřeném interlineárním překladem a hojnými poznámkami. — Proč to? — Inu proč! Rozhlašovalo se hned po návratě mém z Tyśmienice, že místo humanitního professora, které lonského roku při gymnasii Brzežanském supplováno bylo mladičkým a velmi elegantním aspirantem stolice professorské Karlem Hauserem, o němž nyní hádám, že původně byl asi Houserem, definitivně se dostalo dosavadnímu professorovi grammatikálnímu Antonínu Liškovi ze Stanislavova, na slovo branému latináři a řekovi. Já pak, ač jsem po čtyři semestry pořáde pryč za sebou jdoucí z řečtiny dostával *classem eminentem*, dobře sobě toho vědom jsa, jak nízko stojím ve prožluklé té řečtině, snažně jsem se o to zasazoval, abych, možná-li, přísnému pánu v oboru tom alespoň poněkud vyhověl. Po dlouhém uvažování a hledání konečně jsem za peníz daleko dražší, nežli by byla stála kniha nová, chrestomathii si pořídil prošpikovanou učeností. Nebyloť v ní skoro jediného slova, aby zkratkami, do nichž jsem se brzičko vpravil, nebyla úplná grammatická analalyse udaná s marginalním překladem německým. — Takto vyzbrojen jsa s odhodlanou myslí jsem hleděl budoucnosti vstříc.

Do chrestomathie latinské, jakož jsem vůbec od jakživa nových věcí byl žadostiv, dal jsem se ještě téhož dne a na nemalé potěšení své úryvky z Ovidia, umíštěné na prvních několika stránkách, překládati jsem dovedl takměř hravě, slovníka svého maje potřebí toliko zřídka kdy. Těšil jsem se na ta studia humaniora nemálo.

Prvního dne měsíce října shromáždili jsme se v třídě naší, úzké to síni, ale velmi dlouhé, že by žactva byla mohla v sebe pojati alespoň trojnásob. Maně na mysl mi připadlo, když jsem spočetl ten skrovný hlouček spolužáků, co nás bylo ve třídě první, a teskný jakýsi pocit se zachvěl duší mou. Bylo nás z osmdesáti a několika všeho honu třicet dva a mezi těmi třicíti dvěma dobrá třetina přišlých po různu z ústavů jiných za posledních tří let. Elegické té nálady mé však nebylo na dlouze. Ve třídě, ačkoli za některou chvilku konán býti měl obřad velebný vzývání Ducha svatého, netoliko bylo veselo nýbrž až hlučno. V té tu se otevrou dvéře a nový professor náš Antonín Liška vstoupí do síně. Posvátné pojednou ticho. Vysoká, hubená postava vystoupila na podium. Zadívali jsme se kde kdo upřeně na jeho tvář. Byla to tvář pěkná, pečlivě po tehdejším způsobu vyholená. Malá proti ostatnímu tělu hlava úzkým sic ale vysokým se honosila čelem, nad ním bujely vlasy plavé ba skoro až zarudlé, jakoby ne maně mu se bylo dostalo příjmí, nýbrž z humoru lidového. Na pěkném rovném nose trůnily zlaté brejle zakrývající malinké nedozíravé oči.

Spustil na nás řečí latinskou. Vysloviv nejdříve nelibosť svou z toho, že vstupuje do síně takový šramot zastal a hluk, ohlásil, nepořádku takového nikterak že na příští čas nehodlá při nás trpěti, a všechnu třídu pod dozor postavil Mikuláše Ižaka, po všechna léta předešlá prvního premianta. V další peroraci své nám zapovídal mluviti mezi sebou polsky a dovoloval pouze mluviti latinsky nebo německy. *Signum* sice na ten čas prý ještě nezavádí, nedali-li bychom však na zápověď, že by prý ovšem nucen byl sáhnouti ku prostředku tomu.

Ustanovení censora nás chovance třídy humanitní, kteří jsme po všechen čas, co třídním professorem naším byl Martin Hora, dozorce nad sebou neměli, velmi zamrzelo a tu i tam proskočil hlásek jevící nevoli. Toho si však professor Liška moudře ani nepovšimnul. Ostatně jsme se kojili nadějí, že náš Izák bude pouhým strašákem. Ale v tom jsme se hrubě zmýlili. Když jsme zajisté příštího dne už asi půl hodiny před vyučováním vstupovali do třídy, spatřovali jsme Mikuláše Ižaka na podii stojícího a přísným okem na školu pohlédajícího a na školské tabuli pod záhlavím *garruli* bylo již napsáno několik jmen. Proto pro vše ve škole bylo dosti hlučno, a čím více nás ve škole bylo, tím i hluk se stával větším. I vyskytl se mezi předáky našimi tu jeden tu druhý a po druhém i desátý, žádajíce čím dále tím důrazněji, aby censor náš napsaná jména smazal. Censor však byl neustupen a háje zády svými popsané tabule pěsťma odstrkoval doléhající naň petenty. Tu pojednou jako někdy o lichém březnu spiklá rota Brutova a Cassiova na nebohého Caesara kde kdo na ustanoveného censora jsme se shlukli a dříve nežli se toho mohl kdo nadíti, jména nešťastných garrulů z tabule zmizela. Že několik rázných štulců do žeber páně censorových padlo, rozumí se samo sebou. Za pekelné vřavy touto svépomocí stropené nikdo z nás si nepovšimnul výstražného hlasu vycházejícího ze signálního zvonce, zvěstujícího, že padla hodina osmá, že tedy se započne vyučování. A snad i kdyby ho kdo byl uslyšel, málo by asi byl naň dával, neboť po všecka léta studií našich grammatikálních přezřídka kdy professor Hora opomíjel ostražitě připravovati nás na studia akademická svědomitým zachováváním akademické čtvrti. Ulekli jsme se tedy nemálo, když professor Liška pojednou stál na kathedře a hromovým hlasem kommandoval *ad loca!* Postáv chvíli dívaje se na stádečko své hněvivýma očima pomodlil se s námi, vyňal z poprsní kapsy elegantního kabátu svého latinskou chrestomathii, nebo lépe řečeno fragment její, a tu toho, tu onoho z nás vyvolávaje jal se s námi čítati latinské verše.

S hrůzou jsem poznal, že ani já, kteréhož professor Hora

si vážil za dobrého latináře, ani který jiný z mých kollégův, kterým jsem já přisuzoval jazyka latinského dokonalou znalosť, netoliko neumíme čísti, nýbrž ani poslouchati latiny pravé. Prolouskali jsme za celou hodinu všeho všudy jediné dvojverší:

Adde quod ingenium longa rubigine laesum
*Torpet et est multo, quam fuit ante, minus.**)

Bylo nám pojednou čísti *ingenium, longá, rúbigine, multó, minus*, a my jsme posud nečítali jinak nežli *ingénium, longa, rubígine, multo, mínus!* Že jsme toho za hodinu přečetli tak málo, tím bylo, že jsme o prosodice latinské, která vlastně byla ještě pensem třídy čtvrté, nevěděli prapranic. Pokládaltě professor Hora prosodiku za věc luxuriósní. Za to professor Liška hned první hodinu nás zasypal pravou spoustou prosodických pravidel, až mi z nich šla hlava kolem. Když jsem se však z prvního leknutí svého trochu vzpamatoval, výklady professorovy velmi mě začaly baviti a zajímati. Chyba však byla v tom, že ani když signální zvonec hlásal devátou hodinu, professor náš od výkladů svých neupouštěl a místo mathematiky, jež měla od deváté do desáté předsebrána býti, o všecko pryč dále louskal svého Ovidia. A tu mi se přihodilo po létech, co mi se tak často přiházívalo v Bohdanči, když mě nebožtík dědeček učil hudbě. Professorovy výklady, čím více se sbližoval konec druhé hodiny, tím mi se stávaly nudnějšími, a z celé duše jsem tomu byl rád, když zvonec hlásal konec dopoledního vyučování a professor Liška uloživ svou chrestomathii do zásuvky kathedry povstal k modlitbě.

„Konečně!" zajásal jsem v duchu vypověděv poslední amen a chutě jsem těsnal knihy pod páži chtěje vyraziti ze dveří. Ale byla radosť má předčasna.

Professor Liška zajisté, jakmile jsme se byli pomodlili, chladně nám oznámil, že pokutou za pekelný hřmot, jejž jsme tropili před jeho příchodem do školy, si nás všechny kromě samojediného lžáka ponechává ještě na hodinku ve škole. A jako dnes vždycky prý bude, pokud z nás nevypudí zlého ducha nevčasné bujarosti. Usedl, vyňal jakousi knížečku ze záňadří a dada nám plnou vůli zaháněti si dlouhou chvíli zbožným rozjímáním o povinnostech studentských zahloubal se do své četby jen čas po čase zasvítě malounkýma očkama svýma po třídě. Tenkráte po prvé chvalořečil jsem osudu, že mě professor Borowski a fráter Eliseus naučili šňupati. Šňupcové zajisté krátili mi dlouhou chvíli výborně. Ale žeť i nešťastní druhové vedle mne a za mnou sedící tušíce, jak výborný v sobě lék od nudy chová šňupavý

*) Věz, že nadání rzí dlouho užírané
chabne a menším, nežli dříve bylo, se stává.

tabák, přes tu chvíli mi sahali do tabatěrky a řemesla nezkušeni jsouce o všecko pryč kýchati počali, strážný duch na kathedře sedící z dumání svého pojednou byv vyrušen náhle se zdvihl, sestoupil hbitě s podia a mně nebožci, jenž jsem právě skorem už vyprázdněnou pikslu do poprsní kapsy kabátu svého ukrýval, drahocenný poklad nelítostně skonfiskoval.

Šňupáci skoro bez výjimky jsou lidé srdce dobrého. Chutná jim každý šňupeček liběji, sdílejí-li se oň s cechovním bratrem. Ale professor Liška, buď že mne neuznával ještě dospělým, abych důstojně se řaditi mohl do cechu, k němuž náležel on sám, nebo že právě byl výminkou z pravidla shora vytčeného, nebo konečně že snad hádal, jako by hromadné kýchání spolužáků mnou bylo úmyslně zosnováno na provedení nějaké proti němu demonstrace, zle se na mne obořil, že si mne bude pamatovati, hrozil a nemilosrdně jako prašivou ovci ze stádce ostatního mě vybrakovav místo mi vykázal v jedné z posledních lavic, kde na sáh nikoho přede mnou nebylo, na sáh nikoho za mnou, na sáh nikoho vedle mne. S pocity nehrubě radostnými, když konečně na věži ruského kostela uhodila jedenáctá, se Soleckým bral bral jsem se domů.

„No což?“ znamenaje neobyčejnou zamlklosť mou vece Solecki po šibalsku se usmívaje, „dnes mne nepočastuješ šňupcem?“

Dopálil jsem se zlostí velikou.

„Nebude-li ti líno,“ v odvět já, „vrátiti se se mnou několik kroků, desíti místo jednoho.“

A v té jsem se už i obrátil a v jednom ze sta desíti krámův a krámků zdobících přízemí Břežanského gymnasia novou jsem si pořídil tabatěrku, pěkně kulatou s překrásným na víčku malováním a v nejbližší trafice za krejcárek stříbra pul lotu tabáčku.

Odpoledne ve škole začalo louskání hexametrův a pentametrův znova. Professor Liška byl pravým miliusem. Uložený ráno veškeré třídě trest neminul se s účinem. Zastal vcházeje do třídy ticho až zamrklé. Kdyby byl věděl, jaké záští k ustanovenému jím censorovi vzmítá všemi ostatními pány poety, jistě by byl politoval ubohého milce svého Mikuláše Lžáka.

Já chtěje uchlácholiti hněv professorův ze zákampí svého ustavičně jsem se hlásil k odpovídání. Professor Liška však ani si mne nevšímnul. Pln resignace schoulil jsem se tedy ve své lavici a dada větrům zármutek pilně jsem se zase dával na požívání hnědé své lahůdky jediné toho lituje, že jsem si nevzal do školy buď svého Klicperu nebo svého Nejedlého. A když tak myšlénkami všecek u těch dvou milců svých dlím a plány osnuje, do které partie z nich po škole se dám, zánovnou tabatěrku

svou otvírám, bych trudnou mysl pokřepil šňupcem, pojednou víčko její táhlým zvukem zaskřípe jako nemazaný trakař a v té již zase professor Liška jako luňák na holuba s kathedry sletí na mne a přísným hlasem mne vyzývá, bych vydal corpus delicti. Učinil jsem pokorně a poslušně, jak mi veleno.

„Bei Philippi sehen wir uns wieder!“ významně pravil vraceje se na kathedru a já nevěda ještě nic o Shakespearovi a nerozuměje tudíž děsné hrozbě tím více jsem se jí bál.

„Školní rok začíná se utěšeně,“ pomýšlel jsem sám u sebe. „Jak jsem se naň těšil! A teď? – pohroma za pohromou. Nebudeme asi dobře spolu vařiti s professorem Liškou. Že mne tatínek nedal zapsati do korrepetice! . . . Ba ani nechtěl se mnou jíti, aby mě mu představil! . . . A ostatní tam byli snad všichni! Nevím, nevím, jak bude dále . . . Nu však nezoufej!“ potěšoval jsem zase sám sebe. „V parvě se ti s počátku nevedlo lépe; nu a konečně jsi professora Horu oblomil přece . . . Toho šňupání však necháš. Jsou z toho jen oplety a mrzutosti. Tatínek to rád nevidí; maminka na to žehrá; sestra ti říká „ušňupaný frátere;“ ba i ta malá Kačenka Duškova ti řekla bez obalu, že to je „garstig.“ Nech toho brachu!“

Pln dobrých úmyslů vracel jsem se ze školy domů. Říká se však, dobrými předsevzetími že dlážděna je cesta do pekla. Svatá pravda! Doma neustále mi čehosi se nedostávalo. Hmatal jsem pořád mechanicky kde po které kapse hledaje ztraceného pokladu. Ani Nejedlý mi nechutnal ani Klicpera mi se nelíbil a konečně, nežli zapadlo spěšné už tou dobou slunce, zase pořízenu jsem měl tabatěrku primitivně vzdělanou ze březové kory, přiklopenou dřevěným víčkem, jež se zdvihalo bez šramotu bez šustu a skřípotu malounkým řeménkem. Ha! jak rozkošně se to šňupalo příštího dne v tom zákoutí! I v hodině latinské i v řecké, – nevěřili jsme skoro svému sluchu, když přesně podle rozvrhu nám daného na řečtinu došlo hned druhého dne ve školním roce, – louskali jsme opět hexametry a pentametry. Ale jaký to rozdíl mezi latinou a řečtinou! Onde volný proud uhlazené mluvy, překlad švihácký, básnicky nadchnutý, myšlénkami oplývající výklad: tuto suchopárná analyse jednotlivých slovek a slov, při které professor s knihy ni na okamžik si netroufal strhnouti očí svých! Jak jsem z řečtiny neuměl nic, přece hned v první hodině jsem poznal, náš pan professor že toho z ní také neumí moc, a to mě naplňovalo nadějí v budoucnosť a odtuchou. Pozorováním tím však auktorita professora Lišky nijak nebyla uskrovněna. Vzpomněl jsem si opět a opět na studenta Eberharda v Řešově, z jehož úst jsem malým kloučkem jsa slyšel neomylný výrok, že řečtina jest jazyk, kterému žádný člověk se naučiti nemůže.

„Jak si asi professor Liška povede v mathematice?“ tázal jsem zvědavě sám sebe; „jak v dějepise?“ - Za několik málo dní zvědavosť má došla ukojení. Mathematiku náš Liška nehrubě miloval. Maje latinskou knihu o ní stále v ruce nahlas ji čítal a uvedené tam důkazy a příkladečky svědomitě opsal na školní tabuli, sám ze svého však na vysvětlenou přemnohých těch věcí, které nám byly a zůstávaly záhadnými, nepřičinoval ni slova. A rovněž zkoušeje jen toho žádal, co ve knize bylo, a jak ve knize bylo - a mathematika byla zpravena. Starověkého dějepisu nám professor Liška vůbec ani nepřednášel. Uložil z knihy odtud až potud, příští hodinu odtud až potud zkoušel, a věc tolikéž byla zpravena.

Pravým divotvorcem však professor Liška byl v němčině. Ne že by němčina tehdy jako nyní zvláštním předmětem byla bývala na gymnasiích; bylať jen jako přílepkem k hodinám latinským a mnozí professoři humanitní hrubě si jí po celý Boží rok nevšímali; ale náš Liška svědomitě dvě hodiny do téhodne s námi čítával z knihy „Sammlung deutscher Beispiele“ nazvané, v níž obsaženy byly mimo něco prosaického čtení skoro výhradně básně z doby tak zvané klassické. Pročež i theorie básnictva prvních několik neděl společna byla němčině s latinou. V těch hodinách německých ještě více snad nežli v latinských professor Liška nás uměl až okouzlovati. Poláčkové hořící prudkou nenávistí ke všemu, co bylo německého, prosodice německé se učili o všecko pryč a za nedlouho všecka třída robila německé verše o překot. Na hrubém by však utkvíval omyle, kdo by se domníval, že proto studentstvo polské se začalo poněmčovati. Spíše ten do sebe měly účin páně Liškovy výklady, že se spolužáci moji pilně začali píditi po básnických plodech polských. Těch ve městě arci bylo dosti po skrovnu; čas po čase však přece něco polských veršů mezi studentstvo se dostalo. Já, abych upřímně se vyznal, o knihy polské málo jsem si připouštěl starostí. Ba neznámý studentík Stanislavovský a prostořeký fráter Eliseus krutým záštím osvědčeným proti Čechům způsobili při mně, že jsem i já se své strany na Poláky dostával s vrchu jako před léty. Když však jednou nemaje jiného co čísti do rukou jsem dostal veršované bajky Krasického s nemalou jsem je přečetl zálibou.

Asi čtyři neděle po započetí nového školního roku měli jsme první latinskou komposici, o níž hned předem professor Liška prohlásil, že podle ní budeme rozsazeni a řaděni. Pamatuji se na ni, jako bych ji byl napsal včera. Bylo nám uloženo patero daných přirovnání upraviti v několikačlenné periody a na konec řadu diktovaných slov latinských uspořádati ve zprávný hexameter a pentameter.

Když professor Liška v pondělí po té sobotě, ve kterou jsme první komposici humaniorní pracovali, do školy vstupoval, na nemalý div nás všech ze záňadří mu čouhal hodný balík papírův, o nichž nemohlo býti pochybnosti, že to jsou opravené komposice naše. Pomodliv se s námi balík vyňal, položil před sebe na stůl, rozbalil, dlaní uhladil a chvíli nepromlouvaje ni slova se díval po škole. Konečně za všeobecného hrobového ticha, kterým se očekávání na jevo dávalo věcí v nejbližším okamžení přijíti majících, z lavice ven vyvolal mne.

„Kýho výra to asi zase po mně chtíti bude?“ pomyslil jsem si a nesmělým krokem bral jsem se ke kathedře.

„Měl-li jste předevčírem ve škole *Gradum ad Parnassum?*“ tázal se mne vlídně avšak přísně.

„Gradum ad Parnassum?“ ostýchavě jsem odpovídal já. „Nevím co to jest.“

„Neměl tedy?“ opět se tázal professor. A když jsem úsečně odpověděl, že neměl, „Dobrá tedy,“ vece, „jděte na místo pro knihy své a přijděte sem zase.“

Nežli jsem se s knihami svými dostavil opět před kathedru, ku pokynu professora Lišky byla již i vyklizena první lavice a na div i můj i leckterého ze spolužáků mých první místo v ní vykázáno mně. Dovedliť toho mnozí ze spolužáků mých, že oněch patero přirovnání dosti švarně po latinsku vypracovali upravivše je ve pěkné periody, ale prožluklé ono distichon slátati ze slov prosaickým pořadem diktovaných povedlo se toliko zkaceřované osobičce mé.

Myslil jsem, že jsem v očích professora Lišky dokonale rehabilitován. Ale hned nejblíže příští sobotu, když nám zase skládati bylo latinskou komposici, přesvědčil jsem se, že přece ještě nejsem prost všeho podezření, jako bych způsobem nedovoleným si byl vedl skládaje komposici první. Neboť vykázáno mi místo na kathedře, kam jsem mimo svůj půlarch papíru a kalamář a péro nic vzíti si nesměl z lavice, ani té podložky. Tentokráte nám uložena *descriptio auctumni* (popis jeseně) a na omastek zase úprava delší řady slov ve dvě disticha. Ačkoli mi se na té vysokánské kathedře právě tak nepohodlně sedělo jako asi professorovi Liškovi v lavici studentské, přece dosti rychle práce mi odsýpala. Praesentoval jsem ji professorovi již asi okolo půl čtvrté a měl se k odchodu první z celé třídy. Šťastně jsem se dostal až k samým dveřím, když professor Liška, jenž zatím byl vystoupil na podium, mě zavolal zpět.

„Přihodí-li se kdy mně,“ pravil strojeně vážným hlasem, „utrousiti trochu tabáku na stůl, vždycky jej buď sfouknu na

zem aneb utru šátkem. Buďte tedy té lásky a učiňte po sobě tolikéž. Tak toho žádá způsob a dobrý mrav.“

Zarděl jsem se jako kohout a za všeobecné veselosti spolužáků zvědavě pokukujících na mé dílo učinil jsem po přání páně professorově. U dveří popadaje za kliku ještě jednou jsem pohlédl zpět na professora Lišku, jenž uvelebiv se zatím na kathedře bloudil očima po mé komposici. Vskutku-li hlavou zavrtěl, či mi se to jen tak zdálo, ale zkrátka dobře mne pojednou veliké se vzmocnilo znepokojení, znepokojení hodné občana uzavřeného území. Nejspíše, myslil jsem si, to kulhá některý ten hexametr a po tvé reputaci bude veta. Professor Liška pak i kdybys se krájel, neuvěří, že jsi dnes týden soustruhoval to dvojverší beze vší pomoci. Mrzutá věc! — Ale vzal to kozel! Není to věru až tak radostno člověku seděti prvnímu v první lavici. Pohodlnější to tam v zadu.

Co tak po lišácku rozumuji jda právě mimo třídu čtvrtou, dvéře této se otevrou a z nich dokončiv tolikéž komposici před časem vystoupí Timofejek Mandybur. Rozumí se samo sebou, že jsem nemeškal ihned široce mu vykládati o své první komposici jakož i o trapné nejistotě, ve které vězím nyní ve příčině úpravy dnešních čtyř veršíků.

„Groš bych za to dal,“ upřímně jsem končil zpověď svou, „kdybych se někde mohl dopíditi toho jakéhosi *Gradus ad Parnassum.*“

„Gradus ad Parnassum?“ Timofejek na to. „Tím ti mohu posloužiti, kdy ti libo.“

„Že můžeš?“ rozradostněn já. „Půjč mi ho tedy hned.“

„Rád,“ nabízel se Timofejek, „ale ne domů. Je to kniha páně professorova a bez jeho vědomí ji z domu dáti nesmím.“

Stoupal jsem tedy chutě do obydlí Timofejkova, jako lačný lev padl jsem na slovník latinské mluvy básnické a dychtivě slovo za slovem jsem se jal vyhledávati a stopovati kličky a háčky nad každým. Jaká byla má radosť, když jsem nedlouho hledav z citátů k jednotlivým slovům přičiněných nezvratné nabyl jistoty, že ni tentokráte fortuna mne nebyla opustila, že jsem diktovaná slova do veršův upravil řádných a zprávných.

„Kéž tu knihu mám!“ vroucně jsem si přál a v té mi už i připadá, že by mi ji snad Józa v Stanislavově snadno mohl opatřiti. Sedl jsem doma ihned ke stolku, napsal psaní a chutě s ním klusal na poštu od našeho obydlí vzdálenou dobré čtvrť míle. Asi za týden jsem dostal od Józy list, jímž mi oznamoval, knihy žádané že na skladě sice není, ale za šest neděl asi že ji dojista dostanu. Za šest neděl! Takové při počátku let čtyřicátých bylo knihkupecké spojení ne toliko v Haliči, nýbrž i jinde u nás.

I nemohu si toho nijak odepříti, abych tuto laskavému čtenáři nevyklopil malou historku, která ruch knihkupecký oné doby lépe charakterisuje nežli cokoli jiného.

Když jsme byli grammatisty, — jako by řekl žáky třídy třetí, professor Hora jednou nám zvěstoval, že v Hradci Králové nákladem Jana Hostivíta Pospíšila velmi užitečná vyšla knižečka pro nastávající latináře, totiž „Encheiridion" sepsaná Hradeckým professorem Antonínem Ertlem. Kdo z nás by chtěl knižečku míti, tomu že se jí za dvacetník dostane. Bylo nás tehda ve třídě něco přes třicet a kde kdo knižečku jsme si zamluvili složivše po dvacetníčku. Minul měsíc jeden i druhý, minulo půlletí jedno i druhé, my na Encheiridionek, který nás zvláště v náležitém užívání latinských pádů měl utvrzovati, jsme zapomněli a soustruhovali již volná vypracování latinská a lepili latinské verše, když tu jednou kdysi v listopadu roku čtyřicátého prvního před započetím odpoledního vyučování do třídy vstoupí na div náš divoucí ne professor Liška, nýbrž professor Hora a za ním školník Swistun nesoucí balíček drobných jakýchsi knižeček.

„Je tomu hezky dávno," oslovil nás professor Hora usmívaje se, „co jsem vás vyzval, abyste si opatřili vzácnou knižečku, kterou vám dnes, asi po dvou letech, šťastně přináším. Škoda, že nepřišla ještě později o několik dní. Byl by to dárek Mikulášský. Ať byste jí snad už nepotřebovali jako vezdejšího chleba, přece snad vám k ledačemu ještě i nyní může býti dobra. Vedlo se nám s knižečkou asi tak, jako kdesi tuším v Archangelsku nebo v Irkutsku" — a vyslovuje ta jména divně jaksi se uškleboval, — „jistému krajskému úřadu léta Páně osmnáctistého dvacátého devátého. Tenkráte v listopadu a prosinci napadlo sněhu až hrůza. Silnice do hlavního města zaváta byla tou měrou, že skoro naprosto nemožno bylo po voze nebo po saních se dostati z vesnice do vesnice. Krajský úřad nevěda si rady, co by činiti bylo, o radu se tázal vysokého gubernia. Zázrakem krajský dragoun koňmo se dokopal hlavního města s depeší a zase nazpět bez depeše. V červenci měsíci roku třicátého jednou hustým oblakem prachu se štorcuje poštovní vůz ke krajskému městu, — nevím věru zda v Archangelsku či v Irkutsku, — a příštího dne zvěděl krajský úřad toho města a s krajským úřadem zvědělo i všecko město, že všechen robotní lid vesnický má pohnán býti, by sníh ze silnice vyházeli. — Nu a teď čas, abyste, což jest vašeho dostali. — A co s hromadou tuto mi ještě zbývající?" tázal se, když nás všechny, kteří jsme byli zaplatili po dvacetníčku, byl podělil. „Spartanským králům při hostinách dostávalo se masa dvojnásob více nežli soustolovníkům druhým, ne že by byli nemravnými nestřídemci bývali, nýbrž aby měli čím podíleti

ubožáky, na které se snad nedostato. Dostane vás tedy několik, pokud zásoba stačí, po knižečkách dvou. Grammatisté jsou ještě na světě.“

„Hej, hej, povídavý pantáto!“ zakřikne mě snad laskavý čtenář, „nemáte-li Ariadnina klubka v kapse, nevím, jak se dostanete z labyrinthu, do něhož jste tak maně zabředl.“

Měj mé díky, milý čtenáři, za upozorněnou. Cvičil jsem se trochu v epické šíři, které tak bolestně pohřešují výteční páni realisté naši v básních Rukopisu Kralodvorského. Na tu šíři moderní vědcové naši nyní neméně berou nežli dámy jejich na hodné honzíky. Byl bych sobě k vůli rád se jim něčím zavděčil. Neboť *principibus placuisse viris non ultima laus est,**) praví vychytralý básník latinský.

Nemálo na tom si zakládaje, že mi se povedlo tak pěkně vysoustruhovati ona dvě disticha v poslední komposici latinské, stoupal jsem nazejtří do školy něco dříve, nežli bylo třeba. Bylo mi poněkud s podivenou, že jsem tam zastal spolužáky téměř už všechny. Vedloť se jim asi jako mně. Vykouřilo se jim dávno chvalitebné předsevzetí, že přicházeti budou před samým započetím hodiny, by nedávali censorovi Ižakovi příležitosti k censurování jich mravů. Ve třídě bylo dosti veselo ač nikoli hlučno. Rozestoupili jsme se v několik skupin a pilně přetřásali, jak se komu podařilo narovnati porouchané kosti včerejšímu *carmen fractum.* Tak totiž se nazývala slova rozházená, jež upravována býti měla u verš a míru. Nejživěji mezi všemi si vedl jeden z žáků přednějších Jan Matynkiewicz, jenž velmi chvastavými slovy prohlašoval, že jediné způsob, kterým on hádanku danou rozřešil, zprávný jest a žádný jiný. Ký div, že má osobička majíc plnou toho jistotu, že Matynkiewiczem zosnovaný jeden hexametr šeredně kulže, horlivě se do rozpravy vložiti neváhala a plným proudem výmluvnosti a nákladem hlasu ovšem nemalým se jala dokazovati chybu jím učiněnou. Ale se zlou jsem se potázal. Matynkiewicz nejdříve překřičeti se mě pokoušel, a když to jaksi neprospívalo, souhlasu jiných se dovolával, až konečně přes to přese vše v úzkých se vida i pádných argumentů, pěstí to svých, na mne užívati se jal, v čemž pět šest stoupenců jeho statečně mu napomáhalo.

Já dávaje se do akce válečné nepomyslil jsem na to, že Švábem jsa zůstanu isolovaným, a konec konců byl, že jsem bití utržil, co se do mne vešlo. Že nebylo bez velikého povyku, rozumí se samo sebou. Za největšího hlomozu zavzněl zvonek pozývající nás na exhortu nedělní do největší síně gymnasiální,

*) Předním se zalíbiti mužům ne poslední chvála.

do parvy to. O čem tenkráte náš katecheta dr. Hirschler kázal, věru nevím, — nikdy jsem nevěděl. Seděl jsem v té milé parvě srdce maje plno hořkosti ze všeho toho příkoří, jehož jsem pozakoušel po všechen ten čas, co jsem vstoupil do této síně poprvé až po tuto chvíli. Zanevřel jsem hůře nežli kdy jindy na vše, co bylo polského, a velikým jsem se zavázal slibem, že pokud mi koli bude možná, přeruším všecko s polskými spolužáky svými obcování. Osnoval jsem plány, jak bych se důvěrněji přitočil k židáčkovi Bernsteinovi a k rhetorovi Hofmoklovi, ačkoli vzpomínka na pardus utržený v Tyśmienici vinou, jak mi se zdálo, žida Fischla silně protestovala proti onomu a mocně na ten čas už vzrušený ve mně cit český, jenž mi na mysl uvodil surová slova plukovního lékaře, nemálo mě odráželo od tohoto.

Celou Boží neděli ztrávil jsem v posupném dumání. Nebesa, jak daleko jen oko sahalo, zaklopená hustými mračny zdánlivě slzy roníce nad zármutkem mým spouštěla na zem husté proudy vody, vpravdě však ze mne činila vězně nemohoucího žal a tesknotu svou rozesíti po polích. Však dobře tak. Byla by to ozim bývala škaredá.

Ve blátě nade všecko pomyšlení prosaickém, po kotníky sahajícím příštího dne jsem stoupal do školy. Přišel jsem chtěje dostáti předsevzetí svému, abych se vystříhal všeho styku s bratry Poláky, tak pozdě, že professor Liška mi téměř stoupal v patách. Nežli jsme se začali modliti, lžák censor, jehož si včera živá duše nevšímala, poněvadž kdesi stranou stoje ani okem nemrknul ani prstem nehnul, vystoupil z lavice, před kathedrou švarně se poklonil a nepromlouvaje ni slova professorovi doručil jakousi škarteku. Professor ji vzal, okuláry povytáhl až na čelo, přečetl, škarteku položil stranou, požehnal se křížem a vykonal s námi modlitbu. Po té jako před týdnem ze záňadří vyndal balík našich komposic, rozestřel jej, pohladil pravou rukou a dal znamení, abychom se zase stěhovali z lavic.

Četl jméno za jmenem, žák za žákem zaujímal své místo a já jsem tu ustavičně ještě stál jako solný onen sloup, v nějž se byla proměnila žena Lotova, když utíkajíc z hořící Sodomy hlavu byla obrátila, kam neměla. Na konec došlo i na mne. Drže komposici mou v ruce professor Liška se obrátil ke mně vážnou orací, jejíž obsah asi ten byl, všechen vtip a všechno umění že ceny nemá nižádné, nemá-li člověk do sebe mravnosti. Abych si to pamatoval, jak pravdivě dí evangelista, že první budou posledními, usazuje mě prý přes to, že komposice má shledána byla nejlepší, na místě posledním.

Už už jsem měl, když professor peroraci svou byl skončil a komposici mi vkládal do rukou, na jazyku neponíženější dotaz, jaké to vlastně nemravnosti jsem se dopustil, ale rozmysliv se, že s pomlčenou člověk nejdále dojde, pěkně jsem se uklonil a rychle, abych slzy mimoděk mi oči zalévající utajil před spolužáky, jsem se ubíral ne na poslední místo v lavicích osazených, nýbrž do oné lavice osamotnělé, do které mě hned první den studií mých humaniorních professor Liška v exil byl poslal. Povšimnul-li si professor Liška této mé demonstrace či nepovšimnul, — byltě zajisté nedozíravý neobyčejně, — nevím. Já po celé to dopoledníčko na ustavičném jsem trval rozjímání o svém exulantství. Že to ponížení mé nádavkem bylo na buchance, jež jsem si utržil při vědecké hádce s Matynkiewiczem, nemohl jsem pochybovati; že však odnáším za ni já sám, ač vinníků bylo tolik, kormoutilo mě nevýslovně. Ale mladosť radosť. Téhož dne ještě jsem na neblahou událosť skoro zapomněl. Dostalo mi se satisfakce, odkud bych se jí nejméně byl nadál. Když ráno bylo po škole, na korridoře mě potká professor Hora.

„Veni mecum“ (pojďte se mnou), přivětivě na mne kývaje pozýval. Po vší cestě, co jsem s ním kráčel na Adamóvku, nepromluvil ani slova. Když jsme však vešli do jeho obydlí, sladce se usmívaje tázal se mne, nebylo-li by tatíčkovi mému proti vůli, abych se uvázal u vyučování několika jeho stravníků. Věda dobře, že otec ne toliko rád k tomu dá svolení, nýbrž i nemálo se poctěna cítiti bude takovým nabídnutím, nerozpakuje se odpověděl jsem, že hotov jsem každou chvíli se uvázati v úkol na mne vznášený.

„Dobrá,“ vece professor Hora. „Uvedu vás své chásce hned a zítra bohda začnete.“

Ve velikánské světnici, do níž mě professor zavedl, vypadalo to pěkně po studentsku. Stěny kde která vroubeny byly postelemi a kufříky, uprostřed světnice dlouhý dubový stůl, u něho několik sprostě natřených židlic. Bylo to obydlí šesti nadějných chovanců Mus, vesměs primánků baculatých tváří a statných údů. Dva ležíce jak dlouzi tak široci na postelích, dva sedíce na svých kufřících a jiní dva klečíce na nich a dívajíce se na dvůr pojídali přišedše právě ze školy veliké krajíce chleba namazané máslem a dosti hlasité vedli hovory. Když professor se mnou vstoupil do světnice, jako jeden muž povyskakovali se svých postelí a kufříkův a uctivě se poklonivše očekávali, co jim professor hodlá zvěstovati. Přímluva byla krátka:

„Tu váš instruktor. Povinni mu budete týmže poslušenstvím jako mně samému. Vy pak,“ obrátil se ke mně, „ani nepozornosti ani nepilnosti ani odmlouvavosti a vůbec nižádných

nemravův a nezpůsobu jim trpěti nebudete. Dávám je vám v plnou moc.“

Doma z povyšení mého na instruktora v domě professorském ovšem radosti bylo do nebe. Ale čekalo mě za nedlouho vyznamenání ještě větší. Svěřenci moji totiž za krátko nemálo oblíbili si mne a já zase je. Času jsem nešetřil. Místo povinné hodiny nejednou jsem u nich, jak toho kdy potřeba žádala vyseděl i půldruhé i dvě a žáčkové prospívali utěšeně. Znamenaje to professor Hora, jenž tou dobou dávným neduhem svým plicním povážlivěji začal stonati nežli kdy jindy a přečasto supplovati se dával stařičkým, tolikéž kašlavým praefektem Petrowiczem, mně za nedlouho svěřil i vedení korrepeticí se všemi primánky platícími po zlatce. Korrepetice ty se dály výminečně v soukromém obydlí jeho a nikoli ve škole.

Rozumí se samo sebou, že jsem docházeje tak často do domu professorova znenáhla zdůvěrněl se synkem jeho Adolfkem, od něhož mne, synka sprostného kováře, ani ne tak vývýšenosť jeho rodová dálila jako spíše ona urážka učiněná mi od něho hned v parvě slovy: „A ten osioł szwabski ma tertiam.“ Obcování s Adolfkem někdy jsem arci dosti draze zaplácel zvláště tím, že jsem netoliko poslouchati musil hrozné jeho hraní na fortepiano, nýbrž i pochvalovati. Za to však mi se otevřela přispěním Adolfkovým pěkná páně professorova knihovna. Brával jsem z ní, jak mi co do ruky přišlo. I namanuly mi se nejdříve romány Waltera Scotta, arciť že v překladě německém. Hoj, jaká to byla pastva duševní! Soukal jsem z knihovny svazek za svazkem a tak dychtivě čítal, že jsem i věci školní znenáhla zanedbával. O latinu nebylo. Té jsem se učil rád a bavila mě četba latinské chrestomathie tou měrou, že jsem v ní vždycky mnohem dále byl nežli škola ostatní. Za to však mi se přihodilo už jednou i po druhé, že jsem z latinské mathematiky neuměl ani slova, že to vázlo v analysi řecké a překladu, ba že jednou i na nemalý div milého katechety našeho Hirschlera jenž na mně hrady stavěl, z náboženství jsem ani -- nehnul. Tatíček zvěděv od katechety, že jsem ve prospěchu valně ochábl, příčiny toho snadno se dohádal a přitužil domácí kázni zapovídaje naprosto všecko čítání spisů zábavných. Kontrola v zimní době, když jsme všecka rodina i s přítelem Sajblem seděli při jediné lojovce okolo stolu, byla ovšem snadninka. A tak některý časek jsem se stal pravým Tantalem. Zábavných knih do vůle a tknouti jsem se jich nesměl. Těšil jsem se na vánoce. Ty v Haliči stály za řeč a stojí tuším posud. Od štědrého dne až kolikatýsi den po novém roce ruském prázdno a prázdno. Sláva dualismu kalendářskému!

Ale nežli jsem se těch milých vánoc dočkal, zlá mi se přitrefila nehoda, nehoda to, která by bez mála byla konec učinila studiím mým navždy. Od té doby, co mě bratr Eliseus v klášteře Bernhardinském tak škaredě byl urazil, ani nohou jsem už nepřekročil klášterního prahu. Že však o adventě choditi na rorátní mše po několikaletém zvyku mi bylo potřebou srdce, chodil jsem na ně do hlavního chrámu Páně. Podzim roku, o němž vyprávím, vyznamenával se dlouho povětrností ku podivu mírnou. Stačoval mi tedy dobře starobylý už pláštík můj, sotva kolenou dosahující na cesty mé do kostela. Ale v noci s předposlední neděle adventní na pondělí náhle uhodil třeskutý mráz. Nevšímaje si toho, že okna obydlí našeho zamrzlá byla, jakoby je kožichem obložil, rychle jako jindy jsem se vodou skoro ledovou umyl, oblekl, ukrojil hodný krajíc komisárka, vložil do kapsy a sebrav knihy pod páže hajdy do božího kostelíčka. Když jsem vystoupil ze vrat, prudký severák rázem mi smykl ctihodným cylindrem do blízkého příkopu, pláštík mi rozkřídlil a přehodil přes hlavu a břitvami se zatínal do těla. Otáčel jsem se chvíli na opatku, nežli jsem pláštík zase dostal na ramena dolů a ctihodný cylindr svůj pozvednuv z opovržené poníženosti vztýčil jak tak na hlavu. Chvatně se bera cestou mrazu, žeť mi bylo jíti hodný kus po větru, méně jsem pocitoval, ale ve prostranném kostele skoro prázdném za některou chvíli zima mnou počala lomcovati, že jsem až jektal zuby. Nemoha se dočekati konce mše svaté shasil jsem voskový sloupek svůj a přímo chvátal za číré ještě tmy do školy. Starý školník Svistun právě zatápěl ve třídě sousední, když jsem se přemknul jako duch mimo něj. V železných kamnech školy naší, v níž jako samo sebou se rozumí nebylo ještě živé duše, oheň už vesele praskotal. Přistoupil jsem ke kamnům a jednak tváří k nim se obraceje jednak boky a zády prohřívati jsem se dával libě sálajícím teplem, při čemž jsem si dychtivě přikusoval komisárku. Když pak bylo po snídání, počala se o mne pokoušeti dlouhá chvíle. Čísti nebylo ještě možná; slabounce se teprve rozbřeskovalo. Popocházeje tedy po škole maní a nic ani zlého ani dobrého nepomýšleje začal jsem pohrávati svým voskovým sloupkem a zastaviv se několikrát u rozežžavených už kamen čmáral jsem jím po kamnech semtam. Pojednou však ucítil jsem čpavý zápach, jenž každým okamžikem víc a více se šířil a stával odpornějším. Tu teprve jsem si vzpomněl, že rozteklý vosk mého sloupku škaredého zápachu toho je původcem a zlé asi zápletky, že nešťastná příhoda ta může míti v zápětí.

Tichounce jako duch popad své knihy vyplížil jsem se ze školy živou duší nebyv spozorován a pobloudiv si asi půl ho-

diny po nejodlehlejších ulicích městských konečně jsem se odhodlal opět vkročiti do budovy školní. Na chodbě bylo neobyčejně živo a hlučno. Přemnozí spolužáci moji a mnoho zvědavců ze tříd druhých jedni smějíce se, jiní nadávajíce a prskajíce běhali sem tam, postoupili až k otevřeným dveřím třídy páté a odplivnuvše si utíkali zpět. Některou chvíli před hodinou osmou vstoupilo na korridor několik professorů, mezi nimi i náš Liška a stařičký praefekt. Rázného kommanda „do školy!“ uposlechli okamžitě všichni kromě nás, pánů poetů. Censor Ižak předstoupiv oznamoval:

„Nelze pro náramný puch překročiti prahu.“

„A z čeho puch?“ udiven se tázal professor a kvapným krokem k otevřeným postoupil dveřím. Ale hned na prahu se obrátil a hrozivým hlasem se tázal: „Kdo to spáchal?“

„Nevím,“ na to censor Ižák. „Přišel jsem do školy první, ale otvíraje dvéře zastal jsem už síň naplněnu smrdutým dýmem.“

Mně se srdce se svalil balvan.

„Však já padoucha vypátrám,“ hrozil professor. „Byl to některý z vás. Známe takové kousky. Zachtívá se panáčkům prázdnin. Však mu nezavoní škola do nejdelší smrti, kdo to stropil. Postarám se o to.“

Mně při hrozbě té tu mráz obcházel, tu rozráželo horko. Štěstí, že na tmavém ještě korridoře nikdo nemohl viděti, jak mi líce tu blednou, tu rudnou.

„Kde Svistun?“ bouřil professor Liška dále. Staroušek tu byl v okamžení.

„Zotvírejte všecka okna!“ velel professor, a staroušek pospíšil vykonat rozkazu.

„Kdo přišel po vás?“ zvídal professor zase obrátiv se k Ižakovi. Bylo viděti, že zbojníka chce vypátrati hned na místě. Ale stařičký praefekt poklepav mu na rámě a zahuhlav mu cosi do ucha věc obrátil v konce jiné. Zavěsiv se professorovi Liškovi do ramene odešel s ním do praefektury. O čem tam spolu rokovali, kdož to ví? Nejspíš asi praefekt přesvědčoval professora o neprospěšnosti vyšetřování tak nelišácky provozovaného, jak je provozovati se jal náš Liška. Za několik minut zajisté tento dvéře otevřel a velel, abychom se rozešli a za čtvrť hodiny se opět shromáždili ve své třídě.

Stalo se po rozkazu. Puch v učebně sice daleko již nebyl tak penetrantní jako dříve, za to však zima taková, že nikdo si netroufal svléci se z oděvu svrchního. Professor Liška, jenž horlivě vyšetřuje záhadnou událosť se toho přec odvážil, za chvilenku velel, aby Svistun zase zatopil. Stalo se. Ale nastojte! Čím více kamna se rozehřívala, tím více zase se šířil smrdutý dým

po škole ujímaje kde komu volného dechu a professor Liška čím dále tím více zase láteřil ustavičně vyhrožuje, že pachatel ohavného skutku dělej co dělej vyhoštěn bude z gymnasia.

Čím více professor Liška vyhrožoval, tím v nitru mém chvílemi pojímaný úmysl, abych ke skutku svému se přiznal, mdleji se ozýval a mdleji a tím zarputileji jsem se na tom ustanovoval, že vším tajiti se budu jako s teplou buchtou. Konečně professor Liška sedě na vyvýšené kathedře a dostávaje tudíž kadidla kamny uštědřovaného dvojnásob do nosu nemohl déle vydržeti a rozpustil nás, což od většiny třídy přijato jest ovšem s povděkem upřímným. Ani odpoledne ještě vyučovati se nemohlo, ačkoliv oheň stále v kamnech živený zlého ducha ze železa voskem napojeného zotvíranými okny vyháněl co nejúsilovněji.

V úterý započalo se vyučovati zase. Na professorovi Liškovi ani dosti málo nebylo znáti, že by si voskové dobrodružství včerejší připouštěl na mysl. Vykládal svou latinu a němčinu ohnivě a zajímavě jako jindy a nesvou řečtinu a mathematiku nudně jako jindy. Poslední den před vánočními feriemi byl jsem vyvolán z latiny. Četl jsem docela po chuti professorově, překládal plynně, jako když bičem švihá, vykládal švarně po latinsku, jako bych se byl narodil v Arpíně. Professor usmívavým okem na mne pohlížeje po každé odpovědi přikyvoval a mnul si ruce.

„Výborně, výborně!“ pochvaloval konečně pocloumav mnou asi dvacet minut. „Výborně! Ale ten smrad z kamen tuhle v pondělí, ten jste způsobil vy,“ polohlasitě, jako by nechtěl, aby kým kromě mne byl slyšán, a stále se usmívaje promlouval ke mně. A já tolikéž se usmívaje a nemaje potuchy o fortelnosti kantorské, — já se přiznal.

Sotva však nešťastné ano se bylo přesmyklo přese rty mé, tvář professorova náhle zledovatěla. Husté obočí se mu zvráštilo, z očí pojednou děsný vyšlehl blesk, rty v nepěkný se skřivily úšklebek. A nepromluviv ani slova dále sestoupil s kathedry a chvatným krokem se ubíral ze síně ven. Já tu chvíli stál jak ohromen. Myšlénka „jsi ze školy vyhnán“ mě zdrcovala. Potácel jsem se jak opilý na své místo a položiv hlavu na skřížené ruce horkým proudem slzí jsem ulevoval svému hoři. Nevěděl jsem ani, že professor za chvilku se vrátil a jako by nic zase vykládal dále.

Asi za půl hodiny bylo po škole.

„Kosina zůstane zde,“ velel professor Liška, „až bude zavolán.“

Mně bylo, jako by strop se na mne bořil. Za několik trapných minut, starý školník Svistun šedivou hlavu vstrčil mezi

pootevřené dvéře a mrzutě, mělť zajisté i on z nehody mé leckterou trampotu, — zvolal: „Do konferencji!“

Ve mně srdce bušilo kladivem. Požehnal jsem se křížem a vroucně šeptaje otčenášek droboulinkými kročky jsem se bral ke sborovně a domodliv se posledního amen jak tak posílen na mysli jsem vstoupil.

Za stolem, jenž mi se tehdáž neobyčejně velikým zdál, seděl praefekt s katechetou a se všemi professory. Výslechu nebylo na dlouze. Pověděl jsem vše jak a co po pravdě. Nelíčené vypravování mé, zdálo se, jako by se bylo neminulo s účinem v můj prospěch. Nikdo dále mne se ničeho nedotazoval, jen professor Liška opět a opět a vždy důrazněji ode mne se domáhal přiznání, že jsem učebnou síň zasmradil úmyslně. Konečně po některé chvíli, když jsem se ku věci, kterou jsem se necítil vinným, nikterak nechtěl přiznati, poslali mě do školní síně zpět, abych čekal na svůj ortel. Professorský sbor zatím, co já ustavičně otčenášek říkaje za otčenáškem jsem klečel před krucifixem, dlouho se radil, nebo lépe řečeno nesnadil o mém přestupku. Professor Liška, jakož jsem se dověděl po dvou letech jsa už filosofem, z úst professora Hory, usilovně na tom stál, abych jsa pokrytcem zlým a šibalem drbaným bez milosrdenství byl vyhnán. Za to však katecheta Hirschler výmluvnými slovy mne se zastával dokládaje, že mě po všecka leta dřevnější shledával býti dítětem zvedeným a obzvláště pobožným. „Katecheta na konec, když ještě někdo, jehož nechci jmenovati,“ podotknul za řeči professor Hora usmívaje se, „svědectvo vydal o vás, že nejste takovým zbojníkem, za jakého vás professor Liška vyhlašoval, měl na vrchu a odbyl jste si vše pouhým' karcerem.“

Karcer za starších dob, ač podobal-li se každý karceru Brzežanskému, nebyl hračkou. Zvláště pak jí nebyl, musil-li si jej študent-nešťastník odsedati v zimě. Karcerem Brzežanským byla uzounká tmavá komůrka, v níž sotva bylo lze se obrátiti. Starý Svistun hned za tepla, jakmile mi karcer konferencí byl usouzen, do něho mne chudáka všoupl, prudce za mnou bouchl dveřmi, zavřel je na zámek a mumlaje cosi, co se málo podobalo modlitbě, šel po svých. V čiré tmě stál jsem hodnou chvíli nevěda co si počíti. Konečně rukou tápaje vůkol sebe a kroček za kročkem se šoulaje domakal jsem se stěny a u stěny čehosi, co se hmatu podobalo býti lavicí. Chutě jsem na ni usedal. Ale nastojte! Bylať nejspíše někde přišla o jednu nohu a já jsem se hezky svezl po znaku na zem. Zároveň se rozlehl po komůrce břinkot od lámajícího se skla a rachot od tlukoucích se hrnců. Byltě karcer skladištěm všelijakého harampátí paní Svistunové, o jehož existenci já jsem ovšem neměl zdání. Shledávaje po zemi

svůj cylindr, své knihy a papíry, pošramotil jsem si o střepiny skelné obě ruce a juchtové mé boty, jakož na nemalé leknutí své jsem uznamenával vyváznuv zase na Boží světlo, tolikéž se šklebily hlubokými ranami. Čím dále tím více mne pronikala zima. Choulil jsem se do svého burnusu a přešlapoval s nohy na nohu. Brzy však mě ovšem obolely nohy a opatrně jsem si konečně v koutku nějakém u samých dveří vymakal jakés takés sedátko na špalku, na němž asi Svistun štípal polínka na podpal. Když jsem se byl uvelebil na špalku a kolena vztáhl až po samu bradu, počítal jsem, kolik asi může býti hodin a kdy ze žaláře svého budu vyproštěn. Ale minuty tenkráte neobyčejně byly dlouhy, jakoby ne křesťanské svátky vánoční přede dveřmi byly, nýbrž dlouhý den židovský. Užírala mne hrozná nuda. Za některou chvíli však v monotonii a nudu tu se přece dostalo trochu nějaké změny. Zaslechl jsem šramot v protějším koutě, za chvilku opět o něco blíže. V tom tu břinknul střípek rozbitého skla, cosi jakoby hvizdlo a rychle hopkalo směrem, odkud bylo přišlo. Byla to asi myš. Ačkoli někdejší myší bázeň má, před léty tak skvěle osvědčená při ministrování v Bohdaneckém kostele, dávno rekovnější mysli byla ustoupila, přece vrozená mi antipathie k těm mimravým hlodavcům ve mně utkvělou zůstala po dnešní den a milejší mi posud pohled na hafana zuby na mne cenícího, nežli na myšku bázlivě hledající svou díru. Nebyl jsem tomu tedy nerád, když nezvaná hosť na chvilku o sobě nedala věděti. Ale čím déle jsem na špalku svém dumal, tím častěji se myška z úkrytu svého zas odvažovala na tmu komorní a soudě podle šramotu vždy častějšího vyvedla z díry i pana myšáka a snad i všecku svou rodinku. Trpělivě jsem tu havěď snášel. Ale když mi konečně jeden z hlodavečků po burnuse nahoru škrabati se jal, taková mne pojala ošklivosť, že jsem rovnýma nohama se špalku svého vyskočil a dupotem svým myší návštěvy na dlouhou, dlouhou chvíli se zbavil.

Jakož na světě všeho jen do času, tak i do času bylo mého karceru. V zámku se otočil klíč, otevřely se dvéře, a několik hodin postrádané světlo, jakkoli jen mdle vnikalo z chodby do komurky přece mně až oslňovalo.

„Měl byste tu vlastně seděti až do večera“, bručel starý Svistun; „ale jděte si po svých. Dnes sem snad už čert nepřinese žádného z nich“.

Koho zbožný Svistun myslil, snadno jest se dohádati.

Vyšed ze šatlavy utíkal jsem domů, jako by mi hlava hořela. Nic jsem toho nedbal, že lidé potkávající mě se zastavovali a mnozí že dlouho za mnou hleděli ukazujíce jiným na mne prstem. Domů přišed teprve jsem s hrůzou pozoroval, jak nový můj burnus byl zvedený. Prachu na něm a pavučin všude vše plno, semo tamo škaredé

skvrny, zpusobené krvácejícími prsty mými. Též ctihodný cylindr můj pádem s lavice silně byl pohmožděn, — inu, vypadal jsem jako z vazby uniklý šatlavář. Štěstí, že tatíčka, jenž trvaje na služebné cestě jakési teprve na vánoční hod Boží se vrátil, nebylo doma. Jakož byl povahy prudké, sotva bych se byl, třeba poetou jsa, minul se spasitelným výpraskem, nádavkem ke všem přestálým svízelům.

Oč doba adventní byla strastnější v dějinách mladého živůtka mého, o to svátky samy se utvářely radostněji. Nejen že na veliký hod Boží pošta mi přivezla od dobrého Józy krásně vázaný *Gradus ad Parnassum*, i professor Hora za konaný u strávníku jeho úřad instruktorský ke svátku mě poctil čestným dárkem, — pěknými to stříbrnými hodinkami. Léta Páně čtyřicátého prvního stříbrné hodinky nebyly zbožím tak všedním, jako jím jsou dnes. Neměl jich tehdáž ani desátý žák třídy třeba humanitní, jakkoli v nich skoro výhradně sedal synek šlechtický vedle potomečka zámožného popa rusínského.

Rozumí se samo sebou, že jsem hned na zejtří — na den to mláďátek — pospíšil slušných díků vzdát za darek tak milý panu professorovi i paní professorové. Pobaviv se delší dobu s Adolfkem vyžadoval jsem si zase svazek Waltera Scottových románů.

„Ale hoši!“ vece professor Hora, „mohli byste jednou v té knihovně udělati trochu nějaký pořádek. Je to tam všecko seno sláma.“

Nedali jsme si říkati dvakráte. Příhrada za příhradou vyklizována a co kam patřilo k sobě, zas urovnáváno. Když pak už došlo na příhradu poslední, nejspodnější, mezi všelijakými knihami chatrné vazby v nejzazším koutě tu stálo pět knížek oktávových, ne sice nádherně, ale slušně v plátěné desky červené barvy vázaných se zelenými na hřbetech štítky.

„Co to,“ myslím si, „že jste dosti pěkné fráčky majíce zabloudily až do tohoto zákoutí?“ A postoupiv k oknu otevru knihu, a co vidím? „Divadlo Jana Nepomuka Štěpánka.“ Ve mně se až dech zatajil radostí. Rychle jsem pospíšil pro ostatní čtyři svazky, a jako bych je mnohem bedlivěji oprašoval, než-li jsem činil s knihami ostatními, na rychlo jsem prohlížel tituly jednotlivých her a ocelorytiny, jimiž každý svazek byl ozdoben.

„Tyhle pěkné knihy“, obrátil jsem se k Adolfkovi, jenž záhy se nabaživ obtížného poněkud rovnání k pianu zased cosi pobřinkoval, „tyhle pěkné knihy přece nezaklejeme zas až tam do nejzadnějšího zákoutí?“

„Jak ti libo,“ nedbale odvětil Adolfek a břinkal dále.

Byl jsem mu toho tentokráte velice vděčen. Pečlivě jsem se v ostatním haraburdí přehraboval, neuhodil-li bych ještě na něco českého, ale marna byla má práce. Postaviv šťastně nalezených pět svazků Štěpánkova divadla na místě příručném sic, ale přece ne padajícím do oka první svazek jsem vzal a ukázav jej z daleka Adolfkovi, oznamoval jsem mu, že si ho vypujčuji. Adolfek nedbale pohodil hlavou. Já větrem jsem letěl domu a jásavě poklad svůj ukazoval matce, sestře a Sajblovi. Chutě jsme se dali do čtení vlastenecké činohry „Obleženj Prahy od Švegdů" a já dosti nerad jsem uslyšel povel, abychom zasedli k obědu, a tím neraději, že oběd ještě svátečně hojný déle trval nežli jsem si přál, a vytasiti se s nějakou knihou při obědě přísný řád domácí nikdy a za žádnou záminkou nedovoloval. „Vše ve svou dobu" a „nelze dvěma pánům sloužiti najednou" byla hesla nebožtíka tatíčka mého. Kratinké odpoledníčko zimní sotva stačovalo na přečtení několika stránek a když se po šeré hodince rozežžala svíce, po starém zvyku rodinném bylo ještě přezpívati a kytarou doprovázeti vánoční píseň českou „narodil se Kristus pán", polskou „w żłobie leży" a jakousi německou, jejíž text, žeť dialektem dolnorakouským jsouc složena od nepaměti mi byla velmi nesympathicka, dávno a dávno jsem zapomněl. Tehdejší pobožnosť večerní neobyčejně mi se zdála býti dlouhou. Také mi se podobalo, jakoby polská výslovnosť tatíčkova při písni druhé daleko byla barbarštější nežli jindy, a píseň třetí jakoby co do nápěvu byla hrozně málo církevní. Chtěl jsem rychlejším doprovodem pobožnosť co možná zkrátiti; ale se zlou jsem se potázal museje leckterou sloku bráti od repetice, až tatíčkovi se zdála býti dokonale zprávnou.

Konečně bylo po všem. Jal jsem se s Pepíkem Sajblem zase čísti milého Štěpánka. Ale sotva jsme se probrkali několika stránkami, byla tu večeře ještě svátečně dlouhá, a jakmile bubeník pěšího pluku arcivévody Štěpána bera se mimo naše obydlí vířivým bubnem svým vojíny svolával na večerní odpočinek, u nás doma zavznělo kommando spat — a do pěti minut kde kdo jsme býti musili v posteli.

Za to jsme si následující dni náležitě schladili žáhu. Nespouštěli jsme Štěpánka říkajíc z rukou. Vlastenecké vědomí v nás rostlo jako tráva po jarním dešti. Hrdinnosť předků naplňovala nás hrdostí. Když jsme se konečně opětným čítáním nabažili *obležení Prahy od Švédův*, o němž jsme nepochybovali ni já, ni Sajbl, že se rovná nejpřednějším tragédiím všech věků a národů došlo na čtení druhé hry v prvním svazku *Divadla Štěpánkova* obsažené. Byla to rytířská hra jakási, jak jsem později poznal, podle Schillerovy známé romance *Der Gang nach dem Eisenhammer*

vzdělaná, a nemýlí-li mě paměť, *Frydolín* nadepsaná. Nezajímala nás sice daleko tou měrou jako hra první, ale že hra byla česká, přece jsme ji zbožně prolouskali od konce do konce. Nikdy nezapomenu, jak jsme se pobavili hrou třetí, fraškou to *čtyři stráže na jednom stanovišti* nazvanou. Té jako někdy *Rohovínu Čtverrohému* naučil jsem se skoro z paměti. Že jsem i *Divadlo* čítaje časté konsultace míval se strýcem Ignácem, rozumí se skoro samo sebou.

Některý den po svatých třech králích roztouživ se po pochoutce nové odvážil jsem se zase do domu professora Hory. Nechtěje, aby Adolfek zvěděl, co z knihovny páně professorovy odnáším — (čenichalť jsem zajisté z toho, že *Štěpánkovo Divadlo* do takového zákoutí mezi všeliké haraburdí zastrčeno bylo, že věc není bez žabího chloupku) — opatrně jsem zvolil dobu, kdy Adolfek se cvičil na pianě. Zašeptav mu do ucha, že si přicházím pro novou knihu, když Adolfek pokynul hlavou, zasklennou skříni jsem otevřel a jistou rukou sáhl po druhém svazku Divadla, postavil na jeho místo svazek první a nic jinak, než jako bych knížku byl ukradl, jen abych už zase čísti mohl, pádil jsem domů.

Když nás mladou chasu vlasteneckou již první činohra Štěpánkova tak mocně dojala a rozjařiti dovedla, což teprve jeho Břetislav! Jaká to postava mohutná ten Břetislav! Jak uchvacuje, třeba jen i tak vykreslena jsouc, jak ji vykreslil Štěpánek, mladistvou mysl, jak mohutně v celé hře proudí cit hrdé českosti a ušlechtilé rekovnosti! Na chudáky Vršovce, na něž, — odpusť mu to Pánbůh! — auktor nakupil temných barev až do černa, zanevřeli jsme nic jinak, nežli jakoby nás v nejsvětějších citech byli urazili; to však nikterak nám nežkalilo dojmu celkem nade všecko popsání libého. Kolikerou změnu krasochuť má vzala od té doby, co jsem Štěpánkova Břetislava četl po tu chvíli, co píši tyto řádky, Bůh sám věděti ráčí: ale v tom si zůstala nezměněnou, že se jí vždy ještě více zamlouvá na drama české látka česká nežli sebraná Bůh ví odkud.

Nastala zase škola a se školou přitužený řád domácí, nedovolující večerní dobou baviti se knihami jinými nežli školskými. A já zatím jsem si zas už byl vypůjčil *Štěpánkova Divadla* díl třetí. Jak se dostati ke čtení? — Hříšná posedla mě myšlénka, jež arci nezůstala neztrestanou. Vyčíhal jsem dobu, když professor Liška ráno již byl vstoupil do síně a vykonával se žáky modlitbu. Jako bych přerušovati nechtěl pobožnosť, postoupil jsem jenom krok nebo dva ode dveří, položil tichounce na lavici své knihy, a když bylo po modlitbě, skromně jsem se všoupl v onu lavici, jež mi ze dvojího exilu dobře byla známa. Ani professor

Liška ani kdo ze spolužáků tohoto manévru mého si nepovšimnul a za malou chvilku vyučování živě se rozproudilo. Hříšnou rukou já po Štěpánkovi svém sáhnu a ostýchavě s počátku, čím dále však tím směleji se dávám a pohodlněji do čtení. Na neštěstí třetí svazek Štěpánkova divadla mimo jiné obsahoval i pověstného „Čecha a Němce“ a já jsem už doma instinktivně jaksi na to uhodil, že to četba z celého svazku nejzajímavější. Hned první scéna, kde žid Aron Bauchem za hromův a bleskův ukrývá v lese ukradené na mlýně peníze, mocně mě nutkala ku smíchu, ale opanoval jsem se přece tou měrou, že smích neprorážel kapesním šátkem silně tištěným k nosu a ke rtům. Hůře bylo při scéně následující, kde Aron desátníka s vojenskou hlídkou žida zatknouti chtějícího povyšuje až na generála. Tu již několikráte smích můj propukal tak hlasitě, že žáci v poslednějších lavicích sedící zvědavě po mně obraceli hlavy. Než i to úskalí šťastně jsem ještě minul. Ale když jsem se dostal, – schylovalo se už ke konci druhé hodiny, professor Liška u tabule předčítal a opisoval z knihy latinskou mathematiku, při čemž účastenství obecné asi bylo skrovno, – když tedy jsem se dostal k finalní scéně druhého jednání, kde študent Javornický vylézaje z pytle, do něhož jej mlynářova dcera byla schovala, s tváří povidly umouněnou na postrach vší čeládky náhle se dobývá, já zapomínaje nadobro, kde jsem, rozesmál jsem se tak neostýchavě a hlasitě a trvale, že jsem maje hlavu skloněnu na pravou ruku chvilku ani nepozoroval, an professor Liška vedle mne stojí a povyšoupnuv brejle zase vysoko na čelo do skonfiskovaného Štěpánka nahlédá. Arci když jsem pozvednuv oči, co se děje, spozoroval, pojednou mi přestalo býti do smíchu a předtucha nově se blížícího martyria v obrovských obrysech mi náhle vystoupila na mysl.

„Náš veselý ptáček tedy je Bemák,“ posměšně se jal professor Liška kázati. „Divadlo Jana Nepomuka Stepanka! Vzácný to nějaký auktor ten pan Jan Nepomuk Stepanka! Bohdá na rok, až nám jednati bude o poezii dramatické, náš Bemák nám poví o něm více. Já toho pana Stepanka neznám a vy tuším také ne,“ obrátil se ke smějícím se spolužákům. Do té doby si toto vzácné dílo ponechám u sebe. Co si za to pan Bemák sblízne, že se opovážil bemáckého fraškáře vpašovati do stánku muz, zví později.“

Obrátil se ode mne maje se k odchodu.

„Pane professore!“ uctivě jsem jej zadržoval, „račte dovoliti poznámku, že kniha jest majetkem osoby vzácné, které bych za živý svět nerad způsobil jakou mrzutosť.“

„Vzácné osoby?“ posměšně professor Liška mně v odvět. „Nesměli-li bychom si vyžádati jejího jména?“

„Ráčíte jméno její najíti ve knize samé,“ odvětil jsem.

Professor Liška opět povyšoupnuv okuláry vysoko nad čelo nahlédnul do knihy a na prvním, obálkovém to listě, hlavou potřásaje četl, ovšem že mlčky: *ex libris Martini Hora.* Po chvilce roztazu professor Liška knihu mi vrátil a přikazoval:

„Knihu, komu patří, vrátíte ještě dnes a vícekráte se neopovažte knihu zábavnou vůbec, nerci-li bemáckou přinesti do školy. Trestem za způsobenou výtržnost zůstanete po škole a třikrát opíšete dnešní lekci z mathematiky. Však z ní bez toho nevíte nic.“

V prvním okamžiku jsem se z toho až zaradoval, že si opsáním několika stránek latinské mathematiky odčiním pošetilosť, jíž jsem se dopustil, ale za několik okamžiků jsem se přesvědčil, že Češátko, není-li bito tak, bito bývá jinak.

Když totiž po škole spolužáci domů jdouce mimo mne se brali, první posměšně mi se ukláněje „Padam do nóg, panie Bemaku!“ pravil; druhý za ním tolikéž se ukláněje: „Do zobaczenia się, panie Bemaku!“ (na shledanou, pane Bemaku), třetí: „Polecam się v pańską miłość, panie Bemaku!“ (poroučím se lásce vaší), čtvrtý: „Bywaj zdrów, panie Bemaku!“ a tak kromě vážného censora Ižaka a Soleckého, jenž se na mne jenom potutelně usmál, druh za druhem nevyjímajíc ani Adolfka a Hirnschalla, ba ani toho židáčka Bernsteina, jen že titono dva ne polského užívali oslovení, nýbrž německého. Já zlostí jsem se třásl jako osyka a opakuje první čásť pozdravu místo „panie Bemaku“ vždy jsem mastnou propověděl nadávku polskou, jichž jsem zásobu měl na skladě nemalou, v odvetu za ironické komplimenty, což mnohým ze spolužáků mých, kteří posud ani slova polského z úst mých byli neslyšeli, s nemalým bylo podivením.

Odbyv si tato práčata myslil jsem, že je po bolesti. Ale nejhorší lázeň na mne ještě čekala. Když jsem odpoledne jak obyčejně přišel učit páně professorových strávníku, služka hned v kuchyni, kudy se chodilo do světnice studentské, mi vyřizovala, že pan professor si přeje se mnou mluviti. Vstoupil jsem tedy do jeho pokojíka.

„Co jste to zase stropil, nešťastný člověče?“ oslovil mě. „Což nenabudete nikdy rozumu? Jaká to pošetilá myšlénka bráti zábavné knihy do školy! A dokonce české! Kam vás to povede? Za češtinu vám nikdo nedá ni zlámané grešle. Darmo se vydáváte v posměch. Doufám,“ doložil něco laskavěji a usmívaje se, „že mi nezavdáte příště příčiny, abych se na vás mrzel. — A propos!“ z ničeho nic zase přísněji mluvil dále, „zdali pak jste, jak vám bylo přikázáno, zatrolenou onu knihu vrátil, komu patří.“

„Posud nevrátil,“ váhavě jsem odpovídal, „ale činím tak

nyní! A sáhnuv pod široký svůj burnus vyndal jsem ze přehluboké kapsy jeho poprsní nešťastného Štěpánkova divadla díl třetí a podával professorovi. Bylo tomu asi přemnoho již let, co naposledy oko páně professorovo spočinulo na knize pěkně vázané, neboť sahaje po ní ne bez udivené se tázal: „Což je to kniha má?“

„Ano,“ na to já, „Vašnestina. S poděkováním ji vracím.“

Professor Hora nic jinak, nežli jako by jej právě byla zpráva stihla o nejhroznější pohromě rodinné, všecek zesinavěl. Spodní ret mu se začal třásti, oči divoce mu se koulely, mrštiv knihou daleko od sebe do kouta vztáhl ruku na dvéře ukazuje, až konečně ze sebe vypravil třesoucím se hlasem *Apage puer nequam!* (kliď se, nezdaro).

Šel jsem po svých. Žáčkové moji toho dne byli velmi roztržiti, já zase velmi rozdurděn. Objektivný posuzovatel, kdyby nás byl viděti mohl, psal by asi, já že jsem byl velmi rozdurděn a žáčkové moji velmi roztržiti, v čemž paedagog arci hodný uznamená rozdíl. Adolfek, jakož později jsem se dověděl, jako redaktoři politických listů v létech šedesátých, když se na ně slunce nejmilostivěji usmívalo, alespoň pro zanedbání povinné péče redaktorské pokutováni byli, vyplísněné dostal pro zanedbání péče bibliothekářské.

Znenáhla věc přišla v zapomenutí. Jedině já neblahé následky její stále jsem pociťoval jsa odsouzen na dlouhý půst netoliko co do knih českých, nýbrž co do knih mimoškolských vůbec. Z alterace jsem se dával horlivěji nežli kdy jindy na louskání knih školních. Než jakkoli jsem za posledních několik neděl v nižádném předmětě, nevyjímaje ni latinskou mathematiku, nižádné odpovědi nezůstal dlužen, přece jen klassifikace má dopadla skoro tak bídně jeko v prvním semestře třídy první. Jen v náboženství a v latině jsem to dotáhl na *classem eminentem*, ze všech předmětův ostatních, ba i *ex morum cultura* (mravného chování) dáno mi po hřebíku, jak jsme žertovně říkali třídě první.

II.

> Klas hojný zrn ušlechtilých mi to léto přineslo
> a vděčnou pamětí k jich původu ještě zalétám.
> *Svatopluk Čech.*

> Koho, Muso, tvoje milosť blaží,
> ten se vyšším duchem vzhůru vznáší
> a spisuje verše, jen to práší.
> *Jan Pravoslav Koubek.*

Jednotvárně jako první semestr se skončil, započal se druhý. V tom jediné čilejší ruch jakýsi zavládl, že jsme za vůdcovství

professora Lišky hezky daleko postoupivše v theorii básnictva, rozumí se německého, – celá třída o všecko pryč skládali všelijaké verše jak antickými rozměry tak moderními. Záhy skromné osobičce mé se podařilo v kujbě německých veršů přestihnouti všecky své spolužáky a professor Liška mi se zase naklonil trochu nějakou vlídností. Dílem abych mu se zachoval, dílem že mě věc těšila, sháněl jsem se po básních německých, kde jsem mohl. Náhodou mi se do rukou dostal přisládlý krajinkář Mathisson a louskal jsem jej chodě leže. Po něm mi se dostalo tklivého Höltyho, který mi při výrobě veršů vlastních oblíbeným se stal vzorem, a ohnivý Theodor Körner. Než — *ἀεὶ Ἰλίῳ κακά*, což na jazyk náš přirozený nejlépe se vyloží slovy, že na Čecháčka všude polécena pasť.

Bylo asi při počátku měsíce máje, když nám vykládal náš professor o epigramě. Přečetli jsme jich hodnou trochu z Martiala a kde který též z naší *Sammlung deutscher Beispiele.* Byli jsme v theorii tohoto druhu básnického již hezky utvrzeni. Vzpomněl si tedy jednou náš professor z ničeho nic uložiti nám vedle obyčejného pensa německého, které jsme přinášívali vždy v pátek, též epigram sepsaný na některého ze spolužákův. Epigramky na malém kousku papíru napsané a jménem auktorovým podepsané svinuly se v kotoučky a professor obcházeje po škole od žáka k žákovi sbíral je do svého cylindru. Used pak na kurulském křesle svém jal se svitek za svitkem, jak mu se právě který namanul, rozvíjeti a hlasitě čísti. Ale nastojte! Epigramek za epigramkem mířil na chudáka Ižaka. Byltě v poslední době nemálo na sebe popudil přísně stihaje každé šustnutí svých spolužáků všechen ctihodný cech poetů. Já dílem že jsem vyhýbaje se všemu obcování s bratry Poláky chodil do školy co možná nejpozději a ničeho se nedověděl o spiknutí proti censorovi, dílem snad i proto, že Ižak při poslední nehodě mé sám jeden mne nepoháněl, hrot epigramku svého jsem zaměřil na spolužáka Dąbczewského, dobrého to hocha, jakož dle Shakespeara tlusťochové, – a Dąbczewski jím byl, – vubec jsou lidé dobří. I vnukla mi německá Múza má naň toto dvojverší:

Gedenk', mein Freund, der Weg zum Himmel ist kein breiter. —
Ach und doch wird dein Bauch von Tag zu Tage weiter.*)

„Ah! tohle je něco," chechtal se professor Liška. „Tuť trochu soli a pepře a přece žádná zlomyslnosť. Výborně, Kosino," podřekl se, neboť jména auktoru těch nesmrtelných veršů

*) Pomni, brachu, cesta k nebi úzká jest,
ach a přece břiško tvé den po dni hrubší jest.

měla zůstati utajena. „Verš dobrý, trochu klikatý alexandrin, ale s náležitou caesurou. Roztomilá maličkosť.“

Četl pak ještě několik epigramů vesměs na Ižaka psaných, ale nehrubě vtipných, a znamenaje zjevné spiknutí ostatních několik svitkův omrzele vyhodil z cylindru a na příští pátek nám opět ukládaje epigram na spolužáka neb i jinou osobu známou psaný opatrně si vymínil, aby censor Ižak nechán byl na pokoji.

Když jsme se po škole ubírali domů, ve dveřích z ničeho nic mě kdosi poctí rázným štulcem do žeber. Ohlédnu se v tu stranu, odkud padlo, a koho vidím? – Tlusťocha Dąbczewského. Já neleně, — nebylť jsem tehdá ještě dosti tvrd v Češství, abych jen tak leda leckým se dal otloukati, — pojdi si z toho co pojdi, mastný mu vlípnu políček. Ižak censor mi šel v patách. Nepochyboval jsem, že mi opět vzejdou soudy, avšak nestalo se tak. Ižak vděčně uznávaje šlechetnosť mou, že jsem snad sám jeden ze všech spolužáků ho ušetřil epigramem, ušklébl se jen a mlčel. Za to na mne přikvačila pohroma, odkud jsem se jí nikterak nemohl nadíti.

Blížil se pátek, kdež bylo s jakýmsi jiným úkolem německým zase podati na někoho nějaký epigram. Přemýšlel jsem dlouho, na koho bych namířil šíp satyry své, ale nic moudrého mi nepřicházelo na mysl. Konečně chtěje professorovi Liškovi nevinný šňupeček dáti, že minule neopatrně mě prozradiv tak rázný štulec mi zjednal, na ceduličku jsem napsal tyto řádky:

An mich selbst.

»Wenn du mit heiler Haut incognito willst bleiben,
Magst, Freundchen, an dich selbst nur Epigramme schreiben.«*)

Náhoda tomu chtěla, že na můj epigramek se dostalo hned, když professor Liška po druhé nebo po třetí byl sáhl do svého cylindru.

„Jak to?“ jal se mudrovati o mých řádcích přečet je ještě jednou pomalu. „V tom vězí kus tajemstva. Prozradil jsem arci minule mimoděk jméno jednoho skladatele; totě jasno. Ale co znamenají slova *mit heiler Haut?*“ — Professor Liška si toho ani nepovšímnul, že touto poznámkou na nemalou radosť chechtajících se spolužáků mých incognito mé prozradil opět. Ižak, když jsem já ani nedutaje nepovstával, abych záhadnou věc vysvětlil, přihlásiv se ke slovu mocí censorského úřadu svého oznámil, jakého mi se za první epigram můj dostalo honoráře, utajil však velikomyslně, kterak jsem se z honoráře toho vykvitoval. Professor Liška se zasmál, a zdálo se, že je po všem.

---

*) Sám na sebe: Chceš-li s hřbetem zdravým zůstat nezvěstným,
sám na sebe jen přítelinku epigramy piš.

Ale když asi po desáté sáhl do cylindru, kapra vylovil nade všecky rybičky jiné tučnějšího. Rozvinuv papírek jal se čísti:

An einen alten Schulfuchs.
»Gelehrt prangt dir die Brille auf der Stirn,
Schad nur, dasz hinter dieser steckt kein Hirn.«*)

„A podpis? podpis?“ vášnivě a chvějícím se hlasem volal professor Liška. „Ale arci! nač podpisu? Známeť toho lotra; neníť to první jeho kousek. No dobře; však si o věci promluvíme.“

Jal se procházeti velikými kroky po dlouhé třídě chvilku po chvilce na zarudlé si sáhaje čelo. Poprocházev se hodnou dobu konečně usedl na kathedře a netknuv se dále ni jednoho ze zbývajících epigramů dal se do vykládání. Dařilo mu se asi tak, jako mně onoho večera s chovanci mými, když professor Hora mě byl vyplísnil za Štěpánkovo divadlo. Nikdo mu nedával odpovědi po chuti, vše chodilo na ruby. Dvojek a trojek toho dne professor Liška namaloval do svého katalogu nepočítaných.

Po skončených hodinách dopoledních mimo svůj obyčej professor Liška nám kázal domů jíti a sám ještě zůstal v síni. Nevím, co jsem toho dne odcházeje ve škole zapomněl a sotva sběh se schodů pohřešil. Na nic nemysle, jako jindy často, i tentokráte jsem se vrátil a se škamna věc svou si bral. Zarazil jsem se poněkud vida professora Lišku, an sedě na kathedře horlivě svitky epigramové rovná a prohlíží, a chvátal tím více, abych jen už zase byl za dveřmi. Zavadil-li jsem nějak hřmotně opatkem o lavici, či jakým způsobem jiným jsem způsobil šramot, zkrátka v tom co popadám za kliku, professor Liška mě zahlédne, jak ostříž sletí s kathedry a přesvědčiv se, mne že má před sebou, zahřmí:

„Hryže vás svědomí, lotře, co? Přicházíte se dívat, nespadl-li strop na školu takto v osobě mé vámi zneuctěnou? Nedělejte mi ze sebe takové neviňátko. Nectný epigram jste napsal vy a nikdo jiný.“

„Ne, pane professore“, vykoktal jsem ze sebe po chvilce trna hrůzou.

„Zbledlá tvář vaše, chvějící se hlas, krokodilské slzy, jež vám vandrují po tváři, svědčí proti vám. Skroušené vyznání samo jediné vinu vaši může poněkud umenšiti. Psal či nepsal jste lotrovský ten epigram?“ —

Tentokráte jsem poprvé v životě poznal, jak vzácným klenotem jest čisté svědomí. Čím urputněji professor Liška na mně vymáhal, abych se přiznal býti skladatelem nešťastného epigramu, tím pevněji ale i klidněji a neohroženěji dokládal jsem se své

---

*) **Na starého školometa: Učeně ti brejle na čele se stkví,**
škoda jen, že za čelem tak málo mozku tkví.

neviny, moha ji arci tak málo dokázati jako professor Liška mohl dokázati mou vinu.

Inquisitor můj konečně vida, že mu se útok nezdařil, propustil mě, ovšem že ne bez vášnivé hrozby, co všecko auktorovi se stane a nestane. Klidně minulo odpolední, klidně i sobota a již jsem se oddával sladké naději, že bouře je za horami, když tu v neděli mi se dostalo zvláštní pocty, abych po službách Božích se dostavil k výslechu do konferenční síně. Professor Liška přepřáhl. Zasypav mě nejdříve chválami, jak pěkné prý veršíky skládati umím, veršíky to, které po mně v celé škole nikdo nedovede dělati, s touže usmívavou tváří, s níž ze mne byl vyloudil přiznání se ku zločinu voskovému, mi domlouval, abych se přiznal i k epigramu. Když to neprospělo, začal housti jinou. Předložil mi kousek papíru zvící onoho nešťastného epigramku a velel, abych onen epigram na škarteku napsal. Vezmu péro do ruky a napíši slova *an einen alten* . . . ale v té mi šťastně na mysl připadá, že by professor Liška, napsal-li bych mu ten epigramek, jejž jsem ovšem do slova byl zachoval v paměti, na jisto zavíral, že jsem jej i sám složil. Ustal jsem tudíž ve psaní a povznes oči ku professorovi nade mnou stojícímu a jaksi potutelně se usmívajícímu, požádal jsem ho, aby mi laskavě, co psáti mám, podiktoval. Professor Liška se zamračil. Důmyslně zosnovaný plán jeho byl zmařen.

„Opište tuhle to,“ pravil a položil přede mne škaredě psaný original škaredého epigramu.

Za minutu byl opis hotov. Professor vzal obě škarteky do rukou a pohleděv na ně několik okamžiků jásavým skoro tónem postoupiv ku praefektovi opodál u okna sedícímu hlásal, že písmo obojí přes to, že originál úmyslně je skrucován, je totožno. Starý praefekt nepromlouvaje ni slova, bedlivě obě cedule prohlížel, chvilemi potřásal hlavou a pokrčoval rameny, až konečně polohlasitě promluvil ku professorovi Liškovi: *non liquet.**) V tom zvědavě k oběma přistoupil mladý supplent Hauser a dívaje se jim přes ramena na obě cedule konečně cosi pošeptal professorovi Liškovi do ucha.

„Máte pravdu, pane kollego!“ promluvil tento nahlas a ke mně se obrátiv opět mi nastrčil papírek podobný dřevnějšímu a opět mi kázal psáti.

„Vezměte péro do druhé ruky,“ velel, když jsem se měl ku psaní.“

„Levačkou neumím psáti, pane professore,“ omlouval jsem se.

*) Věc není jasna.

„Jen to zkuste; však vy to dovedete."

Platno nic, musil jsem poslechnouti. Professor jal se diktovat a já slovo za slovem čmáraje po hodné chvíli s epigramem opět jsem byl hotov. Sotva že jsem domaloval poslední písmenko, professor Liška popadl škarteku a ukazovav ji vítězoslavně praefektovi a supplentovi Hauserovi konečně předložil obě cedule i mně pravě:

„No, ještě-li zapírati budete, že jste psal onen nectný epigram vy? Ještě-li si troufáte popírati, že by písma obou těchto škartek sobě se nepodobala jako vejce vejci? No jak? Je-li to písmo totožné či není?"

Přiznávám se, že jsem se sám až lekl. Podobnost obojího písma byla zjevna. Nicméně pevným a klidným hlasem odpíral jsem se opět auktorstva nešťastného epigramu.

„No, dobrá," odbýval mě professor Liška, „co bude dále, dovíte se bohdá zítra."

Jak mi bylo po všecku tu Boží neděli, ani vypověděti nemohu. Předrážděné nervy malovaly mi v hlavě obrazy nejděsnější. Že by nevina má nějak vzejíti mohla na jevo, nikterak jsem už nedoufal. Nejedl jsem, nepil, až konečně večer úplná vysílenost jakási mě povalila ve hluboký spánek. Sotva však, že Pánbůh den dal, procitnuv opět s hrůzou jsem pomýšlel na neodvratný osud svůj – vyhnání to ze škol, a jako pološílený jsem se rozběhl daleko za Bernhardinskou horu k vysokému dubovému lesu. Obklopen divokrásnou přírodou rozkošného jitra májového úlevy jsem pociťoval ve stísněných prsou a když jsem doraziv na pokrají lesní na mohutném dubě spatřil primitivnou sošku Panny Marie, mimoděk za šťastné si to pokládaje znamení, pod dubem na kolena jsem padl a vroucně prositi počal za mocnou ochranu světice nejsvětější. Posíliv se modlitbou jako zázračným balšámem pln dobré naděje jsem se ubíral domů. Aj a nesklamala mne naděje . . . .

Professor Liška přišed do školy o nešťastném epigramě se nevzmiňoval. Dával sice chvíli ob chvíli jakousi podrážděnost na jevo, ale hned ji zase pojal na uzdu a potlumil. Když se schylovalo ke konci hodiny druhé, dokonce se jaksi rozdováděl a nevím jak o důležitosti a moci cviku se rozhovořiv prohodil:

„Pravda-li, že pravou rukou všichni, co vás tu, dovedete psáti? – Dovedete. Zdaliž i rukou levou? – Řeknete jeden vedle druhého, že nedovedete – a zatím jeden vedle druhého byste nevědomky pravili nepravdu. Dovedete zajisté. Zkusíme to." A sáhnuv do poprsní kapsy kabátu svého vyndal hromadu papíru na drobné škartky rozřezaného a usmívaje se od žáka

chodil k žáku a každého podělil škartkou, v jejíž jednom rohu tužkou napsáno bylo toho kterého žáka jméno.

„A teď péra do ruky! Ale ne do pravé, nýbrž do levé," usmívaje se kommandoval. „No, nic se nepodivujte. Chutě do práce a pište, co vám podiktuji." Přesvědčiv pak se a z blízka na každého se podívav, že má péro v ruce levé, jal se diktovati:

„Üb' immer Treu und Redlichkeit
Bis an dein stilles Grab
Und weiche keinen Finger breit
Von Gottes Wegen ab."*)

Podpis: Claudius. — Tak! Všichni-li dopsali? Sucho-li všechno? — Dobrá! sem s tím. Uvidím, jak umíte psáti levačkou. Za několik dní se pocvičíme zase trochu a uvidíte, že vám to už půjde jako z vody."

Kolik dní o tom mnoho bylo řeči, co to professorovi Liškovi vlezlo do hlavy, že si s námi tak divně zakašpárkoval, ale nikomu se nikdy nepodařilo uhoditi věci na kloub. Já vzpomínaje na nedělní scénu ve sborovně, měl jsem sice jakés takés tušení, že by se při vší té komédii nejspíše mohlo jednati o potupný onen epigram a vypátrání auktora jeho, ale nevěda co a jak se jinak dálo, na pouhém tušení jsem ustrnul, a když několik neděl minulo a již duše živá o celé neblahé události ani nehlesla, přestal jsem o ní přemítati, až jsem na ni zapomněl dočista. Že na druhé psaní levačkou ve škole naší nikdy nedošlo, snadno laskavý čtenář se dohádá sám.

Až po pěti letech, když jsem pevně už přísahaje na víru českou a proselyty dělaje o velikonočních svátcích jednou navštívil professora Kautského, zvěděl jsem, jak usilovně professor Liška se o to zasazoval, aby dokázal, že jsem já mladistvým tatínkem onoho prožluklého epigramu. Jako v onom neblahém roce, na který podle dávného proroctví jakéhosi připadnouti měl konec světa, — *(si parva licet componere magnis**)* — Masarykové a Gebaurové v horlivosti své vědecké nemožnosti sebe nemožnější za možné vydávali a jak se jim kdy hodilo do vědeckého krámečku starého Hanku jednak gloriolou geniálnosti až nadlidské přiozdobili, jednak zase cenu aesthetickou básní Rukopisu Kralodvorského na smích všem lidem nezpraženého mozku dovozovali býti pranepatrnou, jen aby nám ubohým neučencům namluvili, že Rukopis Kralodvorský jest falsifikatem: tak professor Liška nejpodivnějších domyslův a výmyslů se chytal, jen aby dokázal všemu sboru professorskému, že potupného epigramu auktorem jsem já. Velikou

---

*) Ve víře vždy a rozšafnosti stůj až po tichý svůj rov a od cest Božích ni o vlas se neodchyluj.

**) Volno-li malé věci přirovnávati k velkým.

radosť mu způsobila podobnosť písma mého levou rukou psaného s originálem onoho epigramu. Ale radosti té bylo na krátce, když výborný katecheta náš Hirschler dokazoval, že písma levou rukou psaná vůbec tou měrou si vespolek jsou podobna jako písma pravou rukou psaná nepodobna. Aby se sám o tom přesvědčil, professor Liška nám kázal všem ve škole psáti ono čtyřverší levou rukou. Než ani když výrok katechetův shledán jest pravdivým a z písma nebylo lze naprosto nic proti mně dokázati, professor Liška od svého neupustil a sebrav reminiscence své české, — (byltě rodem ze Příbora na Moravě), — dokazovati se jal, že já sám jediné čítaje české knihy připadnouti jsem mohl na potupný nápis „Schulfuchs“ věda, že Fuchs česky slove Liška. Podobných argumentů měl ještě na kopy, učitelského sboru však přece nepřesvědčil. Škaredá historie znenáhla přišla k zapomenutí, ale na mne, ať bych byl dělal co dělal, professor Liška od té doby zanevřel a po všechen čas, co jsem pod ním studoval, zřídka kdy mi ukázal oka vlídného.

Mně z mrzuté události této v létech pozdějších, když mi berla kantorská do rukou byla dána, nemalý často vyplýval užitek. Uváděje si zajisté na mysl, jak snadno učitel, byť jinak zásadami sebe ryzejšími se zpravoval a bystrostí duševní sebe více vynikal, mýliti se může předpojatostí se dada unášeti, nikdy rád jsem na sebe nebral, hádáno-li na jinošíka nějakého poklésku, úlohy veřejného žalobníka, ale ovšem rád úlohu právního zástupce a nikdy ke trestům útočiště jsem nebral, kde vina obžalovancova nebyla zřejma. Než o tom jindy.

Jakož měsíc máj s počátku jen útrapy mi přinášel a trampoty, tak ve druhé polovině své nenadálými mě zahrnul radostmi. Bylo svatého Jana Nepomuckého. Jasně planulo pozdní slunce odpolední na nezkaleném blankytě nebeském. Od rozsáhlého rybníka, jenž téměř pod samými okny našimi, do kořán otevřenými, se rozléval, líbezný povíval chládek. Ve světnici naší čisto jako v kostele. Na prádelníku sněhobílým ubrusem pokrytém lipová soška svatého Jana stála pěkným věncem obepiata, vedle ní po každé straně po voskové svíci stálo v mosazných svícnech jako zlato se třpytících. Otec s matkou po jedné straně zasedli, já v ruce maje kytaru dobře naladěnou se sestrou jim naproti. Jindy zpívával též kamarád Sajbl; tentokráte však na kolikátý už týden nemocí jakousi oční strádaje na léčení byl ve vojanské nemocnici. Usadivše se pěkně za chvilku všichni hlasy ač radostně rozechvělými přece poněkud přitlumenými zpívati jsme se jali „Uctění Jana svatého.“ Když jsme zpívali sloku třetí nebo čtvrtou, pod oknem pojednou s našimi se smísí hlas pátý hluboký, zvučný, a jako hned po prvních slovech poznati bylo, umělecky vzdělaný.

My všecka rodina, když z nenadání quartetto naše změniti se mělo v quintetto, pojednou jsme utichli; ale hlas cizí, ač se vzdalovati zdál, nepřestával zvučeti dále.

Nežli jsme se ještě vzpamatovali z udivu svého, mocně kdosi zaklepal na dvéře a za okamžik tu stál mnich ve hnědé kutně, v němž jsem okamžitě poznal pátera kvardiana z Bernhardinského kláštera.

„Pochválen buď pan Ježíš Kristus," pozdravoval přestupuje práh. A pozdraven byv na vzájem slovy „na věky," radostně se usmál, sepial ruce, povznesl oči vzhůru a vroucně zvolal:

„Není to klam. Stojím tu tolik mil vzdálen jsa od té milé vlasti české pod krovem českým. Ah, jak to lahodí srdci! Tolikráte jsem šel mimo tento dům netuše, by tu kdo jen i rozuměl, nerci-li mluvil tou řečí mně tak milou . . . Ó že jsem tebe kdy opustil, ty milý kraji rodný! . . .

Nevím, jak dlouho by páter kvardián citům svým uzdu pouštěje byl ještě řečnil, kdyby tatínek veda jej ke stolu a na primitivnou pohovku naši ukazuje slovy „Ists nicht gefällig, Hochwürden, bei uns Platz zu nehmen?*) proud řečí jeho byl nezastavil.

Mnich, jako by jej kdo byl studenou vodou polil, na chvilku se zarazil. Upřeně tatíčkovi se zadíval do jasných modrých očí

„Vy tedy mezi sebou nemluvíte česky?" podivoval se.

„Má žena," zase po německu můj otec dále vykládal, „jak tak ještě tu češtinu láme a tamhle můj kluk," — ukázal na mne, — „po českých knihách mi se div nezblázní. Ale já, já se do toho už nevpravím. Nějakou tu píseň, již jsem si zapamatoval z dětských let, rád si zazpívám, do hovoru však se nedávám, leda bych musil." Mnich si povzdechl.

„Ty, synáčku, tedy rád čítáš české knihy?" obrátil se řečí ke mně.

„A jak rád," srdnatě jsem odpověděl, „jen že knih nemám."

„Těch se ti dostane, hochu," sliboval mnich a pojav mne za ruku a postaviv před sebe hladil mě po hlavě i po tváři.

Zatím maminka, jež se byla hned po prvních slovech kvardianových se sestrou vytratila do spižírny, vrátila se nesouc na táci lahvici vína a s ní sestra nesoucí jakési zákusky. Otec nalil a pobízel kněze, by pil. Ten však hrubě se netýkaje poháru ustavičně jen se mnou hovory vedl zvídaje, jak mě Duch svatý osvítil, že jsem se neodrodil jazyka svého a tím zůstával, čím mě Bůh stvořil, totiž Čechem. Vyprávěl jsem, jak právě se co k různým otázkám knězovým hodilo, češtinou ovšem kostrbatou

---

*) Není-li libo u nás se posaditi?

a málo urovnanou, již mnich hned za tepla rovnal a uhlazoval. Že jsem nezapomněl zevrubně mu vylíčiti, kterak jsem se seznámil s bratrem jeho Matějem v Tyśmienici, kterak jsem se těšil na poklady knihovny kvardianovy a kterak naděje mé na zmar přišly pro příkrá slova frátera Elisea, to vše rozumí se samo sebou. Když pak páter kvardian hodnou chvíli skoro výhradně se mnou se byl pobavil, pomýšleti mu bylo na odchod.

„Zejtra, hochu, až bude dopoledne po škole, přijď ke mně," vybídl mě a za chvíli po strmém pahorku stoupal vzhůru ke svému klášteru.

Příštího dne, sotva že bylo po škole, jako vítr jsem se hnal do Bernhardinského kláštera. Všecek udýchán vstoupil jsem na korridoř tolik měsíců nevídaný. V tom mi v cestu vběhne fráter Eliseus.

„Kde, probůh, takovou dobu vězíte?" vítal mě dávno asi zapomenuv na urážku učiněnou nebo snad do konce nikdy netušil, že by mne vůbec nějak byl urazil. „Jako by země se po vás byla slehla. No, zażyjmy sobie tabaki (šňupněme si)," klepnul důkladně na ohromnou svou pikslu a energicky si šňupl. „Ale teď snad přece častěji se dáte vynajíti?"

„Nevím," odpověděl jsem. „Doma-li ksiądz gwardyan?"

„Což neslyšíte?" zasmušil se Eliseus. „Rozléhá se to po celém klášteře. A to od rána. Jak živ jsem takového blázna neviděl. Sotva že odslouží mši svatou a odbrebencuje hodinky, už zasedne tam za svůj cymbál a jak tluče tak tluče, třeba by nad ním klášter hořel jedním plamenem. A folwarki (dvorce) giną. Nikde dozoru, nikde kázně. No dělej si tam muziku „do licha". Rád uhlídám, co v zimě budeme míti na zub," huboval bezzubec v jednom kuse. Bylo viděti, že na pátera kvardiana šeredně měl skřesáno. „Nedostanete se k němu," odpovídal konečně na mou otázku. „A dostanete-li se, dá vám huby, co se do vás vejde, a odtáhnete s nepořízenou. Divný pavouk."

„No, zkusím přece štěstí svého," v odvět já a rychle, nežli by fráter Eliseus zase vytáhl stavidla výmluvnosti své, bral jsem se na patro přímo k cele pátera kvardiana.

Ačkoli jsem opatrně vyčekal za dveřmi delší pausu v muzice jeho a pak dosti energicky zaťukal na dvéře, přece místo čekaného „vstupte" nový příval akkordů se ozval melodickým postupem a za krátko se rozburácel v pravou vichřici tonovou.

„Brachu!" pravil jsem sám k sobě, „ten z toho zvukového moře nevyplave snad ani za hodinu. To by tě zbrněly nohy. Nečekej pozvu a vstup."

Stál jsem už hodnou chvíli ve mnichově cele a on nemaje o tom ani tušeníčka pořáde svou vedl dále.

„Pochválen buď pán Ježíš Kristus," ozval jsem se konečně, když najednou měkké city se zmocnily hudby jeho v pianissimo se rozplývajíce, jako by chtěly zmírati. Mnich sebou prudce trhl, ale místo huby prorokované fráterem Eliseem dostalo mi se přívětivého úsměvu. Tvář kvardianova jako by ani nebyla táž, kterou jsem se zarazil, spatřiv ji poprvé. Ihned ve dlouhé se se mnou dával rozprávky. Vyptával se na všecky příběhy a příběžičky mladého života mého nic jinak, než-li jako bych byl krví z krve jeho a kostí z kosti jeho. Konečně bylo po výslechu a kvardian ujav mne za ruku vedl mě do cely sousední, kde neveliká skříň a dosti sprostá zavírala poklady jeho knihovní.

„Klicpera se ti tedy líbí," pravil ke mně; „nu, toho se ti může ještě dostati do syta. Mám kde který spis jeho. Tu máš zatím *Divadla* jeho díl první. Až jej přečteš přijď, hochu, zase. —

Hned cestou k domovu zvědavě jsem nakukoval do knihy a doma, pokud oko přísného tatíčka nade mnou nebdělo a knihami školskými zanášeti se nedonucovalo, jí ani z rukou neodkládal. Ráno jsem vstával zároveň se dnem a vyšed na dalekou procházku zcela se oddával rozkošné četbě.

Za několik dní kniha přečtena a s nekonečným rejstříkem slov a obratů méně mi známých, kteréž jsem si vypsal na zvláštní arch, ubíral jsem se opět k páteru kvardiánovi. S trpělivostí dobrého kantora hodnou páter kvardián vykládal a vysvětloval, ale i — a to mě poněkud zarazilo a zamrzelo, po brusicku text opravoval a všelicos mu vytýkal. Do této doby já ve sprostnosti své jsem myslil, že, co tištěno, vší měrou jest dokonalé a bezvadné. Ten milý klam byl přerušen a zlá pochybovačnosť ujímala smělosti a bezpečnosti v napodobování.

„No teď s Pánembohem, hochu!" propouštěl mě konečně páter kvardián, když zvonec mnichy do refektáře zvoucí pronikavě se rozléhal po korridoři. „Přečti si svazek první ještě jednou, abys si výklady dnešní náležitě zapamatoval. Příště dostaneš svazek druhý."

Nebyl jsem tomu až tak nerad, že mi se nedostalo četby nové. Neboť v prvním svazku mimo jiné hry byl též obsažen „Divotvorný klobouk" a toho bych rád byl dopřál kamarádu Sajblovi, jenž se právě byl vrátil po několikanedělním léčení z vojanské nemocnice.

Do konce školního roku měl jsem zlouskány tři díly Klicperova *Divadla* a některý ten almanach divadelní. Výpisků neznámých slov a frasí bylo vždy méně a méně a jazyk v konversaci s páterem kvardiánem též mi se den po dni obracel hbitěji.

Ale přes to, že čítání českých knih a vyučování strávníků páně Horových den jak den mnohou mi pohlcovalo hodinu, přece času

dost a dosti mi zbývalo na čítání básníků německých a skládání německých veršů. Dostala mi se tou dobou do rukou Blumaurova travestie Vergiliovy Aeneidy a dala mi podnět k rozličným pokusům parodií některých partií historie starověké, v nichž Athény zaměněny byly Kraehwinklem, Sparta nově mnou vytvořeným Schusterstadtem, Persie rovněž nově vytvořeným Adlershosen, Miltiades generálem Rummelpuffem, Themistoklés admiralem Donnerkeilem, Xerxes Schöpsmannem a tak dále a tak dále. K těmto nestvůrám svým upravoval jsem si také fantastické mapy a jako do nedávna skoro všecek jsem žil v Christofu Schmiedovi a Jindřichu Spieszovi, tak nyní po valné části v nezřízených fantasiích Kraehwinklerských. Ba i na to mi zbývalo ještě času dosti, abych se pletl do sestřina vyšívání. Sestra jsouc už prosta školy vyšívala velmi ozdobné věci jednak hedvábím na plátně, jednak na kanvě buď vlnou přerozličných barev nebo droboulinkými perličkami tolikéž všelijak barvenými. Chovám po tuto chvíli dva vyšívané obrázky Matky Boží, při kterých jsem pomáhal milé sestřičce mé, jež pomalu již půl století dříme pod drnem.

Méně pilnosti nežli v těchto allotriích mých bylo ve hře na kytaru a ve zpěvu. Byltě mi již před rokem učitel můj Hromádko dal za vyučenou a jeňom vždy po několika nedělích přicházel opatřovat mě některými skladbami větším dílem z oper tehdaž oblíbených, jako z Belliniho Normy, Webrova Střelce kouzelníka, Rossiniho Puritanů, Donizettiho Belisara a jiných.

Jako jiná léta na den svatého Víta i roku čtyřicátého druhého já, sestra a Sajbl jsme táhli o polednách svátečně oděni a držíce každý v ruce svitek velinového papíru růžovou stužkou ovázaný, na němž čistě napsáno veršované přání, – rozumí se, že německé, – do domu plukovního sedláře Víta Duška, abychom mu pogratulovali ke svátku. Přání mé bylo fabrikátem vlastním, sepsaným strophou sapphickou, appretovanou po způsobu Klopstockovu. Nemyslil jsem nic jinak, nežli že za ně utržím pochval na koše. Ale nastojte! Rýmované veršíky, vypsané z nějakého gratulanta, jež odříkávali Sajbl a sestra, jak oslavenci tak i shromážděným u něho hostem, skoro výhradně důstojníkům husarským, daleko více se líbily nežli těžkopádné mé strophy sapphické, a jeden o nich chudinkách byl hlas, že to ani nejsou verše. Nemálo pokořen jsem odešel a nehrubě si vážil černé safiánové tobolky, jíž mi se dostalo darem za přání třeba nepodařilé.

Důležitějším nežli touto episodkou, ba téměř osudným den svatého Víta roku čtyřicátého druhého stal mi se způsobem jiným. Vzmínil jsem se tuším už jednou o tom, že kmotr Dušek byl hlava podnikavá, vypočítavá, dělná. Řemeslo sedlářské sypalo mu do klína rok po roce hezkou hromadu tolarův, a každý z nich

spekulacemi mnohdy dosti odvážlivými do roka několikráte mu se obrodil. Kmotr Dušek netoliko zakládal penězi důstojnictvo, jež skoro napořád pocházejíc z bohaté tehdá šlechty uherské a haličské na kavalírské choutky své ustavičně peněz a zase peněz potřebovalo, nýbrž kupoval i chalupy a domky, jež přestavoval na ladné domy a s nemalým pak ziskem zase prodával. Otci mému, jenž ze přebytků ročních nejdříve pouplácel dluhy na Bohdaneckém domě váznoucí a pak přikupovával tu kousek lesa k němu, tu zase kus louky nebo role, kmotr Dušek často vytýkal, že dává penězům hníti. On na otcově místě všechno to neplodné zboží Bohdanecké prý by prodal a tu ve Břežanech se zakoupil nebo ještě raději penězi spekuloval. Zvláště důrazně a přesvědčivě po rozumu tomto domlouval kmotr Dušek otci mému v den svého svátku, když hosté cizejší se byli rozešli a otec s ním vína statečně popíjeje zůstal sám v besídce zahradní do pozdní noci. Pojal tedy otec úmysl uposlechnouti rady kmotra Duška a za tím účelem podívati se do Bohdanče, jak tam stojí hospodářství. Zdáloť mu se pojednou, že výtěžku z něho jesti poskrovnu, ba že nestojí hrubě za práci a starosti. Matka, jakkoli se ničeho tak nestrachovala, než aby se Bohdanecký dům nedostal do cizích rukou, přece proti cestě do Čech nijak nebyla. Žilať jí tam stařičká matka, milovaná sestra, příbuzenstva do nespočítána: jak by jí bylo srdce netáhlo v ta místa po tolik let nevídaná?

Po několikadenních usilovných poradách, o kterých my děti ovšem jsme nezvěděly, otec konečně jednou zrána na div náš veliký po dlouhém čase se vsoukal v uniformní fráček svůj, jemuž, že toliko když nebylo zbytí jej nosil, po kratinkých šůscích humorem husarským „kecskefarka“ (kozí ocas) říkal, vstavil na hlavu premovaný klobouk třírohý, opásal se šavlí a na ni zavěsil rákosku bohatým řemením ozdobenou, na obě ruce konečně nasoukal bílé srnčí rukavice a bral se k panu plukovníkovi žádat za dovolenou na dva měsíce. Dostalo mu se jí bez nesnáze. Asi dva nebo tři dni po té o polednách před našimi okny se zastavil kozák blízkého zemana Łapuszyńského sedící na švarném hnědouši a za ohlávku vedoucí ne méně švarnou ryzku.

„Aha, naši koně!“ zvolal otec uhlídav příchozího otevřeným oknem a rychle vyběhl ze světnice ven. Já a Sajbl, jakož samo sebou se rozumí, v patách za ním. Kozák, jakmile nás zočil, ssedl se svého koně, pohladil jej po hřbetě a šíji, pak vojansky se vzpřímiv ponadzdvihl svou čtverhrannou čapku černým beránkem lemovanou a vyňav ze záňadří list ukláněje se odevzdal jej otci.

„Švarná zvířata,“ liboval si tatíček se všech stran znaleckým okem na ně pohlížeje dříve, nežli se podíval do lístku. „Ale drahá, drahá,“ vážně pozatřásal hlavou, když ze psaníčka vyrozuměl, že každý koník po stovce, což tehdáž ovšem bylo penízem o hodnou trochu větším, nežli je stovka dnes. Tu kozák spustil na koníky chvalořeč vytýkaje všecky jejich ctnosti a přednosti, že by žádnému panegyrikovi řeckému za ni styděti se třeba nebylo. Tatíček se usmál, husarům zatím přibylým kázal koníky zavésti do stáje, kozáka počastil wódkou a klobásou, na stole vysázel sto tolarů; vesměs tereziánských s matkou Boží, vložil pak do konopného pytlíka, zapečetil, kozákovi doručil a bylo po koupi.

A teď zase nastaly veselé jízdy. Aby koníci udržováni byli při dobré síle a svěžesti a strapacím obmýšlené daleké cesty zvykali, bylo s nimi den jak den několik mil konati, s počátku jen na jizdecko, později, když si tatíček byl sjednal statného čeledína, i vozmo. Co nejochotněji jsme se nabízeli já a Sajbl, že koníky projížděti budeme vždy ráno od hodiny páté do sedmé, s večera od páté do osmé. Ale tatíček byl opatrnější, než aby mladé, bujaré koníky svěřoval dvěma bujným nezkušeným floutkům. Pročež věc zjednána tím způsobem, že ob den ráno a podvečer střídavě já a Sajbl ve průvodě starého husara jsme konali vyjížďky a to do všech úhlů světových. Hoj to byly chvíle plné půvabu a slastí přes to, že ustavičně mentorující husar nezkaleného pocitu svobody neobmezené nedopříval a dojímavé obrazy, jimiž lepá příroda vůkol tak hojně duši sytila, prosaickým klením, bez tohoť zajisté Maďar ani v radosti ani v žalosti obejíti se nemůže, — kálel hnusem mrzké všednosti.

Vraceje se jednou dopoledne ze školy před kovárnou jsem spatřil starobylou archu naši, která za dřevnějších let tolik se nás byla navozila po Božím světě. Vítal jsem ji s onou radostí, s kterou vítáme dobrého starého přítele, jehož jsme mnoho let okem nespatřili, ba nemohl jsem odolati choutce, abych ihned otevřev dvířka se nevyhoupl do prostranného jejího nitra. Teď už všecka pochybnosť, že by z obmýšlené cesty do Čech mohlo sejíti, zmizela naprosto.

Téhož dne, kterého archa naše opustila nevím sám který vojenský magacín, aby opět upravena byla na dalekou jízdu, tatíček najal švarného chasníka z nejzazšího konce Siółky za vozku. Byl to člověk pěkný jako panna, milý, zkušený, neb některý roček i u vozatajstva sloužil, ale na jednu nohu, kterou si byl nešťastným pádem s koně zlomil, napadal. Hned když poprvé si koníky naše prohlédl a těžkou archu ohledal, upozornil tatíčka, že by cesta tak daleká koníky nezbytně strhala, byť se jim sebe

lépe podsýpalo, a usilovně radil, aby přikoupen byl kůň třetí, třeba méně úhledný a něco starší. Náležitě věc uváživ otec shledal, že náš Hrynko, — totě bylo jméno nového čeledína našeho — má pravdu, a přikoupil ke švarné spřeži naší od žida Jankla obstárlou sice ale dosti pěknou ještě klisnu, jež jako matrona mezi ohnivými děvicemi povážlivěji klusala krotíc jich bujnosť a tím zachovávala jich zdravotu a sílu. Tím během se i stalo, že jsem od té chvíle ranní projížďky společné konati mohl se Sajblem a místo husara ustavičně teremtetujícího průvodcem měl vždy jen uctivě napomínajícího a vesele prozpěvujícího Hrynka.

Všecek jsa zaujat nastávající cestou a hodlaje z ní těžiti co možná nejvíce v posledních několika dnech měsíce července obnovil jsem obcování s Jiříkem Hofmoklem drahně času opomíjené, abych se ho důkladně na vše vyptal, co po cestě přede dvěma léty konané viděl krásného a pamětihodného po Haliči, Těšínsku a Moravě. Po zprávách jeho vzdělal jsem i uložený mi tatíčkem cestovní plán.

Vůbec poslední dni měsíce července z radostného rozechvění jakéhos ani jsem nevycházel. To jediné pěnící se číši rozkoše poněkud mi ztrpčovalo, že mi se na dlouho rozestati bylo se soudruhem mnoholetým Sajblem, jenž dokonče čtvrtou třídu gymnasiální na akademii pionérskou se měl odebrati do Doliny (Tulln) v Rakousích.

Ve škole ovšem, jsa tolikerým způsobem od věcí školských odvracován, nehrubě jsem prospíval. Nikdy ještě, vyjmu-li vysvědčení z prvního běhu třídy první, attestace má nebyla tak smutninká jako tentokráte. Jediné z náboženství mi se zalesklo velké E, v latině, ač jsem toho příčiny rozumné nikdy se nemohl dopátrati, složen jsem byl s výše, na které po tolik let jsem se udržoval, na pouhé *ad eminentem* a ze všech předmětův ostatních jakož i z mravného chování zavděk mi bráti bylo se sprostou jedničkou. Krajané trubači nerozumějíce latině darmo, když v ruské církvi opět veřejně čteny byly známky, čekali, až by bělostná ruka professora Lišky se pozvedla, by zpustili jako jindy hlučnou intrádu. Kdyby cesty do Bohdanče bylo nebývalo, jistě by zevrubně se bylo vyšetřovalo, čím takový ten úpadek můj ve studiích byl zaviněn, a dobře asi posud hádám, že by vše byla odnesla ubohá čeština. Neboť od dob Tyśmienických uplynulo devět měsíců, martyrium mé znenáhla přicházelo k zapomenutí, a tatíček v ledačem se pokoušel o vydatnou reakci. Zvláště také má náruživosť šňupácká se potkávala s ustavičnou jeho hanou ba potupou, a když ta neprospívala, s ustavičnými hrozbami, tak že jsem ušlechtilé řemeslo provozovati musil velmi opatrně a jen pokoutně.

III.

Ó radostné cestování!
Fr. L. Čelakovský.

Odjezd náš původně položen byl ke dni prvního srpna. Ale že den „Petra v okovech“ vůbec mezi šťastné se neklade a připadá-li na pondělí podle víry obecného lidu polského v Haliči, nevím proč, k eminentně nešťastným se počítá, vypravili jsme se teprve v úterý dne srpna druhého, nikoli však dobou ranní nýbrž hezky pozdě odpoledne. Dlouhým tahem přátelé a známí nás doprovázeli nic jinak, nežli jako bychom rozestati se s nimi měli na vždy. Když se dlouhý průvod konečně dokolébal konce nekonečně dlouhého předměstí Siółki a rodičové obstoupeni se všech stran přátely zpětným krokem k arše couvali jak armáda ustupující přesile nepřátelské, já uhlídav svou dobu, rychle jsem pojal Josífka Sajbla za rámě a přistoupil s ním k velikému dřevěnému kříži stojícímu opodál u samé silnice.

„Josefe,“ pravil jsem k němu chvějícím se hlasem, „pamatuješ-li, co jsme si slíbili teď rok u onoho kříže na Stanislavovské silnici?“

„Pamatuji,“ odhodlaně a pevně odvětil Sajbl, „a co jsme si tenkráte slíbili, v tom bohdá státi budeme do smrti.“

„Dotkněme se na utvrzenou smlouvy svatého dřeva tohoto,“ žádal jsem a slzy jako hrachy veliké mi kanuly po tvářích.

Stalo se.

V tom však už i hlas otcův se ozval kommandující mě do archy. Objal jsem svého Josífka vroucně a za okamžik zmizel jsem ve prostranném nitru starého povozu-hromotluka.

To nebylo uměním až tak snadninkým, jak by leckomu se zdálo. Neboť do archy naší, vzdělané zcela po způsobu vojanských vozů vozatajských, možná bylo toliko jedněmi dvířky postranními se dostati, dvířky dosti nízkými po stupátku velmi sprostém a primitivném. Dostal-li se člověk hořejším tělem šťastně do nitra aršina, se zlou by se byl potázal, byl-li by se chtěl vzpřímiti po celé délce těla sebe štíplejšího; byl by si zajisté hlavu narazil o boudu dosti pevnou, jež jako nebesklon obzor klenbou svou obmykala vůz od konce do konce po obou stranách massivných řebřin. V pozadí archy té mohutný se tajil kufr a na něm se dul objemný ranec peřin, jenž rodičům, majícím za sedatko prostou dřevěnou desku zavěšenou na řebřinách čtyřmi pevnými řemeny, byl dosti měkkým opěradlem. Po koních bylo sedátko tolikéž na řemenech visící pro mne a sestru.

Jakmile koníci naši se rozklusali, - kůň polský po rovině krokem choditi hrubě ani neumí, -- v arše to řinčelo a břinčelo, až uši zaléhaly. Neboť bylo řetězův a řetízků na ní všude vše plno. Mezi zadními koly na těžkém řetěze houpala se čuba, jíž se zavíralo jedno ze zadních kol, když bylo jeti s vrchu něco příkřejšího; na silném železném kruhu, zapuštěném do prostředku dna aršina, kývajíc se visela mohutná vidlice, to proto, aby zarývajíc se do štěrku zabránila vozu v pohybu zpětném, když koním táhnoucím vůz do příkrého vrchu třeba bylo na chvíli oddechu. Řetízky visely ode všech zákolníků, řetízky na vahách, řetězy na voji, ovšem pak i nejzáze na zážebří čili šajtroku. A za pekelného lomozu, jejž způsobovala archa naše, já nebožec k rozkazu otcovu měl jsem zpívati a přidrnkovati na kytaru, jež tu smutná ležela na mém klíně. Darmo jsem se vzpíral, darmo bezúčelnosť ba nemožnosť takové zábavy vykládal. Otec neslyšel ani desátého slova, ale pevně stál na svém, že zazpívati a zadrnkati musím alespoň jednu pobožnou, by nám Pánbůh štěstí dal na cestu; světské že mi promine. Zazpívali jsme tedy všichni čtyři co nás na voze bylo, druh druha skoro neslyše Strýcovu „Kdož v ochraně Nejvyššího“ a tatíček maje svou vůli, vytáhl z poprsní kapsy svou dýmečku, rozkřesal hubku, vložil opatrně na dýmku, přitlačil palcem a povolně bafati se jal spokojeně se dívaje, jak naši koníci statně si poklusávají. I já jsem se zadumal a myšlénkami těkal po minulosti a budoucnosti. A zapomínaje takto na vše vůkol sebe dobyl jsem neostýchavě z kapsy tabatěrku a zavdal si rázným šňupcem.

„Cože ty kluku nezdárný?“ pojednou otec na mne se rozkřikl, „ještě-li jsi té neřesti nenechal? – A vida ho! Jakou to má pikslu! Sem s ní!“ A v témž okamžiku nebohá piksla ocítivši se v rukou tatíčkových měla letěti jediným otvorem naší archy přes záda našeho Hrynka na silnici. Ale tatíček jak byl dobrým husarem, kanonýrem byl špatným. Piksla Hrynka buchla do zad a odrazivši se od nich spadla kamsi na dno kozlíka, odkud jsem ji téhož ještě dne šťastně vyhrabal.

Vykonavše asi dvouhodinnou jízdu, přijeli jsme k Narajovskému mýtu, na němž mýtný, jakož samo sebou se rozumí, byl žid. Přiběhl k vozu, jako by ho byl vystřelil. Otec vychýliv se otevřenými dvířky, ač dobře věděl, že tu mýtného po krejcaru z koně, přece se ptal co se platí.

„Tři krejcary,“ oznamoval mýtný.

„Tu jsou,“ otec nevypouštěje krejcarů z ruky. „Paletu*) sem!“

---

*) Paleta (= Bolette) byla malá cedulička, jíž se potvrzovalo, že mýtné řádně bylo zaplaceno. Mýtný na požadanou povinen byl ji cestujícímu vydati,

„Wie hajst paletu?“ odpíral se mýtný, „nač pánu palety?“

„Po tom ti nic není, žide. Já chci, co mi patří.“

„Při!“ začal prskati žid. „Přejede tu trochu jiného panstva než-li takovýto puryc smerděčej (pán smradlavý), a palety nežádá. Jemu zrovna budu sloužiti.“

— „Cože ty prašivče, ty ještě budeš hrubianem? — Hrynko jeď!“ zvolal otec, ruku se třemi krejcary potáhl zpět a dvířka vozová přiklopiv zavřel. Žid do hrozného se dal jeku a koně popad za uzdu zastavil vyhrožuje, že bude žalovati a kdesi cosi.

„Paletu sem a tu máš peníze,“ chladně otec na to. — Nadávaje a prskaje, až ze sousedních domků lidé se sbíhali, mýtný poposel ke své chalupě.

„Že tě to nemrzí pro nic za nic se židem tady se hašteřiti,“ vytýkala matka otci, když mýtný byl poodešel.

„Od čeho jsou předpisy?“ otec v odvět. „Tuším, že od toho, aby se jich šetřilo. Chci věděti, co mě bude státi mýto z Břežan do Bohdanče. A mimo to, člověk se trochu pobaví a koně si odpočinou.“

V té žid, jemuž zlostí se brada třásla, přinesl žádanou paletu, vzal své tři krejcary a my jsme jeli dále.

„Paletu mi schováš,“ velel otec odevzdávaje mi vzácný dokument. „Tobolka, již jsi dostal od kmotra Duška, bez toho je prázdna jako selská stodola o letnicích; bude tam pro palety mýtské místa dosti.“

I vidí mi se tuto podotknouti, že scény právě nastíněné jako vejce vejci podobné po naší jízdě se opakovaly denně několikráte.

Na velikou mrzutosť mou, ač slunce dosti vysoko ještě stálo na nebi, otec usoudil, že sotva dvě míle vzdáleni jsouce od Břežan v Narajově zůstaneme noclehem. Darmo jsem všelikým nákladem výmluvnosti dokazoval, že podle jízdního plánu mnou zosnovaného první stanice měla býti o dvě míle dál až v Přemyšlanech: otec usoudil, že zůstaneme v Narajově a bylo po řeči.

Ale ještě povážlivěji tatíček od jízdního plánu se uchýlil dne nejblíže příštího, když z Kurovic, městečka to asi čtyři míle vzdáleného od Lvova, Hrynko náš z ničeho nic dostal rozkaz, aby od císařské silnice se dal v levo cestami polními. Bylo mi hned zřejmo, že otec se chce vyhnouti Lvovu a objeti hlavní město stranou jižní. A já se na ten Lvov tolik těšil!

„Však ono se ti Lvova dostane do syta,“ prorokoval otec, když jsem kysele se tváře na novou tuto odchylku od jízdního plánu, mnou tak pečlivě vzdělaného, toužiti začal, a věru prorokoval dobře. Ale netoliko Lvovu, nýbrž vůbec všem větším

městům otec pečlivě se vyhýbal a tak se stalo, že jsme obyčejně krátké noci přespávali a valnou část dlouhých dní, — od desáté dopoledne do čtyř odpoledne, — trávili na osamotnělých hospodách formanských. A nebylo říkajíc možná cestovati jinak. Rok čtyřicátý druhý zajisté neobyčejně byl horký a suchý. Od svatého Jana Nepomuckého do svatého Václava nejen ani kapka vody s nebe nespadla, ale ani mráček nezastínil oblohu. Já zvyklý jsa od kolika let vstávati skorem o korupění a tělo maje otuženo dalekými procházkami a projížďkami námahy cestovní jsem snášel hravě; ale sestřička má jsouc tílka slabého od narození a zdraví nevalného na voze ustavičně klímala hlavou nevědouc kam. Z toho já jsem si vzal příčinu, že jsem se vyklidil z dusného nitra naší archy a uvelebil na prostranném kozlíku vedle Hrynka. Sestra majíc sobě uprázdněno celé sedátko několika podúškami z něho si upravila lehátko a do vůle mohla dospávati.

„Šlechetná duše,“ pomyslí si leckterý čtenář, jehož jsem výklady svými posud neodpudil od čítání těchto řádků. — Kvituje se z této pochvaly hned za tepla se přiznávám, že v ušlechtilém tomto činu mém hodná trocha vězela škaredého sobectví. Hleděltʼ jsem zajisté jednak vyvázati se z povinnosti, bych přibřinkoval na kytaru k ranním písním tatíčkovým, jednak jsem i hleděl zbaviti se povinnosti, abych držel sestřinu hlavu, když ji obcházel spánek, na svém klíně, a co věcí bylo nejhlavnější, na kozlíku jsem mohl pohodlněji mlsati ze své tabatěrky šťastně nalezené. Vedle Hrynka chvíle ucházely vesele. Ochotně mi vykládal z bohaté moudrosti své formanské vše, čeho jsem se dotazoval a já pro budoucí povolání své kantorské z výkladů jeho daleko více jsem získal nežli poslouchaje později na universitě Pražské výklady o paedagogii nebožtíka professora doktora Padlesáka.

„Proč, Hrynko, nenecháváte jich do vůle běžeti a zadržujete je, že ledva poklusávají?“ vyptával jsem se ho, když jsme jednou po ránu z hospody vyjeli a já viděl, že koníci dobře opatření obrokem a několikahodinným odpočinkem posilnění chutě by se rozkračovali.

„To proto, mladý pane, že bych nerad koním večer pomáhal vůz tlačiti na stanici. Dílo chvatné, málo platné. Všeho do míry.“

„A nač popraskujete bičem?“ horlil Hrynko jindy, když jsem po několika dnech pochytiv už ledaco z theorie formanské pod dozorem jeho sám se chápal otěží. „Koníci jdou pěkným, úměrným klusem, nač jim třeba pobídky? Tím se kůň jen kazí. Zvykne-li praskotu, nevšímá si ho v čas potřeby, a pak abyste naň hulákal a mlátil do něho jako do snopu a přece s ním už nic moudrého nesvedete.“

Jindy zase, když jsem maje se vyhnouti vozu nám naproti jedoucímu tu v levo koňmi cloumal, tu zase v pravo, tak že zvířátka rozumnému vedení zvyklá ušima stříhati a zpět couvati počala, Hrynko popad otěže a koním určitý směr vykázav: „Ejej! mladý pane,“ vece, „člověk musí věděti, co chce a kam chce a určitě podle toho jednati. Kdo brzy sem se hrne, brzy tam, na konec se ocítí v louži.“

Jako slavné paměti Rousseau pověstný učinil výrok, člověk že od přírody jest dobrým a zlým se stává převráceným vychováním, tak náš Hrynko o koních ne bez důvodu tvrdil, že od přírody jsou zvířaty dobrými a zlými se stávají nerozumným s nimi nakládáním. Inu, poznávám to nyní jasně, měl Hrynko do sebe žilku státnickou.

Událostmi nějak vynikajícími ta naše cesta z Břežan do Bohdanče celkem byla dosti chudinká. Až do Řešova jsme přijeli potloukajíce se ustavičně po osamělých hospodách formanských beze všeho úrazu a beze vší překážky. I krajské město Řešov jako kolik jiných už mělo pominuto býti. Jeli jsme ulicí východní přes náměstí do západní, jako bychom byli něco ukradli. Tu pojednou z archy naší praskot, — přední kola její jedno v pravo druhé v levo se rozkutálela, archa pak sama předními nápravami se ocítila na zemi. Já s Hrynkem div jsme se nevyklopili pod koně. Tatíček s maminkou ovšem s nosy se ocítili na sedátku chudinky sestry, ta pak týlem na kozlíku. Štěstí, že se obešlo bez modřin. Já s Hrynkem za minutu jsme byli s vozu dole; hůře bylo rodičům a sestře. Neboť dvířka naší archy sotva na tolik bylo lze otevříti, co by otvorem kocour se byl mohl provléci. Rozumí se samo sebou, že tu byla hned okolo vozu hromada zevlujících lidí, z nichž mnozí, jako by se bylo kdo ví co směšného přihodilo, na plné hrdlo se chechtali. Když pak po řeči tatínka, jenž vyhledaje z vozu tu Hrynkovi tu mně tu to tu ono nařizoval, poznali, že nejsme Poláky, ozývali se i hlasové jako: „Vzal je čert, Šváby, kéž byli hlavy srazili“, a podobné. Ale i několik židů tu hned bylo, kteří ochotně faktorské služby své otci nabízeli. Jeden z nich — jako bych ho teď před sebou viděl, — chlapisko vysokánské, černovlasé, se ctihodným klabonosem, chlupatou čepicí na hlavě, dlouhý černý kaftan na těle, lonským blátem ušmoudané punčochy na nohou, pojav Hrynka za rámě rychlými kročejemi zmizel a několik minut potom Hrynkem a dvěma chlapy hever nesoucími jsa provázen dvě kola vozová před sebou katáleje zase byl na místě. Archa zavlečena na hospodu a my jsme měli půldruhého dne bezděčného odpočinku od cesty.

Jak ten čas zabiti? - Vyptal jsem se na domek Eberhardův, v němž jsme před několika léty berouce se do Břežan byli kvartýrem. Starý ještě byl na živě, ale na nohy už nemohl. Zastal jsem jej an před domkem svým sedě a z dymečky své pobafávaje se sluní. Na mého otce se už skoro nic nepamatoval. Tím živěji však syn jeho, jenž v Tarnově vykonav studia bohoslovecká za několik dní na den nanebevzetí panny Marie slaviti měl primici, mne i rodiče zachoval v paměti a nemalou na jevo dával radosť z nenadálého se mnou setkání. Vodil mě půl dne po městě tu to mi ukazuje tu ono, ale kromě kriminálu, rozsáhlé to budovy, obehnané kolkolem širokým a hlubokým příkopem, a vysokou zdí nic jsem neviděl, co by mě až tak příliš bylo zajímalo. Za řeči jsem se mu vyznal, kolikráte jsem naň vzpomínal uče se té prožluklé řečtině a nemálo jsem jej potěšil vyznáním, že i mně se zdá býti naprosto nemožným jazyku tomu se naučiti.

S jiným starým známým za některý den sešel jsem se v Břesku. Dojeli jsme tam vykonavše jízdu ranní a zajeli náhodou do tétéž hospody, na které jsme kvartýrem byli mašírujíce roku třicátého pátého do Břežan. Slezu s archy a popocházím lelky chytaje po dvoře, tu cosi nebo kdosi mě poškubuje se zadu za šosy. Ohlednu se, aj a co spatřím? – Toť týž havran, jejž jsem před léty na den sv. Františka Xaverského tak štědře krmil hovězinou přichystanou tatíčkovi na večeři. Prorocký pták ku podivu se měl ke mně přítulně. Kam jsem se koli hnul, všude mi byl v patách poskakuje a všelijak laškuje, ač jsem tentokráte až do oběda zhola ničím ho nemohl počastovati. Za to když jsme zasedli k obědu milému havránkovi, jenž i tu stále okolo mne křídloma třepetaje poskakoval, valného kusu masa uštědřiti jsem neopomenul. Odpoledne když jsme z hospody odjížděli, havran hodný kus cesty za námi ještě poskakoval, až pak vida, že se nehodláme vrátiti, uvažuje asi na mysli, že všude dobře, doma pak nejlépe, rozepiav křídla velikými skoky uháněl po silnici nazpět.

V nejzápadnějším už koutě Haliče nedaleko bývalého krajského města Vadovic jest poutnické místo Kalvaryja. Přijeli jsme tam na polední odpočinek. Kůlna byla plna poutníkův a poutnic v nejrozmanitějších krojích a jazyků tam bylo rozličných slyšeti jak okolo věže Bábelské. Hospodský žid s ohromnou lahvicí vůkol obcházel a posiloval poutníky z kvaterky samožitnou kořalkou, za niž dcerka jeho na opálku shromažďovala krejcary a grošáky, zřídka kdy jen dodávajíc drobných na stříbrný desetník a ještě řídčeji na dvacetník. U vrat sedělo několik židovek, any prodávaly kvašené okurky rozměrů velmi ctihodných a zelené dyně.

Dychtiví poutníci a poutnice posílivše se wódkou tlačili se k dížím okurkovým a chroustajíce je k hospodskému zpět se vraceli, aby pamlsky své zase zapíjeli. Za některou chvíli však vřava znenáhla utichala, až utichla zcela. Poutníci kde kdo mohl se rozložili po dvoře a v kupy se shlukše jak ovce před bouří oddávali se pokryti jsouce, ač slunce na zem sypalo žhavé papsky, nad hlavy těžkými kožichy líbeznému spánku.

Některou chvíli po polednách však na silnici několik lesních rohů se ozvalo a poutníci, jako by trouba archandělova volala k soudu, rázem byli na nohou, šikovaly se v páry, mužové zvláště, zvláště ženy a brali se v pěkném pořádku nábožné písně prozpěvujíce volným krokem za hudbou a korouhvemi na dosti strmý pahorek, odkud do údolí se díval rozsáhlý klášter s poutnickým kostelem. Nemoha odolati touze, abych spatřil zázračná místa, kam tolik set zbožných duší se ubíralo pro odpustky, žádal jsem tatíčka, by mi dovolil se sestrou také se podívati na horu.

„Jděte si," propouštěl nás otec dávaje nám po desetníku do dlaní. „Rád bych i sám se tam podíval, ale musí někdo zůstati u vozu, aby něco z něho nezmizelo. On někdy v některém tom poutníčkovi čert nespí."

Šli jsme. Na samém úpatí vrchu Kalvaryjského množství bylo bud a budek rozepiato. Židovští pernikáři tu prodávali své zboží, vedle zase křesťanští voskaři svíčečky a sloupky, jinde zase židovský kramář se vykládal se svými mosaznými prsténky a kroužky a barevnými knoflíky a trety podobnými, a hned zase vedle něho kramář křesťan se svatými obrázky a škapuléři. I všelikého ovoce tu hokynářky nabízely ke koupi: šumotu a vřesku všude plno jako v úli včelího bzukotu. Poutníci dříve pěkně v řady sešikované v jeden chomáč se stlačili, aniž dříve se mohli zase spořádati, než když pronikli k první štaci křížové cesty. Tam poklekli na kolena prozpěvujíce píseň o umučení Páně a pomodlivše se sborem otčenáš tiše táhli k obrazu druhému, třetímu. Dojímavý pohled toliko tím byl kalen, že když na některou chvíli zpěv poutníkův utichl, zástupy žebrákův, jimiž cesta v pravo v levo říkajíc byla vroubena, vzduch naplňovaly úpěnlivými prosbami za almužnu, jedni děsně vytřešťujíce vyhaslé oči na plný žár sluneční, jiní schromlé hnáty vystavujíce na odiv, až těžko se bylo dívati. Byli tu i hluchonění, kteří živými posuňky a ustavičně cinkajíce pronikavými zvonečky mimojdoucích pozornosť na sebe obraceli.

Pahorek čím výše jsme stoupali, tím strměji se vypínal, cesta ke kostelu víc a více se úžila, až konečně stanouce u čtrnácté štace křížové cesty jsme se ocítili u kamenných schodů vedoucích

nahoru na planinku kostelní. Vykonavše pobožnosť u štace, co nás bylo poutníků mužských, brali jsme se ke kostelu, ale ne chodmo, nýbrž souvajíce se po kolenou. V kostele a v ambitech klášterních vzduch od tolika set lidí tam dýchajících a svíčičky pálících věru byl děsný. Sestře pojednon stalo se na nic i bylo nám pomýšleti, abychom co nejrychleji z pošmourných zdí klášterních se dostali na světlý den. Stálo nás to práci nemalou. Rovněž i návrat do hospody naší s nemalými byl nesnázemi, poněvadž jsem sestru touže cestou vedl zpět, kterou jsme byli přišli, a ustavičně davy poutníků na horu se beroucích prodírati se musili. Pouť naše na Kalvaryji a zpět trvala plné tři hodiny a rodiče nás už netrpělivě očekávali před vozem, do něhož koně již byli zapřaženi.

„Probůh, hochu, jak to vypadáš?“ zvolala na mne matka, jakmile mě z daleka uhlédala. „Vždyť se ti dívají kolínští páni z kalhot! Cos to dělal? A boty! Prsty ti lezou z obou.“

Tatíček uviděv mou parádu hned, jakož byl povahy poněkud prchlivé, chtěl mě dařiti několika pohlavečky, kterým já ovšem šťastným obratem šikovně jsem unikl. Ale když od sestry byl uslyšel, jak kajícně a nábožně jsem se šoural na kolenou, všecka zlosť okamžikem ho odstoupila a byl jsem přijat na milosť. Žeť pak nebylo již kdy druhých spodků, — (mělť jsem všeho honu jen dvoje, sváteční a všední), — z kufru se dohrabovati a já na kozlíku sedě bych snad byl dával pohoršení, kommandoval mě tatíček do archy, kdež mi arci nebylo tak volno jako vedle Hrynka.

Na konci ulice, ze které jsme vyjížděli, otec pohamoniv se jak obyčejně, některou chvilku se židem, zaplatil své mýtné a podával mi paletu, abych ji přiložil ke druhým. Jmu se šacovati a ohledávati, zobracím kde kterou kapsu, ale po safiánové tobolce, jejíž boky se již pěkně byly rozedmuly od hromady nasbíraných palet, nikde ani potuchy. Myslil jsem, když tobolka byla ta tam, že tatíček novým na mne spustí hromobitím, jako pro kalhoty a boty. Ale na štěstí jsem se mýlil.

„Rád bych toho chlapa, který ti ji vyfoukl, viděl, jak nabírá tváře do kysela, když místo bankovek v tobolce našel palety. Než à propos!“ vážně najednou zas a kvapně se mne otázal otec, „máš-li pak své hodinky?“

Kdo popíše mé leknutí, když jsem sahaje po mosazném řetízku ho nenalezl, a kdo zase radosť mou, když jsem sáhnuv do kapsičky hodinky i s posledním kroužkem bývalého řetízku tam našel.

„Z tebe, zdá se, zloděje nestloustnou,“ prohodil otec vesele. Takovátě povaha lidská, že ze škody malé radosť máme uvarovavše se jí škody větší.

Beze všeliké příhody zvláštní za některý den dostali jsme se hornatým Těšínskem na půdu moravskou. Za Novým Jičínem jsme se jednou zastavili přes poledne v osamělé hospodě formanské. Jak tu vybyti šest hodin? Den byl překrásný a starý rozbořený hrad, později jsem zvěděl, že to zámek Starojičínský, — jenž po vší cestě z Těšína tu přímo před očima tu po pravé ruce mi se zjevoval v obrysech vždy určitějších a určitějších z hospody naší býti se zdál na doskok. Pojala mě neodolatelná touha spatřiti jednou zámek starorytířský třeba v rozvalinách. Všechny postavy povídek Schmiedových a románů Spiessových pojednou v mé hlavě obživly a jako bych se s nimi potkati měl na starém zámčisku, ustanovil jsem tam se vydati. Dobře věda, že bych k této exkursi své dovolení, kdybych se ho dožadoval, od tatínka nedostal, jen tak ledabylo Hrynkovi jsem se svěřil, že se podívám na hrad, a již jsem byl ze vrat a v polích.

„Daleko-li tamhle na ten hrad?“ tázal jsem se člověka na poli cosi pracujícího, když jsem byl skoro už dvě hodiny klusal a hrad pořád před kroky mými spíše v dáli se usouval nežli ke mně přibližoval.

„Hodinku si tam ještě pocapete,“ dáno mi v odvět.

„Hodinu?“ pozastavil jsem se pohlížeje na své hodinky, jichž rafie obě povážlivě tíhly ku dvanáctce. „Není možná,“ těšil jsem sám sebe a jakkoli pot mi potůčkem s čela stékal, urychlenými kroky jsem se bral dále.

Neklusal jsem sice celou hodinku, ale málo co do ní chybělo, když jsem se ocítil na úpatí strmého, lysého, vrchu, na jehož temeni trůnily trosky hradu Starojičínského. Na smrť umdlen konečně jsem stanul uprostřed prostranného nádvoří, ale darmo jsem se ohlédal po človíčku, jenž by mi byl, jak jsem na jisto byl očekával, pověsti vykládal o rytířích, kteří někdy tu bytovali, lovy a radovánky strojili a na válečné výpravy se dávali. Hodnou chvíli jsem vydrápav se po řebříku na polosbořenou věž tu seděl odpočívaje od namáhavého marše, rozhlížeje se po krajině poseté do dálky nedohledné vesnicemi, zámky, městečky a městy. Než jakkoli pohled byl rozkošný, přece prosaické tělesenstvo urputněji a urputněji dožadovati si počínalo svých práv a pudilo mě s pustého hradu do hospody v nejbližší vesnici, kdež jsem za poslední dva dvougrošáky, jež jsem v kapse měl, náležité opatřil hladové zvíře v sobě dvěma kozími syrci a krajícem režného chleba. Posíliv se takto bral jsem se dále, ale ručičky na mých hodinkách daleko rychleji utíkaly, nežli mne človíčka ztýraného nohy mohly unášeti. Stíny těla mého povážlivě jaksi už se dloužily, když jsem konečně se dostal na naši hospodu. Byla ve mně dušička malá poněvadž nebylo jistoty,

že se neutrží od tatíčka za hrubé porušení rodinné disciplíny nějaký pardousek. Ale otec respektoval ve mně absolvovaného poetu a nastávajícího rhetora a přestal na energickém vyplísnění, ačkoli mimo přestupek právě dotčený i toho jsem se dopustil, že jsem několikahodinným pochodem na hrad Starojičínský na posledních botách svých podpatky tak sešmajdal, jako bych byl za vzor míval někdejšího ministra spravedlnosti v pověstném bürgerministerii.

Přece však exkurse má na hrad Starojičínský tak nerozvážlivě podniknutá mi se nevydařila zhola beze vší pokuty. Když jsme zajisté půvabným Pobečvím jeli, překrásný Helfštýn, jemuž dávno jsem odpustil, že by mi před léty byl pomalu řádný pardousek sjednal, ustavičně mi se přívětivě sbližuje neodolatelným kouzlem k sobě mě vábil. I chce tomu náhoda, že na poledne se stavujeme na formance jakés nedaleko Lipníka, starému hradu zrovna naproti. Já před vraty stoje ustavičně jsem toužebné zraky k němu zasýlal; tu tatíček pojednou přistoupiv ke mně: „To by se to,“ vece, „pěkně šlo na ten Helfštýn! Není prý tam dále nežli hodinu cesty. Ale ovšem na sešmaťchaných kramflecích by to trvalo chvilku déle. No, dáme si chuť zajíti.“ —

Cítil jsem osten ukrytý v řečech těch, ale mlčel jsem jako ryba.

Téhož dne podvečer přijeli jsme k Olomouci a na hodinu nebo dvě se stavili na hospodě u samého téměř nádraží. Chtělť se otec podívati na vlak, jenž se měl právě k odjezdu. „Janoušek bude hlídati vůz,“ velel otec, „Hrynko ať taky jednou něco uvidí.“ — Darmo se za mne přimlouvaly matka a sestra, bych na tu zázračnou železnici, o které u nás jednou lonského roku v zimní podvečer Armenín Romaškan, jenž voly do Olomouce a Vídně honíval, tolik zajímavých věcí se navykládal po způsobě Götheově pravdu protkávaje básní, také se směl podívati.

„Cože? V těch rozšmaťchaných botách půjde na lidi?“ otec na všechny přímluvy. „Jen ať hlídá vůz.“

Ale ještě nebylo dosti trestu za expedici Starojičínskou. Přihodiloť mi se zajisté hned nazejtří, co tolikéž šlo alespoň částečně na ten vrub. Byli jsme právě přes poledne na formance jakési za Litovlí. Kterak tam přebyti šest hodin? Tropilo se všelicos, po čem bylo málo nebo nic. Na dvoře byla pumpa. I co má prázdný za dílo? Přistoupil jsem k milé pumpě a jak pumpuji tak pumpuji. Tušeníčka o tom nemaje, že by voda, byť léto bylo sebe sušší, nějak vzácná býti mohla, dětinsky jsem se radoval z chlýstajícího se z pumpy pramene. A tak zabrán jsem byl v dílo své, že jsem si ani nevšímal okřikujícího mě podomka, jenž ze stáje vyšed se svrchovanou nelibostí znamenal, co kutím.

„I tu verflucht's krumphaxet's Lud'r“ rozzuřil se najednou podomek-Němec, vida, že na domluvy jeho nedávám, a v té mě už přetáhl koštětem, jež měl v ruce. Věda, že bezbranným jsa tu stojím proti člověku ozbrojenému koštětem, měl jsem hezky mlčeti a někam v bezpečnější se uchýliti místo. Ale zlosť mi nedala. Ustoupiv na několik kroků jal jsem se milému podomkovi ludra spláceti ludry a přídavkem z dosti bohaté zásobičky nadávek německých uštědřovati plnými ústy. To podomka beztoho již popuzeného rozčertilo ještě více. Všecek rozkacen zase na mne se obořil a mně nebožci nezbývalo nežli raditi se s Vaňkem. Ale že mi sešmajdané podpatky rychle běžeti překážely, podomkovo koště ještě několikráte mi se ocítilo nelibě polehtávajic na zádech, a kdyby jako pravý deus ex machina mi byl na pomoc nepřispěl náš Hrynko, než jsem se dostal do ochranné archy naší, nevím kolik bych to byl koštětem utržil ještě pomazánek. Nemalou však mi kratochvíli působilo poslouchati, kterak si Hrynko a podomek statečně nadávali ten onomu po německu, po rusku zase onen tomuto. Tenť byl první boj kulturní živlu slovanského a německého, jehož jak živ jsem byl svědkem. Palmu vítěznou, ač dosti nerad, v duchu jsem musil přisouditi podomkovi. Neboť když Hrynko chudák dávno se už byl vystřílel ze všech zásob svých nadávkových, podomek stále ještě hučel a lál, kdykoli se domýšleti mohl, že Hrynkem slyšen bude. Ba i když už archa naše ze vrat se kodrcala, nevlida neusmířitelný na cestu mu dal několik pěkných přání, jako: „Geh' zum Teuf'l polisches Mistvieh; kannst verrecken“ a podobné.

Za Moravskou Třebovou směrem ku Svitavám silnice vede přes pohoří krásami přírodními vynikající nad mnohou krajinu Bädeckery vychvalovanou, ale koním našim, zvyklým rovinám polským a tolikadenní jízdou přece jen už nemálo uondaným, romantický ten kout nijak se nelíbil. Aby jim ubylo nákladu, otec, Hrynko a já chvilemi i matička má, ač jí do centnýře lecktera libra scházela, konali jsme cestu do kopce pěšky, já pak nemoha nijak v botách svých už kráčeti, bos, což mi však neskonalou způsobovalo rozkoš. Na nejvyšším místě pohoří, kterým jsme se brali (jmenují je Němci tu obývající *Schönhengst*, ač ve knihách paraduje *Schönhengstein*; českého jmena nikde jsem neslyšel, ani se ho nedočetl), - čistotnou podle silnice jsme spatřili chalupu na jejíž průčelné zdi čísti bylo velikými černými písmeny malovaná slova „Willkommen an Böhmens Gränze.“ Obstála-li v bouřích let pozdějších vítavá tato slova na německé chalupě čili nic, ne nerad bych věru věděl. Pochybuji.

Po namáhavé jízdě Schönhengstem ocítivše se zase na několik hodin u Svitav, na půdě Moravské šťastně jsme donikli za

Litomyšlí širé roviny Vysokomýtské a Chrudimské. Zřejměji a zřejměji skalisko Kunětické s rozvalinami hradu svého třpytělo se ve žhavém vzduchu srpnovém; již tu od samého úpatí až po křížek na věži kaply zámecké, pyšnící se červenou střechou mezi bezstřechými troskami, stálo před očima. Minulif jsme zajisté již Pardubice a přejeli most Labský, jenž, žeť mohutná jindy řeka toho roku nepatrným potůčkem se kradla vyprahlými lučinami jako ve vzduchu viseti se zdál. Ochablí koníci naši lipovým stromořadím za Pardubicemi ku Bohdanči poklusávali, až tu pojednou jsme se ocítili na hrázi mohutného rybníka, jenž ozářen jsa odpoledním sluncem vůkol rozléval moře světlové. V levo pod samou hrází hustý les olšový, za rybníkem, z něhož onde a onde vyčníval zelený ostrůvek, tolikéž lesy, v před napříč silnici, jak daleko oko sahalo, les a les. Chvílemi nad hladinu vodní lesklý kapr vymrštil líné tělisko, opodál divoké kačeny dlouhým řadem brázdily hladinu, jinde zase potápka se vynořila nebo lyska, a rackové vydávajíce kvikavé hlasy nepřerušené ani rachotem naší archy někdy kroužili téměř okolo samého vozu.

Když jsme konečně přejeli hráz a rybník, jehož půvabu jsem se nemohl dosti nabažiti, se nám ocítil za zády, archa vnikla do hustého lesu borového libým dýchajícího chladem a osvěžujícím vzduchem. I zdálo mi se, že ty štihlé borovice daleko jsou krásnější nežli mohutné duby Břežanské. Byl jsem snad předpojat a jsem jím snad posud. Když jsme byli lesem projeli na návrší, pod nímž Bohdaneč se rozkládá, já spočinuv okem na chvilku na tváři matčině, – (bylť jsem, otrhánkem jsa, zase kommandován dovnitř archy) – znamenám, any jí bohaté slzy po lících kanou a třesoucí se rty stěží utajují vzlykotu.

„Co je vám, maminko?“ všecek uděšen se táži.

„Podívej se,“ matka vypravila ze sebe rukou ukazujíc v levo. „Poznáváš-li ten kostelíček? – Tam tvůj dědeček odpočívá už na osmý rok.“

Mně živě před duší stanula postava milého dědečka; viděl jsem jej, jak leží na smrtelné posteli, vzpomínal, jak jsem konal u něho úmrtní stráž, jak jsme jej zanesli tam ke svatému Jiří a mimoděk slzy polily i mne. Sestra pak vidouc plakati dva ovšem nemohla sama třetí nepomáhati. Tatíček nejsa milovníkem tklivých scen po některé chvilce pomlčené: „No dosti toho pláče,“ přísně nás napomenul. „Co je to platno? musíme tam všichni.“ A přechýliv se přes sestru zavolal na Hrynka a dával mu instrukce, kudy ve městě má jeti a jak má jeti a kde zastaviti. Hrynko na vlas vykonávaje dané rozkazy Pardubskou ulicí jel mírným klusem, ale po náměstí tryskem, až v ulici Živanské před naším domem tak náhle se zastavil, že jsme se všichni co nás ve voze bylo, dosti

značně avšak neberouce úrazu po směru aršiným prudce ponachýlili. Jaký effekt otec prudkou jízdou po náměstí zamýšlel, nevím, ale tolik vím, že když vůz stanul, houf výrostků se k němu hnal pokřikujících: „Pojďte hoši! jedou komedianti.“

IV.

O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
Horatius.

Přivítaná ovšem byla velmi srdečna. Nikdy nezapomenu, jak skoro již osmdesátiletá babička mě pojala za skráně a líbala, pak zase ustavičně za hlavu mě držíc dlouho do očí mi se dívala, pak opět líbala, až z toho sestřička žárlivou býti počínala. A když po dlouhém líbání babička jí si ještě nevšímajíc mě na všechny strany před sebou obracela, vzrůstu mému se podivujíc, už už i moldánky nabírala. Co tu bylo tu od tety tu od babičky činěno otázek! Nestačili jsme odpovídati, ač odpovědi ovšem mohly býti jen ledabyly.

Za některou chvíli otec, jenž hned jakmile byl pozdravil tchyni a švekruši šel po koních, vstoupiv do dveří: „Ale kmotra,“ pravil k tetě, – nazýval ji tak, že sestře byla druhou kmotrou, raději nežli švekruší, – „kam jste to rozum dala, že máte za okny tolik těch hortensií? Víte-li pak, že se nevdáte?“

„Však já na vdavky až tak nespěchám,“ odvětila teta navinule, i zdálo mi se, že se jí oslovení otcovo nelibě dotklo, což nyní, uvážím-li, že jí bylo tenkráte už hodně přes třicítku, shledávám býti zcela pochopitelno.

Ale to právě chyba,“ škádlil otec dále, „že nespěcháte. Kdo nespěchá, rád zmeškává. Co má býti, raději ať už je. Víte co, kmotra? Já vám budu námluvčím. Však vy si dáte říci.“

„Žeť pak tě nemrzí, starý, dělati si zbůhdarma díry do plic,“ domlouvala matka vidouc, jak nelibě se dotýkají sestry škádlivá slova otcova. „Jednej raděj krejčího a ševce, aby tuhle ten náš otrhánek mohl na lidi.“

„Ano, ano,“ uzdu pouštěje veselé mysli své otec na to. „Bohdejť bych čekal, až pajmáma si vzpomene.“

A v té tu kdosi zaklepe na dvéře a za okamžik tu stál mužík drobné postavy, jemuž hlava se pokyvovala hluboko mezi ramenoma, tak že krku při něm ani nebylo znáti. Ze předu i ze zadu mu, chudákovi, vyčníval mohutný hrb a nohy v oblouk měl skrouceny hůře nežli já, ačkoli ni opatkům ni podpatkům bot jeho nebylo hany. Ale tvář mužíka toho a zvláště oči a stereotypný úsměv jeho úst dojímaly mile.

„I toť je Urbánek,“ zvolal jsem sotva shlednuv mužíka.

„Pan Urbánek,“ opravoval ne bez výčitky otec.

„Ano, švec Urbánek“, ohlašoval se vstoupilý, „a tohle,“ přistoupiv ke mně a ruku mi podávaje, „tohle je Janoušek ze školy. Zdali pak se, pane Janoušku, pamatujete na pana dědečka? To bývala tenkráte muzika!“ vzpomínal všecek roznícen, „ale teď, všecko to tam. Neumíme žádný nic. A fagot prý je nástroj prazbytečný. Abych prý se přidržoval potěhu a knejpu a muziky nechal tak. Fagot nástroj zbytečný! A já zase pravím, bez fagotu všecka muzika nestojí za nic. Inu pro mne šumařte si tam na kruchtě bez fagotu. Však vám ta muzika jde jako psu pastva.“

Kdo ví, jak dlouho by švec-muzikant vzpomínaje bývalých časů byl rozumy trousil, kdyby otec vzav obě boty mé z kouta za kamny byl k němu nepřistoupil pravě: „Stojí-li pak to ještě za podšití?“

Švec vzav ztýrané mé boty do rukou a znaleckým okem je prohlédnuv ukřivil úst na potupný úsměch a „Vzácné dílo,“ jal se vykládati. „Který smolík to smolil? Pozlatit mu ruce! To jsou nárty! to opatky! a na kramflecích podkovy, že by je měl co tahat kůň. Jak jste v těch bačkorách, pane Janušku, mohl jen nohou uzdvíhat? No, holínky jsou dobry. Za podšití to vždy ještě stojí.“

„Naměřte mu tedy na podšití,“ otec. „Ale brzy! Zatočte se s dílem. Vidíte, hoch je bos.“

„Udělám, udělám,“ ujišťoval Urbánek. „Kdyby dnes nebylo nanebevzetí Panny Marie, byly by do rána.“

Sotva že Urbánek mi naměřil na boty, vstoupil do světnice krejčí Vlček. I proč bych tebe veliký muži neměl učiniti nesmrtelným, když jsem jím učinil ševce-fagotistu Urbánka? Ano, byl Vlček mužem velikým, a kdo se naň podíval, spíše by byl hádal, že koná díla cyklopská, nežli že jehlou píchá. Hlava jeho hustě porostlá byla prošedivělými kadeřemi, pod obočím mocně vystávajícím a ve dvě končité štětice vybíhajícím veliké dvě hnědé oči klidně hleděly na svět, kostnatá tvář pečlivě do posledního vousku vyholená svědčila neméně o tělesné síle, nežli dobře vyklenulá prsa, na nichž se pyšnil dělový křížek památkou na účastenství v bitvě Lipské, a rovné nohy, po vojansku sevřené, po tolika ještě létech na mysl uvozovaly někdejšího Vlčka-granátníka. Jakož po těle Vlček dokonalým opakem byl Urbánkovým, tak i po všem chování svém. Mluvil málo a skoro vždy jen odpovídaje k učiněným otázkám. Zvěděv od otce, že mi ušiti má nový kabátec a spodky, mlčky sáhl do poprsní kapsy kabátu svého, dobyl z ní kus popsaného papíru a nůžky, rozstříhal papír na proužky, tyto fortelně nějak po délce spojil, změřil pak

osobičku mou zdélí a zšíří, míru pečlivě uschoval do kapsy a požádal krátkými slovesy za „cajk“ (látku). Ale teď bylo zle v Izraheli. Cajku tu nebylo. Zapomněli tatíček i maminka, že Bohdaneč není městem krajským, aby jen tak z ničeho nic si člověk sběhnouti mohl do krámu a za peníze si pořídil, co by chtěl. Za peníze ovšem dostaneš, co chceš, – ale ne všude.

„Ale vždyť tu někdy je jarmark,“ rozpomínala se maminka tázavě se dívajíc na tetu.

„Ojej, milá brachu,“ odvětila teta, „to až ve středu po Bartoloměji.“

„Toť abychom zrovna zítra jeli pro něco do Pardubic,“ mínila matka.

„Nic, nic,“ protestoval tatíček. „Koně mi zítra nepůjdou ani krok; potřebují odpočinku. A tolik mýta do Pardubic!“ hrozil se nic jinak, než jako by toho mýta bylo bývalo dukát za koně.

„Ale vždyť hoch to sváteční šatstvo na sobě všecko zmící,“ odporovala matka.

„Nic nezmící,“ popuzen už otec na to. „Neumí-li šetřiti, ať sedí za pecí doma, pokud se mu co nepořídí.“

Ve mně byla duše malá. Co jsem se na Bohdaneč natěšil, a teď mě očekávala bůh milý ví kolikadenní šatlava.

„Snad abychom se podívali k židovi Eliášovi,“ nabízel se Vlček. „Je dnes svátek, nesmí hausírovat, bude tedy doma.“

„Eliáš Troller,“ zvolal jsem; neboť postava jednookého Eliáše, jenž za živobytí dědečkova dosti často docházel se zbožím svým a pro zaječí kůžičky i na školu Bohdaneckou, živě mi vystoupila na mysl.

„Jděme tedy,“ nevšímaje si výbuchů mých citových tatínek vybídnul vážného Vlčka.

Šli a pořídili.

Maje sobě od otce co nejpřísněji zapověděno, abych se neopovažoval, pokud bot míti nebudu, sestupovati ve přízemek hustě obydlený podružskými rodinami, počal jsem, když matka se byla uchýlila s tetou a sestrou do pokojíka babiččina, rozhlížeti se po patře. Prostranný pokoj, z něhož jsem se na rekognosci vydal, měl dvě okna. Na silných zdech spočívala vysoká klenba. V jednom koutě proti oknům se strany jedné a pravým úhlem proti dveřím se strany druhé velikánská se vypínala kachlová kamna tmavohnědé barvy s obligátní troubou a měděncem jako zlato se třpytícím. Že kamna po spůsobu staročeském vroubena byla lavicí bělounce udrhnutou, netřeba dokládati zvláště. Dvéře černě natřené a pěkně vroubené soustružnicky umělými prapisky pamatovaly snad pana Pernštejna slavné paměti, domu toho prý zakladatele. Vstupu-

jícímu po ruce pravé byla pěkně uleštěná kropenka, po ruce levé křesadlo s troudníkem. Od zastaralého apparátu tohoto babička by se byla nerozloučila za celý svět, ač sirky fabričné tehdáž obecně už byly v užívání. Ale nebyly prý daleko tak dobry jako ty, které si babička dělala sama rozpouštějíc na ploské hliněné nádobce síru, v níž obálela tenoulinká dřívka nařezaná z louče. V koutech u obou oken stály dvě postele z jasanového dřeva ne nevkusně pracované ač ani příliš dlouhé i dosti úzké. Peřin na nich bylo skoro do půl stropu. Dále mezi jednou postelí a dveřmi lehátko, před ním obdélně okrouhlý stůl spočívající na točených čtyřech nohách, jež k sobě spiaty byly pohodlným, širokým trnožem. Kolem stolu čtyři židle s lenochy pěkně vyřezávanými na nohách tolikéž točených a vše to ze dřeva jasanového. Při stěně mezi kamny a dveřmi druhé sedátko dřevěné, černě natřené, jehož nitro jako někdy dřevěný kůň Odysseův přede Trojí řeckými vojíny nabito bylo peřinami. A když se uvolnilo dvěma skobkám po obou stranách, rozevrouc se sedátko bylo za postel. Říkali mu šuplík. Připomenu-li, že mezi okny nad nevelkým ale pěkným prádelníkem jasanovým visel krucifix, za nímž tkvěl svěcený svazeček velikonočních jehnědů, nad oběma postelema pak uměle malované obrazy v rokokových rámcích zrcadlových, nad jednou svatého Matouše, nad druhou svaté Doroty, vypsal jsem tobě, čtenáři milý, jak moha, útulné to místečko, na něž vždy ještě vzpomínám s rozkoší, co možná zevrubně.

Podívejme se dále! — Z pokoje právě vypsaného vycházelo se na úzounkou předsíň, tolikéž klenutou, jedním oknem průčelným jasně osvětlenou a tmavočervenými, čtvercovými cihlami, pečlivě umytými a umetanými nenepěkně vydlážděnou. Na okně, nic jinak nežli jako v pokoji, z něhož jsme před chvilkou vystoupili, květina vedle květiny. Stolístky dvě dávno, sic už odkvetly, ale bujnou zelení listů přece ještě oko ne méně mile k sobě vábily nežli drobné měsíčky a tatíčkovi mému tak protivné hortensie, jejichž otylé květy z růžova již požloutaly, a karafiáty, nad něž pěknějších jsem neviděl ani kdy před tím ani kdy potom.

Ačkoli snad neslušno vstupovati nyní do světničky babiččiny, — máť si zajisté tolik, tolik co povídati s dcerou, jíž drahně let neviděla, — přece nemohouce odolati zvědavosti na okamžik tam vstupme. Jest to pokojík malý, útulný, do něhož i to milé slunce mocně k západu se chýlící jediným oknem, čtvrtým a posledním to oknem průčelným celého domu, zvědavě nahlíží, jako by jej spatřovalo po prvé. Rozhlednu se po něm a nic si nevšímaje karafiátův a růží a nešťastných těch hortensií, jimiž bohatě vyzdobeno bylo i okno obydlí babiččina, nic ná-

bytku prostinkého, jímž ne dostatkem ale právě nadbytkem opatřeno bylo, přímo skočím od prahu ku protější stěně. Co mě tak neodolatelně vábí k sobě? — Na prádelníku tu skleněná skřínka, v níž na růžové podušce, arciť už trochu vyrudlé, to voskové dřímalo Jezulátko, jež za pobytu mého na škole Bohdanecké, když jsem byl hodným chlapečkem, — a já jím po svědectvu babiččinu i tetinu býval skoro vždy, — tolikráte na mne otvíralo usmívavá svá očka a zase čtveračivě přimhuřovalo. A jako Mickiewiczův Pan Tadeusz, když po letech zavítal pod otcovské přístřeší, ku hracím hodinám pospíchal

„i z dziecinną radością paciągnął za sznurek,
by stary Dąbrowskiego usłyszeć mazurek“:

tak já s radostí ovšem dětinskou potahuji filigranskou klíčkou, aby tu Jezulátko zas očka svá milá otvíralo a přimhuřovalo.

Nabaživ se po některé chvíli milé hříčky tiše, jak jsem přišel, babiččinu světničku zase jsem opustil a předsíní přímo se dal k velikým dveřím u samého schodiště. Otevru je, a co vidím? — Sýpku. Veliké hromady čistě vymláceného žita a prosa, (jiného zrní kromě snad ovsa tenkráte půda Bohdanecká, na níž nyní netoliko i pšenice, nýbrž i palmy hospodářské se dopiavší řepa cukrová bují, ani nerodila), — málo mě zajímaly. Za to však několik klecí, v nichž homolky neboli tvarůžky se sušily, nebyly bez jakéhosi kouzla historického. Z toho však nálada praposaická pojednou se rozhostila po mém nitru. Sáhl jsem po kleci hned první, — vyspěl jsem zajisté už u vyvýšenosť takovou, že mi nebylo třeba soukati se po trámech vzhůru, abych klece dosáhl, — a nejvnadnějších homolek několik na místě jsem pohřbil v kotle vyživujícím ostatní údy bídného toho tělesenstva našeho.

Slunce bylo zapadlo, soumrak rozhostil se po zemi, když jsem v poslední místnosť patrovou vkročil. Byla to zrovna proti schodům položená komora zdélí asi dvacíti kroků, zšíří sotva šesti, k jejíž železným dveřím člověk se dostával po dvou cihlových stupních dosti vysokých. Klenba komory té tak byla nizounka, že rukou nad hlavu vztaženou snadno jí se bylo dotknouti. Na nejzazším konci jejím znamenati bylo malinké okno zamřežované. V pravo v levo tápaje porozuměl jsem, že komora napěchována jest všelikými věcmi cennými i bezcennými. Na rohatinách tu visely šaty ženské a namakal jsem i starou nebožtíka dědečka vlčuru; dále tu byl starý dědečkův klavír; na něm celé stohy všelijakých knih a partesův a na samém konci komory u samého okénka dobře mi povědomý dědečkův psací stůl. Ve příšerné místnosti té náramně mi se zalíbilo. „Tady rozbiješ stánek svůj,“ pomyslil jsem si a v duši už jsem osnoval, kterak všecky ty postavy z povídek

Schmiedových a románů Spiessových, jež mi pojednou zase jako netopýři hlavou vířily, upravím v pěkně rýmované pověsti a ballady. „Kdybych jen věděl, pomýšlel jsem v rajské naivnosti své, „jak se verše dělají české! To bych jich napsal! Zeptám se na to pana Langra.“

V dumání taková pohroužen jsa nevím jak dlouho bych v komoře byl prodléval, kdyby se tu byly nerozléhaly hlasy volající mě na večeři. Té, ač sváteční, nebylo na dlouze. Za to však hovorům po večeři nebylo konce do půlnoci. Desetkráte jsme si dali vespolek šťastnou dobrou noc a vždy zase nahodilá otázka nějaká nebo poznámka podnět dávala k rozprávce nové. Konečně jsme se přece dostali na lůžka, — sic já ne na lůžko, nýbrž do šuplíka. Tolik nocí stráviv na slámě, když jsem se zabořil do měkkých peřin, byl jsem okamžitě v limbu, jako by mě byli hodili do vody. Najednou mi se ve snách zdá, že slyším veselou nějakou písničku hráti na housle. Protrhnu oči, mnu si čelo, sednu na posteli: on bílý den, aj a veselá hudba jak nepřestává tak nepřestává. Obrátím se tváří v tu stranu, odkud zavznívaly housličky, a na div svůj divoucí vidím, an ve hlavách šuplíka mého jakýsi jinošík stojí asi čtrnáctiletý, pěkně urostlý, modrooký, buclaté tváře krev a mléko, a umělou rukou smyčec vodí po strunách hlavou pokyvuje a nohou zlehka podupávaje do taktu. Za ním můj tatíček.

„Aj tyť asi máš plny kapsy peněz,“ směje se mě oslovil vida mě dokonale ze sna probraleho, „že si dáváš takovou dobu vyhrávati. No Josífku,“ obrátil se řečí k jinošíkovi, „je-li pak to lenoch ten náš Januš? Spí pomalu do poledne. Víte, tak to dělají polští studenti. No, děkuji vám Josífku. Až ten bosák dostane boty, přivedu jej k vám.“

Jinošek se švarně uklonil a byl ten tam. Za chvilku jsem se dověděl, že to synek z protějšího domu Koberovic, synek jedináček, prostřední mezi dvěma sestrama. Nemnoho za několikanedělního pobytu svého v Bohdanči jsem s ním obcoval, tím úžeji však osudové moji splétali se s osudy jeho, když jsem po několika letech do Čech přišel na dobro.

Téhož dne po prvé jsem spatřil chlapce, s nímž po letech jako s Koberou v tuhé jsem vešel přátelství, což za této veselé se událo příležitosti. Když mi totiž někdy o páté hodině odpolední švec Urbánek přinesl nové boty, boty elegantní, jakých před tím jsem neměl nikdy, boty, v nichž se chodilo jako v peřinkách, vypuštěn byv v úboru svátečním na svobodu hned jsem spěchal z domu ven, abych opět spatřil všecka ta místa od prvního pobytu mého Bohdaneckého mi tak známá a milá. Sotva však přijdu na náměstí, před radnicí vidím přes dvojí rozsoší,

nad nimiž vesele se třepotaly červenobílé praporečky, -- (ty vždycky je viděti, když se v Čechách provozují komedie), -- napiatý provaz a kolem do kola na sudech položená prkna dosti hustě již zasednutá drobným obecenstvem i odrostlejším. Komediantů po provaze skákajících neviděl jsem mnoho let. Neboť v Haliči tohoto druhu umělci nijak nebyli oblíbeni a málo by tam asi byli vydělali. Nyní, za aery parlamentární, možná, že se věc valně změnila. Ký div tedy, že jsem zvědavosti uzdu pouštěje spěchal na místo, kde uviděti bylo co nového. Maje cylindr na hlavě a sváteční kabát řebíčkové barvy s lesklými knoflíky pakfongovými na těle tím spíše jsem se dodělal předního místa, že jsem po kavalírsku vstupného zaplatil dvougrošák.

Ze všech šprýmův a žertů kalých i nekalých, jež tu provozováno, nejhlouběji mi v paměti utkvěl jeden. Pan patron, jako maní, sklenici piva, již mu přinesli z hostince, - (sic tenkráte ještě říkali z hospody), -- na radnici, postavil pod jakýsi stolek pokrytý bílým ubrouskem. Pan bajazzo (vulgo paňáca) vyčíhav vzácný poklad čas po čase za zády patronovými ze sklenice si přihýbal, až do krůpěje ji vyprázdnil, což posuňky až opičími demonstroval chechtajícímu se publiku. Vyprázdněnou sklenici opatrně zase postavil na místo, odkud ji bral. V té tu panu patronovi, jenž právě byl provedl nějaký namáhavý kousek akrobatický, se počne slaniti. Pot s čela si utíraje sahá pod stolek pro pivo, ale nastojte! Dobývá sklenice prázdné. Všecek rozčertěn popadne karabáč a žene se po paňácovi vině jej, že mu pivo vypil. Paňáca utíká ustavičně se dokládaje svou nevinou, patron ustavičně mu v patách, až onen pojednou padna na kolena prosí za milosť a že tomu bezbožníkovi, který pivo vypil, vytočí je z břicha.

„No dobrá,“ pan patron paňácovi v odvět; „ale darebu, kterému pivo vytočíš, zmrskám do krve, a nevytočíš-li nic, do krve zmrskám tebe.“

I vzav do jedné ruky prázdnou sklenici, do druhé jakousi troubel paňáca lisími kroky obcházel slavné publikum vůkol, mladou chasu očima div neprobodávaje. Konečně zastaví se zrovna přede mnou a vyceniv zuby hlavu vstrčí mezi rámě mé a jakéhosi souseda mého. Já maní se ohlédnu. Za mnou klučina stál asi desítiletý. Intelligentní hlavičku pokrývaly husté kadeře tmavohnědé, na bezkabátém tílku čistá košilka se bělala, místo šand na ní se křížily okrajky sukna držící v decentní poloze kalhotky již valně ošumělé, jejichž příklopeček ze tří bývalých čamrd udržovala jediná zbylá. A toto stratégicky slabé místo vyčenichav paňáca jako kocour na myš na ubohého klučinu se vrhnul, troubel nemilosrdně přičinil mu ku břichu a v tom

okamžení na veliký jásot obecenstva do sklenice tokem se valilo pěňavé pivo. Ale chlapci nebylo do smíchu. Vznítila-li se v něm nevole, že neslušným, ba surovým způsobem byl vydán na posměch lehkomyslné chásce, či bál-li se nad to, že potupen byl, i výprasku slibovaného panem patronem, kdož to ví? Usedavě plakaje chtěl se protlačiti zástupem za ním zevlujících divákův, ale marno bylo jeho úsilí. Mně se hocha upřímně zželelo a vyskočiv s kurulského sedadla svého pojal jsem jej za ruku a zástupem divákův, uctivě jaksi ustupujících, jsem jej vyvedl.

„Čí jsi, chlapečku?“ táži se ho veda jej za ruku.

„Chlumeckých za branou,“ ještě vzlykaje otázaný.

„Co tvůj tatínek v kostele a o funusích troubí na valdhornu?“ já.

„Ano, ten,“ odpověď.

Znám jej, znám, pomyslil jsem si v duchu. Jak neznati toho mužíka zavalitého, jenž na škole vždy v sobotu odpoledne v koutě u kamen první třídy a na kruchtě o velké po straně epištoly mezi literáky jako zastrčený seděl nadšeně do valdhorny své dmychaje, a když v partesách svých měl „tacet“ a valdhornu jako pečlivá chůva děťátko položil na klín, tak blaženě se usmíval, jako by ne diskantisty a sopranistky, altistsky a bassisty s tenory, ale samy andělíčky nebeské byl naslýchal? - Ano, vystoupil mi na mysl všecek, jak byl, i s tou charakteristickou, mohutnou bradavicí na pravé straně rozpleskléo trochu nosu. Sotva jsem si náležitě na mysli domaloval podobu jeho, aj tuť on sám jak žije a tyje stojí přede mnou. Vida mě s Josífkem přicházeti branou vstal z verpánku, jejž si byl před dům vynesl, - (ševcovaltě před léty), – aby užil trochu večerního chladu, a pospíchal nám v ústrety. Poznal-li ve mně „Janouška ze školy“ po sedmi letech, či dohádal-li se toho z epochální události příjezdu našeho do Bohdanče, rozhodnouti jest nesnadno. Ale v nemalé mě uvedl rozpaky, když přistoupiv ke mně živou mocí mi chtěl políbiti ruku. Měl jsem se co brániti. Vysloviv pak zlomkovitě a přerývaně svou radosť z toho, že mě zase vidí, všecek rozechvělý vzpomínal té překrásné hudby za časů dědečkových a toužil na smutný její úpadek za školské zprávy nynější. Houdl jednu s Urbánkem, s tím toliko rozdílem, že valdhorna neprohlášována ani na ten čas jako fagot za nástroj zbytečný. Za dlouhé rozmluvy s ním zvěděl jsem, že Josífek jeho po prázdninách půjde do Hradce na latinské školy a že s pomocí Boží z něho bude pan páter. Nabídl jsem se mu ochotně, že Josífka do parvy budu připravovati, ale starý Chlumecký se toho odepřel, aby prý se z toho neurazil pan kaplan, jenž se byl v ten úkol uvázal už od počátku prázdnin. Nevím, jak dlouho bych byl se starým známým ještě hovořil,

kdyby s kostelní věže vážnými, táhlými tóny zvon byl do krajiny nehlásal večerní klekání, ač slunce ještě hodný kus mělo k západu. Starý Chlumecký hned, jak donikly sluchu jeho prvni zvuky, přerušiv řeč, již právě měl, uprostřed s hlavy sňal svou pangrotku — (čepice to soukenná, dosti vysoká, kulatého střihu beze štítku), — a žehnal se svatým křížem, aby se pomodlil „Anděl Páně." Já pak rychle jsem na rozloučenou se uchopil jeho levice a kvapil domů, abych se neprohřešil proti domácímu řádu, jenž i na ten čas ještě, prázdniny neprázdniny, trval ve své míře a nám mladé chase kázal, jak se mile odzvoní, býti doma.

Právě doznívaly poslední zvuky večerního zvonu, když jsem stanul na prahu našeho domu a vstoupil do rozsáhlé klenuté síně. Jako jinde v domech staročeských plýtváno místem, tak i tuto. V celém přízemku všeho všudy byly místnosti čtyři. V levo, zrovna pod pokojíčkem babiččiným, světnice neveliká o jednom okně, v níž obýval štepař Bednářík a manželka jeho pomáhající na svět přirozujícímu se občanstvu, za ní velká kuchyně bez dveří, nad jejímž ohništěm veleprostorným, — (tajilať se pod ním velká chlebová pec), — otevřený se věžil komín; do zadu pod sýpkou velikánská jizba o třech oknech hledících k východu, v níž rozestaveno bylo asi šestero postelí a nevím kolik kolébek, poněvadž v jizbě té obývalo asi čtvero rodin, jimžto všem dobrotivá nebesa popřála potomstva leckdy patriarchy Jakuba hodného.

V jednom koutě jako stát ve státě povznášelo se dosti vysoké podium a na něm mimo dvě postele zastřené nebesy, stolek a dvě židle, na nichž velikán Vlček a jeho tovaryš sedíce posledními stehy perfektili objednaný můj všední oděv.

„Bude, bude za půl hodinky," promluvil na mne mistr Vlček mysle, že vstupuji do světnice, abych popoháněl dílo, což mi ani ve snách nepřipadlo. „Ale musíme si na to přece jen rozsvítiti," pravil ke svému tovaryši, neboť okno, u něhož seděli, žeť hustolistá réva před ním se rozpínala v šíř i vzvýš, bez toho už skomírající světlo denní tlumila v šerý soumrak.

Když jsem vystoupil z ratejny, — tak se světnici právě popsané říkalo, — zase na síň, dlouhým tahem obyvatelstvo přízemku se vracelo z práce, jedni kosy nesouce, jiní zase hrábě a srpy. K zástupečku děti spolu s rodiči z polí se vracejících přidružila se drobnější cháska očekávající rodiče doma. Nejvíce jí se vyrojilo z komory naproti obydlí Bednaříkovu. Chasa i mladá i stará jásavě mě vítala tlačíc se ke mně a přese všechen odpor můj ruce mi líbala, až nemalý na mne padal strach, aby rukávy svátečního kabátu mého nějak zlým toho nezažily. Ob-

klopen tím vítajícím zástupem couvavým krokem dostal jsem se šťastně až ke schodišti, vedle něhož do kořán otevřené dvéře vedoucí na prostranný dvůr propouštěly do síně poslední kmity shasínajícího dne, tak že možná bylo předměty jim blízké ještě dosti určitě rozeznati. Used na druhém nebo na třetím stupni dřevěných schodů čistě udrhnutých a umetených udílel jsem audience číně ke každému z obklopující mě chasy několik otázek blahosklonných a tudíž ovšem bezvýznamných. I byl to celkem lid švarný, jenž v domě našem obýval. Zvláště však mi se z něho zalíbily osoby tři. První, muž asi padesátiletý, ale mladistvě čerstvých ještě tváří sluncem osmáhlých a zdravým ruměncem zbarvených, od nichž hladké čelo mramorovou bělostí mocně se odnášelo, pěknýma modrýma očima přívětivě na svět hleděl, tenké rty vousů prosté na ustavičný úsměv měl pootevřeny a nad nimi čtveračivě se vypínal rovný tenký nos. Ohlašoval mi se jménem Beneš a oznamoval, což jsem ostatně již zvěděl z úst otcových, že jest ustanoven po čas pobytu našeho v Bohdanči za příručího našeho Hrynka. — Ještě více nežli tento mužík manželé Kotkové mi se zalíbili. Kdo by nevěda, že manžely jsou, na ně pohlédl, devaterou by na to byl složil přísahu, že to bratr a sestra. Oba velicí, štíhlí jako sosny, oběma z velikých modrých očí svítila mladota, ztepilé údy při obou o síle svědčily a zdravotě. Pracovali oba v pivováře a na sladovně. I podivil jsem se později nejednou vida, ana Kotková skoro hravě pytel ječmene s vozu skládá, sobě na plece přesmyká a se břemenem tím na schody stoupá, jako by nesla prázdnou posadu slepičí.

Byly však i některé osůbky mezi podruhy našimi, které by si sochař sotva byl obíral za modely. Zvláště komicky na mne působila podruhyně Cabicarová, baboušek to skoro již osmdesátiletý, dávno ku všeliké práci nezdatný, těla jako věchýtek vetchého, ale na nohou ku podivu křepkých pobíhající. Když přede mnou stanula, nevěděl jsem, přestrojený-li to muž či pitvorně maskovaná to ženská. Neboť vyčnívající brada její bradavkami byla jako poseta, a žeť z každé té bradavky tři čtyři mohutné vyvstávaly chlupy, způsobovaly dohromady kozí brádku, na jakouž já ni do třicátého roku věku svého nikterak jsem se vzmoci nemohl. Ale ani tak ta kozí brádka její mne neponoukala ke smíchu jako dymečka, z níž přikládajíc ji k bezzubým čelistem chvíli po chvíli dýmala jako husar.

„A vy, Cabicarko, kouříte?“ všecek udiven jsem se tázal.

„To já, pane Janoušku, jenom když mě bolí zuby“, otázaná rozevřevši rty hluboko v bezzubé čelisti zapadlé na pitvorný úsměv dala v odvět.

„Ale zuby ji bolí,“ chasa smějíc se tomuto vtipu dokládala chorem, „od rána do večera.“

Po Cabicarce vstoupil přede mne mračivý dědoušek jakýsi, veliký a kostnatý a na div můj veliký a mrzutosť nemalou řečí německou mi se ohlašoval, že jest bývalý kaprál granátnický, jenž mnoho let ležel v „Mainci“ (Mohuči), jménem prý „Volnaj“. Prakticky hned doložil, abych se u tatínka přimluvil, aby mu z nájemného ročních šesti dvacetníkův alespoň dva byly sleveny.

„Nerozuměl jsem, co mluvíte,“ mrzutě jsem odsekl; „v Čechách má se mluviti česky.“ A v té jsem i povstal s povýšeného místa svého a rychlým krokem stoupal vzhůru na schody.

„Dobře mu tak!“ zaslechl jsem hlas ze síně kráčejícího za mnou Vlčka, jenž přinášel nový můj mundur všední.

Přesně podle programmu o večeři tohoto dne zjednaném na zítří asi o desáté hodině jsme se vydali konat etiketních návštěv. Nejdříve jsme zamířili ke Koutníkovům, do domu to, v němž před léty svatý Mikuláš mně byl méně ořechův a jablek a perníku nadělil, ač jsem lépe uměl otčenáš, nežli Frantíkovi Dejlovi, jenž modle se tolik se zajíkal. Vstup do domu byl kupeckým krámem. Hlasitě zacinkal zvonek nade dveřmi, když jsme vstupovali já, rodičové a sestra. V té ze světnice na pravo po dvou stupních sestoupil do krámu pěkný silný muž buclatých tváří a poněkud zarudlého nosu, jehož líce, jinak do chmýrka vyholené, od koutkův ústních po uši dva úzké proužky pěkných kaštanových vousů stínily. Vítaje nás usmíval se a při tom mimoděk i stříhal trochu pravým uchem. Ano, byl to ten svatý Mikuláš tak nespravedlivě rozdávající své dary. Zvednuv na způsob zdvihacího mostu krámskou desku naproti dveřím přívětivě nás pozýval dále do pokojíčka klenutého a pěkně malovaného, což léta čtyřicátého druhého v Bohdanči nemalou ještě bylo vzácností. V lenošce u kamen stařičká paní „Koutnice“ si hověla a za některou chvilku, když byly jak tak upravily domácí toilettu svou, dostavily se obě dcery její. Starší, Baruška, vrstevnice a po mnoho let důvěrnice mé matky, vdána byla za sládka Dejla. Byla v Bohdanči v tu dobu návštěvou a přišla ve průvodu syna Františka, jenž před léty tak chatrně odříkával otčenáš před svatým Mikulášem. Mladší Theresie, vrstevnice mé tety, jež nevdanou zůstavši bratru Václavovi, posud statečnému panici, pomáhala spravovati veliké hospodářství, vedla si za ruku neteř svou, hezounkou dívčinku skoro jednoho věku s mou sestrou. Za chvilenku na stůl vstavena růžová rosolka a sladké zákusky a pojednou útulná světnička plna byla hovorn. Když pak za řeči pan Václav se dověděl, že jsem absolvovaným poetou, ihned na mne spustil

po latinsku. Mluvil hbitě i zprávně a já mu odpovědmi měl co stačovati. Citatů z chrestomathií latinských měl na snadě hojnost. Ale i u mne koření toho bylo bez nedostatku.

„Vidíš, Františku, obrátil se ke svému sestřenci, jenž zamrkle seděl opodál málo záliby maje v hovoru, jemuž nerozuměl, „vidíš, to je jinaký chlapík nežli ty. Ten zná svou latinu. Měl jsi přece jen studovati. Co je do člověka bez latiny?“

„Ah was! Dummes Zeug,“ omrzele Františk zabručel; „desswegen werd' ich doch früher was als er.“ *) – V té zacinkal zvonec krámský, pan Václav rychle skočil do krámu jsa tomu asi nemálo povděčen, že mu netřeba Františka za hrubá slova jeho pokárati.

„No hoši, mějte se k sobě,“ pobízel navrátiv se do světnice, „vždyť jste staří kamarádi.“

„Deutsch kann er nicht,“ Františk rozdurděný odsekl panu strýci, „und böhmisch reden mag ich nicht.“ **) – Mně krev vstoupila do tváří. Slova nepromlouvaje sáhnu do poprsní kapsy řebíčkového kabátu svého a vytáhnu arch papíru, na němž zhora uprostřed se pyšnil nápis: „Gedichte von Johann Kosyna“ a pak dvěma sloupci se vinuly verše nejrozličnějšího kalibru. Místo první zaujímala idylla pádným hexametrem psaná v níž Menalkas a Daphnis zpěvem závodí o homolku; za tou šla rymovaná povídačka „Der Christensklave,“ pak óda na mladosť veršem sapphickým vzdělaná, jež si asi málo odevzdala s Mickiewiczovou odou „do młodości,“ k tomu dva nebo tři sonetky, nějaký trioletek a pár epigrammů, jak mi je právě skýtala věrná paměť má. Netřebať mi zajisté dokládati, že to vesměs byly plody Múzy školské, rozličné úlohy a komposice.

„A kde se ti to haraburdí z ničeho nic v kapse vzalo?“ otáže se laskavý čtenář.

Že v tom nebylo čárů, směle mi věřiti můžete. Staloť se to takto: Když jsme předešlého dne umlouvali, kam zítra půjdeme, jest ovšem návštěva ustanovena i u Langrů. Ve mně srdce až poskočilo. Že Jaroslav Langer „dělá české písničky,“ o tom za řeči dávno již matka se vzmiňovala kolikráte. Tenť tedy, myslil jsem si pojat byv náhlou touhou, bych sám skládal české verše, bezpečně ti poví, jak české verše se skládají, jako professor Liška pověděl, jak se skládají verše německé. Až se zítra s ním sejdeš, osnoval jsem naivně plán svůj dále, představíš se mu podada své verše jako poeta na ten čas sice ještě německý, ale rozplameněný touhou, by se stal poetou českým, a on ti ukáže, jak to popad-

*) Eh co? hlouposti! Proto ze mne přece dřív něco bude nežli z něho.

**) Německy neumí, a česky mluviti mi se nechce.

nouti, aby na svět přišel verš český. - I nemysli si nikdo že poetou se pomýšleje anachronisticky jaksi jsem anticipoval asi půl století, kde skoro všichni básníci se nám zvrhli v poety: čině tak činil jsem pouze proto, že mi význam básně a básníka tehdáž naprosto ještě byl neznám. — Věda, že v celém domě není jedné škarteky papíru nepopsaného, kalamář že vyschlý na dno a péro leda nějaké rozvrzané, opatrně jsem si sběhl ke kupci Podhajskému, koupil několik archů papíru dvoukrejcarového, za dva krejcary inkoustu a dva brky, — neboť per ocelových tehdáž živá duše ještě neznala, — a pečlivě vše si uložil v komoře na starobylém psacím stole nebožtíka dědečka. Maje takto sobě vše opatřeno, čeho bylo potřebí ku provedení krásně zosnovaného plánu, málo již jsem dával na dlouhé řeči vedené při krátké večeři a po ní a ukládal na mysli, co zorním jitrem převedu na papír. Ačkoli dosti neklidně jsem spal, přece sotva že Pánbůh den dal, už jsem ze šuplíka svého se pozdvihl a jako duch se vplížil na komoru, bych se dal do psaní těch svých básní. Za pět hodin jsem jich namaloval arch plničký. Tím tedy způsobem mi se ocítily v kapse verše, jež jsem ne bez hrdosti jakési praesentoval panu Václavovi na dobro zapomínaje, že psány byly za účelem zcela jiným.

Strýc Václav rozevřev složený arch dal se do čtení. Neuštědřila mu sice matka příroda žilky básnické, přece však absolvovaným jsa gymnasiastou a filosofem absolvovaným a po dvě léta z medových hrnců právnických namlsaným vzdělancem uměl oceniti, jaký to poklad v rukou svých chová, a všecek u vytržení po některé chvíli ku Františkovi se obrátiv, „Milý hochu,“ pravil, „ten človíček“, — míniltě mne, — „umí té němčiny o hodnou trochu více nežli ty. Takového cos ty nesvedeš, i kdyby ti pán Bůh všecky hříchy odpustil. Ty básničky,“ — kdyby byl neukazoval na můj papír, věru byl bych nevěděl, co praví, — „ty básničky mi, Janušku necháte. Až budu míti více kdy, přečtu si je.

Františk mrzutě vstal ze sedadla svého, postoupil k oknu a nevšímaje si mne dále, bubnoval prsty na okno. Chvilemi, když zvonek nade dveřmi krámskými zacinkal a pan strýček Václav, ač byl už tehdáž bříška velmi silně zaokrouhleného, jako šipka lítal do krámu odbývat svých zákazníků, měl jsem kdy poslechnouti ledaco z hovorů, jež mezi sebou vedly matička má a paní Dejlová. Z těch mimo jiné jsem zvěděl, že Františk když po dvou letech sběhnuv se studií gymnasiálních v Praze na musterce odbyl dvouroční třídu čtvrtou, za několik neděl přijat bude za písaře na zámku Bechyňském, za několik let že se neomylně stane zprávcem a tím během učiněným pánem. Padlo z úst bohaté paní sládkové několik pohrdavých slov o lidech

studovaných a studujících jakožto kandidátech ne-li žebrácké mošny alespoň velmi vysokého žlabu. Nemohl jsem necítiti, že to mluvila v synku svém pokořená matka na zjevné pokoření moje. Tak si vykládala slova její též matka má, hovor začal jaksi váznouti a za některou chvíli jsme se zdvihli a brali o dům dále.

Mnohem lépe nežli mně s Františkem sestře se podařilo spřáteliti se s dceruškou paní Dejlové, hezounkou Pepinkou. I já odcházeje jsem si mimoděk všímnul zvláště krásných velkých očí jejích. To jsou oči, pravil jsem sám k sobě, zrovna takové jak oči mé maminky. Modré jako blankyt nebeský, ale polovice oka pravého zbarvená do hněda. Dlouho jsem očí těch vzpomínal; hluboko jaksi pojednou vnikly mi do duše . . . . .

Od Koutníků přímo jsme se brali k Langrovým.

Srdce ve mně skoro hlasitě buchalo, když jsme přicházeli k velikému domu přízemnímu, jehož jeden roh dvěma slepými okny hleděl na náměstí, průčelí šesti okny a nevysokými dveřmi mezi oknem čtvrtým a pátým do Hradecké ulice. Z uzounké předsíně vstoupili jsme v levo přímo do velikánské světnice zaujímající skoro dvě třetiny délky celého domu. Ve veliké světnici té vypadalo to všelijak. Nábytku tu bylo všude vše plno, ale skorem o všech kusech platilo pořekadlo „každý pes jiná ves.“ Jen nejzazší čásť světnice byla trochu spořádanější a úpravnější. Zvláště pak almara rozměrů velikých a díla vskutku pěkného k sobě zvábila oči mé jakož i olejový obraz nad ní práce velmi umělé. Vypodoboval obstárlého pána, jehož usmívavé tváře, zdravým ruměncem kvetoucí, jako by se vynořovaly z modrého fraku o vysokánském límci. Pěkně i řasy bělounkého šátku vinoucího se okolo krku vyobrazencova byly napodobeny jakož i zlatá jehlice s lesklým rubínem spínající šátek pod vyholenou bradou. Vyčnívající z pod fračiska plavá vesta honosila se zlatým řetězem hodinkovým, od něhož dolů visely na třech zlatých praméncích tři veliké karneoly tolikéž vroubené zlatem.

Ale čas už abychom se trochu poohlédli po Langrovic rodině.

Zastali jsme doma samojediné pajmámu, ženu to drobného vzrůstu, hnědé pleti, očí černých jako trnky a pichlavých. Tvář její někdy asi dosti pěkná, ani ne tak léty jako doléhajícími na ni trampotami zbrázděna byla hlubokými vraskami, ale v havraní kštici šedivého vlásku nebylo ni jednoho.

„No, to jsi hodna, Kačenko,“ vítala nás stařena, „že se na nás do Čech přicházíte podívat.“

Tykalať matce, neboť byla trochu z přízně jakési a před

léty nemálo by tomu byla ráda bývala, kdyby syn její do domu byl uvedl za nevěstu matku mou.

„No, a jak se vám tam vede v tom Polsku?“ dotazovala se, když se byla i s tatínkem přivítala i se sestrou a se mnou, „Je tam přece jen smutno, viďte? — Byla jsem tam jen jednou před dvacíti léty, ale věru, nechtěla bych tam býti ani po smrti. — To ty posloucháš, Janušku, že jsem já také byla v Polsku. Ano, to tys ještě nebyl na světě. Tenkráte zemřel můj bratr Chládek v Lemberku. Jela jsem tam pro dědictví. Byl to doktor nad doktory. Z blízka z daleka tam k němu chodili lidé zástupem jako k obrazu Panny Marie Knířovské nebo Vambeřické. Zvláště pak oči kuríroval až zázračně. Lidem po kolik let slepým vracel zrak. A co toho zanechal! Tu se podívejte“, horlivě pravila, vstala a krásnou almaru otevřela do kořán. Tuhle ty stříbrné čtyři svícny, tuhle ty zlaté hodinky s řetězem — však jej tam vidíš na obraze, Janušku, — tuhle ty zlaté prsteny, tuhle ta stříbrná slánka, ten stříbrný pohár, ta piksla zlatá, ta druhá, třetí stříbrná. A podívejte se tuhle tu pikslu s tím obrázkem. To je podobizna jedné ruské kněžny. Byla sedm let slepa, a bratr ji vyhojil, že zase viděla jako ostříž. A ta piksla plnička byla dukátů, když ji bratrovi odevzdávala. Inu povídám vám lidičky, to bylo zlata a stříbra jako v pohádkách. A co toho pobrala jeho kuchařka! Co jsme toho musili dáti Veselým!“ . . . . .

„A což fajfek nějakých,“ ozval se tatíček, jemuž to vychloubavé vykramařování všelikých těch skvostů se nelíbilo, „fajfek nebožtík pan doktor Chládek nezanechal?“

„I jak pak ne? Zanechal,“ v odvět stařena, „a kolik! Všecko meršánky stříbrem kované. Bylo tam i fajfek hromadu, co jim turecké říkají, zlatem vykládané na dlouhých troubelích s divným vyšíváním a perštýnskými“ — (myslilať jantarovými), — „munštuky všelijak točenými a vyřezávanými. A novičké vám bylo všecko, jako by v tu chvíli přineseno bylo z krámu. Bratr nekouřil. Dostal to zboží presentem a měl to leda jen tak pro parádu. Ale můj starý to už všecko rozkramařil. Z poslední kouří ještě Josef.“

„A kde pak je, že ho není viděti?“ otázala se matka. „Víš, Janušku,“ pošeptala mi, „to je ten, co mu v knihách říkají Jaroslav.“

Stařenu jako by horkou vodou byl polil. Vzdychla hluboce nežli ze sebe vypravila odpověď.

„Ach Bože! máme to s tím hochem kříž.“ — (Hochovi šlo tenkráte na rok třicátý šestý). — „Že jsem já mu nedala s tím Palackým před několika lety jeti do Říma! Ale prosím vás! Takový kraj světa — až kamsi za moře! A já nemám nežli jeho.

Hoch od desíti let je doma. Co mu se pořád hlavou míhalo, sám Pánbůh ví. Nic mu se doma nelíbilo, pořáde jen do Prahy. Tam bych ho ráda byla pustila, ale tam nesměl. Proč, po tu chvíli nevím, a můj starý, když jsem se ho za dřívějších let ptala, jen se vždycky zamračil, nadal mi hloupých bab a nic neřekl. Josef, jako by nebyl svůj, ustavičně lítal po vesnicích a kde kterého dědka, kde kterou babku zpovídal a vyptával se jako dítě na pohádky a všelijaké hlouposti selské a pak zase celé boží dni sedal doma a ustavičně cosi maloval a škrábal. Pořád však myslil jen na Prahu. Ale když do Prahy nemohl, dál a dále se stával mrzutým a zamlklým a stranil se lidí. Chtěli jsme ho oženiti. Ale nic mu se nelíbilo. Každému děvčeti věděl nějakou hanu. Toť aby holka s nebe byla, povídali jsme si s mužem, která by mu byla po chuti. Konečně mu do oka padla z haltýřů Márynka. Byl jako posedlý. Běhal po sádkách celé Boží dni, aby se s ní sešel, a když ji někdy s daleka spatřil, jako by něco byl ukradl, utíkal pryč. Konečně můj starý se na to obul: šel k porybnému a žádal jménem Josefovým za Márynku. Ale co? — Je prý ještě tuze mladá, na vdavky prý ještě nepomýšlí, a Josífek náš, že prý jako není ničím. Zpanštělá spřež karabáčnická! Jako by syn pravovárečního měšťana s osmdesáti korci polí a hodným lesem ještě něčím musil býti. Vždyť to nevezmeme ssebou do hrobu. Ale svatba nám se skácela. Od té doby s tím naším člověkem nic není. Celé Boží dni, zima léto, dřepí na zahradě v té své prkenné boudě, straní se lidí, s nikým nemluví a skoro ustavičně spí. Poslední dobu“ rozplakavši se ubohá stařena vzlykala, „až i té kořalky se chytil . . . a kašle chvilemi, až se stěny otřásají. Nebude ho tu dlouho, a já, nepůjdu-li s ním, brzy půjdu za ním. Bez Josífka co bych platna byla na tom světě?“

V té do světnice vstoupil dveřmi za sebou bouchnuv, až okna zadrnčela, ten Jaroslav, na nějž jsem se tolik těšil. Než jaký to zjev! Hlavu jeho pokrývala beranice, tělo vězelo v ohromném žlutém kožichu, sahajícím po paty, nohy ve vysokých loveckých botách, — a venku vedro srpnové. Jinak, zdálo mi se, že od té doby, co mě někdy hejčkal na kolenou, málo se změnil. Jen přepadlým mi se podobal ve tvářích zarostlých nepěkně hleděnými vousy a dlouhé vlasy rozcuchány mu poletovaly okolo skrání. Nevšímal si nás a obrátil se k almárce stojící u samých dveří, otevřel ji a ze přihrady jakési vyňal lahvici, zdvihl ji proti světlu a shledav ji prázdnu, „Proklatá Marjána,“ zahuboval, „zas tu ještě není snídaní. Hned ať táhne,“ velel obrátiv se ke své matce, „a přinese mi do boudy.“

„Máme tu hosti z Polska, Josífku,“ nesměle oznamovala mu stařena.

„I pro mne si třeba z Tramtarie,“ zabručel Josef-Jaroslav a vyšed ze světnice zase dveřmi bouchl, až okna zadrnčela.

Byli jsme všichni jak opařeni a já po nejprve v živobytí jsem pocítil v duši onen otravný, palčivý bol, jejž způsobuje zbořený ideál.

Spěchali jsme z nešťastného domu nedočkavše se ni hlavy rodinné, starého Langra ni básníkovy sestry, jež prý byla kdesi v poli za ženci.

„Máme-li pak ještě ku Pleskotovým?“ tázal se otec pohlédaje, když jsme vyšli na ulici, na hodiny. „Je půldvanácté. I pojďme,“ rozhodl se. „Raději si tu křížovou cestu odbudeme na jednou.“

Mne do pěkného patrového domu, do něhož jsme za chvilku vstupovali, ni vzpomínka jaká netáhla ni jaká nevábila naděje. Ve přízemním pokoji zastali jsme mimo manžely Pleskotovy, kterým návštěva vlastně platila, i bratra mladé paní, radního to při magistratě Řešovském, pobývajícího tu na několikadenní dovolené. Takovéť byly tehdá časy, že Čechové nemohouce pro Němce v Čechách na úřady dosazované ve vlasti se dodělati krajíce na úřady a úřadečky houfně se tlačili do Haliče na velikou nevoli obyvatelstva tamějšího, jež v nich — a to bohužel mnohdy dokonalým právem — spatřovalo Němce neb i od Němců cosi horšího. Radní Kučera pak, jakož byl uvědomělým Čechem nežli do Halice se dostal, Čechem zůstával i tam. Pozoroval jsem hned, jak do hovoru se dal, že češtinou daleko elegantnější rozpráví než osoby, které posud slyšeti jsem měl příležitosť. Ale i on, když po některé chvilce se mnou do hovoru se dal, ze slov mých uznámenával snahu o knihovní zprávnosť jazykovou a velice mě za to pochvaloval nabádaje, bych ve snaze své neochaboval. Vyrostl jsem z pochvaly té rázem alespoň o píď. Z čista jasna však na mne začal:

„I cóż po-polsku, kochanku, będąc tyle lat w Polsce to niezawodnie umiész doskonale?“

„Rozumím trochu, ale nemluvím nikdy,“ dal jsem v odpověď mysle, že kdo ví jak se zavděčím panu radnímu i nadále. Neboť po chatrné výslovnosti měkkého *l* a nosovek jsem soudil, že si z polštiny pan rada leda trochu smíchu tropiti zamýšlí. Toho se domnívaje arci hrubě jsem se mýlil. Pan rada všecek rozhorlen vykládati se jal, jak pošetile my Čechové si vedeme neučíce se jazykům příbuzným majíce k tomu příležitosť. Ba i kdyby příležitosť se nenaskýtala, sami prý vyhledávati bychom ji měli a o všecko pryč přiučovati se jiným jazykům slovanským a polskému, žeť českému jest nejpříbuznější, zvláště.

„Ale jak se s chutí učiti jazyku, když nás lid jím mluvící nenávidí,“ namítnouti jsem si trouafl a dokladem toho, že mluvím

pravdu, vypravoval jsem, co se nám přihodilo nedávno právě v Řešově.

„Inu a kdo tím je vinen, že nás Poláci nenávidějí?“ radní Kučera mě se jal vyvracovati. „My sami, že si zahráváme mezi nimi na Němce. Ale Poláci nejsou taková telata jako my, aby se všemu, což jest německého, v prachu pokořovali. Kdybychom my hrdě se hlásili k národnosti své a přiučíce se jazyku polskému na jevo dávali, že ctíce národnosť svou v úctě máme i národnosť lidu, jehož chleba požíváme, ne nenávisti by se nám od Poláků dostávalo, nýbrž bratrské lásky. Třeba jest Čechu, by Slovanem byl. Znáte-li pak“, zastaviv se v řeči náhle se mne otázal, »*Slávy Dceru?*«

Uzarděv se rozpačitě jsem mlčel.

„Ah pane radní“, za mne se ujala slova má matička, „na to Januš tuze mlád. Málo si, díky Bohu, posud všímá děvčátek.“

Občan Pleskot komickému nedorozumění hlasitě se zasmál, ale radní Kučera, jakož byl povahy poněkud mračivé a příliš vážné, nic se nedada vyrušovati naivnou poznámkou matčinou horlivě vykládal dále: „Máte pravdu; jest na *Slávy Dceru* ještě trochu mlád. Nerozuměl by jí. A kde by ji také vzal? Ale víš co, pane švagře? Půjč panu studentovi *Květy*. Tam se ledačeho dočte a v hlavě mu se rozbřeskne. Z hocha může někdy něco býti. Škoda, že musím zejtra pryč. Troufal bych si udělati z mládenečka do několika neděl řádného vlastence.“

Ochotně občan Pleskot vstal a popošed do vedlejšího pokojíka za chvilku se vrátil a hromadu archů čtvercového formátu mi vložil do rukou. S počátku jsem z nich měl malou radosť. Myslil jsem, že to jsou nějaké noviny jako „Augsburger allgemeine Zeitung“, již jsem ovšem už přede dvěma lety vídal a z dlouhé chvíle nerozuměje jim za mák čítal u Hofmoklů; když jsem však přehrabávaje se v nich spatřil téměř v každém čísle nějaké verše, rozradoval jsem se, jako bych byl našel zlatý dol.

„Tu návštěvu nám byl čert dlužen,“ mrzutě jaksi otec, když jsme se ubírali domů, prohodil k matce.

„A proč?“ tato všecka udivena.

„Ten pan Kučera,“ vysvětloval otec, „nám toho našeho hocha zcela pobláznı́. Hoch má bez toho o kolečko více, a když slyší takovéto divné řeči, jak by neměl blázniti ještě více? — Aby tak došel na stopu Jaroslava Langra! Tomu bez toho jen ta čeština hlavu pomátla. Nač se učiti česky? Sic to kluk bez toho umí. Ani nevím, kde to vzal. Nač polsky? S němčinou člověk přece jen dojde nejdále.“

„Však on se češtinou ještě nikdo neotrávil,“ navinule prohodila matka, jež nemálo tím byla hrda, že jsem u pana Kučery,

člověka tak učeného a po celém Bohdanči na slovo braného, tolikeré došel pochvaly.

„Ale chleba čeština ještě nedala nikomu,“ zas otec, „a co člověka neživí, jest zbytečno.“

„Neníť člověk živ pouhým chlebem,“ matka replikovala svatým písmem.

„No, no,“ v odvět otec, „snad i ty naposledy tu češtinu prohlásíš za slovo Boží!“

Nevím, nebyla-li by potýčka tato potrvala ještě hodnou chvíli, kdybychom už byli nestanuli před naším domem. Otec ještě se šel podívat po koních a já s kořistí tak nenadále nabytou jsem pádil do útulné komory své, abych se hrabal ve svých pokladech. Ale sotva jsem se náležitě zadíval na ty skvostné, — jak tehdá mi se zdálo, — půlaršíky, v nichž švabach urputně ještě zápasil s úhlednější latinkou, již se ozývaly hlasy volající mě na oběd. I dopustil jsem se té pošetilosti, že jsem jedno číslo milých „Květů“ si vzal s sebou a při obědě rozloživ je pohodlně na kolena do něho chvilku po chvilce zvědavě nahlédal. Toť arci domácímu řádu našemu se příčilo co nejzjevněji.

„Dáš mi to stranou?“ rozekřikl se na mne otec, když spozoroval kontraband. Nemohl jsem arci neposlechnouti. „A myslíš-li, že tu budeš celé boží dni na komoře sedati a ty hloupé pargamišky čítati, hrubě se mýlíš. Po hospodářství jsi se ani krokem ještě nepodíval. O koních ani nevíš, kde jsou. Chudák Hrynko málo už desetkráte se mne ptal, nejsi-li nemocen, že tebe nikde nevidí. To přestane. Odpoledne půjdeme se podívat na pole a do našeho lesa a zejtra časně ráno projedeš s Hrynkem a Benešem zase koně.“

Myslil jsem, že tatínek, jako dělával jindy, i dnes si pohoví odpoledním spánkem a že přece nějakou hodinku si budu moci čítati ve Květech. Ale otec, jako by mi záviděl té pochoutky, nebo jako by se byl obával, že v těch Květech jedovatý had se tají, sotva že položil lžíci od úst, ačkoli slunce pražilo žhavými paprsky, hned se vydal na cestu a mně nezbývalo nežli Květy nechati Květy a vydati se na bezděčnou procházku.

Na dlouhé té kolikahodinné procházce, konané krokem loudavým a každou chvilku zastavovaným, pojměl jsem nudy dosť a dosti. Neboť právě v tu stranu, kudy jsme se brali, krajina nejméně vyniká rozmanitostí a zajímavostí prázdna jsouc rozsáhlých lesův a rybníků. Jen výklady Benešovy poněkud mě bavily. Věděltě na vlas, kterého souseda které pole je, od koho je přejal nebo zdědil, co má na něm dluhův a věci podobné. Ale i každý sebe nepatrnější pahoreček, každou mnohdy skrovnou zátoku haldy, každý hájík a každý suchopar Beneš uměl

jmenovati svým jménem a na vlas určoval, odkud až kam pojmenovaný kus sahá. Tu jsme byli na Žďáře, tu zase na Lyskách a v Čertoryjích, v Pochabinách a na Ostrovech. I vzdálenější místa vynikající nad obzor ukazoval dávaje jim svá jména, jako „Horka, Bukaň, Dubinky, Borek“ a co já vím jaká ještě. I nejednu pověsť odnášející se k ukazovaným místům prostě a pěkně vypravoval Beneš, ale já bohužel neveliké jsem výkladům jeho připisoval ceny a v paměti z nich nezachoval nižádné. Tkvělť jsem já hošík patnáctiletý tehdy v témže bludu, ve kterém na tisíce lidí dospělých a honosících se vzdělaností, ba učeností, utkvívá po dnes, že co si lid vypravuje, jsou pouhé třeskyplesky bez podstaty a jádra, a cenu do sebe že má jen to, co hlásáno s výše katheder od lidí studovaných a uveřejněno jest tiskem.

Slunce hodně již se ponachýlilo k západu, když jsme vracejíce se z Pochabin dostoupili vršku, na němž kostelíček Svatého Jiří a Bohdanecký hřbitov. Nikdy nezapomenu na velebný pohled, jenž se zrakům našim skýtal od hrobárny na nejvyšším temeni pahorku stojící. Široširá pláň zaujímající všechen severozápad tu ležela před našima nohama vroubena ohromným obloukem lesů tu blíže ku městečku se tlačících, onde zase vzad ustupujících. A jako by si vědomo bylo své krásy stromstvo to koketně se místy shlíželo v zrcadle dvou velikánských rybníků, z nichž ku západu hledící Bohdančin růžovým se leskl žárem an hledící k severu Rozkoš širokým pruhem odrážel jasné modro nebeské. A uprostřed toho vodstva to hezounké městečko jako Betlehem bílými domy o červených střechách cihlových a šedými dřevěnými chalupami o střechách pošitých omšenými došky ze zahrad a zahrádek posud dosti hustě olistěných tak utěšeně vyzíralo, jako by v sobě hostilo jen lidi blažené. Často, ba skoro denně jsem si později popříval rozkošného pohledu toho a nikdy jsem se naň nemohl dosti vynadívati. Dařilo mi se s ním tak jako za let pozdějších s Homérovou Iliadou: čím jsem ji častěji čítal, tím mi se zdála býti krásnější.

„No, když už jsme tu,“ po chvilce pravil otec, jenž nepočítaje se nikdy mezi romantiky pouhého pohledu krásného nejdříve se nabažil, „pojďme se podívat na dědečkův hrob.“

I vstoupili jsme na hřbitov obydlím hrobařovým. Skoro u samých dveří potkali jsme se s matkou, sestrou a tetou. Vykonavše pobožnosť nad hroby dědouškovým a četných příbuzných tu odpočívajících procházely se smutným sadem mrtvých. Ano, byl to sad smutný. Rovy pátý přes devátý. Na některém byl nizounký dřevěný křížek prostě sbitý ze dvou latí, jinde kříž tolikéž dřevěný ale něco úpravnější a vyšší opatřený jakousi stříškou způsobenou dvěma prkénky pod úhlem asi čtyřicíti pěti

stupňů se sbíhajícími a od vrcholu křížového k oběma koncům ramen jeho sahajícími. Uprostřed kříže tu a tam na některém černá tabulka oznamující jméno nebožtíkovo, den jeho narození a úmrtí. Čím blíže však se přicházelo ke kostelíku, — prosté rotundě to slohu dosť ušlechtilého, — tím častěji se naskýtaly kříže železné, též nevysoké a na podstavcích dosti nízkých a nepatrných spočívající, mezi jejichž rameny vzhůru dolů se točily na způsob arabesek všelijak vinuté kruhy a kroužky, pruhy a proužky. Na křižovatce místo tabulek na nápis spatřovati bylo schránku jakousi tolikéž všecku od železa, zaklopenou víčkem s velkým mosazným knoflíkem. Tím když se trhlo, víčko se odklopilo a uvnitř schránky teprve se objevovala deska s nápisem jindy delším, jindy kratším, hlásajícím jméno a stav nebožtíkův, den jeho narození a úmrtí, někdy též dva neb i čtyři veršíky. I dokládám ne bez zármutku, že nápisů německých v této aristokratické čtvrti nebožtíků bylo na křížích právě nejnákladnějších bez nedostatku.

Skoro již za soumraku všecka rodina jsme se vraceli ze hřbitova domů. Když jsme míjeli nejzazší chaloupky Pardubské ulice, které jako by se štítily veřejné silnice od ní stranou v pole ustupují, čtveračivý Beneš, „Co myslíte, pane Janoušku,“ ke mně praví, „kde jsou lidé na světě nejspokojenější?“

„Nevím, Beneši,“ odpověděl jsem.

„Inu, v Bohdanči městě“, vysvětloval Beneš směje se, „neboť tam by nikdo nedal chalupy své za dům v Ráji,“ i ukázal na ubohé chaloupky před námi.

„A proč se ta hromádka chalup jmenuje Ráj?“ tázal jsem se.

„To proto,“ zněla odpověď Benešova, „že tady Rozkoše mají tolik, že pouštějí Přeluckým,“ dále žertoval Beneš ukazuje na struhu, přes níž jsme právě kráčeli, odvádějící vody z rybníka Rozkoš nazvaného do průplavu beroucího počátek u Opatovic a pod Přeloučí se ústícího do Labe.

Ranní jitro příštího dne, — slunce právě velebně se zdvihalo nad omžené okrají lesů, — spatřilo vzácnou osobičku mou hrdě sedící na koni ovšem nesedlaném, mně po boku jednom vážný Hrynko, po druhém usmívavý Beneš. Zamířili jsme za bránu Hradeckou. Koníci ve svěžím vzduchu ranním poskakovali jako srnky. Měli jsme je co držeti, aby se nerozehnali klusem a tryskem. Sotva že jsme ujeli několik set kroků, čarovný se nám pohled poskytoval na Rozkoš, jehož klidné vody vysýlajíce onde a onde velikánské sloupy par do vzduchu se dotýkaly téměř samé silnice. Na rybníce ptactva vodního všude vše plno Tu z hustého rákosí divoká kačena jako střela se pomkla n . hladinu vodní zanechávajíc dlouhou čeřící se brázdu za sebou

onde vážný čáp maje odrostlou mláď svou okolo sebe brodil se mělčinou, odjinud zase slyšeti bylo divné hlasy skrytého bukače a vysoko ve vzduchu jestřábi kroužili a krahujcové čihající na kořisť. Nemohl jsem se ani nabažiti vší té krásy. Když pak oko mé po některé chvíli spočinulo na nejzazším pozadí krásného obrazu, kde mocně z padající mhly nad planinu modravé téměř vypínala Kunětická skála, touha mě pojala neodolatelná, bychom pustíce uzdu koníkům ostrým cvalem se pustili ku starému hradisku.

„Pojedeme na Kunětice," ozval jsem se velitelským hlasem nemaje zdání o tom, že mě tatíček pod policejní dozor dal Benešovi, že tedy ne veleti mi tu jest, nýbrž poslouchati.

„I co Vás to napadá, pane Janoušku," vytýkal. „To by nás pantáta krásně světil, kdybychom se vrátili někdy o polednách. Zpotiti koní nesmíme a takhle jedouce bychom se tam nedostali ani za dvě hodiny. Ještě kdybychom se byli dali na Hrádek! Ale ani tak bychom za dvě hodiny živou mocí vrátiti se nemohli. Nemůže to býti. Někdy jindy, pane Janoušku, a dovolí-li pantáta."

Pochopil jsem situaci a podrobil se nereptaje nutnosti.

A čině tak s moudrou věru jsem se potázal; jinak nevím, kdy bych se byl dostal k čítání svých Květů. Když jsme se z ranní procházky navrátili, a tatínek, že při koních vše jest v pořádku, pochválil, dostalo mi se milostivého propuštění na ostatek dne a já odklidiv se na svou komoru jako hladový vlk do jehněte jsem se dal do těch milých Květů. Tu to jsem začal čísti tu ono a nedočetl skoro nic, poněvadž mi každý nový článek pěknějším se zdál býti předešlého.

„Aj," pomýšlíš, laskavý čtenáři, „tyť jsi se jaksi velmi záhy vydařil na zasvěcence pravé kritiky české, jež dříve soudí nežli čte, — ač čte-li vůbec."

Nebuď dotýkavým, milý čtenáři, radím upřímně. Nač bodati do vosího hnízda? Není bez jadérka svého poznámka tvá, ale hádáš-li na mne, že jsem těch milých Květů vůbec ani nečetl, zle mi ubližuješ. Ne jen že jsem kde jakou chvilku prázdnu maje od všelikých pořízeníček otcem mi ukládaných vynakládal na četbu mně tak milou, nýbrž mnohým těm dobrotinám veršovaným po zvyku svém z paměti jsem se naučil. A za nedlouho mi se mimo nadání naskytla i příležitosť, abych poklady vědoucnosti nově nabyté mohl i veřejně vyložiti.

V.

Wszystko się dziwnie plecie
Na tym tu biednym świecie,
A kto by chciał rozumem wszystkiego dochodzić,
I zginie a nie będzie umiał w to ugodzić.
Jan Kochanowski.

Ve středu po sv. Bartoloměji, jakož jsem už shora se o tom vzmínil, v Bohdanči byl výroční trh neboli jarmark. Nynější pokolení mladé ani tušeníčka nemá, jaké v sobě jarmark za let mých mladých zavíral kouzlo. Býval to svátek, a kde kdo zářil svátečnou tváří. Na večer, když se strhovaly pernikářské boudy a rozbíjely lati a rohatiny na zboží ševcovské a kožešnické a jiní jarmarečníci do beden a truhel svých skládali zboží nerozprodané, všecka drobná chasa i mládež odrostlejší sem tam po rynku se proháněla a procházela tu pískajíc na zánovně koupené píšťalky, tu bubnujíc na bubínky, troubíc na dřevěné trubky, div jim nadute tváře nepukaly, jinde si ukazovali perníková srdéčka nebo chocholaté husary. Kdo si z hochů pořídil novou čepici, pronesl ji o jarmarce, načež vandrovala do truhly neb almary až do nejbližší neděle. Vřavy bylo všude vše plno. Jak mile se setmělo, domácí lidé i přespolní se brali napořáde do hospod a oddávali se bujaré veselosti piva popíjejíce a prozpěvujíce, a bylo-li místa prázdného alespoň s díži chlebovou, motaly se mladší párky za vřískavých zvuků klarinetu a třeskutých trub v kole, až jim pot se řinul s čel potůčkem. I dudy tehdáž bylo ještě slýchati z odlehlejších hospůdek. A třeba bych uběhl v porok barbarského vkusu, bez mučení se přiznávám, mně že ty dudy daleko více se líbily nežli všecka muzika jiná.

I hospoda na radnici o jarmarce Bartolomějském byla plna hostí. Scházela se tam však jen elita sousedů Bohdaneckých, – a to bez průvodu lepších polovic, – a jarmarečníci velcí, zejména soukenníci Humpolečtí, pernikáři a voskáři Pardubští, hrnčíří Boleslavští a kožešníci Bydžovští. Když jsem s otcem do síně vstoupil, o nějaké místečko již bylo dosti zle. Kolkolem zajisté, kde jaký kousek zdi, vše bylo již stoly a stolky vroubeno hustě obsazenými. Jediné ochotě souseda Pleskota, jenž odkudsi přičaroval jednu židli a sousedy na lavici při zdi sedící pobídl, aby se trochu sesedli, děkovali jsme, že přece místečka, třeba dosti nepohodlného, nám se dostalo. Za stolkem zasedal i strýc Václav-Mikuláš a ještě tři nebo čtyři hosté mně neznámí. Uprostřed prostranné síně na podii nevysokém u stolku pokrytého červeným ubrusem jakýmsi seděl obstárlý mužík, jenž velkou lysinu svou fortelně maskoval přečesav si na témě dlouhé vlasy po řídku

zbylé na obou skráních; vedle něho po jedné straně jinošík přistrojený za Tyroláka s vysokánským na hlavě kloboukem, po straně druhé odkvétající kráska sentimentálně na svět hledící v oděvu tolikéž tyrolské selky a tudíž ovšem i s vysokým špičatým kloboukem na hlavě. Starucha měl na lenochu židle své zavěšeny housle, před jinošíkem na stole ležela citera a kráska na krku zavěšenu měla na široké zelené stuze — kytaru. Po některé chvíli starucha zahrál na housle; po něm zase Tyrolák hraje na svou citeru prozpěvoval jakousi písničku německou, jejíž každou slohu končil nekonečným téměř jodlováním. I odkvétající kráska měla svůj úděl prozpěvujíc hlasem už trochu vyšetalým s Tyroláčkem kuplety z Vídenských frašek přibřinkujíc na svou kytaru. A věc divná! Jakkoli z hostí tu přítomných dobré dvě třetiny sotva desátému slovu rozuměly, přece po každém kousku tleskotu bylo, až uši zaléhaly. Žně naši umělci měli výborné. Kolikrátekoli zajisté sentimentálná Tyrolanka se zdvihla s místa svého vůkol obcházejíc s notami, jichž jediné potřebovala vyzdvihujíc berni, kutálelo se jí s partesku do dlaně a ze dlaně do kapsáře hojně stříbrných grošíků neb i pětníčků. Máť Múza německá velmi citlivý čenich a sluchu jejímu stříbro české od nepaměti neodolatelným lahodilo kouzlem. Čím dále tím produkce hudební se stávaly chatrnějšími a prozpěvované kuplety nestoudnějšími. Padlo už i nejedno slovo národnosť českou dosti nepokrytě urážející, — neboť úsměšky si tropiti z Čecha a házeti po něm blátem, toť, jak bývalo před lety, jest posud vrcholem vtipu Vídeňského a humoru studnice nevyvážená, — ale všude vůkol, pokud jsem mohl dohlednouti hustým kouřem, jasné tváře, na rtech ustavičný smích. Jen u našeho stolu znamenati bylo jakýsi nepokoj. Zvláště pak elegantně přioděný pán, — říkali mu Záleský a z řečí dříve vedených jsem pochytil, že byl panským důchodním z Kostelce nad Orlicí, — čím dále tím nepokojněji sebou vrtěl, obočí svrašťoval, zatínal zuby. Když pak obstárlý šumař opět se zvedl a deklamaci oznamoval „Janek bei Tajbl“ nebo tak jaksi původcem svým na slovo tehdáž braným básníkem Karlem Egonem Ebertem nazvanou, Záleský ve tváři všecek hoře se své židle vyskočil a hlasitým protestem „Damit könnens uns schon auslassen“ (tím nás můžete ušetřiti) se jal hraditi.

„Což jsme v těch koncích,“ usedaje na místě svém rozhorlen mluvil hlasitě dále, „abychom za vlastní peníze potupu na národ český kydanou mlčky měli poslouchati nebo snad ještě ctíti potleskem?“

Ještě Záleský nedomluvil a velikým hlasem už se od protějšího stolu ozývalo: „Vortragen! vortragen!“ Zvláště nezbedně si počínal mladý človíček asi dvacítiletý, zavalitý, odulých tváří,

o němž jsem se později dověděl, že jest písařem z Choltického zámku.

„Kein Wort!“ zase silným hlasem Záleský. Po celé síni najednou šumot a hluk. Společnosť se rozdělila ve dva nepřátelské tábory. Strana pana Záleského však nerovně byla silnější nežli strana písaříkova. Ne že by v těch milých sousedech se byl ozval uražený cit český, nýbrž hádám, že z důchodního panského a nad to synka Bohdaneckého nerovně větší byl respekt, nežli z pouhého písaře a nad to člověka cizího. Umělci na podii plni rozpakův usedli a němě nástroje své položili před sebe. Traplivé té scény však nebylo na dlouze. Vida písařík, že by mu snadno jíti mohlo i s nevalným stoupenstvem svým o bytí či nebytí v hospodě radnické, zdánlivě se dal na pokoj a jen čas po čase na popuzenou Záleského prohazoval několik více méně dotýkavých slov.

„Teď tu sedíme,“ bylo za některou chvíli z úst jeho slyšeti, „jako Trappisté němě při mizerném pivě. Samo to nic neumí, ale aby poslechli hudbu a zpěv německý, nedá jim zpozdilá hrdosť.“

To Záleským trhlo. Vstal se židle své a dvorně se ukloniv zpěvné Tyrolance, požádal jí za kytaru. Ukřivujíc vadnoucích ústeček na útrpný úsměch něme mu ji podala. Záleský naladiv instrument poněkud rozvrzaný udeřil do strun. Ani kdy před tím ani kdy potom neslyšel jsem na kytaru hry výbornější. Sám Břežanský můj učitel Hromádko zdál mi se proti Záleskému býti pouhým břídilem. Kde kdo poslouchal taje v sobě dechy. Když pak do vůle se napraeludoval, spustil tenorem zvučným a bujarým roztomilou „Koulelo se koulelo červené jablíčko“ a skončiv píseň opět umělými prsty se přebíral strunami kytary, až se srdce smálo. Potlesku nebylo konce. A ne méně vavřínů Záleskému se dostalo, když po chvilce s virtuositou nemenší přednesl překrásnou „Kdybys má panenko měla sto ovec,“ čtveračivou „Za vodou pod dubem“ a humoristickou „Hrály dudy u Pobudy.“

„Sie, das ist aber wirklich schön“,*) slyšeti bylo hlas od stolu písaříkova zařízený k tomuto.

„Ach, ich bitt' Sie!“ písař na to tak hlasitě, jako by se byl obával, že by vynakládaje hlasu méně slova jeho se nedonesla pravé adressy. „Ordinäres Zeug. So was könnens von jedem Kuhmensch zu hören bekommen. Aber Dichter haben die Böhmen keine.“**)

---

*) Slyšíte, to je věru pěkné.

**) Ah, prosím vás! Všední krám. Takového cos poslechnouti můžete od každé děvky z kravína. Ale básníků Čechové nemají.

„A kdo Vám pravil, že Čechové nemají básníků?“ rozhorlil se Záleský ovšem též po německu.

„No, mají-li, předneste nějakou báseň. Jako jste si troufal závoditi v hudbě a zpěvu s panem Schmiedem,“ — totě bylo jméno chefa koncertujícího trojlístku, — závoďte s ním i v deklamaci.“

„Věřte mně,“ ne bez rozpakův odpovídal Záleský, „kdybych se byl mohl nadíti . . .“

„Kdyby! kdyby!“ posmíval se písařík, „řekněte, že nic neumíte a dosti. A těžko uměti něco, čeho ani není.“

„Já umím,“ prohodil jsem polohlasitě pln jsa nevole z toho, že Záleský, jenž mi se čím dále tím více líbil, nestoudným písaříkem vehnán tak do úzkých.

„Že umíte?“ všecek rozradostněn podivil se Záleský. „Nuže, mužíčku zlatý, jděte, deklamujte. Pan otec dovolí.“ A pojav mě pod paží vlekl k podii, s něhož společnosť páně Schmiedova zatím se byla uklidila.

Ve mně byla duše mala. Litoval jsem neprozřetelně vyklopeného slova, nebylo však rady, nebylo pomoci. Největší rozpaky to mi způsobovalo, že jsem vstupuje na podium ještě ani nevěděl, co mám říkati. Kdybych byl uměl básničku jedinkou, což bych šťastnějším byl býval člověkem. Ale já jsem jich uměl alespoň tucet. Dal-li jsem se vésti šťastným instinktem jakýmsi, či rozhodla-li v posledním okamžiku ta věc, že jsem Tylovu deklamovánku *K deklamaci* nadepsanou předešlého dne, když u sestry návštěvou bylo několik děvčátek, mezi nimiž i Pepička Dejlova, této malé společnosti přednášel a to, jak se mně zdálo, bezvadně a bezúhonně, jak to nyní po tolika letech rozhodnouti?*) Ale zkrátka dobře vystoupiv na podium po návodu deklamovánky samé pěkně se ukloniv na všecky strany spustil jsem nic si nevšímaje jizlivé poznámky písaříka, jenž nahlas k sousedu svému pravil: „Aufgepasst! jetzt kommt was g'scheidt's.**) Čím dále jsem se v deklamaci své bral, tím jistěji jsem si vedl a deklamovánku dokončil za obecného četných hostí potlesku. Záleský záře očima, jako by byl panství vyhrál, všecek roznícen mě objal a nemohl se dosti vynachváliti ani vtipné básně ani případného prý způsobu, jakým jsem ji přednesl. I tatínek můj, čeho jsem se nenadál, spokojeně jaksi se usmíval a hrdě si pokrucoval kníry. Já pak v myšlénkách jsem pozalétl na chvilku do Březan a professorovi Liškovi, jakkoli u mne ledacos měl na vroubku, v duši

---

*) Zasesklo-li by se komu po té deklamaci, najde ji ve »Kvetech« z roku 1842 v některém čísle červencovém neb srpnovém.

**) Pozor! teď přijde něco chytrého.

jsem děkoval, že tak pečlivě nás po celý rok byl cvičil v deklamování.

Kdysi s půlnoci vrátili jsme se z radnické hospody domů. Přes to dlouho jsem nemohl usnouti. Neuměl jsem si živou mocí vysvětliti, kterak jest možná, aby potulní šumaři směli tak neostýchavě obecenstvo, z něhož vybírají groše, hanlivými písněmi urážeti a za to ještě kliditi potlesk. Proč Záleský, myslil jsem si, hned jak padlo první slovo potupující český národ v ševcovském učedníku českém nepovstal a tomu nezabránil, jak učinil později? — A jaká to asi báseň, již Záleský přednášeti nedovolil? . . . V ty a takové myšlénky pohroužen konečně jsem usnul a spal dlouho přes dobu obvyklou.

„Pane Janoušku!“ poškubávaje mě za rukáv košile pojednou tiše do ucha mi mluví Beneš. „Čekáme už hodinu. Svrchovaný čas, abychom jeli.“

Promnuv si oči vidím, že tatíček tvrdě ještě spí na posteli; skočím, zhurta se oději a za chvilku seděli jsme s Hrynkem a Benešem na koních.

„Ale dnes, Beneši, mluvte si co mluvte, pojedeme na Kunětice;“ určitě a skoro velitelsky pravil jsem, sotva že jsme vyjeli na náměstí.

„Inu jeďme!“ Beneš na to, „ale já to za Vás, pane Janoušku, odnášeti nebudu.“

I jeli jsme ostrým klusem tu po hrázích vysokými duby vroubených, tu zase lesy a širými poli, z nichž dávno už poslédní stebélko sklizeno do stodol, a pojednou projedše opět borovým hájem jsme se ocítili na úpatí strmého skaliska, na němž majestátně trůnily rozvaliny starého hradu.

„No snad byste nechtěl, pane Janoušku, koňmo nahoru?“ zastavil mě pojednou Beneš vida, co zamýšlím. „Po té cestě čert svou bábu vozil. Koně by si tu polámali hnáty.“

„A jak se tam dostávali staří rytíři, kteří tam před dávnými léty obývali?“ namítal jsem já.

„Ať dostávali, jak dostávali,“ Beneš na to. „Snad lépe platili svým cestákům nežli páni nynější. Já nepojedu.“

„A což ty Hrynko?“ obrátil jsem se k tomuto.

„Eh!“ odvětil otázaný, „kůň ne koza.“

Vida, že prohrávám i u druhé instance, hbitě se svého hnědouše jsem se svezl, uzdu podal Hrynkovi a „Kde na mne počkáte?“ jsem se ptal.

„Tamhle za borkem v té hospodě,“ Beneš k otázce. „Však oni koně trochou sena také se neotráví.“

Pokynu Benešovu nemohl jsem neporozuměti. Ale což? Snadno mi bylo zahráti si na barona. Byl jsem dostal předešlého

dne od babičky na jarmark dvacetník, dvacetník od tety, po desetníku od tatínka a maminky a ze všeho toho kapitálu neutratil jsem než dvougrošák za velké srdce marcipánové, jímž jsem dařiti hodlal, až by se vhodná k tomu příležitosť naskytla, Dejlovic Pepinku, a se dvacet krejcarů šajnových, za něž jsem nakoupil perníkových rybiček a děťátek pro drobnou chasu našich domácích podruhů. Bez rozpaku tedy jsem vytáhl váček a vyňav z něho dvacetník dal jsem Benešovi, sám pak pospíchal jsem vzhůru na hrad. I nezdála mi se cesta až tak špatnou, jako se podobala Benešovi.

Prošed branou, nad níž zubří hlava, erb to starých pánů z Pernštejna, vytesána byla, uvítán jsem byl starým hlásným nebo vrátným. Vykročil z nízkých dvířek obydlí svého po pravé straně staré brány a bez okolku se mne tázal, poroučím-li mléko, či raději-li si počkám, až by žena uvařila kávu. Byl jsem touto prozou všecek zaražen. Duše má práhla zvěděti něco o těch rytířích, kteří před dávnými léty tu vladařili, o válečných výpravách jejich a věcech podobných, jak jsem se toho dočítal v povídkách Schmiedových a románech Spiessových, a starucha mi tu nabízí mléko a kávu! Neodpovídaje k otázce jeho jal jsem se ho vyptávati na věci, jež mne tolik zajímaly, a vrátný začínaje pochybovati, že by tu bylo co vydělati, nedbale zabručel cosi o Žižkovi a mrzutě odcházel z nádvoří ke své bráně. Rozbřesklo mi se v mozku.

„Přineste mi mléka a chleba,“ volal jsem za ním.

Okamžitě všecka mrzutosť se staruchy spadla, jako by ji byl s něho sesmýčil, a zavolav na ženu, by žádané věci přinesla, hbitě zase ke mně se vrátil.

„A kde, mladý pane, budou poroučet snídaní? V mé světnici či v rytířském sále?“

„Uvidím, uvidím,“ odpověděl jsem. „Jen mě nejdříve proveďte hradem.“

„Ono je tu dnes málo co viděti,“ ochotně otvíraje přízemní dvě síně krásně klenuté vykládal starucha. „Ale takhle o třešňové slavnosti by sem měli přijít. To je podívaná. To se to na hradě i pod hradem lidmi hemží jako mraveniště mravenci. To je tady zpěvu a tance. Piva vyčepuju dva sudy a ještě se ho nedostává. A neděli jak neděli, zvláště jsou-li jako letos časy, bývají tu páni z Pardubic a z Hradce, a to také alespoň dvě vědérka prasknou.“

Těmi a těm podobnými výklady starucha mě častoval prováděje mě po všech místnostech poněkud zachovalých. Nejdéle jsem pobyl na kulaté věži, odkud překrásný rozhled po širošíré krajině. Ale neboj se, milý čtenáři, že tě popisem jeho budu trápiti. Postáv hodnou chvíli na věži a napás se do syta půvabů

rozkošné krajiny vyrušen jsem byl slovy průvodce svého, jenž přešlapuje s nohy na nohu mlčky některou chvíli vedle mne potrval.

„Tu se podívaj', co sem do roka přejde lidí. Tuhle tu stěnu rok jak rok na podzim zabílím, a přece nežli rok se sejde s rokem, je plna jmen a všelijakých obrázků. Nechtěli by se také napsat?“

„Nemám čím,“ odpověděl jsem.

„I což je o to?“ pravil starucha a vytáhnuv hrubou tužku tesařskou z kapsy podával mi ji.

„Děkuji,“ odpíral jsem se. „Na podzim byste mě zabílil a jméno by přece jen vyhynulo z paměti lidské jako jména těch rytířů, kteří na tom hradě někdy domovali.“

Starucha, jehož zvědavosti jsem zahrál, jako byl on zahrál zvědavosti mé, potřásl hlavou a pobízel, abych konečně pomýšlel na snídaní.

„Co jsem dlužen?“ otázal jsem se vrátného k odchodu se maje.

„Nebude to ani sto zlatých,“ otázaný. „Desetníček to zpraví.“

Ačkoli za tu kapku mléka a kus režného chleba desetník mi se zdál býti penízem hříšným, přece nepromlouvaje ni slova desetník jsem z váčku dobyl a staruchovi jej podával. Ten však vida, že váček můj nemá souchotin, mrzutě se podrbal za uchem a hlasem ovšem trochu nesmělým o nějakou náhradu požádal za průvod. Velikomyslně jsem vytáhl z váčku ještě dvougrošák a podávaje staruchovi jsem prohodil, že bych si toho alespoň ještě dva groše vážil, kdyby mi něco uměl o hradě vypravovati.

„Kdo za to, že nic nevím,“ pokrčil starucha ramenoma. „Po všecka leta, co tu jsem, oni, panáčku, první se mne po něčem takovém ptají.“

Vyšed ze hradu podíval jsem se na hodinky. Byla právě minula devátá. Úprkem jsem se hnal s hradu dolů a k borku, za nímž mě v krčmě očekávali Hrynko a Beneš. Byli chlapíci oba náramně veseli. Již z daleka jsem slyšel, jak si hlasy podezřelý stav duševní na jevo dávajícími prozpěvují. Vstupuje spatřoval jsem před oběma skleničky s pálenkou.

„Náš pan Janoušek ať žije!“ zvolal Beneš uhlídav mě a vyprázdnil jedním douškem sklenici svou na dno. S enthusiasmem nemenším krátký přípitek pronesl Hrynko a tolikéž na dno se podíval sklenici své.

„Pane šentíři, zaplatím,“ furiantsky hlásal Beneš dobývaje z kapsy kozlovic svých dvacetník a dobyv ho šťastně hrdě jím hodil na stůl, až jasně zazvonil.

„Seno,“ účtoval šentíř, „šestnáct krejcarů; kořalky jedna,

dvě, tři," nejdříve nahlas, pak pořáde tišeji a tišeji počítal čárky křídové na futře dveří, až dopočítav hlasem zřetelným vyslovil „dvacet po čtyřech krejcařích máme zlatý dvacet krejcarů; dohromady zlatý třicet šest krejcarů."*)

Beneš chvilenku byl jak ohromen. Potom však začal láteřiti a do šentíře hromy posýlati, že prý ne dvojitou, ale čtverou křídou psal. Že šentíř hubě také darmo nedával jísti, rozumí se samo sebou. Z vedlejší světnice přiběhla šentířova žena a dcera a hafaly tolikéž o všecko pryč. Vida, co se sešrůtilo, velikým hlasem Benešovi a Hrynkovi jsem kázal, aby šli po koních, k šentíři pak se obrátiv otevřel jsem svůj váček mimo nadání tak seschlý a doplatil čtyřicet šest krejcarů.

Směšna byla podívaná na Beneše, jak ne nepodoben jsa balvanu Sisyfovu vyhoupnuv se několikráte krotinké klisně své na hřbet po druhém boku s ní se zase skutálel, až konečně mu se přece povedlo na koni svém oseděti.

Cesta zpáteční nad míru byla mrzuta a loudava. Klusem zajisté nebylo lze jeti, měli-li stateční průvodcové moji se udržeti na koních, a mimo to tu jeden tu druhý s koní slézali za všelijakými pořízeními, jež přes výrok Sokratův, že věci přirozené nejsou ohavny, přece vyloučena zůstala z říše ovládané aesthetikou. Táhlo už silně na jedenáctou, když jsme konečně stanuli na dvoře domu Koberovic a koníky zavedli do stáje.

„Pan otec tu byl alespoň už třikráte," zvěstoval mi usmívavý Josífek, „a odcházel vždy hněvivější."

„Prosím Vás, Josífku," nemilou uslyšev zvěsť dožadoval jsem se modrookého huslaře, „dohlédněte Vy trochu, aby koně byli opatřeni. Na Beneše a Hrynka dnes není spolehu."

„Svítí jim kořalka z očí jak o posvícení," zasmál se Josífek a odešel.

„Máme tu hosti," oznamovala mi na předsíni sestřička. „Jdi do babiččiny světnice a převlec se tam rychle."

Učiniv po slovech sestřiných vstoupil jsem do „velkého" pokoje nemalou z toho radosť maje, že tatíček nebude moci hned se podívati po koních. Neboť toliko výbuchu prvního nevole báti se bylo u tatíčka. Za stolem s otcem a maminkou seděl Záleský a strýček Václav-Mikuláš popíjejíce vína a přikusujíce jakési suchary.

---

*) Generaci mladší, jež se narodila již za nynější »měny Rakouské« nebo málo let před ní, budiž vědomo, že před rokem 1857 u nás se počítalo dvojí měnou, totiž na zlaté »konvenční mince« čili »stříbra« a na zlaté „Vídenské měny" čili „šajnové". Na zlatý stříbra počítalo se po 3 dvacetnících, dvacetník pak držel 20 krejcarů stříbra nebo 50 krejcarů šajnových. Ve drobném obchodě počítalo se vždy jen „na šajny;" tak i věna nevěst.

„Že pak konečně jste tu, můj zlatý mužíčku," vítal mě Záleský. „Dejte se políbiti! To jsme včera tomu floutkovi Choltickému vytřeli zrak. Radostí jsem celou noc nespal. Kde jste jen tu pěknou deklamovánku sebral?"

„Groš za to nedám," strýc Václav-Mikuláš, dříve nežli já jsem se přijměl k odpovědi, do řeči se vložil, „že si ji udělal sám. Umí verše dělati, že by se jimi styděti nemusil ani starý Klopfstock."

I nemysli, čtenáři milý, jenž snad znalostí literatury německé pycháš, že jsem Klopfstock píše se jen přepsal. Strýc Václav zcela zřetelně vyslovil Klopfstock, ze přítomných nikdo proti tomu neprotestoval, nemám tedy já nyní, po půl století, práva domnělou korrekturou se dopouštěti sebe nepatrnějšího falšování authentického znění.

„Ach, to já jen verše německé umím dělati," pozasteskl jsem si ke slovům Václavovým.

„A rád-li byste skládal verše české?" všecek roznícen se tázal Záleský.

„O! a jak rád, kdybych jen uměl," odpověděl jsem a mocně v prsou mých naděje vztyčovala témě, že snad Záleský mě čarodějným podaří proutkem, jehož mi se nedostalo od Jaroslava Langera. — Ale co Záleský?

„Všichni básníci naši," vece, „s počátku skládali verše německé a v dospělejším teprve věku české. Však Vy se tomu naučíte. Nejsou to až tak veliké čáry. Já sám, když si někdy nemohu vzpomenouti, jak je některá písnička dále, z domyslu si nějaký veršík připletu. Jen když se to dá zpívati. Ale k tomu jest arci," přitlumeným hlasem a jen jako sám pro sebe přidal, „potřebí trochu muziky."

„Však náš Januš," matička má se pochloubala, „dobře zpívá a pěkně hraje na kytaru."

„Že ano?" radostně podivoval se Záleský.

„Čertovo klouče!" skoro zároveň zvolal strýc Václav, jemuž patrně víno silně již se dralo do hlavy. „Rád bych věděl, co by neuměl." A zavdal si zase.

„Zazpívejte něco," vybízel Záleský.

Na mne šly mrákoty. Vědělť jsem, že veta jest po naději, aby klíče mi se dostalo k českému veršování, a to kokrhání za bílého dne před plnými sklenicemi a talíři nijak ve mně nevzbuzovalo náladu zpěvnou. Vytáčel jsem se všelijak. Ale vše vůkol na mne se bylo spiklo. I sestřička, když jsem posléze se vymlouval, že kytary po ruce nemám, nepromluvivši slůvka rychle do mé komory vběhla a za minutku zas tu byla s kytarou. Vida nezbytí dodal jsem si mysli a spustil velikou arii Idalgisy z Bel-

liniho Normy. Jakkoli sám sobě ani dosti málo jsem se nelíbil, přece od hostí mi se dostalo pochvaly plný koš.

„Pěkný hlásek,“ liboval si Záleský, „jasný jako zvonek a ku podivu objemný a silný. Škoda, že ho nebude už na dlouze. Tu a tam přece již přeskakuje. A doba přechodná není bez nebezpečenství. Zvláště z hlásků, které na tenor zakládají, mezi dvacíti sotva se vydaří jeden.“

„Pěkné je to, pěkné,“ slova se chopil Václav, sotva že Záleský dopověděl. „Ale všecko jaksi klikaté a krkolomné; brzy nahoru kamsi na střechu, brzy zase dolů do sklepa. To aby čertu nepřeskakoval hlas. A měkounké to je, že by se člověk rozlil v kolomaz. Nějakou ráznou študentskou si zazpívejme. To je něco.“ A v té již obrovským basem, hučivým a nelahodným spustil latinskou „Gaudeamus igitur.“

„Je nejsvrchovanější čas,“ potutelně se usmívaje promlouval Záleský ku strýci Václavovi, „abychom se zdvihli a hleděli bez úrazu domů se dostati.“ A v té již sám popad svůj klobouk a svou hůl strýci Václavovi tiskl do ruky cylindr jeho a španhelku.

„A kdy se zas uvidíme?“ na odchodnou ruku mi podávaje tázal se Záleský.

„Ach, kdybyste mě, pane důchodní, naučil těm písničkám, které jste včera v radnici zpíval, což bych Vám toho byl vděčen,“ místo odpovědi zněla má prosba.

„I z té duše rád, mužínku zlatý,“ sliboval Záleský. „Přijděte ke mně, kdy Vám libo; třeba hned odpoledne. Ale kytaru přineste svou; já jsem tu jen návštěvou; své jsem nechal v Kostelci.“

Těšil jsem se na tu návštěvu u Záleského zvláště proto, že jsem z písní jeho doufal vyčíhati skladbu českého verše, což mi se z básní ve Květech obsažených posud nijak nedařilo. Ale nežli jsem se na tu návštěvu dostal, palčivé vyšetřování ve příčině ranní jízdy Kunětické vytrpěti mi bylo a několik káravých vyslechnouti kapitol za spozdilé kousky, kterých dílem sám jsem se dopustil, dílem Hrynkovi a Benešovi dopustiti se dovolil. Bouře však utichla, aniž uhodilo.

U Záleského jsem odpoledne prozpíval několik hodin. Celkem však málo radosti jsem měl z toho, čemu jsem se naučil. Pokud ty písničky Záleský zpíval, neskonale mi se zdály býti krásnými. Když jsem však texty jejich si napsal a jen tak holá slova čítal, nemohl jsem při nich vystihnouti kusa krásy. Zdály mi se venkoncem býti jalovými. A po stránce prosodické jimi ze záhad četných netoliko nižádná nedošla rozřešení, anobrž leckterá abstrakce mnou z básní Květových učiněná jimi k rozrušení přišla a vyvrácení. Sanguinická naděje má, že co neviděti mi se podaří

složiti nějaký ten veršík český, ochabovala den po dni, až jsem ji pustil docela. Vinu toho všecku jsem sčítal na neznalosť theorie českého veršování; že by daleko více skrovninká posud znalosť češtiny na překážku býti mohla ve skládání veršův, ani ve snách mi nepřipadalo na mysl.

Měsícové srpen a září jsou měsíci posvícenskými. Neděle, pondělky, ba někdy též úterky padaly na návštěvy tu bližších tu vzdálenějších městeček a vesnic, kde jsme od přátel a známých pozýváni jsouce darů Božích vol nevol požívati musili onou hojností, kterou nám právem střídmí sousedé v říši bohabojnosti a dobrého mravu od jakživa vyčítali za nectnosť, ačkoli sami pod šišáky zasedajíce za českými stoly střídmosti příklady dávali velmi chatrné. Na jednom tom posvícení našemu Hrynkovi se přihodilo, že si z břicha udělal mrzáka. Prudká zimnice gastrická jej povalila. Zpráva koní výhradně se teď dostala do rukou Beneše, jemuž extravagance Kunětická velikomyslně jest odpuštěna ještě před západem slunce. Koníci na projížděnou střídavě zapřaháváni po dvou do archy, na třetím jsem se proháníval sám jeden jízdecky. Když tak jednou poklusávám na švarném svém hnědouši polními cestami za kostelíčkem svatojiřským, zdaleka spatřím pana strýčka Václava, an se volným krokem ubírá čas po čase šátkem s čela pot si utíraje k vesnici Černé. Chodíval tam zima léto, čas nečas jednou za týden neb i za čtrnácte dní, jak kdy Čenský hospodský vzkázal, že narazil sud, a pozunkav si několik holeb Pardubského piva zámeckého pod večer se vracel do města. O tom, žeť pan strýček nikomu se tím netajil, vědělo celé město. Pan strýček, když jsem ho dojížděl asi na dvacet krokův, ohlédl se a zastavil a rukou na vítanou kývaje spustil:

»*Imberbis juvenis tandem custode remoto*
*gaudet equis canibusque et aprici gramine campi.**)

Že je to tak u Horáce? Chlapík ten Horác! Nu a kam pak?«

„Jen tak do polí, aby se kůň trochu proběhal."

„A dlouho-li valáška budete honiti?"

„Do klekání musím zas doma býti."

„Víte co, Janušku? Pojďte se mnou do Černé. Není ani půlpáté ještě; do šesti si tam posedíme a pak za chládku domů. V tom horku to není radosť proháněti koně. *Et aprici gramine campi!* Hm! Divné gusto. Ovšem *imberbis juvenis,* . . . když člověku není víc nežli dvacet; snad! Ale pak, myslím, lepší jest zazpívati si: *Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi***) . . . . Co myslíte, Janušku?"

---

*) Bezvousý jinošík pěstouna konečně se sprostiv
z psův a koní se těší a ze slunné planiny trávné.
**) Tityre, pod košatého buku spočívaje krovem . . .

„Otec by se hněval, kdybych snad přijel později, . . .“ zamlouval jsem ne tuze šikovně strýcem učiněné pozvání.

„Však to nějak zpravíme,“ zase strýc Václav zbystřuje krok vedle koníka mého, jejž jsem měl co držeti, aby šel povolným krokem. Ale ni tak strýc Václav nemohl stačovati. Pročež sesednuv pojal jsem koníka na krátkou uzdu a pěšky se bral s panem strýčkem do Čenské hospody.

„Tohohle koníka, pane hospodský, na chvíli nějak opatřete,“ velel strýc Václav vstupuje se mnou na dvůr, „a pak dvě holbičky.“

„Budou-li pánové poroučeti do zahrádky?“ tázal se hospodský.

„Nic do zahrádky,“ rychle se rozhodl strýc. „Zahrádka není hospodou. Zahradu mám doma; dnes chci býti v hospodě.“

Zasedli jsme v šenkovně docela prázdné. Pan strýček vypravoval zajímavé věci z doby svých studií a veselosti čím dále tím více popouštěl uzdu, až asi za hodinu, když byl už pět nebo šest holbic vychýlil, začal prozpěvovati po latinsku, což neomylnou bylo známkou, že mu pivo stoupá do hlavy. Já chvíli po chvíli jsem se díval na hodinky, dávaje mu na srozuměnou, že bych rád už zase seděl na svém koníku. Ale pan strýc jakoby neviděl nebo vida nerozuměl, popíjel a prozpěvoval dále. Začalo se znenáhla šeřiti, soused po sousedu se trousili do hospody, až jich bylo za stolem dobře deset neb i více. Každý příchozí pana strýčka uctivě pozdravoval i bylo viděti, že si počítá za česť oslovenu býti synkem patricijského rodu Bohdanče města. Mně konečně nezbývalo nežli zřejmými slovy pana strýčka upozorniti, že klekání asi hodnou chvíli jest už odzvoněno, že tedy chtěj nechtěj ubírati se musím domů.

„A co Vás už čerti berou, Janušku?“ vytýkal pan strýček. „Kdybych já měl koně jako Vy, ještě hodinu bych si tu poseděl.“

„Pan študent dobře jezdí,“ ozval se jeden ze sousedů Čenských, bývalý strážmistr kyrysnický. „Viděl jsem ho několikrát už na koni. Byl asi v dobré škole.“

„To jsou věci!“ pan strýček na to. „Jaké tu třeba školy? Nejhůř asi je dostati se koni na hřbet. Ale pak? — Pověsím kobyle stehno v pravo, stehno v levo, koleny ji trochu sevru a sedím jako na houpačce a letím kraj světa.“

„Neradil bych jim, pane radní,“ výstražně se zas ozval bývalý strážmistr, „aby to zkoušeli.“

„A také že zkusím,“ zlý duch vnuknul panu strýčkovi. „Pane hospodský! Tuhle jsou peníze za mne a za pana študenta i za kobylu, dal-li jste jí co. Ostatek si nechte.“ – Hodil na stůl dvacetník, vychýlil holbici svou ještě dosti plnou jedním douškem a bral se ze šenkovny ven. Já jemu v patách, rychle

do stáje, odváži svého hnědouše, vyvedu před stáj, vyšvihnu se naň a hajdy ze dvora. Ale pan strýček byl dobrým stratégem. Stál ve vratech a posedlý jsa ďábelskou choutkou, by zkoušel trpělivosť mého hnědouše, pojal jej za udidlo a velkým hlasem „Ouha, mladý pane," zvolal, „teď pojedu já. Račte, pane študente, sestoupiti se své výsosti a místo udělati člověku staršímu."

Kůň, ačkoli dokonce nebyl plachý, počal ušima stříhati a nepokojně poskakovati semo tamo.

„Pustěj' koně, pane radní," napomínal bývalý strážmistr; „bude zle."

„Ba však nepustím," zase strýc Václav. „Dnes se projedu já."

Vida nezbytí svezl jsem se s koně a hladě hnědouše po šíji přijměl jsem jej k tomu, že zase pokojně stál jako beránek, an strýc darmo se pokoušel vyhoupnouti naň oblounké břicho své. Již jsem se oddával naději, že strýc pošetilého pokusu nechá tak, když hostinský Čenský chtěje mu se zavděčiti pojednou přiskočiv za jednu nohu jej popadl a na koníka mu pomohl. Koník pocítiv nezvyklou tíži ve hřbetě se prohnul a pak jako vítr vyrazil ze vrat. I možná, že by panu strýčkovi, jenž chvilku na koni dosti dobře osedal, kavalkáda se byla podařila, kdyby Čenští hosté, — byliť zajisté kde který vyběhli ze šenkovny, aby spatřili neobyčejné divadlo, — hlasitým smíchem a nemoudrým hulákáním koníka byli nepoplašili. Pan strýček neuměje uzdou vládnouti, čím rychleji kůň uháněl, tím nemotorněji mu se zarýval do hřívy a opatky tepal do boků, až hnědouš všecek zmaten a zplašen se vzepial a nešikovného jezdce setřás jak dlouha tak široka položil do písku a tryskem uháněl ku městu touže cestou, kterou jsem na něm přijel do Černé. Štěstí, že hosté z hospody Čenské dívající se za panem strýčkem ještě se byli nenavrátili ke svým holbicím. Běželi všichni, jak kterému dech stačoval a kolena sloužila, k místu, kde pan strýček pracně po pádu svém opět na nohy se stavěje láteřil na nezbednou kobylu, již za střízliva s patrným výrazem umilení nazýval valáškem. Byl na levé ruce pohmožděn a se skráně mu crkotem tekla krev.

„Vždyť jsem věděl, že tomu budou takové konce," pravil bývalý strážmistr. „Jděte někdo, ať Novák zapřáhne do svého kočárku," kommandoval strážmistr a hned několik sousedů se rozběhlo, aby rozkaz vykonali.

Já vida, že na místě nic nejsem platen, a strachy maje, aby koník mi se snad někam nezatoulal, co mi dech stačoval, běžel jsem za ním. Že všecko úsilí mé, bych koníka dohonil, bylo marno, rozumí se samo sebou. Doma bylo zděšení nemalé, když kůň na Koberovic dvoře stanul bez jezdce. Ihned vypravil se tatíček s Benešem, by ztraceného syna hledali. Na polou cesty mezi

městem a hřbitovním kostelíčkem mě potkali všecka potem politého a sotva decha popadajícího. Tatíček vida, že bez úrazu jsem, jakož později sám často k tomu se přiznával, deset chutí měl beze všeho vyšetřování hned na místě mi vyplatiti pádný nějaký honorář za nejnovější kousek můj, ale vzpomínaje na zlou příhodu tyśmienickou hněv svůj opanoval a potrestati mě si umínil způsobem podobným, jako za exkursi na hrad Starojičínský, způsobem to člověka skoro již dospělého a studovaného důstojnějším.

Měl jsem sobě od tatínka slíbeno, že se spolu podíváme na některý den do Prahy. Těšil jsem se na Prahu jako malé dítě na návrat své matky. Všecka mysl má poslední dni zaujata byla Prahou a Květy jsem zpřevracel od konce do konce bedlivě vyhledávaje, kde jaká vzmínka o Praze, ať by z dob dávnějších, ať pozdějších nebo z doby přítomné. Dychtivě jsem se dívával nemaje jiného vyobrazení Prahy alespoň na titulní desku „Dychtivého poutníčka ku hrobu sv. Jana,“ kdež kus mostu Karlova a Hradčany hrubou dřevořezbou dosti ledabylo se spatřovaly načrtnuty. Ještě o obědě toho dne, kterého jsem poslouchaje svůdného hlasu pana strýčínka si zajel na hospodu Čenskou, pilně rokováno o tom, kterého dne se vydáme na cestu: a nazejtří toho dne, nastojte! tatíček úmysl nezvratný prohlašuje, že trestem za provinění mé včerejší od jízdy do Prahy upuštěno býti má na dobro. Stěží matka po několika dnech tolik uprosila, že jsme místo do Prahy se podívati měli do Hradce Králové. Skrovná to náhrada za Prahu! Nicméně však i s Hradcem bych byl zavděk bral, kdyby váček můj tak zle byl nestonal souchotěmi. Že v Hradci jest knihkupectví Jana Hostivíta Pospíšila, zvěděl jsem ze Květů, že tam na prodej jsou české básně, nemohlo jíti na pochyby. Ale zač je koupiti?

„Požádáš maminky za nějaký groš,“ pravil jsem si a hned i úmysl učinil skutkem.

„Ráda bych ti, milý hochu, byla po vůli,“ netušená zněla odpověď maminčina, „ale nemám sama vindry. Vyskákaly nám.“

„Požádej tatínka,“ radila sestra.

„Ba to nedělej,“ hlavou potřásajíc zrazovala matka. „Tatínek se hněvá a nemá zbytečných také už moc na hromadě. Nepochodil bys.“

„Já ti tedy půjčím, Janušku,“ rozhodla se sestra, jakkoli z dosavádních půjček svých ode mne netoliko nebrala úrokův, anobrž větším dílem přicházívala o své kapitálky. „Ale půjčuji jen,“ starostlivě pravila ke mně se vrátivši odkudsi, kde poklady své jako kočka koťata svá před kocourem uschovány měla, a držela půjčovaný kapitálek pořád ještě v sevřené pěstičce. „Kdy mi je zase navrátíš?“

„Jak jen budu míti," sliboval jsem. „A co mi toho půjčuješ?"

„Tři dvacetníky."

„Však ty máš více," loudil jsem úlisným hlasem.

„Snad ti nepůjčím, kde jaký krejcar mám, a to nejspíše ještě na věčnou oplátku! Zač bych si koupila krajky na límec svých nových šatův a novou pentli na klobouk? Nevím bez toho, jak to pořídím za ty dva dvacetníky, které mi zbývají."

„Aha!" pomyslil jsem si, „má ještě dva dvacetníky. Však já je nějak vyloudím."

Ranním jitrem vydali jsme se na cestu do Hradce Králové. Krajiny málo jsem si všímal. Sedě vedle Beneše na kozlíku zapřádal jsem s ním hovory o věcech všech a některých jiných. Zvláště mě však zajímalo, co Beneš vypravoval rozličných pověstí o císaři Josefovi, jenž Hradec Králové opatřil skvostem pevnostních zdí a pevnosť Josefov vystavěl od základů.

„Teď ať si na nás přijdou ti Prušáci; povíme jim zač toho je loket," epifonématicky doložil Beneš dokončiv výklady své o síle a nedobytnosti obou pevností císařem Josefem vystavěných. Já dočkati jsem se nemohl okamžiku, kdy se ocítíme mezi mohutnými těmi zdmi, kteréž na věky věkův ochrany nám měly poskytovati od těch zlých Prušáků.

„Pantatínku!" pojednou když jsme sjížděli s návrší, na němž na způsob dlouhé ulice se rozkládá předměstí Hradecké Kuklena, zvolal Beneš obrátiv hlavu do nitra aršina, „pantatínku, pojedu-li až do města, či zastavíme na Špici? Je tu o dvojí mýto."

„Toť na Špici," bez rozpaků se rozhodl tatínek slyše o dvojím mýtě.

Za malou chvilku zadními vraty, nad nimiž tabule popelavé barvy se pyšnila komickým nápisem: „Ein Kehr-und Gasthaus zur goldenen Spitz," vjeli jsme na dvůr formanské hospody.

„Tatínku, dovolte, abychom šli do města napřed," odpouštěl jsem sebe a sestru vida, že tatíček, jemuž ranní jízda vytrávila, se má k delšímu snídaní.

„Jděte si," propouštěl nás otec. „V Hradci člověk nemůže zablouditi. Ve městě se někde shledáme. Ne-li, ať jste za dvě hodiny na jisto zase tu."

Překrásným stromořadím lipovým chvatně, že chudák sestřička měla co stačovati, brali jsme se ku městu. Jak jsem se podivoval uskrovniv kroků těm mohutným valům a pevnostním zdem, tomu krásnému mostu Labskému, té úzké bráně se zdvihacím mostem, jak jsem v duši blahoslavil obyvatelstvo Hradecké, že mu popřáno jest živu býti ve městě tak tvrdém a bezpečném ode všech nepřátel! Neméně, jen že právem ovšem nerovně větším, byl jsem udiven tou skvostnou branou městskou

tolikerými skulpturami ozdobenou: podobného cosi jsem byl neviděl jak živ. Sestra mě co pobízeti měla, bych konečně se hnul s místa a dále se bral. Přišli jsme na náměstí, náměstí neširoké ale dlouhé. Opět nové pro mne divy. Dům vedle domu tak těsně vedle sebe, jako by jeden s druhým byly srostly, – a v Břežanech a Řešově dům od domu, že by mezi oběma dobře ještě státi mohlo po jednom neb i po dvou. A co to tam v pravo v koutě pod tou ohromnou bílou věží? – Kostel všecek od země po vrch zlatých makovic na obou jeho postranních věžích z cihel neobmítnutých. Nejdříve půjdeme tam. Kdo v kostele, do něhož poprve vkročiti příležitosť má, pobožně se pomodlí, tomu Pánbůh vyplní, čeho si nejvíce přeje. A já jsem si tou dobou přál tak vroucně, abych tu v Hradci mohl přebývati a věk tráviti, pokud by ho nebesa popřívala; neboť mi ten Hradec krásnějším se podobal samého – Bohdanče.

Vykonavše pobožnosť ve chrámě, jakož jsme se později dověděli, biskupském, povolným krokem dům od domu jsme se brali podél strany polední, již vysoké domy líbezným postýlaly stínem, až jsme minuvše hlavní stráž vojenskou, kde jsem se nemohl dost vynadívati na dvě děla před ní stojící, pojednou se ocítili před pěkným krámem, v jehož výkladních skříních obrázek vedle obrázku, kniha vedle knihy zrovna tak, jako před rokem jsem viděl v Stanislavově stoje před knihkupectvím Jana Milikowského. Dychtivě jsem polykal tituly knížek a knih za sklem tu vystavených, jednak švabachem ještě tištěných, jednak už úhlednou latinkou, abych vstoupě do krámu věděl, zač mám žádati. Ale nemohl jsem se nijak na čem ustanoviti; byl bych nejraději všechen krám sebral a jako drahou kořisť odnesl domů. Sestra opět a opět důtklivě napomínala, abychom buď dále šli koupit krajek a stužek, neb abychom si pořídili v knihkupectví Jana Hostivíta Pospíšila, co by mi se vidělo, a pak těch krajek hledali, ale já vždy ještě pln rozpaků jsem tu stál a opět a opět louskal tituly vystavených knih, abych vybral, co by bylo za levný peníz nejvzácnějšího. Konečně jsme vstoupili.

„Wünschen?“ člověk o málo co starší mne povstav od pultu, při němž cosi psal, se nás otázal.

„Nějaké knížky české bych prosil a možná-li básně,“ odpověděl jsem všecek zaražen z toho, že krámský mládenec nás oslovil německy.

„Aj, toť jste vzácný hosť,“ usmívaje se tento v odvět dal; „po tom zboží málo kdo se ptává.“

A poodešed pět nebo šestkráte do dlouhé síně, čím dále ode dveří tím temnější, pokaždé se vracel nesa několik knížek a kladl je přede mne na krámský stůl. Než čím více jich přede mnou

bylo, tím nesnadněji bylo voliti. V té, co se já přehrabuji v pokladech přede mnou ležících, slyším za sebou mohutný ale suchý hlas: „Doma-li pan otec?“ Ohlednu se a spatřím muže postavy athletické, an červeným šátkem hedvábným s čela ne právě vysokého, ale širokého a pěkně vyklenutého pot si utírá a pak levicí bujné kučeravé vlasy, tu i tam už šedivějící si načechrává. Neveliké sivé oči zpod hustého obočí mračivě jaksi hleděly na svět a nad přísnými ústy baňulatý nos u kořene dosti značně stlačený dodával obličeji jeho rázu tak zvláštního, že kdo jednou za života jej spatřil zapomenouti ho nemohl do nejdelší smrti. Kdykoli za let pozdějších buď sám jsem četl nebo se svými žáky čítal Platonova Faedona, při onom místě, kde Sokrates líčen, an na otroka pohár jedový mu podávajícího *ταυρηδὸν ἀποβλέψας* se táže, smí-li z poháru toho ukrápěno býti bohům, vždy maně jsem si vzpomněl na vzezření mohutné postavy, jež byla právě vstoupila do Pospíšilova krámu.

Když krámský mládenec oznámiv příchozímu, že pan otec na zahradě jest a hned přijde, poodešel, by jej zavolal, - (ano, milý čtenáři, tak patriarchálně nebo primitivně tehdáž zařízeny byly obchody), – příchozí velikán přistoupiv blíže ke krámskému stolu chvilenku mlčky na mne se díval, načež po způsobu básníkův epických uvodících čtenáře v sám věcí prostřed, latinsky na mne spustil:

„Nezdá mi se, že studujete na gymnasii zdejším.“

„Nikoli, pane,“ a již jsem měl na jazyku doložiti „professore.“ Ale vzpomenuv v tom okamžiku na strýce Václava, jenž nejsa professorem uměl mluviti latinsky, titulatury jsem utajil. „Studuji na gymnasii Břežanském v Haliči.“

„Vím, vím,“ bezděky velikán se usmál posledním dvěma slovům. „A jak jste zabloudil až do Haliče?“

„S husary, pane. Jsem vojanské dítě,“ odpověděl jsem ne již latinsky, nýbrž česky, poněvadž poslední otázka neznámého pána tolikéž byla česka.

„A které máte professory?“ zvídal neznámec dále.

„Ve třídách grammatikalních měl jsem pana Martina Horu, loni v poezii Antonína Lišku.“

„Martin Hora!“ jak by elektrickou jiskrou protknut zvolal velikán. „Toť můj krajan. Že ho vzkazuji pozdravovati na stokráte. Vyřídíte-li?“

„S tisícerou radostí, ale od koho, prosím, mám pozdravení vyříditi?“

„Od professora Václava Klimenta Klicpery.“

„Klicpera!“ vzrušen do posledního nervu jsem zvolal. „Ten-li

Klicpera, který Rohovína Čtverrohého napsal a Divotvorný klobouk a Blanické rytíře?“

„Blaník, hochu,“ opravoval Klicpera klada mi ruku na hlavu a hladě mě po líci. Ústa jeho spokojeně se usmívala a sivé oko, před chvílí ještě tak mračivé, vypohodilo se slunečním dnem jarním. „Tu se podívejte, Hostivíte,“ obrátil se řečí ku příchozímu ze zahrady hospodáři, muži přistárlému již, ale posud rovnému jak svíce a tváří kvetoucích, „jací chlapíkové nám vyrůstají na půdě polské.“

A znova tu jeden tu druhý z obou vzácných mužů tu mne tu sestry se doptávali po dosavádních bězích živůtečků našich nemohouce se dosti vynadiviti, jak prý pěkně mluvíme po česku. Když pak jsem k otázce páně Hostivítově, co mě přivábilo do Hradce, odpověděl, že jediný účel cesty mé, abych se opatřil knihami českými, oba mužové blahostně jaksi se usmívali a starý Pospíšil obrátiv se ku mládenci, „Má divotvorný klobouk,“ vece a opět i mne i sestru tatíkovsky pohladiv opouštěl s professorem Klicperou knihkupecký krám.

„Martina Horu, milý hochu, mi pozdravíš,“ nařizoval professor ještě na prahu se zastaviv, „a panu praefektovi Liškovi vyřídíš mou poklonu. Že mu vzkazuji, aby s tou Odyssejí českou trochu popílil. Čekáme na ni už léta.“

Z posledních slov Klicperových byl jsem jako v Jiříkově vidění. Ale neměl jsem teď kdy o nich mudrovati. Sestra zajisté byla již jako na trní.

„Pospěšme, Janušku,“ důtklivě naléhala, „dvě hodiny dovolené naší dávno již minuly.“

Nemohl jsem nedati na výstražná slova a rychle jsem si několik knížek vybral. Ačkoli při volbě mé rozhodovala úprava zevnější, přece, jak nyní mi souditi možno, volba nebyla nešťastna. Zření maje k chudinké své kasse vybral jsem si ze vší té spousty knih přede mnou tu ležících jen Langrovy selanky, Boleslava Jablonského básně a Turinského dvě tragédie Angelinu a Virginii.

„Co jsem dlužen?“ tázal jsem se klada vybrané knihy stranou a pevně doufaje, že tři dvacetníky mé a dva sestřiny, (neboť ty ve praeliminaři mém figurovaly již jako aktiva), koupě bude pořízena.

„I jen si toho vezměte více,“ pobízel mládenec.

„Ach já mám jen tři dvacetníky a sestra jen dva,“ smutně já s naivností, jakou by za pokročilých časů nynějších snad každý primánek se hanbil.

„Nic na škodu,“ mládenec zase; „máte divotvorný klobouk.“

„Toť mi laskavě vyberte něco sám,“ žádal jsem vzpama-

tovav se poněkud z radostného překvapení. Ochotně mládenec mi toho nadělil hromádku nemalou a popad všecko to zboží jal se je baliti do papíru.

„Dovolte," chvatně sáhnuv po básních Jablonského pravil jsem, „tuhle knižečku si nechám venku, abych po cestě domů měl co čísti."

Odnášeje balík, v němž alespoň dvacet rozličných knižeček bylo, pobízel jsem sestru, by si co nejrychleji opatřila své stužky a krajky. Učinila ráda po mém slově. Vstoupila do jakéhosi krámu a já ji velikomyslně připůjčil z jejich vlastních tří dvacetníků půldruhého za věci, jež si byla vybrala.

Navrátivše se „na špici" rodičův jsme ještě nezastali, čemuž já ovšem ne nerad jsem byl. Milého Beneše, po němž jsem se v kůlně a ve stáji darmo sháněl, našel jsem v šenkovně, an sedě za stolem s jakýmsi cizím formanem vesele s ním hovoří a popíjí kořalky. Očka mu již zase svítila jaksi podezřele, ale hovor s ním vždy byl ještě rozumný.

„Tuhle ten balíček, Beneši, dobře mi uschovejte," pravil jsem klada do rukou jeho své poklady. „Já teď s Katynkou jdu tatínkovi a mamince naproti."

„Hned to dám do vozu," Beneš na to. „Buďte bez starosti, pane Janoušku. Ale rád bych zaplatil dřív a nemám čím."

„Tu máte desetník," velikomyslně já sáhnuv do kapsy. „Ale nevyveďte mi to zase tak jako tuhle na Kuněticích."

„To, to!" zaříkal se Beneš. „Kdyby ten Hrynko . . ." Co dále mluvil už jsem neslyšel. Vrátivše se do lipového stromořadí a usedše na jedné z nečetných lavic tam postavených očekávali jsme rodiče já čítaje sestra naslouchajíc líbezné verše Jablonského.

„Má řebíčkový kabát s bílými knoflíky, ale není na Špici," slyším pojednou chraplavý jakýsi hlásek a mimo mne se mihne bosý klouček bez kabátu, bez čepice. Poodešed asi dvacet kroků pojednou se zastaví, potřásá chvilku hlavou, obrátí se a zase klusem nejdřív, čím více pak mně se blížil, tím loudavěji cupitaje mimo mne se bera hude od reperetice: „Má řebíčkový kabát s bílými knoflíky, ale není na Špici."

„Hledáš-li někoho, chlapečku?" volal jsem za odcházejícím klučinou. Řebíčkový kabát můj a bílé knoflíky bankfongové, bych tak učinil, mi ukládali za povinnosť. Hošík přistoupil na dva nebo tři kroky blíže, zadíval se na mne pitomýma očima, až pak po chvilce dodav si jaksi mysli přistoupil zcela blízko a škubaje pravou rukou třepivé šandy své jal se řečniti: „Jsou-li to voni ten pan študent, co má řebíčkový kabát s bílými knoflíky a je na Špici, aby šli se mnou ke „Zlaté Podkově", že tam na nich čeká pantáta s pajmámou."

„Co to jen tatíčka zašlo,“ pomýšlel jsem stoupaje za divným průvodčíkem svým, „že jsa jindy tak na minutu dnes tak málo dává na hodiny?“

Záhy jsem zvěděl. Bloudíce po náměstí a pátrajíce po mně a po sestře rodičové z nenadání se potkali s příbuznými Josefovskými, matčinou to sestřenicí a jejím mužem veselým knihařem Grollem, nebo jak mu teta říkala Glórem. Ze shledané radosť ovšem nemalá. Po dobrém zvyku staročeském za přátelství ovšem i trochu popíjeno býti musilo. I odebrali se rodičové s manžely Grollovými do hostince „u Zlaté Podkovy,“ hostince to ne sice tuze vzácného, ale tatíčkovi, řemesla svého kováři, velmi sympathického. Vesele vespolek hovoříce zastihnouti se dali polednem. Když pak já se sestrou jsme se do hostince dostavili, teprve začalo býti veselo a málo péče bylo o návrat na Špici. Čím lépe však staří se bavili, tím více nudy pojměli jsme já se sestrou. Hodina míjela po hodině a besedování pořád ještě nebylo konce. Tu pojednou s Bílé věže zahučela hodina čtvrtá a veselá společnosť konečně se hnula s míst.

„Pospěš, Januši, napřed, aby Beneš hned zapřáhal“, velel otec, když jsme opoušteli hospodu, a já jako vítr pevnostní branou a valy, stromořadím a podměstím a za nedlouho již jsem se na nádvoří a v kůlně a ve stáji a šenkovně sháněl po milém Benešovi. Ale nastojte! po Benešovi nikde stopy. Konečně jsem jej nalezl, an v arše pod sedátky jak dlouhý tak široký na znak leží a chrupe, jako by suky řezal. Vyburcovav jej ze tvrdého sna vyřizoval jsem mu rozkazy otcovy. V té však už i otec tu byl a sám se jal popoháněti dílo, tak že jsem ani neměl kdy Beneše se dožadovati svého balíku. Manželé Grollovi jeli s námi. Knihař maje hlavu trochu těžku z požitého piva a vína vyhradil si místo vedle vozky na kozlíku; mně tudíž nezbývalo nežli vlézti do dusné archy, kdež na lavici zadní zasedla maminka s mladou sestřenicí, po koních pak tatínek a já držíce střídavě sestřičku na klíně. Beneš probrav se z tampousku, jejž si opět byl sjednal za desetníček štědře mu poskytnutý, ale pln ještě jsa kořalečního nadšení do koní praskal, že uháněli tryskem. Tatíček také nemálo rozjařen jsa požitými truňky v divoké jízdě nebránil a já těše se již na svou komoru a na balík svých knih jsem rovněž nedbal. Za nezúplna půldruhé hodiny cesta půltřetí míle, — již nad to měřili zamilovaní, — byla vykonána.

„Beneši, kde máte můj balíček?“ tázal jsem se rázného vozky, sotva že kára stanula na Koberovic dvoře.

„Hned, pane Janoušku“, odpověděl úplně již vystřízlivělý Beneš, „jen co opatřím koně“.

Navrátiv se po chvíli, jež mi se podobala věčnosti, Beneš

rozpačitě jaksi otvíral truhlík na kozlíku a úzkostlivě v něm se přehraboval. Vida jej prázdným, „Pane Bože“, zvolal. „vždyť jsem to zboží přec uložil sem. Vím to, jako bych to tam vkládal teď. Kam to čerti vzali?“

„Nebo se Vám to jen zdálo“, hněvivě a pln zlé předtuchy já na Beneše a jmu se sám prohledávati truhlík a po truhlíku kde jaký kout prostranné archy. Ale nic, nic, — nikde nic! Zlostí a lítostí bych se byl dal do pláče. I byla lítosť má tím větší, že ani příležitosti po druhé se podívati do Hradce nebylo, — byltě odjezd náš ustanoven již na pozejtří, den sv. Ludmily, — ani peněz, ba ni naděje k penězům na pořízenou knih jiných.

Poslední den pobytu našeho v Bohdanči přece ze zármutku svého jsem se poněkud probral. Přišlo několik děvčátek, s nimiž sestra se byla seznámila, rozloučit se s ní. Byla mezi nimi též Dejlovic Pepinka. Častovány jsou po obligátní kávě krásnými hrozny právě dozrálými na mohutných třech keřích, jimiž celá stěna domu našeho po straně východní byla porostlá. Příležitosti této jsem použil, abych Pepince na talíř pod hrozny položil o jarmarce koupené perníkové srdce, na jehož červeném tle bílými cukrovými literami napsáno bylo: *Ewig dein.* Pepinka přijala srdce — a usmála se.

VI.

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva.
Vergilius.

Jako krásný sen několik těch neděl pobytu našeho v Bohdanči minulo, a již svítal den svaté Ludmily, patronky země české, na nějž ustanoven byl náš odjezd. Do poslední chvilky těšil jsem se, že alespoň ještě dva dni uprosím pobytu delšího, ale platno nic, zůstalo na tom, jak otec byl ustanovil. Ani mocný důvod, že pátek, na nějž roku čtyřicátého druhého připadal den svaté Ludmily, jest den nešťastný, nic nezmohl u tatíčka. A tak tedy ráno po hodině osmé, když jsme se všecka rodina vraceli z Božího kostelíčka, ctihodná archa, do níž už zapřaženi byli naši švarní tři koníci, stála před domem hotova k odjezdu.

Slunce jasně zářic se vznášelo na blankytě nebeském nezastíněném ni nejmenším obláčkem, a duše má zastřena byla těžkým mrakem hlubokého smutku. Myšlénka, že za několik okamžikův opustím tu rájskou krajinu a s ní všecky ty duše, jež mi tak milými se staly, svírala mi prsa jako žhavými kleštěmi. Bylo mi ustavičně do pláče a měl jsem se co přemáhati, aby mi

přes tu chvíli slzy ručejem se nevyronily na tváře. Ale když neblahá chvíle rozloučené nastala a stařičká babička oběma zase rukama skráně mi stiskajíc a v oči a v ústa mě líbajíc, „Ty drahá hlavičko,“ zaštkala, „tebe já víckráte nespatřím:“ pojednou ta tam byla všecka líčená má hrdinnosť a já pláčem div se nerozlil.

Loučení by snad bylo trvalo do poledne, kdyby otec plačtivému divadlu byl neudělal konec kommanduje netrpělivě i matku i nás obě děti do archy. Dole v síni domové arciť byla ještě malá zastávka. Děti podruhů našich, — (dospělá chasa nádennická dávno už byla v práci), — okolo mne a sestry se sypaly ruce nám líbajíce a vřískavými hlásky štěstí na cestu nám přejíce. I velikán Vlček krejčí a vousatá Cabicarka z dymečky své statečně kouřící v síni nás očekávali.

„I neplačte, pane Janoušku,“ důvěrně mi poklepávajíc vyhublou dlaní na rámě ke mně pravila. „Vždyť za nedlouho tu budete zas. Já jsem starý věchet, ale my se ještě uvidíme.“

Považoval jsem v tu chvíli babku za Sibyllu nějakou a slova její za neomylné si vykládaje proroctvo na mysli jsem nemálo se překřepil.

Archa naše byla obklopena zástupem dětí, výrostkův a bab nemajících nic na práci. Mezi nimi však i tři osobičky byly, jež mi nad jiné v Bohdanči se byly staly milými. První z nich byla Pepinka Dejlova. Sotva že sestra vystoupila ze síně, hbitě k ní Pepinka přistoupila, kvapně ji polibek vtiskla na ústa a lesklého cosi jí vložila do dlaně, načež plaše jako srnka pádila odtud. Mne zase s jedné strany usmívavý Josífek Kobera si popadl nesa mi na cestu koš nejkrásnějších hrušek, se strany druhé pak zasmušilý Josífek Chlumecký podávaje mi konopný pytlík nabitý lískovými ořechy.

Konečně jsem se ocítil na kozlíku a převzal z rukou usmívavého jindy, dnes však jaksi posupně hledícího Beneše otěže trojspřeží našeho. Vedle mne místo zaujal tatíček sám. Neboť ubohý náš Hrynko posud strádající škaredou zimnicí svou na ten čas nebyl s to, aby vládl bujnými koníky. Opíraje se o Beneše vrávoral zaobalen v těžkou houni koňskou k vozu. Drkotal zuby, z pobledlých tváří zapadlé oči mu se leskly mrazivým jakýmsi svitem, okolo úst a nosu byl chudák jeden puchýř a ramena mu až poskakovala, jak jím lomcovala zimnice. Vykázáno mu místo v arše, kteréž po cestě do Bohdanče zaujímala sestra. Když pak už vše a vše k odjezdu hotovo bylo a kde komu snad už po dvacáté s Bohem dáno a vozisko naše ku předu se hnulo, tatíček ještě se vyhnuv z boudy aršiny na

tetu dívající se za námi velikým hlasem škádlivě zavolal: „Kmotra, dejte si říci: ty hortensie vyhoďte k čerchmantu pryč.“

A již archa se vynořila z ulice Živanské na náměstí a za chvilenku zase vnořila do ulice Pardubské a řinčíc a drnčíc, jakoby vezla sto vah železa, valila se k Pardubicům. Mně na kozlíku vedle tatíčka nebylo příliš volno. Neboť ačkoli jsem se za posledního téhodne pobytu Bohdaneckého pod dozorem Benešovým pilně cvičil v umění vozatajském, k němuž základy byl položil už Hrynko, a jakkoli po soudu Benešovu v umění tom znamenitého jsem dostoupil stupně dokonalosti, otec přece jen ustavičně tu to tu ono mi vytýkal, a že jen vytýkal a kommandoval a nikdy, proč to tak ono onak, příčin neudával, hned první den mi se to řemeslo vozatajské nemálo zprotivovalo. Vloh učitelských nebožtík tatíček neměl. A daleko jsme toho prvního dne po svém odjezdě z Bohdanče se nedostali. Hodnou chvíli před západem slunce zajeli jsme na nocleh do veliké formanské hospody na Janském předměstí města Chrudimě, vypínajícího se na temeni strmého pahorku. Měl jsem tedy dosti kdy, abych se sestrou ještě trochu se podíval do města.

Když tak po náměstí ne příliš rozsáhlém bloudíce se rozhlédáme, pojednou z uličky uzounké vysoko nad jiné domy strmící budova, nad níž kulatá věžice jakási se vypínala, zvábí k sobě zraky naše. Zamíříme k domisku pyšnícímu se průčelím neobyčejně nádherně vyzdobeným, jež na několika štíhlých sloupech spočívalo, a žeť jsme podobného cosi jak živi neviděli, jako přimraženi na místě stojíce dychtivě oči paseme krásným pohledem. Pojednou vedle nás odkudsi se vzal malý mužík štíhlounkého tílka, tváří zvadlých a hlubokými vráskami zbrázděných.

„No, děťátka,“ po některé chvíli přívětivě se šklebě nás oslovil, „to vy se divíte; co? A víte-li pak, čí ten dům býval? — Jak byste věděli? Vždyť nejste zdejší; nikdy jsem vás ještě neviděl. O slavném rodě Mydlářů Chrudimských také jste asi nikdy neslyšeli. A já, já jsem také Mydlář,“ přitlumeným hlasem k uchu mi se nachýliv dodal; „ale o tom nikdo nesmí zvěděti. Vsadili by mě tamhle do věže. Tam bývalo peněz za dávných časů, že by jimi rynk mohl desetkráte býti podlážděn. A je jich tam ještě v té věži hodná hromada, ale o těch nikomu nepovím, kdyby mě třeba krájeli.“

V té ševcovský učeň jakýsi běže ulicí na náměstí botou, již v ruce nesl, povídavého starouška surově bouchl do zád a „beran, beran, Melichárek beran“ povykuje jako šípka letěl mimo. Starouška, ačkoliv ústrků podobných mu se asi dostávalo často, vzmocnil se náhlý jakýsi strach.

„Nezbedníku!“ hrozil za učněm, ale hlasem tak utlumeným,

že sotva my vedle něho stojící jsme slyšeli. „Nezbedníku, hoden jsi, aby medvědi tě rozsápali jako kluky posmívající se proroku Eliseovi.“ A ke mně se zas obrátiv mluvil dále: „Co děti? vypadám-li já jako beran? — Berany všecky postínal Jan Mydlář na staroměstském rynku Pražském. Ten také pocházel z tohohle domu. Ale někdy mi se přece zdá, že jsem beran. To když mi do komory měsíc svítí. Jen si, děti, nedávejte měsíci svítiti do komory. Ne, nejsem beran. Kdybych byl, Jan Mydlář vstal by z hrobu a hlava má by letěla jako hlava starého berana Kašpara Kaplíře přímo satanáši do klína.“

Sotva že dopověděl tato slova staroušek, jako zlým démonem nějakým poháněn pádil od nás a přímo ke kostelu na náměstí Chrudimském stojícímu, kdež přede dveřmi poklekl a zbožně modliti se zdál. Nám z řečí jeho hlava šla kolem. Ani otec ani matka, jimž jsme příhodu svou za tepla vypravovali, neuměli nám záhadná slova starcova vyložiti neb alespoň povyjasniti a jediné tolik jsme zvěděli, že berany potupně lid katolický nazývá vyznávače víry Helvetské, kterých prý okolo Chrudimě síla.

Zorní jitro příštího dne spatřilo nás na cestě k Vysokému Mýtu. Když tak volným klusem jsme se sblížili na několik málo honů k městu, tatíček pojednou dýmku vyndav z úst a hlavu nachýliv v před upřeně se zahledí na silnici před námi, odkud pod dvojí korouhví zástup jakýsi přímo se bral proti nám. Čím více my k zástupu a zástup k nám se sbližoval, tím častěji z úst otcových slyšeti bylo přitlumená slova „je to on; ba že je; on a nikdo jiný.“ Když pak jsme se už byli sblížili k sobě na ne více než-li deset kroků a rachotící archy donikal poutnický zpěv marjanské písně, otec mi kázal zastaviti koně, hbitě s kozlíka se svezl na zem a přímo se bral vůdci poutníků v ústrety. I ten oči strhnuv s kancionalku, jejž bez toho asi dávno znal z paměti, chvilku se zadíval na otce a skoro v témž okamžiku ze dvojích úst slyšeti bylo: „Že to jsi Tonda Slavíčků“ a „Totě Honza Kosinů.“

Tonda Slavíčků, s nímž otec, když se na přivítanou byli políbili a ruce si postiskali, do dlouhého se dal hovoru, muž byl rovného věku s otcem mým, vysoký jako tyč a tyče o málo co tlustší. Z kostnatých tváří, pečlivě vyholených zdravota mu však vyzírala a z malých očí a tenkých rtů na ustavičný úsměv ustrojených zjevná vykukovala potutelnosť. O čem si oba mužové, jež po mnohých letech náhoda svedla, vypravovali, kdož to ví? Že to upomínky byly z dob uplynulého mládí, nemohlo jíti na pochyby; že pak upomínky ty nikoli nebyly rázu truchlivého, snadno souditi bylo z hlasitého smíchu, jenž čas po čase neostýchavě se

ozýval z úst kostrounského vůdce Dašických poutníků. Bylo v zástupu jejich i několik kandidátek babství, kteréž otec znal z dob, když s nimi kravice a ovce pásal, a pohovořil si několik slov i s těmi. Na konec pak, -- neníť zajisté písničky, aby jí nebylo jednou amen, - kostroun Tonda přistoupil k arše naší, vstrčil hlavu a půl těla do otevřených dvířek, podíval se na maminku a zakývav hlavou, „Kde jsou ty časy," komicky povzdechl, „když Vás, paní Kačenko, tuhle Honza na zádech nosil do Dašické školy? Tenkráte, Pánbůh hříchy odpusť, jsem si na Vás myslíval, že někdy budete mou. To byste si byla polápla! Ale víte co, paní Kačenko? Až někdy ovdovíte, – nemusí to býti hned; může to býti po letech, - jen mi vzkažte, já jsem posud mládenec, a pokud nedostanu Vás, hodlám jím zůstati, jakkoli ta kostelnická služba mě živí, že mi z vlastního tuku až strach."

Otec stoje vedle Tondy srdečně výkladům kostelníkovým se smál, ale mamince shledaná s Tondou patrně nevelikou způsobovala radosť. Pročež mrzutě pobízela otce, abychom hleděli se dostati zas dále. Ale Tonda, jako by nerozuměl česky, obrátiv oči ku Hrynkovi, jenž po bradu zahalen v koňskou houni matce seděl naproti, „To je ten tvůj študírovaný pan syn," hádal. „Toho bys mi mohl nechati, Honzo. Dobře by se mi hodil, když chodím o ostatcích s medvědem."

„No, no, Tondo!" přísně již napomenul otec, „čeho moc, toho moc."

Tonda však nic nedávaje na tatínkovo okřiknutí svou vedl dále: „A tamhle ta dechová frajlinka to tvá dceruška, Honzo? - Hezounká jak obrázek, ale trochu málo těsta se na ni dostalo."

„Teď, Tondo s pánem Bohem," přerušil otec poutnického vůdce další kritiku, nešetrností nemálo podobnou té prožlouklé *kritice Moravské* z let sedmdesátých a osmdesátých, přirazil aršina dvířka, jež matka uvnitř rychle dala na závoru, zaujal místo vedle mne na kozlíku, a za minutu zase jsme se valili po silnici dále. Mne ten vůdce poutnický náramně zajímal a nestačil jsem se otce vyptávati co je zač. Ale na všecky otázky mi se dostávalo jedné odpovědi, o tom že by byla dlouhá historie; až prý někdy jindy že mi o něm povídáno bude do vůle. Jediné to jsem zvěděl, že Tonda je veselá kopa a Dašické poutníky že vede ze Knířova, vyhlášeného to místa poutnického nedaleko Vysokého Mýta.

Projeli jsme Mýtem, projeli Litomyšlí a na Hrynka našeho, ačkoliv už silně táhlo na jedenáctou, zimnice jak nešla tak nešla. Už se chudák oddával naději, že ho odstoupila na dobro, když si jím o polednách na osamělé formance zase řádně několikráte zalomcovala. Drkotaje zuby zabalil se úže do své koňské houně a na zápraží usedl do největšího žáru slunečního. Záchvat však

byl daleko slabší nežli včerejší a místo horkosti po zimnici dostavil se silný pot. Než i ten pominul, nežli jsme se hnuli z hospody, a na nemalou radosť mou Hrynko odpoledne již zaujal místo na kozlíku vedle mne. Byl ovšem sláb jako moucha, ustavičně poklimkával hlavou, po bývalém jeho humoru nebylo potuchy, proto však přece pořizoval jsem s ním úkol svůj vozatajský ne-li lépe, alespoň tak dobře jako po boku tatínkově. Den po dni Hrynko nabýval více sil a když jsme jedouce přes most, jenž spojuje slezské město Bělsko s haličskou Bialou, spatřili prvního polského žida, milý Hrynko všecek rozradostněn zvolal: „Panyczu, vždyť my jsme skoro už doma. Dajte, prosím, ňuchnuť tabaki (šňupeček tabáku).“ Hrynko zajisté po cestě do Bohdanče ode mne se byl přiučil ušlechtilému řemeslu šňupáckému, zapomněl však na ně do čista, když jej stihla ta zlá zimnice. Žádosti Hrynkově, jež mi neklamným byla důkazem, že chlapík ozdravěl úplně, milerád bych byl vyhověl, kdyby zásobečka má byla nebývala spotřebována do posledního prášku. Na štěstí jsme zabočili již na hospodu a první cesta má byla k nejbližší trafice, kdež jsem za „dobrák“ neboli krejcar stříbra si opatřil zásobičku novou. Zavdal jsem si u samé trafiky šňupečkem. Ha, jaká to chuť pikantní! Jak to tříbí mozek! Takového tabáčku za všeho pobytu svého Bohdaneckého jsem neokusil. Zdálo-li se mi pouze, že tabáček v Bialé koupený daleko lepší byl nežli český a moravský, či byl vskutku lepší? Ku mnohým problémům, jimiž zaměstnána byla hlava má, přidružil se nový, jehož rozřešení mi se však dostalo až na vysokých školách Lvovských, když professor doktor Chlupp přednášeje statistiku Rakouskou i toho se dotknul, že šňupavý tabák z továrny Vinnické v Haliči a Bukovině pode jménem Fein-Galizier se prodává za sprostý, kdežto jinde po Rakousku pode jménem tabáku Albanského se prodává o padesáte percent dráže. — Vím, že mnohý čtenář, který dosti hrdinné mysli měl, aby život starého kantora četl až po tyto řádky, pohrdavě na spisovatele se ušklébá, že o tretech tolik se šíří. Ale ať si jen vzpomene, jak v červnu roku trojbachratého osmistého osmdesátého osmého pln ušlechtilého rozhorlení na potkání bratřím kuřákům si postýskával, že přidražilo doutníkům, a neshasla-li v něm poslední jiskra tolerantnosti, nepochybuji, že mě omluví. Než jeďme dále.

Byla-li cesta z Březan do Bohdanče událostmi nějak vynikajícími chuda, byla jimi cesta z Bohdanče do Březan ještě chudší. Ani té radosti mi se nedostalo, abychom ve Břesku se zastavili na poledne a já se starým známým havranem svým se mohl zase trochu pobaviti, a tajné přání mé, aby se nám v Řešově rozbořila aršina kola, tolikéž zůstalo nevyplněným.

„A ký zloboh," otáže se snad laskavý čtenář, „vnuknul ti to nešlechetné přání?" —

Dlouhá chvíle, jakož rodí všelicos, po čem nic není, zrodila ve mně nešlechetné ono přání. Prost jsa mentorování tatínkova mohl jsem trůně na svém kozlíku zcela se oddávati svým fantasiím. Uvodil jsem si na mysl, kde jakou událosť a událůstku pobytu svého Bohdaneckého a mudroval tu o té tu zas o oné. Zvláště pak mi vrtala mozkem tajůplná, jak mi se zdálo, slova pána radního Kučery o té vzájemnosti slovanské. Vědí-li pak, pomýšlel jsem, studující soudruzi moji Břežanští, že jsou Slovany? — Sotva. Nikdy jsem z úst kterého z nich neslyšel slovo Slovan a vždy jen „ja Polak jestem." A jaký div? Vždyť já, než-li jsem se s panem Kučerou sešel, také jsem pouze věděl, nebo lépe řečeno tušil, že jsem Čech nemaje zdáníčka, že tím jsem i Slovanem . . . Budou-li pak, oslovím-li je jazykem jejich, uznávati mě za bratra sobě rovného, či zůstanu jim navždy opovrženým Švábem a Bemákem? . . . Nešťastný Beneši, že's mi zakramařil mé poklady! Jak by se asi podivovali soudruzi moji, až bych se před nimi vytasil s českými tragédiemi a to tragédiemi latinkou tištěnými a veršem psanými! O pan radní Kučera jistě je má, a kdybych ho mohl za ně požádati, jistě by mne neoslyšel . . . Což bylo přirozenějšího, než-li že jsem za těch okolností tak vroucně si přál, aby v Řešově nám archa se opět rozbořila, bych mohl vyhledati pana radního Kučeru? Archa však pamětliva jsouc svých povinností zůstala celou a zdravou a unášela mě chudáka zas o jednu naději chudšího po šíré pláni dále k východu.

Když mi se tak špekulace na knihy páně Kučerovy byla shatila, jiným jsem se oddával fantasiím. Jablonského, jejž jsem, mimochodem řečeno, od konce do konce již uměl z paměti, chovaje na klíně těšil jsem se na okamžik, až páterovi kvardiánovi budu moci z něho deklamovati. Viděl jsem jej v duchu, s jakým zalíbením naslouchá ty čarokrásné verše, a — jak se podivuje hbitosti a vytříbenosti mé mluvy české. Viděti, že jsem nebyl jedním z těch, kteří by se byli neuměli oceňovati.

Jako na cestě do Bohdanče tak i na cestě zpáteční vyhnuli jsme se na nemalý zármutek můj zase Lvovu a objedše hlavní město stranou jižní konečně na den svatého Václava jsme se ocítili na císařské silnici za Lvovem u vsi Kurovic, kdež jsme zůstali noclehem. Po všechen čas dosavádní jízdy naší pohoda byla vpravdě báječně krásna. V noci se svatého Václava na svatého Michala však rozzuřila se vzteklá bouře a déšť se lil po celou noc s nebe jako z konve. Opozdili jsme se ráno pro tmu na hospodě skorem o celou hodinu a klopotně jsme se po roz-

břetlé silnici na poledne dotáhli do Přemyšlan, městečka to ještě pět mil vzdáleného od Březan.

Nemohouce pro déšť pořád ještě s nebe padající ze špinavé krčmy židovské paty vytáhnouti, pojměli jsme dlouhé chvíle dost a dosti. Žeť pak nebylo čím jiným se baviti, troubil jsem se sestrou oknem na ublácenou silnici. Tu pojednou zahlídnu elegantní kočár, an od strany Břežanské přijíždí a zatáčí se na hospodu. Poznal jsem okamžitě i koně i vozku; byl to povoz hostinského Hofmokla. Bez pochyby to veze svého Jiříka, jenž toho roku slavnostně byl skončil studia gymnasiální, do Lvova na universitu.

Nemýlil jsem se. Za malou chvilku oba Hofmoklové, z nichžto starší v každé ruce láhev vína, mladší balíček s uzeninou a houskami nesl, vstoupili do dveří. Radost rodičů z nenadálé shledané s dobrými starými známými ovšem byla nemalá. Příchozí usedli za stolem, k němuž i nás všecku rodinku přizvali, a za několik okamžiků prostranná židovna plna byla německého hovoru.

„A co je v Břežanech nového?“ po některé chvíli se otázal tatíček.

„Nemnoho, co by za řeč stálo,“ zněla odpověď, „leda že včera dopoledne Bernhardinský kvardián zabit byl kácejícím se stromem.“

„Není možná!“ na smrť poděšen jsem zavolal.

„Ba však je,“ flegmaticky starý hostinský v odvět. „Tuhle můj Šorš,“ – (tak tvrdohubý Bavorák vyslovoval francouzské jméno Georges), – „náhodou byl při tom.“

„A jak se to stalo?“ zvídala matka.

„Nevím, co nebožtiku panu kvardiánovi překážely starobylé ty valy,“ jal se Jiřík hezky pragmaticky vykládati, „kterými klášter se strany polední a západní ještě byl obehnán. Nejspíše, že chtěl rozšířiti prostranství okolo kláštera, aby poutnický lid a kramáři měli více zvůle. Dlouho se nemohl domoci dovolení k rozmetání starých těch náspů; sotva je však měl, ihned se dal do práce. Od rána do večera po čtyři neděle se tam hemžilo pracovního lidu jako mravenců. Valy mizely jako sníh na výsluní. Na západním valu nevysokém, poněvadž se pod ním šklebila hluboká rokle, mohutná rostla lípa. Té pan kvardián maje obzvláštní ve stromu tom zalíbení, – (bylať prý zasazena na památku vítězstva krále Jana Sobieského u Vídně), – chtěl ušetřiti. Rozbořen tedy val kolem do kola a lípě nechán dosti skrovný prostor, tak že s kořeny na mnoha místech přesekanými tu stála jak ohromá socha nějaká na podstavci poměrně skrovném. Kdokoli pohleděl na strom, jenž více ve vzduchu vznášeti se zdál nežli v zemi tkvíti, nemohl

neznamenati, že mohutné dřevo vydané na jihozápadní vítr, u nás tak prudký, nezbytně vyvráceno býti musí první bouří poněkud prudší. Co kde kdo viděl, jen pan kvardián viděti nechtěl a živou mocí nedopouštěl, aby lípa byla skácena. Až když ho přísný rozkaz došel krajského úřadu, aby lípa neprodleně skácena a podstavec její s prstí srovnán byl, kvardián vida nezbytí se podrobil. Včera po deváté hodině za velikého skluku lidu městského dělníci se dali do práce. Podebrali nejdříve pahorek, na němž lípa stála, se strany klášterní, aby kácející se strom nemohl jinudy padati nežli na prostoru východní, odkud též zevlující tu diváci co nejbedlivěji byli odháněni. Rozsoší nade pněm propleteno mohutným lanem, jehož konce několik silných chlapů v rukou drželo, aby lanem, až by strom dosti podsekán byl a káceti se počal, řítící se spoustě vykázali určitý směr. A teď se strany protější dva silní dřevaři ke kmeni přičinili mocné sekyry. Ráz na ráz padaly jejich rány, až se všecek strom do vrcholku bolně jaksi zachvíval. Nikdo si toho nevšímal, že rány zpod sekyry dělníka po levé straně pracujícího dál a dále temněji zaznívaly a jaksi duněly, jako by holí do kožicha bouchal, any rány zpod sekery dělníka druhého prvnímu naproti rubajícího jasně zaznívaly, ovšem jako když se teše do dřeva zdravého. Pojednou děsný praskot se rozlehne, výkřik ze sterých hrdel a majestátní strom jako bleskem smeten kácel se na zemi, ne však po směru sobě vykázaném lehl, nýbrž odkloniv se od něho úhlem asi čtyřicíti stupňů, zrovna v ta místa dopadl, kde páter kvardián stál s několika osobami jinými. Ty když znamenaly, co se děje, rychle se rozutíkaly, pan kvardián však, jakož byl chybným na pravou nohu, utíkaje klopýtl, padl, a padl tak nešťastně, že právě nejsilnější větev celého stromu, jež, mimochodem řečeno, tíží svou spůsobila nezamýšlený pád kácejícího se dřeva, nebohého kvardiána hlavu zasáhla a pravé rámě. Leb byla rozdrcena, mozek se rozestřikl po větvoví skácené lípy. Zděšení bylo obecno. Ze zástupu lidstva jedni, jako by je zlý démon nějaký poháněl, pádili s Bernhardinské hory dolů, jiní se shlukli okolo stromu, pod jehož spoustou kvardián mrtev ležel. Zmatek na vše strany. Nemoha se toho dočkati, aby nebožce dobyli ze spousty větvoví nad ním se kupícího, i já jsem se vrátil domů. Co se dále stalo, nevím.“

Jak při tom vypravování Jiříkově bylo mně, ni vypověděti nemohu. Bol o tolik palčivější, čím více jsem se přemáhati musil, abych v hlasitý nepropukal pláč, svíral mi prsa. Zase po jedné naději veta! Odkud, brachu, pravil jsem k sobě, nyní jaké se ti dostane pomoci, bys trochu prospíval v té milé mateřštině? Smutný to bude ten poslední rok studií gymnasiálních. Či bylo

by možná, aby náš quadroculus, – (tak se říkalo mezi nevázanou cháskou studentskou vůbec professorovi Liškovi, jenž nemaje brejlí, chudák skoro nic neviděl), – bylo-li by možná, aby byl tajným Čechem a překládal Homérovou Odysseji? – Není možná. Vždyť mi nadal Bemáků veřejně před celou třídou – a řecky, zdá mi se, řecky také moc neumí. Není jinak: professor Klicpera se asi mýlil.

V ty a takové myšlénky všecek jsa pohroužen netečně jsem poslouchal dalších hovorův otcových s tatíkem Hofmoklem, jichž arci nebylo již na dlouze. Když vozka oznámil, že koně řádně jsou nakrmeni, starý Bavorák s Jiříkem se zdvihl a za několik okamžikův elegantní kočár jejich uháněl už zase ke Lvovu.

„Tys se vyznamenal,“ nevrle mě oslovil otec, když jsme se zase v židovně ocítili sami. „Sedíš tu jako macek zamrklý, na otázky páně Hofmoklovy místo švarných odpovědí zakňouráš cosi jako mrskaný kocour nebo vůbec ani neodpovíš, jako bys měl zamrzlá ústa nebo neuměl německy. To je Šorš jiný chlapík. Z toho si vezmi příklad. Ten umí hovořiti, ten má způsoby.“

„Kdyby Šoršovi bylo jako mně,“ troufal jsem si podotknouti, „nebylo by mu také do řeči.“

„Což je ti něco Janušku?“ starostlivě se mne otázala matka.

„I nic mi není, maminko,“ v odvět já. „Jen ten pan kvardián neměl umříti. Odkud teď mi se dostane jaké knihy české?“

„Pan kvardián,“ opět tatíček se ujal slova, „od jakživa měl o kolečko více. Kdyby s mládí byl dělal dobrotu, mohlo z něho něco jiného býti. Byl by mohl seděti na pěkné faře, kde se nekácejí lípy a byl by tátu nepřivedl na mizinu a do hrobu. Ale co mladým pánům táta, máma! Jen když oni si provedou svou. A mají z toho! Jako ten pán kvardián: knězem býti po vůli otcově, to prý ne; chytne se tu toho, tu onoho, a na konec čím po vůli tátově býti měl, tím přece jen se stal, – jen že bez tátova požehnání. Má však i táta vinu. To bych se rád podíval, kdo koho má poslouchati, zdali otec pana syna, či syn pana otce. Dokud nemáš krajíce vlastního v hrsti, tančiti budeš jak hudu já.“

„Inu,“ matka nesměle se ozvala k těmto slovům, „člověk míní, Pánbůh mění. Těžko komu dávati vinu. Jsme všichni nádoby křehké.“

„A nejkřehčí maminky,“ poněkud popuzen tatíček horlil dále. „U maminek synáčkové vždy najdou útulku a přímluvy, když se jedná proti vůli otcově. Kdyby tamhle stará Langrová Pepíčka byla nepodporovala v tom bláznovském písničkářství a spolu se starým hocha byli přidržovali k upřímné práci nějaké, mohlo z něho jiného co býti, nežli je teď. Já věru, — Pánbůh hříchy odpusť, – nic toho nelituji, že Janouškovi přestanou

špacíry k Bernardinům. Nic by z toho nevykvétalo. Janoušek, chce-li býti doktorem, ať se má k učení školskému trochu jinak, nežli se k němu měl letos. Ne-li, vždy ještě času dosti na kovářství. Ale písničkářem mi se nestane.“

Ty a těm podobné hovory vedouce a poslouchajíce za ustavičného deště ještě asi hodinu po odjezdu Hofmoklových jsme seděli ve smrduté židovně, když konečně Hrynko pootevřev dvéře oznamoval, že koně jsou zapřaženi a vše připraveno k odjezdu. Jeli jsme hodinu nebo dvě nepotkávajíce živé duše po rozbředlé silnici. Hrynko koním dlouhou jízdou valně již stýraným skoro jen krokem jíti dovoloval, já sedě vedle něho melancholicky jsem se zadíval do šedivých oblak, společnosť uvnitř archy nejspíše podřimovala: když tu najednou postava jakási, jež schoulena dřepěla za hromádkou štěrkovou, hbitě jako šipka na silnici se pomkne, ne však jako člověk po dvou nohou běžíc, anobrž jako zvíře nějaké po čtyřech. Kdyby bylo nebývalo slyšeti na úpěnlivo nastrojený, v pravdě však hromový hlas dožadující se almužny, byli bychom nikdo nevěděli, zvíře-li nám vběhlo do cesty čili tvor lidský. Podsedný kůň, k němuž žebrák se byl přišoural chtěje za udidlo jej popadnouti, leknutím se vzepial, za ním náručný a přípřežný a již milá trojspřež, kdyby otěže v rukou méně zkušených byly spočívaly, byla by letěla Bůh milý ví kam. Hrynko zarejdil ku hromadě štěrkové, do níž jedno kolo aršino tak hluboko se zarylo, že koníci vždy ještě zděšeně ušima stříhající a sebou cukající nemohli ve běhu dále a konečně, když Hrynko seskočiv s kozlíka přátelsky jim domlouvati se jal, upokojili se docela. Teď šlo o to, aby archa zarytá do štěrku zase z něho se dobyla. Po některých pokusech, když Hrynko koně s vojem mocně zpět tlačil a já s otcem vší silou do lištní jsme se opřeli, věc se nám povedla.

Zatím co tatínek bedlivě prohlížel podsedného koně, nepřišel-li zabořiv se do štěrku nějako k úrazu, mohl jsem si já důkladně prohlédnouti žebráka, jehož nenadálý zjev tou měrou byl poplašil rozšafné naše koníky. Dřepěl ještě vzdálí asi dvacíti krokův od naší archy uprostřed blativé silnice. Obrovské, svalovité tělo žebrákovo pod koleny utrženy mělo obě nohy. Kolena sama řeménky připiata byla ke dvěma stoličkám zvýší pídě; rovněž i dlaním oběma, aby se nedotýkaly půdy, za podstavce byly stoličky řemenným uchem opatřené, do nichž dlaně i snadno mohly vklouznouti i snadno vyklouznouti. Ze tváře žebrákovy, když chvilemi povztýčiv tělo jak mohl po lidsku se vzpřímil a viděti ji dal, vpravdě šla hrůza. Nepokrytá hlava dlouhými vlasy havraními hustě byla porostlá, rovněž i tvář černými vousisky bujela. Široká ústa s mocnými, bílými zuby a rozpleskly masitý

nos svědčily ne méně o tělesné síle jako velké oči divoce v důlcích svých se koulející o divokosti divného toho muže. Vůbec všechen zjev zmrzačeného tvora toho více se podobal loupežníkovi nežli žebrákovi. Když jsme dobývali archy ze štěrku, což ovšem bez pokřikování obejíti se nemohlo, slyšeti bylo děsný chechot žebrákův, a když jsme konečně vůz zase dostali na silnici, žebrák zahlídnuv Hrynka, proklínati jej a láti mu se jal, až úzko bylo poslouchati.

„Proč vám, Hrynko, ten člověk tak nekřesťansky laje?“ tázal jsem se po chvíli, když jsme ostrým klusem jeli dále, souseda svého na kozlíku.

„Eh, švihnul jsem jej bičem po hlavě,“ skoro chlubně odpověděl Hrynko. „Proč jako dravá šelma vyskočil na silnici a koně popadal za udidlo? Bude netvor na mne pamatovati.“

„A nebojíte-li se těch jeho kleteb?“ já zase dechem skoro utajeným.

„Eh, psí hlas do nebe nejde,“ flegmaticky odpověděl Hrynko a já z odpovědi jeho věru nemalou jsem vzal otuchu.

Byla již čirá tma, když jsme dorazili do Narajova, městečka to ještě dvě míle vzdáleného od Břežan, i bráno v pilnou úvahu, tu-li vybyti noc či přece ještě doklopýtati se konečného cíle mrzuté již cesty. Otec ono hodlal, matka toto. Věc dána konečně na rozhodnutí sestře a ta, jakkoli cestou daleko více unavena byla nežli kdo jiný z nás, nic se nelekajíc jízdy velikánským dubovým lesem mezi Narajovem a Břežany se táhnoucím na nemalou radosť mou rozhodla, bychom nudnou cestu raději dnes ještě měli za sebou. Vida, pomyslil jsem si chutě leza na kozlík, Katinka nemá ještě vlastního krajíce v hrsti a přec už netančí, jak hude tatínek.

Nebylo asi daleko do půlnoci, když archa naše stanula před vraty obydlí našeho Břežanského. Dlouho však nám bylo tlouci, ba bušiti do vrat, nežli se nám otevřelo, a ještě déle čekati ve průjezdě, nežli domácí paní se dohledala klíčův odevzdaných jí při odjezdě. Ale ani když klíče šťastně se našly, trampotám dne svatomichalského nebylo konce. Vzduch zajisté, jenž nás vstupující do světnice ovanul, věru byl děsný. Slibovala sice hospodyně, nebo jak tatíček říkával, gazdina Gołębiowska svatosvatě, že po čas nepřítomnosti naší obydlí pilně bude provětráváno, ale shledáno i tentokráte, že sliby chyby. Nezbývalo nežli zotvírati kde které okno a napustiti do světnic trochu vzduchu čerstvého.

VII.

Smutno tu, bratři, smutno v cizím kraji.
Srdci se stýská, ač to oko tají.
Boleslav Jablonský.

Dlouho do noci, když jsme se my mladá chasa již byli uložili do peřin, tatíček energicky huboval na domácí paní a sotva že Pánbůh den dal, hubováním, možná-li ještě energičtějším, byli jsme probuzeni ze sna. Tatíček od okna k oknu popocházeje s hrůzou znamenal, s jakou pohromou se potkaly zamilované jeho květiny. Bylo jich za pěti okny vesměs k východu a polední hledícími v nenádherných sic ale pečlivě čištěných květináčích alespoň padesáte: fialy, myrta, pelargonie, vanilky, muškáty a co já vím, jak se všecky ty květné krásky jmenovaly, o něž jsem já si nikdy ni nejmenší nepřipouštěl starosti, vše do posledního lístečku a lupénku spáleno žárem slunečním a jen kaktusy tu stály v neporušené kráse, ba co více, jeden vedle druhého se pyšnil bujným květem. Jako někdy imperator římský Augustus po ztracené v lese Teutoburžském bitvě zoufale volal: Vare, Vare, vrať mi mé legie, tak tatínek pln žalosti vida spoustu své květnice hořekoval co chvíli: gazdino, gazdino, vrať mi mé květiny. Všecek rozmrzelý za některou chvíli ani neposnídav hodil na sebe svou uniformu a bral se z domu.

„Kdy, tatínku, půjdeme k zápisu?“ tázal jsem se odcházejícího.

„I jdi si sám,“ nevrle mi odpověděl otec. „Nejsi již malým chlapečkem, abych tě vodil jako tele na jarmark. Ale to ti povídám: nebudou-li studia tvá trochu jinaká, nežli byla letos, povandruješ do kovárny. Já s tebou nebudu dělati velkých caviků.“

Nový rok začíná se utěšeně, pomyslil jsem si a nasoukav na sebe sváteční svůj kabátec a vstaviv na hlavu ctihodný cylindr bral jsem se na vycházku. V průjezdě sešel jsem se se Soleckým. Pozdravil jsem ho po polsku a polský s ním zavedl hovor.

„To ti v Čechách rozvázali polský jazyk, Švabíku?“ žertoval Solecki poslouchav některou chvilku mé výklady.

„Ba ovšem že v Čechách,“ já v odvět. „Jsou tam Slovany jako my zde.“

„Jací my zde jsme Slované?“ skoro hněvivě zvolal Solecki. „My tu jsme Poláky, a kdo nechce s námi býti Polákem, jest a zůstane Švábem.“

„Ale vždyť člověk,“ namítal jsem já, „přes to, že jest Polákem, dobře může býti Slovanem a přes to, že Slovanem, dobře buď Čechem, jako já, nebo Polákem, jako ty.“

„Oh, prosím, prosím,“ replikoval Solecki, „kdo Polák, zůstane Polákem a nebude do smrti ničím jiným nežli Polákem. Polák,“ doložil hrdě, „to ne Čech, aby dnes byl Slovanem jakýmsi, zítra Švábem, pozejtří snad do konce Moskalem nebo Bůh sám ví čím jiným.“

Slyše tato příkrá slova, na něž jsem sám jsa Slovánkem ne novopečeným ale nedopečeným neuměl odpověděti, netroufal jsem si dále dělati proselyty slovanské, ba upustil jsem na dobro od úmyslu pokoušeti se o to, co mi se u Soleckého nezdařilo, u spolužáků jiných.

„A kam půjdeme?“ tázal se mne po některé chvíli pomlčené Solecki. „Ještě není ani půlosmé; k zápisu tuze časno.“

„Já půjdu k Bernardinům pomodlit se za nebožtíka kvardiana.“

„Bratřím Bernardinům se odlehčí, že je Pánbůh zbavil toho chromého Čecháka,“ národnímu záští volnou pouštěje uzdu prohodil Solecki.

Mně vstoupila krev do tváří. Nepodobala-li se tato slova Soleckého jako vejce vejci výbuchu jízlivého záští národního, jímž před rokem mě ohromil fráter Eliseus?

„A víš-li kde a kdy ten chromý Čechák chromcem se stal?“ hlasem lítostí se chvějícím jsem se otázal Soleckého. „Nevíš. V bitvě u Grochova, když s vámi Poláky proti Rusům bojoval a střelen byl do pravé nohy. Špatného mu se vděku dostává za to, že krev českou cedil za věc polskou.“

Solecki patrně se zastyděl.

„Půjdu s tebou k Bernardinům,“ pravil a již jsme stoupali po cestě ještě blativé a jen místy poněkud prosýchající vzhůru ke klášteru.

Uprostřed kostela na prostinkém katafalku spočívalo tělo nebožtíka kvardiána uložené v rakvi již ubedněné. Kolem do kola katafalku hořely na vysokých svícnech oltářních rudým plamenem žluté voskovice. V nohách klečel starý můj známý bibliothekář páter Isidor a stařičký, na všech údech už se třesoucí páter Gabriel tiše se modlíce, ostatní mnichové v lavicích u oltáře říkali žalmy. Chvíli po chvíli fráter Eliseus drobnými kročky obcházel katafalk všetečně tu svíce utíraje tu cosi rovnaje na příkrově, při čemž tak blaženě se usmíval, jako by ho bylo Bůh milý ví jaké potkalo štěstí.

„Pogrzeb będzie o dziesiątéj. Zapraszamy (pohřeb bude o desáté. Zveme)“, přivinul se ke mně, když jsem maje oči uplakány odcházel u dveří chrámových, a šklebě se pitvorným smíchem otvíral ohromnou svou pikslu, aby mě, jako za let

dřevnějších činíval, počastil klášterským svým tabákem. Byl-li mi dědek už po celý rok protivným, zdál mi se v této chvíli ještě protivnějším. Nedotýkaje se podávaného mi tabáku, tak prudce jsem se od něho odvrátil, že bych mu málem pikslu byl z ruky vyrazil. Všecek rozrušen opustil jsem zasmušilý klášter. Po Soleckém darmo jsem se ohlédal. Odešelť asi drahnou chvíli přede mnou z kostela. Procházeje se po písčitém prostranstvu před klášterem, jehož podoba znivellováním starých valů valně se byla změnila, očekával jsem, až bych mohl před pana praefekta předstoupiti s očima méně uplakanýma. Nešťastná lípa, jež mi otcovského přítele sklátila do předčasného hrobu, ještě tu ležela a ještě čněl i pahorek, na němž někdy stávala. Dlouho jsem se s něho díval na město, v němž za minulých sedm let tolik radostných chvil jsem zažil. Jasně na ně slunce zářilo a všecka kouzla podzimní krásy přírodní po něm rozlévalo, ale v duši mé bylo posupno a teskno. Zřel jsem na hromadu těch domův a domků do nedozíráma se rozkládajících v malebné kotlině jak odsouzenec pozírá na věznici, v níž mu bude tráviti mnoho let mladistvých v tuhé vazbě.

Po loudavé cestě ke gymnasii bezděky jsem si zase vzpomněl na professora Klicperu a na vzkaz praefektovi Liškovi.

„Což," připadlo mi na mysl, „stal-li se o prázdninách professor Liška praefektem, o čemž ovšem professor Klicpera dobře mohl zvěděti? Toť bychom dostali jiného třídního professora a minula by všechna pochybnosť, že náš Liška překládá na jazyk český Homérovu Odyssei. Hoj, to by byla trefa!"

Urychluje krokův a jen leda bylo si všímaje zástupu studentův a studentíků, kteří před gymnasiem na náměstí se smlouvali o knihy, letmo jsem se bral ku praefektuře, zaťukal slušně na dvéře a vstoupil. Kdo vypíše radostné mé překvapení, když jsem v síni místo stařičkého Petroviče spatřil našeho professora Lišku! Neseděl sice, když jsem vstupoval, u psacího pultu, nýbrž stál levým bokem ku dveřím obrácen u okna maje pravou dlaň položenu na tabuli sklenné, na níž bezpochyby před mým příchodem si z dlouhé chvíle byl bubnoval prsty obou svých bělostných ruček, já však přece v radostně překvapené duši jsem nepochyboval, že ne Liška professor tu přede mnou, anobrž Liška praefekt. Znamenaje, že přichází studiosus s nějakou žádostí, popošel čtyři pět krokův od okna mně v ústrety, kyvl lehounce bradou za hlubokou poklonu mnou mu učiněnou a blahosklonně vyslechl kratinkou mou žádosť, aby mě ráčil zapsati za žáka druhé třídy humanitní. Když jsem jej tituloval praefektem, tenké jeho rty se ukřivily na úsměv, jehož významu jsem si neuměl vyložiti.

„Rádo se stane,“ suše odvětil professor. „Můžete jíti.“

„Jest mi ještě,“ ujal jsem se slova zase já, „vyříditi poklonu od pana professora Václava Klimenta Klicpery v Hradci Králové spolu se snažnou prosbou, aby si Vašnosť ráčila pospíšiti s vydáním českého překladu Homérovy Odysseje, na níž prý všecko české obecenstvo již od let netrpělivě čeká.“

Vyslechnuv můj vzkaz professor Liška co by napočítal pět udiveně na mně hleděl, pak rozesmáv se na plné hrdlo pootevřel dvéře z praefektury do sborovny vedoucí. „Prosím, páni kollégové, račte na okamžik sem,“ volal. „Dovíte se novin o jakých by se vám ani ve snách nezdálo. Znáte, tuším, tohoto človíčka?“ ukazoval vždy ještě se směje na mne, když byli vstoupili humanitní professor Prokop Schutt, pán poměrně ještě mladý, ale ve všem jednání a konání svém jedna vážnosť, a supplent Karel Hauser.

„Aj, totě náš štíplavý epigrammista lonský,“ prohodil posléze jmenovaný.

„Ano“ přisvědčil professor Liška ve tváři zruměněv jako cihla a teprve po hodné chvíli smích jeho stal se zase přirozenějším. Přišel k zápisu, a jakkoli jsme se loni vídali den jak den a dokonale poznal Lišku professora, přece mě tituluje praefektem. Kde pak jste se, můj zlatý, dověděl o mém povýšení?“

„Professor Klicpera“, odpověděl jsem temně ale pevně, „zcela zřejmě mi ukládal, abych vyřídil poklonu panu praefektovi Antonínu Liškovi.“

„Dekret můj na praefekta patrně ještě vandruje po cestách“, smál se professor Liška dále. „Ale na tom málo záleží. Dříve později mi se ho dostane přece. Špatný kaprál, který by nedoufal, že se stane generalem. Poslechněte však, pánové, co mi dále vzkazuje professor Klicpera. Abych prý si pospíšil s vydáním českého překladu Homérovy Odysseje. Co tomu říkáte pánové? Já bemáckým spisovatelem! Nerozpukal-li by se člověk smíchy? Kdy pak se s professorem Klicperou zase sejdete?“ řečí se obrátil ke mně. A když já všecek zaražen a ve tváři ohněm hoře odehrávající se komedií němě jsem jen pokrčil rameny, professor Liška ustavičně se směje svou vedl dále: „No ať to bude, kdy bude. Až se s ním však sejdete, vyřiďte mu, že mi vzkazem svým způsobil skvostnou kratochvíli, za niž já bohužel mu zůstati musím dlužníkem. A teď s pánem Bohem jděte.“

Zmateně jsem se uklonil a pospíchal z místnosti, kde mi hned první den po návratu do Břežan tak nekřesťansky bylo zatopeno. U samých dveří professor Schutt mě však zastavil a a přívětivě mi položiv ruku na rámě tiše mě vyzval, abych na-

zejtří po *veni sancte* přišel k němu do bytu. Pokynuv hlavou na přisvědčenou vyrazil jsem na korridor.

„Osle!“ apostrofoval jsem sám sebe uháněje po schodech dolů, „bylo-li ti toho potřebí? To-li jsi nemohl na prstech si vypočísti, že professor Klicpera se vzkazem svým nějak se mýlil? Náš quadroculus českou Odysseji! Každé dítě by se tomu zasmálo a ty, mezku, se tu vydáváš tak pošetile na posměch! A co mi chce ten professor Schutt? Čert mi byl to vzkázání dlužen a žádný svatý.“

Ale v témž okamžiku mi se na mysli zase vynořila velebná postava professora Klicpery. „O bych mohl pod tebou studovati,“ povzdychl jsem si. „Jak by mi studia šla hravě! Každé slovo tvé bych lačně v sebe vsával jako vyprahlá země krůpěje dešťové. Zdali si umíte štěstí svého vážiti vy, kteří tam dlíte v tom pozemském ráji a naslýchati můžete slova toho milého velikána básníka?“

V ty a podobné myšlénky všecek jsa pohroužen maní nemaní jsem se ocítil na předměstí Adamówce před domem professora Hory. „Mám či nemám vyříditi vzkaz professora Klicpery?“ přemítal jsem na mysli. „Vyřídím. Utržím-li zase posměchu, co z toho? Snesl jsem tolik, snesu ještě více. A professor Hora má Štěpánkovo divadlo! Snad se dá oblomiti; snad, slíbím-li mu, že ho nebudu nositi do školy, mi ho zapůjčí.“

A všecek rozjařen touto nadějičkou vstoupil jsem do domu. Ale nastojte! S pohromou se potkala i tato poslední naděje má. Od milostivé paní professorové zvěděl jsem, že professor Martin Hora vyžádav si na školní rok čtyřicátý třetí dovolené před několika dny kamsi do Italie se odebral na vyléčenou neduhu svého plicního a že tam pobude po celou zimu. V úřadě informatorském u Horových strávníků byl jsem ponechán.

Všecek skormoucen na mysli bral jsem se zase nazpět do kláštera Bernardinského, z jehož zvonice žalostné hrany široko daleko se rozléhaly po městě i vůkolí. Hodnou chvíli po dvanácté vrátil jsem se z pohřbu domů.

V obydlí našem vše ještě bylo v nepořádku. Uprostřed prostranné světnice stál veliký kufr, v němž uloženo bylo po cestě šatstvo a prádlo, tu a tam po prádelníku a postelích, z nichž toliko slamníky čerstvou slamou nacpané vypínaly svá naduřelá břicha, škatule a uzlíky, v oknech, jejichž zubožená Flora přestěhována na krancle mohutných, zděných kamen, prosoušely se na teplém slunci podzimním peřiny, na divaně a židlích porozestírány kabáty a sukně. Vše to v lad a sklad uvedeno býti mělo až odpoledne. Hned po obědě dali jsme se do práce, při níž přispění moje vděčně uznáno. Asi za hodinu vše v pokoji již

pěkně bylo poklizeno a uloženo, jenom ještě škatule sestřina, v níž vozila se svátečním kloboučkem svým a novými rukavicemi skrovné své skvosty a šperky, ještě netknuta stála na prádelníku čekajíc klidně, až dojde i na ni. Ačkoli přispívání mého při prácičce této dokonce nebylo potřebí, přece jsem od sestry pečlivě každý kousek, jejž ze škatule vyndávala, prohlížející a jím s usmívavou tváří se bavící na krok neustoupil a všelijakými podařilými i nepodařilými vtipy a žerty, z nichž jindy se rozesmála, jindy rozhněvala, ji škádlil.

„Aha! to je ten prstének, jejž mi Pepinka Dejlovic dala na památku," zvolala sestra radostně, když se dostala škatuli skoro již na samé dno, a vybalila z papírku lesklý kroužek se třpytným kaménkem, o němž po letech jsem zvěděl, že to amethyst. Podrževši prstének chvíli proti slunci a nabaživši se lesku z kaménka, navlékla si kroužek na prst. Ale nastojte! prstének jí se vozil vzhůru dolů, jako by ne na prstě byl nastrčen, anobrž navlečen na nějaké tkanici.

„Ukaž mi ho!" zvolal jsem a v témž okamžiku prstének se ocitil na prstě mém. I utkvěl na něm tak pevně, jako by byl pro mne zvláště dělán.

„Katynko," lichotivými slovy promlouval jsem k sestře a tuším, že mi při tom jaksi zabušilo srdéčko v těle, „ten prstének Pepinka ti dala pro mne. Víš - to za to marcipánové srdce, kteréž jsem jí koupil o Bartolomějském jarmarce Bohdaneckém."

Ale Katynka nebyla z kvapných. Vývody mé jí nikterak nešly na rozum. Poškarvadiv se s ní za hodnou chvíli na konec k rozkazu maminky, na níž sestra byla obapolnou při naši vznesla, milý prstének, ač ovšem se srdcem těžkým, musil jsem sníti a odevzdati sestře v nepopírané vlastnictví. Prstének pro mne byl ztracen, ale blažená víra, že jej Pepinka určila pro mne, přese všechny úsměšky sestřiny a matčiny hlubší v duši mé zapustila kořeny, než abych si ji dal vyrvati tak snadno jako ten zlatý kroužek sám. Vstaviv si na hlavu ctihodný cylindr vyrazil jsem z prosaické světnice naší a dada se hrází rybníka pod okny obydlí našeho se rozlévajícího všecek jsem se oddal upomínkám na Bohdaneč a všecky ty rozkošné chvíle, kterých jsem tam zažil. Vše mi v duši hrálo jako loretanské zvonky a jako včely v úli rojila mi se slova a rýmy v hlavě — na první mou báseň českou. Kde najíti útulku, abych jako ptáčník v úkrytě zadrhnouti mohl v síť všecky ty city a pomysly nitrem mým proletující? — Kde by bylo místo krásnější, než-li tam pod tou košatou lipou? Ulehnuv pod ní vyňal jsem zápisník svůj a tužku a začal lípati slabiky ke slabikám, veršík ku veršíku. Ale běda; jak to všecko bylo chromo a chudo, prázdno a plano

proti těm veršům Jablonského, z něhož tu jednu tu druhou básničku jsem si říkal a jež tak hladce od úst plynuly, jako by to řeč zcela jinaká byla než-li ta, kterou verše skládati jsem se podjímal v této chvíli já. Počmárav dvě nebo tři stránky zápisníku veršíky, jež jsem sotva dva nebo tři uklohniv v zápětí přetrhal, poznával jsem, že podstupuji boj s látkou, na níž síly mé na ten čas nestačily. Ale rozhárané nitro hledalo stůj co stůj úlevy. Písemný dokument na to, že zlatý prstének darován byl vlastně mně, dělej co dělej jsem si musil sjednati. I přivolal jsem na konec, když tě múza česká ke mně skloniti se nechtěla, méně upejpavou múzu německou na pomoc a za půl hodinky šťastně světlo světa spatřily tyto veršíky:

Was hast du wol gedacht, du Holde,
Als jenen Reif von blankem Golde
Du gleiten liessest in die Hand der Schwester? —
Frag' nur das Reifchen selber an, mein Bester!
Umsonst sind alle meine Fragen,
Nichts will das goldne Reifchen sagen:
Sprich du ein Wörtchen stillend mein Verlangen. —
O, sähest du die Gluth auf meinen Wangen!
Hab' Dank, hab' Dank, du liebe Traute!
O dass mein leiblich Auge schaute
Die Wonnegluth auf deinen schönen Wangen! —
Gebannt wär' zweier Herzen heimlich Bangen.

„Tak!" pravil jsem pln spokojenosti s dílem svým sám k sobě. „A teď chutě se dáš do překládání. Věc sama jest hotova; dráha, kterou myšlenkám stoupati bude, jest ražena. Teď jen ze zásoby slov, která ti jsou služebna, co nejkloudnějšího najdeš, pečlivě vybéřeš — a není možná, by se práce nepodařila."

Dodávaje sobě takto chuti soustruhoval jsem české veršíky, ale všecko úsilí mé zůstávalo marným. Nesvedl jsem ni jediné sloky, ač jsem v úzkostech svých translatorských i toho fortele se chytal, že jsem, nemoha po pořádku zdárně překládati, překládati se pokoušel od zadu a z prostředu. Z nezdaru toho zápal můj vůčihledě chladnouti počal. Místo žhavé lávy citů básnických ozývati se počal v onom kotle, jenž člověku vůbec a patnáctiletému jinošíkovi zvláště důrazně na mysl uvodí, že pozemšťanem jest a ne měsíčanem, nelibý pocit prázdnoty a slunce velebně se chýlící k západu hlásalo, — že čas jest hlásiti se o večeři. A tak, milý čtenáři, při všem neštěstí, kteréž tě potkalo tím, že jsem ti vpašoval do četby české několik veršíků německých, přece můžeš i o velikém štěstí mluviti, že tebe potýrati nemohu německých oněch veršíků překladem českým.

V sobotu prvního dne měsíce října hodnou chvíli před

hodinou devátou přioděn jsa parádním řebíčkovým kabátem s bakfongovými knoflíky, nový cylindr vztýčen maje na hlavě a ruce obě pokryty rukavicemi ze srnčí kůže, - (neboť rukavice glacéované tehdáž u nás ve Břežanech velikou byly ještě vzácností), – stoupal jsem se Soleckým jako rhetor do gymnasia blahosklonně na všechny strany děkuje za pozdravy žáčku drobnějších, smekajících podle tehdejšího řádu našeho disciplinárního na pozdravenou své čepice. Tu a tam před gymnasiem, na schodech a na korridoři jsme se pozastavovali se známými soudruhy rozprávějíce tu o tom tu o onom. I zvěděl jsem též, že stařičký praefekt Petrovič už kolik neděl churaví a že jej jakožto starší professor humanitní zastupuje náš třídní Liška. „Že jsem já to blázen nezvěděl včera“, pomyslil jsem si, slyše tuto věsť; „nebyl bych na darmo bral jména professora Klicpery a nebylo by se mi dostalo výsměchu.“

Chtěje už do školní síně vstoupiti spatřil jsem Matějka Mandybura, jenž, maje mi patrně něco vyřizovati, chvatným krokem ke mně přistoupil.

„Jak se máš po české cestě?“ přívětivě se tázal a nečekaje odpovědi, „Dobře!“ hádal. „Boubelatý jako váleček, červený jako pivoňka: zle ses neměl. Přijď dnes nebo zítra k nám na dvorec. Paní professorová by tak ráda zase něco slyšela o Čechách. Přijdeš-li?“

„Přijdu,“ odpověděl jsem a srdečně stisknuv Matějkovi pravici vstoupil jsem do školní síně. Bylo v ní ku podivu ticho. Jediný hlas, mně zcela neznámý, po ní se rozléhal. Z pánů rhetorů ni jedinký neseděl v lavicích. Všichni byli kruhem obstoupili jinocha jakéhos ušlechtilé tvářnosti a velmi elegantně přioděného. Věkem, zdálo se, že nás všechny o několik let přesahuje nevyjímajíc ni židáčka Bernsteina, neboť na horním pysku pyšněly mu se již hodně vyspělé kníry a tváře i s bradou a podbradkem jednomu se podobaly lesu, jak zarostly byly tmavohnědými vousy, pěkně česanými. Hlas cizincův, pokud jsem souditi mohl z několika těch slov, jež právě pronášel, když jsem vstupoval do školy, zazníval nad míru lahodně. Sotva však jsem přestoupil práh a popošel dva nebo tři kroky, z kruhu neznámého jinocha obstupujícího pronikavě se ozvalo: „Cyt, przychodzi Szwab“ (Ticho, přichází Šváb).

„Ja nie Szwab, ja jestem Czech!“ všecek rozhorlen jsem zvolal a přistoupil už směle až k ostatním spolužákům.

„Mezi Švábem a Čechem není sice rozdílu,“ usmívaje se prohodil neznámec, „ale to, co my si tuto vykládáme,“ doložil významně pohlížeje na tlusťocha Dąbczewského, z něhož asi bylo

vyšlo ono výstražné cyt, „slyšeti smí kde kdo, třebas i Šváb, ba i szpieg (vyzvědač).“

A po té hned jal se cosi vykládati o Krakově, o svých studiích na gymnasii Rzeszowském a Bocheńském, ale bylo zjevno, to že nebylo pokračováním těch věcí, o kterých byl mluvil dříve. Neboť jako z porouchané mosaiky kamének od kaménka se odlupuje, tak z kruhu posluchačů neznámého mi řečníka druh po druhu se trousil tu do té tu do oné lavice. Já jako stigmatisovaný omrzele jsem se umístil v lavici poslední, oddělen jsa pěti nebo šesti lavicemi prázdnými od žáků ostatních. Za několik minut ve škole hovor s počátku rozšafně vedený se až rozhlučel, jako by ve prostranné síni ne třicet ale aspoň šedesáte rhetorů řečnickému nadání svému sjednávalo průchod. V té se rozlítnou dvéře a hurtovným krokem do nich vstoupí professor Liška. Byl patrně nálady velmi nedobré.

„Sind Sie aussätzig (jste-li prašivý)?“ obořil se na mne ojedinělce, kterýž jsem mu první přišel na ránu. „Ad gregem (do stáda)!“ velel mi bílou ručkou svou ukazuje do předu. Vystoupiv pak prudce na kathedru spustil po latinsku asi takto:

„Nenadál jsem se toho, že mi bude s jinochy, kteří dostoupili vrcholu studií gymnasiálních a celý rok studií humaniorních strávili pod vůdcovstvím mým, tak nakládati, jako jsem roku lonského naložiti musil s chlapci nezvedenými, neznajícími ušlechtilého mravu a spasitelné kázně. Hrubě jste mě sklamali v nadějích, jež jsem o vás choval. V okamžení tak velevážném, jako jest okamžení toto, kde se máte ubírati do chrámu Páně na vzývání Ducha svatého, by vás osvítil a srdce vaše rozehřál posvátným plamenem lásky ku všemu dobrému a ušlechtilému, vy si vedete jako spití sedláci nemluvíce po způsobu lidí vzdělaných, ale hulákajíce, a ne ušlechtilým jazykem, kterým staří Římané rozpráveli, nýbrž nízkou onou řečí čeledínskou (ista vernacula), na níž lpí příznak sprostoty. Jakož jsem vám však roku minulého toho nestrpěl, abyste mluvili jazykem jiným nežli latinským nebo německým, tak vám toho trpěti nebudu ni letos. Znáte mě. Nemoha se však tím bezpečiti, že byste z popudu vlastního činili, co povinnosť vám káže, jako roku minulého dozor nad vámi vznáším opět na spolužáka vašeho, jenž po všechen čas studií svých mezi vámi byl první, Mikuláše Ižáka, ukládaje mu, by bez přijímání osob, kde co řádu a kázni se příčícího postřehne, mně oznamovati neopomíjel.

„Zvěděl jsem též na veliký zármutek svůj, že mnozí z vás minulého roku tím se prohřešovali proti řádu a kázni, že netoliko za městem, po lesích a polích, anobrž i doma hnusnému kouření tabáku otrocky se oddávali hubíce kvetoucí své zdraví a poni-

žujíce se ku třídě lidí nejsprostších, ku třídě lidí netknutých nižádným paprskem vzdělanosti zděděné po národech klassických. I oznamuji vám, že kdokoliv kdy postižen bude, aby škaredé té náruživosti holdoval, bez milosti trestán bude co nejpřísněji. Kouřiti připadá na lidi, kteří nevědí kudy kam s časem. Člověk vzdělaný čas svůj vynakládá na užitečnou práci nebo na zábavu ušlechtilou, jako jest čítání básní nebo hra na hudební nástroje neb i pěstování květin a věci podobné.

„Ale netoliko zaměstnáním svým a ušlechtilým mravem studující zvláště nejvyšších tříd gymnasialních povinen jest lišiti se ode všech nevzdělanců̊v, anobrž i vší úpravou svou zevnější. Co do věci této po všechen minulý rok nikdy jsem neměl příčiny, abych kterého z vás se dotýkal slovem káravým. Proto dvojnásob mi líto jest, že nyní, při samém to počátku školního roku, jednomu z vás, jinochu to jinak, jak se podobá, vší měrou, hodnému a dokonalému, jenž od několika hodin vaším se stal kommilitonem, vytýkati musím svévolné zohyzdění ušlechtilého obličeje kníry a vousisky ne na mladistvého stoupence a chovance jasného Apollina připadajícími, anobrž na abruzské bandity nebo naše Abrahamity, kteří jsou i jinak velebnými vzory vší ušlechtilosti a krásy. Licha jest domněnka, že by kozlí brada znamením byla nebo dokonce důkazem udatnosti a podobných ctností zdobících muže. Největší válečník dvou věků, sedmnáctého a osmnáctého, princ Eugen Savojský, vyholeny vždy míval tváře do posledního chmýrka a přece sto- i vícekráte na útěk obrátil bradaté Turky. — Než jakým právem, namítne se mi, čeho dobrotivá příroda mužům uštědřila, jako bezcenný tret, ba jako dar škodlivý od sebe zahazujeme? — Odpověz mi, kdo námitku tu pokládáš za důkaz veliké váhy, proč si střihati dáváš vlasy, které by ti jinak dosahovaly samých pat? Proč si nehty střiháš, jež by nejsouce střihány tak pěkně se ti vzmohly na supí drápy? Proč ke kůži těla svého přičiňuješ vody a mýdla? Či není to, čemu špína říkáš, tolikéž darem přírody? — I naskýtá se otázka, nebylo-li by, kdyby pohrdati něčím, co příroda dala, hříchem bylo, rovněž i to hříchem, aby člověk něčím se opatřoval, čeho příroda mu nedala. Že odbočujeme i jedním i druhým od přírody, zjevno jest. A přece nikomu nepřipadne na mysl, aby za třeskuté zimy pohrdal kožichem proto, že mu ho nedala příroda, aby za parného léta pohrdal stinným kloboukem proto, že mu ho nedala příroda, aby maje blátem se broditi nebo kamenitou cestou kráčeti pohrdal obuví proto, že mu jí nedala příroda. Ovšem pak hříchem, a to hříchem velikým býti by mi se zdálo, kdybychom od sebe zahazovali dar Boží největší, dar, jímžto člověk tak podstatně se liší od němé tváře, kdybychom od sebe

zahazovali rozum, mocného toho přírody oprávce. Rozum ze přírody, jež by bez něho u věčné jednostejnosti stále jen sama sebe opakovala, způsobuje říši dokonalosti vždy větší a větší, rozum člověka jednotlivce i národy i všecko lidstvo posouvá na dráze nekonečného rozvoje vždy dál a dále. Ale rozvoj ten co jiného jest v podstatě své nežli podmaňování přírody, uvádění jí pod vládu a panství lidského rozumu? Dala-li příroda mužům srstnatou tvář jako přemnohým tvorům nerozumným, opatřil je zase rozum břitvou, aby se lichého daru toho zbavili. Přemítajíce listy dějepisné co shledáváme? Že od nepaměti vzdělanosť a vousy k sobě se měly poměrem opáčným. Starobylí Římané, pokud věčně jen válčíce netknutými zůstávali vzdělaností řeckou, mnoho na bradách svých si zakládali nic jinak, než jako by v těch bradách jejich se tajila ona mužnosť, kterou si podmaňovali národy italské. Ale když vzdělanosti řecké za oběť padly římské brady, světlý všemu světu důkaz dán, že ne ve bradách ona ctnosť vězela, když čistě vyholený Scipio potřel vousatého Hannibala a netoliko bradatí národové poloostrovu Illyrského, nýbrž i bradatí národové žírné Asie a palčivé Afriky otroky se stali vyholených Římanů“ . . .

Bůh milý sám ráčí věděti, jak dlouho professor Liška, jenž se i v jakýsi humor vpovídal a mna si po způsobu svém bělostné ručky čím dále tím líbezněji se usmíval, by nám byl ještě vykládal o bradách holených i neholených, kdyby na korridoři byl nezavzněl pronikavými zvuky zvonec zvoucí nás na *Veni sancte.* Professor Liška se zakabonil. Bylo patrno, že některý z kollégů jeho poroučeje školníkovi, by zazvonil, – dávnoť zajisté byla již minula hodina devátá, – smělým způsobem zasáhl v zánovná práva substituovaného praefekta.

„Kdo vám kázal vstávati?“ zahřměl na nás, když jsme zvykli jsouce okamžitě choditi za hlasem signálního zvonce jako jeden muž v lavicích se vymrštili, což ovšem se neobešlo bez nějakého toho šramotu. Usedli jsme zase jako jeden muž a po některé chvilce professor patrně jen proto, aby dokázal všetečnému kollégovi, který s Božím kostelíčkem měl tak na pospěch, že sám jest větším pánem nežli řemenem potahovaný zvonec, jal se ne sice ve předešlé řeči své pokračovati, ale novou, tentokráte německou řečí vykládati, že zahálka jest mateří všech nepravostí a ti, kdož podřízencům svým příležitosti poskytují k zahálení, že neméně hříchu se dopouštějí nežli ti, kdož záhalkou sami si libují. Pročež prý, žeť dnes, jakož samo sebou se rozumí, jest prázdno a zejtra neděle, ukládá nám na pondělí pensum. Ze dvou thémat, totiž: *usus herbae nicotianae juvenibus est perniciosissimus* (kouření tabáku jinochům jest velmi záhubno) a *barba promissa hominem eruditum*

minime decet (vousiska člověku vzdělanému dokonce nesluší), každý z nás si vybrati směl po libosti. Obojí théma spracováno býti smělo buď latinsky ve formě chrie aphthonianské nebo německým veršem. Báseň na théma první měla býti didaktická a za vzor jí vystaven úryvek z didaktické básně „Der Gesundbrunnen" složené od jakéhosi Neubecka, básníka to dávno zapomenutého, jejž laskavý čtenář, byl-li by toho žádostiv, o čemž valně pochybuji, mezi klassiky najde v německé čítance před rokem padesátým užívané na rakouských gymnasiích. Báseň na théma druhé pak býti měla satyrická a za vzor vystaven básník Rabener, tolikéž už dávno zapomenutý, se satyrami obsaženými ve vzpomenuté čítance.

Konečně professor Liška pokynul, my jsme se zdvihli a skrovným hloučkem táhli za žáky ostatními, po nichž na prostranném náměstí již nebylo ni vidu ni slychu. Počítal jsem hlavy svých milých spolužáků: bylo jich na vlas tolik jako roku lonského. Odešel jeden, -- německý aristokrat Karel Hirnschall, stav se chovancem nevím které akademie vojanské; přibyl jeden, vousatý neznámec, aristokrat polský, jakož na jevo dávala všecka podoba jeho hned na první pohled. Před branou kostelní od skrovného zástupku našeho ještě se odštěpil židáček Bernštein. Přišed do školy v patách za professorem Liškou a used vedle mne v poslední obsazené lavici stoupal se mnou, nejsa tím povinen, v posledním párku ke kostelu. Mračil se jako by mu slepice byly chléb snědly.

„Co tak zasmušilým?„ otázal jsem se ho.

„Inu jako Abrahamita -- velebný vzor vší ušlechtilosti a krásy," — zněla mračivá odpověď. „Ale ať to ví," — (kdo, rozumělo se samo sebou), „nebudu já od Abrahamitův jiných a nedám se od holiče jak on tahati za nos. Jen aby ten Prądziński byl moudrý a s bradou svou Abrahamovitskou nepospíchal k lazebníkovi."

„Vida, vida," pomyslil jsem si v duchu. „Židáček už to vyšmejdil, jak se vousáč jmenuje. Ten jest obezřelejší než-li ty a neutrží si za vzkázaný pozdrav posměchu a huby."

Když jsem do kostela vstupoval, velebný chorál *veni sancte spiritus* byl již odzpíván, což jsem si počítal za neblahé předzvěstí pro nastávající rok školní. Všecek jaksi rozechvěn a znepokojen po skončených službách Božích přešlapoval jsem před obydlím professora Schutta. Ten však jak nepřicházel, tak nepřicházel. Příčiny toho opozdění dověděl jsem se teprve za několik dní. Páni professoři pro nešťastné ono zazvonění, jež bylo přerušilo řeč páně Liškovu o bradách holených a neholených, ostře se mezi sebou sesvářili a mezi oběma professory humanitními došlo prý na slova ostřejší, nežli na narovnání vzešlého sporu

bylo třeba. Konečně professor Schutt ve tváři ještě všecek uzarděn krokem, ač jindy chůze jeho spíše loudava byla, skoro chvatným a špaňhelkou svou prudce ve vzduchu toče přicházel.

„Ah, jste tu," s tváří poněkud vyjasněnou mě oslovil, když jsem přede dveřmi domu jeho pod úhlem sta osmdesáti stupňů cylindrem sňatým s hlavy uctivě nachýlené mu vysekl svou poklonu.

„Jen dále. -- Bylo mi Vás včera ze srdce líto," přívětivě mě oslovil ve pěkném pokojíku svém, „že jste včera tak špatně pochodil se svým vzkazem od Hradeckého professora Klicpery. Znám i Hradec Králové velmi dobře i professora Klicperu. Byl jsem před dvacíti lety jeho žákem. Vzpomínám s radostí na výtečného toho muže. Vypravujte mi, prosím, pěkně zevrubně, jak jste se s ním seznámil."

Byl jsem ze slov těchto všecek rozradostněn a jak elektrická jiskra prokmitla mi se v prsou naděje, že professor Schutt žákem Klicperovým jsa ovšem i nemůže nebyti Čechem a jsa jím že české knihy má. Vypravoval jsem tedy upřímně a dosti rozvlekle vše to, z čeho jsem se tobě, laskavý čtenáři, vyzpovídal v předešlých kapitolách.

„Škoda," ujal se slova professor Schutt, když jsem výklady své byl ukončil, „že v Čechách není zvykem jako u Poláků, když řeč se děje o knězi ať světském ať řeholním ať biskupu ať kaplanu, ať professoru nebo čemkoli jiném, spojovati se jménem stav označujícím appositionálně slovo »*kšonc*« (rozuměj ksiądz). Patrno, že professor Klicpera vzkazuje pozdravení praefektovi Liškovi si professora nějak zmátl s praefektem gymnasia Bocheňského, kněze řádu praemonstrátského, jenž divnou náhodou jako kollega se jmenuje Antonín. *Lapsus memoriae* (poklések paměti). No, nic na škodu. Zmýlená neplatí. Ale teď několik slov, proč jsem si Vás vlastně pozval. Znáte-li toto dílko?" — I vyňal ze své knihovny pěkně vázanou knihu objemu nevelikého a podával mi ji.

„Nejspíše kniha česká!" zajásal jsem v duši. Dychtivě po ní sáhnu a ji otevru. Sklamání mé bylo dokonalé. Měl jsem v rukou knihu německou.

„Neznám," odpověděl jsem professorovi spatřiv na titulním listě nápis „Jugendblüthen" a přiklopiv naň desku knihu jsem vracel.

„Myslil jsem," kysele jaksi se usmívaje professor Schutt mluvil dále, že Vám knižečkou tou způsobím větší radosť. Vy pak jste si sotva povšimnul titulního listu."

„Myslil jsem," ostýchavě jsem se omlouval, „že mi podávati ráčíte knihu českou."

„Kniha česká by Vás tedy více těšila?“ zasmušiv se poněkud otázal se professor.

„Nekonečně;“ odpověděl jsem odhodlaně.

„Dáváte se, přítelínku, cestou chybnou. Jaký Vám kdy z čítání českých knih vzejíti může prospěch?“

„Rád bych časem svým skládal české verše.“

„Neodrostl jste ještě dětských let. Máte dětinská přání, dětinské touhy. Básniti možná toliko v jazyce, ve kterém se kdo narodil a ve kterém byl vychován.“

„Někteří spolužáci moji jsouce Poláky skládají velmi pěkné verše německé,“ namítal jsem.

„Poněvadž jako Vy jsou chovanci škol německých,“ vyvracel professor. „Že by ostatně ty německé verše kommilitonů Vašich byly až tak pěkny, mně se nezdá. Četl jsem jich minulé léto hodnou trochu, ale kromě některých prací Vašich to byla jedna chudoba, — zboží tesařské, na nejvýše soustružnické, ne sochařské. Ale nebudu Vás přemlouvati, abyste od svých dětinských zámyslův upustil hned. Čas, jakož všecky nemoci hojí, vyhojí z té nemoci Vaší též Vás. — Znáte-li díla Schillerova?“

„Jen po skrovné části, pokud jsou obsažena v naší německé chrestomathii.“

„Schiller Vám hlavu lépe napraví nežli kdokoliv a cokoli. Tu vezměte prozatím tento svazek,“ pravil professor ke mně skoro ohnivě, jako člověk, který připadl náhle na šťastnou myšlénku a za tepla ji ve skutek uvádí. „Nepochybuji, že za několik málo dní si přijdete pro svazek jiný. — Ale teď poslechněte, proč jsem si Vás vlastně pozval, přítelínku. O hrozném požáru, jímž letos v máji zahubeno téměř celé město Hamburk v Němcích, jste asi slyšel. Bída ve kvetoucím druhdy městě tom je hrozna; pomoci, nemá-li na tisíce lidí bídně zahynouti, pomoci vydatné potřebí nezbytně. Jako všude jinde po mocnářství Rakouském učiněna na ubohé Hamburčany peněžitá sbírka i u nás. Žel Bohu, že naši občané polští příspěvky se nepředali. Než i později pomoci bude třeba. I pojal jsem myšlénku zdařilé práce studujících na gymnasiích Haličských tiskem vydati po způsobu těchto „Jugendblüthen,“ jejichž část básnickou zvláště Vám doporučuji k bedlivému čítání. Několik professorů humanitních slíbilo mi své přispění; někteří zaslali již něco příspěvků na mnoze dosti zdařilých. Co z knihy se vytěží, budiž obětováno nešťastným Hamburčanům. Že i Vy mi k účelu tak šlechetnému některými pracemi svými přispějete, nepochybuji. Za několik dní, až přečtete tyto dvě knihy, navštěvtě mě zase. Přinesete-li nějaký příspěveček básnický, vítán mi budete dvojnásob.“

Divné city vzmítaly mým nitrem, když jsem volným krokem

od professora Schutta stoupal domů. Jednak nemálo mě hryzlo, že jsem ve příčině českých knih tak špatně pochodil a nad to smutné vyslechnouti musil proroctví o budoucí slávě své jakožto básníka českého, jednak zase lahodila mi pochvala utržená za skladby mé německé a polehtávala mou marnivosť. Maně jsem zabočil blíže se k domovu, žeť do poledne alespoň ještě byla hodina, na hráz rybníkovou pod lípy a přebíral se tam v těch Jugendblüthách Statí prosou psaných nehrubě jsem si všímal; tím více zajímati mě počala části básnická a z té zase básně výpravné. Líbilo mi se to sboží studentské nad míru. O jak záviděl jsem auktorům těch básní! Byliť, — tak pevně jsem věřil, — nesmrtelni. Jako před léty jsa žákem třetí třídy normální ctižádosť mocně vzbuzená v mých prsou urámcovanými kalligrafickými výtvory předchůdců mých v té škole ni klidu ni pokoje mi nedávala, pokud jsem sám se nedostal za rámeček a tím, ne-li ve chrám, alespoň ve předsíň chrámu nesmrtelnosti, tak nyní zvláště jména balladistů Wencla Sedlaczka a Erazima Drdackého, epigrammisty Eduarda Pfaffenbergera, lyrika Emanuele Strauba palčivou žízeň roznítila v útrobách mých po té prožluklé nesmrtelnosti. A té že mi dosti záhy dopomůže professor Schutt snadnınkým způsobem, pokládal jsem už za jisto. I začetl jsem se do těch Jugendblüth tak horlivě, že jsem přeslech zvonění polední hodnou chvíli po dvanácté hodině se dostavil k obědu. Přísná domluva tatínkova utlumila jen na chvíli básnické roznícení mé a prosaický oběd jel mi výborně. Sotva však tatíček se odebral na spánek odpolední a po domě se rozhostilo posvátné ticho, zalezl jsem si do nejodlehlejšího kouta přítmělé komory, v níž matka chovala své zásoby chleba, mouky, másla, slaniny a uzeniny a věcí podobných, a vpraviv se za chvilku v náladu básnickou maloval jsem o všecko pryč pětistopým nerymovaným jambem satyru o dlouhých bradách. Za hodinu jsem byl s ní hotov. S velikým zalíbením jsem si ji přečetl ještě dva nebo třikráte, tu a tam něco poopravil a milý půlaršík všoupl do kapsy. Odměniv pak pilnosť svou hodným krajícem komisárku, — tenť zajisté mi chutnával daleko více nežli výražkový chléb náš domácí, a nemalým kusem slaniny, jež mi po vykonané práci básnické najednou vnadněji zavoněla nežli nezkušené myšce, bral jsem se po výzvu Timofejka Mandybura ku dvorci pana professora Kautzkého.

Dostoupiv temene Bernhardinské hory vyňal jsem z kapsy zase tu svou satyru na dlouhé brady a vleka se povolný krokem po širé pláni hlasitě jsem si ji říkal. Nezasměje-li se tomu professor Liška, myslil jsem si, toť řeknu, že je vážnější nežli starý Cato Censorius. Právě jsem zase, nevím už po kolikáté, doříkal svou satyru, když tu zaslechnu za sebou rachotiti jakousi káru.

Zastavím se a poznav kobylku pana professora Kautzkého čekám, až by mne dojela.

„Kam to jdeš, kamaráde?“ z daleka na mne volá Timofejek sedící na bryčce.

„K vám do dvorce,“ odpovím.

„Nechoď!“ rychle Timofejek. „Paní professorová se roznemohla. Právě jsem do města zpět zavezl doktora Rattingra a vezu tu něco z latinské kuchyně.“

Pravě to, ana bryčka mě již míjela, povznesl v ruce dosti hrubou lahvici po apatykářsku na zátce obvázanou a dlouhý pruh barevného papíru se signaturou od hrdélka jako vlajka se stožáru válečné lodi zatřepetal se ve vzduchu.

„Co teď?“ pomýšlím, když bryčka ujela. „Domů-li? Toť by za tak překrásného dne bylo pravým hříchem. Lehnouti-li do křoví? Ano, kdybych si byl vzal něco ke čtení. Eh půjdu do lesa.“ A nehledav stezky zabočil jsem v pravo směrem k vysoké doubravě, od níž mě však dělila planina nízkým roštím porostlá na tisíc neb i více kroků.

Když tak se porostlinou proplétám, pojednou ve vzdáli na samém, jak se zdálo, pokraji vysokého lesa spozoruji veliký sloup dýmu vystupující přímo jako svíce ku blankytné obloze. Co to? — Chalupy v těchto místech nikde nebylo, a kdyby na krásně, takový sloup dýmu nemohl by vystupovati ze skrovného krbu chalupy selské. Chvíli po chvíli dýmový sloup se tenčil, ba na několik okamžiků zcela mizel, ale hned zase mohutnějšími kotouči nežli dříve stoupal vzhůru. Zvědavost mi nedala, abych se nepodíval, co se to tam děje. Jako had se vina nízkou porostlinou konečně jsem se doplížil na blízko malé mýtinky, odkud chvílemi hlasitý hovor a bujný smích donikal ucha mého. Některé ty hlasy mi byly jaksi velmi známy; nemohlo býti pochybnosti, že se to tam baví kommilitoni moji. Přiloudiv se na samé okrají mýtinky a jsa od ní oddělen jediným už jen keřem, viděl jsem, ano šest nebo sedm pánů rhetorů rozvaleno leží na trávě pod uschlým stromem, zbaveným dávno své kory, — bylať to nešťastná ona třešeň, již jsem za to, že hořké plody vydávala se Soleckým a Čabańským byl kory zbavil — před nimi veselý praskotal oheň a kde který v ústech majíce dýmku bafali až milo. Co teď? Vstoupiti-li mezi ně? — Nevlídná přivítaná ranní mocně s toho srážela. Odejíti-li? — Bránila tomu mocně vzbuzená zvědavosť. „Počkám,“ pomyslil jsem si, „až nahodí-li se vhodná příležitosť mezi spolužáky vstoupiti jako rovný mezi rovné, nebo se za chvíli, omrzí-li mě čekati za keřem, zas odklidím,“ a nepřipouštěje si na mysl, že nedůstojně a zbaběle si vedu, tichounce za keřem jsem se uložil na měkkou trávu.

„Kdyby tak professor Liška věděl,“ ozýval se v té jeden hlas, „jak nám ta kaceřovaná „cherba“ nicotiana jde k duhu, nemučil by nás chriemi o její škodlivosti a záhubnosti.“

„Ba právě tobě, zdá mi se, k duhu jde nejméně,“ usmíval se nově přibylý vousáč náš. „Bledne ti jaksi nos. Za to však budeš-li zejtra míti všech pět pohromadě, chrie o záhubnosti kuřlavého tabáku ti se vydaří znamenitě. Neboť o čem člověk píše z vlastní zkušenosti, zcela jinaký ráz má do sebe, než-li když píše o věcech, o kterých toliko slýchal.“

„To tedy ty, szanowny hrabio,“ jemu v odvět mluvčí dřevnější, „napíšeš asi nejlepší satyru na vousaté tváře.“

„Kdyby Liška pensum přijal polsky psané nebo francouzsky,“ chlubně prohlašoval vousáč titulovaný hrabětem, „věru že bych si neodepřel toho žertíku, abych nenapsal něco kousavého, hodně kousavého o těch nenáviděných tvářích vousatých. Ale německy psáti nebudu jak živ. Hanba!“

„Neobstojíš s Liškou,“ prohodil kterýsi z kuřáků.

„Však já to nějak zpravím,“ vousáč zase, „jako jsem to zpravil loni v Bochni s pensy řeckými.“

„Řeckými!“ chorem se podivili kuřáci, neboť na gymnasii Břežanském jak živ nikdo nezvěděl o nějakém pensu řeckém.

„To vy se divíte?“ smál se vousáč. „Měli jsme těch pens loni ve druhém semestru alespoň dvacet. Když jsme dostali první, obecné ve škole bylo zděšení. Neuměliť zajisté milí kommilitonové moji z milé té řečtiny skoro nic. Náš professor Łoziński, - však jej asi všichni znáte; byl do nedávna supplentem na gymnasii zdejším, - ten o řečtinu nezavadil leda nějakou hodinku před měsíční zkouškou a ostatkem louskal jen latinu a latinu. Tu najednou se roznemůže a přijde místo něho do školy v bílém hábitě mračivý ksiądz praefekt. Jmenoval se jako nynější náš professor Antonín Liška. Mám na lišky štěstí. Když měl ksiądz praefekt první hodinu řeckou a skoro při všech pánech poetách hroznou nevědomosť v tomto předmětě znamenal, hoši! to jste chudáka měli viděti! Lomil rukama, plakal, div se stropu nechytal. A hned se jal učiti nás grammatice řecké. Kassíroval všecky hodiny dějepisné a mathematické, uzmul samé latině dvě hodinky do téhodne a s pílí neúmornou louskal řečtinu. Nám však, kteří jsme pořád doufali, že za některý časek professor Łoziński zase berly professorské se chopí, řečtinka tuze nevoněla. Učili jsme se jí leda tak z musu. Jen jeden spolužák náš Červény,“ (– píši tak, jako bylo vysloveno –), „syn krajského komissaře, jenž do poezie přišel z gymnasia v Najchauzie,“ (rozuměj z Jindřichova Hradce), „praefektovi trefoval do noty a osvědčoval vědomosti znamenité. To já zname-

naje hned jsem si zosnoval ne špatný plán. Pamatoval jsem se ještě na ledacos řeckého z Wrocławia a snadninko bych se byl do té řečtiny zase vpravil, ale učiti se usilovně na stará kolena mi se nechtělo. Měltʼ jsem důležitější věci na práci. Věda vždy napřed, kdy z čeho volán budu, poněvadž ksiądz praefekt nás bral vždy po abecedě, počínajíc židem Abelesem a přestávajíc na židovi Žmurkovi, vpěchoval jsem si každou desátou lekci do hlavy a s Červeným jsem si ujednal smlouvu, že mi bude pensa pracovati za dobrý groš. A pracoval. Za několik neděl vedle Červeného, jejž si praefekt často pozýval do svého kanceláře, aby mu na čisto opisoval jakési české pargamišky, já jsem největším se stal jeho miláčkem.“

„A což komposice? Neboť když jste pensa měli, komposic řeckých vám praefekt asi neslevoval,“ ozval se zase hlas ze zástupu.

„Komposice?“ opětoval vousatý hrabě. „Bylo jich jen dosť. Ale co? Praefekt, jak podiktoval text, zahrabal se do nějakého špargálu, nejspíše řeckého, a to kdyby snad z *charmat* (děl) vedle něho byli stříleli, ani oka nestrhnul se své knihy a Červény vypracovanou komposici mi podával skoro veřejně. Jak řečeno, vycházel jsem s praefektem Liškou výborně a doufám, že i nyní se svým Liškou nějak vycházeti mi se povede. Jen teď, kamarádi, poraďte koho si na ty práce německé sjednati. Čas o to přemýšleti. Dělí nás od pondělka jen už neděle.“

„Máš, kochany hrabio, z pekla štěstí,“ ozval se nový hlas, jejž jsem okamžitě poznal hlasem soubydlitele svého v domě paní Gołębiowské Lukáše Soleckého. „I zde ti na Lišku narafičilo Švabíka, by za tebe dobýval horkých koláčů z pece.“

„Jak to? vousatý hrabě na to.

„Bydlí se mnou pod jednou střechou onen Švabík, jenž dnes ráno příchodem svým do školy přerušil tvé výklady o našich emigrantech Pařížských. Robi, psia jucha, švarné veršíky německé i nepochybuji, že ti jich na požádanou nasype třeba každý den věrtel.“

„Nežádám jich zadarmo,“ plutokraticky se nadul vousáč. „Jednej s ním jménem mým, Lukáši, až přijdeš domů. Dám za každé kloudné pensum půl *cwancygiera* (desetník), za kloudnou komposici celý *cwancygier* (dvacetník).“

„Co to?“ Po těchto slovech ozval se tlusťoch Dąbczewski a rovnýma nohama vyskočil vzhůru. „Ktoś tu szpieguje (někdo tu špehuje).“ A v té minutě kde kdo mimo vousatého hraběte rychle se zdvihli a již jsem byl polapen, pod páže vzat a jako zajatec vlečen na mýtinu. Nehoda ta mi se tím přitrefila, že jsem odháněje od sebe škaredou mouchu masařku silněji, nežli třeba

bylo, se rozepřáhl a tím způsobem zavadiv o větev pohnul keřem, za nímž jsem ležel.

Stanuv před vousatým hrabětem, jenž se ani s místa nehnul a vonného kouře kotouč za kotoučem z úst vypouštěl, takto po některé chvilce jsem jím byl osloven: „Vidíš milý Švabíku to není pěkné, že se dáváš na špehounství. Když jsem tě dnes ráno poprve spatřil, šeptalo mi cosi v duši, že nejsi dokonalým Švábem a že se z tebe může státi ještě člověk. Tuto naději mou jsi dokonale sklamal. S dobrou-lis se potázal čině takto, sám brzy poznáš. Jdi a udej nás professorovi Liškovi. Vidíš, že tu kde kdo kouříme.“

„Nebyl jsem nikdy udavačem a nikdy jím nebudu,“ hrdě jsem odpověděl a měl se k odchodu.

„Počkej, kochanku,“ velel vousáč. „Nejsme ještě hotovi. Za tu svou hrdou odpověď hoden jsi odměny. Co myslíte, hoši, abychom mu nacpali dymečku?“

„Ano, ano! Ať kouří,“ volali všichni. „Chtěl-li by nás udati, musil by udati též sebe sama. Kdo půjčíte dýmky?“

„Já, já,“ ozval se mektavým hláskem onen študentík, o němž vousáč už před chvilí byl konstatoval, že mu bledne nos, a podav dýmku hraběti vrávoravým kročkem zašel kamsi do roští.

Hrabě chlubně vyňal z kapsy krásně vyšívaný pytlík tabákový, znaleckou rukou jej rozevřel, dýmku nacpal pěchuje droboulince pokrájený tabák jako zlato žlutý bílým prstem, trysku pečlivě utřel cípem šosu kabátu mého, pokynul kterémusi z pánů rhetorův, aby z plápolajícího před námi ohně, chvíli ob chvíli živeného klestím a roštím, vyňal doutnající na jednom konci snítku, a podávaje mi ji s dýmkou přál mi „za zdrowie.“

Dychtivou rukou jsem po obojím sáhl. Neboť ačkoli nebožtík tatíček můj sám od rána do večera kouřil a lehaje na postel dýmku svou opatrně vždy vpouštěl do holeně bot u samého lože postavených, aby probudě se v noci hned si mohl zapáliti, já přece dýmky, ač mě dosti často mls tahal za jazyk, nejen okusiti jsem nesměl, ale ni se jí dotknouti. Konečně tak z nenadání přišla chvíle, že jsem si mohl setříti laskominy. Chutě jsem si zapálil a nežli by pět napočítal už jsem vypouštěl z úst velikánské klouby voňavého modrého kouře. Ale pojednou mi vousáč dýmku od úst odtrhl a směje se pravil: „Viděti, že kouříš po nejprve. Počkej ještě. Jest mi s tebou o něco pojednati. Za půl hodiny kdo ví, byla-li by s tebou řeč. Jsi prý, Švabíku, poetou, ba máš prý na švábské verše fabriku. Já veršíků německých robiti neumím, nebo lépe řečeno, robiti nechci. Což? nepřevzal-li bys ode mne arendu na to zboží? Co platím, víš.

Vždyť jsi naslouchal před chvilkou. No co? Budeš-li dodávati německá pensa?"

„Budu."

„A kdy dodáš pensum na pondělek?"

„Třeba hned," odpověděl jsem a sáhnuv do kapsy vyňal jsem svou satyru na dlouhé brady. Vousáč po ní sáhl jako po nějakém pokladě a jal se tiše čísti. Chvilkami se hlasitě zachechtal.

„A niegodziwa psia wiara szwabska," dočet upřímně se směje zvolal. „Poslechněte, jak mě Švabík maluje." I jal se hlasitě čísti s onou neskonale komickou výslovností polskou, kde všecka *l* se pronášejí měkce, každé *n* před *i* jako *ň* a každé zvučné *h* zní jako *ch*. „To se ti povedlo, Švabíku," smál se pan hrabě složiv půlarch a klada jej do kapsy. „Tu tvůj honorář!" A vyňav z hedvábného sáčku ne hubeného lesklé dva pětníky vložil mi je do ruky. „No teď si zapal a kuř do vůle."

„A ty opravdu hodláš ty veršíky odevzdati za pensum?" podivil se jeden z kuřáků.

„Proč ne?" odtušil hrabě. „Jest přece rozumnější, aby člověk sám sobě se posmíval, nežli aby v posměchy vydáván byl lecjakým Švabíkem."

„Ale to abys si ještě dnes u Švabíka objednal elegii na na nebožku svou bradu," smál se mluvčí předešlý.

„Kdo se před časem prohlašují za nebožtíky," hrabě na to, „nejdéle bývají živi."

V tom, co kuřáci veselým hovorem se bavili, na mýtinku vstoupili noví dva páni rhetorové s mladou ženštinou selskou neobyčejně sličnou nesoucí ve velikánském koši, z něhož ještě voda kapala, hromadu brambor čistě vypraných.

„Ah vás posýlati na *rekwizycje*," obořil se na příchozí ještě leže pan hrabě. „To by za tu dobu, co jste pryč, brambory tu mohly býti z Paříže. Ale vím já," hbitě vstav přiblížil se ku mladé ženštině a pohladil jí pod bradou, „žertovali jste tuhle s jak se jmenuješ? Viď, že Marysia?"

„Zośka," zašeptala mladá ženština vysýpajíc brambory z koše a jednou rukou jako by se snažila vzdáliti ruku pana hraběte od podbradku svého.

„Viď, že tě šidili ti páni študenti, Zosiuniu?" urputně hádal hrabě, a když ženština vysypavši brambory, pěkné plavé vlasy, ale toliko po ramena sahající si shrnovala za uši, přitlumeným hlasem se jí tázal: „A tyś już kobieta, Zosiuniu?"

Ženština uzarděla se jako pivoňka a neodpovídajíc slovem, lehounce jen zavrtěla hlavou.

„Ah, tedy padlá, padlá," vždy hlasem přitlumeným vousáč k ní. „No neplač, neplač! I pramáti naše Eva padla a stala se

přece svatou. Ale vím, že tě šidili ti študenti. No pojď; doprovodím tě sám. -- Upravte zatím večeři,“ obrátil se k nám a za minutu zmizel se Zoškou v hustém křoví. Kdy se vrátil na bramborovou večeři, pověděti neumím. Obcházelyť mě zajisté po neomálené kuřbě šeredné mrákoty. Jak mě Solecki doprovodil domů, rovněž nevím.

VIII.

. . . Huncine solem
tam nigrum surrexe mihi! . . .
Horatius.

Když jsem se probudil v neděli ráno z hlubokého spánku, cítil jsem, že mám hlavu těžku jak olovo a nejraději bych se byl obrátil ke zdi a dudal spavou písničku svou od repetice. Ale právě, když jsem se k takovému dílu měl, tatínek přistoupiv k posteli mé:

„To by se to ještě nějakou hodinku hajalo,“ posměšně pravil ke mně. „No, to byly hody! Co? Po hodech hlavička bolívá. Jinak na světě není. Ale teď Janušek hezky vstával. Bude brzy čas do Božího kostelíčka. Komu se lulenky zachtívá, chovej se jako muž. Až přijdeš z kostela, zakouříme si spolu, — ač budeš-li míti lulku (dýmku) svou a svůj tabák. Kdo si na tabák nevydělá, nekuř.“

„Člověče, já tebe nepochopuji,“ přerušila další kázaníčko matka. „Jindy pro leda pletku se na toho hocha osopuješ a vyčiníš mu, jako by byl vesnici vypálil, a za tenhle kousek jeho za nějž by věru zasloužil spasitelný výprask, aby mu po druhé chuť zašla na kouření, ty leda trochu se mu posmíváš a dokonce na tu neřesť si jej ještě navnazuješ.“

„Tomu ty, milá matko, nerozumíš,“ tatíček, jenž asi velmi libý měl sen, že byl humoru tak výborného. „Když jsem já si ponejprve zakouřil, — bylo to asi dvě nebo tři neděle před tím, nežli jsem dostal za vyučenou, — oba tovaryšové nebožtíka Kropila mě zbili do němoty. A já přes to hned druhý den jsem si zabafal, jen že jsem se s fajfku svou chytřeji ukryl nežli předešle. Kdo jednou okusil ovoce zapověděného, tomu raději dovoliti, by se ho nabažil. Jen pak míry šetřiti třeba, by ze zla prvního nevypučelo desateré.“

Nevěřil jsem svému sluchu. Místo krupobití a bouře slovy tatínkovými na mne spadl lahodný deštíček májový.

Čím blíže jsem se Soleckým stoupal ke gymnasii, tím mi více jasnělo ve hlavě a tím hlasitěji jsem se smál humoristickému vypravování Lukášovu o včerejším zpátečním tažení mém a jeho

s hory Bernhardinské. Před branou gymnasiální zastali jsme Prądzińského a dva jiné spolužáky, oba ze včerejší společnosti kuřácké.

„I Švabík zdráv?“ přívětivě Prądziński mě oslovil. „Nemáme tedy marodéra žádného. To dobrá. No, jděte nahoru. Co ty, Lukáši? Chceš-li bubnovati či troubiti?“ orakulosně se otázal Soleckého.

„Mně to jedno,“ zněla odpověď.

„Budeš tedy troubiti, a ty, Švabíku, budeš bubnovati.“

„Jak to?“ všecek udiven jsem se tázal.

„Však uvidíš,“ vousáč mě odbýval. „Jen už jděte.“

Ve škole naší bylo ticho jako v hrobě. Asi dvacet rhetorů sedělo po různu v lavicích ani nešpetajíce a jen ústa majíce jaksi ukřivena na tajemný úsměv. Na podii před tabulí stál censor Ižak přísným okem pohlížeje na zamlklou společnosť. Po malé chvilce se přišoulalo ještě několik spolužákův a nic jinak nežli my ostatní ani slova nepromlouvajíce sedli do lavic. Ticho to Trappistů hodné, ačkoliv ani pět minut od příchodu mého netrvalo, přec už mě začalo poněkud nuditi, a již jsem vstával v lavici chtěje souseda se tázati po příčině strojeného chování toho, když tu najednou se rozlítnou dvéře do kořán a vážným krokem provázen jsa dvěma pobočníky do síně vstoupí tvář na přísno stroje a obočí maje z obou stran hrozivě k nosu svraštěno vousáč Prądziński. Všichni, kteří jsme seděli v lavicích, uctivě jsme vstali, nic jinak nežli jako by přicházel sám professor, a pokorným skláněním hlav jsme jej pozdravovali. Prądziński tolikéž vážně pokyvuje hlavou na poděkovanou přímo zamířil ke kathedře a velitelsky zvednuv ruku censorovi vyjeveně stojícímu na podii zvučným hlasem velel: „Marce Porci Cato ad locum (na místo)!“

A co převážný jindy Mikuláš Ižak? — Na div divoucí nás všech nic jinak nežli jako by sám professor Liška byl velel, pln směšného strachu opustil povýšené místo své s uzardělou tváří a sklopenou hlavou a rychle drobnými kročky se ubíral do své lavice. V témž okamžiku Prądziński theatrálně pozvednuv levici stoupal na kathedru, ano jedni ze včerejší společnosti kuřácké přiloživše obě ruce v pěsti sevřené k ústům, co jen dech stačoval intrádu troubili, druzí pak ze všech sil bubnovati se jali na lavice.

Když bylo po intrádě, Prądziński vážně řečí se obrátil k Ižakovi: „Marce Porci Cato, předstup před soudnou stolici mou!“ —

Cato nepohnuv se, zůstal na svém místě tiskna obě dlaně na zarudlé čelo své.

„Marce Porci Cato,“ povýšeným hlasem Prądziński zase,

„vyzývám tě po druhé a po třetí, předstup před soudnou stolici mou!“ –

Hlasitě vzlykaje Ižak prudce vyrazil z lavice a chvatně se bral ke dveřím. Ale v té k pokynu vousáčovu jej už popadlo několikero silných rukou pod páže a jako delinquent ubohý censor přiveden jest před Prądzińského.

„Kam jsi měl namířeno?“ přísně se ho tento otázal.

„Do praefektury,“ spurná zněla odpověď.

„A co tam?“

„Povědět, co se tu děje.“

„Tak? A ty bys se nestyděl censorem jsa nad cháskou tak zlotřilou přijíti tam s takovou troškou ne-li s prázdnou? Poshov okamžik. Mám pro tebe plný koš novinek, jimiž se pánům nemálo zavděčíš. Mluví k tobě člověk, který bez několika dýmek tabáku denně se neobejde. Vykouřil jsem jich včera nevím kolik a dnes ráno popíjeje si na snídaní své herbaty (čaje) tolikéž jednu. Ta, milý censore, chutnala jako med a máslo. Nemáš, brachu, na světě nic lepšího nežli na čtitrobu dymečku tureckého tabáku. – Co se ti najednou zasvítily oči jako kocourovi, když spatří myš? – Oč, že kouříváš také? – Vidíte, hoši, kouří. A co, kochanku kouříš? Že to vím! Kouříš rotten drajkéňig. Zahoď však to mizerné zboží! Nic nie warto (Nestojí za nic). Přijď dnes odpoledne, budou-li, jakož se podobá, časy, na Bernhardinskou horu; tuhle Lukáš nebo kterýkoli ze družiny, která tam včera se mnou kouřila, tě tam zavede, a pokouříš si tureckého. To máš co jiného. No což, přijdeš-li dnes na Bernhardinskou horu?“

„Přijdu,“ po některé chvilce roztazu odpověděl přísný censor.

Prądziński opět pozvedl ruku a znova námi spuštěna hlučná intráda,

„Nuže,“ po té zase slova se ujal vousáč, „nyní jdi a udej na patřičném místě, co víš. Přijdeš s kořistí bohatou. Kuřáků nenapravitelných udati můžeš alespoň půl tuctu a ti všichni nad to jinak nemluví nežli *ista vernacula;* dále revolucionářský tribunál, před nějž postaven autorisovaný zřízenec školské kázně, hlučné intrády na oslavu řádu nově mnou ve škole této zavedeného: to na první den školního roku kořisť dosti hojná. Nuž odejdi v pokoji!“

Ižak neodpovídaje slova šel: ale ne do praefektury, nýbrž na své místo v lavici.

„No což? Zarostla-li ti travou cesta do praefektury?“ udiveným se tváře tázal se Prądziński.

„Nepůjdu tam,“ ostýchavě sic ale dosti hlasitě odpověděl Ižak.

„Snad se nestydíš?“

„Ba věru, že stydím.“

„Brachu, udavač musí býti nestydatým.“

„Nebudu udavačem už nikdy,“ klopě oči a hoře studem ve tvářích prohlásil složený censor.

Po třetí Prądziński povznesl ruku a po třetí zavzněla hlučná intrada.

„Zlomeno tedy šťastně jho, pod nímž jste tak dlouho sténali,“ po intrádě zase řečniti se jal Prądziński. „Jste svobodni. O to však nyní nám všem pečovati dlužno, aby časy klukovské poroby se nevrátily. A kterak cíle toho dojdeme? — Ne cestou bezpečnější, nežli když přestaneme kluky býti a kamarád vedle kamaráda k sobě stojíce tak si povedeme, jako se sluší na muže, kteří jednu velikou tužbu v srdcích chovají a před očima jeden mají vznešený cíl. Jakou to tužbu míním, jaký na mysli mi tane cíl, o tom jindy. Že však při každé věci veliké, k jejíž uskutečnění potřebí jest mnohých hlav a mnohých rukou, potřebí jest jednoty a opatrného vedení, táži se vás, ochotni-li jste za vůdce svého, jenž ovšem se dožaduje ve všem všudy poslušenství vašeho, uznati mne.“

Kde kdo vyjma snad Ižaka a mne, kteříž jsme se nijak do nové situace vpraviti nemohli, velikým hlasem „uznáváme“ volali a samozvaného vůdce novou oslaviti se jímali intrádou.. Prądziński však, — (neznalť způsobův a neměl vtipu moderních osvědčených vůdců českých za ovacičku třeba na věž Babylonskou lézti hotových, byť za minutu s ní zase měli shrknouti) — mocně na nás „Ticho!“ zahřměl a intrádu zamezil. A čině tak s dobrou tuším se potázal. Neboť v té chvíli tiše ale rychle se otevřely dvéře a síní se ozval hlas „przychodzi.“ Byla to, jak jsem později zvěděl, stráž Prądzińským opatrně postavena přede dveřmi, aby k akci jím chystané se náhle nedostavil svědek nepovolaný.

Okamžitě jako v Shakespearovském dramatě scéna se změnila. Prądziński nepozbývaje ni na okamžik klidné mysli a necouvaje s povýšeného místa svého na podii ni na krok pojednou obě ruce před sebe vztáhl a zvučným hlasem patheticky spustil:

Er stand auf seines Daches Zinnen
Und schaute mit vergnügten Sinnen
Auf das beherrschte Samos hin.
Dies Alles ist mir unterthänig,
Begann er zu Aegyptens König,
Gestehe, dass ich glücklich bin.

Sloku za slokou deklamátor náš se vřelostí vždy rostoucí pronášel chvíli ob chvíli pěknýma hnědýma očima svýma blýskaje ke dveřím a my ostatní páni rhetorové jsme tu seděli sotva dýcha-

jíce. I já zapomínaje zcela na komickou výslovnosť vousáčovu tichounce jsem naň oči upíral a s pravou rozkoší naslouchal melodické verše čarokrásného obsahu. Právě když Prądziński dospěl k tajůplným děsným slovům:

„Denn nimmer sah ich glücklich enden,
Auf den mit immer vollen Händen
Die Götter ihre Gaben streu'n,"

při nichž, jako by se sám osudného obsahu lekal, tvář úplně od obecenstva svého odvrátil, před chvilí už signalisovaný professor Liška tichými kroky byl vstoupil do síně a pln udivení stanul před kathedrou. Teď teprve jsme kde kdo povstávali v lavicích a Prądziński prosloviv dvě nebo tři slova následující sloky náhle přerval pásmo své deklamace. Neopouštěje místa svého klidně a švarně se uklonil a pak teprve se měl k odchodu. Professor Liška však kývaje mu rukou, aby na místě zůstal, radostným hlasem volal:

„Das ist der Ring des Polycrates von Schiller. Poslední sloku jste výborně přednesl. I lituji, že mi nebylo přáno báseň poslechnouti od začátku, jakož i že jsem Vás příchodem svým vyrušil. Hle," obrátil se řečí k nám, „totě důstojný a na pravého studujícího připadající způsob vyplňovati chvilky prázdné; tak pravý chovanec múz uctívá posvátnosť síně školní."

Za těchto slov Prądziński sestoupil s podia. Stanuv pak před professorem Liškou a opět elegantně se pokloniv mluviti se jal asi takto:

„Račte, pane professore, přijati upřímné mé díky za shovívavosť, s jakouž jste posoudil deklamatorský můj pokus. Jest mi pochvala Vašnostina i tím převzácna, že se nenaplnilo proroctví kommilitona mého Ižaka, jenž mi vstoupení na podium a nedovolenou deklamaci počítá za přestoupení řádu disciplinárního, a že za pravdu dávati ráčíte mně, který jsem tvrdil, že Vašnosť tou měrou, jakou známa jest karatelem a trestatelem pustého hluku a klukovských rejdů, přítelem a ochrancem shledána bude snah ušlechtilých a jinošské zvedenosti."

„V tom věru jste se nemýlil, můj milý *Pronczyncki,"* professor Liška, jehož sanguinické letoře kadidlo osloveným tak hojně sypané patrně lahodilo, velmi sebevědomě prohlásil. „Poznal jste mě za den lépe nežli Ižak za celý rok. Nemám pochybnosti, že na místo jím posud ve třídě této zaujímané se vyšinete Vy. Bezpečnější bude, žeť, jakož nyní jasně poznávám, i věkem i vzdělaností a usedlostí daleko vynikáte nade všecky spolužáky své, dozor na ně v rukou Vašich nežli v rukou kteréhokoliv jiného z nich. Vám tedy, věz to veškera třída, odevzdávám úřad censor-

ský, - ale doufám, že ta vousiska, jež zohyzďují mladistvou Vaši tvář, vydáte tomu, komu již dávno patřila, — holiči.“

„Račte odpustiti,“ ukláněje se vousatý hrabě pokorně odvětil, „že úřadu tak laskavě na mne vzkládaného nemohu přijati. Ne že bych nebyl hotov přinesti v oběť vousy své, jak mile by mi to lékaři dovolili, nýbrž proto, že bych úřad zastával, v němž bych si práci sjednávati musil sám.“

„Jak to?“ všecek udiven otázal se professor.

„Běží-li jen o to,“ vousáč v odvět, „aby všichni spolužáci moji jak ve škole tak i mimo školu ve všem všudy zachovávali vzornou kázeň, nejsa censorem, jemuž právě proto, že censorem jest, ledaco se činí na vzdory, pořiditi věc bych si troufal u nich hravě; censorem jsa hned předem bych u nich se dával v nenávisť a připravil se o všechnu u nich autoritu, a nepořádkův a klukovských kousků, na jejichž zamezení bych byl ustanoven, mimoděk bych jen přimnožoval.“

Professor Liška byl pln rozpakův a nachýliv hlavu nepokojně stříbrným knoflíkem své rákosky pohrával okolo úst a nosu. Na štěstí však na korridoři se ozval signální zvonec pozývající nás na první exhortu nového školního roku.

„A troufáte-li si,“ rychle se professor otázal Prądzińského, „zaručiti se za řád a kázeň této školy, nebude-li censora nad ní vůbec?“

„Zaručuji,“ odhodlaně vousáč na to.

„Dobrá! Uvidíme,“ rozhodl se professor Liška. „Ale verbum nobile debet esse stabile,“ *) dodal s resignací jakousi.

„Erit profecto!“ **) hlasitě zvolal Prądziński a ústa jeho, když professor od něho se obrátil k odchodu rozevřela se na vítězoslavný úsměch.

Já a se mnou asi leckterý z mých spolužáků po všechen čas, co scéna ta se odehrávala, jsem byl jako v Jiříkově vidění. Vzletné kázaní našeho výborného katechety poslouchal jsem jen jedním uchem. Za to ustavičně mi vrtalo mozkem, jak to tak šikovně navléci dovedl Prądziński, aby nenáviděný Ižak složen byl z censorského úřadu. Že revoluce dnes tak šťastně provedená umlouvána byla včera, když jsem já odstonávaje prvý svůj pokus kuřácký trval v jakémsi bezvědomí, totě bylo zjevno. Než odkud vousáč, jenž se včera, když řeč byla o německých pensech, takovým protivníkem, ba nenávistníkem a pohrdačem němčiny prohlásil, tu vzletnou báseň Schillerovu vzal, o níž nemohlo napřed jisto býti, že mu se tak výborně hodí do krámku?

*) Slovo šlechtické povinno býti stálým. — **) Budeť věru.

Přemýšlel jsem o věci sem a tam, ale ničeho jsem se nemohl domysliti.

„Ej, snad odpoledne na Bernhardinské hoře něco zvím," trošioval jsem sám sebe, když jsme se ze třídy, v níž konány exhorty, ubírali ke kostelu.

Sotva bylo po mši študentské, kvapně jsem se bral k budově gymnasiální zpět, abych v některém ze sta a několika židovských krámků, jimiž přízemí vroubeno bylo, si pořídil dymečku. Krámky sice již byly zavřeny, ale ještě ne pozamykány. Vklouzl jsem do jednoho a židáček číhající na výdělek rychle za mnou zase přivřel dvéře. V krámku, jemuž jako všem ostatním světla se dostávalo jen dveřmi, když byly do kořán otevřeny, tma byla jako v ranci. Koupil jsem tedy, co mi se právě do ruky dostalo, a šel po svých, abych v postranní trafice nějaké si sjednal za dva krejcary stříbra paklík Prądzińskim zkaceřovaného „rotten Drajkéňig." V trafice hlavní na náměstí přes to, že Ižak složen byl s censorství, byl bych si tabáku kuřlavého kupovati netroufal za celý svět.

Jsa takto náležitě opatřen utensiliemi kuřáckými klusal jsem domů s dobrým úmyslem, že nežli tatínek se vrátí z kostela, (chodívaltě zajisté neděli jak neděli nejprve na mši študentskou, pak na vojanskou), — si ještě upletu nějaké to pensum na pondělí, abych zcela bez starosti se mohl odpoledne oddati slastem očekávajícím mě v umluvené společnosti kuřácké. Solecki zajisté mě byl ubezpečil na ranní cestě do gymnasia, že jen kdo kouří poprve z kuřby doznává trampot včera zakoušených mnou; kouře však napotom že nevyslovitelné pociťuje libosti. S nemalým mi však bylo podivením, když jsem domů přišed tatínka spatřil, an sedě s Armenínem Romaškanem za stolem do polou bílým ubrusem pokrytým, s hostem horlivě rozpráví a popíjí vína. Na druhé, neprostřené polovici stolu vysázeno bylo množství tolarů. Bylo patrno, že pijí litkup.

„Těch deset běloušků byste vždy ještě mohl přidati, pane Romaškane," domlouval otec malému, hubenému Armenínovi. „Koně jsou mladi, svižni jako srnky a z dobrého plemene, — užijete jich."

„Nedám ani o haléř víc," usmívaje se prohlásil Armenín. „Sto třicet tolarů za dva koně a starou rachotinu, jež darmo kaziti bude obrok, to je křesťansky zaplaceno."

„Těch deset tolárků vyděláte na jediném volku," poznamenal otec. Romaškan zajisté zbohatl provozuje obchod s voly, jež na Pokutí a v Bessarabii kupoval a pak do Holomouce a do Vídně honil na trhy.

„A kdybych na krásně vydělal, jako že nevydělám," repli-

koval Armenín, „nestojí to za otloukání žeber. Jeť do Holomouce hezký kus cesty a já jsem člověk starý. Tak tedy jen je shrňte a připijme si.“

Tatíček vstal, dlaň udeřila v dlaň, v rukou obou mužův se zaleskla sklenice naplněná vínem, popřáli si na vzájem „za zdraví“ a sklenice do dna vyprázdnili jedním douškem. Po té tatínek vstal a nachýliv se nad lesklé tolárky, jež tu v řadách po desíti byly vysázeny, chvilku se na bělouše zadíval. Pak ťuknuv do každého tolaru, byť rychle, přec i dosť opatrně ohledával, nemá-li kazu zbavujícího peníz plné jeho ceny. I nebylo té opatrnosti na zbyt. Když zajisté přepočítával řadu třetí nebo čtvrtou, najednou uhodil na peníz o hodné poznání menší nežli ostatní, ale bělounký jako sníh a lesklý, jako by před chvilkou byl vyšel z mincovny.

„Tohle není tolar ani náš ani saský,“ ozval se tatíček. „To je ruský rubl. Na tom bych čtyřicet krejcarů tratil.“

Armenín rychle z kapsy vytáhl pouzdérko, z pouzdérka brejle zasazené v želvinu, utřel skla cípem kapesního šátku, vstavil okuláry na nos a prohlížel vybrakovaný peníz tak bedlivě, jako by ruského ruble jak živ byl neviděl.

„Jak se jen, slota, dostal mezi tolary?“ mrzutě povzdechl. Ale v té už z řady nejbližší zase vybrakován rubl, z následující dva, po chvilce z některé jiné zase jeden nebo dva a v řadě poslední, v níž sice samy tolary byly, do desíti jednoho se nedostávalo.

„Tak, pane Romaškane, přepočítav peníze tatínek oslovil kupce svých koní, „za těch sedm rublů mi dejte sedm tolárkův a tolárek ještě přidáte.“

Na starého Armenína byla směšně-žalostná podívaná. Poškubávalo mu křečovitě nozdrami a dolení pysk mu se třásl, jako by měl zimnici. Ustavičně hučel a naříkal, jak by ho někdo byl ošidil. Nemívá prý v obyčeji, když dostává stříbra na pytlíky, peníze kus za kusem přepočítávati a starcem jsa je prý už nedozíravým. A tak prý člověk dochází škody nevěda kým a čím. Po chvíli sáhl do kapsy, v níž zařinčelo několik stříbrňáků, ale zadívav se chvilku do okna zase ruku z kapsy vytáhl, rychle sáhl po velké kožené tobolce do poprsní kapsy ošumělého kabátu svého a drže bachratou tobolku v obou rukou: „Víte co, pane obršmíde,“ pravil k tatínkovi, „nechme to už tak. Dám Vám za dvě stě stříbra bankovky. Na těch máte agia zrovna tolik, co byste na rublích tratil, a budeme si kvit.“

Bankovky rakouské za tehdejších časů vskutku měly agio, když jich bylo komu větší množství potřebí; ale tatíček, žeť nikdy

nedělal obchodů, tak málo věděl co jest agio, jako já nebo kdokoli jiný z naší rodiny.

„Ne, ne, pane Romaškane,“ pravil už trochu mrzutě. „Sto třicet tolarů bylo smluveno, sto třicet mi jich dáte a tuhle ty ruble si zase vezměte.“

„Jste sám proti sobě,“ zlostí se chvěje odvětil Armenín a sáhnuv do kapsy u kalhot vyňal kožený vak a osm tolarů vysázel na stůl. Rozloučiv se s bělouši svými sáhl po sklenici, již jsem, jakmile byla vypita, za tepla po okraj byl naplnil vínem, vypil ji jedním douškem, popadl ošumělou čepici svou a hůl a nepozdraviv odkvapil ze dveří ven.

„Vida, vida Armenisko,“ shrabuje tolary do staré vojanské čepice pravil otec dívaje se za ošumělcem. „Ono se to ještě durdí, když mu se člověk nedá ošiditi. Ale teď, Januši, běž pro Hrynka, aby sem ihned přišel.“

Za několik minut Hrynko se dostavil. Byl mysli veselé; oči ve tvářích čistě vyholených mu jen hrály a blaženě jaksi se usmíval.

„Tuhle, Hrynko, máš svou mzdu,“ pravil otec k němu ukazuje na deset lesklých tolarů, které s ostatními byly nezmizely se stolu.

„Pane Bože můj! to je peněz!“ zvolal Hrynko a dlaní si zaslonil oči, jako by se měl dívati do slunce.

„Však jich budeš potřebovati,“ otec v odvět. „Vždyť prý jsi ženichem.“

„Po novém roce, dá Pánbůh, Zośka bude mou ženou,“ blaženě se usmívaje pološeptem Hrynko.

„A nač ti čekati do nového roku?“ tázal se otec, jenž rád kde koho ženil a vdával. „Jen odkládaný sýr je dobrý.“

„Eh!“ zasmušil se trochu Hrynko. „Stalo nám se neštěstí. Hospodář nám přijde až kdysi o vánocích.“

„Odkud?“

„Vypůjčili si ho zase páni,“ vždy rozpačitěji Hrynko, „na několik měsíců do Lvova. A já vždycky jsem mu říkával, nechte toho, pantáto; nevydaří vám se to na nic dobrého. Nač krásti, když Pánbůh zdraví dá, krov nad hlavou a kus země údělem. Ale ne. Tu ho přede dvěma léty čísi kráva píchala do očí; ukradl ji, dal se polapiti židem, odseděl to. Ale sotva že se doma ohřál, zase pár koní, — však to ani nebyli koně, byly to dvě bídné škapy (herky), člověk by do toho nekopl, — zabloudilo z něčí maštale do jeho stáje. Lapli jej zas a teď tam kvoká za mřežemi a nedokvoká nežli až někdy o vánocích.“

„Ah, to tedy starý Kowarczuk je tvým nastávajícím pantátou, co nám před léty ukradl Bačku? Čistý hoch!“

„A Kowarczuk,“ zasmušile přisvědčil Hrynko. „Ale věřte mně, pane, on není člověk zlý. Jen kdyby těch krádeží nechával.“

„Ano, nechá jako pes štěkotu,“ pohodil tatíček hlavou. „Ale poslyš, Hrynko,“ mluvil dále otec jaksi potutelně se usmívaje, „vždyť ta Zośka, - vídám ji často choditi mimo nás, — pěkná holka...“

„Cudna dziewuszka,“ nadšeně přizvukoval Hrynko.

„Ano, cudná holka,“ tatíček, jenž nemoha znáti differenciální slovník česko-polský professora Vočadla vydaný o půl století později slovu „cudna“ význam přikládal český a nijak nepomýšlel na význam polsko-ruský „čarokrásná“ nebo „na div krásná,“ divně jaksi potřásal hlavou, „ale kam pak už poděla „kosu,“ kterouž každá cudná děvuška se honosí?“

Vidí mi se na tomto místě poznamenati, že tehdá mezi haličským lidem ruským obyčejem bylo, že nevdané ale zachovalé ženštiny vlasy nosily pěkně v „kosu“ neboli cop spleteny, vdaným však nebo padlým vlasy že po ramena postřihovány.

„Stalo nám se neštěstí,“ stydlivě odpověděl Hrynko.

„Zas už neštěstí,“ smál se tatínek. „Vyť, lidé, jste samo neštěstí. A tobě-li, Hrynko, se přihodilo neštěstí se Zośkou či jen Zośce a někomu třetímu?“

„Ba mně,“ spolou stydlivě, spolou hrdě odvětil Hrynko.

„No, když to tak dobře víš, milý Hrynko,“ vážně otec, „toť jen hleď, aby Zośka se stala co nejspíše tvou ženou. Ale měj se na pozoru, aby nikdo cizí neoral na tvém poli.“

Silnému tropu tomuto já jsem tehdáž nerozuměl, ale živě mi se právě líčená scéna vynořila na mysli, když jsem po létech čta poprve Sofokleovu Antigonu na týž silný tropus uhodil v rozmluvě mezi Kreontem králem a synem jeho Haimonem.

„No, dej ti Pánbůh štěstí,“ po některé chvilce, když Hrynko nad silným tropem tatínkovým se zamyslil a něme hleděl k zemi, otec zase slova se ujal. „Tuhle vezmi, co jest tvého. Poctivě si's to zasloužil.“

Hrynko přistoupil ke stolu, díval se na svých deset lesklých tolarův upřeným zrakem, ale netknul se jich ani prstem.

„Mám k pantátovi prosbu,“ po chvilce nesměle se ozval. Pantátou titulovati tatínka Hrynko se naučil v Čechách a tou měrou mu se titul ten zalíbil, že ho užíval napořád.

„Jakou to prosbu?“ zvědavě otec.

„Má Zośka,“ tklivě se jal vykládati Hrynko, „nemá ještě korálův. I prosím Vás, pantáto, kupte jí za tenhle tolar korálů, — mne by žid ošidil, — a tenhle ten krásný bílý s matkou Boží zavěsiti dejte na korále. A za tenhle tolar vyměním si nové

dva cwancygiery, čtyři půlcwancygiery, osm nových pětníčků," — (při tom ustavičně přelamoval prsty, je-li zprávný počet), — „a to všecko zavěsiti dáme na korále. I bude má Zośka jako *hrabinia Potocka.* A těch sedm tolarů, co zbývá, si nechám u pantáty, až přijdeme se Zośkou pro blahoslavenství."

„Tys hodný člověk, Hrynko," nelíčeně otec přichvaloval. „Až budou korále hotovy, vzkážu ti. Buď zdráv!"

Táhlo již silně na hodinu jedenáctou a já jsem se chtěl vykliditi na maminčinu špižírnu, abych do poledne upletl na pondělí nějaké to pensum. Otec však uklidiv Hrynkovy tolary, „Dnes už se do Božího kostelíčka nedostanu," jako sám k sobě pravil. „Přišel bych všude pana pátera svlékat. Vezmi, Januši, kytaru a přezpíváme *Hier liegt vor Deiner Majestaet.*"

Mrzutě sic a liknavě, – byltě jsem zajisté pln myšlének světských, – učinil jsem po rozkazu otcovu neodmlouvaje ni slovem. Nepřezpívali jsme však ani dvě sloky, když tu kdosi rázně zaťuká na dvéře a nečekaje, až by pozván byl dále, vstoupí do světnice. Byl to forejšic pátera Somogyiho se vzkazem, abych neprodleně s ním šel k vojanskému velebníčkovi.

„Tisztelend ur (velebný pán) velice jest rozhněván," dodal, „že pan študent mu dnes nepřišel přisluhovat ke mši."

Měl jsem deset chutí vzkázati tisztelendurovi, že nemám kdy a že mi nemá co poroučeti, ale tatínek forejšice odbýval, aby jen šel napřed, já že se dostavím jemu v patách.

Vyslechnuv ráznou domluvu otcovu, – (jinak tatínek ani neuměl domlouvati nežli rázně), – že jsem neobcoval po starém obyčeji jako ministrant mši vojanské, louďavým krokem bral jsem se na Adamóvku, kde páter Somogyi bydlel v nadpřízemním domku velmi úhledném, se tří stran pěknou zahradou vroubeném. Byl se do něho z domu vedlejšího přestěhoval teprv o prázdninách. Prošed malou tmavou předsíní zaťukám na dvéře a zaslechnu lahodný, mně však zcela cizí hlas: Entrez!

V pokojíku, jenž nadmíru skvostným, jak mi se zdálo, nábytkem skoro přeplněn byl, na nemalý div svůj spatřil jsem dámu v elegantním ranním obleku. Seděla ve pěkněm fauteuilli u okna. a měla v rukou jakési vyšívání. Dáma někdy asi velmi pěkná, nyní však hubená jako louč, tmavé pleti, černých však přívětivě svíticích očí, od nichž rovný, však silně vyčnívající nos se skláněl k tenounkým rtíkům do tmava červeným jako francouzská růže s černým chmýřím na hořejší části, když jsem vstoupil, pomalu se zdvihla ze svého fauteuille, na jehož sedátku se vzhůru vydouval velký věnec haemorrhoidální, a jednou nohou na pěkné stanula podnožce, druhou na podlaze pokryté skoro zcela těžkým kobercem.

„Que cherches-tu, mon garçon?“ přívětivě se mne otázala, když jsem chvilku tu stál, nevěda, co bych řekl a jak bych se zachoval.

Ačkoli jsem slova neznal francouzského, přece smyslu otázky jsem se dovtípil a samospasitelnou němčinou dámě oznámil, že jsem obeslán od plukovního pana pátera.

„Nem értem németul (nerozumím německy),“ zasmušila se dáma a zase do fauteuille usedla na svůj haemorrhoidální věnec. Opakoval jsem tedy, co jsem dříve německy řekl, po maďarsku. Zasmušilý obličej odkvétající dámy ihned se vypohodil, rychle vstala a pojavši mě za ruku jako malé dítě. „Gyere, édes lelkem (pojď milá duše)!“ pravila a vedla mě dvěma sousedníma pokojíky do třetího, v němž páter Somogyi sedě u stolu cosi zapisoval do velikánské jakési knihy.

„It van, lelkecskem (tu je, dušinko),“ ukázala na kněze zády k nám sedícího a pustivši mou ruku, brala se zpět do svého pokoje.

Kněz dopsav, co měl rozepsáno, po chvilce vstal a bez okolků se na mne obořil, proč jsem nepřišel, jakož prý byla má povinnost, přisluhovat při mši svaté. Ostýchavě, jakož vůbec lháři, v nichž přece ještě dobré jádro vězí, lhávají ostýchavě, odpověděl jsem, že jsem neměl kdy.

„Aj! Neměl kdy,“ posměšně páter. „A nesměli-li bychom zvěděti, s čím jsi měl tak na pilno?“

„Přijal jsem kondici u strávníků professora Hory“, pravdu se lží míchaje směleji jsem odpovídal, „a potřeboval jsem té hodiny k vyučování, jakož jí potřebovati budu každou neděli příští“.

„A já ti pravím,“ kněz až vášnivě mi odvětil, „že v tu hodinu vyučovati nesmíš. Kdo tě sprostil povinnosti přisluhovati mi v neděli při mši? Já-li či kdo jiný, kdo k tomu má právo? Nikdo!“

„Myslil jsem,“ koktavě zněla má obrana, při čemž mi asi také několik pokléskův uklouzlo proti čisté maďarštině, „myslil jsem, že když nyní Sajbla tu není a mne za rok také již nebude, sama sebou pominula dosavádní má povinnosť“.

„Aj, tyť jsi divný jurista,“ posměšně kněz na to. „Ale nebudu se s človíčkem, kterému poroučeti moc mám, dlouho tahati. Pokud budeš ve Břežanech, a třeba tu byl jen na prázdniny, potud při vojanské mši budeš přisluhovati. Punktum. Žeť pak mladý pán jenom ještě rok ve služebnosti vytrvá, ukládám mu o to se postarati, aby dva hochy od pluku naučil ministrovati.“

„Čisté nadělení,“ pomyslil jsem si v duchu. „Ale já nikoho neznám, kdo by se k ministrování hodil,“ namítl jsem nahlas.

„Hanba dosti, že neznáš,“ plísnil mě rozdurděný Somogyi dále. „Bez toho si stěžují, a jak vidím, právem stěžují na tebe, že jsa panem študentem hrdopyšně se dálíš jiných synků vojanských. Ale když neznáš, koho bys vyučil ministrovati, povím ti. Naučíš Duška Ferencze, — však s otcem jeho tvůj otec si jsou kmotry, — a Zidarića Istvána, synka plukovního krejčíře.“

„Neumějí ještě latinsky,“ namítl jsem nesměle, cítě sám, jak slabého se chytám stébla.

„Ha, baszam a teremtete,“ rozlítil se Maďar ve velebníčkovi, „a můj forejšic, jenž mi z nouze přisluhuje, a tisíc jiných ministrantů ti umějí latinsky? — Teď ani slova odmluvy! Slyšel jsi mou vůli a po vůli mé se stane. — Vida — jak klučina zpýchal. Ale tak se děje, když se hříběti popouští úzda. Přitužíme, pokud čas. Znamenám, že jsi poslední dobu v maďarčině nevalně prospěl. Mluvíš jako nejsprostší beťár. Budeš zase v neděli po mši jako předloni choditi ke mně na maďarské čtení. Hanba člověku, který mateřštiny své nezná dokonale.“

„To by mi čert ještě byl dlužen,“ s hrůzou jsem pomyslil. Autokratorický způsob, jakým si pan Somogyi proti mně počínal, mysl mou pobouřil do hlubin nejhlubších. „Maďarština není mou mateřštinou,“ ohněm plana ve tváři jsem prohlásil.

„Že není?“ hněvivě kněz se otázal. „Která tedy řeč Maďarovi jest mateřštinou, ne-li maďarská?“

„Já nejsem Maďarem,“ vybuchlo ze mne, „já jsem Čech.“

„Cože?“ kněz ode mne odskočil nic jinak, než jako by z blízkosti mé se mu bylo báti malomocenstva, a s opovržením mi se chvíli dívaje do očí, „Ty že jsi Čech?“ pravil. „A ty bys se Čechem býti nestyděl? — Já pak ti pravím, Maďar že jsi, Maďar před Bohem i lidmi. V maďarském pluku jsi se narodil; maďarský pluk živil a živí otce tvého i matku tvou; maďarský kněz na křtu tě uvedl ve společnosť křesťanskou; maďarský pluk živí tebe podnes: pročež byť otec tvůj byl Hottentotem — (ale on je dobrým Maďarem; znám ho), — a ty byť ses byl narodil někde v Australii, jsi a zůstaneš Maďarem a Maďarem jsa, svatou máš povinnosť, bys jazykem maďarským zprávně mluvil a krásně. Ale kdybys i na krásně byl Čechem, jako že jím nejsi, a mohl se státi Maďarem, je-li jen za krůpěj zdravého rozumu v tobě, nebudeš váhati vyzouti se z národnosti právem opovržené, — (neboť co ti Čechové umějí? — leda krásti a trochu šumařiti, a i v tom je překoná maďarský Cikán), — a staneš se Maďarem, jako bych řekl člověkem. Neboť právem dí Maďar „Tót nem ember“. Nuž jak? Ještě-li se tomu budeš vzpírati, abys se stal Maďarem pravým?“

Ve mně žluč kypěla klokotem. Paralléla mezi Čechy a Ci-

kány urazila mě možná-li ještě bolestněji nežli před rokem potupa jména Českého pronesená ústy frátera Elisea. Neodpověděl jsem ani slovem. Tváře mě pálily jak oheň. Páter Somogyi ovšem původ žhavého ruměnce na tvářích mých si vykládal ve prospěch věci, na niž mě navnazoval.

„Stydíš se za to,“ ujal se po chvilce zase slova, „čím jsi sám sobě posud býti se zdál. Vítám ten obrat v duši tvé. A věř mně, hochu, vezmeš za to bohatou svým časem odměnu. Čítati Kisfaludyho nebo Vörösmártyho totě rozkoš, které nic na světě se nevyrovná. Budeš blahoslaviti chvíli, ve které ti se jich dostane. Schiller a Göthe psali pěkné věci: Ale co je to vše proti Vörešmártymu! Ale tu jej máš,“ — pospíšil ke skříni, v níž hojně stálo narovnaných knih pěkně, ba skvostně vázaných, a vyňav jednu z nich položil mně do rukou. — Nebudeš-li čemu rozuměti, — (jsi zajisté mlád a měkkých ještě zubů), — rád ti vše vysvětlím. Především si přečti, — ba co přečti, z paměti se nauč tuhle našemu Szózátu,“ — otevřel knihu a vložil mezi listy kousek papíru. — „a nepohne-li ten tebou v nejhlubší duši, nebude z tebe Maďar do smrti, — ale nebude tebe také škoda.“

Po těchto slovech mě propustil.

Vyšed na ulici byl bych milým Vörösmártym s desaterou chutí o zem dal. Hlava mě brněla, byl jsem pln nevole a lítosti. Všecky pěkné plány mé se hatily a odnikud naděje, že by se věc obrátila tak hned ve stránku lepší.

„Čím vlastně jsem?“ tázal jsem sám sebe. „Němcem-li či Maďarem či Čechem? Že Němcem nejsem, cítím ve všech kloubech; Maďarem býti nechci a nebudu, byť každý druhý člověk na světě byl Somogyim, a Čechem, ach Čechem býti kde kdo mi brání, i ten osud ucpávající mi všecky prameny, ze kterých bych ducha napájel a sílil hlaholy jazyka mateřského. A já přece jen Čechem budu a zůstanu, jako jsem přísahal u svatého kříže. Ty, Josefe,“ — vzpomínal jsem na pouť konanou se Sajblem ze Stanislavova do Tyšmienice, — „ty snad jsi šťastnější. Tam ti snad lidé nebrání Čechem býti. Ó bych mohl vyváznouti ze zakleté země této!“

Na stole u nás už se kouřila mísa polévková, když jsem všecek ještě rozkohoucen se vrátil domů.

„To asi byla horká lázeň, které ti se dostalo,“ posměšně mě uvítal otec. „No, jak jsi pořídil? Povídej!“

Líčil jsem vše věrně nepřičiňuje se své strany ani nejmenší poznámky. Až když jsem se vzmínil o tom, jaký na mne velebníček úkol uvalil rozkazem, abych Frantíka Duška a Štěpána Zidariće naučil ministrovati, uklouzlo mi neopatrné slovo, že na

rozkaz ten pan polní kaplan, nežli se dvakráte vyspí, bohdá zapomene.

„Oho, milý brachu!“ poznamenal otec. „Páter Somogyi není ze zapomínavých. Jen ty, co ti bylo uloženo, vykonej a raději dříve nežli později. Dnes bez toho máme návštěvou namířeno k Duškovým, tam si tedy s kmotrem a Františkem budeš moci vše ujednati; zaskočíš si pak k Zidarićovým a bude věc hotova. Jen se kněžími člověk vždy dobrou vůli měj.“

Věda, že od otcových slov není žádného odvolání, s resignací Turka hodnou jsem se odevzdal v osud svůj. Po odpolední kuřbě na Bernhardinské hoře, na niž jsem se tolik těšil, ovšem bylo veta. Mrzutě jsem vstával od stola nehodlaje dokončiti referátu svého o ranní potýčce s páterem Somogyim. Ale tatíček dobře tuše, že jsem si všelico ještě nechával za lubem, neustal zvídati, pokud jsem nevyklopil všecko.

„No, však oni páni Maďárkové, třeba nebyli Cikány, krásti umějí trochu lépe nežli Čechové,“ pohodil tatíček hlavou, když jsem se vzmínil o perfidné oné parallele knězem maďarským učiněné, ale trochu nějaké vzrušení leda tím dával na jevo, že rychleji za sebou kloubečky dýmu vypouštěl z úst. „Umějí, umějí; o to je hej. Je jich u profosa Stojkova ustavičně plno, a pokud pamatuji, bílý praporeček nad arrestem vztýčen už nebyl léta a léta. Práčata a lískovka jim ustavičně tančí po zádech a zadcích, ale oni řemesla přece nenechávají. Těžko nechávati, co člověku je vrozeno. Ale to páter Somogyi jen tak v rozhorlenosti řekl; on to tak zle nemyslí. A budeš-li uměti pěkně maďarsky, také ti to chleba neují. Býti Maďarem není neštěstí, když člověk umí německy. Lepší maďarčina nežli ta čeština, ta dokonce už se nehodí k ničemu.“

Ačkoli jsem výklady tatíčkovy poslouchal dosti roztržitě, a jak se říká, jen půl uchem, přece mi z nich bylo až do pláče. Zalez si na spižírnu svou, nebo lépe řečeno matčinu, dlouho jsem seděl ani se netýkaje péra a papíru přede mnou na pondělečnί pensum ležícího, a když jsem dlouho poseděv na prázdno konečně tu latinskou chrii tu německou satyru látati počal, v zápětí jsem to všecko zase popřetrhal a sežmolený papír hodil někam do kouta. Minuta za minutou ubíhala, uplynula hodina i dvě a já jsem ustavičně tu ještě seděl nemaje nic hotového. „Nesvedu nic. Musím toho nechati na ráno.“

A možná-li ještě rozmrzelejším, nežli jsem na spižírnu vylezl, zase se spižírny jsem se bral dolů do naši světnice.

Tatínek byl už po odpoledním spánku a seděl u okna kouře a zvědavě nahlížeje do Vörösmártyho.

„Hochu!“ pravil ke mně otec za chvilku. „Co ti to ten

velebníček dal za knihu? Toť v tom snad turecká řeč ne maďarská. Vždyť já z toho rozumím sotva pátému slovu."

„A velebníček Vás prohlásil za dobrého Maďara," podotknul jsem sarkasticky. Otec se kousl do spodního pysku, nepromlouvaje však ani slova tureckou knihu položil stranou, matka pak, sedící opodál s punčochou v ruce, potutelně se usmála a jako na pochválenou mé poznámky proti otci kývla hlavou. Já vida, že rodičové ještě se nemají k obmýšlené návštěvě u Dušků, maně jsem sáhl po knížce půjčené mi od professora Schutta a jal se v ní přehrabovati. Přemítnuv několik listů všímaje si toliko nápisů jednotlivých básní, uhodím na „Prsten Polykratův." Radostí jsem až zavýskl a hned i vzav posicí, — (sic nyní se říká pósu), — v níž jsem ráno viděl Prądzińského, velikým hlasem, jako by ve světnici alespoň dvacet osob bylo, jal jsem se báseň čísti.

„Ba jdi, komediante," tatíček, jenž arci ani z daleka smyslu básně nevystihl, usmívaje se, pravil ke mně, když jsem báseň přeříkal. „Je to také skoro jako turecké. Nač ty hloupé verše jsou? Kdyby to bylo něco do zpěvu, — no, ještě bych nic neříkal. Ale tak? To jenom jest, aby člověk nerozuměl, co vlastně v těch verších vězí."

Hyperealistické soudy takové o básních z úst otcových jsem neslyšel poprve. Málo tedy si výroků jeho všímaje popadl jsem klobouk, vyrazil se Schillerem v ruce na rybníkovou hráz a přecházeje pod lipami začal jsem „Prsten Polykratův" čítati opět. A s chutí nemenší, když jsem tu z paměti uměl, dal jsem se do básní jiných, a nežli hodina se sešla s hodinou, už i „Jeřáby Ibykovy" a „Rukojemstvo" bych si byl troufal přednášeti z paměti třebas obecenstvu cizímu. Jakož vůbec vše, čemu jsem se kdy učil se zálibou, hlasitě jsem si říkal, tak i tyto básně Schillerovy. A byl jsem asi velmi hluboce do nich zabrán. Neboť o úšklebcích procházejícího se po hrázi nedělního obecenstva, jež si na mne prsty ukazovalo jako na blázna, zvěděl jsem až kolikátý den od bývalého censora Ižaka, náhodou také po hrázi se procházejícího. Byl bych snad do noci po hrázi sem tam popocházel jako voják na stráži kochaje se ve krásách romancí Schillerových, kdyby služka hledající mě po všech koutech domu a v sousedství mne byla náhodou neuviděla a se vzkazem byla nepřišla, abych neprodleně za rodiči přišel k Duškovům.

Tam už vše bylo připraveno na vzácnější svačinu. Na stole pokrytém velkým červeným ubrusem, jehož cípy skoro samé podlahy dosahovaly, kouřily se konvice se smetanou a kávou, na veliké ploské míse vypínala se bábovka drobounce tlučeným cukrem shora až dolů jako posněžená, vedle ní po obou stranách

talíře s koláči a cukrovinkami, na okraji stolovém nevím kolik koflíků kávových, daleko pěknějších a vzácnějších nežli byly sváteční koflíky naše, na miskách pěkně malovaných s lesklými lžičkami stříbrnými. Tatíček s panem kmotrem seděli ještě opodál u okna tichounce, však velmi živě, o něco rokujíce. Nemyslil jsem jinak nežli že to jedná tatínek s panem kmotrem ve příčině Františkovy kandidatury ministrantské a jen to mě mátlo poněkud v domnění mém, že matka sedící již se sestrou za stolem tak starostlivým okem chvíli po chvilce na rokující muže pohlédala, jako by se jednalo o věci ovšem velevážné. Kmotra Dušková ustavičně obklopená svými čtyřmi dětmi jako kvočna kuřaty vždy důtklivěji pánů pozývala, by konečně přisedli, a opravdově již hrozila, že káva vystydne na led.

„Kde pak je pan strýc Ignác?“ osmělil jsem se tázati, když všecka společnost konečně se byla uvelebila za stolem.

„Ach, ten se chce za živa státi svatým,“ kmotra Dušková trochu frivolně odpověděla. „Nevrátil se ještě z požehnání a pokud kostelník mu alespoň desetkráte nepohrozí, že už zavře kostel, domů nepřijde. A já z té pobožnosti jeho mám mučednictví. Ti fakani se na mne věšejí jako klíšťata a není od nich, pokud strýce není doma, oddechu.

Ale v té dvéře se otevřely a strýc Ignác jimi vstoupil do světnice. Pozdravili jsme se velmi srdečně a hned, jakmile vedle mne usedl, dali jsme se do českého hovoru, k němuž příhody mé o posledních prázdninách hojné poskytovaly látky. Tuze pohodlně se nám nehovořilo; nejmenší dvě Duščata zajisté hned se vydrápala strýcovi na klín, malá Kačenka mně a nastávající ministrant Františk tu o strýce tu o mne se třel a všichni tu toho tu onoho se dotazovali nebo pod nosem a po krku šemrali.

„Pojďme si do dílny,“ po některé chvíli, když káva byla vypita, pravil strýc Ignác ke mně. „Tam si to všecko povíme zevrubněji.“

„Nezapomínej, co ti uložil páter Somogyi,“ významně na mne pohledl otec.

„Myslil jsem,“ nesměle já, „že jste to s panem kmotrem ujednal vy, tatínku.“

„A co já budu jednati za tebe?“ směje se v odvět mi otec. „Jen ty, co uloženo tobě, si pořiď sám.“

„No, toť asi bude něco důležitého,“ usmívaje se přejal slovo pan kmotr, když jsem já ještě na rozpacích tkvěje, za který konec bych věc popadl, chvilku mlčel. „Jen to, Janušku, vyklopte.“

Škoda přeškoda, že jsem o Františkovu kandidaturu na ministranta jednati musil před tolika svědky. Věc zajisté na velikou radosť mou s počátku se utěšeně hatila. Tvář kmotra Duška ze

vzkazu pátera Somogyiho se zamračila jako den dušičkový. Všecek rozdurděn konstatoval, že hoch neumí ještě ani kloudně po německu slabikovati, ač tam už na druhý rok sedí ve školách německých. A teď prý by měl latinsky brebencovati nerozuměje ni dosti málo tomu, co brebce. Páter Somogyi ať prý se ohlédne po ministrantu jiném, učenějším.

„Já, žes ty tak dobře uměl latinsky, když jsi ministrovával v Slatině našemu panu faráři,“ káral mladšího bratra strýc Ignác. „Naučili jsme se tomu já a ty a tisíc jiných neumějíce latinsky po tu chvíli, naučí se tomu Frantík ke cti a slávě Boží také.“

Rád bych byl zbožného strýce přátelsky šťouchl do boku, aby v diplomatickou missi mou, jež se tak krásně schylovala k žádoucímu nezdaru, se nevkládal všetečnými slovy, ale nebylo možná.

„Z nouze Franta dobrý,“ replikoval Dušek mladší. „Ale tady ve Břežanech o ministranty študované nemusí býti zle. A já dobře vím, kam páter Somogyi míří. Nejprve kommanduje kluka k ministrování, za dvě, za tři léta bude chtíti kommandovati mne, abych jej posýlal do škol latinských, bude do něho vtloukati svou maďarštinu, jako ji vtlouká tuhle do Januška, a pak se hoch už ze klepet jeho nedostane. Máť on velebný pán divné záměry a v regimentě se kutí věci, o kterých není radno mluviti příliš hlasitě. Ale ze všech těch plánů velebného pána, alespoň pokud mého Frantíka se týče, nebude nic. Frantík, až projde německými školami, povandruje do mé dílny a bude ministrovati mně při sedlářské práci. K té mu latiny potřebí nebude ani maďarštiny.“

Tatíček můj, jenž nemohl nevycítiti, že jízlivé narážky na studie latinská ať přímo ať nepřímo jsou zamířeny ke mně, jako vždy, když trochu nějak vzrušen byl rychleji odfukoval dýmové obláčky od úst a nabíral čelo, nepromlouval však ani slova. Matka tolikéž uražena jsouc slovy kmotrovými nachýlila se k paní kmotře a přitlumeným sic, ale ostrým hlasem podotkla, že by člověk, proto že se učí něčemu, čemu jiní nerozumějí, neměl se potkávati s úštěpky a s úsměšky. „Nemůže kde kdo na světě býti sedlářem,“ dodala trochu jízlivě.

„Ale nemusí kde kdo státi se studentem,“ kmotr Dušek, vida, že byl podsypal trochu více prachu, nežli bylo potřebí, mírněji mluvil dále. „Ano, kdyby Frantík měl tuhle Januškovu hlavu, s pánem Bohem, ať by si studoval. Ale tak? Pachtí se dvě léta ve škole a nezná hrubě abecedy. Takoví lidé ať se nepopínají jen tuze vysoko, sice nízko sednou.“

„Však ono to učení tady je divno,“ plačtivě se ozvala kmotra Dušková. „Hoch nepřijde jednou ze školy domů, aby si

nestěžoval, že dostal metlou nebo rákoskou. To je mučírna, ne škola. Dítě dostává bití, že je Němcem.“

„No, no, jen toho nechme,“ zostra kmotr Dušek opravovati se jal paedagogickou chybu své draňé polovice. „Však on si Francínek své bití poctivě zaslouží. Proč pak tamhle Fejérův Karel,“ — (byl to synek plukovního řemenáře a s Frantíkem chodil do jedné školy), — „nikdy není bit, ač je také Němcem? — Že dělá dobrotu.“

„Ba řekni raději,“ kmotra svou plačtivě houdla dále, „že Fejér nelituje těch pár krejcarů na informátora. Ten hocha doma všemu naučí, hoch pak ve škole dělá zázraky a nedostává bití.“

„A to bych byl blázen,“ kmotr kmotře v odvět, „abych peníze vyhazoval na informátory. Já jsem chodil jen do vesnické školy, jak živ o informátorech jsem ani neslyšel a naučil jsem se přece, čeho mi třeba jest. A tady, kde mám hlavní školu německou u huby, budu se sháněti po informátorech? Za čtyři léta se Frantík normální školou snad přece probrká a bude toho pro řemeslo uměti dosti. Zatím ať si mu trochu vydělávají kůži.“

„Ne, ne, pane kmotře,“ matička má, žeť ji před chvilkou mimochodem byl pochválil mou hlavu, zcela již udobřena se ujala slova. „Dítě své zbůhdarma otloukati nedávejte. Kmotra má pravdu. Trochu domácí pomoci a hlava u Františka se najde také. A o informátory jaký shon? Já vím, náš Januš s radostí jej bude učiti.“

„Ó matičko!“ pomyslil jsem si, „ký zloboh ti vnukl tuto myšlénku?“ Ale mlčel jsem.

„To by Janušek byl pouhý blázen,“ kmotr Dušek v témž okamžiku matce mé v odvět, „aby s rospustilým a neposedným klukem pro nic a za nic se hmoždil a namáhal.“

Mně při slovech těch odtrnulo.

„Však on František není tak zlý, jak jej tatínek dělá, matka má se řečí obrátila ke klučíkovi. Francínek tu stál za lenochem mé židle němě, ale když jsem se obrátil tváří k němu, mračil se jako by v nejbližší chvíli podstoupiti měl řízný nějaký pardousek.

„Že se budeš, Francínku, s Januškem rád učiti,“ domlouvala mu má matka. Hošík místo odpovědi na ni vyplázl jazyk, čehož otec jeho si nevšíml. Kmotra však na tom přestala, že mu pohrozila prstem.

„Nebudeme se ho dlouho ptáti,“ za Frantíka ustavičně se mračícího promluvil kmotr Dušek, jemuž asi v hlavě se rozleželo, že by ta pomoc domácí přece jen byla na něco. „Když Janušek se s ním chce lopotiti, s pánem Bohem. Kdo chce kam, pomozme mu tam.“

„Ale ministranci Francínek se také bude učiti,“ vložil se

můj otec v rozmluvu, ačkoli před některou chvílí všecko jednání o tu věc okázale od sebe odmítaje vzkládal na mne.

„No bude-li Frantík chtíti,“ trochu neopatrně a na nemalou zlosť mou prohlašoval kmotr Dušek, „s pánem Bohem.“

„Ach ano, ano!“ radostně zvolala kmotra Dušková. „Nic pěknějšího, nežli když takoví malí chlapečkové přisluhují pánům páterům. Já vím tamhle v Slavkově, -- tam jsem přece mohla ještě alespoň v neděli do božího kostelíčka, tady se tam nedostanu ani v neděli, – v Slavkově, když Janušek přisluhoval ve své bílé komžičce s tou pěknou zelenou pentlí páteru Cyrillovi, tu mi se vždycky zdálo, jako bych viděla z nebes andílka. Franci dostane také tak pěknou komžičku a také tak pěknou zelenou pentli . . . . “

„. . . a bude také jak andílek. Že, Francínku, usmívajíc se přerušila matka proud řeči kmotřiny.

„Nebudu,“ třikráte za sebou rychle a vždy hlasitěji prohlásil Francínek a dodávaje důrazu slovům svým třikráte dupnul nohou na podlahu.

„A teď právě že budeš, nezdaro!“ rozkřikl se kmotr Dušek. „To bych rád uviděl, kdo tu je pánem, já-li či ty, kluku. A teď marš mi s očí.“ Aby váhy dodal slovům svým, vstal, popošel rychlým krokem k almaře a sňal dlouhou svižnou metlu. Ta však zachovalostí svou dávala na jevo, že práce jí se mnoho nedostává. Frantík vida válečné přípravy otcovy jako vítr vyrazil ze světnice.

Po Frantíkově útěku hodiny ustanoveny, kdy školským věcem jej vyučovati budu a kdy ministrantuře, načež všecek rozmrzelý z takovéhoto zdaru diplomatické misse své za pozdního soumraku jsem kráčel k obydlí krejčího Zidariće, abych pánovitému velebníčkovi maďarskému druhého zjednal ministranta. Přemítal jsem na mysli, kolik hodin do téhodne mi na zmar přijde vyučováním soukromým a jak nesnadno uhrazovati takovou újmu časovou. Kdy teď Schillera čítati, kdy Prądzińskému německá pensa básniti, farisejsky sám sebe jsem tázal, jako by kde která chvíle od školy prázdná padnouti měla na to vyučování soukromé. „Úterky a čtvrtky jsou ty tam,“ lhal jsem omrzele sám sobě, „veta po obmýšlených schůzích kuřáckých. Než jakmile jen těm klukům vpeřím tu ministranturu,“ potěšoval jsem zase sám sebe, „poděkuji se panu páteru Somogyimu pod nějakou záminkou ze služby a Frantíka nechám býti Frantíkem, třeba bych se pak po celý Boží rok sejíti nemohl se strýcem Ignácem.“

Těmi a podobnými plány se zanášeje ocítil jsem se před obydlím krejčího Zidariće.

V dosti skrovné světnici přízemní, osvětlené jedinou lojovicí mdle na stole plápolající rudožlutým plaménkem, zastal jsem

všecku nečetnou rodinu Zidarićovu pohromadě. Otec, muž to asi čtyřicítiletý, tílka štíplého, vpravdě krejčovského, hubených tváří čistě vyholených, čímž dobře navoskované kníry pod velkým pěkným nosem se pyšnící tím mohutnějšími býti se podobaly, seděl se synkem, výrostkem o málo let mladším mne, za stolem na lavici maje před sebou velkou jakousi knihu. Matka, svižná ještě a dosti pěkná ženština buclatého těla, jíž jsem ve Slavkově na ulici častěji si všímal pro zvláštní malebný kroj její, seděla opodál u okna majíc na klíně tolikéž otevřenou knihu. Že by světélko z lojovice bylo stačilo na osvětlení tisku sebe hrubšího, pochybuji; ale znala paní krejčová obsah knihy své asi dávno z paměti a knihu měla otevřenu jen tak ze starého zvyku.

Když jsem vstoupil, všichni tři zvědavě oči obrátili ke dveřím a na německé pozdravení mé němě pokynuli hlavami. I když jsem beze všeho úvodu vyřídil své poselství, chvíli ještě trojice krejčovské rodiny setrvala v mlčení, načež pan otec s paní matkou čím dále tím živěji hovořiti se jali jazykem jakýmsi nad míru líbezně zavznívajícím, z něhož jsem já rozuměl jen tu a tam některému slovu. Když byli porokovali, krejčík němčinou, z níž až krev tekla, jak ji mrzačil, abych prý vyřídil páteru Somogyimu, že nedovolí synovi svému učiti se kejklům latinským a přisluhovati knězi papeženskému. Byl jsem slovy těmi téměř ohromen.

„Velebný pán," troufal jsem si probrav se z prvního zděšení podotknouti, „velice se bude hněvati."

„I jen ať se hněvá," odtušil krejčík. „Bude mu zdrávo. Já jsem se také hněval, když ten papeženský pop pány důstojníky přemlouval, aby u mne, *Ráca,* nedávali dělati, že prý jim lépe poslouží Maďar Majoroš. Teď dílo, z něhož nějaký groš vyhlédá, má Majoroš a já záplatuju kommissní kalhoty: proto však přece duše své neprodám ani duše svého dítěte. Kdo zlaté attily a dolmany šije, ať se postará o velebníčkovy choutky. Já se o ně starati nebudu."

„Majoroš nemá syna," maní jsem zabroukal více pro sebe.

„Nemá-li, ať si ho pro milého velebníčka svého udělá," cynicky se rozesmál krejčík, „aneb ať požádá velebného pána . . . však si lidé beztoho povídají divné věci o milostpaní krejčové a tom papeženském popu . . ."

I nevím, čeho bych se byl ještě nejsa toho ni potřeben ni žádostiv dověděl, kdyby matka Zidarićova oním líbezným, mně však toliko z desáté části srozumitelným jazykem krejčíka byla neokřikla, aby přestal vyzváněti. Pode mnou jako by byla podlaha hořela; nevěděl jsem jakou ctí rozmluvě s krejčíkem učiniti konec.

„S jakou tedy mě propouštíte?“ ptal jsem se po chvilce.

„S jakou?“ krejčík na mou otázku. „Neslyšel-li jste po prvé, napněte uši a slyšte po druhé: Štěpán Zidarić jest jako táta jeho Štěpán Zidarić Rác a jsa jím nebude nikdy přicmrdovačem popíka papeženského.“

Leda bylo pozdraviv opustil jsem obydlí krejčíkovo.

Po cestě k domovu o rozmluvě své s panem Zidarićem nemohl jsem se dosti namudrovati. Byla mi jednou záhadou. Co jest to Rác, dvacetkráte jsem tázal sám sebe a dvacetkráte si dlužen zůstával odpověď. Že tím slovem krejčík naznačoval jakousi protivu katolicismu, cítil jsem. Že by též protiva nějaká národnostní ve slově tom se tajila, nepřipadlo mi na mysl, ačkoli slovo *Maďar* krejčíkem několikráte proneseno bylo se zjevnou jizlivostí. Ale jaká ona protiva náboženská? – Já po tu chvíli poznal jsem jen rozdíl náboženský mezi křesťanem a židem a nemyslil jinak, nežli že každý křesťan, třeba nebyl ritu latinského, v papeži uctívá viditelnou hlavu veškerého křesťanstva. A ten Zidarić mluvil tak potupně o papeženstvu! Či snad je tajným židem? – Nic tomu nenasvědčovalo: vždyť v obydlí jeho plno svatých obrazů křesťanských, nade dveřmi, mezi okny, nad postelemi, — a Zidarić sám tak pěkný má a rovný nos!

Za čiročiré tmy, - (o nějakém osvětlování ulic zajisté roku čtyřicátého druhého ve Břežanech nebylo ještě ani potuchy), – ze vzdáleného předměstí Miastečka, kdež obydlí bylo Zidarićovo, dobrkal jsem se do našeho domu. Krásný říjnový den k večeru se zasmušil jako tvář spekulativného ženicha, který na nevěstu svou se dovídá, že slibované jí věno jest fiktivní; nebe se zaklopilo hustým povlakem mrakovým a droboulinký déšť, podobný padající mhle, veště delší nepohodu mrholil s hůry.

Před samým průjezdem zaslechnu pádné kroky několika mužských beroucích se s Bernhardinské hory, za chvilku veselý smích a hlasitý hovor. Byla to kuřácká společnosť Prądzińského.

„Nezapomeň, Lukáši,“ slyšel jsem ustoupiv do tmavého průjezdu hlas náčelníkův, „vyříditi Švabíkovi, aby se zítra před půlosmou dostavil k rapportu. Uvidí jak se tresce insoburdinace,“ doložil směje se.

„Nezapomenu,“ Lukáš odpověděl, zmizel za mnou v průjezdě a za některou chvilku se domakal dveří ubohého salonu paní Gołębiowské.

„Jak se trestá insubordinace!“ opakoval jsem si hmataje po zdi, abych se dohmatal dveří našeho bytu. „A jaká insubordinace s mé strany?“ přemítal jsem dále ve světnici zapáliv naši lojovku o kahanec služky dřepící v kuchyni u krbu. „Že jsem se nedostavil k odpolední kuřbě na Bernhardinskou horu? —

Moje škoda. Nemohl jsem. A co té subordinace na světě jest! Hrůza z toho. Žádáť po mně subordinace tatíček, — ale na to jest čtvrté Boží přikázání; žádáť subordinace kde který professor, no, vystačíť z nouze čtvrté Boží přikázání i na to; žádáť subordinace páter Somogyi, a na to věru to čtvrté přikázání, natahuj je člověk jak natahuj, nestačuje daleko. A teď dokonce poběhlý bradáč po mně se dožaduje subordinace. Jaký to pojednou ze mne se stal otrok! Ale co mi, uvážím-li věc kolem a kolem, do Prądzińského? Já jsem lžakova jha málo pocítil. O mne zlomiv to jho malé si ten bradáč sjednal zásluhy. Já Prądzińského nepotřebuji; Prądziński potřebuje mne. Přijdu jemu na vzdory zítra hodně pozdě. A čert mi to pohádal, že jsem mu to své pensum prodal za jidášský groš. Ale po účinku je zlá rada. Raději sedni, brachu, a hleď něco usmoliti. Moc moudrého to nebude; není mi do psaní.“

Vytáhnu zásuvku, v níž jsem choval své knihy a jinaké potřeby školské, liknavě z ní dobývám kalamář, péro a papír. Pod papírem však byl jsem ráno uschoval novou svou dymečku a svůj paklíček červeného tabáku tříkrálového. Tato dvojice pojednou tak líbezně na mne se usmála, že jsem nemoha odolati kouzelným půvabům jejím ihned ze zakletí ji vysvobodil a chutě naplňuje určení obého si nacpal. Dymečka ze dřeva hruškového, lakem ještě trochu lepkavým a čpavým natřená uvnitř vyložena byla lesklým, bílým plechem a poklopeček ozdobný na ní tolikéž se blýštěl jako stříbro. Vpravil jsem do hrdélka krátkou troubel, na spodním konci omotanou proužkem navlhčeného papíru, vzdělal si z jiného proužku papírového ve dvé složeného však úzkého fidibus, (tak se jmenovaly tehdejší zápalky, jež i pro literaturu naši se staly jistou měrou pamětihodnými, poněvadž vedle svědectví našeho Františka Ladislava Čelakovského patriarcha Dobrovský nejeden kus českého slovníka svého na nich psával a Čelakovský sám nejeden ze štíplavých epigrammů), — milý fidibus o svíci jsem zapálil, přiložil k dymečce a začal z ní vzduch do sebe vtahovati, až mě z toho obě obolévaly tváře. Ale nastojte! Fidibus uhořel mi až po prsty, tabák na povrchu dymečky čadil jako sfouknutá svíce, nelibě páchnoucího čmoudu byla již plná světnice, mně však do úst přese všecko usilování mé nepřicházelo tabákového kouře ni dosti málo.

„Aha! přecpal jsi ji“, důmyslně dím sám k sobě. Tabák z dýmky rychle vyšťourám, vysypu na papír, na němž zítřejší pensum psáno býti mělo, tabák načechrám a dymečku nacpu znova. Zase zapaluji, zase vzduch tahám do sebe, až to mlaštělo, zase vše marno. Znamenal jsem, že dymečka postonává vážným neduhem, ale nevěděl jsem jakým.

„Což abych Soleckého požádal za radu?“ pomyslil jsem si. Byl jsem sice před chvilkou služce dřepící v kuchyni nařídil, aby mě Soleckému, ptal-li by se po mně, zapřela, by nemohl vyříditi svůj vzkaz od Prądzińského; jakož však nouze naučila Dalibora housti, tak náhlá potřeba má nynější mě naučila pomoci vyhledávati, odkud jí se bylo naděti.

Za minutu Solecki byl tu.

„Dobře, že jsi doma sám,“ oslovil mně. „Mám pro tebe vzkaz od Prądzińského.“

„Vím, vím,“ netrpělivě já jemu v odvět. „Byl jsem právě ve průjezdě, když ti jej Prądziński ukládal. Ale teď mám starosti jiné. Podívej se na mou dymečku. Koupil jsem si ji ráno a už mi jaksi nechce sloužiti.“

Solecki znaleckým okem na to kuřácké zboží mé pohlédl, usmál se jaksi pohrdavě a pak část po části se jal zkoušeti. Vše bylo v pořádku shledáno až na dýmku samu. Solecki do ni dmychal oběma konci, sopouchem i hrdlem, ale profouknouti ji nemohl.

„Zácpa,“ zněla jeho diagnosa. „A jak by nebyla,“ smál se nahlédnuv bedlivě do nitra zánovné dymečky. „Plech kolem do kola a ve plechu žádného otvoru. Tu nepomůže leč silné šídlo nějaké. Máte-li jaké?“

„Máme snad,“ já horlivě a nastal shon po šídle. Za několik minut šídlo bylo tu. Solecki mocně je vrazil do nitra dymčina, ale plech odolal jeho útoku. Vrazil šídlo do dýmky po druhé a po třetí s úspěchem o nic lepším.

„Kdybychom měli kladívko nebo duši z cihličky,“ prohodil Solecki, ustavičně darmo vrtaje šídlem v dymce.

„Což je o to?“ dychtivě já jednou rukou jednu, druhou věc druhou podávaje. Solecki mlčky vzav kladívko dva nebo třikráte silně jím uhodil na šídlo ponořené v dýmce. Účin se zjevil v tom okamžení. Dolejší část dýmky rozeskočila se ve dvé, jako by byla z marcipánu, a hořejší se vší parádou plechovou, jíž vyložena byla, odchlípnuvši se od části spodní na šídle zavisla jako korál na hedvábném pásmě.

„Tys tomu dal!“ zvolal jsem skoro plačky vida, ana vzácná dymečka má šla v trosky.

„A jak může člověk za špetku zdravého rozumu mající kupovati takovou chamraď?“ vytýkal Solecki.

„Byla to dymečka pěkná,“ hájil jsem rozumnosti své. „Dal jsem za ni desetník.“

„Je-li ti desetníka líto,“ uražen slovy mými odvětil Solecki. „tu si jej máš.“ – Desetník, snad a bez snadu jediný, co měl, zazvonil na stole a Solecki hněviv se obrátil k odchodu.

„Není mi o ten desetník,“ uražen já na vzájem chytil jsem odcházejícího za šos a desetník mu tiskl do dlaně. „Ale dnes bych si tak rád byl zakouřil! Sliboval mi tatíček ráno, že si dopoledne se mnou zakouří, a překazil mi to ten čertův pop vojanský; těšil jsem se, že si s vámi zakouřím odpoledne na Bernhardinské hoře, a stalo se z toho zase nic; teď jsem si chtěl zakouřiti, abych nabral myšlének na nějaké to zítřejší pensum, a tu máš – potká mé tohle neštěstí. *Huncine solem tam nigrum surrexe mihi,*“ *) zasteskl jsem si se starým Horácem.

„Nu,“ rychle usmířený Solecki mi odpověděl, „nejde-li o nic jiného než o trochu kuřby, pojď ke mně na chvíli a zakouříme si pospolu.“

Mne se to nabídnutí hned chytilo jako bodlák kožicha.

U paní Gołębiowské bylo, jako v neděli obyčejně, několik služek a forejšiců ze sousedních domů. Dílem seděli, dílem stáli okolo kamen, dělících vlastní příbytek domácí paní od kumbálka studenta Soleckého, a přetřepávali ostrými jazyky kde koho, spravedlivého i nespravedlivého.

„Což že Hrynko dnes nepřišel na chvilku mezi nás?“ otázala se klepavá Ksenia, jež před léty byla sloužila u nás a včerejšího dne pod večer už asi po desáté u souseda našeho, kommisaře Müllera, nastoupila službu.

„Hlídá svou Zośku,“ smějíc se hádala domácí paní.

„Měl ji včera hlídati,“ ostrojazyká Ksenia dráždíc zvědavosť posluchačstva svého prohodila jen tak jako by pro sebe.

„Což se jí přihodilo něco zlého?“ s líčenou starostlivostí zase domácí paní.

„Kdo pak ví,“ smějíc se Ksenia pouštěla uzdu své klepavosti, „dobré-li bylo či zlé, co se jí přihodilo, ale bylo to panské.“

„Nech darebných řečí a povídej, co víš,“ paní Gołębiowská hoříc už zvědavostí vybízela mladou klepnu.

Ksenia začala: „Byla jsem včera celé odpolední ještě na bruku,“ – (na bruku býti sluje polským úředníkům a čeledínům býti dočasně beze služby). – „Den byl krásný a já nevěděla, jak jej přebyti. Půjdeš k Bernhardinům na požehnání, pravila jsem sama k sobě a šla.“

„I ty pobožná dušinko!“ posmíval se forejšic Semen.

„No, abys věděl,“ Ksenia uraženou se tváříc, „také že jsem šla.“

„Ale když jsem přišla k rozcestí vedoucímu po levé straně ke klášteru, po pravé k Bernhardinskému lesu,“ přejal pitvorně

---

*) Ó že tak černým mi vzešlo dnešní slunce.

Semen jmenem Kseniným řeč, „pomyslila jsem si, nespouštěj se cesty pravé, a zamířila k lesu.“

„Aj, jak to Semen dobře ví!“ hněvala se Ksenia, že ji způsobem tak kompromittujícím mate koncepty. „Ale co pravda, to pravda. Dala jsem se v pravo. Kus cesty odtamtud na pokrají lesa stojí veliký dub a na dubě panenka Maria. Tam se člověk pobožněji pomodlí nežli v kostele.“

„A tohle je nectná huba prolhaná,“ rozdurdil se forejšic Semen zcela vážně. „Ona se šla k dubu modlit! Kdyby řekla, že se to ve dvou lépe modlí, že se umluvila s kaprálem Svidorem, to by aspoň bylo po pravdě.“

„Jak to Semen všecko dobře ví,“ ostýchavě zapírala Ksenia.

„Jak bych nevěděl, když mi to Svidor vypravoval sám? Tak tedy jen nelži.“

„Puška!“ zlobila se Ksenia.

„A co vám to vše překáží, Semene?“ plísnila paní Gołębiowská nepovolaného pravdomila. „Nechte Ksenie, ať vypravuje dále.“

„Ať si tedy Semen jde po svých,“ žádala uražená vypravovatelka.

„Ode dneška za měsíc půjdu na dobro!“ zvolal Semen, radostně asi vzpomínaje, že na Všechny Svaté propuštěn bude z vojny. „Do té doby se mnou mějte milosrdenství a nezapuzujte mne.“

„Hodnou chvíli jsem si pod dubem byla poseděla,“ když Semen k odchodu se neměl švitořivá Ksenia vypravovala dále, „slunce zapadalo a já pod večer měla nastoupiti novou službu. Zdvihneme se tedy a jdeme . . .“

„Kdo?“ zase Semen se vložil v řeč. „Ksenia s kým ještě?“

„No, já se Svidorem, škaredý nejapo!“ osopila se vypravovatelka na důkladného Semena. „Jdeme hodný kus cesty nízkým lesem,“ utajivši hlasu vykládala pak Ksenia dále, „tu pojednou mezi roštím zahlédnu koš. Aby ho kdo tu byl jen zapomněl, nebo dokonce pohodil, nezdálo mi se. Stanu chvilku, dívám se v pravo v levo, naslouchám . . .“

„ . . . dám Svidorovi znamení, aby ani necekal,“ doplňoval Semen Kseninu líčeň . . .

„ . . . a zdá mi se,“ Ksenia máchnuvši rukou, jako když zapuzujeme od nosu dotěravou mouchu, pokračovala dále, „zdá mi se, jako bych slyšela cinkati stříbrné peníze a mlaskati ohnivé hubičky. Plížím se po zvuku a deset, dvanácte krokův učinivši, — lidé, co vám to spatřím? — Ani jsem z počátku nevěřila svým vlastním očím. Zośka tu sedí mezi křovím na trávníku, klín má plný dvacetníků — bylo jich alespoň šest! — a pohazujíc jimi

vzhůru zase je chytá do dlaně. Ve tvářích hoří jako pečený rak a jakýsi mladý, pěkný pán, — na časy jsem neviděla hezčího ani u husarův, — sedě vedle ní oběma rukama ji objatu drží kolem života, a jako by Zoščiny tváře medové plásty byly, tu v jednu zamlaskne tu v druhou. Ubohý Hrynko! pomyslila jsem si a co mě nohy nesly utíkala pryč.“

„No však kdyby Hrynko místo Zošky tebe si namluvil,“ prohodil kriticky Semen, „sotva by mu se za ženu dostalo světice.“

Hlasitý smích vší klepařské společnosti dotvrzoval pravdivost slov Semenových.

Zatím co v saloně paní Gołębiowské tyto hovory se vedly, já se Soleckým v odlehlém koutě jeho kumbálku statečně jsme dýmali a napiatýma ušima naslouchali zajímavé klepy.

„Co myslíš,“ pravil ke mně Lukáš, když sbor klepen si vzal do prádla osobnosti nám lhostejnější, „kdože asi byl ten pán, o němž vypravovala Ksenia?“

„Kdo by jiný nežli Prądziński?“ zasmál jsem se.

„A dnes se mezi námi také jen zamihnul,“ prozrazoval Solecki nabíraje čelo. „Spočítal hlavy svých milých, zaznamenal si tebe a Ižaka jako nepřítomné, dal některá nařízení ve příčině stráží a pak zapověděv nám sháněti se po bramborách a zapalovati oheň kamsi odešel a nepřišel až pod sám večer. Jen aby z toho něco nepošlo.“

„Eh, jen kdybych už pensum měl na zejtřek,“ ulevoval jsem já stísněnému svědomí svému, „málo bych dbal Prądzińského a jeho spádův. Ale nacpi mi, Lukášku, ještě jednu,“ bravurně jsem požádal přítele, ač jazyk mi se již v ústech hatil a cosi závrati podobného pohrávalo mozkem.

„Mohl bys toho pro dnešek míti dosť,“ usmíval se Solecki. Nedáš-li však jináče, tu si měj druhou.“

Nedokouřil jsem však té druhé ani do polovice a již jsem ani sám sobě tajiti nesměl, že je zle. Položiv třesoucí se rukou dýmku na stůl vstal jsem a sotva vyblekotav „dobrou noc!“ jak opilec vrávoravými kroky jsem se potácel ven. Co nejrychleji vyzuv tělesenstvo své z bot a šatů jak dlouhý tak široký padl jsem do postele své a za několik okamžiků byl jsem v limbu, z něhož vyburcovati mě nedovedly ani rachotivé bubny pozývající vojáky na odpočinek noční, ani nářek matky, ani hubování tatíčka, ani pláč sestry navrátivších se za hustého deště v humóru ovšem dosti špatném ze svačiny prodloužené v nekonečnou večeři.

IX.

> . . . . . U mne v dobách osamělých
> s rozumem cit svářil se a rval,
> aniž odolal jsem zlému svodu,
> kterým celá duše moje vřela.
>
> *Ad. Heyduk.*

Za čiré ještě tmy jsem se probudil. Onoho tlaku jakéhosi na mozek jejž jsem cítil probudiv se na včerejšek, dnes jsem byl prost. „Kolik asi je hodin?“ rád bych byl věděl pomýšleje s hrůzou, že posud nemám ani řádku pensa napsaného. A v té sloupkové hodiny naše, stojící na pradelníku, úslužně se ozvaly odcinkávajíce pátou hodinu ranní a vedle v kuchyni ctihodné švarcvaldky, jež matička si byla pořídila v Bohdanči o bartolomějském jarmarce, jim v zápětí, jako na dotvrzenou pravdomluvnosti jejich, pětkráte zakukaly.

„Času dosti,“ zaradoval jsem se a přemítati začal, které z obou thémat nám uložených lépe by se mi mohlo vydařiti a latinsky-li mám psáti čili německy. Na neštěstí tělo mé vzalo polohu robotě duševní poněkud nebezpečnou. Natáhnuv se na znak a kolébaje hlavu na obou dlaních v týle prsty propletených přimhouřil jsem oči, bych tím usilovněji se mohl oddati na srovnání několika těch myšléneček, jež mi hlavou rejdily jak okouni řekou, aj a za chvilku zas už jsem spal snem spravedlivých. A spalo mi se asi velmi libě, neboť pojednou v náramný jsem ze spaní propukl smích, až jsem se z něho probudil sám. Na stole stála již lojovice rozsvícena a pohled na postel tatínkovu mě poučil, že mimo svůj obyčej dnes dříve vstal, nežli sloupkové hodiny odbily šestou. Z kuchyně, co jsem já o všecko pryč se obouval a oblékal, zavznívaly hlasy tu matčin tu otcův, ale i z toho i z onoho vyzvukovala hněvivá rozhorlenosť jakás a rozmrzelosť.

„Dělej si, jak vidíš a rozumíš,“ na konec se ozvala matka. „Jen ať toho někdy nelitaješ“.

„Bez kuráže nic se nedokáže,“ bylo v odvět slyšeti tatínka. „Půjčím.“

Ve dveřích ze světnice do kuchyně, — (tamtě bylo prostinké naše umyvadlo), — s tatínkem jsem se potkal. Přicházel jsem mu na plnou. Vyčinil mi zle za to, že jsem vraceje se od Zidariće u Dušků se nestavil a nevyřídil, jak jsem pochodil. I žádal relace na místě. Pomýšleje ustavičně na své pensum chtěl jsem ji učiniti co nejkratší a učinil jsem ji co nejkonfusnější. Za to mi bylo vyslechnouti velmi obšírnou a málo pochvalnou kritiku svého jednání s krejčíkem.

Ale ještě hůře jsem pochodil dostav se konečně do ku-

chyně. Pláče, nářku, výčitek za to, že jsem včera zas už kouřil a dokonce již i dýmku si byl pořídil, vyslechnouti mi bylo bez konce a každé slovo zarmoucené matky břitvami mi se zařezávalo do duše a každá slza matky toužící na nezdárnosť mou pálila mě jako žhavý oheň, až jsem se jako malé dítě z toho rozplakal.

„Dělej, matko, s tím snídaním,“ pobádal otec vešed zase do kuchyně. „Musím dnes o hodnou chvíli dříve pryč nežli jindy. A kde pak máš ten konopný pytlík, co si v něm Januš vezl ty lískové ořechy od Chlumeckého? Měl jsem přece jen od toho Arméniska raději vzíti bankovky.“

„Odnesl by je vítr,“ matka nevrle na to, „jako tolary se rozkutálejí. Raději se umoudři a nechej těch nebezpečných spekulací.“

„Už si z huby neudělám holinky,“ zabručel otec vraceje se do světnice.

Zatím co jsem já v kuchyni poslouchal matčino kázaníčko tatíček byl z velikého kufru naše poklady chovajícího vyndal onu starou vojanskou čepici, v níž uschovány byly jeho tolary, a vysázel jich dvacíti řadami po desíti na stole, načež skrovný zbyteček pečlivě přepočítav zas uschoval ve prostranném nitru velkého kufru.

„Tu si máš ten konopný pytlík,“ vždy ještě nevrle matička pravila hodivši pytlíkem z nejspodnější zásuvky prádelníka jistou rukou vyndaným na stůl. „A ty, Katynko, prostři,“ obrátila se zase do kuchyně pílíc k sestřičce, jež právě byla dokončila ranní svou toilettu.

„Což se na to prožluklé pensum zase nedostanu?“ pomyslil jsem si papíry, jimiž jsem se právě na stole chtěl rozložiti, zase stranou klada. „Dobře, že tatínek dnes dříve půjde z domu,“ potěšil jsem se v tom okamžení. „Za půl hodiny pensum dávno bude hotovo.“

Bylo právě půl sedmé. Sestra odhrnula ze všech pěti oken světnice naší záclony. Tatínek tolary shrnul do konopného pytlíka, pytlík pečlivě zavázal a postavil stranou na pradelník, načež opatrně vzav kratiknot blikavý plamének lojovky shasil. Den uplakaný jako nevěsta, které po třetí ohlášce ženich se stal nevěrným, mdlými zraky mžoural do světnice, tak že bychom, když za chvilku na stole se ocítily hrnéčky kávové, mluvíce sotva si byli viděli do úst. Mlčeli jsme však jeden vedle druhého, ne že bychom jako Angličané mrzuti byli z mrzutého dne, anobrž že jsme majíce každý svou příčinu k mrzutosti mrzutým byli mohli udětati den nejkrásnější.

Za chvilenku bylo po snídaní. Sestra sklízela hrnéčky se stolu, tatíček za minutu vězel ve svém krátkém kožíšku vojan-

ském, vstavil si vojanskou čepici na hlavu, popad konopný pytlík s tolary, položil si jej jako vzácná dáma vzácného psíka svého do lokte pravé ruky a dávaje s pánem Bohem obracel se ku dveřím; já pak jsem v jedné ruce kalamář a péro, ve druhé papír tu stál číhaje na okamžik, až by sestra shrnula ubrus se stolu, bych se konečně dal do svého pensa. Tu však matka otce zastavila slovy: „Člověče! snad ten pytlík neponeseš lidem na odiv po ulici? Vždyť vypadáš jako Jidáš Iškariotský.“

„Ba máš pravdu ženo,“ hlasitě se zasmáv odvětil otec. „Zhurta Januši, vezmi pláštík svůj na sebe a pojď se mnou. Poneseš pytlík pod pláštěm a bude bez pohoršení.“

„I ty můj smutku,“ skoro zoufale jsem pravil sám k sobě, „což se na to pensum nedostanu ani dnes?“ Ale nešpetl jsem ani slova, neboť věděl jsem již napřed, že by žádná výmluva na světě vůle otcovy nezlomila. Pln resignace vzal jsem na sebe pláštík, pod pláštík pytlík s tolary a školní knihy a již jsem cupal v blátě skoro po kotníky sáhajícím za tatínkem pilně přemítaje na mysli, jak professorovi Liškovi se vymluvím, nepodaří-li mi se ještě v nejposlednější chvíli slátatiti nějaké to pensum.

„Teď si můžeš jíti po svých,“ propouštěl mě otec dobývaje z pod pláštíka mého tolarového vaku, když jsme brodivše se skoro půl hodiny blátem konečně stanuli před obydlím kmotra Duška.

Nesuše si moc hlavy přemyšlováním o peněžním pytlíku chvátal jsem, až mi bláto nad kolena stříkalo, do školy, a právě když Svistun žactvo s věže ruského kostela sezváněl, všecek udýchán jsem vrazil do učebné síně chtěje ihned se dáti do svého pensa Zapomněl jsem na čisto, že mě na tuto dobu Prądziński byl obeslal po Soleckém k rapportu, zapomněl na čisto, že jsem si byl včera předsebral do školy nepřicházeti před osmou. A Prądziński tu již seděl jako praetor nějaký na stolici professorově a před ním po vojansku vzpřímen stál Solecki. Jiných několik spolužáků tichounce sedělo na svých místech.

„Opatřeny-li stráže?“ úsečně vousáč se tázal.

„Opatřeny,“ právě tak úsečně Lukáš.

„Obesláni-li censor a Švabík k rapportu?“

„Oba tu.“

„Předstup, Švabíku,“ hlasem velitelským nikoli však hněvivým nějak volal Prądziński na mne.

„Jíti či nejíti?“ pomyslil jsem. „Půjdu-li, kdy se dostanu na své pensum? Nepůjdu-li, dá mě pochopy svými zjímati, jako včera Ižaka, a na pensum se teprve nedostanu . . . Eh půjdu.“

Ačkoli toto rozjímání daleko ne tak dlouho trvalo, jako je obálím v písmo, přece malá prodlená má Prądzińskému dala

podnět, aby důraznějším hlasem mě vyzval po druhé. Šel jsem tedy a nedbale se postaviv před kathedru, „Čeho si žádá pan hrabě?“ jsem se otázal.

„Prvé,“ oslovený odpověděl, „abys příště rozkazy mé plnil něco horlivěji a volán byv abys učinil po slovu v tom okamžení; druhé, abys přede mnou nestál jako rozvrzaná vrba nad potokem, nýbrž uctivě vzpřímen, jak se sluší nad podřízence; třetí, abys pokud služba — (a služba jest, pokud na tomto křesle professorském zasedám nebo na podii stojím já), — nemluvil nebyv tázán a mluvil byv mnou vyzván. Rozumíš-li?“

„Rozumím,“ já na to a již jsem discipliny byl plné údy stoje před vousáčem přímě jako svíce ve svícnu.

„A nyní pověz,“ bral mě vousác na výslechy, „čím omluviti můžeš, že jsi včera byv vyzván, abys na Bernhardinskou horu přišel, a slíbiv, že tak učiníš, přece nepřišel?“

Vyložil jsem upřímně, jaké hory překážek mi zabránily slibu svému dostáti. Světem prohnaný vousáč dětinskému vypravování mému bezděky se usmíval.

„Jsi hodný chlapeček,“ ironicky chvále mě propouštěl. „Maje tolik pánů nad sebou přece všech dovedeš býti poslušen. Jsi pravým héróem v poslušnosti. Bude z tebe dobrý voják. Za tu tvou hodnosť tebe pozývám na úterý odpoledne k sobě na dymečku tureckého. Přijdeš s Lukášem. — A teď na slovíčko sem, Mikuláši Ižaku!“

Odcházeje na místo své cítil jsem, že mě ohněm tváře pálí. Zase mi se do duše vracely vzdory jako českému sedláčkovi, když vychází z panského kanceláře, a zase pevně jsem si předsebral, že z područí Prądzińského se vymaním stůj co stůj. S věže ruského kostela v té zavznívaly tři čtvrti na osmou. Pot mi náhle vyrazil na čele. „Teď zhurta do práce,“ pravil jsem sám k sobě. „Za čtvrť hodiny to pensum nějaké namaluješ snad přece.“

Skrovninká naděje tato by se mi snad byla vyplnila, kdyby příroda menší trochou zvědavosti mě byla dařila. Ale tak napsav na půlarch vzácné své jméno a théma „Barba promissa hominem eruditum minime decet“ položil jsem péro a všecku mysl svou obrátil k výslechu bývalého censora.

„Proč ty, Mikuláši, včera jsi nepřišel na horu Bernhardinskou?“ vážně se ho tázal praetor.

„Nemohl jsem,“ zněla odpověd.

„Také-li jsi jednal ministranty některému velebníčkovi?“

„To sice ne, ale mne byl obeslal pan professor na druhou hodinu odpolední k sobě do bytu“

„Po kom?“

„Po synu svém Alfredovi.“

„To-li ten grammatista, co mu hlava hoří, či ten černohlavý poeta?“

„Grammatista.“

„A co ti professor chtěl?“

„Sám dobře nevím. Ale lituje toho, tuším, že mě včera složil s censorství.“

„Oho? Po čem tak soudíš? Vylož pěkně zevrubně od začátku do konce, co tam mezi váma bylo jednáno.“

„Historie to dlouhá.“

„Tím více třeba, abys si pospíšil.“

„Rázem druhé hodiny,“ vypravovati se jal Ižak, „zaklepal jsem na dvéře pokojíka, v němž pan professor obývá. Zastal jsem jej, an leže na pohovce čítá jakési noviny. Ukloním se . . .“

„No toť se přece rozumí samo sebou,“ trochu nevrle řeč mu přerušil vousáč.

„ . . . a nepromlouvaje slova čekám, co bude.“

„To jsi navlékl velmi chytře“, brouknul praetor.

„Pan professor“, vykládal Ižak dále, „rychle s pohovky vstal a přívětivě mi několik kroků učiniv naproti pojal mě za ruku a vlídně mě pozýval, abych usedl vedle něho na pohovku . . .“

„Upejpavě jako nemotorný plebej konečně jsem tak učinil“ k rychlejšímu tempu pobádaje mu se v řeč vložil Prądziński, „a . . . “ nastavoval další vypravování.

„A,“ nedada se másti praetorovou netrpělivostí pokračoval Ižak, „pojav mě opět za ruku důvěrně se usmívaje mě oslovil: „Co, můj milý, sběhlo se ve škole dnes ráno, nežli jsem přišel já?“ – Byl jsem na rozpacích, co bych odpověděl. Však to ráčíte věděti, špetl jsem polohlasem. Prądziński cosi deklamoval. – „Ale před tím, před tím!“ naléhal pan professor. Já mlčel krče pouze rameny. – „Bylo tam prý chvílemi bubnováno a troubeno a vůbec náramný dělán hřmot,“ usilovně zvídal pan professor. „Nezapírejte! Můj Alfred několikráte jda mimo školu vaši to slyšel.“ – Nezbývalo mi nežli přisvědčiti a jak se co dálo vyložiti.“

„I to-li,“ Prądziński na pohled zcela klidně se tázal, „že jsi mnou byl pozván na Bernhardinskou horu?“

„Rozumí se samo sebou,“ Ižak v odpověď dal, „to že jsem zamlčel. Vždyť jsem se na ten turecký tabák nemálo těšil.“

Prądziński jaksi nedůvěřivě zavrtěl hlavou. „Uvidíme,“ zabručel, „však ono se šídlo v pytli neutají. No, vykládej dále.“

„Pan professor,“ Ižak ujal se zase slova, „zamračil se a chvíli o něčem přemýšlel. Pojednou otevřely se dvéře z vedlejšího pokoje a paní professorová od prahu, „Pojď rychle muži,“

volala podívej se na tu krásnou krávu s tím hezounkým telátkem, co ji kamsi vedou mimo naše okna. Jak živa jsem neviděla tak pěkného dobytčete," bylo slyšeti pak už od okna. Pan professor dosti liknavě s pohovky vstal a popošed k oknu salonního pokoje nedbale na tu pěknou krávu se podíval a zamyšlen, jak byl odešel, zase přišel do svého pokojíka. Až po chvíli pomlčené mna si svraštěné čelo pravil ke mně: „Ukvapil jsem se ráno trochu. Nechtěl-li byste, milý Ižaku, opět na sebe vzíti úřad censorský?" – Ale dříve nežli jsem na otázku tak delikátní mohl odpověděti, – (chtělť jsem, upřímně se přiznávám, dělati trochu drahotu), – paní professorová opět se zjevila na prahu ne sice dveří ze salonu do pokojíka páně professorova vedoucích, nýbrž na prahu dveří vedoucích přímo do předsíně, kterými já jsem byl vstoupil, odevzdala mu lístek jakýsi pižmem páchnoucí, až vůně za okamžik byl plný pokojík, a rychle zase k odchodu se majíc krátce ale důtklivě pana professora pobídla, by ihned přišel za ní na dvůr. Pan professor udiven jaksi s lístku strhl obálku a dlouho do něho se zadíval. „Ižaku, vy tuším umíte francouzsky," oslovil mě po chvíli. – „Umím trochu," odpověděl jsem. – „Přetlumočte mi, prosím vás, ten lístek. Anglicky a vlašsky jsem se naučil s mládí, ale franština mi byla protivná od jakživa! – Sotva však jsem lístek měl v rukou, kdosi ze dvora silně zaťuká na okno a netrpělivě volá: Pojď pak už! – Byl to hlas paní professorové. Pan professor okamžikem byl za dveřmi a já jsem měl kdy kratinký lístek ne jednou ale desetkráte si přečísti."

„No a co stálo v tom lístku?"

„Zněl do slova: Nešťastná matka nešťastné dítě své poroučí shovívavosti a přízni Vaší ubezpečujíc, že laskavosti Vaší se nedožaduje nevděčnice."

„A podpis?" zvídal usmívaje se Prądziński.

„La comtesse Amélie de Loś"

Vousáč spokojeně kývl hlavou. „Co dále?"

„Přečet lístek opět a opět," bral se Ižak v referátě svém dále, „když professor Liška se nevracel a nevracel, vstal jsem s pohovky a přistoupil k oknu, odkud viděti na dvůr a na zahrádku. Na dvoře všecka rodina páně professorova obskakovala pěknou strakatou krávu s telátkem vesele chvilkami poskakujícím. Pan professor s paní tolikéž si na hovádko ustavičně ukazovali a s panským kozákem jakýmsi živě rozprávěli. Dvě děvečky ustavičně tu do chléva vbíhaly, tu z něho vybíhaly, tu cosi do něho nesouce, tu zase cosi vynášejíce. Za chvíli na dvůr vjela fůra vysoká jako stoh naložená senem a slamou, až se řebřiny prohýbaly. Děti se zase sběhly okolo vozu a oba studenti výskajíce

z vozu házeli otepě do vykýře nad chlévem, až si pot utírali s čela. Byla na ně veselá podívaná. Za chvíli mně však to divadlo přece začalo nuditi. Usedl jsem opět na pohovce a čekal trpělivě, až by pan professor se vrátil. Asi za hodinu dvéře se konečně otevřely a pan professor vstupuje jimi, „To jste se načekal,“ vesele pravil. „Odpusťte. Při tom milém hospodářství hodiny míjejí jako minuty. Pro krávu jsem na Vás docela zapomněl. Viděl-li jste ji? Pěkný kus. Však stojí hezkých pár grošův. Ale to Vás málo interessuje. Je-li pravda? Vrátíme se tedy ke svým záležitostem. Co jsem dříve pravil ve příčině toho censorství, považujte to, jakoby nebylo řečeno. Uznávám, že to úřad obtížný a nad to i nevděčný. Pořídíme si věc nějak už i bez censorův. Zpozorujete-li kdy co neslušného ve škole neb i mimo školu, doufám, že mi toho utajovati nebudete. A teď jen ještě slovo, proč jsem Vás vlastně pozval k sobě. Můj Alfred je trochu sláb a nerad sám se učí. Mne to domácí opakování s ním už přemáhá. Nebyl-li byste ochoten každý den hodinu s ním pracovati? Rozumí se samo sebou, že toho po Vás nežádám darmo.“

„A ty?“ zvídal Prądzinski, když Ižak na chvilku ve výkladě svém se zastavil.

„Odpověděl jsem: Dovedu-li já, kterýž jsem nikdy nevyučoval, sjednati si Vašnostinu spokojenosť, s tisícerou radostí laskavé nabídnutí přijímám. Mohli bychom začíti třeba dnes.“

„Vida človíčka papežtějšího nežli je papež,“ zasmál se Prądziński a vytáhnuv zlaté hodinky své z kapsy podíval se na ně. „A jak se zachoval Alfrédek první hodinu?“

„Nebylo jí,“ trochu ostýchavěji odpověděl Ižak, „Pan professor nabídnutí mého se odepřel pravě, že s milostivou paní a dětmi se chystají na procházku, a konečně mě propustil.“

„A co se stalo s oním francouzským lístkem? Nedožadoval-li se professor překladu?“

Na veliké podivení mé nedožadoval. Vrátiv se ze dvora ke mně lístek na pohovce ležící jako maní vzal do rukou a jako z roztržitosti kousek po kousku z něho trhal, až i poslední kousek se ocítil na podlaze.

„Kolik bylo hodin, když jsi opouštěl professorovo obydlí?“

„Půlčtvrté.“

„To jsi vždy ještě dobře mohl přijíti na horu Bernhardinskou.“

„Neměl jsem ještě pensum opsáno. Pospíchal jsem tedy domů, pensum opsal a pak na procházku tak dalekou ovšem už bylo pozdě.“

Mne, když se Ižak vzmínil o pensu, jako by něco bylo bodlo a poslední slovo jeho mi chvíli v uších hučelo jako zvon.

„Konec konců,“ Prądziński s tváří od Ižaka k nám obrácenou prohlašoval, „censorství veřejné jest zrušeno, tajné zavedeno. Podle toho se budeme říditi. Jdi, Mikuláši, na své místo.“

Podíval se opět na hodinky.

„Co to, že Svistun ještě nezazvonil?“ mluvil dále jako by sám k sobě. „Osmá již hodnou chvíli pryč. Jdi, Lukáši, po strážích a hleď vyzvěděti, v čem to vězí, že se posud těšíme zlaté opuštěnosti. Stráže přivedeš s sebou. Není jich už potřebí. A nyní ticho jako v kostele,“ velel vstávaje s professorského křesla zůstávaje však na podii

Než by dvacet napočítal, Solecki s oběma strážema se vrátil a oznamoval, že ve všech školách vyučování se započalo, do naší třídy pak že dopoledne místo professora Lišky, jemuž po cestě do školy se stala nějaká nehoda, že přijde professor Bielecki, od něhož školník Svistun právě prý se vrací se zvěstí, že za chvilku bude na místě. Ačkoli bylo po prázdninách dvouměsíčních, přece novina, že dopolední vyučování bude leda bylo, s obecným vyslechnuta jest povděkem. Nejvíce ovšem zaradoval jsem se já, nemaje posud jediného řádku nešťastného pensa napsáno.

„Mikuláš vyšetří a odpoledne před školou oznámí, jaká pana professora potkala nehoda,“ velitelsky ukládal vousáč.

„Budu vyučovati Alfreda až po čtvrté hodině odpoledne,“ vymykal se z daného rozkazu bývalý censor.

„Vyučuj si jej třebas o půlnoci,“ samozvaný praetor na to. „Nic mi do toho. Odpoledne však požádám zprávy.“

„A což nepodám-li jí?“ trochu spurně tázal se Ižak.

„Připočteš toho následky sám sobě,“ výhrůžná zněla odpověď.

Po celé učebně naší pojednou hrobové ticho se rozhostilo. Mimo utajovaný šepot některého pana rhetora, který si neuměl nijak zaháněti dlouhou chvíli, slyšeti bylo jen vrzání mého péra, jež bleskem lítalo po papíře. Chrie mi z kalamáře tekla na blánku nepřetrženým praménkem, neboť materialu důkladně promyšleného a dosti pěkně urovnaného před rukama jsem měl hojnosť převáděje místy na papír skoro doslovně sobotní řeč professora Lišky, a kde to mi se stačovati nevidělo, připletl jsem i ledaco z německé satyry pročachrované Prądzińskému. Pojednou však mi koncept začal váznouti. Ti z milých čtenářů mých, kterým osud uštědřil blaženosti, aby za mladých let pracovali chrie aphthonianské, vědí, že ve chrii takové nezbytno jest místo, *laudatio* zvané, kterým řečník théma své vzpírá výrokem proslaveného spisovatele neb osobnosti jinak na slovo brané. Mně bohužel na ten čas nebyl znám ni jeden výtečník, který by byl mocným slovem ve klatbu dal vousiska. Přemýšlel jsem chvíli sem tam,

ale darmo všecko namáhání. Co šňupáci skládající nějaké opus od nepaměti dělali, že si totiž v nesnázích myšlenkových postavení jsouce ducha dodávali šňupečkem, to jsem učinil v nesnázích svých i já, — aj a v té už i myšlénka mi zableskla mozkem.

„A což?“ pomyslil jsem, „není-li náš professor osobou dosti vzácnou, aby výrok jeho nemohl býti za výrok některého klassika římského? — Jisto, že jest. A jak pěkně mi se k tomu hodí epilog, abychom vůbec ve všem všudy dávali na slova svých učitelův a co do vousů zvláště abychom neopomíjeli, jakmile nám na bradě vypučí první chloupek, ihned s ním pospíšiti ku bradýři.“

Domakav se takto niti Ariadniny zase péro vesele jsem vodil po papíře málo si všímaje účinu šňupečku svého, manifestujícího se nejdříve skrovnou, čím dále však tím větší rozměry na sebe beroucí kapičkou hnědou, jež mi se utvořila na samém konečku špičatého nosu mého. Nemohl jsem jí konečně ignorovati. Pošilhal jsem chvilkami na ni, viděl jsem, že kruhy vždy většími a většími v ní droboulinké prášky tabákové obíhají jak okolo slunce obíhají planety, ale nechtěl jsem ustati ve psaní, pokud bych nedokončil pěkně započaté a mile se zaokrouhlující periody. Ale právě když jsem tu milou periodu dokončil a puntíkem označil konec její, kapička překonavši tíhou svou sílu přilnavosti - (moderní páni fysikové mi odpustí, že se vyjadřuji tak po starosvětsku), — od nosu mého se odloučila a pěknou parabolí se odnešši padla na papír. Mrzutá věc. Ale nebylo kdy dlouho se rozmýšleti. Rychle šátkem hnědá kaňka utřena. Ku vzletné laudaci šťastně skončené, za malou chvilku přičiněn ne méně zdařilý epilog, aj a dílo na tak nešťastné planetě počaté bylo hotovo. Se zálibou nemalou oko mé bloudilo po skvělém opusu, tu a tam nějaké chmýrko ještě poopraveno a na konec, když jsem už vše alespoň desetkráte náležitě si pochválil, papír vkládaje mezi knihy své v lavici jsem se zdvihal, abych přisedl k ostatním spolužákům. Třeba zajisté věděti, že jsem si byl nechtěje býti v práci vyrušován opět zasedl v poslední lavici u samých dveří. V té polehounku, jako by zloděj přicházel na kořisť, dvéře se pootevrou, obstárlá hlavička v nich se zakmitne, ale rychle zase zmizí za dveřmi, jako hlavička želví, když jí se zdá hroziti nebezpečenstvo, se schoulí pod ochranný štít svůj.

„Kdo to, Švabíku, otvíral?“ otázal se Prądziński.

„Pan professor Bielecki,“ ohlašoval jsem já.

Prądziński vstal, pospíšil ke dveřím a otevřev je do kořán, „Má poklona, pane professore,“ jako rovný rovného pozdravoval. „Čekáme již drahnou dobu. Račte vstoupiti.“

Ostýchavě, jako by tu žáček stál před professorem a ne

professor před žákem, Bielecki s hlavy sňal klobouk a nesmělou nohou vstoupil na práh.

„Myslil jsem otvíraje dvéře," pravil, „že tu snad některý jiný z pánů professorů blíže bydlících nežli já, poloviční venkovan, zaujal mé místo. Takové ticho! Takový pořádek!"

„Zaručil se za pořádek Prądziński," chvastavými ústy promluvil vousáč pojav professora důvěrně jako kamaráda za rámě a provázeje jej ke kathedře.

U podia se oba zastavili.

„Máte, pane professore, těžký kabát na sobě," mluvil Prądziński dále. „Bylo by Vám horko. Svlecte jej. Pojď, Mikuláši; pomoz panu professorovi z kabátu. Tak! Kabát pověs na rohatinku u kathedry. — Hodný člověk," zase ku professorovi se obrátiv pochvaloval bývalého censora. „A co teď? — Kdyby zlou náhodou druhou hodinu nebylo náboženství, učinil bych skromnou proposici, abyste nás, pane professore, poslal domů. Ale tak vidím, že jste vázán. Snad abychom se pomodlili? — Co myslíte, pane professore?"

„No, myslíte-li, pomodleme se," přisvědčil professor.

Za dvě minuty bylo po modlitbě.

„A teď," mluviti se zase jal Prądziński, „aby těch několik minut do devíti nějak uběhlo, abychom se snad pomodlili růženec. Snad jej někdo z vás má při sobě," obrátil se ke třídě.

Udiveně jsme se dívali druh na druha. Nikdo z nás nevěděl, upřímně-li to myslí Prądziński, či nevčasný-li si tropí žert. Professorovi Bieleckému se nevedlo jinak nežli nám. Rozpačitě se poškraboval za uchem.

„Růžencové pobožnosti páni rhetorové se asi nenadáli?", pravil. „Odbudu si raději, dovolíte-li," ku Prądzińskému stále vedle něho se ochomýtajícímu se obrátil, „věc týkající se nauky hospodářské, k jejížto pěstování já při tomto ústavě jsem zřízen."

„No, račte s pánem Bohem pořizovati," vousatá ústa na ironický úšklebek křivě pravil hrabě a zaujal ukloniv se professorovi místo své v první lavici.

Professor Bielecki odtušiv sobě vystoupil na kathedru a odkašlav si vykládati se jal, že roku kteréhosi při počátku devatenáctého století hrabě Stanislav Potocki založil při gymnasii Břežanském nákladem svým stolici pro nauku hospodářskou. Důležitostí prý nauka hospodářská přesahuje kde kterou nauku jinou, poněvadž tak jest zřízen tento svět, že ve všem všude se platným osvědčuje ono latinské *prius vivere dein philosophari.**) A to, čím možným se stává ono *vivere* a tudíž i ono *philosophari,*

---

*) Dříve živobytíčko, pak filosofie.

jesti prý nauka hospodářská. K té abychom se přivinuli s tělem s duší, že nám radí co nejusilovněji. — Na konec nás vyzval, abychom, kdo se chceme súčastniti ve přednáškách o nauce hospodářské, u něho se nyní ohlásili.

Nehlásila se živá duše.

„Jakže?“ vida to Prądziński zase slova se ujal. „Taková-li ve škole této netečnosť ku vědám, ke kterým nedohání karabáč? Pane professore! Byť nikdo nechtěl žákem vaším se státi, já jím budu — a budu žákem vytrvalým a snaživým.“

„Já též, já též!“ tu z té tu z oné strany se ozývalo a konec konců byl, že kde kdo ve třídě vyjímajíc samojedinkého židáčka Bernsteina se zavazoval žákem se státi professora Bieleckého. Ten blaženě se usmíval. Od kolika let neměl tolik žáků zapsaných, co jich nalovil dnes.

„Zítra po desáté hodině začneme,“ ohlašoval, „a pak každý čtvrtek od osmé do devíti a v sobotu zas od desáté do jedenácti. No, a teď abych šel. Že pořádek zachován bude těch několik minut co vybývá do devíti, za to ručí pan hrabě.“

Dříve nežli tento mohl odpověděti, zaťukáno silně na dvéře, ale nikdo nevstupoval. Některý ze spolužáků z poslední lavice obydlené se vzchopil a otevřel dvéře. Bylo slyšeti hlas starého Svistuna, aby, co přináší, neprodleně odevzdáno bylo panu professorovi. Příchozímu, jenž v ruce měl lístek jakýsi, Prądziński zastoupil cestu, lístek od něho přijal a vida, že na obálce není adressy, ač nemohl neslyšeti, že lístek sluší professorovi, chutě jej otevřel a přečetl.

„Soudím po slovech „ctěný pane kollego“, že lístek vlastně doručen býti měl Vašnosti,“ pravil ke krotkému professorovi. „Ale nezajímal by Vás. Je to žádosť, abyste pensa, jež dnes odevzdána býti mají, Ižakem dal sebrati a po témž Ižakovi je dal hned po škole k němu do bytu dopraviti. — Mikuláši, slyšel jsi, co ti uloženo. Káži ti, bys učinil po rozkazu hned. — Vy dovolíte, pane professore.“

„Oh, prosím, prosím!“ ukláněl se bázlivý professor sáhaje po svém kabátu.

„Posečkej ještě minutu, Mikuláši,“ velel zase Prądziński, když bývalý censor s chutí se uvazovati jímal v úkon vyhrazený bývalému jeho úřadu censorskému. „Pomoz panu professorovi do kabátu.“

Svraštiv čelo Ižak položil tři nebo čtyři z vybraných pens zase na lavici, sňal s rohatinky nad kathedrou professorův zimník, professora do něho vsoukal a zase ke své se obrátil práci. Odcházejícího professora nikdo z nás si nevšímal. Seděli jsme nebo stáli v lavicích odevzdávajíce své škarteky.

„Nevíte-li, co se patří odcházejícímu professorovi?“ mohutným hlasem na nás zvolal Prądziński.

Jako jeden muž jsme vstali a uctivě odcházejícímu se ukláněli. Prądziński jej jako přítel milého přítele až ke dveřím doprovodil a tam mu ruku podav zase na své místo se vrátil.

Zcela jinak nežli ku professorovi Bieleckému Prądziński se zachoval ke katechetovi, jenž chvilenku po deváté vstoupil do síně. Povstal ve své lavici zůstávaje a poklonil se příchozímu poněkud sic elegantněji, ale ne méně uctivě nežli my druzí. A takto si veda samozvaný praetor nemálo mezi námi si utvrdil autoritu svou už dříve dosti velikou. Měl nás úplně ve své moci a toliko poměr jeho k Ižakovi ani nám, ani, tuším, jemu posud nebyl dosti jasný. Já jsem důvtipu praetorovu a způsobu jakým se choval ku professorům, v duchu se podivoval a myšlénky odbojné, kteréž u mne chvíli po chvíli vztyčovaly téměř ponoukajíce, bych se vymknouti hleděl z vousáčova područí, víc a více za přítomnosti jeho utouchaly, až utuchly na dobro.

„Odpolední stráže koná dnes u schodův Antonín Czabański a přede dveřmi Švabík,“ zvučným hlasem Prądziński volal, když po hodině náboženské žactvo se mělo k odchodu ze školy. „Oba tu s Lukášem zůstanou chvilku pro instrukci. Ostatní jděte domů, ale o půl druhé ať mi jste všichni na místě.“

Jakmile síň se vyprázdnila, Prądziński přistoupiv s námi třemi až k samému oknu ode dveří nejvzdálenějšímu tiše pravil k Czabańskému a ke mně, abychom nechodili na stráž, anobrž vynajíti se dali ve škole.

„A umíte-li pak který něco švábského z paměti, co by se hodilo k deklamování?“ tázal se.

Czabański a Solecki pokrčili rameny, já pak ihned jsem se pochlubil, že dvě Schillerovy romance umím, a bylo-li by třeba, že se ještě dvěma neb i třem naučím.

„Tys přece jen hodný chlapeček; ustavičně to má řeč,“ spokojeně se usmívaje pochvaloval mě Prądziński. „Nezapomeň však knihu, ze které se básním učíš, přinesti s sebou. Ale ještě jedno zbývá obstarati. Jde o to, abychom na stráž u schodů postavili některého žáka z jiné třídy. Jest však nezbytno, aby našeho Antonína zastupoval chlapík urostlý a hodně širokých plecí. Znáte-li který takového?“

„Já znám,“ zas už okouzlen hnědýma očima Prądzińského jsem se ozval. „Timofej Mandybur z poezie dobře by mohl zastoupiti Czabańského.“

„Dobrá,“ Prądziński v odvět. „Sjednáš to tedy s tím Timofejem, aby od půldruhé stál u schodův, a jakmile professora

Lišku zočí, aby ihned, ne však utíkaje, nýbrž jenom ostrým krokem jda se bral do své třídy. A teď jděme.“

„Chlapík, ten Prądziński,“ pravil ke mně Solecki, když jsme spolu šli domů. „Rád uhlídám, co to zase má za lubem. Jen aby Timofejek nedělal brykulí a v úkolek, jímž ho Prądziński obmýšlí, ochotně se uvázal.“

Mne při myšlénce na možnost, že by Timofejek se zdráhal, upřímně zamrzelo, že jsem tak neprozřetelně za jednatele se nabídl ve věci, o které jsem nevěděl, kam směřuje a v dobré-li mi se konce vydaří či ve zlé. Opět jsem si předsebral, že jen tentokráte ještě po slibu daném učiním, příště však společenstva s Prądzińským jak moha se budu dáliti. Kdyby jen tak okouzlujících očí neměl ten vousáč, pravil jsem si v duchu. Ale jak mu se člověk podívá do očí, nic mu nemůže odepříti: duši by mu dal.

„No, co tak zamrkle?“ vece Solecki, když jsem chvíli slova nepromlouvaje vedle něho kráčel. „Tamhle plecatý Timofejek se klátí před námi, jako by nehodlal dříve doma býti nežli k obědu. Což, abychom si naň zavolali a věc pořídili na místě?“

„Myslíš-li, zavolejme,“ já na to. Timofejek zavolán byv zastavil se v chůzi a obrátiv se k nám přívětivě pozdravil.

„Jak se vede paní professorové?“ tázal jsem se ho.

„Dobře, dobře,“ Timofejek k otázce. „Den nebo dva, praví doktor Rattinger, si ještě poleží a bude zase dokonale zdráva. Pak ať jistotně přijdeš na dvorec vypravovat jí o české cestě své.“

„Přijdu; buď bez starosti,“ jistil jsem mu. „Ale teď na slovíčko. Neudělal-li bys mi něco k vůli?“

„Milerád všecko, pokud jenom budu moci,“ zněla odpověď.

Vyložil jsem, co mi bylo uloženo. Timofejek se zamyslil.

„A není-li v tom nějaká čertovina zašita?“ po chvilce se tázal.

„Co by byla?“ rychle slova se ujal Solecki. „Věc nejnevinnější pod sluncem.“

„Já bych s Liškou vaším nerad měl jaké oplety,“ vždy ještě rozpakoval se Timofejek. „Všude prý jen větří přestupky a porušování kázně, kde koho, co by na něm záleželo, by prý karceroval, — a já bych professorovi Kautzkému za živý svět nechtěl způsobovati mrzutosti.“

„Nebuď blahovcem,“ domlouval Solecki. „Co ti na tom sejde, postojíš-li několik minut u schodů? To přece živá duše nemůže nikomu počítati za hřích nebo přestupek.“

„No, vzal to pes!“ po některé chvíli roztazu se rozhodl Timofejek. „Udělám vám to k vůli; ale vícekráte mi, prosím, s takovou žádostí nechoďte.“

Sotva jsem po obědě lžíci položil od úst, spěchal jsem

k Timofejkovi chtěje sám jej zavesti na stráž. Byl doma sám se starou služkou, jež mu jakýs takýs byla ukuchtila oběd. Pan professor hned po dopoledním vyučování odjel na dvorec k nemocné choti, odkud, žeť ode dvou do tří odpoledne ve třídě jeho hodinu měl pan katecheta, přijeti zamýšlel až k hodině třetí. Timofejek se lopotil upravováním jakéhosi německého úkolečku.

„Dobře, že přicházíš," zvolal radostně spatřiv mě. „Kolik hodin se tu pachtím urovnáváním těchto několika slov ve verše, o nichž nám professor Schutt jen tolik pověděl, že se dají, přičiní-li se tu a tam nějaké slůvko samo o sobě bezvýznamné a vsuje nebo vysuje-li se tu a tam některá nezvučná samohláska, upraviti na pětistopé jamby. Já tomu nijak neumím uhoditi na kloub. Ty prý pleteš německé verše jako punčochář punčochy, snad tomu nějak dáš radu."

„Ah, to věru nejsou čáry!" zvolal jsem pohlednuv na to Timofejkovo zboží; poznalť jsem hned z prvních několika slov, že to jest šestiverší z Goetheovy Ifigenie na Tauridě počínající od slov: „O weh' der Lüge! sie befreiet nicht, wie jedes andre, wahrgesprochne Wort die Brust,"*) a chopiv se péra ani se nedívaje na slova diktovaná napsal jsem několik veršů z paměti. Timofejek byl jako v Jiříkově vidění. Nevěřil svému zraku.

„A je to tak opravdu dobře?" za chvilenku vypravil ze sebe. „Tuhle poslední verš ‚Und trifft den Schützen'**) je necelý," potřásal hlavou.

„Nedostalo se naň těsta," usmívaje se dím já. „Podej sem ‚Sammlung deutscher Beispiele'. Tu viz," jistou rukou jsem otevřel knihu a prstem ukazoval na místo shora vedené.

„Ba věru," Timofejek špetl, „do slovíčka vše zprávno."

Nemohl jsem neznamenati, že jsem v očích jeho povyrostl alespoň o půl hlavy.

Za chvilenku brodili jsme se blativou cestou ke gymnasii.

„Dobře, tedy pořeď," přál jsem Timofejkovi zůstavuje jej na prvním stupni schodů vedoucích na první patro. Ve třídě naší přes to, že do půldruhé ještě několik minut scházelo, již bylo dosti plno. Jak mile se ozvaly první zvuky zvonku sezvánějícího žactvo s věže ruského kostela, vstoupil i Prądziński, zamířil přímo ke kathedře a usadil se na stolici professorově.

„Tu-li Mikuláš?" otázal se Soleckého, jenž — to jsem čím dále tím jasněji poznával, — úkon adjutanta při vousáči byl na sebe vzal.

---

*) Ó běda lži! Neuvolňujeť prsa jako každé slovo jiné promluvené po pravdě.

**) A raní střelce.

„Tu," zněla odpověď, a v té už i Mikuláš stál před kathedrou.

„Nuže," vybízel vousatý hrabě, „co se přihodilo ráno panu professorovi, že jsme zbaveni byli rozkoše naslouchati slova jeho?"

„Věc pravšední, která se může přihoditi každému desetkráte za den."

„Totiž?"

„Bera se mimo roh Gürschingova hostince pan professor stoupil na kámen tající se pod blátem, nějak se smekl a klopýtl a jak dlouhý tak široký padl do bláta, při čemž i pravou tvář si poněkud odřel. Zašed do Gürschingova hostince učinil opatření, aby místo něho k nám přišel pan professor Bielecki a dal se v bryčce dovezti domů."

„Dobrá," vece hrabě. „Zpráva tvá se dokonale shoduje se zprávami, které mne došly odjinud." I kynul rukou excensorovi, aby se odebral na místo.

„Oznamuji," nehýbaje se s místa hlásal excensor pitvorným poněkud hlasem, „že Czabański a Švabík nejsou na stráži, nýbrž zde ve škole."

„Do toho tobě pranic," káral vousáč. „Ostatně zapovídám Švabíka nazývati Švabíkem. Právo to vyhrazuji sobě. Ad locum!"

Všecek uzardělý ve tváři excensor učinil, jak mu bylo veleno.

„A nyní," zase slova se ujal Prądziński, „mysl svou obraťme k něčemu ušlechtilému a užitečnému. Zdali pak kdo z vás umí z paměti delší nějakou báseň německou, — ale rozumí se, že ne nějakou tu látaninu ze Sammlungu deutscher Beispiele, — abychom panu professorovi našemu zase způsobili nějakou radosť."

Přihlásil jsem se já.

„No dobrá, Švabíku," vece vousáč sestupuje s podia a zaujímaje místo před ním. „Vstup na kathedru a pochlub se, co umíš."

Číně po slovu vystoupil jsem na podium podav po cestě vousáčovi otevřenou knihu obsahující Schillerovy romance a zvučným hlasem oznámil jsem „die Bürgschaft." Po té jako na kolovrátku jsem spustil rychle a velehlasitě soukaje verš ze veršem. Sotva však jsem doříkal první sloku, Prądziński mě zastavil.

„Že jsi chlapeček pilný a básni své žes se naučil dokonale z paměti, nepochybuji. Ale co nám tu říkáš, brachu, není deklamace a jest pouhé říkání. Předně pro budoucnosť si budeš pamatovati, abys ohláse titul své deklamace učinil hodnou pauzu, aby posluchači tvoji měli kdy trochu svátečně naladiti své mysli. I sama tvář tvá, oči, ústa, ba všecko tělo případnou na věc, již přednášeti hodláš, podobu na sebe vzíti povinno podle toho,

jak kdy vážného nebo žertovného deklamace tvá jest obsahu. Ve případě našem tedy asi takto.“

A obrátiv se jedním bokem ke mně, druhým k ostatnímu žactvu, abychom jej všichni viděli ve profile, vzpřímiv se a hlavu vztýčiv tvář ukazoval vážnou a klidnou a vousatými ústy rovněž vážně a klidně se přesmeklo: „Die Bürgschaft von Schiller.“

„Kdyby mi však bylo,“ bral se v demonstraci své dále, „parodii této básně přednášeti, — sic, vy tuším ještě nevíte, co to jest parodie; nu budete-li hodni, někdy vám ji přednesu a vtípete se pak sami, co jest parodie, — oznámil bych ji posluchačstvu svému takto:“

A pojednou tělo jeho, jako by shrklo, v zádech se skřivilo ve hřbet kočičí, pravá lopatka vyčněla nad levou, hlava ponachýlila se vpřed, levé oko se přimhouřilo, pootevřená ústa pravým koutkem vzhůru levým dolů se skřivila, obě ruce v loktech ohnuté a skoro k samé bradě pošinuté ukazovaly dlaně k obecenstvu obrácené a jen palce s ukazováčky, jako by v nich skrovninký šňupeček tabáku dřímal, lehounce k sobě se tiskly, ale v tom okamžiku, co přese rty hraběcího informátora pitvorně se přenesla jazykem přes dolení zuby prodlouženým slova „Dö Bérgschaft von Schiłłerłeben,“ zase se rozevřely a obě dlaně zcela otevřené a skoro až k levému uchu vyzdvižené chvilku zůstávaly nepohnuty. Všecka škola jedněmi ústy se dala do smíchu. Mne k němu mimo jiné zvláště nutkalo ono zdvojené ł ve jméně Schiller, tak mocně kontrastující se dvojím *l* měkce dřív proslovením v témže jméně. Hlasitého smíchu našeho bylo však jen na okamžik. Obrativ se ke třídě a významně pozvednuv ukazováček pravé ruky pojednou Prądziński zase sjednal hrobové ticho, načež se dal v další recensi deklamatorského pokusu mého tímto zcela neočekávaným způsobem.

„A teď, abys pochopil, zlatý brachu, jak se mají pronášeti verše: „Zu Dionys dem Tyrannen schlich Möros den Dolch im Gewande“, pověz mi, zdali jsi kdy komu co kradl? Neboť abys ty jehněčí dušinka kdy na koho byl šels dýkou, nepodobno. — Že nekradl? — Totě divno. Vždyť jsi předevčírem na těchto místech chlubně hlásal, že jsi Čech, a ti prý kradou od narození.“

Do mne jako by krve nalil. Po všem těle se chvěje a zuby skřípaje popadl jsem svůj exemplář Schillera, jejž Prądziński byl, znaje asi balladu mnou ohlášenou z paměti, položil na kathedru, a chvátal s podia dolů ke svému místu. Vousáč v tom okamžení poznal, že na mne užil taktiky špatné a rozpomenuv se v té chvíli na jinou zastoupil mi cestu.

„Stůj, kochanku,“ chlácholil, „a dej se políbiti. Skvěle jsi obstál ve zkoušce. Kdybys ty se byl nerozhněval na mne, věčně,

věř mně, byl bych se rozhněval já na tebe. Kdo chladným by zustal, když hana se kydá na jeho národ, byť národem byl na světě posledním, potupy hoden jest každého člověka poctivého, proto že by sám byl ničemníkem největším. Věř mně, kochanku, ne urážeti jsem tebe chtěl, anobrž jen zkoušeti. Nyní vidím, že jsi duše šlechetná. Odpustíš-li mi, že jsem ti způsobil bolesť větší, nežli jsem mohl tušiti?"

A při tom pojav mne za ruku těma okouzlujícíma hnědýma očima svýma tak se zadíval do očí mých slzami ještě zamžených, že maní se přesmeklo přese rty mé: „Odpouštím".

„Měj mé díky, kochanku," vždy ještě mě drže za ruku mluvil vousáč dále. „Ale na znamení, že mi jest upřímně líto nejapného žertu mého, něco ti povím. Kdyby si kdo troufal způsobem podobným mne uraziti jako před chvilkou já tebe, nepřestal bych na tom, abych mu nevoli svou dal na jevo toliko plamennou tváří a poloutajenou slzičkou, nýbrž vyťal bych mu, třeba byl hrabětem Prądzińským, v tom okamžiku, pojdi si z toho co pojdi, mastný pohlavek. Neboť pohlavky morální málo čím se liší od morálního pohlazení a dodávají nepříteli jen chuti k urážkám dalším, nejdou-li za nimi nebo raději hned s nimi pospolu důkazy nevole pádnější. Obecné množstvo zajisté jest upečeno z těsta hrubého. Na to tys ovšem trochu příliš mlád, abys pochopil dokonale. Povíme si o tom jindy. – Ale teď abychom se zas ujali svého úkolu. Nevím, ochoten-li jsi přednášeti svou báseň dále," otázal se mne; „nebyl-li bys, přednesu ji sám."

Ač mě to stálo chvilku přemáhání, přece jsem se nabídl, že báseň přednášeti budu dále.

„Dobrá, tedy vstup na kathedru," vybídl vousáč. „Jak jsem připadl na to nešťastné zlodějství? – Chtěl jsem tobě na mysl uvesti, že zloděj a vůbec zločinec, který skutek svůj spáchati zamýšlí tajně, ani chůzí nebouří ani řečí ani jakýmkoli způsobem jiným. Básník praví: „Zu Dionys dem Tyrannen *schlich* Möros." Kterak deklamator naznačí všecku tu tajnosť v počínání zločincově? – Ne jako ty jsi učinil hlasem jasným, zvučným, anobrž přitlumeným, jen co by zřetelně slyšán býti mohl obecenstvem nehluchým. I slova poněkud přerývaná dobře se hodí k situaci této. A jak hlava tvá? — Plížíce se dostupujeme ne na celé chodidlo jako při chůzi obyčejné, nýbrž jen na prsty. Tím těžiště těla," – (slovo *těžiště* jsem slyšel po prvé za živobytí a nerozuměl jsem mu) — „nezbytně pošinouti se musí něco málo vpřed, což ne nepřípadně naznačíš dada hlavě své se něco málo ponachýliti. A dovedeš-li způsobem nenápadným pronášeje první verš i oči plaše tu v pravo tu v levo zobrátiti, nebude to deklamaci na škodu. Pravici své nedáš nehybně ležeti na kathedře

nýbrž jsa toho pamětliv, že Möros pod rouchem skrývaje dýku nemohl chtíti, aby vypadnouc na mramorovou podlahu zazvonila a vrahův úmysl prozradila, pravici, jako bys sám měl dýku při sobě, přitiskneš ke kabátci svému, — třeba řeckému pláštíku byl sebe nepodobnější."

A tak první tu sloku verš za veršem probíraje vždy nové a nové věci před udivenou myslí mou odkrýval a pravidla z nich odvozoval týkající se jak modulace hlasu tak i tempa přednosu, kterých já bych se poslouchaje deklamatora sebe dovednějšího a dívaje se naň otevřenýma očima snad ani za uherský měsíc byl nevtípil. Konečně, aby dlouhou řadu poznámek svých illustroval živým příkladem, první sloku milého Bürgschaftu dvakráte přednesl sám, jednou jsa obrácen tváří ke mně, po druhé k celé škole.

„Nuže, pokus se nyní o věc," vybídl mě a bedlivě stopoval každé slovo a každý posuněk můj. — „Není to ještě vší měrou dokonalé," chválil a haněl pospolu, „ale Krakov ne za den jeden zbudován." — A vytáhnuv zlaté své hodinky pozatřásl hlavou, zavolal Soleckého k sobě a tiše mu cosi šeptal do ucha. Solecki vyšel se síně ven a já jsem se brkal druhou slokou Bürgschaftu.

Pojednou se rozlítnou dvéře a v nich se objeví professor Liška. Ku pravé tváři své tiskne běloučký šátek, tvář levá hoří plamenem, čelo zarudlé. Postoupiv chvatným krokem asi do polou síně, kde začínaly lavice obydlené, zvolal mocným hlasem: „Czabański!"

„Adsum," ozvalo se ze širokých prsou zavolaného, jenž zároveň, aby jej bylo znáti mezi ostatními žáky v lavicích povstalými, povzvedl na okamžik nad hlavu svou pravici.

„Proč jste se nezastavil, když jsem na schodech na vás volal?" tázal se zhurta professor.

„Na mne nikdo nevolal, když jsem šel po schodech," odpíral Czabański.

„Snad i to mi zapřete," vždy hněvivěji na milého Czabańského dotíral professor, „že jste stál dole u schodů na stráži, když jsem před chvilkou přicházel do gymnasia?"

„Musím, pane professore, i to zapírati co nejrozhodněji," Czabański jsa si tak dokonale vědom své neviny klidně odvětil a potutelný úsměv, jehož nedozíravý professor ovšem nemohl uznamenati, pohrával tlustými jeho pysky. „Celá škola mi dosvědčí, že od půldruhé tu sedím nehýbaje se s místa."

„Professor tázavým zrakem se podíval na Prądzińského, jenž za výslechu tohoto se byl přiloudal až k němu.

„Já, pane professore," vousáč ujal se slova, „jsa všecek

zaujat deklamací Schillerova „Rukojemstva“, jež nám dnes před-náší Kosina, nemohu říci, byl-li Czabański tu hned, když já jsem do školy vstoupil, či přišel-li později; Ižak censor však,“ — a slovo censor velmi silně přizvukoval, — „o němž na jisto vím, že tu byl dříve nežli já, zprávu o Czabańském může dáti bezpečnou.“

„Nuže?“ netuše jaksi žádoucímu výsledku vyšetřování svého professor nejistým hlasem vyzval Ižaka na svědectvo.

Byl-li professor na rozpacích dožaduje se svědectva Ižakova, byl na rozpacích daleko rozpačitějších milý excensor.

„Czabański tu byl zároveň se mnou,“ koktal, „a s místa svého se nehnul, — ale . . .“

„Vím dosti,“ prudce jej zakřikl professor a jakkoliv už za výslechu Czabańského signální zvonec oznamoval, že se započíti má vyučování odpolední, obrátiv se od nás zase prudce vyrazil ze dveří ven.

„I já vím dosti,“ po odchodu professorově obrátiv se ke škole vousáč zase mluviti se jal. „Víte i vy všichni dosti. Nemůžeť zajisté nikdo z vás býti mysli tak nechápavé, aby se nevtipoval, kdo a kdy, co jsem ráno ve příčině stráží odpoledních nařizoval, na jisté místo donesl, jež netřeba jmenovati. Že bys však ty, milý Mikuláši, takovým byl hlupcem, abys neznamenal, že jsem dávaje ráno ty rozkazy před tebou toliko pasť lécel na tebe, toho věru jsem se nenadál. V jaké to tvé špehounství a donášectví se ti vydaří konce, uvidíš. Prozatím pomýšlej, jak bys se zase rehabilitoval v očích pana professora. My ostatní, tím budiž jist, o to usilovně budeme pracovati, aby pan professor neměl příčiny býti s námi nespokojeným. Ticho nyní! Nikdo ani nešpetej! A ty, milý Švabíku,“ obrátil se řečí ke mně, „sestup s výsosti své a sedni hezky mezi nás. Poděkuj se u Ižaka, že dnes své sboží s trhu poneseš neprodáno.“

Za řeči Prądzińského Solecki se vrátil do školy a přímo mířil k vousáčovi chtěje mu něco vyřizovati. Ten však z daleka mu rukou dával znamení, aby toho na ten čas nechal. Seděli jsme skoro půl hodiny tichounce, ba skoro ani nedýchajíce, — já všecek zahloubán nevím ve kterou novou balladu Schillerovu, — když professor Liška zase vstoupil do síně. Tvář jeho byla jak obyčejně bleda, malá očka klidna, na rtech obvyklý lehýnký úsměch. Pomodliv se s námi vyňal ze záňadří pensa ráno odvedená, usedl na křesle svém a jal se takto mluviti:

„Pravá to *dies atra* ten první den školního vyučování. Překážka za překážkou mi se v cestu staví. Dnes bychom toho moc už nepořídili. Přestaneme tedy na recensi některých pens ráno mi odevzdaných. Jsou mezi nimi některá vší měrou podařilá,

některá zas ovšem i myšlénkami chudá i formou chatrná. Promluvím nejdříve několik slov o pracech veršovaných. Je jich málo, — všeho honu tři, ale, vyjmu-li jednu, která formou sice tolikéž velmi chvalitebna, po stránce věcné však ničemná jest, — vesměs daleko překonávají má očekávání. Palmu vítěznou tentokrát odnáší *Proncyncki*. Jaký to hladký verš! jak přesná němčina! Viděti, že studoval několik let v Němcích. Viděti však také, jak bystře již umí pozorovati. Toť ovšem ovoce jednak povyspělejšího věku, jednak stykův se třídami společenstva vyššími. I nemohu si té rozkoše odepříti, abych pěknou tu báseň nepředčítal celé třídě.“

Četl. A četl s takovou pietou, jako by před sebou měl dílo Horatiovo nebo Juvenalovo. Chvilkami se zastavil a hlasitě zasmál. Toť ovšem bylo žactvu signalem, aby se chechtalo o tolik hlasitěji, oč mladistvější a dráždivější vládlo branicí a provenience básně oč dobré třetině spolužáků mých byla povědomější.

„Pěkná, roztomilá básnička,“ pochvaloval professor Liška, dokončiv čtení. „Jednu chybu však přece vytýkati musím, ne sice básni, ovšem pak básníkovi. Co myslíte milý *Proncyncki*, jaká to jest chyba?“

„Má jich as i básník mnoho i báseň,“ skromně na pohled odvece vyzvaný, ale neráčíte asi k té jedné býti stejně shovívavým jako k ostatním.“

„Připadáte mi,“ usmívaje se professor mluvil dále, „jak ona Ovidiova Médéa, jež o sobě praví: *Video meliora proboque, deteriora sequor;**) nebo jak onen starořímský filosof Seneka, jenž sedě na tuních zlata vychvaloval chudobu. Vy dlouhým bradám se posmíváte, — ale své se zbaviti nespěcháte. Nemyslil jsem, že Vás ještě uvidím s pochybnou tou parádou na tvářích.“

„Mně, pane professore,“ smutným hlasem vousáč odpovídal, „příroda vousy dobrotivě přikrývá kožní neduh, jímž mi bez viny mé zlomyslně tváře dříve zohyzdila. Pokud lékaři nedovolí, Vašnostinu přání, kteréž by mi jinak bylo rozkazem, vyhověti nesmím.“

„Ah to je jiná,“ zabroukl professor a dál odiosní věci se netýkal.

Báseň druhá, didakticky jednající o škodlivosti kuřlavého tabáku, ač hned předem vyhlášena byla za dílo povedené, všecko žactvo, když ji professor Liška předčítal, ostavovala chladným. Jediné já, ne sice z básně, ale z nezdaru jejího démonickou jakousi radosť jsem měl. Bylať zajisté vyplynula z péra onoho Mantynkiewicze, jenž mi před rokem tolik těch buchanců

---

*) Vidím, co lepší jest a schvaluji, jdu však za horším.

byl sjednal za vědeckou pútku mou o latinský hexametr. Zamrzelo mě však zároveň, že jsem báseň svou, jež s tolikerou pochvalou se potkala, za bídný desetník pročachroval a tak sebe připravil o korunu básnickou.

Došlo na recensi třetí práce veršované.

„Jaké vám, Maurici Bernsteine, bylo uloženo théma v sobotu na vypracování?“ tázal se přísně professor Liška.

„Dvojí,“ odvětil chvějícím se hlasem otázaný povstav ve své lavici.

„A vy jste si zvolil které z obou?“ professor na to. „Nikteré. Nápis pensa vašeho zní ovšem *barba promissa hominem eruditum minime decet;* ale jak jste théma to provedl? Poslechněte a suďte,“ obrátil se od Bernsteina k ostatním žákům a jal se pensum čísti.

Báseň, jíž jsem i já i žáci ostatní naslouchali s interessem minutu po minutě rostoucím, počínala se od vzbubřelé poněkud ale celkem dosti vzletné apostrofy na přírodu, jež ve všech tvorbách svých prý netoliko užitku a prospěchu pečliva jest, anobrž i krásy a lepoty. Po té jizlivým posměchem ve směšnosť uváděn rozoumek lidský, jenž útvary přírodniny mrzače myslí, že je zdokonaluje a zušlechcuje. Příkladem toho, jak pěkna jsou díla přírody a jak směšny opravné výkony lidského rozoumku, židáček náš uvedl kohouta a kapouna. Široce vypisoval hrdinnou povahu onoho a plachou chabosť tohoto. Nynější pokolení lidské, jakož vůbec jest chabo a ničemno, nemohlo si neoblíbiti též příznaky kapouní své nestatečnosti a tudíž, jako by se bálo, že by mu brada visutá připomínala, jak se zapomíná nad vlastní svou důstojností, raději zavčas jí se zbavuje. Poněkud unáhleně sic ale veleúčinně na konec židáček náš vzýval Judu Makkabejského, aby zdvihna se z lůna Abrahamova na chvilku zase zavítal na svět a vítězným mečem ztrestal posměvače brad Abrahamitských a nynější souvěrce své ochránil v držení toho, co jim ze vší někdejší moci a slávy zbylo, v držení to ctihodných brad.

Smálo-li se už dříve posluchačstvo při jednotlivých místech smíchem neutajovaným, propuklo při tomto závěru básně ve smích Homérova Télemacha hodný. Sám professor, snad proto že čítaje báseň nahlas komickou sílu její pociťoval mocněji nežli doma čta ji němě, tolikéž se rozesmál, až mu z malých oček slzy vandrovaly po tvářích. Po některé chvíli, když zase posvátné ticho zavládlo ve škole a na všech rtech jen tichý úsměv se usadil, professor ve své recensi šprýmovné básně se bral dále.

„Neslýchané drzosti,“ pravil, „které jste se, můj milý Bernsteine, dopustil tímto způsobem zkroutiv uložené sobě théma,

s počátku jsem se nemohl dosti vynadiviti. Uvažuje však na mysli slova Horatiova: *naturam expellas furca, tamen usque recurret,*¹) pochopuju ji dokonale. Nemůžete za sebe. Vězíť potměšilosť Abrahamitům už v krvi. I co myslíte, jaký na vás za to drzounství vaše uvalím trest? — Vyhnati-li vás z ústavu? — Bylo by mi vás přece jen líto. Vy byste se tak rád stal doktorem mediciny, a pak byste se leda jen ranhojičem státi mohl a i tím jen po tříleté praxi lazebnické. Co byste se tu musil namydliti a naškrabati brad a co při tom zkusiti lítosti! Dostaniž se vám odměny jiné, odměny, která snad ono jedovaté záští, jež chováte v prsou k učiteli svému, promění v cit oddanosti a vděčnosti. Zůstaniž břitva daleka od brady vaší po všechen ten rok, co nám souzeno jest ještě býti pospolu, a podobejte se i zevnějškem tomu, čím jste podle rodu a smýšlení, ctihodným, bradatým Abrahamitou. Tím zpusobem od sebe snad také odvrátím návštěvu služebného vám Judy Makkabejského.“

Nadál-li se toho professor Liška, že při posledních slovech jeho, — pronášelť je zajisté s theatrálním pathosem, vypočítaným na effekt komický, — ve smích vybuchneme na potupu židáčka našeho, v počtu svém se poněkud mýlil. Slova jeho naopak působila spíše nelibě. Nebylo v tom mnoho rytířské mysli, ani paedagogického taktu podřízenci neopatrně kdys uraženému rovné spláceti rovným. A to jsme my mladá chasa cítili. Nesmál se Prądziński. To nám dostatečným bylo pokynem, že nám není třeba do smíchu se nutiti. Židáček usedaje v lavici své ukřivil úst na zhrdavý úsměch a dlaní si přejel tváře, jako by zkoumal, nevyskočily-li mu radostí vousy z kůže hned na několik coulů. Bylť pensum své napsal, jen aby ulevil své žluči, a nenadál se toho, že professor Liška, jenž prací jeho básnických nehrubě si všímával, je tak pobožně bude čítati. Čím větší bylo židáčkovo zděšení, když znamenal, že práci jeho se dostalo povšimnutí tak důkladného, a pěsť, jež zlostně zaťatou měla zůstati jen v kapse, že zjevnou se stala všemu světu, tím větší do něho vjela pýcha, když břitká satyra jeho mimo nadání mu dopomohla k tomu, čeho si dávno byl tak toužebně přál, aby pěkně bohdá kultivovaná brada mu pokrývala za nedlouho trudovitou jeho tvář.

Čítáním a recensováním pens německých uplynulo skoro půldruhé hodiny a na neveliký zármutek můj čáka byla, že z recense prací latinských sejde vůbec. Jakož sešlo — vyjma to nebohé, na planetě tak nešťastné zrozené pensum mé.

„Z pens latinských,“ jal se professor mluviti, místo nejpřednější bych vykázal práci našeho Bemáka, kdyby byla prací

¹) **Přírodu pryč sochorem honiž, obratem aj bude zas tu.**

jeho vlastní. Tou však není. Kořistiltě zajisté z proslovení mého sobotního měrou neomalenou, ať nedím nestoudnou. A divím se při té práci pouze té obrovské paměti jejího původce. Kdybych improvisované proslovení své byl před tím nebo potom napsal, přísahal bych, že mi rukopis nějak vyfoukl a prostě z něho, co mu se vidělo, v opus svoje pojal. Neboť že i z rukopisův umí kořistiti, tím dokázal, že, kde mu nestačovala má přímluva, neváhal nedostatek doplniti některými myšlénkami uloženými v německé práci *Proncynckého*. Proto mi se též nevidí býti od místa vás, milý *Proncyncki*, napomenouti, abyste příště pensa svá bedlivěji ukrýval nepovolaným zrakům, zvláště nyní, když jste se pojednou vyšinul na místo *poëtae laureati*, a rytíři loupežní vědí odkud bráti kořisť cennou.“

Po všechen čas, co professor Liška takto perororal, Prądziński ode mne, — (sedělť jsem kdesi ve třetí nebo ve čtvrté lavici nedaleko židáčka Bernsteina), — neodvrátil očí svých. Až když se professor odmlčel a já povznášeje ruku se hlásil o slovo, Prądziński sedící v lavici první rychle se obrátiv učinil tolikéž, nečekaje však hrubě, až by professor mne nebo jeho vyzval, povstal a jal se mluviti.

„Pojal-li přítel Kosina některé myšlénky z pensa mého v latinskou práci svou, vina tím jest má ješitnosť. Předčítal jsem práci svou v sobotu odpoledne na procházce některým kommilitonům mezi nimiž byl i domnělý loupežný rytíř, nebo jak bych já jej pro výbornou paměť jeho nazval, náš Simonides.“ —

„Jakže? Vy jste měl už v sobotu odpoledne práci hotovu?“ nedůvěřivě jaksi se usmíval professor.

„Může mi to dosvědčiti nejeden ze spolužáků mých,“ sebevědomě prohlásil vousatý hrabě.

„Tím více se podivuji talentu vašemu,“ vážně v odvět dal professor. „Milujete-li mě však,“ usmívaje se mluvil dále, „překonávejte svou ješitnosť a slibte mi, že smetany poezie vaší od nynějška vždy se dostávati bude nejprve mně.“

„Neopomenu zachovati se vedle Vašnostina přání,“ sliboval ochotně vousatý hrabě.

Já vida, že česť má ve příčině plagiatorství tak těžce nařknutá hrabětem jak tak jest uhájena, tiše jsem se schoulil v lavici své slova dále nejsa žádostiv. Ba byl jsem upřímně tomu rád, že věci mé se ujal Prądziński. Já bych zajisté jsa v uměních diplomatických pravým nejapou háje věci své byl asi vyvedl nějakou hlouposť.

„Ale ještě po jedné stránce zajímavo jest pensum našeho loupežného rytíře, neb abych snad neurážel, našeho Simonida,“

řečnil professor Liška dále, když Prądziński se byl usadil. „Podal pensum illustrované. To by samo o sobě nebylo nic nového. Podávaltě pensa illustrovaná již loni Bernstein a divím se nemálo, že bez illustrace několika hodných kapek inkoustových zůstalo pensum jeho dnešní. Originalnosť Simonidova však na jevo vychází subtilnější volbou barev. Vizte tuhle první stránku pensa jeho," — i obrátil stránku tu na podívanou k žactvu, — „ten pěkný černý hrozen psího vína, od něhož pěkně zakřiveným pruhem, jímž asi lodyhu chtěl naznačiti, dolu se vine mazec jakýsi pyšnící se barvou leskle žlutou. No jak? Není-li to skvostná malba? — Ale ještě lépe mu se povedlo na stránce třetí tuhle to vyobrazení," — i obrátil k žákům stránku tu. — „Na první pohled pouhá kaňka hnědá, za čerstva šátkem setřena. Zkoumáme-li však bedlivěji, shledáváme, že od domnělé kaňky té na všechny strany hvězdovitě paprsky se rozbíhají, neomylný to důkaz, že hvězda Simonidova padla s vysoka, — od nosu sousedícího s očima zdravýma, bystře hledícíma na svět."

Všecko žactvo se zachechtalo, mne však polil ruměnec studu.

„S jakým tedy vyobrazením," čím dále tím více se rozdováděje professor mluvil dále, „nám jest činiti? Hvězda jádra dosti skrovného s ohromným světlým ohonem — totě patrně kométa. A že tato domněnka není licha, zřejmě na jevo jde, uvážíme-li, ke kterému místu pensa svého pan Simonides illustraci svou připojil. Na rozhraní mezi *laudací* a *epilogem*. V oné způsobem patrně satyrickým mne zasýpá chválou moudrosti, že nenávidím dlouhých brad, ačkoli, kdyby mu bylo nešlo o to, aby z učitele svého nezřízený smích si tropil, otevra *Gradum ad Parnassum* u slov *barba* nebo *lanugo* neb i *tondeo* dostatkem by byl našel výroků spisovatelů klassických bradatost tupících. I pomyslil si: zdali pak ten nedozíravý professor náš při mdlém svitu kométy pozná, že ve květných slovech mých se tají had mající jej uštknouti a žíravý jed vpustiti do jeho žil? — Aby se však nezdálo, že tvrdě to jedovatému Simonidovi našemu nějak křivdím, dám věc na soud obecný a klassické to místo vám přečtu."

Četl. — I vyznávám se upřímně, že jakkoli jsem píše ono zatrolené místo dalek toho byl, abych na koho metal šípy satyrické, přece způsobem právě byzantinským té chvály jsem nasypal trochu příliš. Kadidlo čpělo. Nebylo divu, že v tom professor větřil posměšek. A byl způsob, jakým místo četl, takový, že kdokoli poslouchal, nemohl býti mínění jiného.

„Bude zase zle," pomyslil jsem si v duchu a pln resignace schoulil jsem se ve své lavici.

„No což?" trpce se tázal professor školy. „Povedla-li se žáčkovi satyra na učitele?"

Není pochybnosti, že by kde kdo byl asi dával professorovi za pravdu buď smíchem nebo průjevy indignace nebo sic nějakým způsobem, kdyby Pradziński, jenž zase v lavici své půl tělem a celou tváří ke spolužákům se obrátil, prstem byl nedal výstražné znamení, aby nikdo ani nedutal.

„Račtež odpustiti," jal se povstav v lavici své mluviti. „Ale po pravdě-li mluviti mám, já ironie nějaké ve slovech nám čtených uznamenati nemohu. Ba osměluji se tvrditi, že bych každý řádek místa nám přečteného podepsati neváhal ani okamžik. Ano Vašnost sama, dovolila-li by mi, abych ono místo přečetl já, ráčí uznamenati, že jest živlu satyrického prázdno, ba naopak upřímná oddanost a vděčnost že z něho mluví."

„To by nás vedlo trochu daleko," taje jak moha nelibé překvapení professor se odpíral. „Jest už hodnou chvíli odzvoněno. Pročež jen několik ještě slov o záhadném tom elaborátě a rozkošných jeho illustracích. Že ona dříve mnou vzpomenutá kométa původ svůj vzala z tabáku šňupavého, to popírati Simonidovi našemu nepřipadne asi na mysl. Odměnou za tu jeho upřímnosť odevzdávám mu tuto ony dvě tabatěrky, jež jsem mu loni při počátku školního roku skonfiskoval a posud i se zvětralým tabákem choval u sebe. Vzpoměl jsem si na ně teprve spatřiv zářící tu kométu. Ale něco za něco. Povězte nám, z čeho původ vzal ten hrozen psího vína s tou zlatou lodýžkou? — Že nevíte? Nuže tedy vám to povím já. Krásný ten hrozen původ vzal — z tabáku kuřlavého. Jste kuřák. Položil jste neopatrně dýmku na papír, několik doutnajících vločků tabákových se z dýmky vytrousilo, a vy soudě, že kde kdo čichu jest tak otupělého jako vy, — (vzpomeňte si jen, jak jste loni nakouřil celou třídu na kolik dní voskem), — ledabylo jste papír utřel a nevzpoměl, že za sebou zanechá mimo podobiznu svou i trochu odporného smradu. Nu jak? Umím-li hádati? Znáte-li se k tomu, že jste kuřák vypraktikovaný?"

„Zakouřil jsem si v sobotu poprve," zasmušile a pln jsa rozpaků jsem odvětil, „a včera po druhé a zlým jsem toho zažil po obakráte."

„Aj! v sobotu tedy poprve jste si zakouřil," professor vítězoslavně zvolal, „v ten den tedy, když jsem vám ohavné to kouření zřejmě zapověděl, mně tedy na vzdory jste kouřil? — Nuže, milý *Proncyncki*, ještě-li budete tvrditi, že ono místo ve chrii kométou ozářené, v němž moudrost mou učitelskou kuřák náš vychvaluje a spolužáky napomíná, by ve všem všudu oddaně se zachovávali po mých přáních a rozkazech, že, pravím, ono místo není čirou ironií?"

„Nemohl bych ani já sám jinak soudiu," Pradziński vstav

ve své lavici promlouval vážně, jako by pouhou pravdu mluvil, „kdybych nevěděl zcela na jisto, že bezděčným původcem kuřáckých pokusů Simonidových jsem já.“

„Jak to?“ svraštiv čelo professor.

„Umlouvali se kommilitoni moji o sobotní procházce naší, jakož přirozeno, co který napíše za pondělní pensum. Nejvíce starostí ve příčině té na nemalou kratochvíli mou si připouštěl přítel Kosina. ‚Mně nyní,‘ pravil, když jsem já neopatrně se byl vytasil se svým pensem, ‚nezbývá nežli pomýšleti na vypracování thématu o záhubnosti kuřlavého tabáku. Kdybych psáti chtěl o dlouhých bradách, ustavičně by mi se vtíraly myšlénky z této satyry a pan professor by myslil, že jsem pensum nepsal sám, anobrž je prostě opsal. Ale co psáti o kuřlavém tabáku? Neměl jsem jak živ dýmky v ústech, nevím tedy z místa, co bych psal o účinech tabáku.‘ – A já neuvažuje, že mluvím k polovičnému ještě dítěti, lehkomyslně jsem prohodil: Zakuř si přijda domů; tatínek tvůj bez toho prý kouří od rána do večera; o dýmku ti tedy nebude; — a navalí se ti materiálu do hlavy, že ho budeš dosti míti na lékařskou knihu, nercili na pensum. – A nerozumný jinošík, jakož mi se z toho včera skroušeně vyzpovídal, pošetilé rady mé, prohozené jen tak ledabylo a žertem, uposlechnul. Odstonal to. Stěžoval si zle, že ho hlava bolí, a co by od toho dělati bylo se ptal. Zakuř si zase, radil jsem ironicky. A on posměšného ostnu ve slovech mých se tajícího necítě, lehkomyslné rady mé, tuším, uposlechnul zas. Zkusiv nyní po dvakráte, že kouření člověku rozumnému není rozkoší, nechá toho bohdá, byť ho na dýmku pozýval nevím kdo.“

„A tomu všemu já mám věřiti?“ rozpačitě se usmívaje a hlavou potřásaje se tázal professor.

„Jak Vašnosti libo,“ uraženým se tváře odpověděl Pradziński. „Jsou na to svědkové.“

„Zbývá,“ koncoval professor poněkud rozmrzele rozjímání své, mimo leckterou jinou záhadu rozřešiti i tu, proč náš kuřák, když mu noviciát kuřácký tak špatně se vydařil a on na pensum tolik vzácného materiálu nastřádal, raději nepojednal o thematě kuřáckém. Ale nechám vyšetřování toho tak. Vidím, že *Proncynckému* to polovičné dítě jaksi přirostlo k srdci. Nebudu zpytovati proč. Jsem mu však tou radou, aby se měl na pozoru od toho potměšilého dítěte. Zachtělo-li by se však dítěti tomu v noviciátě kuřáckém pokračovati, neočekávej, že bych mu vinu prominul po druhé.“

A vstav dal znamení, abychom se pomodlili, a pomodliv se s námi, opustil síň.

X.

Je to život na tom světě,
žeby člověk utek',
sotva že jsi zažil jeden
máš tu druhý smutek.
Fr. L. Čelakorský.

Z odpoledních událostí těchto jaksi hlava mi šla kolem. Bylo v nich pro mne plno záhad a jako jelen po prameni prahnul jsem nabyti o nich nějakého světla. Radostný pocit, že jsem intervencí Prądzińského, umějícího tak mistrně mísiti pravdu se lží, trestu znikl za kuřácké přestupky své, utlumen jest brzy úvahou, že professor Liška na mne přece jen má nemálo svrchu a velikého že třeba bude úsilí, abych mu nějak vyhověl.

„Platno nic," pravil jsem sám k sobě, „toho nešťastného kouření necháš tak; nevykvétá z toho nic dobrého. Ale jak nechati kouření a nenechávati obcování s Prądzińským? A on tak šlechetně se tebe před chvílí zastával, když ti běželo alespoň o karcer. Bylo v té obraně jeho arci tu a tam i kocouří drápek cítiti. Takovým dítětem, jaké vousáč z tebe udělal, přece snad už nejsi. Ale jak se vymaniti z jeho područí? Ze všeho konání jeho viděti, že to člověk zchytralý, na nějž tak hned nevyzraješ. Rázem ten gordický uzel závazků tvých přetíti možná nebude. Třeba se z osidel jeho vymotávati znenáhla. Pozval tě na zejtří se Soleckým k sobě. Kdybys nepřišel, sám proti sobě dáš důkaz, že přece jen jsi poloviční dítě, kteréž nesnese ani dymečky tureckého tabáku. Zejtra tedy ještě, — ale pak zatýkáno! V nic se dále nebudu již uvazovati."

Takto přemýšleje a mudruje dostoupil jsem domu professora Hory a se strávníky jeho započal se učiti. Hodina, jakkoli mně se podobala nekonečnou, tentokráte byla o hodných pár minut kratší než jindy, jednak že študentíkové sobě málo ještě měli uloženo, jednak že i to malé pensum jejich mě nudilo a já myšlénkami přes tu chvíli pozalétal k mysteriosní osobě hraběcího vousáče. Byl bych rád už doma býval a ze Soleckého alespoň trochu něco zevrubnějšího zas o něm zvěděl. Ale bylo mi se podle včerejší úmluvy ještě hodinku potrápiti s Františkem Duškem a uváděti jej do chrámu moudrosti. —

Po cestě k Duškovům opět usilovně jsem přemítal, ne sice jak bych se vymanil z područí Prądzińského, anobrž jak bych zejtra u vousáče čestně obstál v kuřbě tureckého tabáku. Netušil jsem zkoušce té, nepřipravil-li bych se na ni dnes, a po případě i zejtra ráno kuřbou soukromou.

„Na dnešek ti už nebylo tak na nic po tabáku jako na

včerejšek,“ mudroval jsem, „dnes asi buď už jen málo co ti bude nebo nic, — vždyť Solecki na jisto tvrdil, že člověku hned už po kuřbě druhé nebývá nic, — a dokážeš, že nejsi dítětem.“

V té co takto sám s sebou hovořím, přišlo mi jíti mimo židovské krámky našeho gymnasia. To jsem si za přítomného rozpoložení mysli nemohl vykládati jinak, nežli za pokyn osudu, abych do některého toho krámku vstoupil a opět si pořídil dymečku. Okem už mnohem ostražitějším nežli poprve pohlížel jsem na předkládané mi zboží kuřácké; opatrně prozkoumal jsem průduchy několika dýmek a teprve, když jsem shledal ty býti v pořádku, vybral jsem si, jako moudrý člověk nevěstu si vybírá, dymečku ne sice krásou zevnější příliš se zamlouvající, ovšem pak cnostmi stydlivě v ní se tajícími. Byla všecka z jedné litiny, — židáček-prodavač pravil, že ze sádry, což mi bylo látkou tak neznámou, jako by byl řekl, že je dýmka z mořské pěny nebo terry-kotty nebo z čehokoli podobného. Nikde na ní nebylo kouska kovu nijakého nebo parády jinaké, což velice mi se líbilo.

„Co stojí?“ táži se konečně.

„Tři krejcary stříbra,“ zněla odpověď. „A koupí-li pan študent najednou dvě, dám obě za pět krejcarů stříbra.“

Láce takové v prvním okamžiku jsem se až zděsil, ač jsem neznal ještě českého přísloví jež dí: Láce za láci, peníze darmo. Ale rychle v okamžiku nejbližším sáhnuv do svého váčku nic nesmlouvaje pět krejcarů jsem vysázel a pln radosti se dvěma dýmečkama pospíchal dále. Jediné to na ten čas jsem těžce nesl, že musím ještě na hodinu lopotnou k Duškovic Francínkovi. Avšak osud, jako by zlobu svou na mne byl už vychrlil do poslední krůpěje, mimo nadání přívětivou mi ukázal tvář. Přišed zajisté k Duškovům zastal jsem milého Francínka v posteli. U lože v nohách kmotra Dušková seděla, na stolici jí naproti ve hlavách pacientova lože veliká mísa stála naplněná vodou, v níž se potápěly bílé klůcky plátěné.

„Přicházíte učit Francínka,“ kmotra mě oslovila, sotva že jsem přestoupil práh. „Tu se podívejte na ubohé dítě, co mi z něho udělali hned první den školního roku ti polští páni professorové. Učiněný Lazar! Za jediné odpoledníčko chudinka dvakráte zmrskán do krve pro nic a za nic. Tu se jen podívejte, Janušku!“ — I odhrnula pokrývku a košilku se zad pacienta, na břiše ležícího a toliko jednu tvář obrácenu majícího k ošetřovatelce své mateřské, tvář spurnou spolu i do plačtiva nastrojenou. — „Tu se podívejte na ta zádečka, — červena posud jako vařený rak, — to je dílo pana Servackého; ten umí takto učiti krasopisu. A což teprve tuhle,“ ukázala na místo jižně od zad se rozkládající, s něhož i obkladek sňala a do mísy hodila,

až se kolem voda rozestříkla. I nemohlo oko zdravé z daleka neuznamenati v místech těch několik modrých pruhů. Byly to asi rázné šlehy metelné, které tu dopadly. „To je dílo pana professora Borovského,“ hořekovala kmotra dále. „Ten dětem takhle zadkem cpe jazyk německý. A Franci umí lépe německy nežli pan Borovský sám, jak je professorem. Čistí to páni professoři! To jsou rasi a kati. Ale ať si ti pánové nemyslí, že já toto nechám jen tak. Až se jen vrátí tatínek ze Lvova! Že zrovna dnes tam musel jeti!“

„Ten tatínek se asi málo bude páliti o Francínkův pardousek,“ pomyslil jsem si v duchu a jakmile se kmotra trochu odmlčela, ihned jsem se chopil příležitosti, abych prohodil mínění, dnes že se asi Francínek učiti nebude, a když kmotra nákladem slov ovšem nemalým dokazovala, že to nebude snad ani zítra možná, politovav farisejsky pacienta a brzkého mu popřáv ozdravění soukal jsem se ze dveří ven jsa tomu nemálo rád, že se nikde nepotkávám se strýcem Ignácem, a rovnou čarou píliti mohu domů.

Málo však mi chvat můj byl platen. Soleckého jsem několikráte vyhledával v bytě jeho, ale ten jak nepřicházel tak nepřicházel. Konečně hodnou chvíli po hodině sedmé jsem milého Lukáše zastal.

„Myslil jsem, že dnes už snad ani nepřijdeš domů,“ oslovil jsem jej. „Ptám se po tobě už po desáté.“

„Služba! služba!“ Lukáš usmívaje se a divně jaksi očima blýskaje mi v odvět dal. „Přicházím rovnou čarou od hraběte. Bylo ledacos umlouvati s ním na příští dni.“

„Jen aby se vám všecko vždy tak pěkně vydařilo jako dnes,“ já na to.

„Doufám, že vydaří,“ spokojeně hlavou pokyvoval Solecki. „Prądziński zuch (chlapík). Umí z unáhlenosti a prudkosti našeho quadrokula výborně kořistiti. Byl bych ti přál, abys byl viděl, jak se náš milý Liška za domělým Czabańským hnal po schodech nahoru ustavičně volaje jméno jeho. A když Timofejek ohýbaje okolo rohu praefektury na chvilku se mu s očí ztratil, Liška zostřiv kroky ještě více Timofejka znova ještě zahlídl, an otvírá dvéře a vstupuje do své školy. Liška za ním jako vlk za jelenem. Tak byl svou věcí jist, že loví Czabańského. Ve škole žáka za žákem si prohlížel, není-li mezi pány poety Czabański, ba pod lavice prý se díval a pod kathedru, a když milého Czabańského nikde nenalézal, všecek uzardělý ze školy vyrazil ven ani si nevšímaje pozdravu professora Schutta, jenž právě vstupoval na chodbu maje zamířeno ke své třídě. Že takovým jednáním professor Schutt nemálo byl dopálen, snadno si pomyslíš. Je prý s naším Liškou bez toho na štíru od soboty pro to zvonění na

Veni Sancte. Prudce jal se po chodbě sem tam choditi a když náš Liška za chvíli od nás vyrazil a do praefektury se uchýlil, milý Schutt v patách za ním. I strhla se tam mezi oběma hádka jakási tak prudká, že rozdurděné hlasy bylo slyšeti až na chodbu. Vzali jste se hezky do křížku, proklatí Švábové, pomyslil jsem si a šel po svých.“

Za řeči Soleckého byl jsem já na stolku jeho vyložil kuřácké své náčiní a nacpával jednu z obou svých sádrových dymeček. Rázné prokletí švábských professorů mnou trhlo. Prudký výbuch národnostního záští poranil i mne v duši. Bylo mi pojednou professora Lišky jaksi líto a v tom okamžiku vše, co u mne měl na vroubku, v paměti mé potuchlo.

Za to však pojednou Prądziński mi se začal protiviti, a odpoledne mi jím učiněná urážka palčivě mě zase zabolela. Opět mě zamrzelo, že jsem se tak nerozvážlivě propujčil za nástroj nezřízené choutky.

„Pojde z toho,“ myslil jsem si, „hodná mela a ty si svuj díl odneseš. Upřímně to s tebou ti páni Poláci nesmýšlejí. Divně s tebou nakládá ten vousáč. Jednou jako by tě laskavostí svou chtěl zasypati a hned zase tne tě urážkou do krve. Velikomyslně jiným zapovídá přezdívati mi Švabíkův a sobě vyhrazuje právo nazývati mě tak napořád. — Lepší by bylo bývalo, aby ho ďas byl na ústav náš nepřinesl.“

„No, co jsi se pojednou tak zamyslil, Švabíku,“ po chvíli usmívaje se Lukáš přerušil ticho, „že té skvostné dýmky, ač je tak šikovně nacpána, dotknouti se bojíš?“

„Povím na tebe Prądzińskému, že mi vzpíláš Švabíků,“ nutil jsem se do žertu probrav se ze svého zadumání a popad svou dýmku s chutí nevelikou jsem ji zapálil. „Ale prosím tě, kamaráde,“ po některé chvilce zase slova jsem se ujal, „nemyslíš-li, že ta odpolední komédie s Czabańským a Timofejkem byla zbytečna?“

„Na první pohled,“ Solecki v odvět, „ovšem by se tak mohlo zdáti. Ale Prądziński vidí trochu dále nežli my oba dohromady. Jednaloť mu se o to, aby bývalého censora připravil u professora o víru, ba co více, aby bývalý censor pozbyl víry sám v sebe. A to mu se, tuším, podařilo vší měrou.“

„Nevím, nevím,“ potřásal jsem hlavou veliké klouby dýmu vypouštěje z úst. „Ale kdyby se na krásně vousáčovi všecky záměry podařily, co z toho vykvete vám? Dříve vás Ižak mistroval a týral, teď vás mistrovati a týrati bude vousáč.“

„Mluvíš jako slepec o barvách,“ všecek rozhorlen ujal se slova Lukáš. „Ale nedivím se ti. Co ty víš o vznešených cílech, za kterými se béře Prądziński? O těch Švábum se nezdá ni ve

snách. Zvědí o nich, až budou musiti rance vázati. Dá Pánbůh, že tomu švábskému panování v Polsce za nějaký roček bude konec a půjdou páni Švábové, odkud přišli."

„Kéž to ráčí nebeský Pánbůh dáti!" zvolal jsem vroucně a vzpomínky na krásné dni Bohdanecké mi se rozrojily v hlavě.

Solecki se zarazil. „A ty opravdu se těšíš na tu dobu?" všecek udiven se tázal.

„Jak bych se netěšil?" já v odvět. „Potkávalo-li mě za všechen čas pobývání mého mezi vámi co jiného než ústrky a všeho způsobu příkoří?" A tam, tam v Čechách jak blaženě mi plynuli dni."

„Ústrky a příkoří!" opakoval trpce se směje Solecki po mně. „A kdo těmi ústrky a tím příkořím jest vinen? Kdybys ty se byl za dřevnějších let tak okázale Švábstvím svým nehonosil a mateřskou mluvou naší k nám byl promlouval, jako nyní jí promlouváš, dávno mezi námi bys se byl měl dobře jako doma. Kdo na ježka si zahrává, nediv se, když se naň béře palice . . . Ale nač ty řeči? Však on ti Prądziński hlavu napraví."

Slyše Soleckého takto mluviti bezděky jsem si vzpomněl na plamenná slova pana radního Kučery v Bohdanči, ale i na příkrá slova Soleckého promluvená ke mně předevčírem, když jsem jej navnazoval na myšlénku slovanskou. Byl to však jen kratinký zákmit neostavující v duši téměř ani sledu. Vzmínka o Prądzińském mě popudila.

„Prądziński," promluvil jsem trpce, „ať si napraví hlavu svou; mé hlavě nápravy není třeba. Já čím jsem, zůstanu a Prądzińskému k vuli, jenž mezi Čechem a Švábem nevidí rozdílu, Polákem se nestanu."

„Uvidíme!" usmíval se Solecki mé rozhorlenosti. „Podařily se Prądzińskému jiné věci; podaří mu se, ač bude-li o to státi, i tebe přeškvařiti na Poláka."

„Nebude asi tuze pospíchati s tím přeškvařováním," odpověděl jesm. „Kdo by mu pracoval německá pensa?"

„Za dobrý groš Bernštein pár veršíků německých také rád ulátá," pohrdlivě se usmál Solecki.

„Ale jaké verše!" usmál jsem se pohrdavě i já.

„Tak dobré jako ty tvé dozajista," zněla vážně odpověď Soleckeho. „Či myslíš, protože quadroculus pasoval Prądzińského na hodnosť *poëtae laureati*, že by ty tvé veršíky byly nějakým divem světa? Milý brachu! Laur na skráně Prądzińského nevydrnkala tvá lyra, nýbrž vybučela jej švejcarská kráva se švejcarským teletem."

Ah to byla horká lázeň na mou ješitnosť. Od té doby, co mi za mého Montezumu týž Solecki hlupáků nadal, nezakusil

jsem tak horké. Začervenav se až po uši sklonil jsem hlavu a jako zmoklá slepice jsem tu chvíli seděl opíraje se lokty o stehna, bych zakryl ruměnec studu. Nevěda z rozpačitosti nic jiného do dymečky ani ne do polo vykouřené vkrucoval jsem troubel bez toho pevně vězící v hrdélku. Pojednou prask a z hrdélka dymečky mé dvě puly. Torsem v levé ruce mi zbylým zlostně ťal jsem o zem, až i to se rozeskočilo v deset kusů.

Sic transit gloria mundi! zasmál se na plné hrdlo Solecki vida co se mi přihodilo. Posměch ten mě popudil ještě více ku zlosti. Rychle jsem vstal a nevrle ze sebe vyraziv „dobrą noc“ pospíchal jsem domů zcela zapomínaje, že jsem Soleckého tak dychtivě byl očekával jen proto, abych něčeho zevrubnějšího se dověděl o Prądzińském.

„Kamarade! kamarade!“ volal za mnou Lukáš, a zdálo mi se, že posměšně, „tuhle ty střepy ze své dýmky jsi mohl po sobě ukliditi.“

„Pošlu služku,“ obrátiv se na podpatku zvolal jsem a již jsem ze dveří byl venku.

U nás bylo ticho jako v kostele. Otec popíjeje piva zasmušile seděl u stolu a kouřil, matka pletla punčochu a dívala se na ni upřeně, jako by upletala brabantské krajky, sestra cosi vyšívala: nikdo nepromlouval ani slova. Shledávaje rodinu v náladě tak neveselé sám ani slova nešpetaje vzal jsem svého Schillera a přistrčiv si ke stolu židlici chtěl jsem se dáti do čtení, či vlastně, abych nelhal, chtěl jsem knihou před sebou rozloženou maskovati své přemyšlování o výstupu, jejž jsem měl právě se Soleckým.

„Že by tak zhola bezcenny byly ty mé veršíky,“ jal jsem se mudrovati, neboť ze všech ran Soleckým mi zaťatých pohana mých veršíku mě bolela nejvíce, — „tomu přece snad není tak. Však tuším, by podobných Lukáš k místu nepřivedl, byť mu Pánbuh všecky hříchy odpustil. A vždyť on šibal i na Bernhardinské hoře i když professor Liška ve škole je čítal, smál se jen dosť . . . Že je professor Liška trochu přechválil, sám si musím říci. Viděti prý z veršíku těch, že původce jich se často stýká s vrstvami vyššími! Hm! kdo jsou ty vrstvy vyšší? — A jsou prý veršíky mé plodem vyspělejšího věku! . . . Přechválil, přechválil. Že by však po nich zhola nic nebylo a laur Prądzińského že by jen byla vybučela švejcarská kráva, přece nemyslím. Rád bych věděl, co by o nich soudil professor Schutt . . . A také že je znova napíšu a v neděli mu je donesu. Že jsem já to zboží prodával! Třeba professor Liška mi hrubě nepřál, přece by je snad byl neprohlásil za bezcennou šarapatinu

a já nad to pohany, které jsem si utržil za latinské pensum své, mohl jsem si ušetřiti. — Ano, ano! Professor Schutt ať rozhodne o básni mé. — Že mé? Prodána! za bídný desetník prodána. Vyšlo-li by nějak na jevo, že práce není Prądzińského, nýbrž má, stíhati mě budou z podvodu a ne Prądziński to odnese, nýbrž já. Jak to navleku, aby se veršíky dostaly professoru Schuttovi do rukou, a já přec o nich slyšel jeho soud? Vím už. Básnička je Prądzińského, koupilť ji za desetník. Až v neděli přijdu k professoru Schuttovi, oznámím mu, sám že sice nesložil jsem žádné básně příspěvkem k tomu jakémusi dílu jím chystanému, za to však spolužák Prądziński že po mně posýlá tytono řádky. Ano tak se dovím nejlépe, zač ta má básnička stojí a stojí-li vůbec zač . . . A jak? Otázati-li se mám Prądzińského, kdyžtě báseň jeho jest, — koupilť si ji za desetník, — smím-li ji podati professoru Schuttovi? — Jsem žádostiv zvěděti, co by vousáč řekl. Bude nejlépe, učiním-li tak. Příležitosť zítra bude dána. Jsem pozván na dymečku tureckého. Proč bych nepřijímal pozvání toho? Ukáži bohdá, že nejsem dítětem. Vida, dnes mi po dymečce není už skoro nic. Trochu jaksi zasládlo a lepkavo v ústech, trochu žáhy v jícnu, ale hlava nebolí; jasna. Kdyby tak tatíček měl moudrý nápad a pobídl na lok piva! Ale darmo bych čekal. Z toho mračna deště nebude. Voda to také nějak zpraví.“

Pomysliv tak vstal jsem od stolu a šel vody se napit do kuchyně.

„Což vy sobě nic uloženo nemáte, že se tu rozkládáš s těmi hloupými verši?“ obořil se tatíček na mne, když jsem se z kuchyně ke knize své vrátil, a nečekaje odpovědi, „Hned mi se kliď s těmi povídačkami a školní knihu do ruky,“ velel. Následovala pak ještě dlouhá filippika na netečnosť mou ke školským věcem protkaná hojnými pohrůzkami, neobstojím-li letos o hodnou trochu lépe ve studiích nežli loni.

Uklidil jsem nepromlouvaje slova svého Schillera a vytáhl ze své zásuvky latinskou chrestomathii. Ačkoli pásmo meditací mých řečí tatínkovou zpřetrháno bylo, přece bych je byl znenáhla zase navázal a dále upřádal, kdyby tatíček, zvyklý jsa tomu, abych uče se nahlas si říkal, záměru mého byl neuhodl a nedonutil, abych Tibullovu elegii na vynálezce zbraní toužící, jež na prvním listě čítanky se pyšnila, po starém obyčeji tolikéž hlasitě čítal skrovninkému posluchačstvu svému latinsky tolik rozumějícímu jako já turecky. Činil jsem tak s počátku se zjevnou nechutí. Ale čím dále jsem se básní bral, tím mocněji na mne působiti počínalo kouzlo poezie, a když jsem elegii dořikal neshledav skoro pražádného místa v ní, kterému bych byl ná-

ležitě neporozuměl, ne již omrzele, ale s pravým zápalem krásnou báseň říkati jsem se jal po druhé i po třetí, až mi dokonale utkvěla v paměti.

„Říkati báseň umíš," pravil jsem sám k sobě vzpomínaje na kritiku pronesenou o dnešním pokusu mém deklamatorském hraběcím vousáčem, „ale jak by bylo s deklamací?" A opět ponořiv se v báseň řádek za řádkem jsem ji probíral hledě se dokonale vpraviti v myšlénkové rozpoložení básníkovo a uvažoval bedlivě, jakým asi způsobem nejlépe bych který verš a které slovo přioděl případným hlasem. Byl jsem všecek rozjařen, přece však mimoděk jsem si chvilku po chvilce všímnul, jak matička na mně se zadívala těma krásnýma modrýma očima a blaženě se usmívala, jak sestra potutelně z vyšívání svého nadzdvihujíc tváře po mně pokukovala, ba i sám tatínek jak, kdykoli přikláněl sklenici k ústům, okem spokojeným po mně šlehl a pak jaksi pyšně si pokrucoval mokré kníry.

Ale pojednou z daleka zarachotily bubny, za chvilku na sloupkových hodinkách zacinkala devátá, v kuchyni švarcvaldky devětkráte zakukaly, tatínek ze džbánka do sklenice a ze sklenice do sebe vylil zbytek piva, utřel si kníry, vstal a vydal obvyklé kommando *spat*. Za několik minut vykonavše společně večerní modlitbu, já se sestrou klečíce, rodičové sedíce, kde kdo, nevyjímajíc ani služku v kuchyni, leželi jsme v peřinách.

Mých spánků spánek ovšem byl dalek. Oči vypouleje do čiré tmy ustavičně jsem si říkal Tibullovu elegii. Pojednou mi hlavou projela myšlénka, bych krásnou báseň přeložil metricky na samospasitelku a hned jsem se dal do díla. Za minutu jsem si říkal: „Ha, wer war's, der zuerst die schrecklichen Schwerter gezückt hat?" — Ale nežli jsem se dal do verše druhého, zlé pochybnosti mi vzešly o prvním. Případno-li citoslovce *ha*? — V latině pěkně beze vší interjekce: *Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses.* Jak by se hodilo říci: wer war's, welcher atd.? — Ne, tak to nehraje. *Wer war's* je jamb a živá duše to neujme za spondej. Zdvojiti-li snad první slovo a říci: Wer, wer wars atd.? — No, to snad by se jak tak hodilo. Vypadá to sice proti latinskému verši, jako by špatný študent překlad svůj vykoktával, ale nebude-li jiné rady, budiž zatím tak. Uvidím. — Veršík za veršíkem bral jsem se dále dosti hbitě nepotkávaje se s nesnázemi podobnými jako ve verši prvním. Ani veršík druhý „quam *ferus* ac vere *ferreus* ille fuit," pro hříčku slovní v něm obsaženou dosti nesnadný, nezpůsoboval mi obtíží přílišných. Přeložil jsem jej slovy: O wie war eisig sein Herz, ja wie war eisern der Mann. Švarný to překlad. Že ne? — Suďte sami, čtenářové milí, vždyť jste rovnoprávni s německými bratřími svými v Če-

chách a na Moravě, smíte si tedy trochu nějaký soud o věcech německých dovoliti. Ale div divoucí! Jako verše originálu čím dále tím více mě rozčilovaly a rozohňovaly, tak verše německého překladu mého čím dále tím více mě konejšily a ukolebávaly v líbezný spánek. Nevím už kolikátý hexametr v mysli do německého fráčku převlékaje ocítil jsem se v limbu a pojednou jsem tu ležel ve tvrdém spánku prostém všech snů.

Pospav si několik hodin tím zdravým, tvrdým spánkem, ale neotevřev ještě oči zase již zmateně nejdříve, pak minutu po minutě jasněji a maje oči již do čiré tmy obklopující mě vypouleny zase jsem osnoval německé hexametry a pentametry. Dlouho takto po tmě se bavě zaslechnu, any sloupkové hodiny odbíjejí hodinu pátou. Rychle se zdvihnu z teplého lože, jak tak po tmě se ustrojím, rozežhu lojovou svíci a nemyt, nečesán zasednu si ke stolu; vytáhnu dva půlarchy papíru, a co jsem včera a dnes v hlavě upletl, převodím na papír opět několikráte se vraceje k hexametru prvnímu, jenž mi nijak ještě se nezdál býti dokonalým. Tatíček probuzen byv ze sna, když viděl, co kutím, nesrozumitelného cosi zabručel a obrátil se ke zdi, matička tiše se usmívala ležíc na posteli obrácena ke mně, sestra ještě tvrdě spala a nic jí nevadilo blikavé světlo naší lojovice.

Nežli naši povstávali, se ustrojili a snídaní připravili, měl jsem svých padesát a dva veršíky, ze kterých celá báseň se skládala, na nečisto napsáno a řádně vypulérováno a na půlarchu druhém, bedlivě prohlídnutém, není-li na něm skvrny nějaké, která by vznětlivé fantasii professora Lišky podnět dáti mohla k úštěpkům jako včera, již se pyšnil nápis: *Ex industria privata* - Tibulls 10. Elegie des I. Buches im Versmaasse des Originals übersetzt von J. K., Schüller der II. Humanitätsclasse. Již jsem se chtěl dáti do opisování básně samé, když tu sestřička mě vyrušila dobývajíc se do šuplíka pro ubrus a cínové lžíce kávové. Uklidil jsem rychle psací své náčiní stranou, pospíšil do kuchyně, abych se umyl, postavil se pak před nevelké zrcadélko, před nímž tatínek na nemalou radosť nás dvou dětí, pokud jsme byly drobnými caparty, namydliv se, až z něho pěna kapala, nabízeje nám ustavičně hubičky, dvakráte do téhodne se holíval, hřebenem spíše jen jsem se poškrábal než učesal a jako divá šelma v menažerii ke svému kusu masa tak já ke kávovému hrnéčku svému se přiměl, aby jen už bylo po snídaní a já dále malovati mohl klassický překlad svůj z Tibulla.

„A zdali pak ses už pomodlil?“ otázal se otec vida můj chvat. Ranní modlitbu zajisté ne jako večerní společně jsme konávali, nýbrž jak kdo kdy dříve nebo později vstával, každý sám pro sebe. Zapýřil jsem se až pod uši a neodpovídaje slova po-

klekl jsem u postele své před obrazem Krista chléb žehnajícího, Slavkovským to praemiem svým, – a zbožněji nežli kdykoli jindy, – zastydělť jsem se zajisté sám před sebou, že pro slávu světskou, na niž jsem ovšem překladem Tibullovy elegie spekuloval, zapomínám na milého Pánaboha, – vykonal jsem svou modlitbu. Byla-li však ranní modlitbou nezřízená touha po slávě světské valně na chvilku přitlumena, vzňala se tím mocněji touha po požitku vezdejšího daru Božího, šemrajícího mě svudnou vůní arabského bobu a dráždícího líbezným vzezřením žlutého rohlíka, negustiosním asi pekařem židovským uformovaného. Nepomním, že bych kdy byl posnídal s chutí tak dokonalou. Sotva však bylo po snídaní, již jsem zase s papíry svými stál za sestrou sklízející ubrus se stolu, abych se dal do malování svého překladu, když tu tatínek přistoupiv s kratiknotem ke stolu svíci lojovou shasil a svícen ukliditi kázal. Zase plačtivý, zamrklý den mdlým světlem se díval do oken a já, žeť stůl náš od oken stál hezky daleko, ačkoli jsem ve všech žilách cítil trhání, nemohl se dáti do práce. Jakmile však otec odešel k rapportu, rozložil jsem se, – za přítomnosti tatínkovy bych se takového porušení domácího pořádku byl neodvážil, – s papíry svými a kalamářem na prádelníku vždy čistým ubrusem pokrytém a stoje chutě jsem maloval svou elegii. Nenapsal jsem ani deset veršů, když děvečka přišedši odkudsi z venku mi vyřizovala stojíc na prahu mezi světnicí a kuchyní, že pan študent z protějška, – laskavému čtenáři snad netřeba zvláště připomínati, že mínila Soleckého, – již hodnou chvíli ve průjezdě čeká na mne.

„Eh! ať si čeká!“ hněvivě jsem zabroukl a zlostně pohroužil péro do kalamáře, neboť nechuť včera k Lukášovi pojatá mocně se zase ve mně ozvala. Nevšímnul jsem si toho, že jsem vytahuje péro z kalamáře na bílém ubruse udělal velikánskou kaňku, ale nemohl jsem si nepovšímnouti, že i na papíře mém místo začátečního písmene nového hexametru se uvelebila kaňka, kaňka lesklá, pěkně okrouhlá a vypouchlá, odrážející se od bílého papíru půvabně jako černé oko krasavice něžné od bělostného líce jejího. Bylo po slávě. Zlostně jsem popadl půlarch a sežmoliv jej hodil do kouta.

Co teď? Nový-li poříditi přepis? – Času by na to bylo ještě dosti, ale při rozmrzelosti mé chuti málo, ne-li žádná.

„Nemělo to býti,“ fatalisticky jsem pravil sám k sobě. „snad zase ve škole.“

A nasouknuv se do kabátu mechanicky po starém zvyku jsem šel do kuchyně pro kartáč, několikráte jím přejel náprsí, šosy a rukávy kabátce svého, jakož i poctivice, přehodil přes ramena starobylý svůj pláštík a s makulaturou Tibullovy elegie

v kapse, s čistým půlarchem papíru a školními knihami pod paží, cylindr pravým rukávem dříve uhlazený maje vztýčený na hlavě dal jsem mamince a sestře s Pánembohem a vážně kráčel ke kuchyňským dveřím, kudy se vycházelo do průjezdu. Ale nežli jsem se ještě kliky dotknul uslyšel jsem hlas sestry poklízející ve světnici: „Jej, maminko, podívej se! To je ubrus poinkouštěn,“ a v témže skoro okamžiku hlas matčin: „Zpropadený kluk! A to nepustí. Je po ubruse. Teď abych jej zrovna vyhodila.“

Co dále bylo řečí o poinkouštělém ubruse nevím. Utíkal jsem cestou, jako by mi hlava hořela. Ne že bych od matky nějakého trestu se byl obával, vyvedl jsem nejednou a ještě drobným kloučkem jsa horší kousky a úmyslně, a matička se přece nikdy na mne dlouho nehněvala; — ale vykládal jsem si tu nehodu za zlé znamení, a vjela do mne zlá předtucha, že mi se ve škole přihodí nějaké neštěstí. Byl jsem pln nepokoje. Najednou jsem se ve prudké své chůzi zarazil. Zahlídl jsem asi na třicet kroků před sebou Lukáše beroucího se přede mnou, ačkoli droboulinký deštík s nebe řinul, krokem volným, jako by někoho vyčekával. Ohlédnuv se šel dále krokem ještě volnějším nežli dříve. Já učinil tolikéž. Myšlénky mé se obrátily zase ke včerejšímu hovoru večernímu a hněv na Lukáše ve mně opět se vzbouzel. Nechtěl jsem se s ním setkati. Když Solecki dvanebo třikráte se ohlédnuv znamenal, co zamýšlím, zastavil se a konečně se i obrátil a mně šel v ústrety. Měl jsem devatero chutí sám tolikéž se obrátiti, ale zastyděl jsem se za průkaz hněvu tak zbabělý a se zasmušilou tváří šel jsem Lukášovi naproti.

„Dzień dobry!“ Lukáš oslovil mě první, a když já „dzień dobry“ na poděkovanou zabroukl sotva slyšitelně a hrubě ani tváře neobraceje k němu, mlčky chvilenku cestou dále kráčel vedle mne. Zdálo mi se, že si pohvizduje, což mi jej, žeť mi hvízdání od jakživa odporno bylo, zprotivovalo ještě více. Po chvilce však mě Lukáš oslovil způsobem zcela neočekávaným.

„Mam do waszeci interes (jest mi s vašností něco jednati); ráčí-li mi vašnosť milostivě popřáti sluchu?“ při slovech posledních ponazdvihl něco málo svůj klobouk. Já ze slov těch a posunku je provázejícího div se nedal do hlasitého smíchu; ale přemohl jsem se, zaťal zuby do pysků a odvrátil od Lukáše zase tvář.

„Že vašnosť,“ mluvil Solecki dále, „človíčkem býti ráčíte popudlivým jako krocan a vznětlivým jako sláma, věděl jsem dávno, že by však vašnosť hlupcem byla, toho jsem se do ní nenadál a nemohu posud tomu víry dáti. Hněvati se pro nic a

za nic, toť připadá jen na hlupce. Račiž vašnosť ze včerejší rozmluvy mé s vašností vytknouti byť jediné slovo, kterým člověk rozumný by se mohl uchvátiti dáti ke hněvu spravedlivému. Že jsem nebyl vašnostinou básní unesen, toť snad přece není hřích. vašnosť sama, až povyspěje z fráčku švábského v polský kontuš, na svou báseň jinakýma očima se bude dívati, nežli se dívá dnes. A že povyspěje vašnosť v kontuš, to, nemýlím-li se v rozumnosti vašnostině, pokládám za jisto. Či urazil jsem vašnosť nešťastným výrokem o pomíjejicnosti všech věcí světských? Odpusť vašnosť, takto-li tomu. Nemohl jsem tušiti, že vašnosť dymečku svou pokládá za nesmrtelnou.“

„Přestaň pak už s tou vašností,“ přetrh' jsem další pásmo řeči Lukášovy, jež s počátku neodolatelnou komikou na mne působila, dál a dále však, a zvláště když se Lukáš zase dotekl tragikomického konce mé gypsovky, mi se přejídala, jako dětem se přejídá přeslazená kaše. Hněv můj se rozplynul jako máslo na horkém pekáči a za to jednak stud mi se vkrádal do srdce, jednak zase hrdosť jakási. Neboť když o vyspělosti a kontuši mluvil Lukáš, bylo mi, jako bych ne jeho mluviti slyšel, nýbrž vousatého hraběte. Nepochyboval jsem, že o mně včera mluvili a mluvili ovšem jak o osobě důležité.

„Nehněváš se tedy,“ vroucně jaksi a chvatně Lukáš hádal.

„Ani slova již o tom hněvu,“ já jemu v odvět, „buďme zas upřímnými kamarády.“

„Buďme,“ Solecki. „Ale teď poslyš, co ti řeknu.“ Přivinul se těsně ke mně a zavěsil se, pokud tomu dovoloval pláštík můj, do mého ramene. „Přišed včera od Prądzińského měl jsem v sobě několik sklenic herbaty. Araku hrabě nešetřil a byl trochu silnější, nežli jsem se nadál. Pohrával mi v mozku a dopustil jsem se hlouposti. Víš, co jsem před tebou mluvil o tom švábském hospodářství v Polsce a jeho blízkém konci, víš to byla jen tak bublina rozpálené fantasie mé, slovem hlouposť. Slib mi, že o tom živé duši nepovíš slova. Studem bych se propadl, kdyby se to na mne nějakým způsobem proneslo.“

„Ani tedy zbožňovaný tvůj Prądztński by se o tom nesměl dověděti?“ škádlil jsem Lukáše.

„Nikdo. Prosím tebe za to,“ byla odpověď Lukášova. „Slibuješ-li?“

Ač mi bylo nepochopitelno, proč Lukáš takové malichernosti, jak mi se zdálo, tak usilovně se doprošuje, přece bez rozpaků, zač mne žádal, jsem mu slíbil.

„Ruku na to,“ on.

„Tu,“ já.

Za řečí takových přiblížili jsme se až k budově gymnasiální.

S věže ruského kostela zavznívaly první zvuky zvonu pozývajícího studenstva do školy.

„Co myslíš," vesele se mne tázal Lukáš, „koho na prvním schodě zastaneme na stráži?

„Nevím," krátká byla odpověď.

„Však bys se toho nedohádal," Lukáš pohodil hlavou. „Podívej se!"

Na prvním schodě stál bývalý censor Ižak. Salutoval po vojansku, když Solecki šel mimo, škareděl však, jako by jej očima chtěl probodnouti. Já byl jako v Jiříkově vidění.

„A neuteče-li se stráže?" tázal jsem se, když jsme několik schodů byli vystoupili vzhůru.

„Aby neutekl, o to se postará tuhle ten muž," množe podiv můj odvětil Lukáš ukazuje na paťchavého židáčka Bernsteina. „Stráž střeže stráž."

Paťchálek, když jej Solecki míjel, na sebe vzal, jak uměl, postavení vojanské, srážeje nohy kolenem o koleno zadrkotal, - což mu dodávalo vzezření nad míru komického. Smál se sám sobě.

„Na stráži smích se zapovídá," káral jej Solecki, jen že i jemu ústa se šklebila od ucha k uchu.

Na několik kroků ode dveří do učebny naší vedoucích potkali jsme stráž třetí - Adolfka Horu. Všecek udiven potřásal jsem hlavou. „Není-li tohle holá komédie," pomyslil jsem si vstupuje do školy, „pak nevím už, co by bylo komédií."

Za dvě za tři minuty nás byla škola plna a sotva že jsem já se rozložil se svým půlarchem a první dva nebo tři řádky své elegie opsal, již tu do síně vstupoval Prądziński maje sobě v patách vždy ještě se mračícího Ižaka a Bernsteina ustavičně pitvorně se usmívajícího. Vousáč vážným krokem se bral přímo ke kathedře a uvelebil se na křesle professorském. Knihy za ním nesl Ižak, položil je na místo první v první lavici a sám v tétéž lavici zaujal místo druhé. Klobouk svůj vousáč vstupuje do do dveří, by jej náležitě opatřil, dal šklebivému židáčkovi. Opět mi bylo pozatřásati hlavou.

Když jsme posedali ve svých lavicích, — na znamení úcty. k samozvanému praetorovi byli jsme, když vstupoval, všichni jako jeden muž vstali, — vousatý hrabě takto k nám se jal mluviti:

„Nevšední nás očekává dnes pochoutka. Přemílati se bude, jakož nás o tom poučuje rozvrh týdenních hodin, z našeho klassického Sammlungu deutscher Beispiele nějaká báseň a všecky její krásy výmluvnými ústy se vychválí do nebe. I jest věru nemalý strach, abyste se kde kdo nedali navnaditi půvaby té velebné školácko-školské poezie německé a pak o překot břinkati

nezačínali, nebo lépe řečeno nepřestávali na lyru německou. Náklonnosti k tomu mezi vámi jsem za těch několik málo dní, co s vámi obcuji, při vás uznamenal dosti. A žeť jednomu z vás se dostalo lauru, jenž náhodou zabloudil na skráně mé, druhý že si vyzpíval privilej na pěknou mužnou bradu, třeti že za klikaté hexametry, jež ukul na německé kovadlině své básnické, alespoň pytel pochvaly si odnesl, nic by mi nebylo s podivenou, zastesklo-li by se i vám ostatním po slávě a jiný to, jiný jiné místečko si vyhledl na Parnasse německém. *Trahimur omnes laudis studio et optimus quisque maxime gloria ducitur,**) pravdivě praví starý Cicero. Ale třeba jest rozeznávati mezi slávou pravou a matnou slávy podobou. Na onu pozývati, této varovati povinnosť jesti všech, kdo vám upřimně přejí, abyste ve šťastné vlasti šťastně byli živi. Vím, že na Parnas německý škrábati se jste nuceni, aby se vám jako perským vojákům, útočícím na Thermopyly, na zádech neocítil karabáč v podobě latinské husy nebo dokonce v podobě krocana. A kdybyste posud dětmi byli, jako jste jimi byli do nedávna třesouce se před svým censorem jako vrabci před novým hastrošem v žitě, přál bych vám té dětské kratochvíle, abyste Poláky jsouce veršíky kuli německé. Ale žeť ani dětmi nejste, ani Němci, záhodno mi se býti vidí napomenouti vás, abyste krásný čas bujaré mladosti své nepropl‎ýtvávali daremnými hříčkami a jen tolik času jim v oběť přinášeli, co ho nezbytně jest potřebí na uhájenou toho prospěchu školského. Za to však nyní ode hříček uspávajících vás v malátnou bezmyšlenkovitosť a marnivou nečinnosť odvrátíce mysli zraky své obraťte k poezii plodné, povznášející ducha k činům šlechetné mládeže hodným a dobrých patriotů, k poezii domácí, polské. Jako člověk, který jednou ochutnal pravého vína tokajského, po vší patokajčině se jen ošklébne, tak vy bohdá, až ochutnáte samorostlého vína poezie domácí, výhosť dáte patokářské poezii našich školských chrestomathií a styděti se budete cizím jazykem verše upékati po ní.“

Odmlčel se na chvilku a podíval se na své hodinky. Spokojeně kývl hlavou a mluviti se jal zase:

„Nebudu dále mnoho řečí šířiti. Žíznivému málo platen sebe skvělejší popis pramene prýštícího se ze skály a milejši mu doušek vody podávaný třeba jen ve hliněném džbánu. Takovým douškem, ač jste-li vskutku žízniví, hodlám vás občerstviti hned, to jest, bez figury řečeno, přejete-li si toho, přednesu vám báseň v pravdě polskou, polskou pravím, ač děj její se odehrává daleko na půdě hispanské.“

---

*) Unáší nás všechny touha po chvále a právě lidem nejšlechetnějším vudčí hvězdou je sláva.

„Přednášej, přednášej,“ radostně znělo ze všech úst, ale za okamžik, když Prądziński pozdvih obočí a ukazovač pravé ruky, zase bylo ticho, že by po vší síni bzukot komaří bylo slyšeti bývalo. Vousáč vstal, rozhlédl se po škole, levou rukou si pohladil krásné své vousy, načež přitlumeným poněkud hlasem ohlašoval: „Alpuhara, poemat przez Adama Mickiewicza.“ Zase malá přestávka a již se plným proudem jako krásný vodotrysk ve světle slunečním z úst jeho řinula slova:

Już w gruzach leżą Maurów posady,
Naród ich dźwiga żelaza,
Jeszcze się bronią twierdzy Granady, —
Ale w Granadzie zaraza.

Nikdy nezapomenu na ten temný, skoro hrobový hlas lehce se chvějící, nikdy na výraz oka hledícího z podobočí poněkud k nosu svraštěného, na polohu a pohyby těch bílých ruček jeho, když sloku tuto přednášel: nedeklamoval toliko ústy, anobrž, abych tak děl, i očima, rukama, celým tělem. A sloku po sloce v nekonečné a vždy na věc přednášenou případné modulaci krásného hlasu bral se dál a dál, až hlasem triumfálně povzneseným hlásaje vítěznou pomstu přemoženého krále Maurského Almanzora, v jehož útrobách už zuřil mor, když dávaje se na oko na milosť vítězným Španělům stiskuje jich ruce a objímaje kolena morovou ránu na ně přenášel, báseň přivedl ke konci. Často za pozdějších let jsem slýchal deklamatory rozličné, mezi nimi ovšem i deklamatory z řemesla; že by však kdy jaká deklamace tou měrou mě byla vzrušila, nepomním. Arciť, mám-li po pravdě mluviti, nezpůsobovaly mocného dojmu mého elementy čistě aesthetické; přičinilo se k těmto nemálo dávné ono záští pojaté mnou proti Španělům četbou o podmaňovací činnosti jich v Americe nově odkryté. Že tenkráte, když Španělové na Maurech dobývali Granady, se jim o pozdějších državách jejich zaatlantských ještě ani ve snách nezdálo, to málo jsem si připouštěl k mysli, ne-li nic. I na spolužáky mé báseň Prądzińským přednesená mocně dojímala. Sedělіť jsme, i když vousáč deklamací svou byl dokončil a spokojeným okem na nás pohlédal, ještě chvilku tichounce vedle sebe, až nejprve jeden odkusi se ozval pološeptem hlas „Cudne,“ pak dva, tři a v zápětí kde který průjevy podobnými.

„Ticho, ticho!“ volal na nás Prądzinski. „Třeba sloužiti Pánubohu tak, aby se čert nerozhněval. Nyní, když jsme požili smetany, nebude na škodu okusiti, jak nám k duhu půjde trocha kyšky. Což, milý Švabíku, nebyl-li bys ochoten přednésti nám dnes tu Schillerovu báseň, jež nám včera zůstala na ocet? — Ale jdi, Lukáši, pro Horu. Není už stráže potřebí.“

„Snad někdo jiný umí něco kloudnějšího,“ dal jsem v odvět popuzen poněkud způsobem, jakým mě vousáč pozýval k deklamaci, z níž po skvělém úspěchu Alpuhary, — to jsem cítil ve všech žilách, — málo mi kynulo vavřínů.

„Jen se neupejpej a pojď,“ důtklivěji vyzýval vousáč. „Nejednáť se o prospěch můj, anobrž o tvůj.“

Uklidiv makulaturu svého překladu Tibullovy elegie do kapsy a započatý čistopis do lavice s chutí nevelikou vystoupil jsem na podium a nedbale se jal recitovati milý Bürgschaft. Mimo nadání Prądziński mne nevyrušoval. Stoje před kathedrou dosti netečně se díval na ledabylé posuňky mé. Až signální zvonec když zavzněl pozývající professory ze sborovny do škol vousáč pojednou mě v recitování vyrušil, — (přednášel jsem právě místo, kde Möros vysílený únavnou chůzí a žhoucími paprsky slunečnými žízní hyna zaslechne nedaleko bublající vlnky pramene vytryskujícího ze skály, místo nezkušenému deklamatorovi zavalující nesnáze dosti veliké), – a velikým nákladem slov, jež rozmanitými gesty illustroval, poučovati mne se jal, kterak místo by předneseno býti mělo vlastněji. Ačkoli v okamžiku, co vousáč sloku se jal přednášeti, professor Liška dosti hřmotně otevřel dvéře a já vida jej přicházeti rychle opouštěl kathedru a podium, Prądziński přece, jako by neslyšel a neviděl se tváře, svou vedl dál, až když professor už byl u samého podia.

„Co Vám bylo díla na kathedře?“ dosti nevlídně se na mne obořil professor, když jsem bera se na své místo s ním se potkal.

„Deklamoval Schillerovu balladu *Bürgschaft,*“ za mne v odpověď dal vousáč přitočiv se až k samému professoru švarně se ukláněje.

„A což neumí nikdo jiný nic deklamovati,“ mrzutě professor, „že vždy jen Bemáka viděti na podii? Včera odpoledne také jsem tam zahlídl jeho.“

„Nehlásí se nikdo jiný,“ krče ramenama suše odpověděl vousáč.

„Politování hodná to věc,“ pozatřásl professor hlavou a vstoupil na kathedru. „Nuž a nyní do práce opravdové,“ pomodliv se s námi opět se ujal slova. „Dnes se pokocháme líbeznou elegií Albia Tibulla *ad armorum inventores* (na vynálezce zbraní) nadepsanou. Kdo se chce o ni pokusiti? Zapoměl jsem včera výslovně ji uložiti na dnešek, ale doufám, že nejeden z pilnějších žáků mých se na ni připravil. – Jakže? Nikdo-li?“

Já ve své lavici jsem se hlásil, div jsem se nepřetrh', ale professor Liška jako by mne neviděl.

„Tam ve třetí lavici se kdosi hlásí," ohlížeje se po třídě s úsměvem oznamoval Prądziński, ač ho k tomu nikdo nevyzýval.

„Ať tedy vystoupí," trochu mrzutě velel profesior.

„Kde máte knihu?" otázal se mne, když jsem se postavil před kathedru.

„Doufám, že mi jí nebude třeba," dal jsem v odpověď „umím báseň z paměti."

„Tak?" prohodil professor, ale v jeho hlase ni stopy nějakého pochvalného uznání, kterého jsem se nadál s jistotou. „Nuže, začněte."

Přednesl jsem báseň ani jednou se nezajiknuv a zároveň hleděl deklamací a mimikou náležitého jí po svém rozumu dodati výrazu.

„No dobře," chladně pochválil, když jsem, skončil professor Liška. „Naučil jste se básni dokonale, což ostatně při vaší paměti není zásluhou až tak velikou. Ale tím rozhazováním rukama a tím kroucením a vrcením hlavou dobře jste nás mohl ušetřiti. To je komediantství. To nepatří do školy. Nuže nyní distichon říkajíce za distichem budeme překládati."

Jako člověk sklamaný v nejkrásnějších nadějích svých přeříkal jsem první dvojverší ještě jednou po způsobu zcela školáckém, ale hned na to, obávaje se, že by professor Liška si snad nepovšímnul úpravy metrické mého překladu. po deklamatorsku, jen že ovšem beze vší gestikulace, jsem spustil: „Wer, wer war's, der zuerst die schrecklichen Schwerter geschmiedet?"

„Geschmiedet! geschmiedet! Překrásný tropus!" nedada mi ani veršík druhý prosloviti posmíval se professor Liška. „Komu tu nepřipadá na mysl umouněný kovář s propálenou zástěrou koženou, s rukávy vykasanými nad špinavé lokte, s dýmkou v uslintaných ústech? — Nešel jste daleko pro svůj obraz. — Neví-li nikdo nic kloudnějšího?"

„Geschwungen!" povstávaje v lavici zvolal dobrý hoch, jenž mi seděl po levici a zvědavým okem, když jsem před započetím deklamace Prądzińského k opisování se měl, do mého opusu nakukoval.

„Bravo, Turczyński!" ohnivě pochválil professor. „Totě přec obrázek v pravdě básnický. Tu okamžitě místo umouněného kováře na mysl vstoupí švarný vojín rozdávající lesklou ocelí v pravo v levo mohutné rány. Velmi dobře Turczyński."

„Překládal jsem dříve, nežli jsem zvolil *geschmiedet*, také slovem *geschwungen*," všecek rozmrzelý a pln lítosti z toho, že mi můj tatíček a kovářské řemeslo jeho tak nešetrně vydáváno v potupu, temným hlasem vypravil jsem ze sebe.

„Aha! nové vydání staré pohádky o vejci Kolumbově," posměšně professor pohodil hlavou.

Byl-li jsem už dříve rozkvašen, popudila mne tato poznámka professorova ještě více. Rychle sáhnuv do poprsní kapsy kabátu svého vyňal jsem z ní složený pularch svého překladu, rozložil jej a hbitě vystoupiv na podium udivenému professorovi půlarch jsem předložil ukazuje prstem na poslední slovo prvního řádku.

To na papíře se podobalo dvoupatrovému domu. Nejspodněji a v jedné čáře s ostatními slovy prvního hexametru stálo *gezückt hat*, nad tím všeliké pochvaly došlé *geschwungen*, na patře druhém konečně zkaceřované *geschmiedet*. Ačkoli první dva varianty příčnou čarou byly přetrženy, přec i oku sebe mdlejšímu zůstávaly dobře čitatelnými. Professor Liška vzav papír do ruky povyšoupl si brejle na čelo a ponořiv oči do písma přesvědčil se, že *geschwungen* skutečně se u mne dohlašovalo práva.

„Nu, a proč jste pěkné *geschwungen* přešpatil v to špinavé *geschmiedet?*" tázal se professor kynuv mi, abych s podia zase sestoupil.

„Proto že tak učiniti kázal," srdnatě jsem odpověděl, „pátý a šestý verš originalu:

At nihil ille miser meruit: nos ad mala nostra
vertimus, in saevas quod dedit ille feras."*)

Zdálo mi se, že professor Liška, když jsem dvojverší toto citoval, se kousl do spodního pysku. Prolítla mi hlavou myšlénka: „Jsi vítězem," a dada se myšlénkou tou unášeti horlivě jsem mluvil dále: „Zřejmě na jevo mi se zdá vycházeti z těchto slov, že *qui protulit enses* ve verši prvním nemůže nic jiného znamenati nežli „kdo meče vynalezl." Měl jsem i v úmyslu překládati *die Schwerter erfunden*, jen že mi se to slovo zdálo mdlým. Proto jsem sáhl k význačnějšímu *geschmiedet*."

Nikdy lidé nemluvívají špatněji, nežli když jiným za svatou pravdu hlásají, čemu sami nevěří. To se přihodilo i professoru Liškovi. Velikým nákladem slov chtěl vyšroubkovati, že *geschwungen*, byť na krásně nemohlo znamenati na prosto tolik jako *erfunden*, přece případnější jest a krásnější nežli špinavé, (ta ušpiněnosť kovářská mu byla důvodem nejsilnějším), - *geschmiedet*. Dlouhá jeho argumentace byla však tou měrou konfusní, že se s účinem míjela i u těch ze spolužáků mých, a těch byla trocha nemalá, kterým koza byla jako ryba. Nicméně však *geschwungen* prohlášeno za překlad vítězný a mne professor vy-

*) Bez viny však nebožák ten jesti: my v záhubu vlastní
Obracujem', co onen skýtl na šelmy lité.

zval, abych ve překladě se bral dále. Učinil jsem, jak mi bylo veleno, ale jakož jsem byl omrzelý a rozdurděný podal jsem veršík druhý *quam ferus et vere ferreus ille fuit* ve překladě doslovném a to ještě hlasem rozechvěným a tak jednotvárným, že skrovnou asi bylo pochoutkou jej poslouchati.

„Proč nepřekládáte metricky?“ opět vzav do ruky můj překlad tázal se professor.

„Jsou tu jiní, kdož to umějí lépe,“ jedovatě jsem odpověděl temným hlasem. „Nechci nikomu zastupovati stezky na Parnas.“

„Ad locum, frecher Junge (na místo, drzoune)!“ rozlítil se professor Liška a hodil překladem mým s kathedry, až půlaršík rozkřídliv se letěl k nohám žáků sedících v první lavici.

Rudý ve tvářích jako měděnec nemotorně jsem se poklonil, třesoucí se rukou sáhl po nebohém překladu svém a spěšně pak jsem se ubíral na své místo. V mysli mi bylo přepodivno - asi tak jako španělskému králi Filippovi druhému, když mu výtečný admiral jeho, vévoda Medina-Sidonia oznamoval, že nepřemožitelnou armádu čerti vzali. Chvíli jsem tu seděl nevěda, co vůkol mne se děje, neslyše, co professor a nevím kteří žáci jím ku překládání vyzvaní mluví. Probrav se konečně ze svého zadumání povšímnul jsem si toho, že již asi desáté nebo dvanácté distichon se přemílá na německo. Mlelo se všelijak, a podle mého, – ne nespravedlivého tuším, soudu ne dobře. Do mne znenáhla zase ďábel pýchy vlézal a jako ďábel, když ubohému hříšníku na vroubku jeho hříchů přibývá, se ušklebuje, tak jsem se ušklébal já, kdykoli nějaká nemotornosť proklouzla ohradou zubů některého spolužáka mého. Toho nedozíravý professor arci povšímnouti si nemohl. Ale když i na Turczyńského došlo, by překládal, a ten, dobrá duše, jakož i latiníkem byl slabým i Němcem nesilným, jednotlivá slova vykoktával zlomkovitě v dosti dlouhých intervallech, hlasitěji nežli bylo radno jsem prohodil ke svému sousedu po pravici: „Hoj, to je u Turczyńského caesur!“

Professora, jenž patrně kritickou poznámku mou byl zaslechl, jako by vosa byla uštípla. Vztýčiv se na kathedře a překloniv se půl tělem přes ni, „Marš, prostořeké klouče, do poslední lavice,“ se rozkřikl. „Vy tu nemáte co posuzovati; tím tu práv jsem jediné já. A ještě jednou podobné rozpustilosti se dopusťte, a povandrujete ne na chvilku, ale navždy za dvéře.“

Sebrav své knihy a kalamář stěhoval jsem se do poslední lavice. Tam jsem se volně zase mohl oddati [illegible] [illegible]umání.

„Že černá kaňka na bílém ubruse znamená [illegible] nedobrého,“ pravil jsem sám k sobě, „tušil jsem hned. Že [illegible] [illegible]ě však tohle

potkati mohlo, komu kdy by bylo přišlo na mysl? – Vidíš, chlapíku, pýcha předchází pád. Myslil jsi, že zastíníš kde kterého ze spolužáků svých, nevyjímajíc ni vousatého hraběte, a útokem že dobudeš lásky professorovy, a zatím sis utržil trochu ostudy . . . No, vím, v čem jsem. Nebudu příště lásky hledati, kde jí pro mne nikdy nebylo a nebude, ať bych dělal co dělal. Lukáš je moudrá hlava! Ten ho zná. A já, hlupák, jsem se proto, že si naň trochu zaklel, na Lukáška rozhněval. – Kdyby mne kdy slyšel tak koktavě a nemotorně překládati jako Turczyńského, i když se nejpilněji připraví, to by si asi zavýskl! To by mi tu husičku z latiny vlípl! Ale toho se nedočkáš, milý professore“ . . .

Dávno minula již hodina devátá a milí kommilitonové moji vždy ještě se pachtili překládáním ubohého Tibulla. O mne se začala pokoušeti dlouhá chvíle. Abych si ji zahnal, začal jsem louskati jinou elegii z chrestomathie; přelouskal jsem ji od konce do konce, a na prorokovanou Prądzińským báseň německou vždy ještě nedocházelo. Na professoru Liškovi čím dále tím více pozorovati bylo unavenosť a omrzelosť. Byloť mu Sisyfuv balván, – tomu věru se podobalo překládání se žáky slabšími, na něž docházelo vždy houšť, vzhůru váleti samému. Uhodila hodina desátá, na chodbě signální zvonec hlásal konec dopoledního vyučování, a přece ještě zbývala dvě disticha nepřeložena. Mrzutě professor přiklopil knihu, hodil ji do šuplíka kathedřina, povstal a vycinkav celé škole, že jako malí kluci jen tomu se naučí, co jim zřejmě bylo uloženo, pomodlil se s námi a propouštěl nás. Ale sotva že jsme se měli z lavic, zvolal: „Ano, ještě slovo! Aby se nemohlo přihoditi budoucně, co se přihodilo dnes, vězte, že vůbec nehodlám na dále ukládati lekce zvláště, nejste již dětmi, nýbrž označíte si kusy, které do vánoc čítati budeme, najednou.“ Kynul, abychom se zase posadili, vyndal svou chrestomathii ze šuplíka a přemítaje list za listem označoval, nač a v jakém pořádku se máme připravovati. Kývl jsem spokojeně hlavou.

„To si troufám pořiditi za týden,“ sebevědomě jsem pravil sám k sobě a již jsem osnoval plány, jak si to vše, bylyť uložené nám kusy vesměs obsahu básnického; elegie Tibullovy, Propertiovy, Ovidiovy a ódy Horatiovy, přeložím metricky. Ze školy domů velmi jsem měl na pospěch. Vyklidil jsem se z ní professorovi skoro v patách, a svatosvatě bych byl zapomněl, že dnes první přednáška zemědělská, kdyby mě byl Solecki u samých už schodů nechytil za šos a na ni mě byl neupomenul.

Vstoupili jsme do malého kumbálku o jednom okně; v tom šest kratinkých lavic, v pravo v koutě ohromná, jak mi se zdálo,

skříně zaujímající skoro čtvrtinu nové naší posluchárny, v níž množství krabic a krabiček, skleněných křivulí jakýchsi, modelky pluhů, bran, cepův a trdlic a jinakých věcí hospodářských podobajících se dětským hračkám; vedle skříně sprostý, nenatřený stůl, za ním sprostá, hrubě pracovaná židlice. V levo při dveřích byla rohatinka o pěti nebo šesti kolících. V kumbálku, jehož okno snad už léta nebylo otevřeno, když se nás tam třicet výrostků vtěsnalo, za chvilku vzduch, bez toho nasycený vůní z chemikalií ve skříni zavřených, stal se tak nesnesitelným, že kterýsi z nás uplívaje otevřel dvéře do kořán, by vpustil z chodby trochu čerstvějšího vánku.

„Jen zase dvéře zavři," velel Prądziński. „Však se za tu chvilku nezalkneme. Otevřené dvéře mi se nehodí do programu. Svrchníky, hoši, a pláště nebo co sic kdo máte na sobě přes kabáty spodní, všecky zavěste tuhle na tu rohatinku. Tak!" – Za chvilku vydouvaly se na kolících kabáty poloobloukem, že šosy dosahovaly skoro do polovice uzounké uličky, kudy mezi rohatinou a první lavicí lze bylo projíti ode dveří ke stolu.

„Dobrá!" vousáč usmívaje se pochválil dílo takto provedené. „Teď na kolíky ještě vměstnáme své klobouky. Nebudeme jich celou hodinu držeti v ruce. Ale hezky opatrně. Ujmi se díla někdo, který máš trochu stavitelského nadání. Tak, tak!" zase pochvaloval, když asi dvacet klobouků jako babylonská věž se vzpínalo nad svrchníky a plášti. „A teď ticho! Nikdo na krok nepřistupuj k tomuto mistrnému dílu architektonickému."

Poslušni jsouce daného rozkazu jedni v kratinkých lavičkách jsme usedli, jiní se postavili k oknu a před velebnou skříní. Poseděli a postáli jsme si ještě asi pět minut, když konečně dvéře se otevřely a professor Bielecki jimi vstoupil do kumbálku.

„Bój się pan Boga (Probůh)," se strojenou nevrlostí naň volal vousáč, sotva že jej zahlídl. „My tu již čekáme déle nežli čtvrť hodiny."

„Quadrans academicus!" omlouval se s úsměchem na rtech professor postupuje ke stolu svému. Ale v té zavadiv ramenem o vyčnívající na rohatině šaty navěžené na ní klobouky z rovnováhy tak uměle pořízené vysul a klobouky hrozně o sebe rachotíce kde který nebohému professorovi na hlavu padaly a ramena a odtud se kutálely na podlahu. – Professor zůstal na místě jako přimražen, my však chasa studentská sháňějíce se každý po svém klobouce jsme jej obklopili smějíce se a šťouchajíce jeden do druhého, čímž ovšem nemohlo se nestati, aby i professorovi samému od nejednoho pana rhetora vrávorajícího naň se dostalo nevinného šťouchnutí do boku nebo do břicha.

„A to jste si, pane professore, nemohl už dávno vymoci nějakou kloudnou síň pro své přednášky?“ mrzutým se tváře vyčítal Prądziński. „Což tohle je škola nějaká? Nikde kouska místa, všude prachu a špíny div se člověk nezalkne. Patří-li takový stůl do školy? V nejposlednější krčmě najdeš lepší. Chudák hrabě Potocki! Za tolik peněz taková mizerie. Slibte nám, pane professore, že se postaráte o nějakou místnosť kloudnější.“

Professor Bielecki vyslechl tuto filippiku skroušeně, jako žáček z viny nějaké usvědčený by vyslechl domluvu svého učitele.

„Tolik let přednáším v místnosti této,“ zahořekoval vždy ještě stoje na místě, kde se naň byla sesula ta pyramida kloboučková, „a vždy všem stačovala. A nyní se mám starati o místnosť kloudnější. Odkud ji kdo vezme? Prosím vás, pánové, ušetřete mne, člověka starého, s takovými věcmi.“

A tak tklivě zavzníval jeho hlas, že mi ho chudáka starého věru bylo líto. Slovo „pánové“ přepodivně mi zalahodilo. Liškův „frecher Junge“ také pán! Ký div, že brány srdce mého pojednou se rozevřely do kořán citům ušlechtilým? — Než i vousatý hrabě, — tak mi se alespoň zdálo, — pocítil jakési hnutí srdéčka.

„Račtež o krok dále postoupiti,“ mluvil ku professorovi, jenž vždy ještě jako přimražen stál na jednom místě, a vzav mu klobouk z ruky položil jej na špinavý stul. „Ale to ráčíte sám uznávati,“ mluvil dále, když professor se byl postavil za stůl a sesli si nohou rovnal, by na ní se usadil, „tolik nás v tomto kumbále, o němž jsem vstupuje do něho myslil, že to gymnasiální karcer, po celé hodiny vybývati nemuže. V tom třeba učiniti nějaké opatření.“

„Ah,“ odvětil Bielecki a úsměch plný bolestné resignace uhostil se na jeho rtech, to se podá samo. To jen první, druhou hodinu pánů se sejde něco více; dál a dále tu zbudou sotva dva, tři.“

„Ah, to by byl pěkný pořádek,“ ohnivě zvolal Prądziński. „Věda tak duležitá tak nepovšímanou aby zůstávala od mládeže polské? To-li nějaká snaha vědecká? Od nynějška tomu bude jinak. Všichni jste se dali,“ obrátil se k nám, „zapsati do oekonomie, to jest, všichni jste se nikým nejsouce k tomu donucováni zavázali, že předmětu tomu se budete učiti. Ne professorovi z toho užitek a prospěch vzchází, když jej posloucháte, slyšeli jste, že mu stačí, má-li posluchače třeba jen dva nebo tři, nýbrž běřete ze přednášek jeho užitek vy. Nestáti ve slibu dobrovolně daném, totě nepoctivosť, a kdo sám tolik cti do sebe nemá, aby danému slibu dostál, nenaříkej na ničí tvrdosť, bude-li ku plnění slibu svého donucován. Pokud Prądziński chovancem zůstane tohoto gymnasia, nestrpí toho, aby se kdo z těch, kteří se

dali dobrovolně a nikým nejsouce donucováni zapsati do oekonomie, vymykal z povinnosti pilně navštěvovati přednášky pana professora Bieleckého."

Professor Bielecki blaženě se usmíval.

„Ale žeť naprosto nemožno jest," bral se vousáč v řeči své dále, aby ve škaredém kumbále tomto vzduchu dostatek mělo více posluchačů nežli deset nebo na nejvýš jedenácte, tou si dovoluji panu professorovi radou býti, aby na každou týdenní hodinu svou si z nás ustanovil deset, z čehož žeť od nepaměti třikráte deset jest třicet a nás všech posluchačů oekonomie třicet jeden, s nutností mathematickou mi se zdá plynouti, že onomu třicátému prvnímu bude přednáškám těm obcovati buď po každé, nebo jen někdy po libosti, nebo nikdy. Za toho třicátého prvního však si dovoluji prohlásiti sebe sama a zároveň ustanovuji, aby ten třicátý první přednáškám oekonomickým, poněvadž času má nazbyt, obcoval pokaždé."

Professor Bielecki opět blaženě se usmál.

„Rada Vaše, szanowny hrabio, jest věru výborna. Ale ustanovte Vy sám, jakým pořadem obcovati mají pánové mým přednáškám."

Prądzińského nebylo třeba na něco podobného pozývati dvakráte. Prvních deset z nás od Ciemierzyńského do Ilewicze kommandoval na hodinu úterní, druhých deset až po Rudnického, mezi nimiž jsem byl i já, na hodinu čtvrteční, ostatních deset na sobotní.

„Nemohl-li bych si," obrátil jsem se k vousáčovi, „hodinu svou vyměniti s někým za úterní nebo sobotní?"

„Tím by se rušila přehlednosť abecední," suše odvětil vousáč. „Jen ty choď, jak na tebe padlo, ve čtvrtek. Dovolím-li tobě měniti hodinu za jinou, přileze na mne druhý a desátý a zmatkům by nebylo konce."

Odpověď Prądzińského a snad ještě více autokratorický přízvuk, kterýmž ji pronášel, nad míru mě dopalovala. Postoupil jsem od okna, kdež jsem stál, k rohatině chtěje s ní dobyti svého pláštíku a z kumbálu odejíti.

„Kam míříš?" zastoupil mi však cestu vousáč stojící před professorovým stolem.

„Domů," nevrle jemu v odvět já. „Jsem kommandován na čtvrtek."

„Dnes už tu vybudeme tu hodinu všichni," chlácholivě a klada mi obě dlaně své na ramena odtušil hrabě. „Pan professor bez pochyby nyní bude míti vstupnou řeč a bylo by nesvědomito žádati po něm, aby ji měl třikráte."

Ačkoli ve mně žluč varem vřela, přece jsem se vrátil na

dřevnější své místo nemaje dosti zmužilosti, abych úmysl svůj provedl.

Professor Bielecki zatím se uvelebil na špinavé židlici své, vytáhl z poprsní kapsy kabátu svého několik sešitých archů dávno asi sežloutlého papíru, archy rozevřel a beze vší řeči vstupné tenkým hláskem a každé slovo natahuje jako švec kůži začal čísti: Die rlándwirltschaftsrlerle íst die rlerle . . . Z transskripce této laskavý čtenář uznamenal, že professor Bielecki každé *r* a každé *l* vyslovoval jako *rl*, což němčině jeho tím směšnějšího dodávalo rázu, že akcentu jen málo šetřil a quantit skoro nic.

Usmáli jsme se kde kdo, ačkoli polské výslovnosti němčiny jinak jsme byli zvykli. Jen Prądziński se neusmíval, anobrž čelo svraštiv těmito slovy přerušil sotva započatý výklad professorův:

„A což mi tu Němci jsme, že pan professor nás tu častovati chce přednáškou německou?"

„Rozkaz, rozkaz, szanowny hrabio," nebohý professor se omlouval chvějícím se a bolným hlasem.

„Rozkaz?" vousáč na to. „Čí rozkaz? Že by hrabě Potocki byl založil stolici nauky zemědělské německou, tomu víry dáti nelze naprosto. Znáte-li, pane professore, statut zakládací té stolice, na níž zasedáte?"

„Odkud bych ho znal?" pokrčil Bielecki rameny. „Vím toliko, že jsem byl dosazen na místo své dekretem německým a u slavného gubernia že jsem skládal přísahu německou. Německy přednáším déle dvacíti let a nikdo se tím posud neurážel."

„Žalostná to věc, že neurážel," Prądziński mu na to. „Vy sám jste dříve, nežli jste přednášeti počal němčinou, se měl uraziti a neptaje se dlouho, když Vám výslovně nebylo uloženo přednášeti německy, přednášeti polsky. Neboť kdo Vás tu kontroluje, jak přednášíte? Máte-li jaké měsíční nebo půlletní zkoušky? Nemáte. Prosím Vás, pane professore, máte-li nás rád, přednášejte nám polsky."

„Není možná, není možná!" vrtěl Bielecki hlavou. „Dověděl-li by se na mne professor Liška, že přednáším žákům jeho polsky, psí hlavu by na mne vrazil. Není možná!"

„Když se jakživi sami o svou věc nezastaneme," přejal mu řeč vousáč, „jakživi ničeho se nedoděláme. Co professorovi Liškovi je do stolice Vaší zemědělské? On ať si zpravuje věci, od kterých je."

„Víte-li co, szanowny hrabio?" přimhuřuje pravé očko professor Bielecki vzmuživ se patrně na čipernou myšlénku škádlivým hlasem pravil: „Dokažte si toho u professora Lišky, aby kterýkoli ze svých předmětů Vám přednášel polsky, a já, třeba

bych si přednášky své dříve pracně převáděti musil na jazyk polský, víckráte v této síni nepromluvím německého slova.“

„Toť jako byste mi radil,“ vida se zaskočena zachechtal se hrabě, „abych professora Lišku vyzval, aby rance vázal a táhl, odkud nám ho Pánbůh nadělil. Nyní rada Vaše, pane professore, není ještě na čase. Za dvě za tři léta, — až tu mezi Poláky bude trochu více zmužilé mysli a méně švábského strachu, dá Pánbůh si budeme moci o moudré radě Vaší pověděti více.“

Nevím, uleknul-li se toho, že by byl pověděl více, nežli pověděti bylo radno, — neboť i mně nezkušenci slova poslední nenadálé světlo jakési vylévala na prohozená včera slova Soleckého o švábských rancích a nedalekém stěhování, — či jednalo-li mu se vskutku o to, aby v kumbále vykázaném přednáškám zemědělským se ozývaly hlaholy polské ne-li výhradně tedy alespoň částečně, ale to vím, že z ničeho nic se pousmáv rukou máchl, jako by dotěravou zaplašoval mouchu, a mluviti se jal opět:

„No, co jsem pravil, jsou pouhé fantasie, hlouposti. Ale promluvme slovo rozumné. Že nesmíte nebo nemůžete, pane professore, přednášeti polsky, poněvadž Vám v tom brání německý dekret, brání německý Pánbůh, jemuž jste skládal přísahu, brání konečně německý substitut páně praefektův, jehož více se bojíte nežli čert svatého kříže, to dokonale uznáváme, kde který z nás. Než, zabraňuje-li Vám německý dekret Váš, německý Pánbůh, jemuž jste skládal přísahu, německý konečně substitut praefektův, abyste, co temného ve Vašich přednáškách, — a toho tuším bude dosť a dosti, — povysvětloval přirozeným nám jazykem polským?“

Professor Bielecki radostně se usmál a tleskl do dlaní.

„O já zabedněná hlava,“ enthusiasticky zvolal v naivném sebepoznání, „že jsem já nepřipadl na tu myšlénku dávno! Ano, szanowny hrabio, totě myšlénka zlatá! Bude však třeba na každou hodinu připravovati se zvláště a dnes jsem toho bohužel omeškal.“

„Víte-li, co, pane professore,“ podívav se na své hodinky mluvil Prądziński, „dnes už toho přednášení svého račte nechati. Nejste na ně připraven. Za několik minut jedenáctá. Moc bychom toho dnes už nepoláplí.“

A nečekaje, ano-li řekne professor či ne, kynul nám, abychom se oblékali do svrchníků svých a měli se k odchodu. Zatím, co my jsme se tlačili okolo rohatiny dobývajíce každý, což jeho bylo, professor trpělivě jako Turek na Pražském mostě stál za svým stolem nepokoušeje se nijak o to, aby ze zajetí svého nějak vyvázl. Když pak už kde kdo jsme vězeli ve svrchních šatech svých, vousáč zdvořile professorovi se poklonil, ruku mu

podal a špalírem nás ostatních uctivě mu se klanějících zamířil ke dveřím.

„Kdy půjdeš ku professoru Liškovi devotně referovat, co jsi tu viděl a slyšel? Nyní-li, či až odpoledne?“ tázal se hlasitě, tak že jsme všichni dobře mohli slyšeti, lžaka zastaviv se míjeje ho.

„Netřeba,“ zapáliv se až po uši odpověděl lžak, „by věděl o všem.“

„Jak myslíš,“ nedbale na pohled odtušil vousáč. „Odpoledne budeš mým hostem.“

A vyšel maje Lukáše po boku dveřmi, jež kterýsi z nás mu byl otevřel. Za ním teprvě professor a za professorem my ostatní.

Nehrubě jsa potěšen z toho všeho, co jsem za toto dopoledníčko zažil, volným krokem stoupal jsem sám jeden k domovu. Bylo se zatím, co jsme trvali ve škole, rozkošně vypohodilo a říjnové slunce hřálo více nežli mně opláštěnci mohlo milo býti.

„Mám či nemám odpoledne k tomu vousáčovi?“ mudroval jsem. „Z toho člověka není možná moudrým býti. Jednou mluví jako kniha a jedná, jako by přestrojiti chtěl půl světa, a za minutu zase stropí nějaké klukovství, jako by mu bylo sotva deset let. Blázen-li či prohnaný chytrák? — Jak to rozsouditi? — A ten Solecki jedna tajnosť: ničeho se člověk od něho nedoví . . . Eh, půjdu. Snad za řeči se přece něčeho dovím a podle toho pak se rozhodnu, mám-li s ním co dále míti čili nic. Toho tureckého se už nebojím. Ale snad abych si přece ještě na zkušenou jednu dymečku teď dopoledne vykouřil. Půjdu ke gazdině,“ — tak otec prostě nazýval domácí paní, — „jako bych čekal na Lukáše.“

S tímto spasitelným úmyslem v srdci vkročil jsem kuchyní do naší světnice.

„Ty mi se ještě jednou opovaž,“ zdaleka volala na mne matička válející těsto na nudle, „s kalamářem se jen přiblížiti ku prádelníku a uvidíš, co jich nabereš.“

Ale hrozba ta tak nehrozebně zněla, že jsem si troufal k mamince se přiblížiti a potleskávaje ji na bělostné nadloktí žádati jí za hubičku. Matka se usmála, popadla dřevěnou lžíci, kterou nabírala mouky z mísky na podsýpání válené placky a lehce mě udeřivši po tváři: „Kliď se, kocoure falešný,“ pravila tím aktem laskavosti zároveň na jevo dávajíc, že se již nehněvá.

„Co pak se to zvláštního u nás přihodilo,“ tázal jsem se sestry tolikéž jaksi blaženě nad vyšíváním svým se usmívající, „že dnes u nás všecko tak jaksi veselo? Včera jste se všichni kabonili jako kakabusové.“

„Podívej se do oken,“ kynula sestra bradičkou.

„Ah! nové květiny,“ podivil jsem se já.

„Tatínek tu dnes zahradničil skoro dvě hodiny,“ prohodila sestra, „a má z toho radosť, jako by na těch květinách rostly dukáty.“

„A odkud pak to zboží dostal?“ nedbale jsem se tázal.

„Nakoupil to náš Hrynko u panského zahradníka v Rajách a dnes ráno toho přivezl plné kolečko,“ vysvětlovala sestra.

„Kdo by v tom člověku hledal tolik něžné pozornosti?“ podivil jsem se. „Mne by tím zbožím arci málo uctil, ale tatínek že měl asi radosti plný pytel, umím si pomysliti. Dal by snad tolar za pěknou květinu, kdyby ho měl nazbyt. — Ale poslyš, Katinko,“ přitulil jsem se blíže k sestřičce, když maminka s vyválenou plackou byla poodešla do kuchyně, „proč jste to včera všichni byli tak zamrklými a zasmušilými, jako by vám slepice byly chléb snědly?“

„Sama dobře nevím,“ tajnostně jaksi odvětila sestra. „Ale víš — ty peníze jakési, co jsi je odnášel k Duškovům . . . . Tatínek pořád, že to Bohdanecké hospodářství za nic nestojí, ... že to pronaloženo a draho, ... tady že by se dalo s penězi za dům utrženými vydělávati jinak . . . .“

Rozmluvě byl učiněn náhlý konec, když matka se vrátila z kuchyně, by válela placku druhou. Potřásaje hlavou mlčky jsem za chvíli dobyl z úkrytu svou dýmečku, schoval ji do jedné, zbytek tabáku tříkrálového do kapsy druhé a vyklidil se k Soleckému. Mimo nadání mé byl už doma.

„V kolik hodin půjdeme ku Prądzińskému?“ tázal jsem se vyndávaje z kapsy kuřácké své náčiní.

„Myslil jsem,“ čtveračivě odpověděl Lukáš, „že tě kdo ví jak budu museti přemlouvati, abys ráčil jíti se mnou, a ty zatím se toho nemůžeš dočkati. Tím lépe.“

Zastyděl jsem se z těchto slov, ale nevěda nic jiného činiti odvrátil jsem se pouze od Soleckého, vždy potutelně se šklebícího, tvář.

„Však si nemysli,“ vzmohl jsem se po chvilce na slovo, „že tam půjdu až tak rád. Ale když jsem už slíbil, že přijdu, vzal to pes. Pro jednou mne neubude.“

„Půjdeš ty po druhé a po třetí ještě radši,“ tušil Lukáš; „jen co hraběte poznáš. Je to člověk věru neobyčejný.“

„Mně se zdá, že neobyčejný komediant,“ já na to baťaje už. „Prosím tě, Lukáši, vysvětli mi komedii s těmi dopoledními strážemi dnešními. Kam to vše míří?“

„Ah, to ti máš historii zcela zvláštní,“ zachechtal se Solecki. „Sedíme včera podvečer u hraběte já, židáček Bernstein a Hora . . . .“

„A co těmto dvěma tam bylo díla?“ udiven jsem přerušil vypravovatele.

„No, nevyrušuj mne,“ Lukáš na to. „To ti povím později, nezapomeneš-li se po tom ptáti. Sedíme tedy u hraběte popíjejíce čaje a vesele vespolek hovoříce, když tu ve předpokoji pojednou zadunı rychlé kroky a hned na to kdosi zaklepe na dvéře. Na div náš divoucí dvéře otvírá bývalý censor.“

— „Ah, vítáme, vítáme,“ oslovil jej hrabě. „Na špehy-li, na špehy? To dnes bude kořisť hubená; herbata dovolena, a co do dýmky, turecký čibuk ti bohda zacpe ústa. Ostatně, chtěl-li bys, co Liška může každou chvilku zvěděti z mých vlastních úst, oznamovati jako svědek očitý, — že totiž kouřím, — nic ti v tom nebráním. Čiň vůbec, jak se ti vidí, nebráním ti v ničem.“

„Za této řeči já k pokynu hospodářovu jsem ke stolu přišoupl křeslo, podával Mikulášovi nacpanou tureckou dýmku a zapaloval fidibus o svíci, jež přes to, že venku bylo ještě dosti světla denního, hořela na stole. Mikuláš jaksi na rozpacích tkvěje, — nenadálť se asi, že zastane u hraběte společnosť, — jaksi se upejpal.“

„I jen vezmi a kuř,“ pobízel hrabě. „Tihle v řemesle udavačském ještě nejsou ani učeníky nercili mistry. Těch se ti není co báti.“

„Rudna ve tváři a modraje Ižak sedl a chvějící se rukou vzal dýmku, ale nezapáliv jí postavil dlouhou troubel mezi nohy a čelo si mna opřel se loktem o stehno, — no víš, jako ty tady včera nežli jsi rozvrtal tu svou gypsovku, — a temným hlasem zabroukl, že by s hrabětem rád promluvil soukromě.“

— „Vidíš, kochanku,“ pokrčil hrabě rameny, „to je věc nemožná. Mám k disposici toliko tento salonek a předpokoj, ve kterém, kdyby těmto mým hostem záleželo na tvém tajemstvu, by se dobře jednati nedalo. Týká-li se záležitosť tvá nějak osoby mé, mluv jen tady veřejně před mými přátely.“

„Věc týká se i tebe, szanowny hrabio, i mne,“ Ižak ze sebe vypravil.

— „Jen tedy bez okolku mluv,“ pobízel hrabě, „čeho vlastně při mně vyhledáváš. A nechce-li ti slovo sloužiti, mluviti budu za tebe já. Přicházíš si stěžovat, že jsi před chvílí byl z domu professora Lišky vyhozen.“

— „Odkud to víš?“ Mikuláš vyskočil se svého sedadla všecek udiven i zahanben.

— „Odkud vím, odtud vím, ale vím,“ flegmaticky odpověděl hrabě, „a ty si asi troufati nebudeš říci, že jsi vyhozen nebyl. A jen to bych rád z tebe zvěděl, zdali ústa páně profes-

sorova nad tebou vynesla osudné „neopovažuj se vícekrát překročiti práh domu mého,“ čili ústa paní professorové?“

— „Paní professorové,“ zašpetl Mikuláš.

— „Počítal jsem tak a jsem rád, že mi počet vyšel,“ hrabě se zas ujal slova. „A teď přicházíš, tuším pln nevole a vzteku z potupy, které se ti dostalo, abys mi opět nabídl věrné služby a opět jako v neděli mě ujišťoval, že vyzvědačem už nikdy nebudeš a donášečem.

— „Ano, to slibuji svatosvatě,“ jistil Mikuláš.

— „Pokud se na tebe zase milostivě neusměje pan professor,“ hádal hrabě. „To sice nebudu-li já chtíti, nebude ani za uherský měsíc, ale svým časem by ti snad přece čert nedal dobře dělati a mohlo by ti zase připadnouti na mysl, abys chtěl na posměch slovům svatého evandělia sloužiti pánům dvěma. Neradím ti však, aby se ti toho nějak zachtívalo. Když jsem ti dnes odpoledne hrozil trestem za to, že jsi professorovi donesl o strážcování Czabańského, dobře jsem viděl, kterak ses ušklébnul mysle si, s to že já nejsem. Aj a nežli se slunce skonilo k západu, již tě tu vidíme pokořena v prach a trestána.“

— „To náhoda,“ temně zahučel Mikuláš.

— „Mýlíš se zlatý brachu,“ klidně v odvět mu dal hrabě. „Trest, kterého ti se dostalo, jest dílem mým. Nestoje o lásku tvou, nestojíš-li ty o mou, nemám příčiny, proč bych ti utajoval, jak jsem na tebe upletl bič. Zdali pak sis uvedl na mysl, že hned po škole se k tobě ještě na chodbě přivinul tuhle Lukáš, zapřádaje tě do dlouhého jakéhosi hovoru?“

— „Na to jsem si nevzpomněl,“ Mikuláš.

— „A zdali pak sis povšimnul, že touže dobou, co signální zvonec hlásal konec první hodiny odpolední, já, tvůj soused v lavici, jsem vyšel na chvíli ze školy?“

— „Co mi bylo do toho?“ pokrčil Mikuláš rameny.

— „Do toho ti mohlo býti,“ usmál se hrabě. „Neboť proč jsem vyšel? Dal jsem si vyvolati z poezie Lišku černohlávka a krátce mu pověděl, co ty jsi ráno hlásal ve škole na plná ústa o švejcarské krávě a švejcarském teleti a lístku hraběnky de Loś se snažnou žádostí, aby, co zvěděl, hned po škole vyřídil matince. S jakým účinem se poselství to potkalo, víš sám.“

— „Ah, to je hanebná zrada,“ popadaje se za vlasy zaúpěl Mikuláš.

— „Že zrada?“ klidně mu v odvět hrabě. „Zavázal-li jsi hlásaje historku o krávě mne nebo kohokoli z nás, že nebudeme povídati dále, co jsme slyšeli? — Nezavázal. Ale přes to bych byl já alespoň historky té nikdy a nikde se netýkal slovem, kdybys zradu byl nepáchal ty a shledán byl nebýval donášečem

na místa, odkud ses nadál zvláštních milostí. Ale sedni, brachu, a kuř. Až se ti z hlavy vykouří tvůj vztek a myslí chladnější prozpytuješ, co se stalo, poznáš bohda, že ne já s tebou nepoctivě jsem jednal, anobrž ty se mnou.“

„Ochrany hledat u tebe jsem přišel,“ hlasem tak žalostným, že mi ho až líto býti počalo, bývalý censor zahořekoval, „a dostává mi se jen nové potupy a posměchu.“

„Jaké u mne hledáš ochrany?“ udiveným se stavě tázal se hrabě.

„Vím, že professor Liška nyní na mně seděti bude,“ zpovídal se Mikuláš, „jako sedí na Švabíkovi . . .“

— „Už jsem jednou zapověděl Švabíka nazývati Švabíkem,“ do přísna nabíraje tvář hrabě přerušil řeč Mikulášovu, „a chci, aby mých zápovědí se šetřilo jako mých rozkazů. Obtížno-li vám Švabíka nazývati pravým jeho jménem, chci, aby se mu říkalo Simonides.“

„A to hrabě vskutku tak řekl?“ nedůvěřivě na Lukáše pohlédaje jsem se otázal.

„Nevěříš-li mně, zaptej se židáčka nebo Hory,“ usmál se Lukáš. Poznával asi, že mi poslední slova jeho byla zalahodila jako hudba rájská.

„No, co bylo dále?“ dychtivě jsem měl Lukáše k dalšímu vypravování.

— „Vím,“ zpovídal se Ižak dále, „že ode dneška nic mu neudělám vhod a doví-li se na mne, že kouřím, karcer a jinaké trampoty mne neminou. Že už prvním nebudu, to vím bezpečně. Tím budeš ty, hrabě. Ale ani druhým praemiantem nebudu, nezastaneš-li se mne ty, jako se zastáváš Šva . . . Simonida. Proto tebe prosím za ochranu tvou.“

— „Víš-li co, milý censore in partibus?“ odvětil po chvilce hrabě. „Já o praemiantství nestojím; já ti tvého místa nezasednu. Nejsem dítětem. Co se však ochrany mé týká, tu si musíš zasloužiti. Shledám-li tě ve všem všudy poctivým a poslušným, rád se o tebe postarám podle možnosti a sil svých. Slibuješ-li před těmito svědky, čeho se po tobě dožaduji?“

„Slibuji,“ slavnostným jaksi hlasem a pln sladkých nadějí do budoucna prohlásil se Ižak.

„Dobrá,“ přejal zase slovo hrabě. „Jakož pak co v srdci mívám, to na jazyku, oznamuji ti, že po některý čas budeš pod dozorem policejním. Zítra žádám, abys na sebe vzal úkol strážce na prvním schodě do gymnasia. Nad tebou pak u prvního ohbí schodového dozíraje na tebe státi bude přítel Bernstein. Nebudete na stráži dlouho. Rozkazy další vám dám na schodech. Dostavíte-li se?“

„Já dostavím," jasným hlasem židáček, „já též," temným a sotva slyšitelným odpověděl bývalý censor."

„Co bylo dále, viděl jsi sám."

„Ale jak židáček se dostal do včerejší společnosti vaší?" tázal jsem se nemoha se nepodivovati šikovnosti, ba prohnanosti vousáče, jenž maje všude oči a vše jaksi předvídaje s takovou si vedl jistotou proti Ižakovi.

„Toho příčinou, arci ne přímou, jsi ty," neočekávaná zněla odpověď. „Pamatuješ-li, kterak hrabě, když jsi včera odpoledne svou deklamaci ohlašoval, též ukazoval, jak by ohlašoval, parodii básně té? – Komickým posunkem jeho náš židáček velmi se urazil, a když vy jste se kde kdo smáli, on hlasitě, tak že jsem dobře slyšeti mohl, – víš, že jsem seděl zrovna v lavici před ním, – „toho bych se do člověka tak výtečně vzdělaného nebyl nadál; hanba mu!" Pověděl jsem, co jsem slyšel, za řeči hraběti. A ten, co myslíš, že řekl? – Chybil jsem, pravil, nevzpomínaje, že mezi námi žid. My v Polsce bez židů se bohužel dlouho ještě neobejdeme. Třeba jej nějak usmířiti. Může ho člověk snad někdy potřebovati. Víš-li co, Lukáši? Pozvi ho na odpoledne ke mně. – Učinil jsem, jak mi bylo veleno. Židáček přišel. Sotva že otevřel dvéře, hrabě jemu v ústrety a začali spolu mluviti francouzsky. Za několik minut smějíce se podali si ruce a mír byl mezi nimi učiněn. Bernstein jest jeho."

„A jak Adolfek?" opět jsem se tázal po chvilce.

„Hoj, ty se informuješ gruntovně," poněkud už netrpělivě, přece však vždy ještě se usmívaje zvolal Solecki. „Abys však věděl, jak opatrnému vůdci sloužíme, povím ti, proč přizván byl i Hora. Pamatuješ-li ze slov Ižakových, že nedělní ono bubnování a troubení ve škole professorovi ne Ižak prozradil, nýbrž professorův synek Alfrédek? – Nuže, ne bez příčiny hrabě se domníval, že professor Liška na vystopování věcí, které u nás se dějí před školou, vysýlati bude některého ze svých synků ne-li oba. A tuť ovšem na stráži bylo člověka potřebí, který by, objevil-li by se který z Lišáčků na blízku našich dveří, – jako že se vskutku objevili oba dva, – způsobem uhlazeným, kamarádským jej od nich vzdaloval pod záminkou přátelského hovoru. K tomu že nad jiné se hodil ulízaný náš Adolfek jsa nad to synkem professorským, nebudeš asi bráti v pochybnosť."

Zamyslil jsem se. Ve hlavě mi ne sice způsobem povážlivým, přece však dosti znatelným pohrávati začal kouř tabákový. Měl jsem ještě hromadu všelijakých otázek za lubem, ale že právě se věže kláštera Bernardinského zavznívalo poledne, rychle jsem se měl k odchodu.

„Kdy tedy pro mne přijdeš?“ stoje už ve dveřích jsem se zeptal Lukáše.

„O půlpáté,“ zněla odpověď, „budu tě očekávati ve průjezdě u Hofmoklů.“

Pěkně mi se to posud vypravovalo, to mi čtenář laskavý i nelaskavý milerád dá, ale nyní, na samém konci kapitoly, nevím jaksi kudy kam. Jest mi vypravovati episodku, která, nemám-li se uchýliti od historické pravdy, poněkud choulostivou se stává tím, že tragický konec hrdiny, na nějž nyní z dopuštění Múzy mé došlo, způsobilo ševcovské šídlo, a to ne tím, že by bylo projelo srdcem toho hrdiny mého, nýbrž že se dotýkalo části těla, již pojmenovati, ovšem toliko jménem učeným a nikdy prostonárodním, – dovoleno jest samojediné vědě.

„Ubohý Heneš,“ zvěstoval otec, když mně téměř v patách vstupoval do světnice, „také jest už tam.“

„Heneš nebožtík?“ podivila se matka. „Co pak se čtverákovi stalo? Vždyť nebyl ještě stár.“

„Je to divná historie,“ usmívaje se odvětil otec. „Až po obědě.“

Nelekej se však, čtenáři milý, nehodlám tebe odkazovati s vypravováním svým až na dobu kterousi; vyklopím ti, co jsem o Heneši sám už dříve věděl a po obědě se dověděl hned.

Heneš tedy, vyučený krejčovině, po několik let byl, nevím už oboistou-li či hornistou či jakým sic umělcem při vojanské muzice husarského pluku našeho a jsa jím rodu ovšem nemohl býti jiného nežli českého. Trubačem byl velmi šikovným a kapelník si ho vážil za kolik jiných. Byl však i veselá kopa a pravý Václavík Útrata. Kdykoli pak se podíval sklenici trochu hlouběji na dno, – a on se velmi rád sklenici díval na dno, – tropil všelijaké kousky, které jej přiváděly v nelibé styky s otcem profósem. Proto i v důstojenství každou chvilku se s ním změny dály. Brzy byl sprostým, hned zase závodčím, ba i kaprálem, – dále to nepřivedl nikdy, – a hned zase sražen se závratné výše své na stupeň nejnižší. Když nijak a nijak napraviti se nechtěl – já bych hádal, že v rukou svých lískových vychovatelů nemohl, – a kapelník ho nerad ve sboru svých muzikantů dlouho pohřešoval, aby nebyl odcizován povolání svému, místo šatlavy jali se vypláceti ubohého Heneše hotovými. Minul málo který měsíc, aby chudák se byl neocítil na lavici. Pálila jej prý krev. Tak to chodilo několik let. Až jednou ďas ví co sblízl hrubšího a místo pětadvacítky dekretována mu padesátka. To na chudáka bylo moc. Nemohl od té doby na nohy. Co tedy s ním? – Vzali jej od muziky a přidělili kterémusi husarskému krejčíři za tovaryše. Veselý jindy Heneš stal se člověkem velmi hod-

ným a tichým. Ale veliká moc přírody, velika moc zvyku. Když měsíc po druhé po nešťastné padesátce šel do úplnku, Heneš se stával nevrlým a na soudruhy své hrubým, vrtěl sebou ustavičně, v noci nemohl spáti, slovem, chytala se ho nervosa, ač roku čtyřicátého druhého živa duše ani jména toho ještě neznala, nercili, aby byla zkusila, zač je toho nervosy loket. Dali jej do nemocnice. Diagnosa ordinujícího lékaře vojanského zněla prapodivně: Svrbí jej kůže; stýská mu se po pětadvacítce. Heneš lékaři dával za pravdu. Ale že podobných léků lékárna vojanská dávati nesměla, milý Heneš neřek nikomu ni slova píditi se jal po nějakém surrogátu předepsaného léku. Dopídil se kdesi šídla a tím, kde mu se vidělo býti třeba, se pobodal do krve. Účin léku byl až zázračný. Za dva dni Heneš ze špitálu vojanského se vrátil veselejším a čtveračivějším nežli kdy. Ba i na nohy mu to zase poněkud pomohlo. A od té doby, kdykoliv o něj pokoušeti se začínala nervosa, vždy rukou neváhavou a s účinem vždy stejně zdárným sahal po svém šídle. Ale všeho do času. Právě v tu dobu, do níž spadají děje v této kapitolce vypsané, Heneš opět se léčil ze své nemoci periodicky se vracející. I kozel ví, vedl-li si při operaci na těle svém konané trochu příliš energicky a bodlo-li šídlo, kam nemělo, či byl-li jeho instrument rzí nakažen a krev mu otrávil, zkrátka dobře ubohý Heneš sprovodil se na druhý svět. Svápomoc někdy nebezpečna.

„Tou pohádkou,“ pomyslí si mnohý čtenář, „směle jste nás mohl ušetřiti, tlachový pantáto. Vtipu v ní moc není. Nikomu by se po ní nebylo zastesklo.“

„Inu,“ odpovídám, „kritika každému dovolena. Já jistě neodpovím na žádnou. Jen mi nikdo nechoď s insinuací, – odmítám ji co nejrozhodněji, – jako bych v tragické historce o trubači Henešovi byl kdy spatřoval předvěsti českých původců lednového smíru našeho s milými bratry německými, z roku devadesátého.

XI.

Všichni téměř lidé ven z sebe vyhýbajíce v světě a věcech jeho, čím by mysl kojili a pokojili, hledají.
J. A. Komenský (Labyr. světa).

Strávníci professora Hory nemálo se podivili, když jsem odpoledne učit jich přišel oděn jsa parádním svým řebíčkovým kabátem s bakfongovými knoflíky a maje na obou rukou nasoukány srnčí své rukavice. Zdálo mi se, že na mne pohlédají s neobyčejným respektem. Toho mi při nich ovšem bylo třeba více nežli kdy jindy. Bylť jsem zajisté velmi roztržit a myšlénkami jsem těkal už po salonku vousatého hraběte a ssál do sebe ta-

bákový kouř, jenž mi sotva před hodinou náležitě se byl vyklidil z hlavy. Málo dvacetkráte sáhl jsem levicí, z níž jsem ani nesvlekl rukavici, po svých hodinkách a konečně, když latinské pensum mých žáčků bylo vypracováno a jen ještě deset minut chybělo do celé hodiny, napomenuv své chovance, aby pensum opisovali pozorně, – jindy jsem u nich čekával, až mi je předložili v čistopise, – vsoukl jsem rukavici též na ruku pravou a již jsem chvátal blativou ještě Adamówkou na dlážděné náměstí. Zvědavě nahlížel jsem do průjezdu, kdykoli jsem chodě podél západního domořadí míjel hotel Hofmoklův, je-li tam už Solecki. Ale toho, – scházelo do půlpáté arci hodných pár minut, – jak nebylo ve průjezdě tak nebylo. Za to, kde se vzal tu se vzal, vousatý hrabě sám na náměstí se zjevil maje sobě v rámě zavěšena mladistvého poručíka husarského hraběte Serwaczyńského, – jako všecky jiné důstojníky, kteří službou byli ve Břežanech po některý čas, znal jsem i toho, – a parallelně se mnou, jen že směrem protějším přeměřoval volným krokem náměstí. Když jsem vzdálen jsa od nich bokem asi na dvacet kroků s nimi se potkal, uctivě smykaje svůj cylindr jsem je pozdravil. Vousáč, jako by mne byl neviděl, tváří se obrátil ku mladému poručíkovi a ten na poděkovanou za můj uctivý pozdrav nedbale sáhl pravicí k vojanské své čapce krásně prýmkované, na níž třpytně se houpal zánovný třapec zlatý. Bylyť tehdy čapky husarských důstojníků střihu docela jiného nežli nyní, ale nebudu se o něm rozpisovati. – Nezdvořilosť vousatého hraběte velice mě dopalovala.

„Nepůjdeš k němu,“ jakož jsem byl od jakživa povahy prudké a dojmům okamžitým přístupné více nežli se zdravým rozumem se srovnávalo, pravil jsem sám k sobě. „Ať si svůj turecký tabák vykouří sám.“

A obrátiv se na opatku jako vítr jsem se hnal domů. Míjeje hotel Hofmoklův slyším za sebou hlas Soleckého pozývajícho mne, abych naň počkal. Ale já nic a jedním chvatem dále do ulice vedoucí na Siołku.

„Co to zase děláš za hlouposti, Švabíku? oslovil mě Lukáš dav se za mnou skoro do běhu a uchopiv mě za rukáv.

„Jdu po svých,“ odpověděl jsem vždy ještě zlobivě, „mezi lidi, kteří za uctivé pozdravení uctivě umějí děkovati.“

Lukáš ihned se vtípil, oč běží; zahlédl asi z průjezdu pozdravovací tu scénu. Dal mi se do smíchu a dokazovati se jal, že vousáč buď neviděl, že ho pozdravuji nebo že nepoděkovati za pozdrav měl důležitou příčinu. Za řeči své mě obrátil zase směrem k náměstí. Již z ulice jsem viděl vousáče, an ještě stoje s mladým poručíkem horlivě mu cosi vykládá.

„Dnes se na ten turecký tabák nedostaneme snad ani do večera," vždy ještě mrzutě, ale zas už odhodlán jsa navštíviti hraběte jsem pravil k soudruhovi svému.

„O to si nepřipouštěj starostí," Lukáš v odvět. „Hrabě vtělený je pořádek. Do půlpáté ještě některé chvilky se nedostává. Vidíš-li? Tamhle proti nám se vážným krokem kolébá Mikuláš. Ten nejsa vojanským synkem hodiny dodržuje lépe nežli ty."

U samého průjezdu hotelu Hofmoklova jsme se sešli. Vousáč vždy ještě stál na náměstí s poručíkem a vždy ještě horlivě s ním rozprávěl. Proto nemálo jsem se podivil, když Lukáš nečekaje naň nás vedl přímo do hraběcího bytu. Vousáč totiž stoje dávno na vlastních nohou obýval už asi na dvě neděle před započetím školního roku ve dvou pohostinských pokojích Hofmoklova hostince zaplativ nájemné na několik měsíců napřed. Byly to nejzazší dva pokoje na prvním patře dlouhého křídla vybíhajícího za budovou na náměstí hledící do dvora. Z pokoje nebo lépe řečeno pokojíčka o jednom okně, hledícím do dvora dlouhého ale poměrně velmi úzkého, vstupovalo se do pokoje prostranného, jehož dvě okna hleděla ne do dvora, nýbrž do úhledné zahrádky rozkládající se za dvorem. Pokojík první byl skoro prázden. Toliko postel v něm byla dosti úhledná, na níž mimo tři podušky s překrásně vyšívanými vložkami velmi elegantní koltra se pyšnila z těžkého červeného hedvábí, nad postelí visely dvě bambitky bohatě, jak mi se zdálo, vykládané stříbrem, vedle postele malý noční stolek, na podlaze před postelí liščí kůže tlustým červeným suknem podšitá, nedaleko dveří stojan na zavěšování šatův a klobouků, vedle okna s každé strany po prosté židlici: toť byl nábytek všechen. Za to salonek, - tak vousáč nazýval prostranný pokoj druhý, – nábytkem byl až trochu přepěchován. Naproti dveřím mezi oběma okny do záhradky hledícími vydouval se pěkný divan, dlouhý, široký, květovanou látkou jakousi, arciť už poněkud vyrudlou potažený, – vídalť jsem jej za dřevnějších let docházeje k Hofmoklovům mezi nábytkem parádního pokoje, – před ním stál do oválu zaokrouhlený, jehož čtyři nohy pěkně zprohýbané desce z ořechového dřeva vzdělané a krásně vyleštěné, ale tlustým pokryté kobercem, od něhož čtyři mohutné třapce z každého cípu visící dosahovaly skoro parketované podlahy, pevnou poskytovaly básí. Nad divanem uprostřed stěny neveliké zrcadlo, ale ve pěkném zlaceném rámci; pod ním malé dvě podobizny, jedna mužská, jedna ženská, obě štětcem provedené velmi pečlivým. V pravo od divanu v koutě psací stolek neveliký, ale velmi úhledný s několika přihradami, v koutě levém tolikéž neveliká však elegantní skříně na knihy, za jejíž zasklením několika řadami postaveny pěkně vázané knihy. Podél

obou stěn neprolomených okny rozestavena byla křesla potažená touže květovanou látkou jako divan. V koutě naproti knihovně spatřoval se stojánek o dvojím patře na dýmky a jinaké potřeby kuřácké. Na patře dolením pyšnily se dýmky turecké o dlouhých troubelích vesměs se končících tu v delší tu v kratší násadku jantarovou; na patře hořejším bylo několik dýmek dřevěných se všelijakým vyřezáváním a z mořské pěny vesměs bohatě stříbrem vykládaných. Na samém vršku stojanu podobajícím se polské střeše orientálského domu okolo porculánové nádoby jakési pěkně květované, ale formou prostému válci se podobající, leželo několik zavřených pouzdérek, o nichž co by zavírala, nijak jsem se nemohl domysliti. Po obou stranách dveří, kudy se do salonku vcházelo, po almaře stálo, jedna na šaty, druhá na prádlo. Bylyť i ty obě staré mé známé z parádního pokoje rodiny Hofmoklovy. Vzduch v obou pokojích, ač voňavkou jakousi nasycen, přece byl těžký a bylo třeba mu zvykati.

Když jsem chvilku nějakou uveden byv s Ižakem od Soleckého do předpokoje tu stál zvědavě otevřenými dveřmi nahlédaje do salonu, hrabě křepkým krokem vstoupil, přivítal nás mimochodem lehkým pokynem hlavy a vstoupiv do salonu zavřel za sebou dvéře. Za několik minut však se opět objevil ve dveřích, jen že všecek zmetamorfosován. Místo bot na nohou měl žluté safianové střevice, tělo vězelo v hedvábném županě šafránové barvy, zlatem pěkně vyšívanou čepičku domácí za zlatý třapeček držel v pravé ruce.

„Račte, prosím, vstoupiti,“ pozýval nás do salonku.

Bral jsem se tam ostýchavě, jako bych vstupoval do nějaké svatyně, klobouk drže v pravé ruce.

„Odbudeme si nejdříve část služebnou,“ usmívaje se a domácí čepičku svou vstavuje si na hlavu oslovil nás vousáč, když couvavým krokem se byl dostal až ke stolu. „Ty, milý Švabíku, jsi se na návštěvu u mne vyšňořil, jako bys byl pozván na nějakou zábavu taneční. Ačkoli si to nemohu nevykládati za znamení nějaké obzvláštní úcty ke mně, přece tebe musím prositi, abys příště přicházel ke mně jen ve všedních šatech a bez rukavic, leč by právě neděle byla nebo svátek. Druhá věc, které se po tobě dožaduji, abys pozván jsa ke mné nedefiloval Bůh milý ví jak dlouho po náměstí zvědavým lidem se vydávaje na odiv, anobrž abys rovnou čarou přicházel ke mně nahoru, a nezastal-li bys mne doma, raději chvilku na mne posečkal na pavlači nebo ve předsíni. I tím mi se zavděčíš, budeš-li na ulici potkávaje mne dělati, jako bys mne neznal. Urazil jsem tebe nepoděkovav ti za tvé pozdravení; viděl jsem dobře, jak jsi uháněl z náměstí a jak tě tuhle Lukáš vedl zpět skoro jako zběha. Ale

věř, milý Švabíku, že ne bez důležité příčiny, kterouž vykládati nyní není na čase, jsem tak učinil. Uraziti jsem tebe nechtěl; pročež vypohoď jen své líčko a budeme zase dobrými přátely. — Třetí věc, na kterou tebe upozorniti hodlám, týká se klobouka. I pamatuj si: Přijdeš-li kdy ke komu nebyv zván v záležitosti nějaké, do salonu ovšem vstoupíš drže klobouk svůj v ruce. Jsa však buď na oběd pozván nebo na večerní zábavu všimneš si rohatiny nebo stojanu na šaty ve předním pokojíku a zavěse klobouk, po případě i svrchní šat na něm, teprve postoupíš dále. Arciť v domech panských ve předpokojích najdeš větším dílem lokaje, který na tyto věci, nevtipoval-li bys se sám, tě upozorní; ale že člověk někdy se obejíti musí bez lokaje a někdy zase ti lokajové tajně smích si tropívají vidouce hostě nevědoucího kudy kam s kloboukem nebo svrchníkem a sotva dech popadajícího, nežli vstoupí do salonu, lépe jest, abys naučeníčko toto slyšel z úst mých, než abys se ho dovtipoval z pohrdavých úsměšků lecjakého lokaje.“

Uklonil se mi lehounce na znamení, že mi nemá dále co říci, a popadna do dvou prstů zlatý třapeček nadzdvihl domácí svou čepičku.

„A jak my spolu stojíme?“ obrátil se Ižakovi.

„S mé strany se nestalo nic,“ odvětil oslovený, „čím bych hněv tvůj na sebe popuzoval; ale že jsi mne, szanowny hrabio, dnes po hodině oekonomické zase veřejně stigmatisoval jako donášeče, zabolelo mě velmi. Nač rány zajizvené rozrývati znova?“

„A což?“ vousáč mu v odvět, „za tolikerá týrání, kterých jsi na spolužácích svých se dopouštěl po všechen minulý rok, pokuta nemá býti žádná? Nechci, aby již nyní který z nich důvěrně k tobě přilnul a nitro své ti odkrýval. Nejsi toho ještě hoden. Až tebe na dobro pominou myšlénky špehounské a všecka mysl tvá se obrátí ku věcem ušlechtilejším, pomine i povinnosť má, abych ti čas po čase na oči vystavoval zrcadlo tvé poroby duševní. Kdy to bude, nevím. Brzo asi ne. Neboť jako Petrus onen mistra svého zapřel, sotva že mu se byl přísahou zavázal, že ho nezapře, byť ho všichni zapřeli, tak ty, milý Mikuláši, sotva že dovzněla má otázka, kdy professorovi doneseš, co jsi viděl a slyšel v hodině Bieleckého, popílil jsi na Adamówku, kdež ti z domu, jehož práh ti překročiti včera bylo zapověděno, v ústrety vyšel tvůj rusovlasý Alfrédek, a po té troubě jsi vytroubil, cos troubiti uměl. Řekni, že ne.“

„Nepřím toho,“ Ižak ujal se slova, že jsem ráno s Alfrédem se sešel. Ale daleko toho chyba, že by účel dostaveníčka našeho ten byl býval, jak se domnívá pan hrabě.“

„Co jsi tedy s ním jednal? vousáč zvídal.

„Malichernosť," Mikuláš na to: „stydím se o tom mluviti."

„I jen to vyklop."

„Odcházeje včera z domu páně professorova," jaksi liknavě vykládati počal Mikuláš, „zapomněl jsem tam na stolku Alfredově svůj nožík na péra."

„Prosím tě, človíčku," naléhal vousáč, „dívej mi se do očí a vykládej trochu rychleji, abychom se dostali z věcí nudných na přátelskou zábavu."

„Pohřešiv nožík požádal jsem Alfredka, aby mi jej přinesl, až si po škole pro něj přijdu před dům."

„A té báchorce já mám věřiti?" zachechtal se Pradziński. „Žíly básnické, milý brachu, nemáš za trojník. Skládáš básně velmi nemotorné. Poslechni teď, co já o tobě budu vypravovati. Pamatuješ-li, že ráno, když professor Liška tuhle našeho ubohého Švabíka zahnal na místo slovy „ad locum, frecher Junge," vyvolal tebe, abys překládal onu Tibullovu elegii?"

„Pamatuji. Nu i což?"

„V tobě s počátku byla dušinka mala. Zbledl jsi jako křída a hlas se ti třásl jako osykový list. Očekával jsi, že tě professor Liška týrati a příležitosti hledati bude, aby ti poprve ve tvém živobytí mohl namáznouti do katalogu dvojčičku aneb aby směšným tě učinil před celou školou, jako směšným učiniti chtěl ubohého Švabíka. Ale professor Liška, když jsi jak tak nabyl zase ducha přítomnosti, netoliko nic nečinil, co by tobě bylo na úkor, anobrž překlad tvůj, ač byl trochu kostrbatý, a výklady tvé, ač byly dosti mělky, dokonce pochválil. Pravda-li?"

„Pravda."

„Rozradostněn, jako bys byl právě terno vyhrál, vracel jsi se do lavice a pomyslil sis: „Není varta ještě ztracena na dobro; usednu zase pevně v sedle milosti professorovy." I přemítal jsi na mysli, jak to narafičiti, abys do domu, z něhož jsi byl včera vyhozen, zase nějak se vetřel. „Prozatím udržovati budu spojení s Alfrédkem," pomyslil sis, „a vyčkám svou dobu." Proto, když se schylovalo k desáté, náhle přitisknuv kapesní šátek k nosu, jako by se ti z něho krev byla spustila, z lavice jsi vyrazil a pospíchal ze školy. Pohřešil jsi tou dobou," jizlivě se směje mluvil vousáč dále, „svůj nožík na péra a počíhav si na rusovlasého Alfrédka umlouval jsi s ním své dostaveníčko."

„Jak to szanowny hrabia všecko dobře ví," vynutil ironicky ze sebe Ižak.

„Jak by nevěděl?" sebevědomě se vousáč usmál. „Má, díky Bohu, dvě zdravé oči a trochu soudnosti v hlavě a má svou policii dobrou, spolehlivou. Stojíť ho arci hodných pár grošův, ale není to náklad zmařený. Než čas už, abychom věc skoncovali.

I řekni mi, můj milý Mikuláši, může-li člověk zdravý rozum mající víru tomu dáti, že bys ty jen pro ten nožík byl tak naspěch míval, abys se sešel s Alfrédkem? A na jak dlouhé lokte a s jakým nákladem vtipu to nevinné dostaveníčko chystáno! Nevypadá-li to tak, jakoby někdo chtěje zajíce zastřeliti na něj vypáliti kázal batterii kanonů? - Důležitější věci nežli svůj nožík měl jsi na mysli, můj milý, a proto jsem odcházeje z hodiny oekonomické věda už o zamýšleném tvém dostaveníčku nebyl až tak nepráv tázati se tebe, kdy, cos viděl a slyšel, uložíš na bohatý úrok.“

„Tak výbornou policii máš,“ odtušiv sobě jaksi Mikuláš se opět ujal slova, „tak bystrý jest tvůj důmysl, a přece věci hlavní ani ses nedověděl od své policie, ani nedobádal svým důmyslem. Nepřím toho, že jsem obstáv tak neočekávaně dobře při ranní zkoušce latinské osnoval plány v hlavě, jak bych se zase dopial páně professorovy bývalé na mne laskavosti, ale ubezpečuji tě slovem cti, že na donášečství nějaké jsem neměl pomyšlení, až když jsi po hodině oekonomické mě zahanbil přede všemi žáky onou svou otázkou. Ta teprve mi vnukla myšlénku, že bych se ti mohl pomstíti. A já se přece nepomstil.“

„Oho?“ skřivil na úsměšek vousáč ústa svá.

„Nepomstil,“ vece Ižak. „Ale poslyš proč. Nebudu sebe dělati lepším nežli jsem. Když Alfréd uhlédav mne před domem bez čepice vyběhl na ulici a zapomenutý mi nožík odevzdával, jakéhosi drobného študentíka jsem zpozoroval nedaleko nás sem tam popocházejícího a·hůlkou cukajícího kaménky, jež si byl povybíral a do kapsy uschoval z hromádek štěrkových. Jakmile jsem promluvil na Alfrédka, klučina ustávaje ve klukovské zábavě své se přibočil skorem až k nám, tak že nebylo radno promluviti o věcech nějak vážných. I pochlubil mi se Alfrédek, že na zejtří mají latinské pensum, do něhož mu se nechce. „Jděte si Alfrédku, pro čepici,“ pravím mu, „a přineste své pensum. Odpoledne vám je přinesu vypracované.“ Doufal jsem, že klučina cukající kaménky po Alfrédově odchodu taktéž se odklidí. Ale ten poodstoupiv ke štěrkové hromádce ustavičně pošilhávaje po mně vybíral své drobné kaménky. Než Alfrédek se vrátil, já přemýšleje o věci rozmyslil jsem se jinak, nežli jsem původně zamýšlel. „Co klučinovi budeš zvěstovati o věcech, kterým bez širokého výkladu ani by nerozuměl? Kdo ví, co by vyřídil a komu? Nechej tak. Byla to myšlénka zpozdilá. Klučina cukající kaménky budiž ti výstražným andělem, abys co tebe nepálí nehasil.“ A poslušen jsa výstražného hlasu toho, když Alfrédek se vrátil, vzal jsem od něho pensum a slíbiv mu, že je odpoledne o čtvrté hodině přinesu vypracováno, šel jsem po svých.“

„A to-li historie konec?“ vece vousáč svraštiv obočí.

„Konec,“ pevným hlasem Ižak v odvěť. „Neboť odpoledne nepromlouvaje skorem ani slova jsem Alfrédkovi donesl pensum a přímou čarou od něho se dostavuji sem, – jakož mi bylo veleno.“

Vousáč oběma rukama vzad položenýma o stůl se opíraje chvílku se zadíval krásnýma očima svýma do země. Po té pohodiv hlavou, „Uvidíme,“ pravil, „co z toho všeho vykvete. Prozatím věz, že jsem ve čtvrtek u pana professora zván na večerní zábavu.“ Mluvě poslední slova stopil zraky své pronikavě v Ižaka, ten však nemrknuv okem je vydržel.

„A teď, hoši, mějte se k dílu,“ spokojeně jaksi pravil vousáč hladě si dlouhou svou bradu. „Ty, Lukášku, buď té lásky a a opatři, čeho je potřebí.“

Hrabě se uvelebil na prostranném divaně, Ižak a já vzavše po židlici přisedli jsme ke stolu, onen hraběti po pravici, já jemu naproti. Místo po levici vyhraženo zůstalo Lukášovi. Ten se stojanu sňal čtyři turecké dýmky, sňal i válcovitou onu nádobu stojící na ploském vršku, položil všecko to sboží na psací stolek vousáčův a jal se z nádoby pěkně krájeného tabáku dobývati a cpáti do dymek. Když byl hotov s dílem tím, sňal s největší přihrady psacího stolku voskovou svíci, stojící ve svícnu lesklým dole kalichem jakýmsi otočeném, v němž několik snad set fidibusů se ježilo, svíci rozežžal, postavil před nás na stůl a a pak každého podílel dymečkou.

„Co myslíš, milý Lukáši,“ vida vousáč, že mi se dýmka podává, pravil, „snese-li pak náš Švabík turecký tabák? V sobotu jej odstonal škaredě. Tuhle o Mikuláše nemám strachů. Totě starý hříšník. Ale se Švabíkem dnes mi jest ještě vážně o něco jednati.“

„Snad to již nějak pujde,“ trochu úšklíbavě odvětil Lukáš.

„Necháme toho přece na podruhé,“ rozhodl vousáč na nemalou zlosť mou. „Jisto je jisto. Podej, Lukášku, cigara sem.“

„Který to čerchmant cigara?“ pomyslil jsem. Zavadilo slovo to o sluch můj poprve v živobytí.

Za chvilenku na stole se ocítila nevysoká skřinečka pěkně politýrovaná, a když ji vousáč rozevřel, množství hnědých jakýchsi smotků se tu zrakům zjevilo tu dlouhých a tenkých, tu zase kratších a tlustších, jinde i krátkých i tenkých, tu ve snopečky jakési ozdobně svázaných, tu zase ležících porůznu a tabákový zápach pojednou překonávaje všecky jiné vůně pokojem se šířící udeřil mě do nosu.

„Tuhle to si vezmi,“ oslovil mě vousáč. „To jsou cigara damská. Lahodna, ale pouhá sláma. Tobě ke cti a chvále, ač mi

turecká dýmka nade všecko, také si zakouřím cigaro, jen že trochu silnější. Lukášku, buď té lásky, podej dvě špičky“

Požádaný sebrav dýmky chystané pro mne a hraběte opět šel ke stojanu a sňav s něho dvě z oněch pouzdérek, jejichž obsahu tajemného jsem se nemohl domysliti, podal hospodářovi. Ten otevřev i jedno i druhé vyňal z nich dvě špičky, jednu menší, hladkou, skoro zcela ještě bílou s dlouhou násadkou květovaného jantaru, položil přede mne, druhou daleko delší a silnější se všelijakým vyřezáváním a silně již pohnědlou položil před sebe.

„No, ty dobrá duše si s tím neumíš raditi,“ pravil usmívaje se, když jsem já nabíraje čelo a hloupě se dívaje na nevídané to náčiní kuřácké chvilku tu seděl ani cigara ani špičky se netýkaje, zatím co vousáč zdravými zuby svými koneček ze smotku svého ukousl a cigaro shora poněkud navlhčiv obratnými prsty vpravil do své špičky. „To se dělá takto,“ překloniv se přese stůl a vzav jedno z cigar pro mne určených do bělounké své levice nožíkem z kapsy dobytým špičku cigara zřízl a mně opět podal. „Teď svůj smotek trochu málo v ústech ovlhčiž a vlož do troubelky, – vidíš, jak já to dělám. — Tak, a teď si zapálíme. Vidíš — takhle.“

Za instrukce této Solecki a Iżak zapálivše každý fidibus o svíci dlouhé troubele dymek svých druh druhu posunul skorem až pod nos a vzájemně si své turecké dýmky zapálili. Za několik minut salonek hraběcího vousáče byl pln kouře tabákového, jenž se modravými kotoučky kolébal ve vzduchu ozářen jsa paprsky zapadajícího slunce vnikajícího oběma okny do salonu a jedním až i do předpokojíka.

Nastala chvíle pomlčené. Od toho právě kouření jest zvláště u lidí mladých, aby ssajíce vonný nevonný kouř do sebe a pak jej zas ústy a nosem vypouštějíce nepohodlného se zbavili myšlení a v dumání se ukolébávali bezpředmětné, neb abych trochu šviháčtěji se vyjádřil, - jestiť kouření účelem samo sobě.

Vousáč několikráte za sebou podívav se na hodinky pomlčenou konečně přerušil.

„A to mi je čistá obsluha! Pátá dávno pryč a to chlapisko herbatę nenese a nenese. Jdi prosím tě, Lukášku, zazvoň na toho lotra sklepníka.“

Lukáš odešel a za chvilenku na dlouhé pavlači se ozval třikráte řemenem potahaný zvonec.

„Vidím že se bez kozáka neobejdu,“ pravil hrabě, když Lukáš opět vstupoval do dveří. „Ale odkud nějakého pořádného člověka vzíti?“

„Já na twém místě, kochany hrabio,“ prohodil Solecki,

„prostě bych poprosil své paní mateře, aby mi poslala řádného člověka ze své čeledi.“

„A udělal bys hlouposť,“ odtušil vousáč. „Tací lidé se pokládají ne za sluhy, nýbrž za mentory; střehou každý krok člověka, soudí křivě i přímě a donášejí starému panstvu věci pravé i vymyšlené. Nechci nikoho ze dvorce.“

„Což,“ obrátil se Lukáš ke mně, „abys hraběti dohodil Hrynka?“

„Co je to zač?“ lhostejně na pohled se vousáč otázal.

Pověděl jsem o Hrynkovi co jsem věděl, nezapomínaje na dolíčenou toho, jak šlechetného srdce jest, zmíniti se o tolarech na Zościny korále a o květinách, jimiž obmyslil mého tatíčka. Zdálo mi se, že hraběti když jsem vykládal o Zośce a nastávající svatbě její, jaksi neobyčejně se rozzářily oči, ale přes to, že mi se vynořila v paměti sobotní scéna se Zoškou na Bernhardinské hoře a historka Ksenina o Zośce, přece na mysl mi nevstoupilo vykládati hraběti ten průblesk účastenství tak živého, na stránku zlou.

Dříve nežli vousáč na mé vypravování mohl odpověděti, ve dveřích se objevil sklepník v černém fráčku maje bílý ubrousek přehozený na levém rameni a nesa na ohromném podnosci čistě vyleštěném čtyři konvice, z jejichž tenounkých hrdélek úzkými praménky vystupoval kouř šířící nenepříjemnou, ale mdlou jakousi vůni, čtyři kalichovité sklenice, misky s cukrem a maloulinké čtyři lahvičky s jakousi tekutinou, mně ovšem neznámou.

„Že pak se konečně zjevuješ!“ přivítal jej hrabě. „Za takovou obsluhu ti děkuji. No dělej, dělej,“ pobádal sklepníka, jenž jako kozlík obskakoval v pravo v levo uklízeje se stola, co na něm bylo rozloženo, a před každého z nás postavil konvici a sklenici s menším táckem.

„Tuhle to sboží jen si zas odnes,“ odstrkuje misku s cukrem a ukazuje na lahvičku s tekutinou kázal hrabě.

„Araku a cukru hraběcí milosť neporoučí?“ podivoval se sklepník.

„Pravil jsem ti už včera, že ti o tu švindu, které ty říkáš arak, nestojím. A cukru ty přinášíš jako pro kanárky. Děkuji ti. A teď, brachu, hleď, abys se dostal za dvéře.“

Pravě tato slova podával Lukášovi klíček jakýsi. Vzav jej Lukáš popošel ke knihovně vousáčově a otevřev dvířka ze spodní příhrady vyňal jednou rukou lahvici zdola až nahoru omotanou jakýmsi pletením slaměným, druhou rukou pak mísu s cukrem na drobné kostky rozsekaným a postavil obé na stůl. Vousáč, ačkoli na hromadě cukru věžícího se na míse ležely pěkné, stříbrné kleštičky, celou hrstí hrábl do mísy a cukr vsypal do svého kalicha. Totéž po něm učinili Mikuláš a Lukáš.

Já nevěda, co činiti, když čaj se ocitil na stole, bedlivě jsem šetřil, co budou dělati druzí, jsa odhodlán dělati totéž co oni. Ale to nabírání cukru plnou hrstí zdálo mi se přece býti neslušným, a jakož jsem od jakživa vtipnou hlavou byl a lepého mravu pilen, ne holou rukou po cukru jsem sahal, nýbrž nabírati se ho jal kleštičkami. Věděl jsem od čeho jsou, neboť jednou, dvakráte do roku, když u nás byli vzácnější hosté na kávu, nevinný nástroj ten se ocítil i na našem stole domácím.

„Prosím tě, Švabíku, necmýrej se těmi kleštičkami a beř jako my plnou hrstí," pobídl mě vousáč,

Pozarděl jsem se vida, že lepý mrav muj nedochází uznání.

„Jsem šňupák," šťastně mi však připadlo na mysl v odvět hraběti.

„A to je jiná," vece tento pochvalně. Neboť právě v ty doby za rozmáhající se kuřby nastávala hanebná ona reakce proti šňupavému tabáku, jemuž já řízením neblahých osudů ještě tak upřímně, ba vroucně jsem se byl oddal jako princ Eugen Savojský, Bedřich druhý, Napoleon a jiní mužové velicí.

Za chvilenku slyšeti bylo, jak soudruhové moji posrkujíce a pomlaskujíce si chutnají vzácný nápoj. Že já do svého kalicha jsem opominul přimísiti araku, -- bylať mi vůně jeho z daleka odporna, – nikdo si nepovšímnul. Zatím už i čerstvě nacpané dýmky se zapalovaly a hrabě vyhodiv ze své špičky skoro polovici doutníka tolikéž sáhl po turecké dýmce. Mně z vykouřeného damského cigara bylo jaksi nevolno a netýkaje se cigara druhého seděl jsem nad svým čajem, jako by se v něm tajil utrejch.

„Ty nic nepiješ, kochanku," konstatoval po chvíli vousáč všímnuv si, že z mé sklenice čaje neubývá. „A proč si nezapaluješ cigaro druhé? Je ti nanic z prvního," hádal směje se. „No, z tebe velký kuřák nebude jak živ. Jdi, Lukášku, objednej dole černé kávy. To mu spraví hlavu. Nic platno můj milý," mluvil dále, když Solecki poodešel, „musíš se v kuřbě cvičiti doma. Dám ti, až půjdeš domů, kornout tureckého, co by stačilo na týden. A teď, abychom nezapoměli na mou věc, přivedeš-li mi zítra toho vašeho Hrynka, abych s ním ujednal tu službu u mne?"

„Kdy chceš pane hrabě, abych ti jej přivedl?" otázal jsem se.

„Hleď, abys se s ním dostavil hned zítra po desáté hodině," vousáč v odvět. — Pokynul jsem hlavou.

Slunce zapadlo, na stole vedle svícnu fidibusového postaven ještě jeden dvouramenný se dvěma svícema voskovýma, společnosť statečně dýmajíc se rozveselila a vypravovalo se páté přes deváté, jak co komu slina přinášela na jazyk. I má hlava po černé kávě úplně zase byla v pořádku a přičiňoval jsem se, —

ovšem že netýkaje se druhého cigara svého, — k obecné veselosti, jak jsem uměl, svou troškou.

„Jakže, Mikuláši,“ z čista jasna vousáč otázkou se obrátil k excensorovi, „že bys si toho sto dukátů vážil, způsobil-li bych, aby tě pozejtří professor Liška pozval na večerní zábavu?“

„Prosím tě, szanowny hrabio,“ zasmušiv se vece oslovený, „netrop si ze mne smíchů. To bolí.“

„Slib mi slavně, že nebudeš nikam a nikomu bez vědomí mého donášeti, co buď ve škole neb u mne se děje,“ vážně promluvil vousáč „a jsi ve čtvrtek u professora hostem.“

„Tu má ruka na to a slovo cti,“ povstav ze sedadla svého slavnostně zvolal Ižak, „že od této chvíle jsem tvůj s tělem s duší.“

„Jen nezapomínej modle se otčenáš prosbu šestou a sedmou si říkati sedmkráte,“ významně napomenul vousáč podávaje excensorovi ruku. „Neboť věz, upadl-li bys přece zase v pokušení, trest tě stihne v zápětí a milosti mé konec bude navždy.“

„Neměj strachu,“ Mikuláš odhodlaně v odvět.

„Já ho nemám,“ zasmál se hrabě, „jen měj ty strach. — Ale čas teď, abychom umluvili na zejtří pěkný program nějaký. Stráže-li jsou opatřeny?“ obrátil se otázkou k Lukášovi a když mu odpověděno, že jsou, spokojeně kynul hlavou.

„O půl osmé přednášeti budu já Mickiewiczovu krásnou báseň *Reduta Ordona*“ . . .*) Já mimoděk jsem tleskl do dlaní.

„Co? ty znáš tu báseň, Švabíku?“ všecek udiven se mne tázal vousáč.

„Odkud bych ji znal?“ já na to. „Ale těším se, jak ji ty, pane hrabě, předneseš. Mně dnešní Alpuhara nejde z hlavy.“

„A rád-li bys ji také uměl z paměti?“ hádal vousáč blaženě se usmívaje.

„Ó a jak rád!“ enthusiasticky jsem přisvědčil.

Hrabě neodpovídaje slova vstal s divanu, popošel ke své knihovně a jistou rukou z ní vyňal knížečku ozdobně vázanou, co by pět napočítal se v ní přehraboval, otevřel ji a otevřenu mně podával.

„Tu ji máš,“ dí. „Nepochybuji, že ji do zejtří budeš uměti z paměti. Ale přečti si knihu celou. Lépe pak porozumíš celé

---

*) Ordon, jenž r. 1886. ve Florencii starcem jsa skoro již osmdesátiletým skonal samovraždou, v krvavé bitvě u Ostrołęky (r. 1831.) s chrabrostí téměř nadlidskou hájil reduty po něm nazvané proti vítězným Rusům. Vida však, že ji uhájiti nemůže, vyhodil se s mužstvem svým do povětří. Skoro zázrakem se stalo, že při výbuchu netoliko nezahynul, nýbrž ani v ruské zajetí se nedostal. Mickiewicz hrdinný čin jeho oslavil překrásnou básní.

balladě. V neděli mi knihu vrátíš. Buď na ni opatrn; jestiť to kniha zapověděna. Ale teď ku věci. Po básni polské, ty, Mikuláši, budeš přednášeti báseň německou. Umíš-li co?“

„Drobnější básně obsažené v naší německé chrestomathii umím všechny,“ odvětil pilný Mikuláš.

„Eh, to šarapatizna vedle šarapatizny,“ mínil vousáč. „Kloudnějšího-li neumíš nic?“ — Mikuláš pokrčil ramenoma.

„Toť tedy nezbývá, než abys se přes noc něčemu naučil,“ usoudil vousáč a popošed opět ke knihovně své vyňal z ní opět knížečku ozdobně vázanou, otevřel ji a prstem ukázal Mikulášovi na báseň nadepsanou: Das Lied von der Glocke.

„Oh, to je dlouhé,“ pozasteskl si Mikuláš změřiv okem báseň několika stránkami se vinoucí.

„Dlouhé nedlouhé,“ káravě hrabě, „tomu přes noc se naučíš, — jinak se neocítíš na večeru čtvrtkovém.“

Mikuláš kysele jaksi se tváře zastrčil knihu do poprsní kapsy kabátce svého, kývl však hlavou, že si píseň o zvonu vpraví do hlavy.

„Ale kde, pro Bůh,“ vyhrklo ze mne, „pan hrabě se naučil tak čarokrásně přednašeti básně? Toť člověk jako by byl na jiném světě slyše tebe.“

„O tom, kochanku,“ milostně se usmívaje hrabě dal v odvět, „dlouho by bylo vypravovati. U nás kloudných učitelů deklamace není. To třeba jíti do Paříže. Tam to umějí.“

„A ty, hrabě, jsi byl v Paříži?“ podivil jsem se naivně.

„V Paříži, ba i v Londýně a v New-Yorce, Kahíře a Kalkutě,“ nadul se trochu hrabě. „Ale o tom jindy. Dnes se připozdívá. Jsem na hodinu sedmou pozván dolů na partii whistu. Zítra si povíme snad více,“ obrátil se ke mně. „Ale abych nezapomněl! Nabeř, Lukášku, Švabíkovi hodný kornout tabáku, aby se mohl doma pocvičiti v kuřbě. Dělá to pořád ještě po dětinsku.“

Kornout tureckého v kapse maje ubíral jsem se se Sołeckým domů.

„Čertů chlapík ten hrabě,“ pravil jsem po cestě k Lukášovi. „Člověk se naň nemůže dlouho hněvati. Nemyslil jsem, že dnes půjdu od něho. Mělť jsem zajisté pevný úmysl nechoditi k němu. Znamenitý věru člověk.“

„A co je vždycky má řeč?“ hrdě jaksi se usmívaje odvětil Lukáš.

„Ale prosím tě,“ po některé chvíli pomlčené opět jsem se jal dotazovati, „jednu, můžeš-li, mi rozřeš hádanku. Na pravdě-li se zakládá, co včera recensuje ta pensa naše professor Liška prohodil o Prądzińském, že studoval několik let v Němcích?“

„Ovšem že,“ Lukáš na to. „Pokud jsem vyrozuměl z řečí

hraběte, rod jeho nepochází odtud, nýbrž kdesi z Ponaňska. Otec jeho za mladších let byl důstojníkem v armádě pruské. A že sám kutáleje se z garnisony do garnisony o vychování nadějného synka starati se nemohl, choval jej u příbuzných jakýchsi ve Vratislavi, kdež jinošík i čtyři léta vybyl nevím na kterém gymnasii švábském, neboť jest prý jich ve Vratislavi několik. Tamť ovšem se mohl naučiti té přesné němčině," zasmál se Lukáš, „které professor Liška včera se tolik podivoval."

„O naučení je hej," já na to. „Ale v tom záhada, že jednou hrabě mluví o němčině tak potupně, jako by se jí mluvě člověk pošpínil, — vzpomeň jen na to, co mluvil v sobotu na Bernhardinské hoře, — a přece německé básně čítá, že jich i z paměti umí na fůry, a deklamovati dovede, že by žádný Němec nedovedl krásněji."

„Nerozřeší-li ti té záhady hrabě sám," vece Lukáš, „já nerozřeším. Připouštím si málo starosti o jeho němčinu. Pro mne dobře by mohl býti i bez ní."

„A jak hrabě do Paříže se dostal a Londýna?" otázal jsem se znova, neboť dosavádním výkladem Soleckého zvědavost má ne málo byla podrážděna.

„I to ti snad smím pověděti, když to chceš věděti," Lukáš po chvilence roztazu. „Otec hraběte, když roku 1830. ve Varšavě vypuklo povstání, zanechal jako poctivý člověk služby pruské a šel tam, kam jej volala česť a povinnosť. Bojoval udatně v několika bitvách a postoupil v armádě polské až na plukovníka. Jaký byl konec revoluce, víš," bral se Lukáš smutným hlasem ve vypravování dále. „Otec hraběte s generalem Rybińským přestoupil na území pruské. Byli jsme povaleni, ale ne na věky. Nejlepší časť našinců, – mezi nimi též otec hraběte, – uchýlili se do Francouz a odtamtud bohdá vzejde hvězda svobody utýrané Polsce." . . .

„Aha," naivně jsem podotknul, „to ta *emigracja*, o které prý byla řeč v sobotu ve škole před mým příchodem."

„Jazyk za zuby, Švábe," těsně ke mně se přivinuv přitlumeným hlasem se na mne obořil Lukáš. „To ti povídám, živé duši ať o tom nehlesneš, co jsi nyní slyšel."

„Neboj se," s úsměchem já Lukášovi v odvět. „Nevím, kdo by mi za tu zvěsť co dal. Vypravuj raději o Prądzińském."

Lukáš se kousl do pysku. Znamenal, že dada se unésti vidinou vykládal, po čem se ho vlastně nikdo neptal a zapomněl vykládati o tom, po čem byl tázán.

„No," vpravoval se do dalšího výkladu, „když mladý Bronisław, – totě křestné jméno našeho hraběte, – dospěl šestnáctého roku věku svého, povolal jej otec z Vratislavě za sebou do Pa-

říže. Tam Bronisław po tři leta byl ve vojanské škole generala Dębińského a i jinak pod dozorem otce svého se vzdělával v literatuře latinské, polské, francouzské a anglické, načež, snad aby zkusil světa, daleké cesty s otcem konal po Anglii a Škotsku, po Turecku a Egyptě, ba i za Atlantik prý se dostal do Ameriky, všude některý čásek pobývaje.

„A nač mu bylo choditi do vojanské školy, když se nestal vojákem?“ vrtalo mi mozkem.

„Tyś duryń (hlupák),“ upřímně, jak si to myslil, Lukáš odpověděl. „Vojákem, zachce-li mu se toho, může se státi ještě desetkráte,“ rychle dodal, nejspíš aby vůbec odvrátil myšlénky mé od věci této.

Nevšímaje si komplimentu právě mi učiněného stoupal jsem nepromlouvaje slova vedle Lukáše.

„Ale co mu to připadlo na mysl“, ozval jsem se po chvilce, „že teď starý vousáč se dává zase na studia?“

„Nevím,“ mrzutě mě odbyl Solecki, ale já jsem dobře cítil, že ne nemůže, ale nechce záhadu mi vysvětliti. — „Však on ostatně těmi studiemi našimi se nepotrhá,“ nedbale jaksi dodal. „Umí toho více nežli my všichni i s professorem Liškou dohromady.“

Já maje latinu za alfa a omega vší vzdělanosti a učenosti, když jsem si v té minutě vzpomněl na ranní řeč vousáčovu a na klassický citát jeho z Cicerona, bezděky jsem dával Lukášovi za pravdu a respekt můj ku hraběti, již dříve nemalý, stával se ovšem ještě větším.

Za takových řečí stanuli jsme před domem, ve kterém jsme obývali.

„Ještě slovíčko,“ zastavoval jsem Lukáše mířícího již domů. „Což ta krásná podobizna ženská u hraběte, není-li to podobizna jeho matky?“

„Také tak hádám,“ zněla odpověď, „ale na jisto nevím. Hrabě nerad o matce své mluvívá. Víš, jak mě zlostným okem změřil, když jsem se dnes vzmínil, že by si od ní mohl vyžádati lokaje. Je to historie plná záhad a tajností. Nechme toho na ten čas; někdy snad se nám zadrhel ten rozdrhne.“ — Dal dobrou noc a rychle odešel.

„Kde, hochu, po celý Boží den vězíš?“ oslovil mě přísně, nikoli však hněvivě tatínek, když jsem vstoupil do světnice pozdraviv matku a sestru strojící v kuchyni pro tatínka nějakou lepší večeři.

„No, vždyť víte tatínku,“ já v odvět, „že jsem se odpoledne odpouštěl na návštěvu k našemu hraběti. A přináším Vám něco dobrého od něho. Kde pak máte svou sváteční dýmčičku?“ ptal

jsem se po farisejsku, nebo jsem o jejím úkrytě věděl dobře. „Dnes si zakouříte něco vzácného," dodal jsem mrkaje na tatínka očima. „Spravedlivý turecký," vychvaloval jsem po dryáčnicku své zboží rozvinuv kornout a chutě žluťouňký tabák nacpávaje do sváteční dýmky jistou rukou vyňaté z neuzamčeného kufříka tatínkova.

„Pěkně to již umíš," usmívaje se pochvaloval tatínek. „To maminka bude míti radosť," dodal ironicky.

Očekával jsem, že tatínek odměnou za to, že jsem mu přinesl kornout tak vzácného tabáku, mne vyzve, abych si tolikéž nacpal, ne že bych až tak žádostiv byl býval v tuto chvíli tabákového kouře, jejž mi teprve nedávno z mozku vyhnala černá káva, ale že bych rád byl nabyl práva zakouřiti si doma a tak v rodině jaksi uznáván býti za dospělce. Selhalo mi však. Tatíček, když jsem mu podával nacpanou dýmku, „Polož ji zatím stranou," pravil. „Zakouřím si vzácného toho tabáku až po večeři. Ale teď se vyloupni konečně ze svého fráčku a měj se k dílu nějakému."

„Pro školu co máme, již umím," odvětil jsem ukládaje parádní kabátec svůj; „ale hrabě mi půjčil do zejtřka vzácnou knihu. Tu bych si rád přečetl. Dovolíte-li poseděti dnes některou chvíli přes devátou?"

„Chceš-li v kuchyni si čísti," váhavě a čelo nabíraje odvětil otec, „třebas. Ale nevidím to rád a nemusí-li to býti, nech toho tak."

V té od kuchyně se otevřely dvéře a služka s prahu oznamovala „Zaraz przyjdzie (hned přijde)."

„Kdo?" zvědavě jsem se otázal služky obracející se ve dveřích k odchodu.

„Hrynkó," zněla krátká odpověď.

Radostí jsem tleskl do dlaní. Otec od stolu vstal, popošel ku prádelníku, otevřel nejvrchnější zásuvku, vyňal podlouhlou lepenkovou škatulku jakousi a položiv jí před sebe zas usedl.

„Před tatínkem-li jednati s Hrynkem o tu službu u vousáče," přemýšlel jsem, „či stranou? . . . Bude snad lépe, aby tatínek o tom věděl . . . Uvídím."

Času na přemyšlování o té věci měl jsem dosti. Hrynkovo *zaraz* zajisté vydařilo se na zaraz židovské, o němž pořekadlo polské praví, že se rovná panskému *poczekaj*. Sestra prostřela půl stolu, tatínek si povečeřel své pečeně jakési a popíjel už ze džbánu si nalévaje chvíli po chvíli svého piva, já se sestrou jsme požili svých několik krajíců máslem namazaného chleba, ubrus se stolu zase zmizel a tu teprve Hrynko se přihnal všecek udýchán rychlou chůzí.

„Kde, člověče, takovou dobu se meškáš?“ s výčitkou přivítal jej otec.

„Eh,“ odpověděl oslovený, „to ta Zośka člověku se pověsí na krk, ustavičně něco tlachá a tlachá, a člověk má co dělati, aby se jí vymotal z náručí.“

„A to ty se hněváš, Hrynko,“ potutelně se usmívaje dí otec. „Však Zośka, kdyby věděla, proč jsem si pro tebe poslal, byla by tebe nemeškala. Ale teď, Hrynko, pověz na dobré svědomí, co jsi zahradníkovi Rajskému za ty mé květiny musil dáti.“

„Ba však nepovím,“ usmíval se Hrynko, „byť ze mne dřeli řemeny. Raději bych řekl, že jsem je ukradl.“

„Inu, tvá škoda,“ tatínek na to sahaje po lepenkové škatuli. „Tuhle jsou Zościny korále.“ Pravě tato slova odklopil víčko a vyňal opatrně za pěknou hedvábnou vztuhu šest šňůr korálů červených jako čerstvá krev a ozdobených stříbrnými penízy a penízky.

„Jaj!“ zvolal Hrynko a zastřel si oči, jako by se bál, aby z té krásy neoslepl. „A tolik korálů za tolar?“ podivoval se. „To pantáta na ně přidal.“

„Pantáta,“ odpíral se otec, ač vskutku ne za tolar, nýbrž za totary tři korálů byl koupil, „pantáta nemá peněz na rozhazování, jako ty, milý Hrynko. Ale co myslíš, budou-li pak tu tvou Zośku těšiti?“

„Kterou ženskou by netěšily?“ jako dobrý znalec ženské povahy Hrynko zvolal jásavě. „Vím, že Zośka dnes nepůjde spat ani do půlnoci. Raději už půjdu, aby je viděla,“ doložil chytaje tatíčka za ruku chtěje mu ji políbiti. Tomu otec, — ovšem že jen stěží, — se ubránil, neubránila se však matička, jakkoli se vzpěčovala dost a dosti.

Zatím co otec opatrně korále vkládal do škatulky, Hrynko jedním proudem výmluvných slov na otce i na matku i na všecku rodinu svolával Boží požehnání.

„No, tu máš,“ propouštěl jej tatíček, vkládaje mu do rukou Zościny korále. „Pánbůh ti požehnej. — Ale ještě na slovo,“ zavolal naň, když skoro už popadal za kliku. „Což, milý Hrynko, to nežli si vezmeš Zośku a hospodařiti budeš na svém, tolik měsíců budeš na zahálce u bratra? Nebylo-li by ti zdrávo jíti k někomu zase do služby a pár grošů do hospodářství si vydělati?“

„A kam půjdu do služby?“ čelo krabě Hrynko. „Od Zośky již nepůjdu a tak dobrého pána jako pantátu nedostanu již do smrti. A nežli bych sloužil zlému, raději nějaký čas přebudu o hladu bez pána.“

„O hladu, o hladu!“ rozdurdil se tatíček. „Hlad jest otcem zlodějstva. Nemluv mi tak hloupě. A což Zośka, až bude tvou

ženou, posadíš-li ji koráli ověšenu před prázdnou mísu?" — Hrynko se zarděl.

„Kde se dověděti o nějaké kloudné službě?" tázal se rozpačitě.

„Já vím o dobré službě," vložil jsem se v řeč, jež tak nenadále mi se obrátila vhod. Vyložil jsem, co jsem o hraběti věděl pěkného utajiv jedině to, že mi vousáčem bylo uloženo jednati s Hrynkem a za několik minut měl jsem Hrynkův slib, že mne příštího dne po desáté hodině před gymnasiem bude očekávati, bych ho k vousáčovi dovedl.

Sotva že Hrynko byl za dveřmi, přibočil jsem se k tatíčkovi podávaje mu sváteční dýmku nacpanou tureckým tabákem. Za několik minut světnice naše byla plna vonného kouře. Neboť tatíček, buď že výborné dnes byl nálady, nebo že mu turecký tabák velice přišel k chuti, daleko statečněji bafal než jindy. Vyznávám se upřímně, že jsem ustavičně pošilhávaje po tatínkovi každou minutu očekával, že mne vyzve, bych si tolikéž nacpal a zapálil: ale tatínek se jen usmíval a nepromlouvaje nejmenšího slovíčka jen bafal a bafal sám.

„Teď budeme moci bez kozubka býti," po některé chvíli žertovně prohodila matka, „když se u nás kouří tak vonný tabák."

„Co je to kozubek?" ptá se laskavý čtenář. Kadidlo zvláštního způsobu, odpovídám; primitivné a přec tak lahodné, že mu se sotva které jiné na Božím světě vyrovná. Hodný kus sosnové nebo jedlové kory mladé v půli přehnuté a po stranách lýkem tolikéž sosnovým nebo jedlovým sešité tak, že nabývá podoby hodné kapsy, vyplní se pryskyřicí z jehličnatých stromů, na vrch se položí několik řeřavých uhlů dřevěných, — (dlužno na tomto místě připomenouti, že by při počátku let čtyřicátých v milých Břežanech a leckde jinde, kdo by byl vzpomínal uhlí dřevěného, na jisto se byl tak směšným zdál, jako kdo by za dní našich mluvil o zlatě zlatém nebo železe železném), — a do těch uhlů když se dmychá, ze škvířící se pryskyřice vystupují kotouče kouře lahodnějšího k čichu nežli kterákoli voňavka roztrubovaná novinami za vzácnosť kdo ví jakou do všech uhlů světových. S kozubkem matička za dní zimavých, když okna v bytě našem zotvírána jen na pár minut, vůkol obcházela jako nějaká kněžka pohanská vzduch takto ve světnici naší udržujíc čerstvější a libější, nežli byl ve voňavém saloně hraběcího vousáče.

„Ale z jedné dýmky toho kouře přece málo," chopil se tatíček příležitosti. „Což aby si ten náš hoch také trochu zakouřil?"

„Ach ano, dovolte," zvolal jsem a povstav od své knihy rychle jsem postoupil k matce a objímaje ji lichotivě líbal na tváře.

„Ne, ne,“ vyvíjejíc se z objetí mého určitě zapovídala matka. „Z toho mračna deště nebude. Jdi jen, jdi. Bez toho jsi u toho pana hraběte kouřil jako husar. Vlasy ti páchnou tabákem, že je člověku až mdlo. Kliď se ke své knize.“

Tatíček ještě jeden, ovšem že mdlý pokus učinil, aby mi matka dovolila zapáliti si dymečku, — zvláštní to věc, že na náruživosti, kterým holdujeme sami, tak rádi navnazujeme jiné, — ale když ani tatíčkově intervenci ani lichotivým prosbám mým se nepodařilo matku obměkčiti, konečně rozmrzelý, jako včera k Tibullovi, dnes jsem se přiměl k Mickiewiczovi a dal se do čítání. Ale nijak jsem se do četby nemohl vpraviti. Jako lichvář růženec se modlící více nežli na království nebeské na to pomýšlí, jak by co nejdráže zúrokoval své peníze, tak já přehrabávaje se v listech Mickiewiczova arcidíla Konrada Wallenroda více nežli na krásy básně jsem pomýšlel na to, jak po deváté hodině si v kuchyni na zapřenou zakouřím svou dymečku tureckého. *Nitimur in vetitum semper cupimusque negata!* *) Kdyby před chvilí ne příliš dlouhou mi kdo byl dýmku nabízel, málo věru bych mu toho byl vděčen býval a pozvu bych byl přijal pouze z bravury. Nyní však mi bylo, jako bych směje si zadýmati, radostí měl okoušeti rájských.

Ale dnes jako by hodiny šly loudavěji nežli jindy. Třikráte jsem už tatínkovi byl nacpal do sváteční dymečky a bubeníci vojanští, jako by dnes kde který voják měl přes čas, vždy ještě se neozývali.

„Čtvrté už necpi,“ oslovil mě tatíček, když vyklepával popel z dýmky sváteční a já úslužně vedle něho stanul, abych mu posloužil opět. „Všeho dobrého do třetice. A on je to věru tabáček dobrý. Ale drahý tuším obrok na laciné koně,“ trochu si pozastekl. „Vezmi jen lulku všední a nacpi ji tím kommissním. Také dobrý tabáček a laciný, díky Bohu a císaři pánu.“

Za hodnou chvíli zarachotily z daleka vojanské bubny. Dříve než otec mohl vydati obvyklé své kommando *spat,* vstal jsem od stolu a pojav sestřičku za ruku, vedl jsem ji ke své posteli, abychom před Kristem chléb žehnajícím pokleknouce vykonali večerní modlitbu. Přes to, že lojovice tatínkem dnes o několik minut dříve shašena nežli jindy, zdála mi se doba, nežli naši do svých ulehli postelí, přece daleko delší než jindy.

Konečně seděl jsem v kuchyni při mdlém svitu služčina kahance. Posvátné ticho, přerušované jen trochu hlasitějším dýcháním služky schoulivší se do svých peřin na vyhřáté pecince poučilo mne, že kde kdo z našich už je v objetí Momově. Vyňal

*) Což sladce chutná ovoce zapověděné.

jsem opatrně nacpanou svou sádrovku a milého Konrada Wallenroda zavřena maje ležeti před sebou, hlavou o zeď opřen a nohy maje nataženy před sebou, začal jsem dýmati a dumati. -Nedumal jsem až tak dlouho, když mě v hlavě cosi šemralo asi tak, jako by mi se na mozek bylo dostalo několik mravenců; ještě chvilku — a počaly mi se mžitky dělati před očima, žaludek mi se jaksi křečovitě svíral a nepříjemný pot mi vyvstával na čele Bylo mi nevolno. Přece však ustavičně jsem si opakoval, že to všecko nic neznamená a namlouval sám sobě, že ten turecký tabák nad dobroty dobrota. Vtlačil jsem se celým tělem do kouta a za některou chvíli nevěděl jsem o sobě.

Nemálo jsem se podivil, když mě ráno z měkkého lože mého burcovala maminka. Jindy zajisté, když mi se jednou za Boží čas přihodilo zaspati hodinu šestou, z lože mě zdvihal tatíček. Jak jsem na lože své se byl dostal, nevěděl jsem. Teprve z matčiny latiny, jíž mi se dostávalo hojným proudem, vyrozuměl jsem, že bych ve svém koutě kuchyňském snad byl přespal celou noc, kdybych nemotorně nějak sebou vrtě jak dlouhý tak široký byl nespadl se židlice a pádem svým byl neprobudil matky, jež vidouc mě při hasnoucím už svitě kuchyňského kahance na podlaze ležeti vedle rozbité sádrovky a trochu pošramoceného Wallenroda, — pádem mým zajisté i tito spojenci moji se ocítili na zemi, — pomocí služčinou mě dopravila na postel. Bylo-li s neděle na pondělí kalendářův a výčitek dostatkem za to prožluklé kouření, bylo jich s úterka na středu právem ještě více. Styděl jsem se a matce netroufal podívati se byť na okamžik do očí, — ale bohužel ne proto jsem se styděl, že jsem nedávaje na její přání a zápovědi přece kouřil, anobrž že jsem shledán byl v kuřbě takovým slabochem.

Po všechen čas, co maminka mi činila kázaníčko, tatíček, na nějž jsem chvilku po chvilce prosebným okem pohlížel, nechtěl-li by se mne ujati, jako bratři Poláci, když si roku šedesátého třetího v kongressovce ustrojili svou revolučku, toužebně pohlíželi na Napoleona třetího, potutelně se usmívaje mlčel, až konečně nabíraje tvář do přísna, „Kde máš ten turecký?“ se mne otázal.

Nepromlouvaje slova kontraband svůj jsem otci vydal.

„To je tabák pro panské kuřáky, ne pro sprosté cucáky,“ pravil dosti plný ještě kornout mi odbíraje a vzav jej leskle žlutý turecký vsypal do prostranného měchýře, v němž choval svůj tabák kommissní. Tajná naděje má, že soukromě cvičiti se budu v kouření tureckého tabáku kouře ho po malých troškách byla zmařena.

XII.

Neštěstí nechodí po horách — ale po lidech.
Přísloví.

První středa nového roku školního tedy se počala nehrubě radostně. Z toho jsem si jako na včerejšek z poinkouštěného ubrusu věštil zase neočekávanou pohromu nějakou ve škole a nevesele jsem se bral se Soleckým, poslouchaje žertíky jeho jen na půl ucha, k budově gymnasiální. Nebyla ani tentokráte předtucha má zcela licha. Pravím ti to již nyní, milý čtenáři, věda, že už zase ústa křivíš, abys ze mne ubožáka měl trochu posměchu. Ono se to směje, když nad člověkem nehřmí, ale na koho se sesypalo, ani po letech rád nevzpomíná.

Mně a Soleckému téměř v patách do školy vstoupil Prądziński. Knihy za ním nesl opět bývalý censor, ale dnes už neškareděl, nýbrž spokojeně jaksi hleděl před sebe. Položil knihy do lavice a škatulku jakousi před vousáče na kathedru.

„Báseň,“ začal hrabě mluviti, „kterouž Vám dnes hodlám přednésti, ač krásami všelikými oplývá, přece jesti nedlouha. Potřebna však jest, abyste náležitě ji porozuměli, předběžného výkladu . . .“

„Že bývalo někdy království polské, že bývala někdy armáda polská,“ hlasem truchle rozechvělým mluvil dále, „to kde komu z Vás je známo. Není již království polského, jsou jen jeho trosky; není již armády polské, jsou jen její trosky, — trosky rozmetané po širém světě, ale jsou i, – kéž mne neklame sladká ta naděje, – nové její zárody, – kiedy my żyjemy.“

„Dvanácte tomu ode dneška za osm neděl bude let, co královský bílý orel polský skrušiv otrocká pouta, do kterých zotročelá Európa jej byla ukovala, křídla rozepial k vítěznému letu. Bohatýrsky otcové a starší bratři naši bojovali proti Moskalům. Od vítězstva spěli k vítězstvu. Až tu vzešel osudný den dvacátého šestého máje roku třicátého prvního. Chrabrá naše armáda krutým bojem se utkala s Moskali u Ostrołęky – a přesile nepřátelské podlehla.“

Odmlčel se na chvilku. Dojem řeči vousáčovy, více v sobě tající nežli propovídající, na nás všechny byl hluboký. Seděli jsme tichounce, že bys pěnu na vodě se houpající byl slyšeti mohl.

„Víte-li, kde jest Ostrołęka?“ po chvilence řečník náš se opět ujal slova. „Nevíte. Odkud byste věděli? – Místa, na kterých kdy Polákům vavřín vykvetl, kdyby mohli, vymazali by s povrchu zemského, — nerci-li, aby je synům polským ukazovali. Ale pryč s těmi myšlenkami tesknými. Dá Bůh, nezadlouho bude lépe, budeme-li jen my shledáni dobrými.“

A sáhnuv po škatulce, již byl Ižak položil na kathedru, vyňal z ní cosi nenepodobného křídě, jen že to bylo modro, kterážto vlastnosť po tehdejším rozoumku mém, jemuž křída byla symbolem bělosti, pojem křídy rušila na dobro. Přibočiv se pak ke školské tabuli vousáč hbitou rukou jal se kresliti kresbu stále provázeje slovem časť řeky Visly s přítokem jejím Bugem a říčkou Narví; nad touto křídou hnědou vytknul polohu města Ostrołęky s ohradami a zákopy, pak bílou křídou válečný šik Poláků a křídou žlutou kolonny vojska ruského; konečně v jednom rohu tabule rozměry zvětšenými vykreslil ohradu jakousi, aby nám jakýs takýs pojem sjednal o tom, čemu ve mluvě fortifikatorské se říká reduta.

Dokončiv nákres svůj vousáč se podíval na hodinky. Jakkoli byl kreslil velmi hbitě a slovného výkladu podával jen tolik, co mu se zdálo býti nezbytným, přece jen už několik málo minut scházelo na hodinu osmou.

„Báseň o redutě Ordonově přednesu Vám odpoledne,“ pravil; „nyní ty Mikuláši s Lukášem obraťte tabuli, aby měl pan professor na čem psáti. Máme dnes mathematiku. Tak,“ pochvaloval, když vyzvaní, co jim uloženo bylo, vykonali. „A teď ty censore *in partibus,*“ — viděti, že si vousáč nemohl toho odepříti, aby Mikuláška trochu nepoškádlil, — „předneseš nám něco německého.“

„Nechceme nic německého slyšeti,“ zahučelo několik hlasův, ale jediný pokyn Prądzińského stačil, aby sjednal opět dokonalé ticho.

„Vojáci musejí se znáti k subordinaci, sice po nich nic není,“ prohodil vousáč usmívaje se, neboť protest proti přednášce německé patrně mu byl zalahodil, a dada Mikulášovi znamení, by spustil, postavil se před kathedrou.

Mikuláš básni se byl naučil velmi dobře z paměti; aby jí však náležitě porozuměl, nemnoho se postaral. Zvláště pak dlouho jaksi nemohl pochopiti, že v závěrečných čtyřech verších úvodní sloky:

„Von der Stirne heiss
Rinnen muss der Schweiss,
Soll das Werk den Meister loben: —
Doch der Segen kommt von oben,“

verš třetí smyslem se odnáší ne ke čtvrtému, nýbrž ku prvnímu a druhému. Právě Mikuláš nevím už po kolikáté říkal tyto veršíky, — a tentokráte Prądzińskému po chuti, — když professor Liška vstoupil do síně.

„Jen zůstaňte na svém místě,“ volal na Ižaka chtějícího s kathedry sestoupiti a podav kterémusi žákovi svůj klobouk, by jej opatřil, sám vedle Prądzińského se postavil pod kathedru.

„Das ist das Lied von der Glocke," záře radostí pochloubal se svou znalostí básní Schillerových. „Tak si vedouce děláte mi radosť," obrátil se k nám, „a sobě strojíte duševní hody. Jednal bych nešlechetně, kdybych Vás o ně chtěl připraviti. Ale báseň je dlouha. Pomodlíme se dřív a pak obrátíme první hodinu na němčinu. Včera jsme o ni přišli, v pátek o ni přijdeme zase, — neboť se bude odpoledne konati svatá zpověď, což sobě tímto mějte oznámeno, — nebude tedy se hříchem, když si dnes místo hodiny mathematiky, — tu si už necháme až s neděle, — přihospodaříme něco z němčiny."

V té se požehnal křížem a my v lavicích vstavše jsme se s ním pomodlili. Jak mile bylo po modlení, professor Liška vyzval Mikuláše, aby píseň o zvonu přednášeti začal znova.

Šibal Mikuláš! Pamatoval si dobře, že jsem já za deklamatorský přednos Tibullovy elegie si utržil nepříznivé kritiky páně professorovy a porok na sebe uvedl komediantstva; proto nic si k srdci nepřipouštěje důtklivých instrukcí vousáčových odříkával krásné verše Schillerovy jako by na příručném mlýnku pražma umílal. Prądziński stoje vedle professora tu hlavou potřásal, tu zase rukama, jak kdy buď k rychlejšímu nebo povolnějšímu vybízel tempu, ale Mikuláš, jak zapřáhl tak táhl. Professor daleko častěji nežli na deklamatora na vousáče zrak upíraje nepohnutě stál na jednom místě.

„Co soudíte, milý *Proncyncki*," tázal se, když Mikuláš báseň byl přivedl ke konci, „co soudíte o deklamatorském pokusu Ižakově?"

Vousáč pokrčil ramenoma. „Bylo mi při té deklamaci, jako bych slyšel zpěv sochy Mnemonovy. Báseň plna vzletu, ohně a života, — přednes jednotvárný, chladný, mrtvý: místo pěkného živého těla scvrklá mumie."

„Také tak soudím," poněkud ostýchavě přizvukoval professor. „Tím však nebudiž popírána zásluha Ižakova, že si báseň tak velikých rozměrů tak dokonale osvojil. I po stránce deklamatorské by se mu asi byla lépe vydařila, kdyby byl řádný nějaký vzor před očima míval."

Vousáč opět pokrčil ramenoma. „A kdyby vzorů deklamatorských, které posud pozorovati příležitosť měl, byl chtěl býti poněkud všímavějším," usmívaje se přidal.

„Přikládáte, milý *Proncyncki*, příliš přísné měřítko na pokusy školské," professor tolikéž se usmívaje hájil reputace Ižakovy a snad i své vlastní. „Tak deklamovati, jako deklamujete Vy, nedovede, tuším nikdo, bychom schodili všecka gymnasia haličská. Zaslechl jsem jedinou sloku Schillerovu z úst Vašich,

ale byl jsem věru okouzlen. Nechtěl-li byste nám dnes prsten Polykratův opět přednésti?“

„Nepřipravil jsem se dnes na tuto báseň,“ vymlouval se vousáč. „Směl-li bych však píseň o zvonu přednésti, neváhal bych ani okamžení.“

„Bude mi s pravým potěšením poslechnouti Vás,“ ohnivě professor. „Divím se však, že i tuto báseň umíte z paměti.“

„Neukládám,“ vece vousáč, „spolužákům žádné básně, které bych sám dokonale neznal.“ — Povšímnul-li si toho professor Liška, že těmi slovy hrabě neostýchavě se prohlásil jaksi za spoluregenta jeho, nevím; ale nezdá se.

Vousáč, jakmile vystoupil na kathedru, pravicí chopil se lenochu křesla professorova a pokynul Mikulášovi, jenž zatím v první lavici byl usedl, aby ho podal professorovi vždy ještě před kathedrou stojícímu. Zdvořilůstka tato na professora působila velmi mile, což dával na jevo úklonami hlavy několikráte opakovanými.

Deklamace vousáčova ovšem něco zcela jiného byla než odříkávačka Mikulášova. Okouzlila nás všechny v pravém slova smyslu professora nic nevyjímajíc. Bylo při ní mnoho rozhánění se rukama a kroucení hlavou a očima, — i nepřím toho, že případnějšího asi nežli byly posuňky mé, když jsem přednášel Tibullovu elegii, — ale professor netoliko že to vše neprohlašoval za komediantství nepatřící do školy, nýbrž vychvaloval vše do nebe. Bylť chvály jeho arci jen všeobecné, netýkající se podrobností a tudíž ovšem málo instruktivné, ale byly to chvály ohnivé. Že jimi konniventní soud o deklamaci Mikulášově nepřímě byl valně obmezen, ne-li zcela zrušen, na to v tom okamžiku asi nepomyslil nikdo.

„Sjednal jste mně a tuším kde komu v této škole chvíli věru blaženou,“ končil professor svou chvalořeč tiskna ruku vousáčovi, jenž byl s kathedry sestoupil, — div to posud nikým nevídaný. „Mějte za to mé díky. Než i snažnou žádosť mám. Najdete v mé škole leckterý talent dřímající. Zavděčíte mi se velice, když to uhlí tlející pod popelem rozdmycháte v jasné plameny.“

„Jeden talent takový jsem už našel,“ usmál se vousáč, „a doutnající uhel, byť ne ještě u plamen, přece již v dosti silný žár rozdmychal.“

„To myslíte to své poloviční dítě,“ hádal professor nabíraje čelo.

„Tak jest,“ přisvědčil vousáč. „Zná Schillerových ballad už asi půl tuctu z paměti, a nebylo-li by Vašnosti proti mysli, mohl by některou hned přednésti.“

„Ne, ne, můj milý *Proncyncki*,“ odpíral se professor. „To vaše poloviční dítě je nafoukané, potměšilé klouče, neumějící žádné výtky snésti, byť mu tonem učiněna byla sebe laskavějším. Ať si jen sedí ve svém zákoutí a ve své velikosti se kochaje čítá bemácká divadla. Bude z něho někdy básník bemácký. Ostatně,“ koncoval svou řeč dívaje se na své hodinky, „za několik minut devátá. Bude Vám dnes vymazati skvrnu, kterou jste na nemalou asi radosť tamhle toho potměšilce včera sobě přičinili překládáním Tibullovy elegie. — Na příští úterek se připravte z němčiny na Matthissonovu elegii psanou v rozvalinách starého hradu. Jest to královna elegií německých, jako Propertiova elegie „ad Paulum“, kterouž čísti budeme v pondělí, královnou slove elegií latinských.“

Po těchto slovech stoupal na podium, na něž Mikuláš ku pokynu vousáčovu byl zanesl professorovo křeslo.

Mne slova professorova naplnila nevýslovitelnou hořkostí. „Bys dělal, co dělal,“ pravil jsem sám k sobě, „aby kdy mír byl mezi tebou a jím, není možná. Hrabě poctivě se o to zasazoval, aby ti milosť jeho sjednal, ale darmo. Professor ohřívá staré hříchy a tresce za každý desetkráte. Ižak osedí co neviděti zase v jeho lásce i ať dělá, co dělá, křivo nebo přímo, professorovi to vhod: ty dělej, co dělej, nevyhovíš mu v ničem. No dobrá! Budu se kochati ve své velikosti. Bemáckých divadel bohužel čítati nemohu. Nemám jich. Zpropadený Beneši! . . . Kdybych si ale byl Konrada Wallenroda do školy vzal! . . . A básník český ze mne přece někdy bude, byť tobě na zlosť, professore . . . Ale víš-li co brachu? Dávej ty nyní pozor, jak tam přemílají Tibulla. Což aby slova professorova byla jen léčkou bývala a on tě jimi jen ukolebával v nepozornosť a pak z ničeho nic tě vyvolal na opakování překladu a výkladu? — Což by zajásal, až bys říkaje snad překlad svůj shledán byl v nevědomosti klassického překladu svých spolužáků. To by byla voda na jeho mlýn.“ — A vzav tužku do ruky do knihy své, — což jsem jindy nedělal nikdy, — pilně jsem vpisoval, co mi se vidělo důležitým býti ve schváleném překladě.

Této mé ostražitosti však bylo na zbyt. Ačkoli zajisté dnes spolužáci moji daleko hbitěji překládali než-li minule, přece za tu hodinu jednu, co včera nemohlo pořízeno býti ni za dvě, báseň nebyla přivedena ke konci a zůstaveno asi deset veršíků na hodinu páteční. Nemohu se však nepochlubiti, že, jakož jsem se od Lukáše za řeči dověděl, druhý veršík Tibullovy elegie a slovní hříčka v něm nemálo způsobovala překladatelům neznází, až professor jej vyložil sám a to týmiž slovy, kterých jsem byl ve svém překladě metrickém užil já. Z toho domýšlivosti mé se

ovšem hojné dostalo potravy; narůstaly mi růžky vůčihledě. — Ale toho na ten čas dosti. Vrátím se ke svému vypravování.

Před gymnasiem, jakož včera bylo umluveno, na mne čekal už Hrynko. Měl tváře čistě vyholeny a umyty, režná košile u krku sepiata byla červenou vztužicí, halena na chlapíkovi sváteční, modré šaravary (spodky), tu i tam sice poněkud odřené však přece ještě dosti dobré, zapuštěny ve vysoké, nabírané holeně mazadlem jakýmsi ne právě libě zapáchajícím hojně natřené. Slovem, Hrynko byl vyfintěn jako ženich. Ale na těch čistě vyholených tvářích jeho nebylo veselosti; ba když mně na přivítanou s hlavy sňal svou beranici, na čele jeho znamenati bylo hlubokou vrásku.

„Tos hodný člověk, Hrynko," pochvaloval jsem jej, když jsme se spolu vymotali z proudu študentův a študentíků valem se hrnoucích ze školy. „Půjdeme hned k panu hraběti."

„Oj, panyczu," s hlubokým vzdechnutím vyrvalo se Hrynkovi z prsou, „kdybyste věděl, jak nerad tam jdu."

„A proč, blahovče?" já na to. „Budeš míti službu, jaké jsi jak živ neměl. Práce skoro žádná, peněz dosti."

Hrynko potřásl hlavou. „Eh, peníze nejsou člověku vším. Pořád mi cosi šepce v duši: nechoď. A ten můj dnešní sen, ten sen!" . . .

Hlasitě jsem se zasmál. Neboť ačkoli sám poinkouštěné ubrusy a kalamity školské jsem u velmi pěkný nexus kausální uměl spojovati, přece už zapomínaje na Josefa Egyptského tou měrou vzdělaným jsem byl, abych bližnímu svému na sny dávajícímu řádně dovedl se vysmáti.

„A co se ti tak hrozného zdálo?" tázal jsem se vždy ještě se směje.

„Oj, nezvídejte, panyzcu," opravdově Hrynko v odvět. „Není to věru k smíchu."

„No, nebudu se smáti," sliboval jsem já, „ale pověz, co se ti zdálo. Mně se nezdává nikdy nic. Mamince a tatínkovi často se zdává, a zdává někdy dosti pěkně a někdy dosti škaredě. Ale nikdy ještě z těch snů se nic nevyplnilo. Kdo snům věří, stín lapá," dodal jsem epifonematicky. Bylo to jedno z nečetných přísloví českých, která jsem pochytil od maminky.

„Nedej Pán Bůh," všecek se zachvěl Hrynko a sáhl si rukou po krku, „aby sen můj se měl vyplniti. Nezdálo by mi se pak už nikdy nic."

Slovy těmi a snad ještě více divným posuňkem slova provázejícím zvědavosť má teprve náležitě podrážděna.

„Nebuď bláznem, Hrynko," domlouval jsem snářovi. „Jen ty vyklop, co ti se zdálo. Bude ti volněji, až mi to povíš."

„Povídají lidé,“ po chvilce roztazu zabroukl Hrynko, „že zlé předzvěstí snu tím se zmaří, že člověk o svém snu živé duši nepoví. Já blázen jsem pověděl. No, když jsem napověděl, dopovím. Pán Bůh a svatá Boží rodičko odvrať všecko zlé od nás . . . No, tož co mi se zdálo? — Sedím s nastávajícím pantátou svým Kowarczukem ve Lvovském kriminále a jednám s ním o svatbu svou se Zoškou“ . . .

„Nač člověk ve dne myslí,“ vykládal jsem na krám moudrosť často slýchanou, když Hrynko na chvilku se odmlčel, „o tom mu se v noci zdá. No i což?“ —

„‚Bylo-li Vám, pantáto, třeba krásti?‘ jal jsem se mu vyčítati. ‚Kdybyste nemusil tady seděti, Zośka mohla býti již má.‘ — ‚Eh, sem se člověk dostane,‘ odpověděl mi pantáta, ‚třeba nekradl. Jak komu souzeno. Ba i oprátky se člověku může dostati, třeba jak živ ani kuřete nezabil. Jak komu souzeno.‘ — A začal se chechtati, až se zdi otřásaly. A já vždycky myslil, že Kowarczuk je člověk dobrý, jen že na své neštěstí krade . . . A co pantáta se tak směje, kde se vzali tu se vzali, plna šatlava pochopů jakýchsi, popadnou mě za ruce, za nohy, do huby mi vrazí jakýsi šátek, že nemohu ani vydechnouti a už nejsem v pantátově šatlavě a jsem pojednou na šibeničném vrchu . . . Panycz nebyl ještě ve Lvově? . . . Na šibeničném vrchu, tam věšívají . . . To na Grodeckém předměstí. Díval jsem se tam často, když jsem byl na vojně, jak věšeli . . . To tam věší kat Górski. Celý vám červený od hlavy po kolena jak odřená mrcha. Jen na hlavě klobouk na něm černý, bílé rukavice a černá, vysoká botiska“ . . .

„No dobře, dobře,“ vpadl jsem Hrynkovi do řeči. „Viděl jsem ho, když věšel husara Homokyho. Ale co bylo dále s tvým snem?“

„Co bylo dále?“ zasmušil se Hrynko. „Nežli jsem se nadál, už mě táhli holomci nahoru na čekan. Mne obcházely mrákoty. V té za mnou cosi zašustí. Ohlédnu se — a na krk mi hází oprátku ne Górski — ale má Zośka . . . Tfi!“ odplivnul si.

Den byl překrásný. Říjnové slunce z nezkaleného blankytu kolkol rozlévalo proudy teplého světla ozařujícího i hodný kus průjezdu Hofmoklova hotelu, do něhož jsme právě vstupovali. A přece při posledních slovech Hrynkových na okamžik mi nebylo nic jinak, nežli jako dítěti, když mu neopatrná chůva za chmurného dne zimního ve tmavé komůrce vypravuje o strašidlech. Okamžitě mi, jakmile Hrynko vyslovil jméno své milé, na mysl vystoupila sobotní scéna na Bernhardinské hoře a vypravování Ksenino a ve slovech jejich „ubohý Hrynko“ zdálo mi se pojednou, že se skrýval hluboký cit. Souvislosti arci mezi

vzpomínkami těmi a nynější situaci Hrynkovou světa nezkušené oko mé odkryti nedovedlo nižádné — a pátrati po ní nebylo kdy.

„Hloupý sen!“ zabručel jsem po chvilence veda Hrynka z průjezdu na schody, kudy se chodilo na pavlač vedoucí k obydlí vousáčovu.

Hrabě, když jsme vstoupili do jeho salonku, vězel už ve svém hedvábném županě a na hlavě měl svou domácí čepičku. V pravici držel tureckou dýmku o dlouhém čibuku, právě snad se stojanu sňatou, v levé fidibus.

„Ah, to mi přivádíš toho vašeho Hrynka, milý Švabíku,“ přivítal mě ponazdvihnuv něco málo svou čepičku. „Hodnýs člověk. Nu a což Hrynko? Byl-li bys ochoten u mne vstoupiti do služby?“

Hrynko se rozpačitě rozhlížel po saloně a neodpovídal.

„Práce u mne mnoho nebude,“ mluvil vousáč dále. „Umíš-li zapalovati dýmky?“ usmál se.

„To nie sztuka,“ probíraje se ze zasmušilosti své na vzájem se usmál Hrynko.

„No zkusme to,“ hrabě přikládaje jantarový čibuk k ústům, ale nehýbaje se z místa. Hrynko se porozhlédl po saloně, načež hbitě postoupil ku psacímu stolku vousáčovu, sňal s něho sirky s láhvičkou vitriolovou a nevšímaje si toho, že hrabě v levici své vždy ještě drží fidibus, vyňal ze svícnu kalichového fidibusy dva, jeden o rozezžatou sirku zapálil a již tu po vojansku vzpřímen stál před hrabětem přikládaje hořící fidibus k turecké dýmce. Za okamžik od úst hraběte spokojeně hlavou pokyvujícího valily se vonné kotouče tabákového kouře.

„A proč jsi bral hned fidibusy dva?“ zkoušel hrabě Hrynka.

„To jeden do reservy,“ neostýchavě již odpovídal Hrynko, „nepodařilo-li by se zapáliti dýmku jedním.“

„Viděti, že jsi byl vojákem a to vojákem čiperným,“ pochvaloval vousáč. „Ale jak se stalo, že tebe tak mláda již pustili z vojny?“

„Spadl jsem jednou s koně, jaśnie wielmożny panie,“ zněla Hrynkova odpověď; „zlomil jsem si pravou nohu a od té doby na ni trochu napadám.“

„Aha, a proto tě pustili z vojny před časem. Tos tedy byl u kavalerie?“

„U furvezny, jaśnie wielmożny panie.“

Hrabě se trochu zakabonil jako člověk, který se nadál terna a zavděk bráti musí pouhým ambem.

„No i tací lidé se hodí k ledačemu,“ zabroukl jako sám pro sebe. „Ale teď ku věci. Neodpověděl jsi mi na otázku, chtěl-li bys u mne sloužiti.“

„Nebylo-li by služby déle tří, čtyř měsíců, chci.“

„A proč jen na čtyři měsíce se dáváš do služby?“

„Proto že o masopustě, dá-li Pánbůh, se ožením a hospodařiti si budu na svém.“

„A máš-li již nevěstu?“

„O už dávno, jaśnie wielmożny panie.“

„Toť tvá nevěsta baba, když ji máš už dávno.“

„Bral by jaśnie wielmożny pan takové baby,“ zamilovaný Hrynko hrdě zvolal a vzpomínkou na svou Zošku všecek roznícen. Osudné slovo propověděno v rájské naivnosti.

Hraběti náhle čelo zruměnělo, jako by je krví polil, a rychle si levou rukou vjel do hustých svých vousův. I mně při těchto slovech pojednou divně jaksi bylo v mysli, — asi tak jako člověku, který na širé silnici najde klíč, a byť myslil jak myslil, dohádati se neumí, kde která klíčem tím se otvírá skříň. Odvrátil jsem se od hraběte i od Hrynka a přibočiv se k vousáčově knihovně nedbale čítati jsem se jal titulky pěkně vázaných knih, třpytící se na hřbetech jejich.

„I ty prostořeký člověče,“ nutil se hrabě do smíchu. „Máme dlouhé řeči a já času málo. Poslyš tedy, jaká u mne bude práce. Ráno přijdeš den jak den před sedmou hodinou mne budit a přineseš mi, pokud nedostanu ze Lvova svůj samovar, z dola snídaní. O půl osmé doprovodíš mě ke gymnasii a poneseš mé knihy a čeho sic kdy bude třeba. Navrátě se pak do bytu mého poklidíš, zotvíráš okna, vyprášíš koberce, usteleš mi mou postel“ . . .

„To já niepotrefię,“ přerušil Hrynko výklady vousáčovy. „Ale vím — Zośka mi to několikrát ukáže, jak se postele ustýlají, a já to pak už dovedu.“

„Neopovažuj se voditi sem svou Zošku,“ do přísna tvář nabíraje odvětil hrabě. „Práh obydlí mého nesmí překročiti noha ženská. Neníť každý na ženské tak utrženým jako ty. Nebude-li jiné rady, ať ti ukáže, jak se postele ustýlají, sklepník zdola, který to dělal dosud.“

Hrynko spokojeně přikývl hlavou.

„Po té poutíráš prachy z nábytku, — ale trochu lépe než-li mi dělal posud ten lenoch dolejší, — vycídíš a uložíš šaty a boty a dýmky . . . . to přece trefíš?“

„Rač jaśnie wielmożny pan býti bez starosti.“

„Nu a budeš míti do poledne po práci,“ bral se hrabě v informaci své dále. — Já však milého čtenáře, bez toho již dost utýraného, dalšími výklady vousatého hraběte nuditi nehodlám a jediné toho ještě dotknu, že Hrynkovi ukládáno pod večer, ať by hrabě hosti maje doma byl nebo sám buď na procházce nebo

někde hostem jsa mimo dům trval, seděti ve předpokoji a čekati, až by hrabě jej propustil.

„A co ti měsíčně budu platiti?" koncoval hrabě své jednání se Hrynkem, jenž od té chvíle, co vousáč takovým misogynem se prohlásil, radostně jaksi se usmíval.

„Co mi jaśnie wielmożny pan dá, to vezmu."

„Třeba ti jen bití dával?" žertoval vousáč, a když Hrynko usmívaje se za nos se popadl a hlavou vrtěl, „Deset rýnských dosti-li?" se tázal.

„Jej jej!" tolik peněz zděsil se Hrynko. „Já chtěl říci pět."

„To bys se, hlupáku, za hraběcí služby ani chleba nenajedl; a co by ze služby tvé měla tvá Zośka?"

„Oj jaśnie wielmożny pan hrabia dobry pan," vroucně zvolal Hrynko a zulíbal uctivě hraběti ruku.

„A službu platím měsíčně napřed," hrdě prohlásil vousáč a obrátiv se od Hrynka popošel ke svému psacímu stolku, otevřel jednu ze čtyř jeho přihrad a nedívaje se ani, co popadá, vyňal velkou červenou tobolku, porozevřel ji a začal se v ní přehrabovati.

„Zatrolené dílo!" zabroukl jako sám pro sebe. „Není tu již ani jedné z menších. Platno nic; musíte některá z větších." A mluvě takto vyňal z tobolky bankovku velkého formátu, jakou já jsem ještě neviděl jakživ. Dnes bych na to hotov byl utrejchu vzíti, že v tobolce pana hraběte těch stovek nebylo tolik, aby na jich apostrofování bylo třeba bývalo tak úskočivě silného plurálu; zkusil jsem toho za let pozdějších, že kdyby se komu poštěstilo kde kterou vadu vymítiti z povahy polského šlechtice, aby marnivou chlubivosť z něho vypudil, mu se nepodaří. Ale tenkráte hrabě mne, nezkušeného floutka, manévrem svým vskutku až ohromil. Hrynkovi se nevedlo lépe. Chudoba cti netratí, — ale bohatstvo jí dochází.

„Dojdi ke kupci Abelovi," pravil vousáč ku Hrynkovi podávaje mu bankovku, „a proměň tuhle stovku. Ale dvacetníků nebo tolarů neber více než-li za desítku; ostatkem ať ti dodá pětek nebo desítek."

„A kolik desítek za to dostanu?" chvějícím se hlasem tázal se Hrynko sáhaje váhavou rukou po veliké bankovce.

„Devět desítek," odvětil vousáč maje patrnou radosť z rozpaků Hrynkových, „a za desátou desítku přineseš pět tolarů nebo třicet dvacetníků."

„Devět desítek a třicet dvacetníků," koktal Hrynko, neostýchavě se poškrábal za uchem a nemotorně se obrátiv nespěšně se bral ze dveří. —

„A teď několik slov my si spolu pohovoříme, milý Švabíku," oslovil mě vousáč sedaje na divan a pozývaje mě rukou, abych

přisedl vedle něho na židlici. „Jak to zaonačiti, aby professor Liška tě přijal na milosť? Myslil jsem, že až tebe uslyší deklamovati Schillera, bude po hněvu, – ale tentokráte mi selhalo. Třeba pomýšleti na něco jiného. Nechtěl-li bys . . . to by byla cesta nejbezpečnější k jeho milosti . . . nechtěl-li bys čas po čase zevrubné instrukce bych ti dával sám . . . donášeti mu ledacos o tom, co se děje a díti bude v naší škole?“ . . .

„Nikdy!“ zvolal jsem prudce a vyskočil se své židlice. „Nebojím se ho. Co mi může udělati? – Jen aby se nedověděl, že jsem kouřil! A já už ani kouřiti nebudu. Ne že bych se bál jeho, – ale že to trápí mou maminku.“

Vousáč se usmál. „Luby chłopiec (milý hošík),“ proklouzlo mu zuby. I zamyslil se na chvíli nepromlouvaje slova.

V té zaklepáno na dvéře a za chvilku vstoupil do salonku livrejovaný lokaj. Uklonil se a mlčky hraběti podal jakýsi lístek, načež poodstoupiv zpětnými kroky čekal na odpověď. Vousáč z lístku patrně byl velice potěšen.

„Vyřídíš, že přijdu“, přívětivě se usmívaje propouštěl lokaje.

„Dobré zprávy,“ jako by sám k sobě promlouval a lístek vždy ještě v ruce drže poklepával si na stehno.

„Umíš-li z paměti Schillerovu balladu ‚der Graf von Habsburg‘?“ z ničeho nic řečí se obrátil ke mně.

„Neumím,“ odpověděl jsem. „Bude-li však toho třeba, naučím se ještě dnes.“

„Dobrá“, pochvaloval vousáč. „A na německém pensu, které, – hádám tak s bezpečností, – v pátek dostaneme snad už na neděli, obzvláště si dej záležeti. Zamlouvám si je pro sebe. Proč mi na pensu tom tou měrou záleží, dovíš se později. Honorář tentokráte bude trojnásobný, povede-li se práce po mém přání.“

Na pavlači zaduněly kročeje a za minutku ve dveřích se objevil Hrynko všecek rozčilený a za ním kupecký mládenec Abelův. Kupčík se hraběti velmi graciosně poklonil a hned se jal velikým proudem slov omlouvati, vyrušuje-li milosť hraběcí.

„A čeho mospánek po mně vlastně pohledává?“ nevrle přerušil mu vousáč řečnický proud.

„Přináším milosti hraběcí,“ kupčík poněkud ostýchavěji než-li dřív odpovídal, „proměněnou stovku.“

„A kdo se tebe za to prosil? Což by můj lokaj břemene toho byl neunesl?“

„Račtež odpustiti. Principál můj,“ – jméno *chef*, ač v Haliči franština daleko byla obecnější nežli u nás v království i v markrabství, tehdá v závodech kupeckých slyšeti nebylo, – „principál můj nedůvěřuje, že by tento člověk byl páně hraběcím

lokajem," — a při slovech těchto jaksi pohrdavě se usmívaje pozašilhal na Hrynka, — „uznával za dobré přesvědčiti se, že bankovka není jím snad někde nalezena neb ukradena." . . .

„Tvůj pán sám je zloděj," rozdurdil se Hrynko plana ve tváři, „když si troufá poctivého člověka vyhledávati v krádeži."

„Ticho, ticho, Hrynko!" rozhorlence okřikl hrabě.

„Nyní, když není pochybnosti, že člověk tento jest člověkem poctivým a Vaší milosti hraběcí skutečným sluhou," řečnil kupčík dále a sáhnuv do poprsní kapsy kabátce svého jal se z tobolky sázeti na stůl desítky pomnuv jednu každou trochu mezi dvěma prsty a palcem své pravice a pohlédnuv na každou zamilovaným okem, „nyní dovolím si" . . .

Mluvě tato slova měl už deset desítek vysázeno a s graciósní poklonou je blíže přišoupl k hraběti.

„Poslal jsem pro drobné svého Hrynka," promluvil vousáč peněz se netýkaje , „a chci, aby rozkaz můj vykonal on. Pročež, můj zlatý, shrábni jen ty peníze zase a vysázíš je před očima veleopatrného svého pana principála tuhle mému lokaji."

Lehce pokývnuv hlavou propouštěl takto kupčíka, jenž jak opařen shrnuv zase své desítky se Hrynkem opouštěl vousáčův salon.

„Viděl-lis, Švabíku," promluvil ke mně hrabě po chvilce, „jak to kupčisko se ušklíbalo na ubohého Hrynka a nedělní jeho parádu? — Smutný to lokaj hraběcí. Platno nic. Třeba mu poříditi livreji a to co nejdříve. Ale kdo mu to tady upíchá? Nevím tu o nižádném řemeslníku. Beru pro sebe všecko ze Lvova nebo z Paříže . . . Nevíš-li ty, milý Švabíku, o řádném krejčíři?" —

Nám od let šil židovský krejčí Lustig. Ale toho jsem si od té doby, co mi žid Fischl v Tyśmienici sjednal onen kolosální výprask, na nějž posud nemohu vzpomínati bez hrůzy, v náramnou vzal ošklivosť nemoha tím ovšem zameziti, by tělesným krejčířem naším nezůstával i na dále. Pročež nerozmýšleje se dlouho jmenoval jsem hraběti vojenského krejčíka Zidariće soudě ne bez důvodů, že když attily a dolmany šíti umí, lokajská livrej mu asi nezpůsobí mnoho nesnází.

„Dobrá, vece vousáč. „Jdi, prosím tě, hned k němu a a požádej ho, aby se o půlpáté odpoledne dostavil ke mně. Budeš-li moci, přijď s ním."

Odcházeje od vousáče potkal jsem se ve průjezdě s Hrynkem, jenž postáv s oním livrejovaným lokajem, který před některou chvílí hraběti byl přinesl lístek, právě bočil ke schodům.

„A ty se znáš s tím člověkem?" tázal jsem se ho prstem ukazuje za odcházejícím lokajem.

„A znám,“ odpověděl Hrynko. „Je to bratr panského zahradníka v Rajách.“

„A u koho slouží?“

„U pana *mandataryusza* v Rajách, nebo, jak zlé huby povídají,“ ušklébal se Hrynko, „u paní *mandataryuszovej*. Ale musím pospíšiti nahoru.“

„Budeš-li moci,“ volal jsem za odcházejícím, „zastav se v poledne u nás.“

Cestou ku vzdálenému obydlí krejčího Zidariće opět jako jindy, když jsem usunut byl kouzlu těch hnědých očí vousatého hraběte, ozývati se ve mně začal nelibý pocit závislosti na fortelném tom člověku, pocit závislosti čím dále tím těžší, ba již skorem úplné. Ale intensivnosť pocitu toho, jindy, jak mi se zdálo, vzrušujícího všecku bytosť mou, mdlejší a mdlejší se jevila, – nic jinak nežli jako bych se byl vody napil z Dunaje nebo si byl oblíbil mok hochquellwasserský, ať nedím delikatessy Sacherovy. Ostře si vykročiv asi za čtvrť hodiny opět jsem stanul na prahu obydlí krejčíře Zidariće.

Dnes to v jeho jizbě vypadalo zcela jinak nežli v nedělí. Za stolem seděli dva tovaryši píchající do jakýchsi kommissních kalhot husarských, stranou na veliké tabuli jakési, které v neděli ve světnici ani nebylo, krejčík papírovou míru v ústech drže přikrajoval z dosti velikého balíku modrého sukna nový kus husarského munduru, paní krejčová se otáčela okolo krbu stojícího v jednom koutě světnice a nenelibá vůně jakási, zdálo mi se, že to smažila cibuli na másle, – od krbu se šířila po všem obydlí, jež mi dnes ještě těsnějším a obmezenějším se zdálo nežli v neděli. Jen mladý Ištván, jako v neděli, seděl nad onou velikou knihou svou.

„Darmo na mne ustavičně lezete,“ sotva že mě zahlédl ve dveřích, rozdurdil se krejčík. „Pravil jsem Vám už jednou, že si ze svého Štěpána nedám udělati přicmrdovače papeženského popa, a na tom zůstávám.“

„Nepřicházím dnes od patera Somogyiho,“ ač mě hrubý způsob krejčíkovy přivítané nemálo dopaloval, odpověděl jsem klidně, „nýbrž se vzkazem od hraběte našeho, nechtěl-li byste lokajovi jeho co možná brzo zhotovit novou livreji.“

„A co je ten váš hrabě zač?“ ohrnuje nedůvěřivě nos tázal se krejčík.

Odpověděl jsem, čeho mi se třeba býti vidělo na dorozuměnou.

„A má-li ten váš hrabě peníze?“ krejčík zase nedůvěřivě potřásal hlavou.

„Není tomu půl hodiny, co proměnil stozlatovou bankovku,“

odtušil jsem hrdě já, jako by bankovka vousáčova mou byla bývala. Myslil jsem, že krejčíka zvěstí svou ohromím. Ale chyba lávky!

„Sto zlatých," smál se pohrdavě krejčík od modrých husarů. „To je toho! Je-li pořádným hrabětem a pravým kavalírem, nebude z ní míti do večera haléře. -- No, zaplatí-li pan hrabě napřed a bude-li chtíti livreji ze sukna modrého, — udělám."

„To si s ním ujednejte sám," v odpověď jsem dal a doloživ, že odpoledne jej k hraběti dovedu, měl jsem se k odchodu.

V té z úst Štěpánových zaznělo několik slov k matce jeho zařízených, slov tklivě jaksi pronesených oním líbezným jazykem, z něhož já jen tu a tam některému slovu jsem rozuměl a paní krejčová rychle poodstoupivši od krbu u samých dveří mě zastavila.

„Jen ještě několik slov, pane studente," promluvila ke mně líbeznou onou moravštinou, jakou se mluví v okolí Slavkovském. Přízvuk arci zazníval trochu cize. „Náš synek by rád s Vámi o něco vzal radu a my též. Chtěla jsem odpoledne schválně k Vám, ale když jste přišel Vy sem, tím lépe. Počítám si to za dobré znamení. – No mluv, Štěpáne," vyzývala výrostka nad velikou knihou sedícího, když mne byla pod paží pojala a zpět ode dveří uvedla ke dlouhému stolu. Štěpán však pojednou jako by byl oněměl, pěkné sivé oči své na chvilku prosebně povznesl k matce a hned je zase stydlivě sklopil ve tváři všecek zruměněv.

„Náš Štěpán," ujala se slova paní krejčová vidouc synovy rozpaky, „rád by se stal studentem. Co myslíte, přijmou-li nám jej?"

„Umí-li německy, snad," odpověděl jsem tónem znaleckým.

„Umí; zkuste ho," horlivě paní krejčová tvrdila.

„V jaké to čítáte knize?" po praeceptorsku, abych Štěpánovy němčiny zkusil, otázal jsem se chlapce smělejším už okem a nadějeplným na mne pohlížejícího.

„Podívejte se na ni, pane studente," šoupnuv knihu přede mne odpověděl otázaný.

Nahlédl jsem do knihy, ale písma, kterým byla tištěna, jsem neznal. Zdály mi se ty klikyháky na první pohled ani latinskému ani řeckému ani německému ba ani židovskému písmu se nepodobající nejpodobnějšími býti oněm klikůmhákům armenského missalu, do kterého jsem arci všeho honu jednou za živobytí byl nahlédl ve farním kostele Tyśmienickém. Podíval jsem se na titulní list tlusté knihy. Ale ten písmeny byl pokryt ač velikými, přece možná-li ještě více zakudrlinkovanými a mně tudíž nesrozumitelnými nežli tisk textový.

„To neumím čísti," zabroukl jsem.

„Jej jej, tatínku! Pan študent neumí svaté písmo čísti,“ podivoval a posmíval se zároveň Štěpán.

„To z těch hloupých latiníků neumí žádný,“ potupně pronesl se krejčík. „Ti jen umějí čísti, čemu nerozumějí.“

„To tedy ve svatém písmě čítáš?“ zamlouval jsem potupu sobě učiněnou posledními slovy krejčíkovými ve tváři všecek hoře.

„A ve svatém písmě,“ jinošík v odvět.

„A jakým ta kniha psána jest jazykem?“ zvídal jsem dále.

„Srbským,“ zněla odpověď.

„To-li ten jazyk, kterým tatínek Váš mluvívá s maminkou?“

„Ten.“

„Krásný věru jazyk,“ upřímně a vroucně jsem zvolal. „Jako by člověk slyšel někoho, kdo to umí, hráti na housle.“

„Také má řeč,“ od díla svého se odvraceje a hrdě pokrucuje mohutné kníry své prohlašoval se krejčík. „Srbský jazyk, to jazyk! Ne jako ta maďarština samo *rárárárarará* neb *ölölölölölö* a *étetétetété*, ale jazyk, kterým mluví lidé a Hospodinu zpívají nebeští andělé.“

Mně to nadšené velebení srbského jazyka při krejčíkovi, jehož hrubé způsoby jinak mi se dosti protivily, velice se líbilo a bezděky jsem politoval svého tatíčka, že na ubohou češtinu, jež mi se té srbštině jaksi podobnou býti zdála, ne toliko hrd není jako ten náš hrabě na svou polštinu, páter Somogyi na svou maďarštinu a krejčí Zidarić na svou srbštinu, anobrž pranic si jí neváží. Ale byl to myšlénkový zákmit pomíjející rychleji nežli blesk. —

Obrátil jsem se ke Štěpánovi se slovy: „Dovedete-li pak z písma svatého něco vypravovati po německu?“

„A dovedu,“ v odvět jinošík.

„Tož tedy jak Egyptský Josef ve vězení vykládal sny?“

Jinošík spustil na celé kolo němčinou po stránce přízvukové sice dosti děsnou, ale celkem správnou a o nic chatrnější, nežli byla němčina všech mých spolužáků ve třídě první. Zároveň jsem však i vypozoroval, že ne volným vypravováním to bylo, čím mě Štěpán častoval, anobrž slovné odříkávání biblických příběhů, kterým jsem se i já ve třídě třetí školy normální učil po německu.

„No jak?“ ne bez hrdosti jakési paní krejčová se mne otázala tou moravštinou mně tak milou, když jinošík historii svou dopověděl. „Umí-li Štěpán dosti té němčiny?“

„Umí,“ byla má odpověď. „A má-li pak vysvědčení ze školy normální?“

„Má,“ horlivě odpověděla paní krejčová, chvatným krokem pospíšila k almaře jakési a půlaršík nesložený z ní dobyvši předložila mně.

„To už přede dvěma léty Štěpán odbyl třídu třetí,“ konstatoval jsem prohlídnuv papír a nemálo jsem se podivil Štěpánově paměti, že po dvou létech ještě uměl biblické příběhy, kterým se učil po německu, říkati tak, jako by se jim učil teprve včera. „Proč jste ho nedali již předloni zapsati do škol latinských?“ tázal jsem se ne bez výčitky.

„Eh, to ten můj starý je takový divný pavouk,“ vysvětlovala paní krejčová. „Že prý by se stal papežencem náš Štěpán. Hlouposti! Byl čtyři léta ve škole německé u toho tlustého Davidoviće a přece se nestal papežencem. A pokud já živa, Štěpán papežencem se nestane. A také jsme pořáde čekali, že si ho vezme švagr Zidarić do Nového Sadu. Zatím rok ubíhá po roce a švagr pořád toto ono a chlapce do Nového Sadu nebéře. Ale ať nebéře. Kdyby teď na krásně chtěl, nedám Štěpána. Viď, Štěpáne, že nepůjdeš od své maminky?“ doložila po srbsku.

„Ba věru že nepůjdu,“ jinošík zvolal tolikéž oním jazykem, kterému před nedávnou chvilí jsem rozuměl toliko po desátem slově, ale v tuto chvilku jaksi po všem obsahu.

Mně jinošík čím dále tím více se líbil.

„Rád-li se budeš učiti latinsky?“ tázal jsem se ho přívětivě.

„A vy-li mne učiti budete, pane študente?“ na vzájem otázal se Štěpán.

„Ve škole pan professor Kautzký,“ já v odvět, „ale budeš-li chtíti i já doma, naučíš-li ty mne čísti toto svaté písmo,“ ukazoval jsem na tlustou knihu srbskou.

Mistru krejčíkovi radostí se zaleskly oči z posledních mých slov. Nemysliltě jinak, nežli že, jakmile se naučím čítati v srbské bibli, ihned přestanu býti papežencem. Že se tak nestalo, trpce mi po několika měsících vyčítal. A nečekaje, co mladý Štěpán na mou otázku odpoví, zhurta přistavil ke stolu jednu z nečetných židlic po koutech světnice rozestavených a nyní teprve mne pobízeje kynutím ruky, bych se posadil, zase několik slov po srbsku promluvil k usmívající se polovici své, a ta obrátivši buclaté tílko na opatky křepkým krokem vyšla kamsi ven. Za malou chvilku však tu byla zase nesouc v rukou láhev naplněnou po hrdlo červeným vínem a čisté dvě skleničky.

„To je spravedlivé srěmské,“ ne bez hrdosti krejčík pravil naléveje do sklenic. „Takových brynd, jaké Hofmokl a Gürsching nalévají za víno, Zidarić nepije. To raději čistou vodu ze studně. No, přihněme si!“

Povstal ze své židlice, obrátil se k obrazu jakéhosi svatého mezi okny visícího, nadzvihl sklenici, jako by ji svatému mínil obětovati, a pak teprv přichýliv ji k ústům jedním douškem vychýlil. Náhodou-li se stalo, že nesa sklenici k ústům několik

kapek vína na zem uronil, či úmyslně-li jich ukropil, rozhodovati nechci. Nalil opět do sklenice své po vrch, zavdal milé své polovici, ta pak nedopitkem svému Štěpánu. Já ze sklenice své jsem jen lízal.

Za několik minut, když krejčík na rychlo se mnou byl ujednal, kdy ve čtvrtek povedeme Štěpána k zápisu, hovor nevím už v jaké se obrátil konce. Vím jen, že zbožný krejčík s obzvláštní zálibou vykládal rozličné kapitoly ze Břežanské *chronique scandaleuse* a mezi nimi též o krásné mandataryuszové Rájské, kterou prý husarští důstojníci obletují jako komáři hořící lampu. A to vše vykládal, ač málo desetkráte jej buclatá paní krejčová okřikla, vždy dokládaje, že ti zhýralí mužové a spustlé paničky vesměs papeženci jsou a papeženky.

Já dopiv svou sklenici, rychle jsem vstal a uháněl domu. Nebyloť už daleko do poledne. Před samou už kovárnou tatínkovou dohonil jsem Hrynka.

„No jak, Hrynko?“ oslovil jsem chasníka, po jehož skormoucenosti již nebylo ani stopy. „Líbí-li se ti nový tvůj pán?“

„Hodný pán, dokonalý pán,“ pochvaloval si Hrynko. „Dobrý jako dítě.“

„Jako dítě?“ opakoval jsem si v duši nevěře jaksi, že by případno bylo toto přirovnání Hrynkovo. „Kam to nyní ideš?“ tázal jsem se nahlas.

„Jdu k pantátovi, aby mi uschoval ty nové mé tolary. Vyměnil jsem si je za svou desítku. To jste měl, panyczu, viděti, jak to kupčisko, ten Abel, na mne se díval úkosem, když jsem ho požádal, aby mi dal tolary za mou desítku, že se tolarům u ostatních tolarů mých lépe bude ležeti, nežli by se leželo desítce. A Matvin stoje ve dveřích a dívaje se na mne, jak já si podpírám boky, smál se jako pes.“

„Kdo je to ten Matvin?“

„No, to ten lokaj Rájské paní mandataryuszové.“

„A co tu dělá Rájské panstvo?“

„Nevím zcela jistě. Vím jen, že tu panstvo jest u Hofmoklu. Můj pán tam před chvilí šel za nimi. A povídal mi Matvin, že teď několik dní v panském zámku bude roboty od rána do večera. Kupují tu prý sukna a prýmky a Bůh sám ví jaké věci jiné na vyšperkování zámeckých pokojův. A truhláře shánějí a čalouníky a co já vím jakou jinou chasu po celém městě. Nejspíše to prý přijedou panstvo Potočtí nebo sic nějaký veliký pán. Nevím už sám, jak mi to Matvin povídal.“

Rozešed se se Hrynkem, jakož jsem byl povahy těkavé a dojmy novými rychle pozastírány a v pozadí zatlačovány bývaly dojmy starší, ustavičně na mysli jsem uvažoval, jaká to asi návštěva

nás očekává. Že náš vousáč něco zevrubnějšího již o ní věděl, ba že návštěvu tu již i jaksi potahoval v tajemné své plány a s ní účtoval, nemohlo jíti na pochyby. Ale že i osobičku mou nějak při tom obmýšlí nějakým úkolečkem dobře jsem tušil. „Proč ti vousáč ukládá, bys se naučil Schillerově básni *der Graf von Habsburg?*“ pravil jsem sám k sobě a hned jak bylo po obědě se svým Schillerem jsem pospíšil na matčinu spižírnu a báseň za některou chvíli dobře jsem uměl z paměti. „Pane Bože!“ náhle mi projela myšlénka mozkem, „snad to do Břežan nepřijede sám císař pán? A snad to před ním nebudu deklamovati Schillerovu balladu? Ano, ano,“ v neskonalé naivnosti své jsem si pravil, „není jinak. Císař pán sám přijede. Kdybych jen už věděl, jaké bude to pensum, o kterém vousáč mluvil“ . . .

Všecek roznícen myšlénkou, že nám do Břežan přijede císař pán, popocházel jsem skrovnou prostorou matčiny spižírny osnuje v hlavě nejdivočejší plány.

„Janušku!“ pojednou ve průjezdě se ozval pronikavě hlas sestřin. „Což dnes nemáte školy?“

Podíval jsem se na hodinky: tři čtvrti na druhou! Rychle opustiv spižírnu popadl jsem řeckou chrestomathii a knihu dějepisnou a jako by mi hlava hořela ze dveří ven a do školy.

Nebudu vykládati o nudné hodině řecké a ještě nudnější hodině historické, nad nimiž, jakož jsem dobře znamenal ze svého zákampí, vousáč náš několikráte pokrucoval hlavou; nebudu vykládati o svém účastenství při vyjednávání vousatého hraběte a krejčíka Zidariće o Hrynkovu livrej a povím toliko, že jsem po cestě ke strávníkům professora Hory nemálo si liboval, že ta středa tak škaredě počatá bez větší pohromy minula. Ranní kázaníčko professora Lišky mne už nebolelo a že jsem zmeškal vousáčovu deklamaci o Redutě Ordonově, tolikéž jsem oželel, oželel tím snáze, že pan hrabě omeškání mé potrestal toliko dosti laskavou domluvou. Slavné paměti Říman Julius Caesar, když v osudný lichý březen na kurii Pompejovu se ubíral, také myslil, že zlověstné *Idus Martiae* šťastně minuly. A jako v Caesarovi ani moudrá výstraha nevím už kterého haruspika nevzbudila předtuchy zlé, tak ani mě náhlý zjev supplenta Hausera právě z domu professora Hory vystupujícího, když jsem já do něho vstupoval, nevyrušil z růžové mé nálady. Žáčkové moji se rozložili se svými knihami, já stoje nad nimi dirigoval jsem proud jejich latiny, všecko chvíli chodilo, jako by namazal: tu náhle se otevrou dvéře študentského pokoje, na prahu se zjeví paní professorové panská a hláskem dosti drsným mne pozývá, abych ihned šel do pokoje k milostivé paní. Rozumí se samo sebou, že jsem neváhal ani okamžik.

Milostivá paní stála u stolu levici majíc podepřenu o bok, v pravici držíc několik škartek papírových. U samých dveří jsem se uklonil a přiblížil k ní chtěje jí ruku políbiti. Ale milostivá paní velmi nemilostivě ruku odtrhla a změřila mě přísným okem od hlavy do paty.

„Vězte, pane informatore," počala ke mně mluviti, „že s vámi velice jsem nespokojena. Vaše hodiny u mých strávníku jsou ku podivu krátky a i ty kratinké hodiny jsou velmi ledabyly. Tu se podívejte!" A mluvíc tato slova škarteky ne aby mi byla podala do ruky, nýbrž pyšně mi je hodila k nohám.

„Jsou-li to pensa strávníků professorských?" jedním proudem řečnila dále. „Chyba vedle chyby, jeden červený křížek, až professor Hauser za hlavu se popadal a povinována se pokládal upozorniti mě na to, v jakých rukou strávníci moji jsou. – „No, ráčí-li pak se pan informator na své dílo podívati? Či mám já to vzácné zboží z podlahy posbírati?" –

Já všecek hoře ve tvářích věru desateré jsem byl chuti nechati škarteky tam, kde byly; jsa však doma chován v pokoře více nežli křesťanské, ač zuby zatínaje, jsem se sehnul a škarteky posbíral, ale nepodívav se na ně položil jsem je na stůl vedle paní professorové a zase zpětnými kroky ucouvl směrem ke dveřím. Tím teprve paní professorové hněv, po tu chvíli, alespoň pokud slovy se jevil, formy zachovávající dosti důstojné, náhle se vylil nade břehy slušnosti.

„Vida, vida pýchu kovářskou," s jiskřícím se okem paní professorová mluvila dále a v témž okamžiku škarteky se stolu smetla opět na zemi. „Doúčtovali jsme. Pan informator je buď osel nebo nedbalec. Ani osla ani nedbalce u svých strávníků nemohu potřebovati. Pan informator dnes byl v domě mém naposledy." A proslovujíc poslední slova, nepodobná formuli, kterouž starý Napoleon s trůnů skládal králíky a krále, velitelsky rukou ukázala na dvéře.

„*Hodie mihi, cras tibi* (dnes mně, zítra tobě)," mluvil jsem vzpomínaje na soustrázníka svého Ižaka všecek vzrušen touto novou nehodou svou sám k sobě, když jsem ani se nerozloučiv od svých dosavádních chovanců zase na ulici se ocítil. „Kdo by tohle si byl pomyslil? -- Proklatý vousáč s tím svým tureckým tabákem. Čert nám ho byl dlužen a žádný svatý. A co ten mizerný Hauser? Že se nestydí býti udavačem u paní professorové! Co jsem mu kdy udělal? Proč ten na mne s kopce má?" –

Tenkráte jsem ovšem neměl tušeníčka o tom, že když se jednalo lonského roku o ten prožluklý epigram na starého Schulfuchsa, supplent Hauser pošeptával našemu starému, bych epigram psal rukou levou, a ještě méně jsem mohl tušiti, že není větší

urážky na světě, nežli když professorská nebo dokonce supplentská domněnka nějaká lidmi soudnějšími se shledá býti nepodstatnou. —

„A ty nadutino nadutá," po chvilce zas apostrofoval jsem sám sebe, „bylo-li by tebe upadlo, kdybys na ta pensa se byl trochu podíval a několik omluvných slov byl pronesl? — Ale ne! Dobřes udělal. Což jsi pes, aby se ti házely věci jako psům kosti? — Psem nejsi, — ale kovářův syn, toť málo co lepšího nežli pes. Haha! Nevídáno! Professorská princezna! Kdo pak asi račil jejím památou býti? — Pan mandataryusz nějaký. — Ten arci nezdvihal kladiv, ale zdvihal na ubohé sedláky karabáče. Karabáčník, jako říkával nebožtík můj dědeček. — Eh, vzal čert i paní professorovou i její strávníky. Hlavu si pro ně nestrhnu. Jen to Štěpánkovo divadlo! Teď je na dobro po naději. Beneši, Beneši, co jsi mi to vyvedl za kousek! — A což? Pochlubiti-li se doma s tím, co mi se přihodilo, či tajiti se jako s teplou buchtou? — Uvidím, jak a co bude dále. Bez kalendářův, ať dřív ať později se toho tatíček doví, věc se neobejde. Uvidím."

Takto mudruje ocítil jsem se před domem Duškových. Vstoupil jsem do něho, abych, když mi se to nepodařilo předevčírem, Francínkovi vpravil první lekci ať umění slovesného professorem Borovským jemu hlásaného, ať té ministrance vyžadované páterem Somogyím. Na veliký však div můj Francínka nebylo doma.

„Což nevíte nic?" přivítala mě kmotra Dušková. „Převzácné návštěvy se nám tu v Břežanech za několik dní dostane."

„Vím," odpověděl jsem zcela určitě; „přijede do Břežan císař pán." Že ta víra tak hluboce ve mně utkvěla, nic se nediv, milý čtenáři, a vzpomeň si, jak pevně jeden každý filolog věří svým konjekturám etymologickým, a pomni dále, že, kdyby víra vždy byla výplodem důkazů, dávno sama sebou by byla pošla malá lotterie a usmířený nyní krajan náš Dor. Roser nemusil by jí dodávati utrejchu své výmluvnosti.*)

Kmotra Dušková ze slov mých tak určitě pronesených byla chvilku jak ohromena.

„I to snad přece ne," zavrtíc hlavou konečně vykoktala. „Toho by se můj muž byl ve Lvově dověděl a tady v Břežanech by už bylo jiného hluku o tom. Ne, ne; císař pán nepřijede, ale přijede jiný veliký pán."

„A jaký jiný veliký pán?" uštěpačně jsem se tázal nemálo tím jsa popuzen, že něco, o čem já jsem nepochyboval, absolutní víry nedochází u kmotry.

„To vám nemohu říci," váhavě odpovídala. „Neví to ani

*) Psáno r. 1890. Pozn. vydav.

můj muž. Ale to vám byl o polednách shon," rozpovídala se zase. „Sedíme po obědě ještě chvíli za stolem, tatík vypravuje o Lvově a dívá se, jak děti si hrají s hračkami, které jim přivezl, . . . ale ano! Málem bych byla zapomněla . . . Vám také něco přivezl. Chtěl vám to sám dáti" . . . A mluvíc takto pospíšila ku prádelníku a z nejvyšší zásuvky vyňavši malé pouzdérko vložila mi do rukou.

Jak tak za dárek děkuje všoupl jsem pouzdérko do kapsy.

„A vy se, Janušku, ani nepodíváte, co to jest?" trochu pohněvanou se tvářic kmotra na mne.

„Ať je, co je," diplomaticky vtipně já v odvět. „Od vás milo mi vše."

„To vy jen tak říkáte na víc," odtušila matka Francínkova. „Máte-li kmotru Duškovou rád, podíváte se, co vám kmotr přivezl ze Lvova, hned." -

Nebylo vyhnutí. Vyňal jsem pouzdro zase z kapsy a usmívaje se odklopil víčko.

„Aj aj, zlatý řetízek k hodinkám," opravdu se podivuje jsem zvolal.

„No, zlatý jak zlatý," kmotra poněkud zaražena mi odvětila. „Řetízek je sice jen stříbrný, avšak dobře pozlacen. Vy všecko vidíte vzácnějším nežli jest, jako tu vznešenou návštěvu, která nás očekává v Břežanech. — Ale zapomněla jsem zcela na svou řeč. Když tedy tak po obědě sedíme ještě chvíli za stolem, najednou se přihrnou jacísi dva páni, jeden starší, — toho jsem znala; je to pan mandatár z Raj, - byl u nás už několikráte; - druhý mladý, pěkný, ale vousatý jako polský žid; to nevím co je zač" . . .

„Toho já znám," vložil jsem se do řeči. „To je hrabě, který se mnou chodí do jedné školy."

„Tak?" vyvalovala kmotra oči a na chvilku oněměla.

„No, co bylo dále?" měl jsem ji k dalšímu výkladu.

„Začali hned s mužem rokovati. Nerozuměla jsem oč. Ta polská pakáž německy by nepromluvila, kdyby ji řezal a krájel. Až když za chvilku odešli, — měliť jaksi hrozně na spěch, muž mi zvěstoval, že v zámku Rajském mnoho díla čalounického a kvapného, že tam ihned musí se vší chasou i se strýcem Ignácem."

„A což Francínek?" Otázal jsem se já.

„Klučík, jak uslyšel, že tatínek má do Raj," zněla odpověď, „zavěsil mu se na krk, až vyprosil, že jej vzal s sebou. Ať prý uvidí, jak panský zámek vypadá uvnitř. Můj starý, víte, jak na děti je jindy pravý drak, když kde se naskytne dílo, ze kterého trochu nějaký výdělek vyhlídá, těm capartům by modro s nebe snesl."

„A což škola?“ potřásaje hlavou namítal jsem.

„Škola?“ pozastavila se kmotra; „na to odpoledníčko by to už bylo nestálo za to, aby tam byl šel.“

„Což ani ráno nebyl ve škole?“ podivil jsem se.

„Víte, Janušku,“ důvěrně na mne mrkla kmotra, „ráno byl ještě nemocen.“

„Ah tak!“ usmál jsem se a pozdraviv kmotru volným krokem jsem se za nastalého již soumraku ubíral k domovu.

Po cestě ze vší té spousty rozličných dojmů, které se dnes na mne byly shlukly, ku přemýšlování, jakož přirozeno, nejvíce ponoukaly nejnovější dva, totiž kalamita v domě paní professorové a zlatý řetízek paní kmotry Duškové. Co do kalamity na tom jsem se usnesl, že o ní pomlčím; co do zlatého řetízku, že se s ním náhle zjevím před rodičema jako Zeus před Thébskou Semelou. Proto nežli jsem vkročil do našeho obydlí, zastavil jsem se u gazdiny Gołębiowské. Ta však, že Soleckého nebylo ještě doma, nesvítila. Za to na krbu vesele už praskotal oheň a třesavá záře z něho na několik kroků se rozlévala po kumbálku pana študenta. Na klepníčku naší gazdiny sedělo několik děveček z domu a ze sousedství, mezi nimiž na nemalou zlosť mou i služka naše, a před nimi stojíce výklady jakési měli forejšic Semen a kaprál Svidor, amant nejklepavější z klepen Ksenie. Všecek mrzut ze společnosti této zasedl jsem opodál ke stolku Lukášovu málo dávaje na řeči hovorné chásky. Vytáhl jsem z kapsy své hodinky a jal se zbavovati je černé šňůrky, do níž od té doby, co mi lupič neznámý na hoře Kalvaryi od nich ukroutil mosazný řetízek, byly zavěšeny. Šňůrka Bůh milý sám ráčí věděti jak byla zašmodrchána. Podobala mi se uzlu Gordickému. Nemoha jí ve příšeří, kdež jsem seděl, nijak rozplésti, chopil jsem se na ni methody velikého Alexandra, prostě od ouška hodinkového jsem ji utrh' a nehospodářsky hodil do kouta.

V té, co dobývám z kapsy pouzdérko se svým řetízkem zlatým, k ostatní společnosti se přidruží vždy hovorná Ksenia.

„I ty mé živobytíčko!“ rozvíraje náručí a přistupuje k ní roztouženě zvolal kaprál Svidor. „Tolik dní jsme se neviděli!“

„Vari!“ vymykajíc mu se Ksenia, „ty puško tlachavá babská.“

„Co jsem ti udělal, Ksenunio?“ podivoval se kaprál. „Nebuď škareda,“ lísal se k ní zase. „Dej hubinku¡“

„To dříve sbubnuj celou kumpanii svou na náměstí a pak mne požádej o hubičku. Alespoň bys nepotřeboval choditi k Semenovi na zpověď.“

„Děvče ty mluvíš jako blázen,“ zahleděv se na ni vykoktal Svidor.

„Děvče mluví zcela rozumně,“ ujala se slova gazdina Golębiowska, ale Vy, milý Svidore, jako blázen jednáte. Či hodí se to aby muž, dostane-li mu se od hezkého děvčete dukazův upřímné lásky, tím se komu pochlouhal a svou milou dával do hub lidských, jako Vy jste to učinil pochloubaje se tuhle Semenovi sobotní svou vycházkou na Bernhardinskou horu? Fi, Svidore, styďte se.“

Svidor tu několik okamžiků stál jak opařen. Semen se chechtal.

„No však už jakživ ani bratrovi se ničím nepochlubím,“ vypravil konečně zahanbený amant ze sebe. „Nehněvej se, Ksenunio!“ přitočil se k ní. Ksenunia však odvracujíc líčko trvala ve svém hněvě.

„No, Ksenio!“ zase slova se ujala gazdina, „buď rozumna. Dříve nebo později přece byste se jen zase smířili. Znám to. Dejte si tedy hned po hubičce a buďte si zase dobři.“

Svidor ihned, jako když dá biřicovi groš, měl se k tomu, aby se zachoval po slově paní gazdiny. Sevřel vždy ještě upejpající se Kseniu v náručí a na odvracející se od něho tvář její ne jednu, ale několik mlaskných vtiskl polibkův, objal ji pak v pase a dva nebo třikráte jako v tanci jí zatočil.

„No, již se nehněváš, Ksenunio?“ otázal se, když ji konečně pustil a pravou rukou do podbradku ji štípaje odvracející se tvář její usiloval obrátiti proti svým očím.

„Až jak mi se dále zachováš,“ v odvět dala Ksenia. „Zasloužil bys míti milou jako je tamhle Hrynkova Zośka.“

„Co je se Zośkou?“ dychtivě se zeptala domácí paní.

„Hanba mluviti,“ Ksenia na to. „Že se nestydí! Za bílého skoro dne!“

„No, co?“ vždy netrpělivě gazdina.

Ksenia spustila: „Jdu vám před chvilkou ke staré Kozákové, – víte, od ní má paní kupuje vejce a máslo, – tu najednou okolo mne šustne mladý pán jakýsi a podívá mi se do očí div mě neprobodne. Ačkoli dlouhou bradu svou měl buď přistřihánu na krátko nebo nějak kabátem zakrytu, — to jsem, žeť už silně se soumračilo, nemohla rozeznati, – přece jsem okamžitě poznala, že to tentýž panáček, s kterým Zośka v sobotu si pozahrála na Bernardinské hoře. Aha, pomyslím si, pase po Zośce. Ta nebude asi daleka. I vklouznu do síně Kozákovy chalupy, přivru dvéře a dívám se na silnici, co bude dále. Mladý pán když míjel Kovarčukových chalupu, pojednou se zastavil, rozežžal obrácen jsa k oknům sirku a zapálil jakýsi cumel, — jak živa jsem to ještě neviděla. – Pak šel volným krokem dále. Ale za malou chvilku se zase vrátil a tu zrovna, jak opět míjí Kovarču-

kovu chalupu, vyběhne z ní ženština, – vsadila bych na to krk, že to byla Zoška, a jde s deset nebo dvacet kroků za ním. Pojednou mladý pán zase rychle se obrátí, až z toho cumlu jeho jiskry se rozlítly na všechny strany, a jako náhodou se Zoškou se střetne. Oba se zastavili a hodnou chvíli spolu rozpráveli. Potom mladý pán směrem k Narajovu, Zoška směrem ke městu se rozešli. Já rychle ke Kozákové do světnice, vezmu od ní přichystané už máslo a ven za Zoškou. Dohonila jsem ji skorem už před naším domem u rogatki (mýta). – „Kolik zwancygierów dnes káplo?“ smějíc se jí tážu. – „Bohdejž do nečisté huby tvé tolik uhodilo hromuv,“ odpověděla zlostně a byla ta tam. Chudák Hrynko.“

„A co ty takové věci roztrubuješ po světě?“ vážně Semen káral horlivou vypravovatelku. „Proč to neřekneš, když už živou mocí chceš hasiti, co tebe nepálí, soukromě Hrynkovi samému?“

„Co mi do Hrynka?“ odsekla Ksenia. „Ja za ním nebudu choditi.“

„Jen kdyby měl cwancygiery na rozdávanou,“ Semen ukřivil úst na potupný úsměv.

„A kdyby měl cwancygierů plné kapsy,“ horlivě se dokládala Ksenia, „neudělala bych Svidorečkovi takový zármutek.“ A mluvíc tak Svidora svého objala a ohnivě políbila. Semen opět se zachechtal.

Zatím, co Ksenia měla své výklady, já ve svém zákoutí jsem se páral svým zlatým řetízkem. Podobal se tasemnici s tím toliko rozdílem, že článečky, ze kterých se skládál, všecky do jednoho tenky byly jako tasemnice u hlavy a že na způsob prstenu článek ve článek byl zapuštěn, tak že nebylo znamenati, kde řetízku je začátek, kde konec. Darmo jsem obraceje článek po článku hledal tajného péra, které by stisknuto byvši růžencový řetěz na chvilku proměnilo v jedno rovné pásmo. Na konec neuměje si se zbožím svým rady dáti přistoupil jsem ke krbu a začal zase bedlivě prohlížeti svuj řetízek, abych vyzkoumal tajemné péro, o jehož existenci jsem tak pevně byl přesvědčen, jako že za několik dní do Břežan přijede císař pán.

„Jejjejjej, co to náš panycz má!“ Ksenia, sotva že zahlídla třpytné sboží v mých rukou, zvolala a vyskočivši z klepnička svého přibočila se ke mně. Za ní kde která z klepen, domácí paní a služku naši nic nevyjímajíc, mne obklopila a dychtivě všecky pásly oči své na mém klenotu podávajíce si ho z ruky do ruky.

„Poraďte raději,“ oslovil jsem společnosť, „jak ten řetízek vpraviti k hodinkám.“

„To jsou kusy!“ ozvala se čiperná Ksenia. „Daj panycz zygarek tu (dejte sem hodinky).“ A vzavši řetízek mezi palec a ukazováček pravé ruky rychle levicí jej mezi oběma prsty od konce do konce provlékla a přesvědčivši se hmatem, že tajemného péra nějakého v něm není, prostrčila kus řetízka hodinkovým uchem, kličkou takto způsobenou provlékla druhý konec zdvojpásměného zlatého háděte a již hodinky visely na řetízku, jako by s ním byly srostly. Nemálo se podivuje mechanickému důmyslu Kseninu vzal jsem z ruky její zánovní parádu svou a s velikou samolibostí sobě ji zavěsil na šíji.

„Ale tady v prostředku by měl býti uzel,“ pravil jsem jako sám k sobě, „aby oba praménky zlaté se na prsou jako křižovaly. — Nedovedla-li byste, Ksenio, na řetízku tuhle udělati nějaký pěkný uzel?“

„A nač uzliti řetízek?“ podivovala se Ksenia · přistoupila ke mně, řetízek mi jednou rukou sňala, druhou rukou rozepiala několik knoflíkův u vesty, hbitě pak řetízek děrkou vestovou provlékla, mně zase přes hlavu hodila a vestu zase začala zapínati. Při tom pěkná tvář její tak se sblížila ke tváři mé, že mne až ovanul teplý její dech. Když zlatý řetízek pěkně dvojím praménkem mi splýval se šíje na prsa a jako Punkva v děrce vestové zmizelý a zpod ní zase vynořilý v levé kapsičce zmizel na dobro, já rychle jsem sebral své knihy, dal vzácné společnosti šťastnou dobrou noc a pospíchal domů, abych ohromil zjevem i maminku i tatínka. V samých dveřích však se potkám se Soleckým.

„Dobře, že jsi tu,“ oslovil mě. „Zítra není oekonomie. Za to bude náš quadroculus míti výklady německé a snad i latinské. Vezmi tedy do školy německou a latinskou chrestomathii.“

„A odkud to víš?“ všecek udiven se táži.

„Od koho bych věděl?“ Lukáš v odvět. „Od samého hraběte. Lítal jsem po jeho rozkazu kolik hodin jako nemoudrý po celém městě, abych na zejtří kde koho z naší školy sbubnoval. Tebe jsem hledal u Horův. Ale tam mi řekli, že tě potkalo jakési neštěstí“ — a mluvě tato slova rozšklebil ústa od ucha k uchu. Ve mně zakloktala žluč.

„A viděl-li jsi podvečer hraběte?“ aby nebylo dále řeči o té nejnovější kalamitě mé, rychle jsem se otázal Lukáše.

„Teď právě přicházím od něho,“ zněla odpověď.

„Toť tedy nemohl býti na Siółce,“ vyhrklo ze mne, „a Ksenia se v mladém pánu mýlila.“

„V jakém to mladém pánu?“ dychtivě se otázal Lukáš.

Dříve však nežli jsem mohl odpověď dáti na tuto otázku, dvéře se pootevřely a ozval se sestřin hlas, abych ihned šel domů. Rozumí se samo sebou, že jsem uposlechl v tom oka-

mžení. Ale zase o jedno sklamání jsem byl bohatší a o jednu nadějičku chudší. Chtěl jsem náhle se zjevě se zlatým řetízkem svým u rodičů se dodělati divadelního effektu, uvesti je zlatým řetízkem v růžovou náladu a z té kořistě po případě i k nehodě se přiznati, jež mě stihla v domě paní professorové Horové. Všecky ty pěkné plány v niveč se rozplynuly. Byl jsem si nevšímnul, že děvečka naše, jakmile Ksenia mi zlatý řetízek na šíji zavěsila, z jizby se vyklidila, aby na plnou hubu doma vypravovala, co viděla.

„Kde zase, kluku, po takovou dobu vězíš?" zahromoval na mne zkroušeně jaksi do světnice vstupujícího tatínek.

A dříve nežli jsem mohl odpověděti, maminka ani se na mne nepodívavši „Tys hodný synáček," vyčítati se jala. „Když tě co milého potká, dříve se tím kde jaké děvce a kde kterému forejšici musíš pochlubiti, nežli se o tom dovědí rodičové a sestra. Ó tys hodný synáček. Od té doby, co ti zavoněla fajfčička, jsi náramně hodný."

„Eh, co fajfčička," tatíček, nevěděl jsem tehdá nejsa ještě nijak utvrzen v kouření, proč ve slovech matčiných osten ucítiv přejal slovo, „fajfčička člověka horším neudělá, nežli byl dříve."

„Však lepším také ne," nevrle odvětila matka.

„Inu arci," posměšně zas otec. „Tabáček šňupavý, to je něco! Když si ho nacpe hodně do nosu," — a při slovech těch palec a ukazováček pravé ruky na prázdno sevřev povznesl k nosu a pitvornými posuňky napodoboval šňupáky, až mu konec nosu tu v pravo tu v levo se posouval, tu nahoru tu dolů, — „tabáček šňupavý, ten dělá lidi dokonalými."

„Já, chvála Bohu, nešňupu," vytýkavým hlasem matka na to, „a na šňupání nikoho nepozývám, ani kdy pozývala."

„Nechme toho, nechme," couval tatíček vida, že prohrává. — „No tedy se pochlub se svým zbožím," obrátil se ke mně přiodívajícímu se právě z kabátu v domácí kazajku. Mrzutě jsem předstoupil až před samého tatíčka.

„A kde pak jsi to zdědil?" dotazoval se ohmatávaje řetízek. „To paní professorová Horová si zase na tebe vzpomněla nečekajíc ani, až bude tvůj svátek."

Mne jako by při těch slovech byl horkou vodou polil.

„Ta si také něčím na mne vzpomněla," vyhrklo ze mne, ale sotva jsem druhé slovo promluvil, už jsem litoval, že jsem proslovil první. „Tohle je dárek od kmotra Duška," rychle jsem dodal. „Přivezl mi to ze Lvova." A jen abych zamluvil příhodu s paní professorovou široce jsem se jal vykládati, co a jak bylo u Dušků.

Nemálo bylo veškeré rodince na div, když zvěděli z výkladu mého, že za několik dní do Břežan přijede císař pán. To

jsem tvrdil tak na jisto, že jsem i slovíčka *snad* užiti opomenul. A nemálo se zase rodiče rozdurdili, když jsem za řeči se pochlubil, že jsem o vznešené návštěvě věděl už před polednem a jim přece ani slova neřekl. Dali mi falešníkův, ale neptali se, odkud svou novinu mám. Tatíček rychleji z dýmky své odfukoval kouř, matička rychleji dráty svými vrtala do punčochy. Viděl jsem, že polévka přesolena. Za dlouhého vykládání mého matička, — to jsem nemohl neznamenati, — častěji a častěji po mně, nebo lépe řečeno po mém zlatém řetízku, okem házela a já chtěje ji uchlácholiti na dobro víc a více jsem se k ní blížil, až jsem asi na krok jí stanul naproti. Na neštěstí bylo to právě v tom okamžení, co jsem opozděnou zprávou o vznešené návštěvě na novo byl popudil maminčin hněv.

„Ale nemysli si,“ matka, jakkoli deset chutí měla na řetízek podívati se z blízka, ani prstem se ho netýkajíc pravila pojednou, „nemysli, že řetízek budeš nositi na každý den. Taková paráda sluší hrabatům a knížatům, ne synku kovářovu. Dej to sboží sem. Kde máš černou šňůrku?“ — Nové trampoty!

„Odvázal jsem ji od hodinek,“ koktal jsem.

„To vidím,“ matka mi v odvět; „ale kde ji máš, se ptám.“

„Nechal jsem ji u gazdiny Gołębiowské,“ mračivá zněla odpověď.

„V ten okamžik mi pro ni půjdeš,“ velela matka.

„Není již k potřebě,“ vymykal jsem se z rozkazu; „přetrhla mi se, když jsem ji s hodinek snímal.“

„Ba ty nehospodářský kluku jsi ji přetrh sám,“ zprávně hádal otec. „Jen ty pro ni jdi. To takle se starými věcmi a se starými lidmi — pryč s nimi, myslí si takový mladý floutek.“

Já jako bych skroušeně čekal na další kázaníčko, poodstoupiv od matky nehýbal jsem se s místa.

„No, ráčí-li pak se synáčkovi?“ přísně na mne pohlédla matka.

Nezbývalo nežli uposlechnouti. Bral jsem se do salonu gazdiny Gołębiowské tak chutě jako někdy císař Jindřich čtvrtý na svou pouť do Canossy. Touto dobou ve příbytku před chvílí tak hlučném již bylo na dobro prázdno. Jen gazdina seděla s Lukášem za stolem pojídajíce z veliké mísy brambor na loupačku a másla. Vedle velikého hliněného džbánu na vodu krčila se malá lahvička průzračitým mokem naplněna, — to asi paní gazdiny kořalinka na pospanou.

Ledabylo pozdraviv a dobré chuti popřáv odebral jsem se do kumbálu Lukášova a tam okolo stolku jeho se jal hledati své šňůrky od hodinek. Ale po milé šňůrce nikde památky. Ani když gazdina se stolu svého vzala svíci a sem tam po podlaze blikala, ničeho jsem se nedohledal.

„Nejspíše ji kočka někam zatáhla,“ těšila mě hospodyně. „Snad až zítra se bude zametati, ji najdeme.“

Lukáš povečeřev zapálil si dýmku maje ústa ustavičně rozevřena na šibalský úsměch. A přec, alespoň po mém soudu, spíše tragické jest, když člověk, který před chvilkou se pyšnil zlatým řetězem, nucen jest píditi se po staré hedvábné šňůrce.

Doma zase plísnění.

„No dobrá,“ matička koncovala škaredou historii. „Když nemáš, na čem hodinky bys nosil, nedostaneš ani hodinek.“

A vstavši popošla ku prádelníku, vložila zlatý řetízek i s hodinkami do nejvyšší zásuvky, zásuvku jindy větším dílem otevřenou zamkla a klíč vložila do kapsáře.

„Však ona ti je maminka zítra zase dá,“ potěšovala mne potichu sestra, k níž jsem všecek rozkohoucen s knihou nevím jakou přisedl.

„Eh, nepotřebuju jich,“ v klukovské vzdorovitosti jsem temně ze sebe vyvalil. Matka hněvivým okem na mne pohledla, tatíček rychleji zas odfukoval od úst kouř, sestra se zasmušila a nastala po světnici trapná pomlčená.

„A propos!“ oslovil mne po hodné chvíli tatínek; „čím pak tě to obmyslila paní professorová?“

„Výpovědí z kondice u svých strávníků,“ krátce a temně já.

Obecné užasnutí, jako by rodinu kdo ví jaká pohroma byla potkala. Steré otázky, jak se to stalo. Nestačil jsem odpovídati, — ovšem že zmateně a pátou přes devátou. Dál a dále však přece jsem se dostal k souvislému vypravování škaredé události. Že vypravování to bylo poněkud appretováno, tak aby stíny z něho co možná nejvíce padaly na paní professorovou a supplenta Hausera, paprsky světelné pak na mne nebohého mučedlníka, rozumí se skoro samo sebou. Konec konců byl, že pýcha kovářská mě sice jak tak rehabilitovala v očích milé matičky, nikoli však těžké viny mne nesprostila v očích tatíčka všeliké hrdosti nepřístupného.

XIII.

> . . . . . . **Non, si male nunc, et olim sic erit: quondam cithara tacentem suscitat Musam neque semper arcum tendit Apollo.** *) *Horatius.*

Kdyby kalamity podobné, jako v tu škaredou středu potkaly mne, člověka stihly, který již byl spatřil Abrahama, vím, že by vzrušením po všecku Boží noc snad oka nezamhouřil. Já, — budiž

*) Nyní-li zle, nebude tak i příště; vzbuzuje někdy citarou Múzu zamlklou aniž vždy luk napíná Apollo.

to konstatováno k užitku všech našich psychologů, — já jsem se po těch trampotách svých vyspal výborně. Ale hodnou chvíli před hodinou šestou jsem už zase na mysli přetřásal události včerejší a přemýšlel, co a jak dále. Tím, že náš professor z čista jasna si byl usmyslil ve čtvrtek školu míti, všecka má na ten den obmýšlená akce nenadálé doznala změny. Měl jsem s krejčíkem Zidarićem umluveno, že po hodině oekonomické na mne se Štěpánem čekati bude před gymnasiem, abych je dovedl k zápisu. Toť arci nemohlo zůstati ve své míře. Ustanovil jsem se tedy na tom, že jakmile tatínek odejde k rapportu, já jemu v patách povandruji ke krejčíkovi na umluvenou doby jiné. Abych však odchod tatínkův i svůj přispíšil, vyčíhav chvilku, kdy ze světnice kde kdo se byli ocítili v kuchyni, sloupkové hodiny na prádelníku jsem pošinul o čtvrť hodiny napřed. Pohodlně jako jindy tatíček posrkoval své kávy, když tu na sloupkových hodinkách zacinkala pojednou sedmá. Tatíčka jako by bylo bodlo. Rychle vychýlil zbytek kávy, přioděl se krátkým vojanským kožíškem a na všechen chvat ze dveří. Já, co by dvacet napočítal, za ním. Za některou chvíli dohoním Hrynka beroucího se krokem tolikéž neloudavým silnicí.

„Kam, kam, Hrynko?“ volám naň zdaleka.

„Do služby,“ zastaviv se Hrynko v odpověď dal hlasem ne až tak veselým.

„A jak se ti líbí ve službě?“ zvídám z něho.

„Eh,“ nabíraje čelo Hrynko v odvět; „bylo by to všecko pěkno, jen kdyby nebylo člověku samu jedinému skoro do půlnoci seděti a čekati na jaśnie wielmožnego pana.“

„Prosím tě, Hrynko,“ přišlo mi se tázati, „byl-li hrabě včera pod večer doma?“

„To to!“ zněla odpověď. „Jak odešel kdysi po půl páté, nespatřil jsem ho až nějakou hodinku před půlnocí. Zośka už ani nesvítila, když jsem se vracel domů. Pan študent z protějška“ (netřeba tuším připomínati, že mínil Lukáše), „několikráte se po něm poptával, ale nezastal ho doma.“

„A nevíš-li, co hraběti chtěl?“ zvídal jsem dále.

„Jak to věděti?“ pokrčil Hrynko rameny. „Když tam byl pan študent naposledy, žádal mne jen, abych jaśnie wielmožnemu panu vyřídil, že vše jest obstaráno.“

„A co hrabě, když jsi mu to vyřizoval?“

„Vím už, vím, pravil a propustil mě. Ale se Zośkou jsem už nemohl mluviti.“

„Lišák ten Lukáš,“ pomyslil jsem si rozcházeje se s Hrynkem. „Jak už také chytře umí slova strojiti. Nejspíše asi jda domů s vousáčem se někde potkal a na dobré svědomí směl mi

říci, že právě přichází od hraběte. Ale proto, co včera Ksenia vypravovala o vousáči, tolikéž dobře můž ostávati ve své míře. Není jinak. V té službě Hrynkově vězí nějaká čertovina.“

Po cestě k Zidarićovům zlé jsem si činil výčitky, že jsem se propůjčoval vousáčovi za jednatele o službu Hrynkovu, ale nežli jsem se na zpáteční cestě dostal do gymnasia, ty tam už bŷly můry tížící ve příčině té mé svědomí.

Táhlo již hodně na hodinu osmou, když jsem stoupal po schodech a korridoři ke své škole. Nemálo mi s podivenou bylo, že jsem nikde nespatřoval stráží a ještě více jsem se podivil, když jsem otvíraje dvéře ve škole naší všecko žactvo zastal mimo lavice a smíchy provázející a hluky. Ne posledními byli mezi veselými kumpány přísný druhdy censor Mikuláš a vážný jindy vousáčův adjutant Lukáš. Zdálo mi se, jako by se dnes slavila Saturnalia římských otroků. Po vousáčovi nikde potuchy. Zasedl jsem si na svém místě v poslední lavici jsa na vahách, mám-li se přidružiti k veselé chásce či straniti se jí. V té však mě zahlédne Lukáš a skokem ke mně se přiblíživ šepce mi do ucha: „O jedenácté ku hraběti!“ Odvrátiv se pak rychle ode mne klíční děrkou chvíli některou se díval na chodbu, načež polehounku pootevřev dvéře opět se vmísil v chomáč hlučících a smějících se kumpánů.

„Páni rhetorové dnes náramně jsou veseli,“ za několik málo minut slyšeti bylo hlas professora Lišky. „Kam se děje *verbum nobile,* milý hrabě?“

„Sprosté železo trvá magnetickým toliko jsouc přímo dotýkáno magnetem,“ zněla pro mne alespoň venkoncem orakulosní odpověď vousatého hraběte, professora provázejícího. „Ostatně já hotov jsem abdikovati každou chvilku.“

„Nemyslete, že abdikaci Vaši přijmu,“ nutě se jaksi do smíchu před samými už dveřmi v odvět dal professor vousáčovi. „Ukvapil jsem se jen jednou a po druhé se neukvapím.“

V té již popadal za kliku a znamenaje, že dvéře jsou pootevřeny, tichounce jimi s Prądzińským vstoupil do síně. Že na uctivou poklonu mne, ubohého exulanta, nekývl ani bradou, nic mi nebylo s podivenou; že však nespustil hned ode dveří na veselé kommilitony mé hromobitíčkem, ovšem nemohlo mne nepodivovati. Stál už skoro uprostřed chomáče vždy ještě chechtajících se, honících se vespolek a štulcujících se pánů rhetorů, když tito znamenajíce konečně jeho příchod náhle utichli a kvapně se brali na svá místa. Ačkoliv okolo kathedry prachu se vířilo jako ve mlýnici, přece dobře jsem znamenal, jak professor jda mimo bývalého censora, dělajícího právě na kteréhosi spolužáka tak zvaný dlouhý nos, roztáhnuv na všech deset

prstů třepetajících se, jako by na flétnu bral tremolo, přičiniv palec ruky pravé k nosu svému, palec levé ruky k malíku ruky pravé, zlehka jej ťuknul do ramene, pohrozil prstem a krátce sic ale důrazně napomenul slovy: „Nestydí-li se primus školy takto si vésti?“ Vystoupiv pak na kathedru chvíli se rozhlížel po škole, jako by počítal hlavy svých milých, a kynuv spokojeně hlavou jal se mluviti takto:

„S nemalým potěšením mi jest, že jste všichni do jednoho uposlechše pozvu mého dnes se dostavili do této síně. Vážný, velevýznamný se blíží okamžik, na nějž abych důstojně Vás připravil, mi káže rovnou měrou i pud vlastního srdce i povinnosť. Za několik málo dní radovati se bude město naše z návštěvy vznešeného hostě, hostě to, jehož kolébka stála u stupňů samého vznešeného trůnu nejjasnějšího rodu panovnického. Nemám toho sice plné jistoty, ale přeblažená naděje mi šepce v duši radostnou zvěsť, že vznešený host i pod krov tohoto stánku Múz zavítá a nám všem popřeje pohledu na velebnou tvář svou. Aby měrou byť skrovninkou radosť, již vznešený host způsobí přítomností svou nám, zplacena byla radostí způsobenou námi jemu, o to péči míti co nejusilovnější káže nám cit povinné vděčnosti, cit povinné lásky a bezpodmíněné oddanosti. Než kterak my lidé nepatrní osobě tak vznešené, tak nekonečně vysoko nad námi postavené, můžeme radosť jakou způsobiti, pomyslí si mnohý z Vás v duchu. A přece to, co Vám nemožným býti se podobá, ovšem možno jesti. Tentě cit prozřetelnosť Božská na ušťastnění člověčenstva vnukla jest osobám na výsluní a výši lidstva postaveným, že svrchovanou radosť jim působí štěstí a radosť těch, kterým vládnouti nevyzpytatelnými soudy Božími jsou povolány. A že rozradostněny jsou srdce vaše, kterak bych mohl pochybovati? Hlásají mi to usmívavá ústa vaše, hlásají zářící oči, hlásají nachem planoucí tváře. A jak by neposkakovalo nelíčenou radostí srdce jinochův ušlechtilých, odkájených mlékem humanitních věd, napájených vínem vznešených poetův starořímských, sycených strdím velebných dějepravcův a řečníků latinských a řeckých. V myslech uměnami a vědami upravených radosť obecná nemůže rozněcovati radosť zdvojenou. K té radosti obecné pak co tu podnětů co tu popudů. Proslavený filosof Plato sestárnuv, díky činíval bohům svým, že jej člověkem stvořili a ne zvířetem, že svobodným občanem a ne otrokem, že Hellénem a ne barbarem, že konečně občanem nejkrásnější obce Athenské a to v době, když obec ta rozkvétala nejkrásnějšími květy věd a umën všech. Tak cítil, tak smýšlel filosof pohanský. A my, osvíceni jsouce světlem věčné pravdy křesťanské, my neměli bychom ne-li ještě

vroucněji, alespoň rovně vroucně velebiti Všemohoucího, že nám popřál štěstí naroditi se lidmi, lidmi netoliko svobodnými, anobrž otroctví sotva podle jména znajícími, že nám dal občany býti státu velkého, mocného, slavného, rukou zpravovaného i silnou i laskavou a štědrou, jež skvostné dary míru odnikud neohroženého rozsívá po všech končinách šíré říše staroslavné, abychom my požívati mohli všeho toho, co život lidský životem činí vpravdě lidským; abychom kochati se mohli ve všem tom, co člověka den po dni lepším činí a podobnějším tomu, k jehož obrazu byl stvořen. Ano, máme příčinu a ne jednu nýbrž tisícerou, bychom se těšili a radovali ze života svého po rozumu onoho starověkého filosofa řeckého. Ba v jásot hlasitý propukla by ta radosť naše, kdybychom mohli jen půl dne tělesnýma očima nazírati, jak ve překrásné této zemi naší bylo nedím před stoletími, ale ještě i před léty padesáti. Se strany jedné bujná zvůle tu svéřepě vládla od pravé svobody, kteráž nemůže býti bez posvátné úcty k zákonům tak daleká, jako je točna severní od točny jižní, se strany druhé nízké se plazilo a člověka nedůstojné otroctvo. Prostopášné ze strany jedné bohatstvo ve spolku s lakotou krev upíjející ubohému rolníkovi, jenž darů Cereřiných ze země dobývá a trhající mu od úst poslední skyvu režného chleba, žebrácká se strany druhé chudoba halící se do hadrův: nikde nikdo bezpečen svým životem, nikdo bezpečen statkem svým, svou ctí“ . . . .

Slova professorova náhle byla přerušena. Do vousatého hraběte našeho zajisté pojednou tak prudký kašel se byl dal, že se rozléhal po celé síni. I nákažliv jaksi byl ten jeho kašel. Začal tu jeden tu druhý z pánu rhetorů pokuckávati a nežli by deset napočítal bylo v naší škole jako v chorobínském ovčíně.

Professor Liška nemohl neznamenati, že ten kašel jeho rhetorů je kašlem strojeným a že řečí svou zavadil o věci sluchu polského velmi nemile se dotýkajících. Zruměněv ve tváři na chvilenku v řečňování svém ustál a malá očka jeho hrozivě jaksi se zadívala na kašlavé posluchačstvo.

Já ve svém zákoutí nákazy kašlavé jsem ostal prost. Nemile mne dojalo, že professorova řeč mimo nadání byla přerušena. Mně se líbila, mne dojímala. Arciť líceň nynějšího blaha v zemi vykázané na ten čas i mně prozřetelností Božskou za obydlí poněkud v hyperbolu mi se zabíhati zdála. Vzpomněl jsem si při ní bezděky na karabáče pánův ekonomů, jež jsem leckdy vlastníma očima vídal tančiti po zádech ubohého lidu robotního, vzpomněl jsem si na výklady tatíčkovy o bídě těch ubohých chłopów: ale vše, co jsem se vzpomínek těch vytěžil, byla pouze myšlénka, že tu jindy bývalo daleko, daleko hůře a rád bych byl zevrubněji zvěděl, jak kdy bývalo v zemi, na ten čas, jak professor pravil

tak blažené a před léty nedávnými podle slov jeho tak nekonečně zubožené a nešťastné . . .

České přísloví praví, že špatný forman, který neumí obrátiti. Professor Liška byl formanem dobrým.

„Zastřemež," ujal se po chvíli slova na mysli se poněkud sebrav, „zastřemež obraz neutěšené minulosti rouškou zapomenutí a potěšujme se radostnou přítomností pilnou o to péči majíce, aby plným, volným proudem radosť naše na způsob bohatého pramene vytryskujícího ze skály se na světlo denní vynořila berouc na sebe podobu hmotnou. Neboť jako dobrý úmysl, když nikdy skutkem se nestává, mrtvým zůstává a ni jediného stupně nám neklade pod nohy, po němž bychom blíže se dostali ku věnci odměny, tak radosť utajená ne nepodobna světélku nočního kahance přiklopeného nádobou sklennou, byť oleje mělo dosti na ozáření nejdelší noci zimní, zhasíná a mizí nezůstavujíc po sobě stopy. — Než v jakou hmotu my vdechneme radosť hárající nám v prsou? - Starobylí národové Assyrie, Babylonie, Persie, Egypta na památku dní, ve které je veliké štěstí nějaké potkalo, vystavěli nádherné paláce a chrámy, ba též ohromná města; staří Hellénové a umělí Italové na úsvitě věku nového mramorovými pomníky zvěčňovali dni své slávy nebo velikolepými malbami; století minulé a naše nesmrtelnými skladbami hudebními zvěčniti se pokoušelo city, které pohybovaly srdci milliónů. Než, co zbývá dnes z oněch ohromných spoust kamenných, jež navěžili národové orientálští? — Rozvaliny prstí zasuté a trosky smutně k nebi strmící, v nichž obývá noční sova a světla se štítící netopýr. Co z oněch umělých soch a pomníků zbývá, které vytvořilo dláto Pheidiovo a Buonarottiovo? — Dílem smutný rum, ba pouhý štěrk, dílem vzácnosti utajované zrakům obecného množstva a na kratinkou podívanou vystavované pouze očím lidí vážících cesty mnoha set mil a tučnými opatřených měšci. — Co jsou mistrovská díla Mozartova nebo Beethovenova, pokud jako zakletí duchové v pustých zámcích uložena trvají na blanách v neforemných hieroglifech? — Mrtvé stohy papíru, a teprve když zasvěcenci uměny hudební k nim přistoupí a spoutaného v nich ducha vazeb sprostí, počínají býti něčím, co promlouvá k duši a rozehřívá srdce. A proto my ne spoustám kamení svěříme klenot radosti naší, bychom na krásně vládli silami spojujícími balvany v umělé klenby; ne dlátu svěříme klenot radosti naší, byť na krásně služebno bylo ruce naší; ne šumným tónům hudby svěříme klenot radosti naší, byť sama Polyhymnia nám vstoupila do prsou. Nám jiné, duševnější a tudíž i trvalejší hmoty potřebí jest, abychom vdechnouce do ní radostné city své ji učinili pomníkem nehynoucím blaha prochvívajícího srdce naše. — A

jaká jest to hmota? — Slovo. — Do té hmoty aethericky čisté, všeobsáhlé, hlodavému zubu času vše hubícího nepřístupné vznešený Pindar vdechnuv ducha svého zvěčnil vítěze Olympijské a Isthmické, tu hmotu služebnu si učiniv důmyslný Horac zářivou slávou nikdy nehasnoucí otočil skráně uměny milovného Maecénata a třem dílům světa vládnoucího caesara Augusta, tu hmotu ovládajíce mohutný Denis a útlocitý Mastalier opěvovali na památku vnuků nejpozdějších dni radosti i dni žalu nejjasnějšího rodu nám panujícího, — tu hmotu podajnou sobě učinivše radosť svou zvěčníme i my.“

Aby důstojným epilogem, — k němuž patrně se již schylovalo, — širotoká řeč a na způsob masopustní koblihy vykynulá korunována byla, závistivý osud zabránil zvláštní náhodou. Mocně totiž pojednou zaklepáno na dvéře naší školy a vstoupil do ní v plné parádní uniformě své landsdragón Potykanowicz.

Ký vlk to landsdragón? tážeš se, milý čtenáři, který jsi světlo tohoto světa buď málo let před rokem čtyřicátým osmým spatřil nebo již po něm. Malý pán, odpovídám, neb i velký, jak kdy a komu. Původně a vlastně lansdragón bez výminky vysloužilý poddůstojník jízdecký, byl sluhou krajského úřadu, který pojížděje sobě na koníku švarném ale mravně zachovalém úřadům dominikálním dodával výnosy a rozkazy, příležitostně tu a tam některého pobudu nebo zloděje sjímal a eskortoval, aby šatlavou byl opatřen, a mimo to s ušima i s očima otevřenýma po šírém kraji vůkol obcházel a objížděl, a kde co podezřelého a řádům stávajícím nebezpečného byl uznamenal, panu krajskému oznamoval. Na panských zámcích a šlechtických landsdragóna tuze rádi nevídali. Aby však co možná nejméně kdy měl sedati v židovských hospodách a zvídati věci, kterým zdrávěji bylo zůstávati tajnými, hojně i jej samého stravou opatřovali a truňkem i koníka jeho senem a ovsem. Přes to málo který landsdragón, — (bylo jich při každém úřadě krajském po čtyřech), — na stučnělosť si stěžoval neb indigestie žaludkové.

Potykanowicz právě do síně vstoupilý byl muž vysokého, silného vzrůstu, postavy vzpřímené, vlasů již poněkud prošedivělých, vzezření úřadně přísného. Vážným krokem nesnímaje s hlavy klobouku svého, na němž červený chochol trčel, bral se školou. Stanuv před kathedrou po vojansku salutoval a mlčky professorovi Liškovi, jenž spatřiv neočekávaného hostě neopouštěje podia na krok mu šel naproti, nepromlouvaje ni slovíčka doručoval veliký jakýsi list o veliké pečeti spolu s umouněnou knížečkou asi půl stopy dlouhou však velmi tenounkou a ne více šíře mající nežli šest palců. Professor Liška rozevřenou knížečku položil před sebe na kathedru a list drže v levici „Péro!“ zvolal zaměřiv

očima k Ižakovi, načež zraky svými bloudil po adresse dopisu pošinutého k samému nosu.

Landsdragón, když sobě potvrzeno měl podpisem professorovým, že list byl zprávně doručen, opět salutoval, přísně po pravidle vojanském na podpatku se obrátil a levou nohou vykročiv opět se ubíral ke dveřím, jež starý náš Svistun, když zřízenec úřední jimi byl vykročil, právě tak uctivě za ním zavřel, jako je byl vcházejicímu otevřel.

List professorovi Liškovi doručený, ač na celém archu psán byl, přece velmi kratinkého býti se zdál obsahu, neboť co by deset napočítal, professor jej byl přečetl. Co se jím asi zvěstovalo? — Zdali co radostného, či co smutného, či jen co ledabylého? — Ze tváře professorovy odpovědi k otázce té vyčísti lze nebylo. Usedl na svém křesle, což nám neomylným bylo znamením, že v řeči své, dvakráte přerušené, dále se bráti nehodlá, zadíval se na strop, pokusoval lehounce bílými zuby spodní pysk a bubnoval prsty bělounké levice své na kathedru. Pojednou však se vzchopil, popadl svůj klobouk, sestoupil s podia a chvatným krokem se bral ze školy kynuv míjeje ho Prądzińskému, by šel za ním. Úmyslně-li vousáč dvéře za sebou nechal otevřeny či ze zvyku, — mívaltě zajisté i přicházeje do školy i odcházeje ne-li několik alespoň jednoho trabanta, — rozhodovati věcí by bylo zbytečnou. Já nejsa utržen na službu vrátného za odcházejícími jsem se díval, až oba zmizeli v praefektuře.

Chvilenku po odchodu professorově ve třídě naší bylo ticho jako v kostele. Díval se druh na druha jaksi udiveně neuměje si divné počínání professorovo nijak vysvětliti. Já právě jsem se zase zamyslil do nedokončené řeči páně professorovy. Bylo mi v ní mimo jiné věci zvláště divno, že Denis mohutným nazvaný po bok postaven byl Pindarovi a útlocitý prý Mastalier na slovo branému Horatiovi. Z arcibásníka latinského byl jsem na ten čas poznal toliko dvě satiry obsažené v lonské naši chrestomathii latinské, — (dostanou-li se kdy tyto řádky do rukou šťáravému filologu, vědoucímu kolik cvočků nebo fločků starý Cicero míval v senatorských střevících svých, budiž mu na vědomí dáno, že to byla satira první a devátá knihy první); ty dvě satiry však zcela jinak mě bavily a dojímaly nežli klikaté ódy útlocitého Mastaliera, o němž po letech jsem se dověděl, že byl rovněž jako mohutný Denis dvorním poetou Marie Theresie a Josefa druhého, jakož i že Češátkem jsa ve Vídni narozeným původně slul Maštalíř. Z Pindara jsem po tu dobu ni řádku nečetl ani ve překladě německém, nercili v originale řeckém. Tomu bych zajisté o málo co byl lépe rozuměl, nežli rozumí tatarštině slovutný náš překladatel mongolských pohádek, není-li tatarština ta původně

německa. To mi však ani dosti málo nevadilo, abych Pindarovi se upřimně nepodivoval, neboť byl jsem slýchal ne jednou z úst našeho professora, že jest Pindar největším básníkem lyrickým všech věkův a národův, a to mi dokonale stačilo. Anticipoval jsem, jak viděti, asi o půl století způsoby literárních historiků našich velebících o všecko pryč básníky, kterých jak živi nečetli.

„Měl jsi, brachu, vlčí mlhu, když jsi ty ódy četl po prvé," pravil jsem sám k sobě a chutě sahal jsem po svém Sammlungu, abych si je nyní, když mysl tak pěkně byla na četbu jejich upravena, přečetl opět. V té Lukáš vyběhl ze své lavice podíval se pootevřenými dveřmi na chodbu, rychle se pak vrátil a postaviv se pod kathedru napodobuje městského biřice bubnujícího na svolanou lidí, kterým něco hodlá prohlašovati, pěstmi před břicho položenými vířil a hlasem jak uměje napodoboval zvuky biřického bubnu.

„Ztratila se pánům rhetorům gymnasia," hlásal pak, „jakási z čehosi radosť. Ještě před chvilenkou viděna byla na usmívavých rtech jejich, na zářících zracích a na tvářích planoucích nachem. Nemůže býti daleko. Kdo ji našel, ať neprodleně ji odevzdá k rukám professora Lišky Mikuláši Ižakovi, pensionovanému jeho servusovi."

Hlasitý smích pojednou se rozlehl po vší síni. Z první lavice tolikéž na plné hrdlo se chechtaje vyřítil se přísný druhdy censor Mikuláš a „psia wiara sobacza" volaje hnal se po Lukášovi míře mu pěsti do boku.

„Gwałtu, gwałtu, ratujcie!" komicky hořekoval napadený dávaje se na útěk. Z lavic kde kdo se vyhrnul a svědomitě několik pánů rhetorův, u kterých bývalý censor obzvláště všelico na vrubu měl, pod záminkou žertu mu se jalo bušiti do zad. Za minutu prostranstvo mezi první lavicí a podiem opět naplněno bylo pravým oblakem vířícího se prachu pěkně ozářeného paprsky slunečnými zvědavě se deroucími všemi třemi okny do veselé školy naší. Smíchu a hluku přibývalo každým okamžikem. Uhodila tou dobou právě devátá hodina, či vnikal-li pekelný hřmot pány rhetory způsobovaný až do sousední třídy, v níž professor Schutt se svými poety vykonával korrepetici, rozhodovati velmi jest nesnadno. Konstatuji tedy pouhé faktum, že professor Schutt mimo svůj obyčej kvapně ze dveří vystoupil a nachýliv na okamžik ucho v tu stranu, odkud hluk dorážel sluchu jeho, vstoupil na práh třídy naší.

„Ja, was geht denn hier vor?" hlasitě volal upíraje své oči na mne, kterýž jsem na exulantském místě svém první mu přišel na ránu. Vstal jsem uctivě ve své lavici a němě se usmívaje němě pokrčil jsem rameny. Professor Schutt postoupil o několik kroků

dál a hlasem na útlounká prsa svá dosti velikým volal na peroucí se chasu, aby přestala hřmotiti a hulákati. Ale teprve po některé chvilce, když několik rhetorů půtkou méně zaujatých pískáním a voláním „ticho!“ upozornilo rozdováděné bojovníky na přítomnosť professorovu, podařilo se sjednati dokonalý klid zbraní, nebo lépe řečeno, klid pěstí a noh. Professor Schutt pozatřásl několikráte hlavou a k uřícenému excensorovi, jenž founěje zase byl zaujal své místo v první lavici, na pohled beze vší jízlivosti se obrátil s otázkou: „Do které třídy jsem to vstoupil?“

„Do druhé humanitní,“ rozpačitě odvětil tázaný.

„Tak?“ professor Schutt na to. „Myslil jsem, že do první normální.“

„Tak šikovně rhetorům kluků nadati sotva by professor Liška dovedl,“ pomyslil jsem si, a náramně professor Schutt, jenž po kratinké přímluvě své se obrátil ke dveřím, mi se opět zalíbil. Blíže se ke mně důvěrně jaksi na mne mrknul a tichounce zašpetl, že mě v neděli na jisto bude očekávati v domě svém. Sotva však se ocítil na prahu, potkal se s professorem Liškou. — Malá očka našeho quadrocula se zajiskřila hněvem nic jinak, nežli oči kohouta, který na smetišti svém dopadne kohouta cizího.

„Síň první třídy humanitní je vedle,“ promluvil míjeje kollegu svého.

„V síni vedlejší,“ jedovatě odsekl tento, „v pondělí kdosi hledal rhetoriku, ač tam hluku nebylo ni nejmenšího.“

Ani za nynějšího systému gymnasialního, kdež vedle učitele třídního do téléž školy chodívá několik učitelů jiných, pan ordinarius nevidí rád, když do školy mu vstoupí kdy kollega v ní nezaměstnaný, zvláště vstoupí-li do ní, by sjednával „pořádek“. Za dob gymnasií šestitřídních, když učitel jediný v každé třídě vyučoval všem předmětům profanním a professor ve své třídě tak neobmezeně vládl jako paša ve svém pašalíku, s urážkou smrtelnou bývalo každému professorovi, vstoupil-li professor jiný do třídy jeho, třeba se v ní žáci byli stavěli na hlavy. A takž i náš milý professor Liška prasknuv za sebou dveřmi, až okna zadrnčela, vstoupil do třídy všecek rozkacen. Ale hněv jeho ani tak nesvědčil z míry veselým rhetorům jeho jako všetečnému kollegovi vniklému do jeho pašalíku. — Prudkými kroky vystoupiv na podium nevrle křeslo přirazil ke kathedře a v témž okamžiku zas odtáhl a rovnal, tak že vysoké podium hrozně zarachotilo, usedl pak a několikráte rukou si přejel zarudlé čelo a půl tělem od svých oveček se odvrátiv na několik okamžiků oknem se zadíval kamsi na náměstí, máchl konečně pravicí a chvějícím se hlasem ze sedě se jal k nám mluviti.

„Špatnou,“ pravil, „způsobujete mi radosť. Nikdy bych se toho byl nenadál, že by možno bylo, aby chovanci nejvyšší třídy gymnasiální tak si vedli, jako jste si před chvílí vedli vy. Professorovi cizímu vítanou poskytovati příležitosť, aby vstupoval do školy, ve které mu nic není pohledávati, aj totě vzácný důkaz toho, jak si umíte vážiti vlastní své cti. Ano, skvrnu jste přičinili dobré pověsti této třídy, kterou smazati tak hned se Vám nepodaří a mně způsobili jste zármutek, jenž dlouho naplňovati bude hořkostí duši mou. Děkuji Vám za tento průkaz lásky Vaší a oddanosti. Nebudu vyšetřovati, co se za nepřítomnosti mé tady dálo: znamenámť z uřícených tváří žáků, na kterých bych byl hrady stavěl, že ve klukovském bouření jste měli účastenství kde kdo. Nuže, jak si ustelete, tak si lehnete. Pevně jsem doufal, že právě dnešní den na roli duší Vašich, jež jsem, Bůh to ví, vzdělávati se vždy snažil co nejpečlivěji, vykouzlí květy vlasteneckého nadšení a klasy lepého mravu, neboť zaséval jsem do nich sémě dobré, ale nalézám místo květův a klasů sveřepé bodláčí klukovské rozpustilosti a trnité hloží vzpurné surovosti. Jest tu asi nepřítel nějaký, který podle slov evangelistových, když jsem já hospodář spal, mezi pšenici mnou zasetou nasil koukole. Však přijde bohdá někdy den odplaty. Než dosti slov,“ omrzele dodal vstávaje. „Jděte si užívat své svobody. Jestiť den ferialní. Nebudu déle mluviti. Zapovídáť samo písmo svaté *proicere subus margaritas.*“

Mluvě poslední slova jaksi skrze zuby byl už i opustil podium a bral se chvatnými kroky ze školy. V té mu však bývalý censor zastoupil cestu. Tak nízko mu se pokloniv, že poklona z exulantského stanoviska, nebo vlastněji sedoviska mého vypadala jako nevyslovitelný posuněk učiněný na mou potupu, hlasem chvějícím se přerývaná s počátku, dál a dále souvislejší a uhlazenější slova pronášel, kterými jménem veškery třídy pohněvaného professora prosil za odpuštění.

„Cítím ovšem,“ končil oslovení své, „a se mnou všichni kommilitonové, že nejsme hodni Vašnostiny shovívavosti, nemohouce však bez ní napraviti chybu, jíž jsme se lehkomyslně dopustili, přece za shovívavosť prosíme a milé se oddáváme naději, že nám se jí dostane.“

Professorovi slova nedávního a snad i posavadního milce jeho velice zalahodila. Čelo mu se za řeči excensorovy vypohodilo jako nebe po májovém dešti a ústa bezděky na přívětivý úsměch se strojící že násilně svírá, by přísnými se zdála, bylo patrno.

„Kdybych očekávati směl,“ po některé chvilce roztazu jal se mluviti v odvět na řeč Ižakovu, „že jest upřímna lítosť vaše z výstředních kusů, kterých jste se dnes dopustili, neváhal bych

věru přijati vás na milosť hned. Nevíteť vy, jak jest otci, jak učiteli v mysli, musí-li se od těch, kteří mu takořka přirostli k srdci, odvraceti s tváří hněvivou, musí-li na ty, kterým tak rád by uštědřoval darů své lásky, dostupovati pokutami a tresty. Budiž! Ačkoli nejednou v nejsladších nadějích mých jste mě sklamali nevděkem splácejíce upřímné mé snahy, přece výhost dám na ten čas spravedlivému hněvu a rouškou zapomenutí pokryji, co se dnes škaredého sběhlo. Jak jsem se těšil na tento den! Chtěl jsem vás připraviti na věci předůležité. Závistivý osud mi záměry mé zhatil. Snad co na první se nepovedlo ránu, povede se na druhou. Chvíle nynější k dílu mnou obmýšlenému se ovšem nehodí. Než — *fugit irreparabile tempus.* Odpoledne tedy ti, kdož smazati skvrnu ráno veškeré třídě přičiněnou za povinnosť si kladou, nechať se shromáždí v této síni. Uvidím pak, co dále.“

Odešel. Za ním všecka chasa rhetorská. Na tvářích nově na milosť přijatých podezřelý jakýsi úsměch. Já jsem nevěděl, čí jsem. Slova professora Lišky zdála mi se tak vroucími, tak do duše promlouvajícími, že bych v tom okamžiku za něho do ohně byl skočil, ačkoli mne se týkala nejméně. Inu co Čech narozením, zůstane Čechem. Ukažte mu na místech, kde milosti jsou na rozdávanou, třeba jen na okamžik přívětivé oko neb učiňte sebe obojetnější slibeček a zapomena na všecka sebe bolestnější příkoří a rány, kterými jste jej kdy stíhali, a o všecko pryč horkých koláčů dobývati bude za ty a pro ty, kdo se naň v čas nouze své uměli usmáti. Hodnou chvíli po odchodu svých kommilitonů seděl jsem ještě ve své lavici na mysli přemítaje události dnešní. Nemohl jsem se z očarovaného kola, v něž jsem sám nevěda jak se byl zapletl, nijak vymotati. Co všechen ten divný rej dnes provozovaný znamená, tázal jsem se sám sebe. Kam se poděl vousáč? Co Soleckému to vlezlo do hlavy, že se dal na tartasení? — Nejpochopitelnějším mi byl excensor s odprošovací řečí svou; ale že dříve tak usilovně on, ten svatoušek, se přičiňoval o hřmot a bouření, rovněž mi nešlo na um. Vše jedna záhada, jeden zadrhel.

Mimo nadání mi se o všem hned za tepla dostalo náležitého světla. Popocházel jsem vida, že do desáté hodiny, na niž jsem si byl ke gymnasii objednal otce Zidariće se Štěpánem, na orloji ruského kostela se nedostává více nežli třicet minut, hbitými kroky semotamo ve stínu západní fronty našeho gymnasia. V té uzřím Soleckého vycházejícího z průjezdu hotelu Hofmoklova. Přicházel asi od vousatého hraběte a mířil přímo ke mně.

„A co ty tu na prázdno dlažbu šlapeš?“ usmívaje se mě oslovil, když se na pět kroků ke mně byl přiblížil. „Myslil jsem,

že sedíš už doma a kuješ nějaké ty verše na uvítanou pana gubernátora.“

„Pana gubernátora?“ hloupě se zadívav Soleckému do očí jsem opětoval.

„No, co se díváš jako vyjevený?“ podivuje se podivení mému tázal se Lukáš. „Ví to již každé dítě, že ve středu sem přijede pan gubernátor.“

„Pan gubernátor a ne císař pán?“ nijak probrati se nemoha z udivení svého vykoktal jsem ze sebe.

„Tys osel,“ pohrdavě pysk ohrnul Solecki. „Bůh vysoko a císař daleko. Jdi jen a vzývej svou Múzu. Hrabě se již těší na nový lupen do věnce básnické své slávy,“ dodal ironicky.

„Slíbil jsem mu jen pensum, které dostaneme v pátek na neděli,“ nadul jsem se já, „a do neděle ještě daleko.“

„Ale když jsme pensum dostali již dnes,“ replikoval Lukáš, „spravedlivo jest, abys i ty si přispíšil o den neb o dva.“

„A jaké my jsme dnes dostali pensum?“ nejapně já.

„Poeta – a hlava mu tak zabedněna,“ smál se Solecki. „Či myslíš, že professor Liška jen tak, aby se před námi pochlubil oratorickým talentem svým, dnes si zařečnil? Kdyby ďas byl nepřinesl toho landsdragóna, konec písničky by byl nebýval jinaký, nežli že by nám byla dána bývala úkolem snad na zejtří nebo pozejtří nebo snad i až na neděli óda na uvítanou vznešeného hostě, o němž mluvil s takovým enthusiasmem.“

„Človíčku,“ pomyslil jsem si, „ty nemluvíš hloupě. Co byl konec sobotní řeči o tabáku a dlouhých bradách? – Pensum. A z toho mračna dnešniho co jiného bude nežli zase pensum? Dobře, že jsem to tak namátkou zvěděl. – Ale brachu milý,“ abych řeč v jiné strany obrátil otázal jsem se, „čím to bylo, že dnes ráno před professorovým příchodem ten pekelný hluk a hřmot byl ve škole, jak ho nepamatuji na léta? Co tomu říká nebo řekne hrabě?“

„Hrabě?“ zasmál se Solecki. „Mne si ruce a směje se. Provedli jsme úkolek jím nám daný k úplně jeho spokojenosti a jen ten otrok lžak tou svou odprošovací řečí věc trochu zbryndal.“

„Poslouchám jako blázen,“ podivoval jsem se já. „Hrabě že by vám byl ukládal hřmotiti? K víře nepodobno.“

„Ba právě že uložil,“ zchytrale se usmál Lukáš. „Ďas ví, kde se nabéře všelikých těch obmyslů svých a spádů. Máš ti to historku kratochvilnou. Poslechni. Že hrabě o nastávajícím příjezdě pana gubernátora zvěděl už včera dopoledne, víš. Rozmýšlel se dlouho, má-li hned za tepla o tom professorovi Liškovi návěští dáti, čili až dnes. Obávaje se, že by professor do dneška

vzácné novinky se mohl dověděti odjinud, konečně na tom se usnesl, že mu ji vyklopí hned odpoledne po škole. Učinil jak si byl umínil doprovázeje professora Lišku k jeho domu. Já jsem oběma šel skoro v patách; bylot mi zajisté ještě očekávati hraběcích rozkazů na dnešek. Professor neočekávanou zprávou s počátku byl všecek ohromen. Pojednou však na cestě se zastavil a hlasitě, že jsem až i já dobře zaslechnouti mohl slova jeho, „není-li to vše lichá pověsť, milý hrabě," se otázal.

— „Je mi líto," poněkud podrážděně v odvět mu dal hrabě, „že se do mne ráčíte tak málo soudnosti nadíti, abych neuměl lichou pověsť rozeznati od skutečné, zabezpečené pravdy."

„Takto spolu rozmlouvajíce vstoupili do professorova domu. Hrabě ohlédnuv se na prahu pokynul mi, abych naň čekal. Za dlouhou, dlouhou chvíli se vrátil."

— „Tvrdohlavé Švábisko," zahuboval si. „Neuvěřil v nastávající vzácnou návštěvu, až jsem mu předložil několik listů, na štěstí vesměs francouzských, o nichž o všech jsem tvrdil, že zvěstují příchod pana gubernátora, ačkoli tomu tak bylo v jednom jediném, a ostatní všechny pocházejí od mých milenek v Bochni a Řešově, v Krakově a ve Lvově."

(Viděti jest, že vousáč nižádné příležitosti neopomíjel, ať by tím ať oním způsobem, pochloubati se věcmi hodícími se k tomu, by jej ozařovaly gloriolou vyvýšenosti a vševládnosti jakési, čehož já jsem se ovšem ne tehdy, nýbrž až po letech dovtipoval.)

— „Bylo mi věru do smíchu," vykládal hrabě dále, „an v listech se přehrabuje nic jinak, nežli jako by kdo ví jak rozuměl francouzsky, a ještě více, když pojednou sáhnuv si po čele „co teď?" pln rozpaků zašeptnul."

— „Officielní program," dí hrabě, „nepochybně zítra nebo pozejtří pan starosta (krajský) ustanoví sám. Jde tedy nyní jen o to, jakým způsobem k oslavě vzácného hostě se přičiní naše škola."

— „Gymnasium naše," přerušil professor další řeč hraběte, pocítiv v sobě pojednou důstojenstva praefektního.

— „Tedy gymnasium naše," přejal řeč zase hrabě. „Má rada ta jest, aby Vašnosť si dala povolati na zejtří Simonida, Bernsteina, Matynkiewicze a leda ještě jednoho nebo dva z ostatních kommilitonů, kteří umějí nějaký veršík uplésti, a jim laskavým návodem nějakým do péra vříkala trochu té básnické roznícenosti, které jest potřebí na báseň oslavnou."

— „Ne, ne!" rozhodně zvolal professor. „Už pro toho Vašeho Bemáka ne. Buď všichni nebo žádný. Jen jak všechny sbubnovati?"

— „O to by bylo velmi málo,“ hrabě mu v odvět. „Tu starosť bych vzal na sebe já. Větší mám o to starosť, jaké ta cháska bude nálady. Den feriální málo který student rád si dá pokaziti mimořádnou školou.“

— „Ah, kdo se bude ptáti po jich náladě?“ odtušil autokraticky professor. „Jen co budou pohromadě, však já si je pak naladím po svém. Jen se tedy, milý hrabě, o to postarejte, aby se zejtra všichni s chrestomathií latinskou a německou dostavili. A dovíte-li se snad čeho ve příčině příjezdu vznešeného hostě, najdete mě již o půlosmé ráno ve praefektuře.“

— „Podal mi ruku,“ vykládal hrabě dále, „a já darmo ještě jednou opětovav svou radu, aby upustil od zámyslu pozývati nás všechny do školy, konečně jsem se dostal zase na ulici. A teď tobě, milý Lukáši,“ důtklivě mluvil ke mně, „nastává důležitá robota i na dnešek i na zejtří. Dnes oběháš kde kterého ze svých kommilitonův, aby na jisto se dostavili zejtra před osmou do školy s latinskou a německou chrestomathií a excensorovi zvláště vyřídíš, že mu poroučím a ukládám pod ztrátou milosti své a všeho, co na milosti té visí, aby si zejtra ve škole před professorovým příchodem vedl, — co bude moci nejrozpustileji. Neví náš pan professor, že toho málo pořídí varhaník bez měchošlapů. Třeba mu to uvésti na mysl. Dnes mi ještě přijď s vyřízenou, jak pořídíš. Zejtra pak ve škole se postaráš o hodný tartas nebo, třeba-li bude, tartasy, pokud tebe nedojdou ode mne rozkazy jiné. Nu a že na mne je dobré spolehnutí,“ končil Lukáš směje se výklad svůj, „dokázal jsem tuším svědomitě.“

Očekával asi, že se historce jeho hlasitě zasměji. Mně však málo bylo do smíchu. Přepodivné city vzpírající se sobě navzájem vzmítaly duší mou. Jednak mi se stalo professora Lišky pojednou líto a přece zase záští jeho na mne z Lukášova vypravování tak nepokrytě vyšlé na jevo popudlivou mysl mou naplňovalo hořkostí, jednak zase vzpínavá pánovitosť ve všem jednání vousatého hraběte tak zřejmě se jevící jako jindy, když jsem usunut byl kouzlu těch jeho krásných očí, mi se stávala odpornou.

„Co jsi tak zamrklý?“ otázal se mne po chvilce Lukáš, když jsem já posupně oči do země noře mlčky vedle něho kráčel. „Či snad jsi poslouchal jen jedním uchem a pracuje v tobě už nějaká ta óda ku porodu? — No, nebudu tebe vyrušovati. Básníci milují samotu. Buď zdráv.“

„Kam jdeš?“ otázal jsem se ho nedbale.

„Jdu několik lidí udělat nešťastnými,“ zněla odpověď „a zapovědět jim jmenem hraběte, by se nezjevovali odpoledne ve škole. Ty mezi nešťastníky těmi nejsi. Zachechtal se a odešel.

„Není-li pak to kotrba umíněná ten vousáč?“ pomyslil jsem si po Lukášově odchodu. „To zase jen punktuje, aby rada jeho zůstala na vrchu a dostavili se jen ti, které milostivě zvolil on. Chudáku professore! Budeš pomalu vládnouti ve své škole jako husa v nebi. Čert nám toho vousáče byl dlužen a žádný svatý.“

V té, co takto mudruji, ačkoli do desáté ještě leckterá minuta scházela, přibližuje se ke mně Štěpán Zidarić mladší pěkně vyparáděný s buclatou maminkou svou nesoucí v levém náručí velikánský jakýsi koš.

„Tu tedy jsme,“ oslovila mě. „Teď jen abychom si to brzy odbyli.“

„A kde jest otec Zidarić?“ otázal jsem se nevida ho nikde.

„Oj, to máte podivína nad podivíny,“ nevrle odtušila matka Zidarićová. „Už vězel v nedělním kabátě, už stál před zrcadlem a voskoval své kníry, už jen čepici vstaviti na hlavu a popadnouti za kliku, – tu pojednou že nepůjde a že si to nevezme na svědomí, aby se ze Štěpána stal papeženec. Mluvila jsem do něho jako do nemoudrého. Nechtěl a nechtěl ani sám jíti ani pustiti Štěpána. Já jsem tu stála, jak mě vidíte. Koš mě do ruky tlačil, až mě brněla. Na konec, on podivín, ať si jdeme sami; však prý bez toho se vrátíme s nepořízenou. Šli jsme bez něho.“

Co matka Zidarićová takto vykládala, stoupali jsme již po schodech nahoru k praefektuře.

„A nač se s tím košíkem vláčíte?“ přišlo mi se zeptati.

„Je těžek div mi lokte neutrhne,“ odpověděla matka Zidarićová. „Ale pro dítě matka hotova třeba hory přenášeti.

„Nerozumím Vám,“ pokrčil jsem ramenoma.

„Inu,“ mrkla na mne důvěrně průvodkyně má, „několik liber másla, dvě homole tvarohu, kopa pěkných vajec a šest láhví našeho srěmského vína, — to snad přece postačí.“

„Nač?“ zase já všecek udiven stavuji kroky na ohbí schodovém.

„Však víte, že ti páni tam nahoře,“ kynula bradou matka Zidarićová míníc asi praefekta nebo jeho substituta, „darmo neradi co udělají.“

„Probůh,“ zhrozil jsem se slov Štěpánovy matky. „Tím bychom všecko pokazili. Professor by nás snad vyhodil. Nechte to košisko se vším všudy krámem někde v některém koutě na chodbě a rychle pojďme.“

Matka Zidarićova tu chvilku stála udivenýma zrakoma na mne pohlížejíc, až se vzmotala na odpověď: „No uposlechnu Vás. Ale nepořídíme-li, budete tím vinen Vy.“

„Vida, pomyslil jsem si; „čiň čertu dobře, peklem se ti odmění.“ Nepromluvil jsem však ani slova.

Co matka Zidarićová koš svůj ukrývala ve výklenku kteréhosi okna na prostranné nádvoří hledícího a já se Štěpánem u samých dveří praefektury stál hotov jsa jenjen zaklepati na dvéře, v těchto pojednou se ozve vrzot klíče z otočeného zámku, za minutku dvéře se otevrou, na prahu se zjeví vysoká postava professora Lišky přioděna svátečním frakem a tkvějící v černých nohavicích a z brusu nový cylindr, lesknoucí se jako pečlivě vycíděný mosazný hmoždíř, mu se věžil na hlavě.

Vraziv klíč od praefektury zvenčí zase do zámku, otočil jím a podávaje ho školníkovi Svistunovi, jenž udýchán jako poštovský kůň v tu minutu přicházel odkudsi zdola, hněvivě naň se obořil slovy: „Kočár tu měl býti o desáté, a teď už pět minut přes.“ Nevšímaje si ni mne ni matky a synka Zidarićových uctivě mu se pokláněјících prudkými kroky se bral ke schodům, starý Svistun pak přijav z ruky jeho klíč od praefektury huče cosi jako vzdálený mrak krupobitný bral se ke dveřím svého obydlí. U samých schodů však professor se zastavil a velikým hlasem opět zavolal bručivého Svistuna. Stařec mrzutě se obrátil na opatku a huhlaje zbožné přání: „Bodajže do ciebie sto tysiąc pioronów“ klusal po hlasu professorovu. Sotva, že jej professor spatřil, „Ihned jíti ku hraběti, co bydlí u Hofmoklů,“ velel, „a vyříditi mu, že ho o půl dvanácté budu očekávati v kanceláři.“ Zmizeli oba na schodech.

„Co teď?“ obrátil jsem se řečí k matce Zidarićové. „Snad abychom se vrátili domů a za hodinu přišli zas.“

„Ani za svět,“ zděsila se matka Zidarićová, „To by bylo smíchu od starého! A že by dovolil z domu jíti podruhé, netroufám.“

„A což, nebude-li oběd do dvanácti hotov,“ soudě po domácím řádu našem, že, jak u nás tak na celém Božím světě, má-li se obejíti bez mrzutosti, o dvanácté hodině polévka se kouřiti musí na stole, upozorňoval jsem průvodkyní svou na hospodynské povinnosti její.

„Eh co,“ mimo nadání resolutní pajmáma odpověděla, „ať se starý pár hodin postí. Však ho proto neubude. Ale mně se zdá, Vás, pane studente už mrzí, že jste nám se zaslíbil svou pomocí při zápise Štěpánově. A vidíte, kdyby Vás nebylo a nedělní návštěvy Vaší u nás, mně by jak živo na mysl bylo nepřišlo míti Štěpána k tomu latinskému učení. Ale když Štěpán uviděl Vás, všecek se do Vás zamiloval a nepřestal prositi, abychom z něho udělali studenta, až jsem mu to slíbila. Což by Vám ne-

bylo Štěpánka mého líto, kdyby teď ze všeho toho, nač se ve dne v noci těšil, nemělo býti nic?“

Zastyděl jsem se z těchto slov buclaté pajmámy. Uhodla dokonale, že mne úkol, ve který jsem se byl uvázal, počínal trochu mrzeti. Nálada professora Lišky nezdála se, že by plánům našim věstila výsledek příznivý.

„Ale jak tu vybyti celou hodinu?“ netýkaje se ni slovem výčitky pajmáminy ozval jsem se.

„Nemyslíte tedy,“ velkým skokem lyrickým odpověděla matka Zidarićova na má slova, „že bychom vhod přišli tomu panu professorovi s tím tvarohem a máslem a s tím vínem?“

„Už jsem vám jednou řekl,“ v odvěť já, „že by nás nejspíše se vším tím krámem vyhodil.“

„Toť si to tedy, když je tak velikým pánem, sníme a vypijeme sami. Tu máš, Štěpáne,“ vyndávajíc ze sáčku dosti pěkného a dosti tučného dvougrošák pravila matka Zidarićová, „kup tam dole pár housek a přines. Však už máš také asi hlad.“

Ó toho blahobytu, jenž roku čtyřicátého druhého v Haliči přes to, že pro náramná sucha žně byly poměrně hubeny, židovských pekařů nenaučil péci zboží mikroskopické! Štěpánek za dvougrošák přinesl šest housek, z nichž jedna vedle druhé byla zvící dětské hlavičky. — Teď jen kde Božího daru požiti. Školy byly pouzamykány, nezbývalo tedy než uchýliti se do obydlíčka školníkova. Bylo to obydlíčko ubohé. Jediná světnička o jediném okně, podobající se na vlas učebné síni, v níž professor Bielecki přednášel svou oekonomii. Jako v této almara s modelky nástrojů zemědělských, tak v onom dvě postele, z nichž každá nuzně pokryta byla dvěma poduškama dosti špinavýma a hrubou huní koňskou, zaujímaly skoro čtvrtinu celé jizby, jen že jsouce postaveny v koutě při dveřích navštěvovateli se objevily, až když za sebou dvéře zavřel. V koutě postelím stranou k oknu naproti stolek, rodný bratr to stolku, za nímž zasedal professor Bielecki, a dvě massivné židlice, rodné sestry to židlice v posluchárně professora Bieleckého. Jediná truhlice stojící v koutě od okna v levo přechovávala Svistuna-Philemona a Svistunové-Baucidy prádlo a šatstvo a co sic měli pokladů. Kout čtvrtý vyplněn byl skrovným krbem, vedle něhož na polici dva hrubé černé hrnce a něco nádobí drobnějšího s velikým džbánem na vodu. Pod policí krátká lavice. Vzduch byl v obydlíčku manželů Svistunových děsný. Z lučebnin v něm nahromaděných, ale volně prostoru skrovnou prostupujících a polygamicky vespolek jedna se druhou se mísících, nad jiné důrazně oznamoval nosu přítomnost svou sírovodík, jehož titulatury vědecké jsem já tehdáž ovšem ještě neznal. Přestával jsem česky mluvě na charakteristicky ono-

matopoietickém akkordu trojzvukém, jehož nám sousední národové, až jen všude vrchu se domůže realisticko-naturalistický vkus, jistě budou záviděti.

„Popřejete-li nám, matko, na chvilku přístřeší?“ otázal jsem se vstupuje s komonstvem svým. „Jen co se trochu najíme,“ doložil jsem znamenaje, že matka Svistunová z návštěvy naší nemá radosti až tak veliké.

„A jaká to jste chasa?“ nevrle odvětila Svistunová. „Sotva jsem poklidila, zase mi tu naděláte krámů.“

„Však toho nežádáme darmo,“ vložila se v řeč matka Zidarićová a postavivši bez okolků košík svůj na stůl vyňala z něho lahvici vína červeného jako rubín, vyňala liberku másla žlutého jako šafrán, vyňala homoli tvarohu bílého jako mléko, vyňala s deset vajec čistých jako sklo a pozývajíc udivenou Baucidu, aby si na to zboží podala nějakou mísu, pátravým okem bloudila po polici. Tam ovšem mísy nebylo.

„Oh jsou to časy!“ pozasmušila se tvář Svistunové, jež nemálo se byla povylahodila z dárků matky Zidarićové. „Poslední mísu mi, teď tomu brzy bude rok, rozbil jakýsi ten študent zavřený v karceru. Byla velika, pěkna, neměla na polici místa. Chovala jsem si ji v tom karceru, – a ten hromotluk jakýsi mi ji tam rozbil. Hrom si do něho. Já jsem se od té doby na makutrę (mísu) nevzmohla.“

Ve mně při zbožném tom přání matky Svistunové se až dech zatajil. Zruměněl jsem ve tváři jako cihla, ale nešpetl jsem ani slova.

„Dejte mi to zatím sem,“ žádala Svistunová matky Zidarićové sňavši s police černé hrnčisko.

„A sklenici jakou máte-li?“ starostlivě čelo nabírajíc a opět po polici se rozhlížejíc matka Zidarićová. „Z láhve se to nepěkně pije,“ doložila. „Můj muž sic dovede z čutory vytáhnouti třeba kvartu*) vína, ale já nedovedu ani s náprstek.“

Svistunová cosi nesrozumitelného hučíc obrátila se ke dveřím, sňala s nich veliký jakýsi klíč a za minutu bylo slyšeti, jak skřípějíce se otvíraly dubové dvéře v zídce dělící místnosti gymnasiální od místností normální školy, v nichž pan ředitel Prokopowicz měl své obydlí. Za několik minut školnice se vrátila nesouc v umouněné zástěře své několik sklenic ne příliš úhledných, nýbrž jen tak sprostných ze skla zazelenalého, z nichž asi pívala paní ředitelové čeládka.

A teď nastalo hodování. Housky tlustě mazány žluťounkým máslem, při čemž jediný nůž, jehož nám matka Svistunová mohla

*) Kvarta = asi nynější půllitr.

poskytnouti, vandroval z ruky do ruky. Sůl, ač nám podána byla na sprostém střípku, nebyla proto méně slana, nežli kdybychom jí byli nabírali ze stříbrné slánky. Vínko chutnalo výborně — nejvýborněji snad matce Svistunové. Po každém rázném doušku jí se rozšklebila ústa, jako by byla požívala lučavky, načež si neostýchavě odříhla a pohladila živůtek libujíc si záhřevnou sílu v něm působící. Za kratinko lahvice byla prázdna. Postavena pod stůl a z koše na stůl se vyvalila láhvice čerstvá. Tak v bitvě, když prapor jeden uondán dlouhým bojem návalu vítězného nepřítele déle zdržeti nemůže, za válečný šik ustupuje a prapor čerstvý zaujímá jeho místo. Blaze vojevůdci, má-li, co by místo praporu zmoženého pošinul v před, jako měla matka Zidarićová.

Pojednou do dveří vrazil starý Svistun a nic se neohlédaje vzácných hostí svých jal se po zvyku svém hučeti a hubovati.

„To už aby pes vydržel, ne člověk. Od Božího rána na nohou; tu tomu to vyřizuj, tu onomu ono, jako by Pánbůh živé duše byl nepostavil na pravém místě a všem ten zrzavý kolohnát jako by teprve ukázati měl, kam kdo patří. A kdyby člověku co dal za to — ale to nic, ani zaplať Pánbůh. Škoda tebe, tatíčku Petrowiczi. Bylo někdy také běhati od Anáše ke Kajfáši, ale byl také nějaký ten groš neb aspoň vlídné slovo.“

Kdo ví, jak dlouho by starý byl ještě hubou tloukl, kdyby rozjařená pajmáma jeho k němu byla nepřistoupila a vlídně jej pravicí hladíc po líci levicí mu byla nepodávala nedopitku svého vína.

„Ej přestaň, Svistunečku,“ domlouvala mu. Nějak bylo, nějak bude. Však tatíček Petrowicz není nebožtík. Na zavdej si. Dobré. Skoro jako Moškova samožitka.“

„Z prázdného zápověď,“ vidouc to matka Zidarićová hbitě povznesla buclaté tílko své ze židlice a z načaté láhve dolila Svistunovi do sklenice po kraj. A sama na opatku se otočivši a sklenici svou se stola vzavši přistoupila ke starci, aby si s ním ťukla na zdraví.

„Ah! jsi-li pak to hloupá ženská,“ řečniti se jal starý Svistun, když sklenici byl obrátil, ke své drahé polovici. „Skoro prý tak dobré, jako Moškova samožitná! Inu, hloupá ženská. No, ale kde by se byla naučila rozeznávati zlato od pozlátka? — Tohle je něco! Máte-li tam, jaśnie wielmożna pani, ještě trochu?“

A mluvě takto přibočil se k matce Zidarićové a nastavoval sklenici. Při tom si tak neostýchavě říhl, jako si říhala dříve jeho polovice. I bylo nesnadno rozeznati, kdo od koho se pěknému tomu naučil umění; provozovaliť je zajisté oba manželé s virtuositou stejnou. Matka Zidarićová starému Svistunovi, jehož tvář se rozhořela jako tvář Mojžíšova na hoře Orebě, nalila opět

po kraj a staroušek přičiniv úst ke sklenici opět ji vychýlil jedním douškem.

„Ale nenechám já toho jen tak," všecek rozjařen jal se dopiv řečniti. „Postěžuji si panu gubernátorovi, jaké mi se činí nátisky, a uvidí pak ten zrzoun, zač toho bude loket."

„A jak se dostanete k panu gubernátorovi?" přišlo mi se tázati.

„Jak se k němu dostanu?" opětoval starucha. „Jako starý známý ke starému známému. To Vy vyvalujete oči, pane študente! Ano, jako starý známý se k němu dostanu. Oh! jest tomu dávno, dávno, — bylo to roku devátého, tenkráte jsem se často vídal s panem gubernátorem. Ale co? Vy nic nevite, jak bylo tenkráte. Jaśnie wielmożna pani!" úlisně se obrátil k matce Zidarićové, „nemáte-li tam pro starého vojáka ještě několik kapek?"

Matka Zidarićová nabírajíc čelo, ale nepromlouvajíc ni slova statečnému konsumentovi vycedila ze druhé láhvice posledek; bylo toho právě sklenici Svistunově po okraj.

„Býti několik let na vojně," začal rozjařený pijáček zase vykládati, když ze třetí sklenice se byl hodným douškem posílil, „to jsou věci! To trefí ledajaký škvor — jako ti nynější vojáci, co žádný neví, jak vypadá nepřítel. Ale ve vojně býti třeba jen několik měsíců, to člověk pozná Pánaboha. Oh, ten rok devátý, ten mi dal co pro to. Měl jsem sobě vyslouženo už deset let; počítal jsem, že to tak už nějak v Kołomyji přebudu ještě ta čtyři léta, aby mě pustili z vojny. Ale tu máš! Najednou do vojny. Nastrkali nám do patalionu holobrádkův až strach. Člověk, co jsme byli my starší, aby nám to nepadalo na marši, nosil tomu pušku a tele A hnali nás jako skopce — tři čtyři míle denně. Za šest neděl — ba dříve — byli jsme z Kołomyje ve Varšavě, a to máte dobrých dvě stě mil."

„Kam to myslíte?" vložil jsem se všetečně dobrému Svistunovi v řeč. „Kdybyste řekl padesát nebo šedesát — a není ani tolik."

„A byl Vy jste kdy ve Varšavě?" popudil na se mne stařec. „Nebyl. Vy mi povíte, jak je daleko do Varšavy," dodal pohrdavě a sáhnuv po své sklenici vychýlil ji do dna. — Já vida, že matka Zidarićová se nemá k tomu, aby sáhnouc po čerstvé lahvici starouškovi nalila ještě jednou, posouvaje k němu sklenici svou skoro ještě plnou, „Do Varšavy tedy dobrých dvě stě mil," dím. „Zapijte to a povídejte, co bylo dále."

„No dvě stě jak dvě stě," Svistun usmívaje se sklenici mou postavil před sebe na znamení, že nabídnutého truňku nezamítá; „ale dobrých sto tam je. A živobytí v té Varšavě věru nebylo škaredo. Pravda, služby všelijaké, stráží, patrol, parád, execírek,

manévrů do pána Boha; ale byl i dvojnásobný lénuňk, byly pěkné krčmy, dobrá wódka – a děvčat hezkých jak živ jsem tolik neviděl jako ve Varšavě."

„Tobě, dědoure, třeba vzpomínati Varšavských děvčat" energicky bouchnuvši dědka do zad zpolou žertem zpolou do pravdy vytýkati se jala žena jeho. „Louskej ty raději růženec a nehněvej pána Boha."

„Vidíte," smál se rozveselený dědour, „ani těch milých upomínek mi ta má stará nepřeje. No, však toho pěkného živobytí ve Varšavě nebylo na dlouze. Proslýchalo se najednou, že na nás táhnou Moskali. A táhli. Ale my nelíně z milé Varšavy ven a do širého pole na ně. Obešlo se málo který den, aby se jich na nás bylo nevyrojilo jako much – a nás vždycky bývalo proti ním hrstka. Ale co? My do nich tu z kanónů tu z pušek dvakráte třikráte si houkli a oni jako vrabci se rozlítli do všech úhlů světa, – a my sobě zase celý den a někdy dva i tři táhneme svou cestou, jako bychom si šli na procházku za humna. Nejhorší byli ti kozáci. Nic jinak nežli jako mouchy. Zažeň je od nosu dvacetkráte a ona ta havěď přece přijde zas. Ale nač Vám to povídati? Strachu moc ani z těch kozáků nebylo. Tchořové ti Moskali. Nedokázali si na nás, abychom na postupu svém se zastavili a sobě nemašírovali, kam jsme sami chtěli. Kudy jsme se motali v té vojně, sám Pánbůh ví. Pojednou jsme byli ve Lvově" . . . .

„Ve Lvově? podivil jsem se. Podle chvastavého vypravování Svistunova o těch tchořích Moskalích očekával jsem jméno jiné — asi Vilno nebo Kyjev, ačkoli mi z naší österreichische Staatengeschichte, jediného to pramene, z něhož jsem byl posud čerpal vědomosti své o dějinách Rakouských v dobré paměti utkvěla kratinká poznámka, z níž vycházelo na jevo, že ta první válka naše s Rusy roku osmnáctistého devátého příliš skvěle nám se nevydařila.

Svistun nedada se ni dosti málo másti zvoláním mým se jen hrdě usmál.

„Ano ve Lvově," pravil pokyvuje hlavou. „Pěkné město ten Lvov; ne tak pěkné jako Varšava, ale proti Kołomyji nebo Břežanům velký pán. Škoda, že ani tam pobytu našeho nebylo na dlouze. Přišlo nám se škrábati až přes Karpaty do Uher. Tam bylo vinka bílého, červeného, jakého kdo chtěl. V Uhrách člověk se naučí víno píti. Švarný to tam lid. Ale darmo vzpomínati" . . . I přičinil osvojenou sklenici mou, ač ji před chvilkou byl vyprázdnil do poslední krůpěje, opět k ústům dávaje matce Zidarićové na srozuměnou, že by nepohrdnul několika kapkami moku hned na první ochutnání znaleckým jazykem

oceněného. Ale matka Zidarićová nevšímajíc si výmluvného posuňku Svistunova vstala, postoupila k oknu a zadívala se na orloj na ruské církvi.

„To je hrůza,“ zasteskla si, „jak ty hodiny dnes loudavě uplývají. Ještě ani tři čtvrti na jedenáctou.“ A trochu rozmrzelá zas usedla. Matka Svistunová však vidouc, že otci Svistunovi manévr se nepodařil, hnuta jsouc útlým citem manželským, pojala lahvici sobě darovanou s police, nalila svému Svistunečkovi po kraj a postavivši mu se za záda položila ruku na jeho rámě.

„Na, starý nedopito!“ tklivě k němu promluvila. „Ale nechej trochu něco mně. Více dnes už nedostaneš. Však ty zejtra také nezahodíš.“

Starý Svistun blažeností záře jako měsíc v úplňku obrátil se ke své staré s usmívavou tváří přijal od ní naplněnou sklenici, mrknul pravým okem, přičinil sklenici k ústům a srkal si tak důkladně, že by ve sklenici jistě bylo nezůstalo ni krůpěje, kdyby mu ji starostlivá o svůj podíl manželka byla z ruky nevymkla.

„A povídejte, otče Svistune, jak jste se seznámil s panem gubernátorem,“ vybízel jsem netrpělivě staruchu spravedlivě se obávaje, že by za některou chvíli sotva dovedl odpověděti na otázku, jak se jmenuje.

„Jak jsem se seznámil s panem gubernátorem?“ opáčil Svistun mou otázku. Bylo patrno, že mu paměť už jaksi vypovídá službu. „Jak se voják seznamuje se svým generálem? To když ve Varšavě byly parády, vídal jsem jej Bůh sám ví kolikrát. A když jsme před ním defilirovali, on na nikoho z nás se nedíval než jedno na mne. Ale já jsem uměl defilírovati! Po parádě mi vždycky říkal náš kaprál: Svistun, to je voják; takových kdyby bylo. – Ale to všecko nic. U Horodenky jste měl s námi býti, pane studente. Tam byste byl spatřil divy divoucí. Vyrojilo se na nás Moskalů celé mračno. Chtěli nás zadržeti na našem marši. Ale my nic a mašírovali jsme dále. Jen dva kanóny se trochu nějak opozdily a naše kumpanie. Víte, — ta těm kanonýrům přidána byla na ochranu; my vojáci tomu říkáme na bedekuňk. My do milých Moskalů bác – bác, — ale oni, bestie, vždy blíž a blíže. A stříleli na nás, až nám od fičících kulí zaléhalo v uších. „Platno nic, milé děti,“ praví náš major po německu, – já jsem mu rozuměl, neboť naučil jsem se německy ještě v Kołomyji, — byl jsem tři léta forejšicem u hejtmana a ten a jeho paní neuměli jinak mluviti nežli po německu; -- a já bych dovedl ještě i teď po německu zahovořiti, jen že bych si musil dáti pozor a trochu na čas. A s panem gubernátorem také budu mluviti po německu. To na mne vyvalí očí ten náš zrzavý kolohnát“ . . . .

„No, co vám pravil váš major u Horodenky?“ netrpělivě jsem staruchovi přerušil řeč, jež tak z ničeho nic se byla ocítila na takovém bezcestí.

„Nucen nix, ljibe Kinder, pravil k nám pan major,“ ujal se zase slova Svistun. „Faind cu stark; myse mer reteriren. A jak to naši uslyšeli, hned kde kdo *šuljtert**) a v nohy. Ale já sám jeden se postavím proti majorovi a volám: Ich . . . nicht ich . . . werden ich nicht . . . no, víte, volám, byť všichni utekli, já že neuteku a vytrvám na místě. I obrátím se na nepřítele a jak si Moskale vezmu na mušku, vypálím a dobře deset jich, jak za sebou stáli, projela má kule a políbili všichni zem. A v tom okamžení pan generál, — nyní nejjasnější pan gubernátor, — už za mnou a volá: Bravo Svistun! I sňal z prsou svých tuhle ten order (řád) a připial jej mně před celou armádou. A ti, co přijeli s panem generálem, — byli to husaři, — jako draci na Moskale a Moskali ti tam, jen se za nimi zaprášilo. Bitva byla vyhrána — a vyhrál ji Svistun.“

Řád, na nějž s takovou pýchou Svistun ukazoval, byl onen křížek, jímž několik let po vyhrané Svistunem bitvě u Horodenky podělení jsou všichni účastníci a leckterý neúčastník bitvy lipské, nazvaný „Kanonenkreuz“, poněvadž byl vzdělán z litiny ukořistěných v lipské bitvě děl francouzských.

Mně se z kolossálních lží Svistunových hlava motala. Chtěl jsem jej upozorniti na všeliké ty neslýchané nemožnosti, jimiž kratinká jeho líceň oplývala, nebylo však na to kdy. Vraziltť zajisté do školníkova obydlíčka hraběcí náš vousáč.

„Otevřete praefekturu,“ pánovitě promluvil ke Svistunovi, a když staroušek nevěda, má-li poslechnouti či nemá, váhavě se své lavice se povznášel a motal ke dveřím, kde klíč od praefektury býval zavěšen, uznamenav ve společnosti hostí Svistunových osobičku mou: „Co tobě tu je díla, Švabíku?“ si na mne vyjel. „Vyřídil-li ti Lukáš, že se máš o jedenácté dostaviti ke mně?“

„Vyřídil,“ já.

„A proč pan Švabík se nezachoval po rozkazu?“ hněvivě zase vousáč.

„Proto že není ještě jedenáct hodin,“ odpověděl jsem dosti krotce pohlédnuv náhodou na věž ruského kostela. Měl jsem vlastně na mysli odpověď vzpurnou, — asi v ten rozum, že nejsem povinen páně vousáčových rozkazů poslouchati, — ale ta mi nijak nechtěla z úst.

„Hodinu před půlnocí bude zase jedenáct,“ odtušil suše hrabě. „Kdo ve službě postaven, povinen jest času šetřiti bedlivěji.“

---

*) Za povelem *schultert* vkládány pušky na levé plece.

Mně krev opět vhrkla do tváří. Styděl jsem se v hloubi duše tou služebnosti svou – a přec ani teď ještě neměl jsem dost odvahy z ní se vyzouti. Byla ve mně tuším mohutná zároda staročešství z poslední dekady devatenáctého století.

„Rač se, szanowny hrabio, podívati na orloj," vykoktal jsem.

„Rač se za hodinu podívati na orloj ty," něco vlídněji vousáč dí, „a uvidíš tam zrovna to, co tam vidíš nyní. Tu se podívej na ten orloj." Vytáhl své zlaté hodinky a držel mi je pod sám nos. Ukazovaly skoro už tři čtvrti na dvanáct. Bylo patrno, že hodiny na ruské církvi, jakož si často dovolovaly té kratochvíle, zase jednou z ničeho nic se zastavily.

„A nemohl-lis ty se podívati na hodinky své?" pojednou vypohodiv tváře hrabě se zeptal.

„Mám je u hodináře," zabroukl jsem.

„Chlapečku, nelži!" netaje už úsměchu komicky napomínal hrabě. „Přijde metlička. Chlapeček včera nebyl hodný, hubičkoval prý se s jakousi děvečkou; za to mu maminka hodinky vzala a uschovala v prádelníku. Vidíš, – vím všecko. Ale pojď se mnou. V praefektuře si povíme víc."

Obrátil se k odchodu. Ve mně žluč klokotala varem, – ale zaťal jsem jen zuby. Takto mě zlehčiti před matkou Zidarićovou! Proto však přece jsem už zdvihal nohu, abych poslušně klusal za vousáčem. Inu jako – ale ne, neodpovím.

„No, a co ty, starý chamie, tu stojíš jako kývavý sloup?" obořil se vousáč na Svistuna stojícího u dveří a klíč držícího v ruce.

„A ja nie pański sługa!" vyhrklo ze starého vojáka. „Neotevru praefektury a rád uhlídám, kdo mi poručí."

Měl jsem radosť ze starce a netajeně jsem se za zády vousáčovými zasmál. Hrabě se zarazil. Změřiv starouška od hlavy po paty zlostným zrakem, už už otvíral ústa na příkrá slova nějaká; pojednou však pohodiv hlavu sáhl do kapsy, vyňal z ní hedvábný svůj váček, vyňal z váčku lesklý desetník a klada jej rychle usmířenému školníkovi ve dlaň: „Račte mi Vaše milosť otevříti praefekturu," pravil se svraštěným nad nosem obočím. „Neotevřete-li, nadrobím Vaší milosti u professora Lišky polévku, že ji milosť Vaše bude míti co vylizovati."

„Ach, to je jiná řeč," vínem opojený Svistun si liboval. „Tak se mluví se starým vojákem. No, pojďme."

„A co já smutná si tu počnu?" zadržujíc mě ve dveřích zahořekovala matka Zidarićová.

„Nemějte starosti," potěšil jsem ji. „Jakmile tu bude professor, přijdu já pro Vás."

„Co je to za ženštinu?" dotazoval se mne na chodbě hrabě.

Pověděl jsem mu vše zevrubně, čeho tu dnes pohledává, a neopomenul jsem opatrně podotknouti, že Štěpán je synek krejčího, který Hrynkovi šije livreji.

„Svistunečku!“ obrátil se hrabě řečí ke školníkovi, jenž po starém obyčeji zůstal u dveří a tam stál jako sloup, když jsme byli vstoupili do praefektury. „Neděláme tu kontraktův; není nám tedy třeba svědků. Jdi, Svistunku, k oknu tam u schodův a jak uslyšíš zahrčeti kočár pod okny, přijď s vyřízenou.“

Svistun krokem trochu vrávoravým odešel a hrabě se uvelebil na pěkném divaně. Podepřel si bradu o pravou dlaň.

„Slyšel jsem na tebe, milý Švábíku,“ začal po chvilence mluviti, „že tropíš všelijaké hloupé kousky. Včera ses prý před forejšici a vojáky u Lukášovy tety hubičkoval s jakousi děvečkou. Je prý velmi hezká.“

„Není pravda,“ rozkřikl jsem se; „ani nezavadila o mou tvář.“ Líce mi však zruměněla jako cihla a teplý dech malinových ústeček Kseniných jako by mě byl ovál znova.

„Nebudeme se o to příti,“ pohodil hrabě hlavou, „tvá-li ústa se dotkla tváře její, či její ústa tváře tvé. Nezáleží na tom až tak moc. Věz však, že to věc neslušná vyhledávati společnosti služek a forejšicův a podobné chásky. Pravil mi také Hrynko, že jsi dnes ráno kus cesty šel těsně vedle něho a všelico zvídal, po čem tobě není pranic. Zapovídám ti důvěrné to s děvečkami a forejšici a lokaji obcování co nejdůrazněji. Lidí chovajících se neslušně nemohl bych okolo sebe trpěti. Student do sebe má míti trochu hrdosti. Slibuješ-li mi, že ani se Ksenií ani s Hrynkem ani s kýmkoli z chásky služebné ani doma ani mimo dům nebo snad do konce v obydlí mém bez potřeby nejnutnější do hovorů dávati se nebudeš?“

„Slibuji,“ vždy ještě ve tváři hoře a maje oči k zemi sklopeny dal jsem v odvět vousáčovi. Řeči jeho tak divně souhlasily s výčitkami milé matičky, kterých mi se včera večer dostalo za návštěvu mou u gazdiny Gołębiovské. Nepochyboval jsem v naivnosti své, že domluvy vousáčovy se pramení ze zřídla rovně čistého, jako se pramenily domluvy matčiny, a vousáčova auktorita nemalé zase při mně nabyla váhy.

„Nuž a teď,“ přejal vousáč slovo dívaje se na své zlaté hodinky, „několik slov o jinakých záležitostech tvých, milý Švabíku. Přihodilo se ti prý včera v domě professora Hory podobné neštěstí jako v pondělí Mikulášovi v domě professora Lišky. Vylož mi pěkně zevrubně, jak ta kalamita se udála.“

„A nač ti to třeba věděti, szanowny panie hrabio?“ trochu vzdorovitě jsem mu odpověděl. „Kdo v zánovné ráně rád se rýpá?“

„No, když ti je proti mysli svěřiti se příteli s kalamitou svou," chladně vousáč na to, „nebudu dále zvídati, po čem mi vlastně nic není. Měl jsem v úmysle náležitou ti sjednati satisfakci za urážku způsobenou ti paní professorovou a tím supplentem Hauserem. Ale když nechceš, nech tak. Vtírati se ti nebudu."

„Supplentem Hauserem?" podivoval jsem se v duchu. „Odkud to ten vousáč ví, že ve věci měl prsty Hauser? — Jistě vyzpovídal už Adolfka. Ale satisfakci mi chtěl sjednati! Že já neumím tu svou prchlivost bráti na uzdu!"

„A teď jdi s pánem Bohem," po nějaké chvilince pomlčené vousáč mě odbýval. „Potěšuj tam matku Zydaryczowu (píšu jak bylo vysloveno), a zažehnávej jí dlouhou chvíli, nežli přijde professor. Bez toho pohrabete konopiště," zasmál se. „Ale nezapomeň, Švabíku," zavolal na mně, když jsem už popadal kliku, „nějakou tu ódu co nejdřív uplęskati, jak ti o tom návěstí dal Lukáš."

Šel jsem. Pohrůžka, že s pajmámou Zidarićovou pohrabeme konopiště, nemálo mne zarazila. Už už obracel jsem kroky, abych se dožadoval blahosklonné přímluvy vousáčovy ve příčině zápisu Štěpánova, ale nevím, hrdosť-li nevčasná či ostýchavost či který vlk mi v tom zabránily a já pěkně za sebou zavřev dvéře praefektury jsem mířil k obydlí školníkovu. Sotva však jsem učinil pět nebo šest kroků, divné najednou se mi zjevilo divadlo. Zaslechnu totiž míjeje roh praefektury od schodů krátký ale děsný výkřik a skoro v témž okamžení něco jako silné dupnutí na schod. Spolu spatřím, ano vysoké tělo professora Lišky zavrávoravši pojednou jak dlouhé tak široké padá na zem. Cylindr s hlavy slítlý daleko se mu zakutálel ku protější stěně a lesklá špańhelka stříbrem kovaná v pravo zalítla mně skoro k samým nohám. Všecek zděšen přiskočím k professorovi, jenž prudkým pádem na obou dlaních si protrhl parádní rukavice a na levém koleně sváteční černé kalhoty, jinak, jak se zdálo, si neublíživ. Jakmile jsem professora na nohy postavil, honem i pro klobouk jeho a pro špańhelku jsem pospíchal a ctihodný kastor jak tak oprášiv obé mu podával.

„Jaké to proklaté prase ožralé se to válí na schodech?" láteřil professor obrátiv se ke schodům a rovnaje si okuláry, jež mu se s jednoho ucha byly smekly, ale na štěstí zůstaly neporušeny. „Zavolejte školníka," obrátil se ke mně, co já s ochotou právě lokajskou šosy fraku jeho se jal oprašovati.

Mne jediný pohled na schody poučil, že milý školník je blíže, nežli professor Liška se nadál. Ozřejměla mi jediným tím pohledem i celá situace. Chudák školník, když po rozkazu vousáčovu byl odešel na číhanou, až by hrčící pod okny kočár za-

slechl, nemoha opilou hlavu na vrávoravých nohou udržeti usedl asi na nejvyšším stupénku schodův, a když jej obcházel blahodárný spánek, po celé délce mohutného těliska svého se smekl na schod předposlední a tam založiv si ruce za hlavu, všecek se pohroužil ve sladké nirvaně. Tohoť arci professor Liška nijak nemohl předvídati a stoupaje po způsobu svém hurtovně na schody milému školníkovi tak důkladně šlápl na břicho nebo na žebra, že z něho až vykouzlil ono bolestné vykřiknutí, jež jsem zaslechl míjeje roh praefektury. Žeť pak důkladné to ušlápnutí ubohého školníka s jeho strany v zápětí mělo mocnou, byť kratinkou reakci, jež tělo professorovo v témž okamžiku vyšinula z rovnováhy a přivedla k pádu, rovněž vyvýšeno bylo nade všecku pochybnosť. S podivenou mi však bylo, že starý Svistun důkladným ušlápnutím professorovým nic se nedal rušiti ve spravedlivém spánku svém a odlehčiv si jediným vykřiknutím spokojeně dále spal a chrupal, jako by suky řezal. Nevěděl jsem, mám-li professorovi oznámiti, kdo to proklaté prase ožralé na schodech je, či tvářiti se, jako bych netušil blízkosť vítěze u Horodenky a jíti po rozkazu do Svistunova obydlíčka.

„Jste-li hluch?" obořil se na mne otálejícího professor. „Pro školníka jděte a řekněte mu, aby přinesl od praefektury klíč."

Nevlídná slova tato rozpakům mým učinila konec. Ačkoli jsem dobře věděl, že praefektura jest otevřena, přece nešpetaje ni slova bral jsem se k obydlí školníkovu.

„Žeť pak přicházíte!" hlasem skoro zoufalým matka Zidarićova zvolala, sotva že jsem vstoupil na prah, a zdvihla se se Štěpánem se židlice. Nevšímaje si toho já na matku Svistunovou, aby honem pospíšila na chodbu a starého školníka hleděla ukliditi ze schodův, professorovi pak, zastane-li jej ještě na chodbě, aby oznámila, praefektura že jest otevřena.

Matka Svistunová plačíc a klejíc vyrazila ze světničky.

„Jen pak už pojďme," usilovala matka Zidarićová.

„Vyčkejme alespoň," zdržoval jsem ji, „až bude professor v kanceláři."

„Pojďme tedy alespoň na chodbu," odvětila nedočkavá pajmáma a popadši svůj koš se Štěpánkem vyrazila ze dveří. Chtěj nechtěj musil jsem za ní.

Professor zatím opíraje se jednou rukou o špaňhelku, druhou rukou pak o zeď, byl se přišoural až k samým dveřím praefektury a znamenaje, že klíč trčí v zámku, těžce nadzvihuje levou nohu překročil prah. Volňounkým krokem a jen co by noha nohu míjela, brali jsme se my supplikantská trojice dlouhou chodbou za milým professorem. Na kratičko jsme byli zastaveni vrá-

vorajícím nám vstříc Svistunem. Klejíc a plačíc matka Svistunová starocha bouchala do zad a poháněla před sebou, jako řezník telátko. Přede dveřmi praefektury seřadili jsme se já, matka Zidarićová a Štěpán její v úpravný voj, načež jsem já dobře vědom sobě jsa velikostí diplomatického poslání svého vzdychnuv si, jako bych balvan Sisyfův byl přiválel na temeno hory, dosti ostýchavě jednou a něco rázněji zaklepal po druhé na dvéře místnosti mne vždy naplňující jakousi úctou v pravdě posvátnou. Vstoupivše do vnitř a postavivše se řadou jako koledující svatí tři králové osloveni jsme byli ne professorem Liškou, jehož nikde nebylo viděti, nýbrž vousatým hrabětem, jenž pohodlně zpolou sedě zpolou leže si hověl na divaně zrovna tak, jako když jsem před chvílí praefekturu opouštěl já.

„Proč Svistun neoznámil, jak mu poručeno bylo, příchod professorův?“ přitlumeným hlasem se mne otázal vousáč.

„Jest opilý, že světa nevidí,“ já v odvěť tolikéž hlasem přitlumeným.

„To jako myslíš,“ významně dával vousáč na srozuměnou, „že se náhle roznemohl.“

„Ano, tak,“ usmívaje se bradou pokývnul jsem já.

Sotva že jsem dopověděl, dvéře vedlejší sborovny na několik palců se pootevřely a zavzněl z nich úpěnlivě zlostný hlas professora Lišky:

„Milý hrabě, buďte té lásky a přivolejte toho lotrovského školníka.“

„Není možná,“ vousáč v odvěť. „Roznemohl se náhle. Nejspíše malý šlaček.“

„Pane jediný!“ opět zabědoval professor polehounku přiviraje dvéře, „což tu není živé duše, aby mi pomohla?“

„Jdi, Švabíku,“ pitvorně se usmívaje vybízel mne vousáč. „Rázně zaklepej na dvéře a směle vstup. Professor buď nemůže z kalhot nebo do kalhot.“

Učinil jsem po slovu vousáčovu a zavřev za sebou dvéře divné jsem spatřil divadlo. Chudák professor svlečen s fráčku svého a z vesty pravou nohavici pěkných černých nevyslovitelek svlečenu v pravici drže šoural se k onomu zelenému stolu, za nímž zasedající areopag mně chudákovi lonského roku byl usoudil několikahodinný karcer, nohavicí pak levou přes podpatek mu spadající jako rousnatý holub zametal podlahu.

„Co tu chcete?“ obořil se na mne hněvivě, sotva že mne byl zahlídl.

„Posílá mě hrabě Prądziński,“ já v odvěť. „Ráčíte prý býti nějakých služeb mých velmi potřeben.“

Professor vzdychl. Nadálť se asi, že hrabě služeb, ke kte-

rým komandoval mne, se podejme sám. Used na jedné z několika židlic hlasem pojednou velice zmírněným „Prosím Vás,“ vece, „když jste mi se tu již namanul, stáhněte mi levou nohavici mých kalhot. Já nemohu ohnouti koleno.“ A mluvě tato slova natáhl nohu jako strunu proti mně. S virtuositou dobře procvikovaného lokaje jsem vykonal, zač jsem byl požádán, neboť často, přečasto doma tatíčkovi, když buď k odpolednímu odpočinku neb i k nočnímu spánku se ukládal, službičky podobné jsem konával. Ale ne dílem mechanického cviku, nýbrž dílem přirozeného důvtipu bylo, že jsem klada na zelený stůl nohavice šťastně svlečené se spodního těla professorova ihned popadl i ležící tam nohavice jeho všední, jež professor byl svlékl maje se bráti v kočáře na onu vzácnou asi návštěvu, o níž jsem posud pouze hádal, ovšem že správně hádal, že se týkala pana krajského. Professor se mimoděk usmál, když jsem ponatřás všední pantalony jeho na pravé koleno poklekl jako rytíř mající z rukou dámy své přijati odměnu za vítězný boj a nohavici pravou si přehodiv přes rámě, aby od podlahy se neuprášila, levou nohavici tak mistrně mu nasoukal na nohu opět proti mně nataženou, že dobře levici dosáhnouti mohl kalhot svých hořejšího okrají. Bez nesnází professor se vsoukl do nohavice pravé, načež zdvihnuv se se svého křesla ke mně se obrátil zády. Té chvíle já jsem důmyslně použil, abych vypátrav bystrým zrakem professorovy šandy přehozené přes lenoch jednoho z několika křesel jich se zmocnil a opět tváří v tvář se postaviv professorovi mu jich podával. Professor přijav šandy z rukou mých, ač úbor jeho tou měrou už byl perfektní, že studu náležitou měrou činil zadost, opět ke mně se obrátil zády a hlasem velmi lahodným promluvil drsná slova: Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr kann gehen. Neznal jsem tehdá ještě Schillerova Fieska, přece však jsem nemohl nevyrozuměti, že mi se dává buď rozkaz nebo rada, bych se klidil po svých.

Všecek zaražen jsem chvilenku tu stál, nevěda co počíti.

„Der Mohr kann gehen.“

Důrazněji nežli dříve mě pan professor okřikl, soukaje se už bez pomoci mé do kabátu.

„Mám k Vašnostem snažnou prosbu,“ rozpaků pln a rudna ve tváři troufal jsem si špetnouti.

„Ah, zapomněl jsem,“ pohrdavě professor v odvět, „že jsem se stal Vaším dlužníkem,“ hbitě sahaje po svém váčku, vyjme z něho nevím jaký stříbrný peníz a mi ho podává.

„Za skutky samaritánské neberou se peníze,“ pln indignace spravedlivé jsem ze sebe vypravil, chvějícím se hlasem a v témž

okamžiku mi z očí vyprýštily bohaté dvě slzy. Zároveň jsem se ovšem že velmi ledabylo uklonil, a k rychlému odchodu se měl.

„Halt, hoffärtiger Gelbschnabel!“ (Stůj, hrdopyšné klouče), velel professor, ohromený touto nenadálou řečí mou, a když jsem poslušen jsa rozkazu opět k němu se obrátil a oči k němu povznesl, zdálo mi se, že bledé jindy tváře jeho se byly tolikéž polily ruměncem. Po kratinké pomlčené – bylo patrno, že v sanguinickém professoru staré záští ke mně pojaté bojuje se záchvatem citu lepšího – hlasem velmi lahodným a stroje ústa na přívětivý úsměch na mne promluvil skoro šeptem:

„Pravil jste před chvílenkou, že ke mně máte jakousi prosbu. Buďte tím jist, že vám ji, bude-li možná, naplním. Ale mluvte hezky zkrátka, nemámť na dlouhé řeči kdy.“

Ještě rychleji, než-li metamorfosa v duši páně professorově metamorfosa valná se uskutečnila v duši mé. Tatam pojednou byla všecka kyselosť a nechuť ke professorovi pojatá od kolika měsícův a stále, jak mi se zdálo, živená novým a novým příkořím od něho mi činěným. Jal jsem se k němu ve příčině zápisu Štěpána Zidariče mluviti neostýchavě, ba důvěrně, jako bych mluvil k vlastnímu otci vysvětlil jsem náležitě proč Štěpán bez mála o týden později než-li jiní přichází k zápisu, zaručoval jsem se výmluvně za to, že Štěpán přes to, že po dvě léta školy byl prázden, náležitě na studia gymnasiální je připraven, slovem pořizoval jsem úkol svůj s obratností vyškoleného diplomata. Professor Liška, dívaje se chvilkami do vysvědčení Štěpánova, vyslechl žádost mou, potutelně jaksi se usmál. Nabíraje čelo na nemalý úžas můj „rád“, vece, „zač mne žádáte, vám učiním, ale toliko pod dvěma výminkama. První, že mi oznámíte – neboť že jej znáte, na to bych v tom okamžiku hotov byl jedu požíti – původce lotrovského onoho lonského epigramu – víte, který epigram myslím? – “

„O, pane professore!“ vyslechnuv neblahá slova tato, žalostně jsem zvolal, a to hlasem tak velikým, že professor svraštiv obočí rychle ukazovač pravé ruky pozdvihl k ústům, a rukou levou ukázal na dvéře, vedoucí ze sborovny do praefektury. „O, pane professore,“ tlumě hlas jak moha „této výminky vyplniti nemohu naprosto. Neznám, Bůh mi svědek, původce onoho epigramu.“

„Většina lidí nezná sebe samých,“ odtušil professor. „Nemyslete, že se vás věci dávno zapomenuté dotazuji proto, abych na někoho vůbec a na vás obzvláště dostupovati hodlal nějakým trestem. Co tam, to tam, ale jedná mi se o to, abych spravedlivý hněv, jejž jsem na vás pojal, z duše vyrvati mohl s posledním kořínkem. Pročež bez ostychu se přiznejte – zaručuji se vám slovem cti, že vám se dostane za upřímné vyznání netoliko do-

konalého odpuštění, nýbrž že se vynasnažím odčiniti vše, čím jsem vám snad kdy nevědomky ublížil. Errare humanum.“

„Bychť i království získal, pane professore,“ jal jsem se smutně, ale vroucně mluviti po řeči professorově, „k tomu, čeho se do mne domýšlíte, znáti se nemohu a nemohu. I opětuji, že jsem ani nebyl onoho epigramu původcem, ani že mi znám je ten, kdo jím byl.“

Hodnou chvíli professor, nepromlouvaje ni slovo, mi se zadíval do očí a úsměv zase znenáhla se vracel na jeho rty. Upřeně jako professor do mých já jsem se zadíval do očí jeho.

„Ještě jednou táži se vás,“ konečně zase professor promluvil hlasem mírným, „napsal-li jste vy onen epigram či nenapsal?“

„Nenapsal,“ určitě zněla má odpověď. Opět professor do očí se zadíval mně a opět já jemu.

„Dobrá,“ přerušil konečně professor ticho, klada mi dlaň na rámě, „věřím Vám, jděte s Pánem Bohem.“

„A ráčíte-li, pane professore,“ troufal jsem si podotknouti, „Štěpána Zidariće přijímati za žáka?“

„Ah, máte pravdu,“ v odvěť professor usmívaje se a sahaje opět po Štěpánovu vysvědčení, jež byl před tím poodložil na stůl. „Zapomněl jsem, proč jste vlastně přišel. Bude-li professor Kautzky Štěpána Zidaricha“ – professor vyslovoval tak, jak psáno stálo na vysvědčení ze třetí třídy normální, jež mi v tom okamžení podával – bude-li pan Kautzky chtíti toho Zidaricha míti ve své škole, já proti tomu ničeho nenamítám, ale poručiti nyní týden po zápise professorovi Kautzkému nemohu. Odpoledne, doufám, dáte se ve škole vynajíti. No, teď jděte s Pánem Bohem a pořídíte-li u professora Kautzkého, přijďte se Zidarichem zítra ráno do praefektury, aby věc byla skoncována.“

Pln radosti jsem se uklonil usmívajícímu se professorovi a hbitě jsem vstoupil do sborovny, nehrubě si všímaje krátkého bolestného zaupění professora, pokročivšího tolikéž o krok ke dveřím sborovny. Neboť že u professora Kautzkého žádost má o přijetí Štěpána se potká se zdarem, nepochyboval jsem ani okamžik.

„Pojďme,“ zvolal jsem na pajmámu Zidarićovou a na Štěpána, nevšímaje si skoro vousáče, jenž opustiv své místo na divaně, byl přistoupil k oknu a zády obrácen k nám, po náměstí buď lelky chytal nebo v nepokojné hlavě osnoval nějaké své záhadné plány. Pajmáma Zidarićová ze zářících očí mých uhodla, že věc dopadla po žádosti, teskllivě zasmušilá tvář její se vypohodila rázem a již jsme byli na chodbě.

„Ah, náš Hrynko,“ jakož jsem byl rozradostněn pořízenou, zvolal jsem na bývalého kollegu z kozlíku aršina, jenž jako voják na stráži popocházel přede dveřmi praefektury, zapomínaje na

dobro, že jsem před malou chvílí hraběcímu vousáči slíbil, nechati všeho obcování s milým kočíkem, „kde se tu béřete?“ Na div můj divoucí Hrynko neodpověděl ni slovem a nedbale jenom nadzdvihl čepici na pozdravenou.

„Což Hrynko náš oněměl?“ oslovím opět hovorného jindy mlčocha poněkud zaražen přepodivným jeho chováním. Ten však obraceje se zády ke mně, přiložil jen prst ukazováček k ústům na znamení, že nehodlá se mnou mluviti a bral se o několik kroků ode mne dále.

„Pojďte pak už, matka Zidarićova netrpělivě na mne volala, když jsem jako přimražen vyjevenýma zrakoma se díval za Hrynkem a sotva že jsem stanuv opět vedle ní se dále bral ke schodům, nekonečnými otázkami na mne spustila, jak se věc měla a má se zápisem Štěpánovým. Zasmušila se nemálo z toho, že zbývá ještě věc pořizovati u professora Kautzkého. Chtěla živou mocí, abych s ní okamžitě se bral na Bernhardskou villu professorovu a jen s těží se dala na to navésti, abych pouť tu vykonal po hodině čtvrté. Bylo mi, jakoby břímě nějaké mi bylo s beder sňato, když matka Zidarićova mne byla opustila.

Jako větrem poháněn letným krokem chvátal jsem domů, neboť už i hlad zaostřený požitým v obydlí školníkově vínem a snad i ještě více dobrým pořízením u professora Lišky pojednou krutě mi se počal ozývati v útrobách.

„Kudy pak pan synáček po všecko Boží dopolední se ráčil toulati?“ do přísna tváře strojíc oslovila mne matka, sotva že jsem vstoupil na práh obydlí našeho.

„Dlouhé o tom povídání,“ v odvět já. „Hab' jach hyngr wie a hynd“ (mám hlad jako pes), zažidáčkoval jsem si, což mi se tak výborně povedlo, že tatíček, zdvíhající se právě po svém odpoledním spánku s primitivního divanu našeho, jakož silně byl po antisemitsku zbarven, hlasitě se zasmál, matička pak a sestra skloněné nad jakýmsi vyšíváním mimoděk se pousmály. Nic méně výrok matčin ve příčině oběda tak žádoucího dopadl přesně podle domácího řádu našeho, jenž s nynějším disciplinárním řádem gymnasialním, svírajícím primána i oktavána v jednu a touž kazajku, to společno měl, že od dob dětství mého leda v té jedné věci podstatnější změnu vzal, že ani tváří mých mluvných otcova dlaň, ani tváří němých se netýkala metla nebo hůl.

„Zítra o polednách, dá-li Pán Bůh, budeme obědvati zas,“ zněl smutný ten výrok.

„Ale maminko,“ vyčítavým hlasem přimlouvala se za mne sestra.

„O půl druhé,“ maminka na její přímluvu v odvět, „obědují jenom páni. My jsme lidé sprostí.“

Sloupkové hodiny naše, na něž jsem v tom okamžiku pohlédl, vskutku již okazovaly dobu matkou právě ohlášenou.

„Ah, ty naše hodiny, kdo ví, jak jdou,“ mrzutě jsem odvětil. „Na věži ruské církve ukazují rafije tři čtvrti na jedenáctou.“

„I vždyť jsem to povídal,“ živě se vložil tatíček do řeči, že ty hodiny nějak blázní. Načekal jsem se ráno hodnou chvíli, nežli jsem se dostal k rapportu a s tím naším obědem dnešním také sis, matko, pospíšila více nežli bylo třeba.“

Nevěřil jsem ani sluchu svému. Bylo to, pokud má paměť sáhala, dnes ponejprv, že by tatíček, byť i nepřímo, byl v čemkoli za pravdu dával některému z nás dětí proti mamince.

„I pro mne, ať je, kolik je,“ popuzena onou otcovou výtkou, matička mrzutě se ozvala, „ale schválně teď na ohništi roztápěti nebudu. Libo-li panu synáčkovi za vděk bráti krajíc komisárka, tu klíč od spižírny.“

„A kus slaninky dovoleno-li bude přikousnouti? Vždyť já nežádám ani paštik, ani bažantů,“ vesele jsem matce klíč mi podávající ruku políbil. I podotýkám, že jsem sice paštiky jakživ neviděl, nerci-li ochutnal a bažanta znal toliko z Okenova přírodopisného atlantu, ale chvalná pověsť lahůdek těchto od let mi byla známa. Matka neodpovídajíc ni slovem, bezděky se usmála, a já za některou chvilku jsem pojídal komisárku a slaniny s chutí mlsné myšky hodnou. Nevím už u Justina-li, či u Kurtia, či u jiného kteréhosi spisovatele římského jsem se toho dočetl, jak smutné paměti král perský Darius Kodommanus, když jednou na útěku před buřičským satrapou svým Bessem, krutou žízní jsa trápen, z jakési kaluže se napil, tou měrou nechutný trunk si liboval, že neostýchavě prohlašoval toto napití za nejchutnější, jakého mu se jak živo dostalo. Inu, velkých pánů gusta jsou podivná! Mně alespoň, když jsem se na matčině spižírně nasytil komisárkem a slaninou, pojednou se zastesklo po nějakém nápoji, od vody, byť jako Březanská voda jako krystal čista byla a jako led studena byla, trochu říznějším —.

Zde končí rukopis „Života starého kantora“. Smrť přetrhla autorovi další pokračování. — Žák zesnulého Jana Ev. Kosiny Arnošt Vávra uvolil se k vyzvání podepsaného ve třetím díle „Života starého kantora“ vylíčiti působení jeho v Olomouci a v Praze.

Nakladatel.

ŽIVOT STARÉHO KANTORA.

EPILOG K AUTOBIOGRAFICKÉ LÍCNI

† JANA EV. KOSINY,

JEJŽ NAPSAL

ARNOŠT VÁVRA.



Y OLOMOUCI 1901.

NÁKLADEM R. PROMBERGRA V OLOMOUCI. — TISKEM DRUŽSTVA KNIHTISKÁRNY V HRANICÍCH.

Život starého kantora.

III.

Autobiografie zesnulého našeho Jana Ev. Kosiny vzbudila ve všech kruzích čtenářstva, jakož i při znalecké kritice rozruch tak radostný, jako málo které jiné dílo naší literatury. Zásluha o to náleží jak obsahu, jenž čerpán jsa přímo ze života autorova vyznamenává se jakostí nevšední, tak i formě, která osobitostí svou staví spisovatele mezi nejrázovitější typy našeho písemnictví. Bohužel nebylo J. E. Kosinovi dopřáno, by dílo své dokončil v tom rozsahu, v jakém zamýšlel. Co podáno v prvních dvou dílech „Života starého kantora“, je vše, co nalezeno v pozůstalosti zesnulého.

Je toho želeti, že rukopis „Starého kantora“, připravený k tisku autorem samým, končí časem jeho studií gymnasijních, tedy právě tou dobou, která v životě dospívajícího intelligenta z pravidla bývá rozhodující pro všechnu budoucnost. Ačkoli pak už nejeden z drobných těch příběhů, jež vylíčil autor sám, otevírá zřetelnou perspektivu do budoucnosti, nezhostí se čtenář dojmu bolestného, že jej autor opouští právě tam, kde by jím byl provázen nejraději. Je to hodno politování tím více, že s autorem klesl v hrob i jediný namnoze pramen, z něhož bylo lze čerpati pro životopis jeho další: jeho paměť, věru neobyčejná.

Nakladatel tohoto díla, veden jsa pietou k památce zesnulého a přáním, aby vysoce záslužná činnost jeho na poli národním, školském a literárním zevrubnějšího došla ocenění, vyzval podepsaného, by se o to pokusil ve způsobu epilogu k „Životu starého kantora“. Netajil jsem si obtíží pokusu takového, plynoucích hlavně z nedostatku písemných pramenů životopisných. Nad to zůstává vždy životopis sebe obsáhlejší vedle zpovědi tak upřímné, jakou je autobiografie starého kantora, vždy tím, čím je stín vedle živoucího, oduševněného těla.

Přece jsem však po bedlivém věci rozvážení nemohl žádosti páně nakladatelově odepříti. Jakožto jeden z nejstarších žáků českého gymnasia olomouckého stál jsem takořka při kolébce jeho a viděl neúmornou činnost prvního jeho ředitele. Jsa pak i v letech následujících až téměř do hodiny jeho smrti se zesnulým Janem Ev. Kosinou spjat poutem onoho přátelství, které víže vděč-

ného žáka k milovanému učiteli, zaslechl jsem od něho a do schrány své paměti uložil ledacos, co není — tuším — prosto zajímavosti ani pro kruhy nejširší.

Vedl mne pak zvláště k sepsání těchto řádků důvod ten, že by Kosina, dospěv v autobiografii své až k oné periodě svého života, kdy činnost jeho počala prospívati všemu národu, dozajista nebyl zásluh svých o věc naši vylíčil náležitě. Kdo znal jeho skromnost, tuto květinu v dobách našich již tak převzácnou, dojista mi přisvědčí. A přece je v životě Kosinově mnoho, co zasluhuje býti zachováno potomkům a neupadnouti v zapomenutí. Je toho potřebí zvláště v době nynější, která s touže rychlostí zapomíná, se kterou žije.

Laskavý čtenář neočekávej však v listech následujících podrobného a všestranného životopisu, jehož nit by se navazovala tam, kde ji přestřihla Sudička Kosinovi, píšícímu svou autobiografii. Dokonce pak už nebudiž brán v úvahu poměr zevrubnosti, s jakou líčí léta svého dětství a prvního jinošství Kosina sám, a s jakou já léta jeho následující, v každé příčině nepoměrně důležitější. Omluvou patrného tohoto nepoměru, jehož nejlépe jest si vědom spisovatel těchto řádků sám, je zmíněný už nedostatek pramenů písemných. Neníť z doby před rokem 1867 kromě vysvědčení a jiných listin úředních v pozůstalosti Kosinově příspěvků životopisných. A přece byla by zvláště doba pražských jeho studií, vylíčená vlastním pérem Kosinovým, poskytla velice mnoho cenných vzpomínek, stýkalť se zesnulý s přemnohými vlastenci a spisovateli této doby.

Pro dobu onu, která předchází vlastní jeho paměť, nezbývalo tedy spisovateli těchto řádků než spokojiti se s nepatrnými několika drobty, jichž nabyl dílem z vlastního vypravování Kosinova, dílem od jeho přátel. Od r. 1867. počínaje jsou prameny životopisné hojnější. Kromě vlastní zkušenosti opírám se tu hlavně o korrespondenci Jana Ev. Kosiny, propůjčenou mi k nahlédnutí jeho vdovou, paní Boženou Kosinovou, jíž děkuji také za mnohé vzácné sdělení ústní, jehož na stranách následujících použito a panem c. k. školním radou Františkem Bartošem, s nímž zesnulý po mnohá léta čile si dopisoval. Oběma činím tímto slušné díky.

Odevzdávaje řádky tyto veřejnosti přisuzuji je slavné památce Jana Ev. Kosiny a spolupracovníků jeho při díle národního probuzení na Moravě, kteří jej smrtí předešli.

V Olomouci, 8. února 1900. *Arnošt Vávra.*

I.

V prvých dvou dílech autobiografie Jana Ev. Kosiny seznal laskavý čtenář vedle rozličných drobných příhod rodinných a osobních, jak v duši dítěte a později jinocha klíčilo símě lásky ku vzdálené vlasti; jak mocným kouzlem lákala dospívajícího gymnasistu poesie, jak mysl jeho naučila se horovati pro ideje ethické. —

Když po skončení šestitřídního gymnasia v Břežanech roku 1843 přišel Jan Ev. Kosina do Lvova na filosofii, otevřel se mu obzor širší. Seznával nové lidi, seznamoval se s novými myšlénkami, kochal se v plodech poesie polské, ruské a německé, sledoval však bystrým okem také všecko, co se dělo ve vzdáleném domově. Jeho studium literatury české stávalo se obsáhlejším a prohloubenějším. Láska k poesii pak uchvacovala mladou duši do té míry, že studium literatur básnických zůstalo nejoblíbenějším zaměstnáním Kosinovi tehdy, když po absolvování filosofie r. 1845 dal se na universitě Lvovské zapsati na práva.

Při naprostém nedostatku jiných zpráv biografických z této doby pobytu lvovského jistotně nebude od místa, položíme-li sem krátkou reminiscenci, již Kosina sám předeslal svému posudku v Soukupově překladě Brodzińského rozkošné idylly „Věslava“.

„Upomínky rozkošné“ — píše Jan Ev. Kosina slovně — „city přelibé v prsou mých se vzbudily, když úhlednou knižečku, jejíž titul tuto položen, jsem dostal do rukou. Vzpomínal jsem let jinošských, blažených to let, když jsem konal jak tak, aby jméno bylo, na universitě Lvovské studia právnická, se vším zápalem mladistvým těkal po utěšených nivách literatury polské a po všem horlivě se pídil, co jen poněkud v ní vynikalo nad míru prostřednosti. Dlouho pásl jsem po Věslavu, ale žel, bohužel mezi mládeží polskou tehdáž knihy polské nehrubě byly rozšířeny a vlastní groš sotva na laciné tehdáž knihy české stačoval, dlouho jsem po něm pásl darmo. Konečně, po čem drahně času jsem práhl, opatřila mi náhoda. Dostal jsem milého Věslava u žida antikváře za dvacetník. Svazek básní nákladem drahého Zavadského ve Vilně vydaný za dvacetník: toť polovičnému podobalo se

zázraku. Větrem hnal jsem se domů, a že soumrak už se byl rozhostil po skrovném pokojíku mém, ihned rozžal jsem svou lojovku a dal se do čtení. I četl jsem jednou, četl báseň po druhé a po třetí, a když svíce prsknuvši mi vypověděla službu, jako lojovici na posměch dlouho do noci říkal jsem si báseň z paměti. A sotva že Pánbůh den dal, dosti roztržitě vykonav svou ranní modlitbu, deklamoval jsem si Věslava zase, pohlédaje čas po čase jako na přesvědčenou, že mě paměť neklame, do milé knížečky. Co to bylo divu, co potlesku, když jsem přišed do koleje vystoupil na lavici, odkud nám jindy zasmušilý professor barbarskou latinou hlásal své jus naturae (právo přirozené), a za obecného ticha já Šváb (tak říkalo se tehdáž každému Nepoláku, a mně, ačkoli jsem od sedmého roku věku svého v Haliči přebývaje dokonaleji polsky mluvil než česky, ovšem že jen žertem, tolikéž) oblíbeného básníka báseň nejoblíbenější s takovou vroucností a zápalem přednesl studujícím Polákům.

Sladké to úpomínky: nedal bych je, kdo ví zač! — “

Tak vzpomíná Jan Ev. Kosina ještě po třiceti bezmála letech na doby svých studií lvovských, doby to leckterého strádání, ba někdy dokonce i nedostatku, přes to všechno však doby šťastné, doby veselého mládí.

Rok 1848*) naplnil konečně dávnou touhu našeho juristy: rodiče jeho vrátili se k trvalému pobytu do Čech a Kosina odebral se na další studia universitní do Prahy. Již dříve se rozhodl, že zanechá práv, ve kterých záliby neměl, a s celou duší připravoval se k budoucímu svému povolání: gymnasijní professuře. Převraty bouřlivého roku 1848 způsobily, že zahlaholil jazyk český také z několika katheder na filosofické fakultě učení Karlova, kdežto až dotud obmezen byl jen na stolici české řeči a literatury, zřízenou již r. 1791. Kosina, který si zvolil odbor historický, byl pilným posluchačem zvláště přednášek českých. Mezi jeho professory nalézáme W. W. Tomka a J. J. Hanuše, nejvíce však naň působili dva učitelé — básníci: Fr. Lad. Čelakovský a Jan Pravoslav Koubek. Horování prvého pro ryzost mluvy mateřské, břitká satira druhého, obsáhlá znalost jich obou literatur najmě slovanských — to vše učinilo oba tyto muže Kosinovi nad míru sympatickými. V soukromých hovorech s Koubkem,

---

*) Událostí roku tohoto vzpomínal ovšem i Kosina — jako všichni pamětníci — v letech pozdějších často. Tak píše v květnu 1868 z Olomouce matičce své do Hradce Králové, že na velikou svou žalost nemůže se vypraviti do Prahy ku slavnosti položení základního kamene k Národnímu divadlu, jak by si přál. Dokládá pak k tomu: toť byly za mého mládí jinačí slavnosti: stav obležení, vojenský soud na Hradčanech . . . .

který se také po dlouhý čas byl zdržoval v Haliči, vracel se Kosina často zpět do této své druhé vlasti.

Zatím seznamoval se Kosina také již s jinými literáty českými. Častěji stýkal se zvláště s gramatikem J. Sl. Tomíčkem a slovníkářem Frantou Šumavským a dosti zhusta obcoval také s J. K. Tylem, který rád shromažďoval okolo sebe mladé nadšence, že by však sám byl českým básníkem, nechlubil se žádnému z nich. Rozřešiv konečně šťastně problém, jak se skládají české verše, skládal jich Kosina hojně, nikdy však s nimi nevystoupil na veřejnost, nepokládaje jich ještě za dosti vypilované — byltě si uvykl vykonávati přísnou autokritiku již od prvních stilistických pokusu na gymnasiu březanském. Kdežto se však až dotud omezovaly pokusy jeho na lyriku a epiku, v Praze otevřel se Kosinovi jiný svět. Pravidelnými docházkami na česká divadelní představení, jakož i čítáním cizích dramatických klassiků — zvláště Shakespeara — pojal Kosina nezkrocenou touhu pokusiti se také na prknech, která znamenají svět.

Dle novely Jana z Hvězdy napsal Kosina drama „Čechové před Milánem“, kterážto látka zvláštním kouzlem jej poutala k sobě již od let dětských. Drama své však bedlivě skryl na dně študentského svého kufru, nechtěje s ním vystoupiti na veřejnost. Jediný jen důvěrník zvěděl o jeho existenci, byl to Kosinův přítel a spolubydlící Kobera, rodák bohdanecký. „Ale tajemství, o kterém vědí dva, není tajemstvím“, říkával Kosina později s úsměvem, kdykoli o této příhodě vyprávěl. Kobera byl totiž tak nadšeným ctitelem musy Kosinovy, že se domníval, že by bylo hříchem, aby se s ní neseznámili také jiní. Kdysi tedy, když nebyl Kosina právě doma, zmocnil se podloudnickým jakýmsi způsobem rukopisu „Čechové před Milánem“ a odevzdal jej Tylovi. Tento vysoce zasloužilý, ale pohříchu nekritický muž, který se při sobě i jiných rád spokojoval dobrou vůlí tam, kde nestačovaly síly, zařídil ihned vše potřebné k provozování.

Jaké bylo překvapení nic netušícího Kosiny, když zvěděl, že 20. dubna r. 1850. budou ve stavovském divadle provozováni jeho „Čechové před Milánem!“ Ale za překvapením následovalo bolestné zklamání, drama propadlo na dobro a neobjevilo se již na prknech nikdy více. Nadarmo utěšoval nešťastného autora Tyl poukazováním k tomu, jak proměnliva je přízeň divadelního obecenstva, nadarmo jej Ferd. Bř. Mikovec ujišťoval, že pochodí podruhé lépe — Kosina se na dobro rozešel s nevěrnou musou, spálil všechny svoje rukopisy a s nimi také všechnu naději ve slávu básnickou, která jej oblévala již od let dětinských. Jest otázka, dobře-li učinil Kosina, že zanechal dalších pokusů básnických; on sám tvrdíval v letech pozdějších o sobě, že básnického nadání

neměl. Na straně druhé však je nepopíratelno, že v sobě z nezdařeného pokusu básnického pro další své tvoření zachoval jednu přednost: živost v pravdě dramatickou, jak vystupuje na jevo v jeho „Hrách Olympských“ a namnoze i v „Životě starého kantora“.

Rozluka se sny o slávě básnické měla za následek, že Kosina, který se po čas svých studií universitních pro nedostatek prostředků hmotných častěji zdržoval v Bohdanči, kam se byli rodiče jeho přestěhovali trvale, tím úsilovněji počal se připravovati pro budoucí své povolání učitelské a již koncem roku 1851 přihlásil se u křížovníka J. Beera, předsedy zkušebné komise pro kandidáty učitelství gymnasijního, nově organisované dle zákona Thunova z 30. srpna 1849, ke zkoušce z řeči a literatury české pro vyšší gymnasia. K domácímu vypracování dána Kosinovi od Čelakovského úloha: „Uvésti na jistá pravidla a dostatkem příkladů dolíčiti, v čem se liší jazyk český v Rukopise královdvorském od nynější spisovné mluvy naší.“ V německém vysvědčení, datovaném 15. října 1852, zachován je také úsudek Čelakovského o této práci. Praví se v něm mimo jiné: „Práce o tomto předmětě podaná je v každé příčině zdařilá. V účelném a plynně psaném úvodě líčí kandidát vhodně a stručně průběh osudů jazyka českého od dob nejstarších až po naše, při čemž pronáší nejednu originelní, nad očekávání charakteristickou a závažnou myšlénku.“ Nežli však nadešel čas zkoušky ústní, zemřel milovaný učitel Kosinův Fr. Lad. Čelakovský 5. srpna 1852. 15. října téhož roku vykonal Kosina zkoušku ústní. Vysvědčení, podepsané kromě předsedy J. Beera Řehořem Zeithammrem a J. E. Purkyní, vzdává plnou chválu jeho vědomostem z české řeči a literatury, rovněž jako výstupu, jejž dle tehdejšího zkušebného řádu na zkoušku vykonal na c. k. akademickém gymnasiu.

První krok pro budoucí povolání životní tedy šťastně byl vykonán, ale hvězda naděje, že by se mu také v brzce mohl oddati, nesvítala odnikud. Dostalo se sice Kosinovi nabídnutí, by přijal místo suplentské na některém gymnasiu v Uhrách, kde té doby působilo Čechů mnoho, však nepřijal ho, jednak že neměl chuti opustiti vlast, jinak však i proto, že vybídnutí takové nikterak nebylo lákavé, neboť přes všechen útisk absolutismu Bachova, který do Uher posílal množství cizinců, netajilo se obyvatelstvo maďarské svou nechutí k nim, ano dávalo jí namnoze i nepokrytý výraz. Z té příčiny rád přijal Kosina nabídnuté sobě místo vychovatelské v Obříství. Byla to hezounká idyllka, již prožil za několik měsíců v rozkošném tom zákoutí. Než trvání jejího nebylo na dlouho, neboť již v květnu 1853 povolán za suplenta na gymnasium do Hradce Králové.

V prosinci téhož roku jmenován ředitelem tohoto ústavu Tomáš Bílek, tehdy muž v plné síle, nyní stařičký veterán českých spisovatelů. Bílek byl poslední z tak zvaných humanitních professorů, kteří ještě na základě staré, předthunovské approbace byli ustanoveni. Již z Písku, odkud přicházel, předcházela jej pověst nejlepší. Gymnasium v Hradci Králové pak, jím řízené, brzy nabylo pověsti velmi chvalné jak pro své úspěchy didaktické, tak zvláště pro svůj český ráz. Ani v letech padesátých, dokud byl ústav -- aspoň zevně - ještě německý, nezavěšováno tam žákům na hrdlo potupné „signum“ pro neprozřetelné české slovo, nikdo nepronásledován za to, že se hlásil ke svému českému původu, ba nalezli se tam professoři, kteří i při německém výkladu dovedli v žácích buditi lásku k mateřštině a národní hrdost.

Z nich přední byli Jan Ev. Kosina a Vácslav Jandečka, kteříž oba záhy byli s Bílkem spoutáni páskou srdečného přátelství. Kosina jmenovitě v neděli a ve svátek před exhortou shromažďoval kolem sebe študenty, aby je poučoval o české literatuře, shledávaje počet vyučovacích hodin k tomu vykázaných za nedostatečný. Tu nejeden vynikající později muž z úst Kosinových ponejprv slyšel o spisovatelích českých doby starší i nové, o nichž mu školní čítanka nepravila buď nic buď skoro nic. Výklady ty nad míru byly poučny zvláště pro ony jinochy, kteří do vyšších tříd gymnasijních přicházeli do Hradce z nižších ústavů německých, německých nejen vyučovacím jazykem, ale i duchem, jenž v nich vládl, na př. z Broumova.

Než i studiím Kosinovým samým vykázala doba prvních let padesátých směr nový. Na universitě zvolil si, jak víme, obor historický a vykonav zkoušku z češtiny chystal se v Obříství k nové z dějepisu, neboť ona sama o sobě nestačovala k ustanovení definitivnímu za professora na škole střední. Než místo, na které byl Kosina do Hradce Králové povolán, bylo filologické, historická místa v Čechách a na Moravě byla při nedávné reorganisaci za ministra hr. Lva Thuna vesměs obsazena lidmi mladými, tak že nebylo naděje na brzké dosazení definitivního místa takového. V těchto okolnostech odhodlal se Kosina dáti studiím svým směr nový, na nějž původně nepomýšlel. Státi se klassickým filologem.

S energií sobě vlastní pustil se hned do díla. Největší obtíž působila mu řečtina, které se učil kdysi na gymnasiu březanském sice též, ale vykládán tehdy předmět onen od professorů, již to sami byli ponejvíce věci nehrubě znalí, tak nedbale, že když přistupoval Kosina k vědeckému studiu jazyka nejvzdělanějšího národa starověkého, záhy poznal, že nezbývá než počíti od prvního prvopočátku. Snaha jeho neminula se skutečně s úspěchem, roku

1855 podnikl u Bipparta zkoušku z latiny, roku 1861 u téhož, Schleichera a Ludwiga též z češtiny. Již na základě prvního ze zmíněných vysvědčení jmenován Kosina roku 1856 definitivně professorem při gymnasiu kralohradeckém, čímž pojištěna existence jeho hmotná.

Při těchto svých studiích soukromých nepřestával Kosina bedlivě stopovati současný rozvoj literární. Pohříchu byl to v letech padesátých úhor, na němž jen zřídka kde vyklíčil květ utěšenější. Oba velicí pěvci doby předchozí Jan Kollár a Frant. Lad. Čelakovský byli odešli skoro současně na věčnost r. 1852, odmlčevše se již dávno dříve, brzy za nimi odešli J. Pr. Koubek a Jos. Kaj. Tyl. Nové hnutí literární, které se tehdy soustřeďovalo v několika nadšených študentech akademického gymnasia v Praze, z nichž za nedlouho vzešla nová škola básnická, projevovalo se sotva prvními předzvěstmi, obsah Mikovcova Lumíra byl zjevným obrazem trvajícího suchoparu.

Ač sám přestal dávno již skládati verše, byla nicméně Kosinovi i později vždy až do jeho smrti poesie družkou nejmilejší a ve všech okolnostech životních utěšitelkou. Netřeba tedy pododotýkati, jak bolestně nesl i on úpadek české poesie, nekladl však rukou v klín, nýbrž pomáhal, pokud stačily jeho síly, připravovati budoucnost lepší. Té nadál se od školy, o jejíž vysoké důležitosti národní, osvětové a mravní z hloubi duše byl přesvědčen od toho okamžiku, kdy ponejprv jako učitel do ní vstoupil. „Běda národu, jehož mládež není odchována poesií!“ Tento výrok Jeana Paula rád citovával při každé vhodné příležitosti po všechen čas své činnosti učitelské.

A nejen citovával výrok ten, nýbrž i sám důsledky jeho prováděl prakticky. Rozkoší bylo – v tom shodují se úsudky někdejších jeho žáků z gymnasia kralohradeckého – poslouchati Kosinovy výklady básní a to nejen v jazycích živých, nýbrž i v latině a řečtině. Kosinovi nikdy nebyl básník pouhou snůškou slov, na nichž se oživují polozapomenutá pravidla gramatická – způsob to, který bohužel ani dnes nevymizel ještě z našich škol docela a vítanou je zbraní těm, kdo klasické studium chtějí učiniti směšným neb aspoň zastaralým. V tomto svém ušlechtilém pojímání úkolu studia klassického záhy nalezl Kosina mezi svými kollegy smýšlející stejně. Zejména v tom s ním za jedno byl duchaplný humanista Josef Končinský, jejž z Báňské Bystřice přivál do Hradce Králové obecný proud mezi tehdejším maďarstvem, očisťujícím vlast svou napořád ode všech „Švábů“, jak nazýváni vůbec všichni Nemaďaři. Týž ušlechtilý směr měl však i podporovatele své v bezprostředních Kosinových představených: řediteli Bílkovi a zvláště školnímu radovi Řehoři Zeithammrovi, muži to

vzácného vzdělání, vzácných darů srdce i ducha, jenž na častých svých inspekčních cestách — dojížděl na gymnasium kralohradecké pravidelně každý semestr — nejednou dal nepokrytý projev uznání svému nad Kosinovým působením učitelským.

Na samém sklonku ministrování hraběte Lva Thuna padlo první tísnivé pouto germanisace, dusící po tu chvíli střední školy. Nařízením z 8. srpna r. 1859 prohlášena na některých gymnasiích v Čechách — mimo jiné také na kralohradeckém — čeština za jazyk vyučovací alespoň v některých předmětech, k čemuž proslulý Exner v dobrozdání svém o žádoucí reformě rakouských gymnasií radil již r. 1844. Když pak brzy potom za obnoveného života konstitučního v Rakousku národ český počal se domáhati práva svého ve všech oborech života veřejného, prohlášena řada gymnasií v Čechách za ryze česká, ač docházející při tom nařízení ministerská důtklivě ukládala sborům professorským bedlivou o to míti péči, by odchovanci takových gymnasií vykazovali také dostatečnou znalost němčiny. Než převrat ten, ač dávno již kýžený a toužebně očekávaný, sám sebou přinášel nesnází tolik, že snadněji bylo jej nařiditi, než provésti. Na mnohých, zvláště starších pánech osvědčovala se pravdivost starého přísloví, tyranem že je zvyk; byli příliš uvykli starému šlendriánu, než aby se s ním rozloučili tak snadno. Horší byl naprostý nedostatek učebnic, ba v některých naukách, dokonce i terminů. A právě na tom zakládala prapodivná vídeňská logika svoje plány. Vždycky dříve, kdykoli žádáno o zavedení češtiny za jazyk vyučovací na některém gymnasiu, odmítána žádost taková poukazováním na nedostatek českých učebnic. Když pak silou okolností vláda donucena povoliti přece, v čem dlouho se vzpírala, měl nedostatek českých učebnic zase býti vhodnou záminkou k brzkému odstranění nenáviděné novoty.

Než v tom se vláda vídeňská přepočítala důkladně. Česká vyučovací řeč na některých gymnasiích stala se pobídkou zvláště mladší generaci v professorstvu středoškolském k pořizování nových učebnic, a než minula dvě, tři léta, měly je téměř už obory všechny. Je pravda, že knihy ty dnes už vesměs jsou zapomenuty, že mnohé z nich, aby se vyhovělo potřebě nutkavé, pracovány byly nakvap ba některé z nich nebyly než překlady učebnic německých, až dotud užívaných. Ale rovněž je pravda, že řada osvícených učitelů i při knihách nedokonalých odchovala národu generaci statečných charakterů a nadšených vlastenců. Ve snažení o české učebnice nad jiné vynikl sbor gymnasia kralohradeckého. Jandečka napsal učebnici geometrie, později též s Dastichem logiku, Fr. Fischer upravoval arithmetiku a nerostopis, Boh. Hakl překládal do češtiny učebnice náboženské atd.

Obecného tohoto hnutí nezůstal dalek ani Kosina. Již počátkem let šedesátých pojal úmysl, že složí mluvnici jazyka latinského. Čím více však zabíral se do své práce, čím hlouběji porovnával sklad jazyka vlastního a Ciceronova, tím více šířil se mu rámec jeho práce, a brzy rozhodl se Kosina, že jí neobmezí jen na účely čistě školské, nýbrž při naprostém nedostatku jiné knihy podobné v literatuře české že napíše vědeckou mluvnici latinskou vůbec. Poněvadž založil práci svou na methodě srovnávací, stále porovnávaje latinu s češtinou, v čemž neměl předchůdce od dob gramatiků z jednoty Českobratrské, šla při hojném zaměstnání školním práce jen zvolna od ruky.

Nad to byl Kosina současně zaměstnán i jinými pracemi literárními. Zahloubav se, jak výše vzpomenuto, z příčin praktických ve studium jazyka řeckého, s obzvláštní zálibou opět a opět čítal dialogy Platonovy. Duch Kosinův tíhl k filosofii praktické, jejíž rozličné problémy řeší slavný Plato ústy mistra svého Sokrata a jeho spolubesedníků. Nemýlíme se asi, tvrdíme-li, že již z této doby se datuje záliba Kosinova ve formě dialogické, kterou po letech dal svým „Hovorům olympským“. Tou dobou ve chvílích odpočinku překládal si Kosina, — více pro sebe než pro veřejnost — některé dialogy Platonovy. Na veřejnost odvážil se teprv r. 1863 překladem Obrany Sokratovy a Krifona; učinil tak na domluvu osvíceného svého přítele MUDra J. Eiselta, tehdy krajského fysika v Hradci Králové, jemuž také dedikoval knížečku vydanou nákladem vlastním. Když pak za nedlouho na to ruch nastalý mezi českými filology vedl k založení „Bibliotheky klassiků řeckých a římských“, která měla obecenstvu českému podati soustavný obraz literatur staroklassických, přispěl Kosina do ní r. 1865 překladem Platonova Gorgie. Jak důstojná obrana Sokratova před křivými jeho soudci, tak zvláště obsažný dialog napsaný po sofistovi leontinském podány tu v rouše českém mluvou tak ušlechtilou, že každé slovo jeví se téměř odváženým. Vedle patrných stop studií staršího jazyka českého zřejmě již tu vystupuje snaha všem spisům Kosinovým vlastní, aby totiž slovo dokonale se krylo s pojmem, jenž se jím nazývá. To činí právě periody jeho jasnými a snadno srozumitelnými, není v nich dvojsmyslů, nedorozumění není možné, ale každá věta vybízí k přemýšlení. V tom — tuším — též je zřejmo působení Platonovo.

Zatím i latinská mluvnice pokročila značněji, když Kosinovi ministerstvem udělena za tím účelem na školní rok 1865 dovolená, tak že mohl z jara r. 1866 rukopis odevzdati do tisku. Než ještě dílo hotové opustilo tiskárnu, strhla se válka rakousko-pruská, jejíž jevištěm bylo právě namnoze nejbližší okolí působiště Kosinova. Již před osudným dnem 3. července opustil tento

se svou rodinou Hradec Králové a uchýlil se do Chrudimi, kde byl svědkem hrozného útěku poražených vojsk rakouských. V patách za vítěznými Prusy vtrhl do města i jiný příšerný host cholera, jejíž úkladům za nedlouho podlehl i Kosina. Než silná jeho konstituce tělesná přemohla šťastně hrozící nebezpečí, a když po míru Pražském nastaly zase časy klidnější, mohl se Kosina navrátiti ke svým pracím, nedobrovolně přerušeným.

Roku 1867 spatřila konečně latinská mluvnice světlo světa. Znalci chválili na ní přísnou systematičnost, přesné definice, zvláště pak za výhodu její uznáváno, že všude přihlíženo k rozdílům mluvy básnické od praktické. Mnohé obraty básnické přeloženy tu vskutku poeticky do češtiny a v tom ohledu má mluvnice Kosinova zajímavost svou i pro básníka. S úsudkem kritiky veřejné — není to pohříchu případ ojedinělý při zastaralém způsobu, kterým se podnes ještě děje schvalování školních učebnic — nesrovnával se však anonymní recensent úřední, a po jeho návrhu odepřelo ministerstvo vyučování knize v každém ohledu znamenité svého schválení k zavedení za učebnici do škol ....

Než právě toho času nastával v životě Kosinově obrat nad jiné důležitý.

* *
*

Jan Ev. Kosina byl po zřízení českého gymnasia v Olomouci povolán za prvního jeho ředitele; tímto skutkem nastává nejen nová epocha v jeho životě a jeho činnosti literární, která se odtud dotýká již zájmů obecně národních, nýbrž do jisté míry též nová doba v dějinách starobylého tohoto města. Mělať Olomouc gymnasium již velmi staré, založené r. 1566 od jesuitů, jehož žákem mimo jiné byl i přední vojevůdce války třicetileté Albrecht z Valdštýna. Ústav tento sdílel všechny osudy jiných gymnasií jesuitských a po konečném úplném posvětštění stal se ústavem úplně německým, ač žáci jeho z dobrých tří čtvrtin byli rekrutováni z českých Hanáků. Teprv po výše zmíněném nařízení hr. Thuna z 8. srpna 1859 zřízeny při německém gymnasiu v Olomouci české pobočky pro první tři třídy.

Dle intenční vídeňské vlády neměly ovšem parallelky ty býti než přípravou, aby se dobří Hanáčkové v prvních třech letech studií gymnasijních naučili tolik německy, aby v nich nadále mohli pokračovati výhradně v jazyku pokládaném za samospasitelný. Přece však působily pobočky ty blahodárně, zachránivše nejednoho mladíka, že neutonul v záplavě germanisace. Nad to mělo příští české gymnasium — ať tak dím — svého Jana Křtitele, který mu připravoval půdu na ústavě německém. Byl to vysoce zasloužilý professor dějepisu František Vaněk, jemuž při všech jeho podivnůstkách náleží nepopíratelná zásluha, že budil vědomí

vlastenecké v české mládeži odevzdané ústavu německému. Ohnivým slovem líčil mládeži nejslavnější periody českých dějin a břitkým vtipem káral odrodilectví, kdekoli je postihl. Od žáka jeho, zesnulého již professora Libora Doležala, nejednou slýchal jsem vypravovat, kterak na konci školního roku 1867 důtklivě promluvil k terciánům, že by se styděl za to, kdyby se s některým Čechem setkal po prázdninách zase na ústavě německém, když se otevírá gymnasium české. V tehdejších dobách patřil k mluvě podobné zajisté kus odvahy, a tu prof. Fr. Vaněk měl. V tomto směru působil prof. Vaněk, pevně jsa věren svému přesvědčení, na německém gymnasiu v Olomouci až do r. 1871, kdy jej ministr Jireček povolal na akademické gymnasium v Praze.

Símě, jež zaséval professor Vaněk, nepadlo na skálu. Brzy utvořil se mezi českými studenty německého gymnasia olomouckého kroužek nadšenců, kteří se občas scházeli k pěstování své mateřštiny a studiu současné literatury. V nejednom z nich už ozvala se žíla básnická, jiného svedl příklad a tak vzniklo sdružení „Uměna", které vydávalo také svůj vlastní, ovšem že psaný list. Nám mladším, kteří jsme o několik let později „Uměnu" přenesli do síní gymnasia českého, při probírání starších ročníků našeho listu, jež pečlivě svázány tvořily hlavní část spolkového archivu, nejvíce imponovala dvě jména, jež dnes obecně jsou známa po všem národě. Nedopustím se indiskretnosti, povím-li, že to jsou nynější zemský a říšský poslanec dr. Jan Žáček a statečný obhájce české věci ve Slezsku dr. Stratil, advokát v Opavě a český poslanec na sněmu vévodství Slezského. —

Dnem 1. října 1867 otevřeno tedy v Olomouci gymnasium české. Z prvních jeho professorů nejlépe pochopili a nejvydatněji podporovali intence ředitele svého historik Josef Sytko a filolog Jakub Škoda. Muž posledně jmenovaný však již r. 1870 odešel za ředitele nově zřízené střední školy v Přerově, o kteréž město dobyl si zásluh trvalých. Professoři s důvěrou chápali se svého úkolu, také žactva vykazoval ústav, jenž otevřen toliko o čtyřech třídách, nad očekávání. Vyjímajíc primány, byli to arci skoro vesměs žáci gymnasia německého, kteří poslechli vyzvání prof. Vaňka. Za to všeho jiného se mladému ústavu nedostávalo. Byl umístěn v najatém domě v Purkrabské ulici, který se hodil ke všemu jinému spíše než k tomu, aby v sobě hostil stánek Mus. Ba, v mnohé příčině byly dusné, temné a vlhké jeho místnosti pravým paskvilem na moudrá nařízení hygienictví, která vydávali — tenkráte ovšem ne tak hojně jako dnes — nadřízení úřadové školní. Přes to však milé dýchalo teplo z nehostinných těchto síní. Když školník Drtil, někdy vojín pod praporem Radeckého, nebo jeho žena, Italka, která přes to, že žila se svým mužem již

řadu let na Hané, do své smrti se nenaučila česky, trhli zvoncem na znamení, že školní vyučování je ukončeno, vyhrnuly se ze šerých síní hošíci zdravých tváří s veselým úsměvem na rtech. To otcovské slovo ředitele neb milého professora, probuzujícího k lásce k vlasti a k rodnému jazyku, rozproudilo jich krev, rozzářilo jejich zraky.

Jiná nesnáz veliká záležela v nedostatečném zaopatření pomůcek učebných. Dotace státní sotva stačila na opatření věcí nejnutnějších. Zvláště knihovny — professorská i žákovská - obmyšleny byly jen macešsky. A přece považovali Kosina i bibliotekář Sytko zejména žákovskou knihovnu za tak důležitý prostředek vychovávací jako školu samu. Nezbývalo, než obětavostí soukromou nahraditi, čeho se nedostávalo — a toho bylo mnoho, velmi mnoho. Vlídným svým vystupováním v obecenstvu záhy získal Kosina knihovnám gymnasijním četné mecenáše, z nichž dary zvláště velkolepé pokytli jmenovitě advokát dr. Lakomý a a bankovní úředník J. S. Wurm, oba pohříchu předčasně již zemřelí.

První školní rok zánovního ústavu prošel v klidu a pokoji, ale s koncem jeho dostavilo se trpké zklamání. Očekávané povýšení gymnasia nižšího ve vyšší povoleno nebylo a kvartánům okusivším dobrodiní vyučování v jazyku mateřském sotva za jediný rok, nezbývalo po prázdninách roku 1868 zase než nastoupiti nazpět smutnou pouť do gymnasia německého, kde je pod svou ochranu opět přijal prof. Vaněk.

Kosina nebyl z mužů, kteří v nehodě skládají malomocně ruce v klín. Postřehnuv arci bystře, že ohroženo je české gymnasium v základech existence své, bude-li obmezeno jen na třídy nižší, hned položil ruku k dílu. Sám zevrubnými pamětními spisy nadřízeným úřadům školním dovozoval potřebu rozšíření gymnasia, nad to však se postaral i o to, aby se pravdivé vylíčení stavu věcí dostalo až na místa nejpovolanější. Jeho přičiněním sestoupila se deputace, sestávající z výše zmíněného dra. Lakomého a z osvícených rolníků J. Hocha z Hrubčic a Jos. Vychodila z Topolan, která se odebrala k panovníkovi žádat ho o svolení k rozšíření gymnasia; toho skutečně také docíleno a roku 1869 otevřena quinta, r. 1870 sexta a r. 1871 doplněn ústav dokonce současným otevřením dvou nejvyšších tříd najednou. Prvním maturitním zkouškám, konaným r. 1872, obcoval po některou chvíli také císař František Josef I., prodlévající tehdy v Olomouci na velkých cvičeních vojenských.

Další existence ústavu tím byla zajištěna, tak že mohl podstoupiti vítěznou konkurenci se starším svým sokem německým Ale s rozšiřováním jeho přibývalo také Kosinovi nových starostí,

vyžadujících plně mužné energie. Žáků přibývalo, bylo potřebí, zřizovati četné parallelky, a pro ty nebylc místa v domě původním, jenž se bez toho, jak už řečeno, pro školní potřeby nehodil vůbec. Nezbývalo než najímati pro třídy pobočné místnosti, jakž takž vyhovující, v domech jiných, a ty byly namnoze od budovy hlavní značně vzdáleny. Jaké nesnáze vznikaly z toho pro řízení ústavu, snadno pochopí ten, kdo poněkud jen je zasvěcen do složitého mechanismu školního, jenž naprosto ukryt zůstává oku nezasvěcenému.

Nesnáze tohoto druhu dostoupily vrcholu svého v polovici let sedmdesátých, kdy dvěma mladším českým gymnasiím na Moravě, přerovskému totiž, založenému roku 1870, a valašsko-meziříčskému, o rok mladšímu, odepřeno rozšíření na ústavy vyšší. Žáci jejich přišli ponejvíce do quinty do Olomouce, tak že tamní české gymnasium bylo od roku 1875 nejhojněji navštěvovanou střední školou v Rakousku. Jednotlivé třídy jeho byly tedy roztrhány po čtyřech domech v rozličných končinách města — a přece vracel se říšský poslanec Ig. Wurm, zasazující se u ministra Stremayra o to, aby českému gymnasiu dostalo se vlastní a vhodné budovy z každého zasedání říšské rady s nepořízenou!

Tím poměrem, kterým se šířilo české gymnasium v Olomouci, vzmáhal se i význam jeho společenský a národní. Na ústavě bylo mnoho žactva chudého, nemělo-li podlehnouti v nerovném zápase s okolnostmi, bylo potřebí podati mu ruku pomocnou. Ryzí lidumil, jakým byl Kosina také v tomto směru činným byl horlivě. Sjednával ústavu dobrodince nové a nové a vymýšlel nové prostředky k obohacení podpůrného fondu pro chudé študenty. Z nejvydatnějších bylo pořádání českých plesů v sále městského divadla. Je mnoho společného mezi proslulými „českými bály“ z let čtyřicátých v Praze a těmito mnohem pozdějšími plesy olomouckými. Byla to takřka přehlídka českého živlu, který poznával svou početnou sílu, a hrději týčil hlavu. S účelem praktickým, který se každoročně jevil ve značném zisku peněžitém, spojoval tu Kosina i důležitý moment vychovatelský chtěje, aby si česká mládež osvojila vedle značného vzdělání vědeckého také i jemný mrav a vybroušený způsob obcování společenského.

Neméně přispívaly k sílení českého živlu v Olomouci i gymnasijní výlety, v této formě dnes už zaniklé všude. Byly to výlety prosté vší škrobenosti, nenasazující si masku líčené učenosti, plné srdečnosti, sloužící výhradně oddechu a pobavení. Jak imposantní byl to průvod, když za jasného májového jitra táhlo s hudební kapelou v čele na půl tisíce nadšených jinochů veselých tváří a jiskrných zraků za praporečníkem, nesoucím skvostný

prapor z těžkého, modrého hedvábí, dar to vlasteneckých dam olomouckých českému študenstvu; A jaký jarý život byl po celý ten den na Sv. Kopečku, pravidelném to cíli těchto výletů! Klidné to poutnické místečko prostřed lesů zašumělo veselými hlasy. Malí hoši hráli na pokraji lesa v míč, větší na vhodném místě provozovali na improvisovaném jevišti krátký nějaký kus divadelní, největší konečně při zvucích hudby učinili si z paseky taneční místnost. Provázeloť výlet na místo všechno obecenstvo české, nejeden študentský románek vzal na výletech takových svůj počátek. A večer v průvodu lampionovém vracelo se vše za zvuků národních písní domů, aby dlouho vzpomínalo, ale také se těšilo zase na výlet příští. Můžeme říci otevřeně, že dnešní gymnasista, ovládaný úzkoprsou pedanterií, tak pěkných a roztomilých zábav nemá. Čta Jiráskövu „Filosofskou historii“, stěží uvěří, že neminulo docela ještě čtvrtstoletí od té doby, co takové historie se odehrávaly nejen v knihách, ale i v životě.

Leč vlastní těžiště činnosti Kosinovy bylo a zůstalo ve škole. Ústavu sobě svěřenému věnoval se ze všech svých sil a po každé stránce. S kollegy svými — zvláště mladšími — ochotně a rád se sdílel o svoje zkušenosti vyučovatelské a vychovatelské. Sám vyučoval nejraději češtině a hodin těch užíval k aesthetickému vzdělání mládeže i k pobídce k pilnému seznamování se s domácí literaturou. Proti heslu „Jurare in verba magistri“ sám nejednou prudce brojil ve škole, nic mu nebylo tak protivné, jako papouškoval-li mu žák bez ducha úsudek o některém spisovateli, jehož sám nečetl. Za to s povděkem vždy přijal a veřejně pochválil každý úsudek samostatný, na vlastní lektuře spočívající, třeba i po jeho rozumu ne správný. V takovém případě stávala se z pravidla síň školní jevištěm čilé debatty.

Skutečně také nevyzněla slova Kosinova bez ohlasu. Výše zmíněná „Uměna“ přestěhovala se z gymnasia německého do českého, a neděli co neděli otvíral nám po polednách starý Drtil odlehlou síň ve druhém patře hlavní budovy gymnasijní k pravidelným schůzkám literárním. Předčítán tu náš psaný časopis, rozmnožený zatím, když do „Uměny“ přibylo několik dovedných kresličů, též o illustrovanou přílohu humoristickou. Básně i práce prosaické předčítány a od posluchačů kritisovány. Již tato řečnická cvičení sama o sobě byla členům „Uměny“ vhodnou školou pro budoucnost, ale literární toto snažení vydalo ještě ovoce jiné. Když moravská omladina ponejprv na veřejnost vystoupila almanachem „Zorou“, mezi básnickými jeho přispívateli bylo také několik účastníkův „Uměny“ kteří ovšem, jak rozumí se samo sebou, podepsali práce svoje pseudonymy. Kosina, jenž toto hnutí mezi svými žáky, připomínající mu namnoze vlastní jeho léta jinošská,

sledoval s povděkem největším, napsal tehdy o „Zoře" kritiku do Časopisu Matice Moravské, redigovaného Fr. Bartošem, zvláště blahovolně pak zmínil se o přispívatelích ze středu svých žáků.

Nemám práva odhalovati roušku pseudonymity se jmen jednotlivců – již proto ne, že mladí ti veršovci zanechali většinou básnění již dávno; tolik však smí býti pověděno, že pod pseudonymem Fr. Hostivít v almanachu zmíněném ponejprv na veřejnost vystoupil skutečný talent básnický František Táborský. Později než tento stal se literárnímu obecenstvu českému znám jiný básník, který první svoje ostruhy rovněž získal v „Uměně": František S. Procházka, jehož „Písní o Činu" ve svých „Poetických Besedách" do literatury uvedl Jan Neruda.

Vedle „Umĕny" utvořil se počátkem let sedmdesátých na českém gymnasiu v Olomouci jiný kruh študentský, který si obral za úkol studovati slovanské jazyky a literatury, tvořila se sdružení ferialní za účelem studií národopisných v rozličných končinách Moravy. A takovéto podniky študentské nebyly od ředitele a professorů pronásledovány, naopak dostávaly jejich souhlasu.

Nikdy nezapomenu na to, jak František Palacký na své poslední cestě na Moravu – neklame-li mě paměť, bylo to roku 1873 – zavítal do Olomouce. Nebylo tenkráte na českém gymnasiu jediné třídy od nejnižší do nejvyšší, aby nebyl třídní professor způsobem chápavosti jich přiměřeným vyložil žákům význam ctihodného kmeta pro český národ a je vyzval, by neopominuli pohleděti v rázovitou jeho tvář. I putovaly ze školy zástupy študentů drobných i velikých k residenci kanovníka barona Königsbrunna, kde Palacký byl bytem, a když jej kočár přivážel odkudsi z města, mladá hrdla z upřímného srdce volala „slávu". Šťastni rozcházeli jsme se, že jsme spatřili toho, jehož jsme tak milovali. A před jedenáctou hodinou, na kterou byla ohlášena návštěva Palackého v besedě, tísnili jsme se na rohu Dolního náměstí. Viděli jsme tu ředitele Kosinu se všemi skoro professory, jak v salonním úboru vcházejí do domu besedního – to přišli hold vzdat vznešenému vlastenci.

A ještě jednu maličkost k charakteristice toho, jakým duchem ovládáno bylo české gymnasium v Olomouci za ředitelství Kosinova. Bylo 27. května 1876. Hodina míjela za hodinou, professor střídal se s professorem, a každý počal svůj výklad touž zprávou neblahou: „František Palacký, největší Čech našeho století, včera skonal." Milovaný náš učitel dějepisu, Josef Sytko, nezdržel se při těchto slovech slz. Nadešla hodina čtvrtá dopoledne. Tou dobou Kosina míval neobligátní frančtinu. Ale toho dne ani jediného slova francouzského nezaslechl nikdo z jeho úst. I on začal úmrtím Palackého, a když dobíjela dvanáctá, končil Kosina

před hluboce dojatým posluchačstvem svým improvisovanou pohrobní řeč o Palackém.

Jiné radostné vzpomínky každého starého študenta olomouckého z dob Kosinových týkají se českého divadla. Rok co rok téměř zajížděla v letech sedmdesátých do Olomouce kočující společnost paní Elišky Zöllnerové, a první cesta režiséra Šourka bývala z pravidla po nehezkých, točitých schodech budovy gymnasijní do úřadovny Kosinovy. Vždycky odešel se slibem, že dobré kusy, zvláště původní, budou žactvu horlivě doporučeny, a za slibem vždycky následoval čin. Z počátku hrávala společnost v domě besedním, v tělocvičně Sokola, podobné spíše katakombě než divadlu. Brzy však nestačovaly úzké prostory její, a společnost přestěhovala se do městského divadla, prostorného a pěkně upraveného, které jí od městské rady propůjčeno. Což tu bylo mezi námi študenty radosti, a dával-li se na příklad některý kus Shakespearův! Nejednomu chudému študentíkovi, který by si jinak byl musil požitek ten odepříti, podstrčil Kosina tajně, aby ušel všem okázalým díkům, které se mu příčily, ze své kapsy dvacetník, aby se také dostal aspoň na galerii.

Jako by dnes bylo, pamatuji, jak provozovala společnost Elišky Zöllnerové Bozděchova „Světa pána v županu". Téměř každému dospělejšímu študentovi olomouckému byl Bozděch dobře znám ze spisů svých tištěných, „Barona Görze" a „Zkoušku státníkovu" čítával Kosina rád se žáky ve škole při výkladech o básnictví dramatickém, nejnovější jeho veselohru „Světa pána" znali jsme však jen povrchně z doslechu. Byl sice provozován v Praze, ale dosud netištěn. Představení jeho v Olomouci poskytovalo takový as obraz, jakého jsme několikráte byli svědky v Národním divadle při představeních študenských, pořádaných ústředním spolkem professorským. Hlediště v místech určených k stání skoro výhradně bylo vyplněno študentstvem, sedadla rodiči, domácími pány a jinými průvodci. Hmotný úspěch představení byl dokonalý, a nazejtří přihodila se věc nevídaná v Olomouci za všeche„ čas, co tam české div. společnosti dojížděly: „Světa pán v županu" byl opakován. „Dobře jste se včera drželi," řekl nám toho dne ve francouzské hodině Kosina, radostně si mna ruce, „dnes „Světa pána" opakují; kdo můžeš, jdi zas, tak pěkné veselohry nespatříte zas tak hned!" —

Autora těchto řádků vedlo by příliš daleko za meze vykázané této stati, kdyby měl vyčísti všechny vzpomínky spadající v obor tento. Co uvedeno, stačí tvrdím k seznání, že duch, kterým řídil Kosina ústav sobě svěřený, byl ryze vlastenecký a humanní. Než pracemi, které s sebou přinášel úřad jeho ředitelský,

daleko ještě nebyla vyčerpána činnost Kosinova ve směru národního probuzení na Moravě.

Bolestně dojímala jej při jeho příchodu do Olomouce žalostná národní neuvědomělost, se kterou se potkával na stranách všech. Poznával ji z hovorů s rodiči, viděl ji na ulicích. Příčila se mu poníženost, s jakou Hanák ohýbal šíji před každým — ať skutečným, ať jen domnělým — pánem. Náprava mohla tu vzejíti — a také skutečně vzešla — jen od mladé generace, vychované v jiných zásadách a v jiném kruhu. Ale změna taková nemohla k místu býti přivoděna bez jiné průpravy důležité, bez národního vychování a uvědomění učitelstva, jehož výchově mladá generace měla býti svěřena. Z té příčiny věnoval Kosina také hned od příchodu svého na Moravu bedlivou péči školství obecnému.

Jest obecně známo, jak veliký převrat způsobily v tomto odvětví školství tak řečené Hasnerovy zákony. Suď z nich kdo jak suď, upříti nelze, že jimi počíná nová perioda v dějinách naší školy. Jak dalekosáhlý byl převrat ten, o tom měl příležitost Kosina přesvědčiti se ze zkušenosti vlastní, jmenován byv brzy po zřízení této instituce okresním inspektorem pro české a utrakvistické školy ve školním okrese Hranickém. Pamětníci vědí, s jak tuhým odporem setkaly se zákony Hasnerovy v národě českém, vědí též, jak nenáviděnými celkem osobnostmi byli první „okršláci“, jak přezdíváno okresním inspektorům. Z věci přenášena nenávist také na ty, kteří ji prováděli. A nebyla nenávist ta neoprávněnou zvláště na Moravě, kde prvními okresními inspektory skoro napořád jmenováni byli lidé, jejichž jednání dokazovalo zřejmě, že v úmyslech jejich spíše je české školství ubiti, než povznésti.

Kosina byl jednou z převzácných výjimek. Úkol svůj pojal se vší opravdovostí, nicméně byl tomu povděčen, když už po několika měsících po své žádosti byl úřadu tohoto zase zbaven, neboť sdílel s ostatním národem odpor proti zákonům Hasnerovým. Však i z krátkého úřadování odnesl zkušenosti bohaté. Setkal se hlavně s dvěma zjevy velice neutěšenými: s nedostatečným vědeckým vzděláním a národní neuvědomělostí učitelstva. Poslední podporována byla hlavně školami utrakvistickými, touto šerednou hlízou v oboru vyučovatelském, nedostatek první zaviněn byl hmotným nedostatkem a pohodlím, zvláště učitelů v pokročilejším již věku. *)

*) Pěknou anekdotu z tohoto období činnosti Kosinovy vypravuje spisovatel posmrtné vzpomínky ve feuilletonu »Národních Listů« z 19. prosince 1899: „Kdysi přijel Kosina na své inspekční cestě pozdě večer do zámožné vsi. Nejsa v místě znám usadil se v předním tamním hostinci v koutě a mlčky pozoroval své okolí. U prostředního velikého

Současně s aktivováním nových zákonů školních zřízeny také nové zkušební komise pro učitele škol obecných a nově zřizovaných měšťanských. Na Moravě byly původně takové komise dvě i v Brně a v Olomouci, každá v samostatné sekci „slovanské“ a německé. Kosina byl správcem české sekce při komisi olomoucké, a když v únoru 1873 obě sekce spojeny v komisi jedinou, Kosina stal se jejím místopředsedou.

Jak bylo až dosud postaráno o vědecké vzdělání učitelstva, o tom měl Kosina při těchto zkouškách příležitost přesvědčovati se často. Chtěli-li býti ustanoveni na veřejné škole, musili se do ustanovené lhůty podrobiti nové zkoušce i učitelé starší, a tu nejednou se stávalo, že obstárlému „rechtorovi“, t. j. řídícímu učiteli, či — jak se na Moravě říkalo — „naďučiteli“ na čele vystal pot při otázce, na kterou by nyní hravě zodpovídal i hošík prostředního jen nadání a píle. Pro charakteristiku tehdejších poměrů kladu sem anekdotu, kterou Kosina z této své zkušební činnosti rád vypravovával.

Zkoušencem byl obstárlý muž, prošedivělých vlasů. Kosina, který jej zkoušel z češtiny, jakožto jazyka vyučovacího, tázal se ho na to i ono, ale kandidát zatvrzele mlčel. Konečně, aby dostal z něho vůbec nějakou odpověď, vybral z věty jedno podstatné jméno a táže se: „Který pak je to pád?“ „Tohle?“, chápe se konečně slova zkoušenec, jako by v něm byla vznikla jiskra božská, „tohle by mohl býti šestý nanejvýše sedmý pád!“

Za nejúčinnější prostředek k nápravě Kosina pokládal spolky učitelské, které se měly dle jeho přání státi ohniskem vědeckého vzdělání a utužování ve ctnostech vlasteneckých. Skutečně sdružilo se učitelstvo v rozličných místech Moravy ve spolky, z nichž mnohé přijaly jméno nejslavnějšího našeho vychovatele J. A. Komenského. Aby však byla záruka, že budou spolkové tito řízeni způsobem jednotným v duchu vlasteneckém, Kosina pečoval o sloučení jich v jeden svaz ústřední a nemalou měrou se přičinil o založení r. 1870 Ústředního spolku jednot

---

stolu bylo hlučno, debatovalo se prudce o ledačems, a velké slovo měl zvláště mladý muž, který napořád odsuzoval každého, na koho jen přišla řeč. »Však byste, pane kollego, takhle nemluvil,« krotil jej soused jeho, místní »rechtor« [řídící učitel], kdyby vás slyšel inspektor.« »Cože? — inspektor?« opáčil mladší učitel, »toho bych vyhodil jako žebráckou mošnu, kdyby se opovážil ke mně přijíti.« Řeč vedla se dále, a nikomu nenapadlo všimnouti si neznámého hosta v koutě. Druhý den vstoupil Kosina do třídy, kde mladší učitel byl již v plné práci. Jak se dvéře otevřely, zbledl a počal se chvěti na celém těle — poznalť na první pohled, kdo asi je neznámý od včerejšího večera. Tento však přistoupil k učiteli a podávaje mu vlídně ruku představoval se mu s úsměvem slovy: »Dovoluji si, pane učiteli, vstoupiti k vám a doufám, že mne nevyhodíte, jak jste mi včera sliboval.«

učitelských na Moravě. Blahodárné působení tohoto sdružení manifestovalo se skvěle přehojným účastenstvím mladšího učitelstva ze všech končin Moravy při slavnostním odhalení pomníku J. A. Komenského v někdejším působišti jeho Přerově r. 1874.

Ve snažení o povznesení učitelstva a tím obecného vzdělání dostalo se Kosinovi podpory zvláště vydatné od roku 1870, když na podzim téhož roku do professorského sboru českého gymnasia vstoupil Jan Havelka, muž převzácných vědomostí, ryzího charakteru a skromnosti téměř andělské. V častých úradách a rozpravách o věcech těchto dospěli konečně oba mužové k poznání, že potřebí jest učitelstvu moravskému založiti vlastní orgán. Tak vznikl r. 1873 paedagogický list „Komenský", jehož byl Havelka redaktorem, po některý čas s nemalými obětmi hmotnými též nakladatelem, hlavním spolupracovníkem byl pak Kosina; vedle nich sdružila se tu skupina spisovatelů -- professorů, tvořících literární kroužek „Olymp", jehož vynikajícími členy kromě obou mužů zmíněných byli Jos. Sytko a Vincenc Prasek, nejhorlivějším „Olympu" členem dopisujícím – dovoleno-li užiti výrazu atkového byl František Bartoš, tehdy gymnasijní professor v Brně.

Kterak se stalo, že toto literární sdružení přezváno jménem hory, která za dob dávného podání byla sídlem bohů řeckých, vypravuje Jan Ev. Kosina sám v předmluvě ke svým „Hovorům Olympským" velmi poutavě takto:

„Když mě -- šestnácte tomu nyní let – mimo nadání osud můj z královské Prahy do starodávného zanesl Olomouce, národnost naši jsem zastal v rozvoji tak utěšeném a společenské poměry tak urovnané, že mi s pravou potěchou bylo s našinci se scházeti a s nimi obcovati, kdekoli k tomu se naskýtala jaká příležitost. Obzvláště milo mi bylo pobývati v občanské besedě naší a nebylo snad ani jediného dne, aby v zimě v létě tam netrávil několik hodin večerních. Vyhlídl jsem si místečko za dlouhým stolem, který sám jeden stoje v nejzazším pokoji vyhrazen byl společnosti několika besedníkův, ani karet otloukání za důstojnou mužů zábavu nepokládajících, ani virtuosnou hru na kulečníku za umělost hodnou času na ni vynakládaného, ani konečně vrhcáby a šachy za vrcholec lidského vtipu a důmyslu. Hovor o věcech mnohdy dosti všedních, ale vždy kořeněný bodrým humorem a jarým vtipem, často však rozpravy o věcech nejvážnějších a důležitých večerní ty zábavy mi půvabnými činily a vítanými. Často podivoval jsem se vytříbenosti vkusu a jakési – ať tak dím – instinktivné disciplině této společnosti, která, pokud o věcech obecné zajímavosti prázdných, rozprávka byla, dosti hlučně si vedla rozestupujíc se ve skupiny dvou nebo tří osob,

jakmiletně však na některém konci stolu hovor o předmětě významu vědeckého se rozpřádal, nikým nebyvši pobídnuta utichla, všecku pozornost soustřeďujíc u věci, o níž se vážný započínal spor. Ano i ten sklepník obecnou tou disciplinou jakousi načichnuv, mlčky sklenice uklízel vyprázdněné a na špičkách se vznášeje napěněné tiše hostům zase vstavoval na stůl.

Žeť pak zvyky a záliby tou měrou od chuti společnosti moderní se dálící nemohly nedoznávati poroků a úštěpků, kdož by se divil? Tak na příklad fraškař jakýsi stolu, za nímž zasedajíce hovory své jsme uspřádali, přezděl Olymp a záhy tak zevšeobecněl ten název, že si jej osvojil i ten besední sluha a provázeje někdy cizince po místnostech špouleje ústa svá na významný úsměv tolikráte jej opětoval, až vyzván byv hosti vyklopiti mohl názvu původ. Ačkoli společnosť olympská nikomu zasedati za stolem svým nezabraňovala, přece v plné téměř odloučenosti trvala od besedníkův ostatních. Kdykoli však buď spisovatel aneb umělec vlastenecký neb osoba jinak vzácnější besedu naši poctili návštěvou, správce domu jinam ji neuváděl, nežli na Olymp. Někdy, zvláště pak, když v besedě plesy se odbývaly, také dámy tam zavítaly a div divoucí! Tou měrou právě nejvzdělanější z nich si libovaly hovory vousáčů galanterií nehrubě proslulých, že i když rozmluva mimoděk z kolejí žertův a vtipů se vyšinuvši zavazovala o věci vážné, zapomínajíce na slíbenou čtverylku nebo mazurku, při hovoru setrvaly, až od tanečníků svých z Olympu byly odváděny.“ — —

Na bedrech této společnosti „olympské“ tedy, jak už řečeno spočívaly hlavně všechny nesnáze, se kterými zápasiti bylo novému časopisu. A těch nebylo poskrovnu. Tendence, již sobě „Komenský“ vytkl, byla ryze národní, list měl odchovávati učitelstvo k práci vlastenecké ve škole a tím nepřímo buditi vědomí národní v širých davech odchovávané generace mladší. Již to samo o sobě nebylo v tehdejších poměrech spojeno s obtížemi velikými, neboť z učitelstva národního, jež namnoze bylo odchováno na ústavech německých, řízených duchem nám cizím, pro snahy „Komenského“ porozumění měla část jen dosti skrovná. Ba, touže dobou vycházel na Moravě jazykem českým jiný list učitelský, který namlouvaje čtenářům svým, že ve shodě s německým české učitelstvo dosáhne všeho, čeho si jen přeje, šířil vlastně jen národní lhostejnost a netečnost.

Bylo tedy potřebí novému listu zjednávati čtenářův i spisovatelů. Pokud se týkalo oněch, šířil se kruh jejich v prvních letech jen velmi zvolna a první nakladatelé „Komenského“ dojista z vydávání listu neodnesli užitku valného.

Ne menší byla potíž se spolupracovníky literárními, jichž

bylo málo, nad to hlavní z nich — Jan Ev. Kosina a redaktor Havelka — byli povinnostmi školními a všelikerým zaměstnáním úředním zaneprázdněni tak, že nezřídka jim bylo odříkati se chvil odpočinku, aby mohl časopis vycházeti správně a v objemu nezkráceném. Jak strastné byly počátky „Komenského", toho výmluvné doklady podává Jan Ev. Kosina v dopisech svých Fr. Bartošovi.

Tak píše 18. května 1774 svému brněnskému příteli: „. . . . rád popřívám jiným silám, aby plody jejich co nejdříve došly uveřejnění. Jestiť tuším věcí důležitou, aby co možná největší kontingent spisovatelský u nás na Moravě se pořídil, a proto vždy Havelku animuji, aby články mé ustavoval stranou a jaksi do reservy."

Obtíž jiného druhu záležela v upravování rukopisu k tisku. Zakladatelé „Komenského" vytkli mu za cíl neposlední, aby články jeho byly psány mluvou ryzí, prostou všech barbarismů, bezvadnou jak po stránce lexikalní, tak zvláště syntaktické. Zásady, jimiž se spravovala škola „brusičů" — tak se nazývali sami horlitelé, sdruženi v „Komenském — vyložil Jan Ev. Kosina zevrubně ve svém hovoru „O purismu", k jehož podstatě zevrubněji bude poukázáno na místě jiném.

Že ne všechny došlé příspěvky náležitě vyhovovaly přísným požadavkům, jež družina „Komenského" položila sama sobě, je na snadě. Na druhé straně nebylo radno při skrovném počtu spolupracovníků odmítati příspěvky jen pro nedokonalosti formální. Chtěli-li tedy ředitelé „Komenského" dostáti heslu Čelakovského: „Jazyk tak cti jako vědu", nezbývalo jim než články došlé po stránce formálné upravovati.

Úkol tento, ne právě snadný a hodný závidění, spočíval v prvních dvou, třech letech, co „Komenský" vycházel, skoro výhradně na Janu Ev. Kosinovi, který jej vykonával s touže horlivostí a pílí neúmornou, kterou se vyznamenává vše, k čemu kdy přiložil reformatorskou svou ruku. Tak neprošlo v l. 1873 až 1875 v „Komenském" tiskem téměř ani jediného řádku, aby ho nebyl Kosina dříve četl a schválil. Že opravovati v nejednom případě znamenalo přepracovati, toho jen jediný zde stůj doklad. O článku kteréhosi spisovatele, drahně let už nebožtíka, jehož jméno neuvádíme z příčin na snadě jsoucích, píše J. E. Kosina ve výše zmíněném listě Fr. Bartošovi takto:

„Že se Vám článek . . . . . nelíbí, rád věřím. Což kdybyste ty články jeho četl před appreturou! Ale právě takové síly musíme cemperovati. Vědomostí při nich plničký pytel, jen že nic kloudně neumějí prosloviti. Však ona se svým časem věc poddá!"

Však nejenom jiných autorů práce Jan Ev. Kosina upravoval

s pílí neúmornou do tisku, nýbrž i sám horlivě byl činný, a práce jeho vlastní bez odporu největší jsou ozdobou prvních ročníků „Komenského“. Nalézáme v nich vedle drobného článku nadepsaného „Zpytujme vědomí svá!“ zvláště hojně úvah kritických a pak některé z jeho vysoce zajímavých „Hovorův olympských“.

Z těchto přinesly první tři ročníky „Komenského“ hovory „O purismu“, „Práva mateřštiny“,*) „Dialekty a mluva spisovná“, ježto se vesměs týkají jazyka. Z jiných pak látek promluvil v tříletí tom „o galanterii“. Zamýšleje níže ještě zvláštní úvahu věnovati rozboru „Hovorův Olympských“, připomínám tuto jen, že vzbudily u všeho čtenářstva vzrušení radostné a to jak obsahem, tak i formou svou. Zřídka dojista bylo až dotud na Moravě a veřejnosti slýcháno slovo tak mužně neohrožené, jakým se Kosina zastal jazyka mateřského — to v době, kdy z bahna utrakvismu jazykového pučelo bejlí národní nestatečnosti a žalostné chabosti.

Forma „Hovorů“ pak rázovitostí své mluvy, která z autora činí v naší literatuře zjev typický, čtenáře okouzlovala, ba unášela. Fr. Bartoš nazval za to v soukromém listě Kosinu českým Platonem, načež tento 28. října 1875 skromně odpovídá: „A tentokráte jste nelitoval ani černidla, ani píle. Ba, dopustil jste se i přílišnosti. Žádám Vás upřímně za to, příteli milý, uskrovňujte se poněkud, ba hodně, chvále mne. Jsem si toho dokonale vědom, že, cokoli píši, více hračkou je než prací. Na něco obsáhlejšího ani ne snad trochu toho nadání, ale sil fysických a času fysického naprosto se nedostává. Já v těch svých expektoracích nevidím zhola nic zvláštního. Že bych rád navnadil hlavy mne bystřejší na to, aby píšíce o věcech suchopárných hleděli lahodnosti formy, toť ovšem pravda, ale bojím se velmi, že vše to moje haraburdí čtou jen lidé, kteří toho mají nejméně potřebí. — — Do Platona dále než do měsíčka.“

Nalézám v dochované korrespondenci Kosinově průběhem let 1874 a 1875 několikerou zmínku o rozepsaném článku „Kněz a škola“. Měl býti objemu asi téhož, jaký měla „Práva mateřštiny“ a spisovatel byl si dobře vědom choulostivosti tohoto thematu. Tiskem však z „Kněze a školy“ nikdy nic nespatřilo světla, také v pozůstalosti Kosinově nenalezeno z něho pranic. Proč se vzdal tohoto literárního záměru, pověděti neumím, vím, že rád obětoval plamenům rukopisy takových věcí svých, které neobstály před soudem jeho vlastním — a takových bývalo mnoho při přísné

*) Tento nebyl původně otištěn pod souhrnným názvem »Hovory olympské« a teprv při souborném jich vydání opatřen byl kratičkou předmluvou, jež předchází list Václava Podhorského.

autokritice jeho. Není tudíž nemožno, že osudu témuž propadl i rozepsaný hovor „Kněz a škola“.

Byl-li Jan Ev. Kosina přísným, mnohdy snad i příliš přísným kritikem sám sobě, měl ovšem i plné právo přísným býti k jiným. Veleobsáhlé jeho vzdělání, jmenovitě rozsáhlá jeho znalost literatur domácí i cizích, dokonalé jeho proniknutí v hlubiny jazyka mateřského — to vše činilo Jana Ev. Kosinu nad jiné způsobilým k důležitému úkolu kritickému. Pojímal úkol ten s onou opravdivostí, která je základním rysem jeho mužně krásné povahy, a mrzelo jej nemálo, že v tomto směru jen málo měl následníků.

Tak na příklad stýská si v listě výše citovaném: „Ale jen trochu sil více kdyby bylo! Pravda, že i k tomu jako ku věcem jiným především třeba trochu routiny, ale co platno? I ta zjednána býti musí. Bylo by skoro dobře Rozhledy rozvésti ve dví; na místě prvém kritika pochvalná, na místě druhém (která by se mohla jmenovati „pranýřem“).

V Rozhledech literárních — toť byl název rubriky, která přinášela kritiky — Jan Ev. Kosina podal řadu úvah o dílech básnických (na příklad o Soukupově překladu K. Brodzińského, V. Věslava, dramatech Wenzigových a j. v.) i prosaických, tak posoudil jmenovitě i první sešity „Listů filologických a paedagogických“. Úvahy tyto podepisoval obyčejně pseudonymem Severin K a r a s, v němž kdysi kdosi hledal „přísného karatele“; slýchal jsem však z úst Kosinových nejednou, že bylo toto literární jméno voleno docela nahodile.

Úvahy tyto, jakož i články: „O pěstování jazyka“ a výše již zmíněný „Zpytujme svědomí svá!“ vydal později (r. 1888), Frant. Bayer souborně jakožto sedmý svazek „Bibliotheky paedagogických klasiků českých i cizích“ pod titulem: Jana Ev. Kosiny Drobné spisy. Vydání toto stalo se bez jakéhokoli přímého spolupůsobení, ano bez souhlasu autorova, jest pak tak nekritické, jak by ho Jan Ev. Kosina sám do světa nebyl propustil nikdy. S trpkostí vypravoval spisovateli těchto řádků nejednou, že jediný svůj exemplář této knihy, sotva že po zběžném prolistování poznal nepečlivost, ano nedbalost vydání, hned spálil; ba s týmž oprávněným rozhořčením vzpomíná toho ještě i ve své závěti, datované 11. dubna 1892, těmito slovy: „I to dokládám, že vydání to jest velmi nekorrektní, ba místy až nesmyslné a že by, mělo-li by se kdy přikročiti k vydání opětnému, důkladné revise textu valná byla potřeba.“ Dotýkám se věci této jen velmi nerad, ale káže mi tak učiniti pieta k zesnulému autorovi, by nebylo na jeho vrub čítáno, co vinou jeho není.

Kritika Kosinova, prostá všeliké předpojatosti, vždy se nesla za ideálním cílem prospěchu literatury. Neskrblil slovem pochval-

ným při věcech, které ho byly hodny, a jest želeti toho, že také v tomto oboru nedostatek fysického času a jiného druhu překážky nedopřály mu ve skutek uvésti vše, čím se zanášel jeho duch. Tak jmenovitě zanášel se po některý čas, že provede zevrubný rozbor prvního souborného vydání básní Svatopluka Čecha, básníka sobě nejmilejšího, z nichž zvláště „Adamité“ uchvacovali jej nejvíce; práce taková dojista byla by zachovala cenu svou pro všechnu budoucnost. Naproti tomu neostýchal se Jan Ev. Kosina s bezohledností každému horliteli vlastní, strhávati škrabošku s obličeje všemu nízkému, sprostému, nedůstojnému a škodlivému. Jako podával otecky pomocnou ruku tam, kde při silách třeba i slabých spatřoval dobrou vůli, tak bičoval sprostotu a mravní skleslost. (Srovnej v příčině této zvláště charakteristickou „Kapitolu o moderním humoru českém.“)

Čím se kritika Kosinova a soudruhů jeho v „Komenském“ lišila od jiných úvah literárních, té doby u nás obvyklých, bylo, že přihlíželi nejen k obsahu, nýbrž také ku stránce formální, jmenovitě ku správnosti a vytříbenosti mluvy. Nejeden spisovatel, který byl až dotud zvyklý o sobě čítati jen pochvalné frase, spatřil se v kritických úvahách „Komenského“ jako v zrcadle, které mu vedle předností ukazovalo i jeho vady a poukazovalo k tomu, že cesta k dokonalosti je daleká.

Ký div, že „brusičská“ kritika Kosinova narazila, jak už zmíněno, leckde na odpor? Doznala ho jmenovitě při autorech, které vyburcovala z pohodlné jejich nedbalosti. Nalezli se však i jiní, kdož ocenili plnou měrou prospěšnost a důležitost kritiky takové. Snahy „brusičů,“ překračujíce úzký kruh svého nejbližšího okolí počaly znenáhla buditi zaslouženou pozornost i v samém středu literárního ruchu a snažení v královské Praze. Tak na příklad, když koncem roku 1875 Fr. Kott chystal se k vydávání obsáhlého svého slovníku grammaticko-fraseologického, vyžadoval si pro dílo své revise u obou předních zástupců moravských „brusičů“ Jana Ev. Kosiny i Fr. Bartoše, k čemuž oba svolovali ochotně. Kosina musil se však pro nastalou chorobu oční spolupůsobení svého při díle tom vzdáti hned v prvopočátcích.

Zdálo se po některou chvíli, že všem těmto oborům Kosinovy působnosti dostane se pole mnohem rozsáhlejšího změnou, která se stala s „Komenským“ počátkem roku 1875. Posavadní nakladatelé tohoto vychovatelského týdenníku Kramář a Procházka nebyli totiž nadále už s to, aby nesli hmotné škody s vydáváním jeho spojené, i zdálo se, že hrozí listu záhuba neodvratná. Ve chvíli nejkritičtější se však objevila naděje v jeho zachování, když se pražský nakladatel F. A. Urbánek nabídl, že převezme list v náklad svůj a postará se o hojnější jeho rozšíření. Rozumí se

ovšem, že nabídnutí tak velevítané přijato s ochotou a vzpružilo i mysl Kosinovu, již již klesající. Hned napjal všechny síly, aby list v nové úpravě dostál úkolu svému co nejčestněji. Starati se o počet spolupracovníků co nejobsáhlejší, o rozmanitost látky co největší bylo mu povinností stejně milou jako učiniti vše, cokoli jen bylo v jeho silách, pro rozmnožení jeho čtenářstva a odběratelstva.

„Teď tedy o to jde," píše Fr. Bartošovi 23. října 1875, „abychom naverbovali hodně mnoho spolupracovníků, aby do Nového roku hezká zásobička materiálu byla před rukama. Když se bubnuje, přece v čas se sbubnuje." Od listu, dle přání svého zreformovaného sliboval si Jan Ev. Kosina dalekosáhlé účinky blahodárné. Slyšme jen úsudek z listu jeho ze dne 28. října 1875.

„Bude přece lépe. Moravěnka snad reformatorsky zasáhne do života národa československého, snad i na bratry Slováky (uherské) se nám povede nějak účinkovati. Snad zrovna ten útisk nesmírný, jaký byl způsobil před stoletím oživnutí národnosti naší, způsobí i dnes místo ujařmení jejího novou oslavu. Jsem to starý fantasista! Ale což — jen chutě do předu!"

A 17. listopadu téhož roku sděluje: „Rozpisuji se téměř po celém markrabstvu i království, sbíraje vojíny na vojnu duševní."

Jak i hmotný prospěch nejmilejšího jeho dílka mu byl předmětem obětavé péče, o tom svědčí jiný úsudek z listu předem citovaného: „Což by na těch německých gymnasiích (jako Uher. Hradiště, Kroměříž, Znojmo, Jihlava, Strážnice atd.) nebylo po jednom alespoň zakukleném vlastenci, který by si neobtěžoval našeho „Komenského" hezky z ticha fedrovati mezi mládeží? Což Chmelové, Klicperové, Macháčkové naprosto vymřeli mezi námi? Či mělo by nyní býti nemožno, co před lety padesáti bylo možno? Co tehdy jaksi maně se dálo a instinktivně, to nyní ovšem, žeť doby naivity jsou tytam, racionálně a methodicky díti by se musilo. Ale konečně vrcholec všeho: přece jenom vésti mládež k práci upřímné, vytrvalé a slazené božskou poesií."

Od čeho si Kosina při reformě „Komenského" sliboval nejvíce, mělo býti rozšíření listu o belletrii, čímž doufal získati mu čtenáře i v kruzích neučitelských. Ovšem měl ráz této belletrie býti „kantorsko-vlastenecký", měl tedy asi Kosina na mysli novelly a povídky ze života učitelského s tendencí vlasteneckou.

Za tím účelem zamýšlel Jan Ev. Kosina získati „Komenskému" za stálé spolupracovníky některé z předních belletristů českých. Pomýšlel, jak vysvitá z jeho korespondence na Ad. Heyduka, Elišku Krásnohorskou, Al. V. Šmilovského a jmenovitě na Františka Pravdu, jehož prostý sloh a zdravý humor se mu zamlouvaly nejvíce. Proč se všech těchto zámyslů sešlo, nelze mi

pověděti; nalézámť v pozůstalosti Kosinově jediný toliko list Al. V. Šmilovského, psaný v prosinci 1875, v němž autor „Parnassie“ a „Starohorského filosofa“ slibuje ochotně spolupracovnictví své pro budoucnost další, pro tu chvíli však nelze prý mu podati ničeho, hlodalyť už tenkráte na zdraví tohoto znamenitého muže zárodky oné choroby, která jej nemnoho později -- už 20. ledna 1883 – vyrvala z řad českého spisovatelstva navždy.

Než také Kosina sám pomýšlel tou dobou na to, aby vstoupil do areny literární jako belletrista. Hodlal jmenovitě podávati ve formě belletristické obrazy z dějin českého písemnictví a tím přispívati k rozšíření vědomostí literárních. Měl k tomu také již vybrána vhodná themata. Ženitba Dan. Ad. z Veleslavína, pobyt Jana Am. Komenského v Šaryšském Potoce a scény ze života básníka „Selanek“ Jar. Langra měly býti dle tehdejšího plánu jeho spracovány nejdříve.

Než ani z toho všeho nedošlo na nic. Fysické překážky napořád dusily dobrou vůli. Přece však nalézáme v prvních číslech nového ročníku „Komenského“ od Kosiny příspěvek belletristický. Je to počátek novely ze života učitelského, nadepsané „Před padesáti lety“. Pro bedlivého čtenáře „Života starého kantora“ nebylo by asi nesnadno, kdyby pročítal dnes listy nedokončené této povídky, uhodnouti, kde je pravé její dějiště. Je to Bohdaneč, v němž zažil autor tolik utěšených chvil svého dětství, je to ta stará temná škola a domácnost dobrého děda spisovatelova Steinmanna.

První číslo čtvrtého ročníku „Komenského“, vydané za účely agitačními již před vánocemi 1875, přineslo také změnu v jeho redakci. Uvázal se v ni professor Karel Koblížek, který již po všechen rok předešlý byl starostlivým spoluredaktorem, sám.

Příčina této změny v redakci „Komenského“ kromě příčin rázu osobního a soukromého záležela hlavně v tom, že právě toho času ujal se Havelka nového podniku literárního, při němž také Kosina byl súčastněn, třeba jen nepřímo. Pro zábavu širokých vrstev lidových na Moravě nebylo toho času postaráno nikterak. Stal se sice krátce před tím dosti mnohoslibný pokus o založení českého listu belletristického, když politický časopis „Našinec“ v Olomouci jal se r. 1874. vydávati zábavnou přílohu „Besedu“, jejíž správu vedl po některý čas básník Emanuel Miřiovský, professor tamního českého gymnasia. Po roce přestěhovala se „Beseda“ do Brna jakožto list samostatný, redigovaný Frant. Vymazalem, ale zanikla hned koncem tohoto prvního roku samostatného svého života.

Jakkoli podala „Beseda“ ve sloupcích svých čtenářstvu ledacos cenného, hlavní příčinu finančních nesnází, s nimiž zápa-

sila neustále a které konečně podťaly také kořeny její nadobro, sluší hledati v tom, že málo si hleděla potřeb lidových, že byla psána skoro výhradně jen pro intelligenci, a té bylo v polovici let sedmdesátých na Moravě přece jen ještě příliš poskrovnu, aby síly její stačily na vydržování zvláštního belletristického listu. Potřeba časopisu populárního, lidu snadno přístupného obsahem i formou, který by měl za přední úkol zábavou vzdělávati a probouzeti národní vědomí, uznávána ode všech, jimž záleželo na pokroku věci české na Moravě. Uznával ji jmenovitě také Jan Ev. Kosina, který na př. už 10. října 1875 psal Fr. Bartošovi: „Nejlépe bylo by arci, kdybychom měli nějaký časopis zvláštní pro lid a měšťáctvo naše; ale na to při nynější bídě ani pomyšlení."

Píše tyto řádky vlastenec náš neměl ani tušení, že pohlíží na věc přece jen se stanoviska příliš pessimistického. Za krátko potom navštívil jej olomoucký knihtiskař Hodan a překvapil jej novinou, že bude od ledna vydávati lidový časopis „Koledu". Rozumí se arci, že mu Kosina ochotně přislíbil všelikou podporu svou a neopominul také o novině té zpraviti nejmilejšího přítele svého v Brně. Když pak tento vyslovil obavy, že by nový list přivoditi mohl rozptýlení sil, na Moravě beztoho nečetných, rozptyluje přístrachy takové 22. listopadu 1875 těmito charakteristickými slovy: „Že se belletristického listu, jenž v Olomouci vycházeti má, tolik lekáte, nepochopitelno jest. Já jsem Hodanovi, když přišel a řekl neptav se dříve: ‚Vydávati budu list Koledu', nemohl říci: ‚nečiňte,' nýbrž jediné: ‚Pomáhej Pánbůh!' Co do rozptýlení sil tolikéž nemám strachu. Ať hledí Hodan povzbuditi auktory kde a jak může. Toť je jeho starosť. Z nás nikdo mu ani neslíbil příspěvkův ani tuším neslíbí. Korrektury pak některého toho manuskriptu proč by mu člověk neměl popříti? Jen ať se to hýbe na všech stranách a do té líné krve naší přijde trochu pružnosti."

Jaké naděje kladl Jan Ev. Kosina v tento nový podnik, toho nejlepším svědectvím jest jiný jeho list z 19. prosince 1875: „Jsem té ‚Koledě' proto rád, aby mladistvé síly na Moravě měly nějaké rejdiště, kde by se mohly proháněti. Nezoufejme . . . Odchováme si přece trochu nějaké pokoleníčko kloudnější!"

Naděje taková z nejhlubšího vyplynula jeho nitra, mělť o budoucnosti českého národa přesvědčení nejiné, než jakým se utěšovali v dobách nejtrudnějších naši buditelé. „Nás spasí jediné literatura," píše 23. dubna 1876. A věru, sotva kde jinde než v literatuře mohl zapustiti kotvu naděje ušlechtilý vlastenec v době tehdejši, kdy politická veřejnosť naše otrávena byla nej-

šerednějšími zjevy bratrovražedné války, zjevy, na něž vzpomínati je nám trudno a stydno zároveň.

S úsvitem roku 1876 vypravila se tedy „Koleda“ na první svou pouť po vlastech moravských. Vydavatel její Hodan stěži byl by jí mohl do vínku uštědřiti dar vhodnější nad šťastnou ruku Havelkovu, který se uvázal v řízení nového listu a učinil z něho časopis vskutku populární. Jan Ev. Kosina sledoval zánovní tento podnik, od něhož si, jak jsme právě poznali, sliboval tak mnoho, s interessem nejživějším a rád mu byl napomocen dle možnosti tu radou, onde skutkem, t. j. opravou článků.

Starost o získání způsobilých spolupracovníků přenechával v zásadě sice vydavateli v pravdě však přece nemohl si toho odepříti, aby „neverboval“, jak žertem říkával, kdekoli se s kým setkal, kdo se mu viděl býti vhod pro duševní vojnu. Jaké bylo jeho potěšení, když jej šťastná náhoda při večerní návštěvě v besedě svedla s mladým mužem Eduardem B., který se Kosinovi pochlubil, že je novellistou! Rozumí se, že hned nazejtří musil přinésti ukázku své tvorby, a jakmile odbyl své povinnosti školní a úřední, Kosina hned si zasedl, aby si prohlédl opus mladého literáta.

A dospěl k úsudku, který pro autora nebyl nepřízniv. Sloh sice ještě trochu neobratný, ale invence vtipná, myšlénky dobré — zkrátka B. byl naverbován. Žel, že tento muž, skutečně nadaný, dostav se brzy po té za svým povoláním z Olomouce, zanechal dalších pokusů literárních nadobro. Mohl časem vyspěti v dobrého novellistu.

Než šťastná hvězda „Koledě“ nesvítila dlouho. Po mnohoslibném náběhu nastal obrat zlý. Původní (ač nikoli jmenovaný) redaktor její Jan Havelka, muž zdraví vždy dosti chatrného a přetížený vždy pracemi všelikými, vzdal se řízení „Koledy“ již po několika málo měsících. „Skoro se mne chytá zoufalá myšlénka,“ píše Kosina o této události 28. dubna 1876, „Koledu popadnouti sám do ruky. Ale jen odkud sil se dobrati fysických?“

Řízení „Koledy“ převzal po té Frant. Bayer a Kosina zůstal i za něho jako prve za jeho předchůdce listu tomu přítelem otcovským. Nejednou pozdě do noci probíral se spoustami došlých rukopisů, aby z nich vybral, co vedle zdání jeho se hodilo nejlépe. Mnoho sliboval si pro „Koledu“ od literární omladiny moravské, která se právě roku zmíněného sdružila v almanach „Zoru“. Radostně referuje o tom v listě datovaném 22. listopadu 1876: „A na konec ještě jednu radostnou zprávu. Omladina naše v Praze slíbila co nejvydatněji podporovati „Koledu“ zdejší svými pracemi, ba učiniti z ní jaký taký orgán svůj. Zdař tomu Bůh! Dá Pánbůh, že nezhyneme!“

Po hříchu nevyplnily se naděje tyto docela. Nový redaktor „Koledy“ získal jí skutečně spolupracovnictvo velmi četné, kromě účastníků v Zoře psali také i někteří starší a osvědčení už spisovatelé čeští, na neštěstí uchyloval se však list při tom čím dále více od původního směru lidového, který mu vytkl jeho zakladatel. Za krátko „Koleda“ upadla v tytéž chyby, které před ní způsobily zánik „Besedy“ a které se také staly příčinou zániku jejího vlastního. —

Nedostatek sil fysických, do něhož tak trpce žaluje Jan Ev. Kosina v listě výše vzpomenutém byl po hříchu břemenem Sisyfovým, s nímž mu bylo zapasiti za všechen čas jeho pobytu v Olomouci. Tak mnohý krásný žár udusilo břímě to v samém zárodku, nedadouc mu vyklíčiti, natož zmohutněti. Poznali jsme už výše některé literární plány Kosinovy, které uskutečnění svého buď nedošly vůbec neb jen částečného, o jiných stane se ještě zmínka na místě příhodném.

Zde budiž zmíněno jen, že fysické překážky zabránily mu posléz nadobro súčastniti se v podniku důležitosti nemalé, jehož prospěšnost uznával sám plnou měrou. Referuje o tom Fr. Bartošovi v přátelském dopise ze dne 11. ledna 1876 takto: „Zve mne Urbánek k novému zase podniku literárnímu. Chce vydávati slovník učitelský, to jest jakousi encyklopoedii poedagogickou. Podnik by nebyl nedůležitý, ale kterak já, jsa tolikerou prací zaměstnán, mám na svá bedra bráti takové břímě? Co bych od sebe nezamítl, to leda korrekturu článků po stránce stilistické.“

A 6. února hovoří o téže věci poznovu: „Učitelstvo naše se chystá na vydávání paedogogického slovníku v té způsobě, jako jest německá paedogogická encyklopoedie vydávaná Schmiedem. Možná, že by takovýto rozsáhlejší podnik do toho kantorstva našeho trochu krve vlil. Mne požádal Urbánek, abych převzal redakci. Ale mně se do toho nijak nechce. Odkud dobrati se času, odkud sil? Jinak kde koho verbuji k dílu tomu.“

Než spravedlnost toho žádá, aby bylo doznáno, že kromě překážek zmíněných byla ještě jedna, založená v povaze Kosinově samé, jež zavinila, že tak mnohé, se obrátilo v niveč, čím se zabýval duch jeho. Toť byla převeliká jeho skromnost a přísnost k sobě samému, která jej nutila, aby pročítal opět a opět, co napsal, a nejen pročítal, nýbrž i měnil a nezřídka několikráte již přepracované zničil nadobro, anoť nevyhovovalo přísné jeho autokritice. Jaký potom div, že lítost naplňovala jeho duši, když ve chvílích meditace porovnával své úmysly a činy. Slyšme na příklad, jak dojemnými slovy, v nichž se jako v zrcadle obráží ideálnost jeho duše, vyznává 23. října 1875 svému příteli: „Kradu chvíle k nějaké té hračce literární, prací to nelze na-

zývati. Někdy mi divno, přepodivno k mysli. Pomyslím-li, že podzim života už na krku a nic, nic kloudného posud nevykonáno, všecky ty ideály, jimiž jsem se za let jinošských zanášel, že se mi rozplývají v niveč, slzy div mne nepodlejí.“

Při tomto rysu povahy Kosinovy bylo v pravdě štěstím pro literaturu, že shoda ve smýšlení a názorech o věcech národních vůbec a literárních zvláště svedla jej s mužem, jehož přátelská pobídka a spolupracovnictví byly ve mnohé příčině proň neocenitetny. Byl to Fr. Bartoš, s nímž dopisovať nejčastěji, k němuž se důvěrně obracel se všemi svými radostmi a strastmi, tužbami a stesky. První podnik samostatný, k němuž se sdružili oba tito mužové, byla Bartošova česká čítanka pro I. třídu škol středních, při níž sic neměl Kosina účastenství jiného, než že podával návrhy na stilistické změny článků Bartošem vybraných, neosobuje si při tom nikterak mínění neomylnosti „Pročež odstup ode mne,“ píše 15. srpna 1875, „abych stál na tom, aby všecky ty mé korrektury, mnohdy snad jen domnělé, Vámi byly adoptovány. Naložte s těmito návrhy mými, jak se Vám zdáti bude nejlépe“.

Touže dobou pracovali však již oba přátelé o jiném díle písemnictví školského, jež sledovalo sice, jak při učebnici jinak býti nemůže, v přední řadě účely vyučovatelské, nebylo však prosto také dalšího významu literárního. Učitelé jazyka mateřského na školách středních pociťovali až po tu dobu bolestně nedostatek knihy, která by poskytovala žákům jejich s dostatek pěkných vzorů k poznání základních pojmův aesthetických. Pro vyučování češtině ve vyšších gymnasiích nebylo jiných učebnic kromě anthologií Jirečkových, které však jsouce založeny výhradně jen na principu historického rozvoje českého písemnictví přihlížely jen k tomuto majíce zřetel jen velmi skrovný ku vhodnosti volených ukázek po stránce aesthetické. Vydání jejich, čas od času nově vycházející, byl nezměněný téměř otisk starších, a tak končil se třetí díl této knihy, obsahující výběr z literatury naší doby nové, Kollárem, Čelakovským a součastníky jejich, z nichž čelnější vyrvala z kolbiště literárního smrt již v letech padesátých.

O velikánském pokroku, jejž učinilo písemnictví české od počátku let šedesátých jak v oboru básnickém tak prosy naučné, nezvěděl český študent z učebnice své školní praničeho, tenť zůstával proň terra incognita. Čipernější učitelé, jižto sledovali ruch literární z popudu vlastního, neopomíjeli arci nižádné vhodné příležitosti, aby žáky své na nové zjevy literární upozorňovali a pro ně budili zájem. Netřeba podotýkati výslovně, že činíval tak povždy také i Jan Ev. Kosina, a zkušenost ukázala, že odchovala nám i při nedostatečných učebnicích horlivost a svě-

domitá píle osvícené učitelů řady mužů pro literaturu horoucně zaujatých.

Úspěchů takových mohli se při nedostatku vhodné knihy dodělati jen učitelé v pravdě ideální, asi takoví, jaké měl na mysli Jan Ev. Kosina v listě psaném 9. listopadu 1866, k nakladateli své mluvnice latinské Dru. Fr. Skrejšovskému: „Měl jsem, spisuje knihu svou na mysli učitele, ne zamrklého ospalce, jemuž líno úst otevříti — takový nesvede s žádnou knihou nic, — ale učitele v pravém slova smyslu, člověka, jenž neotročí liteře, jakož pak není po tu chvíli pluhu — a tuším nikdy ani nebude — který by beze všeho přičinění lidského člověku vzdělával role, tak ani dojista nikdy nebude knihy, která by zbytečným učinila učitele řádného.“

Německá mládež študující byla v této příčině daleko šťastnější české, anať měla pro mateřštinu svou v ruce výbornou knihu, složenou vídeňským professorem Aloisem Eggrem, jež vedle jasných, stručných a správných definicí všech důležitějších tvarů poetických i prosaických obsahovala i hojnost případných ukázek. Pro přednosti své, všeobecně uznávané, byla kniha Eggrova zavedena za učebnici na všech téměř ústavech německých ba i mnohých neněmeckých.

Na složení kníhy podobné pro mládež českou vydali se po bedlivých předběžných úradách ústních i písemních oba naši přátelé — práce při tom rozdělena tak, že Fr. Bartošovi hlavně připadlo vybírati vhodné vzory, Janu Ev. Kosinovi pak po příkladě výše zmíněné knihy německé spracovati část theoretickou. která v prvních třech vydáních „Malé Slovesnosti“ — tento dojista velepřípadný název z dob Jungmannovských zvolili oba skladatelé pro společné dílo své — jest mimo jednu výminku, o níž hned se stane zmínka, skoro výhradně prací jeho.

Pro způsob práce Kosinovy na díle tomto nad jiné charakteristická jsou slova, jež vyjímáme z listu výše již citovaného ze dne 25. srpna 1875: „Vidíte tedy, že nyní nezahálím. Jen to chyba, že kdykoli to, co za ten den usamím, vezmu do ruky a čtu, nijaké v tom nemám zalíbení. Inu, ein Schuft, der's besser macht, als er's trifft!“

Netřeba tajiti příčiny, pro kterou se Kosinovi málo zalíbilo ve vlastní práci. Byla to odvislost od německého vzoru, do níž trpce toužil. I nemohl se Bartoš spolupracovníku svému zavděčiti více, než že získal třetího ještě soudruha ku práci společné. Theorii bácnictví dramatického uvolil se totiž pro „Malou Slovesnost“ spracovati zcela samostatně brněnský professor Karel Šmídek, smrtí předčasnou bohužel příliš záhy povolání svému odňatý; bylť Šmídek pro svou podrobnou znalost básnictví

dramatického, kterou najmě osvědčil duchaplnými svými studiemi o velikánu Shakespearovi, nad jiné způsobilý.

Radostně vítá Kosina zprávu o nově přibylém spolupracovníku 28. října 1875: „Na překládání nebo spracování něčeho, byť sebe výtečnější bylo, mne už nenavnadíte. Věřte mi, to podvrací nám nohy. Učme se z německých knih do úpadu, ale jen nic nepřekládejme. Člověk stane se otrokem, ani netuše. Mám toho důkaz fulminantní z té theoretické části naší čítanky, nestojí to všechno za starého kozla. Pročež sláva Šmídkovi, že to popadne heftem a postaví nás na nohy vlastní.“

Vedle sepsání části theoretické připadl Janu Ev. Kosinovi i při „Malé Slovesnosti“ obvyklý úkol, aby vybrané články korrigoval po stránce jazykové; vycházeliť oba skladatelé ze zásady, že jen nejlepší je pro mládež dobré a chtěli tudíž podati ukázky v každé příčině vzorné. Za jediný jen příklad této činnosti korrektorské budiž uveden K. Brodzińského. „Věslav“ v překladu Jana Soukupa, jemuž byl Kosina, jak jsme se už zmínili, zaslouženou chválu vydal v „Komenském“ hned po jeho vyjití a jejž skladatelé „Malé Slovesnosti“ přijali do čítánky své celý. Píše o tom 12. ledna 1876. „Že jsem korrigoval jako posedlý, snadno uznamenáte z malovánek in margine. Korrektury „Věslava“ sám Vám radím, abyste se všelikou opatrností přijímal, ačkoli, jakož sám se přesvědčíte, veskrze se skoro týkají stránky grammatické! Nemohu za sebe, ale báseň nebáseň — mne urážejí poklesky grammatické.“

V červenci 1876 spatřila konečně „Malá Slovesnost“ světlo nákladem brněnského knihkupce K. Winikra. Vyjití této knihy způsobilo radostný rozruch nejen v kruzích zúčastněných tedy především mezi učitelstvem středoškolským, nýbrž i ve veřejnosti širší. Ba stalo se i cosi velice neobyčejného: „Malá Slovesnost“ upoutala na sebe i pozornost časopisectva denního nevšímajícího si jindy hrubě literatury školské. Jmenovitě „Moravská Orlice“ přinesla o ní zevrubnou úvahu z péra Mat. Procházky. Neobyčejný zájem veřejnosti pro „Malou Slovesnost“ vysvětluje se její novostí; od časů „Slovesnosti“ Jungmannovy v naší literatuře nebylo knihy podobné, a v jakých rozměrech pokročilo písemnictvo české za necelých třicet let od smrti skladatele Slovesnosti první, toho důkaz poskytlo by srovnání vzorných článků v Slovesnosti obojí. Jména Sv. Čecha, Jaroslava Vrchlického, Elišky Krásnohorské a jiných četl tu český žák ve své učebnici ponejprv, „Malou Slovesností“ zjednala si novější česká literatura vstup do školy, ať tak díme, officiálně. Odtud zájem širší veřejnosti.

Z úvah, jež o „Malé Slovesnosti“ přinesly časopisy odborné, zasluhuje zvláštní zmínky kritika v „Komenském“ tedy

v listě, jemuž oba skladatelé nové učebnice byli velmi blízci. Psal ji mladistvý professor českého gymnasia olomouckého Libor Doležel, sám z prvních odchovanců zmíněného ústavu a žák Kosinův. Nezahrnovala v sobě panegyrické pochvaly, nýbrž věcně a klidně vytýkala vedle předností knihy také některé její nedostatky — výtky to, jež nezůstaly od skladatelů nepovšimnuty při vydání druhém. Jak se pro svou objektivnost zamlouvala Kosinovi právě úvaha tato, toho dokladem buď vyňatek z listu jeho k Fr. Bartošovi 28. října 1876, svědčící, jak málo dával při sobě místa samolibosti: „Volnost v soudu však ponechávati každému, i nejmladšímu z nás, je věc velenutná. Já mám radost z toho, že nešetře ve mně ni ředitele svého, ni bývalého učitele, co myslil, to i pověděl, a za hřích byl bych si pokládal škrtnouti mu které slovo nechvalně se dotýkající díla našeho. Tím méně pak vlivu svého bych zneužíval tím směrem, abych kritiku tu byl učinil makulaturou. Máť ona mnoho nedostatkův, ale zdá se mi, že v Doleželovi nám vyrůstá kritik důkladný, a takovému ptáku brky vyškubávati nesluší."

V té formě, ve které se Jan Ev. Kosina zúčastnil tohoto prvního a ještě následujících dvou vydání „Malé Slovesnosti",*) zůstala kniha torsem. Zamýšleltť, jak vysvítá z jeho korrespondence, sepsati pro „Malou Slovesnost" původní hovor. Thema, k němuž jej vybízel Fr. Bartoš, o poesii odmítá pro tu chvíli, anť by hovor takový při nezbytné šířce dialogu daleko musil přesahovati meze, v jakých by je pojmouti mohla školní čítánka, poznamenává však současně, že hovor o kráse má zaznamenaný mezi věcmi olympickými, a doufá s ním do vánoc 1875 býti hotov. Zatím však z příčin, o kterých se tuto stala zmínka již několikráte, zůstalo i tuto při pouhém úmyslu, a z rukopisné pozůstalosti Kosinovy ani tolik nevychází na jevo, pustil-li se kdy do kterého ze zmíněných dvou zamýšlených hovorů vůbec. Na místo původního musil do „Malé Slovesnosti", když potřeba nutkala k rychlému zakončení, býti vložen úryvek ze starého hovoru o purismu, jemuž dán tu nápis: „Organismem-li jest jazyk či mechanismem?"

Než i po jiné ještě stránce zůstala „Malá Slovesnost" proti tomu, jak si ji Jan Ev. Kosina představoval, pouhým torsem. Kniha, pod tímto jménem nyní všeobecně známá, jež bezmála již po čtvrť století rozšířena je po všech středních školách českých, měla dle původního plánu obou skladatelů býti toliko prvním dílem čítánky, jejíž díl druhý měl býti historický t. j. vybranými

---

*) Čtvrté vydání uspořádal Fr. Bartoš s Fr. Bílým a Leandrem Čechem. V tom došlo teprv na změny podstatné, na jejichž potřebu poukázal Kosina již v předmluvě k vydání třetímu.

ukázkami z památek českého písemnictví od dob nejstarších do nejnovější měl býti žáku českému před oči postaven rozvoj naši literatury. Účel zamýšleného dílu druhého tedy byl asi týž, jaký měly až do teď výše zmíněné Jirečkovy Anthologie. Ale výběr četby měl býti zúplna nový jmenovitě v době střední, pro malou zajímavost obsahu žákům nevalně přístupné, měl býti značně obmezen. Na rozdíl od Jirečka, u něhož právě doba střední byla nejobjemnější, mělo tu býti ukázek málo, ale zajímavých aspoň formálně, při překladech z latiny vedle textu českého měl býti položen i latinský, aby tím zjevněji vysvitlo, jak působila latina v češtinu. Doba nová měla býti přivedena až na čas přítomný, průvody historicko-literárními a životopisnými při vší své stručnosti měly býti postaveny na stanovisko moderní.

Již se také oba přátelé rozdělili o své úlohy při novém díle. „Co dílu druhého se týká, začal jsem už kuchtiti ledacos. Jest-li Vám tak vhod, opatřil bych já kromě kratinkého nástinu staročeské mluvnice dobu předhusovskou a z nové poesie až do r. 1848. Ostatek by připadl zase Vám.“ Takový rozvrh práce činí 15. října 1876 a návštěva Kosinova v Brně v posledních dnech prosincových téhož roku měla za účel hlavně ústní dohodnutí o podrobnostech.

S přípravami k druhému dílu čítanky spojoval Kosina též účely jiné. Ač byl v tomto směru horlivě činný po všechen čas svého pobytu v Olomouci, zvláště průběhem roku 1876 často přednášíval v besedě tamní, za themata k výkladům svým pak volíval nejraději vzpomínky své na doby předbřeznové. Zvášťě rád přednášel o básníku Jaroslavu Langrovi, o svých stycích s Čelakovským a Koubkem atd.

Žel, že zůstaly volné tyto přednášky nenapsány, anť látku k nim čerpal Jan Ev. Kosina výhradně z bohatého zdroje své paměti, neobyčejně obsáhlé. Zanášel se však záměrem, že ve volných chvílích sepíše tyto svoje paměti a sliboval je otisknouti v časopise „Matice moravské“. Než k napsání „Vzpomínek starého vlastence“ — takový měl býti titul jejich — nedošlo ba nedošlo vůbec na vydání historického dílu čítanky, bylť Kosina již v létě r. 1877, jak níže o tom bude ještě vzmínka zevrubnější, odvolán z posavadního svého působiště Olomouce do Prahy, kde mu vykázán sice obor činnosti nepoměrně širší spolu však pro nával prací úředních všelikou činnost literární téměř nadobro vylučující. A tak myšlénka, kterou se zanášeli Jan Ev. Kosina a Fr. Bartoš již ku konci let sedmdesátých, došla svého vtělení teprv mnohem později J. Pelikánem, Jos. Grimem, a Ant. Truhlářem.

Za to však právě v tomto posledním roce jeho pobytu v Olomouci dospěla vrcholu svého kritická činnost Kosinova, k čemuž bezprostřední podnět zavdala okolnost ta, že redakci časopisu „Matice moravské", jíž chvalně let vedl Václav Royt, přešla r. 1876 do rukou Bartošových. Píše o tom Kosina nejmilejšímu příteli svému 23. dubna takto:

„Redakce moravského Musejníku tedy konečně se dostala v ruce jiné, v ruce Vaše. Doufám pevně, že nyní časopis ten se rozvije. Ale především bude potřebí nějakého určitého programmu. Posud, co náhoda nadělila, v něm se otisklo. Nikdo nevěděl a neví, co vlastně Časopis Matice moravské hodlá, kam bije, oč usiluje. Kéž Pán Bůh dal, aby trochu nějaký ruch čilejší se rozvinul na Moravě! Veliké naděje mám v Moravskou Besedu pražskou. Tam zdá se mi, několik jinochů velmi nadějných se chystá do boje o národnost českou na Moravě. Tam byste každým řádem měl také zaťukati. Zdejší „Našinec" uveřejnil ve feuilletoně posledních dvou čísel velmi zdařilou řeč o působení Sušilově. Kdo tu řeč měl, každým řádem je chlapíček. I na almanach ohlášený omladinou moravskou velice se těším, bude to snad něco pořádného. Dej Bůh! Kollegům zdejším rád se o časopise „Matice moravské" vzmíním, i Přerovští mohli by trochu pracovati."

Hned také přiložil Kosina ruku k dílu a jal se pro časopis „Matice moravské" pracovati nejobsáhlejší své práce kritické. Maje však na zřeteli rozmanitost v obsahu jakožto podmínku nezbytně nutnou pro rozkvět časopisu, píše 20. září: „Nebylo by snad radno, aby též kdo jiný něco v tom oboru usamil? Třeba se varovati monotonie slohu, monotonie názorů." Proto vybízel k práci také jiné, a podařilo se mu skutečně jako dříve „Komenskému", tak nyní též časopisu „Matice moravské" získati některé spolupracovníky.

Pravda, pročítaje práce ty bystrým svým okem kritickým, nebýval vždy spokojen a sám leckdy dával redaktoru Bartošovi na uváženou, stojí-li který článek, jím získaný za otištění. „A přece zdá se mi," píše v podobném případě 16. listopadu, „že jsme se posud nevybrodili ze trudných dob jungmannovských, za kterých kde co psáno jazykem českým, bylo vítáno."

Jak obsah, tak stejně i hmotný zdar časopisu „Matice moravské" byl předmětem péčí Kosinových. Zahájil v tomto směru horlivou činost ve všech kruzích svých známých, jmenovitě však mezi žákovstvem českého gymnasia. Jakož už před tím rok co rok bývaly dobré české knihy hojně kolportovány mezi studentstvem — mělo to zvláštní svou důležitost v Olomouci proto, že tam kromě pomíjející jedné episody nebylo tehdy ani českého

kněhkupectví, — tak zvláště pro časopis matiční získáno mezi studenstvem českého gymnasia odběratelstva řada statná. Než s přičiněním jeho rostla i touha Kosinova po úspěších dalších, i zdálo se mu, co posud vykonáno, že všechno ještě je málo.

Bezděčně tu vzpomíná obětovné působnosti dvou vlasteneckých duchovních, kteří s apoštolskou téměř horlivostí získávali nové členy a příspěvky peněžité Matici české, prvnímu českému ústavu pro pěstování literatury naukové, založenému Frant. Palackým.

Podobné činnosti byl by si přál na Moravě. „Nedalo by se", píše 14. listopadu 1876, „nějak naším kněžstvem hnouti, aby zase usilovněji se účastnilo literutury a zvláště ve městech činilo propagandu národní? Takhle několik Šmidingrů, Krolmusů a podobných na Moravu!"

První ročník časopisu „Matice moravské,", redigovaný Fr. Bartošem, obrátil na se pozornost obecenstva literárního, jako žádný z jeho předchůdců, nejen na Moravě, nýbrž i v Čechách. Příčinou tohoto rozruchu hlavní pak byly tři kritické úvahy, jež do tohoto sborníku (ročník 1876 vyšel o jediném objemném svazku) vložil Jan Ev. Kosina. Kritiky ty vymykaly se obvyklé tehdejší šabloně kritické jak formou, tak jmenovitě i obsahem svým. Jedno z posuzovaných děl původem svým patřilo Moravě, dvě Čechám.

Z úvah těch učiníme vzmínku nejdříve o prvním ročníku „Zory", almanachu moravské omladiny, vydaném nákladem Urbánkovým jednak proto, že v redakci této knihy vedle Jos. Boubely a Leandra Cecha seděl též Kosinův žák a odchovanec českého gymnasia v Olomouci Jan Vařeka, jednak však také i proto, že jsme již z příležitostné vzmínky v citátě výše položeném seznali, jaké naděje Jan Ev. Kosina v knihu tuto kladl dříve ještě než ji spatřil. Nebude snad nemístno vzpomenouti tuto dobu, v níž „Zora" se rodila. Jest charakterisována hlavně událostmi dvěma: v českém našem domově utichl na okamžik pustý ryk vášně v domácím boji politickém, utichl na žalostnou zvěsť, že odešel k otcům největší Čech, jejž národu dala Morava, František Palacký, a na dalekém jihovýchodě evropském junácké povstání uhnětené ráje hercegovské a bosenské proti utiskovateli odvěkému, jež brzy přivodilo válku, nejdříve Srbska a Černé Hory proti Turecku, posléz pak velikou osvobozovací výpravu Rusů za Balkán, zdálo věstiti novou, mnohoslibnou budoucnost Slovanstvu všemu.

Také Jan Ev. Kosina uchvácen byl náladou vyplývajíci z dojmů takových a dával ji též průchod v listě psaném Fr. Bartošovi pod čerstvým dojmem zvěsti o smrti Palackého. „Možná

však, že se stane, jako se stalo po smrti chrabrého Jana Žižky, za jehož živobytí svět nic nevěděl o jakém Prokopu — aj, a přec Prokop ten náhle se objevil. Nezoufejme! Junáci na jihu statečně si vedou, mimo všecko úsilí jistých pánů bradatému začíná býti nevolno; slovanská otázka bohda dojde rozřešení, na konci snad přece v národě našem více zdravého jádra se shledá než červotoče a hniloby. Nezoufejme!“ (28. května 1876.)

V takové náladě duševní chápal se Jan Ev. Kosina „Zory“, když prodlévaje o prázdninách 1876 opět v milém svém Bohdanči posléz do rukou ji dostal. „Já nyní“, píše odtamtud 20. srpna, „hodně těkám po lesích a lukách bavě se lekturou výhradně básnickou. Ani na to jsem se posud nemohl odhodlati, abych prosaické články ze „Zory“ přečetl, ač jinak dosti mne lákají jmena Leandra Čecha a dra Masaryka.“

Maje na mysli velikou důležitost „Zory“, anať byla prvním společným plodem mladistvého sdružení, jehož střed byl v tehdejší Moravské Besedě pražské, hned při čtení umiňoval si Jan Ev. Kosina, že o díle tom podá úvahu veřejnou. Ano, 28. října píše zřejmě: „Byla by to takřka zrada, páchaná na naší mládeži, abychom se o tomto zjevu literatury naší nezmínili.“

Ačkoliv i tato kritika Kosinova (jako všechny oboru tohoto) měla mimo jiné i účel národně-paedagodický, chtějíc povzbuzovati a národní práci získávati dělníky nové, nemínil Kosina dokonce zakrývati a nezakrýval také slabin u „Zory,“ kdekoli jakých postřehl.

Nebylo snad pouhou náhodou, že se „Zora“ střetla s jiným podnikem literárním podobného spořádání, ale jiné tendence. Byl to almanach „Nitra“, jejž už od roku 1842 v přestávkách vydával statečný vlastenec slovenský, farář Josef Miloslav Hurban v Hlubokém. Od druhého ročníku svého byla „Nitra“ výhradně psána novým spisovným jazykem slovenským, jak jej byli vytvořili Štúr, Hodža a jiní. Ne skrovnou hřivnou svojí přispěla „Nitra“ k dokonání literární roztržky česko-slovenské. Než míjela léta a po drahném čase dospěl stárnoucí Hurban k jinému přesvědčení než jaké zastával v květu svých let mužných. Vida utrpení a ponížení svého lidu slovenského utvrzoval se v přesvědčení, že pomoc může mu vzejíti hlavně z bratrské pomoci národa českého, a prostředkem k tomu cíli vedoucím, že je společný jazyk spisovný. A tak táž „Nitra“, která neblahou roztržku staršími ročníky nemálo podporovala, měla v novém rouše státi se pakou k jejímu odklízení.

Než zklamání, jež způsobila „Nitra“ v soudném literárním obecenstvě, bylo všeobecné. Byl se sice J. M. Hurban před tím

obrátil do Čech i Moravy veřejnými žádostmi za příspěvky, bohužel však zůstaly žádosti ony v době tak pohnuté, kdy se na Balkáně odehrávala předehra jednoho z nejzajímavějších a spolu nejpamátnějších dějinných dramat, až na dvě, tři výjimky bez ohlasu. Spisovatelstvo české projevilo tentokráte málo pochopení pro důležitost myšlénky Hurbanovy, ač se zdála býti téměř samozřejmá. Tak dostalo se do „Nitry" mnoho literárního braku, jenž nesnesl přísnějšího měřítka kritického.

Srovnávání „Nitry" a „Zory" vnucovalo se téměř samo sebou. Srovnával ovšem i Jan Ev. Kosina. – Píše o tom 20. září Fr. Bartošovi: „Nitru" dostal jsem teprv včera do rukou a dychtivě se ihned dal do čtení. Divné, předivné city ovládají člověka! Ubozí Slováci! Jak daleko pokulhávají za námi! Jak nekonečně daleko zůstala ta nebohá „Nitra" za naší „Zorou", v nížto přece také dosti a dosti věcí chatrných."

Pro stanovisko, jež zaujímal Jan Ev. Kosina posuzuje plody mladých literárních adeptů, vůbec příliš charakteristický je úvod k znamenité jeho úvaze o „Zoře", abychom ho neměli tuto nerecitovati:

„Běda národu, propověděl kdesi slavný spisovatel německý Jean Paul, kterého mládež odchována není poesií. A pravdu věru propověděl velikou. Neboť kde poesie není, tam buď leda zvířecí živoření, nebo hnusné holdování mammonu se všemi neřestmi, jež modloslužba mívá v zápětí, neb alespoň zcestný směr národního rozvoje, jenž nezbytně vede v záhubu, jakož smutný toho důkaz nám podávají dějiny šestnáctého a sedmnáctého století národa našeho československého. Naopak, kde poesie kvete, tam zjevná na jevo vychází snaha o ideje, z nichžto ať by dříve ať později nezbytně také vědy bohatými vypučí květy, a kde umění a vědy, tam živybytí v pravdě lidské, tam i jistá, blažená národu budoucnost. A takto-li věc se má, kterak by se nerozradovalo srdce každého upřímného národovce, stopuje-li bedlivým okem, jak usilovně mládež naše od kolika desítiletí poesii pěstuje vystavujíc libostné výkvěty snahy své v četných už almanaších. Nepřípadneť ovšem nikomu na mysl, aby tvrdil, že to vše, co v nich obsaženo jest, se vydařilo v žádoucí dokonalost: se strany druhé však ani to bohdá nikdo popírati se neosmělí, že ty skromné na pohled almanachy mnohému nyní na slovo branému básníku byly kolbištěm, na němž si prvních dobyl vavřínů. - Moravěnka naše za prvních let nového ruchu básnického poskrovnu syny svými byla zastoupena; ba i za let posledních hlouček jich v mohutném zástupu jinošstva českého téměř mizel. Podobalo se, jakoby těžká mrákota jakási tížila mysli

mládeže moravské nedovolujíc jí prohlédati ku zářícímu slunci novovzešlé poesie české. Tu znenadání letos omladina moravská v mohutný šik se upravivši vystoupila na pole literární a skvěle osvědčila „Zorou“ svou, že vyspělostí mládeži české netoliko se rovná, nýbrž ve příčině nejedné nad ní vyniká. Vítáme radostně tuto milou „Zoru!“ věstíť nám den, krásný den, usilovné a bohdá i blahodárné práce na národu roli dědičné! Než ačkoli tento plod musy výhradně moravské mile nás dojímá, přece vad jeho a nedostatků nikterak nehodláme tajiti. Za jedno všecka konnivence ve příčině produkce literární, že snadno svádí k ledabylosti, lichému přátelství ne nepodobna jest, které tvářic se, jako by vyhledávalo prospěchu, po pravdě příteli bývá záhubno. Za druhé však „Zora“ dokonce toho není potřebna, by soudu přísnějšího se stráhla. Obsahujeť zajisté věci, kteréž nad pouhá stylistická cvičení nekonečně jsou povýšeny; soudem přísnějším jí tedy jen ctíme. —

Srovnáme-li „Zoru“ naši s posavadními publikacemi podobného druhu, mile nás dojímá předně ta věc, že uskrovňujíc se lyrikou, zvláště pak onou nasládle nechutnou, rozmazlenou erotikou, jež o mělkém sybaritismu svědčíc otravuje zárody statečného mužství, netoliko epice vynikající vyhradila místo, nýbrž dokonce i ku básnictví dramatickému se povznáší. Druhá věc, ze které srdečně se těšíme, že v části prosaické vedle novelly místo dáno jest i článkům obsahu vědeckého, tyto pak že pěknou mluvou a umělou úpravou do almanachu výborně se hodí. Tím „Zora“ naše stává se tak rozmanitou, jako posud žádný almanach podobný.“

V úvaze své posuzuje Jan Ev. Kosina příspěvky veršované a z prosaických oba články vědecké, pomíjeje novell. Škoda, přeškoda, že doby pozdější neospravedlnily docela naděje, jež Kosina v „Zoru“ kladl. Praktické povolání životní, jež za krátko zaujalo soudruhy ze „Zory“, odvrátilo tak mnohého z nich od poesie, jíž věren zůstal, jak zmíněno už výše, jediný František Táborský, který v „Zoře“ ponejprv vystoupil s několika příspěvky básnickými pod pseudonymem F. Hostivít. Odmlčeli se záhy jmenovitě také oba redaktoři prvního ročníku „Zory“ Josef Boubela a Jan Vařeka, ač onen zvláště v epice projevil pěkný talent a tento učinil mnohoslibný pokus dramatický. Za to vědečtí přispivatelé „Zory“ od prvních prací svých pokročili až podnes k dílům ceny trvalé.

Závěrečný svůj soud o „Zoře“ shrnuje Jan Ev. Kosina v tato slova: „Rozhovořili jsme se o „Zoře“ více, než jsme měli v úmyslu. Budiž to statečným jinochům, kteří nás vlasteneckým

dárkem svým letos obmyslili, důkazem, jak velikou mu připisujeme cenu a pobudkou, aby na dráze tak šťastně nastoupené neunavně se brali dále.“

Ba „Zora“ vzbudila v Janu Ev. Kosinovi tolik nadějí mnohoslibných, že si od ní sliboval počátek nového mohutného rozruchu literárního na Moravě. Za nezbytnou proň podmínku považoval ovšem náležitou organisaci, v níž by se jmenovitě mladším silám, v „Zoře“ ponejprv se sdruživším, dostalo patřičného místa. Píše o tom 16. listopadu 1876 Frant. Bartošovi:

„Především jiným třeba by bylo, abychom nějakého podnikavého nakladatele našli v Brně, který by literární produkci moravskou jaksi skoncentroval. Za druhé, aby spisovatelstvo moravské v mohutný šik se sestoupilo, táhnouc k sobě zvláště síly mladší . . . . Ještě lépe než nakladatel kterýkoli vyhověl by snad potřebám našim sbor Matice moravské. Třeba o té věci přemýšleti . . . . Jakož se strany jedné spisovnou řeč naši považuji za palladium nedotknutelné, od něhož svévolných odchylek nikdy a nikdy nebudu schvalovati, tak se strany druhé literární centralisaci považuji za zlo veliké, jež v zápětí mívá neřestí do nekonečna.“

Tak soudil Kosina o literárních poměrech našich na sklonu roku 1876. Přemítejme o věci a odpovězme si nepokrytě na otázku: Kam dospěli jsme v těchto věcech po čtvrtstoletí, jak jmenovitě pokročil národ český, který v politice bojuje o zásady autonomie, ve snaze, aby se zhostil centralisace literární? Dnes, na úsvitě století dvacátého nejsou tuším poměry naše v tomto směru o nic lepší, než byly v době, ve které psal Kosina řádky svrchu citované. Náběh stal se už sice několikerý, ale vždy zůstalo jen při náběhu.

Obě druhá díla, jež Jan Ev. Kosina ve výše zmíněném ročníku Časopisu Matice moravské posoudil, pocházela ze středu spisovatelstva českého. Byly to první dva svazky „Salonní bibliotheky,“ již tehdy počal v úpravě v pravdě salonní vydávati nakladatel J. Otto. První z nich obsahoval Boh. Havlasy román „Tiché vody“, druhý „Epické básně“, Jaroslava Vrchlického. Oba autoři byli tehdy mladiství, bez odporu talentovaní a do budoucna mohlo se od nich očekávati mnoho. Nikdo nemohl tehdy arci tušiti brzkého skonu Havlasova, jenž o nemnoho měsíců později dokonal dobrodružný život svůj ve vojenské nemocnici ruské, účastně se dobrovolnicky při armádě Kavkazské polního tažení rusko-tureckého). Obě díla zmíněná byla také již před Kosinou veřejně posuzována, a to s naprostou pochvalou.

Úvahy Kosinovy lišily se od běžných, ponejvíce jen frázovitých kritik, jakých se tehdy zvláště v denní žurnalistice rodilo hojně, velmi podstatně.

Chválu sdílela s jinými dřívějšími kritika Kosinova jen o „Epických básních“ Jarosl. Vrchlického. Budiž nám dovoleno úvodem ke zmínce o této stati citovati několik slov, jež pronáší Jan Ev. Kosina o své lásce k poesii na jiném místě výše citovaného listu ze dne 16. listopadu 1876: „Někdy přemýšleje o sobě a o vychování svém ani hrubě nepochopuji sebe sama. Léta mladistvá strávil jsem na suchoparu slovíčkářském a tou dobou, kdy jiní od tvorby básnické nevrle se odvracují, já jako kajícný ztracený syn k ní se vracím.“

Takto-li vyznává sám o sobě, ký div, že jej kniha Vrchlického uvedla v nadšení, kterému kritikou svou dal také nelíčený výraz? Zamlouval pak se mu tento svazek veršů Vrchlického tím více, že jím básník, vkročivší tehdy sotva do prvních let mužných, jenž se byl literárnímu obecenstvu souborně představil již dvěma lyrickými sbírkami „Z hlubin“ a erotickými „Sny o štěstí“, jím vstoupil na půdu tvorby epické, pro niž měl, jak bedlivému čtenáři „Života starého kantora“ dobře známo již ze svazků předchozích, kritik náš zálibu obzvláštní. Obsahovalyť „Epické básně“ kromě statné řady ballad a romancí i delší výpravnou báseň „Satanelu.“

Jakým kouzlem působily „Epické básně“ Jar. Vrchlického na Jana Ev. Kosinu, líčí po krátkém úvodu v úvaze své sám takto: „Konečně tu ležela i přede mnou ta krásná knížečka, velevkusnou, v pravdě salonní úpravou svou typografickou mile k sobě vábící zrak a nastávala i blažená doba prázdnin; vzdálen od hlomozu městského uprostřed šumných lesů čítal jsem je a čítal opět a opět, i zdálo mi se, že se mi vrátila zlatá léta jinošská. Jako tehdáž „Slávy dceru“, „Růži Stolistou“, ba i sám „Labyrinth slávy“ dříve jsem z rukou nepouštěl, pokud ven a ven mi neutkvěly v paměti, tak do milých těchto zpěvů jsem se pohrouzil s celou duší, s celým srdcem, neboť promlouvaly ke mně nehynoucím kouzlem poesie. – A slastí, jakých sám jsem zažil, rád bych, aby kde který krajan můj zažíval se mnou. Pro to jediné hodlám o „Epických básních“ Jarosl. Vrchlického promluviti zevrubněji.“

Než skvělé přednosti komposice a zvláště oslňující formy básníkovy nezaslepily kritika tak, aby si nebyl zachoval jasný zrak i pro leckterou vadu, jež tu i tam poetovi uklouzla. Omlouvá to sám dobromyslně slovy: „Vím, že leckdo výtkám těmto se zasměje a za brikule je prohlásí plesnivého pedanta: já však ne-

váhám opětovati, co jsem už jednou napověděl, muší trus obrazu, že krásy nedodává.“

Než výtku nejpodstatnější, diktovanou přesvědčením, plynoucím z nejhlubšíko nitra jeho srdce, vložil kritik do závěrečných slov své úvahy. Váháme tím méně citovati památná slova, ježto první, kdo skutkem uznal jejich oprávněnost, byl Jaroslav Vrchlický sám.

„Prohlédaje ku komposici“ – tak končí Jan Ev. Kosina památnou svou úvahu – „jednotlivých básní nemohu jinak než podivovati se básníku našemu. Nikde nic nepřirozeného nebo přílišného, nikde na újmu celku blýskotavé jednotlivosti, nikde na újmu souměrnosti básník neodbočuje z nastoupené dráhy, nikde se nedomáhá malichernými prostředečky ledabylého effektu: všude vše jasně rozčlánkováno, v sobě zaokrouhleno, v lepý uladěno celek.

Ale přes to přese všecko, že pěvec náš nám podal básně jež ku plodům nejvýtečnějším literatur cizích řaděny býti mohou, přece jedna věc radost z nich nám poněkud kalí. Potkávámeť se v nich s lidmi všech věkův a národů, jenom sami s sebou se v nich nepotkáváme ni jednou. Což básníka nezabolelo srdce, když o cigánu dojímavá zpíval slova:

Jeho zrak — to orel v letu,
který kroužil nad propastí,
jeho píseň — vůně lesů
plná snův o dávné vlasti?

Nerozhostila-li se žalost po jeho útrobě, když pěl o Akibovi:

Vyhnali jej z domu — bolest zbyla jemu
a pak láska k jeho lidu nešťastnému. —?

Či tak nuzné a ubohé ty naše vlasti československé, že by nikdy nic krásného, velikolepého, byly nevytvořily, a nevykonaly, že by nehodny byly nejlepších synů svých lásky, nejlepších pěvců písně? Aj vždyť

. . . Bůh mluvil nejen s Israelem,
. . . duch jeho vane v člověčenstvu celém,
. . . vždy duch lidský v myšlének svých květů
. . . hořícím je keřem, v němž Bůh mluví světu.

Básník náš posud bohužel jest oním králem Svedgarem, jenž aby viděl Odina, rodné kraje své opustil a na daleký jih se odebral. Kéž ona skála cizoty, jež rodného pěvce nám usunula z očí, nazpět nám ho vydá zíráním na Odina neoslepena, nýbrž na zraku uzdravena. Básník náš posud jest oním králem Ha-

roldem, jenž sepiat řetězy lotosu uvězněn sedí ve hluboké tůni — cizoty zraky potápěje v krásu vil cizích: zdali kdy roztrhá pouta, zda se vynoří z tůně cizoty, zda kdy slávským srdcím, slávskou zapěje píseň? Kéž básník náš se spravuje vzorem svého Akiby: Muza slávská, které pěvec náš snouben jest samou přírodou, truchlí; neboť jest Ben — Akibovou vdovou. Ale nečekej šedin Akibových, pěvče náš; národ tvůj potřeben vší tvé síly obrovské, jinošské i mužné. Co mu zlato cizí, co drahokamy, co všechen bleskný šperk, jejž mu přinášíš? Srdce tvého se všemi nesmírnými poklady ryzího citu žádá a synovské lásky: Kéž v touze své se neklame!“

A nezklamal se ve svých nadějích a tužbách, hlas jeho nezůstal hlasem volajícího na poušti. Netrvalo dlouho, a básník skutečně nalezl, jak si toho přál kritik, sama sebe, nalezl v minulosti i přítomnosti svého lidu bohatý zdroj básnické tvorby. Již „Mythy“ jeho přinesly tři objemné básně, čerpající látku svou z bájesloví českého a české minulosti historické! A za těmito následovala řada zpěvů jiných, jejichž řada bohdá do dneška ještě ukončena není. Netroufáme si arci tvrditi, že by se Vrchlický na tyto dráhy nebyl dostal bez toužebného hlasu Kosinova, že však tento k obratu onomu přispěl také toho svědectvím je list, jejž napsal Kosinovi Jaroslav Vrchlický 15. prosince 1876, a který zde s pominutím některých věcí nepodstatných podáváme celý již proto, že je zajímavým dokladem, jak pohlížel básník sám na toto první skutečně kritické ocenění svých „Epických básní.“ List zní takto:

Slovutný pane!

Odpustíte, když Vám osobně neznámý, osměluji se psáti, leč myslím, že tomu, jenž bez mého přičinění mými verši s takou svědomitou láskou a znaleckým duchem se obíral, mohu vždy z dálky stisknouti ruku, byť třeba bych jemu osobně představen nebyl. Obdivoval jsem se, velectěný příteli, s jakou bedlivou vlídností jste ponořil se v ten malý svět mého ducha. Nyní, v této době frase a zúmyslného umlčování jest mi hlas Váš dvojnásob milým a vzácným. Čechy se vždy honosily četnější produkcí děl básnických — snad proto ale většinou byly hlasy básníků jejich voces in deserto. Morava ocenila snahy naše, a jak to působí, jak to v této době všestranného úpadku duchového blaží, věřte, oceňuju hluboce a s vděčností. O této sbírce mojí výjma snad efemerní, více reklamám podobné hlasy různých listů venkovských řádného rozboru se v Čechách nenapsalo, jako by knihy té ani nestávalo . . . A hle, odkud jsem nejméně čekal, od neznámých přatel dostalo se mi svrchovanou měrou

všeho, ano ještě daleko více, než k čemu vůbec prací svojí aspiruji.

. . . Děkuji Vám za každý pokyn úvahy Vaší, dojde-li k vydání druhému, uzříte, jak skutkem dokáži, čím mi byla Vaše laskavá slova. Cítím trpce ty omyly. Některé spadají na vrub korrektora, byl jsem v Italii, kniha tištěna v mé nepřítomnosti. A pak vskutku dobře díte: práce moje byly v posledních dvou letech tak zimničné a rozsáhlé, že tu a tam ušla mi mnohá jednotlivost: Leč spisy naše jsou dílem celého života, dá se tedy dosti upraviti — jen když najde se hlas, jemuž lze víry dáti; básníci, jak víte sám, jsou vždy nejslabšími kritiky . . .

Tisknu Vám z dálky vřele ruku a poroučím se do Vaší přízně a děkuju Vám jménem věci samé ze srdce.

J. Vrchlický.

List tento stal se počátkem nedlouhé sice, ale obsažné korrespondence, jíž použil Jan Ev. Kosina k tomu, aby na básníka, získavšího si plného jeho uznání jedním rázem působil týmž směrem soukromě, který byl naznačil již veřejně kritikou „Epických básní.“ Že nikoli bezúspěšně, bylo pověděno již výše.

Té doby byl Jaroslav Vrchlický pomocným učitelem při c. k. učitelském ústavě v Praze. Kosina zvěděl o tom soukromě již dříve, než z listu básníka sama. I želel trpce neutěšených poměrů našich veřejných, které nutily trpce a namnoze podnes nutí nejlepší naše duchy, aby hledali si existence hmotné v rozličných zaměstnáních vyčerpávajících síly jejich téměř do krajností, a dovolujících, aby se musou obírali leda kradmo po klopotné práci denní. Pěknými slovy dává J. Ev. Kosina starým těmto, však oprávněným steskům výraz v listu k Fr. Bartošovi 22. listopadu 1876:

„Má řeč, že ho škoda, přeškoda.*) Našenárodní šlechta mohla by se zastyděti až po uši. Karel Egon Ebert jakou má od tolika, tolika let sinekuru u Fürstenberkův!“ —

Citovali jsme z Kosinových úvah o „Zoře“ a Vrchlického „Epických básních“ některé delší úryvky, poněvadž je pokládáme za vysoce charakteristické nejen pro jeho názory literární a umělecké, nýbrž i pro povahu jeho osobní. Přecházejíce nyní k třetí úvaze jeho o „Tichých vodách“ Havlasových, můžeme od citování upustiti tím méně, čím jasněji vysvitne z citátů těch, proč nevyzněla příznivě Kosinova kritika o knize, o níž byl čtenář až dotud uvykl čísti jen frase pochvalné o spisovateli bez odporu sice nadanému, ale octnuvšímu se na scestí. Z té příčiny

*) Rozuměj: Jaroslava Vrchlického škoda za suplenta.

klademe sem především památný úvod této kritiky v plném znění, památný jmenovitě v době naší, kdy by se slova Kosinova právem mohla applikovati znovu na leckteré dílo produkce dnešní.

„Román, jenž v moderních literaturách evropských ode dávna vynikající zaujímá místo, u nás obzvláště zásluhami výčetných některých spisovatelek, obliby nyní a tou i důležitosti v písemnictví našem nabývá den po dni větší. Nemyslíme, že by nás kdo stíhal ve lži, tvrdíme-li, že na sta jest a na sta čtenářů, kteří literaturu českou potud znají, pokud zastoupena jest románem. Ale právě za tou příčinou, že romám tak náramné u našeho obecenstva dochází obliby, bedlivými zraky k tomuto druhu literární produkce sluší prohlédati a pilně o to státi, aby jediné takové plody výpravné Musy rozšiřovány byly mezi obecenstvem vůbec a mládeží zvláště, do kterých se jest nadíti, že národu půjdou k duhu.

Všecko písemnictvo národní, uvážíme-li věc kolem a kolem, není než národu vychovatelem, vychovatelem ne sice jediným, ale ze mnohých předním. Jakož pak vychovateli všelikou o to je péči míti, aby chovanec jeho čím dále tím dokonalejším se stával i po těle i po duchu, tak písemnictvu národnímu neunavně toho se bude domáhati, aby národ mohutněje počtem uvědomělých údů svých čím dále tím usilovněji se domáhal dokonalého rozvoje kde které duševní schopnosti své. Čím více který plod literární přispěje k uskutečnění tohoto ideálu, tím jest národu platnějším, a prozkoumajíce zevrubně plod takový shledáme, že nehynoucím leskem na čele jeho září pečeť klassičnosti. Takto-li však věc se má, jedenkaždý spisovatel, když na veřejnost se vydává, svědom by si býti měl, jak veliké, jak svaté věci se podjímá stávaje se národu svého vychovatelem a románopisec, že důvěrněji a častěji s chovancem svým obcuje, než kterýkoli spisovatel jiný, povinností svých k národu svědom by si býti měl tím úplněji a dokonaleji Neboť jakož román dobrý, za ušlechtilou tendencí jdoucí a dokonalostí úpravy umělecké se domáhající co největší, platněji než-li kterýkoli spis jiný přičiniti se může k ušlechťování mravů a vůbec ku vzdělání národu, tak zase buď román nemravnost drze hlásající nebo ledabylostí formy umělecké kazící lepější vkus otráviti nám a zmařiti může velikou část naroda, zvláště pak tu, na které nám záleženo byti má co nejvíce, totiž naši milou mládež.

„Jakže?“ řekne snad mnohý chytře věc navlékaje v zámeznost, „od toho-li na světě jsou díla umělecká, by pouhými byla trubami trivialné morálky? Nejsou! A nejsou-li, kterak kdo tendenci ať takovou ať jinakou při románu, díle to uměleckém, vyslovovati si troufá za požadavek nejpřednější?“ – „Hoj brachu!“

odvětili bychom úmyslně věc popadnouce od krajnosti druhé, kdož o hlásání morálky jen i hlesl? Díme, že kdo dílem uměleckým se zanáší, záliby z něho po přednosti se domáhá, ne přímo poučení jakého. Než jak? Zdaliž o tolik Iliada a Odyssea chatrnějšími básněmi jsou, oč Řekové hojněji z nich čerpali vyučujíce i sebe i děti své víře ve své bohy, lásce ku svému národu, moudré správě rodinné i obecné, ba i pravidlům všedního s lidmi obcování? Ubude-li Shakespearovým dramatům ceny básnické proto, že v nich složen tak ohromný poklad moudrosti? Dozná-li újmy tím záliba má v nich, že se snažím rozumem svým ten poklad objati? Mohu-li vůbec kochaje se v díle básnickém rozum svůj ze sebe vyobcovati, a třeba-li, bych ho vyobcoval? Dokonce ne! Nejsouť zajisté krása a rozum protivami navzájem se vylučujícími, nýbrž naopak svrchovaná krása ta, třeba rozumu vypočítavého nebyla dítětem, přece ve svých koncích úměrem jsouc a ve všem všudy zákonům rozumu se podrobujíc, rozumu jest chovankou. Báseň, z níž bychom ničemu se nemohli poučiti, leda duchaprázdnou hromadou slov by mohla býti, ale jsouc jí přestala by tím právě býti básní. Didaktickou do jisté míry nezbytně jest báseň každá, jest jí tím více, čím básník sám je duchaplnější a čtenář vtipnější. Není-li však poučení předním úmyslem básníkovým, anobrž poklad myšlénkový básní jenom asi tím, čím nevěstě je věno, didaktickou jí přece nenazveme. —

Román ať historický, ať sociální, ať seriosní, ať humoristický více než kterýkoli jiný útvar básnický v sebe pojati může, ba i pojati má živlu didaktického. Svléknuv zajisté nádherný, ale tížící háv mluvy veršované a volnější si oblíbiv roucho prostomluvy opustil výšiny ideálné a do víru sestoupil života všedního, jehož běhy a snahy, útrapy a slasti líče tím více pilen bude bohatého obsahu myšlénkového, čím méně mu jest přáno lahoditi čtenáři melodičností mluvy. Oč dojem umělecký z románu nezbytně skrovnější než z pravého eposu, o tolik mu poučnějším býti nikterak se nevydaří na škodu. Ale nejen poučení, maně se naskytajícímu průpovědmi onde a onde roztroušenými podávati jest románu, všechen celek jeho obrazem jsa jisté doby ztělesňuj jednu velikou ideu ethickou: román měj tendenci, a jsa od toho, by lidi činil lepšími, t e n d e n c i m r a v n o u.

Než — otáže se snad mohý — proč chtěje promluviti několik slov o nejnovějším románu Havlasově tak nemírně se šíříš o věcech, jež namnoze jsouce záhadny lépe kamkoli by se hodily jinam než do úvahy?

— Povím bez obalu. Jakož u nás vůbec čím dále tím více v obyčej přichází o věcech veleváźných, ba mnohdy samého

kořene národního bytu se týkajících způsobem promlouvati tak lehkovážným a frivolným, jako by jednostejno bylo, odchováme-li generaci zachovalou, tělesně i duševně mohutnou a zdravou, vlastimilovnou a obětavou, či chamradinu zakrsalou a zbabělou, jež za vlast dovede leda tančiti, chamradinu bezcharakterní a prodajnou: tak i kritika naše, zvlášť pokud produkce belletristické se týká, štítíc se všeho hlubšího věci pronikání mnohdy plýtvá kadidlem spisům, které by spíše rozhodně měla zatratiti. Daleko toho chyba, aby ono bratříčkování, strýčkování a kmotříčkování, jež v obyčeji bylo za dob panenských literatury naší, nyní u nás bylo za své vzalo a soudům ustoupilo objektivným! Kvetef ono bujněji než kdy, a osmělí-li se přece tu a tam někdo neprohlašovati vše za velikolepé, velezdařilé, klassické, co původ vzalo z cechu těch, kdož ovládají na ten čas výšiny českého Parnassu, zlým toho věru zažive. Bylo-li by důkazu jakého na to potřebí, poukázali bychom k neblahému skutku, že jediný literat náš, kterýž kritikem slouti může právem, Josef Durdík nabaživ se ústrků připravovaných mu za šlechetnou snahu od několika let už nevyrušuje sladkého klidu slavomamem opojených literárních gigantů našich. A k těmto věcem prohlédajíce, měli jsme za povinost svou bez obalu vyložiti, s jakého stanoviska se díváme na román a jakými zásadami se řídíce posouditi hodláme nejnovější román páně Havlasův. Jednáme po šosácku činíce takto: dostane se nám i posměchu, naděl Pánbůh, ale heslo naše: Vincat utilitas rei publicae.“

Stanovisko, jež Kosina těmito slovy vyložil, stanovisko dojista mravné a prospěchům národním jediné užitečné, nedovolovalo mu na „Tiché vody“ pohlížeti jinak, než že dospěl k závěru pro autora i jeho dílo dokonce nelichotivému. Pokusilť se – nebyly arci „Tiché vody“ pokusem v tomto směru ani prvním ani pohříchu posledním spisovatel knihou svou do literatury naší zavléci frivolnost a lehkomyslný, zákonům mravnosti se příčící názor světový, jež oblíbeny jsouce zvláště v literatuře francouzské nemálo přispěly k oné intellektualní a mravní dekadenci, v níž se dnes bez odporu nalézá národ francouzský, ano podryvše základy života rodinného a společenského v kruzích tak řečené „vyšší“ společnosti nemalou zavinily měrou, že obyvatelstva ve Francii zvolna sice, ale jistě ubývá, jakož smutným, ale výmluvným toho dokladem jsou číslice statistické. Jako vychovatel, jako muž mravný a o budoucnost národa svého pečlivý nemohl Jan Ev. Kosina než záhubnému tomuto směru se postaviti na odpor a varovati před ním hlasem důrazným. Nemýlil se, arci předpovídaje, že se mu za vážnou jeho snahu dostane posměchu: nalezl se skutečně list, který si úvahu Kosinovu

dobral mělkým úsměškem. Ale dožil se také zadostučinění. Kritika „Tichých vod" způsobila, jak píše 7. ledna 1877 Kosinovi Jaroslav Vrchlický, v literárních kruzích pražských obrovskou sensaci. Ale co váží nejvíce! nenalezlo se nikoho, kdo by si byl troufal kritiku Kosinovou vyvrátiti slovem proti slovu, důvodem proti důvodu a usvědčiti jí z nepravdy.

Nedostatek ideje mravní, tato základní vada „Tichých vod," povrchnost a mělkost názoru světového nemohly Kosinovi býti než pobídkou, aby pozdvihl hlasu varovného, by se kniha tato nedostala jmenovitě do rukou dospívající mládeži. Jak zhusta zůstává vážný hlas svědomitého kritika u nás hlasem volajícího na poušti, toho nejlepším je dokladem, že se „Tiché vody" průběhem desíti let dočkaly vydání druhého, jehož se některá monumentální díla literatury nedočkala a nedočkají nikdy . . .

Pro týž ročník Časopisu Matice moravské, v němž posoudil Jan Ev. Kosina tři díla svrchu dotčená, připravil ještě kritiku jednu, která však pro nedostatek místa v tomto sborníku již otištěna býti nemohla, došla tudíž uveřejnění teprv v prvním sešitě ročníku následujícího. Posouzen tu Katolický kancionál, obsahující písně a modlitby k veřejným domácím pobožnostem, jejž dle kancionálu Tomáše Bečáka uspořádal a v Olomouci 1876 vydal Fr. Poimon.

Neprávem zajisté se děje, že si kritika naše knih podobných nevšímá téměř vůbec. Jeť přece málo spisů, které dojdou takového rozšíření právě v nejširších vrstvách lidových, jako kancionál. Právě proto však také výběr písní duchovních v každé podobné sbírce by měl býti co nejpečlivější, což právě v našem písemnictví není nemožné, ježto vypučela poesie duchovní u nás mnohými květy přelíbeznými i v době, kdy jinak všechna vlastní role básnická u nás ležela úhorem. Bohužel nevyhovuje kniha Poimonova požadavku zmíněnému nikterak. Hudební nedostatky v nápěvech tohoto kancionálu záhy po jeho vydání uznala sama konsistoř olomucká, která jej tudíž svěřila P. Jindřichu Geisslerovi, knězi hudebně nad jiné vzdělanému, k žádoucí opravě.

Než texty písní byly ještě daleko slabší stránkou nápěvů. Kosinu na tu věc upozornil osvícený kněz a někdejší poslanec na radě říšské P. Ign. Wurm.

Jakou cenu vzdělávací připisoval Jan Ev. Kosina kancionálu a s jakého tudíž hlediska posuzoval knihu, o níž jde, nejlépe vysvitne z těchto jeho slov: „Zbožnost už starobylí pohané počítali ke cnostem nejdůležitějším a křesťanstvo právem ji prohlašuje za cností vrcholec. Neboť co může člověk dostoupiti vyššího, než aby všecku bytost svou odnášeje k Bohu, jakožto

svrchované pravdě a prazdroji krásy jednak jasně poznával, kým a nač ho Bůh stvořil, a na základě těch poznatků zařizoval všecko své konání? —

Ale právě proto, že zbožnost cností nade cnosti jest, aby se jí péče dostávalo co nejusilovnější, nezbytná jest potřeba. Děje-li se tak? — Nelze bohužel jinak odpověděti na otázku tuto než záporně. Jestiť zajisté lidí na tisíce a na tisíce, kteří netoliko nikdy se nedopracovali pravého o zbožnosti pojmu, jindy s pouhou bohabojností si ji matouce, jindy dokonce s lichým pobožnůstkářstvím, ale ani jakživi potřeby toho při sobě nepocítili, by o věci nad jiné důležitější poněkud přemýšleli. A tážeme-li se, jaká smutného zjevu toho příčina, nemůžeme odpověděti jinak, než že nedostatečné vychování. I nemyslím tuto jenom na vychování školské — totě právě veliké neštěstí naše, že považujíce vychování školské za vychování všeho konec a vrchol, obyčejně člověku v té době života všecko vychování methodicky upravené odnímáme, kde by teprvé hojné mohlo vydávati ovoce — ne tedy vychování školské jediné máme na mysli, nýbrž zároveň i vychování ono, kterým každému údu povinna jest obec čili společnost, ve které žije, a především povinna jest i církev, ve které žije. Vychování se strany obce, ačkoli, jak přirozeno vždy směrem půjde více praktickým a po přednosti ku potřebám hmotným prohlédajíc obzvláště vyučovati bude těm cnostem, na kterých se zakládá blahobyt hmotný, jako pracovitosti, střídmosti, spořivosti a těm podobným, přece rozvoji cností hledících ku blahobytu duševnímu, jako spravedlnosti, cudnosti, vlastenecké obětavosti a podobných, je-li na zdravých upraveno základech, alespoň nebude na úkor a překážku. Církev pak, jakož se nazývá mateří věřících, jednoho každého úda svého, buď muž, buď žena, buď věku kvetoucího nebo nahrben stářím, za dítě považuj opatrovnictvu svému poručené a z bohatých pokladů svých štědrýma rukama uděluj mu vychovávacích darů svých. Nejpřednější pak a nejdůležitější člověka jsouc vychovatelkou netoliko ku poznání pravdy křesťanské vodiž chovance své, ale všem ušlechtilým mohutnostem, jejichž zárodu Tvůrce vložil do duše každého člověka, k úplnému dopomáhej rozkvětu. Jakož pak Bůh netotiko věčná pravda jest, nýbrž i odvěká krása, církev netoliko učitelkou pravdy budiž, nýbrž pěstounkou a předním vzorem krásy. Pravda beze krásy, toť obr bušící hromy — ale jednooký.“

Takto na věc pohlížeje chopil se Jan Ev. Kosina úkolu svého methodou srovnávací. Připravoval se na kritiku kancionálu bedlivým studiem kancionálů bratrských, jež mu ochotně propůjčeny ze studijní knihovny olomoucké a čítaním velebných

církevních hymnů Sušilových. Čím skvělejší byly vzory, jimiž takto se obíral, tím trpčí zklamání, které následovalo při pročítání kancionálu Poimonova. Místo prostých, ale velebných, k pravé zbožnosti povznášejících zpěvů nalézal tu zklamaný čtenář jen bezduché ponejvíce rýmovačky, prázdné obsahem, přechatrné formou. Mohl-liž i v tomto případě hlas kritika tak bystrého vyzněti jinak než odsouzením díla nezpůsobilého pro vznešený úkol, jaký si bylo vytklo? —

Hlasu tak mužného, jakým se ozval Jan Ev. Kosina v Časopise Matice moravské, nebylo o novějších plodech domácího písemnictví slýcháno od té doby, co prof. Josef Durdík z omrzelosti odložil péro kritické. Ký tedy div, že způsobily kritiky Kosinovy veliké vzrušení v kruzích literárních a spisovatelských. Hovořeno o nich soukromě i veřejně, všude budily zájem, i tam, kde se o jednotlivostech úsudky rozcházely. Nejživějšího ohlasu dodělaly se však tyto úvahy mezi mládeží studující. A jak už bývá v případech podobných, příkladové táhnou, jen že ne vždy podaří se následovníkům vstoupiti v šlépěje předchůdcovy.

Pod přímým vlivem zmíněných úvah Kosinových chopili se také někteří moravští študenti vysokých škol péra a jali se posuzovati jiné plody literatury novější. Tehdejší politické časopisy moravské, třeba jinak v mnohém se rozcházely co do mínění svých o cílech a prostředcích, ochotně a svorně otvíraly kritickým adeptům svoje sloupce jsouce tomu povděčny, že jich takto aspoň nemůže stihnouti výčitka do nedávna právem jim činěná, jako by si literatury nevšímaly. Při mladém věku a prudkém tenperamentu kritiků nemohlo ani býti jinak, než že leckde přestřeleno a leckdy že kritika způsobila mnoho zlé krve. Ale jádro přece zase leckde v těch úvahách bývalo dobré.

Než — však právě proto, že znak dilettantismu příliš zřejmě nesly na svém čele, Kosina pociťoval toho potřebu důtklivou, by kritika opravdová, vážná, přísná měla řádný svůj orgán. „Co myslíte,“ píše v tomto směru Fr. Bartošovi již 10. prosince 1876, „nebylo-li by Časopisu Matice moravské nejzdravěji, kdyby se proměnil v orgán výhradně kritický? Do těch čtyř aršíčků pane Bože! — co tu vměstnati? Jestiť více věd než archů do roka, jest to jaksi ex omnibus aliquid, ex toto nihil.“ Ovšem, že na takovou přeměnu nedošlo, ne že by potřeba orgánu čistě kritického nebyla bývalo uznáváno i od jiných, nýbrž hlavně proto, že by bylo bývalo nesnadno získati větší počet kritiků pro úkol svůj tak výborně připravených a duševně vyzbrojených, jako byl autor čtyř úvah zmíněných výše.

A tak zůstalo při starém rázu a uspořádání Časopisu Matice moravské, jež ostatně Kosina sám nepovažoval za neštěstí, jen

přál si rozdělení práce a rozmanitosti v obsahu, jak toho svědectvím jsou slova z jiného jeho listu, psaného již 22. listopadu téhož roku: „Literárních sil na Moravě nejen není nedostatek ale shledalo by se i nadbytku. Jsme však membra disiecta, a kdyby se nám podařilo všechny ty paprsky divergentní spojiti v jedno ohnisko, účin nezbytně by byl ohromný a blahodárný.“

Měli jsme několikráte již příležitosť poukázati k tomu, jak horlivě byl Jan Ev. Kosina činný, aby muže způsobilé získával pro práci literární. Ve směru tomto byl by zajisté pokračoval a nepochybně i dalších úspěchů se dodělával, kdyby bylo bývalo pobytu jeho na Moravě na déle. Než právě uprostřed příprav k podniku literárnímu nad jiné důležitému, soubornému totiž vydání „Hovorův olympských,“ o němž se níže ještě stane zmínka zevrubnější, Kosina byl povolán do Prahy k úřadu novému, který mu otevřel sice rozsáhlejší posavadního pole působnosti, spolu jej však oddaloval od prací literárních.

* * *

Obraz náš o působnosti Jana Ev. Kosiny v Olomouci za prvního jeho trvalého tam pobytu v letech 1867—1877 zůstal by velice kusý, kdybychom se nepokusili také vylíčiti, čím byl muž tento pro společenský život tamního českého obyvatelstva. Jakož od přirozenosti býval Kosina člověk družný a společenský, který rád míval okolo sebe společnost vtipnou a veselou, tak nemohl také neuznávati, jak veliký prospěch může přinésti věci národní heslo „Spolčujme se!“ rozumně a prakticky jsouc prováděno. Zálibu svou ve společnosti osvědčoval u příležitosti každé. Zřídka kdy viděl jej kdo na každodenních jeho procházkách samotna, kromě členů jeho rodiny provázívali jej z pravidla i společníci jiní. Nebylo-li právě jinak, přizval si za společníky žáky svého ústavu, jež náhodou potkal. Znal je téměř do jednoho — i tehdy, když jich bývalo nad 600! Tu s malým študentíkem zapřádal žertovné hovory, utěšoval jej slovy oteckými, kdy si mu hoch stěžoval, jak nesnadno mu jde do hlavy latina neb mathematika, nezřídka s ním i způsobem peripatetickým opakoval lekci, které se právě učil; onde zase s jinochy dospívajícími vážně rozmlouval o příštím jejich povolání, o jeho nesnázích a úkolech.

Společníky nejčastějšími a nejmilejšími, ač ovšem nikdo z české intelligence se ze společnosti jeho nevylučoval, bývali Kosinovi jeho druhové v povolání a spolupracovníci, professoři českého gymnasia. Nejednou na procházce takové zahlaholila společnost veselým, srdečným smíchem — to obyčejně, když Kosina vypravoval některou humoristickou episodu ze svého

života, nebo vtipnou nějakou anekdotu. Ale brzy zvážněly obličeje všechněch — to již se obracel hovor na věci jiné, nejčastěji paedagogické a literární. A čím vážnější byla věc, o kterou se jednalo, čím opravdovéji se o ní rozhovoříval, tím jasněji leskly se jeho výmluvné oči a tím více planuly jeho líce. Než nebyly to samomluvy. Nic nepřišlo Kosinovi vhod více než vážná nějaká námitka, dotaz neb vtipná poznámka. Jakož v soukromém životě i v působení svém veřejném vždycky toho býval dalek, aby se byl považoval za neomylného, rád uznával, zmýlil-li se v čem, a přijal poučení, tak mu rozmluvy zmíněné bývaly podnětem poučování sebe i jiných. Byl mistrem v dialogu nejen psaném, a tištěném, nýbrž i mluveném, vždy jsa hotov a připraven, vždy maje na snadě, aby uvedl z bohatých zásob svých vědomostí a zkušeností, čeho thema rozmluvy právě vyžadovalo.

Znamenitým kolbištěm jeho dialektiky býval Janu Ev. Kosinovi také jeho milovaný „Olymp“ v olomoucké besedě, jejímž býval pravidelným navštěvovatelem. Poznali jsme již z citované předmluvy k „Hovorům Olympským,“ vysvětlující, odkud se sdružení onomu dostalo jeho pojmenování, jak zapřísáhlým nepřítelem byl Kosina jalového hospodského tlachu a rozmanitých těch duchaprázdných zábav, jež Fr. Lad. Čelakovský odbyl známými svými verši:

Um svůj těmi bav caparty,
měr kdo vyšších netuší,
hříčka v kule, šachy, karty
muži nejmíň přísluší.

A vskutku nestál v Olympu kulečník, v inventáři jeho nebylo šachovnic a karet. Za to stopovala společnost v něm shromážděná očima bedlivýma všechny utěšené i žalostné události našeho života veřejného a národního. Jakého rázu bývaly tyto rozpravy, toho svědectvím jsou právě „Hovory Olympské,“ v nichž Kosina sám vystupuje pode jménem professora Ostrého. Bylo kdesi vytčeno knize této za vadu, že prý vždycky Ostrý má vrch. Kdo měl kdy příležitost setkati se s Janem Ev. Kosinou třeba jen jednou v životě, tomu neušla dojista vzácná jeho skromnost, jeden z nejkrásnějších rysův ušlechtilé jeho povahy. Již z této příčiny bylo by naprosto nemístno, ano zbytečno hájiti autora „Hovorův Olympských“ proti výčitce samolibosti nebo neskromnosti. Ale jsou zajisté „Hovory“ pravdivým obrazem skutečnosti neboť sotva se asi pamatuje který besedník „Olympu,“ že by byl Kosina mínění svého neobhájil neb obhájiti nemohl. Bylť on v pravdě duší a středem „Olympu.“

Podle toho, jak soudil Kosina o literatuře a jejím významu pro život náš národní, není nesnadno uhodnouti, co asi

bývalo na „Olympu“ předmětem hovorů nejčastějším. Nejeden z výkladů literárních, ač je Kosina s patra mluvíval, byl by hoden býval stenografa, který by jej byl zachoval i jiným! Jaké to na příklad bylo vzrušení na „Olympu,“ když r. 1873 ponejprv počaly v „Lumíru“ vycházeti Sv. Čecha „Adamité.“ Velikolepá tato báseň, čerpající svou látku z nejslavnější doby české historie, ihned zaujala všechnu mysl Kosinovu i celé jeho srdce pro svého autora, jenž zůstal mu nejoblíbenější četbou až do jeho smrti. Ani dočkati se téměř nemohl nového čísla „Lumíra“ a v něm pokračování Čechovy velebásně. Což se hltavě dal do čtení, jakmile došlo. S jakým zanícením o básni hovořil! A což, když se Dr. Čáp, tehdy avokátní koncipient a jeden z hlavních účastníkův „Olympu“ pochlubil, že Sv. Čecha zná z dob studijních osobně! Tu nebylo konce vyptávání a dotazování na osobnosť básníkovu, a když po některém čase Dr. Čáp za soukromými záležitostmi na několik dní odjížděl do Prahy, důtklivě mu Kosina kladl na srdce, aby neopominul básníkovi vyříditi výraz jeho úcty, svede-li je náhoda.

Dosti často také Kosina v besedě přednášel veřejně, nejraději paním a dívkám. Poznali jsme již svrchu, jakého rázu bývaly tyto přednášky. Nedostatek času nedovoloval mu, aby text jejich svěřil papíru. Jakou však takovýmto poučným přednáškám přisuzoval důležitost, toho nejlepším dokladem je tento výňatek z listu jeho, výše již citovaného z 22. listopadu 1876, jímž vynořuje se takořka program a úkol jejich: „Kdo rozhoduje v besedě vaší brněnské? Bylo by třeba dáti podnět k tomu, aby dobou zimní v Brně zařizovány byly také jours fixes, ve kterých i dámy by se hojně účastnily; o těch aby jmíny byly přednášky. Hle, těch nezbytně by si všímati musily i listy politické a tímto způsobem i ty by donuceny byly literatury více si všímati, než se dálo posud. Příkladu Brnem daného snad by si povšímla města, jako Kroměříž, Uh. Hradiště a podobná, kde působí síly našinecké, třeba na ústavech německých. Aj, a přece by bylo více ruchu!“

Zásluh nehynoucích a trvalých o rozvoj národního života v Olomouci dobyl si však „Olymp“ tím, že z jeho středu vyšla myšlénka založiti „Matici školskou“ za účelem vydržování české obecné školy v tomto městě. Až do počátku let sedmdesátých všechno obecné školství v Olomouci bylo německé, německé nejen jazykem vyučovacím, nýbrž i duchem, který je províval. Ač bylo absurdní, že město, v němž stát vydržoval české gymnasium, velmi hojně navštěvované, nemělo české školy obecné, zůstávaly přece všechny pokusy předchozí o její zřízení bez úspěchu. Tu vznikla myšlenka, aby se sáhlo ku svépomoci zřízením zvláštního

spolku, jenž by z prostředků svých českou školu obecnou vydržoval. Takto vznikla „Matice školská“ v Olomouci, jež ihned zahájila svou činnost, když její stanovy, při jichž sdělávání také Kosina horlivé měl účastenství, úředně byly schváleny.

Až potud byl u nás jen jediný spolek toho druhu: „Matice školská“ v Prostějově, mající za účel vydržovati české vyšší školy reálné v městě tomto. Matice olomoucká stala se však prvním českým spolkem školským, zřízeným k vydržování školy obecné, tudíž takořka matkou a vzorem všem Maticím pozdějším založeným za účelem týmž v místech jiných. O první valné hromadě, konané v říjnu 1872, zvolen předsedou spolku Jan Ev. Kosina, eho náměstkem advokát Dr. Fr. Lakomý, pokladníkem Jos. Lošťák, tehdy professor při ústavě učitelském v Olomouci a nyní c. k. zemský školní inspektor v Brně, a jednatelem JUDr. Emil Čáp.

Výbor matiční, jemuž pohříchu již po nemnoha měsících bylo lkáti nad otevřenou rakví velezasloužilého místopředsedy Dra. Lakomého, chopil se díla svého s největší energií. Toť bylo působiště, na němž mohl Kosina osvědčiti svou schopnost organisatorskou. Jakkoli všichni členové výboru se stejnou horlivostí konali povinnosti dobrovolně převzaté, vynikal zvláště prof. Lošťák neúnavnou horlivostí ve vymýšlení nových zdrojů příjmů. S kapitálem 4250 zl. mohl se konečně první výbor odhodlati k tomu, aby v červenci 1873 podal c. k. zemské školní radě v Brně žádost za povolení jednotřídní soukromé školy české a vypsal konkurs na místo učitelské.

Záležitosť poslední byla vyřízena rychle. K nesnadnému úkolu prvního učitele matičního povolán k návrhu Kosinovu František Rolf, někdy žák jeho z gymnasia kralohradeckého a tou dobou učitel v Novém Kníně. Současně najaty ve druhém poschodí besedního domu na Dolním náměstí dvě místnosti, jedna pro byt učitelův, druhá pro učebnu. Byly to arci místnosti nevhodné, ba primitivní jako tehdy téměř všechno, co souviselo s národním naším životem v Olomouci, ale na ten čas nebylo lepších a konečně i ty dostačovaly pro první trudné počátky školy matiční.

Žádosti za povolení školy dlouhý čas totiž svítila hvězda neblahá! Třeba se rozpomenouti, jak svízelné byly toho času poměry politické za místodržitele Filipa barona Webra z Ebenhofu, aby jasno bylo, jak trnitou cestou bylo projíti žádosti zmíněné. Okresní školní rada olomoucká, jíž podána žádost ta z Brna k dobrému zdání, protahovala vyřízení úmyslně a po městě provozován zatím nejzuřivější nátlak zvláště na rodiče odvislé, o nichž se mohlo za to míti, že svěří děti své škole ma-

tiční. Dávno již zahájen na všech učelištích veřejných nový rok školní, dávno prodléval již učitel Rolf na svém místě, dávno vykonány již všechny přípravy ostatní — a o vyřízení podané žádosti nebylo slechu.

Teprv na důtklivou urgenci deputace výboru matičního, vydavší se za tím účelem schválně do Brna, došlo v listopadu 1873 vyřízení příznivé, takže dnem 21. téhož měsíce mohlo se počíti s pravidelným vyučováním 21 žáků, chlapcův i děvčat, do školy zapsaných. Byly to začátky trudné při zřejmé nepřízni, jakou projevovali české škole úřadové školní i obecní. Peněžní fondy Matice byly chudičké a zemský inspektor Lošťák mohl by o tom vyprávěti leckterou zajímavou historii, jak ve své funkci pokladníka občas musil i do vlastní sáhnouti kapsy, aby dostál všem povinnostem spolkovým. Naproti tomu potřeby mladé školy, poměrně byly veliké a tu opět se předstihovali předseda a pokladník, který byl zároveň prvním správcem školy, v horlivé činnosti. Začátky trudné, ale do budoucnosti mnohoslibné.

„Radost vlastenců olomouckých,“ čteme v brošuře vydané r. 1897 u příležitosti čtvrtstoletého jubilea Matice olomoucké, „z otevření školy byla nevylíčitelná. Byla to doba mládí národního života, v níž každý drobet úspěchu národního byl radostí a svátkem všem. Nastalo všeobecné pátrání po českých dítkách; ženy dospělé, mužové sestárlí jako u vítězoslávě vedli nově nalezené dítko do školy české, takže již v lednu 1874 bylo v české škole 31 dítek.“

Již tehdy namanovala se nejednomu z vlastenců olomouckých myšlénka, aby si Matice pořídila vlastní svůj stánek důstojný. Zrazovala sice na první pohled od smělého předsevzetí tíseň finanční, ale přes to přiložena ihned energicky ruka k dílu. Na tisíce cirkulářů s prosbou o peněžité příspěvky na oltář české věci v Olomouci roznesla pošta po různých končinách markrabství i království, a myšlenka, jež před nedávnem ještě leckomu připadala pošetilou, počala nabývati tvarův určitějších. O valné hromadě matiční roku 1874 vzdal se Kosina sice předsednictví spolku, mnohonásobně jsa zaměstnán jinak, než i napotom ze všech sil svých podporoval rozkvět spolku, jejž mohl právem považovati za dítko své, a zúčastnil se jmenovitě horlivě při vyjednávání výboru matičního s řádem dominikánů o koupi pozemku (části to bývalé klášterní zahrady), na němž potom budova školy matičné postavena.

V neděli 17. října 1874 bylo pochmurno a nevlídno. Chvílemi sypal se řídký déšť se zamračené oblohy. Avšak v srdcích olomouckých Čechů bylo toho dne jasno a veselo. Dokončená stavba budovy matiční posvěcena církevním obřadem od šlechetného mecenáše Emanuela hraběte Pöttinga-Persinga. Když vý-

mluvná ústa jeho svolávala požehnání Hospodinovo na dílo právě dokončené, zůstalo oko málokterého z přítomných nezaroseno.

Povznesené náladě tehdejší české společnosti olomoucké dává výraz v současných listech svých také Jan Ev. Kosina. Spolek jím založený učinil takto nejdůležitější krok ve své činnosti, otevřev zároveň druhou třídu své školy přešel — ať tak dím — z období věku dětinného do svého jinošství.

Vedlo by daleko za meze vykázané tomuto dílu, kdybychom podrobněji měli vyličovati další osudy tohoto, v dějinách národního probuzení na Moravě tak veledůležitého spolku a jeho školy. S účelem naším srovnává se konstatovati, že ředitel, Jan Ev. Kosina zůstal místopředsedou spolku až do svého odchodu do Prahy o prázdninách r. 1877. Než i potom ještě sledoval očima bedlivýma všechnu činnost spolku sobě tak milého, a zavítal-li k němu do Prahy kdo z jeho přátel olomouckých, jedna z prvních otázek jeho vždy bývala: Co dělá Matice a její škola? A věru, radostné to byly zvěsti, jichž doslýchal o pokroku české věci v Olomouci; škola matiční rostla, zkvétala a mohutněla počtem žactva i tříd, dle vzoru jejího vznikaly matiční školy i jinde, najmě v Brně, kam se z Olomouce odebral zkušený Rolf k jich řízení. A když se Jan Ev. Kosina po mnohých letech do Olomouce vrátil podruhé, aby tam složil své kosti, nalezl boj o českou školu obecnou v hlavních kusech dobojován. Je pravda, že nynější veřejná česká skola, obcí vydržovaná, v mnohé příčině opatřena je obcí městskou macešsky, ale celkem jaký to přece jen obrovský pokrok proti nepatrným prvopočátkům z prvních let osmdesátých!

Vedle Matice školské ještě i jiný veledůležitý spolek vlastenecký těžce nesl odchod Kosinův z Olomouce. Byl to Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě. Jako v Čechách vedla i na Moravě snaha po vědeckém vzdělání a vlasteneckém probuzení národní učitelstvo k zakládání četných jednot učitelských, z nichž mnohé nazvaly se jménem velikého našeho učitele „Komenský". Uznávala-li se důležitost těchto spolků všeobecně, dvojnásobný význam měly na Moravě, kde z předních jejich úkolů bylo zápasiti s germanisací zjevnou, i s tou, která se halila v kukli šeredného utrakvismu.

Než činnost těchto spolků, pokud ojediněle šla za svým cílem, namnoze zůstávala jen polovičatou. Bylo potřebí mohutné organisace, která by vštípila učitelstvu moravskému vědomí jeho počtu a jeho síly. To dobře pochopil Jan Ev. Kosina, maje i v této příčině za předního podporovatele svých snah Jana Havelku. Hlavně z působení těchto dvou mužů vyšel Ústřední spolek, který hned z počátku svého života manifestoval se dvěma činy ceny trvalé:

zbudováním pomníku Janu Ev. A. Komenskému v Přerově a přijetím časopisu „Komenského“ za svůj orgán.

Veliké zásluhy Kosinovy o Ústřední spolek charakterisují stručně, ale významně slova čestného diplomu, odevzdaného mu r. 1886, podepsaného předsedou Fr. Slaměníkem a jednatelem Lud. Pivodou. Zníť diplom onen takto:

ÚSTŘ. SPOLEK JEDNOT UČITELSKÝCH NA MORAVĚ
JMENOVAL
SVÉHO ZAKLADATELE A NĚKDEJŠÍHO PRVNÍHO PŘEDSEDU
SLOVUTNÉHO A UROZENÉHO PÁNA,
PANA
JANA EV. KOSINU,
C. K. ŠKOLNÍHO DOZORCE V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM ATD.
VDĚČNĚ UZNÁVAJE VELIKÉ JEHO ZÁSLUHY JAK O ÚSTŘEDNÍ SPOLEK A JEHO ORGÁN „KOMENSKÉHO,“ TAK O POVZNESENÍ ŠKOLSTVA A PÍSEMNICTVA ČESKÉHO NA MORAVĚ A V ČECHÁCH
JEDNOHLASNĚ SVÝM
ČESTNÝM ČLENEM.
DÁNO O VALNÉ SCHŮZI DELEGÁTŮ ÚSTŘEDNÍHO SPOLKU KONANÉ V OLOMOUCI DNE 15. ČERVNA 1886.

Předseda: Frant. Slaměník.   Jednatel: Lud. Pivoda.

II.

Z této blahoplodné činnosti své v Olomouci Jan Ev. Kosina byl dosti neočekávaně vytržen o prázdninách roku 1877 povoláním k čestnému, ale i zodpovědnému úřadu zemského školního dozorce pro království České se sídlem v Praze.

Odchod z Olomouce nebyl Kosinovi snadný. Deset let úsilovné, vytrvalé práce, zasvěcené blahu a lepší budoucnosti národa, poutalo jej tam. Také rodinné, přátelské a osobní poměry odchod mu stěžovaly. Na hřbitově olomouckém dřímala věčný sen dobrá jeho matička, tam pochoval několik málo měsíců před svým přesídlením do Prahy také druhou svoji manželku Kateřinu, rodem Duškovu. Přečetné svazky přátelské poutaly jej k české společnosti v Olomouci, láska jeho druhů v povolání učitelském, všeobecná vážnost, které se těšil, to vše učinilo Kosinovi pobyt v hlavním městě severní Moravy nad míru příjemným a odchod z něho těžkým.

Upřímným a srdečným způsobem rozloučila se česká společnost v Olomouci s milým svým členem. Když naposledy před

odjezdem do Prahy zavítal do milého svého Olympu v Besedě, odevzdali mu předáci její album s podobiznami jeho ctitelů přejíce mu prostými slovy, by hojného dosáhl zdaru ve prospěch milého svého národa a jeho školy na novém svém působišti. Dojat děkoval oslovený, jsa od let jinošských zásadním nepřítelem všelikých oslav osobních, odmítal skromně od sebe všeliké zásluhy, konalť prý jen svou povinnost.

Jmenování Jana Ev. Kosiny zemským školním inspektorem pro Čechy vzbudilo nejen radostné vzrušení v kruzích školských a učitelských, nýbrž i valnou pozornost v širší veřejnosti. Bylať tehdy ve Vídni u vesla vláda Auerspergova, českému národu a jeho snahám osvětovým nevalně příznivá, a ministerstvo kultu a vyučování v ní zastával dr. Stremayer. Že nerozhodlo pro povýšení Kosinovo v úřad tak důležitý jeho rozhodné národně české smýšlení, kterým se nikde a nikdy netajil, kdož by pochyboval? Byly při jmenování tomto rozhodujícími dojista výhradně jen důvody věcné: osvědčená paedagogická způsobilost Kosinova, rozkvět ústavu jím až potud řízeného, a duševní bystrost kolikrát osvědčená. Poznalť tyto vlastnosti Kosinovy z názoru vlastního ministr Stremayer, když několik let před tím prodléval v Olomouci při svěcení nové budovy pro tamní německou reálku. –

Také bezprostřednímu svému představenému v Praze nebyl Jan Ev. Kosina osobností neznámou. Bylť tehdy místodržitelem království českého a tudíž i předsedou zemské školní rady v Praze Filip svobodný pán z Ebenhofu, který byl důstojensví toto dříve už zastával na Moravě a s ředitelem Kosinou nejednou měl styky písemné i ústní.

Uvázav se v nový svůj úřad o prázdninách roku 1877 Kosina převzal referát o všech gymnasiích a reálních gymnasiích s vyučovacím jazykem českým a inspekci nad vyučováním předmětům humanitním na českých středních školách vůbec po všem království. Ve všech těchto povinnostech měl Kosina za předchůdce Václava Svobodu, muže o české střední školství vysoce zasloužilého. Svoboda sám, odcházeje na odpočinek, jehož pohříchu dlouho neužíval, označil za nejzpůsobilejšího nástupce svého Kosinu, jehož dobře znal, jakož jsme už seznali výše, z jeho učitelského působení v Hradci Králové.

Šťastná shoda okolností chtěla tomu, že také za soudruhy v povolání inspektorském měl muže osvícené, o zdar českého školství stejně jak on zanícené. Prvním z nich byl šlechetný a spanilomyslný Josef Webr, později na rytíře z Pravomilu povýšený, zemský dozorce nad vyučováním předmětům reálným a referent o školách reálných s vyučovacím jazykem českým.

Poněvadž cíle obou těchto mužů byly stejny, a poněvadž jich také stejnými namnoze docházeli cestami, spoutal je oba záhy svazek upřímného a trvalého přátelství. Než společného jejich působení nebylo na dlouho. Když za vlády hraběte Taaffa nastal proud národu českému příznivější, Webr byl r. 1880 povolán do ministerstva kultu a vyučování do Vídně, kde převzal referát o školách průmyslových. Všem účastníkům dojista podnes v živé je paměti přátelská schůze, již ctitelé Webrovi uspořádali před odchodem jeho do Vídně. Zásluhy odcházejícího vylíčil tenkráte slovy stejně vzletnými jak pravdivými universitní professor Jan Kvíčala.

Nástupce Webrův byl starý dobrý známý a přítel Kosinův školní rada Václav Jandečka, dotud ředitel gymnasijní v Písku. Přátelství obou těchto mužů datovalo se již od let padesátých, kdy oba současně byli professory na gymnasiu v Hradci Králové. Tam proslul Jandečka nejen jako znamenitý učitel, nýbrž i jako skladatel vzorných učebnic geometrických. Co pak oba muže k sobě poutalo nejvíce, toť bylo společné usilování o ryzost a správnost mluvy mateřské, pro niž horoval Jandečka stejně jako Kosina. A když r. 1884 zasloužilý veterán českých mathematiků pro pokročilý věk odešel na zasloužilý odpočinek, jmenován jeho nástupcem Bartoloměj Pavlíček, ředitel české reálky v Karlíně. Ten zůstal Kosinovi věrným druhem v povolání až do vlastního jeho odchodu z úřadu r. 1888. O málo později (r. 1891) byl Pavlíček povolán za nástupce Webrova do Vídně, kde působí se zdarem podnes.

Z ostatních českých inspektorů zemských, kteří měli svěřeny referáty o školách obecných, měšťanských a ústavech učitelských, obcoval Kosina přátelsky jmenovitě s dry. Tillem a Hejzlarem. Také oba tito mužové, působivše na počátku své činnosti paedagogické při gymnasiu v Hradci Králové, byli tam druhy Kosinovými a stali se jimi po letech opět v povolání jiném v Praze.

Nového svého úřadu se ujal Kosina s energií a horlivostí, vlastní opravdové jeho povaze. Vstupuje v úřad svůj s úplnou nepředpojatostí k osobám a věcem, s nimiž mu bylo jednati, spatřoval ovšem hlavní svůj úkol v dozoru na vyučování. Než v této příčině očekávalo jej v novém jeho povolání zvláště z počátku nejedno zklamání, any valnou část jeho času pohltily nezbytné práce byrokratické. Listy jeho zasílané přátelům z Prahy zhusta si v tomto směru ulevují výrazy nehledanými. Než zapracovav se obratně a brzy v tuto stránku svých povinností nesl ji postupem času méně těžce. Nemalou proň výhodou byla obratnost jeho stylistická, která mu dovolovala pracovati poměrně

rychle. V plných schůzích zemské školní rady nerozdělené tehdy ještě v odbory český a německý, které se konávaly pravidelně každý úterek za předsedání místodržitelova nebo jeho náměstka, upoutal Jan Ev. Kosina záhy k sobě pozornost obecnou. Referáty jeho, pečlivě připravené, vynikající logickou přesností a uhlazenou formou, přednášené plynně krásnou, výraznou mluvou, poslouchány bývaly ode všech účastníků s napjatou pozorností. Ač dalek byl všeliké umírněnosti a malicherné ješitnosti a rád upouštěl od svého mínění tam, kde byl jiným přesvědčen o lepším, hájil zase mínění svého s mužnou statečností a vytrvalostí, kdykoli byl z hlubin duše přesvědčen, že návrh jeho v daných okolnostech je nejlepší. V polemice, ku které také leckdy býval nucen sáhnouti, býval vždy pohotově, břitký a vtipný a zhurta odbyl protivníka krátkým vtipem účinněji, než by se bylo stalo dlouhou a sebe lépe vystrojenou řečí. Pro tyto své vlastnosti záhy došel Jan Ev. Kosina v zemské školni radě všeobecného uznání a vážnosti u přítele a nepřítele, a přihodilo se mu tudíž velmi zřídka, že by referuje o věci sebe choulostivější byl s návrhem svým propadl.

Co však při Kosinově činnosti úřední imponuje nejvíce, jest, že i v Praze, jakož činíval dříve už v Olomouci se vší rozhodností se vždy zasazoval o prospěch věci české, nedávaje se v tom odstrašovati překážkami nižádnými. Kdo se bude v budoucnosti probírati akty zemské školní rady pro království české najde v nich hojně dokladů pro naše tvrzení. Nám jich ovšem z příčin na snadě jsoucích uváděti nelze, dotkneme se však alespoň případu jednoho, který starším pamětníkům není neznám z tehdejších rozprav novinářských. Na denunciaci se strany německé, jako by se přijímací zkoušky při ústavě tomto konaly laxně jen proto, aby se mu nahnalo hodně žáků, ministerstvo povolilo parallelku při první třídě českého gymnasia v Č. Budějovicích r. 1883 jen provisorně s tou podmínkou, že budou žáci této třídy před koncem prvního semestru samým inspektorem podrobeni přísně zkoušce, který pak vedle poznání svého měl učiniti návrh, má-li parallelka býti zachována či zrušena. Jan Ev. Kosina zachoval se přesně dle nařízení představeného úřadu. Vyjel si do Budějovic a zkoušel malé žačky sám co nejpřísněji z předmětů všelikých. Přesvědčiv se však očitě, že denunciace postrádá i jen stínu všelikého základu věcného, hájil po svém návratu do Prahy proti odporu německých členů zemské školní rady a též obhájil mínění, aby sporná parallelka byla zachována. Učinil to důvody tak věcnými a přesvědčivými, že samo ministerstvo mu dalo za pravdu.

Střední školství v Čechách bylo sice při Kosinově nastou-

pení v úřad sice již dosti hojné ale budoucnost jeho trvale ještě zabezpečena nebyla. Jeviloť se macešské jednání dřívějších vlád vídeňských k národu českému mimo jiné i tím, že mu odpíraly potřebný počet škol středních. Co však zanedbal v tomto směru učinit stát, vykonaly namnoze české obce samy, jež vlastním nákladem jaly se zřizovati si střední školy s vyučovacím jazykem českým a je také po dlouhou řadu let s velikou obětavostí, namnoze i s napjetím sil až do krajností vydržovaly. Řada českých obcí podala tu znamenitý důkaz své obětavosti, své pokroku a osvětymilovnosti, nejedna z nich se však dlouholetým nákladným vydržováním své střední školy finančně takořka zakrvácela.

Nastoupením vlády hraběte Taaffa nastat v tomto směru obrat potěšitelnější potud, že střední školy české, vydržované nákladem obecním, hojněji než doposud přejímány do správy a v náklad státní. Téměř každoročně obsahoval státní rozpočet položky tohohoto druhu. Pomíjejíce mlčením reálek klademe tu seznam českých gymnasií a reálných gymnasií jež za úřádování Kosinova sestátněny. Byly to ústavy v Domažlicích, Klatovech, Kolíně, Mladé Boleslavi, Německém Brodě, Plzni, Příbrami a Rychnově nad Kněžnou. Nad to založeno průběhem této doby nové české gymnasium v Praze na Novém městě v Žitné ulici a reálné gymnasium na Smíchově. Řada obecných ústavů rozmnožena o gymnasia v Čáslavi a Vysokém Mýtě.

Všem těmto učelištím Jan Ev. Kosina byl – ať tak díme – kmotrem, vypracovav podrobné referáty o jejich sestátnění, po případě zřízení, a pokud se týkalo dvou posléze jmenovaných, jejich práva veřejnosti. Že to nebyla práce nepatrná, přisvědčí každý, kdo věci jen poněkud je znalý. Ale Kosina konal ji rád u vědomí, žeť jsou to semeniště, z nichž má vzejíti lepší budoucnost národa. Než také bolestnou povinnost pohřební bylo Kosinovi konati po dvakráte: ponejprv, když se hned při počátku jeho úřadování pražského rozhodlo obecní zastupitelstvo v Rokycanech zrušiti své nižší gymnasium, a podruhé, když ministr Gautsch rozhodl zrušiti státní reálné gymnasium v Třeboni.

Všechny tyto mimořádné i jiné běžné záležitosti vyžadovaly mnoho času i práce, přes to však nebyly s to, aby zdržely Kosinu od vlastního jeho povolání, od dozírání totiž nad vyučováním. V této příčině zvláště byl horliv a jmenovitě v prvních letech svého úřadování, než seznal náležitě stav personalií, hojně docházel na ústavy pražské a cestoval po venkovských. Vyjížděl na inspekce z pravidla v průvodu svého kollegy, dozírajícího na vyučování předmětům reálným, řídčeji sám. Inspekce vykonával zevrubně a svědomitě přihlížeje s pečlivostí stejnou k methodě jeho, ku správnosti věcné a k jazyku vyučovacímu.

Na kolik se týče method vyučovacích, nebyl Jan Ev. Kosina fanatikem nižádné methody určité, nýbrž ponechávaje individualitě učitelově pole nejširší, rád uznával zdárný výsledek, nechť ho dosaženo způsobem tím či oním. Jakkoli všechněm předmětům věnoval péči náležitou, nejvíce hleděl k vyučování jazykům klassickým a mateřštině. V otázce nyní diskutované, mají-li jazyky staroklassické vyloučeny býti ze středních škol jakožto učivo domněle již přežilé a kulturním proudům naší doby vzdálené čili nic, byl Kosina jakož povahou svou vůbec více tíhnul ke konservatismu, rozhodným odpůrcem jich vyloučení, ač připouštěl možnost jich obmezení. Rozhodným však byl nepřítelem oné methody vyučovací, jež pohříchu ještě ani podnes nevymizela docela z našich škol, jež v autorovi latinském a řeckém nevidí než materiál pro cvičení tvaroslovná a syntaktická, při níž pro pouhé gramatikování uniká pod rukama nadobro obsah.

Jazyku mateřskému a jeho literatuře však přisuzoval nad jiné vysokou cenu vzdělávací, a nic nepohoršilo ho do té míry, jako nedbalé jich pěstování.

Ve příčině jazyků živých žádal toho Jan Ev. Kosina, by hojnou konversací byl žák nabádán ku hbitému a správnému ovládání cizí řeči, ve vyučování dějepisném, by ho bylo používáno k pěstění karakteru žáků.

Rozsáhlé vzdělání Kosinovo poskytovalo mu možnost, aby postřehl každé nedopatření věcné, kdekoli se jaké událo. Professorstvo středoškolské vybízel, jakož ostatně činíval už v Olomouci, k rozšiřování a prohlubování svého vzdělání odborného; by se přesvědčil o vědecké kvalifikaci dorostu professorského, docházíval k pozvání tehdejšího ředitele W. W. Tomka často ke zkušebné komissi pro kandidáty učitelství gymnasijního a naslouchal jejich odpověděm.

Úplná správnost a ryzost jazyka vyučovacího při všech předmětech bez rozdílu byla Kosinovi conditio sine qua non. V této věci neznal omluvy a káral důrazně každé pochybení jazykové u žáka, natož u professora. Vskutku pak dosáhl touto vytrvalou a důslednou péčí průběhem několika málo let výsledků překvapujících.

Řeči, jež promlouval Jan Ev. Kosina v poradách inspekce zavírajících, byly výborně promyšleny a obsahovaly hojně zajímavých a poučných sentencí. Je toho litovati, že nebyly aspoň ve své všeobecné části zachovány, mnohé z nich náležely by dojista k okrasám literatury paedagogické. Dalek jsa domýšleti se neomylnosti, vyzýval v poradách těch pravidelně, má-li kdo co namítati, aby se bez obalu ozval a věc svou přednesl. Nejednou prohlásil Jan Ev. Kosina, že nechce jíti za heslem „Jurare in verba magtstri“, že chce, aby přesvědčoval, ne aby se mu věřilo

nazdařbůh. Vskutku také každou námitku, byla-li rozumna a věcna, rád uznal a dal mluvčímu za pravdu.

Vedle cest inspekčních stály Jana Ev. Kosinu každoročně několik neděl času i zkoušky maturitní. Povinnost předsedati jim náležela mu k nejnepříjemnějším, jež mu ukládal jeho úřad, bylť Kosina zásadným odpůrcem těchto zkoušek, háje zásady té, že doba osmi let dosti je dlouha, by učitelé seznali, je-li žák zralý pro školy vysoké čili nic. Než povinnost netázala se po soukromých sympathiích a antipathiích, a Kosinovi tedy nezbývalo, nežli ji vykonávati. Spravoval pak se při zkouškách maturitních tou direktivou, že zralost abiturientovu posuzoval dle celkového stavu jeho vědění odpouštěje tu i tam menší nedostatky v předmětě jednom, vykázal-li jinak úspěchy slušné. S leckteré strany vykládáno to Kosinovi za laxnost, on však z dlouholeté jsa praxe přesvědčen o správnosti svého způsobu, neupustil od něho.

Budiž zde dopřáno místa tomuto charakteristickému příběhu z Kosinovy praxe maturitní, jejž pisateli této stati vypravoval očitý svědek. R. 1879 byl Jan Ev. Kosina ke všemu jinému zaměstnání svému ještě i delegován, aby místo onemocnělého kollegy Leonarda Hradila předsedal při maturitních zkouškách na jednom ústavě učitelském. Stalo se, že kandidát kterýsi, odpovídaje na otázku z české literatury učinil tak sice dosti správně po stránce věcné, při tom se však dopustil několika hrubých chyb mluvnických, které předsedající Kosina hned na místě pokáral velmi ostře. Zkoušející professor povšimnul si nevrlosti Kosinovy, a když došlo ke klassifikaci, navrhoval zmíněnému zkoušenci z jazyka českého známku nedostatečnou. „Nu“, opáčil s dobromyslným úsměvem Kosina, „dejme mu dostatečnou; znalost literatury prokázal slušnou; česky mluví sice hanebně, ale proto pro všechno by vždy ještě mohl býti okresním inspektorem českých škol na Moravě!“ A kousavou touto poznámkou byla věc odbyta.

Že se časté tyto jízdy inspekční a zkušebné neobešly také bez leckteré příhody komické, je na snadě. Kosina sám ve chvílích důvěrných rád vypravoval příběhy toho druhu přátelům. Některé z nich vypsal pěkně spisovatel posmrtné vzpomínky na „starého kantora“ ve feuilletoně „Národních Listů“ z 19. prosince 1899, jehož jednu část citovali jsme už výše. Klademe sem výňatky z této vzpomínky slovně:

„Po vykonané inspekci v jistém městě severních Čech holedbal se professor X. – je také už nebožtíkem –, jak prý naučil Kosinu mravům. Jak bývalo jeho zvykem, vstoupil do třídy beze všeho průvodu.

„Kdo jste?,“ tázal se prý vstupujícího, jehož neznal, professor X. „Školní inspektor Kosina,“ zní odpověď. „To by mohl

každý říci; dokud se mi nelegitimujete, nevěřím vám a nestrpím vás tady.“ Proto prý Kosina chtěj nechtěj musil odejíti.

Historka měla však jednu povážlivou vadu, byla totiž jen výmyslem professora, jenž rád bavíval společnost příběhy, jichž hrdinou byl sám. Ze severních Čech dostala se však smyšlená historka oklikou přes družnou Moravu až k uším Kosinovým, který si po roce vyjel do působiště pana professora X. zase. X. zvěděl zatím, že Kosina již o jeho smyšlence ví, vyhledal jej v jeho hôtelu a počal se rozpačitě omlouvati. Kosina však jej přerušil slovy: „Pane professore, jste výborný učitel, ale tu vadu postřehl jsem u vás, že trochu mnoho pracujete v mythologii.“ A tím byla věc odbyta.

Za to v jistém městě východních Čech dostalo se Kosinovi pocty neočekávané. Bylo to o maturitách, jichž byl tento paedagog zásadním odpůrcem, pročež předsedati zkouškám těm bylo mu povinností nejnepříjemnější ze všech, jež mu ukládal jeho úřad. Ústav, o němž je řeč, byl tenkráte ještě obecní, a podle starého zvyku byl k maturitě také přizván radní. jenž byl v městské radě referentem o ústavu. Nemýlím-li se, byl dobrý muž ten pekařem, a péci se v dusné jízbě za parného letního dne při maturitě bylo mu — vždyť to trvalo jen tři dny do roka! — mnohem větší rozkoší než předsedajícímu Kosinovi, který užil toho potěšení co rok několik neděl.

Zkouška tedy počala. Chvějící se rukou sáhl mladík, jenž byl po abecedě první, po křídě a psal na tabuli úkol, který mu professor mathematiky diktoval k vypracování. Bylo to cosi z trigonometrie, zkoušenec byl podle všeho dobrý mathematik, a terminy: sinus, cosinus atd. ozývaly se z úst jeho jen což. Sotva že vyslovil examinand ponejprv slovo „cosinus“, trhl sebou přítomný pan radní a povstav uklonil se směrem tím, kde seděl předsedající Kosina. Ten z počátku si pana radního nehrubě všímal, ale když se opakovalo, kdykoliv vyslovil zkoušený abiturient termin „cosinus“, stala se mu věc konečně nápadnou, a poslal jednoho z přítomných a nezaměstnaných právě professorů, aby se pana radního zeptal, co to tropí. „Vzdávám panu inspektorovi čest, která mu patří,“ zněla odpověď, „jen bych rád věděl, proč ho ten študent pořád volá na pomoc, když tak dobře umí.“ —

R. 1883 přišel Kosina na inspekční cestě do jihočeského krajského města. Krátce před tím vyšel v Nerudových Poetických besedách „Lešetínský kovář“ Sv. Čecha, jehož poesie byl Kosina nadšeným ctitelem. Znal z něho celé strany nazpaměť a v hovoru rád vhodná místa z něho citoval. Ale „Lešetínského kováře“ cenil ze všech prací Čechových až do své smrti nejvýše, a proto jej arci také velice mrzelo, že dílo tak znamenité propadlo konfiskaci

Ve vánočním vídeňském dopise „Národních Listů“ vytýkal tenkráte zesnulý Gustav Eim tehdejší staročeské delegaci, že nepodala na radě říšské pro konfiskaci tu interpelaci a připojením celého textu k dotazu neučinila báseň obecně přístupnou. Nestalo se tak, „Lešetínský kovář“ na dlouhou řadu let zmizel z výkladních skříní knihkupců, přece však stal se za krátko českou básní z nejpopulárnějších, poněvadž ze zachráněných exemplářů šířil se text jeho četnými opisy.

Také v městě výše zmíněném, do něhož přibyl brzy po konfiskaci, zůstal Kosina věren svému starému zvyku, že večer rád si ve společnosti pobesedoval. Mluvily se věci šprýmovné i vážné, až se hovor stočil na „Lešetínského kováře.“ Kosinovi zajiskřily oči. „Pane professore,“ obrátil se ke svému sousedu za stolem, „četl jste ‚Lešetínského Kováře‘?“ Otázaný byl poněkud v rozpacích, nevěděl, kam tazatel svou otázkou míří. Rozpačitě odpoví: „Nikoli!“

„Jakže — vy jste nečetl ‚Lešetínského kováře‘?“, zvolal Kosina s nelíčeným úžasem, a již vypravuje, přichází do ohně, cituje z paměti vhodné úryvky a provází je aesthetickými poznámkami. Čím vykládá dále, tím více se rozehřívá také professor, konečně pronese cosi, z čeho je patrno, že zapřeného „Lešetínského kováře“ četl přece. „! vy farisejče,“ volá nyní Kosina s pathosem líčeným, „vy jste se před chvílí po čertech zmýlil v osobě, vy jse myslil snad, že jsem inspektor policejní, a proto bál jste se s barvou ven, ač mne znáte již dlouho dost, abyste mohl věděti, že jsem inspektorem školním.“

Kosina byl náruživý šňupák. Této neřesti — jak sám říkával — naučil se již za studentských let svých v Břežanech v Haliči, když za ministrování v kostele mnichů bernardinských odměněn byl tu i tam od některého důstojného otce šňupečkem. Ale polovička tabáku prosypala se náruživému šňupákovi skrze prsty na zemi.

V Z. měli na gymnasium školníka, pravý originál. Za panování Karaďorděvičů v Srbsku byl dvorním zahradníkem v parku topčiderském, a nevím, jak se stalo, že po mnohých letech v rodné své obci stal se jmenovaným hodnostářem. Byl stařec vysokého již věku, ale posud statný, ač značně pokulhával na jednu nohu. Co však jej činilo figurou skutečně originální, to byla přímost — mnozí v městě tomu říkali také bezohlednost —, s jakou každému řekl do očí, co si myslil, buď to pán, nepán.

Jednou zavítal do Z. také Kosina, a jak bývalo jeho zvykem, pohovořil při příležitosti vlídně také se starým školníkem. Bavily ho jeho originální nápady, a zvláštní sympathii měl pro něj proto, že staroch také šňupal. „Jak jdou časy?“, ptá se Ko-

sina. „Špatně, když jsou tady oni" (stařec po starém zvyku onikal). „A čím pak jsem vám ublížil?" — „Po každé hodině musím po nich v třídě uklízeti tabák, co vyházejí. Je až černo tam, kde seděli. Kdyby v tom aspoň nebyl prach z podlahy, aby to bylo k potřebě!" Kosina dovtípil se, vytáhl z kapsy svou stříbrnou tabatěrku, památku to po dramatickém básníku Turinském, a podal starochovi na usmířenou šňupeček. Podal mu jej potom i vždy jindy, kdykoli se sešli."

Potud feuilletonista „Národních Listů". Nebylo by nesnadno řadu těch a takových historek značně rozmnožiti. Trváme však, že k charakteristice Kosinově postačí, co právě citováno. Jen k jediné ještě stránce úřední jeho činnosti budiž poukázáno. Že byl Jan Ev. Kosina muž, o němž neplatilo známé pořekadlo, že „honores mutant mores", toho nabyli přespědčení zvláště starší jeho soudruhové ze studií. Při něm nebylo pýchy, ani vypínavosti. I tam, kde z povinnosti své úřední nucen byl ve škole kárati, zůstával v soukromém obcování dávným přátelům přítelem. Což byl tomu rád, navštívil-li jej v Praze některý z bývalých jeho kollegů kralohradeckých. Tu zpravidla vodíval hostě svého po vyřízení věcí úředních do oblíbené své plzeňské pivnice „u Schnellů" v ulici Tomášské a posadiv jej mezi sebe a denního spolubesedníka svého plukovníka Ettla z Hvozdomilu, navazoval nit upomínek na časy minulé.

Nejinak tomu bývalo, zavítal-li Kosina na inspekcích neb o maturitách na venkov. Pobývati mezi soudruhy svými v povolání bylo mu takořka potřebou. Jakkoli věnoval všem ústavům sobě svěřeným stejnou péči otcovskou, je přirozeno, že zvláště tíhl k Hradci Králové. Rád pobýval také v Chrudimi, která mu r. 1866 za války pruské poskytla útočiště a v Pardubicích, odkud se obyčejně podíval do milého svého Bohdanče. Ale nad jiné rád prodléval v Plzni, kde měl starého přítele z let studentských, professora Karla Kurze, nyní také už nebožtíka. K žádosti jeho svolil také, by jako rukopis pro členy tamní besedy tištěna byla humoristická báseň, již složil za let studentských. Paroduje se v ní ton bohatýrských zpěvů slovanských a líčí okamžitá neshoda dvou přátel, brusičů, jinak věrně k sobě lnoucích: slovníkáře Franty Šumavského a grammatika J. Slavomíra Tomíčka.

Jaké se Jan Ev. Kosina těšil všeobecné oblibě mezi svými podřízenými, toho nejlepším dokladem byly četné návštěvy, jichž se mu v době prázdnin dostávalo z kruhů professorských v oblíbeném jeho Tusculu Bohdanči, kde trávíval z pravidla dobu své úřední dovolené. Kde jakého professora vedla cesta blízkým krajem, žádný neopomenul navštíviti na chvíli milovaného představeného.

Pěkně to líčí úvod k feuilletonu, jejž jsme už dvakráte citovali, těmito slovy:

„Kdo znal před několika lety Bohdaneč u Pardubic? Topograf z povolání a ten, koho do okolí zvaly osud neb povolání. Málo kdo jiný. Nebyloť v letech osmdesátých v Bohdanči ještě slatinných lázní, jež se dnes už těší valnému uznání a hojné návštěvě, malé komorní město, statek někdy slavného rodu Pernštýnů, nevynikalo ani valným průmyslem a obchodem — proč by tedy kdo zavadil o městečko nepatrné, vzdálené od Prahy, neslibující ani úchvatné scenerie přírodní ani čeho jiného, co láká z pravidla turisty?

Přece však oživovalo toho času za doby školních prázdnin turisty zvláštního druhu. Sešli se někdy i dva, tři za den. Zevnějšek jejich zřídka kdy ukazoval na turistu z povolání, dlouhé, šosaté kabáty a pedantické poněkud pohyby prozrazovaly, že turisté ti přicházejí přímo ze školních katheder.

Skutečně byli to vesměs professoři středních škol a to nejen takoví, kteří žákům svým vykládali téměř již zapomenutý Langrův satirický „Rukopis bohdanecký“, nýbrž i jiní. A cíl jich všech byl společný podivný bizzarní domek o třech štítech v průčelí v Hradecké ulici, tam pospíchali všichni se svými žádostmi a stížnostmi, ke starému Kosinovi, jenž po čas své úřední dovolené obýval z pravidla tuto dekadentskou báseň z kamene, jak sám v pamětech svých tento domek nazval. Každý z nich srdečně byl přijat, každý vlídně vyslechnut, proto minul také o prázdninách málo který den, aby se nebyla taková návštěva dostavila. Bylť nedávno zesnulý Jan Ev. Kosina muž vzácné povahy, který i ve své úřadovně byl dalek všeho byrokratismu, pro nějž měl jen řízný, sarkastický vtip, v době prázdnin však zvláště býval přístupen, a stávalo se nezřídka, že posadiv mladého suplenta, jenž přišel se ucházet o místo, vedle sebe, vyprávěl mu při sklence vína „u Pešků“ příhody ze svého života, zvláště z pohnutého svého mládí, vzpomínky literární neb anekdoty ze svého působení úředního.

* *
*

Máme za to, že nemůžeme tuto charakteristiku úřední činnosti Jana Ev. Kosiny zakončiti, než podáme-li ještě některé vhodné úryvky z nekrologu, jenž po smrti jeho do Českého Musea filologického napsal dvorní rada a professor universitní dr. Jan Kvíčala. Týž jsa po dlouhou řadu let členem zemské školní rady v Praze měl jakožto svědek očitý příležitost seznati činnost Kosinovu z blízka. Čteme ve článku zmíněném mimo jiné takto:

„Míval jsem často porady s inspektorem Kosinou a jeho kollegou i s ředitelem Šťastným, při kterýchž poradách taktika pro sezení zemské školní rady byla umluvena. Není toto moje sdělení zajisté nyní po tolika letech žádným prozrazením úředního tajemství, nýbrž jest to jenom historická zpráva. Při těchto jednáních měl jsem hojnou příležitost, abych seznal zevrubně Kosinovu důkladnost, spravedlivost, objektivnost. Z četných příkladů vím dobře, že žadatelé o místa ředitelská a professorská úplně důvěřovali objektivnosti svého chefa a že, když někdo se svou žádostí nepochodil dobře, přece žádná pochybnost o spravedlnosti referentově nevznikla. Každý, jehož žádost byla zamítnuta, byl úplně a pevně o tom přesvědčen, že se to stalo z důvodů zcela objektivních, a že referentovi bylo zcela lhostejno, zdali žadatel patří k jisté straně. Služební doba, didaktická a paedagogická činnost, vědecká kvalifikace — to byly momenty, dle kterých Kosina rozhodoval.

Významnou stránkou působení Kosinova byla jeho humannost. Doba jeho činnosti jest starším ředitelům a professorům v milé a vděčné paměti, neboť Kosina nebyl jenom úředníkem představeným úředníků podřízených, nýbrž spolu jejich otcovským rádcem a ochráncem. Nezapomenutelná jsou mi jeho slova, která ke mně pronesl, když jsem mu sdělil, že v jakési záležitosii přílišná shovívavost se mu vyčítá. Odpověděl rozhorleně: „Kdo pak jest přirozeným ochráncem (legatus notus) ředitelů a professorů ne-li zemský školní inspektor? Já nejsem žalobníkem a státním návladním, já jsem obhajcem svých podřízených.“ Rozumí se samo sebou, že jsem s tímto stanoviskem Kosinovým úplně souhlasil, ale musím ovšem podotknouti, že kde byla vina prokázána, počínal si Kosina přísně a neznal ohledů. Avšak ve věcech nejistých a pochybných vždycky mi říkával: „My všichni jsme chybující; a já raději pochybím v záležitostech in meliorem partem, t. j. mírností, než přílišnou přísností.“ Svou humannost osvědčoval také při konání inspekcí. Ředitelé a professoři jsouce si vědomi, že povinnosti svého úřadu svědomitě konají, očekávali jeho inspekce s napjetím ovšem přirozeným, ale ne s obavou, že budou pro malicherné věci káráni, nýbrž s důvěrou, že dojdou pro svědomité zastávání úřadu uznání. Také občanstvo uvědomělé, které pochvalu sboru učitelskému vzdávanou také za chválu obyvatelstva a města pokládá a přirozenou jakousi solidárnost se sborem učitelským pociťuje, těšilo se na návštěvy Kosinovy a dávalo jemu tuto svou radost upřímně na jevo. Doba jeho návštěvy nebyla dies irae, nýbrž byla to doba radostná, slavnostní, povznešená. Inspekcí svých používal Kosina k tomu, aby sborům učitelským na základě svých bohatých zkušeností moudré rady

dával, v hodinách filologických při četbě starých klassiků a nových spisovatelů se zvláštní zálibou vybízel k aesthetickému posuzování a oceňování. Tímto směrem a za tímto účelem, totiž aby k aesthetickému posuzování vybídl, uveřejnil za doby svého působení na Moravě četné články v „Časopise Matice Moravské“ a v „Komenském“. Vůbec celé působení a počínání Kosinovo mělo ráz ušlechtile ideálný, a tato ideálnost byla blahodárnou protiváhou při vzmáhajícím se směru materiálním a naturalistickém.

K objasnění toho, jak Kosina o úkolu svém inspektorském soudil, uvedl jsem již svrchu jeden výrok jeho. Připojuji zde ještě druhý, neméně charakteristický. Bylo kdysi Kosinovi, jak mi bez porušení úředního tajemství sdělil, podivení vysloveno, že ve svých inspekčních zprávách poměrně málo výtek činí. Rozmlouvaje o tom se mnou, rozhorleně a drasticky, jak to někdy činíval, pravil: „Co pak jsem já nějakým železničním revisorem? Takový revisor jest ovšem nešťasten a mrzut, když všecko jest v pořádku a když žádného zřízence nepostihl v poklesku, protože udání chyb a chybiček přináší jemu s hůry uznání veliké důkladnosti, a přísnosti. Já se k něčemu takovému nepropůjčím, abych musil chyby hledati a najíti.“

V příčině konaní inspekcí jsem měl kdysi s Kosinou malý spor, který však brzo dobře se vyrovnal. Řekl totiž jsem snad poněkud drsně, že zemští inspektoři školní jsou inspektores a non inspiciendo, jako lucus a non lucendo a že více svého drahocenného času věnují byrokratickým pracím než tomu hlavnímu úkolu, který naznačen jest již jménem samým. Jakýsi „dobrý přítel“ Kosinovi vyložil, že jsem tím výrokem inspektorskou činnost vůbec chtěl zlehčiti, a způsobil skutečně konaje „officium mali viri“, jakési nemilé napjetí mezi námi. Ale po nedlouhé době Kosina sám žádal mne za vysvětlení, a já jsem mu řekl, že co přísedící zemského výboru jsem sám byrokratem, t. j. že mám úkol administrační, dále že rozeznávám byrokratismus mechanický, který lpí na malichernýeh formálnostech, od dobrého byrokratismu, který jest administrační nutností, a že jsem svým výrokem chtěl jen říci, že lituji toho, že inspektoři jsou všelikými nedůležitými a vedlejšími pracemi vlastně písařskými příliš zaměstnáni, tak že bohužel svůj hlavní úkol nemohou náležitě plniti. A tu mi Kosina úplně přisvědčil a řekl: „Bohužel že nezbývá nám více času ke konání toho, co jméno naše naznačuje; ale vy, páni poslanci, můžete a máte se o to přičiniti, aby se v tom stala náprava; my musíme poslouchati. Ale vynasnažím se, seč budu, aby výtka inspector a non inspiciendo mně nemohla býti učiněna.“ Tím byla věc přátelsky vyřízena.

Velikou zásluhu získal si Kosina svou horlivou činností, směřující k sestátnění českých gymnasií od obcí vydržovaných. Mnohé osvícené a vlastenecké obce naše, přesvědčeny jsouce o důležitosti, kterou střední školy pro náš národní život a naši kulturu mají, když vláda ke zřizování českých gymnasií a reálek, kde jich bylo potřebí, nechtěla se odhodlati, zřizovaly samy takové ústavy aneb střední školy, které dříve od duchovních řádů byly vydržovány, přejímaly do obecné správy. Dělo se to tehdy také za tím účelem, aby pojištěn byl takto v českých obcích český ráz středních škol. Avšak během času stalo se vydržování těchto škol těžkým břemenem, i usilovaly obce o to, aby stát ústavy ty převzal do své správy. V této akci osvědčil se Kosina horlivým přítelem a podporovatelem obcí. O této jeho horlivosti nabyl jsem důkladného přesvědčení z vlastní zkušenosti; neboť na začátku let osmdesátých byl jsem co poslanec na říšské radě referentem klubovním o této záležitosti v klubu českých poslanců, v kterém tehdáž vedle poslanců lidových také čeští velkostatkáři (jako kníže Jiří Lobkovic, hrabata Martinicové a j.) zasedali, kteří snahy českých obcí a českých poslanců horlivě podporovali. Český klub usnesl se na tom, o převzetí českých středních škol promemoria vládě předložiti, a bylo složení tohoto promemoria mně uloženo. Při této práci dostalo se mi od Kosiny vítané a velmi užitečné podpory, i seznal jsem při té příležitosti, jak pečlivým a zkušeným rádcem Kosina obcím v této věci byl, a jak zejména snažil se jim býti v tom nápomocen, aby při sestátňování ústavu nebyly obcím se strany státu příliš těžké podmínky ukládány. „Obce české tím, že samy zřídily střední školy na místech, kde potřeba takových škol byla dokázána, a že po celou řadu let je vydržovaly, osvědčily skvělým způsobem svou kulturní pokročilost a svou obětovnost, a převzaly dobrovolně na se povinnost, která vlastně státu příslušela. Když vláda nám k tomu nepomáhala, abychom ve středním školství německým krajanům svým mohli se vyrovnati, převzaly úkol ten obce. Tato obětovnost zůstane vždy v dějinách našich obcí a našeho národa slavným pomníkem horlivosti kulturní a národní. A proto by vláda nyní, kdy skutečnost dokázala, že tyto obecní ústavy české neživoří, nýbrž hojnou návštěvou žactva svou oprávněnost zřejmě na jevo dávají, neměla odporovati brzkému sestátnění jejich, aby obce mohly své hmotné prostředky jiným účelům věnovati.“ Takové byly názory Kosinovy, a velikou část toho, co mi Kosina na začátku let osmdesátých ústně i písemně podal, převzal jsem do klubovního promemoria.

Z výkladu mého patrno, že jsem byl vždy upřímným přítelem Kosinova působení inspektorského, a dokládám, že tato

úcta zakládala se také na tom, že Kosina i co zemský školní inspektor nikdy toho nezapřel, že jest věrným synem národa svého, což u českého inspektora musí býti právě tak pochvalně uznáno, jeko když německý zemský školní inspektor své národní smýšlení netají.“

Potud nekrolog Kvíčalův, k němuž bych dodatkem uvedl jen ještě věc jedinou. Jakož se s naprostou shoduje pravdou citované tvrzení o Kosinově objektivnosti a spravedlnosti při obsazování míst professorských, tak sluší doznati po pravdě, že měl i v této příčině na zřeteli také zájmy českého písemnictví. Kdokoli z českých professorů zabýval se prací literární ať na poli básnickém, ať v oboru vědeckém, mohl býti jist nejúčinnější podpory Kosinovy, který se zasazoval vší silou o to, by se pracovníci tací dostali do Prahy, jakožto přirozeného literárního střediska, kde veřejné bibliotheky a jiné ústavy kulturní studium každé nepoměrně činí snažším než v místech venkovských. Nebylo by taktní, abychom uváděli jména dokladem ke svému tvrzení, anoť se jedná o muže ponejvíce ještě žijící; ale tolik po pravdě tvrditi můžeme, že by leckterý spisovatel český z professorstva středoškolského nebyl vykonal, co vykonal, bez pomocné ruky Kosinovy.

Právě ku konci své činnosti inspektorské zabýval se Jan Ev. Kosina podnikem pro české střední školy nad jiné důležitým. Sděluje o tom dvorní rada Kvíčala v nekrologu výše zmíněném takto:

„Ale na samém konci inspektorské činnosti Kosinovy (r. 1888) naskytla se mi příležitost k ocenění ještě důkladnějšímu a vřelejšímu jeho púsobení. Míním jeho snahu, aby pro jazyk český a německý na českých středních školách nová osnova učebná byla upravena. Když r. 1884 vydána byla nová osnova učebná pro střední školy a ze všech stran projevováno bylo přání, aby též pro jayk český a německý na českých středních školách nová osnova učebná byla upravena, nařídilo ministerstvo, aby odborníci byli vyzváni k podání návrhů příslušných. Proto zemská školní rada vybídla dle návrhu Kosinova ředitele K. Douchu a professora A. Truhláře, aby upravili osnovu pro češtinu na gymnasiích, professora V. Ctibora a J. Sudu na reálkách, dále univ. prof. Dra. V. E. Mourka a professora Lva Scholze, aby podali osnovu pro němčinu na gymnasiích, a professora Jul. Rotha a V. Hátle pro němčinu na reálkách. Návrhy sešly se do konce ledna r. 1888. V sezení zemské školní rady byla záležitost vzata v úvahu v dubnu 1888 a na základě referátu Kosinova z měsíce března 1888 bylo usneseno, aby k prozkoumání návrhů, které v mnohých věcech valně od sebe se odchylovaly, a ke stejnoměrnému upravení stanovena byla komisse, do které jmenováni: Dr. J. Kvíčala, J. Kosina, Bar. Pavlíček, Dr. V. Mourek a řed. K. Doucha. Komisse tato konala

tři sezení, a sice dne 20. dubna, dne 27. dubna a dne 29. dubna 1888. V poradách těch osnovy pro oba zemské jazyky byly definitivně upraveny a pak c. k. ministerstvu předloženy.

Při tomto jednání měl jsem příležitost, abych ještě důkladněji seznal nejen paedagodický věhlas referenta inspektora Kosiny, nýbrž jeho nevšední znalost literatury české i německé. Jeho posudky aesthetické a literární a jeho citáty z památek písemnictví obou národů vzbudily u členů komisse opravdový obdiv; objevil se nám při tomto jednání nejen bedlivý úředník, nýbrž i soudný aesthetik a znalec literatury české i německé. Proto bolestně byli jsme dojati – mohu to zajisté také jménem ostatních členů komisse vysloviti – že nedlouho na to Kosina následkem tělesné nehody podal žádost, aby byl dán na odpočinek."

Skutečně konaly se ony tři schůze dubnové, o kterých se výše zmiňuje Dr. Kvíčala, takořka již na odchodu Kosinovu z úřadu, jejž byl čestně a blahodárně zastával skoro po 11 let od 4. srpna 1877 do konce dubna 1888. K předčasnému odchodu z úřadu donutila jej, jak řečeno, tělesná nehoda.

. 15. března zmíněného roku ubíral se Kosina po svém obyčeji kolem 9. hodiny ranní do svého bureau. Toho dne byl poslední mráz v dokonávající zimě, a nešťastnou náhodou sklouzl Kosina před samou budovou zemské školní rady v Letenské ulici a upadl tak prudce, že zlomil pádem pravou ruku. Jakkoli pak svědomitou péčí lékařskou, zvláště pak neunavným ošetřováním někdejšího žáka svého professora Dra. Michla, ozdravěl Kosina do měsíce do té míry, že mohla zlomená ruka opět konati své povinnosti, zanechal nešťastný pád v ní ochromení, jež pociťoval pacient už až do smrti. Rozhodl se tudíž, že se odebéře na odpočinek, kterého si třicetipětiletou prací na roli školské zasloužil plnou měrou.

Netřeba snad ani podotýkati výslovně, že odchodu do života soukromého muže tak vynikajícího litováno všeobecně. Nalezl jsem v korrespondenci Kosinově řadu listů, v nichž se ředitelé a professoři středních škol českých loučí s milovaným svým představeným. Některé z těchto listů velmi jsou dojemné, ba tklivé, svědčící o lásce i úctě, jíž se odcházející těšil. Necitujeme-li na tomto místě žádného z nich, děje se to pro intimní jejich ráz.

Z měst českých, do kterých Jan Ev. Kosina za inspektorování svého dojížděl, ocenila zásluhy jeho zvláště obec královského věnného města Vysokého Mýta, jež zvolila jej svým čestným měšťanem.

Také odjinud dostalo se Janu Ev. Kosinovi za práci jeho uznání lichotivého. Bylť při svém odchodu na odpočinek vyznamenán řádem železné koruny třetí třídy. Aby kdy užil výhod všelikých, plynoucích z vyznamenání tohoto, v tom bránila mu

jeho skromnost, která byla a zůstala ze základních rysů šlechetné jeho povahy po všechen čas jeho života.

* *
*

Jakkoli vyžadovalo nesnadné a zodpovědnosti plné povolání inspektorské sil muže celého, jakkoli mu sotva ponechávalo času dosti k nezbytnému oddechu a osvěžení tělesnému, nebylo přece s to, aby jej odvrátilo od oblíbených jeho prací literárních. Musil-li si už dříve v Olomouci, jak jsme poznali výše, Kosina každou téměř chvilku pro tvorbu literární, dle vlastního doznání krásti, tím skrovněji byly mu vyměřeny volné chvíle v Praze. Než právě tato doba života Kosinova vyplněna jest, nehledíme-li k některým pracem dosahu menšího, dvěma literárními činy řádu prvního: účastenstvím ve druhém vydání matičního Brusu a souborným vydáním »Hovorův olympských«.

Bylo v řádcích těchto poukázáno již nejednou k tomu, jak horlivým milovníkem ryzosti a správnosti mluvy mateřské byl Jan Ev. Kosina. Jeho a Havelkovým hlavně přičiněním stal se paedagogický týdenník „Komenský“ předním útulkem brusičství, čímž se rozumělo stíhání a kárání všelikých kazimluvů, nechať se vyskytovaly kdekoli. Jméno samo nebylo nové, užívánoť slov „brousiti, brus, brusičsví“ a podobných v témž smyslu hojně už v dobách předbřeznových, jakož samy snahy, výrazy těmito vyjádřené, dokonce nebyly zánovní, nýbrž původu dosti už dávného.

Vedlo by příliš daleko za meze vykázané této stati, kdybychom s hlediska historického podrobně měli líčiti příčiny neblahého fakta, nižádným znalcem nepopíraného, že jazyk náš průběhem časů valného doznal porušení, a to v dobách starších, působením hlavně latiny a němčiny, v časech našich pak zvláště jazyka posléze jmenovaného. Není také mateřština naše řečí jedinou, jež osudem takovým byla stížena, a snahy po očištění mluvy od kazimluvův a barbarismů jeví se u všech národů vzdělaných, osobitosti své dbalých. Ve Francii na příklad neostýchala se úkol ten konati sama akademie, v nejnovějších časech i ministerstvo veřejné osvěty.

Pátráme-li po začátcích snah brusičských v národě českém, shledáváme první jejich stopy již ve spisech Husových; také mluvnice Blahoslavova a jiné gramatiky bratrské nejednu obsahovaly partii, kterou bychom po názvosloví novověkém mohli nazvati brusem. Jména tohoto ponejprv užito ve století sedmnáctém jesuitou Jiřím Konstanciem ve stati »lima linguae bohemicae« to jest brus jazyka českého nebo spis o poopravení a zostření řeči české.

Tou dobou byl však již zaražen volný proud českého písemnictví, v následcích známých neblahých událostí politických nastala úplná téměř stagnace v literatuře naší, trvající až do samého sklonku století osmnáctého. Ve stycích svých kulturních byl národ český, ochuzený a počtem oslabený, odkázán jednostranně na sousedy své Němce, nemaje téměř nižádného spojení duševního s národy ostatními, a zvláště slovanskými. Nemohlo ani býti jinak, než že jazyk český porušoval se působením němčiny, která se stala také obcovací řečí tříd intelligentnějších, napořád více jak po stránce lexikálné a tvaroslovné, tak zvláště po syntaktické.

Proto není divu, když úsvitem století devatenáctého znovu oživlé písemnictví mohutněji zase počalo se rozvíjeti, brusičství že nabylo rozměrů nebývatých před tím nikdy. Ať pomlčíme o zjevech méně důležitých v tomto směru, sám patriarcha novodobého našeho písemnictví, Josef Jungmann, pilně sbíral kazimluvy české a káral je ostře v časopise »Kroku« pod titulem »Lovec«, v Časopise Českého Musea pod tituly »Kazimluv« a »Napomínatel«. Ba, uvážíme-li, že i v monumentálním svém Slovníku všeliké zaznamenal kazimluvy a vedle nich podává znění správné, nepochybíme, nazveme-li s Hanušem obsáhlé dílo toto největším českým Brusem.

Obnova života konstitučního v Rakousku r. 1860 způsobila veliký a rychlý rozvoj jednoho odvětví našeho písemnictví, které až dotud pěstováno jen velmi poskrovnu, politického totiž časopisectva neboli žurnalistiky. Pravíme-li, že sloh žurnalistický nemalou přispěl měrou k dalšímu porušování našeho jazyka, nechceme tím českému novinářstvu ničeho ubírati na opravdových a skutečně velikých jeho zásluhách jiných o rozvoj naší věci národní, jež uznáváme vděčně. Než již ta okolnost sama, že se o osudech českého národa namnoze rozhodovalo a posud rozhoduje ve Vídni, měla za následek, že je žurnalistika česká z velké části odkázána na prameny německé a je na snadě, že se při nezbytné rychlosti, s jakou práce žurnalistická vykonávána býti musí, do českého slohu novinářského nejeden vloudil hrubý germanismus.

Čím hojněji se objevovaly kazimluvy všeliké, přecházejíce časem z novin i do literatury jiné, tím tíže nesli je přátelé ryzosti jazykové, a proto již od let šedesátých objevují se četné Brusy. Ruch tento dosáhl vrcholu počátkem let sedmdesátých, kdy vydány Brusy Javůrkův a Praskův, na Moravě pak „Komenský“ bedlivě si všímaje novějších zjevů literárních ostře káral všeliká pochybení ve příčině lexikální, tvaroslovné, syntaktické i fraseologické. Nepopíráme, že v horlivosti leckde přestřeleno, ale snaha v sobě ušlechtilá dobré nesla ovoce, ač nescházelo také

takových, kdo počínání brusičů snažili se v nesprávném věci pochopení obraceti ve stránku směšnou.

Pokud se týče našeho Kosiny, byly jeho zásady brusičské velmi prosté. Vyložil je jednak ve svém hovoru „O purismu“, jinak se jich dotýká také ve svých listech. Maje vůbec v ošklivosti vše sprosté nenáviděl vulgarism, připouštěje, že i jazyk, jakožto organismus živý rozvíjeti se musí, spatřoval zdroj mluvy správné ve vzorných po stránce slohové spisech starších a v *nezkažené**) mluvě lidové.

Malicherností Kosina v brusičství nemiloval a rád připouštěl ve věcech sporných různost mínění. 12. března 1876 píše na příklad Fr. Bartošovi: „Já nenávidím hádek pravopisných a rád se podvoluji zvyku obecnému.“

Snahy brusičů obrátily na sebe posléze pozornost Matice České. Sbor tento, založený Fr. Palackým, byl v době tehdejší, kdy jsme neměli ještě vědecké akademie, dojista nejpovolanější instancí, by rozhodl autoritou svou o věcech, v nichž byla mínění nejen různá, nýbrž i namnoze sobě odporující. Uloženo tudíž zvláštní komissi širšího sboru Matice České, by přihlížejíc k posavadním pracem brusičským sestavila jakýsi kanon správné mluvy české. Takto vznikl „Brus jazyka českého“, který sestavila komisse širším sborem Matice České zřízená, jehož první vydání vyšlo koncem r. 1876. Jan Ev. Kosina píše o knize této 10. prosince téhož roku takto: „Já jsem se toho ani nemohl dočkati. Bude to pochoutka. Nám by ostatně více nežli všechny brusy pomohlo, kdybychom přestali nadobro překládati z němčiny a co nejusilovněji se dali do produkce původní, opírající se o vhodná studia pramenů historických. Jak docela jinak se čtou Palackého Dějiny husitské, kde namnoze již čerpal ze staročeských pramenů a dějiny nejstarší, kde odkázán byl výhradně na prameny latinské.“

Brus matiční byl dílo literární řádu prvního. Veřejná kritika zabývala se jím jako málokterým jiným. Z četných o něm

*) Kladu důraz na slovo *nezkažené*, neboť i mnohý vulgarismus, mnohá hrubá chyba mluvnická bývají zakrývány pláštěm mluvy lidové. Budiž mi dovoleno uvésti zde příběh, jenž sám o sobě prostinký je a bezvýznamný, pro Kosinu však velmi charakteristický. Koncem prázdnin r. 1897 navštívil jsem Jana Ev. Kosinu na jeho letním bytě v Bohdanči. Obýval za posledních let vždy domek, jenž býval kdysi majetkem rodiny Veselých, čtenářům »Života starého kantora« dobře známý. V témž domě přebýval také vetchý stařeček (Zumer se jmenoval, nemýlím-li se), kterému Kosina, poněvadž také holdoval šňupáctví, leckdy uštědřoval ze své tabatěrky. Stalo se tak i za mé přítomnosti. Stařec poděkovav doložil: »Však toho, milostpane, budu škoden, až zas odjedou.« Se zrakem zářivým obrátil se Kosina ke mně: »Slyšel-li jste,« pravil mi, krásný ten genitiv? Nu, a vidíte, staroch ten nemá tušení, že jsou na světě gramatiky a Brusy.«

úvah veřejných zmiňujeme se tu o zevrubné kritice Fr. Bartoše v „Komenském“ proto, poněvadž sama komisse brusová vděčně toho uznává, že z ní velmi mnoho příspěvků cenných čerpala pro vydání druhé. Avšak nejen kritika, také obecenstvo samo jevilo čilý o Brus matiční interes, o čemž svědčí, že bylo první vydání průběhem jediného roku na dobro rozebráno, což se až podnes dojista nepřihodilo českým knihám mnohým.

Nastala potřeba vydání nového, a komisse, širším sborem zřízená, v níž zasedali původně na slovo vzatí odborníci, zemský školní inspektor na odpočinku V. Svoboda, od něhož pocházela hlavně partie o skloňování cizích jmen, professoři V. Hylmar, František Kott, František Patočka a Karel Tieftrunk, ujímajíc se úkolu svého přibrala do svého středu Jana Ev. Kosinu. Takto jsouc rozšířena přepracovala Brus matiční tak důkladně, že se vydání druhé, vyšlé roku 1881, v nejedné příčině od prvého liší velmi podstatně.

Netvrdím ovšem a nesrovnávalo by se také s pravdou, že všechny novoty pocházejí od Kosiny, který se horlivě účastnil všech schůzí komisse a od ostatních členů nezřídka na potaz býval bráván. Však přemnohé z novot – zvláště v oddílu fraseologickém – jsou skutečně dílem jeho, jakož dosvědčiti mohou členové oné komisse, posud živoucí. Že nezjednal mínění svému vrchu vždy a bez výjimky, rozumí se samo; nemohloť ani býti jinak ve sboru několikačlenném, kde se mínění o jedné a téže věci druhdy rozcházela i diametrálně. Jednání v komissi bude zajisté časem svým z nejzajímavějších příspěvků k dějinám české filologie; litujeme, že nelze nám už nyní na místě tomto něco materialií dodati k tomu citováním oněch míst z tehdejší korrespondence Kosinovy s Fr. Bartošem, jež týkají se komisse brusové; museliť bychom v citátech těch dotýkati se osob živých.

Je pravdou nepopíranou, že Brus matiční, jakkoli mu vytýkána také úzkostlivost přílišná, vykonal v literatuře naší dílo velmi záslužné, a že nemalý podíl ze zásluhy té náleží Janu Ev. Kosinovi, doznává vděčně i sama předmluva k dílu zmíněnému. Dojista mohl zakladatel brusičského směru na Moravě pohlížeti se zadostučiněním na to, že snahy jeho došly ohlasu i při sboru tehdy u nás nejváženějším. —

Pilné účastenství Kosinovo v komissi, pracující o druhém vydání Brusu, bylo vedle přečetných prací úředních příčinou hlavní, pro kterou se zdrželo souborné vydání jeho „Hovorův olympských“. Pokusili jsme se už výše vyložiti, jak mistrné tyto dialogy vznikly, a kterak se jim dostalo jejich pojmenování. V obecenstvu literárním budily pozornost obecnou již tehdy,

když některé z nich vycházely v „Komenském“, ba nemineme se pravdy, pravíme-li, že byly přední ozdobou tohoto časopisu.

Příčina obecné pozornosti, kterou na sebe obracely „Hovory olympské“, byla jednak v jejich obsahu, kterým se na okamžik zabavíme podrobněji, jinak však i v jejich formě. Bylof formy dialogické v literatuře naší před Kosinou užíváno jen velmi poskrovnu, po něm neodvážil se na ni nikdo; vyžadujeť právě tato forma mistra slohu. Snad nalezne se časem odborný znalec, který učiní si zvláštní, rázovitý sloh Kosinův předmětem studia specialního; na tomto místě staniž se zmínka jen o jediné výtce, týkající se formy dialogické vůbec.

Bylof vytýkáno „Hovorám olympským“, že prý v každém z nich vždycky má na konec vrch professor Ostrý, v jehož ústa klade autor vlastní svoje názory, a protivníci jeho že jsou vesměs lidé, z nichž se žádný nevyrovná Ostrému duchem. Než námitka taková stejným právem mohla by učiněna býti také dialogům Platonovým, ve kterých všech rovněž vítězem alespoň mravným je mistr Sokrates. Nebýti převahy duševní při jednom z účastníků dialogu nad ostatními, byla by každá rozmluva taková jalová a bezúčelná, nehledíc ani k tomu, že by se mohla vléci do nekonečna.

Již za pobytu jeho v Olomouci vyzýval přítel jeho, Frant. Bartoš Jana Ev. Kosinu nejednou, aby velezajímavé Hovory svoje vydal souborně a tím přístupnými učinil i té části literárního obecenstva českého, která nečítala „Komenského“. Teprve v Praze odhodlal se však Kosina vyzvání tomuto vyhověti. Do prvního svazku přijal hovory o řeči a literatuře. Ku starším třem, nadepsaným: O purismu, Práva mateřštiny, Dialekty a mluva mateřská, jež s nevelikými jen změnami obsahovými a formálnými otištěny z „Komenského“, přičinil i hovor nový: O literárním kosmopolitismu. Práce tohoto obsáhlého a nad jiné důležitého dialogu zdržela Kosinu do té míry, že teprv r. 1881 spatřila kniha světlo nákladem K. Winikera v Brně.

Málokterá kniha česká vzbudila hned při vyjití svém tolik pozornosti jako Hovory olympské. Jakkoli pak došla kniha posudků přerozmanitých dle různého stanoviska, jež zaujímali posuzovatelé, ryzosti intencí a vážnosti názorů neupíral jí nikdo.

Můžeme bez přehánění říci, že zřídka kdy psal kdo více z hlubin svého přesvědčení než Kosina v knize této, a měl-li by spis tento po smrti autorově opatřen býti vhodným mottem, sotva by se asi nalezla příhodnější nad slova, jež sám píše 28. května 1876 Fr. Bartošovi: „Já, nepíši-li z hloubi duše a srdce, vůbec psáti neumím.“

Poněvadž tedy v knize této Jan Ev. Kosina uložil tolik charakteristického pro seznání názorů svých a mužné povahy své, nebudiž nám vykládáno ve zlé, podáme-li zde obsah jejich poněkud zevrubněji.

I. *O purismu.* Obsah tohoto dialogu stručně vystihují předeslané verše z Fr. Lad. Čelakovského „Růže stolisté“:

Jazyk tak cti jako vědu;
přidej z něho soli, medu
chceš-li, by nám chutnala,
užitek stý vydala.

Abychom se seznámili se scenerií hovoru, citujeme úvod slovně: Nikde roku sedmdesátého třetího tolik se nenabrousilo jako v Olomouci. Brusiči se tu byli shlukli v řádný mohutný cech. Ostré kritiky uveřejněné v „Komenském“, orgánu to cechu brusičského, nelibě týkajíce se plodů literatury skoro výhradně pražské, mezi spisovatelstvem třetího a čtvrtého řádu ve městě stoličném způsobily mnoho kyselosti, ba rozhořčenosti. Když arcibrusič olomoucký*) kazičechům na porok v samé Praze na světlo vydal svůj „Brus příspěvečkem ke skladbě srovnávací“, samo časopisectvo politické, pražské i mimopražské, ve svých feuilletonech brojiti se jalo proti brusičům, harcujíc ovšem toliko pichlavým šprýmem a fortelným vtipem a více na osoby míříc než ku věci. Zrovna když blesků lítalo nejvíce a ve všech kavárnách a hospůdkách i od lidí, kterým jaktěživo nepřipadlo na mysl o správnosti nebo nesprávnosti jazykové přemýšleti, na hlavy nebohých brusičů metáno posměšků a úštěpků do nekonečna, totiž při počátku měsíce ledna roku sedmdesátého čtvrtého, přítel můj Vojtěch Vodan, řemesla svého feuilletonista, jednoho ze vzácnějších politických denníků pražských, vraceje se z Vídně, kdež nevím, co pořizoval, z nenadání návštěvou zavítal ke mně. Byl den pošmourný a vichřice hustými kotouči metala sníh na blátivé ulice. Nemoha přítele za takové sloty provázeti ulicemi olomouckými a znamenitosti města mu ukazovati, hodnou chvíli před hodinou sedmou odebral jsem se s ním do měšťanské besedy. Na Olympě, kdež jsme oba zasedli, bylo ještě prázdno, jakoby vymetl. Neboť Olympiané, jakož vůbec nejsou bez přiměsku pedanterie ve všem jednání svém, před hodinou sedmou nepřekročují prahu domu besedního. Jakmile však vstoupí professor Ostrý do síně, komu by náhodou se byly zastavily hodinky, bezpečně jako po radnickém orloji upraviti je může na hodinu sedmou. A tak se stalo i tenkráte. S věže radnické hučí sedmá, do dveří vstupuje professor Ostrý. A než jsem odbyl ceremonii představy svého přítele,

*) Míněn tu Vincenc Prasek.

již zasedal za stůl koncipient Doktor Čejka, již i mediciny dr. Rozvera, a než minulo půl hodiny, kolkolem Olymp se rozléhal hlučným hovorem.

„Ah! to je tedy ten zkostnatělý konservativec“, zvolal přítel Vodan bera po některé chvíli do rukou nejnovější číslo „Komenského“, jež besední sluha mlčky byl položil na stůl Olympianů. „Kdo by to řekl do toho mrněte, že by mohlo původem býti tolika literárních tůček a šrůtek?“

A tím je debatta zahájena, neboť dr. Čejka ujímá se „Komenského“, a když Vodan posměšně se dotkne i brusičů, chápe se slova Ostrý. Rozmluva stává se živější, a Vodan konečně prohlásí brusiče za společnost zbytečnou, ano i směšnou. Chtějí prý, aby se psalo zastaralým slohem Veleslavínovým, ač doba naše době jeho tak je cizí, jako španělský kroj věku Rudolfova kroji našemu. Zbytečni prý jsou brusiči, ani na díle básnickém nevidí než malicherné chyby mluvnické, při spise prostonárodním pak o samojedinou se jedná srozumitelnost; ba i směšni jsou brusiči anoť není mezi nimi jednoty, a jedni z nich zamítají, co druzí schvalují, a naopak. — Tyto vývody Vodanovy bystře vyvrací Ostrý. Mluvu Veleslavínovu odsuzuje leckdo, kdo jí z vlastního názoru ani nezná. Básníků brusiči nechávají na pokoji, však i každý básník opravdový pilně se obíral a obírá mateřštiny své studiem, tak že se plody svými stává zvelebitelem a rozmnožitelem jazyka. Že by pak byli brusiči zbytečni při posuzování spisů prosaických, popírá Ostrý, neboť srozumitelností cože se má vyrozumívati jiného než správnost logická co do věci a mluvnická ve příčině formy? Že by pak brusiči mohli býti prohlášeni za chásku směšnou, na to důvod uvedený Vodanem nestačí, neboť ani v jiných stavech nesetkáváme se s naprostou shodou v názorech, jakož dokladem toho zřejmým je politická žurnalistika sama.

Tím ťal Ostrý do živého, neboť Vodan je rozmrzen do té míry, že chce již další debatty zanechati, ujímá se jí však znova na doléhání Čejkovo, který vtipně navazuje znovu niť přetrženého rozhovoru.

Že by omluveny býti mohly hrubé chyby tvaroslovné, toho tvrditi si Vodan netroufá. Když však Ostrý ve spravedlivém rozhořčení kárá počínání některých spisovatelů prý humoristických, kteří z nedostatku vtipu skutečného neostýchají se do spisů svých pojímati i výroky německé i jiné cizí, jako cu moc, tout egal a pod. Vodan vítězoslavně se usmívaje opět se dovolává Veleslavína, jehož mluva prý právě takovýmito výrazy oplývá! Než i tuto námitku vyvrací Ostrý pádně. Že je ve Veleslavínovi skutečně mnoho slov latinských a německých nepopírá; ale toť za-

jisté není ona stránka jeho, pro kterou jej pokládá spisovatelem klassickým. Jazyk český, nejsa tehdy odnikud ohrožován, hověl neblahé módě, libující sobě ve výrazech cizích a dusil tím v sobě vlastní tvůrčí sílu v oboru tvorby slov nových. Sotva však počal koncem osmnáctého století oživovati jazyk český, sevřený na všech stranách pouty germanisace, objevuje se již také snaha po lexikální ryzosti jazyka. Nečetní spisovatelé tehdejší nestačujíce na to, aby původními plody ukájeli lačnost českého lidu po čtení, vydávali spisy starší znovu, nevydávali jich však v textu nezměněném, nýbrž vymýtili z nich všeliké výrazy nečeské a nahrazovali je původními. Tím brousili a ve snaze jejich pokračováno i později se zdarem, tak že dnes je čeština po stránce lexikálné velmi ryzí, mnohem ryzejší než ruština, polština a němčina. Očistil-li se tedy jazyk po stránce slovné, je to zásluhou brusičův, a to zásluhou ne malou. Má však jazyk každý ještě stránku jinou, které pilně třeba dbáti. Hlavní pravidla českého tvarosloví postavena výzkumy Dobrovského, Šafaříka i jiných na jisto tak, že nikdo nemůže se vymlouvati, jakoby neměl příležitosti jim se přiučiti. Jinak je tomu se skladbou, v níž nepracováno vědecky tolik jako ve tvarosloví. A právě ve skladbě hřeší spisovatelé neznalí proti duchu jazyka českého nejvíce píšíce českými slovy po německu, tak že zhusta je možno české ty texty s Rankovým slovníkem v ruce slovo za slovem překládati do němčiny. Příčinu smutného tohoto úkazu spatřuje Ostrý v německém školním vychování našich spisovatelů, které bezděky svádí k německému myšlení a v nedostatku důkladnějších studií. Jsou spisovatelé, kteří i knihy francouzské, švédské a jiné — obsahu namnoze nechutného — překládají do češtiny z překladů německých. Jiní mají sice vůli dobrou prospěti svému národu, ale i jim vadí německé jejich vzdělání; mohli by svůj sloh časem zdokonaliti, kdyby si kritika naše všímala také stránky jazykové, čehož však nečiní. Jsou tedy na stráži v tomto směru brusiči samojediní; pravda, že i oni leckdy přestřelili, že i mezi sebou nejsou vždy svorni, ale vše to neodnímá jejich práci záslužnosti.

Dvě věci ve výkladu Ostrého jsou Vodanovi proti mysli. Opírá se předně jeho purismu slovnému, který zatracuje slovo cizí, je-li pro představu dobrý výrok domácí. Co prý má spisovatel líčící život skutečný činiti jiného, než osobám, které mluví barbarsky, vkládati do úst barbarismy? A jak by se teprv mohla se zdarem potkati snaha po vymýcení výrazů latinských a řeckých, jichž se užívá ve vědě po všem světě vzdělaném. Ba, i do mluvy obecné již vnikly některé výrazy cizí, tak že známy jsou i člověku nejprostšímu. Než shoduje-li se přes to vše Vodan s Ostrým aspoň v základních věcech, pokud se týče purismu

lexikálného, popírá, že by každá odchylka tvaroslovná byla chybou. Každý spisovatel píše pro dobu svou, nikoli pro věky minulé ani budoucí. Užívá-li některého tvaru chybného lid, proč by ho nemohl užiti i spisovatel? Srozumitelnost je tu věcí hlavní, vše ostatní vedlejší. Ale ještě více vzpírá se Vodan tomu, co proslovil Ostrý o purismu syntaktickém. V této příčině namítá: Jazyk jest organismus živý, jenž nestálým podléhá změnám, nemůže tudíž utkvěti na některé ustrnulé normě. Jediným měřítkem správnosti je Vodanovi také tuto srozumitelnost. Komu rozumí, ten píše proň správně; třeba se mohlo jeho skladbě vytýkati ledacos za chybu: naopak kdo mu je nesrozumitelný, třeba psal dle ponětí Ostrého syntakticky správně, píše špatně.

Nežli na tyto vývody Vodanovy Ostrý odpoví, pokládá dříve za potřebno rozřešiti otázku: organismem-li jest jazyk či mechanismem? A když jej Vodan ne dosti rozmyslně mechanismem býti prohlašuje, přesvědčuje jej Ostrý o opaku tímto asi logickým postupem: Že strom organismem, hodinky však mechanismem jsou, kdo by pochyboval? Strom cizí látky pojímaje v sebe přetvařuje je v podstatu svou a toto samodějstvo hlavním je kriteriem organismu; naproti tomu hodinky všecky jsou pouhý výrobek ruky lidské, tudíž mechanismem. Jako se anatomovi nejlépe hodí mrtvola, aby z ní studoval ústrojí lidského těla, tak parallelou mezi stromem a mrtvým už jazykem řeckým dovozuje Ostrý případně, že jazyk jest organismem. Než také tvůrčí idea sama jest organismem, třeba látka jejího vtělení byla mechanismem. Jako pouhým mechanismem je kámen, do něhož sochař umělec vtesal svůj ideál mužné síly, dav mu podobu Heraklovu, tak organismem jest ideal onen sám, nevzniklť dojista v duši umělcové jediným okamžikem, nýbrž delším postupem časovým se utvářel, než nabyl podoby své konečné. Podobně dozajista i před vyrobením prvních hodinek, v duši kohosi vznikala idea dříve, než byly skutečně zhotoveny. I hodinářstvo tedy jest organismem, třeba výrobek jeho, hodinky, byly mechanismem.

Přecházeje opět k vlastnímu rozhovoru Ostrý dovozuje, jak si na příklad latinská slova castellum, crux a jiná upravil pro své potřeby jazyk český, jak německý. Že slovům těm cizím dán byl český ráz (kostel, kříž), to samo o sobě nedokazovalo by ještě, že jazyk jest organismem, ale okolnost, že slova takto přetvořená stala se zárodkem, z něhož vznikly výrazy jiné, latiníkovi neznámé, dokazuje to dojista zřejmě, což připouští i Vodan.

Nežli se jme Ostrý odpovídati na vlastní Vodanovy námitky, upozorňuje na to ještě, dvojí že jsou příčiny, jimiž organismus doznává změn. Jedny z nich pochodí z vlastní vnitřní

jeho síly, jiné však působeny jsou zevnějšími účinky mechanickými. Úd zmrzačený spotřebuje zpravidla více sil všeho ostatního ústrojí tělesného než zdravý, ano bývá i příčinou, že všechno ostatní ústrojí ochabne dříve, než by ochablo, majíc údy veskrz zdravé.

Teprv po těchto vývodech vrací se Ostrý opět k námitkám Vodanovým. Omlouvá-li tento i chyby tvaroslovné tím, že prý tak lid mluví a srozumitelnosti že nejsou na újmu, poukazuje Ostrý na rozdíl mezi řečí spisovnou a obecnou. Mluva spisovná je po stránce tvaroslovné pravidelnější a skladnější mluvy obecné, třeba ne také vždy výraznější a pěknější. Tvary slovácké, jakkoli jsou zvučnější a také starší tvarů naší mluvy spisovné, rozpakoval by se sám Vodan pojímati do spisů svých, ačkoli by tu námitka nesrozumitelosti místo míti nemohla; jsouť to tvary slovácké a nikoli české. A tím se právě dostal věci na kloub. Neníť — pokračuje Ostrý — sice ani řeč spisovná než dialekt ostatním vévodící, ale potřebí je shody mnohých šťastných okolností, než se nářečí povznese na mluvu spisovnou, jest jmenovitě potřebí toho, aby ji za svou přijali všichni stavové národní. Projděme Čechy křížem krážem, nikde nenalezneme lidu, který by mluvil řečí spisovnou, neboť dialekt, na mluvu spisovnou povýšený, nezůstal beze změny tak, jak žil původně v ústech lidu, nýbrž rozmnožován a rozhojňován od spisovatelů z různých končin Čech, Moravy a Slovenska. Rozdíl mezi mluvou spisovnou a obecnou vytýká Ostrý velmi případným přiměrem mezi jabloní štěpnou a planou.

Užívání tvaroslovných forem nesprávných nelze omluviti ničím. Na lid hřešívá se v této příčině zhusta neprávem. Nikde v oblasti jazyka českého není dialektu, ve kterém by se říkalo: oni umí, oni ví, místo: umějí, vědí. Kde tu i tam někteří z lidu tak mluví přece, je to účinkem jarmarečné literatury, transfuse, jak Ostrý dí, krve zkažené do žil zdravých, opětný to důkaz, že jazyk jest organismem, důkaz ovšem kormutlivý. I kdyby však formy svrchu za příklad uvedené v některém dialektu zobecněly skutečně, ani potom nemá jich užívati mluva spisovná, neboť má lid k sobě povznášeti, nikoli snižovati se k jeho chybám.

Kanonem spisovné češtiny je mluva biblická (t. j. bible Kralická), svévolná pak od ní odchylka chybou. Někdy bývají barbarismy spisovatelů také omlouvány domnělým libozvukem. Také tuto námitku vyvrací Ostrý na příkladech a dovozuje, jako šumař bídný nevyloudí z houslí než odporný skřipot, umělec však zvuky přelahodné, tak i mistr mluvy že dovede hověti nejen správnosti, než i libozvuku, jak to dokázal na příklad Svat. Čech.

Prohlásiv kanonem řeči spisovné mluvu biblickou, nemíní tím ovšem Ostrý, že by nikdy nic nesmělo do literatury přejíti z mluvy lidové. Příkladem uvádí „Pohorskou vesnici“ Boženy Němcové, která velmi případně charakterisuje drotary, dávajíc jim mluviti slovácky, a domácí lid z okolí domažlického, jenž hovoří bulácky; ale všechny osoby, představující intelligenci, mluví tam řečí spisovnou.

Tak má býti i v písemnictvu ostatním, neboť bylo-li by omluvitelno mluvou lidovou, že někteří spisovatelé kazí řeč spisovnou kazimluvy pražskými, pak by týmž právem nemělo ani spisovatelům moravským býti bráněno, aby užívali moravismů, a slováckým, by psali slovakismy, jen některé části národu srozumitelnými. Jaké by byly počínání takového následky konečné, jest očividno: roztříštění litcratury.

Jako pak každý člověk rozumný — tak končí Ostrý tuto partii svých vývodů — nepokládá za nedůležitý stav ve společnosti lidské řádně zřízenou policii, která chrání majetek všelikého poškození, tak neměli by posměchu vydáváni býti brusiči, jižto chrání od všelikého porušení jazyk mateřský.

Vývody Ostrého jsou tak pádné, že jest jimi přesvědčen sám Vodan a má ve věci, o kterou jde, námitku již jen jedinou: Ostrý prý žádá ustrnulosti jazyka, a jak že prý se tato jeho žádost srovnává s tím, že byl prve jazyk prohlásil za organismus? Podléhát prý přec organismus každý změnám neustálým? — Než i v tomto směru jej upokojuje Ostrý poukazem na zákon přírodní, dle něhož organismy života krátkého mnohem rychleji se rozvíjejí, ale i hynou než ony, jimž vyměřen život dlouhý. A že i jazykům vykázán život dlouhý, proto i změny v nich jsou nenáhlé a rázu více kvantitativného než kvalitativného. To jest: jazykové mění se více ve příčině významu a množství slov než ve svém tvarosloví.

V dalším proudění svém stáčí se rozhovor na purismus lexikálný. Že by se který jazyk mohl obejíti bez cizích slov vůbec, toho Ostrý nepřipouští, ale Vodanova odpověď na učiněnou otázku, že by cizí slovo tehdy bylo oprávněno, kdykoli vyjadřuje pojem cizí, právem mu nedostačuje. Železnice na příklad a paroloď nejsou vynálezy naše, přece však ujala se slova ona všeobecně, neboť vznikla z pokladu jazykového a pojmy samy časem zjasněly u nás docela. Dnes ví každé dítě, co je železnice a paroloď, naproti tomu však u velikých bychom uvízli rozpacích, majíce českým slovem vyjádřiti anglický spleen, neboť pojem sám je nám mlhavý.

Dobře-li a v duchu jazyka jsou nová slova tvořena, ujímají se rychle jako na příklad výrazy: odpažnice, listina, nálada,

dobrověda, duševěda, krasověda a jiné. Jen tam, kde se nám utvoření dobrého výrazu českého nedaří naprosto, jen tam připouští Ostrý oprávněnost slova cizího, a i tu jazyk lépe činí, přijímá-li termin onen z jazyka už mrtvého, než živého. Čím bujnější je rozkvět jazyka, tím tvořivější také jeho plodnost, tím snáze obejde se beze slov cizích. Výraz cizí nebudiž považován než za půjčku, kterou jazyk ihned splatiž, jakmile na to stačí. Slova domácí, od jakživa v jazyku trvající, nepodléhají měnivé modě; jako však nám nyní směšny jsou Veleslavínovy fedruňky a křtalty, tak kdo nám zaručí, že nebudou pokolením budoucím na posměch na příklad četná slova francouzská, nyní tak velmi oblíbená?

Ovšem -- pokračuje Ostrý na dotaz Vodanův – nikdo nezazlí spisovateli, který chtěje charakterisovati na příklad lidi stavu kupeckého, vloží jim do úst slova cizí, termíny to v kupectvu obvyklé, ač-li to nejsou pouhé barbarismy. Že by však tak řečená všeevropská (vlastně řecká a latinská) terminologie vědecká byla, jak tvrdí Vodan, pojítkem pojícím nás s ostatními národy vědecky pracujícími, popírá Ostrý co nejrozhodněji. Vtipně ukazuje na příklad Němců; ti, kde mohou, zavádějí do vědy své terminy německé, ale tam, kde jazyk jejich nestačí, z nouze činí ctnost a mluví o terminologii všeevropské. Ne terminologie obrátí zřetel ciziny k naší literatuře vědecké, nýbrž obsah, jakož dokladem toho jsou Šafaříkovy „Starožitnosti slovanské“, které záhy po vyjití svém překládány do jazyků cizích, ač terminů všeevropských obsahují velice poskrovnu.

A co platí o jmenech podstatných, jichž se týkal rozhovor až dotud výhradně, váhu svou má i v přídavných. Neobejdeme-li se bez magnetu, neobejdeme se ovšem ani bez magnetického. Ale zavádění kazimluvů, jako jsou: fajn, blamírovat, furt, kór a podobné, prohlašuje Ostrý bez obalu za sprosťáctví. Ještě jednou odvažuje se Vodan v této příčině námitky. Schvaluje-li Ostrý, aby spisovatelé pro charakteristiku některých vrstev narodních užívali dialektů a terminů cizích, proč prý by nemohli líčíce sprosťáky také užívati této jejich mluvy? Jak mluviti má v básni na příklad hloupý, náhodou zbohatlý maňas, jenž všeho svého vzdělání nabyl šestinedělním pobytem ve Vídni, neb obmezená fiflena, která všechnu svoji moudrost čerpá ze zřídla jediného, berlinského Bazaru?

Báseň – odpovídá Ostrý – buď vážná může býti, buď komická. V básni vážné sprosťáctvo nemůže býti leč živlem episodním a charakteristika jeho dosti na jevo vychází z jeho jednání; zvláštní charakteristika mluvou není oprávněna, poněvadž

sprosťáci nejsou zvláštním stavem jako jím jsou řemeslníci, kupci, učenci a jiní.

Obzvláště znamenitá je však argumentace, kterou vyvrací Ostrý bludný názor, jakoby takovéto výrazy byly příznatkem humoru a komičnosti. Dnes bohudíky přece již bejlí takového nebují v písemnictví našem tolik jako v době, kdy hovor „o purismu“ byl psán; že však pohříchu přece nevymýceno ještě docela, neváháme příslušný odstavec položiti sem slovně:

„Mohl bych snadno řeč skoncovati otázkou, totožen-li humor se sprosťáctvem, totožna-li komika. Vy pak, pane Vodane, nemohl byste podle toho, na čem jsme přestali posud, nežli říci že nikoliv. Avšak odvětví literatury tak vzácné, jako je naše česká humoristika, zasluhuje, abychom na chvilenku při něm se zastavili. Cože jest humor? Uznamenávání a odkrývání vzájemných vztahů mezi protivami ideálné dokonalosti a všední nedokonalosti lidské. Může-li humorem býti, co výhradně jest podlo, co sprosto, co ohyzdno, nemajíc k sobě oné ideálné protivy? Zdá se mi, že vedle výměru daného, ač schvalujete-li jej, pane Vodane, nemůže. Může-li se humor obejíti bez hlubokého názoru světového a tento bez důkladného vzdělání vědeckého? Nemůže tuším, poněvadž kde není znalosti věci vůbec, nemůže ani znalosti jejích protiv býti. Ale naši páni humoristé, soudíme-li podle skutků jejich, o humoru mají domnění nekonečně vzdálené od pojmu právě vyloženého. Jim vše humorem slove, cokoli mocně rozetřásá bránici lidí nevzdělaných, lidí podobných k těm, jejichž fotografie onino vystavují svými, — s odpuštěním řečeno — básněmi. Ani komickými však nejsou škaredé ty plody scestného vkusu, jimiž humoristé naši vyluzovati nám usilují smích. Neboť co jest komika? Vystavování směšností z a v i n ě n ý c h za tím účelem, aby člověka přivodilo ku poznání směšností svých, aby člověka povzneslo, jej mravně utužilo, učinilo šlechetnějším. Jako není tragedie bez tragické viny, tak pravá komedie není — dovoleno-li tak říci — bez viny komické. Kde však příčetnosti není, tamť ovšem ani viny. Může-li tedy sprosťáctvo samo o sobě plodem jsouc nedostatečného vychování předmětem býti komiky? Co bychom o učiteli řekli, který by drobné žáčky své odchovával tím způsobem, že by se jim, kdykoli by k lapavým otázkám jeho ústečka otevřeli, řádně vysmál a hlupotu jejich roztruboval do čtyř úhlů světa? Brzy by tuším doučiteloval. A co je člověk, kterému zlý osud nedopřál řádného vychování, ne-li dítě, třeba po stránce tělesné dokonale vyspělé v muže nebo v ženu? — Mají-li humoristy našimi tito ubožáci býti poučováni a tím napraveni? Zachovej Bůh! Posměchem dětí, byť vousatých, nevyučujeme. Toť i naši humoristé vědí, ač jinak vědomosti jejich

snadno zadrhnouti za nehet. Cože tedy zamýšlejí? Jiným lidem šťastnějším, lidem, kterým vychování se dostalo nějakého, na posměch je vydávají. Ano, to zamýšlejí, abych ze svého bratra nebohého, zanedbaného, po čas života osudem stíhaného, já vychovaný pečlivě, osudem hejčkaný, bláznovský si tropil smích, proto že já šťasten jsem, on nešťasten. A takovýto mravný kal, takováto zjevná neřest, to že jest humor, to že jest komika? — Jinam, jinam ať ti pánové, kteří by tak rádi, abychom se smáli, nás vedou: na hladké parkety našich vlasteneckých velmožů, do salonů našich národních boháčů, do budoirů našich útlocitných dam, do síní skromných našich učencův a nezištných tichošlápků, do svých vlastních svatyň redaktorských, tam, tam nesmírná najdou skladiska kaustického humoru a komiky hodné Aristofana.“

Po znamenitých echto vývodech Ostrého nemá již ani Vodan, co by namítal. Ovšem připouští Ostrý, že může básník — a to v básni jak vážné tak i směšné — pro zvláštní charakteristiku cizincův užíti cizích slov, rčení ano i vět, jakož to doličuje vhodnými příklady z domácí literatury básnické i cizí.

Krátká jest úvaha následující, má-li cizí slovo, přijato jsouc v jazyk, v něj býti pojato tak jak jest, či má-li býti jazyku přizpůsobeno. Velmi vhodnmi příklady dovozuje Ostrý na slovech latinských i německých, že na druhou část dané otázky sluši přitakati. Kde lid sám zmocní se slova cizího, tam přeměna jeho z pravidla bývá velmi značna, tak že nezřídka na první pohled cizího slova původ ani nebývá zřejmý. Úzkostlivěji počínávají si v této věci obyčejně učenci, kteří se spokojují tím, že cizímu slovu dávají koncovku, která je činí schopným české sklonby. I s tím spokojuje se Ostrý, s důrazem však varuje před tím, do čeho zabředli Poláci a Rusové, zamítající vůbec sklonbu cizích jmen vlastních. — Nuže, také ve příčině purismu lexikálného jsou brusiči platnými členy společnosti literární. Jako jest majitel sadu povděčen každému, kdo tresce lehkomyslného jeho škůdce, tak zasluhují vděku i brusiči, trestající škůdce statku mnohem dražšího. Také o způsobu štěpařství rozcházejí se v leckteré věci mezi štěpaři úsudky. Jako však nenapadne člověku rozmyslnému proto se jim posmívati, tak ani brusiči nejsou směšni proto, že není mezi nimi ve všech kusech souhlasu naprostého.

Po té obrací se hovor k poslední své kapitole, k purismu syntaktickému. Důmyslným přímětem přivádí Ostrý Vodana k poznání, jakož pokrok všechen jest podmíněn různou osobitostí jedincův, lak že jest podmíněn i růzností národů. Po všelikém pokroku bylo by veta, kdyby národ svlékna se sebe všechnu svou osobitost chtěl se ve všem všudy rovnati národům jiným. A v čem že jeví se osobitost národní nejpatrněji, ne-li v jazyku,

do něhož národ vložil všechny svoje pomysly, všechno své cítění a dychtění?

Vytknuv, že syntaxí rozumí soubor všech oněch zvláštností, kterými vyjadřuje jazyk své způsoby individualné, Ostrý táže se Vodana, může-li se po jeho soudu který spisovatel český obejíti bez důkladného theoretického studia české syntaxe? Tázaný odpovídá vyhýbavě, jakož byli znamenití umělci dříve, než stanoveny zákony aesthetiky, tak že byli i dobří spisovatelé před zákony mluvnickými. V tom arci souhlasí Ostrý, poukazuje však k tomu, jaké že byly doby, v nichž se umělec obešel bez znalosti theorie svého umění. Byly to doby, kdy zájem pro umění pronikal všechny vrstvy národní od nejvyšších do nejprostších, nikoli jen skrovný počet osvícenců, doby Periklova a vlaských Mediceův; ostatně i tyto doby rodily vedle umělců velikých, jejichž díla přetrvala věky, také umělce řádu nižšího.

Dostalo-li by se komu vychování v rodině, jejíž všichni členové od hlavy do lidu služebného nemluvili by nikdy — ani vážně, ani žertem jinak, než češtinou veskrz správnou, kdyby se týž i vzdělával spisy veskrze českými, po stránce jazykové vzornými, není vyloučena možnost, že by z něho i bez theoretické znalosti jazyka mohl vyrůsti spisovatel dobrý. Než je-li v okolnostech, ve kterých žijeme, ideál takový možný? Neblahá válka třicetiletá měla v zápětí, že po odchodu ze země všech stavů intelligentnějších jazyk český zůstal obmezen toliko na lid prostý, a ponévadž ten měl a má jen úzký kruh myšlení, mnohé obraty, za květu jazyka obvyklé, z toho vymizely docela. Když počala se obrozovati naše literatura, Dobrovský vědecky bádal o tvarosloví jazyka českého, Jungmann a pomocníci jeho sbírali poklady jazyka lexikálné, o syntaxi však dbáno méně. Byli v tehdejším spisovatelstvu českém někteří genalní velikáni, jižto povznášeli duchy menší k sobě, opravujíce spisovatelům jiným, kteří měli sice z vlasteneckého nadšení mnoho dobré vůle, ale méně nadání a vědomostí. Sama censura, pokud se nalézala v rukou mužů takových, jakými byli Šafařík a Koubek, nepůsobila v tomto směru neblahodárně. Než obrat zlý nastal, když po roce 1848 v literatuře nad ideálným nadšením vrchu nabyla spekulace. Nejzáhubněji působily překlady pro skrovnou znalost jazyka, z něhož překládáno i do něhož překládáno, jmenovitě překlady z němčiny, počtem nejčetnější. Odtud valem se šířil proud kazimluvů. Vzdělanci naši zřídka se znají dokonale v jiném jazyku než německém; sebe nepatrnější poklesek v němčině pokládá se za známku nevzdělanosti, barbarismů českých nevšímá si nikdo. Že v okolnostech takových, kdy někteří spisovatelé formou zjevně opovrhují, a ji za věc nicotnou vyhlašují, ani zavedení češtiny do škol

nepřineslo ovoce žádoucího, jaký div? Slýchávámeť barbarismy i ve školách, v salonech, na jevištích divadelních, v síních soudních, ano i sněmovních. A kdo v takovýchto vyroste poměrech, nemaje, kde by slýchal jazyk v každé příčině bezvadný a vzorný, dobrým spisovatelem že by se mohl státi bez důkladné znalosti theoretické?

V důvodech Ostrého, kterým jinak neupírá přesvědčivosti, domnívá se Vodan spatřovati odpor s tím, co dříve řečeno, že jazyk jest organismem; a je-li jím, podléhá přirozeně vlivům historickým: jako za doby Veleslavínovy vševládnoucí tehdy latině, tak nyní němčině. Než odpor ten jest jen zdánlivý a Ostrý vyvrací jej takto: Předně jest latina svou syntaxí jazyku našemu mnohem bližší a příbuznější němčiny, což hojnými doličuje příklady. Než působení latiny nebylo nikdy tak mocné, aby spisovatelé zapomínajíce idiotismů jazyka svého místo nich kladli latinismy přirozenému Čechu nesrozumitelné; ale vlivem němčiny šíří se v jazyce našem hrubé germanismy, jimž nerozumí Čech, kterému se nedostalo vychování německého.

V čem tedy záleží vliv latiny na mluvu doby veleslavínské, o němž stále se mluví? Nikoli v syntaxi, která zůstala ryze česká, nýbrž v úpravě slohové, v níž napodobeny vzory latinské. Ale syntaxe a sloh je věc dvojí, naprosto různá. Sloh svůj upravuje si každý spisovatel sám podle povahy své a věci, o níž píše; v tomto smyslu neomezenou platnost má výrok Buffonův, sloh že je člověk. I mohou tudíž dva spisovatelé, z nichž ve příčině syntaktické nelze vytýkati žádnému nic, míti sloh docela různý jako na příklad Veleslavín a Komenský. Právě proto, že jest jazyk organismem, podléhajícím vlivům historickým, měli by tudíž spisovatelé, jakož jim radí brusiči, studovati po stránce syntaktické spisy starší. Není pravda, co zhusta bývá brusičům vytýkáno, že všechno za hřích prohlašují, co nevězí ve škrobeném obojku doby rudolfovské, že zatracují každý obrat volnější a joviálnější. Činí tak jen tehdy, vzat-li z němčiny. Za vzor obratů lehkých a joviálných odporučují ke studiu nezkaženou mluvu lidovou, jakož je zachována v přečetných národních písních, příslovích, pořekadlech, pohádkách a pověstech. Jak bohaté to zřídlo poznání, toho dokladem jsou spisy Boženy Němcové, která právě studiem těchto plodů lidových vytvořila sloh svůj lehký, ale syntakticky správný. Vytýkají-li brusiči spisovatelům i chyby syntaktické, je to rovněž dílo záslužné.

Marně pokouší se Vodan obhájiti ještě dřívějšího svého mínění poukazováním k tomu, že po dvě stě let literatura byla ve mdlobách, národní osvěta že toho tudíž vyžaduje, by se pracovalo co nejvšestranněji, a záleží prý při tom více na obsahu

než na formě. Ani tento poslední pokus Vodanův nezůstává bez odvety Ostrého. Prací nedbalou třeba jen po stránce jedné neposlouží se národu a jeho osvětě. Dvojího je dle mínění Ostrého potřebí: poctivé, upřímné kritiky, která by posuzovala plody literární po stránkách všech, tedy také po jazykové; v tomto směru jsou brusiči, pobádajíce spisovatele k autokritice, téměř svědomím literatury. Však i nakladatelé mohou znamenitě prospěti literatuře, vydávajíce jen spisy na její zvelebení, nikoli bezcenné škváry pro spekulaci.

Nebezpečenství, jež hrozí z dobrovolného poněmčování jazyka všemu národu, není nepatrné. Jako se chatrnými překlady z němčiny šíří v mluvě germanismy, rozšíří se časem špatnými překlady z frančtiny gallicismy atd., jazyk se stane konečně prostému lidu obecnému nesrozumitelným.

K jakým však neblahým koncům vede počínání takové, toho výstražným je nám příkladem jazyk latinský, jenž tak dlouho pojímal v sebe barbarismy, až vymizel z řady jazyků živých přes to, že mluvil jím národ vládnoucí třem zemědílům. A co činiti, aby se předešlo koncům takovým? Jediným prostředkem je tu práce úsilovná, všestranná a pronikavá. Především jiným je nám dbáti toho, aby se jen správná mluva rozléhala v síních učebných, aby pokolení takto odchované zavedlo ji ve svých rodinách a z těch mohou přijíti spisovatelé, podávající plody po stránce jazykové vzorné.

A když Ostrý ještě vyložil Vodanovi způsobem více již žertovným než vážným, na jakém dlí omylu, domnívaje se s jinými, brusiči že jsou mrzutí škarohlídové, nepřístupní žertu a nemající smyslu než pro svoje koníčky, dává se mu na konec poznati jako „hajduk – Novák“, kritik spisovatelům-kazičechům nanejvýš nepříjemný. Oba hlavní účastníci rozcházejí se v nejlepším přátelství, čímž končí dialog, oplývající živostí místy až dramatickou, veskrze pak hojností velmi případných přiměrův a podobenství. — —

II. *Práva mateřštiny.* Obsah tohoto znamenitého dialogu vytýká stručně heslo jemu předeslané a vyňaté ze spisů Dra. Josefa Durdíka: „Vzdělávati sebe a svůj lid, k tomu vždy je čas a příležitost; avšak nejen čas — i povinnost.“

Hovor sám nekoná se tentokráte na Olympě, nýbrž Ostrý předčítá společnosti tam shromážděné list, který někdejší žák jeho Václav Podhorský, té doby učitel národní v Bř . . . . vě, napsal spolužáku svému z gymnasia Antonínu Hoškovi, theologu olomouckému. List obsahuje v úvodu výtečnou charakteristiku osob, s nimiž se průběhem hovoru dalšího setkáváme. Neváháme položiti ji sem slovně, poněvadž osoby tu vylíčené jsou moravské

typy. Jakkoli nevymřelo pokolení Rosenduftů, Veselých a Rehbecků nadobro, jsou dnes už bohudíky přece jen zjevem mnohem vzácnějším, než bývali před třemi desítiletími. Tomu, kdo nežil na Moravě a nepoznal řádění lidiček takových, bude citát náš i vhodným vysvětlením úkazu na pohled nepochopitelného, že se správa českých měst na Moravě tak dlouho nalézala a dílem doposud nalézá v rukou národních našich nepřátel. Slyšme tedy!

„Max Rosenduft — neochvívá-li tě, barbare, dech poesie? — starosta zdejší obce židovské, spekulant ne méně odvážlivý nežli šťastný, nejpřednější akcionář našeho cukrovaru a jakož skoro samo sebou se rozumí, držitel vinopalny, muž asi padesátiletý, netoliko řepě výborně rozumí a bramborům, ale i školstvu našemu od některéko roku, kde jakou prázdnou chvíli má, v oběť přináší. Zákony školské prý neméně dokonale zná nežli právo směnkové. Jen v měsíci červnu, když řepoviska, kterých na dvě stě jiter v nájmu má, pustým kožichem plevele se přiodívají, rád prý zapomínává, že jeden z nejdůležitějších paragrafů našeho řádu školského dětem ukládá řádnou, nepřetržitou návštěvu školy. Tou dobou, kdo by si nelenoval vyjíti do polí, na sta školních dítek ze všech okolních osad vesnických, spatřiti by mohl, any na záhonech páně Rosenduftových za bídný groš, jenž divným řízením osudu vždy zase nazpět se zakutálí do skříně páně Rosenduftovy vinopalny, očišťují útlé sazeničky řepové. „Přejme ubohému lidu výdělečku," říkává, dohlížeje na práci tak hlasitě, že i ucho zabedněné dobře může doslechnouti: „Malý vydělek, ale častý — v tom vězí tajnost zbohatnutí. Nebýval-li Max Rosenduft chudým ranečkářem? — aj, a Hospodin požehnal mozolům jeho." Ký div, že Rosenduft má pověst lidumila? — A jak vlídný je ten pán! Vstup o trhovém dni do jeho šenkovny, — jindy bys ho na této naší burse nadarmo hledal — a nepřipadne ti ani ve snách, že by to bohatec byl na slovo vzatý a starosta obce a kolikeronásobný jinaký hodnostář, co tak přívětivě od pantáty k pantátovi, od pajmámy ku pajmámě přistupuje, v jedné ruce láhev, ve druhé kalíšek. Ale nejen slovy, i skutkem pomáhá rád pan Rosenduft bližnímu v nouzi postavenému. Rosenduft jest, abych použil slov našeho Máchy, člověk dobrý; nešťastný, jenž nouzí lká ať jen k němu se obrátí, on mu rychlou pomoc dá, ovšem — jen na řádnou hypotheku a správnou směnku. Proč za posledních několika let takovou péči má o školy, tajno zůstává nezasvěcencům; že však netoliko židovskou, nýbrž i křesťanskou, — ač vlastně žádný z těch názvů po právu nepřipadá ni na tu, ni na onu, — častými obmýšlí dárky, skutek jest tak nepopíraný, jako že se i sám, dobrá duše, stará o publikaci jich ve veřejných listech.

Pan Vojtěch Veselý, veškerých práv doktor a zemský advokát, má kancelář na velikou stopu zařízenou. Dvanáctero per u několika pulpitův ustavičně jezdí po papíře. O trhových dnech strana straně kliku podává. Od pana Rosendufta k panu Veselému, neb od pana Veselého k panu Rosenduftovi odcházívá. — Chef zřídka kdy a jen za příčinami veledůležitými se zjevuje v kanceláři. Po způsobě orientalských králů zavírá se ve svém pokoji, jenž prý elegancí nábytku vše překonává, čím město naše ve příčině té se může honositi. Způsobů pan doktor jest hladkých, v obcování s vyvolenci srdce svého i přívětivý. Slov při něm málo a odvážených. Vytrhne-li však pan doktor stavidla své výmluvnosti, což daleko častěji při sjezdech spolků zpěváckých a turnéřských se přihází nežli v soudní síni, neodolatelným prý uchvacuje proudem. Ač studia gymnasiální konal u ctihodných otců piaristů, přece česky mluviti nezapomněl; ba, umí prý velmi dobře česky vedle soudu pana Rosendufta. A jak by neuměl? Vždyť pak kolébka jeho stála v nízké chaloupce blízkých Turovic. Jsou lidé, kteří pamatují, kterak študentíčkem jsa o kabátku smutně lesklém a botách cvakavýma podkůvkama opatřených přicházíval na svátky, vyhudlý fileček pod paží maje, a zase po svátcích pryč se ubíral do Mikulova, nesa fileček na zádech naplněný buchtami a chlebem. Konečně mu léta bídy, trampot, nedostatku minula. Dokončil studia svá; osvědčil se výtečným právníkem. Zda touha po rodné půdě od modrého Dunaje zpět jej přivedla do krajiny naší či jiná jaká příčina, kdož to ví? To však jisto jest, že v zápětí za svým přesídlením do našeho města manželem se stal zmizelé slečny Adély Vlkové, jediné dědičky znamenitého jmění, jímž od nepaměti rod Vlků v tomto městě slynul, jmění to, jež desateronásobuě dostačuje, aby i paní Adélu povýšilo na Němkyni i děti její na Němce. Ký div tedy, že pan Vojtěch Veselý nechtěje dětí svých vydati v nebezpečenství počeštění, těžce nese nedostatek německé národní školy ve městě našem a vší mocí o to usiluje, by české školy zdejší, nežli prvorozenec jeho, Alfrédek, dospěje roku šestého, se staly německými? Mohl by sice děti své posílati do školy židovské, jestiť i ta prý bezkonfesionální, ale nevím, čím to je, že i paní Adéla i pan doktor, ač jinak vrcholu vzdělanosti dostoupili a se židy, jsou-li prý jen vzdělaní, důvěrně obcují, přece za pouhým pojmenováním školy židovské po všem těle se chvějí a trnou. Proto pan doktor stůj co stůj chce míti školy německé z našich českých. A mohl-li slavné paměti Perikles v Athenách ani archontem ani jakým jiným hodnostářem nejsa přece déle čtyřiceti let po vlastní vůli říditi obec vládnoucí Hellénům, proč pan doktor, ač nic si neváží místa v radě obecní, a do rady školní tolikéž se nevtírá,

po vůli své a páně Rosenduftově říditi by nemohl záležitosti obecní a školské zvláště?

Třetí z velikánů zdejších, kteří půtky, o které ti vypravovati hodlám, včera se účastnili, jest pan František Rehböck, Němec sice podle smýšlení a jména, nikoli však podle rodu. Ne bez práva tuším se domnívá stařičký professor Lemoch, jenž slovíčkářstvo si oblíbiv hned z mládí, nyní u nás na pensi věk tráve umění své provozuje dále, že ne-li otec páně Rehböckův, tož jeho děd jistotně byl Hřebec. Jest doktorem mediciny. Mnoho let byv vojenským lékařem, usadil se konečně nabaživ se ustavičného šantročení po všech koutech mocnářstva, v tomto našem městě. Povaha jeho ven a ven je cynická. Nejednou z vlastních jeho úst jsem slýchal, an vykládá, kterak otec jeho, pometlář v jakési vesničce u Náchoda v Čechách a vedle toho dovedný podloudník čili pašer, podnapiv se ve městě kořalkou pouličným dětem výskaje a písně oplzlé prozpěvuje tančil; kterak on sám záhy se spřáteliv s opojnou tekutinou za nějaký krejcar kotrmelce dělával, kterak jednou matka pro oba přišedši do hospody pometlem je domů poháněla, a podobných kusů více.

Ačkoliv, jak za chvil illuminovaných sám vypravuje, jediné přičiněním zámeckého kaplana, jenž hocha neobyčejně nadaného se ujal, němčině vyučoval a na studia do Broumova dopravil, se stalo, že pomocí několika dobrodincův a po přednosti broumovských benediktinů gymnasium se ctí odbyl, přece pan Rehböck o nikom na světě nemluví potupněji než o kněžích, jinak jich nenazývaje než popisky, flanďáky, kutňáky a podobně. Jak výmluvně a drasticky líčívá události ze života svého chlapeckého a ze studií gymnasiálních, tak nerad let studií medicinských se dotýká. Jisto jest, že po mnohá léta ve vojště konal službu pouhého ranhojiče; teprve za pobytu v Italii, když pluk jeho posádkou byl v Miláně, stupně doktorského se dopial v Pavii, načež i v důstojenství postoupil znenáhla za lékaře plukovního. Při surovosti povahy jeho nemohlo jinak býti, nežli že v manželství byl nešťasten. Choť jeho, Vlaška rodem, žena neobyčejně prý krásná a vzdělaná, nekonečných od něho doznala útrap.

Vidouc, ano znamenité věno její rok po roce se tenčí, any děti zdědivše příkrou povahu otcovu vyrůstají v nezvedenosti, konečně v těkomyslnost upadnuvši s rozumem se minula a tráví smutně věk svůj v jakémsi blázinci. Ze synů starší chytiv a zase se spustiv asi desatera řemesel, naposledy se přidružil ku tlupě kočujících herců divadelních; druhý jest v kanceláři páně Veselého mundantem. „A co ten člověk o školy se pálí?“ otážeš se snad. Bláhovče! což nevíš, že nyní jest *modou*, aby kde kdo, rozuměj si věci nerozuměj, když o školstvo se jedná, moudrosti své utru-

šoval a činnost nějakou dával na jevo? Mimo to však v úvahu vezmi i tu věc, že praxe páně Rehböckova daleko není tak významna, aby na všecky jeho potřeby stačovala, že tedy třeba pramenů zvláštních, pramenů to, kteréž otevříti neb ucpati jest v moci pánů Rosendufta a Veselého. Doložím-li konečně, že druhý lékař městský, doktor Vagner, jest rozhodný národovec a jeden z nejpřednějších obranců přirozených práv našeho jazyka mateřského, pochopíš, tuším, vše.“

S těmito tedy muži, pravými, jak už řečeno, typy menšího města moravského z let sedmdesátých, utkává se tuhým bojem hlavní hrdina dialogu našeho, mladý to kněz a spolu professor bohosloví na universitě v . . . . ské, jenž přijel na návštěvu k sestře své, manželce to řídícího učitele, na jehož škole zaměstnán je také Václav Podhorský. Když neveliká společnost, v níž se nalézá, přichází do hostince na Střelnici, shledává kde jaký stůl obsazen, jen u onoho, za nímž v důvěrném hovoru zasedají zmínění tři sloupové němectví, je pro ni ještě trochu místa.

Sotva že ukojil Rosenduft náležitou měrou zvědavost, plemeni svému vlastní, vyzvěděv na hosti, odkud přichází a proč, hned jme se jej získávati pro záměr, k němuž se s oběma svými soudruhy nese již od delšího času, aby totiž křesťanská tamní škola byla poněmčena. Stěžuje si do svaka hostova, že s jinými stejně smýšlejícími brání se idei sbratření lidstva. Host však nemilosrdně strhuje s nešlechetného záměru škrabošku hezké frase a donutí Rosendufta, aby nazval věc pravým jménem. A když tento prohlásí, že poněmčení české školy obecné je přáním obyvatelstva, jemuž se řídící učitel vzpírá na vlastní neprospěch, je rozhovor v plném proudu.

Důmyslně táže se kněz Rosendufta, jaké že národnosti jest obyvatelstvo v obci křesťanské, a když tento po pravdě vyznává, že české, neboli, jak se tehdy říkalo všeobecně, „moravské“, nemůže potlačiti podivení svého, proč že by škola obecná v obci české měla býti německou? Scestoval nejen všechny země v Rakousku-Uhersku, nýbrž i drahný kus ciziny, kromě v německých a maďarských zemích říše naší nikde prý se však nesetkal s barbarstvím takovým, aby útlým dětem ve škole za řeč vyučovací vnucována byla jiná než jejich mateřština. Brání-li tedy svak jeho poněmčení školy v obci české, dobře činí, třeba tím i vlastní existenci vydával v šanc, a zasluhuje za své konání pochvaly.

Však ubližuje tím jiným, namítá Rosenduft, dětem totiž sobě svěřeným, jimž odnímá příležitost ku vzdělání vyššímu. Jakže? táže se kněz rozhorleně, vyučuje děti přirozeným jejich jazykem mateřským že jim škodí? Němci vyučují děti své jazykem německým, francouzové francouzským, Vlachové i Angličané svým

jazykem. A Čechům má býti zazlíváno, že chtějí, aby jejich dítky vyučovány byly česky?

Rosenduft, který řeč professorovu provázel posupným smíchem, míní, že by mu snadno bylo ukončiti hovor, kdyby byli sami; vzal by prostě klobouk a odešel by. Než rozhovor našich besedníkův obrátil na se pozornost i jiných přítomných hostí, pročež se pokusí vývody svého protivníka vyvrátiti. Povstav se svého sedadla činí tak způsobem divadelním. Jak směšno prý srovnávati Čechy a Němce! Toť prý tolik, jako porovnávati bohatého Rotschilda a chudého ranečkáře Eliáše, hvězdáře, jenž zkoumá dráhy těles nebeských, a malinkého školáčka. Bude-liž chudý ranečkář nápodobovati boháče, jak on jezditi denně do opery, osvětlovati nádherně svůj dům a podobně? Nikoli, dovozuje Rosenduft, pobádaný souhlasnými výkřiky svých soudruhů, činí-li dva totéž, nečiní totéž. Němci jsou národ veliký, obývající rozsáhlé území, sjednocený v mocný, vítězný stát, jemuž se koří obě polokoule, mají slavnou minulost, mají vlastní svou, úplně samorostlou vzdělanost a literaturu, jíž není jinde rovné. Jak malý počtem i rozlohou sídel svých je proti nim národ český! Minulost jeho co v sobě chová slavného, kde jest jeho vzdělanost, kde literatura, obsahující prý sotva několik slabikářů? Kdo pravým je lidumilem, ten prý, uváže všechny tyto věci, nemůže než raditi Čechům, by vzdělavše se po německu stali se účastni dobrodiní veliké kultury německé.

Potlesk jedné části posluchačstva provázel Rosendufta, když skončiv svou řeč opět usedl, kdežto jiní stáli tu, jako by jim bylo potlouklo. Než kněz, nedbaje těch ani oněch, řadou důmyslných otázek vyvrací předně první část řeči svého soka, vrcholící v sentenci, činí-li dva totéž, že nečiní totéž. Množství výkonů, jež se zakládají na ústrojí tělesném, spravujícím se u toho i onoho i každého jiného týmiž odvěkými nezměněnými zákony přírodními, vykonávají bohatý Rotschild i chudý ranečkář Eliáš vskutku navlas stejně. A jako jsou pro ústrojí tělesné některé zákony všem lidem společny, nejinak je tomu i s ústrojím duševním. Vždyť nemohli bychom si ani navzájem sdělovati svých myšlének, kdyby se duch nás všech neřídil zákony týmiž. Nasvědčuje tomu i historie, sic jinak nemohli bychom se dnes už kochati v plodech básnických a jiných uměleckých, jež vznikly ve stoletích dávno minulých.

Přecházeje pak ke druhé části řeči Rosenduftovy, táže se ho professor, co by se asi stalo prorokovi, jenž by v některém francouzském kantoně švýcarském vybízel obyvatelstvo, by uvážíc veliké výhody kultury německé, zanechalo jazyka svého a obralo si cizí? Podobně by se zajisté vedlo i v případu opačném apo-

štolu francouzskému mezi obyvatelstvem německým. A co bychom řeklito mu, kdo by, přijda na příklad ze střední Afriky neb Kamčatky, žádal po nás, abychom tam odstěhovali šmahem svoje děti, poněvadž prý v krajinách těch nespatřil dětí neduživých, než jen zdravé? Odkázali bychom pošetilce dojista na rozdílnost v podnebí a vše, co z ní vyplývá. Nuž, a neníliž pro podnebí fysické analogie v řeči mateřské, do níž každý národ položil soubor svých pocitů, názorů a pomyslů? Jako bychom pak vydali těla svá záhubě jisté a neodvratné, přesídlíce do klimatu nám neobvyklého, a to záhubě tím jistější, čím útlejší jest organismus a nezvyklejší podnebí, tak i duši dětskou v záhubu uvádíme nezbytnou, dáme-li dítě vyučovati jazykem jiným, než mateřským, záhubu tím hroznější, čím odchylnější je řeč vyučovací od řeči jeho mateřské.

Nedada se másti ve vývodech svých poznámkou Rosenduftovou, jenž nemoha důvodů jeho vyvrátiti, přes to vše prohlašuje bláznem každého, kdo moha dáti vyučovati dítě své po německu, posílá je do školy české, pokračuje professor: Pravda, že mateřština jediným je správným základem veškerého vyučování, uznána jest již po všem světě vzdělaném, jen na Moravě může ještě býti za vzdělance prohlašován, kdo se jí vzpírá. A přece obývá zemi tuto národ, který se v historii světové nejednou vyznamenal jakožto záštita vzdělanosti evropské proti barbarstvu, z něhož vyšli četní znamenití myslitelé a zvláště také reformator novověkého školství Jan A. Komenský, národ, který si v minulosti vytvořil i znamenitou literaturu a též jinak pracoval na poli osvěty a za to vše smí nyní každý, kdo přišel, z lidu tohoto bohatnout a těžit, beztrestně jej tupiti a snižovati, ano mládeži jeho i mateřský odnímati jazyk.

Když domluvil professor řeč svou, prosycenou četnými ironickými šlehy na Rosendufta a neblahou činnost jeho souvěrců namířenými, jiskřily oči těm, kdo se šlechetným knězem byli za jedno; repot a sykot však ozval se z úst přívrženců Rosenduftových, jenž sám zlostně odstrčí židli a obrací se k protivníku svému zády na znamení, že s ním domluvil. Poněvadž se však znamenitému našemu trojlístku jedná ani ne tak o důkladné probrání látky, o níž se mluví, jako spíše o přítomné posluchačstvo, vstupuje v šraňky, opuštěné Rosenduftem, sám dr. Veselý, který míní, že vše to, co uvedl host, nevyvrací pravdy, že Čechové jsou narod malý. Jako výspu Helgolandskou neustále drobí příboj mořský, až ji jednou nadobro smete s povrchu zemského, tak prý i příští katastrofa pro národ český je neodvratna. Opatrný kapitán však nečeká, až se loď jeho potopí, nýbrž dopravuje z ní, co lze zachrániti, v čas do lodic záchranných. Pročež i ro-

dičové čeští jednají dobře, v čas-li chtějí dětem svým opatřiti dobrodiní kultury německé.

Než nového svého protivníka poráží professor touž bystrou logikou, kterou byl umlčel předního. Což jsou Čechové jediný malý národ v Evropě? Oč jsou nás větší Dánové a Švédové, a kdo jim zabraňuje v tom, by vychovávali dítky své po dánsku a švédsku? Švédská škola obecná poutala na světové výstavě vídeňské na sebe obecnou pozornost nejen svou znamenitou úpravou vnější, nýbrž hlavně a předně proto, že nad jiné důsledně je spravována zásadami Komenského.

Ani další námitka dra. Veselého, že ve sporu, o němž je řeč, nerozhoduje tak číselná síla, nýbrž poloha zeměpisná, platnosti nemá. Professor vyvrací ji hravě poukazem na Flámy a Maďary. Odnárodňování malých dětí, jež se na Moravě děje cizím jazykem vyučovacím, jediný svůj základ má v hamižném prospěchářství, prostém veliké idealnosti. Pobloužení takové může však po mínění professorovu zachvátiti jen jednotlivce neb některé vrstvy národní, nikdy však jím nemůže býti nakažen národ všechen, je-li mravní jeho jádro zdravé.

Přes to vše, že je národ český počtem skrovný, nemůže mu přece ani dr. Veselý upříti práva, by se o vlastní pokoušel vzdělanost a literaturu. Otázku knězovu, měla-li by se v něm dříve probouzeti vzdělanost a pak teprv budovati literatura, či naopak literaturou vzdělanost teprv buditi, zanechává ovšem nezodpověděnu, protivník jeho však důmyslně mu dovozuje, jako zrno, má-li vyspěti v klas, položeno býti musí v půdu upravenou, tak i vzdělanost v národě musí půdu míti sobě příhodnou, musí mu totiž podávána býti jazykem jeho mateřským. Neděje-li se tak, vede se ubohému národu jako hladovému Arabovi v povídce Krištofa Šmída, bloudícímu pouští, jenž klopýtnuv o měšec dychtivě jej zvedá v naději, že obsahuje hrách na ukojení jeho hladu, ke svému zklamání však seznává, že měšec chová perly, jichž se ovšem, třeba byly sebe drahocennější, najísti nemůže. Kdyby poněmčovatelé české mládeže na Moravě odchovávali z ní aspoň skutečné, opravdové Němce, bylo by jednání jejich ne sice omluvitelno, ale jakž takž vysvětlitelno. Než tomu není tak! Ukazuje-li se tu i tam na některou vzácnou výjimku, na Čecha ve školách poněmčeného, jenž vynikajícího se domohl postavení společenského, — ač-li skutečně vždy je totožno s opravdovou vzdělaností, — možno proti každému takovému vzácnému ptáku postaviti ne-li na tisíce, dojista na sta lidí mravně a intellektuálně schátralých a spustlých.

Zdrcen jsa tíhou vývodů professorových namítá dr. Veselý rozpačitě, že odnímajíce on a jiní jemu rovní mládeži české ša-

rapatku mluvy mateřské, náhradou jí dávají velecenný skvost vzdělanosti německé. Jako společnosti tak i lidstvo všechno spěje prý tu vědomky, onde nevědomky k zářivému cíli vzdělanosti, která v podstatě své nic není jiného než uskutečňování ideí pravdy, krásy a dobra. Čím úsilovněji a vytrvaleji který národ tohoto se domáhá cíle, tím je vzdělanější; při sledování jeho pak přirozeně prý odklízeti musí překážky všeliké, kterékoli se mu naskytují. Jako neznamená pro rozvoj všeho člověčenstva nic zánik jednotlivce, tak neznamená nic ani, zanikne-li nárůdek, a třeba i národ, který je rozvoji vzdělanosti všelidské na překážku.

Nežli se vydá na vyvrácení těchto námitek doktorových, dotazuje se ho professor, je-li poněmčování české mládeže na Moravě školou dílem několika jen sobeckých jednotlivců, či snahou všeho německého národu? A když doktor přisvědčí k otázky části druhé, jme se zkoumati, možna-li opravdu vzdělanost bez mravnosti. Kdo krade, je a zůstane zlodějem, třeba to byl i učenec, který krade jen knihy po bibliothekách. Kdo by přepadl poutníka, putujícího lesem v době zimní, strhl s něho kabát třeba chatrný a hodil mu na bedra teplý kožich, dopouští se nicméně násilí, poněvadž omezuje svobodnou vůli přepadeného. Kdo by na kom výmluvnými slovy vylákal prsten, třeba bezcenný, ale památku po rodičích, a náhradou zaň ošálenému dal skvostný prsten z ryzího zlata, zůstává přes to přese vše podvodníkem. Kdo se takovýchto dopouští činů, nikdy a nikdy nemůže býti pokládán za vzdělance. A co platí o jednotlivcích, má dle doznání dra. Veselého platnost svou i o národech. Národ, olupující národ jiný o jeho území, svévolně rušící pokojné sousedství jeho s národem třetím, nemá práva nazývati se vzdělaným.

Professor sám nesouhlasí s Veselým v mínění, že by všechen národ německý usiloval o poněmčení české mládeže na Moravě. Tvrdí-li však takto doktor, viní tím všechen národ německý z hrubého násilnictví, neboť není-liž násilné olupování českých dětí o jejich jazyk mateřský podobno skutkům oněm, o nichž sám dr. Veselý prohlásil, kdo se jich dopouští, vzdělancem že jmín býti nemůže. Vyhynouti tedy - pokračuje s neúprosnou logikou professor dále určeno jest jazyku a s ním ovšem i národu českému. A jaké že jsou viny osudu tak hrozného? Tři se mu vytýkají: skrovný jeho počet, nedostatek vlastní literatury a vzdělanosti. Je-li však neveliký jeho počet dostatečným důvodem k jeho zahubení? Žádná společnost civilisovaná netroufala by si obnoviti ústavu Lykurgovu, nařizující, aby dítě neduživé pohozeno bylo do hor na pospas šelmám, nikdo, kdo vzdělancem slouti chce, neodváží se posměchu a křivdy na lidech zmrzačelých neb jinak ubohých, jimž příroda byla macechou. Naopak čím neduživější

je dítko, tím větší se mu věnuje péče; tak mnohý mrzák a neduživec platně pomohl pokroku obecnému. A pravdou-li, již doznal i sám dr. Veselý, že není vzdělancem, kdo se dopouští zločinu, pravdou-li dále, že v této příčině i o národech platnost svou má, co o jednotlivcích, z jakého to zločinu viní Rosenduft i Veselý národ německý tvrdíce, že vyhubení jazyka českého jest historickým jeho posláním? Ovšem se namlouvá, že za šarapatku jazyka mateřského náhradou se nabízí národu českému skvost řeči a tím i vzdělanosti německé. Dejme i tomu na okamžik, že národ český vskutku nemá vlastní literatury a vzdělanosti — je-li to právním důvodem k jeho vyhubení? Jako na soudě sluší, aby oloupený neb ošizený ustanovoval cenu předmětu, o nějž byl připraven, tak i professor jakožto část lidu, který má býti shlazen s povrchu zemského, osobuje si právo stanoviti cenu mateřštiny. A ta jest po soudu jeho převeliká v minulosti i přítomnosti, ano přímo zázračna, anť jazyk český národ již polomrtvý probudil k životu novému. Jako pak soud dovolává se výroku přísežných znalců, zdá-li se mu, že oloupený neb ošizený příliš přeceňuje cenu předmětu, o nějž byl připraven, tak i professor dovolává se znalcův, ovšem znalců skutečných a opravdových, a to z vlastního středu národa německého, jako Boppa, Grimma a Schleichera, kteří doznali, že jazyk český nemá sobě rovna ve příčině bohatosti tvarů, důmyslné syntaxe a tvořivé síly, třeba doznání jejich stalo se slovy méně nadšenými, než jakých byl prve užil kněz sám. Ostatně ani německá řeč a literatura nedospěly nynějšího svého stupně odjakživa a jedním rázem; byla doba, kdy i v německé společnosti nebylo pokládáno za vzdělané, co nezapáchalo nejdříve latinou a později frančtinou. Ostatně se ani druhá výtka, jako by národ český neměl vůbec žádného písemnictví, nezakládá na pravdě. Již dříve dotknul se professor letmo některých znamenitějších plodů staršího písemnictví českého, s důrazem pak obzvláštním vytkl, že Tóma ze Štítného, náležitě oceniv důležitost a význam jazyka mateřského, jal se krajanům svým o filosofii psáti po česku o 400 let dříve, než filosofové němečtí po německu. Od posledních 50 let pak pracováno na poli písemnictví českého tak úsilovně, že se jen neznalec může odvážiti výroku, proneseného prve Rosenduftem, jako by všechnu českou literaturu nosili malí školáčkové ve svých mošničkách. Obraceje pak se ku třetí výtce, jako by národ český neměl vlastní vzdělanosti, navazuje kněz vývody své na výrok Veselého, jako by člověčenstvo spějíc za cílem vzdělanosti mělo právo zahubiti třeba dvě tři generace, by tím jistěji dospěla čtvrtá k uskutečnění ideí pravdy, krásy a dobra. V přírodě nikde není překotného kvapu a chvatu, všechen rozvoj času sobě žádá. O povznesení generací pozdějších posta-

ráme se nejlépe povznášením generací předchozích a jmenovitě generace přítomné. A nejlépe prospíváme vzdělanosti svých vrstevníků, vzdělávajíce sebe samých, ovšem nejvhodněji na základě přirozeného jazyka mateřského.

Dlouhou svou řeč, hluboce procítěnou a přesvědčením pravdy dýšící professor končí upřímným projevem, že ochoten je změniti své mínění v čemkoli, by byl usvědčen z omylu. Jakkoli pak přímo vyzývá Veselého, by se o to pokusil, odmítá tento přese všechny rázné domluvy Röhböckovy jemu vyhověti, způsobem okázalým opouští posavadní své místo, odcházeje na protější konec sálu, kteréhožto příkladu následuje i Rosenduft. Röhböck sám jediný z ušlechtilé trojice zůstává na místě a obávaje se zlého dojmu na svoje přívržence z toho, že oba jeho soudruhové opouštějí pole, počíná rozhovor s knězem poznovu. Jak při povaze jeho ani nemůže býti jinak, jsou argumenty jeho mnohem hrubšího kalibru a pronáší je formou mnohem hranatější, ba drsnější, než činili oba jeho předchůdcové.

Cynicky pošklebuje se knězi, že sám nevěří v to, co před chvílí hlásal a myslí, že se Veselý největší dopustil chyby tím, že prohlašuje za konečný cíl všeho člověčenstva vtělování jakýchsi ideí, dal se svésti k souhlasu s výrokem, že bez mravnosti není vzdělanosti. Po jeho soudě mravným je to, co je ku prospěchu ať jednotlivci, ať národu. Na otázku knězovu, tomu-li tak, čím že se tedy liší člověk od zvířete, odpovídá cynicky, že téměř ničím. Že by rozdíl záležel ve svědomí, je mu směšno, neboť dle něho není svědomí než produktem kněžského vychování a s posledním odchovancem jezovitským zmizí prý najisto i svědomí. Cílem člověka jednotlivce i národů je prý hověti svým libostem, pokud to beztrestně je možno. Na otázku, proč beztrestnosti takovou přikládá váhu, a tísněn jsa jinými dotazy professorovými, připouští však na konec, že každý člověk musí se vzdáti některé části své vůle a svých libostí ve prospěch celku, jejž nazýváme společností. Přes to všechno neuznává však důvodů knězových, čerpaných z historie, že národové jsou silni a zdrávi, dokud zákony mravnosti se řídí. Že však slábnou a chábnou, jakmile se počnou oddávati pouhému požívání libostí a rozkoší, a prohlašuje na konec docela bez obalu, že požívání toto konečným je cílem jednotlivcův i národů. Znamenitou tuto theorii vyvrací však odpůrce Röhböckův snadno poukazem k tomu, že by pravdiva jsouc snižovala člověka pod zvíře, neboť toto vedeno jsouc instinktem neboli pudem svým, nikdy nepožívá libostí a rozkoší nad míru sobě prospěšnou, naproti tomu člověk vychloubající se rozumem, nezřídka nemírným libostí požitkem škodu si připravuje a záhubu. Je však po mínění professorovu přece něco jiného než pouhé

požívání, co lidi spojuje u větší celky, je to pojítko rázu mravního, které působivost svou vždy osvědčuje a všude, totiž kouzlo společné mluvy mateřské.

Vida se takto poražen, jde Röhböck na professora s posledním svým trumfem a nejpádnějším. V každé společnosti je prý vedle nemnoha mudrců, či jak po opravě odpůrce svého připouští, schytralců, — mnoho hlupců. Onino, využitkujíce hlouposti těchto, přirozeně prý jsou povoláni panovati hlupcům, kterým nezbývá než otročiti. Ale ani s národy nemá se věc jinak. Národ německý, chovaje v lůně svém veliké množství lidí moudrých a schytralých, prý je povolán panovati národu českému, složenému výhradně z hlupáků. Než i tento poslední důvod Röhböckův, stejně jalový jako sprostý, řítí se neúprosnou logikou professorovou v niveč, jako silnější fouknutí ničí budovu z karet. Řeč svou, plnou vtipných ironických narážek na Röhböcka a jeho povrchní nevědomost, kněz končí velmi případnou illustrací k pravdivosti posledních slov lékařových. Že by kdo chatrnou maje obuv obracel se k vinopalníkovi, jak ji spraviti, choroben jsa vyhledával advokáta a právní potřeben jsa pomoci lékaře, dojista nikdy slycháno nebylo. Ale ve věcech školských hráti si na autoritu a znalce dovoleno je každému, třeba se nikdy v životě nezabýval opravdovým o nich přemýšlením, třeba se také nikdy nebyl dal o nich poučiti od lidí v pravdě znalých.

Hlučný a radostný potlesk těch, kdo souhlasíce se šlechetným knězem byli řečnického jeho souboje svědky až na konec, provázel poslední jeho slova. Vítězství jeho bylo úplné a dokonalé.

III. *Dialekty a mluva spisovná.*

Podnět k tomuto dialogu, mnohem sice kratšímu, ale neméně poutavému obou předešlých, jehož obsah stručně vystihuje předeslaný verš Erbenův: „Netrhej, však jsi nesázel!“, zavdává dr. Čejka, jenž dříve nadání objevuje se zase na Olympě, zkrátiv značně svou dovolenou. Na dotaz Ostrého, proč že se vrací tak záhy, odpovídá Čejka, že jej u strýce mlynáře, který mu sic jinak skýtal pohostinství znamenitého, ledacos mrzelo, mimo jiné i to, že strýc, člověk studovaný, který jen úmrtím staršího bratra svého se stal mlynářem, před doktorem neustále hanačil, ač správně užíval mluvy spisovné, jakmile se sešel s farářem, učitelem neb jiným intelligentem. A v tom spatřoval dr. Čejka úmyslnou a zřejmou pro sebe pohanu.

„Nevím, nekřivdíte-li mu,“ praví však na obecný podiv Ostrý, „toho do něho se domýšleje. Majíť svou oprávněnost i dialekty... Domníval jsem se i já před časy, dialekty že jsou mluvě spisovné a duševnímu rozvoji národu na újmu převelikou,

a nenáviděl jsem všeho, co jen poněkud zavánělo dialektem. Mimo nadání z bludu vyveden jsem byl venkovským učitelem.“

A když odevšad sypou se na Ostrého dotazy, jak to?, jme se tento vypravovati. O prázdninách roku 1863 dlel v pohorské vesnici Slatině u Rychnova, kde farářem tehdy byl výtečný mathematik český V. Šimerka. S ním vydal se Ostrý za krásného srpnového dne do vsi Říček, aby přítomni byli školní visitaci. Jak mrzuté bylo však překvapení našeho professora, když mu z úst dítek, očekávajících příchodu páně děkanova, slyšeti bylo hroznou jakousi mluvu, z níž nepostihl smyslu ani jediné slabiky. Nemaje o tom tušení, byl se professor octl na rozhraní národním, ve vsi německé, a co slyšel, byl horácký dialekt. Není tudíž divu, že nastávající zkouška nevalně slibovala požitků, tím větší a radostnější však bylo překvapení, když dítky, jsouce při zkoušce tázány, odpovídaly napořád a ve všech předmětech němčinou v každé příčině bezvadnou. V zamyšlení nad úkazem tímto zasedl Ostrý po vykonané zkoušce sám jediný ve výklenku hodovní síně ve farní budově a jal se porovnávati češtinu vlastních svých žáků a vzornou němčinu dítek zdejších ba i mluvu svou vlastní ve škole a mluvu obstárlého zdejšího učitele. Úvahy jeho vrcholily v pevném předsevzetí, že se otáže učitele, jakými kouzelnými prostředky dosahuje výsledků tak překvapujících; skutečně vymohl si také Ostrý na faráři-hostiteli, že při obědě zaujal jeho sousedstvo učitel Christ, ač byl po zvyku tehdejší doby, ponižujícím učitelstvo všechno, původně určen k obsluhování hostí.

Otázka Ostrého, jak toho dociluje, že jeho žáci, slýchající mimo školu mluvu jen hrubou a mimo školu také sami tak hovořící, ve škole užívají veskrz správného jazyka spisovného, zdá se Christovi býti dost podivnou. Nalézáť to, čeho byl professor ráno svědkem, docela přirozeným. Jakmile vstoupí děti do budovy školní, nemluví jinak než jazykem spisovným, a to nejen při vyučování, nýbrž i v soukromých rozhovorech v přestávkách. A jakým se dosahuje toho řádem? Jediné příkladem učitelovým, který přesvědčen jsa o posvátnosti síně školní nemluví v ní než ušlechtilým jazykem spisovným, asi tak, jako má s kazatelny kněz jen v ušlechtilé vytříbené mluvě hovořiti k lidu.

Ostrý je překvapen. Zná sice mocnou působivost příkladu, přece se mu však nezdá, že by příklad učitelův sám jediný byl s výsledky takové. Překvapení jeho roste, když na dotaz jeho učitel dí, že již za málo neděl po prvním vkročení do školy musí si i nejmenší dítky zvyknouti správné ve škole mluvě. Nedocílilo-li by se toho hned z počátku, později bylo by to velmi nesnadno, ne-li docela nemožno. Ostrý netají svého úžasu; nezdá se mu možným, aby děti porozuměly hned mluvě správné,

jsouce zvykly dialektu, jemuž znalec jazyka spisovného na první poslechnutí neporozumí. Christ odpovídá vtipným příměrem. Kdo v chudobě živ jsa, odkázán je den ze dne na suché brambory, dovede nicméně oceniti i chutnost srnčí kýty, náhodou-li přizván k bohaté tabuli. Zda by též naopak člověk zvyklý lahůdkám také si pochutnával na suchých bramborech, kdyby donucen byl zasednouti za stůl chuďasů?

Každé porovnání pokulhává, míní s Quinctilianem Ostrý. Že by mohly děti hned naponejprv porozuměti mluvě spisovné, nejde mu na um, a usuzuje takto: Řeč nezakládá se na jiném, než že se slovy spojujeme určité předpony. Zkomolí-li se nesprávným vyslovováním či jinými příčinami řeč do té míry, že se nemohu ze slyšeného slova dopátrati představy, kterou má vyjadřovati, se stává řeč nesrozumitelnou. S tím vším souhlasí Christ. Nuže, pokračuje Ostrý, jako on nerozuměl ráno mluvě dětí, teď troufá, že ani děti nerozumějí mluvě spisovné, slyšíce ji ponejprv. Christ vyvrací pochybnosti professorovy podobenstvím jiným, které při něm tentokráte s větší se potkává zálibou než předešlé kuchařské. Pokouší-li se neumělý začátečník vylouditi na houslích svých melodii nějakou, neporozumíme také z falešných jeho zvuků, jakého rázu melodie má býti. Vezme-li však nástroj do ruky hráč dovedný a s partesu bezvadně zahraje neumělci, co měl hráti on, pochopí melodii zajisté.

Následuje odbočka, do které míry má platnost výrok často opětovaný, jakoby hudba byla mluvou všelidskou, ale brzy vrací se zase hovor do svých kolejí. Ostrý rozpomíná se z let svých studentských, kterak vstoupiv kdysi do bradýrny jak tam s dvěma setkal se mladíky, kteří rychle hovořili mluvou nad míru lahodnou, ale jemu docela nesrozumitelnou. Najednou pochytil tři slova, z nichž uznamenal, že to jazyk ruský. Nebyla mu ruština tou dobou řečí docela neznámou, zabývalť se pilně čítáním ruských spisů. Naslouchaje pozorně dále brzy shledal, že příčinou, pro kterou nerozumí, je ruský přízvuk od českého valně odchylný. Jda pak za světélkem přízvuku a na pomoc bera analogii, rozuměl znenáhla každému pátému slovu a byl by nepochybně porozuměl každému druhému, kdyby oni mladíci nebyli mluvili příliš rychle, byl by — tak zavírá Ostrý svou argumentaci — několikanedělním obcováním s Rusy se přiučil jazyku ruskému mnohem dokonaleji než za léta čítáním ruských knih sebe pilnějším. Stopování růzností v přízvuku českém a ruském bylo mu takořka mostem, po němž vstupoval do otevřené brány jazyka ruského. Kdyby most takový od mluvy obecné k řeči spisovné měly německé děti zdejší, nalezal by pochopitelnějším, že hned při prvním vstupu do školy rozumějí spisovné němčině dobře.

S podivením pohléďl na professora Christ. Takového mostu že pro německé děti není? Tím jest otčenáš a jiné modlitby, jimž se učí dítě již doma v řeči spisovné, tím jsou nedělní epištoly a evangelia, tím jsou kázání a jiné promluvy chrámové, jichž neslyší dítě nikdy jinak než v bezvadné němčině spisovné. „Šťastní Němci!“, povzdychuje si v duchu Ostrý, úplně již přesvědčený. Jen dvě věci tanou mu na mysli: jak to, že děti sotva opustíce budovu školní již zase hovoří vespolek mluvou v kraji obvyklou, a nebylo-li by možno šeredný ten dialekt vymýtiti vůbec?

Christ odpovídá nejdříve na druhou část otázky. Jsa rodákem zdejšího kraje nesoudí o mluvě té tak příkře jako professor, ale ostavuje věci té na vahách, míní, že by nebylo ani radno o vyplenění dialektů se pokoušeti. Poměr dialektu k mluvě spisovné jest asi takový, jaký mezi svátečním kabátem a všední halenou. Jako v novém kabátě zašit je pro chlapce kus discipliny, která mu brání provozovati kousky všeliké, na které by se vydal bez rozpaků v šatě všedním, tak právě posvátnost mluvy spisovné, probouzená žáčkovi školou, nutí jej, aby tím bedlivější měl pozor k věcem, o nichž při vyučování je řeč. A jiný ještě veliký prospěch plyne vedle jeho mínění z dialektů. Pro nové představy třeba je tvořiti nová slova a nové obraty, tato tvůrčí síla pak dána jest nářečím, ač ovšem plodů jejich tvořivosti na konec vždy se zmocní mluva spisovná, přejímajíc nové výrazy a obraty v poklad svůj. Že pak děti, sotva ze školy vyjdouce, hned zase hovoří po svém, toť nalézá obstárlý učitel zcela přirozeným. Právě proto, že se hovory jejich týkají věcí duševnímu jejich obzoru dostupných, všedních a každodenních, sahají zase k mluvě všední.

Tyto výklady Christovy úplně usmiřují Ostrého, který si horáckou mluvu sice nezamiluje nikdy, ale protivnou mu také již nebude ani ona ani jiná. — Síň vyprázdnila se zatím od hodovníků, kteří se na větším uchýlili díle do farské zahrady. Ostrý však i nadále ve společnosti Christově, vyzvídaje na něm dodatky k tomu, o čemž hovořeno doposud. Pokládati školu za místo posvátné a mluviti v ní tudíž mluvou spisovnou je v Říčkách starou tradicí, kterou nalezl učitel již při svém příchodu. Než ani učitel sám nemluví spisovnou němčinou vždy a všude, užívá ť i on v důvěrných a srdečných rozmluvách se svou rodinou zdejšího dialektu; chce-li však dítě své pokárati neb napomenouti, mluví s ním jazykem spisovným, aby je upozornil na ráznost okamžiku. Nejinak vede si též v obcování se sousedy; se staršími mluví dialektem a s mladšími spisovně, čímž ukazuje před nimi své autority. Sám nepřijde ve škole nikdy v pokušení, aby do mluvy své ve škole vmísil obraty dialektické, ani v okamžicích nadšení a rozčilení, neboť právě ve chvílích takových je mu řeč

spisovná uzdou, která jej drží v mezích, aby se ani na okamžik nezapoměl nad povinnostmi svého úřadu.

Příklad učitelův – toť stručný obsah výkladů Christových – stačí, aby se dítě naučilo mluvě spisovné a to hned v prvních nedělích, dříve ještě než počíná souvisle čísti. Ale proto nezavrhuje četby, naopak přisuzuje jí důležitý úkol vychovatelský, sám den co den po strázních denních zasedá při nuzném osvětlení k milým svým klassikům Schillerovi, Goethovi, Herderovi; v nich nalezá nejen ušlechtilé vzory bezvadné mluvy spisovné, nýbrž onu rozkoš vniternou, která mu nedovoluje, aby v povolání svém zkostnatěl a sevšedněl.

Slunce schylovalo se valně již k západu, bylo potřebí pomýšleti na návrat. Louče se se starým učitelem pronáší Ostrý myšlénku, že je muže takového, jakým je Christ, škoda pro odlehlé horské zákoutí. Také Christ sám prý si za mladých let myslil totéž, časem pak dospěl ke klidné filosofii životní, která mu pobyt v Říčkách činí nejen snesitelným, nýbrž i milým. Jsa po tři desítiletí očitým svědkem toho, jak se všestranně ve vsi vzmáhá blahobyt hmotný i duševní, může si bez neskromnosti říci, že to z velké části je zásluhou jeho. Ano tím, že žáky své i po vyjití ze školy má kolem sebe, vidí je vzrůstati a samostatně pracovati, tím vším je mu povolání jeho při všem obmezeném oboru působnosti nepoměrně milejší povolání professorova, který, vyučuje na školách vyšších, má sice obor působnosti širší, ale blaženství pochodícího z práce vychovatelské nikdy nepozná tolik, co on v zastrčené horské vsi.

Výsledný dojem, jejž naň učinily výklady Christovy, zahrnuje Ostrý v úvahu tuto: V tolikerých věcech ničemných a darebných nápodobujeme Němce, ale tam, kde bychom jich v jejich dobrých vlastnostech následovati měli, zakládáme si na nemístné původnosti. – O osudech Christových neslyšel Ostrý za dlouhý čas praničehož, až po desíti letech náhodou vezma do ruky vídeňský list úřední čte jméno jeho mezi těmi, kdo vyznamenáni za příčinou sňatku arcivévodkyně Gisely.

Ostrý domluvil. Čejka doznává, že není bez jádra, co vypravoval, ale přesvědčen o prospěšnosti dialektu není. Jinak má se věc po jeho mínění u Němců, jinak u nás. Onino vyspělí jsouce po stránce každé, jmenovitě v oboru školském, dojista mohou si dopřáti toho přepychu, aby doma mezi sebou mluvili jakkoli. Ne tak my, u nichž zvláště lidé, považovaní obecně za vzdělance hovoří ve společnostech nejvybranějších mluvou nesprávnou a hrubou, až nepřátelé naši, dobře si toho všímající, jazyku našemu přezdívají řeči selské a národu našemu upírají vlastní intelligence.

Než Ostrý trvá na svém. Tím, co řekl, podobá prý se Čejka stařičkému faráři, jenž našed chrám prázdný, s kazatelny náležitě vyčinil nikoli mládeži, veselící se před chrámem na hřbitově nýbrž několika málo přítomným, již se ničím neprovinili. Že by se úplným dialektů vyhlazením zamezily nešváry takové, o jakých se zmínil, nepřipouští ani Čejka sám. V té příčině mnoho zmůže dobrý příklad, pilná četba a pečlivé vychování. Cena jazyka spisovného právě tím vychází na jevo, že jí po boku stojí nářečí. Budiž nám dovoleno citovati slovně závěr hovoru, obsahující téměř jádro jeho!

„A když nám" jaksi vroucně mluvil Ostrý dále," do mluvy spisovné, jíž přímo stýkati se je s tolikerou cizotou elegantní vsoukávati se počnou nesmysly tu francouzské, tu germánské, tu jinaké, -- jako že již počaly — kde dohledávati se budem pramenů očisťujících ji, ne-li u našich dialektů, do nichž způsobem svým, původním, přesným ukládá lid náš tolik důmyslu svého, co tužeb svých? – Važme si pokladů svých, dokud je máme. Vše nivellisující věk náš beztoho čím dále tím úsilněji podrývá v bytu svém i dialekty i mizejí spolu s národním krojem jako sníh na výsluní. Proto ne lichou, neplodnou nenávist k nim chovejme, ale raději, pokud kvetou a bují, cokoli z nich vytěženo býti může, pro společný poklad mluvy spisovné bedlivé píle přikládati neleníce těžme a sbírejme, urovnávejme a upravujme."

„Škoda! promluvil po některé chvíli Čejka, „kdybych byl věděl, co vím nyní, mohl jsem Němčicka mlýna užíti o týden déle."

IV. *O literárním kosmopolitismu.*

Hovor tento jednak jest nejobsáhlejší, jednak i vzbudi časem svým při vyjití rozruch největší, jak se o tom zmíníme ještě níže. Úvodem do něho je totodvojí motto:

Kam se našim děla ach! básníŕům Musy klasičnost?
Ještě stébla není, už chcete míti klasy.

Jan Kollár.

Hetmanů kdys národ a pak hudby pěstců,
brzy národem je skorem samých věstců.

Sv. Čech

Později, než bývalo jeho zvykem, vstupuje dnes dr. Čejka na Olymp. Přibyl právě z Prahy, a sotva jej vyklopil dostavník, zamířil do milé své besedy. Odevšad hrnou se naň dotazy, kde že nechal Ostrého? Ten prý nevrátí se z Prahy, odpovídá tázaný, dokud neužije prázdnin vánočních do chvílenky poslední. Zvěsť tato obecný budí podiv, anoť známo bylo, že nemívá Ostrý v cizině stání. Ale hojnost disputací Ostrému tak veleoblíbených, toť

kouzlo, jež vábí Ostrého k Praze. Hned první den svého pobytu v hlavním městě království posekal se s mladým básníkem, druhý den měl s advokátem jakýmsi rozhovor o národním blahobytě, a tou dobou — míní Čejka – disputuje dozajista již zase s někým jiným. Všichni přítomní doléhají na Čejku, by vypravoval o prvním z obou řečnických šermův Ostrého, jmenovitě rada Dorazil pak činí to tak důrazně, že Čejka po některém zdráhání posléze svoluje a jme se vypravovati. Počátek jeho reprodukce uvedeme tuto ve znění doslovném, abychom se seznámili se scenerií, za jaké se hovor o literárním kosmopolitismu odehrává.

„Dnes leda na půl hodinky někam se podíváme," pravil Ostrý ke mně, když jsme na rychlo upravivše po cestě svůj oblek opouštěli pokojík v hostinci „u města Vídně", kdež jediné proto jsme se ubytovali, že jest u samého nádraží. „Třeba si po cestě řádně odpočinouti," zabroukl více pro sebe. Neodpovídaje ni slova, ale stěží tlumě úsměv vedl jsem milého professora přímo k Myslíkovům. Prostrannou šenkovnou a dvěma pokojíky poloprázdnými dostali jsme se do světnice o něco menší nežli tato, ale mnohem nižší. Byla skoro plna. Za jediným stolem, trochu starosvětským, asi dvanácte zasedalo kumpánů, větším dílem švarných jinochův a mladých mužů, všichni skoro v ústech po doutníku nebo po dýmce, všichni před sebou po džbánečku, tu a tam některý hlavu zarytu maje v nějakých novinách. Nejstarší z nich, lysohlavý Doubrava, jemuž za studentských let mých říkali Longinus, jako by společnosti vévodil, sám jeden zaujímal nejzažší stolu konec. Když pak asi na dva kroky jsem se přiblížil k němu a tabákovým dýmem dosti hustým osobnost má tou měrou pronikala, že i nedozíravé oko Longinovo řádně ji mohlo rozeznati od předmětů jiných, Longinus zvolňounka se povznesl se svého křesla, podal mi ruku a radost z mého příchodu na jevo dávaje, flegmatickým úsměvem mě přivítal. Když pak i shromážděné společnosti broukaje několik slov, sotva nejblíže sedícím poněkud srozumitelných, mě byl ohlásil, já se své strany společnosti jsem představil Ostrého.

„Jakže?", ozval se od protějšího konce stolu zvučný hlas a zároveň urámcované noviny jakési rozekřídlivše se s vysoka padly na stůl. „Professor Ostrý zde? Buďte mi vítáni, pánové, co nejsrdečněji!" Byl to hlas Vodana, jenž se tlačil k nám a poněkud divoce, jakož bývá způsob jeho, ruce nám tisknul na přivítanou. Sotva pak odbyl vítanou, jal se nás místiti. „Ty Suchý", pravil k jinochovi -- řekl bych apollonsky krásnému, jenž usmívaje se přívětivě duchaplné oko své na nás upíral, „kliď se odtud; zasedneš professorovi naproti! Vy, professore, vedle našeho osty," i ťuknul Longina významně na rámě, „Vy, nohatý

doktore,“ — ta slova mne se týkala — „sedněte vedle Suchého, já naproti vám. Tak,“ vedl svou dále, když každého z oslovených popad pod paží byl uvedl na místo, „teď jsme zorganisováni. — Jirko, dva džbánky! -- Já pak, ctihodný starosto náš, prosím za slovo. Neboť vězte, pane professore,“ vykládati se jal, ale hlasem tak hřmotným, že leda nejapovi nešlo na rozum, domnělá vysvětlivka že vlastně jest instrukcí týkající se jednotlivých členů společnosti, „vězte, že tu nejste v cizině, nýbrž že zasedáte na Olympě, na Olympě to zařízeném navlas po vzoru vašeho Olympu olomouckého. Žádám pane starosto za slovo,“ pravil opět slovo za slovem ostře přízvukuje k Longinovi, aby se vtípil, všelikými posuňky dával znamení. Ale ten jako dřevěná socha tu seděl a klidně z úst vypouštěl mohutné klouby dýmu.

„Přítel Vodan,“ ozval se tu místo nedozíravého a nedomyslného starosty jakýsi hlas, „začíná dnes o několik hodin dříve kašpárkovati než jindy. Huba mu jede jako kopuleté treperendě, jecí až nám uši zaléhají, a dožaduje se slova, jako by mu kdo bránil vykládati moudrost svou, kdykoli mu libo. Nač ty parlamentární komedie?“ Svraštiv obočí zlostným okem Vodan se zadíval na nepovolaného mluvce. I nastalo, co by pět napočítal, ticho, ticho tím traplivější, čím společnost si před chvílenkou vedla hlučněji. Náš Ostrý se usmíval.

„Zdá se,“ pravil, „že pan starosta z vážných váhá příčin uděliti Vám hlasu, pane Vodane. Smím-li za milého přítele se přimluviti?“, otázal se improvisovaného starosty. Ten ani tu ještě nedovtipuje se Vodanova žertu, mechanicky kynul hlavou. Znamenaje to Vodan, odkašlal si, podepřel se oběma dlaněma o stůl a nachýliv poněkud vpřed krásnou, rusovlasou hlavu svou, mluviti se jal asi takto:

„Chápu se slova, pánové, za příčinou dvojí: Za jedno rád bych upřímnými slovy na jevo dal, jak upřímná radost má z nenadálého příchodu hostě tak milého a vzácného, jako je přítel můj professor Ostrý, za druhé rád bych na Vás, kteří za tímto stolem sedíte, snažnou prosbu vznesl, abyste dnes alespoň, — když tě posud marna byla všecka snaha má v této příčině — slova svá, než jim průchodu popřejete ohradou zubů, bedlivě na mysli vážili, správnosti pilni jsouce v hovorech svých jak po stránce duševní, tak po stránce jazykové. Bolí mne lehkomyslný ten smích Váš, pánové,“ — i bylo věru smíchu z pathetické deklamace Vodanovy plnou jizbu — „ale sama staroslovanská pohostinnost toho po nás žádá, abychom všemi způsoby hosti svému hleděli býti po chuti a vůli. A toho, věřte, více nežli všemi lahůdkami, kterých skýtají bratří Švertáskové uctíte, zachováte-li se podle rady mé, naladíce duše své po platonsku a svá ústa — po veleslavínsku. Ale netoliko

ze slušné úcty k hosti tak milému jsem Vám, drazí druhové, radou tou, nýbrž i ze spravedlivého strachu, abyste nějak zlým toho nezakusili, uráčilo-li by se Vám výstrahy mé si nevšímati. Neboť vězte, těžce jako Zábojův mlat slovo ctěného hostě našeho padá na duši toho, kdo neupravuje myšlének a neuvažuje slov svých, popouzí ho ku hněvu a donucuje k půtce. Nejhůře však tomu se dařívá, kdo málo nebo nic si neváže moudrosti brusičské a lehkomyslně spouštěje se kanonu přesné mluvy biblické, způsoby mluviti se neostýchá v té naší zlaté Praze, bohužel – vidíte, pane professore, že jsem upřímně se dal na pokání, — tak obecnými, ba i mezi vzdělanci zrna nejvzácnějšího tak oblíbenými. Nemluvím jako nezkušenec. Ctitelem nadšeným jsa našeho Hálka a ve všem všudy na slovo ho bera o cechu filologů čili brusičů nehrubě kloudné měl jsem mínění. Tanula mi vždy na mysli klassická slova, jež ve svém Alfrédu hubenému v ústa klade literátu:

Mol s štěnicí chtě slavit ples
do veršů mých potajmo vlez';
pluk recensentů špinavých
a filologů bezhlavých
v nich ryl a z rytí tyl,
i škrábal, slintal, pokud zbyl
mi na nich kousek poctivý,
psát nezapomněl period
od hlavy správných až do bot.

Ký div tedy, že věře tak pevně v bezhlavost a plesnivost brusičů čili filologů jako ve věštích slov pravdu a neomylnost, kdykoliv a kdekoliv jsem mohl, na mušku si bráti brusiče jsem neopomíjel. I dařilo mi se řemeslo výborně, až tuto ctěný přítel professor Ostrý bolestnou sic, ale velmi spasitelnou operací bělmo s očí mi sňal a brusičův obraz odkryl udivenému zraku mému v celé slávě a velebnosti. Vy, kteříž obcházíte vůkol oči zastřeny majíce páskou předsudků, dejte na přátelská slova má, tajte myšlénky své, — ač máte-li jaké, – nebo je vyklopujte tak ostražitě, jako řádná kuchařice z horké bábovky vyklopuje plod kuchyňského důmyslu svého. Neučiníte-li tak, vězte, že ctěný náš host, – ač by po té mírné, usmívavé tváři jeho nikdo na něho nehádal ukrutnosti takové, – tygrem na Vás se oboří, houževnaté maso theorií Vašich ostrým rozryje spárem a drkotavé kosti systemů Vašich tvrdým rozdrtí zubem. — Znamenám po neustálém smíchu Vašem, druhové milí, že nehrubě k mysli sobě připouštíte, co Vám radí přítel upřímný. Nuže tedy, ostavuji Vás osudu Vašemu. Ne mou to bude vinou, strhne-li se nad hlavami Vašimi bouře, od níž děravé deštníky učenosti Vaší Vás ochrání málo nebo

nic. I věřte mně, že bych Vám řádného výtopku nějakého z té duše přál, kdyby mi kynula naděje, že se poznáte ve scestnostech svých a neřestech, jako já jsem se v nich poznal setkav se minulou zimu tak nenadále se ctěným přítelem Ostrým. Ale bělmu zraku duševního nic jinak nežli bělmu oka tělesného dozráti třeba, nežli sňato býti může. Vám souzeno dlouho ještě tápati po tmách: nepřišlať ještě Vaše hodina. Nicméně ještě jednou a naposledy, ačkoli vím, že slova má nepovšimnuta zůstanou jako věštby Kassandřiny, výstražného povznáším hlasu, jsa Vám tou radou, byste ledabylými tlachy velectěného hostě našeho nepopuzovali ku hněvu.“

Vodan ukončiv deklamaci svou sedl a klada ruku na lenoch židle, na níž Ostrý seděl, celým tělem přikláněl se k tomuto, chtěje mu tuším něco důvěrně pošeptati. Ale v té již Ostrý povstal a nic se nestaraje ni o starostu, ni o koho jiného, usmívavýma rtoma mluviti se jal takto:

„S nemalou, pánové jest mi potěchou, že příchod můj ctěnému příteli Vodanovi příležitosti poskytnul způsobiti Vám kratochvíli. Škoda, že veselost Vaše, pánové, pouze ať tak dím instinktivna jest a více na vrub jde způsobu, jakým přítel Vodan věc svou přednesl, než aby se prýštila z jasného porozumění věci, na kterou přítel Vodan pouze naráží. Abystevšech nu komiku, jež i v jednání jeho se tají, ve slovech pojali náležitě, déle by mi bylo vykládati, nežli se snad srovnává s domácími řády Vašimi pánové. Dopustil jsem se beztoho chyby veliké již tím, že jsem ani se nedožadoval slova u pana starosty. Ale doufám, že pomíjení forem mně cizinci tím méně vykládáno bude na stránku zlou, čím směleji víru dáti smím příteli Vodanovi tvrdícímu, že tu nejsem v cizině, nýbrž na Olympě zařízeném prý navlas po Olympu olomouckém, kdež, — i divno mi, že si toho nepovšimnul pan Vodan za pobytu svého u nás, — nižádných nemáme starost, ovšem pak usilovnou o to starost, aby nám večery ubíhaly ne toliko co nejpříjemněji, nýbrž i co nejpoučenlivěji. Jsme tam lidé svobody nade vše milovní, kteří nenávidějí forem oktroyovaných, lidé i dosti veselí, i zase dosti vážní, abychom bedlivě naslouchali, jde-li o to, by na světlo pomoženo bylo nějaké pravdě. Jaké řády zavládly u Vás, ač dovtipovati se začínám, přece že bych věděl, tvrditi si netroufám. Že však řečí nekonečných asi tak málo milovní jste, jako my tam na té naší Hané, nebudu Vás dlouhými výklady mučiti a zmíním se o řeči, kterou nás oblažil přítel Vodan, co moci budu nejstručněji. — Přirovnáte-li, pánové, počátek její ku konci, nebudete o sobě tvrditi, že by soud o Vás pan Vodan byl vynesl lichotivý. V úvodě zajisté vybízí Vás, abyste po platonsku ustrojili duše své a ústa po veleslavínsku; uznává Vás za vojíny vycvičené i šermu znalé

i zkušené bitev, za vojíny, kterým chtíti jest i moci: a v epilogu řeči své prohlašuje Vás, pánové, za duševní slepce, kterým dlouho ještě bude tápati po tmách, než-li zrak Váš poněkud uvykne světlu pravdy. Jako nerozmyslné chůvy rozpustilé děti strašívají bubákem, tak přítel Vodan Vás straší mnou. A proč Vás tak uráží? — Aby se pomstil. Na kom? — Na mně. Všecka jeho slova zajisté, ačkoli zařízena byla na pohled k Vám, dlužno tuším považovati za pouhou obálku, do níž přítel Vodan po způsobě oněch čtveráků, kteří svým přátelům nepatrné šarapatky posýlají vázaného v ohromném závitě papírovém, zamotal špendlík, jimž na smrt poraniti hodlal mne, totiž onen výrok Hálkův učiněný ve příčině filologů. Kdyby panu Vodanovi za onoho večera, když jsme na Olympě olomouckém o porušenosti nynější prosy naší rozprávěli, onen citát z Hálka na mysl byl připadl, jistě že by na mne si byl vyjel hned tenkráte. Avšak dařilo se s ním panu Vodanovi, jako neblahé paměti Valdštejnovi v bitvě lützenské. Pěchota Pappenheimova, která by, v čas přibudouc, vážky vítězné snad byla sklonila ku straně jeho, přirazila na bojiště, když bitva slavně byla prohrána a Pappenheim nebožtíkem. — I zbývá mi pouze vysvětliti, proč onen citát z Hálka namířený na mne špendlíkem jsem nazval a ne dýkou nebo jiným nástrojem mordéřským. Příčina toho prostinká. Nepřím toho nikterak, mnohou skvostnou pravdu že velicí básníkové, podobajíce se smělým potápěčům za pochodní genia svého jdouce, na světlo denní vynesli dříve, než-li střízlivá věda se jí mohla dopíditi drahami se berouc sobě vyměřenými, ale i se strany druhé i to nepopíráno tuším ostává, že ne vše, co básníkové nejgenialnější propověděli, proto je pouhou pravdou, a básníkům brků nevyspělých a nad to lichometným podkuřováním, zhejčkaným a v samém koření otráveným, skvostný lov pravdy dařiti se může ne-li nikdy, alespoň nad míru zřídka.“

Ostrý sedl. Dojem z řeči jeho nad míru byl nepříznivý. Sotva že poslední slovo z úst vypustil, po celém pokojíku rozhlučely se hlasy v divou splývající směsici, z nichž toliko jednotlivá bylo rozeznati slova nad jiná důrazněji pronášená jako nesmysl, překonané stanovisko, bledá závisť a podobné, jakož i krátký, přerývaný chechtot, jímž lidé se smávají na nejvýše popuzení. Jediný Longinus v obecné té vřavě na oko netečně hleděl před sebe, ačkoli zrychlené odpuzování kouře tomu nasvědčovalo, že ni on nezachoval klidu dokonalého. Apollon Suchý sice tolikéž ni slova nepromlouval, avšak útlá, průhledně bílá tvář jeho pokryla se byla ruměncem a čas ob čas běloskvoucí zuby křečovitě se zatínaly do doleního pysku. Okolo Vodana, postavše se svých křesel, tři, čtyři druhové se shlukli a hukot z nich šel

jako z blížícího se krupobití. Bylo patrno, že se o něco radí nebo spíše nesnadí. Nelibé scény té však nebylo ani na dvě minuty".

Až potud jsme citovali slovně.

Povstává Vodan a svým šprýmařským způsobem doznává, že vskutku měl v úmyslu pomstiti se na Ostrém za svou porážku olomouckou; že professor důvtipem svým záměr jeho zhatil, nevykládá mu ve zlé, ale ovšem to, že prý střileje, nabil prachu více, než bylo třeba; je přesvědčen, že výrok svůj o Hálkovi učinil Ostrý spíše z přenáhlení než z pevného přesvědčení. Na obecný podiv všechněch přítomných popírá Ostrý, že by tomu tak bylo v pravdě, a jest i ochoten mínění svého hájiti proti komukoliv.

Bera za své heslo krále Jana: „Toho bohdá nebude, aby král český z boje utíkal!", Vodan chápe se ochotně příležitosti zahájení rozhovoru. Mohou prý se do něho přítomni tím spíše dáti, že mají mezi sebou básníky, a to nejen rozptýlené, kteří nemajíce vlastního hnízda literárního, plody své ukládají po časopisech, nýbrž i básníky svazkové, to jest takové, kteří již vydali samostatné knihy veršované. Vrchním velitelem ve výpravě na obhájenou moderní poesie české ustanovuje Vodan svazkového básníka Vratislava Suchého, jehož Čejka průběhem svého vypravování začasté nazývá Apollonem, náčelníkem jeho generálního štábu pak rozptýleného poetu Václava Pětiokého.

Suchý s povděkem ujímá se úkolu na sebe vzneseného, jeť poesie knězem oddaným, ale soudruh jeho Pětioký právem připomíná, že professor vlastně ještě ani neřekl, co novověké poesii české vytýká. Za všeobecného napjetí ujímá se tedy slova Ostrý, a prohlašuje, že poesie česká, honíc se za mlhavou jakousi světovostí, přestává býti národní, což prý je chyba, která rozplozujíc se dále, v zápětí má řadu chyb jiných. Jako však byl počátek slov Ostrého sledován s napjatou dychtivostí, tak konec jejich provázel obecný smích přítomných.

Čekali prý — replikuje Suchý - prudkou vichřici, a místo ní prý přišel vítr, který sotva komu smete s hlavy klobouk. On prý naopak poesii české klade za zásluhu, že vymanivši se z planého vlastenečkování, křídla svá rozepjala do říše krásy všelidské. Navždy ty tam jsou prý již doby, kdy za básníka pokládán, kdo rýmoval vlasti, slasti, masti.

Nedada se másti smíchem svých odpůrců, táže se Ostrý Suchého, je-li vůbec jaká krása všelidská? A když tento všecek udiven odpovídá kladně, dotazuje se dále, lze-li rozděliti krásy vůbec na všelidské, to jest takové, které působí zálibu všem lidem všech věků bez výminky, a na partikulární, v nichž zalíbení nalézají jen někteří? Na choulostivou otázku tuto neodpovídá Suchý

sice přímo, ale doznává, jak mnoho je lidí, kteří k dílům v pravdě uměleckým zůstávajíce tupými, zalíbení mají ve věcech, které nezřídka jsou pravého umění paskvilem. Nechtěje však z tohoto doznání prozatím ještě nic vyvozovati na úkor svého soka, jme se Ostrý pátrati po příčinách aesthetické záliby a několika vhodnými příklady dohoduje se se Suchým o to, že krása vtělována býti může pouze ve hmotu a pojímati ji že může jenom zdravé ústrojí smyslové. Je však i jiná ještě podmínka pojímání uměleckého: jako se přiučí člověk chůzi, mluvě a jiným úkonům fysickým jen vychováním, tak jest mu i vychování třeba, aby mohl pojímati krásu. A co je, – vzdychá žalostně Ostrý – nešťastníků, jimž se tohoto potřebného vychování nedostalo, nešťastníků nejen takých, jimžto sotva odrostším z let dětských honiti se jest po všechen věk za skývou chleba, nýbrž i takých, jimž proseděvším řadu let ve školách všelikých vychování onoho se nedostalo vinou učitelů, buď nedbalých, buď neschopných! Proto všelidskost krásy zdá se Ostrému zrovna tak býti frásí jako její odvěkost, anyť vždy jsou v pokolení lidském generace, které nedospěvše ještě k žádoucímu onomu vychování, pojímati krásu schopny nejsou.

Průběhem rozhovoru učiněna nahodilá zmínka o náměstnictvu neboli vikariatě smyslů. Slepec hmatem o barvách, hlušec zrakem o rythmu hudebním sestrojuje si jaký taký pojem, pojem arci velmi kusý a nedokonalý. Než právě této zmínky chápe se Suchý, aby o ni opřel dřevní své tvrzení. Má prý se věc s pojímáním krásy podobně jako s výrokem, že člověk je tvor rozumný. O nemluvněti dojista nepotvrdí nikdo, že by tvorem bylo rozumným; ale poněvadž v něm je schopnost, aby se vychováním tvorem rozumným státi mohlo, nezazlíme nikomu, kdo větu onu pronese docela všeobecně zahrnuje v pojem člověka i nemluvně. Podobně může v každém člověku, ač-li zdravých jest a dělných smyslů, vychováním býti vypěstována schopnost k pojímání krásy, což s jistým obmezením připouští též Ostrý.

Ve příčině odvěkosti krásy trvá však Suchý na mínění svém nezvratně. Dle něho je krása cosi naprosto objektivného, zůstávajíc krásou i tehdy, není-li pojímána pranikým. Ostrý naproti tomu dovozuje, že dílo umělecké, jakož je plodem umělcovy duše, tak opět s duší jinou, umělcově příbuznou, setkati se musí, aby krása jeho, náležitě jsouc pojímána, vynikla. Socha Thorwaldsenova, kdyby najednou všichni lidé vymizeli s povrchu zemského, přestává býti sochou a stává se čímsi, co ani řádného nemá jména. Když pak příklad tento Suchého ještě nepřesvědčuje, uvádí Ostrý jiný makavější: měl-li by umělecký požitek z básníka Homéra,

kdo by poslouchal jej v originále, řecky neznaje? Tuť Apollon náš doznává, že by to bláhové bylo počínání.

Však dalšímu jeho dodatku, jako by krásu odvěkou vůbec slušelo odkázati do říše báchorek, opírá se na obecný podiv Ostrý, a prohlašuje, že jest krása odvěká, jen že nám častým na ni nazíráním sevšedněla; krásou tou je vesmír a tvůrčím jeho duchem Bůh. Poznávání Boha vede tudíž k poznávání ladnosti a skladu všehomíra. Co je na zemi jedincův, jež Prozřetelnost roztřídila v národy a kmeny, co je růzností mezi dvěma jedinci a opět podobností, jsou-li téhož národního původu, co je podobností a růzností mezi národem a národem! Není pak dílem pouhé náhody, — v tom srovnává se s Ostrým i Pětioký, který za Suchého převzal tento oddíl řečnického zápasu, — že nejstarší poetické pokusy v každém národě jsou původu kosmogonického a theogonického. Neboť všechna poesie není po mínění Ostrého než napodobování všehomíra, ovšem ne všehomíra v jeho totalitě, neboť nekonečný jsa v celosti své vesmír od žádného člověka jedince ani od lidí všechněch obsáhnut býti nemůže, ale ovšem všehomíra v těch jeho částech, které duchu tvůrčímu jsou nejbližší. Dokladem uvádí toto: Mluví-li se v poesii arabské o pouštích a hrozném jejich vichru, o velbloudech a oturbaněných kočovnících, nic se tomu nepodivíme. Předvedla-li by nám však táž poesie Araby v cylindru a fraku, líčila-li by krasavice orientalské po způsobu dam pařížských, účin nepopíraně by byl směšný.

Než pouhé napodobování všehomíra samo o sobě — pokračuje Ostrý — není ještě poesií Básník, moha vesmír jen v částečnosti jeho pojmouti, nucen jest látku svou uskrovňovati prostorově i časově. Na dotaz Vodanův, kterak že má se rozuměti tomuto uskrovňování, poukazuje příkladem na historická dramata Shakespearova, zahrnující v sobě nezřídka události mnohých let, básník však předvádí z nich čtenáři a divákovi právě jen ty a takové, které do rozvoje děje skutečně zasahují. Ano, právě v tomto moudrém látky uskrovňování záleží její idealisování. Malíř na příklad, chtěje nám zobraziti bitvu některou, nezobrazuje ji v celosti, nýbrž jediný její vynikající moment stačí jemu i divákovi za celek. Kdyby chtěl malíř vylíčiti bitvu celou v dlouhé řadě obrazů, minul by se se žádoucím dojmem, nehledíc ani k tomu, že obmezen jsa v umění svém na pouhou plochu plátna obmezovati se musí prostorově.

A co platí o uměnách jiných, toť po soudu Ostrého platnost svou má i o poesii. Je zajisté — a professor náš dovodí to i vhodným příkladem — rozdíl mezi mluvou poetickou a mluvou jednak vědeckou, jednak všední, jedním slovem prosou. Rozdíl ten po přednosti v obraznosti mluvy básnické záleží, obrazy však

o sobě samy nestačí, nýbrž třeba jest, aby byly vhodné. Účelnost samojediná tu rozhoduje. Rytec, zobrazující dóm gothický, nevyznačí na své rytině podestřešní chodby, sloužící účelům praktickým, a nezobrazení to není na újmu celkovému dojmu; však básník, který by na příklad vypisoval obraznost dómu z místa tohoto, nemohl by se obejíti bez popisu chodby podestřešní, ať již dle okolností zevrubnějšího, ať stručnějšího. Pomyšlením, jak by si vedl jsa umělcem výtvarným, aby vtělil tu kterou ideu, je básníku pro mluvu jeho direktivem i korrektivem.

Chytajíce se posledního slova, Ostrým proneseného, domnívají se Vodan i Pětioký souhlasně spatřovati v něm odpor, anť prý dříve Ostrý básnictví prohlásil za napodobování všehomíra, nyní pak za jeho opravu. Na přímý dotaz, opravuje-li tedy poesie vesmír čili nic, odpovídá Ostrý vážně, zdánlivě že opravuje, v pravdě však nikoli, a výrok svůj odůvodňuje takto: Vesmír je nekonečný prostorově a věčný časově, při tom však jednotný; díla však umělecká vzavše původ od lidí, tvorům obmezeným prostorově i časově, nemohou býti hotovena pro všechna místa a všechny věky. Jako nelze tvrditi, že by podestřešní chodba gothického dómu byla zbytečna, protože ji rytec nezobrazil na své rytině, a jako nelze tvrditi, že by úmyslným opomenutím svým rytec dílo stavitelské opravoval, rovněž tak nelze tvrditi, že by básník, líče vesmír jen v částečnosti jeho a uskrovňuje dle uměleckých svých potřeb látku, vesmír opravoval.

Takto věc povysvětliv navrhuje Ostrý, by se nadále pro krátkost o poesii mluvilo jakož o napodobování přírody a poukazuje hned k tomu, že mluvíme o přírodě nordické, tropické a podobně. Pětioký však jej přerušuje poukazem, že básnictvo nejen přítomnost líčí, nýbrž nezřídka i minulost, snad i do budoucnosti zalétá, nad to pak že předmětem poesie není jen příroda, nýbrž především i člověk se vším, co se v duševní jeho dílně děje. Ale v obojím tomto směru jej upokojuje Ostrý. Líče na příklad v epické básni, jejíž děj do dávné se odnáší minulosti, bouři, nevylíčí ji básník jinak než podle dojmů, jichž za bouře zažil sám. Není pochybnosti, že bouře v minulosti udála se jinak, neboť výjevy v přírodě nikdy se neopakují navlas stejně, přece však nikdo toho básníkovi, vylíčil-li bouři jinak přiměřeně a účelně, nevyloží ve zlé, ani kdyby se minulé bouře té dochoval popis zevrubný a správný. Co pak se týče námitky druhé, nelze přece člověka, třeba rád nazýval se přírody pánem, z přírody vylučovati, jeť přece jejím plodem a jejími se spravuje zákony.

Je-li tedy vskutku poesie přírody napodobováním, nemůže o tom býti pochybnosti, že se i básnictvo týmiž řídí zákony, kterými příroda. A co spatřujeme v přírodě? Nikde v širé přírodě

nenalézáme ani dvou, natož více jedincův úplně a dokonale sobě rovných. Není na zeměkouli lípy, která by měla dvé listů sobě rovných dokonale, zkrátka, příroda neustále individualisuje, tento úkaz lze spatřovati ve všech třech jejích říších měrou stejnou. Ale s druhé strany je list lipový, vyrostlý na půdě naší, nepoměrně podobnější lipovému listu, vyrostlému třeba na půdě ruské neb španělské než listu dubovému. Tak vznikají z jedinců druhy, a shrnujeme-li podobnosti jejich, z druhů rody. Příroda s jedné strany neustále individualisuje, s druhé však současně neustále generalisuje.

Další jest otázka, — a průběhem rozpravy s Pětiokým odpovídá na ni Ostrý — je-li tvorstvo přírodní účelem samo sobě, či je-li k účelu nějakému. Když se oba protivníci shodnou o tom, že sluší druhou část otázky zodpovídati kladně, táže se Ostrý dále, jaký že účel je člověka? Stávati se člověkem, jest odpověď, kterou si dává sám; či může-li člověkem nazýván býti na příklad nešťastný nalezenec Kašpar Hauser, jenž v osmnáctém roce svého věku vyveden byv ze sklepení, v němž dosud chován, neuměl téměř ani choditi? Státi se blaženým, — toť ideál, za nímž pachtí se lidé všichni, ač pravda ovšem, že se různí lidé přerozmanitými ho domáhají prostředky a cestami. A právě v této rozmanitosti je pro člověčenstvo štěstí. Jedinec odkázán jsa sám na sebe kam by dospěl? Ale těže v oboru práce jak hmotné tak i duševní z toho, čeho se před ním domohli jeho předchůdcové a vrstevníci, může vedle sil a schopností svých přijaté zdokonalovati dále a takto teprve přispívá pokroku člověčenstva všeho, dodělává se cílů lidských. Pravda ovšem, že ne všichni lidé docházejí blaženosti, cíle svého, poněvadž si pravé její podstaty nejsou vědomi.

Poněvadž se však zdá Pětiokému, že se výklady těmito professor valně uchyluje od věci, vrací se konečně Ostrý k jejímu jádru a táže se, k čemu že jsou básně? „Na to," zní odpověď Pětiokého, „aby byly!" Než Ostrý, jemuž, jak na snadě jest pochopiti, nestačí odpověď tak ledabylá, odpovídá si na svou otázku sám slovy starého Horáce, že dílem poučovati chtějí básníci, dílem baviti. V tom však prudce mu odporuje Pětioký, který připouští oprávněnost jen druhé části výroku Horácova, nikoli však první.

Tím vstupuje rozprava ve stadium nové.

Na dotaz, zaměstnává-li básník jen čtenářův cit, či také jeho vůli a rozum, odpovídá Pětioký, že výhradně jen cit. Ale Ostrý je mínění jiného. Má-li býti básník čtenářstva vychovatelem, nesmí urážeti v ničem jeho rozum, který je v každém případě jeden a týž, nechať předmětem rozumového přemýšlení je cokoli. Když Pětioký přisvědčil, dovozuje i Ostrý dále, že právě z tohoto

důvodu nesmí však básník ani urážeti čtenářovy mravnosti, která jest praktickým vykonáváním mravovědy, tedy vědy, tudíž úkonu rozumového. Pětioký arci je mínění jiného, maje za to, že to, čemu se říká mravnost, u veliké většiny lidí jest jen zvyk a bázeň před zákonem, před tresty a pokutami, jež ukládá. Z tohoto bludu vyvádí jej však Ostrý doklady historickými. Budiž tomu, že většina lidí skutečně vykonává mravnost neuvědoměle, jisto je, že zakotví se v národě zákon lidský, to jest zákon budující na řádech a zvyklostech, jež v národě posvěceny jsou dlouhými věky, kdežto zákon jen člověčí, to jest vyplývající jen z libovůle a zpupnosti jediného jen člověka, třeba sebe geniálnějšího, nikdy dlouhého trvání nemá a nezřídka i zárodkem konečného pádu se stává svému původci.

Proto je básníkovi třeba šetřiti i čtenářovy mravnosti, má-li skutečně národu svému býti vychovatelem. Dodatek tento, jejž Ostrý podruhé již opakuje s důrazem, budí Pětiokého posměch. Ale Ostrý mu připomíná, na čem byl už dříve přestal v rozmluvě se Suchým: báseň jakožto dílo umělecké že musí býti předložena duši vnímavé, aby krása její vyšla na jevo, a dále že schopnost ke vnímání krásy do jisté míry v každém člověku že jest, ale vychováním že teprv může řádně býti vypěstována a zdokonalena. Nuž, a jak buditi v duši mladistvé vnímavost pro krásu, ne-li předkládáním jí básnických plodův ušlechtilých a náležitým jich rozborem? Kdo takto na mnoha byl cvičen příkladech, osvojí si konečně ve vnímání krásy obratnost takovou, že potom i sám bez ruky pomocné pozná báseň krásnou a nehezkou, uvědomí si příčiny své záliby i svého odporu. Kdo by však tímto způsobem odchoval řadu lidí pro krásu básnickou vnímavých, nesměl by si přičítati všechnu z toho zásluhu; jeho zásluha nebyla by větší zásluhy kustoda v obrazárně, který divákovi strhne roušku s obrazu, který byl dříve postavil do náležitého světla. Vlastní zásluha o vypěstění duší, pro krásu vnímavých, náleží ušlechtilým básním. S druhé strany básník, hovící jen zvířecké smyslnosti v duši čtenářově, vnímavost pro krásu dusí a tudíž záhubnou je všemu národu.

Pětioký spatřuje v těchto výkladech professorových snižování poesie, která prý přestávajíc sloužiti sama sobě stává se služkou účelům jiným. Ostrý však důmyslně rozebírá otázku, znamená-li záviseti na vůli jiného služebnost. Je-li v očích Pětiokého vychovatelský poesie úkol jejím snižováním, odkazuje jej opětně k dějinám světovým. Eposy Homérovy nesloužily výhradně jen Hellénově zálibě, nýbrž čerpal z nich i vědění své o bozích a bohoslužbě, pravidla obcování společenského, mravouku pro život soukromý i veřejný. Srovnáme-li stav Němců při počátku století devate-

náctého a ve druhé jeho polovici, jaký to obrovský spatřujeme rozdíl! A kdo rozdílu toho původcem? Třeba bychom nepodceňovali účinkův ruských mrazův a spojeneckých děl v bitvě u Lipska, hlavní a přední zásluha o mravní a osvětové povznesení Německa náleží nadšeným jeho pěvcům. A právě v době, kdy po nezdařené revoluci r. 1831 národu polskému nastal politický úpadek nejhlubší, vyšli z lůna jeho věstci, kteří poesií svou odvracejíce zraky lidu svého od trudné přítomnosti k lepší budoucnosti zjednali mu opět úctu a vážnost doma i v cizině. Pětioký jest usvědčen a doznává, že v tomto smyslu vychovatelský její úkol není pro poesii potupou. S tím se však Ostrý nespokojuje; není jemu potupou, nýbrž dokonce chloubou její největší. Ostrý alespoň nezná povolaní vznešenějšího než býti národu svému sluhou a tím prospívati člověčenstvu všemu. Kdo nemůže o sobě říci, že neslouží svému národu, ten není lidsky živ.

Když dosaženo shody o věci této, předkládá Ostrý otázku další: může-li básník, vědomý sobě vychovatelského poslání poesie, k úkolu svému přistoupiti jen maně, či třeba-li mu říditi se jistými zásadami? Záhy shodnou se ovšem besedníci na tom, že zásad je třeba. V čem tedy záleží vychování? Ve všestranném probouzení, sílení a mohutnění všech oněch schopností, jejichž zárody duši každého člověka jsou vrozeny. Nedospějí-li náležitého rozvoje, je to vinou vychovatelů.

Také v tom jsou záhy Ostrý s Pětiokým za jedno, že jsou obdoby ve vychování jedincův a národů. Podmínkou první je, aby vychovatel chovance svého a jeho zvláštnosti dobře znal. Kdo by nedbaje individuality jejich všechny své svěřence odchovával jednostejně, upadl by v šablonu a tím v chybu. Také básníkovi je potřebí znáti svůj národ. O jeho minulosti svědectví dává dějeprava a všechny ty památky, na pohled často nepatrné, ale zraku zkoumavému vždy drahocenné, jež po sobě zůstavil. Avšak i do víru přítomného života národního nahlédnouti musí básník, aby poznal lid, jeho přednosti i vady; jeť přítomný jeho stav výsledkem jeho historie a přírody, v níž žije.

Z nejpůsobivějších prostředků, jimiž moudrý vychovatel pěstí povahu svého chovance, je bez odporu příklad vybízející k následování, i příklad varovný a výstražný. Je však otázka: mohutnějším-li dojmem působí na duši chovancovu příklad abstrahovaný z lidí a poměrů jemu dobře známých, či z lidí a národů, o nichž slýchal jen málo co nebo dokonce nic? Přes to, že se Vodan pokouší komickým intermezzem dokázati opak, přitakují přítomní otázce v části její prvé. Avšak nedopouští-li se vychovatel — pokračuje Ostrý — hříchu smrtelného, zanedbává-li v chovanci svém jeho vlohy a donucuje-li jej k věcem, k nimž

nadání jeho netíhne? Co se stane z hocha, který zřejmě projevuje vlohy k hudbě, donucován je k právům? Místo znamenitého hudebníka prostřední právník, dospěje-li tak daleko, vůbec každým řádem však omrzelec, jenž nemaje smyslu pro ideje vyšší, stíhá je svým posměškem a hoví toliko svému břichu.

Applikuje-li se vše to, co řečeno o vychování jedinců, na vychování národní, třeba doznati, že velikého se dopouštějí na svém národě hříchu básníci, jižto zastírajíce mu obraz velebné jeho minulosti honí se po všem světě cizím, jako by jen tam byly náměty poetické. Rozhorlení Ostrého roste tou měrou, kterou jej popuzují frivolní, ba někdy cynické interjekce Pětiokého. Ale na jednu věc zapomínají moderní tito poeti: že koníce se za světovou světovostí nikoli razí nové dráhy, nýbrž kolejemi jedou vyjetými již dávno. Není-li tato poesie svým tvůrcům samým ničím jiným než pouhou kratochvílí, není divu, že odmítá kratochvíli tuto zvláště pokolení dorůstající, jakmile na ně dolehnou první trampoty a svízele životní, že se v národě všude rozmáhá hrubý materialismus a místo co by spěl za nejvyššími metami člověčenstva, národ se utápí a maří síly svoje v bratrovražedných bojích politických.

Tyto výtvody Ostrého popuzují Pětiokého do té míry, že zapomenuv se nad povinnostmi společenské slušnosti, inscenuje hrubou výtržnost, již konec učiní teprv zakročení Apollona Suchého, ujímajícího se opět rozpravy. Zahajuje ji dodazem na Ostrého, pronesl-li soud svůj o moderní poesii české z přenáhlení či po zralé úvaze? Rozumí se, jaká jest odpověď professorova, který hned básníkovi dokazuje, že nemluvil nerozmyslně. Suchý souhlasí, jako souhlasil dříve Pětioký, že poesie je přerozování, to jest nápodobování přírody, přírodou pak že nazýváme onen úlomek všehomíra, který na nás působí hned od prvních našich let dětských. Poesie musí se tudíž při tvorbě své říditi týmiž zákony, kterými se spravuje tvůrčí příroda, i básník jako příroda tvoří mohutné individuality a typy. Tyto pak musí dříve v duši básníkově jako ideály býti hotovy, než je oděje rouchem slovním, ale kde může nalézti pro svoje typy vzory případnější než v okolí svém, ve vlastním svém lidu? A z toho hlediska na věc nazíraje dokládá Ostrý, že poesie má býti nejen krásná, což Suchý vyhlašuje za pravidlo její jediné, nýbrž i národní.

V skutku jsou také básníci čeští, vyhýbající se ve tvorbě své látkám českým, odchylkou od soudruhů svých jinonárodních. Básníci polští polské, maďarští maďarské opěvují lidi a příběhy. Národ hellénský, nad nějž ve věku starém žádný jiný nezanechal potomstvu ušlechtilejších vzorů vtělení krásy, vždy za látky své obíral si typy domácí, a není poesii jeho na újmu, že jednoho

a téhož mythu dostalo se nám i zpracování několikerého. Bezpodstatná je námitka Suchého, že Řekové byli šťastni, nemajíce, koho by napodobovali. Neměli-li vzorů pro svoje plody slovesné, Ostrý rozhodovati si netroufá, ale pro plastické práce měli je zajisté, přece však nevytvářely po vzoru národův orientálských, sfing, molochů a podobných oblud, nýbrž zobrazovali v bozích svých ušlechtilé typy vlastního svého lidu. Cokoli přijali s ciziny, všemu dali svůj individualní ráz hellénský. A tak vedeno si u národů jiných taktéž. Poesie římská sice o to níže stojí řecké, oč více jest jejím napodobením, ale právě z básníků římských vážíme si nejvíce těch, kteří do tvoreb svých vložili římského ducha nejvíce. Básníci francouzští z dob Ludvíků XIV. a XV. látky pro truchlohry své čerpali sice z dějin starověkých, ale všude proniká jimi duch francouzský.

Vítězně prohlašuje Suchý, že Ostrým přesvědčen není, anať prý řada literatur cizích svědčí proti němu. O Shakespearovi, Lessingovi, Schillerovi, Goethovi známo, že látky ke svým plodům čerpali nejen z dějin a lidí domácích, nýbrž i cizích. Ostrý dovodí bystře, že mu Suchý neporozuměl. Někdy látka z dějin cizích bývá pouhou jen allegorií, jindy poměry politické a vůbec veřejné donucují básníka, by děj svůj přenesl do časův a míst vzdálených, což dovozuje Ostrý vhodnými příklady; kde není okolností takových, tam básník opravdový do látky cizí vloží tolik alespoň národního ducha, že ze všeho je patrný. Pěkným dokladem svého tvrzení uvádí Ostrý Bozděchova „Barona Görtze“, jehož nazývá jediným na ten čas klassickým dramatem českým.

Cizost látek sama o sobě vůbec není to, co Ostrý moderní poesii české vytýká, ač básníka ducha slabšího svádí z pravidla. V národě, ve kterém se účelně cestuje poměrně po skrovnu, je přirozeně i obzor po cizině skrovný, a tu básník neznalý přírody, lidí a krajin, jež líčí, místo žádoucích typů tvoří šablony a právě tuto šablonovitost klade Ostrý moderní poesii české za vinu největší, vida v ní příčinu, pro kterou dorůstající pokolení se odcizují všelikým ideálům vůbec.

I jest Ostrý rád ochoten odvolati příkrý svůj posudek o novověkém básnictví českém, bude-li mu jmenován jediný jen básník, který vyhovuje všem jeho požadavkům v rozpravě výše uvedeným. „Hálek“ zní mu zevšad za odpověď, ale on klidně jme se čelnější tohoto básníka plody podrobovati kritice přísné, ale věcné. „Alfrédu“ prvotině Hálkově se vytýká šablonovitost v osobě hlavního hrdiny, z jehož jednání a všelikého vystupování vůbec nijak nevychází na jevo, jakým jest krajanem a které doby synem. Sám Suchý nemůže na omluvu slabosti této básně uvésti nic jiného, než že to první větší báseň Hálkova.

Než ani „Goar“ nejeví v této příčině pokroku pražádného. I v této básni táž mlhovitost a nejasnost ve příčině všech osob. Popisy přírodní mnohé jsou sice překrásné, ale právě přemírou jich minul se básník, nedovedoucí se uskrovňovati, se svým cílem, popisy ty krásné nemají účelnosti. Dle názoru soudě lépe by mohlo chuti Ostrého hověti „Děvče z Tater“, o němž připomíná výslovně, ze úprava jeho veršová je vkusná; avšak při konkrétnosti dějiště i tu jeví se naprostý nedostatek konkrétnosti povah; jako Tomáš nevedl by si žádný šuhaj slovenský, charakteristika polského šlechtice pak je nejen mlhová, nýbrž i nedůsledná.

Tyto posudky Ostrého svádějí Suchého k mylnému domnění, jako by za báseň českou považoval jen tu, v níž stále se jen ozývají slova: český, vlast, národ a těm podobná. Avšak bylo-li by stanovisko Ostrého v pravdě tak malicherné, pak by mu dokonale vyhovovati musili „Dědicové Bílé Hory“, neboť v této básni Hálkově vyskytují se výrazy ony neméně často než v písních V. J. Picka, ba Ostrý cituje s říznou ironií z „Dědiců Bílé Hory“ verše, ze kterých by mohl dovozovati, že Hálek sám odsuzuje onu světovost, v níž tkvěl a na níž si tolik zakládají jeho epigoni.

„Dědicové Bílé Hory“ nejsou po soudu Ostrého básní jednotnou, ba ani ne sbírkou básní menších, společnou idejí v jeden spojenou svod. Dokladem toho uvádí, že by básně ty, čteny jsouce v pořadu obráceném od zadu ku předu, neučinily na nás dojmu horšího, než čteme-li je v uspořádání tom, které jim dal autor. Myšlénka základní, totožná s onou, která jest obsahem předzpěvu ke Kollárově „Slávy dceři“, myšlénka povzbuditi národ vylíčením trudné jeho minulosti k budoucnosti lepší, je zajisté velebná a sotva bychom v literatuře naší nalezli básně druhé, která by se nám základní svou idejí zamlouvala lépe. Ale jaké jest její provedení! Autor tu předvádí množství osob, o kterých marně se tážeme, proč tu vlastně jsou? Vedle osob skutečných, skutečných ne-li historicky, aspoň aestheticky, vystupují tu pouhé allegorie — vždyť sama Vlast je tu jen abstrakcí — ba ze stínů dob dávno minulých vyplašil básník i starořímskou Messalinu, aniž víme vlastně proč. Komposice básně je stránkou její nejslabší. Kołem českého Genia skupí se tu množství osob skutečných i neskutečných. Právem táže se Ostrý, kde že byl tento Genius při událostech, jež Bílou Horu předcházely, při bitvě osudné a při tom, co po ní bezprostředně následovalo? Všude rozptýlenost, všude nedostatek moudré básnické umírněnosti, ač krásných jednotlivostí mnoho.

Důvody Ostrého jsou tak pádné, že Suchý není s to, aby odpověděl jinak než frásí, že prý Ostrý odsuzuje vše, co se nehodí do běžných šablon aesthetických, a Hálek svými „Dědici“

právě těm prý se vyhnul. Ostrý naproti tomu s netajenou trpkostí vzpomíná toho, jak se chová česká veřejnost ke každému, kdo se na věci dívá vlastníma svýma očima, ať to v politice, ať v literatuře, ať kterémkoli jinému oboru života veřejného. Buď za zrádce jej vyhlašuje, nebo posměchu vydává. Ani z toho, ani z onoho nedělá si Ostrý nic, ale ovšem znovu prohlašuje, jakož učinil před tím už několikráte, že vděčen bude tomu, kdo jej poučí, že se mýlí.

Než neposlední vadou „Dědiců“ je nedostatečný způsob, kterým básník dostál, vlastně nedostál svému úkolu vychovatelskému. Matka Vlasť se tu líčí jako docela nevinná, ač v pravdě jí nebyla odchovavši syny ve štěstí zpupné a neštěstí fatalistické. Námitka Suchého, že s utrpením nevinného vždy větší máme soustrast než s utrpením vinníkovým, platnost má jen zdánlivou. V tom, co katastrofu bělohorskou předcházelo, záleží tragická vina matky Vlasti a základné idei své obroditi národ k životu novému byl by se autor přiblížil mnohem více, kdyby této viny nebyl zamlčoval; takto však stal se oslavovatelem něčeho, co vlastně hodno je zatracení, a takto pozbyla báseň podkladu mravního, bez něhož věda stává se pavědou a uměna pauměnou. Ne titěrnostmi všelikými, byť si dávaly i názvy sebe lesklejší, obrodí se národ, nýbrž vypěstěním silných a mravných charakterů ve svých synech a dcerách. To však básník v „Dědicích“ nepověděl nikde.

Ale dalek jest Ostrý toho, aby odsuzoval všechnu novověkou poesii českou proto, že je novodobá. Vyrůstá již po pevném jeho přesvědčení národu českému pěvec, který se stane pravým jeho věštcem. Je to Svatopluk Čech. Ač jsou „Adamité“ jeho víno mladé a nevykvašené, jsou přece víno pravé; přes některé nedostatky je dojem básně přece uchvacující. Příroda tu líčená je příroda česká, lidé v básni vystupující jsou lidé čeští, ač nedaří se ještě veskrze, všude je patrna snaha po moudré básnické umírněnosti. Ještě výše dospěl Čech svým „Čerkesem“. Ač je baseň rozměrův dosti skrovných, vytvořil v ní básník skutečné typy, a to nejen v postavách obou kozáků, nýbrž i v českém vystěhovalci a jeho spanilé dceři, čímž české básni své dodal i rázu skutečné světovosti.

Až se Svat. Čech vzmůže na drama — namítá Suchý, — pak teprv bude moci býti porovnáván s Hálkem. Těmito slovy přivádí Suchý Ostrého, jak sám doznává k nejchoulostivějšímu bodu dlouhé rozpravy, donucuje jej, aby promluvil také o Halkových dramatech. Od let jinošských i za věku mužného poesií dramatickou obírá se nad jiné rád, ale dramata Hálkova pro něj půvabu nemají. Českých charakterů v nich nenalézá a cizí na-

lezne u dramatiků cizích vypracovány mnohem lépe. Struktura dramat Hálkových jest otrocké napodobení Shakespeara, jambické verše, ač uměl Hálek v jiných básních dobře vlásti jambem, dal-li si na něm záležeti, jsou nedbalé, mluva nabubřelá, myšlenkový obsah žalostně chudý.

Omlouvati tyto patrné vady dramat Hálkových, jakož činí Suchý, básníkovou dobrou vůlí věru není omluvou. Ta-li by měla platiti za čin, neměli bychom větších básníků nad Šebest. Hněvkovského, H. Galaše a Jiřího Palkoviče. Těmi se však obírá dnes už jen literární historik, ale nikdo jich nečítá pro zálibu.

Rozmluva stává se živější, když přechází řeč na pole moderní české lyriky, neboť Apollo náš sám je také lyrik a mluví tudíž pro domo sua. Ostrý nijak netají se tím, že mínění jeho ve příčině lyriky o nic není příznivější onoho, jež pronesl o epice a dramatice. Suchý záhy se dovtipuje, že i lyrice vytýká Ostrý nenárodnost, míní však, že básník umělý nemůže obzor svůj omeziti na několik málo těch pomyslů, jež vtělil lid ve své národní písně, naopak je prý povinností jeho, aby národ svůj ozbrojil mohutným krunýřem ideí moderních. Ostrý, vymeziv přesně logický postup, kterým by se rozprava o tomto předmětě měla bráti, otáže se, co rozumí Suchý idejemi moderními, a když vyjde na jevo, že je stotožňuje se vzdělaností západoevropskou, táže se poznovu, jakým že způsobem představuje si předvádění vzdělanosti té národu svému? Týmže způsobem zní odpověď kterým učitel žáky své vede k moudrosti, budě v nich na základě pomyslů známých, z domova přinesených, pomysly nové.

Toť voda na Ostrého mlýn. Považuje-li básník národ svůj skutečně za organismus, není-li i jemu jako učiteli při žákovi dbáti individuality svého národa, odklízeti vše, co vychovatelským jeho úmyslům je na překážku a nevykládati mu o věcech, pro které není ještě zralý?

Jinak má se věc v theorii míní na to Suchý, — jinak v praxi. Kde že má se básník, po němž se žádá, aby byl národním, dobírati motivů? Písně prostonárodní jimi prý býti nemohou, anať slovná jich část nestojí za babku a vše, co při nich lahodí, spadá na účet jejich melodií. Ale Ostrý namítá vtipně: Polské krakoviaky ještě menší mají do sebe cenu básnickou našich písní prostonárodních a přece neostýchal se jich znamenitý polský básník užiti za motiv k nejznamenitějšímu svému dílu. Budiž dobře rozuměno: žádá-li se po básníkovi, aby byl národním, nevylučuje se tím, aby byl uměleckým, naopak žádá se toho po něm měrou stejnou. Ale básníci naši, zdá se, pletou si úmyslně dva pojmy docela různé. Nechceť na nich nikdo, aby byli prostonárodními, neboť jednotvárný způsob života lidu venkovského,

nevyznamenávající se událostmi dosahu velikého, přirozeně nemůže než vytvořiti plody naivné. Rozumí tudíž touze po národním rázu v poesii špatně ten, kdo myslí, že se chce, aby básník umělý jenom ohříval to, co jest obsaženo v písních prostonárodních, ale ovšem právem dožadujeme se toho, aby lyrika česká vyjadřovala smýšlení a cítění člověka českého, aby případnou formou označovala, jak smýšlí a cítí Šumavan, Polaban, Horák, Valach atd. A právě ve příčině formy zůstávají písně prostonárodní vzorem nedostiženým.

Historie mluví prý však proti tomu, co vece Ostrý, namítá Suchý. Ze Kollár je básníkem národním ve smyslu Ostrého, o tom pochybnosti býti nemůže; a přece prý volil pro svou „Slávy dceru“ formu znělky, tedy formu cizí. A což Rückert a Platen? Nepokládá-li se jim právě za zásluhu, že uvedli do poesie německé formy cizí? Na tuto námitku odpovídá Ostrý prozatím klidně, že nemyslí ani, Kollárem že by již poesie česká byla dostoupila svého vrcholu, táže se však Suchého, který nepřestává horovati pro idee moderní, vtělené ve vzdělanost západoevropskou, kterak poesie česká osvojila si tyto idee a jaký z toho pošel účinek na mládež? A když Suchý u velikých utkvěv rozpacích s odpovědí váhá, nabízí se mu za průvodce na výzkumné cestě po ideích moderních v rouše českém.

Hrozný útisk, v němž se octli za století osmnáctého národové západoevropští většinou a Francouzové zvláště, vzbudil ideu svobody, která také v poesii záhy došla ohlasu mohutného. Francouzové, Němci, Italové, Poláci, Maďaři a jiní mají svoje pěvce svobody, ale my jich nemáme, ač právě u nás nad jiné je důlezito ideou svobody pospolitě potlačovati prospěchářství a sobectví. Než má také svoboda svůj rub, anať snadno může toho, komu se meze její zdají příliš býti úzké, svésti k negaci všeho, neboli k tak řečenému světobolu. Ač nelze světobol nazývati v přesném smyslu slova ideou, anť negativní je v podstatě své a idea totožna s plodivostí nalezl hojně pěvců na západě a také v literatuře naší, která pěvců svobody nemá, pro niž — nejmírněji řečeno — je předčasný. Kde má hledati ukojení duch, unavený úmorným bojem s odvěkými řády světovými? Kde jinde, ne-li v přírodě? Lyrika přírodní došla v básnictvu českém pěstování hojného, to neváhá Ostrý doznati, že první místo v oboru tomto náleží Vítězslavu Hálkovi, jehož sám byl odsoudil v oborech jiných. Ovšem ne táž chvála náleží Hálkovým epigonům, kteří přestávajíce na pouhém napodobování svého mistra, často i nejslabší jeho písně ohřívají ve příčině obsahu i formy. Což jinak vede si v tomto směru Eliška Krásnohorská, jejíž lyrika naskrze je původní. Lepá forma její lyriky svědčí, že kaceřované ty písně prostonárodní

nepřebraným jsou zdrojem formalné rozmanitosti, obsah pak, vážený z hlubin vnitra vlastního národa, projevuje názor světový, vyspělý a zdravý. — Žádný obor lyriky nepěstuje se u nás tak hojně jako básnictví milostné; srovnáváme-li však erotiku dob předbřeznových s erotikou moderní, co shledáváme? Tehdy opěvovali básníci v děvě ideál ženskosti, opěvovali ji jako příští matku dorostu národního, a to dorostu českého. Jak si naproti tomu vedou erotikové moderní? Černé neb modré oko, havraní nebo plavý vlas, úběl šíje, korálové rty, ovál těla, — toť vše, co se v písních jejich opakuje až do omrzení neustále, ať již pějí o lasce šťastné, ať nešťastné, ať, a to děje se nezřídka v jedné a téže knize — o obojí zároveň. Účinek básnění takového na dospívající mládež obojího pohlaví nemůže arci býti než zhoubný. Zhoubnější ovšem pro mládež mužskou, anať poesie taková odchovává chabé sybarity bez charakteru a mužné síly. Žena, od přírody jsouc slába, opory hledá v síle, a proto s nechutí odvrací se od takového prázdného klinkání. —

Ostrý domluvil, a Suchý ujímá se slova, by souvislou řečí vyvrátil jeho výwody. Prohlásiv, že vše to, co řekl Ostrý, po jeho soudu jest jen jeho subjektivné mínění, počíná s historickou reminiscencí. Bouřlivé události z let 1848 a 1849 shladily s jeviště literárního nadobro školu básnickou, která až dotud je ovládala samojediná. Když několik mladých nadšencův, ujímajících se v letech padesátých osiřelé poesie české znovu, prohlíželo inventář, zanechaný jim starou školou básnickou, výsledek pátrání toho nevalně byl utěšený. Nalezli v něm jedinou mohutnou ideu, ideu vzkříšení národa, idea ta však vedle mohutného Kollára vtělována od jiných méně nadaných vrstevníků jeho tak nešikovně, až se tomu smál sám současník Havel Borovský. V bezcenném haraburdí, které jim zanechala stará škola básnická, nalezli zakladatelé školy nové jediný peníz pohozený a povržený, peníz ovšem cizí, ale z ryzího zlata. Byl to Máchův „Máj“. Jinak si básníci po strýcovsku navzájem podkuřovali, a český svět byl ohrazen čínskou zdí. Co tedy zbývalo zakladatelům školy této než zeď onu pobořiti, národu svému otevříti rozhled do ideí světa sousedního? Z počátku arci trochu neobratně vypadali v novém tom rouše, ale záhy mu zvykli, jako si zvykne venkovan šatům městským, nosí-li je delší čas. Více prý padá na váhu námitka druhá, že látky této poesie nejsou domácí, nýbrž vypůjčeny z ciziny. Avšak s majetkem duševním nemá se věc tak jako s hmotným. Tohoto arci ubývá, ujímá-li se ho ve prospěch sousedův, ale majetek duševní, čím více se rozebírá, tím hojnější přináší užitek. Což vedli si na příklad Němci jinak? Zdaž nezpracovali poeticky české bohatýry Libuši, Vlastu, Břetislava, Otokara? Zpracováváním cizích

látek neodcizujeme se svému národu. A uhlazenost, která se takto šíří do literatury, necení Suchý níže než obratnost formy a vytříbenost mluvy, ve kterýchž příčinách žádný básník doby předbřeznové nerovná se ani prostředním básníkům moderním.

Pohříchu není výklad Suchého s to, aby zvrátil nepříznivý Ostrého soud o moderní české poesii. Vytkl jí, že je šablonovitá, a výtky této průběhem dlouhé rozpravy nevyvrátil nikdo. Naproti tomu troufá si Ostrý tvrditi, že doba předbřeznová měla rázovitou poesii svou. Když první buditelé českého národa přikračovali ku svému dílu, co obsahoval inventář jejich? Nalezli tu národ, v němž nebylo téměř již vědomí národního, ano města a městečka kvapně na se oblékala roucho cizí. Však vlastenečtí pěvci nezoufali, nehledali pomoci v cizině ani v cizotě, nýbrž nadšeným zpěvem probouzeli ospalé a k dílu pobízeli nečinné. Probuzení českého národa k životu novému je dílem těchto pěvců, čímž ovšem není řečeno, že vše, co produkováno před rokem 1848, jest absolutně dobré. Majíť i velicí básníci jako králové své družiny a v družinách básnických zhusta bývají duchové prostřední.

Nadešel bouřlivý rok 1848. Národ český, opustiv idyllické zátiší, vystoupil po dlouhém čase na jevišti politickém. Pravda, že vystoupení to nevalně bylo šťastné, ale vedlo-liž se celkem lépe národům jiným, mnohem větším a na výsluní vzdělanosti ode dávna se vyhřívajícím? A po bouřlivých těch událostech nadešel Bachův absolutismus, nová škola básnická ujala se za něho u nás žezla. A jaký že nalezla inventář po své předchůdkyni, pověděl před chvíli Suchý. Velebná tisíciletá historie národní nebyla jí ničím, země rodná ničím, vytříbený jazyk ničím, vše, co tu nalezla hotového, plevou jí bylo a haraburdím. Na prapor svůj napsala světovost, čekajíc brzo-li si její poesie povšimne svět zahraničný, v pravdě však se nedočkala než několika překladů německých, pořízených od národních obojživelníkův a rozprodávaných vlasteneckými knihkupci hlavně opět obecenstvu českému. Jednalo-li se o nějakou manifestaci veřejnou, nezbývalo než zase sáhnouti k hymnám předbřeznovým, k písním „Kde domov můj“ mdlé obsahem i nápěvem, a „Hej Slované“, kteráž poslední původu je vlastně polského. Básníci odvrátili se od národu a národ odvrátil se od nich. A následky dostavily se ku podivu záhy. Když se nám opět dostalo svobody konstituční, ukázalo se, že nejsme pro ni zralí. Vysoké vytkli jsme si cíle, ale nedosáhše jich rozmachem prvním v netečnou upadli jsme chabost; všude jinde i v dobách absolutismu — a v těch právě nejvíce — vůdčí hvězdou poesie byla idea národní, které právě malým národům více je potřebí než velikým. Jen u nás dálo se jinak, a poněvadž neodchovala poesie národu dosti silných a sta-

tečných charakterů, byly i účinky v životě veřejném neutěšeny, až konečně přivodily hnusný onen boj bratrovražedný, jehož šeredným jevištěm byly vlasti naše v letech sedmdesátých.

Době předbřeznové vytýkáno bývá také strýcovství, jehož arciť omlouvati nelze. Ale toto strýcovství bylo jako všechen ráz doby oné nevinné a neublížilo nikomu. Ne tak lze se však vysloviti o kamarádské kritice doby pozdější, která napáchala mnoho zlého. Ba, lze o ní říci, že připravila národ český o básníka velikého; je to Vítězslav Hálek, talent veliký, ale kamarádskou kritikou vedený k povrchnosti a utvrzovaný v setrvaní na scestí, na které se dal. Ne nerozmyslně tedy pronesl Ostrý o Hálkovi svůj úsudek, který zavdal podnět k této rozpravě. I to vytýká na konec Hálkovi, že stotožnil se nadobro s jednou politickou stranou, neboť běda prý básníkovi, který v srdci svém nosí ne národ všechen, nýbrž jen jediný jeho fragment.

Že se poesie česká rázem svým domněle kosmopolitickým, ocitla na drahách křivých, toho svědectvím je neblahý účin její na všechen život náš veřejný. Má-li nastati žádoucí náprava v tomto, je potřebí, aby se poesie česká sama obrodila i vrátila k původnímu a vlastnímu svému poslání. I končí Ostrý apellem na přítomné básníky, a to nadšenými slovy Fr. Lad. Čelakovského:

»Kdo předkův zápasy hrdinské
zpěvem potomkům zvěstuješ
a v sady nehledě cizinské
domácí krásy pěstuješ;
radost a žal a sladkou tíseň
kdo znáš vylíti v českou píseň:
ty's bratr náš, ty's bratr náš,
pravý ty poklad v duši máš.« — — —

Žádný z hovorů Kosinových nevzbudil po vyjití svém sensace takové jako nejobsáhlejší z nich, jednající o literárním kosmopolitismu. Literární kritice — máme zajisté na mysli kritiku věcnou a opravdovou — po dnešní ještě den nevěnuje se péče tolik a tak organisované, kolik jí zasluhuje rostoucí produkce literární a kritika sama jakožto činitel v písemnictví každém veledůležitý. Tím méně bylo kritiky vážné a věcné před dvěma desítiletími a tak se stalo, že ani kniha Kosinova nedošla onoho ocenění, jehož právem zasluhovala. Napsáno o ní několik noticí v časopisech politických a literárních a zavedena o ní též rozprava v literárním odboru pražské Umělecké Besedy. Jednomyslně uznávána ušlechtilá tendence „Hovorů“, jejich bohatství myšlénkové a zvláštní, samorostlý, ryzí sloh. V jedné výtce pak shodovaly se hlasy tyto všechny, mluvené i psané, že prý Jan Ev. Kosina novější generaci básnické vůbec a Vít. Hálkovi zvláště ukřivdil.

Pokládáme za potřebné zkoumati, zakládá-li se vůbec, a jakou měrou, výtka tato na pravdě. Je to tím potřebnější v dobách nynějších, kdy výstřelkové generace nejmladší produkují ve směšné honbě za domělou světovostí a moderními prý ideami věci takové, proti nimž jako matný lesk blednoucí luny při vycházející záři sluneční blednou všechny věci ty, proti nimž polemisuje tak ostře a s břitkou ironií Jan Ev. Kosina ve svém hovoru. Dokonce není hovor ten zastaralý ani dnes ještě, ba v době přítomné vybízí obsah jeho k přemýšlení snad více než kdy před tím.

Nezapomínejme předně, v kterém čase hovor o literárním kosmopolitismu byl psán. Autor sám klade sice — soudě dle nahodilé vzpomínky o loňském prý bursovním krachu ve Vídni — hovor ten do roku 1874, v pravdě však psán byl, jak vysvítá ze soukromé jeho korespondence v letech nemnoho pozdějších. Smrt Vítězslava Hálka, vyrvaného z plného proudu činnosti písemnické uprostřed rozkvětu let mužných, byla po vyjití „Hovorův" ještě v čerstvé paměti. O Hálkovi bylo vždy ještě všeobecné mínění ono, které o něm rozšířila pseudokritika, nevidoucí jeho chyb, ba utvrzující v nich básníka velenadaného sice, ale i povrchního svou bezměrnou pochvalou. Dnes již čtvrtstoletí kryje chladný hrob na hřbitově vyšehradském ostatky Hálkovy, ale mínění o něm je dnes v soudném obecenstvu literárním podstatně jiné, než bývalo za jeho života a v prvních dobách po jeho smrti, mínění, jež sice nejednou roztrhalo illusi nemilosrdně, ale i věcnější a spravedlivější. Budoucí historik literární dozajista nepřevezme do sloupců svých šmahem všechny chvalozpěvy, které o Hálkovi zpívali jeho vrstevníci, ale bude uvažovati, pokud správné jest ono oceňování jeho, k němuž základ první položily „Hovory" Kosinovy. Že byl Ví ezlav Hálek básnický talent, a to nikoli talent jen všední a prostřední, doznává Jan Ev. Kosina ústy professora Ostrého několikráte. Než talent sám o sobě nedělá ještě básníka, není-li náležitě pěstován a pravými veden cestami. Nuž, a zde pře u jádra naší otázky. Ostrý všechnu vinu toho, že se talent Hálkův dostal na scestí, svádí na nesvědomitou, kamarádskou kritiku, která místo aby básníka v čas upozornila, na jeho vady, jej v nich spíše ještě utvrzovala. Ostrý mluví arci výrazy jen docela všeobecnými, ale drahně let později (r. 1896) podal Jakub Arbes v „Naší Době" řadu konkrétních dokladů, že tomu skutečně tak a že Hálek byl kritikou v pravdě zhýčkán.

Talentem svým tíhl Hálek po výtce k lyrice. V oboru tomto záleží také vlastní jeho význam literární. Že vykonal Hálek mnoho pěkného jmenovitě na poli lyriky přírodní, doznává Jan Ev. Kosina ústy professora Ostrého veřejně a bez obalu, třebas i tu i tam třemi těmi malinkými knížečkami, jež nadepsal „V přírodě",

proklouzla některá práce slabší, jíž by lépe bylo bývalo, aby nebyla denního světla spatřila nikdy. Než lyrik hlásil se u Hálka ke slovu vždy a všude a umlčoval v něm epika i dramatika. Plody jeho dramatické jsou nejslabší stránkou jeho tvorby. S úsudkem Kosinovým, že se na toto pole básnické neměl Hálek pouštěti nikdy, souhlasí dnes už kde který soudný čtenář a divák. Některá dramata Hálkova, jsouce jen knižná, na prkna, jež znamenají svět, nedostala se nikdy, žádné pak z těch, jež provozována byla, neudrželo se na repertoiru divadelním dlouho, natož trvaleji — a toto faktum samo o sobě mluví konečně dosti zřetelně.

Postavy, jež vytvořil Hálek ve svých dramatech, nemají živoucnosti, dokonce pak už ne živoucnosti české. Nedostatek podrobnějších studií jeví se ve všech jeho dramatech historických a svedl básníka k leckterému pochybení. Dramatický děj nemá dosti spádu a povšechnou vadou dramat Hálkových jest, že se v nich poměrně mnoho mluví a málo jedná. Ve příčině ústrojí vnitřního jeví se Hálek napodobitelem Shakespearovým, a jak tomu již bývá, stinné stránky mistrovy při napodobiteli zřejměji vystupují na jevo než světlé. Jednostranné napodobování genia anglického je také příčinou, že mluva jest, jak dí Ostrý, nabubřelá. Třeba tu jen přečísti několik výstupů Rupertových v „Záviši z Falkenštejna“, abychom se přesvědčili, že tomu tak je v skutku. Na všechny tyto vady dramat Hálkových poukázal živěji, než se hodilo Kosinovi pro účely jeho, a formou mnohem ostřejší po letech J. S. Machar ve své studii o Hálkovi, otištěné v „Naší Době.“

Než ani úsudek Ostrého o Hálkových básních epických nezdá se nám upřílišněným a přemrštěným. Co řekl Jan Ev. Kosina o nedostatku básnické umírněnosti při Hálkovi, jevící se jmenovitě přílišným přebytkem popisů přírodních a jiných, o sobě sice krásných, ale postup děje, bez toho chudičkého, jehož obsah snadno je pověděti několika větami, nebylo věcně vyvráceno nikým, ba co více, nikdo se o to opravdově ani nepokusil. I to, co řečeno o chabosti charakteristiky osob, zabřídající do šablon a nemohoucí se povznésti k vytvoření typů, natož typů českých, zůstává dokonale ve své míře, pokud se týče oněch básní, které v hovoru o literárním kosmopolitismu uvedeny jsou. Naproti tomu namítnuto (zvláště v rozpravě Umělecké Besedy, výše už zmíněné), že Jan Ev. Kosina úplně pominul mlčením poslední dílo Hálkovo „Pohádky z naší vesnice.“ A to — myslíme — jest jediná výtka v pravdě podstatná, jež hovoru tomuto právem učiněna býti může. Brzy po vydání „Pohádek“ zastihla V. Hálka smrt v jarém květu let mužných, i je velmi nesnadno, ne-li nemožno, souditi, jakým směrem by se byl talent básníkův rozvíjel

dále, kdyby mu bylo bývalo popřáno žíti déle. Než „Pohádky z naší vesnice“ zdají se nám býti dílem velice pozoruhodným, neboť z nich vytvořil Hálek to, čeho postrádá Kosina v plodech jeho epických jiných, vytvořil typy, a to typy české. Také ve příčině formy roztomilých těchto drobnokreseb nalézáme to, čeho se kritik domáhá po básníku českém, českém nejen slovem, ale i duchem, nalezáme tu ohlas naší písně prostonárodní.

Nevíme, stalo-li se zúmyslně či nedopatřením, že Jan Ev. Kosina „Pohádek z naší vesnice“ do rámce hovoru svého nepojal. Z častých o těchto věcech rozmluv ústních s Kosinou ví však pisatel těchto řádků, že cenil zesnulý kritik „Pohádky z naší vesnice“ vysoko. Často říkával, že na rozlet do eposu velikého peruť Hálkova nestačovala, v drobnomalbě že byl mistrem.

Ještě slovo o českosti látek básnických. Čtenář seznal již z obsahu výše uvedeného, že nebyl Jan Ev. Kosina fanatikem českosti v tom smyslu, aby byl považoval za krásné vše, co je českého, proto, že je to české. Ba uznal, že jsou někdy okolnosti, které nutí básníka, by schválně děj básně své přenesl do časův a zemí vzdálených. Ale okázalé ignorování látek domácích odsoudil právem. Tu jenom tiše rozvádí, čeho se letmo již dotkl při posudku Vrchlického „Epických básní“. A že v této příčině uhodil na strunu pravou, toho dokladem je nejlepším, že hlas jeho nezůstal hlasem volajícího na poušti. Pomlčíme tu o Svatopluku Čechovi, jehož tak bystře a spolu správně posoudil Jan Ev. Kosina hned v prvních počátcích jeho mohutné tvorby básnické, ale zmíníme se o Jaroslavu Vrchlickém, jehož „Vlasu královny Elsy“, „Hakona“, „Rabbiho Esry“ tak trpce ironicky dotýká se Ostrý. Neuplynulo mnoho času od vydání „Hovorův Olympských“ a Jaroslav Vrchlický vytvořil překrásné „Mythy“ z minulosti české a látky jeho prvních básní dramatických z téhož byly čerpány zdroje. A nezůstal v tomto směru osamocen. Následoval Julia Zeyera „Vyšehrad“ a překrásné, duchem národním se nesoucí písně Sládkovy. Nemíníme dokonce tvrditi, že se obrat tento stal výhradně působením hovoru o literárním kosmopolitismu, ale tolik snad říci smíme, že se udál za spoluúčastenství mínění veřejného mezi vším obecenstvem literárním, mínění, jemuž Jan Ev. Kosina hovorem svým dal výraz nepokrytě a rázovitým svým způsobem.

* *
*

Obraz náš o literární činnosti Kosinově v době jeho pobytu pražského nebyl by úplný, kdybychom pominuli mlčením ještě jedné jeho práce, nerozsáhlých rozměrův, ale obsahem k „Hororům Olympským“ těsně se přimykající. Když počal zesnulý Dr. Gustav Adolf Lindner vydávati nákladem Urbánkovým nový měsíčník

vychovatelský „Paedagogium“, obsahoval hned první jeho sešit studii „O pěstování jazyka“ z péra prof. Dra. Jos. Durdíka. Článek tento přes to, že mluva jeho pohybuje se výrazy docela všeobecnými, je polemika, polemika namířená z velké části proti zásadám, jichž od let hájil v této příčině Jan Ev. Kosina. Napsal tudíž ještě r. 1879 pro „Časopis Matice Moravské“ repliku pod titulem týmž. Pro čtenáře „Hovorův Olympských“ zajímavější je polemická forma této břitké filipiky než její obsah, jehož kusy nejdůležitější způsobem jiným byl autor již rozvedl v hovorech o purismu a dialektech i mluvě spisovné, částečně také v hovoru o literárním kosmopolitismu. V jedné věci liší se studie Kosinova od Durdíkovy velmi podstatně: kdežto totiž tato, jak už poznamenáno, libuje si ve všeobecnostech, Kosina doličuje vše, o čem mluví, příklady a jinými doklady.

Přidržuje se myšlénkového postupu rozpravy Durdíkovy, Kosina mluví hned v úvodu velmi případně o jazyku spisovném a nářečích. Jádrem tohoto výkladu jsou slova: „Neváháme pro tu chvíli jazyk spisovný pokládati za cosi absolutně lepšího nežli kde který dialekt. Proč? — Proto, že spisovný jazyk ovšem s to jest, aby kde kterou přednost kteréhokolivěk dialektu si osvojil, nikoli však naopak dialekt osvojiti si může přednost mluvy spisovné, nemá-li pozbýti svého dialektického rázu. My Čechoslované o skutku tom nejméně měli bychom pochybovati, jediný pohled na rozkolnickou literaturu bratří Slovákův o pravdě té nás poučuje téměř makavě.“

Ve mnohých názorech o jazyku se Kosina s Durdíkem shoduje, v jiných však rozcházejí se na dobro. Tak poukazuje Kosina s důrazem jmenovitě k odporu, jevícímu se u Durdíka tím, že jednou připisuje jazyku vlastnosti organismu, jindy však zase organismem jej býti popírá. Kosina zůstává v této věci věren stanovisku, které zaujal v hovoru o purismu, rovněž jako stručně tu opakuje své mínění o mluvě veleslavínské. Vedle četných podrobností věnována tu zevrubnější rozprava tvarům amputovaným, na jichž obhájení se Durdík vydal, a úvaze, jakým právem bývají skutečné zlořády a chyby zakrývány pláštěm tu libozvučnosti, onde logičnosti, opět jinde záminek jiných. Nad jiné případna jest analogie mezi češtinou a frančtinou, dolíčená velmi vhodným citátem z Voltaira.

Rozhlédaje se po tehdejším stavu české mluvy básnické i prosaické, Jan Ev. Kosina pronáší se o ní takto: „Onano (t. j. mluva básnická) bez odporu na stupeň dokonalosti se povznesla tak vysoký, že leda zarytý jazyka samého nepřítel a odpůrce předností jejích by si troufal popírati. Příčina toho na snadě. Obejde se zajisté mluva básnická bez velkého apparátu syntaktického. Ve

příčině prosy však, kdo sám sebe nehodlá šáliti a mámiti, rád nebo nerad dozná, že kromě prosy historické, o jejíž dokonalé základy předkové naši tak úsilovnou prací se přičinili, a kromě jakých takých počátkův, ovšem veleslibných, ale posud přece nehrubě k dokonalosti vyspělých, prosy novellistické, prosy opravdově české hrubě ani nemáme.“

Veliké chová Dr. Durdík ve svém článku obavy ve příčině příští české akademie, jíž tenkráte ještě nebylo. Má za to, kdyby si akademie česká po způsobě své družky pařížské osobovala právo rozhodovati ve věcech jazykových a kdyby právo takové obecného došlo uznání, jak tomu bylo a jest ve Francii, že by se zasahováním takovým rozvoj jazyka zadržoval, jakož prý škodlivý byl v této příčině vliv akademie francouzské, a reklamuje pro spisovatele volnost jakožto prý nejbezpečnejší záruku rozvoje jazyka dalšího. Jan Ev. Kosina rozptyluje všechny tyto obavy dokonale. Dokazuje doklady případnými, že působení akademie francouzské na rozvoj francouzskéko jazyka nebylo škodlivé, nýbrž naopak prospěšné, a přeje si, by příští akademie česká týmž způsobem stala se nejvyšším pěstitelem rozvoje, ale i nejvyšším strážcem ryzosti českého jazyka. Úvahu svou pak zavírá těmito památnými slovy:

„Ano, krásny jsou a přebohaty naše vlasti, krásný jazyk zdědili jsme po svých praotcích, uštědřil nám i vtipu milý Pánbůh dostatkem, abychom důstojné měli místo mezi jinými; ale žel! nikde nikdo necítí tou měrou vzácného jástva svého na újmu národního celku jak u nás, nikde nikdo neoželí ztráty vlastního jazyka tak snadno jako u nás, nikde nikdo vtipu svého tak lacino neprodává lakotné a závistivé cizině jak u nás. — Pravda toho každému, kdo má oči k vidění, tak nelítostně se vtírá, že i sám pan doktor v zápětí za nucenou chvalořečí na předáctvo české donucen alespoň po jedné části ji konstatovati a zlozvukým, jako sám praví, akkordem rozpravu svou končiti. — „Báječno jest“ — horlí — „co posud sneseme. Nejhrubší urážky jazyka skvějí se zlatými literami vyslovené na místech veřejných, v městech, která svou rázností slynou. V malých i velkých schůzích spolků našich rozpačitost rhetorická nejhustěji projevuje se známými úskoky proti mluvnici. Kdežto jinde divadlo, úřady pečlivě hledí si mluvy správné, u nás okázale zrovna urážky páchají se z rozličných stran, na kterých máme právo žádati správné češtiny. Změna podobných nešvarů náleží k šetření jazyka a hleděti jest, aby obecenstvo, kde k vědomí chyb už proniklo, stíhalo je nejen lehkým úsměvem, nýbrž spravedlivou nevolí, asi tak jako činí v těch případech naší krajané druhého jazyka. Jak jsme sami téměř komicky úzkostliví, abychom chybičkou v němčině nepohoršili, kdežto vůči

mateřštině jako by nás mrtvice ranila!" — — Slovem pověděno, jsme ve všem všude nedospělci. A jsouce jimi, za dobré-li uznáme ve příčině jazyka proklamovati svobodu? Učitel když vstupuje mezi drobné žáčky své, pochopil-li vznešenost úřadu svého, ctí v nich tvory svobodné! Proklamuje-li jim to jejich svobodství? Se zlou by se věru potázal, neboť nedospělcům svoboda je zvůlí. Proto jim ohlašuje kázeňský řád. A tak i my poznávajíce se v nedostatcích svých a ve své nedospělosti jazykové, nikoli volnosti sobě nepopřívejme na ten čas, anobrž pojmouce na uzdu soukromé choutky své, společnému se podrobujme řádu, společné kázni, společnému zákonu, a chtějíce platnými prospívati službami svému národu, mdlejší od nás a nedospělejší ve společný pojímejme řád a ve společnou kázeň. Řádem a kázní nejlépe bude opatřena a zachována milého jazyka našeho svoboda." — — —

Principielní spor Kosinův s Durdíkem o pěstování jazyka, výše vylíčený, nepřekážel mužům těmto nikterak v přátelských stycích osobních; rozumělť oba výborně tomu, co v naší veřejnosti bohužel mívá porozumění tak málo, že mohou totiž dva lidé o věci sporné míti mínění různé, při tom však mohou býti dobrými osobními přátely. Ano nejednou za svého pobytu pražského pracoval Kosina s Durdíkem ruku v ruce o díle společném. Stávalo se to nejčastěji, když oba tito aesthetikové bývali výborem „Svatoboru" povoláváni do komissí, rozhodujících o cenách za nejlepší poetické plody české, pokud správa fondů, z nichž ceny vypláceny, byla v rukou spolku zmíněného.

III.

Nehoda, kterou byl Jan Ev. Kosina stížen v březnu roku 1888 a která mu nemožným učinila další setrvání v úřadě zemského školního dozorce, přivodila také změnu v posavadním jeho způsobu života velmi podstatnou. Roznrzen jsa rozličnými příhodami rázu soukromého, jejichž vypsání zevrubné se aspoň prozatím vymyká rámci veřejnosti, rozhodl se, že opustí Prahu a oddá se úplnému klidu. Místem pro účel tento nejvhodnějším zdál se mu býti milý jeho Bohdaneč, kam se tedy již 5. května roku zmíněného vydal. Tam žil déle šesti let utěšenou idyllu svého stařectví. Doba tato téměř docela je prosta všelikých výjevů neobyčejných a zvláštní pozornosti hodných. Přebývaje nejdříve v domě kupce V. Poláka na náměstí, v letech pozdějších pak v domě MUDra. V. Pospíšila v ulici Hradecké, podnikal času letního časté vycházky do blízkého okolí, v zimě pak, kdy počasí nevalně bylo lákavé a cesty záváty sněhem, nejraději se obíral při teplém krbu lekturou básnickou, již od let jinošských sobě nejmilejší. Jen zřídka kdy byla na krátký čas idylla tato přerušena

návštěvou někoho z příbuzenstva nebo přátel, jižto jedouce právě krajinou tamní, zavítali ve společnost starého pána. Občas zajížděl také Kosina sám — ale vždy jen na čas krátký — v záležitostech rodinných, nebo z jiných příčin nutkavých do Prahy nebo do některého z blízkých měst sousedních: Pardubic, Chrudimě, Hradce Králové a Vysokého Mýta.

Jednou se ovšem zdálo po některou chvíli, že bude idylla tato přerušena trvale, a to z jara roku 1891, když o tehdejších všeobecných volbách do rady říšské Kosina ohlásil svou kandidaturu v městské skupině pardubské. Kandidatura tato způsobila mezi přáteli Kosinovými veliký podiv, neboť z posavadní jeho činnosti nikterak nevycházelo na jevo, že by kdy zamýšlel zabývati se praktickou politikou. Také není mnoho příkladů, že by mužové jeho věku — byltť tehdy překročil již šedesátý třetí rok svého věku — svou činnost politickou teprve počínali. Přece však měla kandidatura tato hluboký svůj důvod psychologický.

Odpovědným jsa nepřítelem všelikých prázdných hesel, Jan Ev. Kosina sloužil od té chvíle, kdy dospěl k jasnému uvědomění vlasteneckému, národu svému každým dechem. V učitelské, úřední i spisovatelské své činnosti měl moment národní vždycky na zřeteli přede vším jiným a tím ovšem v okruhu činnosti své, dobře si toho vědom jsa, že jest intelligence vedle hmotného blahobytu přední podmínkou politického rozvoje národního, působil i politicky. Jako každý poctivý vlastenec český stopoval ovšem i Kosina okem bedlivým všechny události národní. Od počátku obnoveného života konstitučního r. 1860 byl horlivým a rozhodným přívržencem federativního a státoprávního programu Františka Palackého. Když pak později vzešel pro otázku obeslání sborů zákonodárných neblahý rozkol v národě českém, rozštěpeném na Staročechy a Mladočechy, rozkol, který zvláště počátkem let sedmdesátých nesl ovoce nejneutěšenější, želel sporu tohoto Kosina trpce, čemuž také několikráte dal ve svých „Hovorech“ výraz nepokrytý, ale sám zůstával rozhodným přívržencem strany staročeské, čímž se také v soukromých svých projevech netajil nikomu a nikde.

Než pevné toto přesvědčení počalo se znenáhla viklati po roce 1879, kdy také čeští poslanci z Čech (a to jak staročeští tak mladočeští) vstoupili zase na radu říšskou, jako již před nimi byli učinili Moravané. Není účelem naším psáti úvahu politickou, pročež přestáváme na pouhém konstatování fakta, že naděje, provázející poslance české do Vídně, velmi záhy počaly ochabovati, když se ukazovalo čím dále zřejměji, že tehdejší přední státník rakouský hrabě Taaffe nesmýšlí s národem českým upřímně. Odpověď jeho na dotaz poslance Plenera, že nemíní na ten čas

doporučiti Jeho Veličenstvu, aby se dalo korunovati na krále českého, ukázala konečně zřejmě, nač ukazovaly již před tím mnohé skutky ministrovy. S rostoucí bolestí pozoroval Kosina, že se národ český spíše vzdaluje od politického svého ideálu, jemuž roku 1871 již tak byl blízek, místo aby se mu přibližoval. Čím více stárnul, tím přirozenější byla jeho touha, aby ještě za svého života spatřil ideál tento splněný. Čím více strana staročeská se dávala na cesty politické opportunity, stavíc na ten čas státoprávní program Palackého stranou, tím důrazněji hlásila se k programu tomuto strana mladočeská. A právě v jeho konservatismu, jímž netají se ve svých „Hovorech", v jeho věrnosti k zásadám je vysvětlení záhady, které někteří jeho přátelé tenkráte pochopiti nemohli, záhady, že se z Kosiny na stará kolena stal Mladočech. Záleželoť mu také v této věci jako ve všech jiných na zásadách mnohem více než na osobách.

Již o volbách do sněmu království Českého r. 1889 byla Kosinovi s leckteré strany soukromé nabízena kandidatura, které však tehdy nepřijal. Co následovalo po volbách těchto, je v živé ještě paměti. Obrana Mladočechů proti osudným vídeňským punktacím zjednala jim sympathie většiny celého národa v království a volby do říšské rady roku 1891 konaly se pod heslem českého státního práva. Tentokráte ochotně uposlechl Kosina čestného vyzvání, které ho došlo od důvěrníků městské skupiny pardubské a ohlásil kandidaturu svou v obvodě tomto. Že i při této kandidatuře šlo Kosinovi, — jako ve všem jeho počínání jiném — o zásady a nikoliv osoby, toho je svědectvím, že protikandidátem Kosinovým ve skupině této byl muž, k němuž jej od drahných už let pojila páska dobrého přátelství: velezasloužilý básník a chemik český Jiljí V. Jahn, tehdy ředitel vyšších škol reálných v Pardubicích.

Nadešel boj volební, a muž věku valně již se nachylujícího ku stařectví vrhl se s velikou energií v jeho vír. Svolal schůze voličské v Kostelci nad Orlicí a v Rychnově nad Kněžnou, ve kterýchž obou místech proslovil řeči stejně pozoruhodné bystrostí politického rozhledu jako ušlechtilou formou, v řečech politických u nás pohříchu jen zřídka slýchanou. V obou městech přijata kandidatura Kosinova s nadšením a téměř jednomyslně, také v ostatních městech volební skupiny byli již ustanoveni dnové schůzí voličských, ve kterých se hodlal Kosina voličům představiti a politické své zásady vyložiti.

V tom nadešla však v okamžiku téměř již posledním změna neočekávaná. Před prohlášením listiny kandidátní svolán do Prahy valný sjezd všech důvěrníků strany, k níž přizváni také všichni kandidáti poslanectví, o její důvěru se ucházející. Také Jan Ev.

Kosina se tam dostavil. Později nejednou vypravoval pisateli těchto řádků, že zvláště rázná řeč poslance inženýra Jana Kaftana o úkolech, které očekávají příští delegaci českou ve Vídni, byla mu pohnutkou k vážnému přemýšlení o tom, zda síly jeho dostačují na podniky takové. Při opravdovosti povahy své pojímal ovšem i úlohu poslance s vážností největší a mandát poslanecký dokonce neměl mu býti prostředkem ani k ukájení ctižádosti, ani k nabývání prospěchův osobních. Uzavřel se takořka sám v sebe a přemítaje o situaci dospěl k přesvědčení, že lépe učiní, ustoupí-li muži mladšímu. Při rozhodnutí tomto setrval a hned je také oznámil výkonnému výboru strany. Z Prahy odjížděl nazpět do svého Tuscula, již nadobro se vzdav kandidatury.

Tak skončila tato krátká episodka v životě Jana Ev. Kosiny, která jej na chvíli vypudila z ústraní, v němž ode tří let žil, do víru života politického. Zmiňujeme se o této episodce zvláště proto, že rozhodnutí Kosinovo upustiti od kandidatury, poněvadž síly své nepovažoval za dostatečny, je důkazem opravdovosti jeho a mravní síly. Není pochybnosti o tom, že by byl Kosina, setrvav při kandidatuře, za tehdejších okolností najisto také býval zvolen; rovněž tak jest asi nepochybno, že by se byl v politickém životě setkal s nejedním úkazem, který by mu byl býval protimyslný. Ale pochybno zůstává, nebyl-li sám sobě soudcem příliš přísným. Kdo znal hluboké jeho vzdělání, neupře, že by byl mohl Kosina znamenitě prospěti národu svému i na poli tomto, zvláště v oboru školském, jehož byl znalcem vynikajícím po stránce theoretické i praktické. — —

Do záležitostí školských zasáhl Jan Ev. Kosina ještě jednou za pobytu svého v Bohdanči, a to na samém jeho školství. Po staré škole bohdanecké, již tak pěkně a živě líčí v „Životě starého kantora“, nebylo tou dobou již ani stopy, bylať bořena již v letech šedesátých, aby místo učinila budově jednopatrové, vzezření sice střízlivějšího, ale novověkým poměrům školským přiměřenější. Na školství neskrblila obec Bohdanecká nikdy, a její škola obecná měla toho času již pět tříd. Obecně uznávána potřeba zříditi v Bohdanči vyšší nějaké učeliště, jež by útulkem bylo jmenovitě mládeži ze vsí okolních, jíž byly vyšší školy měst sousedních příliš vzdáleny na docházku každodenní, trvale pak ubytovati synka svého ve městě jen málo komu bylo možno pro chudobu kraje. Poměry tyto zvláště často uvažoval na mysli městský lékař bohdanecký Dr. Václav Pospíšil a sdílel úvahy své o tom s Janem Ev. Kosinou.

Oba mužové shodli se posléze na tom, že by bylo nejvýhodnější pokusiti se o zřízení školy měšťanské v Bohdanči. Že provedení věci nebylo tak snadno, pochopí každý, kdo poněkud

zná způsob zřizování nových škol u nás. Na štěstí pro Bohdaneč byl postup ve věci této znamenitě usnadněn tím, že Kosina uživ dávných svých styků přátelských s professorem Kvíčalou, jenž byl tehdy referentem v záležitostech školských v zemském výboru, požádal ho za přímou intervenci. Žádost tato skutečně se neminula s cílem, a již na podzim roku 1895 otevřena první třída chlapecké školy měšťanské, po níž po roce následovala i škola dívčí. Obec bohdanecká zbudovala pro obě školy pěknou budovu v sousedstvu školy obecné a v uznání zásluh, jichž si o zřízení školy té dobyl, jmenovala Jana Ev. Kosinu roku 1895 svým čestným měšťanem.

* * *

Ale pocty čestného měšťanství bohdaneckého zasloužil sobě Jan Ev. Kosina plnou měrou ještě i způsobem jiným; přispěltť dojista pérem svým k tomu, že známost o starém, ale nevelkém tomto komorním, v době nejnovější i lázeňském městě rozšířila se po vší české intelligenci. Jediné údolí Ratibořické u České Skalice, jemuž pomník podobný postavila Božena Němcová v nesmrtelné „Babičce", může v tomto směru závoditi s Bohdančem. Odehráváť se „Život starého kantora" ne sice výhradně, ale z velké části v Bohdanči. Často se rozpomínaje na proměnlivé příhody svého dětství a jinošství, za něhož zažiti bylo Kosinovi jako mnohému ani ne za celý dlouhý život, pojal Kosina již v Praze úmysl, že vypíše události ty. Čím kvapněji míjela léta a Kosina z věku mužného přecházel do stařectví, tím častěji vracel se k úmyslu tomuto. Bylať jediným jeho pramenem k této práci neobyčejná jeho paměť; neměl zápisků, neměl poznámek. Tak dal se již roku 1885 do autobiografie své, kterou potom po drahně let uveřejňoval v „Komenském". Za pobytu svého v Bohdanči v l. 1888—1894 vykonal práce této kus největší, což psychologicky snadno je vysvětliti. V tomto místě, které se mu stalo takořka druhým rodištěm, při každém téměř kroku vybavovaly se mu z hlubin duše vzpomínky nejrozmanitější. Nic nebylo přirozenějšího než porovnávati minulost s přítomností. Za jedné návštěvy stěžoval si trpce pisateli těchto řádků, kterak v lidu bohdaneckém nadobro vymizela všeliká vzpomínka na někdejšího držitele tohoto statku, slavného státníka českého pana Viléma z Pernštýna, kdežto prý za dětských jeho let ozývalo se jméno toto z úst každých, starých i mladých, tehdy prý i nejprostší chalupník i chlapec každý věděl a vypravoval o tomto nejznamenitějším členu slavného rodu Pernštýnů.

Poněvadž však Kosina o „Životě starého kantora" pracoval ještě i později v Olomouci, udá se nám níže vhodnější příležitost, abychom o tomto díle ještě promluvili. Zde budiž zatím jen zmíněno, že první vydání „Hovorův Olympských" bylo tou dobou

již vyprodáno i vytiskla je poznovu pražská firma nakladatelská J. L. Kober. Od téhož nakladatele dostalo se Kosinovi také vyzvání, aby vydal také díl druhý, načež autor přistoupil. Do druhého tohoto dílu měly podle původního rozvrhu býti pojaty jednak hovory starší, v „Komenském" už otištěné, ale do svazku prvního nezahrnuté, jednak i hovory nové, dosud netištěné, ze kterých zvláště široce byl založen hovor „o literárních —ismech". Dílo počalo po sešitech vycházeti roku 1890 a mělo ukončeno býti ve 12 až 14 tříarchových sešitech. Vskutku však nevyšly než čtyři sešity a to průběhem let 1890 až 1892. Další jich vydávání zastavil nakladatel v dorozumění se spisovatelem pro nedostatek odběratelstva. Přestáváme na pouhém konstatování tohoto fakta, jež zůstane jednou pro vždy charakteristickým pro literární poměry naše. Kdežto dobře jdouc na odbyt všelijaké literní býlí, nebylo ku konci devatenáctého století v národě českém dosti čtenářů, natož kupců, kteří by umožnili vydání knihy, pojednávající způsobem vážným a opravdovým o otázkách, jež patří k nejživotnějším zájmům národním . . . Tak zůstal druhý díl „Hovorův Olympských" torsem, čehož litovati sluší tím více, že Jan Ev. Kosina hovoru „o literárních —ismech", jenž přetržen hned v prvopočátcích, když sešitové vydávání knihy zastaveno, nedokončil ani později.

Úplny jsou v sešitovém vydání jen hovory „o galanterii" a „o hudbě a tanci", oba již dříve otištěné v „Komenském".

1. *O galanterii.*

Hovor tento, původně uveřejněný roku 1874, zajímavý je předně svou látkou, týkající se velice důležité otázky národní výchovy, podruhé i tím, že s Ostrým tentokráte disputuje dáma. Obsah jeho stručně vyjadřují slova Josefa Wenziga, která jsou mu postavena v čelo: „Největší díl našeho tak nazvaného moderního, elegantního života jest hračkou, a to právě není k ničemu. Takovými hračkami odnaučíme se svaté opravdovosti života a prohráváme ve vší nevinnosti vniterní svůj pokoj."

V besedním domě olomouckém je hlučno, neboť se tam dnes koná masopustní taneční zábava, ale právě proto je placho na Olympě. Dopřejme opět slova našemu autorovi samému, by nás obeznámil se situací. „Už jsem," praví, „znamenaje, že jedenáctá nedaleko, k odchodu se měl, když z nenadání Olymp oživnul. Paní Ulíbalová, dáma sic už nemladistvá, ale vždy ještě půvabná, řeči nadmíru lahodné, vtipná a do žertu výborně se vpravující, po boku svého manžela, vůbec na slovo vzatého advokáta, jenž na Olympě hostem býval nařídkým, všecka uzardělá, — bylať právě dotančila čtverylku, — vstoupila do síně, zdaleka na po-

zdravenou kývajíc šátkem Ostrému. Tento dvorně se pokloniv, ihned jí přistavil křeslo vedle sebe.

„Víte-li pak, pane professore," usednuvši mluviti se jala, „koho tu vlastně hledám?"

„Nevím, milostpaní," odpověděl tento, „a lituji toliko, že ne mne."

„Kdybyste věděl, proč tu pana Příborského hledám, nepřál byste si býti na jeho místě," žertovala paní Ulíbalová dále. „A pomstím se mu krutě!"

„Čeho," divil se Ostrý, „nebohý professůrek se dopustil, že Vy, milostpaní, ta vtělená dobrota, naň jste se mohla popuditi?"

„Čeho se dopustil? Ó, však Vy to dobře víte, pane professore. Kdo „spolku paní a dívek" přeje tak obětavě jako Vy, kdo pečlivěji, nežli lékař tepnu nemocného pozoruje každé hnutí toho spolku, — uznávám tyto záluhy Vaše co nejochotněji, — ten přece nemůže nevěděti, co se včera v tomto našem spolku přihodilo."

„Nerozumím Vám, milostpaní, ani dosti málo. Vím sice, že tu dámy včera měly jakousi přednášku, ale — ne bez uzardění se k tomu přiznávám — ani na mysl mi nepřišlo tázati se, kdo co přednášel."

„Tak? Těší mne tedy, že vám povím novinku. Dověděla jsem se jí sama teprve před chvilkou. Měla jsem včera návštěvu a nemohla přijíti do spolku. Poslyšte! Váš oblíbenec, Vámi vždy do devátého nebe vynášený pan Příborský, Váš důvěrný přítel dopustil se ohavného skutku, že — považte jaká to smělost! — ve „spolku paní a dívek" včera si zahromoval na galanterii."

„A to, milostpaní, nazýváte skutkem ohavným?", usmívaje se zvídal Ostrý. — —

Takto se rozhovor zahajuje. Rozumí se, že paní Ulíbalová trvá na svém, že dotýkati se nešetrně galanterie je skutek ohavný, Ostrý však pokládá za svou povinnost zastati se nepřítomného svého přítele a stoupence. Na otázku jeho, pokládá-li galanterii za cosi dobrého či zlého, odpovídá ovšem paní Ulíbalová, že za cosi dobrého. Ostrý na ten čas nehodlá projeviti mínění svého ve věci této, žádá však po paní Ulíbalové definici galanterie. Tato odpírá mu býti po vůli, prohlašujíc, že trudno bývá zpravidla ženám ubírati se po klikatých stezkách rozumu, ale její cit prý jí praví, že je galanterie cosi dobrého.

Bera s jemnou ironií na vědomost domnělou neomylnost citu paní Ulíbalové, vydává se tedy Ostrý sám na cestu výzkumnou, která by jej dovedla k poznání galanterie. Po svém způsobu uváděje příklad pozornosti prokázané v případě téměř stejném tu dámě, onde muži, setkává se s dokonalým souhlasem

paní Ulíbalové, jež jenom pozornost dámě prokázanou prohlásila býti galanterií, nikoli však pozornost kategorie druhé, konečně v tom snáší se s Ostrým, že o galanterii řeč býti může toliko při osobách pohlaví různého. Do větších rozpakův uvádí paní Ulíbalovou druhý příklad Ostrého: pozornost druhu téměř stejného prokázaná jednou elegantní dámě, podruhé chudé stařeně. Její cit jí zůstává odpověď dlužen. Ostrý pokračuje: nezasluhuje-li snad šlechetný skutek, prokázaný ubohé stařeně, jména galanterie jen proto, že tím mezi oběma osobami, jichž věc se týče, veliký je rozdíl, stavu? Skoro by paní Ulíbalová na otázku tuto přitakala, kdyby neznala příkladův opačných. Jaké galanterie na příklad prokazuje Don Juan Cerlině, a jaký přece mezi nimi rozdíl stavu. Než tuto námitku vyvrací Ostrý, který už prve prohlásil, že po jeho zdání není galanterie květina vypučelá ze zdravé půdy venkovské, nýbrž v salonech šlechtických a mezi bohatými měšťáky po šlechtě se opičícími, vtipnou otázkou, byl-li by Don Juan býval k Cerlině také tak galantní, kdyby byla bývala asi o 40 let jeho starší? A touto otázkou přechází rozprava na pole jiné. Paní Ulíbalová trpce si stěžuje do sobectví mužů, kteří obletují dámy, dokud jsou mlády a krásny, ale nedbají jich, jakmile stárnou. Ostrý namítá, že ví ze zkušenosti, kterak mužové velmi mladí kořívají se dámám od sebe o mnoho starším, ale v tom spatřnje paní Ulíbalová jen nový doklad svého tvrzení o sobectví mužů, jež podpírá historkou o svém bratranci, kandidátu ženitby: staré tetě své nevěsty prokazoval z lakotné touhy po jejím jmění pozornosti mnohem více než její neteři, a jak jej osud za to vytrestal. Hrubé sobectví mužů — toť po mínění paní Ulíbalové morálka, plynoucí z historie, již vypravovala, — jest jediným zřídlem galanterie.

K nemalému podivení své sokyně přistupuje Ostrý na toto mínění. V egoismu spatřuje zajisté vysvětlení galanterie Dona Juana k Cerlině, vyfintěného hejska k selské dívčici. Z toho, co pověděno až doposud, vyvozuje Ostrý, že galanterií slove vše, čím se od osoby mužské děje nějaká libost osobě ženské. Jinými slovy „galanterie je ze sobectva mužského pochodící holdování libostem a libůstkám ženským“. Tato slova uvádějí paní Ulíbalovou v nelíčené rozhořčení. Neví, kterak by vyvrátila vývody Ostrého, namítá však: tomu-li tak, proč považuje se úcta k ženě u všech národů pokročilých za známku vzdělanosti? Ostrý však bystře poukazuje, jak nesprávno jest úctu k ženě stotožňovati s galanterií. Opravdovou známkou vzdělanosti je láska v pravdě křesťanská, láska k bližnímu bez rozdílu pohlaví, věku, bohatství a stavu. Láska tato má se ke galanterii asi tak jako pravá arabská káva k nejsprostší cichorii. Oné schopni jsou duchové jen opravdu

šlechetní, této i hejsek mělkého mozku a srdce. Galanterie z egoismu plynouc a libůstkám hovíc necností je, necností tím nebezpečnější, že rouškou se přiodívá cnosti, necností záhubnou oběma stranám: pohlaví ženskému, že jen marnivost jeho vzbuzuje, i mužskému, že jenom náruživostem jeho hoví.

Stísněná paní Ulíbalová, nevědouc si již jiné rady ani pomoci, prohlašuje za žert vše to, co byla mluvila až potud. Ostrý vida, že se vytáčkou touto znovu ocituje na rozpravy samém počátku, vyprošuje si dovolení, aby za něj směly vážně mluviti dvě vážné dámy: linquistika a dějeprava. Známo, že galanterie u Romanů vůbec, u Francouzů pak zvláště je domovem, až si jiní národové i slovo francouzské vypůjčili na označení pojmu toho. Slovo galant ve frančtině původně znamená tolik, co poctivý, a galant-home je poctivec. Druhý význam slova galant je tolik co uhlazený, a tu připouští již sama paní Ulíbalová, že může kdo býti uhlazených mravů, aniž potřebuje býti poctivcem. Třetí význam slova galant je zamilovaný, ovšem nikoli zamilovaný tak, aby předmětem lásky byly ušlechtilé vlastnosti bytosti milované, nýbrž zamilovaný pudem, jenž víže zvíře ke zvířeti, ano i smilný. A podivno! Substantivum galanterie, odvozené od přídavného jména galant, nikdy nemá významu jiného než v tomto smyslu třetím, značíc jalovou dvornost, milostné pletky a podobné. A taková galanterie že by měla býti cností? Toho paní Ulíbalová, ač s těžkým srdcem, nepřipouští dokonce.

Ale i dějeprava potvrzuje, že galanterie je nemravna. Ostrý před zrakoma paní Ulíbalové rozvíjí pěkný kulturní obrázek o společenském postavení ženy v minulosti i přítomnosti, připomíná však, že hned v prvopočátcích svých chovala galanterie v sobě zárod nemravnosti, anyť zákony její neměly platnosti všeobecné, nýbrž platily jen pro urozené osoby pohlaví jak mužského, tak ženského. Mimo to vešlo záhy v obyčej zakrývati rozličné zlořády, které zvláště při některých dvorech panovnických stávaly se již šablonami, jménem galanterie. Tato dospěla svého vrcholu ve Francii při dvorech Ludvíků XIV. a XV. A následky? Obecná rozrušenost poměrů manželských a tudíž společenských. Galanterii prohlašuje tudíž Ostrý za hlavní příčinu mravního stavu Francouzů.

Paní Ulíbalová doznává, že galanterie takto pojímaná je nemravností, na dotaz Ostrého, má-li se takováto nemravnost vštěpovati naší mládeži, odpovídá vyhýbavě, že proti proudu plouti je nesnadno. Je matkou dvou synů a nepřála by si, aby se z nich, až dorostou, stali tichošlápkové, štítící se světa.

Takového vychování nemá na mysli ovšem ani Ostrý, který se tudíž chápe prostředku posledního, že uvádí paní Ulíbalové argumenta ad hominem, aby ji přesvědčil o pravé podstatě ga-

lanterie. Co zhrzených zavinila galanterie lásek, co nešťastných svedla manželstev, a to vše jen proto, že základem a podkladem jejím je hrubé sobectví, jak dobře byla postřehla, hned z počátku rozpravy citem svým paní Ulíbalová, třeba to i později vyhlásila za žert.

Bez klidu vnitřního a spokojenosti nemůže býti pravého štěstí, jehož nenahradí ani bohatství, ani co jiného. To dovozuje Ostrý i z příkladu, jejž ze života skutečného uvádí sama paní Ulíbalová a jemuž vtipně obrátil hrot. I dospívá na novo k tomu, co byl pronesl hned na počátku rozmluvy, že galanterie, jsouc nemravností, nemůže býti dobrem. Na otázku však, sluší-li tedy mladým mužům galanterii vštěpovati a nedostatek jí vytýkati, nezná paní Ulíbalová námitky jiné, než že má galanterie přece alespoň jednu vlastnost dobrou, tu totiž, že zušlechťuje prý mrav a nedává hrubé síle mužské vyspěti ve výstřelky.

Ale že by tomu tak bylo vskutku, popírá Ostrý co nejrozhodněji. Ze zřídla sobeckosti, tedy nemravnosti pochodíc, kterak může galanterie činiti mrav jemným? Nezušlechťuje ho právě tak jako rodná její sestra koketerie, prýštící se ze zřídla téhož. Ne galanterie, ale účinná láska k bližnímu vůbec, vědomí povinností, jež ukládá, činí mrav jemným a ušlechtilým. Arci může se namítati, že posud málo je lidí, těchto povinností sobě vědomých, natož dbalých. Ale k tomu právě pracovati je vznešenou úlohou vychovatelství. Jak málo dbají o vychování svých dětí v řádné charaktery rodiny, o kterých jde hlas lidu, že jsou vzdělané; jak podřízené, ba namnoze i nedůstojné bývá postavení vychovatele v rodinách šlechtických, jest obecně známo. Vše skládá se jen na školu. Ale bohužel i školy naše doposud slouží mnohým účelům vedlejším a odcizují se vlastnímu svému povolání. Až si uvědomí rodiny i školy důležitost svého poslání, pronikne všeobecně zdravý názor o záhubnosti galanterie.

Dokonale jsouc přesvědčena mileráda odpouští paní Ulíbalová Příborskému, že vyslovil o galanterii názor docela odchylný od názorův obvyklých, a prohlašujíc pevné své odhodlání, že nikdy nebude synů svých odchovávati v galanterii, opouští v průvodu Ostrého Olymp a odchází do síně taneční, kde opět zavířila hudba. — —

II. *O hudbě a tanci.* Původně uveřejněno v „Komenském" roku 1883.

Bylo po koncertě. Neskonalý potlesk, rozléhající se po velikém sále besedním, hlučné vyvolávání zpěvaček a hudců, šramocení podstrkovaných sedadel a všeliký šumot jinaký neomylné o tom vydával svědectvo. Za některou chvíli dvéře se rozlétly a valným proudem rozjařené obecenstvo, jemuž nestačoval východ

dveřmi hlavními, bráti se počalo do komnat vedlejších. I stůl na Olympě, za nímž posud sám jeden seděl mediciny doktor Rozvera, hlavu maje zarytu do velikánských novin jakýchsi a ledva trochu ji ponadzvihl, když kolkolem už besedníci, přicházející ze sálu, šramotiti počali křesly, zasedajíce za stůl. Za několik okamžiků kolkolem byl obklopen netoliko hosími denními, nýbrž i dosti četnou družinou elegantních dam, které se byly dostavily do koncertu.

„Ach, Vy mi jste krásným Slovanem, pane doktore!“, zpolou do pravdy, zpolou žertem vyčítati mu se jal hned od prahu velikán Čejka, jako řádný správce domu, poslední opouštěje sál koncertní. „Kde která živá duše našinecká dnes div se dočekala šesté hodiny, abychom se pokochali zpěvem milostných dam a švarných jinochů našich, — a Vy tu dřepíte jako jezevec nevlídný sám a sám a lokáte plnými doušky moudrost nějakého toho novináře vídeňského do sebe, nebo duchaplným se probíráte výkladem o úmrtnosti v Praze a bakteriemi naplněné vodě tamější. Věru, divím se Vám.“

„Darmo se namáháte, pane jednateli,“ rychle slova se ujala paní Ulíbalová, „chtěje pana doktora výčitkami svými obraceti na víru svou. Máť on své zvláštnosti. Od těch, dělej kdo, co dělej, neupustí. Jsem toho zkušena. Mluviti panu doktorovi o hudbě a jejích půvabech, totě slova sázeti na vítr. A má-li k hudbě nepochopitelnou jakousi nechuť, k rodnému bratru jejímu, tanci, zjevné chová nepřátelství. I po této stránce slovanství jeho osvědčuje se nevalně.“

„Božská pravda, milostpaní,“ stranou odkládaje noviny usmívavě v odvět dal Rozvera. „Výčitkami páně Čejkovými nikterak se nedám zviklati ve svých zvyklostech a způsobech, leč že by se komu podařilo z kořenu vyvrátiti mé podivínské prý o hudbě rozumy. Já totiž v hudbě, jak my ji nyní obecně praktikujeme, ne zdroj blaha spatřuji pro národní rozvoj náš, ale spíše jeden a to ne poslední z četných zdrojův, otravujících nám naše národní zdraví. O tanci pak — cítím se ve svědomí svém zavázán, bych postavil na jisto, že milostpaní, vyčítajíc mi nenávist k němu dokonalou, mluvila pravdu, — o tanci bez žalosti ani mluviti nemohu. Přestal u nás dávno tím býti, čím býval statečným předkům našim, a stal se tatrmanstvím a bláznovstvím, rovnou měrou hubícím zdravotu fysickou moderní společnosti naší jako zdravotu duševní.“

„Buďte si rozumy páně doktorovy o tanci jakékoli“, horlivě řeč přejal mladistvý sbormistr náš Surma, „dbám já jich tak málo jako tance samého. Že však muž v každé příčině tak dokonalý, jako ctěný náš pan doktor Rozvera, že muž, který nadšeným

ctitelem jest uměn výtvarných, — jsouť pokoje jeho ne nevzácnou obrazárnou, — že muž, který netoliko básníky starověké si oblíbil, ale i kde který vynikající plod básnický literatur moderních vnímavým duchem svým obsáhl, že muž, o kterém důvěrní přátelé ne bez důvodu si šeptají, že leckdy na smělé jízdy básnické si osedlává Šemíka, že, pravím, muž takový o hudbě tak převráceně smí souditi, klidnou myslí snášeti nemohu. A proto za povinnost si počítám, abych umĕny, které já jsem zasvětil život svůj všemi hájil způsoby, které vnuknouti mi dovede Musa má, a shledány-li budou na pana doktora nedostatečnými síly moje, vím, že tu božská hudba najde bohdá obranců jiných, nade mne statnějších a obratnějších, tak že skutečným vítězstvím se nemine."

„Nerytířsky si vedete, pane Surmo," čtveračivě vytýkala paní Ulíbalová, „že separatisticky toliko na obranu hudby se vydáváte a bratra jejího, mně rovně milého jak ona sama, nezasloužené ostaviti míníte potupě."

„Neračte si o taneček připouštěti starostí, milostpaní," usmívaje se chlácholil professor Ostrý, když Surma nenadálou výtkou paní Ulíbalové jaksi pomaten se zapýřil a na rozpacích utkával. „Dovede-li si hudba, jakož očekávati lze najisto, v nastávajícím boji trofejí jakých dobyti, ni její bratránek neodejde bez nějaké té výslužky. — Nuže tedy, pane Surmo, co dovedete na uhájenou ohrožené cti Musy své pronésti?" — —

Za takových auspicií počíná se hovor o hudbě a tanci. Zahajuje jej Surma vzletnou řečí, v níž velebí přednosti hudby. Podotýkaje hned úvodem, že ne vzdělaností šíří se hudba, nýbrž hudbou vzdělanost, líčí dojmy, jimiž působí zvuky hned na prostou mysl dětskou i člověka dospělého. Po jeho rozumu hudba zušlechťuje mrav, sbližuje národy, neboť, dovedouc vyjádřiti všechny stavy duševní, obecně jest srozumitelna, a za velikou tudíž přednost pokládá národu českému, že hojně rodě z lůna svého hudebníků znamenitých, tím staví se do služeb ideí nejmravnějších.

Hlučná pochvala provází výklady Surmovy, s jejichž obsahem se však nesrovnává doktor Rozvera. Nejsa řečníkem, nemluví sice tak ozdobně jako Surma, za to však dopadají slova jeho pro svou přesnou logičnost jako rány kladivem. Úvodní věty Surmovy, že ne vzdělanost rodí hudbu, ale hudba vzdělanost, nehodlá si všímati zevrubněji. Nehledě k tomu, že by se o výměru vzdělanosti sotva docílilo jednoty mezi vzdělanci skutečnými i jen tak řečenými, vyplývalo by z tvrzení Surmova, že vzdělanost je dcerou hudby, že tato sama, jakožto starší, dcerou je nevzdělanosti. Že mocným působí zvuky kouzlem na mysl dětskou i dospělejší, nepopírá Rozvera, ale také všechny ostatní dojmy smyslové jsou mocny, a důležitější-li na příklad jsou dojmy slu-

chové či zrakové, o tom může býti spor. Nejvíce tu záleží na individualitě. Že by však dovedla hudba nahraditi všechny řeči světa, popírá Rozvera rozhodně. Jest arci pravda, že dovede v posluchači vzbuditi náladu radosti neb žalu, ale to jsou přece jen představy všeobecně postrádající konkretnosti. Sama mimika, ač daleko je za řečí ve příčině výraznosti, dovede vyjádřiti pojmy určitější než hudba. Neméně proti mysli je Rozverovi tvrzení Surmovo, jakoby hudba vždy byla jen stělesněním ideí nejmravnějších, čehož opak dokazuje příklady ze života i z historie. Z těchto příčin všech nesdílí nadšení Surmovo nad tím, že národ český zásobuje muzikanty všeho druhu téměř obě polokoule zemské, a zavírá řeč svou těmito slovy: „Mně bacchantické to hýření v krásách hudebních, jež u nás bují od několika století, naprosto se protiví. Udržujeť nás ve stavu malátné neuvědomělosti, nepomýšlející dnes na to, co bude zítra, činí nás prodajnými a zbabělými, nečinnými a podlými, a proto ho nenávidím z té duše.“

Dojem řeči Rozverovy byl trapný. Nastalo obecné mlčení, jež přerušuje Surma prohlášením, že na vážné jeho vývody bylo odpověděno sarkasmy a úštěpky. Slova chápe se po té Čejka, který mní, že věc, o níž zapředen rozhovor, příliš je důležita, aby hodna byla zakončení takovéhoto. Za obecného souhlasu má za to, že by nejlépe bylo dáti spor na rozsouzenou nestranné osobě třetí, a takovou osobou jest po jeho mínění professor Ostrý, na jehož nestrannost hádá Čejka z okolnosti té, že ani netleskal s ostatními Surmovi, ani se netvářil kysele jako ostatní po promluvě Rozverově.

Ostrý nehodlá se upejpati. Ač sám není hudebníkem, považuje i on věc za velmi důležitou. Chybu v posavadním průběhu rozhovoru spatřuje v tom, že si posud žádná z obou stran neuvědomila náležitě pojem hudby, odkudž plyne, že se po jeho zdání moc její jednak přeceňuje, jinak i nedoceňuje. Myslí tudíž, že sporná věc toho zasluhuje, aby o ní bylo uvažováno klidně a zvolna, a nejen o hudbě aby tak se dělo, nýbrž i o tanci, za kterouž poslední výminku klidí nelíčený, třeba ve slova poněkud ironická zahalený vděk své sousedky paní Ulibalové. Otázkou tedy Ostrého, namířenou přímo na Surmu, co že jest po jeho rozumu hudba, vstupuje rozhovor do stadia nového.

„Hudba je ta z uměn“, odpovídá tázaný, „která krásu vtěluje zvuky.“ Touto definicí nespokojuje se však Ostrý, třeba se čítala často v kompediích aestetických. Třeba zajisté činiti rozdíl mezi tvůrčí silou — a tím jest konkretně řečeno výkonný umělec — a uměleckou hmotou, totiž zvuky. To uznává i Surma, který tudíž obměňuje definici svou ve slova, že „hudba jest uměleckým vtělením krásy prostřednictvím zvuků.“ Tento výměr více by se zamlouval

Ostrému, kdyby v něm nebylo slova „vtělením“, kterým se řadí hudba mezi uměny výtvarné, ač jim nenáleží. Jako zálibu v obraze budí dojem celkový, nikoli po částech nasbíraný po obraze prohlíženém v šíř i hloub, jako pohlížíme na něj, abychom jej shlédli z dálky a nikoli z blízka, tak zase neuznali bychom hudbou, kdyby současně zavznělo tolik zvuků, co jest barev v duze; bylť by to zvuk sice kombinovaný, ale přece jen zvuk jediný. A jediný zvuk není hudbou. Jsouť uměny výtvarné uměnami prostorovými, hudba však časovou. „A takto-li věc se má“, prohlašuje Ostrý v dokonalém souhlase se Surmou, „neopravíme-li výměr Vámi daný v ten rozum, že hudba jest umělým ne vtělením, anobrž vtělováním krásy prostřednictvím zvuků jindy prostých, jindy složených čili kombinovaných?“

Ale jest ještě i něco jiného, co jest Ostrému v Surmově definici hudby proti mysli. Na dotaz jeho, mohou-li zvuky jakékoli býti látkou hudby, arciť odpovídá Surma záporně, ale nepřipouští také, že by jí mohly býti jen zvuky lahodné, jak myslí Ostrý; naopak užívá hudba mnohdy schválně zvuků nelahodných k vyjádření kontrastu. Oba se posléze shodnou na tom, že předmětem hudby mohou býti zvuky jen indifferentní, to jest takové, jež samy o sobě nebudí ani záliby ani odporu. Ovšem, že to mohou býti jen zvuky k sobě se hodící, třebas jinak výškou, silou a délkou různé zvuky rozmanité a střídající se. Jinými slovy pověděno: hudbou vládne harmonie a melodie. Shodnuvše se v těchto věcech všech, formulují posléz oba zápasníci svorně definici hudby ústy Ostrého znovu v ten způsob, „že hudba je vtělováním krásy tóny melodicky a druhdy též i harmonicky upravenými“. — Ale po krátké pomlce zamítá Ostrý tento výměr sám, postřehnuv v něm nedostatek, jenž ušel pozornosti jeho soka. Rhytmus je po názoru Ostrého (a s tím ovšem i Surma souhlasí dokonale) znakem hudby tak důležitým, že z její definice naprosto vyloučen býti nesmí. Odůvodniv, proč v novém svém výměru nemá vzmínky o harmonii a melodii, přestává posléz Ostrý v souhlase se Surmou na tom, „že hudba je vtělování krásy způsobené rhytmicky upravenými tóny, vespolek se k sobě hodícími“.

Po té činí Ostrý dotaz další, samojediná-li hudba vtěluje krásu tóny rhytmicky upravenými či nečiníliž tak také poesie? Surma míní, že poesie k významu zvuků, hudba však toliko k jejich kvalitě hledí a osvětluje mínění své příkladem. I zavádí Ostrý řeč na pole jiné. Až posud mluvilo se jen o hudbě instrumentálné, to jest nástroji umělými pořizované; hudba vokálná, hrdlem lidským provozovaná, je částí neméně důležitou hudby vůbec. Nezáleží-li při písni na slovech nic? Nic, odpovídá roz-

hodně Surma, o ceně písně rozhoduje výhradně nápěv; i dovodí mínění své mimo jiné i českou písní národní, jež pro nápěv svůj obliby dochází u Francouzů i Němců, ač nerozumějí jejím slovům.

Docela jinak o věci smýšlí Ostrý. Že by možna byla píseň beze slov, zdá se mu tak málo podobným pravdě jako opera bez libretta. Zpíval-li by kdo na známý nápěv text parodovaný, bude dojem písně zcela jiný na toho, kdo slovům rozumí, než na toho, kdo jim nerozumí. Česká dívka pochopí, že jí jinoch, který jí na houslích odehrává píseň „Andulko, mé dítě“, vyznává lásku, dívka, jíž text písně je neznám, nepochopí nic. I připouští konečně Surma, že případný text zvyšuje krásu nápěvu, míní však, že s druhé strany dlužno doznati, že pěkný nápěv dovede obecnou oblibu získati i slovům naprosto chatrným, jakož toho dokladem jsou obě tak řečené naše národní hymny „Kde domov můj?“ a „Hej Slované!“

Rozprava přenáší se na otázku, starší-li je poesie či hudba. Ostrý větší stáří přisuzuje oné, což připouští Surma jen potud, pokud se jedná o hudbu instrumentálnou. Ve příčině zpěvu však má za to, že blížencem je poesie a tudíž s ní stejně stár. Proč nespokojujeme se – táže se Ostrý — pouhou deklamací, proč skládáme k básním nápěvy? Poněvadž hudba – odpovídá Surma – nejlépe je s to, aby v duších posluchačů vzbudila náladu potřebnou k pochopení básně. Ale v tom případě jest – namítá Ostrý dále – hudba pouhou uměnou okrasnou asi tak, jako drahocenný rámec ke znamenitému obrazu. Surma spatřuje ve slovech těchto snižování své zamilované uměny, ale Ostrý se dotazuje: Je-li text vážný, může-liž nápěv býti skotačivý a naopak? Na otázku tuto arci nezbývá Surmovi než odpověděti záporně, míní však, že nápěv, je-li sám o sobě krásný a dílo v pravdě umělecké, nehodí-li se k textu jednomu, dobře by se snad mohl hoditi k druhému, čímž opět se ociťuje u písně beze slov.

Je-li nepochybno, že nápěv tím je případnější, čím více hodí se ke svému textu, nemůže také pochybnosti býti o tom, že jest hudba v tomto případě uměnou jen okrasnou. Tomuto mínění Ostrého přisvědčuje na konec, ač nerad, sám Surma. Avšak je-li mezi librettem a operou, mezi textem a oratoriem, vůbec v každém jiném případě, ve kterém se hudba druží k slovu, poměr jiný než mezi písní a nápěvem? Surma arci má za to, že poměr ten jest přímo opačný; uvádí dlouhou řadu příkladů znamenitých děl hudebních v textu chatrném. V rozhorlení však uklouzlo mu slovo, že doba naše ve příčině hudby mnohem jest kritičtější dob minulých. A na tomto doznání právě buduje Ostrý svou repliku. Poukazuje k tomu, kterak reformátoři hudební vylučují z chrámů všeliké nástroje a vracejí se k pro-

stému a velebnému zpěvu gregorianskému, kterak opera naší doby, zbavujíc se zbytečného lyrismu a všelikých cetek zdobných, k pravé snaží se platnosti přivésti slovo a tím přiblížiti se k ideálu pravého dramatu hudebního. Surmovi nezbývá po těchto výkladech než doznati, že také v těchto všech případech jest hudba jen okrasnou uměnou slovu.

Úvodem k rozpravě další, je-li hudba tam, kde se slovem spojena není, uměnou krásnou, (ne-li jen okrasnou) čili nic, prohlašuje Ostrý, že uměna každá tím rozsáhlejší ideje vtělovati může, čím nehmotnější je hmota, jíž ku vtělování jich užívá. Dovozuje to takto: Stavitelství, jež k výtvorům svým mnohých potřebuje rukou podřízených vůli jediné, hmoty užívá nejvíce a předce nemůže vtěliti více než – způsoby arciť nejrozmanitějšími – ideji velkoleposti a mohutnosti. Sochařství potřebuje hmoty daleko méně, vtěluje však ideje mnohem rozmanitější. Nepoměrně výše ještě stojí v této příčině malířství, jež potřebujíc hmoty již velice po skrovnu, štětcem svým zobrazuje všechny výjevy přírodní i života lidského.

A tím blíží se malířství velice umění básnickému, jež majíc látkou slovo, dovede vyjádřiti vše, co pojmouti mysl lidská vůbec je schopna. Co nelze vyjádřiti básnictvu, toho pro člověka vůbec není.

Surma, jenž souhlasí ve všem s vývody Ostrého, postrádá v nich vzmínky o hudbě, což tento omlouvá svou neznalostí. Aby se dopracoval odpovědi na dotaz učiněný svrchu, jme se předně uvažovati, co mají uměny časové – a k těm zajisté hudba náleží – společného s uměnami prostorovými. Co se na příklad týče jeho, sdružil by nejraději básnictvo s malířstvem, a to proto, že obojí hmoty potřebujíc co nejméně, přece je s to, aby vtělovalo ideje co nejrozmanitější a nejširší. Z tohoto hlediště na věc pohlížeje, sdružil by Surma nejraději hudbu se sochařstvím, avšak záhy je z omylu svého vyveden Ostrým, který mu příkladem dovodí, jak nepřirozené to sdružení. Za to však další výklad Surmův o podobnosti hudby se stavitelstvím úplného dochází souhlasu professorova a to proto, že obě uměny vtělují jen ideje abstraktní.

Když se táže Ostrý dále, je-li poesie uměnou jedinou, v jejíž službách bývá hudba, neodpovídá z počátku Surma, uražený vzmínkou o služebnosti oblíbené své uměny, vůbec, nevěda, jak by odpověděl. Ale když Ostrý prohlašuje, že sloužívá hudba také tanci, uraženost jeho jen se stupňuje, anť nepokládá tance vůbec za uměnu. Když do rozpravy zasáhnul také dr. Čejka a paní Ulíbalová na obranu tance, vyměňují se úlohy. Surma prohlašuje, že se tedy bude dotazovati Ostrého, a to tak pedanticky,

jako se dříve tázal on. Ironicky se táže, co že je tanec a jaké vtěluje ideje? Ostrý už dříve vyložil, že na příklad autor plastického průvodu Dionysiova zobrazuje moment jenom jediný, a to ve stavu strnulosti, asi tak, jako činí naše živé obrazy. Není potřebí než strnulá tato těla uvésti v pohyb, aby vznikl tanec. I definuje tanec tak, že je vtělování krásy rhytmicky postupnými pohyby živoucích těl lidských. Na otázku druhou pak odpovídá, že tanec jest schopen vtělovati také jen ideje abstraktné, totiž radosť a žal. Slovo poslední budí v posluchačstvu nemalý úžas, ale Ostrý dovodí, kterak i průvod pohřební má všechny podmínky díla uměleckého. Základní myšlenku, totiž žal, který všechny ty osoby, různé pohlavím, věkem, povoláním i stavem uvádí ve volný, velebný pohyb.

Když takto dosaženo dohodnutí o tom, že tanec skutečně jest uměnou, jme se Ostrý uvažovati, jaký jest poměr jeho k hudbě. Možnost je tu trojí: buď jest hudba okrasnou uměnou tanci, nebo tanec okrasnou uměnou hudbě, nebo konečně jsou styky jejich nahodilé. Že by se nehezká hudba krásnou stala krásným tancem, připustiti nelze; ale také divé víření hudbou sebe krásnější nestane se ušlechtilým tancem; že však nelze odloučiti od sebe tanec a hudbu, to dávno již vystihl zdravý instinkt našeho lidu, který nechodí k tanci, nýbrž „k muzikám". Z toho všeho zavírá Ostrý, že hudba, kdekoli je ve spojení s tancem, je tomuto uměnou jen okrasnou. Surma ovšem namítá, že nemůže jen okrasnou uměnou býti hudba, která tanec vlastně zušlechtila. Slýchával na příklad Dvořákovy slovanské tance v rozličných společnostech a častokráte, vždy se každý však jen sluchem vpíjel v rozkošné tony, ale nikdy nikomu nevjely do nohou. Vhodnou reminiscencí ze svých let jinošských vysvětluje mu Ostrý, proč tomu tak. Ve vzdělanějších společnostech blaseovanost a odvyklost domácímu mravu je příčinou, že se Dvořákovy tance jen hrají, ale netančí se při nich. Kdyby zvuky jejich zavzněly mezi prostým lidem, z něhož vypučely motivy těchto překrásných skladeb, nespokojil by se pouhým jich posloucháním, nýbrž dojista by se dal při nich do tance, a nebylo by to básnické ceně díla Dvořákova na újmu. I trvá Ostry na svém, že ve spojení s tancem hudba jest uměnou okrasnou. Surma nenamítá nic, ne že by neměl co namítati, nýbrž proto, že syt je, jak sám dí, rozpravy se spojencem, který mu po jeho zdání zamilovanou hudbu jeho jen snižuje.

Po té obrací se Ostrý přímo na doktora Rozveru, který až dotud poslouchal sice bedlivě, ale mlčky, aby tedy odůvodnil svoje slova, která k rozpravě této zavdala podnět. Z rozmluvy se Surmou tolik Ostrému vyšlo na jevo nade vší pochybnost, že hudba jest uměnou, i nejde mu na rozum, kterak, uměnou jsouc,

mohla by v národ působiti zhoubně. Rozvera ujímá se na to slova. Také on považuje hudbu za uměnu, a výrok svůj, který tolik způsobil pohoršení, obmezil na „hudbu, jak se nyní u nás praktikuje“. On i Ostrý za jedno jsou v tom, že uměna každá daleko je více než pouhá libůstka nebo hračka. Jest ovšem otázka, proč přispívají jak jedinci tak i národové v dobách různých měrou tak rozdílnou k uskutečňování idee krásy, která je přece jedním z hlavních cílů člověčenstva? Ve příčině jedinců vysvětluje Ostrý věč růzností přirozeného nadání i růzností vychování, ve příčině národní nestejnosti toho, co nazývá „dějinným štěstím“. Osvětluje po svém způsobu věc příkladem a dospívá k závěru, že tím je národ k pěstování uměn způsobilejší, čím více má pro ně půdy z minulosti. Názory Ostrého shodují se s Rozverovými také v tom, že doba krásy, má-li vtělení její být s užitkem pro národ a takřka živným proň ovocem, musí na se vzíti ráz národní, ač ani všelidského pozbývati nesmí.

Další hovor Ostrého s Rozverou týče se účelu uměn. Říkává se o nich, že jsou samy sobě účelem a cílem. Podle toho, že nazval Ostrý uměny, které jiným slouží, okrasnými, nazval by Rozvera ostatní, samobytnými. Ale Ostrý mínil jen vzájemný poměr uměn mezi sebou a na samobytnost některé z nich v tomto smyslu nepomýšlel, naopak dokonale souhlasí s Rozverou v tom, že uměny nejsou proto, aby byly, nýbrž aby činily člověčenstvo dokonalejším, jinými slovy řečeno: idea krásy podřízena je principu dobra.

Surma, k němuž se Rozvera přímým obrací dotazem, jaké je v této věci smýšlení jeho, ne hned odpovídá. I táže se Rozvera, v čem záleží záliba, konečný každé uměny cíl? Oba se shodnou v tom, že „záliba vzniká z ukájení nebo uklizení nějakého vzruchu v mysli způsobeného“. V dalších vývodech svých pak dokazuje Rozvera, že záliba je tím dokonalejší, čím konkretnější idee uměna vtělovati je schopna a skutečně také vtěluje. Pravé blaženství, k němuž uměny mají člověka vésti, záleží zajisté v dokonalém souladu jeho s odvěkými zákony, kteréž určují poměr jeho k sobě samému, k bližním a ke vší přírodě. Než uměny, které vtělují jenom idee abstraktné, mohou člověka přivésti toliko k tušení zákonů těchto, nikoli k jejich poznání. I to jsou jen uměny vtělující idee konkretné. Proto lze na příklad mluviti o názoru světovém u básníka, nikoli však u hudebníka neb stavitele.

Věc má však vedle mínění Rozverova ještě i stránku jinou. Od té doby, co psychologie, zanechavši aprioristického mudrování, v těsnější vešla styky s naukami přírodními, nejedna odhalena obdoba mezi životem fysickým a duševním, ano podobá se, jakoby se obojí týmiž řídil zákony. Ku zdraví tělesnému je třeba, by

člověk s dostatek přijímal látek, budujících svalstvo jeho a kosti, pokrmů totiž, jež nazývá Rozvera stavivem těla, i látek, jež krev rozmnožujíce a v oběh uvádějíce, určují těla teplotu, totiž nápojů, které nazývá zase topivem. Se stavivem tělesným srovnal by nejraději uměny vtělující idee konkretní, s topivem zase ony, které vtělují idee abstraktní. Jako není samo o sobě škodlivo požívání lihovin, děje-li se s měrou a v pravý čas, k výživě těla však nestačí, tak ani hudba sama o sobě nestačí k mravnímu vychování člověka. Naproti tomu troufal by si Rozvera odchovati mladíka poesií samojedinou, ač nepopírá, že by to byl kus práce perné. Ale zkušenost dokazuje, že není nemožna. Staří Řekové na př. neměli ethiky jiné kromě básní Homérových. Že však hudba sama neposkytuje tolik staviva ethického, mnoho-li ho potřebí k vybudování statečného charakteru, to dokazuje Rozvera příklady ze zkušenosti od virtuosů jména světového počínaje až do oněch ubohých harfenic, které na hanbu naší cti v daleké cizině tonou v kalu neřesti. Co pokouší se na obranu hudebnictva pronésti Surma, je spíše potvrzením názorů Rozverových, který vraceje se k svému stanovisku medicinskému, shrnuje své názory v tato slova: „Jako nemůže zdravým ostávati tělesný organism člověka, nedostává-li mu se vedle paliva i žádoucího množství staviva, tak ani organismus duševní, který by výhradně živiti se chtěl oním palivem skýtaným mu hudbou sebe vybranější, nikterak nemůže setrvati při zdraví.“

Když Surma na vývody Rozverovy nemá jiné odpovědi než jizlivý úsměšek, modifikuje tento úsudek svůj v ta slova, že nešťasten je každý národ, který holduje ideji krásy nade vší slušnou míru a takořka neomaleně. Dovodí své mínění dokladem z historie české. Velebná zajisté byla idea, která vzbudila hnutí husitské. Ale idea ta, zvrhnuvši se v náboženské mudrlantství, v tomto svém znetvoření vedla ke koncům neblahým. Je-li pouhou náhodou, že právě téhož roku 1627, kterého čeští exulanti davem opouštěli svou vlasť, na hrad Pražský vítězoslavný svůj vjezd slavila zánovní tehdy vlaská opera? Od té doby šířila se hudba po všech vrstvách národních, a to hlavně přičiněním těch, jimž záleželo na tom, aby národ, ukolébávaje se ve sladké zvuky hudby, nevzpomínal věcí jiných. A nedosti na tom. Národ český tolik vydal ze sebe hudebníků, že přebytek jich až daleko vychází za hranice. Přes jízlivé úštěpky, kterými řeč jeho přerušuje Surma, dovozuje z toho všeho Rozvera, jako nemá v sobě hudba dosti ethického staviva k mravnímu vychování jedince, tak že ani národ, který jí výhradně jest oddán, nemůže býti sebevědomý, statečný a odhodlaný za ideje všelidské obětovati vše. V přílišnosti požitků hudebních vidí Rozvera

jednu z hlavních příčin všech našich národních vad a neřestí. Ne vše, co lahodí, jest užitečno. Ale je povinností lékařovou, aby konstatoval povážlivý stav churavce. – Již všechno naše vychování řítí se za touto přílišností požitků hudebních. Vedle znalosti němčiny jaké také ovládání některého nástroje hudebního vždy ještě se v naší inteligenci pokládá za příznak vzdělanosti. A následky? Jsou v pravdě neblahé. Co skutečných hudebních talentů zaniká bez stopy v moři ledabylého šumaření. A jinoch, který by k uměně hudební měl přistupovati s idealismem nejčistším, od prvních počátků svého učení slyší, že se mu hudba vydává za dojnou krávu. U nás jsou v oblibě odrhovačky všeho druhu, ale ve příčině hudby skutečné, národní, v níž by se všechen ráz lidu našeho obrážel, dospěli jsme sotva k prvním počátkům. A na programech našich koncertů jak vzácná čísla jsou ještě i počátkové tito! Říkává se, že prý se musí hleděti k rozmanitosti programu, v pravdě však se tím v obecenstvu jen posiluje tupá lhostejnost.

Surma míní, že příliš na černo líčí Rozvera, ale z vřelého tónu, jakým mluvil doktor o hudbě, poznává, že v skutku není zásadným nepřítelem hudby vůbec, nýbrž jen v tom způsobu, jak se nyní u nás praktikuje. A toto poznání smiřuje ho jak tak s ostatními vývody doktorovými. Také Ostrý dokonale souhlasí se vším, co řekl Rozvera. Chválí Surmu, žeť on hudbu provozuje s opravdovým nadšením jako skutečný umělec, kterému není uměna jeho pouhou jen libůstkou. Uměna každá, budiž jakákoli, z mravního musí prýštiti zdroje, a čím větší mravní výše dospěl který národ, tím jest i jeho uměna vyspělejší. V tomto výroku domnívá se Surma, že přistihl Ostrého při odporu s tím, co dříve pověděl Rozvera. Že by byl národ český za ona dvě století, jež následovala po katastrofě bělohorské, býval se dodělal značné výše mravní, tvrditi nelze. A přece právě tenkráte slynuli čeští hudebníci po všem světě nejvíce. Jak to vysvětliti? S úsměvem odpovídá Ostrý na otázku otázkou jinou: kdy že předvede Surma v besedě některou skladbu Myslivečkovu, Jírovcovu, Tomáškovu a jak se jmenovali všichni ti čeští skladatelé, kteří časem svým prosluli široko daleko? Jejich skladby jsou nyní už zastaralé, odpovídá Surma. Ale což Palestrini, Mozart – namítá Ostrý dále – to jsou také skladatelé staří a přece díla jejich nestárnou? Snad je to jen osudem skladatelů českých, vzdychá Surma, ale utěšuje se sám, že s básníky má se věc nejinak. Komu pak napadne nyní, nepotřebuje-li toho právě k nějaké zkoušce, čísti Hněvkovského Děvín nebo Nejedlého Otakara? Ostrý nesdílí mínění tohoto. Nemáme-li dnes záliby v Hněvkovském a jeho vrstevnících, je toho příčinou nevyspělost mluvy i formy

v jejich básních, která tak příkrou je protivou vyspělosti nynější. Ale s hudebními skladateli má se věc jinak. Zastarali proto, že nezářili světlem vlastním, nýbrž pablesky sluncí cizích. Oni nejlépe dokazují, že pravdu mluvil Rozvera, řka, že v nitru národa všemi svými kořeny tkvěti musí uměna každá, nemá-li se na pouhou libůstku zvrhnouti a hračku. Neměli jsme do nedávna hudby své, hudby české. Teprv od té doby, co se čeští skladatelé našli se svým národem, hudba česká proniká i do ciziny a přetrvá zajisté věky. Jsouce po více než půl třetího věku převahou umělci jen výkonnými, byli jsme jen posluhami cizími. Ale posluhami cizími byli také naši hudební skladatelé, nevážící z nitra národa vlastního, nýbrž ohřívající motivy cizí.

Mohutný roj myšlenek vybavují tyto úvahy Ostrého v duši Surmově, jenž dochází k poznání, kterak se mu zdá, že nebyl doposud uměny své knězem pravým. Ale Ostrý vybízí k zasednutí na soud nad Rozverou. Ze všeho, co posud uvažováno, vysvítá, že Rozvera je hudby ctitelem nadšeným, ale ovšem odpovědným nepřítelem té, jak se u nás nyní praktikuje. Že zaměňujeme hudbu se šumařením, že tleskáme pochvalu ledačemu, co je prostřední, ano nízké a sprosté, že tak mnohému z nás hudba jest jen libůstkou k ukrácení dlouhé chvíle, v tom, ve všem dobře po mínění Ostrého činí, že nás kárá. Nález tento k smíchu nutí velikána Čejku; pohnaný prý nejen všeliké viny je sproštěn, nýbrž dokonce pravý balvan žalob svalen na půhonce. Ale mnohem vážněji pohlíží na věc Surma, který se dotazuje, kteraké by mělo tedy býti naše vychování hudební? Ale Ostrý, sám teprv před chvílí dospěv k poznání o správnosti názoru Rozverova, odkazuje ho na tohoto.

Ne bez strachu podjímá se Rozvera úkolu na sebe vzneseného. Po jeho mínění trpí národ český duševním alkoholismem, pěstuje přes příliš duševní lahůdky na újmu stravy živné. Hojnější pěstování umění, vtělujících idee konkretné, zdá se mu lékem nejvhodnějším. Všechno posavadní vychovávání naší mládeže mužské i ženské zdá se mu směřovati k tomuto duševnímu alkoholismu. Snad se mu opět namítne, že líčí příliš na černo, poukáže se na velkolepý rozvoj naší literatury, žurnalistiky a života veřejného, ale Rozvera důmyslně ukazuje, kterak tato domnělá velkolepost má mnohé svoje stránky stinné. V okolnostech, v jakých se tou dobou nalézá národ český, je skutečně nesnadno talentu vyšvihnouti se; ale s druhé strany je právě talentů povinností, aby v národě budili idee, které z něho učiniti mohou národ statečný a jarý.

Okolnost, že národ český po dlouhé věky zásoboval muzikanty celý téměř svět, vzbudila mylné domnění, jakoby to byl

národ privilegovaně hudební, domnění, které způsobilo mnoho zlého. Kdo trpí nemírným počtem veřejných produkcí hudebních? Předně výkonní umělci sami, neboť nestydí se kliditi potlesk od obecenstva, které výkonům jejich namnoze ani nerozumí, podruhé obecenstvo, které se takto odchovává k licoměrnosti a pokrytectví, neboť se tváří, jakoby sledovalo produkci s napjetím, kdežto vpravdě většina obecenstva jak mužského tak ženského přilákala slova, jimiž ve velké většině případů programy našich koncertů bývají zakončeny: „Po koncertě volná zábava". — Jak tedy odpomoci? Na knězích uměny hudební samých je především, aby přiložili ruku k dílu. Je třeba produkce hudební obmeziti předně quantitativně, aby nesevšedněly, aby k nim obecenstvo přistupovalo s náladou mysli v pravdě sváteční, po druhé je však také potřebí změny qualitativné, aby totiž programy našich koncertů byly sestavovány tak, aby k nim voleny byly hudební skladby v pravdě české, z nichž by se obráželo všechno proudění národní.

Rozvera odmlčel se na okamžik. První po něm chápe se slova zase Surma, a to k doznání, kterak nevěděl, že Rozvera je takovým hudebním enthusiastou, jakým jej býti poznává. Tento odpovídá otázkou, sluší-li tedy tomu, kdo nemá právě potřebné nálady, aby vyslechl hudební produkci, vykládati ve zlé, sluší-li mu vytýkati neslovanství, ba přímo jej vydávati za barbara? — Než další výklad Rozverův přerušuje zase občas Surma výrazy své nespokojenosti. Jeť po mínění doktorovu vina nynějšího stavu věcí na učitelích hudby. Z těch, jimž učitelství hudby je životním povoláním, neřekne žádný, aby se nepřipravil o důchod sebe skrovnější, žákovi netalentovanému, aby zanechal počínání marného. Z týchž příčin neučiní tak ani oni učitelé škol obecných, zvláště na venkově, kteří mají ze soukromého vyučování hudbě výdělek vedlejší. Enthusiasté hudební, srovnávající minulost a přítomnost, často želí, jak prý mizí v učitelstvu nynějším záliba v hudbě. Zapomínají, jak potupnými pro stav učitelský okolnostmi bývalo provázeno vykonávání od nich hudby. Ostatně bídné platy učitelské podnes nutí nejednoho učitele, aby si vyučováním hudbě přivydělával. Nejlepších výsledků dodělávají se po mínění doktorovu učitelé zpěvu na školách středních a jim podobných, a to proto, že vyučujíce předmětu nepovinnému, mohou žáka netalentovaného kdykoli z něho vyloučiti a všechnu píli věnovati talentům skutečným. Hudba, spojená se slovem, udržuje v mladistvých myslích svěží rovnováhu mezi schopnostmi tělesnými i duševními a učí vůbec horovati pro vše krásné. Ne tak lichotivé mínění má Rozvera o učitelích na hudebních školách vysokých, na konservatořích. Vytýká těmto hudebním hierarchům společnou necnost hierarchů všech, neomylnost totiž, která nesnese vedle mínění vlastního

mínění jiného, nejméně pak u svých žáků Svých vyučenců řádu prvního — virtuosů totiž — nevyučí jinému než mistrné technice, ostatní virtuosové takoví, nabyvše jakéhosi takéhosi jména, z pravidla opouštějí svou vlast a nehlásívají se k ní v cizině. Z vyučencův ostatních stávají se kapelníci, ředitelé kůru atd., lidé, kteří jsouce většinou špatně placeni, hoví obvyklému nevkusu. Od lidí takových nadívati se nápravy bylo by bláhovo. I může tedy náprava vzejíti — toť tresť úvah Rozverových — toliko od tak řečeného velikého obecenstva, to jest od nás samých, budeme-li s moudrou požívajíce hudby umírněností, a to hudby v pravdě české, nemenší měrou také pěstovati dle sil svých všechny ostatní uměny a vědy, pro které se my Čechové rodíme zrovna tak jako pro hudbu.

Rozvera ukončiv, je si toho vědom, že by ledaco z toho, co vyložil, potřebno bylo zevrubnějšího důkazu a objasnění, na ten čas uspokojuje se však doznáním Surmovým, že měl výklad jeho mnohé v sobě jádro dobré. Z hudby přechází pak rozprávka na tanec. Bylať se ku konci řeči podstatně změnila situace, neboť ze sousední síně taneční zavzněly zvuky hudby k tanci, a co sedělo kolem stolu mladého, téměř vše odešlo aby holdovalo Terpsychoře. Z dam zbyla tu samojediná paní Ulíbalová, aby se pokusila o obhájení milého svého tance, a to ve spolku s Čejkou, kterého zadržela, když za ostatními chtěl prchnouti do síně taneční.

Rozhovor o tanci zahajuje opět Rozvera prohlášením, že pokládá nynější způsob tance přímo za urážku musy Terpsichory, ač nepopírá, že tanec vskutku jest uměnou. Ostrý před chvílí definoval tanec tak, že je to vtělování krásy rhytmicky upravenými pohyby lidských těl Rozvera míní, že tu mohou byti míněna jen těla krásná a dotazuje se přímo Ostrého, tomu-li je tak. „Položíme-li krásno za totožno s ideálně charakteristickým,“ odpovídá tázaný váhavě, přece však určitě, „troufal bych si výroku do úst mi právě kladeného uhájiti.“

A když zevšad naň se naléhá, aby tak učinil, sahá Ostrý po analogii se sochařstvem. Umělec, který by měl provésti allegorickou sochu lakoty neb jiné necnosti, dojista ji nezobrazí tělem sličné Afrodity neb cudné Artemidy. Othello Shakespearův není ani krasavcem ani mravně bezúhonný, přece však diváka i čtenáře mohutně jímá i neskrocenou silou své vášně. Zkrátka nemusí to vždy býti idea krásy sama, kterou udobňuje umělec, aby dílo jeho bylo krásné, ale ovšem je potřebí, aby i tenkráte, kdy zobrazuje něco nekrásného, výtvor jeho byl pravdivý; ovšem pravdivý do té míry, aby se nestal odporným. V tomto smyslu jsou pravdivost a krása pojmy, které se kryjí.

Rozvera dokonale souhlasí s Ostrým a přijímá za svou jeho definici tance, popírá však, že by příklad jím volený o průvodě pohřebním byl vhodný. Průvod pohřební není tancem a tudíž také ne uměnou, poněvadž je výkonem života skutečného, ale každá uměna je života nápodobením. Jako mrtvola krásné panny není sochou, ale ovšem může se pro ni státi modelem, jako vánek větru není hudbou, ale arciť může jí býti nápodoben, tak také průvod pohřební sám o sobě není dílem uměleckým, může se jím však státi, je-li na příklad proveden na jevišti divadelním.

Když Ostrý doznal omyl svůj, táže se Čejka, jakou že tedy ideu vtěluje tanec? Rozvera odpovídá delší reminiscencí historickou. Dokud byl národ ve stavu patriarchálném, žil v neustálém styku s přírodou, již si představoval oživenu. Představám svým dal výraz nejen obřady, nýbrž i průvody náboženskými, slavě v určité doby výroční na příklad Vesnu, Moranu atd. Průvody takové konával i v dobách jiných, vzrušila-li nějaká příhoda mimořádná obvyklý jednotvárný klid jeho života; průvodem Vesniným oslavoval příchod novorozeněte v době zimní, průvodem Moraniným vzdával poctu nebožtíkovi zesnulému třeba ve dnech letních. Toť epická doba tance. Po řádech patriarchálných přišly však doby nevolnictví, po názorech pohanských, křesťanské. Chvil, kdy bylo lidu popřáno stýkati se v pospolitých průvodech, bylo vždy skrovněji, tím více vystupovala v tanci v popředí individualita jednotlivce, tanec stával se bujnějším, lyričtějším. Jako popříval tanec takto pozměněný mnoho místa individualitě osobní, tak byl zase na újmu individualitě národní. A idea jeho? Jako vtěloval tanec ve své starší době epické ideu pospolitosti, tak vyjadřoval v druhém období svého rozvoje ideu vzájemných styků pohlaví mužského i ženského, jež obě se doplňuji, jakož toho dokladem všechna příroda organická.

Nelíčenou pochvalou provází tato slova Rozverova paní Ulíbalová. Čejka však míní jej vehnati do úzkých otázkou, považuje-li tanec, jak jej provádí náš lid nyní, za uměnu čili nic. Rozvera odpovídá: „Ten tanec lidu, jak jsem jej před chvilenkou líčil, ovšem považuji za uměnu. Docházíť jim zajisté případného stělesnění svého kus nejvlastnějšího života toho tančícího lidu. Ten tanec však, jak jej nyní lid náš provozuje, ne obecně za uměnu považuji, nýbrž ovšem namnoze za pouhou pošetilost, jako ne všecko bohužel, co nyní lid náš zpívá, písní jest, ale namnoze škaredým jarmarečním sprosťáctvím.“ Tam zajisté, kde lid náš venkovský posud žije, vzdálen jsa styků s intelligencí městskou, posud tančí svým starým, rázovitým způsobem. Na Slovensku uherském i moravském, na Valašsku, v odlehlých koutech Hané, v Podšumaví a na Táborsku, leckde ještě spatříš poetický

tanec národní. Kdekoli však této podmínky není, tam veta je po poetičnosti tance.

Odpověď, kterou Rozvera dává na další otázku Čejkovu, co že vytýká tanci městské intelligence, vyvolává roj otázek nových; praví, že tanec ten není ani prostonárodním ani umělým. A jaký tedy mezi obojím rozdíl? Takový asi, jaký mezi básnictvím prostonárodním a umělým. Básník prostonárodní není sobě vědom zákonů, podle kterých krásu vtěluje slovem, básník umělý si jich vědom jest. A je-li tedy jaký umělý tanec vůbec? Ovšem že jest. Balet, nechať je pouhou vložkou v opeře, nechať dílem samostatným, dojista je dílem uměleckým — ovšem předpokládajíc, že má základnou myšlenku uměleckou, že je nápodobením skutečného děje životního, že jim vládne lad a gracia, nikoli hrubá divokost nebo groteskní komika, a že se vtělování krásy děje pohyby těl opravdu krásných v tom smyslu slova, v jakém o nich dříve mluvil Ostrý.

Nuže, co tedy vytýká Rozvera tanci naší intelligence? Tanec, v němž z pravidla výhradně ukládáme mírnou svoji veselost, vtěluje, jak už řečeno, jedinou jen ideji: doplňování obou polův pohlavních. A kde jsou ti, kdož proti ženské měkkosti a něžnosti repraesentovati mají statečnost a sílu? Jsou to, jak dí Rozvera, mladé baby. Jaký to rozdíl ve příčině stepilosti a pružnosti postav mezi naším lidem venkovským a intelligencí! Příčinu shledává Rozvera v pochybeném způsobu vychování, jež od prvního kroku novorozeněte do světa je halí a choulí do tepla. Jediným cvikem tělesným naší mládeže je tělocvik, ale kdo při něm dbá pružnosti a mrštnosti, jako jí dbali staří Řekové? Komu z našich intelligentních rodičů napadne dáti hocha svého cvičiti v šermu, v jízdě na koni? Jedinou školou uhlazeného mravu je pro dospívajícího našeho jinocha tanec, ale k tomu přistupuje už sláb, neobratný, blaseovaný. Není v naší mládeži mužské oné mrštnosti a stepilosti, která by popřávala individualitě jedincově výrazu docházeti také tancem, není u nás zkrátka pro tanec umělecký dosti vhodného materiálu. Proto působí sice tanec z pravidla rozkoš jenom tanečníkům samým, ale oku divákovu neposkytuje mnoho záliby, ano svádí jej nezřídka k smíchu.

Tím chce Rozvera ukončiti, ale paní Ulíbalová vyzývá jej zřejmě, aby vyslovil svůj soud také o mládeži ženské. Soud tento není o nic příznivější onoho, jejž byl právě pronesl o mládeži mužské. Ale mysle si: kdo chce kam, pomozme mu tam, jme se mluviti. Také při mládeži ženské není postaráno o to, aby vyspěla v těla krásná. Jeť žena od narození do skonání otrokyní mody, a to mody zhusta barbarské. Při vší své proměnlivosti a nestálosti je moda v jedné věci neúprosně důsledná: v týrání

ženského těla. Rozvera, přerušovaný občas jizlivými poznámkami paní Ulíbalové, uvádí z bohaté zásoby svých zkušeností lékařských četné toho doklady, jak se otročením modě zhusta hřešívá na zdraví i na stepilosti těla dívčího. A to jsou mody hříchy veřejné. Co teprv říci o tajných, jakými jest na příklad hříšné mrhání národního majetku za všeliké trety, ano i to, že mnohá dosti zámožná rodina šetří na náležité výživě svých dětí, jen aby mohla dcerám svým dopřáti přepychu v toiletách! Ba, otročení modě má i neblahé svoje stránky politické. Dáma z intelligence naší oblékne kroj národní nejvýš jen do maškarního plesu nebo na národní slavnost, jinak by za živý svět nikam v něm nevyšla, ale tím právě se uvolňuje, ano přímo trhá pouto, které by mělo intelligenci vázati s lidem v jediný národní svaz. A do čích kapes plynou české peníze za tyto požadavky mody? Ponejvíce do kapes německo-židovských továrníků, kteří se nám za to odměňují tím, že jsou ve všem životě veřejném našimi úhlavními škůdci. Vlastního průmyslu nedoděláme se takto nikdy.

Ale ještě po jiné stránce je působení mody na pohlaví ženské přímo zhoubné, na rozvoj totiž jeho charakterů. Budíť přímo závist na straně jedné a pýchu na straně druhé. Je matkou klepův a pomluv a všeho toho zla, jež z nich pochodí. A není-li ženský charakter modou pokažen nadobro, provede to najisto její bratr, tak řečený dobrý tón, který v podstatě není vlastně nic jiného, než opičení po všem, co dělají lidé stavů vyšších. A odtud plyne rozdíl mezi tancem dívčiny venkovské a slečinky městské. Ona tančí přirozeně, ve sváteční náladě, nadešlé po mnohých dnech trudné práce, tato tančí, aby se líbila, tudíž nepřirozeně.

Avšak — namítá Čejka — je všechno, co jest affektováno, také nehezké? Vždyť i herečky cílem posledním je a konečným, aby se líbila. Ano, posledním a konečným — odpovídá Rozvera — nikoli však prvním a nejbližším. Příkladem uvodí slavnou francouzskou herečku Rachel, která se všeobecně líbila na jevišti i mimo ně. Za tuto svou oblibu děkovala hlavně svým uměleckým výkonům, které ji činily milým zjevem společenským vůbec, nikoli svým nádherným toiletám.

Naše slečinky, affektované a tudíž nepřirozené, nechodí do zábav s úmysly nezištnými. Tanec jejich, místo aby byl projevem veselí a pospolitosti, stává se projevem dressury a nejhrubšího egoismu, nemůže v něm tudíž býti gracie. Konečný cíl, s nímž přestupují ony a z pravidla také i jejich rodiče práh síně taneční, jsou vdavky. Úmysl tento zcela byl by hoden chvály, kdyby spočíval na podkladě ethickém, ale toho bohužel z pravidla není. Dospívajícímu děvčeti nikdo nevyloží, jaké bude míti povinnosti jako manželka a matka, zvláště ne o tom, jaké povinnosti vy-

plynou jí z toho k národu. Někde opomíjí se toho z nevědomostí, jinde z nemístní pruderie. A proto se naše slečinky po většině vdávají, jen aby se vdaly, většinou jest jim lhostejno, jdou-li za vlastence, či národa svého nepřítele nebo dokonce škůdce. A pohyby, řízené takovými to motivy, mohly by býti ladné?

„A což není pomoci?“ táže se paní Ulíbalové, jejíž oko zvlhlo slzou při posledních slovech Rozverových. Tento i zde vede ji jako rozšafný lékař, který nepřestává jen na konstatování neduhu, nýbrž hned také podává hojivý lék. A lékem tím je heslo. Méně zábav a více práce! — — —

III. O literárních ismech. Hovor tento, jak už řečeno, pohříchu dokončen není, a to ani ve vydání sešitovém, ani v pozdějším spracování v „Komenském“ z let 1893 a 1894. (Začátek tohoto hovru byl ostatně pod titulem „O vkuse v literatuře naší“ uveřejněn ve formě od pozdější poněkud odchylné ve třech číslech XVII. ročníku „Komenského“). Z té příčiny upouštíme od toho, abychom podávali, jako jsme učinili při hovorech ostatních, zevrubněji obsah jeho. Krátce jej vystihuje tento citát F. M. Klácela, hovoru předeslaný: „Vědouce, že teprve všichni máme rozum všechen, musíme vyznati, že jen vzájemným tříbením docházíme pravdy a že blud jest jen hledáním pravdy“. Ostrý odhaluje v dialogu tomto bezohledně, jak lehkomyslně a zhusta spolu i bezmyšlénkovitě vrhají se do literárního obecenstva všeliká hesla a to namnoze od lidí, kteří významu a obsahu jejich ani sami dobře vědomi nejsou.

Scenerie, za které se tento velice rozsáhlý hovor koná, je tato: Po dlouhé přestávce let přichází Ostrý, zatím již na odpočinek se odebravší, opět do Olomouce a v zánovním „Národním domě“, který již od let je střediskem tamní celé společnosti, svádí náhoda v odlehlém jednom pokoji o jediném jen stole Ostrého s Čejkou, kterému čas ovšem také nepřidal svěžosti mladické, který však i v pokročilejším už věku podržel někdejší svou výbornou paměť. Co do zevnějšku není ovšem „Národnímu domu“ hany; vše tu jest uspořádáno velmi ladně a vkusně. Ale když přichází věc na duševní život celé společnosti olomoucké, dovídá se Ostrý k nevelikému svému potěšení z úst Čejkových, že za tu dlouhou řadu let pokroku nehrubě Obmezuješ se lektura skoro výhradně na časopisy politické a kartičky jsou po denním lopocení z pravidla potěchou nejsladší. Na domněnku svou, že snad pokoj, v němž se nalézá, je nynější Olymp, dostává Ostrý za odpověď, toho že vůbec už není, ten

že při stěhování zanechám ve starých místnostech dole.*) Časem ovšem zavíří místnostmi spodními život čilejší, zvláště při přednáškách, jakož tomu na příklad bylo právě včera, kdy mladý professor Aleš damám, hojně shromážděným, vykládal o idealismu, romantismu a realismu. Zatrativ rozhodně ony a pochvalu vzdav tomuto, sklidil od posluchaček svých hojně povděku a uznání. Sotva Čejka domluvil, přichází Aleš sám a v Ostrém vzkypí stará jeho krev. Jme se mladistvého kollegy svého dotazovati po obsahu jeho přednášky a když Aleš prohlásí idealismus v literatuře prostě lží, již je s ním starý harcovník idealismu v křížku.

* * *

Podali jsme zevrubněji obsah „Hovorův Olympských" proto, poněvadž máme za to, že z nich obráží spanilý duch a ušlechtilý, mužný charakter Jana Ev. Kosiny jako v zrcadle. Jeť Ostrý hlavní hrdina těchto dialogů, Kosina sám; i kdyby toho nepřipomínal v hovoru „o literárních ismech" výslovně, z obsahu to jde na jevo zřejmě. To tedy, co mluví v hovorech oněch Ostrý sám nebo s čím z řečí jiných souhlasí, možno právem považovati za slovný výraz nejvniternějšího Kosinova přesvědčení.

Dva jsou základní rysy v povaze Jana Ev. Kosiny. Jeden z nich nazvali bychom esthetickým, druhý ethickým, ač ovšem onen částečně jest obsažen v tomto.

Odkájeje se už od let dětských uměnami, hlavně však poesií, vytříbil svůj vkus do té míry, že krása byla mu jedním z hlavních vodítek jeho života. Horuje pro vše krásné a ušlechtilé, měl v nenávisti všechno nízké, hranaté a sprosté. Toto svoje smýšlení vštěpoval také mládeži, jím se netajil ani před dospělými, ano měl i mužnosti a statečnosti dost, aby se na odpor postavil proudu obecnému, pokládal-li jej za nesprávný a chybný. Z poroku šosáků nemnoho si dělal, ano žertem i sám ironicky se tak nazýval. Jeho nadobyčejná sečtělost v básnických literaturách starých i nových činila jej nad jiné způsobilým, aby pronesl slovo svoje ve sporných věcech aesthetických. Sečtělost tato poskytovala mu jmenovitě hojně příležitosti, aby vhodnými příklady a doklady porážel svoje odpůrce i tenkráte, mluvil-li s patra. Byl bystrý a vtipný, vždy na stráži a pohotově, kdykoli šlo o obranu krásy nebo boj proti jejímu znešvařování.

Tomuto aesthetickému rysu povahy Kosinovy děkují také „Hovory Olympské" za líbeznou svoji formu. Není to lektura lehká a pro čtenáře, kterému je kniha jen prostředkem k ukrácení dlouhé chvíle. Za to však čtenář, který je zvyklý přemýšleti

---

*) Summárný titul, pod kterým uveřejňován tento dialog v »Komenském« zní »Hovory poolympské«.

o tom, co četl, který nepřestává na pouhém obsahu, nýbrž bedlivý zřetel obrací také k formě čteného spisu, nalezne v knize této záliby mnoho a bude ji s rozkoší čítati opět a opět. Čím po stránce zevní „Hovory Olympské“ imponují nejvíce, je mistrná jejich struktura, přesná logičnost a rázovitý sloh.

Ve příčině první podotkli jsme již v úvodu k této stati, že se Jan Ev. Kosina za let studentských pokusil také o tvorbu dramatickou. Pokus jeho, provozovaný proti jeho vůli, nesetkal se sice s úspěchem na jevišti a nedoznal v této formě následování již nikdy, přes to lze říci, že zůstal Kosina dramatikem do své smrti. Jaká to v „Hovorech“ živost, jaká pravdivost v pravdě dramatická! Osoby v nich vystupující vesměs jsou jako v dramatě skutečném charakterisovány objektivně, to jest: povahy jejich vyplývají z toho, co samy jednají a mluví. Spisovatel sám k charakteristice subjektivní leda že podá dvě, tři slova. Ať nemluvím o hlavní osobě Ostrém, jak význačně vystupují tu charaktery velikána Čejky, šprýmovného humoristy a poučení chtivého myslitele, doktora Rozvery, v němž se pod drsnou slupkou zdánlivého barbara tají ušlechtilý idealista, paní Ulíbalové, typu to dámy z tak řečené lepší naší společnosti, jež překonána jsouc důvody rozumovými nerada sice, ale posléz přece se loučí s milými předsudky, vštípenými jí vychováním a společností, povrchního Vodana, z jehož nitra občas vytryskne pramen zdravého, nezkaleného humoru, básníka Suchého a Pětiokého a jiných více? Ba i samého toho Longina Doubravy postava, ač neotevře téměř ani úst, zda nevystupuje s plnou plastičností z oblak dýmu tabákového?

Také svou scenerií jsou „Hovory Olympské“ mnohdy dramatické. Rozpomeňme se jen, jak mladý kněz trojímu druhu nepřátel práv mateřštiny osvětluje zhoubnost a hanebnost jejich jednání, celý do děje zasahuje i chor, to jest poslouchající obecenstvo. Jak vzrušující jest ona scéna, kdy Pětioký, pohoršený slovy Ostrého do krajnosti, spustí jemu na posměch sprostou odrhovačku a strhne s sebou i většinu svých soudruhů! Dramatičnosti „Hovorů“ na prospěch nemalý jest i to, že se tu s moudrou umírněností střídá živel vážný s komickým. Kdo by se od srdce nezasmál hranatosti Röhböckově, která zrovna jako úlisnost Rosenduftova tak pěkně kontrastuje s vážnou opravdovostí knězovou? Jak mile působí šprýmy Šimerkovy, v jak veselou náladu uvád nás Vodanova episoda o jeho působení vychovatelském nebo scéna, kdy se dlouhý Čejka, náružívý tanečník, pokouší prchnouti s výšin Olympu do sousední síně taneční právě v okamžiku, ve kterém se hovor onde stáčí na tanec?

O nic níže než jejich dramatickou živost nekladme logickou přesnost „Hovorův Olympských“. Je-li ona výrazem ducha básni-

ckého, touto zase výrazu dochází duch vědecký. Hovor z pravidla počíná se (tak tomu bývá též u dialogů Platonových) z náčrtů nahodilých a nezřídka i na pohled nepatrných; ale jako z jediné jiskry, zapadne-li do hořlaviny, mohutný se vznítí plamen, tak někdy i z jediné věty, ledabylo prohozené, rozvine se rozhovor o věcech nejvážnějších.

Některé z „Hovorů“ mají disposici velmi jednoduchou a takořka průhlednou. Sem řadíme na příklad hovor o právech mateřštiny, v němž trojí druh odpůrců knězových podává logický rozvrh látky sám. Ne tak jednoducha je věc při hovorech obsáhlejších, jako jsou na příklad o purismu, o literárním kosmopolitismu a o hudbě a tanci. Tu zdá se někdy na povrchní pohled, jako by hovořící daleko se vzdalovali od thematu daného, ale ve skutečnosti není tomu tak. Stane-li se jaká odbočka, děje se tak vždy jen proto, aby věc nějaká, jež ne všem účastníkům hovoru dosti je jasna, se ozřejmila a osvětlila. S pojmy takto třebas oklikami vytříbenými operuje se dále. Tak obsahuje na příklad hovor o purismu výklad, za organismus-li považovati sluší jazyk, či za mechanismus, hovory o literárním kosmopolitismu i o hudbě a tanci pak zevrubné ozřejmění všech téměř důležitějších základních pojmův aesthetických. Při tom vede sobě autor náš z pravidla jako učitel, užívající k výkladům svým methody induktivné. Příkladem, voleným nejčastěji z oboru myšlénkového, všem přístupného snaží se věc osvětliti dříve, než se pokusí o definici. Poučný v tomto směru je zvláště hovor se Surmou o hudbě, jejíž definice několikráte se zamítá, nežli se dojde k výměru všestranně uspokojujícímu.

Nic není v „Hovorech“ nemístného, nic planého, asi tak jako hudební dirigent mnohočlenný svůj sbor taktovkou udržuje v patřičném rhytmu, tak bystrost Ostrého bdí nad těmi, s nimiž mluví, aby se nikde nestala úchylka od přísného postupu logického.

Tyto formálné přednosti „Hovorův Olympských“ dovršeny jsou Kosinovým slohem. Platí-li o kom z našinců známé slovo Buffonovo, že sloh je člověk, má věru platnost svou o něm. O „Hovorech“ jeho mohlo by se říci totéž, co mu napsal přítel jeho ředitel Karel Doucha po přečtění prvního sešitu „Života starého kantora“, že by po slohu poznal každý autora i kdyby na titulním listě nebyl jmenován. Sloh Kosinův je dílem a ovocem dlouholetých pilných studií, častého čítání klassických spisovatelů doby starší i novější, dílem plodem práce velmi namáhavé. Kosina nepracoval snadno. Chtěje jednak, aby slovo těsně přiléhalo k myšlénce, jinak také, aby bylo výrazem individuality jeho, často hodiny sedával nad krátkým odstavečkem, měnil a piloval, opět

a opět pročítal, co již bylo napsáno, ba i v tištěných už pracech svých činíval si znovu immargine poznámky a opravy. Požadoval-li jako kritik od autorů jiných, aby také sloh jejich byl svérázný, nemohl toho při opravdovosti své povahy nepožadovati také od sebe samého. Vypěstoval si takto vlastní svůj sloh, v němž nemá v písemnictvu našem soupeře. Jsa, jak už zmíněno, konservativec, který bez potřeby nerad odkládal staré zvyklosti, o jichž užitku neb aspoň už krásnosti byl přesvědčen, rád přejímal z mluvy starší slova jednotlivá i celá úsloví, čímž se jeho slohu dostalo jistého zabarvení archaistického. Nebyl však fanatikem všeho starého, který by byl staré zachovával z jediného důvodu, že je staré. Vyložil o tom mínění své měrou dostatečnou v hovoru o purismu a v rozpravě o pěstování jazyka. Budiž ponecháno znalcům odborným, aby s hlediska svého posoudili sloh Kosinův, my hodláme v této knížce, určené pro čtenáře „Života starého kantora“, tedy díla nevědeckého, poukázati jenom k jedné stránce význačné. Kde toho bylo potřebí, kde toho zvláště vyžadovala charakteristika mluvících osob, tam dovedl Jan Ev. Kosina také býti koncisním, stručným ano i úsečným. Ale zvláště tam, kde ústy Ostrého mluvívá sám a kde se dává unášeti mohutným proudem svých představ, tam s oblibou užívá periody, někdy velmi umělé a spletité. Slýcháme zhusta, že prý je perioda příliš těžkopádna, nedopouštějíc jasného přehledu a zarážejíc téměř tok myšlének čtenářových. Máme však za to, že jiná je příčina, pro kterou ozdobná perioda znenáhla mizí z literatury nejen naší, nýbrž i z cizích. Skládati pěkné, ladné a umělé periody jest uměním, uměním, kterého lze dosíci jen perným cvikem a vytrvalou pílí. A toho se nedostává za našich dob při onom překotném shonu a chvatu, s kterým se za naší doby s jedné strany produkuje, s druhé čte. „Hovory Olympské“ jsou tedy také po této stránce zjevem v novější naší literatuře vzácným. Jan Ev. Kosina, stále maje na paměti verš Čelakovského „Jazyk tak cti jako vědu“, stejnou píli obracel k formě jako k obsahu. A co činí sloh jeho zvláště milým, toť jeho ráz v pravdě český. Znaje z minulosti i z přítomnosti zhoubné účinky němčiny v rozvoj jazyka našeho, zvláště toho byl bedliv, aby všeho se vyvaroval co by se podobalo i jen stínu nějakého germanismu. V době, kdy v jiných oborech ovládla snaha v každé příčině chvalitebná, by před nivelisujícími účinky doby nové zachráněno bylo vše, co je zbytkem starodávné domácí a národní naší kultury, v této době zůstal Jan Ev. Kosina s nemnohými soudruhy osamocen ve snaze, aby v ryzosti nezkalené zvláště bylo zachováno to, co je kultury naší pomníkem nejvelebnějším, totiž naše řeč. Také tato snaha po pěkném, úpravném slohu je plodem ducha, ať tak díme,

básnického. Pohříchu zůstala snaha tato celkem ojedinělá, pokud se týče naší prosy. Je toho litovati zvláště s té stránky, že právě forma básnická dodělala se za posledních 30 let rozkvětu velkolepého, dříve netušeného. Ale příčinu tohoto rozporu vysvětlil Jan Ev. Kosina sám velmi případně v rozpravě o pěstování jazyka tím, že se básník obejde s malou poměrně potřebou syntaxe. — — —

Ale výše než ideji krásy klade Jan Ev. Kosina, jak víme, ideji dobra. Jejím službám zasvětil všechen svůj život, tato idea je také vůdčí hvězdou „Hovorům Olympským". Také v této knize jeví se autor, čím býval ve svém povolání životním: učitelem a vychovatelem. Stopuje bedlivě osudy svého národa v minulosti i přítomnosti, ze všech svých sil pracoval k lepší jeho budoucnosti, kterou spatřoval v mládeži, odchované ideály národními a všelidskými, bohaté věděním a statečné charakterem.

Vychování mládeže naší přál si míti asi po vzoru starořeckém tak, aby stejnoměrným a souladným tužením a pěstováním sil tělesných i duševních vyrůstali lidé v každé příčině ušlechtilí. Co vytýká nynějšímu výcviku tělesnému mládeže, jak se děje v domácnostech i školách, pověděl ústy Rozverovými v hovoru o hudbě a tanci; jak by si přál míti upraveno pěstění schopností duševních, o tom zmiňuje se nezřídka, zvláště však v hovoru o literárním kosmopolitismu. Vychování to i ono má se nésti duchem ryze národním. Že jsou účelu tomuto vedle přečetných nesnází druhu jiného na překážku také trvající poměry politické a společenské, toho se ovšem autor náš netají; jindy zjevně to vyznává, opět jindy sarkastickým nějakým šlehem nebo žhavou ironií jich se dotýká.

Doznání smutné pravdy jest arci prvním krokem k nápravě, ale krokem, na kterém se přestati nesmí. Kosina sám pilně přikládal ruku k dílu. V době, kdy zakládal z dobrovolných příspěvků vlasteneckých soukromou českou školu v Olomouci, napsal zároveň i velkolepou apotheosu její a všech jejích družek v podobných okolnostech vzniklých, „Práva mateřštiny", jež jsou spolu i nejpádnějším vyvrácením všech oněch jalových a lichých námítek, které bývají uváděny na obranu křivdy proti právu.

Jakož pak pokládal jazyk mateřský za jediné způsobilý, aby jím dítě mohlo býti vyučováno, tak se proň dovolával jeho práv i ve všech jiných oborech života veřejného. Jestiť jazyk téměř jediné, co zbylo pokolením nynějším po předcích. Měl-li tedy Jan Ev. Kosina, jak už podotčeno výše, i důvod aesthetický pro přesvědčení své o potřebě toho, by jazyk náš byl zachován v ryzosti nezkalené, měl pro ně také ještě i důvod jiný, jejž bychom mohli nazvati politickým. Jsa mužem přímým a otevřeným, který

nikdy a před nikým se netajil tím, co smýšlel, dával ovšem i tomuto svému přesvědčení průchod slovem tištěným. A jakou váhu kladl na charakter při mládeži dospívající, toho dokladem je trpké slovo, že z někdejšího národa hetmanů je nyní národ sket... Vedle práce odporučuje Jan Ev. Kosina mládeži dospívající jemný mrav společenský a ušlechtilou zábavu. Za vrchol této považuje lekturu básnickou, až se odvažuje i toho výroku, že by si troufal poesií samojedinou odchovati jinocha v rázný a statečný charakter mužný. Ale právě proto, že přikládal poesii tak důležitý význam vychovatelský, chtěl ji míti českou a národní.

Přisuzuje jako moudrý vychovatel důležitost nemalou individualitě při jedinci, chtěl ji neméně patrnu míti při národě všem, dobře si jsa vědom, že právě jen pěstěním individuality své zaujme národ náš místo důstojné v rodině národů vzdělaných vůbec. Tím ovšem není řečeno, že by byl chtěl národ svůj vzdalovati všelikých vlivů cizích. Sám nabyv obsáhlého vzdělání svého namnoze z cizích zřídel, nemínil jich ucpávati mládeži naší. Co kde shledal v cizině (na příklad i při samých našich sousedech Němcích) hodného chvály a následování, toho neváhal doporučovati také krajanům svým. Varoval jen před bezmyšlénkovitým a překotným napodobováním a přijímáním všeho cizího bez úvahy a rozmyslu, dobré-li je, co půjčujeme z ciziny čili nic. Osudnou náklonnost českou k cizotě káral již předkům našim ne bez důvodu. Dalemil Kosina znaje neblahé této náklonnosti následky, pozdvihoval výstražný hlas svůj v tomto směru kdekoliv a kdykoli se mu k tomu vhodná udála příležitost.

A jako pohlížel bez závisti, ale i bez předsudků na cizinu, tak stejně spravedlivě posuzoval i národ svůj vlastní. Neskrblil chválou o jeho přednostech, ale neostýchal se také kárati bezohledně, co po jeho zdání zasluhovalo pokárání. I tu byl si vědom povinností vychovatele, kterému náleží nejen chváliti, ale i kárati a připravovati cestu k nápravě. O něm plnou měrou má platnost staré přísloví: Amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas. Pravda byla Janu Ev. Kosinovi nade všecko. Byl prost malicherné ješitnosti a káraje domýšlivost a neomylnictví při jiných, nedopřával jim arci také místa při sobě. V „Hovorech Olympských“ v přemnohých variantech praví opět a opět, že ne o to mu se jedná, aby se mu na konec přitakovalo, nýbrž aby se pravdy dopátral, nebo jí se alespoň přiblížil. Proto mohou snad o některých věcech, o kterých Kosina uvažuje, mínění býti různá a od jeho vlastního odchylná, ale nikdo spravedlivý nemůže „Hovorům“ upříti, že jsou kniha v každé příčině seriosní a plod vážného, bádavého ducha.

Chtěje, aby se k zářivé metě ideje dobra, již pokládal za konečný cíl životní při jedincích i národech, všechen národ český přiblížil co možná nejvíce, přirozeně kladl, jakož činívají ethikové všichni, váhu nemalou na ušlechtilý život rodinný, v němž kladou se k příštímu charakteru základové první. Jak vznešené měl mínění o stavu manželském, o povinnostech rodičův a zvláště mateřských, to nejenom vyložil na mnohých místech zřejmě, nýbrž dokázal i tím, že právě do tohoto oboru rád sahal, pro své příměry a porovnání.

Ale „srdce muže obejímá vlast i lidstvo celé“, praví Jaroslav Vrchlický a věru mužem srdce tak ušlechtilého byl Jan Ev. Kosina. Pro ideje všelidské vždy nalezl slovo vřelé a případné. Bezpráví páchané na jiných káral právě tak ostře jako bezpráví páchané na národě svém vlastním.

Ve věcech politických jakkoli v tomto směru lze souditi jen z některých nahodilých narážek a episod, byl přítelem pokroku a volného, nenáhlého a ne překotného rozvoje, nenávistníkem absolutismu a každého systému, dopouštějícího se křivdy na jiném. Ostatně i v názorech svých politických spravoval se jako ve všech věcech sporných slovy sv. Augustina: In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas. Jalová hesla, bezmyšlénkovitě předříkávaná i opakovaná byla mu protivna jako planost sama. Ale co sám vlastním přemýšlením přijal za pravdu, toho nevnucoval jiným, nýbrž rád se přiznal k omylu, byl-li o něm poučen důvodem vskutku věcným a pádným. Malicherným škorpením osobním, které u nás již tolik natropilo zlého, nedával se strhnouti nikdy, vždy přihlížel k věci, nikdy k osobám. Zkrátka, byl to muž v pravdě svobodomyslný v nejušlechtilejším smyslu tohoto slova.

IV.

Reminiscence naše na Jana Ev. Kosinu schylují se ke konci, zbývá nám už jen nemnoho pověděti slov ze závěrečné kapitoly jeho života. Poměry rodinné a touha po častějším styku se společností inteligentnější, jehož postrádal v Bohdanči, donutily jej posléz, aby se ohlížel po sídle novém. Zvolil k tomu po některém uvažování opět Olomouc, působiště své z let šedesátých a sedmdesátých, kam přibyl v září roku 1894. Po mnoho let obýval tu v třetím patře „Národního domu“, teprv krátce před svou smrtí přestěhoval se do domu na Bělidlech č. 3.

Za 17 těch let, co pobýval mimo Olomouc, ovšem změnilo se mnoho. Nejen město samo vybavilo se z tísnivého pouta hradebního, nedopouštějícího mu volného rozvoje, nýbrž i v zevnějším jeho rázu změnilo se již mnoho a byly to změny ponejvíce potěšitelné, projevující se patrným vzrůstem živlu českého,

očividným zvláště tomu, kdo dlel delší čas mimo město. Také zevnější repraesentace Čechuv olomouckých zmohutněla měrou znamenitou i pro české spolky zbudován tu v samém středu města „Národní dům“, gymnasium české z chatrného nájmu přestěhovalo se do výstavné budovy vlastní na někdejším pozemku fortifikačním, česká obecná škola, dříve matiční, zatím převzata do správy obecní, třeba z malicherné umíněnosti německého představenstva městského podnes ještě jen německá návěštní tabule hlásala, že je to škola pro dítky české, také v obchodu a průmyslu provedli Čechové olomoučtí nejeden krok zdárný a do budoucnosti mnohoslibný. Radostné tyto pokroky, na něž patřil Kosina s netajenou rozkoší, dojímaly Kosinu tím mileji, že z velké části byly dílem jeho někdejších odchovanců a žáků, kteří vstoupivše po skončených studiích do ruzných oborů života praktického, zvolili si za místo svého působení Olomouc. Jemu dopřálo nebe dočkati se odměny pro učitele a vychovatele nejsladší, že spatřil, kterak símě jím zaseté vzešlo v utěšenou žeň a rozsévá se dále i generacím mladším.

Ale s časy změnili se ovšem i lidé. I lidu českého nejen přibylo na počet a vzrostlo jeho národní sebevědomí, nýbrž i ve složení jeho udála se změna leckterá. Mnohý z těch, kdo při odchodu Kosinově z Olomouce byli holobrádky, při opětném jeho návratu byl již statný muž, prošlý školou života a vlastní své potomstvo do ní uvádějící, nejeden z těch, kdo se při odchodu Kosinově loučil s ním v plném květu let mužných, nebyl v čase jeho návratu do Olomouce již mezi živými. Z někdejších svých prvních spolupracovníků na českém gymnasiu nalezl na živu sotva dva, tři.

Za prvních let svého druhého pobytu olomouckého Kosina dosti zhusta vycházel do města i blízského okolí, čím více se však při něm vzmáhaly záchvaty asthmatické, tím řídčeji opouštěl svůj příbytek později. Dávný přítel Kosinův inspektor Josef Sytko, trávící odpočinek svůj také v Olomouci, byl téměř jediný, koho navštěvoval občas a míval hostem u sebe. Jako před tím v Bohdanči zabýval se Jan Ev. Kosina i v Olomouci kromě prací literárních, o nichž se zmínka stane ještě níže, po všechen čas den co den skoro výhradně belletristickou četbou. Opětná a opětná četba románů hraběte Lva N. Tolstého a Sienkiewiczových byla mu právě tak mila jako Mickiewiczova „Pana Tadeusza“, od Horácových, Čechových „Písní otroka“ a Vrchlického „Bar Kochby“. Maje až do smrti všechny novinky české literatury v evidenci nepřetržitě, rád o nich zapřádal rozhovory v přátelském kroužku v besedních místnostech „Národního domu“, kam docházel večer den co den. Tak mnohá z těchto rozprav, ač s patra promlu-

vená, byla znamenitou essayí aesthetickou. Jindy, přivedla-li náhoda na to řeč, vyprávěl Kosina příběhy ze svého života, z nichž některé jsou čtenářům známy již ze „Života starého kantora“, jiné pak, k úřednímu působení Kosinovu se odnášející, poněvadž týkají se namnoze osob ještě živých, prozatím alespoň do veřejnosti se nehodí.

Do jednotvárné nudy všedního života zapadly Kosinovi dva světlé paprsky; jubileum „Matice školské“ v Olomouci a vlastní jeho sedmdesáté narozeniny.

Jubileum „Matice školské“ v Olomouci připadlo ke dni 24. října r. 1897. Že v té obrovské spoustě jubilejí osobních i spolkových, hlučných i tichých, významných i bezvýznamných, jež se u nás slavívají rok co rok, slavnost zmíněná dokonce nebyla zjevem všedním a často vídaným, vysvítá nejlépe z dat, jež v rozvoji českého školství obecného v jubilejní valné hromadě podal Dr. Julius Ambrož: . . . českého školství v Olomouci, které tedy dnes, po pět a dvaceti letech vykazuje stav následující: 1. Veřejná škola česká pětitřídní se 316 žáky; 2. trojtřídní cvičná škola při ústavu Voršilek se 120 žákyněmi, z nichž dnes asi 60 olomuckých; 3. ústav hraběte Em. Pöttinga se 150 žákyněmi; 4. škola mateřská se 110 žáky; 5. škola pokračovací se 130 žáky ve třech odděleních; 6. škola hudební s 65 žáky. Vše toto školství má počátek svůj, čerpá a doplňuje se z „Matice školské“ v Olomouci.“

Srovnáme-li utěšené tyto výsledky za jediné čtvrtstoletí s nepatrnými počátky „Matice školské“, neupřeme spolku tomu, že oslavoval jubileum svoje vším právem. Bylať to národní slavnost všech upřímně smýšlejících Čechův olomuckých, slavnost neokázalá a takořka jen domácí, jako nehlučné, ale tím intensivnější bylo pětadvacetileté působení spolku samého.

Jan Ev. Kosina měl mravní povinnost súčastniti se tohoto jubilea, měl k tomu však i právo, jako jen nemnozí z účastníkův ostatních.

Mravní povinnost proto, že právě v jubilejním roce byl opět vstoupil do výboru „Matice školské“, jemuž býval prvním předsedou; právo nad jiné lepší proto, že stanuv před čtvrtstoletím takořka u kolébky dobrodějného tohoto spolku mohl patřiti na ovoce práce své a svých spolupracovníků. Den 24. října r. 1897 byl Janu Ev. Kosinovi jedním z nejkrásnějších dnů jeho stařectví.

Všem účastníkům jubilejní valné hromady matiční dojista podnes ještě v živé tkví paměti svěží promluva, kterou o ní Jan Ev. Kosina proslovil. Vyváživ z bohatého zdroje svých pamětí četné zajímavé reminiscence z počátků „Matice školské“, vzpo-

mínaje zásluh všech živých i mrtvých už spolupracovníků při díle obrození národního v Olomouci, přál zdaru i požehnání všelikého dílu šlechetnému do budoucnosti. Žel, že nemůžeme ani této, jako jiných jeho řečí veřejných textu citovati slovně, neboť Kosina řečí svých si nepsal. Je dojista zajímavým příspěvkem k duševnímu tvoření Kosinovu, jako jen zvolna psával, a co napsal, opět a opět opravoval, tak že nečiníval si konceptů pro svoje řeči, nejvýše si na kus papíru sestavil krátkou disposici. Řečníval z pravidla s patra. Upraviv logický postup svých myšlének, mohl spoléhati výhradně na svou neobyčejnou paměť, která ho neopustila ani do pozdního stařectví. Počátek řečí svých pronášel Jan Ev. Kosina z pravidla s některým ostychem, a dotýkal-li se toho také ve svých projevech, nebyla to pouhá jen figura řečnická, ale překonav ostych záhy dával se cele unášeti proudem své mohutné výmluvnosti.

Brzy po jubileu matičním očekávalo Jana Ev. Kosinu jubileum jiné, vlastní jeho se dotýkající osoby, sedmdesáté totiž narozeniny jeho. Den tento, jehož dočkati se málo kterému bývá dopřáno smrtelníku, rozhodli se ctitelé Kosinovi v „Národním domě“, přihlížejíce k velikým zásluhám, jichž si ctihodný kmet dobyl o rozvoj národnosti české v Olomouci, oslaviti malou domácí slavností. Poněvadž jim však byla známa nechuť Kosinova ke všem oslavám osobním, musily všechny potřebné přípravy býti vykonány docela tajně, nechtěli-li se pořadatelé vydati nebezpečenství, že se jubilejní oslava odbude bez jubilanta.

Tak se skutečně i stalo. Nemaje o ničem, co se připravuje, tušení nejmenšího, vstupoval, jako činíval každodenně, v úterý 21. prosince 1897 po sedmé hodině večerní do menšího sálu „Národního domu“. Zjevem na první pohled arci nápadným byl veliký počet shromážděných, neobyčejný na den všední a slavnostní jakási nálada, ovládající všechny. Účel shromáždění vyšel ihned na jevo, jakmile usedl Jan Ev. Kosina na obvyklém svém místě. Po několika úvodních větách předsedy besedního Dra. Mrázka povstal professor Vincenc Prasek, jeden z nejstarších spolupracovníků Kosinových při českém gymnasiu a v delší řeči jal se líčiti mnohostranné zásluhy oslavencovy. Následoval pak přípitek za přípitkem, z nichž obzvláště aklamována byla jará zdravice ředitele Sojky, mluvícího jménem olomuckého Sokolstva; všechny tyto řeči vyzněly v závěrečné přání, aby oslavenci na dlouhý ještě čas bylo přáno patřiti na ovoce zdárného svého působení. Hluboce jsa dojat děkoval sedmdesátiletý kmet jaré postavy a svěžích lící za všechny tyto projevy uznalosti a lásky; odmítal skromně pro sebe právo jakýchkoliv oslav, prohlašoval,

cokoli činil, že podnikal z lásky ke svému národu a vybízel přítomné, aby téže lásce vlastenecké učili také generace příští.

Nazejtří na to, ve vlastní to den sedmdesátých svých narozenin, obdržel Jan Ev. Kosina z nejrůznějších končin vlasti blahopřejné přípisy od přečetných svých ctitelův a přátel. Klademe zde v doslovném znění text blahopřejného diplomu, který ho došel z Brna:

Slovutnému učenci a vlastimilu

pánu, panu JANU EV. KOSINOVI,
zemskému dozorci školnímu m. sl., členu učených
společností atd. atd.

na významnou paměť sedmdesátin Jeho s přáním vroucím, by Moravěnce dopřáno ještě dlouho plně těšiti se ze zlatých plodů ducha Jeho, v úctě nejhlubší

ženský vzdělavací a výrobní spolek „Vesna“ v Brně.

Adela Koudelová, starostka. Emila Lošťáková. Ludovika šl. Popelková. Anna Benešová. Luisa Nováková. Karla Šárková. Božena Pekova. Vojtěcha Šílená. M. Prudíková. Frant. Fialová. Zdenka Sedláková. Marie Střížová. Marie Bartelmusová. Zenona Müllerová. Eliška Machová.

Prosinec r. 1897.

Diplom tento, vkusně provedený moravskou akciovou knihtiskárnou v Brně, ze všech těch četných projevů, jež ho došly ke dni 22. prosince, těšil Jana Ev. Kosinu nejvíce a to proto, že ne neprávem spatřoval v něm důkaz, kterak snahy jeho počínají docházeti porozumění i v našem světě ženském. Při vznešeném mínění, které měl a nejednou také vyslovil o životě rodinném vůbec a vychovatelských povinnostech rodiny k národu zvláště, pokládal prohloubení ženského vzdělání a pěstění statečných, v pravdě lidských charakterů ženských, za první krok pro lepší budoucnost národa. Z té příčiny nejen horlivě schvaloval, nýbrž kdekoli se mu k tomu naskytovala příležitost i skutkem a radou podporoval snahy spolků, pracujících k témuž cíli, na předním místě pražské „Minervy“ a brněnské „Vesny“. Zvláště spolku prve jmenovanému prokázal v čase úředního působení svého v Praze svou znaleckou radou mnohou dobrou službu hned v době, kdy se jednalo o jeho zřízení. Rozkvět prvního dívčího gymnasia v Rakousku, zřízeného „Minervou“ v Praze nemalým byl mu potěšením. Dámy z „Vesny“, znajíce toto Kosinovo smýšlení, vzpomněly naň v den sedmdesátých jeho narozenin způsobem výše zmíněným.

Nikdo z těch, kdo stýkali se s Kosinou v čase tom, neměl tušení, jak záhy nás opustí. Bylť přes pokročilý svůj věk doposud tělesně statný a duševně svěží. Neměl jediného šedivého vlasu a

vousy jen místy bělely se jíním stáří. Oči jeho bylo jasné a přese všechny strasti rodinné, jež mu bylo zažiti úmrtím mnohých, kdož srdci jeho byli nejblíže, zachoval si vzácný duševní klid a rovnováhu. Leckdy si povzdychl sice, cituje při tom nejraději slovo Horácovo, že stáří samo je nemocí, ale nejčastěji mluvíval o neúprosném času letu s humorem.

* * *

Zbývá nám jen ještě porozhlédnouti se krátce po literární činnosti Kosinově v době druhého pobytu v Olomouci. Vedle zmíněného už hovoru „o literárních ismech“ pohříchu nedokončeného, je to krátký článek „o českém pronášení číslic“*) v 19. až 23. čísle „Komenského“ z roku 1894 a „Život starého kantora“, který se v této době dočkal vydání souborného v této knize.

Vyložili jsme už výše, co vedlo Kosinu k myšlénce, aby se jal skládati svoje paměti. Na sklonku svého života stal se belletristou. Jak dovolila z počátku prázdeň a později nálada, psal pro milého svého „Komenského“ své vzpomínky. Počal s dílem tímto už v Praze, pokračoval v něm také v Bohdanči kde vznikl „Života“ kus největší a později v Olomouci. I jest „Život starého kantora“ po částech roztroušen po ročnících „Komenského“ dvanáctém až devatenáctém a po delší přestávce opět v dvacátém šestém. Souborné vydání jen o nemnoho jde dále. Byv ázán, když počal „Život“ vycházeti souborně, je-li celé dílo již hotovo, odpověděl v přátelské besedě: „Kterak pak může autobiografie taková býti hotova, dokud spisovatel žije?“ Z jiných poznámek nahodilých víme však bezpečně, že nepomýšlel Jan Ev. Kosina nikdy na to, aby vypravoval život svůj všechen, nýbrž podle původních jeho disposicí měl „Život starého kantora“ zahrnovati tři díly, jejichž vypravování mělo tuším dosahovati až do konce let studentských.

Bohužel nebylo autorovi dopřáno dokončiti dílo v rozměrech původně zamýšlených; smrt vyrazila mu péro z ruky. Nezanechal také nižádných zpráv písemných, z nichž by možno bylo obraz tento doplniti, neboť, jak jsme pověděli hned v úvodu k této stati, jediným pramenem byla Kosinovi jeho obrovská paměť. Tak zůstal nedokončený „Život starého kantora“ torsem, ale toto torso je a zůstává nicméně velikým dílem uměleckým, četnými charakteristikami doby, třeba mnohé z nich byly do díla vloženy jen jako mimochodem, mnohdy ve formě satirické, také důležitým pramenem pro naše dějiny kulturní.

*) Pod záhlavím tohoto článku jsou slova: »Po starosvětsku vykládá Jan Ev. Kosina.

Poněvadž látku k „Životu starého kantora" dal autorovi život sám, nikoliv obrazotvornost, poněvadž také postup čistě chronologický byl vykázán povahou autobiografie, mohl autor věnovati a věnoval také tím více péče umělecké, lepé formě. A tato umělecká forma je předností „Života starého kantora" největší.

Nám, kteří jsme v těchto listech napsali jen stručný doslov k „Životu", mohlo by snad býti vykládáno za neskromnost, kdybychom se po této stránce šířili o „Životu starého kantora". Ale z přečetných těch hlasů veřejných, které se vyslovily o poslední knize Kosinově s jednomyslným, nelíčeným uznáním, budiž nám dovoleno citovati aspoň jeden. Josef Kuffner píše půl roku po smrti Kosinově (27. června 1900) o »Životě starého kantora« mimo jiné takto:*

„Svazek přišel a s hltavostí dávno obvyklou vypili jste s rozkoší všechen obsah. Vždyť je to znamenitá kniha! Pravé veledílo, skutečný monument písemnický. Jak je možno, že se o takové věci nemluví, že vychází a odchází téměř nepozorována, že nezpůsobí žádný rozruch, nerozvlní hladinu tak zvaných kruhů literárních? Jak je to možno? Hádanka! Život je plný hádanek!"

* *
*

Autor v úvodě po dobráckém způsobu ironisuje svůj poměr k nedůvěřivému čtenáři. Koho pak by zajímal „život" starého kantora?

Narodil se, chodil do školy, poměl někde na těch studiích svých trochu hladu a nevěda na konec kudy kam, dal se na to milé učitelování — poseděl si do těch čtyřiceti let služebných... až ho slavní úřadové, shledavše, že málo dechu má v dudech, jako starou herku vybrakovali a hodili mezi staré železo! Co v životě takovém bude moci nalezeno býti chytrého? Zdaliž jím záhada jakás člověčenstva může dojíti rozřešení? Ba věru! Kdo by se pročítal několika sty hustých stránek životopisu nevzhledného jedinečka, jenž k žádným výšinám lidového obdivu se nepovznesl, nijak do vnějších dějin nezasáhl, nebyl státníkem, politikem, vojevůdcem, vůbec žádné hlučnější události spolučinitelem! Ba, ani častěji jmenovaným a uváděným spisovatelem nebyl! Co si vybrati ze sebepisu takového oukropečka lidských dějin? Ale jsou už takové přehmaty odhadu!

V duši jedince od kolébky do hrobu obráží se tok času, jako se v zrcadle řeky obrážejí předměty a děje na břehu. Jen

---

*) Citujeme slovně, nestotožňujíce se do podrobností se vším, co se tu praví.

zachytit to plynoucí zrcadlení nesčíslných obměn a vjemů života, jež tvoří obsah paměti průměrného jedince! V nějaký okrouhlý, přehledný, nezkalený rámec je zachytiti! Jaké by to bylo dílo pamětné hlubokých průzorů! Život celé generace, všecka souvislost spletitých dějů vnějších i vnitřních by se v něm obrážely. Kde jen umělce najíti obdařeného v duši tak dokonalou citlivostí zrcadlné plochy, nadaného tak mohutnou silou sebepozorování, aby utkvělý v paměti dojem se všemi podrobnostmi v zachyceném obraze dovedl zopáčiti?

Zkušenosti z literatury tuze nepovzbuzují. Mnohomluvný výpis „památných" událostí, otíravé posunování ješitné vlastní osůbky do popředí jeviště, krásomluvný žvast, liché pózy, nechutné afektace tvoří namnoze výplň běžných svazků „vzpomínkových«. Jak také vypravovati vlastní život, mluviti o sobě, jen o sobě, líčiti všední, nepatrné, malicherné události svého drobného osobního života a přece, býti vlastně biografem, fotografem, malířem básníkem velikého panoramatu celé současnosti, ducha i rázu určitého pokolení — celého období národního života? Kdo by to dovedl, musil by být pozorovatel i umělec prvního řádu, mistr, jenž by znal ono vzácné tajemství přírody, která v mikrosféře zrcadla rosné krůpěje zachycuje mikrosférický obraz všeho okolního světa!

Nu a dejte si říci, autor „Života starého kantora" je vskutku v jakémsi majetku toho kouzelného tajemství. Muž je dnes mrtev. Stařec odešel, nedokončiv svého díla. Nikdo před tím o jeho velké mohutnosti nezvěděl. Byl tichý, skromný člen společnosti, syn národa. Ctili v něm vynikajícího paedagoga, vlasteneckého mravokárce, jakých snad je dosti. Jako spisovatel platil za představitele názorů a forem dávno v písemnictví již „překonaných" („Olympské hovory"). Takový byl na venek profil poloneznámého, přehlíženého muže. A ten tichý, nevzhledný človíček ve svém sedmdesátém roce posadí se ke psacímu stolku, vypíše svůj drobný, neslavný, lhostejný život, vypíše ho od dětství do pozdního věku den za dnem, chvíli za chvílí, rok za rokem. A když pisateli smrť vyňala péro z ruky a přihlédli jste blíže, shledáváte, že tu vzniklo dílo obsahem i formou nadměrné, podivuhodné, velikolepé. Pravé diorama určité, uzavřené doby národního života. Jaké překvapení!

Lituji, že vám tu aspoň malými ukázkami nemohu podrážditi chuť. Stačila by ta která z rozkošně kolorovaných a kostymovaných podobizen, postaviček, jakými se kniha hemží, skvostně řezaných interieurů, obrázek krajinářský, psychologická studie, ta která scena společenského neb národopisného rázu, plná dobového realismu. Jak pak by se vám zamluvila momentka z českého

venkovského městečka (Bohdanče) z let třicátých! Nebo kterákoliv z episodek rodinných, cestovních, společenských, vojenských, školských, jež plní stránku za stránkou knihy vesměs typických, unášejících čtenáře životností dokumentů do samého vlnobití zapadlých těch časův, ať už opřena o pozadí našeho českého neb moravského kraje, neb poněmčilého haličského města, doby předkonstituční nebo předbřeznové Vídně nebo Uher . . .

A v obraze předmětného líčení zrcadlí se stále, osobitý duševní stav autora pamětníka, typ vyvíjejícího se českého jedince, chyceného ideou doby národně probuzeneckou! Vyrůstá před vámi přirozený celek, barvitý, živý. Vše zahaleno v určitou, slovesně vyhraněnou formu, vyjádřeno dobově přesným a přece osobitým slohem. Klassické dílo!

Kdybyste literárně měli určiti jeho hodnotu, snad byste je postavili vedle Němcové Babičky. Třeba nad ní! Je obsáhlejší rámcem, má hlubší perspektivy, větší bohatství děje i myšlénkového obsahu. Je to výpis skutečnosti a přece báseň něco na způsob Goethova Viléma Meistra, jen širší podkladem a v líčení předmětnější. Německý velmistr dopisoval svoji „báseň a pravdu“ ve věku mužném, náš autobiograf pracoval na svém díle jako jasný stařec, na vrcholi života, vyrovnaný s jeho spory a vášněmi.

Stále jsme čekali, že se jednou najde muž, silné umělecké mohutnosti, který by v rozsáhlém díle dovedl zobraziti onu zajímavou periodu našeho národního života, dnes již vyřízenou a uzavřenou, periodu probuzeneckou, dobu let ze třicátých do šedesátých, která měla ideje své i formy, své typy společenské i své tvary slohové a jazykové. Ať velký román nebo moderní epos podepřené nejpodrobnějším studiem doby, čekali jsme dílo, které by bylo jakousi uměleckou retrospektivou našeho vývoje národního. A tu je máme z nenadání, ono dílo velké, překvapující! Není to román ani epos, je to životopis prostého člověka, výpis skutečnosti, ale skutečnost obrácená kouzelným prutem znamenitého talentu v dokonalou báseň! . . .“

Takto-li soudí o knize naší spisovatel vybraného vkusu, který sám doznává, že ji nebral do ruky bez dávky předpojatosti, což teprve dojmem hlubokým působí na toho, kdo blíže se věkem autorovi »Života starého kantora«, zná krajinu, již líčí, z názoru vlastního a to z doby, v níž život našeho starého kantora odehrává. Z několika přípisů, jež došly Jana Ev. Kosinu od pamětníků, dojaly spisovatele těchto řádků hluboce, zvláště listy P. Chlumeckého a Dra. Fr. Skrejšovského. První z nich, druh Kosinův z let dětských, jehož jméno pilným čtenářům »Života« není neznámo, naposledy mnich kapucínský v Třebíči, nyní také už zesnulý, píše již 20. listopadu r. 1899 Janu Ev. Kosinovi

tklivý list, plný vzpomínek intimních, jehož právě pro tuto jeho vlastnost sem na ten čas položiti nelze. List Dra. Fr. Skrejšovského, někdy nakladatele Kosinovy latinské mluvnice, datován jest 18. dubna 1899 a má (po vyloučení některých míst ryze soukromých) toto znění: Vaše Blahorodí! Veleváženy pane inspektore! Slyšel jsem kdysi, že bývate v Bohdanči a nemohl jsem si vysvětliti, co Vás víže k tomuto řekl bych koutku odvanutému od světa. Nečítal jsem »Komenského« a teprv nyní obdržev a přečetnuv 1. sešit Vaší autobiografie vysvětlil jsem si vše. Již tímto 1. sešitem pokochal jsem se velice, ač se Vám přiznávám, že ve svém stáří, povolání a utrpení málo čtu spisů zábavných — a těším se velice na pokračování. Však víte snad, že jsem též rodič z Pardubska – z Libišan. Moji rodiče a bratři jsou pohřbeni v Žďánicích. Měl jsem staršího bratra ve Břehách u Přelouče a za studentských let jsem mu hospodařil, dovážel obilí a mnoho polabského sena ze Břehu do Libišan. Pamatuji se dobře na Bohdaneckou bránu, sedával jsem na voze sena a jeda branou položil jsem se vedle pavezy, abych nemusil slézati s vozu. Ale jednou naložili mi velikou fůru a mohla mi brána býti osudnou, přimáčkla mne důkladně k senu, tak že nikdy jsem nezůstal na voze. Náš starý lékař Koutník jest snad již mrtev? Jiného jsem tam neznal. Nahlédnete z toho, že popis Váš každého koutka v této krajině je mi milý a zajímavý.

Z Břehu mám též milou upomínku. Tam jsem poznal našeho souseda Františka Veverku, vynálezce ruchadla. Tenkráte, když chodil podnapilý po návsi se sekerkou v ruce, v dlouhém kabátě, v plstěném širáku a vysokých botách, neměl jsem arciť tušení, že je to muž originální, úctyhodný, až mne bratr o tom poučil. Po sousedsku žili jsme s Veverkovými velmi přátelsky a zejména jeho syn Václav byl naším denním hostem. Chovám kdesi mezi papíry jeho autograf a některé listiny, zejména odevzdací listinu atd., které odevzdám svého času do ethnografického musea.

Pětadvacet let neviděl jsem této mně drahé končiny, až loni jsem si zajel ku hrobu svých drahých rodičů do Žďánic.

Račte prominouti, že jsem se opovážil rušiti Váš klid, byl jsem velice dojat četbou Vaší autobiografie a nemohl jsem odolati, abych nevyslovil Vašnosti svůj dík za tento požitek. Přeje Vašnosti atd. Dr. František Skrejšovský.

Než i každý jiný čtenář dojista s potěšením ponoří ducha svého do tohoto malého světa duše dětské a jinošské, jejž tak podrobně autor líčí, pokochá se krásnými popisy krajin, zvláště pak mistrným líčením doby. Je tudíž dvojnásob hodno politování, že sudička přetrhla nit života autorova dříve, než dokončil poslední dílo své v těch alespoň rozměrech, ve kterých ho zamýšlel sám.

Právě se chystal Jan Ev. Kosina do Prahy, aby se súčastnil voleb v české akademii věd, umění a slovesnosti, jejíž třídy třetí byl členem mimořádným již od roku 1891, když 17. listopadu 1899 nenadále byl stížen chorobou gastrickou, která jej přiměla nejen k tomu, aby upustil od zamýšlené cesty, nýbrž aby lůžka svého neopustil již nikdy. Jakkoli se mu dostávalo nejpečlivějšího ošetření lékařského i domácího, choroba jeho se horšila, přes to, že občas nastávaly zdánlivé okamžiky obratu k lepšímu. Ze zánětu slepého střeva a pobřišnice vznikl zápal plic, než i ten překonán šťastně, však činnost srdce ochábla do té míry, že lékaři dospěli k přesvědčení o beznadějnosti stavu pacientova. Přes to se však nenadál nikdo, že by katastrofa byla již tak blízka.

Jevilť Kosina po všechen čas své choroby neobyčejnou čilost duševní, činnost jeho ducha nezlomena ani utrpením tělesným. Do posledního téměř vydechnutí zajímal se o záležitosti veřejné, zvláště po zprávách z bojiště jihoafrického sáhal s dychtivostí jinocha, horujícího za svobodu vlastní i cizí. Zvláště v neděli 10. prosince byl nemocný dobré mysli. Polevilo se mu na pohled značně, žertoval a vtipkoval se svým okolím. K večeru však klidně usnul, aby se již neprobudil. Krátce po půlnoci přestalo veliké srdce Kosinovo pracovati nadobro, starého kantora nebylo již mezi živými . . . Jako klidný býval za živa jeho duch, tak byla klidnou i jeho smrt.

Jakým býval Jan Ev. Kosina za živa, prostým mužem z lidu, z něhož pošel a jemuž žil, takovým zůstal i chtěl a zůstal také po smrti. Svědčí o tom jeho poslední vůle, v níž si přeje pohřbu takořka spartánsky prostého. Ale čím méně bylo po přání nebožtíkovu při pohřbu, konaném 13. prosince, zevnějších okázalostí, tím upřímnější byla lítost, která provázela zesnulého, tím hlubší byl žal, který naplňoval srdce přítomných. V hrobě, v němž uložil roku 1877 druhou svou manželku Kateřinu, rodem Duškovu, v sousedstvu své matičky, jichž obou vzpomíná v „Životě starého kantora“ tak vřele, odpočívá nyní veliký vlastenec, šlechetný muž, vzácný myslitel Jan Ev. Kosina.

Ti, kdož se s nebožtíkem scházívali častěji, přistoupili k oslavě jeho památky hned, jak došla neblahá zvěsť o jeho smrti. Stalo se to způsobem vyhovujícím intencím nebožtíkovým, jenž nikdy neměl záliby v zevnějších okázalostech. „Nadace Kosinova“ při českém gymnasiu v Olomouci, jehož býval prvním ředitelem, bude památky jeho uctěním trvalým.

Ale neméně trvale uctil Jan Ev. Kosina památku svoji sám svým ušlechtilým charakterem, svým ryzím vlastenectvím a svými spisy.




UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 10 08 07 002 0